

Sorin BOCANCEA
(coordonator)

RĂZBOIUL DIN UCRAINA

UN CONFLICT REGIONAL CU EFECTE GLOBALE

POLIS
BOOKS

SORIN BOCANCEA
(COORDONATOR)

RĂZBOIUL DIN UCRAINA
UN CONFLICT REGIONAL
CU EFECTE GLOBALE

2023
POLIS
BOOKS IAȘI

Lector: Sorin Bocancea

Concepția grafică a copertei: Andrei Cucu

Foto copertă: frimufilms, „Generative AI a column of modern tanks goes down a road flying the flag of Ukraine”, <https://www.freepik.com/>

© 2023 Polis Books pentru prezenta ediție

Reproducerea parțială sau totală a prezentei cărți fără acordul Editurii constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Editura Polis Books

Iași, str. Bălușescu nr. 2, jud. Iași
polisbook@revistapolis.ro

Sorin Bocancea (coordonator), *Războiul din Ucraina.*
Un conflict regional cu efecte globale, 714 p., 2023

ISBN: 978-606-95777-0-7

Cuprins

<i>Abrevieri</i>	8
<i>Notă asupra ediției</i>	10
<i>Introducere</i>	12

PARTEA I

RUSIA ȘI UCRAINA:

ISTORIE COMUNĂ, POPOARE DIFERITE, PROIECTE DIVERGENTE

Drama revoluției naționale din Ucraina și premisele politicii bolșevice de „indigenizare” (1917-1921) (<i>Cosmin Popa</i>).....	31
Aspecte identitar-istorice relevante pentru conflictul ruso-ucrainean. De la Rusia Kieveană la agresiunea armată din 2022 (<i>Șerban F. Cioculescu</i>).....	48
Premisele istorice ale unei „operațiuni speciale” (<i>Gheorghe Onișoru</i>).....	75
Ucraina este cimitirul ambiției imperiale ruse (<i>Robert Adam</i>).....	81
Acordurile de la Minsk și eșecul păcii în Donbas (<i>Sebastian Rusu</i>).....	89

PARTEA A II-A

PORTRETUL AGRESORULUI.

COORDONATE ISTORICE, CULTURALE ȘI IDEOLOGICE

Distopia lui Putin (<i>Sorin Antohi</i>).....	96
Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri bântuie prin Europa. Gânduri și amintiri pe fondul războiului ruso-ucrainean (<i>Anton Carpinski</i>).....	109
Călărețul de Aramă. Identitate și imperialism în Rusia, de la Romanovi la Putin (<i>Ioan Stanomir</i>).....	131

Zidul Kievului. Din nou, două Europe (<i>Sorin Bocancea</i>).....	139
Rațiunea ca revoltă a libertății (<i>Florin Müller</i>)	164
Cum s-a întors Rusia la barbarie, crimă și infamie. O perspectivă asupra războiului de agresiune și ocupație al Federației Ruse în Ucraina (<i>Alexandru Muraru</i>).....	169

PARTEA A III-A

DISPOZITIVELE DE RĂZBOI ALE ACTORILOR IMPLICAȚI: MILITAR, ORGANIZAȚIONAL ȘI PROPAGANDISTIC

Drumul spre victorie al Kievului (<i>Alexandru Grumaz</i>)	186
CSI, CICA și BRICS: „tovarăși vremelnici” ai Rusiei pe drumul noii ordini mondiale (<i>Cristian Bocancea</i>)	220
Războiul ucrainean între încălcările dreptului internațional și pericolul revenirii la politica sferelor de influență (<i>Sabin Drăgulin</i>).....	234
Rusia lui Putin și războiul ideologic împotriva lumii. Consecințe pentru securitatea internațională (<i>Julian Chifu</i>)	247
Laitmotive ale propagandei de război utilizate de Rusia în conflictul armat cu Ucraina (<i>Gheorghe-Ilie Fârte</i>)	261
Evoluția narațiunilor politice din Ucraina și Rusia în perioada războiului (<i>Marin Gherman</i>)	295
De ce este fascistă Rusia lui Putin și de ce luptă Ucraina pentru lumea liberă și trebuie să câștige (<i>Marian Voicu</i>)	309
Corul și megafonul. Tipuri de comunicare în războiul din Ucraina (<i>Brîndușa Armanca</i>).....	327

PARTEA A IV-A

CADRUL JURIDIC INTERNAȚIONAL AL DESFĂȘURĂRII RĂZBOIULUI

De la pace la război: reglementări și instituții internaționale (<i>Cristi Danileț</i>)	342
Războiul ruso-ucrainean. Aspecte de drept internațional în războiul hibrid (<i>Serhii Hakman</i>)	374

PARTEA A V-A

IMPLICAȚIILE PSIHOLOGICE ALE RĂZBOIULUI

Dimensiunea psihologică a războiului ruso-ucrainean. Cazul refugiaților din Ucraina în Republica Moldova (<i>Ruslana Grosu</i>).....	402
--	-----

PARTEA A VI-A

EFECTELE RĂZBOIULUI ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Efectul celei de-a doua agresiuni ruse împotriva Ucrainei asupra scenei politice românești (<i>Cristian Preda</i>).....	428
Războiul hibrid pentru colonizarea minților. Propaganda prorusă din România (<i>Constantin Ilaș</i>).....	438
România și Republica Moldova pe frontul propagandei proruse în contextul războiului din Ucraina (<i>Ileana Racheru</i>).....	479
Războiul din Ucraina și schimbările geopolitice care afectează Republica Moldova (<i>George Damian Mocanu</i>).....	488

PARTEA A VII-A

LUMEA DEMOCRATICĂ. REACȚII, CULPE ȘI VULNERABILITĂȚI

Polonia 1939 – Ucraina 2022. Lecțiile începutului celui de-al Doilea Război Mondial (<i>Radu Carp</i>).....	498
Războiul lui Putin – sfârșitul ultimei distopii imperiale din Europa? (<i>Valentin Naumescu</i>).....	502
Sanctions and the War in Ukraine: A Theory of Change Approach (<i>Reggie Kramer, Ludmila Stuparu</i>).....	517
Putin și mesianismul revoluționar ca virus autoimun. Un război al erorilor mondiale (<i>Petre M. Iancu</i>).....	568

Ipocrizia ca ideologie a raționalității pure. Progresismul și războiul (<i>Tudor Pitulac</i>).....	587
„Această lume a permis răului să crească.” Câteva gânduri despre cronică a unui război anunțat (<i>Iulia Badea-Guérítée</i>).....	604
Basmul <i>Cenușăreasa</i> repovestit sau Cum a ajuns Ucraina la miezul nopții campioana democrației din Europa de Est (<i>Dragoș Dragoman</i>)	610
Rusia și Europa: întrebări asupra unui viitor apropiat (<i>Angelo Chielli</i>).....	623

PARTEA A VIII-A

CONSECINȚE GEOSTRATEGICE ALE RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

Ucraina 2022. Primul război mondial al erei internetului? (<i>Marius Văcăreli</i>).....	628
RIP – ordinea internațională liberală (<i>Alexandru Lăzescu</i>).....	642
„Războiul neterminat” al Rusiei cu lumea (<i>Dan Pavel</i>).....	658
Războiul din Ucraina, sfârșitul postcomunismului și lumea postpandemică (<i>Emanuel Copilaș</i>).....	675
Războiul din Ucraina, un test pentru viitorul Europei (<i>Miruna Munteanu</i>)	688
Război și pace. O abordare economică (<i>Gabriel Mursa</i>).....	692
<i>Note despre autori</i>	701

Abrevieri

- AG a ONU – Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite
AIEA – Agenția Internațională pentru Energie Atomică
APCE – Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei
AWACS – Sistemul de Avertizare și Control Aeropurtat
BORu – Biserica Ortodoxă Rusă
BRICS – Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud
CC – Comitet Central
CEKA – Comisia Extraordinară pe Întreaga Rusie pentru Combaterea Contra-revoluției și Sabotajului (Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем)
CS al ONU – Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite
CSCE – Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa
CSI – Comunitatea Statelor Independente
DNR – Republica Populară Donețk (Донецкая народная республика)
FSB – Serviciul Federal de Securitate (Федеральная служба безопасности Российской Федерации)
GRU – Direcția Generală de Informații (Главное разведывательное управление)
GUAM – inițiativă regională a Georgiei, Ucrainei, Republicii Azerbaidjan și Republicii Moldova
GUUAM – inițiativă regională a Georgiei, Ucrainei, Uzbekistanului, Republicii Azerbaidjan și Republicii Moldova
IKSOOO – Comitetul Executiv al Organizațiilor Obștești Reunite
ISI – Inter-Services Intelligence (serviciul de informații pakistanez)
KGB – Comitetul Securității Statului (Комитет государственной безопасности)
LNR – Republica Populară Luhansk (Луганская народная республика)
NEP – Noua Politică Economică (Новая Экономическая Политика)
NKVD – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne (Народный комиссариат внутренних дел)
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
OTSC – Organizația Tratatului de Securitate Colectivă
PCU (b) – Partidul Comunist (bolșevic) al Ucrainei

- PCUS – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (Коммунистическая партия
Советского Союза)
- PIB – produs intern brut
- RASSM – Republica Autonomă Socialistă Sovietică Moldovenească
- RPU – Republica Populară Ucraineană
- RSFS – Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă
- RSSU – Republica Sovietică Socialistă Ucraineană
- SVR – Serviciul de Informații Externe (Служба внешней разведки)
- TSC – Tratatul de Securitate Colectivă
- UTM – Uniunea Tineretului Muncitoresc

Notă asupra ediției

Prezentul volum este reeditarea celui apărut sub același titlu la Editura Institutul European din Iași în decembrie 2022. Născut în război, el a stârnit un alt război în mass-media românești. A fost vorba doar de un război mimat sau de un atac unilateral, pentru că pe frontul mediatic constituit ad-hoc s-au întâlnit doar persoane poziționate de aceeași parte în adevăratul război din Ucraina, anume de cea a agresorului rus.

Tot zgomotul a pornit de la textul lui Constantin Ilaș, în care este realizată o inventariere și o ordonare pe categorii a mesajelor sintetizate în discursul de la Valdai al lui Vladimir Putin ce sunt propagate și-n spațiul public românesc. Pentru că acele mesaje ale propagandei ruse nu sunt purtate de vânt, ci sunt diseminate de anumite entități media și de anumite persoane, autorul a făcut și două liste cu unele dintre acestea, fără pretenția exhaustivității și fără a instiga la pedepsirea lor. Este vorba doar de indicarea celor ce propagă acele categorii de mesaje, de indicarea surselor de amplificare și de propagare a acestora. Acest lucru a stârnit reacții violente din partea unor persoane care nu se găseau pe listele întocmite de Constantin Ilaș dar care i-au provocat pe unii dintre cei de pe liste să ceară retragerea volumului de pe piață și să-i acționeze în justiție pe autorul studiului, pe coordonatorul volumului și editura. Linșajul mediatic la care am fost expuși, într-un limbaj greu de reproduș, și amenințările cu procese au avut rezultatul scontat: la o lună după lansarea unui tiraj-pilot, editura a retras volumul de pe piață. La peste trei decenii de la căderea comunismului, societatea românească a înregistrat o retragere de pe piață a unei cărți pe motivul delictului de opinie. Mare victorie a unor așa-zیși jurnaliști ale căror nume nu le voi da aici pentru a nu macula această carte! Pe lângă aceasta, mai sunt pe rol două procese cu șase persoane intentate doar împotriva lui Constantin Ilaș și a mea.

În urma recomandărilor istoricului Cosmin Popa, Editura Litera a acceptat reeditarea volumului. Întrucât Editura Institutul European a acceptat să pună la dispoziție manuscrisul în forma prelucrată de ea fără nicio pretenție, l-am și trimis către viitorul editor. După patru luni de tăcere, reprezentantul editurii mi-a comunicat că Litera nu va putea publica volumul prea curând, iar apoi mi-a comunicat că nu știe dacă-l va putea publica vreodată. Brațul lung al *ruskii mir* a mai speriat o editură.

După ce mi s-a comunicat decizia Editurii Litera, cei de la Editura Institutul European mi-au comunicat că drepturile de autor îmi aparțin și că pot să fac ce vreau cu textele. Însă în discuție nu era doar un text al meu, motiv pentru care i-am consultat pe toți contributorii cu privire la soarta volumului. Au fost propuse trei soluții, una dintre ele, venită din partea lui Sorin Antohi, fiind înființarea unei edituri, ca dezvoltare a brandului *Polis*, care să editeze doar carte în format electronic pe care să o distribuie în mod gratuit, pentru a ieși din blocajul editurilor. Ideea a fost foarte bine primită de toți contributorii. Astfel, pe 10 august 2023, a fost înființată Editura Polis Books, sub egida Universității „Petre Andrei” din Iași, iar primul ei volum editat este acesta.

Volumul conține toate studiile din varianta apărută la Editura Institutul European, fără modificări sau completări, singura intervenție fiind doar la nivelul formei. Excepție face studiul lui Constantin Ilaș, pe care autorul l-a completat cu câteva clarificări menite să-i lămurească și pe cei ce nu vor să recunoască evidențele.

Sorin Bocancea
8 octombrie 2023

Introducere

Crezând în „sfârșitul istoriei” anunțat de Francis Fukuyama, majoritatea occidentalilor au sperat că în Europa nu se vor mai isca războaie de proporții, cele peste trei decenii de la sfârșitul Războiului Rece aducând democratizarea unei părți din statele foste comuniste și făcând, pentru o vreme, din marele adversar de la Est un partener frecventabil. Însă restaurația de tip stalinist care a început odată cu venirea lui Vladimir Putin la conducerea Rusiei a dus la izbucnirea actualului război declanșat de Rusia împotriva Ucrainei.

Deși a început în 2014, agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei – țară căreia îi garantase independența și integritatea teritorială prin Memorandumul de la Budapesta, din 1994, alături de Marea Britanie și de Statele Unite ale Americii – a căpătat dimensiuni alarmante odată cu așa-zisa „operațiune specială” din 24 februarie 2022. Și la Moscova, și în capitalele occidentale se opina că invadarea Ucrainei va fi o operațiune de scurtă durată. Nu a fost așa, rezistența ucrainenilor față de agresiunea rusă contrazicându-i și pe optimiștii de la Kremlin, și pe pesimiștii occidentali.

Este evident că în prezent războiul din Ucraina s-a mondializat, chiar dacă aparent este unul regional. Atât prudența, cât și frica de a rosti sintagma „război mondial” nu pot acoperi această realitate. Nu se mai vorbește acum de diferendul dintre două țări cândva „frățești” și de încălcarea de către Rusia a unui tratat și a altor norme internaționale, ci de „marea resetare”, de criza globală a alimentelor, de reșezarea sferelor de influență ș.a.m.d.

Consider că a trecut suficient timp pentru a putea formula opinii cu privire la acest conflict. Volumul pe care îl supunem atenției reunește contribuții ale unor specialiști din diverse domenii – istorie, politologie, studii militare, relații internaționale, drept, economie, jurnalism, comunicare. Nu am fixat vreun plan pe care contributorii să-l fi urmărit de la început, fiecare dintre ei având posibilitatea să scrie despre război așa cum a dorit, fără nicio constrângere. Din afinitățile tematice ale contribuțiilor au rezultat cele opt părți ale volumului.

Prima parte, „[Rusia și Ucraina: istorie comună, popoare diferite, proiecte divergente](#)”, reunește contribuții concentrate pe istoria comună a celor două țări. Întrucât în încercarea de a-și legitima invazia Federația Rusă a făcut și face mereu trimitere la această istorie comună, ajungând până la a nu recunoaște existența

Ucrainei ca țară, deși îi garantase independența, o incursiune prin trecutul celor două popoare este necesară pentru a înțelege cum rescrie Kremlinul trecutul pentru a stăpâni prezentul și viitorul Ucrainei.

Primul studiu al părții I este „[Drama Revoluției naționale din Ucraina și premisele politicii bolșevice de «indigenizare» \(1917-1921\)](#)”, al istoricului [Cosmin Popa](#). Acesta trece în revistă episoadele parcurse de ucrainenii în efortul de a-și construi un stat național la începutul secolului XX. Actuala propagandă a Kremlinului susține ideea că Ucraina nu a fost niciodată un stat sau că ar fi fost un stat artificial. Or, istoria nu poate fi ștearsă cu buretele, studiul lui Cosmin Popa aducând multiple dovezi ale efortului ucrainenilor de a-și construi un stat independent. Instaurarea comunismului nu a însemnat decât o înghețare pentru o lungă perioadă a unui proiect care, în prezent, pare să se desăvârșească.

În eseu „[Aspecte identitar-istorice relevante pentru conflictul ruso-ucrainean. De la Rusia Kieveană la agresiunea armată din 2022](#)”, politologul [Șerban F. Cioculescu](#) ne prezintă repere istorice mai vechi și mai noi ale relației dintre cele două popoare, rus și ucrainean. În opinia sa, ghinionul istoric al ucrainenilor este că ei au aparținut politic de diverse entități statale, până la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, și că teritoriul republicii lor a fost „decupat geopolitic nu de ei, ci de Rusia și ulterior de URSS” (p. 49). Autorul consideră că avem în față trei scenarii posibile: victoria Ucrainei, cu recuperarea întregului teritoriu, victorie parțială (cu pierderea unor teritorii, dar salvarea suveranității și aderarea la UE și NATO) și înfrângerea urmată de supunere față de Rusia. Toate variantele conțin germele unui conflict. „Occidentul și Rusia vor continua să-și dispute controlul asupra Ucrainei pentru multă vreme, riscând chiar un război devastator, în cel mai teribil scenariu, unul nuclear, prin escaladare accidentală necontrolată” (p. 73).

În al treilea eseu al acestei părți, cu titlul „[Premisele istorice ale unei «operațiuni speciale»](#)”, istoricul [Gheorghe Onișoru](#) ne arată parcursul Ucrainei începând cu scurta ei istorie ca stat, în 1919, și pătrunderea Armatei Roșii în Kiev, transformând-o în republică sovietică, parte a URSS. Căderea comunismului i-a readus șansa la independență, însă primii doi președinți au ținut-o tot în umbra Moscovei. Revoluția Portocalie din 2004-2005 și Euromaidanul din 2014 au fost momentele ce au întors Ucraina spre Occident, fapt ce a provocat reacția Rusiei: invadarea Crimeii, în pofida faptului că garantase independența Ucrainei prin Tratatul de la Budapesta, din 2004, alături de SUA și de Marea Britanie. În prezent, conchide autorul, „există semne că Putin trece de la o zi la alta de la «operațiunea specială» la un război adevărat, ceea ce va genera evident rezistența Ucrainei. Aceasta va fi însă, în mod sigur, determinată de limitele ajutorului pe care Statele Unite și aliații săi îl vor acorda Kievului” (p. 80).

În capitolul cu optimistul titlu „[Ucraina este cimitirul ambiției imperiale ruse](#)”, politologul [Robert Adam](#) arată că Vladimir Putin deja a pierdut războiul.

Dacă în Ucraina se confruntau două viziuni antagoniste, cea a *lumii ruse* și cea a *statului-națiune multilingv*, „prin războiul de agresiune împotriva Ucrainei Vladimir Putin a contribuit decisiv la tranșarea dilemei identitare ucrainene, astfel încât discursul său despre un singur popor este destinat doar publicului rus. Cu mâna lui, Putin a împins Ucraina în afara «lumii ruse»” (p. 86). Autorul consideră că acest fapt va aduce schimbări geostrategice majore, iar printre beneficiare se vor număra România și Republica Moldova.

Această parte se încheie cu contribuția jurnalistului de politică externă [Sebastian Rusu](#), „[Acordurile de la Minsk și eșecul păcii în Donbas](#)”, care analizează un episod din istoria recentă a celor două țări aflate acum în conflict în eseul. În opinia sa, „Acordurile de la Minsk au fost o formă fără fond, întrucât nu au putut rezolva niciodată suveranitatea Ucrainei, așa cum o doreau forțele naționaliste, și nici nu au limitat-o, așa cum și-ar fi dorit Kremlinul în intervalul 2014-2022” (p. 90). Au fost mai multe probleme fundamentale legate de apariția, conținutul și implicațiile Acordurilor: nerespectarea suveranității Ucrainei, ambiguitățile referitoare la teritoriile ocupate, ceea ce a dus la alegeri ilegite și a. În actualele condiții ale conflictului, președintele Zelenski a declarat că nu va mai fi un „Minsk III” pe care Rusia să-l încalce a doua zi. „Continuarea agresiunii ruse în Ucraina are consecințe grave pentru geoeconomia lumii libere în contextul în care președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, încearcă să impună o nouă ordine mondială, călcând sub șenilele tancurilor un întreg sistem al relațiilor internaționale, negociat între Marile Puteri la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și reșezat odată cu încheierea Războiului Rece” (pp. 93-94), conchide autorul.

În a doua parte, „[Portretul agresorului. Coordonate istorice, culturale și ideologice](#)”, sunt contribuții ce au vizat realizarea unui portret al Rusiei, ținând seama de coordonatele istorice, culturale, antropologice și ideologice care i-au modelat pe ruși de-a lungul timpului. Eseul ce deschide această parte, „[Distopia lui Putin](#)”, este al istoricului ideilor [Sorin Antohi](#), care ne propune o incursiune prin imaginarul liderilor politici ai Rusiei, de la Petru I la Putin, o constantă a acestuia fiind *utopia de stat*. În aceasta, nu poate admite o separare între Rusia și Ucraina, considerând că Ucraina este parte a celei dintâi. Problema este că apare pretenția ca această utopie să devină realitate, moment din care vorbim de distopie. În pofida dezicerilor de Putin, procesul de separare de această distopie va fi de durată. Dacă preluarea Crimeii de către Ecaterina cea Mare era un proiect idealist, distopia lui Putin este un proiect criminal. „Crimeea 2.0 este drumul cel mai sângeros de la utopia de stat luminoasă la distopie și, prin aplicarea sa practică, prin trecerea din ficțiune în realitate a unui proiect delirant, la istorie. Pe zi ce trece, invazia Ucrainei devine un Armaghedon, o sinucidere a unui tiran dement și, din nefericire, un genocid” (p. 107), conchide autorul.

Prin imaginarul rus ne poartă și politologul [Anton Carpinski](#) în studiul „Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri bântuie prin Europa. Gânduri și amintiri pe fondul războiului ruso-ucrainean”, care alege să recurgă atât la propria memorie, la ceea ce știe din copilărie din familia sa despre cel de-al Doilea Război Mondial, cât și la discuțiile cu o familie de refugiați ucraineni din actualul război. Având ca reper mitul Călărețului de Aramă ce simbolizează puterea Rusiei în cele trei ipostaze (țaristă, sovietică și postsovietică), politologul rememorează episoade ale prezenței puterii sovietice în existența sa, apoi analizează formele pe care le-a luat „troica” în istoria sovietică și postsovietică, în prezent aceasta fiind compusă din Kremlin-Gazprom-Patriarhie. Această troică a puterii „autocratico-oligarhico-eceziastice de ocupație” este noul chip al puterii absolute în Rusia postsovietică (p. 121). Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri este cel ce conduce astăzi Rusia. Dar istoria ne-a arătat că „puterile globale și-au menținut statutul atât timp cât au putut răspunde provocărilor și problemelor majore cu care s-au confruntat” (p. 124). Or, Rusia nu a ținut pasul cu ritmul dezvoltării altor puteri mondiale. La întrebarea dacă Rusia poate ieși din criza actuală, autorul răspunde: „Eliberată de dominația statului autocratic și ideologia ortodoxismului naționalist, BORu ar putea contribui prin educarea spirituală a poporului la pregătirea unei societăți funcționale capabile de reforme modernizatoare în plan politic, economic și cultural” (p. 128).

Călărețul de Aramă își continuă marșul și, în eseu „Călărețul de Aramă. Identitate și imperialism în Rusia, de la Romanovi la Putin”, istoricul [Ioan Stanomir](#) interoghează „relația dintre obsesia identitară și vocația imperialistă a Rusiei” (p. 131), demers ce se desfășoară pe trei segmente: obsesia identitară rusă (dialogul ei cu Occidentul), moștenirea stalinistă în ordinea Rusiei de azi și tensiunea dintre pace și război pe durata lungă a Rusiei. În opinia sa, „războiul din Ucraina este cel din urmă pariu al Imperiului. Federația Rusă nu poate accepta un rol care să nu fie unul de dominație globală. Ambiția putinismului este aceea de a reafirma măreția, prin barbarie și teroare. Pe urmele Romanovilor și ale lui Stalin, Putin crede în unicitatea mesianică a destinului Rusiei. Soliditatea dictaturii sale depinde de victoria militară: viitorul Imperiului și al despotismului putinist se decide în Ucraina” (p. 137).

În studiul meu, intitulat „Zidul Kievului. Din nou, două Europe”, prezint elementele definitorii ale agresorului pentru a înțelege de ce actualul război deschide, din nou, calea spre reîmpărțirea Europei în două: partea democratică și cea antidemocratică. În cele trei decenii de la căderea Zidului Berlinului, majoritatea țărilor europene din fostul bloc comunist au optat pentru democratizare, proces care s-a oprit în Ucraina. Sunt elemente culturale și politice care fac din Rusia o țară impredictibilă și refractară la democrație, iar Putin este doar partea vizibilă a acestei realități politice și sociale. Îndreptarea spre două Europe este semnul că ne întoarcem la bipolarism: „Indiferent cum se va încheia acest

război, prin înfrângerea Rusiei sau prin înghețare, el va deschide o nouă epocă în relațiile internaționale. Revenirea la două Europe va însemna revenirea la bipolarism, cele două părți fiind, de această dată, Occidentul și China, în trena căreia vor fi Rusia cu sateliții săi și cu alte țări asiatice. Fără să fi tras niciun cartuș în Europa, China va ieși învingătoare din conflict, pentru că Rusia i-a făcut treaba în satul global. Cu o Rusie istovită de conflict și de sancțiuni, ale căror consecințe abia de acum încep să se vadă, și ajunsă stat-paria la nivel global, statut din care nu va ieși pentru cel puțin o generație, Chinei îi va fi mai ușor să concureze cu Occidentul” (p. 162).

În esul „[Rațiunea ca revoltă a libertății](#)”, istoricul [Florin Müller](#) arată că „Războiul a fost declanșat de Putin (și de grupul de militari și politicieni belicoși din jurul său) pentru că Rusia a sedimentat secole de istorie în contra cursului european. Durata lungă, cuplată cu natura conjuncturală și dinamica imediată a politicii, au accelerat și au declanșat războiul” (p. 166). Elementele duratei lungi a istoriei Rusiei care s-au acumulat și au creat condițiile actualului război sunt ortodoxismul politic convertit în antioccidentalism, lunga tradiție a „statului-națiune” și permanenta reprimare a elitelor politice și culturale. Durata medie care a pregătit războiul este caracterizată de înlocuirea garniturii politice civile a Rusiei cu una provenită din aparatul strict represiv al statului. Cât privește Ucraina, pentru ea acest război este unul „de lungă durată, dar și adevăratul război de independență. Adică eforturile din 1918 (unele chiar împotriva intereselor de atunci ale României sau Poloniei) trebuie continuate la Est acum, la peste 100 de ani distanță, prin adevăratul război de independență” (p. 168).

Portretul agresorului se completează cu studiul intitulat „[Cum s-a întors Rusia la barbarie, crimă și infamie. O perspectivă asupra războiului de agresiune și ocupație al Federației Ruse în Ucraina](#)”, al politologului [Alexandru Muraru](#), care semnalează faptul că invadarea Ucrainei de către Federația Rusă este cea mai gravă criză geopolitică contemporană de după cel de-al Doilea Război Mondial. În opinia sa, rușii au făcut recurs la „celebra” lor diplomatie, ce constă în a nu respecta nicio înțelegere, și au mizat pe faptul că țările occidentale vor avea o reacție slabă, așa cum a avut în 2014 față de invadarea Crimeii. Nu au luat în calcul o reacție negativă nu doar a statelor democratice, ci și a agenților economici occidentali, care și-au retras afacerile. Astfel, și-au epuizat capitalul de încredere pe care se construiește orice afacere. În avântul ei de „denazificare” a Ucrainei, Rusia l-a ucis pe unul dintre supraviețuitorii Holocaustului, fapt ce dovedește minciuna grosolană a propagandei sale. Toate acțiunile au plecat de la mitologia pe care rușii și-au construit-o și în care au început să creadă, a invincibilității armatei. Or, s-a văzut starea acesteia. Strategia rușilor este aceea de a agresa, de a pune partenerul de discuție în defensivă. „Soluția pare a fi aceea de a te întări, de a te pune la punct cu tehnici de apărare și de contraatac. Acesta este singurul limbaj, singurul comportament care îți poate asigura liniștea și

independența. Dar ideea este să rămâi mereu puternic. Și să îți faci aliați de nădejde în care să te poți încrede” (p. 183).

A treia parte, „Dispozitivele de război ale părților beligerante: militar, organizațional și propagandistic”, reunește capacitățile puse în joc de cele două părți aflate în conflict, pe mai multe paliere. Și începem cu nucleul dur al fenomenului: cel militar. În studiul „Drumul spre victorie al Kievului”, generalul (r) **Alexandru Grumaz** realizează o „inspecție de front” a părților aflate în conflict, inventariind „capabilitățile” militare ale acestora. Rusia a recurs la cucerirea teritoriilor ucrainene motivând că aceasta ar face parte din „adâncimea ei strategică”, așa cum a procedat Ivan cel Groaznic cu Kazanul. De aceea, în cele trei decenii de la destrămarea URSS, ea a blocat drumul spre NATO al Ucrainei. Țările occidentale au realizat târziu că Ucraina trebuie sprijinită și îi acordă asistență și armament, întrucât au înțeles că, atacând Ucraina, Putin se luptă, de fapt, cu Occidentul. Ucraina dovedește că are o armată bine instruită, în timp ce armata Rusiei a rămas la nivelul sfârșitului de secol XX. În acest conflict, Rusia utilizează trupele Wagner, o armată privată înființată cu încălcarea propriei constituții. La toate slăbiciunile armatei Rusiei se adaugă și greșelile tactice ale lui Putin, actualul conflict fiind pe cale să împingă Rusia spre o experiență precum cea din Afganistan, care a grăbit prăbușirea URSS. „Decizia lui Putin de a ataca Ucraina s-ar putea dovedi a fi o altă catastrofă geopolitică pentru Rusia, dar numai dacă comunitatea internațională, pe care o voi numi «Rammstein», în frunte cu SUA și UE ajută rezistența ucraineană cu arme!” (p. 212), conchide autorul.

În studiul intitulat „CSI, CICA și BRICS: «tovarăși vremelnici» ai Rusiei pe drumul noii ordini mondiale”, politologul **Cristian Bocancea** trece în revistă dispozitivele organizaționale internaționale pe care Rusia a mizat când a declanșat invazia. El arată că discursul Moscovei de legitimare a războiului este structurat în două pachete: unul pentru interior și pentru aliați (în care cultura rusă trebuie salvată de agresiunea fascismului ucrainean) și altul pentru restul lumii (în care Rusia e mereu amenințată de NATO). În plan strategic, Rusia încearcă să-și asocieze unele organizații internaționale și state care exprimă ideea de reconfigurare a ordinii globale, ca pe „tovarăși vremelnici de drum”. Însă, nefiind decât un „club al președinților”, CSI nu va putea oferi sprijin Rusiei. Nici Conferința privind Interacțiunea și Măsurile de Consolidare a Încrederii în Asia (CICA) și nici asocierea Braziliei, Indiei, Rusiei, Chinei și Africii de Sud în cadrul BRICS nu-i sunt de folos lui Putin, întrucât între membrii acestor organizații există diferențe și diferențe de abordare. „Rusia a încercat să-și mobilizeze vechii vasali sovietici (reuniți în CSI și OTSC), să gâdile orgoliul asiaticilor din CICA și, mai ales, să coalizeze pretențiile de puteri regionale (cu vocație globală) ale țărilor membre ale BRICS. Toate aceste organizații puteau fi privite, de la ferestrele diplomatice ale Kremlinului, ca «tovarășe vremelnice de drum» (după expresia

bine aleasă din vechea și eficienta teorie leninistă a alianțelor conjuncturale). Din nefericire pentru Putin, tovarășii și tovarășele par să-l fi citit serios pe Lenin...” (pp. 232-233).

Prin studiul politologului [Sabin Drăgulin](#), intitulat „Războiul ucrainean între încălcările dreptului internațional și pericolul revenirii la politica sferelor de influență”, ne deplasăm spre dispozitivul ideologic al Kremlinului. Autorul realizează o incursiune prin doctrinele ce stau la baza actualului conflict: cea lăsată de Evgheni Primakov (ce prevedea acțiunea Rusiei pentru bi- sau multi-polarism) și cea propusă de Aleksandr Dughin (eurasianismul, cu conceptele „spațiu vital” și „cetate asediată”). Pe aceste constructe ideologice și programatice și-a legitimat Putin încălcarea tuturor tratatelor la care Federația Rusă a fost parte, acuzând Occidentul, în special SUA, de ceea ce el însuși a făcut. Față de această agresiune, marile democrații occidentale trebuie să opteze între a ceda șantajului economic al Moscovei și a sprijini Ucraina până la victoria finală. În opinia sa, „opțiunea logică culturală și civilizațională este menținerea celei de-a doua variante, deoarece riscurile economice și de stabilitate internă ale societăților occidentale, împreună cu cele externe sunt mult mai mici și mai ușor de gestionat în comparație cu acceptarea unui model în care orice putere să se simtă îndreptățită să considere că are un spațiu vital ce nu poate fi încălcat. Mai devreme sau mai târziu, se va ajunge la un nou război mondial dacă se va ceda în fața acestui șantaj” (p. 244).

De eșafodajul ideologic se ocupă și politologul [Iulian Chifu](#), în studiul său „Rusia lui Putin și războiul ideologic împotriva lumii. Consecințe pentru securitatea internațională”. Autorul consideră că Putin știe că va pierde războiul, motiv pentru care forțează o pace atât timp cât mai are o poziție de forță. El și-a construit legitimitatea invaziei atât pe pilonii ideologici al istoricismului și dreptului istoric, cât și pe invocarea vocației autodeterminării a oricărei comunități. În spatele acestei perdele ideologice stă dorința lui de a rămâne în istorie ca cel ce a refăcut imperiul rus și de a reimpune Rusia ca putere de prim rang. Stadiul în care a ajuns războiul din Ucraina, cu distrugerea obiectivelor civile, anunță încheierea conflictului fără negocieri. Putin a pierdut toate elementele pe care a mizat în ce privește reacțiile Ucrainei și ale Occidentului. De cealaltă parte, Occidentul european a greșit când nu a luat în seamă avertismentele partenerilor estici, crezând până în ultima clipă că va putea negocia cu Putin. Autorul încheie cu cele cinci lecții ale lui Nicolas Tenzer, reinterpretate: „să nu se introducă lucruri negociabile și nenegociabile pentru diplomația noastră în fața unui inamic care încalcă regulile; (...) măreția unui stat nu o face nici puterea, nici presupusa istorie, nici trecutul, ci principiile care o definesc și pe care le apără, inteligența, agilitatea, curajul, unitatea poporului, valoarea liderilor și abilitatea de a rezista”; este necesară „cunoașterea adevăratei naturi a regimului unor state și abordarea la fel de nuanțată a lor; (...) descurajarea trebuie să intre în acțiune

în momentul în care reguli fundamentale sunt încălcate, nicidecum mai târziu; (...) intrarea în desuetudine și lipsa eficacității unor instituții internaționale în cazul unor conflicte” (pp. 258-259).

Nu se poate vorbi de constructe ideologice fără a vorbi de propagandă. În studiul „[Laitmotive ale propagandei de război utilizate de Rusia în conflictul armat cu Ucraina](#)”, specialistul în comunicare [Gheorghe-Ilie Fârte](#) evidențiază tocmai temele fundamentale sau motivele ce apar frecvent în propaganda de război rusă, analizând oameni și instituții care le-au diseminat. Pentru aceasta, el „pune în corespondență mesajele de propagandă rusești publicate pe site-ul agenției de presă TASS și Twitter cu «principiile» sau laitmotivele propagandei de război formulate și ilustrate (...) de Arthur Ponsonby și Anne Morelli” (p. 267). Analiza are în centru articolele din cele două surse ce reproduc intervențiile celui mai activ propagandist al Kremlinului, Vladimir Soloviov. Propaganda rusă a utilizat și alte principii decât cele unsprezece formulate de cei doi autori, iar utilizarea lor de către agresor nu exclude utilizarea și de către agresat. Autorul arată că propaganda de război are și alți vectori în afară de cei mediatici din Rusia, cum ar fi personalitățile culturale occidentale care sprijină acțiunile Kremlinului. Important este de înțeles că „propaganda de război mincinoasă este o armă la fel de letală ca armele de distrugere în masă și ea face parte din arsenalul oricărei țări agresoare, implicit și a Rusiei. Pentru a o contracara, este necesar să cunoaștem temeinic laitmotivele sau «principiile» care o guvernează” (p. 288), conchide autorul.

În domeniul propagandei ne aduce și jurnalistul cernăuțean [Marin Gherman](#) care, în studiul „[Evoluția narațiunilor politice din Ucraina și Rusia în perioada războiului](#)”, se ocupă de narațiunile din cele două state în timpul războiului. El observă că, după invazia din februarie 2022, Rusia a emis mai puține dezinformări și fake news și mai multă propagandă de război. „Narațiunile de propagandă ale Rusiei sunt o repovestire a știrilor din afară prin prisma propriilor mesaje false, distribuite pe parcursul ultimilor ani, dar fără posibilitatea de a verifica sursele” (p. 297). Mesajul central a fost „denazificarea Ucrainei”. În replică, politicienii și presa ucraineană vorbesc despre războiul de apărare a patriei: „Este substituit în mentalul colectiv ucrainean sensul sovietic al noțiunii de «Război pentru Apărarea Patriei» (frontul de Răsărit al celui de-al Doilea Război Mondial, din iunie 1941 până în mai 1945) cu un alt sens – cel al rezistenței ucrainenilor față de agresiunea Rusiei” (p. 301). Comparând cele două tipuri de acțiuni, autorul arată că, „spre deosebire de narațiunile de propagandă ale Moscovei, construite după un model tradițional, devenit cunoscut în Occident mesajele Kievului sunt subtile și includ elemente clare ale războiului psihologic: apelul la mituri din mentalul colectiv prin compararea luptei împotriva naziștilor lui Hitler cu cea contra «rașiștilor» lui «Putler», distribuirea unor informații care au ca scop să semene spaimă în rândul armatei Rusiei etc.” (p. 304).

Rămânem pe frontul războiului propagandistic cu jurnalistului [Marian Voicu](#) care, în eseu intitulat „[De ce este fascistă Rusia lui Putin și de ce luptă Ucraina pentru lumea liberă și trebuie să câștige](#)”, se întreabă cum de nu a putut vedea Occidentul că Putin pregătește de ani buni invadarea Ucrainei, ținând cont că încă de la invadarea Crimeii, în 2014, Kremlinul a construit o narațiune utilizând termeni cu o anumită încărcătură în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, în care ucrainenii sunt asociați fasciștilor, iar invadatorii sunt prezentați ca eliberatori ai populației opresate de către fasciști. În centrul acestei construcții este mitul inexistenței poporului ucrainean. De asemenea, rușii au recurs la fascizarea istoriei și la impunerea cultului războiului, acțiuni în care este puternic implicată biserica. În această strategie este inclusă și reactivarea unor simboluri și însemne specifice societății sovietice. „S-a spus că la Kremlin nu există o ideologie, doar pragmatism și cultul puterii. Războiul hibrid împotriva lumii libere și cel convențional împotriva Ucrainei arată însă că este mai mult decât atât – este o ideologie fascistă” (p. 323), conchide jurnalistul.

Această parte a volumului se încheie cu contribuția specialistei în comunicare [Brîndușa Armanca](#), referitoare la componenta informațională a războiului. În eseu „[Corul și megafonul. Tipuri de comunicare în războiul din Ucraina](#)”, autoarea ne arată că, spre deosebire de comunicarea din timpul conflictelor din ultimele decenii, în cazul celei din actualul război situația e diferită, pentru că acum sunt noi căi de comunicare cu viteze, capacitate de distribuire și impact. Jurnaliștii trebuie să păstreze echidistanța, lucru dificil în condițiile unui război. Apoi, cum informațiile vin gata făcute din rețele, ei trebuie doar să le împacheteze. „Ucrainenii au răsturnat modul de comunicare, mizând pe o transparență neobișnuită în războaiele clasice: se vorbește cu voce tare despre tipul de armament folosit, se comunică numărul de efective și de echipamente livrate de NATO, se fac tabele cu pierderi. Paradigma comunicării strategice s-a schimbat” (p. 330). Oricine poate vedea cele două tipuri de comunicare din acest conflict: pe de o parte, un lider crispat, distant, cu discursul urii; de cealaltă parte, un lider senin, uman, cu un discurs mobilizator. „Aflat în derulare, războiul din Ucraina nu și-a expus încă toate lecțiile, însă o concluzie se conturează deja. Lumea a înțeles o dată în plus care sunt consecințele urii, ale minciunii, ale abuzului de putere” (p. 339).

A patra parte reunește două contribuții ce ne prezintă „[Cadrul juridic internațional al desfășurării războiului](#)”. În studiul intitulat „[De la pace la război: reglementări și instituții internaționale](#)”, judecătorul [Cristi Danileț](#) prezintă normele și mecanismele internaționale ce reglementează starea de război, necesară pentru a vedea în ce cadru legal și instituțional se desfășoară ostilitățile. „Având în față legislația și mecanismele instituționale, fiecare dintre noi poate judeca cine și ce comite în acest conflict, după informațiile pe care le primim zilnic în mass-media. Dar, dincolo de evaluările noastre personale, captive informațiilor

pe care le avem, trebuie să avem în vedere că numai instanțele internaționale pot decide vinovății, în urma unor anchete și pe baza probelor. Important este ca vinovații să fie aduși în fața instanțelor de judecată. (...) Așadar, de modul în care organizațiile internaționale reacționează în această perioadă depinde menținerea geo-politicii actuale sau modificarea ei catastrofală în următorii ani. De aceea, cred că cele spuse de Vegetius (...) sunt de o actualitate dureroasă: *cine vrea pace trebuie să se pregătească de război*" (pp. 372-373), conchide autorul.

De la cadrul juridic global venim spre cadrul cel mai apropiat de cele două părți aflate în conflict. În studiul său intitulat „[Războiul ruso-ucrainean. Aspecte de drept internațional în războiul hibrid](#)”, politologul cernăuțean [Serhii Hakman](#) realizează o metodică și foarte utilă prezentare a întregului eșafodaj juridic ce a precedat războiul și care reglează relațiile dintre Ucraina și Federația Rusă. În consecință, politologul ne arată întreaga serie de încălcări ale legislației internaționale și a înțelegerilor bilaterale de către Rusia odată cu invadarea Crimeii din 2014. Serhii Hakman realizează și o coborâre în istoria comună a celor două țări, din perioada sovietică, pentru a demonta ideea falsă promovată de Rusia potrivit căreia Crimeea i-ar fi fost luată abuziv de către Ucraina. „Invazia rusă în Crimeea și în regiunile de est ale Ucrainei, în conformitate cu dreptul internațional, este un act de agresiune. Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei a depășit scara relațiilor bilaterale, este o dovadă de nesocotire a dreptului internațional și pune în pericol sistemul de securitate mondial stabilit după al Doilea Război Mondial. Întrucât războiul agresiv este o crimă împotriva păcii internaționale, ar trebui să implice o responsabilitate internațională și nicio anexare teritorială și niciun avantaj special, fiind consecințe ale agresiunii, nu sunt și nu pot fi recunoscute ca fiind legitime” (pp. 397-398).

Partea a cincea, „[Implicațiile psihologice ale războiului](#)”, este mulțimea cu un singur element, deoarece conține o contribuție singulară, imposibil de încadrat în una dintre celelalte părți ale volumului. Este vorba de cercetarea sociologică realizată de politologul [Ruslana Grosu](#): „[Dimensiunea psihologică a războiului ruso-ucrainean. Cazul refugiaților din Ucraina în Republica Moldova](#)”. Constatând inexistența unor studii care să măsoare efectele psihologice ale războiului, autoarea a realizat un studiu de acest gen în rândul refugiaților din Ucraina în Republica Moldova. În realizarea studiului, autoarea a căutat „răspunsuri la următoarele probleme: dacă starea psiho-emoțională a refugiaților este afectată de conflictul armat; dacă nivelul calității vieții refugiaților a fost afectat atât în plan material și profesional, cât și în planurile psihologic, relațional și social; dacă nivelul rezilienței participanților la studiu este unul înalt; dacă refugiații intenționează să rămână în Republica Moldova până la sfârșitul războiului și doresc să revină în Ucraina după terminarea acestuia; dacă majoritatea refugiaților a crezut că Ucraina ar fi putut fi atacată și invadată de armata Federației Ruse” (pp. 407). Utilizând date sociodemografice, *Scala de măsurare a calității vieții* și *Scala prescurtată*

a rezilienței în realizarea chestionarului, Ruslana Grosu a intervievat un număr de 99 refugiați. Unele răspunsuri sunt conform așteptărilor, iar altele sunt surprinzătoare. Datele prezentate pot fi utilizate de fiecare cititor pentru a-și realiza propria sa analiză calitativă.

Partea a șasea a volumului, „Efectele războiului în România și în Republica Moldova”, conține patru contribuții ce au ca subiect efectele războiului în cele două țări. În eseu „Efectul celei de-a doua agresiuni ruse împotriva Ucrainei asupra scenei politice românești”, politologul Cristian Preda arată că în România, la nivel social, s-au născut patru atitudini: frica de război, solidaritatea față de ucraineni, militarizarea discursului public și ura față de ruși. Partidele de guvernământ au politizat războiul pentru publicul românesc, găsind momentul potrivit pentru a impune tema admiterii României în spațiul Schengen. Cât privește mobilizarea României ca membru al NATO, aceasta a fost bună, dar prezentată cu discreție. În concluzie, „scena politică românească a fost în mult mai mică măsură bulversată de război. Politica lui Putin în Ucraina a dizolvat solidaritatea grupului de la Vișegrad. (...) Politica românească a fost, de fapt, mai previzibilă decât a celorlalte țări din regiune și, în acest sens, a folosit construirii consensului european. Dar doar sfârșitul războiului pornit de Rusia în Ucraina ne va arăta dacă acesta a fost un avantaj pe termen mediu, nu doar în primele luni de după 24 februarie 2022” (pp. 436).

Dacă Ilie Fărte ne-a prezentat mesajele propagandei ruse transmise direct de la Moscova, în eseu intitulat „Războiul hibrid pentru colonizarea minților. Propaganda prorusă din România”, Constantin Ilaș vizează modul în care temele propagandei ruse emise de Vladimir Putin în discursul de la Valdaï sunt preluate în România. În acest scop, el a monitorizat site-ul ActiveNews.ro și a ordonat mesajele propagandistice pe categorii. După această muncă laborioasă, a realizat un inventar al căilor prin care este propagat mesajul Kremlinului și o listă a persoanelor care sunt agenți ai propagandei proruse. „Specificul tuturor mesajelor propagandistice este acela că, în afară de site-ul *VestidinRusia*, nici un altul nu este deschis și pe față prorus și este de înțeles acest aspect, din cauza aversiunii tradiționale a majorității populației României față de Rusia... Cum nu-i pot lua apărarea pe față lui Putin și Rusiei, marea majoritate a agenților propagandiști acționează într-o manieră subversivă: nu-l susțin direct pe țar, ci arată cât de venali, corupți, decadenti și degenerați din toate punctele de vedere sunt toți cei pe care îi indică țarul ca fiind dușmani. Apoi insistă pe temele naționaliste și ale suveranismului pentru a adânci și a consolida îndoielile, temerile și scepticismul față de toate instituțiile democratice occidentale, în vederea adâncirii unei eventuale falii care s-ar produce între România și acestea” (p. 476).

Tot despre propaganda rusă este preocupată și experta în spațiul fost sovietic Ileana Racheru în studiul ei „România și Republica Moldova pe frontul propagandei proruse în contextul războiului din Ucraina”, în care analizează

temele propagandei ruse la București și mai ales la Chișinău. Tema predilectă a fost neutralitatea, a României și a Republicii Moldova. Problema cea mare se află în Constituția Republicii Moldova, unde este prevăzută neutralitatea. Guvernările proruse au ținut armata moldovenească în subfinanțare, susținând că țara nu are nevoie de așa ceva. „În dezbaterile publice este indusă ideea falsă că o posibilă renunțare la neutralitate sau chiar reformarea și dotarea cu armament modern a armatei naționale ar presupune aderarea implicită a Republicii Moldova la NATO, transformarea acesteia într-o țintă a armatei ruse și implicarea în războiul din Ucraina. (...) În contextul unui conflict care se desfășoară la granițele României, inițiativele cu privire la neutralitate nu au nicio logică de securitate, fiind doar menite să creeze discordie în societate și să aducă pe agenda publică false subiecte de dezbateră” (pp. 486-487).

Această parte a volumului se încheie cu eseul „Războiul din Ucraina și schimbările geopolitice care afectează Republica Moldova”, în care cercetătorul [George Damian Mocanu](#) prezintă consecințele pe care războiul din Ucraina le generează în Republica Moldova. Acest război a adus „următoarele modificări în reșezarea geopolitică a Republicii Moldova: aprofundarea relațiilor economice cu spațiul Uniunii Europene (mai ales prin aprovizionarea cu energie electrică din România în condițiile întreruperii alimentării din Ucraina și Transnistria); demararea procesului de aderare la Uniunea Europeană (acceptarea condiționată a statutului de țară candidată la aderare); înrăutățirea relațiilor cu Transnistria; poziționarea geopolitică de partea lumii occidentale. În același timp, la Chișinău a fost menținut discursul identitar ce renunță la identificarea cu spațiul românesc, iar Guvernul Republicii Moldova a refuzat să se alăture sancțiunilor internaționale impuse Federației Ruse” (p. 495), sintetizează autorul.

A șaptea parte a volumului, „Lumea democratică. Reacții, culpe și vulnerabilități”, reunește contribuții destinate reacțiilor lumii democratice la războiul din Ucraina. Pentru început, am plasat două eseuri ce fac o paralelă între hitlerism și putinism, între cazul Poloniei din 1939 și cel al Ucrainei de astăzi. În eseul „Polonia 1939 – Ucraina 2022. Lecțiile începutului celui de-al Doilea Război Mondial”, politologul [Radu Carp](#) realizează această paralelă între situația Poloniei în 1939 și cea a Ucrainei, în 2022. Fiind iminentă invadarea sa de către Germania hitleristă, Polonia a solicitat sprijinul Franței și al Marii Britanii; francezii au promis că vor interveni, iar britanicii au promis ajutor financiar. Primii nu au intervenit, iar ajutorul britanicilor a fost inutil, întrucât polonezii nu au găsit arme. Trădarea Poloniei de către țările occidentale au încurajat Germania în ceea ce a urmat. „La fel și în prezent, miza Ucrainei este la fel de mare: Ucraina divizată, pierzând definitiv teritoriul în zona Mării Negre și întregul Donbas, l-ar determina pe Vladimir Putin să gândească eventual continuarea ofensivei împotriva statelor vecine Ucrainei. Dimpotrivă, oprirea ofensivei ruse în Donbas ar demonstra că Federația Rusă are capacități militare limitate și nu

poate emite pretenții teritoriale, nici la adresa Ucrainei, nici la adresa vreunui alt stat” (p. 501). Dacă s-ar învăța lecțiile celui de-al Doilea Război Mondial, istoria nu s-ar mai repeta. „A înțelege această lecție înseamnă că ar trebui să i se ofere Ucrainei tot ceea ce cere pentru a scurta cât mai mult un război care a devenit deja de durată” (p. 501), consideră autorul.

De la aceeași paralelă între Rusia putinistă și Germania nazistă pornește și profesorul [Valentin Naumescu](#) în eseu [„Războiul lui Putin – sfârșitul ultimei distopii imperiale din Europa?”](#). În opinia sa, „fără să conștientizeze, Rusia lui Putin re trăiește acum din plin delirul imperialist al Germaniei naziste, nutrind același tip de aspirații agresive, de superioritate pe care o consideră «îndreptățită istoric», față de țările și popoarele vecine, la care se adaugă, cultural vorbind, aceeași ură față de cultura liberală occidentală, a cărei «ordine nedreaptă și decadentă» speră să o distrugă cu forța armelor” (p. 504). Cele două părți vor spune că au câștigat războiul, însă important este cine va câștiga pacea. Victoria va trebui analizată etapizat: pe termen scurt – teritorii; pe termen mediu – Ucraina, în drum clar spre Occident, iar Rusia, recunoscută din nou ca superputere; pe termen lung – Ucraina, occidentalizată, iar Rusia, puternică. Din păcate, în acest conflict, din calcule meschine, sudul global este complice al agresorului, nerealizând că doar sprijinind Occidentul poate avea avantaje.

Dacă până acum s-a vorbit de lecțiile neînvățate ale istoriei, în studiul lor [„Sancțiunile și războiul din Ucraina. O abordare a teoriei schimbării”](#) politologii [Reggie Kramer](#) și [Ludmila Stuparu](#) ne arată că există anumite diferențe de abordare în prezent, că occidentalii au învățat ceva din istorie. Ne prezintă pachetul de sancțiuni adoptat de occidentali împotriva Rusiei după invadarea Ucrainei, în februarie 2022. Scopul anunțat al studiului este de a vedea, din perspectiva *teoriei schimbării*, în ce măsură aceste sancțiuni au efect asupra Rusiei și asupra propriilor economii, precum și identificarea măsurilor ce ar mai trebui luate pentru ca aceste sancțiuni să-și atingă scopul. Autorii au identificat șase tipuri de sancțiuni adoptate de 50 de țări (restricții comerciale, de călătorie, transport, financiare, de comunicare, diplomatice), care sunt diferențiate de la un stat la altul atât ca niveluri, cât și ca termen de intrare în vigoare. Sancțiunile au mai multe scopuri, de la pedepsire la determinarea destinatarului să respecte regulile sau la stigmatizarea și destabilizare acestuia. Luând în calcul doar scopurile sancțiunilor, nu și motivele lor, autorii au identificat cinci asemenea scopuri: schimbarea regimului în Rusia, schimbarea politicilor Rusiei față de Ucraina, limitarea capacității Rusiei de a-și atinge obiectivele, descurajarea Rusiei și stigmatizarea comportamentului Rusiei pentru a consolida normele internaționale. Din perspectiva teoriei schimbării, se formulează trei întrebări: care este rezultatul scontat, ce trebuie făcut pentru a atinge rezultatul și de ce acțiunile respective ar duce la rezultatul scontat. Analiza urmărește îndeosebi sancțiunile aplicate de SUA și Uniunea Europeană, dar pentru a ajunge la rezultatul scontat este

nevoie de implicarea mai multor state, chiar de mici dimensiuni, și a organizațiilor internaționale. Apoi, sancțiunile nu trebuie să rămână măsuri singulare, fiind necesare și alte măsuri, cum ar fi acordarea de ajutoare financiare și militare Ucrainei.

Urmează apoi un duș rece aplicat occidentalilor de jurnalistul [Petre M. Iancu](#), în eseu „[Putin și mesianismul revoluționar ca virus autoimun. Un război al erorilor mondiale](#)”, în care realizează o critică a lui Putin, dar și a Occidentului. În opinia sa, Occidentul repetă cu Putin aceeași greșală pe care a făcut-o cu Hitler, crezând mereu că dictatorul va fi frecventabil și că se va putea negocia cu el. Putin a acționat în Ucraina mizând pe nonintervenția țărilor occidentale, pentru că a văzut precedentele. Din păcate, Occidentul este măcinat de propria boală a ideologiilor egalitare ce îi dizolvă fundamentele. Ani de-a rândul Occidentul nu a vrut să vadă că Putin pregătea un proiect inspirat de totalitarisme. „*Ruscismul*, cum se numește fascismul bolșevic al lui Putin, s-a inspirat din ambele totalitarisme ale veacului trecut, chiar dacă le-a adăugat o tentă fundamentalistă, ortodoxistă, de felul legionarismului românesc” (p. 571). Și Putin a comis unele erori, el mizând până la capăt pe ceea ce i-au spus serviciile de informații despre ucraineni, pe lipsa de reacție a acestora și a occidentalilor. Dar, revenind la Vest, acesta nu a văzut intențiile lui Putin pentru că „era angrenat el însuși pe drumul colectivist al unei promisiuni utopic-mesianice, menite să-i suplinească golirea de sens. În numele ei pornise un proces de autodesființare axiologică, normativă și instituțională. Își abandonase, nihilist, lectura moral literală și interpretarea politic libertară a propriului temei religios și cultural, în favoarea desființării nu doar a drepturilor individuale și a familiei, ca instituție centrală, ci și a clarității limbii și gândirii. Își activase, astfel, virusul autoimun, îmblânzirea și repunerea sub un minim control, în condițiile unui corp masiv slăbit, îi reclamă, iată, aproape întreaga energie intelectuală” (p. 585).

Și pentru sociologul [Tudor Pitulac](#) actualul război oferă un moment potrivit pentru a realiza o critică a Occidentului tot de pe poziția unui aparținător la lumea occidentală ce suferă văzând cum aceasta își pregătește propria disoluție. În eseu intitulat „[Ipocrizia ca ideologie a raționalității pure. Progresismul și războiul](#)”, el pune următorul diagnostic: „Occidentul capitalist, democratic, cu baza sa meritocratică, consonantă cu evoluția care a dus specia unde este acum, începe să se dezintegreze, fiind tot mai puternic măcinat de populism și de progresism” (p. 589). Și autorul atacă analitic construcțiile ideologice ce susțin aceste mișcări politice care șubrezesc construcția occidentală: mitul raționalității pure, mitul energiei verzi sau fantasmagorica justiție istorică a celor cândva discriminați. „Civilizația este rezultatul așezării peste instincte a unui strat cultural normativ care înrăurește manifestarea acestora. Negarea de pe poziția raționalității pure a învățăturilor speciei, fixate în ADN, va conduce la preluarea conducerii de către cei care acționează necivilizat, deoarece pentru specie instinctele au mult mai mult

sens decât rațiunea, atunci când cele două intră în contradicție reciproc. Și atunci «barbarii», în care instinctele acționează necivilizat, sau semnificativ mai puțin civilizat decât în Occident și oriunde altundeva unde principiile democratice funcționează, vor avea succes, dacă vom mai exista ca specie dotată cu rațiune” (p. 602), avertizează autorul.

Cu tristețe despre lumea occidentală scrie și jurnalista [Iulia Badea-Guérítée](#), în eseu „[«Această lume a permis răului să crească». Câteva gânduri despre cronică unui război anunțat](#)”, în care critică lumea occidentală ce nu a ascultat avertismentele esticilor cu privire la intențiile Rusiei, ba chiar l-a primit pe Putin cu onoruri. În opinia sa, „conștientizarea conflictului dintre Ucraina și Rusia, prezența unei agresiuni rusești asupra unei țări aflate în imediata apropiere a Uniunii Europene – iată ceea ce mi se pare cea mai importantă consecință a acestui (al câtelea?) conflict regional. O dimensiune mondială generată tocmai de această trezire la realitate” (p. 606). Cel mai important este să ascultăm dramele ucrainenilor, iar jurnalista oferă un fragment scris de jurnalista Mykhaylyna Skoryk-Shkarivska, ajunsă primar al orașului Bucha: „Când Putin a atacat Ucraina în februarie a fost un atac pe care americanii l-au transmis în direct, lumea a fost deci obligată să vadă. Tot presa este cea care ajută ca atenția să nu scadă de tot. Dar tot această lume a permis răului să crească, să nu-l pedepsească pe Putin pentru crimele sale de război, comise deja în Crimeea, dar și în Rusia; mă refer la războaiele din Cecenia, la atacurile teroriste din Buinsk, Volgodonsk și Moscova, în 1999” (p. 609).

În eseu său „[Basmul Cenușăreasa repovestit sau Cum a ajuns Ucraina la miezul nopții campioana democrației din Europa de Est](#)”, politologului [Dragoș Dragoman](#) îi critică pe analiștii politici occidentali și pe oficialii europeni care, odată cu invazia din februarie 2022, au început să vorbească despre Ucraina ca despre un stat democratic. „Deși intervenția armatei ruse era îndreptată împotriva afirmației președintelui Poroșenko că ei (locuitorii rusofoni din Donbas) «nu pot face nimic», ceea ce s-a schimbat în discursul public european era o metamorfoză gigantică, o democratizare cvasiinstantanee, fără efort și fără pierdere de vreme, o realizare de care nici o altă țară din «valurile» de democratizare anterioare nu fusese capabilă” (p. 618). În opinia autorului, o asemenea schimbare bruscă de discurs afectează democrația însăși.

Un alt reproș îi aduce lumii democratice, în special Uniunii Europene, politologul italian [Angelo Chielli](#), în eseu său „[Rusia și Europa: întrebări asupra unui viitor apropiat](#)”: nici faptul că a tolerat abuzurile Rusiei, nici că ar considera peste noapte că Ucraina este democratică, ci faptul că s-a implicat într-un război care nu este al său. În această acuzație, el pornește de la observația că, în construirea imaginii de sine, Europa a proiectat Rusia ca pe un personaj negativ, față de care își măsoară superioritatea, acțiune ce s-a bazat pe o cunoaștere îngustă a realității. În cazul războiului ruso-ucrainean, pe care autorul îl consideră extern

Europei, ca aparținând „lumii ruse”, Europa a intrat într-o capcană a SUA, care urmăresc să reducă pericolul unei *Ostpolitik*, reducând presiunea rusească, fapt ce le permite să acționeze mai bine în Pacific. Europa este expusă riscurilor, ca urmare a implicării în război, nu SUA. Estimând că acest conflict va fi de lungă durată, autorul își încheie eseu cu o serie de întrebări: „Până când îl va considera Europa ca pe ceva extern și străin? Cât timp va rezista loviturilor unei crize economice, declanșate de război, care sărăcește populația, în special pe cea mai săracă? Cât timp va putea rezista inflației galopante care s-ar putea dovedi a fi detonatorul unei crize sociale profunde?” (p. 626).

Ultima parte a volumului, „Consecințe geostrategice ale războiului din Ucraina”, reunește contribuții ce încadrează conflictul din Ucraina într-o mișcare globală a schimbării de hegemoni. În studiul „Ucraina 2022. Primul război mondial al erei internetului?”, politologul Marius Văcărelu consideră că problemele din Federația Rusă vor avea efecte negative în cele cinci state din Asia Centrală dependente de aceasta. În opinia lui, deși se vorbește deocamdată propagandistic despre al Treilea Război Mondial, acesta va exista, răspunsul venind dintr-o perspectivă mai largă a ideii de conflict mondial. Întrucât în acest conflict sunt implicați actori geopolitici puternici, situația din Ucraina este o a șasea manifestare de tip pseudo/cvasirăzboi mondial, dacă luăm în calcul, pe lângă cele două războaie mondiale, și Războiul Rece, și Războiul Crimeii din 1853-1856, și războiul franco-german din 1870-1871. În acest conflict, nici Ucraina și nici Federația Rusă nu sunt singure, ci au aliați care se implică efectiv. Dar „adevărata problemă a unui viitor război mondial vine din perspectiva relației China-SUA, ceea ce nu poate eluda însă situația de fapt de astăzi din războiul ruso-ucrainian” (p. 639), consideră autorul.

În studiul intitulat „RIP – ordinea internațională liberală”, jurnalistul de politică externă Alexandru Lăzescu realizează o analiză a proceselor ce au dus la izbucnirea războiului din Ucraina. În opinia sa, Occidentul a fost naiv când a crezut că globalizarea va fi un proces ce va duce prosperitatea și democrația peste tot în lume. În prezent, deja vorbim la trecut despre ordinea liberală, pentru că autocrații au alte planuri și ar fi bine să-i luăm în serios când ne spun ce vor face. La această blocare ideologică se mai adaugă și susținerea energiei verzi, care va crește dependența UE de China și de Rusia, deținătoare a metalelor rare necesare. „În acest context geopolitic în continuă schimbare, o bună parte a lumii așteaptă să vadă ce turnură va lua războiul din Ucraina, perceput ca o confruntare între Occident și Rusia, și cine punctează mai bine în competiția Statele Unite – China, pentru a vedea cum se va poziționa fiecare țară în viitor” (p. 652). Indiferent de rezultatul războiului, sunt de așteptat următoarele: coagularea unui nucleu de țări antioccidentale, apariția unui sistem financiar paralel care va detrona dolarul american, aceasta ducând și la reconfigurarea lanțurilor de aprovizionare ce instituie un cvasimonopol al Chinei în materie de producție. „Acum

este neclar încotro ne îndreptăm. Exceptând un colaps al Statelor Unite din cauze interne – nu neapărat exclus, dar nici foarte probabil –, vom avea o perioadă de haos geopolitic cu mulți actori încercând să exploateze fisurile create în sistemul internațional” (p. 656), conchide autorul.

În studiul „[«Războiul neterminat» al Rusiei cu lumea](#)”, politologul [Dan Pavel](#) consideră că „marea problemă geopolitică a secolului XXI este refacerea alianței dintre Rusia și China, ceea ce înseamnă că pentru americani invadarea Ucrainei este doar preludiul unui coșmar strategic” (pp. 659-660). Autorul evaluează modul în care au fost judecate politicile marilor state de către realismul politic: „Considerarea acestor state din punct de vedere strict realist este reduționistă și parțial eronată. Dacă în cazul SUA au existat mereu intervenții de tip umanitar, războaiele purtate de URSS/Rusia, China comunistă, Iran (sau Irak), precum și politicile interne pe timp de pace sunt pline de componente antiumanitare, malefice. Politica externă americană este o combinație de realism și idealism. Politica externă rusă/sovietică este un amestec de realism și cinism. La fel și politica externă chinezească” (p. 662). Pe frontul ucrainean se confruntă, prin interpuși, SUA cu Rusia. Războiul acesta însă are și o latură economică, pe lângă factura militară. Trebuie înțeles că trecerea de la echilibrul puterilor la cel al supraputerilor echivalează cu dezzechilibru, nu cu o eră a războaielor.

Cu o altă situație vine politologul [Emanuel Copilaș](#), care realizează o analiză a actualului conflict din perspectiva „geopoliticii critice”, o abordare de inspirație marxistă. În eseuul său „[Războiul din Ucraina, sfârșitul postcomunismului și lumea postpandemică](#)”, el afirmă tranșant: „Capitalismul american de orientare liberală și capitalismul rusesc de orientare naționalistă se înfruntă acum, indirect, în Ucraina” (p. 682), în condițiile în care SUA pierd treptat statutul de hegemon în favoarea Chinei. „Atât Statele Unite, cât și Rusia se află în declin hegemonic, în contextul a ceea ce istoricul francez Fernand Braudel numea durate lungi: prima pe plan global, a doua pe plan regional. Declinul Rusiei este cu siguranță mai accentuat, cel puțin pentru moment. Ambele state au mijloace diferite pentru a răspunde provocărilor diferite cu care se confruntă în prezent. Cert este că marele câștigător al acestui *proxy war* al Rusiei cu Occidentul este, indubitabil, China” (p. 683). În opinia lui, „pe plan regional, cred că se poate anunța în sfârșit, cu certitudine, sfârșitul postcomunismului în Europa Centrală și de Est, dar și în cadrul așa-numitei «vecinătăți apropiate» a Rusiei, nimic altceva decât fostele republici unionale sovietice, de la statele baltice la statele din Asia Centrală. (...) Pe plan global, lumea postpandemică denotă o rivalitate geopolitică în creștere între hegemonul global aflat în declin lent, dar inexorabil, respectiv viitorul hegemon global aflat în ascensiune, China. Rareori în istorie tranzițiile hegemonice sunt pașnice: sfârșitul ordinii bipolare din timpul Războiului Rece a reprezentat cu siguranță o excepție” (p. 686).

Despre implicațiile globale ale conflictului ruso-ucrainean vorbește și jurnalista [Miruna Munteanu](#) în esul „[Războiul din Ucraina, un test pentru viitorul Europei](#)”, în care arată că agresiunea Ucrainei de către Rusia era un act previzibil, dacă privim spre pașii pe care i-a făcut Putin fără a întâmpina vreo opoziție din partea Occidentului. Grav este că în joc nu se află doar soarta Ucrainei. „Spre deosebire de Uniunea Europeană, Federația Rusă nu dorește la granițele sale democrații puternice și prospere, ci state capturate de mafii obediente Kremlinului. «Amenințarea» pe care Putin vrea să o țină departe de granițele Rusiei nu este doar NATO, ci democrația” (p. 690). Putin a mizat prost atunci când a crezut că va cuceri imediat Ucraina, ajungând într-un război de uzură, cu mari pierderi. Însă nici pentru Occident nu este o situație bună. „Marea putere de atracție a Uniunii Europene s-a bazat mereu pe prosperitate, pe calitatea vieții și protecția socială pe care statele membre le puteau promite cetățenilor lor. O prăbușire economică sau o criză prelungită ar putea zdruncina grav încrederea în acest proiect generos” (p. 691).

Volumul se încheie cu o evaluare din perspectiva teoriilor economice a războiului. În esul „[Război și pace. O abordare economică](#)”, economistul [Gabriel Mursa](#) realizează o incursiune prin marile teorii ale sociabilității, arătând că, deși autori precum Thomas Hobbes au susținut că relațiile dintre oameni sunt de la natură conflictuale, pe motiv de raritate a resurselor, cu timpul, clasicii economiei Smith și Ricardo a demonstrat că relațiile de cooperare sunt de preferat celor conflictuale. De fapt, întregul eseu este o pledoarie pentru pace, teza autorului fiind aceea că războiul dintre Rusia și Ucraina este generat tot de lupta pentru resurse. Iată concluzia: „Războiul din Ucraina, în care aceasta este victimă a agresiunii ilegite folosite de Rusia, constituie, din nefericire, o dovadă grăitoare că ne aflăm încă departe de un «sfârșit al istoriei» (Fukuyama), prin instaurarea unei păci eterne, aidoma celei visate de Kant. Însă, cu siguranță, oamenii continuă să învețe, cu intermitențe, că raritatea resurselor nu poate fi învinsă prin război, ci prin cooperare voluntară” (p. 699).

Amploarea conflictului, multitudinea de variabile și imprevizibilitatea agresorului fac dificilă formularea unei prognoze. Nu ne rămâne decât să fim atenți la ceea ce se petrece pentru a înțelege ce și de ce ni s-a întâmplat. Contribuții precum cele din prezentul volum, pentru care le mulțumesc autorilor lor, pot fi călăuze și instrumente utile în acest nesfârșit proces de înțelegere.

*Sorin Bocancea
Iași, 1 decembrie 2022*

PARTEA I

RUSIA ȘI UCRAINA: ISTORIE COMUNĂ, POPOARE DIFERITE, PROIECTE DIVERGENTE

Drama revoluției naționale din Ucraina și premisele politicii bolșevice de „indigenizare” (1917-1921)

Cosmin Popa

Succesul bolșevizării Ucrainei și păstrarea sa în orbita Rusiei pe tot parcursul secolului XX nu pot fi înțelese fără transformările pe care le-au generat în această țară dispariția Imperiului Rus și evenimentele survenite în Europa Centrală la sfârșitul Primului Război Mondial. Ucraina a cunoscut cel puțin trei faze revoluționare în perioada 1917-1920, care s-au desfășurat cu intensitate și rapiditate egale. În pofida perioadelor scurte în care s-au succedat, succesul de care s-au bucurat primele două forme de existență politică ucraineană, în ceea ce privește construcția culturală și națională a acestui popor, arată că fenomenele culturale ucrainene au avut resorturi adânci, a căror origine se află în mișcarea de emancipare culturală a ucrainenilor din Rusia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea¹.

Deși în strânsă legătură cu evenimentele din Rusia, evoluția Ucrainei revoluționare a avut propriile cauze și un traseu distinct, cu toate că circumstanțele internaționale au fost cele care au determinat, pe fond, deznodământul dramei ucrainene. La sfârșitul Războiului civil din Rusia, odată cu Pacea de la Riga, care a pus capăt Războiului sovieto-polon în 1921, bolșevicii au preluat controlul asupra celei mai mari părți din teritoriile locuite de ucraineni. Dintre toate mișcărilor politice angajate în confruntarea din teritoriile ucrainene, doar bolșevicii au avut abilitatea de a-și modifica obiectivele politice și modalitatea de acțiune în funcție de situațiile de moment. Elasticitatea tactică, de multe ori indusă chiar de Lenin, le-a permis acestora să exploateze în folosul propriu contradicțiile

1. Johannes Remy, *Brothers or Enemies, The Ukrainian National Movement and Russia, from the 1840s to the 1870s*, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London, 2016, pp. 221-232.

dintre diversele tabere angajate în luptă și, mai ales, în cele din urmă, să atragă de partea lor majoritatea ucrainenilor, cu promisiunea unei Ucraine bolșevice. O republică sovietică ucraineană, care punea în centrul său ideea specificității lingvistice și culturale a acestui popor, le-a părut multor ucraineni un compromis rezonabil, oricum mult mai mult decât au fost dispuși să ofere Marile Puteri victorioase. Dintre toate țările europene implicate direct în drama ucrainenilor din perioada 1917-1922, doar Polonia a găsit loc în marele său plan pentru o Ucraină independentă, pe care, într-o configurație teritorială restrânsă, o vedea aliat natural în lupta sa împotriva Rusiei.

Pe fondul revoluției politice de pe teritoriul fostului Imperiu Rus, în teritoriile ucrainene s-au desfășurat cel puțin două revoluții. Cea națională, ale cărei rezultate au devenit evidente pe fondul prezenței militare germane, de unde și situația politică dramatică a formelor de organizare politică ucrainene, a fost completată și de una socială. Având în centru problema pământului, revoluția socială ucraineană a adus în egală măsură în prim plan și problema minorităților, ale căror contururi geografice se suprapuneau în bună măsură pe structura proprietății agrare și urbane.

În pofida eșecului final, perioada 1917-1920 a rămas definitivă pentru construcția națională a ucrainenilor. Diversele forme de emancipare statală a ucrainenilor au dus la crearea unui precedent, pe care regimul sovietic și eficientele sale strategii de reprogramare culturală nu l-au putut înlătura din memoria istorică a ucrainenilor.

În fiecare dintre cele trei perioade ale procesului revoluționar din Ucraina, perioada Radei Centrale (martie 1917 – aprilie 1918), a Hatmanatului (aprilie-decembrie 1918), a Directoratului, a războiului civil și a bolșevicilor, așa cum o identifică Paul Robert Magocsi¹, destinul statului ucrainean a stat sub semnul circumstanțelor internaționale, dar și al complicatei structuri etnice și sociale lăsate moștenire de Imperiul Rus.

Organizarea politică a teritoriilor ucrainene aflate sub controlul Imperiului Rus, care excludea Galiția aflată în componența Imperiului Austro-Ungar, a început imediat după instaurarea guvernului provizoriu la Petrograd. Înlăturarea țarului a constituit semnalul unei febrile activități politice, autoritatea fiind pașnic disputată de câteva organizații ce pretindeau că reprezintă interesele tuturor teritoriilor ucrainene. Comitetul Executiv al Organizațiilor Obștești Reunite (IKSOOO), care reunea în principal fosta birocrăție imperială, reprezentanți ai sindicatelor din marile centre industriale, intelectualitatea urbană rusofonă și câteva partide locale, se considera reprezentantul Guvernului provizoriu din Rusia. A doua instituție era cea a sovietelor. Apărute la mijlocul lui

1. Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine*, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London, 1996, p. 470.

martie în Kiev și Harkov, sovietele ucrainene reuneau un larg spectru de partide și orientări. A treia instituție era Rada Centrală. Înființată și ea la mijlocul lui martie 1917, Rada cuprindea în principal reprezentanți ai mișcării naționale ucrainene, care până la război activaseră în Societatea Ucrainenilor Progresiști, reprezentanți ai sindicatelor, dar și ai noilor partide ucrainene, Partidul Social-Democrat al Muncii și Partidul Socialist-Revoluționar din Ucraina și alte grupuri politice aflate atunci în formare.

Condusă de istoricul Mihail Serhiovici Hrușevski, eliberat din domiciliul obligatoriu care îi fusese fixat de autoritățile ruse, pe fondul politicii rusești de represiune a mișcării naționale ucrainene din perioada 1914-1916, Rada Centrală a fost singura care a cerut Guvernului de la Petrograd să accepte autonomia politică a Ucrainei, recunoscându-i în schimb autoritatea nominală asupra țării. Deși a durat doar până în aprilie 1918, când Rada Centrală a fost înlăturată sub presiunea combinată a bolșevicilor și a armatei germane, prima perioadă revoluționară a pus bazele existenței politice autonome a ucrainenilor. Primul Congres al ucrainenilor din toate teritoriile, organizat de Rada Centrală în aprilie 1917, a votat pentru formarea unei Ucraine autonome în structura Rusiei, înființarea unui sistem de învățământ ucrainean și a unei armate naționale. Cereri repetate de oficializare a situației au fost făcute către Petrograd, a cărui autoritate nominală era acceptată de partida națională din Ucraina, însă acestea au fost respinse pe motiv că guvernul provizoriu rus nu era împuternicit să decidă în astfel de chestiuni.

Aflat și el între presiunile Alianților de a continua războiul și frământările politice din armata revoluționară, guvernul de la Petrograd a fost nevoit să recunoască Rada Centrală, în mai 1917, ca organ reprezentativ al Ucrainei. O astfel de situație, în condițiile în care procesul de agregare pe criterii naționale a fostelor trupe imperiale era în plină desfășurare, lipsind astfel Petrogradul de capacitatea de interveni în favoarea Centrului în Ucraina, nu putea să ducă decât la radicalizarea Radei Centrale. În iunie 1917, Rada Centrală a votat pentru autonomia completă a Ucrainei în structura Republicii Ruse, înființând și un organ executiv, Secretariatul General, cu rolul de a administra țara. Deși a respins ideea autonomiei lărgite a Ucrainei, în condițiile în care Rada Centrală anunțase că noul stat urma să construiască toate instituțiile specifice unui stat independent, inclusiv trezorerie și armată, guvernul provizoriu a acceptat situația¹.

În noiembrie 1917, după producerea loviturii de stat de la Petrograd, noile autorități au intrat imediat în conflict cu Rada Centrală. La 8 noiembrie, Rada Centrală a condamnat lovitura de stat bolșevică, iar la 20 noiembrie a declarat

1. M. V. Sokolova, M. B. Соколова, „Великодержавность против национализма: Временное правительство и Украинская центральная рада (февраль-октябрь 1917)”, <https://hist.msu.ru/Labs/UkrBel/sokolova.htm>, 21.11.2015, accesat la 13 octombrie 2022.

Republica Populară Ucraineană (RPU), despre care se spunea în decret că se află în relații federative cu Rusia. Conflictul noului stat cu bolșevicii a început în decembrie 1917, când Rada Centrală a încercat să dezarmeze trupele rusești din Harkov, care își declaraseră loialitatea față de sovietul local, aflat sub controlul bolșevicilor. Atunci când, în 4 decembrie 1917, bolșevicii au eșuat în preluarea controlului asupra primului Congres al sovietelor muncitorilor și țăranilor, pe care tocmai îl convocaseră în Kiev, Moscova a răspuns printr-un ultimatum adresat RPU. Bolșevicii recunoșteau teoretic dreptul ucrainenilor la autodeterminare, dar cereau Radei Centrale să se supună Petrogradului și să participe la acțiunea trupelor bolșevice de desființare a Republicii căzăcești de pe Don, declarată de generalii Alexei Kaledin și Lavr Kornilov. Aceștia, aflați în fruntea trupelor căzăcești loiale încă guvernului provizoriu, trecuseră la desființarea sovietelor pe teritoriul controlat, declarându-și hotărârea de a lupta cu armele împotriva bolșevicilor.

După ce au constatat că reprezentanții partidelor ucrainene din soviete preluaseră controlul adunării, delegații bolșevici de la Congresul sovietelor din Kiev au părăsit orașul, retrăgându-se în Harkov, acolo unde au convocat un alt congres, de data aceasta sub controlul lor¹. La 25 decembrie 1917, adunarea a declarat Republica Sovietică Socialistă Ucraineană (RSSU), aflată în relații federative cu Rusia Sovietică și subordonată Petrogradului, iar în ianuarie 1918, trupele bolșevice au început să preia controlul părții de S-E a teritoriilor ucrainene și al litoralului Mării Negre. În ziua declarării republicii sovietice, la 25 decembrie 1917, la Kiev, Rada Centrală a declarat și ea independența deplină a RPU². În cele din urmă, după ce o primă revoltă bolșevică fusese înăbușită în Kiev de comisarul de război al RPU, Simon Petliura, la 8 februarie 1918 trupele bolșevice au reușit să ocupe Kievul, mutând aici capitala noii republici sovietice³.

Între timp, pe fondul negocierilor de pace între Rusia Sovietică și Puterile Centrale, cu scopul exercitării unei presiuni și mai mari asupra bolșevicilor care trenau semnarea păcii⁴, exact în ziua în care trupele bolșevice ocupau Kievul, Puterile Centrale au semnat la Brest-Litovsk un tratat de pace cu reprezentanții Radei Centrale. Tratatul, prin care se pune capăt unei stări de război teoretice între Ucraina și Puterile Centrale, avea scopul atât de a-i face pe bolșevici să accepte mai repede condițiile de pace impuse, cât și să creeze un stat-tampon,

1. M. S. Grigoriev, A. R. Diuciv *et al.*, *Istoria Ukraini, Monografia*, Moscova, Mejdunarodnie Otnoșenia, 2022, pp. 247-249.

2. Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine*, p. 482.

3. Martin Mc Cauley (ed.), *The Russian Revolution and the Soviet State, 1917-1918, Documents*, Palgrave, London, 1980, pp. 141-142.

4. Richard Pipes, *Russkaia Revoliutsia, Ceast' vtoraiia*, Rosspen, Moscova, pp. 240-282.

aflat în relații încordate cu Rusia Sovietică, care să livreze, mai ales Germaniei și Austro-Ungariei, atât de necesarele produse agricole.

Recunoașterea existenței Ucrainei independente de către Puterile Centrale – pe un teritoriu restrâns, care cuprindea fostele gubernii Volhinia, Podolia, Kiev, Cernihiv, Poltava, Harkov, Herson, Katerinoslav și partea de nord a Tauridei, fără Crimeea, dar cu o parte din provinciile Holm, Grodno și Minsk ce astăzi aparțin Belarusiei – a fost un moment istoric definitoriu. Pentru ucrainenii, tratatul a reprezentat oficializarea unei situații create în cursul procesului revoluționar, care a generat condițiile unei adevărate revoluții naționale. Pentru Puterile Centrale, în special Germania și Austro-Ungaria, demersul făcea parte din strategia de limitare a anarhiei bolșevice pe teritoriul fostului imperiu, prin formarea sau consolidarea unor state cu rol de centură de siguranță. Încurajarea pretențiilor legitime ale României referitoare la Basarabia a făcut și ea parte din această strategie, la fel ca în cazul Ucrainei, României impunându-i-se o serie de obligații economice față de Puterile Centrale, specifice statelor învinse. În pofida condițiilor draconice impuse, mai ales cele economice, Austro-Ungaria s-a dovedit destul de elastică în relațiile cu Ucraina, acceptând, printr-un protocol secret anexat la Tratat, ideea introducerii unei forme de autonomie teritorială pentru ucrainenii („populația majoritară”, se arăta în document) din Bucovina și Galiția de Est. Promisiunea austro-maghiară era condiționată de îndeplinirea clauzelor economice ale Tratatului, anume obligația Ucrainei de a livra, până la sfârșitul lui iulie 1918, nu mai puțin de un milion de tone de grâne¹. Odată formată „alianța” între RPU și Puterile Centrale, dar cu autoritățile ucrainene semnate izgonite din Kiev de bolșevici, Rada Centrală a cerut ajutorul armatelor germane și austro-maghiare pentru eliberarea capitalei și a teritoriului controlat de Armata Roșie. Acordat prompt, în speranța unei stabilizări politice care să ducă la încetarea furniturilor de grâne către Berlin și Viena, Kievul a fost eliberat la 1 martie 1918, iar Rada Centrală a revenit în capitală de la Jitomir, unde fusese evacuată pe parcursul scurtei ocupații.

Deși a adus recunoașterea parțială a noului stat, Tratatul a pus autoritățile Radei Centrale într-o situație imposibilă. Supraviețuind doar cu ajutorul militar al Germaniei și Austro-Ungariei, RPU se afla și sub presiunea constantă a bolșevicilor, care deveniseră populari și în teritoriile ucrainene, în condițiile în care Rada Centrală era obligată să treacă la rechiziții masive pe seama țărănimii, pe care, în această fază, bolșevicii o încurajau să ocupe marile proprietăți agricole. În scurta perioadă în care funcționaseră ca principala forță politică a Ucrainei, bolșevicii din Ucraina, în rândul cărora predominau rușii, ucrainenii rusificați și reprezentanți ai diverselor minorități, reușiseră se detoneze deja mecanismul fărâmițării politice și teritoriale a țării, prin înființarea unor republici sovietice

1. Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine*, p. 486.

menite să cuprindă zone aflate sub controlul lor politic. Declararea unor republici sovietice în regiunile Odessa și Krivoi Rog – Donețk, unde era concentrată preponderent populație rusă și rusofonă, dar și o importantă minoritate evreiască, în ianuarie și februarie 1918, a creat un precedent important.

Compromisul asumat de Rada Centrală pentru recunoașterea existenței unui stat ucrainean independent de către Puterile Centrale puneau autoritățile naționale de la Kiev într-o dilemă insolvabilă. Pe de o parte, furniturile datorate Germaniei și Austro-Ungariei obligau Rada Centrală să revină asupra politicilor de stânga pe care le adoptase sub influența revoluției bolșevice, când declarase exproprierea pământurilor bisericesti și a marilor proprietari agrare, care de obicei aparțineau rușilor, polonezilor sau germanilor; pe de altă parte, dependentă total de Puterile Centrale, Rada Centrală nu putea lua măsuri pentru a putea stăvili avansul politic al bolșevicilor, care își datorau popularitatea tocmai lozincilor legate de pământ și libertate, în condițiile în care Kievul nu putea da ucrainenilor nici una, nici alta. Blocajul intervenit a fost sesizat repede de Puterile Centrale care, în 28 aprilie 1918, au depus Rada Centrală, înlocuind rapid republica populară cu Hatmanatul, condus de Pavel Skoropadski.

Fostul general-locotenent al armatei țariste Skoropadski a fost singurul dispus să garanteze Puterilor Centrale că Ucraina își va onora obligațiile economice asumate prin Tratat. Declarat lider absolut al Ucrainei, la 29 aprilie, în cursul unui congres al proprietarilor agricoli¹, care a consemnat și desființarea republicii populare și înființarea „Statului ucrainean” ca formă de guvernare, Skoropadski a trecut rapid la restituirea proprietăților confiscate de țărănimea revoluționară, cu scopul asigurării bazei economice pentru furniturile datorate Puterilor Centrale. Pentru a contrabalansa efectele negative ale unei astfel de politici, care în vara anului 1918 a dus la izbucnirea unor revolte țărănești și la un val de greve, Skoropadski a continuat alert politica de consolidare culturală a Ucrainei. Revenirea asupra deciziei de expropriere a pământurilor bisericesti, împreună cu celelalte, decizie pusă în aplicare de multe ori cu ajutorul detașamentelor germane și austro-ungare, l-a apropiat pe Skoropadski de biserica ortodoxă din Ucraina. Deși nu a susținut deschis declararea unei biserici ucrainene autocefale, Hatmanul a salutat înființarea Exarhatului autonom al Ucrainei, rămânând totuși în relații apropiate și cu mitropolitul Ucrainei, Antoni Hrapovițki (1917-1919), care a păstrat subordonarea ierarhică față de Patriarhul Moscovei, Tihon².

Scurta perioadă a Hatmanatului, care a durat până la 30 octombrie 1918, dispărând odată cu retragerea armatelor germane și austro-ungare din Ucraina, a consemnat o adevărată renaștere a limbii și învățământului ucrainean. În pofida

1. M. S. Grigoriev, A. R. Diuciv *et al.*, *op.cit.*, p. 257.

2. Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine*, p. 491.

dificultăților economice, în perioada aprilie-octombrie au fost publicate 1 800 de titluri în ucraineană, într-un tiraj de 16,2 milioane de copii, atins din nou în perioada sovietică de abia în 1930¹. Pe lângă vechile universități din Ucraina, de la Kiev, Harkov și Odessa, unde s-au deschis secții în limba ucraineană, au fost înființate noi instituții de învățământ superior în Kiev, Camenița și Poltava. Tot prin eforturile lui Skoropadski, la Kiev au fost înființate Academia de Arte Frumoase, Biblioteca Națională și Arhivele Naționale, ceea ce arată o politică clară de consolidare instituțională a culturii ucrainene, pe care, din motive ce țineau de circumstanțele politice și militare, Hatmanatul nu a putut să o aplice în politică.

În pofida eforturilor sale de a stabili canale de comunicare cu puterile Antantei, care la vremea respectivă se angajaseră să susțină iluzoriul obiectiv al restaurării imperiului, Skoropadski a fost nevoit să plece în Germania, odată cu evacuarea Ucrainei de către trupele Puterilor Centrale, după semnarea armistițiului pe 11 octombrie. La 30 octombrie 1918, după retragerea armatelor străine din Kiev, Uniunea Națională Ucraineană, care cuprindea majoritatea partidelor care fuseseră reprezentate în Rada Centrală, a restaurat RPU, cu o conducere executivă exercitată de un Directorat format din cinci membri, avându-l drept președinte pe fostul lider al Radei, Volodimir Vinnicenکو, dar în care directorul de Război, Simon Petliura, avea să joace un rol esențial.

Moștenirea politică a lui Skoropadski avea să se arate la fel de importantă ca și cea culturală. Urmare a violenței cu care s-a făcut atât restituirea proprietăților, cât și rechizițiile de grâne „datorate” Puterilor Centrale, pe fondul importantului aflux de populație, provenit în mare parte din desființarea armatei imperiale, în timpul lui Skoropadski s-a petrecut o adevărată revoluție țărănească ce urma să joace un rol important în războiul civil ce avea să înceapă în Ucraina. Asasinarea mareșalului german Emil Gottfried Hermann von Eichhorn, comandantul trupelor Puterilor Centrale din Ucraina, la 30 iulie 1918, de către partizanii socialiști-revoluționari din Ucraina a fost doar unul dintre actele de rebeliune întreprinse de cei peste 30 000 de partizani de diverse orientări din teritoriile locuite de ucraineni². Instituit de tabăra națională din Ucraina, ca modalitate de intrare în contact cu Antanta, după ce Ucraina devenise „aliată” a Puterilor Centrale prin forța împrejurărilor, Directoratul avea să se găsească destul de curând prins între cele două mari tabere ce se înfruntau în Războiul Civil din Rusia, fără a avea susținerea internațională sau resursele acestora.

În perioada 1918-1920, RPU va fi scena unor confruntări politice și militare care aveau să facă imposibilă consolidarea statului național ucrainean. Deși efemer,

1. *Ibidem*.

2. Arthur E. Adams, *Bolsheviks in the Ukraine, The Second Campaign, 1918-1919*, Yale University Press, New Haven, Londra, 1963, p. 12.

actul oficial al unirii RPU cu Republica Ucraineană de Vest, apărută pe teritoriul Galiției în noiembrie 1918, petrecut la Kiev în 22 ianuarie 1918, este poate singura moștenire politică lăsată de Directoratul care a condus nominal Ucraina până în 1920. La scurt timp după semnarea actului de unire, consfințită printr-un serviciu religios în Catedrala Sfânta Sofia, alianța între Vinnicenکو și Petliura avea să se rupă: stângistul Vinnicenکو, înlăturat, iar Petliura, ales șef al Directoratului cu puteri depline, cu titlu de *Ataman*.

„Unirea” între ucrainenii din Galiția și cei de pe teritoriile fostului Imperiu Rus avea să complice mai mult situația politică a noului stat¹. Prinsă între pretențiile teritoriale legitime ale Poloniei, trupele albe ale lui Anton Denikin, susținute de Antanta, bolșevicii lui Lenin și administrând o populație majoritar țărănească, în rândul căreia anarhismul lui Nestor Mahno² devenise extrem de popular, Ucraina nu se putea consolida doar pe o platformă națională, dar nu avea resursele și priceperea de a face acest lucru. La momentul semnării actului, Galiția se afla deja sub ocupație militară poloneză, Bucovina se unise deja cu România la 28 noiembrie 1918, iar în Odessa începuseră deja să debarce soldații Antantei, cu scopul de a acorda ajutor aliat trupelor generalului Denikin. La scurt timp după „unire”, la 6 februarie, Kievul avea să fie ocupat din nou de armatele bolșevice ale lui Vladimir Antonov-Ovseenکو, ceea ce a determinat grava criză a Directoratului. Nici una dintre părțile implicate în conflict, cu excepția Poloniei, dar în cu totul altă configurație teritorială, nu era interesată de consolidarea noului stat ucrainean. Pretențiile sale teritoriale erau prea mari, actul de unire cuprinzând, pe lângă Galiția, și Bucovina. Resursele economice de care dispunea tânărul stat erau prea puține, cele militare firave, iar susținerea cauzei naționale ucrainene, prea volatilă. Atamanii regionali își schimbau des loialitățile, aliindu-se cu Directoratul, albi sau roșii, în funcție de cine le erau dușmanii și cât de mari erau câștigurile promise.

Bolșevicii, în schimb, trăseseră învățămintele din prima încercare de instaurare a unui guvern sovietic în Ucraina. Recunoașterea unui stat ucrainean independent de către Puterile Centrale, în aprilie 1918, l-a determinat pe Lenin să acorde o atenție sporită problemei ucrainene. Disputa internă cu privire la necesitatea unei politici bolșevice speciale pentru Ucraina izbucnise încă din timpul primei campanii a trupelor bolșevice împotriva Kievului. La vremea respectivă, Vasili Șahrai, comisarul de război al primei republici sovietice ucrainene, a intrat în conflict cu trimisul militar al Moscovei, Vladimir Antonov-Ovseenکو, ca urmare a faptului că acesta din urmă a respins folosirea formațiunile

1. Serhii Plokhyy, *The Gates of Europe, A History of Ukraine*, Basic Books, 2012, pp. 132-133.
2. Vezi Alexandre Skirda, *Nestor Makhno, Anarchy's Cossack, The Struggle for Free Soviets in the Ukraine 1917-1921*, AK Press, Edinburgh-Oakland-Londra, 2004.

bolșevice ucrainene, tratând drept „șovinism contrarevoluționar” orice manifestare a spiritului național ucrainean în rândurile soldaților de sub comanda sa. De altfel, în ianuarie 1918, la Poltava, Vasili Șahrai și Serhii Mazlah, ambii susținători înfocați ai unei Ucraine bolșevice independente, au încercat să creeze un partid comunist ucrainean¹. Ca urmare a faptului că bolșevicii au fost alungați din Ucraina, inițiativa nu a putut căpăta consistență, însă a generat o dezbatere vie în rândul bolșevicilor din Rusia, în frunte cu Lenin. După evacuarea efemerului guvern sovietic ucrainean la Taganrog, pe malul Mării Caspice, bolșevicii au căutat să tranșeze disputa dintre „centraliști”, facțiunea care susținea trecerea teritoriilor ucrainene în competența deplină a Centrului de la Moscova, și „kieveni”, bolșevicii ucraineni care se pronunțau pentru existența unui partid ucrainean, care să acționeze autonom, sub conducerea strategică a Centrului.

Conferința de la Taganrog de la mijlocul lui aprilie 1918 a fost marcată de disputa dintre cele două tabere. Liderii facțiunii autonomiste, Iuri Piatakiv (Piatakov), Vladimir Zatonski și Mikola Skripnik au reușit să impună ideea unui partid bolșevic ucrainean, care avea să se numească Partidul Comunist (bolșevic) al Ucrainei (PCU). Hotărârea conferinței, care a tranșat doar temporar conflictul între „centraliști” și „kieveni”, avea să fie recunoscută printr-o rezoluție a CC al Partidului Comunist (b) din Rusia, în mai 1918, prin care s-a luat act de existența PCU, de afilierea sa la Comintern, recunoscându-se astfel și „independența” Ucrainei. Lenin conștientizase că instaurarea puterii sovietice în Ucraina este strâns legată de ideea autonomiei politice și culturale. În celebrele sale scrisori către ucraineni, din decembrie 1918, *Despre puterea sovietică în Ucraina* și *Scrisoare către muncitorii ucraineni*, el se declara de acord cu autonomia lingvistică și culturală a Ucrainei, pledând pentru intrarea în conducerea noii republici sovietice a socialist-revoluționarilor de stânga și a reprezentanților organizațiilor bolșevice ucrainene.

Mișcarea socialistă ucraineană era însă mult mai diversă. Deși obiectivele politice și economice ale multora dintre socialiștii ucraineni erau asemănătoare cu cele ale bolșevicilor din Rusia, chestiunea independenței Ucrainei era o piedică importantă în calea unificării mișcării într-un singur partid, cu atât mai mult cu cât centrul de la Moscova, unde din martie 1918 bolșevicii mutaseră capitala, pretindea la putere deplină de decizie asupra tuturor teritoriilor vechiului imperiu. De aceea, în mai 1918, o altă fracțiune socialistă a format Partidul Socialist-Revoluționar Ucrainean al Luptătorilor Comuniști, cunoscut ulterior sub titlatura de „borotbiști” (*боротьбисту*, „luptă”), care în 1919 a reușit să formeze chiar și un guvern regional, beneficiind de sprijinul atamanului Matvei Hrihoriiv. Pe lângă susținerea unei Ucraine socialiste independente, borotbiștii se împotriveau

1. Basil Dmytryshyn, *Moscow and the Ukraine 1918–1953, A Study of Bolshevik Nationality Policy*, Bookman Associates, Ney York, 1956.

și viziunii bolșevice moscovite legate de impunerea monopolului politic în teritoriile controlate, fiind convinși că existența mai multor partide socialiste concurente este de natură să împiedice apariția abuzurilor¹. Ulterior, partidul a fost absorbit în mișcarea bolșevică ucraineană controlată de Moscova, dar membrii acestuia au fost supuși unei constante supravegheri din partea poliției politice, accesul la funcțiile de conducere fiindu-le practic interzis, la ordinul lui Lenin.

Mutarea la Moscova a CC al PCU (b), partid care la jumătatea anului 1918 număra aproximativ 4 300 de membri, a ușurat într-o oarecare măsură instaurarea unui control mai strâns al Centrului asupra acestei organizații, dar tensiunile dintre facțiunile bolșevicilor ucraineni nu au dispărut. Asumarea controlului strategic al Moscovei nu însemna și absența inițiativelor tactice. Una dintre acestea, tocmai cu scopul de a-l convinge pe Lenin de faptul că mișcarea comunistă ucraineană este una matură, a fost impulsivitatea mișcării de partizani bolșevice din teritoriile ucrainene controlate de germani, în condițiile în care Rusia Sovietică promisese prin Tratatul de la Brest-Litovsk că va respecta neutralitatea unei zone-tampon între teritoriile controlate de bolșevici și cele ocupate de armata germană². Prezența unui număr mare de agitatori bolșevici, dintre care unii operau pe lângă diverse bande înarmate, formate din soldați demobilizați și țărani nemulțumiți de restituirea marilor proprietăți și de rechizițiile operate de armatele Puterilor Centrale, era de natură să crească tensiunea de abia reținută dintre bolșevici și Germania. În paralel, primul Congres al PCU (b) de la mijlocul lui iunie 1918, deși desfășurat la Moscova, a adus o nouă victorie a facțiunii „kieveene”, susținătorii lui Iuri Piatakiv reușind să câștige principalele funcții în conducerea CC ales cu această ocazie. În august 1918, bazându-se pe informații care susțineau că detașamente numeroase de partizani bolșevici ucraineni erau gata să lupte împotriva germanilor, Piatakiv și Alexander Bubnov, un alt susținător al cauzei autonomiste, au ordonat începerea unei revolte în teritoriile ucrainene ocupate de germani. Revolta s-a terminat rapid cu un dezastru militar pentru bandele bolșevice, germanii reacționând rapid cu duritate maximă³. Pornită fără știința și aprobarea lui Lenin, revolta nu doar că a dus la o nouă criză în relațiile dintre Rusia Sovietică și Germania, dar a și discreditat hotărâtor facțiunea „kieveană” din PCU (b). Al doilea Congres al bolșevicilor ucraineni, de la mijlocul lui octombrie 1918, avea să aducă și preluarea controlului bolșevicilor ruși asupra partidului, Iosif Stalin, în calitatea sa de specialist al chestiunii naționale, fiind ales în conducerea CC al PCU (b), pe post de supervisor al autonomiștilor ucraineni.

1. Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine*, p. 497.

2. Arthur E. Adams, *op.cit.*, pp. 10-20.

3. *Ibidem*, p. 22.

Imediat după semnarea armistițiului între Antanta și Puterile Centrale, odată cu evaporarea puterii militare germane din Ucraina, țara a devenit rapid teatrul unui război la care participau partizanii taberei naționale, care doreau restaurarea Ucrainei independente, liderii mișcării rusești albe și trupele Antantei, care-și propuneau restaurarea imperiului, bolșevicii, care încă vizau o preluare rapidă a controlului total, dar și o serie de armate țărănești, alimentate de situația incertă apărută odată cu fuga lui Skoropadski în Germania. În timp ce la 28 noiembrie 1918, în Kursk, bolșevicii formau un guvern provizoriu sovietic ucrainean, la Kiev, trimișii Moscovei, Cristian Racovski și Dmitri Manuilski, care pretindeau că vorbesc și în numele PCU (b), promiteau Directoratului lui Volodimir Vinnicenکو că bolșevicii vor recunoaște autoritatea acestuia asupra Ucrainei¹. Generalul Krasnov, comandantul cazacilor de pe Don, era și el pregătit să avanseze în partea de Est a Ucrainei și să ocupe Harkovul și Donbasul, iar generalul Denikin, comandantul Armatei de Voluntari care controla teritoriul ce lega Marea Caspică de Marea de Azov, visa și el la restaurarea imperiului, cerând ofițerilor săi din orașele ucrainene să preia controlul local.

Promisiunile făcute Directoratului de reprezentanții Moscovei nu erau decât o manieră de a câștiga timp, cu scopul de a exploata mai bine vidul de putere apărut în Ucraina, odată cu retragerea armatelor germane și austro-ungare. La 12 noiembrie 1918, Consiliul Militar Revoluționar al RSFS Ruse, condus de Lev Troțki, a decis pregătirea unei noi ofensive bolșevice în Ucraina, a cărei comandă i-a încredințat-o a doua oară lui Antonov-Ovseenko, cel considerat specialist în chestiuni militare ucrainene. Imediat, în componența lui Ovseenko, Stalin, Piatakiv și Vladimir Zatonski, a fost creat Comitetul Militar Revoluționar al Ucrainei, al cărui obiectiv era preluarea controlului asupra Ucrainei în termen de zece zile, înainte de consolidarea Directoratului, dar și de avansul trupelor „albe” și ale celor ale Antantei, despre care se presupunea că acționează la unison.

Începută la mijlocul lunii decembrie, campania bolșevică s-a bucurat de un succes fulminant, în februarie 1919, Kievul fiind ocupat de trupele lui Antonov-Ovseenko, care au instituit imediat Republica Sovietică Socialistă Ucraina (RSSU), care a supraviețuit până în august 1919. Condușă de Cristian Rakovski, care se sprijinea preponderent pe partizanii centralismului, cărora se alăturase și Mikola Skripnik, cel care în mai 1918 convenise cu Lenin înființarea unui partid bolșevic ucrainean autonom, noua republică sovietică s-a dovedit mai durabilă decât prima, reușind să-și mențină autoritatea în diverse zone din Ucraina, în pofida încercărilor Directoratului lui Petliura de a o înlătura.

În paralel, în Galiția ieșită de sub autoritatea Vienei, din februarie 1919 au început ciocnirile între formațiunile militare de voluntari ai Republicii Ucraina de Vest și cele ale Poloniei restaurate. Odată cu pătrunderea în Galiția a armatei

1. Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine*, pp. 497-498.

poloneze comandată de generalul Józef Haller, balanța s-a înclinat în favoarea polonezilor, ale căror pretenții asupra Galiției de Est erau considerate îndreptățite de Antanta și puternic susținute de populația poloneză de acolo. Echipată de Franța și menită să lupte atât pentru refacerea statului polonez, de unde și supra-numele Armata Albastră, cât și împotriva bolșevicilor, noua armată poloneză s-a dovedit redutabilă. Chiar dacă istoriografia ucraineană din emigrație pune succesele poloneze pe seama puținilor ofițeri francezi din armata lui Józef Haller¹, în realitate armata Republicii Ucrainei de Vest se baza pe soldații ucraineni din fosta armata austriacă și în mult mai mare măsură pe ofițerii austro-ungari. O bună parte a acestora erau simpatizanți ai bolșevicilor și trebuie menționat faptul că ucrainenii din Galiția manifestaseră o susținere exemplară față de Viena, pe toată perioada războiului².

În urma unei serii de lupte, în care polonezii s-au dovedit superiori prin comandă, tactică, armament și curaj, la mijlocul lunii iulie a anului 1919, armata ucraineană din Galiția de Est a fost împinsă pe celălalt mal al râului Zbruci, care despărțea altădată teritoriile poloneze controlate de Austro-Ungaria și Imperiul Rus, punându-se astfel capăt, *de facto* Republicii Ucraina de Vest. O bună parte din trupele ucrainene care au luptat pentru Republica Ucrainei de Vest, după retragerea pe teritoriile ucrainene care aparținuseră Imperiului Rus au fost integrate în Armata Roșie, o parte dintre ele participând la războiul sovieto-polonez din 1920-1921³.

În acest răstimp, pe teritoriul Ucrainei, care aparținuse Imperiului Rus, politica noii republici sovietice ucrainene de socializare a pământurilor și de confiscare a recoltelor în beneficiul orașelor a generat o vie împotrivire din partea țărănimii ucrainene, de care au profitat grupările atamanilor. După ce o scurtă perioadă în care au luptat de partea bolșevicilor, în primăvara anului 1919, atamanii Nikipor Grigoriev și Nestor Mahno au intrat în conflict și cu aceștia, pretinzând că sprijină răscoalele țărănești din diverse zone. În realitate, trupele celor doi atacau toate celelalte tabere care luptau în Ucraina, fie ei „petliuriști”, bolșevici sau albi, dedându-se deseori la pogromuri antievreiești, susținând că astfel luptă împotriva bolșevicilor⁴. Susținători ai cauzei naționalismului țărănesc ucrainean, deveniți adversari ai dictaturii bolșevice, alături de Corpul de voluntari

1. Orest Subtelny, *Ukraine, A History*, ed. a IV-a, University of Toronto Press, 2009, pp. 369-370.
2. Leonid Kondratiuk, *The Ukrainian Galician Army in the Ukrainian-Polish War 1918-1919*, A Master's Thesis, Master of Arts, Department of History, Kansas State University, Manhattan, Kansas, 1979, p. 14, <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12939/file.pdf>, accesat la 22 noiembrie 2022.
3. Norman Davies, *White Eagle, Red Star, The Polish-Soviet War 1919-1920 and 'The Miracle on the Wistula'*, St. Martin's Press, 1972, pp. 106-108.
4. M. S. Grigoriev, A. R. Diuciv *et al.*, *op.cit.*, p. 274.

al generalului Anton Denikin, cei doi au reprezentat cel mai mare pericol pentru puterea sovietică din Ucraina, până la momentul ocupării Kievului de către trupele poloneze în 1920. Dacă Nikifor Grigoriev a încercat să pună în practică o reformă a sovietelor, schimbând reprezentarea politică cu cea etnică – 80% ucraineni, 5% evrei și 15% celelalte minorități¹ –, după moartea primului, Nestor Mahno a mizat pe ideile anarhismului țărănesc, declarându-se un adversar ireconciliabil al oricărui partid politic, susținând ideea unei democrații directe a „truditorilor”. În iulie 1919, acesta a convocat un congres al muncitorilor, țăranilor și luptătorilor din teritoriile controlate de trupele sale – Ecaterinoslav, Taurida, Herson, Harkov și Donbas –, unde au fost adoptate o serie de hotărâri legate de organizarea puterii și de chestiunea pământului, declarând congresele regionale drept autorități supreme în regiunile controlate de trupele sale². O astfel de filosofie politică, ostilă oricărei organizări politice și oricăror individualități, putea crea doar anarhie, nu și instituții. Mahno a rămas, totuși, până la refugierea sa în România, în august 1921, unul dintre cei mai redevabili și mai eficienți dușmani ai puterii sovietice din Ucraina.

Spre deosebire de anarhismul țărănesc al atamanilor ucraineni, care predis-punea la haos și pogromuri, revenirea bolșevicilor în Ucraina s-a făcut „sub steagul unei Ucraine Sovietice Socialiste formal independente”³ și al conștiințe clare a faptului că sunt necesare concesii în chestiunea specificului cultural al ucrainenilor. Ca să reziste, puterea sovietică nu se putea baza doar pe sprijinul populației urbane, în bună măsură rusificată, și al minorităților, în special evreii și germanii, fiind nevoie și de sprijinul populației rurale, în majoritatea ei ucraineană. Pentru a accepta iluzia independenței, Ucraina bolșevică trebuia să învețe să vorbească ucraineană și mai ales să renunțe la iluzia saltului direct în comunism prin socializarea pământurilor și prin confiscarea recoltelor în folosul populației urbane. Doar în aprilie 1919, pe întreg teritoriul Ucrainei s-au înregistrat 93 de răscoale țărănești, majoritatea cauzate de politica bolșevicilor de colectivizare a pământurilor⁴. De altfel, problema avea să se pună similar și în Rusia, acolo unde sfârșitul Războiului civil, în 1921, a dus imediat și la sfârșitul „comunismului de război”, pe fondul răscoalelor țărănești, revoltelor și grevelor care cuprinseseră orașele Rusiei.

În privința Ucrainei, concesiile erau urgente, țara fiind intens disputată, nu doar de către bolșevici și Directorat, dar și de către Polonia, a cărei viziune regională era centrată pe ideea unei Ucraine reduse la granițele naționale și subordonată

1. *Ibidem*, p. 275.

2. Alexandre Skirda, *op.cit.*, pp. 111-112.

3. Serhii Ploky, *op.cit.*, p. 134.

4. Taras Hunczak, *The Ukraine, 1917-21: A Study in Revolution*, Cambridge, Harvard University Press, 1978, p. 266.

politic Varșoviei, pentru a se opune mai eficient avansului sovietic. Directoratul lui Semion Petliura, ca de altfel Rada Centrală și Hatmanatul lui Skoropadski, într-o manieră destul de tipică pentru statele noi aflate în plin proces de construcție națională, reușiseră să ostilizeze toți vecinii Ucrainei, printr-o politică externă ofensivă, pe care o puteau duce doar prin declarații. Reacția Radei Centrale de a califica drept „anexiune” unirea Basarabiei cu Regatul României, la acea vreme sub ocupație germană, și înaintarea unor pretenții absurde legate de „majoritatea ucraineană” a Basarabiei arăta că pretențiile teritoriale ale Ucrainei se suprapuneau cu teritoriile sudice ale fostului Imperiu Rus. Chiar și după retragerea armatelor Puterilor Centrale din Ucraina, care garantau existența unui stat ucrainean „independent”, Directoratul, lipsit de aliați externi, a continuat aceeași politică retoric agresivă. La 5 mai 1919, cu o capitală ocupată de bolșevici, ministrul de Externe al Directoratului, Dmitri Doroșenko, a găsit de cuviință să trimită României o notă prin care relua acuzațiile cu privire la „anexarea” Basarabiei, propunând Bucureștiului o „înțelegere” cu privire la acest teritoriu și stabilirea de relații diplomatice¹. Așa cum arată istoricul Florin Anghel, în tot acest răstimp, preocupată prioritar de consolidarea noilor granițe și de reformele interne, România a privit Ucraina cu reținere, refuzând să adere la iluzoriile planuri poloneze de împărțire sau de „condominium” polono-român asupra acesteia². Ocuparea militară a Pocuției de către România, un alt teritoriu pe care ucrainenii îl revendicau, în vara anului 1919, și transmiterea sa către Polonia, la scurt timp după terminarea războiului între Polonia și Republica Ucraineană de Vest, nu a fost nici ea de natură să îmbunătățească relațiile între ucraineni și România. În perioada 1918-1920, deși a existat o misiune numeroasă, reprezentarea diplomatică ucraineană la București nu a fost recunoscută oficial de România; au avut loc însă contacte diplomatice³.

Nici Franța sau Marea Britanie, ca de altfel și SUA, nu au luat în considerare posibilitatea susținerii unei Ucraine independente, nefiind dispuse, în timp de război, să iasă din paradigma refacerii Imperiului Rus, în speranța recâștigării unui aliat prețios, pierdut odată cu lovitura de stat bolșevică. Recunoașterea pentru prima oară a unei Ucrainei „independente” de către Puterile Centrale, în contextul negocierilor de pace separată între Rusia bolșevică și acestea, a făcut ca Antanta să considere existența unui stat național ucrainean ca fiind rezultatul exclusiv al politicii germane și nu expresia unei realități etnice și culturale. De altfel, când colonelul Joseph W. Boyle a fost însărcinat de atașatul militar britanic din România, generalul de brigadă Robert C. Ballard, să organizeze o rețea

1. Florin Anghel, *Construirea sistemului „cordon sanitaire”. Relații româno-polone 1919-1926*, ediția a II-a, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008, pp. 70-76.

2. *Ibidem*, pp. 70-87.

3. *Ibidem*, p. 71.

de rezistență și sabotaj în Ucraina ocupată de germani, ceea ce la acea vreme se numea generic Sudul Rusiei, colonelul canadian i-a folosit în acest scop pe bolșevici și pe ceilalți socialiști apropiați lor¹.

Politica poloneză în „chestiunea ucraineană” a modelat semnificativ atitudinea bolșevicilor față de Ucraina. După semnarea acordului din 2 decembrie 1919, între RPU, condusă de Petliura, și Polonia, prin care Polonia recunoștea independența Ucrainei și-i promitea ajutor militar împotriva bolșevicilor, iar Kievul se angaja să renunțe la pretențiile sale asupra Galiției de Est, bolșevicii au renunțat temporar la planurile de anexare a teritoriilor ucrainene. Gheorghii Cicerin, noul comisar al Afacerilor Externe, i-a sugerat lui Lenin planul folosirii de către bolșevici a lozincii unei Ucraine independente socialiste, care nu doar dădea posibilitatea mobilizării „maselor de muncitori” din Occident în sprijinul politicii sovietice, dar ar fi fost și de natură să preîntâmpine un atac polonez². Atacul polonez asupra părții de est a teritoriilor ucrainene și ocuparea Kievului la 7 mai 1920, cu scopul consolidării Directoratului și al alungării bolșevicilor de pe teritoriul recunoscut al Ucrainei, a modificat radical planurile politice ale Moscovei, chiar dacă la scurt timp polonezii au fost nevoiți să se retragă din Kiev și, ca urmare a incapacității lui Petliura de a opune bolșevicilor forțe semnificative, țărănimea ucraineană a rămas profund ostilă bolșevicilor. Respingerea bolșevicilor din fața Varșoviei, în august 1920, și mai ales Pacea de la Riga din 18 martie 1921, prin care Polonia își stabilea o graniță favorabilă cu Rusia Sovietică, care cuprindea Vestul fostelor teritorii ucrainene ale Imperiului Rus și o parte a Belarusiei, au dat semnalul începerii unui nou război în teritoriile ucrainene. De această dată, războiul s-a dus între diversele grupări țărănești înarmate și puterea bolșevică din Ucraina.

Pentru pacificarea Ucrainei, în 1921, Armata Roșie a adus aici mai mult de un milion de soldați, iar ultimele bastioane ale revoltelor țărănești au fost distruse de abia în 1922. Ocuparea militară a țării de către Rusia Sovietică a generat în Ucraina un curent antirusesc extrem de puternic. Confruntată cu celelalte provocări venite din partea marinarilor din Kronstadt, cu revoltele țărănești din Rusia, din Transcaucazia și mai ales ruina produsă de „comunismul de război”, Rusia Sovietică risca să se prăbușească. Beneficiind de încetarea intervenției străine și de înfrângerea diverselor mișcări „albe”, Lenin a considerat că a venit vremea unor concesiuni strategice de natură să permită întărirea regimului. În cazul

-
1. Wolfram Dornik, Georgiy Kasianov, Hannes Leidinger, Peter Lieb, Alexei Miller, Bogdan Musial, Vasyl Rasevych, *The Emergence of Ukraine Self-Determination, Occupation, and War in Ukraine, 1917-1922*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Edmonton, Toronto, 2015, p. 350.
 2. *Ibidem*, pp. 334-335.

Ucrainei, puternicul curent antirusesc a fost combătut atât cu forța armelor, cât și prin concesiile de ordin cultural.

Al X-lea Congres al PCS (b), din martie 1921, după îndelungi dispute pe care doar intervenția lui Lenin le-a putut calma, proclama încheierea „comunismului de război” și punerea în aplicare a unei noi politici economice (Novaia Ekonomiceskaia Politika – NEP), bazată pe folosirea inițiativei private și pe atragerea investițiilor străine, cu scopul refacerii economiei rusești distruse de război. În paralel, pentru a preîntâmpina apariția unor conflicte de natură să submineze unitatea politică a regimului, Congresul a interzis existența platformelor concurente în partid, dar și începutul unei politici generale de folosire a factorului național în „construcția socialismului”. La inițiativa formală a lui Stalin, Congresul a adoptat o rezoluție cu privire la necesitatea „ucrainizării” orașelor din noua republică, măsură cu rol de consolidare a regimului. La sfârșitul anului 1922, PCS (b) adoptat o nouă rezoluție, în care se prevedea folosirea extinsă a limbii ucrainene în școli și administrație, iar în 1923, al XII-lea Congres al PCS(b) a adoptat politica de „indigenizare” (*korenizația*) a cadrelor și a instituțiilor din republicile naționale¹. Concepută special pentru Ucraina, politica de „indigenizare” urma să fie aplicată și în celelalte republici sovietice, în special în Armenia, Georgia și Kazahstan, cu scopul reducerii tensiunilor naționale în aceste republici, unde „construcția socialismului” se făcea respectând contururile etnice și lingvistice ale fostelor administrații imperiale. Politica prevedea nu doar folosirea extensivă a limbilor naționale în învățământ și administrație, dar și formarea unui sistem de instituții naționale. Ucraina primea astfel o autonomie culturală mult mai largă, cu un sistem propriu de învățământ, cu o Academie a Ucrainei, dar parte a unui spațiu economic centralizat, administrat de la Moscova, care nu ținea cont de granițele interne și a cărui administrare avea loc în limba rusă.

Bibliografie

- ADAMS, Artur E., *Bolsheviks in the Ukraine, The Second Campaign, 1918-1919*, Yale University Press, New Haven, Londra, 1963.
- ANGHEL, Florin, *Construirea sistemului „cordon sanitaire”. Relații româno-polone 1919-1926*, ediția a II-a, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008.
- DAVIES, Norman, *White Eagle, Red Star, The Polish-Soviet War 1919-1920 and 'The Miracle on the Wistula'*, St. Martin's Press, 1972.

1. Myroslav Shkandrij, Olga Bertelsen, „The Soviet Regime's National Operations in Ukraine. 1929-1934, National Operations in Ukraine, 1929-1934”, *Canadian Slavonic Papers*, 55:3-4, 417-447, DOI: 10.1080/00085006.2013.11092744, accesat pe 26 noiembrie 2022.

- DMYTRYSHYN, Basil, *Moscow and the Ukraine 1918-1953: A Study of Bolshevik Nationality Policy*, Bookman Associates, New York, 1956.
- DORNIK, Wolfram, Georgiy Kasianov, Hannes Leidinger, Peter Lieb, Alexei Miller, Bogdan Musial, Vasyl Rasevych, *The Emergence of Ukraine Self-Determination, Occupation, and War in Ukraine, 1917-1922*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Edmonton, Toronto, 2015.
- GRIGORIEV, M. S., A. R. Diuciv *et al.*, *Istoria Ukraini, Monografia*, Moscova, Mejdunarodnie Otnoşenia, 2022.
- HUNCZAK, Taras, *The Ukraine, 1917-21: A Study in Revolution*, Cambridge, Harvard University Press, 1978.
- KONDRATIUK, Leonid, *The Ukrainian Galician Army in the Ukrainian-Polish War 1918-1919*, A Master's Thesis, Master of Arts, Department of History, Kansas State University, Manhattan, Kansas, 1979, <http://diasporiana.org.ua>.
- MAGOCSI, Paul Robert, *A History of Ukraine*, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London, 1996.
- MCCAULEY, Martin (ed.), *The Russian Revolution and the Soviet State, 1917-1918*, Palgrave, London, 1980.
- PIPES, Richard, *Scurtă istorie a revoluției ruse*, Humanitas, București, 1998.
- PLOKHNY, Serhii, *The Gates of Europe: A History of Ukraine*, Basic Books, 2012.
- REMY, Johannes, *Brothers or Enemies, The Ukrainian National Movement and Russia, from the 1840s to the 1870s*, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London, 2016, pp. 221-232.
- Соколова, М.В., „Великодержавность против национализма: Временное правительство и Украинская центральная рада (февраль-октябрь 1917)”, <https://hist.msu.ru/Labs/UkrBel/sokolova.htm>, 21.11.2015.
- SKIRDA, Alexandre, *Nestor Makbno, Anarchy's Cossack, The Struggle for Free Soviets in the Ukraine 1917-1921*, AK Press, Edinburgh, Oakland, Londra, 2004.
- SHKANDRIJ, Myroslav, Olga Bertelsen, „The Soviet Regime's National Operations in Ukraine, 1929-1934”, National Operations in Ukraine, 1929-1934”, *Canadian Slavonic Papers*, 55:3-4, pp. 417-447.
- SUBTELNY, Orest, *Ukraine, A History*, ed. a IV-a, University of Toronto Press, 2009.

Aspecte identitar-istorice relevante pentru conflictul ruso-ucrainean. De la Rusia Kieveană la agresiunea armată din 2022¹

Șerban F. Cioculescu

Introducere

De ce și când s-a decis Rusia lui Putin să atace Ucraina? Răspunsurile par a fi clare, susținute de numeroase dovezi: ca s-o împiedice să se integreze în Occident, s-o pedepsească pentru pașii făcuți către UE și NATO; iar când a devenit clar că ucrainenii, ca națiune, în majoritate nu se mai identificau cu marele popor rus, Rusia a decis să-i decupeze Ucrainei teritoriul național în bucăți, acestea urmând să devină parte din „marea patrie rusă”. S-a urmărit mai ales schimbarea de regim, crearea unui guvern-marionetă, supunerea sau anihilarea armatei ucrainene, eliminarea mișcării naționaliste văzute de Kremlin ca fiind dușmanul de moarte al proiectului identitar velicorusc, în care națiunea ucraineană urma să fie adusă la matcă, prin forță brută, dacă de bunăvoie nu a fost posibil. Identitatea națională ucraineană urma să fie ștearsă cu forța tancurilor și înlocuită cu cea rusă.

Putin nu a recunoscut existența națiunii ucrainene și a blamat URSS și pe Lenin personal pentru crearea a ceea ce el numește un „stat artificial”, beneficiar ingrât al unor teritorii oferite de Rusia în trecut. Adică leadershipul rusesc, obsedat de teama unui atac blitzkrieg dinspre Vest – pe urmele lui Carol al XII-lea al Suediei, Napoleon I al Franței și Hitler al Germaniei –, dorea un stat-tampon (*buffer*) care să-i ofere protecție. Numai că ucrainenii au avut tendința de a sprijini dușmanii Rusiei: așa-ziișii banderiști au ajutat uneori Germania nazistă, iar

1. Părți importante din acest studiu au fost deja publicate de autor în articolul „Originile crizei ruso-ucrainene: de la Rusia Kieveană la insurecția din Donbas”, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 3-4, 2015, pp. 60-77.

rebelii ucrainenii înarmați s-au opus colectivizării pământurilor. Aceasta e narațiunea grupului pro-război din Rusia, strâns unit în jurul președintelui.

Previzibil, ucrainenii se opun acestei povești și afirmă că de secole și-au creat o identitate bazată pe limbă, religii, obiceiuri, aspirația de independență. Oare situația aceasta e una nouă sau clivajul identitar ruso-ucrainean e vechi de secole? Istoricii ucrainenii preferă a doua variantă.

Cele două Ucraine

Privind retrospectiv, o parte din Ucraina a privit către Vest și a adoptat religia occidentală tradițională (greco-catolică), sub influența Marelui Ducat al Lituaniei și apoi a Commonwealthului polonez. Este interesant că un grup etnic deosebit, cazacii, a luptat pe rând contra dominației ruse și a celei polone. La mijlocul secolului al XVII-lea, hatmanul cazac a provocat o revoltă majoră contra regatului polonez, însă succesul acțiunii s-a soldat cu înglobarea acestui teritoriu în Rusia țaristă. Tragismul situației rezultă din opțiunea dramatică a cazacilor de a se apăra de o Polonie hegemonică chemând în ajutor o Rusie la fel de hrăpăreață, dar cu potențial de putere mult mai mare.

Istoricul Răzvan Theodorescu subliniază că între ruși și ucrainenii sunt diferențe notabile, în ciuda slavității răsăritene comune și a mixajului istoric¹. Ucrainenii, timp de un mileniu, au privit spre Bosfor, nu spre Scandinavia, precum statul rus. În 1448, BORu se proclama autocefală, în timp ce Biserica ucraineană rămânea legată de Constantinopol (apoi de Istanbul). Ulterior, prinții ucrainenii au depins de Polonia, inamicul istoric al Rusiei imperiale, și au avut legături spirituale și cu Moldova prin faimosul ierarh român Petru Movilă, cărturar de os domnesc. Alipită Rusiei în 1654, Ucraina a rămas cultural atașată de Vest și de o ortodoxie latină de inspirație „moviliană”, așadar un melanj de Occident și de Bizanț filtrat prin otomanism. Răzvan Theodorescu trage concluzia că Ucraina rămâne cu privirile spre spațiul germano-polon, prin intermediul Moldovei și României, cu toate că Rusia o vede ca pe o „anticameră”²! Evenimentele din 2014-2015 au împins și mai mult elitele politice ucrainene din mainstream către Marea Britanie, Polonia, Germania și SUA în căutare de sprijin în fața agresiunii ruse.

Ghinionul istoric al ucrainenilor este că ei au aparținut politic de diverse entități statale, până la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, și că teritoriul republicii lor a fost decupat geopolitic nu de ei, ci de Rusia și ulterior de URSS.

1. Răzvan Theodorescu, „Anticamera Ucraina”, în *Picătura de istorie*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002, pp. 244-246.
2. Șerban F. Cioculescu, *Viitorul nu ia prizonieri*, Rao, București, 2013.

Imperiul tutelar a încropit căminul unei națiuni înrudite cu cea rusă, alegând teritoriile și formând un stat ca element de *buffer* (tampon) contra invaziilor străine.

Chiar și înainte de Primul Război Mondial, circa 80% din ucraineni se găseau sub stăpânire rusă și 20% sub cea austro-ungară, urmând ca în interbelic Polonia să beneficieze de o parte dintre teritoriile fostului imperiu austro-ungar, la fel ca și România și Cehoslovacia, iar URSS să preia zona central-estică formând RSSU¹. Ucraina și-a căutat independența ca stat între 1917-1922, însă a obținut doar succese temporare. În primă instanță a beneficiat de dorința Germaniei wilhelmiene de a împinge Rusia inamică spre Est și a avea acces la grânele din bazinul Niprului, obținând un fel de statalitate, chiar dacă sub control german strict. Retragerea forțelor germane în 1918 ar fi trebuit să permită proclamarea și susținerea unui stat independent ucrainean, însă Armata Roșie i-a pus capăt, prin forță, după ce a lichidat armatele albe în războiul civil². Moscova a privit Ucraina mai ales ca pe un imens hambar, unde putea produce și stoca grâne spre a le vinde apoi în exterior, în scopul industrializării accelerate a URSS, dincolo de valoarea de *buffer* contra unei posibile noi invazii occidentale.

La 28 ianuarie 1918, Ucraina se proclama independentă sub numele Republica Populară Ucraineană și controla doar nouă gubernii. Foarte repede a apărut o republică comunistă ucraineană, ce a ocupat estul și centrul, alungând guvernul naționalist din Kiev spre Vest. Și a existat și un stat ucrainean transcarpatic, RPU de Vest, care controla Galiția de Est, Bucovina și Transcarpatia. Acest stat a revendicat teritoriile de la România, Cehoslovacia și Polonia, dar fără succes, alimentând o vreme un război de gherilă pe granițele acestor țări. Polonia incorporase Volinia și Galiția, România luase Bucovina, iar Cehoslovacia alipise Transcarpatia. Armand Goșu afirmă că între 1918 și 1922 au existat 12 războaie „pentru Ucraina”, implicate fiind Polonia, URSS, trupele generalului Wrangel, gherilele ucrainene naționaliste și comuniste etc. În decembrie 1922, URSS se înstăpâna pe Ucraina estică și centrală, neputând însă recupera ceea ce luaseră Polonia, Cehoslovacia și România de la defunctul Imperiu Austro-Ungar, însă nerenunțând *de facto* niciodată la aceste teritorii, chiar dacă unele nu aparținuseră niciodată Rusiei țariste...

Între 1932 și 1933, foametea, dar și represiunea statală au ucis cam șase milioane de ucraineni, sub ochiul nemilos al liderilor sovietici, neimpresionați de dramele umanitare. Holodomorul, crima prin înfometare, a ajuns un reper istoric fundamental al naționaliștilor ucraineni, un prilej de a acuza națiunea rusă

1. Orest Subtelny, *Ukraine: A History*, University of Toronto, Toronto, Buffalo, London, 2009.

2. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, accesat pe 22 mai 2015.

de a fi conspirat contra celei ucrainene. Cu toate că Stalin era georgian, și nu rus, iar în conducerea URSS se aflau și destui ucraineni, mulți ucraineni văd URSS ca fiind de fapt o altă formă a Rusiei imperiale. Poliția politică sovietică a exterminat elitele naționale ucrainene, intelectualii, burghezii, țărani înstăriți, blocând o vreme emergența unui sentiment național ce ar fi dăunat coeziunii sovietice ca atare.

Guvernele succesive ale Ucrainei, de după independența din 1991, au căutat să gestioneze așa cum au putut situația delicată a unui stat multietnic, multireligios, cu instituții fragile și cu o economie deloc avansată, sugrumată de corupția galopantă și de puterea exorbitantă a oligarhilor. Aceștia din urmă au făcut și au desfăcut guverne, fiind indispensabili liderilor politici deoarece controlau oame-nii și bogățiile din regiuni-cheie.

Dat fiind că foarte mulți ucraineni vorbesc limba rusă și sunt de religie ortodoxă, mai ales în centrul și estul țării, și având Rusia ca vecin direct și sursa majoră de gaze naturale (circa 75% din necesar), Kievul a încercat să balanseze eficient și inteligent între tendința de a rămâne în aria de interes politic, economic și cultural a Rusiei, respectiv tendința de a se apropia de Occident. Tendința de balansare a fost întreruptă mai întâi de „revoluția colorată” (oranj) din 2004, când fostul președinte Viktor Iușcenko a învins în alegeri pe o platformă pro-occidentală și de separare față de Rusia.

Un stat cu clivaje etnice și religioase

Nu știu cum vor descrie istoricii viitorului acest episod dramatic al relațiilor ruso-ucrainene, modificarea prin forță a granițelor prin anexarea Crimeii și a altor teritorii ori luarea în derâdere a ideii naționale ucrainene de către unii politicieni ruși, într-o bună tradiție imperială velicorusă. Deocamdată, aflați în focul evenimentelor, nu avem acces nici la totalitatea informației relevante și nici nu avem acea distanță critică necesară obiectivării analizei istorice.

Ceea ce știm cu siguranță este că Ucraina postsovietică a fost o țară cu două aspirații diferite: un stat al ucrainenilor naționaliști, dornici să-și marcheze specificul etnico-lingvistic, și unul al rusofonilor și rușilor care nu concepeau o desprindere a țării lor de orbita Moscovei. Prinse între aceste două tendințe opuse, minoritățile etnice (bulgari, români, „moldoveni”¹, polonezi, unguri, tătari ș.a.) se străduiesc să-și păstreze specificul și să-și vadă recunoscute aspirațiile legitime legate de cultură și economie, colaborând pe rând cu ambele tabere, dar

1. Ucraina a împărțit minoritatea română în două categorii recunoscute oficial: moldovenii și românii, invocând situația similară din Republica Moldova. În fapt, este o relicvă a moștenirii politice sovietice.

temându-se de regulă mai abtitor de excesele naționaliștilor ucraineni decât de opacitatea promoscoviților. S-a vorbit adesea inclusiv de „cele două Ucraine”, iar politologul american Samuel Huntington a dat încă de acum douăzeci de ani Ucraina ca exemplu de stat scindat pe o mare linie de falie între civilizația occidentală, bazată de creștinismul catolic ori protestant, și cea răsăriteană, bazată pe credința ortodoxă¹. Este interesant rezultatul recensământului populației din anul 2001, ocazie cu care limba ucraineană a fost catalogată ca „limbă maternă” de 67,5% dintre cetățeni, iar limba rusă de 29,6%². Unii experți³ spun însă, că, dacă folosim conceptul de „limbă uzuală” (vorbită în familie), ar rezulta că limba ucraineană era preferată de numai 39,7% din cetățeni în comunicarea de zi cu zi, iar cea rusă de 42,5%. Cifrele arată că 14,8% dintre ucraineni considerau rusa ca prima limbă. Față de recensământul de final al erei sovietice din 1989, în 2001 etnicii ruși au înregistrat un declin (8,3 milioane față de 11,4 milioane, adică de la 22,1% la 17,3% din totalul populației), iar locuitorii de etnie ucraineană o

1. Samuel P. Huntington, „The Clash of Civilizations”, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations>, Summer 1993, accesat pe 10 iunie 2015. Autorul afirmă: „Cea mai importantă linie de divizare din Europa, după cum a sugerat William Wallace, ar putea fi granița estică a Creștinătății occidentale în anul 1500. Această linie se întinde de-a lungul a ceea ce azi sunt granițele dintre Finlanda și Rusia, precum și dintre țările baltice și Rusia, trece prin Belarus și Ucraina separând partea preponderent catolică a Ucrainei de Vest de Estul ortodox al Ucrainei, merge spre vest separând Transilvania de restul României și apoi trece prin Iugoslavia aproape exact de-a lungul liniei care acum separă Croația și Slovenia de restul Iugoslaviei”.

Ulterior, în volumul *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale* a revenit asupra temei: „Cu toate acestea, Ucraina este o țară sfâșiată, cu două culturi distincte. Linia de falie civilizațională între Occident și Ortodoxie trece prin mijlocul său și acest lucru se întâmplă de secole. (...) La începutul anilor 90, rușii formau 22% din vorbitorii de rusă și 31% din populația Ucrainei”. Însă Huntington dovedea un optimism care nu avea să fie confirmat de realitate: „Totuși, dacă civilizația este ceea ce contează, violența între ruși și ucraineni este imposibilă. Este vorba de două popoare slave, în principal ortodoxe, care au avut timp de secole întregi legături strânse și între care un mariaj în comun este posibil”. Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducere Radu Carp, Antet, București, 2008, pp. 242-243, 244.

2. „About number and composition population of Ukraine by All-Ukrainian population census' 2001 data”, *Всеукраїнський перепис населення* (Linguistic composition of the population), 2001, <https://2001.ukrcensus.gov.ua/>, accesat pe 5 octombrie 2022.
3. Vezi, de exemplu, Ihor Stebelsky, „Ethnic Self-Identification in Ukraine, 1989-2001: Why More Ukrainians and Fewer Russians?”, *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*, Vol. 51, No. 1 (March 2009), pp. 77-100.

creștere de la 72,7% la 78,1%¹. Țara a avut 48,46 milioane de locuitori în 2001, adică 93,8% din ceea ce exista în 1989. Un nou recensământ urma să aibă loc în anul 2020, dar epidemia de COVID-19 și starea de conflict permanent cu Rusia au dus la amânarea organizării acestuia. Ar fi fost imposibil să fie numărată populația din Crimeea ocupată de Rusia și locuitorii din teritoriile separatiste ale Donbasului, pe lângă circa 3 milioane de ucraineni aflați în țări străine².

În plan lingvistic, se estimează că timp de mai bine de un deceniu după proclamarea independenței de stat a existat o situație de relativă paritate între vorbitorii de ucraineană și cei de rusă (circa 40–45% fiecare), iar un procent de 10–20% din populație ar fi fost membri ai minorităților, care vorbeau cotidian limba maternă, dar și ucraineana sau rusa în situații „oficiale”³. Să precizăm că limba rusă a avut parte tradițional de prestigiul asociat unei culturi înalte, fiind vorbită de elitele țării, dar și în administrație, mai ales în vremea țarismului când autoritățile ruse descurajau folosirea limbii ucrainene în educație, știință și administrația publică. Regimul comunist a continuat să privilegieze și el limba rusă, chiar dacă nu a mai discriminat atât de clar ucraineana. Actualul război declanșat de Moscova va avea ca efect clar și reducerea uzului limbii ruse, Kievul acționând cu fermitate spre a diminua ponderea limbii și culturii ruse pe teritoriul său.

Are, așadar, națiunea ucraineană o problemă serioasă de identitate colectivă și sentimentul că statul său e unul fragil și „artificial”? Teritoriul Ucrainei a intrat în compunerea Imperiului Rus în mijlocul secolului al XVII-lea după ce, cu secole înainte, existase un stat medieval, Rusia Kieveană (mai bine spus statul „rus”), din care se revendică atât rușii, cât și ucrainenii și belarușii. În timp ce propaganda rusă insistă pe unitatea cultural-lingvistică a acestor etnii, cea ucraineană insistă pe diferențe identitare specifice⁴. Belarușii și-au dezvoltat un sentiment național mai puțin pregnant, nu au avut parte de democrație, de aceea la nivel de societate nu au depus același efort ca ucrainenii spre a se diferenția de ruși.

Națiunea ucraineană s-a desprins greu, convulsiv, din magma comună est-slavă, fiind evidente și traumele conștiinței colective, generate de cucerirea și de desființarea entităților ucrainene proto-naționale și naționale de către Regatul Poloniei, apoi de către Imperiul Țarist și URSS. În imaginarul colectiv ucrainean, polonezul și rusul sunt, fiecare pe rând sau prin contrast, „opresorul”, „cuceritorul”,

1. *Ibidem*.

2. Mariya Chukhnova, “Ukraine’s census attempt crashes and burns yet again”, *Eurasianet*, 12 august 2020, <https://eurasianet.org/ukraines-census-attempt-crashes-and-burns-yet-again>, accesat pe 25 octombrie 2022.

3. World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Ukraine: Russians and Russian-speakers, *Refworld*, 2008, www.refworld.org, accesat pe 5 octombrie 2022.

4. Armand Goșu, „Ucraina: trecut tulbure, viitor incert”, revista 22, 25 februarie 2014, <http://www.revista22.ro/ucraina-trecut-tulbure-viitor-incert-38453.html>, accesat pe 25.02.2015.

respectiv „salvatorul” și „binefăcătorul”. Situația seamănă cumva cu cea a basarabenilor, dintre care o jumătate consideră că România în 1918 a „eliberat” Moldova, cealaltă jumătate, că a „ocupat-o”. Limba ucraineană este relativ asemănătoare cu limba rusă, dar are elemente lexicale comune și cu cea polonă. Desigur că acum ucrainenii depun eforturi să demonstreze diferențele lingvistice clare ce o diferențiază de limba rusă, la fel cum se întâmplă și în alte domenii culturale. Guvernul de la Kiev a interzis toate posturile de televiziune în limba rusă, ziarele și site-urile internet rusești, considerate elemente de propagandă ale unei țări ostile, și limitează treptat și alte forme de *soft power* ale Moscovei – a distrus sau a permis distrugerea statuile rușilor, fie aceștia și scriitori sau artiști, și a rebotezat străzile spre a elimina orice amintește de Rusia și de ruși. La rândul lor, în teritoriile cucerite, rușii au interzis limba ucraineană, au adus rubla ca monedă oficială, au schimbat denumiri și au introdus acte de identitate proprii. Războiul actual conduce către o supraucrainizare accelerată la nivel național, iar identitatea colectivă ucraineană se definește tot mai clar prin opoziție față de cea rusească și prin adorația, cel puțin declarativă, față de valorile occidentale. La rândul său, Putin urăște Ucraina mai ales pentru că o vede ca pe o parte rebelă din marea națiune rusă originală, care a ales să se alături inamicului său major, Occidentul, să îmbrățișeze democrația liberală și să se prezinte la nivel identitar-simbolic ca „anti-Rusia” prin excelență¹. Succesul acestui stat independent a fost perceput, în matricea specifică jocului de sumă nulă, ca pe o diminuare a securității statale a Federației Ruse, incapabilă să își controleze zona tampon care o separă de arealul NATO. Unii experți arată că și după ce Putin va ceda puterea, noii lideri ai Rusiei vor continua probabil să perceapă Ucraina ca pe un pericol existențial, deoarece se tem că opoziția rusă va copia modelul democratic ucrainean și va dori să îl implementeze și în spațiul rus. De aceea, cu sprijin occidental, Ucraina ar trebui să devină un fel de Israel al zonei europene, posesoarea unei armate avansate tehnologic și organizațional, în așteptarea integrării în UE și NATO².

Să facem o scurtă incursiune în istorie. Nu mai departe de acum un deceniu, Ucraina era un stat ca oricare altul: avea controlul deplin asupra teritoriului și populației sale, cu toate că aceasta prezenta un caracter divers, atât în plan etnic,

1. Pe 22 februarie 2022, cu două zile înainte de a declanșa atacul militar asupra Ucrainei, Putin declara public: “He [Zelensky] would resettle to Washington, Paris or Berlin, while we would have a heavily armed ‘anti-Russia’ next door. This is absolutely unacceptable, in particular, now, that Ukraine’s current leadership has declared its nuclear ambitions”. Sursa: “Ukraine as armed ‘anti-Russia’ unacceptable for Moscow-Putin”, <http://tass.com/world/1408599>, 22 februarie 2022, accesat pe 28 octombrie 2022.
2. Taras Kuzio, “Ukraine has a Russia Problem not a Putin problem”, *Atlantic Council*, 17 octombrie 2022, www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert, accesat pe 20 octombrie 2022.

cât și religios, nimeni nu îi contesta suveranitatea și nu sprijinea rebeli înarmați; niciun șef de stat al unei țări vecine nu afirma cu cinism că nu există o națiune ucraineană ca atare, ci e doar o ramură a unei alte națiuni, mai veche și mai „nobilă”. A doua țară din Europa ca suprafață (603,550 km² față de 551,500 km² cât are Franța metropolitană, dar inferioară zonei europene a Rusiei ca suprafață), formând un fel de cordon separator între Rusia și Europa de Est, Ucraina se învecinează cu șapte state: Belarus, Ungaria, Moldova, Polonia, România, Rusia și Slovacia. Populația acestui stat, în vara anului 2014, era formată din 44,291 milioane locuitori, dintre care 77,8% ucraineni, 17,3% ruși, 0,6% belaruși, 0,8% români și moldoveni, restul fiind tătari, bulgari, unguri, polonezi, găgăuzi, evrei ș.a.¹. Actualmente, există cel puțin 5-6 milioane de refugiați ajunși nu doar în state vecine, ci și în SUA, Canada și în mai toate țările UE, dar și destui refugiați interni care au găsit adăpost în zona de vest a Ucrainei, în general mai ferită de ororile războiului. Războiul are deja ca efect catastrofal și formarea unei consistente diaspore ucrainene în condiții de forță și de necesitate.

Viziunea tradițională rusească despre Ucraina – cum citesc rușii istoria comună

În opinia multor ruși, Ucraina are o „datorie” istorică față de Rusia imperială, atât cea țaristă, cât și comunistă. Teritoriile ucrainene din Sud (inclusiv Crimeea) provin de la Imperiul Otoman, cele din Vest de la Polonia, Slovacia și România, dar Rusia ar fi fost cea „generoasă”, dând aceste teritorii Ucrainei. Donbasul a fost și el „oferit” Ucrainei de către conducerea URSS, în pofida existenței unei populații predominant rusești, continuă argumentul. Știm din diverse discursuri și relatări de conversații private sau publice că Vladimir Putin și unii dintre apropiații săi nici nu cred că ar exista un popor ucrainean separat de cel rus², iar dorința unei părți a populației ucrainene de a muta Ucraina pe

1. *Ukraine*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, accesat pe 7 iulie 2015.
2. Alexander J. Motyl, „Deconstructing Putin on Ukraine”, *World Affairs Journal*, 14 septembrie 2013, <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/deconstructing-putin-ukrainem>, accesat pe 20 septembrie 2015. Conform lui Motyl, Putin a declarat: „You know, regardless of what happens and where Ukraine goes, we will still meet sometime and somewhere. Why? Because we are one people... You know, no matter what happens, and wherever Ukraine goes, anyway we shall meet sometime and somewhere. Why? Because we are one nation.” (subl. noastră) De asemenea, „Putin explicitly says «people» (*narod*), and not «nation» (*natsia*). Iar expertul în politică externă Nicu Popescu afirma că în limba rusă se poate spune în două feluri, cu referire la deplasarea către Ucraina: „V Ukraine” sau „Na Ukraine”, cu sensul de „în Ucraina”.

orbita Occidentului e văzută ca o trădare ignobilă și o anomalie geopolitică, economică și culturală. „Întotdeauna am crezut și continui să o fac și astăzi în pofida a toate – ucrainenii și rușii sunt un singur popor (*narod*), au aceeași etnicitate, cu o istorie, o cultură și o limbă comună” a afirmat în mod repetat V. Putin¹.

Într-un articol publicat pe site-ul Kremlinului în iulie 2021 și intitulat „Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor”, Putin susține că ucrainenii fac parte din familia popoarelor ce descind din Rusia Kieveană și nu au deci o identitate separată, clară, care să-i îndreptățescă să aspire la suveranitate statală deplină. Când liderii sovietici au creat RSS Ucraineană, ei de fapt au deposedat ilegal Rusia de un teritoriu și de o populația care istoric îi aparține².

Cu alte cuvinte, spun rușii afiliați taberei pro-Kremlin, dacă nu dorea să fie parte din lumea geopolitică a Rusiei, Ucraina nici nu se forma și nici nu primea acele teritorii, totul fiind un fel de „dar” al fraților mai mari, rușii, protectorii „naturali” al tinerei națiuni ucrainene. Ucraina ar fi, așadar, parte „naturală” din *russkii mir*, lumea rusă, și nimeni din exterior nu are dreptul să încerce să o desprindă de acolo – aceasta este viziunea multor ruși conservatori și naționaliști. Iar Occidentul promite Ucrainei aderarea la UE și chiar la NATO nu din dragoste față de ucraineni, ci spre a lovi în acest călcâi al lui Ahile rusesc.

Dar cum s-a ajuns oare la această confuzie a identităților, la amestecul ruso-ucrainean, la aceste „ghem” de resentimente și de frustrări reciproce, de „dragoste forțată”, de ură viscerală și de respingere „vinovată”?

Trebuie să ne întoarcem în timp, la originile comune ale popoarelor rus și ucrainean. Slavii din Est ocupați de varegii ducelui Rurik au constituit Rusia Kieveană (mai corect statul Rus – denumirea dată lor de varegi) în secolul al IX-lea, stat ce a înflorit între secolele al X-lea și al XIII-lea, până la marea invazie mongolă. El cuprindea majoritatea Ucrainei, Belarusiei de azi și Nord-Vestul Rusiei, iar vikingul Rurik s-a instalat la Novgorod, fondând o dinastie măreață. În anul 879, succesorul lui Rurik, Oleg, a cucerit Kievul, în fruntea

V e prepoziția specifică direcției când e vorba de țări străine, iar Na e tot de direcție, dar specifică unor zone ale Rusiei. Vezi Nicu Popescu, “Eurasian Union: the Real, the Imaginary and the Likely”, *Chaillot Paper*, no. 132, September 2014, p. 27.

1. Citat de Pavel Felgenhauer, „A Defensive Posture and a Feeling of Threat Prevail in Both Moscow and Brussels”, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 12, issue 199, June 25, 2015, www.jamestown.org.
2. Vezi citatul în Fiona Hill and Angela Stent, „The World Putin Wants”, *Foreign Affairs*, septembrie/octombrie 2022, https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/world-putin-wants-fiona-hill-and-angela-stent?utm_medium=newsletters&utm_source=twofa&utm_campaign=China%20Hasn%E2%80%99t%20Reached%20the%20Peak%20of%20Its%20Power&utm_content=20220826&utm_term=FA%20This%20Week%20-%2020112017, accesat pe 25 septembrie 2022.

cetelor varege (vikinge). Astfel s-a fondat statul Rus¹, Oleg unind slavii de Est și eliberându-i de suzeranitatea kazarilor. Apogeul Rusiei Kievene a fost între anii 1019 și 1054, când Iaroslav cel Înțelept a condus cu pricepere entitatea respectivă. Armand Goșu ne spune că în realitate statul medieval „se numea Rus’ și desemna un conglomerat etnic, din care mai târziu s-au format trei popoare, ucrainean, rus și belarus”². Statul acesta a fost creștinat sub influența Bizanțului, în rit ortodox.

Chiar și denumirea de Ucraina a fost aleasă de Imperiul Rus spre a desemna granița, marginea imperială, periferia fortificată, zona tampon contra invaziilor – inițial era un substantiv comun de tipul „the Ukraine”³. Și în Regatul Poloniei se folosea un nume asemănător. Cu toate acestea, sub ocârmuirea rusească avea să se dezvolte și sentimentul național ucrainean. Școlile, biserica și tiparul au contribuit la acest lucru. Naționalismul ucrainean s-a format atât împotriva elementului rusesc hegemonic, cât și alături de acesta, împrumutând unele elemente, respingându-le pe altele. În secolul al XIX-lea deja se cristalizase un naționalism ucrainean, specific Malorusiei (numele dat de adepții doctrinei Slavofilismului Ucrainei de azi) și reprezentat strălucitor de poetul Taras Șevcenko și de istoricul rus Kostomarov. Regimul țarist a pus la cale persecuții și i-a hărțuit pe adepții identității ucrainene. Menționăm că existat o grupare secretă, Frăția Sfinților Chiril și Metodieu, care în jurul anilor 1846-1848 a creat un proiect de federație independentă a popoarelor slave, în care Ucraina avea să fie un membru cu trăsături distincte de cele ale Rusiei propriu-zise⁴. Ulterior, rezistența armată a naționaliștilor și a anarhiștilor ucraineni, simbolizați de Petliura și Bandera, contra rușilor/sovieticilor a dat un impuls în plus sentimentului național. Dar

-
1. Rus sau Rhos erau etnonimele vikingilor (varegilor), iar rădăcina cuvântului se găsește în numele actual al Rusiei. Poporul rus are la bază elementul slav dominant numeric, cel viking, mongol precum și alte contribuții de mai mică însemnătate – baltică, germanică etc.
 2. A. Goșu, „Ucraina: trecut turbure, viitor incert”, revista 22, 25 februarie 2014, <http://www.revista22.ro/ucraina-trecut-turbure-viitor-incert-38453.html>, accesat pe 25.02.2015.
 3. Cuvântul „Ucraina” e atestat în anul 1187, cu ocazia morții prințului Glebovitch, conducătorul din Pereyaslavl – se spune în Codexul Hypathian că a fost plâns de „Ucraina” (*o nem že ukraina mnogo postona*). Termenul desemna o graniță fortificată dar oriunde în statul Rus, era substantiv comun. Abia în secolele al XVI-XVIII-lea, Ucraina a devenit o regiune geografică bine precizată.
 4. Vezi Serhii Plokhyy, *Imperiul pierdut*, Editura Litera, București, 2022, traducere Vlad Palcu, pp. 143-161. Acesta evidențiază rolul marelui istoric rus Nikolai Kostomarov în apariția ideii unei națiuni ucrainene distincte de cea rusă. Kostomarov, un liberal și un progresist, a colaborat cu Taras Șevcenko în cadrul Frăției menționate mai sus și a încercat să-l protejeze de autorități. Deși a fost un etnic rus, Kostomarov e considerat una dintre personalitățile marcante ale naționalismului ucrainean.

desigur că a contat și rezistența feroce contra polonezilor care, sub formă de regat și apoi de republică, au preluat temporar părți din ceea ce azi constituie vestul Ucrainei.

Problema e că mulți ruși, nu doar cei care-l simpatizează pe Putin, consideră națiunea ucraineană ca parte organică a unei mari patrii rusești – etnică, religioasă și spirituală. Elitele conducătoare de la Moscova, în frunte cu Vladimir Putin, au privit fenomenul Euromaidanului ca pe o trădare a intereselor pe termen lung ale poporului rus, din care consideră că și ucrainenii fac parte. Mai mult, s-au temut de o conspirație a Occidentului (sub forma unei Revoluții Portocalii) în sprijinul „fasciștilor” de la Kiev, ceea ce le permitea să parzeze cumva acuzațiile de agresiune militară nejustificabilă contra statului ucrainean și violarea Tratatului de la Helsinki (CSCE) din 1975 și mai ales a Cartei ONU. Naționaliștii ucraineni au fost desemnați „fasciști/naziști”, la fel cum erau numiți și adepții lui Stepan Bandera în anii 1940 sau armata generalului rus Vlasov, care a sprijinit Germania nazistă. Sugestie cu evidente trimiteri la dreptul internațional, fiindcă Rusia nu e obligată să respecte principiul de bază al Cartei ONU (nonrecursul la agresiune contra altui stat), deoarece în cazul naziștilor se aplică regulile anterioare creării ONU, anume lupta totală până la eliminare. Abuzul lingvistic era folosit ca acoperire pentru deturnarea conceptelor juridice fundamentale.

O reacție interesantă a administrației Putin a fost să „dezgroape” din trecutul istoric un concept geopolitic de secol XVIII, Novorossia, Noua Rusie. Împărăteasa Ecaterina cea Mare crease această provincie ce se întindea de la Mariupol, pe coasta Mării Azov până în Transnistria, la Vest, luând teritoriile litorale ale Imperiului Otoman. Acum, Putin și ideologii săi agită cu plăcere conceptul vechi de trei secole, sugerând chiar o dispariție a Ucrainei ca stat. Atacul din februarie 2022 a arătat că nu era o simplă speculație, ci chiar un plan pus la punct de Putin și de cei din jurul său. Că nu au reușit să ajungă la Odessa și în Bugeac e rezultatul excelente rezistențe a armatei și a civililor ucraineni. Pierderea Hersonului de către ruși ar putea deschide calea armatei ucrainene să ia cu asalt Crimeea în primăvara anului 2023, de asemenea ar bloca conexiunea terestră cu Mariupolul ocupat, și ar fi o lovitură majoră dată proiectului imperial putinist. Evident, aluziile făcute de unii politicieni ruși precum Jirinovski privind posibila împărțire a Ucrainei între Rusia, Polonia și România au fost fără echivoc, dar nu au trezit apetitul teritorial al acestor state, ai căror lideri consideră URSS vinovată de raptul teritorial din anii 1940, și nu Ucraina, stat relativ recent. Probabil că Jirinovski credea că, decât să aibă ca vecină o Ucraină prooccidentală, stat integrat în Occident, mai bine să existe doar un mic stat ucrainean vestic, cu vecini „occidentali” revizionști, și o Rusie mărită nu doar cu Crimeea ci și cu Donbas și cu tot litoralul Mării Azov. Putin a încercat să pună în aplicare acest plan imperial, tratând Ucraina ca pe o colonie pe care fosta putere colonială dorește să o reocupe.

Ucraina postsovietică: renașterea opoziției față de Rusia

Încă din anii 1990 s-a coagulat o opoziție internă față de Rusia și de tot ceea ce provine din această țară, efect al resentimentelor față de dominația politică, economică și culturală a Moscovei asupra poporului „frate” ucrainean timp de trei secole și jumătate. Ucrainenii din Vest, vorbitori ai limbii naționale și majoritari de rit greco-catolic, s-au folosit de istorie spre a demonstra că intrarea Ucrainei în componența imperiului țarist a fost un accident nefast, cu urmări grave în toate registrele. Ca reacție la agitația naționaliștilor din Vest, tabăra rusofilă a mizat pe faptul că mulți ucraineni estici vorbesc limba rusă ca idiom matern, sunt ortodocși și invocă cu nostalgie trecutul sovietic. Nu e de mirare că până în primăvara anului 2015 numeroase statui ale lui Lenin tronau în orașele ucrainene, inclusiv în Kiev. Ulterior, militanții naționaliști au purces la demolarea acestora, prin forță, cu acordul tacit și apoi explicit al guvernului. Simbol al bolșevismului utopic devenit tiranie sângeroasă, Lenin a fost desigur cetățean rus – cu toate că familia sa a avut probabil și origini ciuvașe și calmuce ori kirghize – dar și un internaționalist notoriu. A te identifica cu acesta comportă o citire în cheie pozitivă a trecutului sovietic, unul în care, să recunoaștem, elementul național ucrainean a fost dominat strivitor de puterea Rusiei. Culmea ironiei, Putin e și el un adversar al lui Lenin, deși visează la restaurarea Uniunii Sovietice. Modelul său pare a fi Stalin, cel care a centralizat în mod extrem puterea în țară și a învins Germania în război.

Desigur că Partidul Comunist sovietic a avut și lideri ucraineni puternici, evident că Nikita Hrușciov e cel care în anii 1950 a „cedat” Crimeea către RSSU, deși aceasta fusese anexată de Rusia țaristă de la Imperiul Otoman cu secole în urmă. La fel de adevărat e că la cererea expresă a lui Iosif Stalin, colegul și urmașul și mai brutal al lui Lenin la conducerea URSS, Ucraina primise un loc separat în AG a ONU încă de la fondarea organizației, sporind astfel puterea de vot a taberei comuniste în cea mai mare organizație internațională. Dar acest privilegiu nu a servit poporului ucrainean, ci conduceri de stat a URSS. În orice caz, ucrainenii naționaliști își aduc aminte cu resentimente profunde de Holodomor, anume de înfometarea populației din „grâнарul” URSS pentru ca cerealele produse în cernoziomul ucrainean să fie exportate și URSS să se poată industrializa rapid, prin planuri cincinale¹. Au trecut de atunci peste optzeci de ani, iar în noiembrie 2006 Rada supremă ucraineană a votat un decret prin care Holodomorul era definit direct ca act de genocid, dar memoria colectivă nu a obliterat defel

1. <http://www.holodomorct.org/index.html>, accesat pe 9 iulie 2015.

evenimentul – urmașii celor câteva milioane de ucraineni decedați atunci¹ nu pot uita și nici ierta atât de ușor. Guvernul rus nu își ascunde iritarea și neagă faptul că elementul etnic ucrainean ar fi fost cel vizat de politica de înfometare. Ucrainenii, în general, nu cred în explicațiile Moscovei că toată populația din vestul fertil al URSS a suferit, fără vreo legătură cu etnia, ci cred mai ales în teoria că Stalin și apropiații săi au vrut să distrugă, să slăbească la maxim poporul ucrainean, care se opusese activ colectivizării pământurilor și ideologiei bolșevice. Acest popor care, în două rânduri, a privit cu simpatie prezența trupelor germane de ocupație: în 1917-1918 și 1941-1942.

La rândul lor, mulți ruși le reproșează constant ucrainenilor ajutorul dat ocupanților germani, pretinsa lipsă de loialitate față de Rusia țaristă și apoi URSS, uitând intenționat că națiunea ucraineană nu a fost consultată în niciun fel, democratic, în ansamblul ei, privind „aderarea” sau alipirea la Rusia/URSS.

Înainte ca Putin să acuze elitele politice de la Kiev că s-au aliat de facto cu SUA și Marea Britanie contra intereselor rusești și apoi să invoce o derivă nazistă a leadershipului de la Kiev ca suprem argument pentru o invazie militară botezată „operațiune militară specială”, înainte chiar ca Stalin să acuze de trădare poporul ucrainean, pentru sprijinul moral și militar dat ocupantului german între 1941 și 1944 și pentru rezistența forțelor lui Stepan Bandera – arestat și dus în lagăre germane, apoi sprijinit de germani contra URSS – la resovietizare, spre finalul războiului, au existat și alte episoade similare semnificative ce atestă falia identitară ruso-ucraineană. În faimoasa bătălie de la Poltava din 1709, hatmanul cazac Mazepa a ales să sprijine tabăra suedeză împotriva țarului Petru cel Mare. Monarhul Carol al XII-lea al Suediei promisese independență pentru teritoriul ucrainean, iar cazacii lui Mazepa i-au fost aliați loiali. Numele lui Mazepa avea să fie echivalat cu trădarea de țară de către mitologia politică rusă, secole de-a rândul, fiind de asemenea „afurisit” de clerul ortodox rusesc. Pentru naționaliștii ucraineni, Mazepa este evident un erou, la fel ca Bandera. Ceea ce le servește drept argument rușilor putiniști să le lipească eticheta de fasciști sau naziști ucrainenilor care au curajul să-i înfrunte, deși în Rusia există mișcări de extremă dreapta de tip neofascist extrem de periculoase, tolerate de Kremlin. În schimb, primul mare hatman care a schimbat istoria poporului ucrainean cu 55 de ani înainte de Poltava, legendarul Bohdan Hmelnițki, e desconsiderat de naționaliștii din Kiev, și apreciat de cei ruși, deoarece el a acceptat ca Ucraina să aibă o alianță cu Rusia, ceea ce a dus la pierderea independenței acestui popor timp de secole.

1. „By June, at the height of the famine, people in Ukraine are dying at the rate of 30,000 a day, nearly a third of them are children under 10. Between 1932-34, approximately 4 million deaths are attributed to starvation within the borders of Soviet Ukraine. This does not include deportations, executions, or deaths from ordinary causes.” Holodomorul a avut loc în 1932-1933, dar între 1928 și 1930 e posibil să fi murit alți 1,5 milioane de ucraineni ce s-au opus colectivizării. *Ibidem*.

Dacă mulți ruși îi consideră pe ucrainenii rude necredincioase, cu două fețe, la rândul lor ucrainenii îi văd pe ruși ca pe niște frați mai mari abuzivi, răi, lacomi, care le-au impus cu forța modele culturale și politice nonucrainene, i-au umilit și jefuit. Imaginea soldatului rus care ia din casa ucraineanului fugăr mașina de spălat, televizorul și alte bunuri nu va putea fi ștearsă prea rapid din memoria colectivă. După cum nici gropile comune pline de victime ucrainene de la Bucha, Iziium, furtul de populație pe scară largă, nu vor fi vreodată uitate.

Cât despre celebrul Stepan Bandera, el a fondat Armata Ucraineană Insurgentă, în 1943, cauzând pierderi semnificative trupelor sovietice cu care a luptat. Bandera a condus facțiunea cea mai radicală a Organizației Naționalistilor Ucraineni (OUN). Avea să fie asasinat de KGB în 1959, la München, dar ideile sale despre o revoluție națională a țărănimii ucrainene au fost redescoperite după 1991, iar personajul a căpătat dimensiuni politice semnificative.

O altă viziune asupra unei renașteri naționale bazată pe inteligența, pe burghezia luminată, i-a aparținut lui Viaceslav Lipinski (1882-1931), istoric rafinat, intelectual de origine poloneză. Acesta propunea ca opoziția față de Rusia să ia forma unei „solidarități între elementele democratice ale diferitelor grupuri naționale din imperiu”, așadar un front comun contra autocrației retrograde și mai apoi a totalitarismului comunist¹.

De asemenea, naționaliștii ucrainenii se revendică și de la Dmitri Donțov (1883-1973), scriitor și jurnalist naționalist, care a servit inițial ca oficial în guvernul revoluționar al hatmanului cazăc Pavel Skoropadski și ulterior împreună cu Lipinski, a fondat Partidul Agrarian Democratic Ucrainean. Radicalizându-se în exilul elvețian și apoi polonez, românesc, ceh și canadian, el cerea apariția unui om nou, cu „credința arzătoare și inimă de piatră”, și a unui naționalism revoluționar care să elimine elementele nocive ruse, poloneze și austriece din sufletele ucrainenilor. El și Lipinski, așadar un cazăc și un polonez la origine, au fost probabil sursa de inspirație majoră a mișcărilor naționaliste radicale din Ucraina postindependența din 1991. Însă formațiuni radicale precum Sectorul de Dreapta și Svoboda s-au inspirat masiv și din structura și ideologia unor grupări de extremă dreapta din Germania, Olanda, Polonia etc.

Evoluția postsovietică a Ucrainei

Ucraina, ca stat independent după 1991, a pendulat constant între apropierea de Rusia și apropierea de Occident. În decembrie 1991 țara devenea efectiv independentă cu un referendum care a dat 90% voturi pentru ruperea de URSS,

1. Yaroslav Hrytsak, „Rethinking Ukraine”, în Andrew Wilson (ed), *What does Ukraine think*, www.ecfr.eu, 15 May 2015, pp. 34-35.

asta în condițiile în care etnicii ucraineni erau doar 73% din populație, iar vorbitori de limba ucraineană doar 43%. Guvernul a adoptat o lege a cetățeniei ce le acorda automat cetățenie ucraineană tuturor rezidenților legali pe teritoriul acestui stat. Clasa politică a noului stat s-a confruntat cu necesitatea de a găsi un consens minimal între trei centre de putere divergente: Ucraina de vest cu majoritate greco-catolică și ucraineanofonă, Donbasul proletar și rusofon și Kievul dominat de urmașii foștilor comuniști și de oligarhi.

Primul președinte al noii republici, Leonid Kravciuk (vorbitor nativ al limbii ucrainene), care provenea din nomenclatura sovietică fiind președinte al Sovietului Suprem al RSS Ucraina, s-a bazat pe naționaliștii moderați și pe adepții trecerii graduale la economia de piață, a acceptat ca țara să intre în CSI spre a avea relații bune cu Rusia și a încercat să construiască un compromis între „cele două Ucraine”, vestul simbolizat de Galicia naționalist-agrară și Estul reprezentat de Donbasul rusofon și industrializat. I se opunea mai ales naționalistul Viaceslav Chornovi, din partea organizației radicale Rukh, care dorea o rupere totală de Rusia, neaderarea la CSI și nici la pactul de securitate colectivă de la Tașkent (CSTO). De asemenea, el milita pentru privatizare rapidă și de reglementarea economiei, iar în politica de securitate se opunea ideii ca Ucraina să-și cedeze armele nucleare Rusiei contra garanții teritoriale – ceea ce avea să se realizeze în 1994, prin Memorandumul de la Budapesta.

Donbasul a fost dominat inițial de reprezentanții sindicatelor muncitorești și de politicienii rusofoni, apoi treptat oligarhii din ramura oțelului și cărbunelui au devenit elita conducătoare a regiunii, ei fiind cei care sprijineau sau nu candidații la președinție. Galiția și parțial Bucovina au devenit simbolurile Ucrainei naționaliste, care detesta tot ce provenea din Rusia (inclusive limba) și dorea, în cazul în care totuși Rusia ajungea să controleze geopolitic Ucraina, să se separe și să-și continue existența statală sub denumirea de Ucraina. Devenise evident încă de la începutul anilor 1990 că existau la nivelul mitologiilor politice două Ucraine, cu punți de dialog limitate între ele¹. Cu dificultate, dar și cu tact și răbdare, Kravciuk a reușit să mențină naționalismul din Vest la cote tolerabile și să gestioneze echilibrat situația din Crimeea, unde etnicii ruși deja se agitau și militau pentru autonomie. El s-a confruntat cu problema acordului cu Rusia privind staționarea flotei ruse în Sevastopol și împărțirea flotei sovietice din Marea Neagră precum și a bazelor și echipamentelor militare ale defunctei URSS aflate pe teritoriul ucrainean. Mai ales certurile privind împărțirea flotei sovietice au înveninat climatul politic din Ucraina și au favorizat forțele naționaliste.

Ucraina a intrat în CSI ca membru asociat mai mult spre a „calma” temerile Rusiei și a beneficia de gaze și petrol mai ieftine, țara fiind în mare măsură dependentă de importurile rusești.

1. „1991-1994 – President Leonid M. Kravchuk”, <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/kravchuk.htm>, accesat pe 14 mai 2015.

O situația dramatică s-a înregistrat în 1992, când Duma Rusă a votat o declarație în care cedarea Crimeii către RSS Ucraina în anul 1954 era considerată un act ilegal și nul. Kievul a protestat și președintele rus Boris Elțin nu a mai încercat să provoace cedarea peninsulei, cu toate că unele cercuri politice din Rusia se agitău în acest sens și întrețineau și mișcarea separatistă locală. „Constituția” Crimeii din 1992 stabilea independența *de facto* a zonei dar Rada supremă a respins-o și, în schimb, a decis adoptarea unui statut de republică autonomă. În noiembrie 1995, Crimeea a avut propria constituție care stabilea competențe în domeniul economic, social și cultural. Între timp, zeci de mii de urmași ai tătarilor deportați abuziv din ordinul lui Stalin s-au întors în peninsula generând tensiuni cu etnicii ruși. Tătarii ajunseseră în 2014 să reprezinte 12% din populația locală. Cucerirea și anexarea de către Rusia i-a determinat pe mulți tătari să fugă în alte zone din Ucraina și Turcia. Cei rămași au suferit persecuții, fiind considerați cetățeni neloiali Moscovei.

În 1993 a fost adoptată o lege ce permitea noului stat ucrainean să participe la structurile europene de securitate (UEO, PESC-UE), iar în 1994, prin Memorandumul de la Budapesta, Ucrainei i s-a garantat de către trei mari puteri, toate membre permanente ale CS al ONU (SUA, Marea Britanie, Rusia), că, dacă se dezarmează nuclear, va avea garantată independența, suveranitatea și integritatea teritorială. Ucraina – care în 1991 avea circa 4 000 de arme nucleare (dintre care 1 650 arme nucleare strategice, inclusiv rachete SS 19s, SS 24s) – a crezut în promisiune și acum regretă, ba chiar există voci care cer să se procure din nou arme nucleare.

Trebuie notat că în anul 1993, înainte de acest tratat, teoreticianul american neorealist John J. Mearsheimer considera că Ucraina nu poate rezista unei Rusii revizionist-agresive decât dacă are un *deterrent* nuclear în condițiile în care intuia corect că SUA nu vor oferi garanții de securitate efective Kievului. De aceea, considera că „a presa Ucraina să devină un stat nonnuclear e o greșală”; Kievul nu dorește să-și cedeze toate armele nucleare Rusiei, iar „proliferarea nucleară uneori promovează pacea”, descurajând agresorii¹. El mai afirma că „un război între Rusia și Ucraina ar fi un dezastru”, deoarece ar aduce Rusia și Germania din nou în coliziune, Ucraina ar fi probabil cucerită și ar spori competiția pentru securitate în toată Europa². Predicția sa centrală, deteriorarea probabilă a relației dintre Moscova și Kiev urmată de război prin lipsa descurajării nucleare, s-a împlinit după douăzeci și unu de ani³.

1. John J. Mearsheimer, “The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent”, *Foreign Affairs*, Summer 1993, pp. 50-51.

2. *Ibidem*, p. 52.

3. Recent, Mearsheimer a publicat o serie de articole în care acuză liderii occidentali că au provocat inutil Rusia, extinzând NATO spre Est: „Putin and his compatriots

În 1994, un alt politician marcant, Leonid Kucima, câștiga alegerile cu sprijin masiv al rusofonilor din Est dar foarte repede acesta a adoptat cartea naționalistă ucraineană moderată și a câștigat alegerile din 1999, cu ajutorul Ucrainei de Vest dar și al Donbasului. El a dat personal un exemplu învățând limba ucraineană, așa cum avea să facă și președintele rusofon Ianukovici, ales în 2010. Până în 2004, Kucima a guvernat autoritar, într-un sistem corupt, unde oligarhii făceau legea în plan economic, populația sărăcea, iar în plan politic opoziția era marginalizată și persecutată. A rămas faimos cazul ziaristului de opoziție Georghii Ruslanovici Gongadze, ucis în anul 2000 de, se pare, angajați ai Ministerului de Interne dornici să-i facă pe plac președintelui, deranjat de opiniile acide ale acestuia¹. Totuși, în 2003 avea să fie adoptată Legea privind principiile securității naționale, care stabilea că aderarea la UE și NATO e un obiectiv extrem de important pentru Ucraina. Dar, în 2004, președintele Kucima a emis un decret prin care erau eliminate din legi orice mențiuni cu privire la aderarea Ucrainei la NATO, spre a nu antagoniza Rusia. În acest timp, partidele proruse militau ca limba rusă să devină limbă oficială în stat, alături de ucraineană.

Revoluția Portocalie l-a adus la președinție pe reformistul Viktor Iușcenko, în 2004, cel în care Europa de Vest și SUA și-au pus mari speranțe. A câștigat cu sprijinul masiv al Ucrainei de Vest, combinând o platformă naționalistă cu una democrat-liberală. Acesta a demarat în fine reformele economice, ajutat la început de premierul Iulia Timoșenko, a promovat agresiv limba ucraineană, l-a declarat pe Stepan Bandera erou național – spre stupefacția rusofonilor și a rușilor din Est – și, de asemenea, a declarat Holodomorul genocid comis de sovietici contra națiunii ucrainene, un gest care a infuriat și mai tare Rusia. Iușcenko nu a reușit să aducă prosperitate poporului, nu a combătut așa cum trebuia corupția, s-a bazat și el pe oligarhi, iar conflictul cu Iulia Timoșenko i-a diminuat baza electorală. Deși a susținut Georgia în plan politic în conflictul său militar cu Rusia din vara anului 2008, amenințând Moscova că nu va mai permite vaselor militare ruse plecate din Sevastopol să bombardeze orașe georgiene să revină înapoi la bază, oferind pe ascuns arme georgienilor, Iușcenko și-a pierdut creditul și în Occident. „Drama” lui și a apropiaților săi reformiști a fost trăită la summitul Consiliului Nord-Atlantic al NATO de la București, din 2008, în cadrul căruia Ucrainei și Georgiei le-a fost refuzat MAP-ul. În schimb, li s-a

have been thinking and acting according to realist dictates, whereas their Western counterparts have been adhering to liberal ideas about international politics... The result is that the United States and its allies unknowingly provoked a major crisis over Ukraine” Vezi J. J. Mearsheimer, “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault”, *Foreign Affairs*, September/October 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>.

1. În 2005, Gongadze a primit postmortem titlul de Erou al Ucrainei, decernat de președintele Iușcenko.

promis în declarația finală că rămân candidate la aderare¹. Știm acum că Germania și Franța nu au dorit să sporească iritarea Rusiei, iar Kievul a realizat că Occidentul e divizat și neunitar strategic, că nu are aliați pe care să se poată baza contra Moscovei.

Astfel că, în 2010, a urmat un președinte sprijinit clar de Moscova, același Ianukovici care în 2004 fusese învins de Iușcenko, după acuzațiile de fraudă electorală soldate cu repetarea scrutinului prezidențial. El a câștigat cu un avans de 4% în fața Iuliei Timoșenko, fost premier, politician acuzat de acte de corupție și ulterior arestat². Aceasta reprezenta dreapta politică, naționaliștii și liberalii, în timp ce fostul președinte Iușcenko nu a ajuns în turul al doilea. Previzibil, pe 8 august 2012, președintele prorus Ianukovici a semnat legea care permitea orașelor și regiunilor să declare și alte limbi ca fiind oficiale, dacă cel puțin 10% din populația lor o avea ca limbă nativă. Deși a fost bine primită și de vorbitorii de limbă română din Bucovina și Bugeac, legea nu a putut împiedica declinul lent al folosirii limbii ruse, cel mai vizibil în Ucraina de Vest.

Repere ale actualului conflict

Trebuie spus că Moscova se implicase activ în ambele campanii, din 2004 și din 2010, sprijinind cu fonduri și logistică tabăra Partidului Regiunilor, condus de Ianukovici, și cu bază electorală mai ales în estul rusofon, sudul prorus (Odessa) și Crimeea, unde se aflau două milioane de etnici ruși. Ianukovici a susținut drepturile minorităților nonucrainene, oferind, după cum am arătat mai sus, statut de limbă oficială secundară rusei în zonele unde rusofonii erau concentrați masiv, dar și limbii române în Bucovina. El nu a avut curajul să anuleze legislația privind Holodomorul, dar a retras „medaliile” de erou ale lui Bandera.

Președintele și partidul său au scos țara din ecuația aderării la NATO, adoptând un *no block policy* (neutralitate temporară, neînscrisă în constituție), dar s-a declarat adept al aderării la UE și a intensificat eforturile în acest sens. De asemenea, ca să obțină gaze naturale mai ieftine din Rusia (la pachet cu suma de 100 milioane de dolari pe an) a prelungit printr-un decret staționarea flotei

1. „NATO welcomes Ukraine’s and Georgia’s Euro-Atlantic aspirations for membership in NATO. We agreed today that these countries will become members of NATO... MAP is the next step for Ukraine and Georgia on their direct way to membership. Today we make clear that we support these countries’ applications for MAP”, *The Bucharest NAC Summit Declaration*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, accesat pe 5 iunie 2015.
2. Ironic, trebuie spus că și Ianukovici, în tinerețe, a efectuat detenție pentru furt și violență.

ruse din Crimeea pentru încă 25 de ani, fiind acuzat de opoziție că a trădat interesul național. Lucru la fel de grav, nu a investit destui bani în reforma armatei și în cumpărarea de arme moderne, ceea ce explică de ce armata ucraineană a fost nepregătită pentru confruntarea cu soldații Rusiei. Forțele de ordine internă Berkut erau mai bine antrenate și motivate decât forțele armate naționale. La fel ca predecesorii săi, el nu a depus eforturi susținute spre a profesionaliza serviciile de informații și pentru a elimina agenții infiltrați ai Rusiei, fapt ce explică și el pierderea Crimeii fără luptă.

În vara și în toamna anului fatidic 2013, când se prefigura semnarea acordului de liber schimb cu UE, Ianukovici s-a aflat prins între ciocan (Rusia, care se opunea clar) și nicovală (ucrainenii adepți ai occidentalizării, aflați în Vest, dar și în Kiev și în alte mari orașe din Est). După ce a încercat fără succes să convingă Rusia și UE că Ucraina poate adera atât la piața comună europeană, cât și la Uniunea vamală (ulterior Uniunea Economică Eurasiatică) condusă *de facto* de la Moscova, el s-a confruntat cu mari manifestații de stradă, între noiembrie și februarie 2014. Drept urmare, a solicitat sume de bani exorbitante de la UE, știind că va fi refuzat, și a anunțat că economia țării e aproape de colaps, având așadar nevoie de fonduri pe care doar Rusia i le putea da. După ce forțele de ordine Berkut și bătăușii regimului (*titușki*) au comis violențe contra manifestanților, soldate cu moți și răniți, a fost forțat să fugă în Rusia, în februarie 2014.

Noul regim instalat la Kiev avea să fie validat prin alegeri parlamentare și prezidențiale, dar noua conducere nu a fost recunoscută de Rusia de la început. În octombrie 2014, cu o participare la vot de 52,4%, Blocul Poroșenko a obținut cele mai multe locuri în Parlament, adică 132, urmat de Frontul Popular al lui Iațeniuk, cu 82. În mod straniu, radicalii din Sectorul de Dreapta au obținut doar un loc, iar cei din Svoboda – șase; pentru prima dată după 1991, comuniștii au ratat intrarea în Radă¹. Rezultatele nu indicau cu adevărat voința tuturor ucrainenilor, deoarece în mai multe districte din Donețk și Luhansk, dar și în Crimeea, nu s-a putut vota din cauza conflictului existent. Blocul opoziției, fostul Partid al Regiunilor, a ieșit al patrulea, cu 8% din voturi, dar e clar că nu a putut conta pe voturile multor ruși și rusofoni în zonele unde nu s-au desfășurat alegeri, Crimeea și Donbas.

La finele anului 2013 și începutul anului 2014 s-au succedat evenimentele pe care le cunoaștem faptic, dar ale căror resorturi profunde ar putea să ne scape cunoașterii actuale, chiar dacă nu suntem defel captivii teoriei conspirației. În cele din urmă, Ucraina a rămas fără peninsula Crimeea și a pierdut *de facto* și controlul asupra unei jumătăți din provincia răsăriteană Donbas, pierzând circa

1. Steven Pifer, "Ukraine's Parliamentary Election: What Happened? What's Next?", 27 octombrie 2014, <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2014/10/27-ukraine-parliamentary-election-pifer>.

6 000 de persoane în conflictul de acolo plus cel puțin un milion de refugiați, dintre care mulți au fost interni.

Rusia a alimentat un ciudat „război civil” în Ucraina de Est, sprijinind masiv forțele de gherilă ale separatiștilor rusofoni care urmăresc secesiunea acestei regiuni. Ea nu a intervenit pe fondul unui război civil deja existent, ci a trecut la acțiune spre a adânci clivajele identitare existente și spre a declanșa un ade-vărat război în statul vecin. Am folosit expresia „război civil” din lipsă de altceva mai bun; de fapt, fără sprijin rusesc ar fi fost probabil o simplă insurecție, iar statul ucrainean ar fi gestionat cumva situația fără a pierde controlul asupra regiunii. De asemenea, nu toată populația de etnie rusă sau cea rusofonă dorește separarea de Ucraina și chiar alipirea la Rusia. Mulți vor doar drepturi politice, sociale și economice mai largi, prin descentralizare-devoluție sau prin federalizare.

Evident, Petro Poroșenko și Arseni Iațeniuk, alături de restul clasei politice naționale nu au recunoscut pierderea Crimeii și au cerut Rusiei să nu mai trimită trupe și arme în Donbas. În iulie 2015, Poroșenko a introdus în Rada Supremă proiectul de modificare a Constituției, care presupune descentralizarea puterii prin menținerea modelului de stat unitar. Astfel, comunitățile urmau să devină principalele unități administrative. Puterea centrală ceda comunităților nu doar o parte din atribuții, dar și resurse financiare adecvate. Kievul nu urma să mai aibă dreptul de a numi în funcție guvernatori, iar comisiile executive locale treceau în subordinea consiliilor locale. Totuși, problemele ce țineau de politica externă, apărare, securitatea națională și domnia legii rămâneau de competența puterii centrale. Nu s-a prevăzut instaurarea unui regim special pentru anumite raioane din regiunile Luhansk și Donețk, ci doar se afirma că statutul special va fi stabilit printr-o lege aparte¹. E clar că Ucraina nu a acceptat federalizarea cerută de Rusia și de unele cercuri din Occident (politicieni din Germania, grupuri din Parlamentul European etc.), deoarece ar fi părut un gest de slăbiciune în fața separatiștilor, ba chiar a interzis rapid posturi de radio și TV în limba rusă ca metodă de a diminua *soft power*-ul rusesc. În plus, Kievul a primit și sprijinul patriarhului ecumenic Bartolomeu, din Constantinopol, care în octombrie 2018, a recunoscut că există o biserică ortodoxă ucraineană independentă de cea rusă, așadar a recunoscut autocefalia acestei ramuri a ortodoxiei².

1. „Самобытно-общинный строй”, <http://www.kommersant.ru/doc/2759105>, 2 iulie 2015, accesat pe 2 iulie 2015.

2. În fruntea acestei biserici a fost pus patriarhul Filaret Denisenko, cel care proclamase, după obținerea independenței Ucrainei, un Patriarhat independent de tutela rusă, fapt ce a dus la excomunicarea sa de către Moscova. Președintele Poroșenko a exclamat bucuros: „Am obținut astăzi autocefalia. (...) Decizia Constantinopolului înseamnă sfârșitul devinitiv al iluziilor imperialiste și fanteziilor șoviniste ale Moscovei... E vorba de victoria binelui asupra răului, a luminii asupra tenebrelor”. Sursa

Înainte de anul 2022, Ucraina a solicitat și primit câteva sute de instructori militari americani și a beneficiat ulterior și de arme de la unele state NATO, dar nu destule și nici prea sofisticate, așa încât să devină o forță redutabilă pentru Rusia și să o descurajeze de la un atac masiv. Din fericire, armata ucraineană a fost antrenată și pregătită la standarde NATO, rupându-se total de tradiția sovietică. Când Putin a aruncat armatele sale asupra Ucrainei, occidentalii s-au trezit brusc din somnul lor strategic și au început să pompeze în armata Kievului arme moderne, numeroase, de la drone și arme de infanterie la tunuri autopropulsate, blindate, rachete HIMARS, sisteme antitanc Javelin etc. Miliarde de dolari și de euro au fost pompați în efortul de război al Kievului, iar rezultatele s-au văzut din plin¹. Chiar și UE a alocat miliarde de euro în acest scop, fiind o premieră istorică sprijinul dat unei națiuni candidate la integrare și aflată în război pentru apărarea suveranității și independenței. De altfel, UE nu acceptase niciodată ca o țară să fie candidată la integrare decât în stare de pace. Uniunea a decis ulterior chiar să instruiască mii de militari ucraineni, pe teritoriul unor state membre, spre a îi familiariza cu noile arme pe care le vor primi.

Înainte de război, conducătorii Ucrainei au fost tentați să fortifice granița de Est ca să blocheze măcar simbolic incursiunile Rusiei: în iunie 2014 oligarhul Ihor Kolomoiski, pe atunci un apropiat al președintelui, a propus ridicarea unui gard de beton armat pe toată granița cu Rusia. Proiectul a fost aprobat cu entuziasm și s-au alocat fonduri, fără a se spune că mai întâi Ucraina trebuie să elimine forțele ruse deja aflate pe teritoriul ei². Poroșenko și Iațeniuk au trecut sub tăcere faptul că în marile orașe din Est, cum ar fi Harkovul, doar 6,9% din populația vedea conflictul ca un război între Ucraina și Rusia, în timp ce 38,1% îl vedeau ca pe o înclăștare între SUA și Rusia, blamând Kievul că a „chemat americanii” și în majoritate se pretindeau neutri³.

Volodimir Zelenski l-a învins în alegeri pe Poroșenko, în mod surprinzător. Noul președinte detesta războiul, promitea negocieri de pace, așadar părea inițial mai conciliant cu interesele Rusiei, dar în final s-a dovedit un lider intransigent, a lansat Platforma Crimeea, care, deși nu a atras mult sprijin occidental, a iritat Moscova. În plus, el a respins implementarea federalizării așa cum o solicita

<https://www.hotnews.ro/stiri-international-22753045-patriarhatul-constantinopol-recunoa-biserica-ortodox-independent-ucraina.htm>, accesat pe 30 octombrie 2018.

1. Interviu cu Armand Goșu: „Ucraina, alături de Marea Britanie și Polonia, va fi cel mai important aliat al SUA în Europa. România va fi tot mai izolată și destinată unor jocuri minore”, <https://www.contributors.ro/interviu-cu-armand-gosu-ucraina-alaturi-de-marea-britanie-si-polonia-va-fi-cel-mai-important-aliat-al-sua-in-europa/>, 2 iunie 2022.
2. Tatiana Zhurzhenko, “Ukraine’s Eastern Borderlands: the end of ambiguity”, in Andrew Wilson (ed.), *What does Ukraine think*, www.ecfr.eu, 15 May 2015, p. 50.
3. *Ibidem*, p. 47.

Putin prin acordurile de la Minsk. De aceea, Rusia a început să-și aducă armate pe granițele Ucrainei încă din 2021 și devenise destul de clar că un atac era de ordinul probabilității.

Rusia începuse cu ani buni înainte să conteste simbolic spargerea și dispariția URSS, numită de Putin „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX”. În iulie 2015, Procuratura din Rusia a afirmat că a primit o cerere de examinare a legalității proclamării independenței statelor baltice. Chiar dacă președintele Putin s-a dezis de acest gest, totul sugerează că Rusia începe să conteste dispariția URSS și să preseze tot mai serios acele foste republici sovietice care manifestă atracție pentru Occident. Față de rezistența fenomenală a armatei ucrainene pe front și de pierderile uriașe în oameni și echipamente, Putin și cei din tabăra războiului vor să mobilizeze milioane de ruși la luptă, carne de tun, și să anexeze zonele rusofone ale Ucrainei la Federația Rusă.

În perioada 2014-2021, Rusia s-a aflat *de facto* în război de tip hibrid cu Ucraina, indiferent că recunoștea sau nu acest lucru. Din februarie 2022, războiul se face cu mijloace preponderent militare, fiind unul clasic, de invazie în scop imperial, asemănător războaielor coloniale din trecut. Moscova pare că dorește să transforme statul independent Ucraina într-o anexă sau colonie a sa, de parcă ONU și dreptul internațional nici nu ar exista – un salt în trecut care ne siderează și ne indignează pe mulți dintre noi.

Suntem obișnuiți să descriem o forță de gherilă sau de „partizani” ce luptă contra puterii militare a unui stat prin elementul său de improvizație, prin puținătatea dotărilor tehnice, suplinită cu succes prin tactici de camuflare a combatanților în sânul populației civile și de atac prin surprindere. În general teoreticienii războiului de insurgență (*forth generation warfare*), de la Mao și Giap la Galula și Kilcullen, au arătat că gherila nu trebuie neapărat să învingă pe câmpul de luptă forța armată a statului adversar, ceea ce ar fi extrem de greu, având în minte disparitatea numerică și de dotare tehnică față de armata regulată¹, ci este suficient să nu fie înfrântă decisiv și să reziste până când moralul trupelor regulate se erodează, iar populația civilă devine nemulțumită de durata și de pierderile inerente războiului de uzură².

Însă în Ucraina gherila rusofonilor separatiști nu a avut multe în comun cu felul de a lupta al milițiilor etnice și religioase din Siria, Libia, Mali, Irak și alte zone de război civil acut. Rusia a dotat aceste forțe paramilitare cu armament greu – tancuri, tunuri, blindate, sisteme antiaeriene complexe. E adevărat că și Statul Islamic a avut în dotare tancuri și mașini de luptă de fabricație americană, dar le-a capturat de la armata irakiană, profitând de degingolada acesteia, fenomen

1. David J. Kilcullen, *Counterinsurgency*, Oxford University Press, 2010, pp. 1-12.

2. Roger Trinquier, *Modern Warfare. A French view of Counterinsurgency*, Praeger Security International, Westport, Connecticut, London, 2006, pp. 45-46.

asociat cu conflictul sectar dintre sunniți și șiiți, în contextual în care guvernul predominant șiiit a comis abuzuri față de minoritatea sunnită. Or, Kievul nu a discriminat masiv minoritatea rusofonă într-un mod similar ca să existe o justificare pentru o revoltă armată. Abia pierderea Crimeii a determinat autoritățile de la Kiev să limiteze folosirea limbii ruse și să impună mai clar limba ucraineană în învățământ, în dauna celorlalte limbi folosite în țară. În schimb, luptele din Donbas și replica hotărâtă a armatei ucrainene au produs multe victime în rândul civililor, iar o parte dintre ei au acuzat mai ales Ucraina pentru bombardarea unor zone locuite. Se știe că forța de gherila speculează ostilitatea civililor rusofoni față de guvern și contribuie din plin la acest fenomen, motiv pentru care guvernul a trebuit să protejeze populația civilă și să încerce să lovească „chirurgical” doar în rebeli¹. Ceea ce a fost adesea imposibil, mai ales cu o armată încă nemodernizată pe atunci și cu servicii de informații nu prea competente. În plus, rebelii din Est aveau o mai mare nevoie de sprijinul Rusiei decât de cel al populației locale, în numele căreia pretindeau că acționează! Unii vor deveni oficial cetățeni și soldați ai armatei ruse și vor fi trimiși să lupte contra forțelor ucrainene, după ce zone din Donbas vor fi alipite la Rusia prin referendumuri-fantomă.

Rusia nu a recunoscut sub nicio formă că avea militari și experți în luptă pe teritoriul ucrainean în perioada 2014–2021, dar frecvent au fost uciși sau capturați militari ruși de către cei ucraineni, anchetati, arătați la posturi de televiziune credibile. Prizonieri de care Moscova se dezicea rapid, prezentându-i ca voluntari, dezertori, oameni aflați în timpul liber, nicidecum trimiși acolo în misiune. Abia când așa-zisa „operațiune militară specială” a fost lansată pe 24 februarie 2022, Putin a recunoscut că țara sa a trimis forțe în Ucraina, dar s-a ferit să afirme că e vorba de război. Ulterior, a declarat mobilizarea parțială dându-și seama că victoria nu se întrevădea deloc, mai ales că ucrainenii au contraatacat la începutul lui septembrie și au eliberat minim 6 000 km² în două săptămâni, în zona de Nord-Vest.

Anterior, ca să ocupe și să anexeze Crimeea, guvernul rus a invocat așa-zisa doctrină Medvedev, afirmând că etnicii ruși sunt amenințați și persecutați de Ucraina, cu toate că peninsula pontică era o republică autonomă, iar rusofonii aveau drepturi recunoscute². Referendumurile din septembrie 2022 au fost justificate în mod similar, aducând Rusiei alte teritorii, în răspăr total cu dreptul internațional.

Rusia se luptă cu Ucraina și pentru controlul energetic, pentru că Ucraina depinde masiv de importurile de hidrocarburi și, în același timp, se interpune teritorial între Rusia și Occident. Marile conducte ce duc gaz natural dinspre

1. Kilcullen, *op.cit.*, p. 4.

2. <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/arc.htm>, accesat pe 2 iulie 2015.

Rusia spre UE trec în general prin Ucraina; de aceea, în mai multe rânduri Moscova a întrerupt livrările, spre a pedepsi Ucraina, pentru pretinse furturi din conducte. Gazprom este cel mai mare producător mondial de gaze naturale, compania-mamut asigurând cam o treime din necesarul de gaze naturale al Europei, iar aproximativ jumătate din aceste livrări tranzitează prin Ucraina. Rușii au căutat să construiască mai multe conducte care să ocolească Ucraina și s-o izoleze, de pildă Nord Stream 1 și 2. Una dintre ele avantaja Turcia (Turk Stream), care aspiră să devină „hub” energetic, dar și Grecia, țări-client ale Rusiei, spre deosebire de Ucraina „rebelă”. Dar statele UE și NATO par decise să renunțe definitive la gazele rusești și în viitor și la petrol; de aceea Rusia va reorienta exportul spre China, India și alte state asiatice. Sabotarea conductei Nord Stream 2, nu se știe clar de către cine, sugerează că reluarea comerțului cu gaze al Rusiei cu Occidentul devine o posibilitate tot mai îndepărtată. Nici planul Turciei de a se oferi ca hub de gaze care să conecteze Rusia cu Germania, Italia etc. nu are mari șanse de materializare, opinia publică occidentală fiind tot mai ostilă interreselor Moscovei.

Rusia ucide, mutilează mii de ucraineni, de asemenea soldații săi comit jafuri și violuri pe scară largă, ceea ce le asociază liderilor politici și militari ruși eticheta de criminali de război, pasibili de a fi judecați de tribunalul internațional. Mutarea cu forța a altor zeci de mii de ucraineni pe teritoriul rus ori obligarea bărbaților din zonele ocupate de a se lăsa recrutați de armata rusă trimit tot către noțiunile de crimă de război/crimă contra umanității. Zelenski folosește adesea cuvântul genocid, dar acuzația e mai greu de dovedit. O parte a acestora va reuși cu siguranță să revină în patrie. Acești ucraineni ar putea fi priviți cu suspiciune de ceilalți, la fel ca și cei rămași în zonele ocupate de ruși, și care nu au fugit și nici nu s-au opus activ invadatorilor. Un nou microclivaj identitar nedorit ar putea opune ucrainenii care au luptat activ contra rușilor și cei care au suportat pasiv ocupația sau chiar au colaborat cu invadatorul. Episoade de purificare etnică la adresa minoritarilor ruși ar putea fi consemnate în zonele pe care armata ucraineană le eliberează, dacă majoritarii se vor organiza în forțe paramilitare active. Viitorii lideri ai țării vor trebui să atenueze această falie intrasocietală și să recreeze solidaritatea națională, concomitent cu reconstrucția economică bazată pe fonduri masive din partea statelor bogate și dezvoltate, dar și pe imensele active rusești blocate în băncile occidentale.

Concluzii

Două mari elemente vor asigura și pe mai departe starea de tensiune extremă din relațiile ruso-ucrainene. În primul rând problemele de identitate națională ale poporului ucrainean și linia de falie identitară dintre Vestul preponderent

greco-catolic, naționalist, prooccidental și Estul rusofon ortodox (Kievul fiind chiar în zona central-nordică, pe fluviul Nipru, cu 80% din populație vorbind cotidian limba rusă, dar în majoritate având sentimente anti rusești), dar și atitudinea elitei politice „putiniste” de la Moscova care nu recunoaște de fapt existența națiunii ucrainene, considerând-o parte din cea rusă. Dar războiul a consolidat enorm sentimentul național, identitatea națională a poporului ucrainean¹. Chiar o cucerire militară rusească a teritoriului acestui stat nu ar putea distruge sentimentul național.

Rusia pare decisă să ia definitiv teritoriile Ucrainei, pedepsind-o pentru dorința de occidentalizare a elitelor sale actuale. De fapt, a dorit să o supună cu totul, să-i schimeze regimul, dar nu a reușit, așa că se consolează anexând teritoriile și bombardând infrastructuri critice. În consecință, în Ucraina, antirusismul capătă aspecte radicale, fiind vorba de o dorință acută de occidentalizare, prin aderare la UE și NATO, prin relații speciale cu SUA. Kievul a fost acceptat de UE cu statut de candidat la integrare. Teoretic rămâne și un candidat la aderarea la NATO. Oricum, o Ucraină ciuntită teritorial ar fi una foarte prooccidentală în plan geopolitic, chiar dacă acest lucru nu înseamnă defel că noua Ucraina va adopta rapid și organic marile valori și norme occidentale. Nu vor mai fi practic forțe proruse semnificative în viața politică ucraineană, pe termen lung, folosindu-se probabil cenzura și scoaterea în afara legii a forțelor proruse active și vocale. Desigur ca naționalismul ucrainean frustrat ar putea învinovăți periodic Occidentul pentru că nu a putut să își onoreze statutul de garant al Ucrainei, stat care s-a dezarmat nuclear prin Memorandumul de la Budapesta din 1994.

Naționalismul ucrainean e în fața a trei scenarii distincte: (a) victorie a Ucrainei (implicit a Occidentului) și recuperarea întregului teritoriu național, apoi aderare la UE și NATO; (b) victorie parțială cu pierderea doar a unui/unor teritorii, dar salvarea suveranității și aderarea la UE; (c) înfrângere urmată de supunere față de Rusia, amputări teritoriale și un extrem de sângeros război de gherilă.

Primul scenariu ar favoriza o identitate națională exuberantă, triumfalistă și inclusivă, chiar generoasă cu minoritățile etnice. Al treilea ar însemna frustrare, violență, fanatism și intoleranță față de diversitatea etnică, precum și o bătălie totală contra rusificării în masă. Se poate ajunge chiar la un război civil în toată regula, pe linii etnice.

În cazul în care Putin nu va cucerii toată Ucraina, credem că numeroși rusofoni aflați în zona controlată de Kiev vor pleca din Ucraina și se va produce un

1. Serhii Plokyh, *Porțile Europei. O istorie a Ucrainei*, traducere Smaranda Câmpeanu, Editura Trei, București, 2018, p. 390. Acest autor crede că rănilor războiului și umilințele asociate înfrângerilor ar putea întări semnificativ solidaritatea națională și ar favoriza o identitate națională puternică. În cazul Rusiei, credem că o înfrângere ar adânci anumite diviziuni socioeconomice dar și etnice, slăbind coeziunea națională.

fel de purificare etnică pe fondul războiului. Pe de altă parte, Rusia lui Putin nu poate renunța total la controlul Ucrainei, chiar dacă îi va lua și alte teritorii, deoarece Kievul e parte din proiectul „lumii ruse”. Cneazul Vladimir cel Mare a fost botezat și creștinat în Kiev și de aici s-a răspândit creștinismul în Rusia Kieveană de acum mai mult de un mileniu.

O cedare masivă din partea Rusiei, recunoașterea dreptului istoric al Ucrainei de a-și făuri un destin politic și strategic ca parte a Occidentului ar face ca politicianul sau politicienii ruși care acceptă acest lucru să se compromită pe plan intern. Un Putin învins ar putea totuși păstra puterea, dar nu e deloc sigur că va reuși. Desigur, dacă se va produce o revoluție portocalie la Moscova, pe termen scurt tema Ucraina nu va mai fi atât de importantă față de cele interne. În lipsa unei schimbări de lider sau regim, Putin va purta războiul pe termen lung, până la victorie sau înfrângere și probabila prăbușire a sa de la putere. Nu credem că urmașul lui Putin în jilțul prezidențial va accepta înfrângerea și plata reparațiilor necesare, sau oricum nu pe termen scurt. Nici măcar dacă prin absurd ar ajunge lider Alexei Navalnii sau alt opozant al regimului nu i-ar fi facil Rusiei să-și recunoască vina și să cedeze teritoriile luate samavolnic Ucrainei. De aceea, Occidentul și Rusia vor continua să-și dispute controlul asupra Ucrainei pentru multă vreme, riscând chiar un război devastator, în cel mai teribil scenariu, unul nuclear, prin escaladare accidentală necontrolată.

Bibliografie

- CIOCULESCU, Șerban F., *Viitorul nu ia prizonieri*, RAO, București, 2013.
- CIOCULESCU, Șerban F., „Originile crizei ruso-ucrainene. De la Rusia Kieveană la insurecția din Donbas”, *Revista de Istorie Militară*, nr. 3-4, 2015, pp. 60-77.
- CHUKHNOVA, Mariya, „Ukraine’s census attempt crashes and burns yet again”, *Eurasianet*, 12 august 2020.
- FELGENHAUER, Pavel, „A Defensive Posture and a Feeling of Threat Prevail in Both Moscow and Brussels”, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 12, nr. 199, 25 iunie 2015.
- GOȘU, Armand, „Ucraina: trecut tulbure, viitor incert”, revista 22, 25 februarie 2014.
- GOȘU, Armand, „Ucraina, alături de Marea Britanie și Polonia, va fi cel mai important aliat al SUA în Europa. România va fi tot mai izolată și destinată unor jocuri minore”, *Contributors*, 2 iunie 2022.
- GOȘU, Armand, *Rusia, o ecuație complicată*, Polirom, Iași, 2021.
- HILL, Fiona & Angela Stent, „The World Putin Wants”, *Foreign Affairs*, septembrie/octombrie 2022.
- HRYSTAK, Yaroslav, „Rethinking Ukraine”, în Andrew Wilson (ed.), *What does Ukraine think*, www.ecfr.eu, 15 mai 2015.
- HUNTINGTON, Samuel P., „The Clash of Civilizations”, *Foreign Affairs*, vara 1993.

- HUNTINGTON, Samuel P., *Ciocrnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducere Radu Carp, Antet, București, 2008.
- KIRCULLEN, David J., *Counterinsurgency*, Oxford University Press, 2010.
- KUZIO, Taras, „Ukraine has a Russia Problem not a Putin problem”, *Atlantic Council*, 17 octombrie 2022.
- MEARSHEIMER, John J., „The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent”, *Foreign Affairs*, vara 1993, pp. 50-51.
- MEARSHEIMER, John J., „Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault”, *Foreign Affairs*, septembrie-octombrie 2014.
- MOTYL, Alexander J., „Deconstructing Putin on Ukraine”, *World Affairs Journal*, 14 septembrie 2013.
- PIFER, Steven, „Ukraine’s Parliamentary Election: What Happened? What’s Next?”, *Brookings.edu*, 27 octombrie 2014.
- PLOKHY, Serhii, *Porțile Europei. O istorie a Ucrainei*, traducere Smaranda Câmpeanu, Trei, București, 2018.
- PLOKHY, Serhii, *Imperiul pierdut*, traducere Vlad Palcu, Litera, București, 2022.
- POPESCU, Nicu, „Eurasian Union: The Real, the Imaginary and the Likely”, *Chaillot Paper*, nr. 132, septembrie 2014
- СТЕБЕЛЬСКИЙ, Игорь, „Ethnic Self-Identification in Ukraine, 1989-2001: Why More Ukrainians and Fewer Russians?”, *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*, vol. 51, nr. 1, martie 2009, pp. 77-100.
- SUBTELNY, Orest, *Ukraine: A History*, University of Toronto, Toronto, Buffalo, London, 2009.
- THEODORESCU, Răzvan, „Anticamera Ucraina”, *Picătura de istorie*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002, pp. 244-246.
- TRINQUIER, Roger, *Modern Warfare: A French view of Counterinsurgency*, Praeger Security International, Westport, Connecticut, London, 2006.
- ZHURSHENKO, Tatiana, „Ukraine’s Eastern Borderlands: the end of ambiguity”, în Andrew Wilson (ed.), *What does Ukraine think*, www.ecfr.eu, 15 mai 2015.
- „About number and composition population of UKRAINE by All-Ukrainian population census, 2001 data”, *Всеукраїнський перепис населення*, 2001.
- „Ukraine as armed „anti-Russia” unacceptable for Moscow – Putin”, www.tass.com, 22 februarie 2022.
- „Самобытно-общинный строй”, www.kommersant.ru, 2 iulie 2015.
- Holodomor, <http://www.holodomorct.org>.
- Ukraine, <https://www.cia.gov>.
- „World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Ukraine: Russians and Russian-speakers”, www.refworld.org.
- „1991-1994 – President Leonid M. Kravchuk”, <http://www.globalsecurity.org>.

Premisele istorice ale unei „operațiuni speciale”

Gheorghe Onișoru

Istoria contemporană a Ucrainei începe la 3 februarie 1919, când – pe fondul războiului civil din Rusia – Armata Roșie a intrat în Kiev. Pe fondul ocupației a apărut RSSU, dar lucrurile erau departe de a fi stabilizate. Explicația rezidă în contraofensiva generalului Denikin, care în fruntea trupelor albe a controlat teritoriul în discuție timp de câteva luni, mai precis din august până în decembrie. A fost vorba doar despre o situație trecătoare pentru că, la 17 decembrie 1919, trupele sovietice au redresat situația, astfel că, la 30 decembrie 1920, Ucraina a fost proclamată oficial Republică Sovietică Socialistă¹. De acum înainte, împreună cu Rusia, Belarus și Transcaucazia ea va face parte din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste².

Pe parcursul a șapte decenii, RSSU a continuat să-și mențină acest statut, lucrurile începând să se schimbe abia după evenimentele istorice din 1989 care au generat căderea comunismului în Europa. Pe acest fond au început și frământările din interiorul Uniunii Sovietice, confruntată cu dorința Federației Ruse de a-și proclama independența. Rolul principal a fost jucat de Boris Elțin, ales la 29 mai 1990, după trei tururi de scrutin, în funcția de președinte al Sovietului Suprem al RSFS Ruse. Momentul este semnificativ întrucât el l-a învins pe Alexandr Vlasov, candidatul susținut de Mihail Gorbaciov.

La scurt timp, la 12 iunie, sub imboldul lui Elțin, Congresul Deputaților Poporului din RSFS Rusă va adopta Declarația privind suveranitatea de stat a Republicii. Documentul este extrem de important întrucât legaliza primordialitatea legilor Federației în fața celor ale Uniunii Sovietice. Era un semnal puternic al dorinței lui Boris Elțin de a se desprinde de tutela lui Gorbaciov, chestiune confirmată și prin semnarea Tratatului de prietenie dintre RSFS Rusă și RSSU,

-
1. Gheorghe Onișoru, *Istoria lumii contemporane. De la revoluția bolșevică până în zilele noastre*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015, pp. 208-209.
 2. *Ibidem*, p. 211.

la 19 noiembrie 1990. Mai mult, la 12 iunie 1991, Elțin era ales primul președinte al Federației Ruse, obținând 57% din preferințele electorilor la votul popular.

Totuși, Uniunea Sovietică continua să existe și să se manifeste ca atare în relațiile internaționale, încercând să mențină în sfera sa fostele republicii socialiste din Europa Est-Centrală. De exemplu, la 19 aprilie 1991, cu prilejul vizitei întreprinse la Moscova de către Ion Iliescu, a fost semnat Tratatul de prietenie dintre Uniunea Sovietică și România. Pe de altă parte, la 1 iulie 1991 era auto-desființată Organizația Tratatului de la Varșovia.

Sfârșitul Uniunii Sovietice a fost prefațat de tentativa de lovitură de stat de la Moscova din august 1991. Pe fondul lipsei lui Mihail Gorbaciov din Capitală, el fiind în concediu în stațiunea Foros, vicepreședintele Uniunii, Ghenadi Ianaev, sprijinit de Valentin Pavlov (prim-ministrul) și Oleg Baklanov, va da publicității la 19 august un comunicat prin care populația era înștiințată că, întrucât Gorbaciov s-ar fi aflat în imposibilitatea de a mai conduce statul, funcția lui a fost preluată de Ianaev. Pentru a-și consolida situația, autorii tentativei de puci au introdus starea excepțională pentru șase luni, motivul invocat fiind pericolul prăbușirii Uniunii Sovietice.

Este momentul în care intervine Elțin. Acesta solicită sprijinul Parlamentului și este făcut un apel la populație, care se adună în jurul forului legislativ suprem, contribuind la eșecul tentativei de lovitură de stat¹. Rezistența moscoviților în fața trupelor care-l susțineau pe Ianaev, în special a tinerilor, a condus la incidente, fiind uciși trei manifestați la intrarea în fața Parlamentului, la 21 august. Este ziua în care totul se sfârșește pentru puciști, întrucât mareșalul Iazov dă ordin de retragere a trupelor din capitală².

Ordinea fiind restabilită, a doua zi, 22 august, Mihail Gorbaciov a revenit la Moscova pentru a-și relua atribuțiile suspendate temporar³. Finalul era însă previzibil și va veni la finele anului. De altfel, după eșuarea puciului, Ucraina (24 august), Belarus (25 august), Moldova (27 august), Azerbaidjan (30 august), Republica Kârgâză și Uzbekistan (31 august) și-au proclamat independența. Instalarea lui Boris Elțin la Kremlin, la 27 decembrie 1991, marca finalul unei epoci istorice tensionate, cea a Războiului Rece⁴.

În privința Ucrainei, trebuie semnalat faptul că proclamarea independenței la 24 august a fost validă de un vot popular masiv, la 1 decembrie 1991. Separându-se de Uniunea Sovietică, Ucraina a rămas în primii ani un aliat fidel al Federației Ruse, motiv pentru care la finele anului 1991, împreună cu aceasta și cu Belarus,

1. Vasile Buga, „Puciul de la Moscova și începutul sfârșitului Uniunii Sovietice (II)”, *Enigmele Istoriei*, nr. 9/2021, p. 14.

2. *Ibidem*, p. 19.

3. *Ibidem*, p. 20.

4. Gheorghe Onișoru, *op.cit.*, p. 224.

au format CSI. Documentul de constituire – în același timp actul de deces al Uniunii Sovietice – a fost semnat la Belaveja, lângă Minsk, de președinții rus, Boris Elțin, cel ucrainean, Leonid Kravciuk și de cel al Sovietului Suprem din Belarus, Stanislav Șușkevici¹.

Mai mult chiar, la 23 iunie 1992, la Dagomys, Federația Rusă și Ucraina au semnat un Tratat de prietenie. Problema care genera îngrijorare pe scena internațională era legată de arsenalul nuclear al fostei Uniuni Sovietice rămas pe teritoriul Ucrainei. Astfel, s-a ajuns la semnarea Acordului de la Budapesta, din 5 decembrie 1994, dintre Ucraina, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Rusia privind asigurarea securității legată de neproliferarea armamentului nuclear administrat de autoritățile de la Kiev. Cele Trei Mari Puteri se angajau să respecte independența Ucrainei, abținându-se de la folosirea forței sau a presiunilor de ordin economic².

Totuși, trebuie precizat că pe parcursul mandatelor președinților Leonid Kravciuk (1991-1994) și Leonid Kucima, relațiile Ucrainei cu Moscova au rămas privilegiate. Un semnal puternic în acest sens a fost semnarea unui nou Tratat de prietenie cu Federația Rusă, la 31 mai 1997, la Kiev, de către președinții Elțin și Kucima³.

Însă, în același timp, a început să se afirme tot mai mult opțiunea euroatlantică, motiv pentru care Kucima avea chiar să se confrunte cu puternice demonstrații ale partidelor de opoziție. Ruptura dintre proruși și filo-occidentali a devenit evidentă cu prilejul alegerilor din noiembrie 2004. Deși Kucima l-a sprijinit direct pe Viktor Ianukovici, în care vedea un continuator al linii sale politice orientată spre Moscova, candidatul opoziției, Viktor Iușcenko, s-a dovedit a fi un luptător care nu s-a mulțumit să accepte rezultatul oficial care-l proclamase pe Ianukovici câștigător.

Astfel, în noiembrie 2004 va debuta Revoluția Portocalie, marcată de puternice manifestări de stradă la Kiev, care au continuat până în ianuarie 2005⁴. Suporterii lui Iușcenko au continuat să acuze puterea de fraudarea alegerilor, iar pe acest fond, la 3 decembrie, Curtea Supremă a Ucrainei a invalidat rezultatul scrutinului. În acest fel, electoratul a fost chemat în nou la urne la 26 decembrie, iar de această dată Viktor Iușcenko a obținut 52% din sufragii.

1. *Ibidem*, p. 191.

2. Documentul este semnat de John Major, Premierul Regatului Unit, Bill Clinton, președintele Statelor Unite, Boris Elțin, președintele Federației Ruse, și Leonid Kucima, președintele Ucrainei – <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/v3007.pdf>, accesat la 3 noiembrie 2022.

3. *Ibidem*.

4. Vezi Andrew Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, Yale University Press, 2006 și Anders Aslund, Michael McFaul, *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Carnegie Endowment for International Peace, 2006.

Noul președinte s-a angajat imediat pe o nouă traiectorie în politica externă, deschizând o etapă rodnică de negocieri directe în vederea aderării țării la Uniunea Europeană și la NATO. Din păcate, alegerile din 2010 vor oferi surpriza victoriei lui Viktor Ianukovici, care a încercat să revină la vechea linie politică. La 21 noiembrie 2013, președintele va suspenda chiar pregătirile în vederea semnării Acordului de aderare la Uniunea Europeană, fapt care va declanșa noi și puternice manifestații la Kiev care au intrat în istorie ca fiind epoca Euromaidanului. Circa 800 000 de persoane au cerut demisia președintelui și a premierului.

Încercând să-l ajute pe Ianukovici, noul președinte rus Vladimir Putin s-a oferit să preia datoriile Ucrainei și astfel să fie reduse prețurile la energie. Însă, în ciuda gestului „generos” al liderului de la Kremlin, premierul Mykola Azarov a fost nevoit să demisioneze la finele lui ianuarie 2014, iar situația la Kiev s-a deteriorat puternic, ajungându-se la 20 februarie la înregistrarea a 80 de morți.

Repetându-se scenariul din 2004, Ianukovici a cedat presiunii manifestațiilor și, la 22 februarie 2014, a părăsit Kievul, fapt care a determinat organizarea de alegeri anticipate. Desfășurate la 25 mai 2014, acestea au fost câștigate de Petro Poroșenko, un adept declarat al reluării tratativelor cu Occidentul. Mandatul său începea însă sub cele mai negre auspicii întrucât, în paralel cu victoria Euromaidanului, Vladimir Putin a trecut la contramăsuri.

Startul a fost dat chiar din februarie 2014 prin evenimentele din Crimeea, când trupe de comando rusești au preluat controlul asupra principalelor clădiri administrative din regiune. Luna următoare este organizat un referendum – evident la inițiativa Moscovei – prin care populația a fost chemată să se pronunțe dacă dorește unirea Crimeii cu Rusia. Evident, statele occidentale au protestat și au denunțat chemarea la urne ca fiind un simulacru, dar aceasta nu l-a împiedicat pe Putin să semneze, la 18 martie, decretul prin care peninsula devenea parte integrantă a Federației Ruse. Mai mult, în anumite zone din Estul Ucrainei au fost organizate demonstrații în favoarea Kremlinului. În revanșă Statele Unite și Uniunea Europeană au adoptat o serie de sancțiuni, inclusiv restricționarea călătoriilor în Vest pentru unele personalități din Rusia.

În ciuda acestora, Vladimir Putin și-a menținut atitudinea față de regimul de la Kiev, iar la 11 martie separațiștii din regiunile Donețk și Luhansk – tot la imboldul evident al Moscovei – vor organiza referendumuri, chemând populația să se pronunțe în favoarea ruperii de Ucraina. Deși inițial Uniunea Europeană a adoptat o poziție fermă și au respins consultările din 11 martie, pe fondul autoproclamării independenței celor două regiuni, se va ajunge la semnarea unui acord provizoriu între Bruxelles și liderii noilor republici autonome.

O vie emoție a produs în luna iulie doborârea avionului care efectua zborul Malaysia Airlines MH17 deasupra estului Ucrainei, toți cei 298 de pasageri, precum și echipajul, pierzându-și viața. Desigur, controversesele au apărut imediat, iar autoritățile de la Kiev au aruncat responsabilitatea pentru tragedie în seamă separațiștilor proruși.

Totuși, la 5 septembrie 2014, se va ajunge la un armistițiu fragil, documentul fiind semnat la Minsk de reprezentanții Ucrainei, pe de o parte, și cei au regimurilor de la Donețk și Luhansk. Cu toate acestea, incidente sporadice vor fi înregistrate și în lunile următoare.

Efectele crizei din 2014 au fost semnificative. Astfel, alegerile parlamentare din Ucraina, din noiembrie, vor fi câștigate în mod clar de partidele proeuropene. La rândul ei, Rusia va plăti un preț important pe fondul sancțiunilor impuse de Statele Unite și Uniunea Europeană. Este vorba despre devalorizarea rublei cu circa 50% și scăderea puternică a prețului petrolului rusesc.

Datorită implicării Franței și Germaniei, la 11 februarie 2015 se va ajunge la semnarea unui nou acord la Minsk de către liderii Ucrainei și Rusiei, Petru Poroșenko și Vladimir Putin. Negocierile mediate de cancelarul german Angela Merkel și președintele francez François Hollande, care au durat peste 16 ore numai în faza finală din capitala Belarusiei, au oferit iluzia păcii. Părțile implicate s-au declarat de acord cu o serie de condiții necesare pentru restabilirea păcii și semnarea imediată a unui armistițiu, dar practic situația a rămas extrem de tensionată, Estul Ucrainei fiind controlat de forțe militare proruse sprijinite și de o puternică fracțiune reprezentată de populația rusofonă.

Pentru următorii șapte ani am asistat la o fază a unui „conflict înghețat”, interval în care nu s-au mai făcut pași semnificativi pentru o rezolvarea pe cale pașnică a situației din Crimeea și zonele din Estul Ucrainei. Este fondul pe care, la 24 februarie 2022, Vladimir Putin a ordonat declanșarea unei „operațiuni speciale” împotriva Ucrainei, care s-a transformat imediat într-un război care a trecut de limitele unei acțiuni locale, amenințând pacea mondială.

Acestea sunt premisele problemei la momentul în care scriem aceste rânduri (noiembrie 2022). În mod evident, atacând Ucraina, Vladimir Putin a devenit agresor conform dreptului internațional, încălcând prevederile Tratatului de la Budapesta din 1994 prin care Rusia garantează independența Ucrainei. Aceasta a determinat și riposta fermă a Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene, care s-au situat clar de partea Kievului.

Mobilul acțiunii Rusiei este evident: împiedicarea aderării Ucrainei la NATO și Uniunea Europeană. Motivul invocat de Moscova este și el foarte clar, anume că astfel securitatea Federației ar fi pusă în pericol prin dispariția unui stat-tampon care o „proteja” de presupusele intenții agresive ale Occidentului. Sigur că în acest caz este ușor de observată retorica folosită de Stalin la finele celui de-al Doilea Război Mondial.

Importanța conflictului din Ucraina este uriașă. În primul rând trebuie avut în vedere faptul că Federația Rusă este o putere nucleară, iar prin relațiile de alianță pe care le are în primul rând cu China, devine o voce puternică pe scena internațională. Pe de altă parte, prin implicarea alături de Kiev – și aici nu trebuie să uităm faptul că pe teritoriul Ucrainei se găsesc centrale care folosesc energia

nucleară – a Statelor Unite ale Americii (implicit a NATO) și a Uniunii Europene, conflictul poate degenera într-un nedorit nou război mondial. În acest caz, consecințele ar fi incalculabile.

O altă observație se impune în legătură cu problemele de ordin teritorial ale Ucrainei invocate de Putin. Este incontestabil că liderul sovietic pornește de la o realitate istorică: prin extinderea Uniunii Sovietice spre Vest la finele celui de-al Doilea Război Mondial, Ucraina a devenit automat moștenitoarea unei averi otrăvite. De asemenea, este cunoscut statutul Crimeii. Chiar România și Moldova au teritorii luate cu forța în anul 1940 de Stalin, care astăzi fac parte din Ucraina. Este vorba despre nordul Bucovinei, ținutul Herța, părți din nordul și sudul Basarabiei sau Insula Șerpilor cedată prin tratatul româno-sovietic din 1948. În situația României se află și alte state, în primul Polonia.

Spre deosebire de Federația Rusă, România și Polonia și-au asumat însă situația existentă în momentul aderării la Uniunea Europeană, iar sprijinul – în primul rând fiind vorba despre cel umanitar – dat de cele două state Ucrainei din prima zi a „operațiunii speciale” vorbește de la sine.

În fine, care sunt perspectivele rezolvării situației actuale? Din păcate, există semne că Putin trece de la o zi la alta de la „operațiunea specială” la un război adevărat, ceea ce va genera evident rezistența Ucrainei. Aceasta va fi însă, în mod sigur, determinată de limitele ajutorului pe care Statele Unite și aliații săi îl vor acorda Kievului. Iar aici intrăm pe un teritoriu nesigur, întrucât există prea multe variabile (de exemplu, rezultatul alegerilor parțiale din SUA, dar și evoluțiile politice ale marilor puteri europene, poziția Chinei, a Indiei, dar și a altor state).

Prin urmare, nu ne rămâne decât să sperăm că nu se va ajunge la o nouă criză a rachetelor din Cuba din 1962 și că lumea va evita din nou un conflict mondial prin găsirea unei soluții care să conducă la instaurarea unei păci viabile în Ucraina.

Bibliografie

- ASLUND, Anders, Michael McFaul, *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Carnegie Endowment for International Peace, 2006.
- BUGA, Vasile, „Puciul de la Moscova și începutul sfârșitului Uniunii Sovietice (II)”, *Enigmele Istoriei*, nr. 9/2021.
- ONIȘORU, Gheorghe, *Istoria lumii contemporane. De la revoluția bolșevică până în zilele noastre*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015.
- WILSON, Andrew, *Ukraine's Orange Revolution*, Yale University Press, 2006.

Ucraina este cimitirul ambiției imperiale ruse

Robert Adam

Cum va influența războiul de agresiune al Rusiei asupra Ucrainei statutul de mare putere al Rusiei, relația ei cu Occidentul, dar și viitorul Ucrainei și al Republicii Moldova? La aceste întrebări vom încerca să căutăm scurte răspunsuri, plecând de la premisa că acest război era pierdut dinainte de a fi început. În sensul în care scopurile urmărite nu putea fi atinse decât cu prețul unui genocid de proporțiile Holodomorului, imposibil de tolerat în Europa secolului XXI¹.

Ipoteza noastră este că, așa cum Afganistanul a fost semnalul prăbușirii castelului de cărți de joc care devenise URSS, Ucraina este cimitirul ambițiilor imperiale ale Federației Ruse. Vladimir Putin a pierdut deja războiul. Nu militar (încă, pentru că Rusia încă mai controlează la momentul când scriem acest articol, jumătatea lui noiembrie 2022, cam jumătate din teritoriul cucerit la începutul invaziei); dar politic, fără dubii.

Obiectivele politice ale invaziei nu mai pot fi atinse. Înlocuirea conducerii de la Kiev cu una obedientă față de Moscova devenise deja o ipoteză absurdă încă din primele zile ale războiului. Chiar dacă Rusia ar fi ocupat capitala, deja aversiunea ucrainenilor față de Moscova atinsese cote amețitoare. Rezistența lor îndârjită arată că preferă să moară cu arma în mână decât să fie sclavii lui Putin, topiți într-o mare națiune rusă. Un eventual guvern marionetă ar fi trebuit să conducă țara din bunker. La orice ieșire pe stradă, ar fi fost necesare dispozitive de protecție impresionante spre a evita atentatele sau linșajul. Vreme de cel puțin o generație, nu va fi loc de reconciliere. Cel mai probabil, Ucraina va deveni Marele Zid chinezesc dintre Occident și Rusia, va reduce substanțial rolul limbii ruse pe teritoriul său și nu va mai accepta niciun fel de infiltrare economică, mediatică ori culturală.

Cât de realistă este azi, după nouă luni de război, ipoteza unei păci prin care Ucraina să facă importante concesii (recunoașterea anexării Crimeii, fie și

1. Acest fragment de capitol este varianta completată a unui articol de presă omonim, publicat în *PressOne*, 8 martie 2022, <https://pressone.ro/ucraina-este-cimitirul-ambitiiei-imperiale-ruse>, accesat pe 19 noiembrie 2022.

demilitarizate, de pildă)? Pe scurt, are la fel de multe șanse ca Putin la premiul Nobel pentru pace. Opinia publică ucraineană, galvanizată de rezistența eroică și radicalizată de atrocitățile și distrugerile armatei ruse, nu ar accepta niciodată asemenea cedări, chiar dacă pe moment nu ar putea recupera Crimeea pe calea armelor¹. Un armistițiu, posibil; o capitulare, nicidecum. Dar un armistițiu acum ar fi în favoarea Rusiei, care are nevoie de timp pentru a-și reface arsenalul convențional și pentru a-și instrui trupe noi. Puțin probabil, așadar, ca Ucraina să accepte o încetare a focului când dinamica războiului îi este favorabilă.

Și totuși, unde a fost această admirabilă armată acum opt ani, când Rusia a anexat Crimeea fără să tragă un foc? Nu exista. Unele unități (faimoșii „cyborgi” de la aeroportul din Donețk) și formațiuni paramilitare (batalionul Azov, bunăoară) s-au luptat în Donbas (Donețk + Luhansk) și au reușit să păstreze sub control două treimi din teritoriul regiunii. Dar altele au dezertat. După electroșocul din 2014, Ucraina și-a reformat din temelii sectorul apărării, cu sprijin și pe model occidental. Inclusiv România a contribuit la aceasta, coordonând încă din 2015 consolidarea cibrapărării care a rezistat foarte bine la atacul rusesc de la începutul războiului.

David îi rezistă lui Goliat, prilej pentru președintele Zelenski să mobilizeze opinia publică occidentală spre a primi sprijin militar. Și totuși, Ucraina nu luptă singură. Statele europene, SUA, Canada, Australia trimit armament sofisticat, precum infailibilul sistem de rachete HIMARS, care a semănat teroare în rândurile armatei ruse, sau Iris-T, tunurile CAESAR, rachetele antinavă Harpoon sau cele sol-aer cu rază medie NASAMS. Până și Uniunea Europeană, pentru prima dată în istorie, acordă sprijin militar unei țări terțe.

Apoi, pentru ochi avizați, este limpede bruiajul de pe cerul Ucrainei și localizarea precisă a țintelor, semn că o (foarte) mare putere are discret grijă de un prieten aflat la nevoie. Nu în ultimul rând, comunitatea internațională a adoptat sancțiuni de o severitate fără precedent, după ani de vinovată complezență, care au transformat Rusia într-un paria global, ba i-a mai și confiscat mare parte din tezaurul de război păstrat în bănci occidentale.

Pe lângă Putin, de acest război sunt vinovați destui lideri occidentali. Lăcomia Germaniei, care a mers înainte cu gazoductul Nord Stream 2, deși destui experți din Est avertizau de ani buni că terminarea acestuia va însemna război în Ucraina, permeabilitatea Austriei la influența și capitalul rusesc sunt doar câteva dintre cauze.

1. Un sondaj din octombrie 2022 ilustrează această stare de spirit: „Nearly 90% of Ukrainians oppose territorial concessions to Russia – poll”, *Reuters*, 15 septembrie 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/nearly-90-ukrainians-oppose-territorial-concessions-russia-poll-2022-09-15/>, accesat pe 19 noiembrie 2022.

Sosirea a mii de voluntari străini pentru Legiunea Internațională a Ucrainei, foarte mulți cu experiență în forțele speciale, este un alt sprijin indirect pe care comunitatea internațională îl oferă greu încercatei țări vecine. În materie de comunicare, Ucraina are inițiativa de la bun început. Și aici se simte mâna unor consultanți occidentali. În bătălia *soft power*, Ucraina câștigă fără drept de apel. Pe frontul dezinformării, bilanțul este fără doar și poate diferit. Acolo, Rusia avea un avans considerabil. În Africa, Asia sau America Latină, propaganda rusă, care vizează discreditarea Occidentului și speculează prejudecăți și stereotipuri anticoloniale locale, este încă eficientă. O bună parte a acestei audiențe îndepărtate geografic de epicentrul războiului încă dă credit versiunii ruse că Occidentul a provocat acest conflict prin instrumentalizarea Ucrainei, iar Rusia nu a făcut decât să riposteze.

Stă oare mai bine Rusia în materie de *hard power*? Pe front, situația nu se prezintă deloc bine. Oricum, mult mai rău decât se aștepta Kremlinul. După nouă luni de campanie, Rusia a pierdut singura capitală regională pe care o câștigase fără luptă în primele zile: Herson.

În aceste luni de război, armata rusă a pierdut aproape tot creditul de care se bucura. Distruge orbește orașe, omoară civili, rade infrastructura. Cu strategii prost gândite, trimițând inutil la moarte presupuse trupe de elită (de pildă, unitățile VDV), catastrofală logistică și dotări învechite, colosul militar cu picioare de lut bate ultimul cui în sicriul regimului Putin. Odată cu armata, pierde credit și industria de armament. Puțini probabil ca marii clienți ai Rusiei (India, de pildă) să mai fie interesați de achiziția unei tehnici de luptă vădit inferioară celei occidentale. Un sistem corupt apărat de o armată incapabilă și incapabilă de coordonare între diversele componente pestrice (trupe regulate, formațiuni separatiste, mercenari Wagner), asta pare fotografia la zi a Rusiei putiniste. Iar ploaia de bombe, soluție pe care a aplicat-o și în Siria, și exodul celor deja aproximativ șapte milioane de refugiați fac imposibilă susținerea Rusiei de către orice actor internațional rezonabil. Doar Iranul și Coreea de Nord își asumă sprijinirea Rusiei; ba chiar și Iranul, mai mult pe furiș. China s-a distanțat de aventura suicidală a Rusiei, chiar dacă nu a votat niciodată la ONU împotriva Moscovei.

În nouă luni de război în Ucraina, Rusia a pierdut, se estimează, cam 100 000 de combatanți, de circa șapte ori mai mult decât URSS în zece ani de conflict în Afganistan (1979-1989). Estimarea include doar morții din toate categoriile de trupe angajate, nu numai din armata regulată a Federației Ruse.

Ideea că ar exista vreun oraș unde invadatorii să fie primiți ca eliberatori a explodat ca un balon de săpun. Chiar și în Harkov, mare centru urban rusofon aflat în vecinătatea Rusiei, dar făcut una cu pământul de bombardamentele rusești, ostilitatea a ajuns la un nivel stratosferic. Și dacă, prin absurd, ar cuceri toată Ucraina, Rusia nu dispune de suficiente trupe spre a controla acest vast

teritoriu. Cu atât mai puțin în fața unor miliții înarmate până în dinți, pentru care vânătoarea de militari ruși a devenit sportul favorit.

„Paradoxal, Putin va intra în istorie drept cel care a cristalizat identitatea ucraineană și a favorizat un stat-națiune ucrainean. Deși diversitatea este considerabilă în Ucraina, există o incontestabilă unitate în spatele guvernului de la Kiev¹”, analizează politologul francez Jacques Rupnik într-un interviu pentru revista prestigioasei instituții universitare Sciences Po Paris, *Émile Magazine*. Rupnik remarcă și eroarea de calcul a Kremlinului, care a subestimat mobilizarea populației, după un scenariu care a adus și înfrângerea URSS în Afganistan.

În Ucraina se confruntă două viziuni antagoniste asupra națiunii: *lumea rusă* (oricine vorbește rusă și își definește identitatea prin asta aparține poporului rus. Această teorie a națiunii ruse împărțite după destrămarea URSS în mai multe state a fost adoptată ca discurs oficial al regimului Putin și justifică ingerința Kremlinului în orice stat unde trăiesc comunități rusofone) contra *statului-națiune multilingv* (poți fi ucrainean și vorbitor nativ de rusă, apartenența la comunitatea națională se întemeiază pe teritoriu, istorie și valori comune, validate prin alegere individuală și nu impuse de la un centru îndepărtat). Oarecum neașteptat pentru observatorii externi, viziunea imperială (adeziunea la limba rusă subordonează orice etnicitate) este infirmată în teren de adeziunea cvasigenerală a rusofonilor ucraineni la cauza Ucrainei asediate, conduse de un președinte etnic evreu vorbitor nativ de rusă. Iar consecințele pot fi devastatoare pentru statul rus.

Militar și ideologic, Rusia imperială moare sub ochii noștri în Ucraina, acolo unde propaganda Kremlinului pretinde că s-a născut. Iar această agonie transformă radical peisajul relațiilor internaționale.

Pentru a înțelege însă ce l-a împins pe Vladimir Putin la acest război riscant, pe baza unor informații incerte despre gradul de acceptabilitate al invaziei de către populația ucraineană și foarte probabil a retragerii occidentale din Afganistan, merită căutate mai întâi câteva răspunsuri² la următoarele întrebări succesive: cât de mult contează Ucraina pentru Rusia? Care este interesul Rusiei și coincide acesta cu al regimului Putin? Care sunt implicațiile politice și de securitate pentru România și pentru regiune?

1. Laure Sabatier, „Jacques Rupnik: «Poutine entrera dans l'Histoire comme celui qui a cristallisé l'identité ukrainienne»”, *Émile Magazine*, 3 mars 2022, <https://www.emilemagazine.fr/article/2022/3/2/jacques-rupnik-poutine-entrera-dans-lhistoire-comme-celui-qui-a-cristallise-lidentite-ukrainienne>, accesat pe 19 noiembrie 2022.
2. Reluăm aici ideile exprimate într-un articol de presă pe care l-am publicat sub titlul „Vladimir Putin a împins Ucraina în afara lumii ruse”, *PressOne*, 25 ianuarie 2022, <https://pressone.ro/vladimir-putin-a-impins-ucraina-in-afara-lumii-ruse>, accesat pe 19 noiembrie 2022.

Fiecare dintre aceste chestiuni ar putea face (și chiar s-a întâmplat) obiectul unei teze de doctorat. Vom schematiza așadar analiza, cu riscul de a îngroșa tușele. Merită tranșată și o chestiune prealabilă: exista vreun risc ca Federația Rusă să atace o țară membră a NATO? Pe scurt, acesta tindea spre zero. Cele mai amenințate erau țările baltice. Dar disparitatea de forțe, economice și militare, dintre Rusia și Alianța nord-atlantică ar duce o asemenea decizie în zona suicidală. Articolul 5 al Tratatului nord-atlantic obligă toate părțile să sprijine statul atacat.

Ucraina nu beneficiază de o asemenea garanție. Totuși, prin Memorandumul de la Budapesta din 1994, Ucraina, Belarus și Kazahstan renunțau la arsenalele lor nucleare (moștenite prin dezmembrarea URSS) în favoarea Rusiei. Ucraina, care deținea al treilea stoc mondial de focoaie nucleare, primea din partea Rusiei, Marii Britanii și Statelor Unite următoarele asigurări: respectarea independenței și suveranității în granițele de atunci (care includeau Crimeea); abținerea de la amenințarea cu forța sau folosirea acesteia împotriva ei; abținerea de la folosirea presiunilor economice spre a i se influența politicile.

Din păcate pentru Kiev, spre deosebire de Tratatul NATO, memorandumul respectiv nu institua și obligația de asistență militară din partea garanților. Iar unul dintre aceștia avea să devină, 20 de ani mai târziu, chiar agresor, anexând Crimeea. Astăzi, căutarea oricărei soluții diplomatice se confruntă și cu următorul obstacol: ce valoare poate avea un acord semnat cu un stat care a demonstrat deja că nu-și respectă angajamentele?

De ce este Ucraina atât de importantă pentru Rusia? După destrămarea URSS, Federația Rusă a rămas de departe cea mai întinsă țară din lume. Dar Ucraina are o semnificație aparte în mitul fondator al Imperiului Rus, este perla coroanei. Iar Rusia lui Vladimir Putin pretinde (sau chiar vizează) continuitatea cu imperiul. Fără Ucraina, succesiunea este compromisă. În 12 iulie 2021, președintele Putin publica un articol istoric care detalia această viziune imperială: *Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor*¹. Din prima frază, el expune teza care anulează simbolic dreptul Ucrainei la un destin aparte: „rușii și ucrainenii sunt unul și același popor – un singur întreg”. Nu economic, ci simbolic contează Ucraina.

Da, o parte a istoriei Ucrainei este comună cu Rusia. Însă există și o altă componentă a tradiției ucrainene, independentă de Rusia și adesea în dezacord cu ea. Viața politică a noului stat ucrainean refondat în 1991 a fost dominată de înfruntarea a două tendințe. Vestul ucrainofon, naționalist sau prooccidental, era contrabalansat de estul și sudul rusofone, mai degrabă proruse. Cele două opțiuni erau echilibrate, fiecare contând pe sprijinul a circa jumătate din populație.

1. Vladimir Putin, „On the Historical Unity of Russians and Ukrainians”, 12 iulie 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>, accesat pe 19 noiembrie 2022.

Balanța s-a înclinat definitiv în 2014. După anexarea Crimeii și instigarea secesiunii regiunilor estice Donețk și Luhansk, foarte puțini ucrainenii mai credeau în frăția cu Rusia. Peste 70% dintre ei, inclusiv mulți vorbitori nativi de rusă, susțineau orientarea prooccidentală, iar majoritatea priveau Rusia drept marele inamic. La sfârșit de 2022, ca reacție la invazie și execuțiile sumare, procentul a crescut la peste 90%.

Prin războiul de agresiune împotriva Ucrainei, Vladimir Putin a contribuit decisiv la tranșarea dilemei identitare ucrainene, astfel încât discursul său despre un singur popor este destinat doar publicului rus. Cu mâna lui, Putin a împins Ucraina în afara „lumii ruse”.

Interesul regimului Putin nu se confundă neapărat cu ceea ce ar fi bine pentru Rusia, pe termen mediu și lung. Rusia nu este nicidecum o mare putere economică. PIB-ul țării de 146 de milioane de locuitori a fost în 2020 de 1 483 de miliarde de dolari, adică doar de șase ori mai mare decât al României și cu puțin peste Spania. Exporturile sunt în cea mai mare parte petrol, gaze și alte materii prime. Dar Rusia are un uriaș buget al apărării, estimat între 60 și 70 de miliarde de dolari. Puterea militară rămăsese ultimul vestigiu al măreției de odinioară. În condițiile în care nivelul de trai scade, iar opoziția internă a fost anihilată, Vladimir Putin avea nevoie să proiecteze pentru publicul intern imaginea unei Rusii încolțite, înconjurată de dușmani.

Dacă Ucraina ar reuși apropierea de Occident și ar deveni o societate democratică și prosperă, ea ar putea constitui un model pentru Rusia și prin urmare un pericol mortal pentru regimul Putin. Astfel că această traiectorie trebuie împiedicată cu orice preț. Desigur, o intervenție militară în Ucraina înseamnă o nouă cortină de fier între Rusia și Vest, ceea ce contravine interesului natural al țării. O asemenea ruptură ar reduce Moscova la dependența de Beijing, care are nevoie de resursele naturale ale Rusiei. Doar că până și cea mai proastă înțelegere cu occidentalii este, judecând obiectiv, mai bună pentru Rusia decât perspectiva de a deveni satelitul Chinei. Din această perspectivă, eternizarea la putere a lui Putin reprezintă un risc substanțial pentru țara sa.

Din punct de vedere militar, Rusia nu a mai beneficiat de avantajul surprizei, precum în Crimeea, în 2014. Armata ucraineană, reformată și călită în acești ani de confruntări, dotată în urgență cu armament de ultimă generație, sprijinită de SUA cu informații excelente și comunicații de ultimă generație, a opus o rezistență îndârjită, la înălțimea tradiției militare a acestui popor. Cu cât se prelungește războiul, cu atât impactul sancțiunilor occidentale cuplat cu costul războiului devin insuportabile pentru o Rusie decapitalizată și detehnologizată, iar moralul trupelor tinde spre zero.

Ce înseamnă acest conflict pentru România și pentru regiunea Mării Negre? În primul rând, pentru România, prezența Ucrainei ca tampon între ea și Rusia este un mare avantaj din punct de vedere al securității. Un colaps al Ucrainei ar

atrage aproape cert și prăbușirea Republicii Moldova în sfera de influență rusă, ceea ce trebuie evitat cu orice preț.

Simetric, pentru Rusia, un risc considerabil în cazul înfrângerii în război este pierderea Transnistriei (iar ulterior a Osetiei de Sud și a Abhaziei). Ucraina nu poate permite prezența unei enclave ruse în spatele său, cu atât mai puțin dacă pacea va consfinți controlul său asupra teritoriului național (fie și cu o eventuală excepție, parțială sau totală, în cazul Crimeii). Nu se mai pune doar problema plecării trupelor ruse de acolo, ci a dispariției regimului separatist. Desigur, din punct de vedere diplomatic chestiunea este mai complicată. Transnistria face parte din teritoriul recunoscut internațional al Republicii Moldova, inclusiv de Federația Rusă, chiar dacă nu este controlat de Chișinău. Dorința Republicii Moldova de a reintegra Transnistria este cel puțin incertă. Dar Ucraina și Republica Moldova au dobândit în urma acestui război perspectiva integrării europene, de neconceput în urmă cu câteva luni. Acum ea a devenit certă, chiar dacă probabil îndepărtată (mai bine de un deceniu probabil). Iar integrarea în UE nu se va putea realiza fără controlul complet asupra teritoriului recunoscut internațional, condiție valabilă pentru ambele state. În plus, aderarea Ucrainei la NATO, la care Kievul ar fi fost poate dispus să renunțe în anumite condiții înainte de invazie, pare inevitabilă. Ucraina, cu o armată călită în război, instruită la standarde înalte și dotată de Occident cu armament de ultimă generație, ar contribui fără dubii la securitatea regiunii.

Comportamentul destabilizator al Rusiei, devenită incontestabil un *rogue state*, la adresa ordinii internaționale conduce în ultimă instanță la întrebarea dacă un asemenea actor internațional iresponsabil mai poate fi membru permanent în CS al ONU. Președintele Consiliului European, Charles Michel, a pledat în AG a ONU pentru suspendarea dreptului de veto al Rusiei (de fapt, al oricărui membru permanent al CS al ONU care declanșează un război neprovocat și nejustificat, condamnat de AG)¹. Dezbaterea este abia la început, pentru că reforma CS ONU este o cutie a Pandorei. Arhitectura actuală a CS reflectă ordinea globală de după al Doilea Război Mondial, care nu mai corespunde neapărat celei actuale. Foarte probabil, Franța și Marea Britanie nu au interesul de a iniția această discuție. Însă este clar că nimic, în afara arsenalului nuclear de factură sovietică, nu mai califică Federația Rusă pentru o asemenea poziție proeminentă în sistemul de relații internaționale.

1. European Council, „Speech by President Charles Michel at the 77th session of the UN General Assembly”, 23 septembrie 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/09/23/speech-by-president-charles-michel-at-the-77th-un-general-assembly/>, accesat pe 19 noiembrie 2022.

Bibliografie

- ADAM, Robert, „Vladimir Putin a împins Ucraina în afara lumii ruse”, *PressOne*, 25 ianuarie 2022, <https://pressone.ro>.
- ADAM, Robert, „Ucraina este cimitirul ambiției imperiale ruse”, *PressOne*, 8 martie 2022, <https://pressone.ro>.
- EUROPEAN COUNCIL, „Speech by President Charles Michel at the 77th session of the UN General Assembly”, 23 septembrie 2022, <https://www.consilium.europa.eu>.
- PUTIN, Vladimir, „On the Historical Unity of Russians and Ukrainians”, 12 iulie 2021, <http://en.kremlin.ru>.
- SABATIER, Laure, „Jacques Rupnik: «Poutine entrera dans l’Histoire comme celui qui a cristallisé l’identité ukrainienne»”, *Émile Magazine*, 3 martie 2022, <https://www.emilemagazine.fr>.
- „Nearly 90% of Ukrainians oppose territorial concessions to Russia – poll”, *Reuters*, 15 septembrie 2022, <https://www.reuters.com>.

Acordurile de la Minsk și eșecul păcii în Donbas

Sebastian Rusu

Pe 24 februarie 2022, Rusia a declanșat „operațiunea specială” în Ucraina (invazia militară), după ce pe parcursul toamnei anului 2021 a masat circa 150 000 de militari în apropiere de granițele Ucrainei, pe care a atacat-o din trei direcții. După circa nouă luni de război, Rusia a capturat și a anexat regiunile Donețk, Luhansk și Herson, transformând așa-zisa operațiune specială într-un război total, care vizează infrastructura militară și civilă din jurul marilor orașe ucrainene, după modelul patentat cu succes de forțele militare ruse în Siria¹.

Criza Euromaidan din 2013-2014, care a condus la înlăturarea președintelui ucrainean prorus Viktor Ianukovici și la instalarea la Kiev a unui guvern „pro-occidental”, a determinat anexarea Crimeii de către Rusia și implicit intervenția militară rusă din estul Ucrainei. Aceste evenimente au fost atât rezultatul direct al eșecului politicii comune externe și de securitate a UE, cât și a poziției ambivalente a NATO față de Kiev și Tbilisi. La summitul NATO de la București din 2008, SUA și Marea Britanie au făcut lobby pentru a oferi Ucrainei și Georgiei un plan de acțiune pentru aderare. În schimb, Franța și Germania s-au opus, iar restul statelor membre UE au avut poziții divergente. Practic, cheia conflictului din Ucraina a fost strâns legată de perspectiva aderării Ucrainei la NATO într-un anumit interval de timp².

Mecanismul gândit să aducă pacea în Donbas, Acordurile de la Minsk, parafate în perioada 2014-2015, a fost sortit eșecului încă de atunci. Ucraina,

-
1. „Război în Ucraina. Desfășurarea pe zile a invaziei Rusiei împotriva Ucrainei”, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/razboi-in-ucraina-desfasurarea-pe-zile-a-invaziei-rusiei-impotriva-ucrainei-1868367>, accesat la 12 noiembrie 2022.
 2. Jolyn Howorth, „The EU s chair was missing at the UKRAINE table”, *Sage Journals*, 23 aprilie 2022, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/17816858221089371>, accesat la 14 octombrie 2022.

Rusia, OSCE și liderii separatiștilor proruși au semnat aceste documente, care au oprit pentru moment luptele grele, dar care i-au provocat și pe naționaliștii ucraineni. Aceștia au văzut în aceste documente negociate un element de favorizare a rebelilor din Donbas în defavoarea ucrainenilor loiali. Acordurile de la Minsk au vizat inițial asigurarea drepturilor constituționale egale pentru toți cetățenii statului ucrainean, o descentralizare instituțională ce ar fi pregătit o federalizare care să convină prorușilor rămași în sud-estul agitat al Ucrainei. Soluțiile negociate la Minsk au fost percepute în rândul cetățenilor ucraineni drept un acord prost, pe care Kievul nu avea niciun motiv să-l pună în aplicare, întrucât esența acestuia contravenea din start intereselor ucrainene de integrare euro-atlantică, unitate națională, coeziune socială și drepturi egale pentru toți.

Președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, a fost singurul care a zâmbit în momentul când a fost finalizat acest acord, în februarie 2015. Deși nu a oprit niciodată intervenția Rusiei până în februarie a.c., Acordurile au fost un instrument util pentru a menține toate părțile la masă și o activitate militară scăzută în regiune. În schimb, Moscova a fost pregătită mereu de invazie, având trupe masate de-a lungul graniței din Est a Ucrainei, iar deviza factorilor de decizie de la Moscova a fost următoarea: „Ucraina va fi întotdeauna acolo unde Rusia își dorește: chiar alături și la mila Kremlinului”¹. Acțiunile ulterioare ale Rusiei și eșecul politicii externe a binomului franco-german au demonstrat că Acordurile de la Minsk au fost o formă fără fond, întrucât nu au putut rezolva niciodată suveranitatea Ucrainei, așa cum o doreau forțele naționaliste, și nici nu au limitat-o, așa cum și-ar fi dorit Kremlinul în intervalul 2014-2022.

Pentru că Protocolul și Memorandumul de la Minsk au servit intereselor Rusiei în Donbas prin intermediul a două republici-fantomă, Donețk și Luhansk, acestea nu ar fi trebuit să fie niciodată acceptate de liderii occidentali, care au încercat inutil să negocieze o nonpace prin intermediul Formatului Normandia sau prin Formula Steinmeier. În pofida implicării Franței și Germaniei în multiple negocieri cu părțile aflate în conflict, în intervalul 2015-2022, nu s-a găsit o formulă diplomatică de prevenire a escaladării brutale din februarie 2022. Practic, s-a asigurat „o perdea de fum” prin intermediul acestor negocieri interminabile, astfel încât agresiunea rusă a continuat în Donbas, deși fusese instituită o încetare a focului. În schimb, în ianuarie-februarie 2015, Ucraina a suferit o nouă înfrângere în fața trupelor ruse la Debalțeve, iar Kievul a semnat un așa-numit pachet de Măsură pentru Implementarea Acordurilor de la Minsk.

1. Jonathan Bruman, „Implementing the Minsk Agreements might drive Ukraine to civil war: That s been Russia’s plan along”, *War on The Rocks*, 1 februarie 2019, <https://warontherocks.com/2019/02/implementing-the-minsk-agreements-might-drive-ukraine-to-civil-war-thats-been-russias-plan-all-along/>, accesat la 1 noiembrie 2022.

Acest „pachet”, care a devenit cunoscut sub numele Minsk II, conținea prevederi mai detaliate decât Minsk I¹.

De asemenea, Minsk I și II cuprindeau prevederi privind măsurile de securitate, cum ar fi încetarea focului, retragerea armelor grele din linia de contact și dezarmarea tuturor grupărilor ilegale. În plan politic, cuprindeau o serie de măsuri, cum ar fi alegerile locale în teritoriile necontrolate de guvern sub Legea ucraineană și o oarecare autonomie pentru regiuni. Un alt aspect deosebit de important privea reinstaurarea controlului ucrainean asupra graniței cu Rusia. Punerea în aplicare a acordurilor urma să fie discutată în continuare în TCG, cu „îndrumare politică” din așa-numitul Format Normandia (Rusia, Germania, Franța și Ucraina). Rezultatele pozitive ale celor două acorduri menționate în presa internațională au vizat încetarea focului, o retragere parțială de la linia de contact, o oarecare atenuare a suferinței umanitare și perspectiva teoretică de rezolvare a conflictelor viitoare din regiune².

Cu toate acestea, au fost cel puțin trei probleme fundamentale legate de apariția, conținutul și implicațiile Acordurilor de la Minsk, ca bază pentru rezolvarea conflictului. Legitimizarea nihilismului juridic internațional – principalul defect al Acordurilor de la Minsk a fost nerespectarea suveranității Ucrainei, rezultată din încălcările dreptului internațional de către Rusia. Acordurile au fost încheiate de Ucraina sub o presiune enormă. Moscova a crescut în mod deliberat presiunea armată asupra Kievului înainte de încheierea lor, permițând Rusiei să încadreze în documente definirea conflictului și soluționarea acestuia. Punerea în aplicare a fost caracterizată de o lipsă flagrantă a presiunii occidentale asupra Rusiei și a sprijinului pentru Ucraina³. În acest sens, premisa secesionistă internă a Acordurilor de la Minsk a fost promovată cu înverșunare de Rusia și s-a demonstrat prin prezența separatiștilor în grupurile de lucru a TCG și acceptată de mulți diplomați, politicieni și observatori. În timp ce majoritatea actorilor externi au recunoscut rolul Moscovei în război, mulți au continuat să-l trateze mai degrabă ca pe unul intern, decât ca pe un conflict internațional.

O altă problemă a acordurilor viza reintegrarea teritoriilor controlate de Rusia, dar nu se preciza cine trebuia să fie partenerul de negociere al Kievului. Rada Supremă aleasă în mod democratic a decis să-și joace rolul în implementarea

1. Andreas Umland, Hugo Von Essen, „Russia’s Dictated Non-Peace for Ukraine in 2014-2022: Why the Minsk Agreements were doomed from the Start and what lesson they taught”, 10 mai 2022, https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeus/russias-dictated-non-peace-for-ukraine-20142022.pdf?fbclid=IwAR2y9Z0k19Ie2EHgcAtJgYx4I9oMs9Opcm7-YCfY_wkd5sEQyYC91-q1C4L4, accesat la 13 noiembrie 2022.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

acestor acorduri. Aceasta a adoptat o lege cu statut special pentru teritoriile ocupate din Donețk și Luhansk, iar Kievul a programat alegeri locale în teritoriile ocupate, conform legii ucrainene pentru decembrie 2014. Rezultatele acestor alegeri, dacă s-ar fi desfășurat în conformitate cu legea ucraineană, ar fi oferit ocazia de a înlocui Rusia ca partener de negociere cu reprezentanți mai mult sau mai puțin legitimi ai regiunilor secesioniste. Această procedură ar fi constituit și o perturbare a politicii interne ucrainene obișnuite de către o putere exterioară. Cu toate acestea, a fost acceptată de guvernul și parlamentul Ucrainei. Cu o lună înainte de alegerile programate, însă, la începutul lunii noiembrie 2014, cele două regimuri controlate de Moscova au organizat ilegal propriile alegeri. De asemenea, acestea au avut loc fără participarea partidelor ucrainene, iar grupurile armate au fost omniprezente pe tot parcursul lor¹.

În acest context, actul electoral ilegal a oferit liderilor statelor fantomă din Donbas o falsă legitimitate, iar Moscova a profitat din plin de acest lucru pentru ca liderii DNR și LNR să fie numiți reprezentanți legitimi ai populației rusofone din Donbas. Această încălcare a Protocolului și Memorandumului de la Minsk de către Moscova a blocat întreg parcursul al viitoarelor negocieri. Alegerile organizate conform legii ucrainene și cu partidele politice ucrainene (inclusiv proruse) ar fi fost un pas crucial în procesul de reintegrare. În schimb, pseudoalegerile din noiembrie 2014 a creat autorități locale ilegale și ilegitime, fapt ce a permis Rusiei să militeze pentru „poporul din Donbas”. Consolidarea politică a Republicilor Populare și sprijinul acordat de Kremlin au știrbit suveranitatea ucraineană și a devenit principala piatră de moară în calea reintegrării fezabile. În loc să sancționeze aceste încălcări ale Acordurile de la Minsk, Occidentul s-a mărginit la anumite sancțiuni minore. Un rol important în conturarea acordurilor l-a avut planul de pace al fostului președinte ucrainean Petro Poroșenko, din iunie 2014, cu care a reușit să câștige alegerile prezidențiale într-un moment în care pacea era încă o soluție populară, iar Moscova nu o percepușe drept un instrument de a destabiliza Kievul. Tergiversările în implementarea acestora a determinat în 2018 o schimbare radicală de atitudine a lui Poroșenko cu privire la Minsk I și II, astfel încât a adoptat o manieră electorală ultranaționalistă, precizând că Donbasul nu ar trebui să obțină niciodată un statut special. *Nu există Minsk... doar Normandia* – aceasta a fost deviza fostului președinte Poroșenko, preluată de la Frontul Popular, un partid de opoziție care a taxat dur prevederile Acordurilor de la Minsk.

În 2019, acest partid a legiferat în Radă un amendament prin care Rusia a fost definită drept agresor și ocupant în Donbas și Crimeea în cadrul legii de reintegrare teritorială a Ucrainei. Cei care au susținut prevederile de la Minsk au fost separatiștii proruși din Donbas, care au văzut un mijloc de reintegrare și

1. *Ibidem*.

de autonomie similar cu al Crimeii. În schimb, elita politică de la Kiev împreună cu naționaliștii au văzut în Minsk I și II un avantaj în beneficiul lui Putin care nu a fost în interesul Kievului¹. Eșecul implementării acordurilor în chestiunea păcii din Donbas s-a datorat și faptului că s-au încălcat liniile roșii care vizau frontiera legitimă a celor două state (Rusia și Ucraina). Timp de cel puțin patru ani, liniile roșii care înconjoară regiunile Donețk și Luhansk, unde rebelii au primit sprijin militar consistent din partea Rusiei, au rămas neapărate de ucraineni, care s-au angajat cu sprijinul militar al lumii libere în ofensivă abia în 2022. Eforturile Franței și Germaniei de a negocia un armistițiu sau mai bine zis o pace în regiune au fost sortite eșecului, acest lucru fiind vizibil poate cel mai bine în 2019, la ultima întrunire a Formatului Normandia. Putin nu a găsit nicio motivație pentru o eventuală retragere, întrucât controlul liniilor roșii din Donbas îi conferea avantaje geopolitice și economice pe termen mediu și lung².

În prezent, chestiunea păcii și a unui armistițiu de tipul celor două parafate la Minsk în 2014 și 2015 au fost excluse din start de către președintele Volodimir Zelenski la Summitul G20 de la Bali. Într-o postare pe Instagram, Zelenski sublinia:

Nu va exista Minsk III! (...) Ucrainei nu ar trebui să i se facă propunerea de a face compromisuri cu conștiința, suveranitatea, teritoriul și independența sa. Noi respectăm regulile și suntem oameni de cuvânt. Ucraina a fost întotdeauna un lider în eforturile de menținere a păcii, iar lumea a fost martoră la acest lucru. Iar dacă Rusia spune că se presupune că vrea să pună capăt acestui război, să o dovedească prin fapte. Nu vom permite Rusiei să aștepte, să-și consolideze forțele și apoi să înceapă o nouă serie de teroare și destabilizare globală. Nu va exista Minsk III, pe care Rusia l-ar încălca imediat după semnare. Există o formulă ucraineană de pace. Pace pentru Ucraina, Europa și lume. Și există un set de soluții care pot fi puse în aplicare pentru a garanta cu adevărat pacea³.

Cel mai probabil, pacea în războiul ruso-ucrainean va fi generată de situația frontului, a învinsului și a învingătorului, dacă conflictul nu se afganistanizează în următorii ani. De asemenea, continuarea agresiunii ruse în Ucraina are consecințe grave pentru geoeconomia lumii libere în contextul în care președintele

1. Ioannis E. Kotoulos, Wolfgang Puzstai, *Geopolitics of the war in Ukraine*, Foreign Affairs Institute, iunie 2022, <https://www.aies.at/download/2022/Geopolitics-of-the-War-in-Ukraine-FINAL.pdf>, accesat în 26 octombrie 2022.
2. David A. Endelman, *Linia Roșie, Diplomatie, Strategia și Războaiele de Măine*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2022, pp. 193-194.
3. Oana Stoica, „Volodimir Zelenski spune că nu va exista un «Minsk III». Rusia consideră că Ucraina nu este interesată să poarte discuții de pace”, *EuroNews*, 15 noiembrie 2022, <https://www.euronews.ro/articole/volodimir-zelenski-spune-ca-nu-va-exista-un-minsk-3-rusia-considera-ca-ucraina-nu>, accesat la 19 noiembrie 2022.

- 94 Federației Ruse, Vladimir Putin, încearcă să impună o nouă ordine mondială, călcând sub șenilele tancurilor un întreg sistem al relațiilor internaționale, negociat între Marile Puteri la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și reasezat odată cu încheierea Războiului Rece.

Bibliografie

- BRUMAN, Jonathan, „Implementing the Minsk Agreements might drive Ukraine to civil war. That s been Russia s plan along”, *War on The Rocks*, 1 februarie 2019, <https://warontherocks.com>.
- ENDELMAN, David A., *Linia Roșie, Diplomatie, Strategia și Războaiele de Mâine*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2022.
- HOWORTH, Jolyn, „The EU s chair was missing at the UKRAINE table”, *Sage Journals*, 23 aprilie 2022, <https://journals.sagepub.com>.
- KOUTOULOS, Ioannis E., Wolfgang Puzstai, *Geopolitics of the war in Ukraine*, Foreign Affairs Institute, iunie 2022, <https://www.aies.at>.
- STOICA, Oana, „Volodimir Zelenski spune că nu va exista un «Minsk III». Rusia consideră că Ucraina nu este interesată să poarte discuții de pace”, *EuroNews*, 15 noiembrie 2022, <https://www.euronews.ro>.
- UMLAND, Andreas Hugo Von Essen, *Russia's Dictated Non-Peace for Ukraine in 2014-2022: Why the Minsk Agreements were doomed from the Start and what lesson they taught*, 10 mai 2022, <https://www.ui.se>.
- „Război în Ucraina. Desfășurarea pe zile a invaziei Rusiei împotriva Ucrainei”, DiGi24, <https://www.digi24.ro>.

PARTEA A II-A

PORTRETUL AGRESORULUI. COORDONATE ISTORICE, CULTURALE ȘI IDEOLOGICE

Distopia lui Putin

Sorin Antohi

I

Urmăresc de mai multe decenii istoria intelectuală rusă, practic necunoscută la noi. Fac asta pentru a înțelege nu doar mișcarea universală a ideilor ori/prin cazul particular rus, ci din rațiuni profesionale și existențiale mai presante: pentru a înțelege România. Într-un scurt articol de opinie dedicat unor evenimente în desfășurare, nu pot intra în detaliile acestei teme vaste, nici nu o pot expune sintetic, nici măcar nu pot face o selecție inteligibilă de subteme¹.

-
1. O versiune mai scurtă a acestui text, scrisă la invitația lui Ovidiu Șimonca imediat după declanșarea „operațiunii speciale”, a apărut în două numere din *Observator cultural*: 1099, 2-8 martie 2022, pp. 6-7, respectiv 1100, 9-15 martie 2022, p. 5. Pornind de la prima parte, am avut pe 8 martie 2022 un dialog cu Dan Manolache în emisiunea lui, *Idei în nocturnă*: „Idei în nocturnă. Pagini de Istorie: Invadarea Ucrainei, realitate, istorie, manipulare, consecințe” (2). Invitat, prof. Sorin Antohi – *Radio România Cultural* (radioromaniacultural.ro). Pe forumul *Observator cultural*, dincolo de intervențiile clasice ale celor mai mult sau mai puțin neaveniți (în frunte cu infatigabilul troll ubicuu, „Daniel StPaul”), s-au exprimat despre ambele părți ale articolului (acesta, comentariile și răspunsurile mele se găsesc online) regretatul Michael Shafir și Dorin Tudoran, iar „Luc.Ad.” a avut o contribuție remarcabilă, de la care mi-ar fi plăcut să începem un lung dialog. Pentru republicarea în trimestriul *Trivium. Revistă de gândire simbolică* (XIV, 2/51, aprilie iunie 2022, pp. 218-232), la invitația lui Alexandru Dan Ciochină, am adăugat manuscrisului inițial detalii minime, păstrându-i însă caracterul exploratoriu și selectiv. În esență, am vrut să prezint succint publicului românesc doar două aspecte ale unei istorii foarte complexe și de lungă durată: (a) utopia de stat rusă și extensiile sale culturaliste-metafizice; (b) câteva din intersecțiile acestor tradiții cu istoria românilor. Din păcate, actualul război din Ucraina, deși atinge un nou apogeu tragic, nu va putea șterge, rescrie (oricâte eforturi se fac de toate părțile, începând cu cele beligerante) sau opri o poveste începută acum mai bine de un mileniu. În această poveste, Putin nu este decât cel mai recent avatar, fiindcă nu e nouă nici capacitatea lui de a transforma în confruntare

Dau însă un exemplu central: teoriile noastre interbelice despre specificul național (care culminează în ceea ce am numit *ontologii etnice*), rămase vii până astăzi și considerate de cei mai mulți produse autohtone, sunt inspirate și de autori ruși, de regulă cunoscuți de români pe filiere austro-germane și franceze, nu fără legătură cu reverberații sincrone italiene și iberice. În acest sens, ca și în altele, România nu diferă prea mult de celelalte țări ale Europei Centrale și de (Sud-)Est, deși unele fenomene locale (cum ar fi ortodoxismul) prezintă particularități semnificative. Una din marile resurse ale autohtonismelor este, desigur, imitația, iar citarea unor autorități străine prestigioase (în general ori numai în universul imitatorului) este o formă clasică, deși paradoxală, de legitimare. Numai că referințele ruse nu pot fi invocate la noi așa cum sunt invocate cele occidentale, idolatrizate și (ba poate mai ales) când nu sunt înțelese – germane (mai sumbre, nocturne, antimoderne) ori franceze (mai luminoase, diurne, moderne) –, din motive evidente. Pe de altă parte, nici referințele ruse nu sunt – și nu pot fi – absolut rusești, ci rezultă dintr-un dialog cu Occidentul început mai devreme decât în cultura noastră, devenit substanțial, proiectiv și polemic în secolul al XVII-lea, creator de identități, genealogii simbolice, utopie și istorie în secolul al XVIII-lea, radical metafizice, polare (Asia apare treptat ca referință importantă, deschizând calea către complicarea, apoi depășirea opoziției simple între occidentalști și slavofili), nihiliste și revoluționare în secolele XIX-XX, când dramatismul confruntărilor de idei a condus la tragedie și moarte. Dar nu numai dialogul dintre aceste imitații (mai elegant: *transferuri*) ale diverselor metropole de către diverse (semi)periferii e semnificativ, ci toate transferurile posibile. Culturile europene au surse comune, sunt de la începuturile fiecăreia interactive și trebuie studiate comparativ.

Acestea fiind spuse, aș vrea să pun în perspectivă și în cadrul de mai sus discuția publică din aceste zile, în speranța unor reveniri viitoare, atunci când

globală un conflict perceput și prezentat de ruși ca un fel de război civil. Formula „cel Groaznic” folosită pentru Ivan IV Vasilievici este în fond endemică și implicită. Poate de aceea va fi părut tautologică în cazul altor personaje istorice ale Rusiei care o meritau cel puțin în aceeași măsură. După nouă luni, pe 1 decembrie 2022, când revăd ce-am scris la sfârșit de februarie 2022, de această dată având în minte desfășurarea atrocității și aberantului conflict ruso-ucrainean într-un context global tot mai catastrofal, constat cu tristețe că distopia lui Putin, cu toate dificultățile ei din lumea reală, se perpetuează și chiar se radicalizează, deopotrivă în realitate și în imaginar, afectând pe toate planurile (probabil pe termen lung, nu doar mediu) întreaga planetă. În consecință, am mai făcut doar unele mici adăugiri inevitabile, fără a actualiza (retrospectiv și anacronic) nici măcar timpurile gramaticale. Spuneam inițial că voi reveni la temă „când actualitatea va deveni trecut”. Dar deocamdată suntem încă prizonierii unui prezent continuu. Astfel, versiunea care apare acum în volum e o dovadă suplimentară că istoria evenimentială se dovedește din nou mai slabă decât Istoria.

actualitatea va deveni trecut. Nu doar *yesterday's news*, ci istorie. Acest proces e foarte rapid și problematic în epoca noastră prezentistă, dar chiar istoria recentă, amestecată adesea indistinct cu memoria vie, e mai bună decât lipsa oricărei forme de distanțare euristică.

Utopia de stat rusă

Istoriile occidentale ale utopiei au neglijat până relativ recent investigarea spațiilor extraoccidentale. Astfel, bogata și fascinantă tradiție rusă nu este inclusă de regulă în sintezele majore asupra utopiei și utopismului, deși nu avem de-a face numai cu imitații stângace și tardive ale unor modele clasice și occidentale (acestea există, inevitabil, ba chiar constituie majoritatea), ci și cu opere originale și curente în toată regula. Semnalez cea mai bună monografie a subiectului (până azi!), dată de Leonid Heller și Michel Niqueux¹. Autorii trec în revistă toate lumile ideale create de ruși (în sens larg) într-un mileniu, de la literatura religioasă (Paradisul terestru, *terra beata*, regatul creștin ideal etc.) și utopismul popular (contra-utopiile schismatice, milenarismele și mesianismele populare, tolstoismul etc.) la utopismele moderne din secolele XIX-XX și ieșirea din utopie din perioada de după *perestroika*.

În acest cadru putem plasa *utopia de stat*, inițiată de Petru I și dusă deja la forma sa clasică de Ecaterina a II-a (analizată înainte de autorii citați mai sus de Bronislaw Baczko, în splendida sa *Lumières de l'utopie*²), apoi preluată și perpetuată, *mutatis mutandis*, cam de toți țarii (Alexandru I e un alt exemplu paradigmatic) și de mulți dintre succesorii lor revoluționari, începând cu Lenin și Stalin. Din 2000, în această serie se înscrie Putin. (Un fel de „punere în abis” a lui Putin a propus în 1986 Vladimir Voinovici, în distopia satirică – altminteri minoră, deși cu unele elemente aparent profetice tocmai fiindcă sunt *vaticinare*, adică se inspiră din trecut – *Moskva 2042*, în care comunismul a învins într-un singur oraș, printr-o fuziune dintre KGB, Partidul Comunist și Biserica Ortodoxă, în frunte cu un fost general KGB. Acel regim e răsturnat de un fost deținut politic, un slavofil numit destul de elocvent Karnavalov, inspirat probabil de Soljenițin („al doilea Soljenițin”; nu disidentul din lagărele sovietice, ci slavofilul radicalizat în exil), care intră în oraș pe un cal alb. Autorului nu i-a trecut prin minte că ambele personaje, dictatorul și eliberatorul, pot la rândul lor fuziona. E cazul lui Putin, de exemplu.

-
1. Leonid Heller, Michel Niqueux, *Histoire de l'utopie en Russie*, Presses Universitaires de France, Paris, 1995.
 2. Bronislaw Baczko, *Lumières de l'utopie*, Paris, Payot, 1988.

Un filon utopic se manifestă în multe alte locuri și perioade din Europa, dar poate că nicăieri nu a fost mai puțin îngrădit de rațiune și pragmatism ca în Rusia. Monarhii luminați, absoluți sau constituționali, președinții, cancelarii ori premierii inovatori și reformiști din Occident, tentați adesea de utopii și chiar de fantasmе, himere, paradisuri și apocalipse (Rațiune, Națiune, Rasă, Știință, Piață, Tehnologie, Ecologie etc.) au încercat sau au fost obligați de documentele legale care îi legitimau și de *puterile intermediare* să ia totuși cumva în calcul realitatea. Când nu au făcut-o, adesea au plătit scump, nu doar cu funcția, ci chiar cu viața. În Rusia, din câte am putut vedea de la Petru I, istoria a cenzurat și a blocat de multe ori brutal utopismul de stat, dar nu rareori doar pentru a înlocui o utopie cu alta, nouă sau veche. Și ce n-a încercat utopia de stat rusă? Reveria civilizațională (Rusia ca Occident nordic la Petru I, Crimeea ca punte paradigmatică între Antichitatea greacă și Epoca Luminilor la Ecaterina a II-a), viziunea adesea de-a dreptul cosmică (până la SF) a unor Lumi Noi (de la birocrăția care-i combină pe habsburgi și prusaci pentru a obține un univers kafkian în care, contrar teoriei lui Max Weber, rutina e mereu învinsă de charismă, de la perfecțiunea Ophiriei la Comunism), națiunea binecuvântată (eventual extinsă la toate popoarele slave sau izolată într-o alteritate proiectată ca fiind ireductibilă și narcisic superioară, dar trăită anxios și defensiv-agresiv), religia perfectă (ca o gnoză supremă, indiferent de atitudinea și acțiunea Bisericii și credincioșilor), Omul Nou, deopotrivă creatură și creator, rezultat și autor al forțelor lumii întregi, de la spațiu la timp, de la logos la Ființă etc.

Ideile, ideologiile, conceptele, teoriile, credințele, paradigmele, tehnologiile, societățile, statele s-au schimbat mereu. Utopismul de stat le-a supraviețuit. În această tradiție trebuie să-l înscriem pe Putin.

Rusia și Ucraina

Cele mai multe din utopiile de stat evocate rapid mai sus nu pot admite o distincție netă între Rusia și Ucraina. În general, cele două noțiuni se plasează numai în raporturi de continuitate și coparticipare la o totalitate (organică sau integrată potrivit altor principii de coeziune: corespondențe, afinități etc.), în care Ucraina poate fi doar o parte din Rusia. Astfel, orice separare sau orice postulare a eterogenității, prin definiție eronată (chiar dacă e o simplă rătăcire nevinovată) și abuzivă (la limită, criminală), apare drept contra naturii și trebuie corectată prompt, prin orice mijloace. Cea mai bună dintre lumile posibile, în sensul dat de Leibniz, are astfel ca metonimie Rusia. Dar cum, ca în *Candide*, în care Voltaire evocă ironic unele accidente în cea mai bună dintre lumi, aceasta trebuie (supra)vegheată, apărată și dresă la nevoie.

Când Franța își numea războaiele coloniale (din teritoriile cvasiasimilate constituțional și legislativ) *opérations de maintien de l'ordre*, se referea la ordinea de stat. Când Putin vorbește în 2022 de *operațiune militară specială*, el are în minte o ordine cosmică. Din acest motiv, referințele oficiale ruse la istoria mai nouă sau mai veche sunt în realitate trimiteri atemporale, simbolice, nu propriu-zis istorice. Ele nu sunt nici forme de mitologie istorică, deși fapte și mituri istorice pot fi invocate, așa cum face însuși Putin (vezi distopia lui *scrisă*, publicată și în engleză pe 12 iulie 2021¹). Există fără îndoială o continuitate simbolică între Crimeea lui Potemkin și a Ecaterinei a II-a (analizată memorabil de Andrei Zorin ca pre-figurare a Rusiei ideale, și nu ca fals istoric butaforic, mai mult sau mai puțin consimțit) și Crimeea lui Putin. Pentru ambele utopii de stat, Crimeea este un reper important al unei geografii simbolice, al unei hărți mentale. La fel, cu un an înainte de a invada Crimeea în 2014, Putin mergea la Kiev pentru a celebra 1 025 de ani de la botezul colectiv care a fondat creștinismul rus și a constituit nucleul mitului celei de-a Treia Rome, combinat în utopia de stat rusă cu motivul celui de-al Patrulea Imperiu. Cioran, genial ca totdeauna, a spus despre Ivan cel Groaznic ceva care se referă și la celălalt ingredient al viziunii ruse despre stat/imperiu: Asia istorică, nu cea abstractă folosită de eurasiatism. Cum se știe, Ivan cel Groaznic a cucerit Kazanul și a inaugurat o linie de apropiere genealogică și de legitimare prin absorbția elementului tătar/turcic-mongol, pe atunci mai prestigios decât cel rus și, astfel, indispensabil formulării unui vis imperial. Iată câteva cuvinte din portretul pe care-l face Cioran lui Ivan cel Groaznic și Rusiei în capodopera lui din 1960, *Histoire et utopie*: „Amestec de Mongolie și de Bizanț, cumulând calitățile și defectele unui han și ale unui bazileu”² (trad. mea). Alain Besançon îl citează pe Cioran de mai multe ori în eseuul său foarte subtil (deși cu o bună doză de orientalism), în care pasiunea lui pentru teologie se combină cu cea pentru istoria ideilor în Rusia/URSS: *Sainte Russie*³.

Atent la toate acestea, Putin a parcurs însă și etapa întemeierii abstracte a continuității perfecte între Rusia și Ucraina, multă vreme în compania lui Aleksandr Dughin, pseudofilozof, doctrinar histrionic și populist al neoeurasiatismului (tradus și la noi, uneori – din greșeală – chiar în medii onorabile). Această teorie confuză articulează acum la un nivel penibil o viziune care în urmă cu un secol atinsese cel mai înalt nivel posibil (deși într-un mod delirant): continuitatea și omogenitatea culturalistă, antropogeografică, spiritualistă, geopolitică a întregului spațiu civilizațional eurasiatic. Prin urmare, Rusia și Ucraina sunt într-un dublu raport metonimic: Ucraina este o parte din Rusia, iar Rusia (și, la rigoare, Ucraina,

1. Vladimir Putin, *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*, 21 iulie 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>.

2. Emil Cioran, *Histoire et utopie*, Gallimard, Paris, 1960.

3. Alain Besançon, *Sfânta Rusie*, trad. de Vlad Russo, Humanitas, București, 2013.

dacă putem admite prin absurd că ea ar fi distinctă) este (eventual sunt) o parte din Eurasia. Cea mai bună analiză a fundamentelor teoretice ale acestui tip de gândire, ai cărui eroi principali sunt Prințul Nikolai Trubețkoi și discipolul său (viitor corifeu al structuralismului) Roman Jakobson, a fost dată de Patrick Sériot în *Structure et totalité. Les origines intellectuelles du structuralisme en Europe centrale et orientale*¹ (am avut privilegiul de a sprijini decisiv apariția versiunii engleze, în virtutea unei îndelungate prietenii și a colaborării cu autorul). Aș mai evoca aici un curent slavofil care cobora din sferele speculației (observate la fața locului de Marchizul de Custine încă din 1839) în vâltoarea istoriei (prin antibolșevism militant și fascism, cu elemente antisemite) și l-a marcat pe Putin (după ce-i inspirase și pe Soljenițin, respectiv Dughin). Mă rezum la un nume: Ivan Ilin (1883-1954; german după mamă, Ilin era într-un fel mai rus decât rușii), care a fost exilat în 1922 pe unul din „vapoarele filozofilor” plecate de la Petrograd la Stettin/Szczecin.

O mențiune specială merită un autor legat intelectual de toți cei de mai sus, dar (dacă se putea) și mai delirant, Lev Gumiliov (1912-1992), adulat în cercurile intelectuale eurasiatiste postsovietice. Cu o biografie tipică pentru elita cultural-artistic-academică rusă, dar atipică pentru eurasiatști (de regulă exilați), Gumiliov a trăit numai în URSS, crescând în lagăre de muncă (orfan de tată de la nouă ani; mama lui era Anna Ahmatova), mergând pe front, în genere fiind când închis, când eliberat, chiar temporar reabilitat și decorat pentru bravură. Gumiliov, un mutant al eurasiatismului, a formulat o viziune *cosmică* a doctrinei amintite, cu elemente (multe inspirate de Konstantin Leontiev și Nikolai Danilevski) care consună cu *ontologiile etnice* (la noi, Lucian Blaga l-ar fi apreciat cu siguranță) și articulează o doctrină istoriozofică mistică și biopolitică *meta-etnică* (el spunea *super-etnică*), poate cea mai SF din câte au existat. Cea mai bună sinteză a subiectului se datorează vechiului meu prieten Mark Bassin²⁸, unul dintre cei mai erudiți și inteligenți specialiști ai antropogeografiei (dacă termenul nu e prea neutru și restrictiv, cu toate rădăcinile sale germane atât de complexe) ruse.

-
1. Patrick Sériot: *Structure et totalité. Les origines intellectuelles du structuralisme en Europe centrale et orientale*, Lambert Lucas, 2012, trad. engl. *Structure and the Whole. East, West and Non-Darwinian Biology in the Origins of Structural Linguistics*, De Gruyter Mouton, 2014.
 2. Mark Bassin, *The Gumilev Mystique. Biopolitics, Eurasianism, and the Construction of Community in Modern Russia*, Cornell University Press, 2016.

De la utopia interioară la distopie

Unii se cred Napoleon. E dreptul lor, asta poate fi utopia lor interioară. Problema apare atunci când utopia interioară începe să iasă din mintea lor (unde nu e neapărat nevoie să devină paranoică: există și visători pașnici), să-și găsească adepți în cercuri tot mai largi (când încă ar mai putea inspira o sectă pașnică ori o formă seculară de comunitate intenționată) și, mai grav, să dezvolte și apoi să aplice o strategie de realizare practică. Dar, pe când utopia interioară bine temperată (de utopistul însuși, de mediul familial-amical sau de o instituție specializată) poate funcționa la limită numai cu mijloacele de bord, utopia realizată – care devine inevitabil distopie, după cum ne spune cronica tuturor experimentelor utopice – are nevoie de alții.

Aici intervine întrebarea-cheie privind distopia lui Putin, în desfășurare cel puțin de la ocuparea Crimeii în 2014, dar anunțându-se în multe alte modalități de la apariția acestui om în politica mondială: cum a fost posibil? Poate anturajul său imediat actual se va debarasa de Putin, inclusiv printr-o deja tardivă lovitură de stat, mai ales pentru a-și câștiga impunitatea. Populația Rusiei, în majoritate, îl va regreta probabil și îl va aștepta pe următorul utopist de stat. Alegerile oamenilor sărmani nu sunt niciodată libere. Nu vorbesc numai de procesul electoral formal, ci și de „alegerile” de fiecare zi. Cei care s-au opus, mai devreme sau mai târziu, rezistând într-un fel sau altul sau fugind, formează, ca în alte situații istorice de acest fel, o minoritate.

Rămâne responsabilitatea celor care, *având de ales*, au contribuit la distopia lui Putin: politicieni și oameni de afaceri de vârf din democrațiile occidentale, personalități din toate domeniile, organizații și instituții, state. Nici nu vreau să mă gândesc la ceea ce nu a ieșit la iveală în spațiul public. Am asistat din primele zile de conflict la numeroase despărțiri de Putin și de distopia lui, cu tot riscul unor *Putinleaks*. (Știu că acelea vor fi prompt declarate fake news de cei interesați.) Dar procesul separării de Putin e complex, va dura mult, nu se va termina niciodată, va avea rezultate parțiale și discutabile. Pur și simplu, gradul de osmoză între distopia lui Putin și Lumea Liberă nu permite altceva, le face inseparabile în profunzime. Mâna Invizibilă, înaltele principii morale, mecanismele de control, justiția, serviciile secrete – tot ceea ce garantează în teorie funcționarea democrației – contribuie, dacă banii curg cum, când și cât trebuie, la perpetuarea oricărei distopii.

II

Am încercat până aici să schițez o perspectivă istorică și teoretică asupra evenimentelor curente din Ucraina. Pentru a putea atinge un public intelectual mai larg, am recurs la un trop – distopia – ajuns în ultimii ani, în special prin subcultura *Young Adult*, prin urmare în forme literar-ideologice stereotipe și politizate doar anistoric, în centrul imaginarului social și în prim-planul discursului public, ambele inseparabile acum de rețelele sociale. Din păcate, nici subcultura *Old Adult*, dacă pot spune astfel, nu se simte prea bine, fiindcă ea a început acum mai mult de o jumătate de secol să evolueze asimptotic față de cultura înaltă vrednică de acest nume, iar acum s-a redus la o *vulgata* rudimentară, dependentă de Wikipedia. Prima parte a textului meu avea ca obiect principal utopia de stat rusă, nu era o discuție generală despre utopie/distopie. Partea a doua se ocupa de dimensiunea cea mai abstractă a distopiei lui Putin, oprindu-se la o evocare rapidă al momentului inițial al eurasiatismului – marcat de Trubețkoi și (tânărul) Jakobson (care nu a mai revenit la acele idei decât cu prilejul unui interviu de senectute – fiindcă era în răspăr cu toată opera care l-a făcut celebru).

Dezvoltarea tehnică a argumentelor mele, cum spuneam din capul locului, rămâne pentru o ocazie viitoare. Ultimele zile (și, am văzut, luni) au adâncit și extins conflictul militar din „vecinătatea apropiată” (termenul e formula postsovietică pentru fostele republici frățești; din păcate, o parte a aceluși spațiu se învecinează și cu noi), după ce armata rusă atinsese de la primul glonț absurdul, iar la scurt timp după aceea ajunsese la crime de război. *Inter arma silent musae*. E valabil și pentru muza Clio (nu a fost desemnată o muză specializată a istoriei ideilor). În rândurile următoare, rămânând în același cadru teoretic, abordez niște aspecte care îi privesc și mai direct pe cetățenii de azi ai României, Republicii Moldova și Ucrainei (care se sparge sub asaltul rușilor în tot mai multe pseudo-republici populare).

Pagini din capitolul românesc

Românii rămași în spațiile României Mari (și, cel puțin prin legăturile de familie și prin sentimente, dacă nu prin proiecte de revenire la baștină, cei care le-au părăsit plecând spre Vest) figurează, cu acele spații (fizice și mentale) cu tot, în Distopia lui Putin. Unele dintre ele, nu numai în istoria ei, mă tem. În istorie, lucrurile sunt limpezi, deși nu pentru toți. Geografiile simbolice și sistemele de orientare care ne organizează în ultimele decenii inserția în lume au șters în bună măsură spațiile aflate la nord și est de frontierele actuale ale

României. Nu cred în psihanaliză sau în alte speculații psiho-literar-artistice care fascinează la nivel de *pop psychology*, dar merită să examinăm acest *refulat*, această *uitare*. Nu încep aici cu toate alianțele matrimoniale (uneori cu aspirații dinastice), vasalitățile, suzeranitățile, alianțele (cu tratat sau fără) care au legat spațiile noastre (de acum sau din trecut) de toate puterile mezoregiunilor din care facem parte (inclusiv din cea uitată, mai exact amintită doar în cadrele naționalismului). Nu reiau nici istoria secolelor XVIII-XX, uimitor de actuală din nou, dar nici odată uitată în fond, în care mai multe din spațiile românești amintite, uneori contestate și chiar ocupate de alte puteri (Imperiul Otoman; Imperiul Habsburgic, apoi Austro-Ungaria) au făcut parte din Imperiul Rus și apoi din URSS.

Dar anumite uitări mai recente merită... amintite: Bucovina de Nord, Herța, Maramureșul de Nord și Bugeacul nu mai figurează practic deloc pe agenda statului român, subzistă numai în forme folclorice sau ideologice brute, iar Republica Moldova se află încă la începutul apropierii de (nu *revenirii în*) România. Dar toate acele spații (ex-)românești nu au dispărut, o vedem și în aceste zile sângeroase, din Distopia lui Putin. (Alte spații românești aflate în interiorul frontierelor de stat de după al Doilea Război Mondial figurează cu diverse nuanțe în diverse alte distopii.) Așa cum pledam într-un eseu mai vechi¹, o istorie a spațiilor românești din perspectivă decolonială, oricât de puțin plăcută, ar trebui sistematic articulată, ieșind din iluzia autohtonității unor categorii și experiențe coloniale.

O ultimă serie de personaje și fapte istorice de care trebuie să ne amintim măcar acum merită menționată în același sens, dar dintr-un unghi complementar. Cel al actorilor istorici cooptați în proiectele coloniale/imperiale, nu cel al „obiectelor”. Nu în acest cadru conceptual, cazurile mai cunoscute (deși adesea camuflete/eufemizate „patriotic”) sunt cele care ne leagă de diversele proiecte maghiare, otomane, habsburgice, austro-ungare. Dar mulți români au contribuit de-a lungul secolelor, conștient sau nu, voluntar sau nu, în cel mai fericit caz cu un gând (himeric, nu realist și nici utopic) la țara de origine (sau la o versiune transfigurată a ei), chiar la ideile și practicile imperiale ruse. Câteva exemple celebre, de regulă interpretate (parțial și/sau greșit) numai din punct de vedere național românesc: Nicolae Milescu Spătarul, din ordinul țarului Aleksei Mihailovici, a explorat traseul terestru mai nordic decât Drumul Mătășii, visat și de europeni (familia Polo găsisse unele variante și segmente, dar Europa căuta o scurtătură) către China (ajuns acolo, foarte tânărul Fiu al Cerului i-a spus că Imperiul de Mijloc era autosuficient); o generație mai târziu, Dimitrie Cantemir a contribuit, după eșecul aventurii moldo-ruse la Stănilești, la extinderea sud-estică a imperiului rus (Petru I, ca și succesorii săi, încă mai luptau cu o Suedie puternică);

1. Sorin Antohi, „Bucovina: de la idee la *lieu de mémoire*”, *Polis*, vol. VI, nr. 4(22), serie nouă, septembrie-noiembrie 2018, pp. 5-14.

fiul său, Antioh Cantemir, trimis rapid în străinătate după o lovitură de palat reușită despre care știa prea multe, a fost primul ambasador al Rusiei la Londra și apoi la Paris, contribuind în paralel la consolidarea primelor legături dintre Occidentul Luminilor și Rusia (nu mai vorbesc despre cariera sa literară); Alexandru Sturdza a încercat să inspire, să fundamenteze teologico-politic și să promoveze diplomatic Rusia lui Alexandru I (între altele, a contribuit la redactarea tratatului Sfintei Alianțe).

Republicile Meșterului Putin

Dacă noi (vrem să) uităm cele de mai sus, insist, alții nu uită. Putin e cel mai diabolic dintre ei. Tot succint, ating în rândurile următoare chestiunea schimbării forțate a frontierelor de stat ale Ucrainei și a structurii sale politico-administrative interne. Cum se vede tot mai clar, distopia lui Putin, aflată în curs de realizare, nu s-a oprit la cele trei „republici” Crimeea, Donețk și Luhansk (ultimele două, „populare”; formula nu se mai putea folosi pentru primul pseudostat, intrase deja în istorie în anii 1917-1918). În timp ce mă întrebam, împreună cu prieteni din Republica Moldova, ce se întâmplă în Transnistria, absentă complet din știri în primele zile de război (cu tot cu Armata a 14-a), „republica” și-a proclamat independența. Oficial, acel teritoriu aparținând Republicii Moldova este, pentru autoritățile ilegale de la Tiraspol și în distopia lui Putin, o „republică moldovenească”, adică ceva mai țintit decât o „republică populară”.

Am explorat într-un alt eseu mai vechi, „Republicile Meșterului Manole”¹, ideea, strategia și o pagină sumbra istorie a RASSM, a cărei logică a fost moștenită de avatarul ei mai mic, Transnistria. RASSM a fost inventată de sovietici pentru a fi un fel de *Doppelgänger*, de dublu negativ, al Basarabiei intrate în 1918 în componența României Mari. Existența RASSM nu semnala doar supraviețuirea idealului comunist în coasta României Mari, ci și proiectul unei Moldove Mari, poate chiar al unei României Mari recucerite printr-o campanie pornită de pe malul drept al Nistrului. (Proiectul Moldova Mare a avut o viață lungă. Ultima, dacă este ultima, variantă ambițioasă este cea propusă de... moldoveanul Nikita Salogor. Acesta revendica la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial toată Moldova rămasă în România, părți din Maramureș – nu veniseră de-acolo descălecătorii Moldovei istorice? – și din Ucraina. Probabil de la acest iredentism moldovenist care viza Ucraina i s-a și tras mazilirea.)

Într-o scurtă vizită în RASSM, Panait Istrati a observat dezastrul (avea să scrie despre asta în *Spovedanie pentru învinși*) și s-a întrebat ce ar trebui să sacrifice

1. Sorin Antohi, „Republicile Meșterului Manole”, în Sorin Bocancea, Radu Carp (coord.), *Calea Europeană a Republicii Moldova*, Adenium, Iași, 2016, pp. 45-61.

106 arhitectul acelei lumi pentru a o face funcțională, viabilă. Și a evocat legenda meșterului Manole, cel care-și sacrificase propria soție pentru opera lui, constataând că arhitecții comuniști nu sunt gata să-și sacrifice doctrina. Iată cum analizam interpretarea lui Istrati în eseu amintit:

Panaî Istrati crede că RASSM (și întreaga URSS) ar avea nevoie de un nou Meșter Manole, gata de un mare sacrificiu (în mod enigmatic, Istrati nu se referă explicit și la sacrificiul de sine al Meșterului Manole, ieșind deci și în acest sens din cadrul baladei); sau măcar de un mic sacrificiu, fiindcă Doctrina nu este inocentă (ca Ana din baladă), ei datorându-i-se „toate nenorocirile operei socialiste”, pentru a opri astfel ciclul infinit de creație și distrugere. Oricât de dialectică, această alternanță, formulată memorabil de un Dumnezeu răzbunător în Deuteronom și introdusă de Proudhon în canonul comun al socialiștilor, utopiștilor, comuniștilor (mai sensibili la replica promptă a lui Marx), anarhiștilor, libertarilor (motivul biblic *destruam et aedificabo* – versiunea din *Vulgata* – deschide *Misère de la philosophie*), e un exercițiu monstruos și criminal, în care creația recade mereu în nimic, Ființa în Neant.

RASSM este așadar Republica unui Meșter Manole care nu se asumă.

Mai mult, RASSM e doar una dintr-o serie de construcții ratate pe cele două maluri ale Nistrului, pe care le-aș grupa, dincolo de marile lor deosebiri, într-o categorie: Republicile Meșterului Manole. Acesta este, în opinia mea, cursul cel mai scurt de istorie a Republicii Moldova.

Sub ochii noștri, istoria, dacă nu se repetă, face o aluzie destul de transparentă. Iar Meșterul Putin e gata să creeze multe republici din fragmentele Ucrainei, poate chiar sacrificându-se pe sine.

Planul B: Armagedon

Vorbem pe la început de Crimeea și de prezența ei în istoria imperială rusă, de la Ecaterina a II-a la Putin. Într-un registru popular, acum câțiva ani, inspirat de IT, am putea vorbi despre începutul distopiei lui Putin – aflată când scriu aceste rânduri în curs de aplicare – ca despre Crimeea 2.0. Numai că din această versiune revăzută – care păstrează ideea distopică de a nu tăia istmul, așa cum făcuse Regele Utopus pentru a crea insula Utopia, ci de a-l folosi drept pod natural pentru invazie – lipsește tot ce o făcuse fascinantă pe prima. Scriindu-i țarinei în 1782, Potemkin făcuse apel la tot ce știa el că știe suverana lui atât de cultă, pledând pentru ocuparea Crimeii ca proiect de a include în imperiu un spațiu eminentemente simbolic, deopotrivă legat de Antichitate (vestigii toponimice ale acelei referințe subzistă până azi, deși regiunea nu se mai cheamă Tauris/Taurica/Taurida: Herson, Odessa; sigur, acele trimiteri culte au fost istoric greșite,

dar intențiile erau dintre cele mai bune; multe toponime care se termină în „-pol”, aflate în Crimeea sau pe *terra firma*, se leagă de prezența coloniștilor greci din perioada modernă), de Lumini și, ca punte de legătură la fel anacronică (de fapt, pentru a propune un termen mai cuprinzător, *anacronotopică*), creștinismul. Anexarea Crimeii din 1783 însemna astfel un fel de apropiere a Edenului. Cum îi scrisese și Potemkin, care îi reamintise că multe puteri europene aveau colonii, Crimeea nu aducea putere și bogăție, ci liniște sufletească, o stare de pace (*pokoï*, numele literei chirilice pentru *p*, preluată din alfabetul elin). *Mutatis mutandis*, înainte de spiritualismul secolelor XIX-XX și de orientalismul inocent (care au inspirat-o pe regina Maria în reconstrucția simbolică a Balcicului, după cum se observă și din *construcția* palatului și grădinii), Ecaterina cea Mare căutase, la fel de idealist, pacea. A sa și a imperiului.

Toate acestea s-au pierdut la traducerea viziunii țarinei în termenii distopiei lui Putin. Astfel, Crimeea 2.0 este drumul cel mai sângeros de la utopia de stat luminoasă la distopie și, prin aplicarea sa practică, prin trecerea din ficțiune în realitate a unui proiect delirant, la istorie. Pe zi ce trece, invazia Ucrainei devine un Armaghedon, o sinucidere a unui tiran dement și, din nefericire, un genocid. Nu știu dacă Putin l-a învățat să spună asta, dar declarația unui jurnalist din apropierea lui, la o săptămână de la începerea războiului, se aplică nedezmințit liderului suprem și, mă tem, multor altor ruși, poate unei majorități care nu se exprimă neapărat pe rețelele sociale, se erodează, dar nu dispăre: o lume fără Rusia este deopotrivă inimaginabilă și inutilă. Pentru a-l cita pe un propagandist apocaliptic, Dmitri Kiseliiov, într-o traducere aproximativă: „De ce avem nevoie de această lume, dacă în ea Rusia nu ar exista?”.

Bibliografie

- ANTOHI, Sorin, „Republicile Meșterului Manole”, în Sorin Bocancea, Radu Carp (coord.), *Calea Europeană a Republicii Moldova*, Adenium, Iași, 2016, pp. 45-61.
- ANTOHI, Sorin, „Bucovina: de la idee la *lieu de mémoire*”, *Polis*, vol. VI, nr. 4(22), serie nouă, septembrie-noiembrie 2018, pp. 5-14.
- ANTOHI, Sorin, „Distopia lui Putin” (I), *Observator cultural*, 1099, 2-8 martie 2022, pp. 6-7; și II, *Observator cultural*, 1100, 9-15 martie 2022, p. 5; *Trivium. Revistă de gândire simbolică*, XIV, 2/51, aprilie-iunie 2022, pp. 218-232.
- BACZKO, Bronislaw, *Lumières de l'utopie*, Paris, Payot, 1988.
- BASSIN, Mark, *The Gumilev Mystique: Biopolitics, Eurasianism, and the Construction of Community in Modern Russia*, Cornell University Press, Ithaca, 2016.
- BESAŢON, Alain, *Sfânta Rusie*, trad. rom. de Vlad Russo, Humanitas, București, 2013.
- CIORAN, Emil, *Histoire et utopie*, Gallimard, Paris, 1960.

- 108 HELLER, Leonid & Michel Niqueux, *Histoire de l'utopie en Russie*, Presses Universitaires de France, Paris, 1995.
- PUTIN, Vladimir, *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*, 21 iulie 2021, <http://en.kremlin.ru>.
- SÉRIOT, Patrick, *Structure et totalité. Les origines intellectuelles du structuralisme en Europe centrale et orientale*, Lambert Lucas, 2012; trad. engl.: *Structure and the Whole: East, West and Non-Darwinian Biology in the Origins of Structural Linguistics*, De Gruyter, Boston, 2014.

Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri bântuie prin Europa. Gânduri și amintiri pe fondul războiului ruso-ucrainean

Anton Carpinski

Flashback. Pe strada copilăriei mele locuia ofițerul sovietic cu familia sa

Tulcea, 1 septembrie 1954. Încep școala primară. În drumul spre școală trec în fiecare zi pe lângă casa frumoasă de la colțul străzii. Aflasem de la părinți că acolo locuia ofițerul sovietic împreună cu familia sa și că, de fiecare dată când trec prin fața casei, trebuie să fiu cuminte, să nu fac zgomot sau alte năzdrăvănii așa cum făceam adesea cu prietenii mei. La vremea aceea nu pricepeam ce căutau ofițerul sovietic și familia sa în orașul nostru și, mai ales, de ce trebuiau să stea aceștia în casa frumoasă de la colțul străzii mele. Dar n-a trecut anul și am aflat răspunsul. După ce, împreună cu colegii mei, am învățat să cântăm imnul de stat al Uniunii Sovietice și cântecul *Slavă victorioasei Armate Roșii!*, după ce am rămas impresionat de eroismul lui Aleksei Meresiev din filmul *Povestea unui om adevărat*, pilotul cu proteze la ambele picioare care reușește să zboare și să lupte din nou împotriva naziștilor invadatori, după ce am admirat vitejia fetelor și băieților cu câțiva ani mai mari decât noi din romanul *Tânăra Gardă*, mi se părea firesc ca în casa frumoasă din colțul străzii mele să locuiască ofițerul sovietic împreună cu familia sa.

Însă în primele zile ale vacanței din vara anului 1958, imediat după terminarea școlii primare, am observat deodată că ofițerul sovietic și familia sa nu mai locuiau în casa frumoasă de pe strada mea. Am aflat, atunci, din buletinele de știri de la radio că, în urma acordului dintre conducerea de partid și de stat ale Uniunii Sovietice și Republicii Populare Române, armata sovietică a fost retrasă de pe teritoriul țării noastre. Treptat și cu precauție părinții mei au început să discute cu mine unele probleme politice. De la tatăl meu, tânăr medic trimis pe

110 front în 1943 la o escadrilă de aviație, am aflat prima dată despre grozăviile și ororile războiului trăit direct de el, atât pe frontul de est, cât și pe frontul de vest. Crescând, tata mi-a povestit despre profesionalismul și curajul piloților români, despre cei uciși în floarea vârstei, despre cei arși și mutilați, despre comportamentul comandanților români și germani, dar și despre cel al soldaților și ofițerilor sovietici. Și astfel, imaginea eroismului armatei sovietice a început, încet, încet, să se destrame.

Acum, după trecerea atâtor decenii, pe fondul războiului ruso-ucrainean mi-au revenit în minte experiențele trăite în anii copilăriei sub ocupație sovietică și povestirile participanților și martorilor oculari din al Doilea Război Mondial. Mi s-a întărit, astfel, opinia că fără a trăi experiența războiului sau, cel puțin, fără a valorifica surse directe și credibile, vorbele noastre despre război și calamitățile acestuia rămân doar niște vorbe repetate din cărți și de la televizor. Plec de la ideea că, pe lângă documentarea din cărți, de pe internet sau de la televizor, un demers profund și autentic despre războiul ruso-ucrainean are nevoie de experiența directă sau, cel puțin, de surse primare provenind din experiențe directe. O soluție rezonabilă ar putea fi apelul la narațiunile biografice ale participanților la război, ale supraviețuitorilor și martorilor oculari, combinarea documentării din cărți, internet și televiziune cu apelul la sursele directe, verificabile și credibile. Dincolo de doza firească de subiectivitate, mărturiile de război au valoarea inestimabilă a *adevărului personal trăit*. Să fiu însă mai explicit!

„Jurnalul unui medic în vremuri de război”: prima lecție pentru combaterea propagandei sovietice

Fac parte din primele generații născute în România după al Doilea Război Mondial. Războiul era pentru noi atunci ceva care abia trecuse, dar ale cărui urmări le simțeam în fiecare zi. Traumatizate, majoritatea familiilor purtau în ele amintirile vii și dureroase ale celor uciși pe front sau dispăruți în prizonierat la ruși, iar discuțiile reveneau mereu la evenimentele și întâmplările din război sau legate de război. În această atmosferă încărcată de suferință am simțit durerea pierderii pe front a unor membrii ai familiei, dar am avut totodată ocazia să aflu de la părinții mei și de la alți membrii ai familiei, participanți și martori oculari, informații și aspecte semnificative din experiența directă de pe front, sau să mi se povestească despre evenimente și scene importante petrecute dincolo de linia frontului.

Ceea ce m-a frapat de la început a fost puterea amintirilor și impactul narațiunilor biografice de război asupra mea, copil și adolescent la vremea aceea. Desigur, m-a impresionat enorm „jurnalul unui medic în vremuri de război” ținut

de tatăl meu, relatările despre operațiile și intervențiile medicale în condiții precare, despre curajul și stăpânirea de sine a aviatorilor noștri, despre pierderile masive de vieți omenești. Despre teribilul bombardament al aviației americane de la 4 aprilie 1944 am aflat din povestirile vii ale mamei mele, studentă în vremea aceea la București. Să pleci dimineața la facultate și să te întorci în fugă pe străzile pline de ruine în flăcări, printre cadavrele și răniții întinși pe caldarâm, iar în locul casei tale să găsești o groapă imensă plină cu resturi fumegând... Să rămâi pe drumuri și să nu mai știi încotro s-o apuci... Să trăiești, apoi, cu teroarea în suflet, așteptarea intrării în țară și în București a armatei sovietice de ocupație... Aceste amintiri și atâtea altele direct de la sursă s-au întipărit în mintea mea pentru toată viața, astfel încât, acum, când vorbesc sau scriu despre război îmi vin mereu în minte. Nu pot să mă refer la știrile îngrozitoare și imaginile terifiante ale invaziei armatei Federației Ruse în Ucraina fără să-mi amintesc secvențe din al doilea Război Mondial și din ocuparea sovietică a României așa cum mi-au fost transmise de părinții și rudele mele, participanți și martori oculari la grozăviile din acele vremuri de urgie.

O altă posibilitate de informare autentică și de înțelegere a evenimentelor apare în discuțiile cu militarii români care au participat la operațiile sub egida ONU și NATO pe fronturile din ultimii 30 de ani: Kosovo, Macedonia de Nord, Bosnia, Angola, Mali, Congo, Etiopia, Eritreea, Irak, Afganistan etc. Proximitatea cu războiul din Ucraina a favorizat, de asemenea, posibilitatea de a vorbi cu refugiații și corespondenții speciali ai posturilor de radio și de televiziune. Este și aceasta o oportunitate pe care am folosit-o și eu. Discutând cu o tânără familie de profesori ucraineni cazați în locuința unor rude apropiate, am simțit încă o dată durerea unor oameni confrunțați acum cu lipsuri și incertitudini, dar hotărâți să lupte în continuare pentru o viață demnă în Ucraina liberă și democratică. Discutând cu tânăra familie de ucraineni refugiați m-a izbit prăpastia dintre relatarea vie a experiențelor trăite de aceștia sub focul armelor și bombardamentelor rusești și delirul din discursurile propagandiștilor de profesie prezenți mereu în studiourile posturilor oficiale de televiziune din Federația Rusă. M-am gândit încă o dată atunci la cât de amăgitoare este distanța dintre războiul descris în cărți sau prezentat la emisiunile contrafăcute de la unele televiziuni și războiul trăit efectiv în realitatea imediată. Cât de amăgitoare este distanța dintre limbajul de lemn al propagandei și realitățile contondente cu care ne confruntăm mereu. Și mi-au revenit, de asemenea, amintirile din copilărie când, la *Radio Moscova* în limba română, ascultam discursurile și comentariile interminabile despre marile succese ale oamenilor muncii din URSS sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist și a liderilor săi, în timp ce economia și societatea românească găfâiau sub povara plăților și a despăgubirilor de război care luau drumul Uniunii Sovietice.

Revenind în actualitatea teribilei încăleștări între Rusia, imperiul eurasiatic multiseclar bazat pe un sistem autocratic, represiv și Ucraina, tânărul stat independent, suveran și proeuropean, observăm că aceasta a luat forma unui război regional cu impact global între două sisteme politice opuse, dar înrudite etno-cultural, cu o lungă istorie comună plină de tensiuni, rivalități și conflicte politico-militare. Observăm, de asemenea, că deseori distanța amăgitoare dintre limbajul de lemn al propagandei și realitățile contondente din jur nu diminuează atractivitatea și forța de impact a propagandei asupra diverselor categorii ale populației. Prin vechi tertipuri propagandistice – răsturnarea situației de fapt și negarea cu seninătate a adevărului; transformarea ucrainenilor din victime ale invaziei în vinovați pentru provocarea politicii revizioniste a Federației Ruse; confecționarea stângace a unei imagini a dușmanului prin decretarea conducerii statului ucrainean drept neonazistă – aparatul ideologico-propagandistic al Federației Ruse inversează rolurile. Aflată în postura de stat invadator al Ucrainei, Federația Rusă se grăbește să se victimizeze prezentându-se drept un stat a cărui suveranitate este pusă în pericol de conducerea neonazistă a statului ucrainean și de aliații săi occidentali. Ca observator al spectacolului propagandistic sovietico-rusesc din ultimii 60 de ani, am mai ascultat această perorație însăilată din teama dictatorilor în fața realității și a gândirii independente. Dincolo de progresul tehnologico-mediatic din zilele noastre, ceea ce frapează în *show*-urile propagandistice ale vedetelor de la Russia Today TV, de pildă, este izbitoarea asemănare cu emisiunile pe care le ascultam la Radio Moscova în perioada sovietică. Cum ne-am putea explica această asemănare? Sau, lărgind arcul de timp: am putea afla sursa acestor asemănări în vremuri mai îndepărtate? Să începem, așadar, cu începutul!

Umbra înfricoșătoare a Călărețului de Aramă se întinde asupra lumii

Pe țărmul apelor deșarte,
El, plin de gânduri mari, stătea
Privind în zări, privind departe;
În fața-i fluviul larg gonea / (...).
Și el gândea:
De-aici noi, treji,
Băga-vom frica-n suedezi;
Aici noi un oraș vom face
În ciuda mândrului vecin.
Natura a sortit din plin
Ca spre Europa voia noastră

Să taie-n acest loc fereastră;
 Cu un picior puternic noi
 Să ne înfigem lângă mare;
 Aici, din nesfârșita zare,
 Pe valurile sale noi
 Ca oaspeți or să vină toate
 Pavilioanele – și-apoi
 Toți vom petrece-n libertate¹.

Așa începe „Călărețul de aramă”, celebrul poem narativ al lui Aleksandr Sergheevici Pușkin, ale cărui versuri le-am auzit prima dată rostite de profesoara noastră de limbă și literatură rusă. Ceea ce m-a pus pe gânduri din primul moment al lecturii au fost versurile „Natura a sortit din plin/ Ca spre Europa voia noastră/ Să taie-n acest loc fereastră;/ Cu un picior puternic noi/ Să ne înfigem lângă mare”. Acest mesaj premonitoriu transpus de poet în gândurile țarului Petru cel Mare exprima, de fapt, obsesiva preocupare a statului rus pentru Occident și anunța, totodată, viitoarea istorie expansionistă a Rusiei. Apoi, prin lecturi succesive am deslușit în acest poem alegoric și alte straturi bogate în gânduri și semnificații. Împreună, acestea m-au ajutat să înțeleg, atunci, în anii liceului, metafora din titlul impresionantului poem al lui Pușkin. Peste ani, la Sankt-Petersburg, admirând statuia din bronz a lui Petru cel Mare călare, privind spre Neva și avântându-se spre înalturi din vârful unei imense stânci, am perceput încă o dată mesajul ascensiunii imperiale și al ambiției expansioniste a Rusiei. Dar umbra înfricoșătoare a Călărețului de Aramă se întinde și asupra oamenilor din întreaga Rusie, căci Petru-marele-ctitor este același cu Petru-marele-tiran ce-l strivește sub copitele calului pe Evghenii, slujbașul sărac și nefericit ce-i iese în cale.

Dar bietul meu Evghenii... Vai!
 Sărmana-i minte tulburată (...).
 Și de cumplite gânduri plin
 Umbla hoinar, tăcut, străin. (...)
 Și-un greu galop sonor s-aude
 Pe caldarâmul zguduit;
 Și luminat de-a lunii scamă.
 Cu mâna-n sus, spăimântător,
 În urma lui venea cu zor
 Înaltul Călăreț de Aramă
 Pe calul cu galop sonor.
 Și până-n zori, prilej de teamă,

1. A.S. Pușkin, „Călărețul de aramă”, în *Poeme*, trad. de George Lesnea, Junimea, Iași, 1972, p. 122.

Cu mâna spre smintitul meu,
Urmându-l pas cu pas, mereu,
Cumplitul Călăreț de-aramă
A galopat cu tropot greu¹.

Pentru mine, imaginea Călărețului de Aramă cu o privire amenințătoare spre Occident și cu o alta la fel de amenințătoare spre propriul popor este imaginea emblematică a nașterii violente și dureroase a Imperiului Rus la marginea Europei. Treptat, umbra înfricoșătoare a Călărețului de Aramă întinzându-se asupra lumii a luat în mintea mea forma unui mit proiectat pe fondul războaielor contra tătarilor, cavalerilor teutoni, suedezilor, turcilor, precum și a războaielor antinapoleoniene, războiului Crimeii, primului Război Mondial. Dar, în urma revoluției burgheze din februarie 1917 și a insurecției bolșevice din 25 octombrie 1917, Călărețul de Aramă cu chipul *puterii țariste* dispare, iar pe poarta Kremlinului își face intrarea triumfătoare Călărețul de Aramă cu chipul *puterii sovietice*. Pe parcursul secolului XX, puterea expansionistă sovietică plasează zonele-tampon și enclavile „conflictelor înghețate” în jurul granițelor URSS desăvârșind astfel, la scară mondială, isprăvile mai vechi ale Călărețului de Aramă cu chipul *puterii țariste*. Iar astăzi, în vuietul invaziei armate a Federației Ruse în Ucraina, gonind peste trupurile bărbaților, femeilor și copiilor, strigând cu vocea-i tunătoare „Spre Europa-i voia noastră!”, și-a făcut apariția Călărețul de Aramă cu un nou chip: *puterea expansionistă postsovietică*.

Astfel, s-a născut în mintea mea mitul Călărețului de Aramă cu Trei Chipuri, o modestă glosă pe marginea fabulosului poem al lui A.S. Pușkin. Este vorba despre un mit care, funcționând ca o *paradigmă alegorică*, mă ajută să percep marile epoci ale istoriei Rusiei prin filtrul propriilor *trăiri comprehensive*. Cu ajutorul acestui instrument mental de înțelegere prin *transpunere în situație*, percep istoria Rusiei în registrul simbolic al mitului Călărețului de Aramă cu ale sale trei chipuri care se succed prin lupte violente pentru ocuparea prim-planului scenei politice. De la Rusia țarilor atotputernici, a Bisericii pravoslavnice, a nobilimii rapace și a norodului asuprit, o Rusie stratificată sub forma unei piramide sociale cu vârf ascuțit, la Uniunea Sovietică în care Partidul Comunist puternic ierarhizat, birocratizat și ateu a luat în stăpânire, prin dictatură și propagandă, o întreagă societate masificată. Falimentul politic, economic, moral al puterii sovietice a lăsat prim planul puterii gol pentru o scurtă perioadă. Dar, cum actorii politici sunt înzestrați cu un teribil instinct al reproducerii, a apărut rapid un nou chip al puterii: liderul autocrat flancat de proaspăta oligarhie economico-financiară și de resuscitata biserică pravoslavnică rusă. Aceasta este *puterea expansionistă postsovietică*.

1. Pușkin, „Călărețul de aramă”, pp. 136, 140-141.

Din perspectiva mitului Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri voi evoca, în continuare, câteva experiențe trăite de-a lungul vieții în captivitatea propagandistică a puterii sovietice și, apoi, în vecinătatea urmașei acesteia, puterea expansionistă postsovietică. Și astfel, pe fondul războiului ruso-ucrainean, îmi revin în minte scene din ritualul educației comuniste a copiilor în timpul ocupației sovietice, dar și emoționantele trăiri prilejuite de sfășierea mrejelor propagandei comuniste la mijlocul anilor 1960.

„URSS bastion al păcii e!” Despre chipul aparent prietenos al Puterii Sovietice perceput de un copil

„URSS bastion al păcii e!” Astfel scandam cu vioioșie alături de colegii mei la festivitățile marilor sărbători comuniste. Dar, dincolo de momentele festive trăite cu inocența copilăriei, zilele de 7 noiembrie (aniversarea revoluției bolșevice), 1 mai (ziua muncii și a proletariatului din întreaga lume), 8 mai (aniversarea înființării Partidului Comunist Român), 9 mai (ziua victoriei Uniunii Sovietice și a Alianțelor asupra Germaniei naziste), 23 august (ziua națională a României comuniste), erau pentru noi zile libere și un prilej de distracție pe fondul muzicii patriotice și a muzicii populare ce răsunau cu putere în difuzoare în piața publică sau pe stadion.

Viața nu este, însă, doar distracție și sărbătoare, astfel încât, ca viitori cetățeni ai tinerei „democrații populare”, începeam de mici procesul educației comuniste prin programele școlare și lista de lecturi. Dar, ca în orice regim politic totalitar, educația ideologică nu se rezuma la orele de școală. Odată cu intrarea în organizația de pionieri, pe la 8-9 ani, începea instruirea și educația noastră potrivit canoanelor propagandei comuniste. Impresionați de ritualul spectaculos al ceremonialului pionieresc, în alternanță cu sunetul ascuțit al trompetelor și ritmul sacadat al tobelor, cântam imnuri dedicate patriei, partidului, conducătorilor săi și, bineînțeles, veșnicei prietenii între poporul român și poporul sovietic. Câteva versuri din imnul Republicii Populare Române referitoare la prietenia poporului român cu poporul sovietic eliberator îmi revin și astăzi în memorie:

Înfrățit fi-va veșnic al nostru popor
Cu poporul sovietic eliberator.
Leninismul ni-e far și tărie și avânt
Noi urmăm cu credință Partidul ne-nfrânt,
Făurim socialismul pe-al țării pământ¹.

1. Eugen Frunză și Dan Deșliu, *Te slăvim, Românie!*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Te_sl%C4%83vim,_Rom%C3%A2nie!

Apoi citeam articole din ziarele *Scânteia pionierului* și *Scânteia tineretului* despre munca eroică din fabrici și uzine pentru depășirea planului de producție, despre hărnicia țăranilor din cooperativele agricole de producție în munca lor grea pe ogoarele patriei. Îmi mai amintesc că, în toamna anului 1957, cu prilejul celei de a 40-a aniversări a ceea ce se numea pe atunci marea revoluție socialistă din octombrie, s-a organizat un concurs între școlile din oraș. Cu această ocazie, câțiva colegi din clasa noastră am fost chemați la Casa Pionierului pentru o pregătire specială. Acolo, într-o cameră mare plină cu cărți, ziare și reviste, ne-am întâlnit cu elevii de la celelalte școli, veniți și ei pentru același eveniment. Un profesor ne-a vorbit despre desfășurarea revoluției; despre salva de tun trasă pe crucișătorul Aurora în seara de 25 octombrie 1917, semnalul începerii asaltului Palatului de Iarnă din Sankt-Petersburg, unde se afla guvernul provizoriu; despre capitularea acestuia și fuga rușinoasă a șefului guvernului, Kerenski; despre rolul lui Lenin și Decretul asupra păcii prin care se cerea puterilor beligerante din primul Război Mondial încheierea imediată a păcii; despre Decretul asupra pământului prin care se anunța exproprierea marilor proprietari și colectivizarea terenurilor agricole. La sfârșit, profesorul ne-a vorbit despre însemnătatea mării revoluții socialiste din octombrie pentru lumea întreagă, pentru țara noastră și pentru noi, pionierii care reprezentăm viitorul patriei noastre. Apoi ni s-au repartizat pentru lectură și învățare cărți, broșuri și articole din ziare. Îmi amintesc că mi-a căzut în mână o broșură intitulată chiar așa: *URSS, bastion al păcii și securității popoarelor*.

În anii următori, intrând împreună cu colegii mei în Uniunea Tineretului Muncitoresc (UTM), educația noastră comunistă a căpătat forma sistematizată și controlată a cercurilor de învățământ ideologic ținute săptămânal. Lupta Uniunii Sovietice și a țărilor socialiste împotriva imperialismului american pentru apărarea păcii în lume era o temă constantă. De pildă, înfierarea politicii agresive a SUA și imensa publicitate făcută în cazul doborârii pilotului american Francis Powers în timpul unui zbor de recunoaștere deasupra Uniunii Sovietice. Pentru vizionarea secvențelor filmate cu ocazia judecării pilotului american la un tribunal din Moscova, toți elevii școlii noastre am mers încolonați la cinematograful, iar apoi am înfierat politica agresivă a SUA împotriva Uniunii Sovietice și a țărilor socialiste. Îmi amintesc, de asemenea, prezentarea retrospectivă a filmului participării delegației române în frunte cu scriitorul Mihail Sadoveanu și savantul Constantin I. Parhon la Congresul Mondial pentru Pace de la Moscova, din 1949. Într-un cadru grandios, cu mii de participanți aduși din toată lumea, puterea sovietică primea astfel cununa de campioană mondială a luptei pentru pace. Și tot în cadrul cercului de învățământ ideologic am citit pentru prima dată din faimosul manual *Istoria Partidului Comunist (bolșevic) din Uniunea Sovietică. Cursul scurt*. Declarat o „enciclopedie a cunoștințelor de bază ale marxism-leninismului”, acest manual a devenit pilonul ideologiei comuniste, studiul său fiind obligatoriu pentru membrii de partid și UTM.

Dar trezirea din discursul ideologiei comuniste, din captivitatea propagandei sovietice și suprarealitatea cosmetizată în ziarele și revistele epocii s-a produs rapid. Trei șocuri într-un interval scurt de timp au șters din mintea mea, pe la mijlocul anilor 1960, chipul prietenos al puterii sovietice. Mai întâi, așa-numitul Plan Valev – după numele autorului, profesorul sovietic de geografie economică Emil Borisovici Valev¹. Plecându-se de la ideea specializării economiilor din raioanele dunărene ale Bulgariei, României și URSS, se propunea construirea unui „complex economic interstatal” în zona Dunării de Jos, României revenindu-i rolul de stat preponderent agricol. Cum Tulcea, orașul meu natal, intra în zona de interes a acestui plan sovietic de acaparare mascată a unei părți din teritoriul României, este evident că un asemenea rapt teritorial a stârnit în familie, la școală, în societate vii emoții, o mare îngrijorare și discuții înfierbântate. Imediat a urmat al doilea șoc. Adunați în sala mare, frumoasa sală de festivități a liceului nostru, am ascultat pe cineva de la Comitetul raional de partid care ne-a prezentat un document de mare importanță: Declarația din aprilie a CC al Partidului Muncitoresc Român a fost percepută de noi, atunci, ca o adevărată declarație de independență față de Uniunea Sovietică². În sfârșit, al treilea șoc, cel mai puternic și mai direct pentru mine: amnistia politică din vara anului 1964. Atunci au fost eliberați din închisori, după lungi ani de detenție, umilințe și suferințe, cei care se opuseseră instaurării regimului comunist în România. Cu un grup mare de foști deținuți proaspăt eliberați am călătorit pe puntea vaporului care tocmai plecase din Tulcea și urca, în amonte, spre Galați. Mi-am luat curaj și am început să vorbesc cu unii dintre ei. Erau țărani din Moldova care se opuseseră colectivizării forțate a agriculturii după modelul colhozurilor sovietice. După ani grei de detenție, fuseseră eliberați din lagărul de muncă forțată și exterminare de la Periprava, în Delta Dunării, unde munciseră în condiții aspre la tăiat stuf. Se întorceau acum la familiile lor, cu sănătatea șubrezită, îmbătrâniți și dezorientați, neștiind pe cine și ce mai aveau să găsească acolo.

Cele trei șocuri ale trezirii din vraja miturilor comuniste la o vârstă fragedă, conversațiile în familie pe marginea marilor teme de istorie, cultură, politică, lecturile beletristice și filosofice acumulate în acei ani au contribuit, împreună, la pregătirea mea pentru studiile universitare de filosofie. Privind acum prin *oceanul fermecat al transpunerii retrospective*, aș putea spune că atunci, în adolescență,

1. Emil B. Valev, „Problemele dezvoltării economice a raioanelor dunărene din România, Bulgaria și URSS”, lucrare reprodusă integral împreună cu cele două hărți care o însoțesc în revista *Viața Economică*, anul II, numărul 24(43), 1964, pp. 47-59.
2. *Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale, adoptată la Plenara largită a CC al PMR, din aprilie 1964*, Editura Politică, București, 1964, http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/documente_PMR_PCR/documente_programatice/Declaratia%20PMR%20din%20aprilie%201964%20OPTIM.pdf.

118 am început să descopăr în chipul puterii sovietice trăsăturile aspre și amenințătoare ale Călărețului de Aramă în expansiune spre Europa. Trebuie să recunosc că acest chip, terifiant și obsedant, m-a urmărit din anii copilăriei sub ocupație sovietică până în anii senectuții trăiți, acum, sub amenințarea aceluiași spectru al răului diabolic: puterea expansionistă postsovietică.

Troica puterii sau chipul expansionismului postsovietic

Prezentă în versuri, în cântece și tablouri, troica – sania trasă de trei cai cu coamele în vânt străbătând întinderile nesfârșite ale stepei înzăpezite – a devenit în timp un simbol al năzuinței spre libertate. Parcă dorind să exprime teribila ruptură din sufletul omenesc, aceea dintre năzuința spre libertate și tentația de dominare, există însă și un sens întunecat al cuvântului „troică”. Consemnat în istoria sovietică, termenul de tristă amintire „troica NKVD” se referă la acele comisii alcătuite din trei persoane însărcinate cu pedepsirea extrajudiciară a celor considerați de puterea sovietică dușmani.

„Troicile au fost introduse ca un organ paralel cu sistemul oficial legal pentru pedepsirea rapidă a elementelor antisovietice. Au început să ființeze ca o instituție a CEKA, dar au devenit mai târziu foarte importante în NKVD, unde au avut un rol major în timpul perioadei Marii Epurări din Uniunea Sovietică”¹. Dar în Rusia postsovietică a apărut, pe filiera KGB din perioada sovietică, o nouă troică a puterii care începe să semene cu „troica NKVD” din epoca stalinistă: *Kremlinul*, *Gazpromul* și, din păcate, *Patriarhia Ortodoxă* sunt cele trei structuri instituționale care articulează politic, economic și religios troica puterii absolute, conducând Federația Rusă pe drumul riscant al unei aventuri politico-militare cu un final greu de prevăzut.

Troica puterii absolute este imaginea regimului autocratic în Rusia postsovietică. Un regim politic alergic la democrație și la reformele modernizatoare într-o Rusie care – după prăbușirea puterii totalitare comuniste, după o tranziție haotică spre capitalismul sălbatic prin devalizarea activelor și resurselor naturale ale statului în timpul președinției lui Boris Elțin – a parcurs rapid drumul restaurării puterii statale absolute. Așa se face că, în tradiția sa autoritară euro-asiatică, Federația Rusă a pornit pe o cale violentă, represivă și resentimentară, „calea lui Putin”². Desigur, „calea lui Gorbaciov” (reformistă, democratică și prooccidentală) se dovedea nesigură și financiar perdantă pentru vechii conducători ai serviciilor de securitate, represive și antioccidentale, pentru vârfurile armatei învechite și

1. Vezi https://ro.wikipedia.org/wiki/Troica_NKVD.

2. Andrei Cornea, „«Calea lui Gorbaciov» și «calea lui Putin»”, *Dilema Veche*, nr. 961 din 8-14 septembrie 2022.

corupte, pentru noii oligarhi puși pe o înavuțire rapidă sub protecția plătită sistemului, dar și pentru o bună parte din revitalizata ierarhie ecleziastică doritoare, în egală măsură, de puterea stăpânirii sufletelor drept-credincioșilor din Rusia și nu numai.

Dar să vedem mai îndeaproape ce înseamnă „calea lui Putin”. Început de septembrie, anul 2022. Un tribunal din Moscova revocă licența de tipărire a ziarului independent *Novaia Gazeta*, fanionul luptei contra corupției și pentru libertate în Rusia. Redactorul-șef, Dmitri Muratov, declară reporterilor că ziarul a fost ucis printr-o decizie politică, așa cum au fost uciși în ultimii ani o serie de jurnaliști, precum Igor Domnikov, Iurii Șcekocikin, Anna Politkovskaia, Anastasia Baburova, Natalia Estemirova, Orkhan Dzhemal, ca represalii pentru reportajele critice și demascatoare privind crimele de război din Cecenia și Caucazul de Nord sau corupția din instituțiile statului și armată. „Astăzi [ei] ne-au ucis din nou colegii, care fuseseră deja uciși de acest stat pentru îndeplinirea datoriilor lor profesionale... [Dar] [ziarul] a fost, este și va fi”, a conchis laureatul din anul 2021 al premiului Nobel pentru pace¹. Câteva zile mai târziu, Curtea Supremă a Rusiei a dispus și revocarea licenței site-ului *Novaia Gazeta*, pe motiv că a făcut referire la organizații declarate drept „agenți străini”, fără a menționa în mod explicit acest statut. În Rusia, zeci de organizații și persoane au fost declarate „agenți străini”, iar statutul acestora trebuie menționat sistematic în orice publicație, sub pedeapsa sancțiunilor. În plan extern, *calea lui Putin* se dovedește, pe măsura eșecurilor pe fronturile din Ucraina, o aventură perdantă. Într-o evidentă defensivă militară, Putin anunță pe 21 septembrie 2022 mobilizarea „parțială”, iar după distrugerea parțială a podului Crimeii peste strâmtoarea Kerci, așa-numitul Pod al lui Putin, declanșează un război total de distrugere a infrastructurii civile și nimicire a populației ucrainene.

În strânsă legătură cu planurile politico-militare ale Kremlinului, Gazpromul, imensa companie energetică controlată de statul rus, completează tabloul războiului contra Ucrainei și a Occidentului prin strategia de transformare a gazelor naturale într-o armă politică. Dar într-un război atât de complex, se întâmplă ca și „oligarhii conectați la Gazprom să moară pe capete”². Și aceasta deoarece oligarhii, oamenii importanți din vechile instituții de forță (*siloviki*), intrați prin devalizarea rapidă a resurselor naturale și financiare ale statului în noua elită

1. „Court Deals Blow To Russian Press By Revoking Novaya Gazeta Print License”, Radio Free Europe. Radio Liberty, 5 septembrie 2022, <https://www.rferl.org/a/russian-court-print-license-independent-newspaper-novaya-gazeta/32019034.html>, accesat pe 9.11.2022.
2. Andreea Pora, „Oligarhii conectați la Gazprom mor pe capete. Ce știu despre Putin”, *Europa liberă, România*, 4 mai 2022, <https://romania.europalibera.org/a/oligarhii-gazprom-putin/31834166.html>, accesat pe 9.11.2022.

economico-financiară, împart interese vitale și secrete mortale cu centrul puterii politice de la Kremlin. La rândul său, păstorind cel mai mare număr de credincioși din lumea ortodoxă, Patriarhia de la Moscova își exprimă, în concordanță cu politica imperialistă a Federației Ruse, pretenția de centru al puterii spirituale asupra ortodoxiei mondiale. Dacă în timpul puterii totalitare sovietice s-a urmărit construirea unei societăți având ca model *homo sovieticus*, omul nou, ateu, fără rădăcini în spiritualitatea creștină, dar receptiv la îndoctrinarea ideologică marxisto-leninisto-stalinistă, puterea absolută postsovietică a reactivat Biserica Ortodoxă, conștientă fiind de importanța ideologico-propagandistică a acesteia. Așadar, simbolic vorbind, *Kremlinul, Gazpromul și Patriarhia Ortodoxă configurează noul chip al puterii absolute în Rusia postsovietică*. Și astfel, privind din nou prin ocheanul fermecat al retrospectivității comprehensive, putem vedea cum Călărețul de Aramă a căpătat un al treilea chip: *Puterea expansionistă autocratico-oligarhico-eclaziastică*.

Să ne mai întrebăm acum de ce au eșuat reformele liberale, modernizatoare în această țară imensă, bogată, frumoasă, cu o cultură impresionantă hrănită de neliniștitul suflet rusesc?! De ce programele de reformă și modernizare preconizate în circumstanțe istorico-politice diferite de Stolîpin, Kerenski, Gorbaciov sau Iavlinski nu au putut fi duse la bun sfârșit? Cred că răspunsul cel mai avizat ar putea veni chiar de la Grigori Iavlinski, economist și politician, lider al Partidului social-liberal Yabloko, candidat de trei ori la președinția Federației Ruse, autorul *Programului 500 de zile*, un plan pentru tranziția regimului sovietic la o economie de piață liberă. „Cauza problemelor și tragediilor prin care trece Rusia este renunțarea la modelul de dezvoltare european”, declara Grigori Iavlinski la Radio *Svoboda* cu ocazia aniversării a 25 de ani de la victoria adeptilor reformelor democratice asupra puciului antireformiștilor de la Moscova din august 1991¹. Cursul euro-asiatic al politicii Federației Ruse, eșecul modernizării postsovietice, războiul din Ucraina și evoluțiile ulterioare constituie cauza principală a multor probleme și tragedii din societatea rusă. Grigori Iavlinski este de părere că actualul sistem din Rusia este mai slab decât cel sovietic și se va putea menține încă o anumită perioadă, dar numai până în momentul în care își va epuiza rezervele din care trăiește acum și doar atâta timp cât va rămâne un sistem fără alternativă.

Mizând pe absența unei alternative politice viabile, puterea absolută de la Kremlin a declanșat, după cum știm, printr-o așa-numită „operație militară specială” invadarea teritoriului statului suveran și independent Ucraina. Numai că planurile conducătorilor politici și strategilor militari ruși s-au izbit de ceva ce aceștia subestimaseră: rezistența poporului ucrainean.

1. „În orice sistem rusesc – minciuna și furtul!” („В любой российской системе – ложь и воровство!”) Grigori Iavlinski în dialog cu Mihail Sokolov la Radio *Svoboda*, 22 august 2016, <https://www.svoboda.org/a/27938199.html>.

Rezistența ucraineană sau cum s-a defectat troica puterii postsovietice

Autocrația, oligarhia și puterea ecleziastică și-au dat mâna în Rusia postsovietică, iar troica rusească a puterii absolute a gonit, sub pretextul apărării pământului sfânt al maicii Rusia, pe întinderile mănoase ale Ucrainei. „Mergeți cu vitejie să vă îndepliniți datoria militară și nu uitați că, dacă veți muri pentru țara voastră, veți fi cu Dumnezeu în împărăția Sa, în glorie și în viața veșnică”¹. Astfel li se adresa, din fața altarului în somptuoasele-i odăjdii, patriarhul Kiril tinerilor și mai puțin tinerilor vânați cu arcanul prin orașele și satele Rusiei pentru a fi trimiși, slab instruiți și prost echipați, drept carne de tun în războiul nedrept și criminal contra independenței Ucrainei. De aceea, am apelat la metafora troicii care simbolizează, în contextul războiului ruso-ucrainean, *puterea autocratico-oligarhico-eclaziastică de invadare a Ucrainei*.

Și pentru că mă refer la lecțiile războiului și tăria morală a poporului ucrainean apelez la opinia unui comentator avizat, exprimată pe situl *Deutsche Welle* cu ocazia împlinirii a o sută de zile de război.

O sută de zile. Sunt multe? Sunt puține? Cine câștigă și cine pierde? O sută de zile reprezintă o perioadă îndelungată, dacă ne amintim că, la începutul războiului, numeroși comentatori, în special în Occident, nu vedeau guvernul de la Kiev rezistând atacului rusesc mai mult de două-trei zile. Acesta a fost probabil unul dintre motivele pentru care unele țări, inclusiv Germania, au ezitat să furnizeze arme. O greșeală. Alții, mai ales SUA și Marea Britanie, au livrat arme neîncetat, contribuind astfel la prevenirea unei înfrângeri timpurii a Ucrainei. Prin urmare, prima lecție de la începutul războiului este că livrările rapide de arme salvează vieți².

Și astfel, grație eroismului poporului ucrainean și ajutorului financiar și militar occidental putem vorbi, acum, despre rezistența armată ucraineană și despre defectarea a ceea ce am denumit, *troica puterii autocratico-oligarhico-eclaziastice de ocupație*.

Dar pentru a reuși o asemenea performanță politico-militară, trebuie tărie de caracter și minte limpede în stare să contracareze miturile răspândite de propaganda rusă. De la anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea în 2014 și până la agresiunea militară împotriva Ucrainei, propaganda Kremlinului a desfășurat o

1. NEXTA, 23 septembrie 2022, https://twitter.com/nexta_tv/status/1573058637383471104.
2. Roman Goncharenko, „Peace in Ukraine is illusory at present”, *Deutsche Welle*, 3 iunie 2022, <https://www.dw.com/en/opinion-peace-in-ukraine-is-illusory-at-present/a-62016688>.

campanie de dezinformare susținută și coordonată cu scopul influențării opiniei publice din Rusia și nu numai. Doar enumerarea câtorva mituri și concepții greșite comentate, de altfel, de specialiștii de la Chatham House mi se pare concludentă: „Rusiei i s-a promis că NATO nu se va extinde”; „Trebuie să îmbunătățim relația cu Rusia, chiar și fără concesiuni din partea rusă, deoarece este prea importantă”; „Rusia are dreptul la un perimetru defensiv – o sferă de «interese privilegiate», inclusiv teritoriul altor state”; „Popoarele din Ucraina, Belarus și Rusia sunt o singură națiune”; „Crimeea a fost întotdeauna rusă”¹. Un rezumat al acestor mituri înșelătoare într-un autentic stil propagandistic sovietic îl face însuși președintele Vladimir Putin:

Am certitudinea că adevărata suveranitate a Ucrainei este posibilă numai în parteneriat cu Rusia. Relațiile noastre spirituale, omenești, civilizaționale s-au format de veacuri, provin din aceleași izvoare, s-au călit în aceleași încercări, realizări și victorii. Rudenia noastră se transmite din generație în generație. Ea este în inimile, în memoria oamenilor care trăiesc în Rusia și Ucraina de azi, în legăturile de sânge care unesc milioane de familii ale noastre. Împreună, noi mereu vom fi mult mai puternici și mai fericiți. Pentru că doar formăm același popor².

Dar citind și recitind articolul despre unitatea istorică dintre ruși și ucraineni, mi-a venit în minte o lecție de istorie și verticalitate morală pe care am învățat-o demult.

În anii liceului m-a impresionat în mod deosebit un distins profesor venit de departe. Născut și educat la Cernăuți, dispunând de o bogată experiență multiculturală dobândită înainte și după primul Război Mondial în ținuturile pârjolite astăzi de războiul ruso-ucrainean, domnul profesor Victor Dumanschi ne vorbea la începutul anilor 1960 despre faptul că rușii, ucrainenii și belarușii sunt trei popoare care se disting prin propria identitate etno-lingvistică și culturală. Am reținut atunci ideea că ucrainenii și belarușii au fost înglobați în împrejurări istorico-politice complicate în Rusia țaristă și apoi în moștenitoarea acesteia, Uniunea Sovietică. Am mai reținut de la profesorul nostru că în populația ucraineană domnea un puternic sentiment patriotic și antisovietic, fapt confirmat de primirea trupelor germane, fals percepute în iunie-iulie 1941 ca forțe de eliberare de sub jugul represiv sovietic. Deși aceste informații păreau subversive

1. „Myths and misconceptions in the debate on Russia. How they affect Western policy, and what can be done, in *Chatham House Report*, 13 mai 2021, <https://www.chathamhouse.org/2021/05/myths-and-misconceptions-debate-russia>.
2. Vladimir Putin, „Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев»” („Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor”), 12 iulie 2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.

la începutul anilor 1960 într-o Românie guvernată de Partidul Comunist instalat la putere sub ocupația sovietică, profesorul nostru ne vorbea, ca martor ocular și istoric onest, despre adevărurile și experiențele trăite de români, ucraineni, polonezi, evrei și ruși în teritoriile disputate în deceniile de dinainte și de după cel de-al Doilea Război Mondial.

Mi-am amintit episodul lecției de istorie de acum șase decenii atunci când am citit articolul lui Vladimir Putin. Mi-am dat seama, încă o dată cu acest prilej, de capcana în care intră un propagandist angajat în susținerea intereselor nelegitime ale unei puteri imperialiste, revizioniste, incapabilă să recunoască dreptul la autodeterminare al popoarelor și, implicit, suveranitatea statală a acestora consfințită prin tratatele internaționale. Concret, urmărind negarea statalității actuale a Ucrainei și readucerea acesteia la statutul de parte componentă a Federației Ruse sau, cel puțin, la acela de stat satelit al Federației Ruse, observăm cum diferiții propagandiști – Putin, Medvedev, Soloviev sau altcineva din aparatul politico-propagandistic – trebuie să amestece și să trunchieze, totodată, fapte și adevăruri istorice, să nu recunoască spiritul de rezistență și capacitatea de luptă a poporului ucrainean, să numească conducerea legitimă de la Kiev „cuib de neonaziști”, să răstălmăcească sensurile termenilor și propozițiilor din tratatele semnate la nivel internațional. Și cu cât se străduiesc mai mult, cu atât se îndepărtează mai mult de înțelegerea aspirațiilor naționale resimțite puternic de poporul ucrainean, de stipulările și clauzele care consfințesc legitimitatea acestor aspirații în tratatele internaționale. Adevărul istoric și adevărul de drept internațional pot fi înțelese și conciliate doar când există rezonabilitate și discernământ. Interesele imperialiste și revizioniste clamate propagandistic de un stat incapabil de reforme social-economice modernizatoare distorsionează însă adevărul faptelor, îndepărtându-l astfel de vocea adevărului și a bunului-simț.

Ca orice război, războiul ruso-ucrainean se desfășoară la întretăierea mai multor planuri: geopolitic, militar, informațional, propagandistic, psihologic, economic, energetic, alimentar etc. Dar în cazul acestui război, înrudirea etno-culturală, meandrele istoriei parcurse în conflict sau împreună de cele două popoare, numărul mare de familii mixte fac percepția acestuia mult mai ciudată și dureroasă. Îmi vin în minte acum amintiri din anii 1992-1993 când, în calitate de profesor invitat, susțineam la Universitatea de Stat din Chișinău cursul Doctrinei politice contemporane. Cu acel prilej am cunoscut numeroși colegi de breaslă cu familii mixte, compuse din moldoveni, respectiv ucraineni, ruși, armeni, georgieni, baltici, tătari sau chiar uzbeki, kazahi și tadjici din Asia Centrală. Pot spune că acest peisaj multicultural, familiar mie din propria copilărie tulceană, întreținea o atmosferă plăcută și elevată. Nu pot să nu mă întreb ce se întâmplă acum, ce simt și cum trăiesc colegii mei de la Chișinău războiul din imediata lor vecinătate, cum resimt familiile lor mixte războiul cu care sunt mereu amenințați. De altfel, cu unii dintre colegii și doctoranzii mei de la Chișinău păstrez legătura.

124 Unul dintre aceștia, ceva mai în vârstă, a trăit ca recruta aventura unei alte invazii tragice, aceea a Uniunii Sovietice în Afganistan din anii 1980. Iar verdictul istoriei a fost dat și atunci: *invazia militară din Afganistan a accentuat criza de sistem a Uniunii Sovietice, grăbind colapsul acesteia*. După mai bine de trei decenii ne putem întreba: se află oare acum statul rus într-o situație politico-militară asemănătoare? Trăim cumva sfârșitul unei alte epoci autocratice din istoria expansionistă a statului rus? *Să fi sunat ceasul ultim pentru Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri?*

Rusia, încotro? Durata unei puteri globale depinde de capacitatea sa de inovare și dezvoltare

Combinând cu abilitate tehnicile represiunii și ale propagandei, puterea absolută autocratico-oligarhico-ecclesiastică a reușit până acum prin vectorii săi (Kremlinul, Gazpromul, respectiv Patriarhia Ortodoxă) să contracareze coagularea oricărei alternative politice democratice cu șanse de reușită. În acest context ideologico-politic, fac următoarea observație: propaganda puterii absolute în Rusia postsovietică mizează pe stabilitatea modelului psihocultural tradițional rusec, impenetrabil la democrație și reformele modernizatoare, dar istoria ne arată că *durata unei puteri globale depinde de capacitatea acesteia de inovare și dezvoltare, inclusiv în plan propagandistic*. Propaganda Federației Ruse a preluat ideile naționalismului și expansionismului rusec din miturile propagandei sovietice și cele ale Rusiei țariste contând pe faptul că acestea, fiind asimilate de secole în profilul psihocultural tradițional al poporului rus, vor continua să funcționeze prin inerție și în noul context politic. Dar după cum ne învață lecțiile istoriei, *puterile globale și-au menținut statutul atât timp cât au putut răspunde provocărilor și problemelor majore cu care s-au confruntat*. Pierderea statutului de putere globală în eventualitatea ratării repetate a cursei inovării și dezvoltării economice, tehnologice, politice, propagandistice este marele semnal de alarmă pentru conducerea politică a Federației Ruse. Or, pe fondul insucceselor invaziei armatei ruse în Ucraina, al mobilizării dezordonate și al exodului unei mari părți a populației ruse ce nu recunoaște legitimitatea acestei invazii, putem observa semnele crizei Federației Ruse ca putere globală și, implicit, semnele nemulțumirii populare, nervozității autorităților și crizei propagandei intrată în pană de idei.

Pe fondul războiului ruso-ucrainean, de fapt, un război de uzură al Federației Ruse contra Occidentului, fac o a doua observație: propaganda Federației Ruse vizează slăbirea coeziunii Uniunii Europene și a Tratatului Atlanticului de Nord, mizând pe deteriorarea stării psihomentele a populației din Occident și, implicit, pe slăbirea regimurilor democratice. În orizontul observațiilor anterioare,

propaganda Federației Ruse apare ca un sistem de transpunere a corpusului ideologic al unei puteri autoritare, centralizate, represive și expansioniste în mentalul individual și colectiv al propriului popor și, concomitent, ca un sistem bine coordonat și finanțat de răspândire în rândurile populației occidentale a unui mesaj de neîncredere și nesiguranță în principiile, valorile, instituțiile și practicile democrației și, implicit, de destabilizare socială și politică a statelor occidentale.

Dar atunci când vorbesc despre *corpusul ideologic* al unei puteri autoritare, centralizate, represive și expansioniste, mă refer, deopotrivă, la planurile Călărețului de Aramă care a luat succesiv chipurile Rusiei țariste, Uniunii Sovietice și Federației Ruse. Să urmărim așadar obiectivele și preocupările politice obsesive ale Călărețului de Aramă cu Trei Chipuri, așa cum s-au cristalizat acestea în ultimele patru secole: controlul politico-administrativ integral al puterii etatice centralizate asupra unui vast teritoriu și a imenselor sale bogății; controlul politico-administrativ al puterii etatice centralizate asupra întregii populații prin limitarea dreptului de deplasare și rusificarea numeroaselor etnii răspândite pe un imens teritoriu; reprimarea oricărei opoziții și revolte prin violența și teroarea exercitate de poliția politică secretă sub diversele sale denumiri de-a lungul istoriei: Ohrana țaristă, CEKA/NKVD/KGB/FSB; cultul puterii absolute personalizate și aduarea conducătorului suprem; insuflarea în mentalul poporului rus, drept contrapondere la catolicismul occidental, a ortodoxiei plămădite în aura mistică a creștinismului oriental de sorginte bizantină (exceptând perioada sovietică dominată de ateismul leninisto-stalinist pe post de „religie publică”); respingerea democrației liberale occidentale și a reformelor modernizatoare care nu au găsit în Rusia, după epoca țarului reformator Petru cel Mare, nici clasa politică și nici societatea pregătite pentru implementarea acestora. Conchizând, am putea spune că miza *corpusului ideologic* plămădit în mintea Călărețului de Aramă cu Trei Chipuri a fost și a rămas *conservarea puterii absolute și impunerea acesteia prin teroare și propagandă întregii populații răspândite pe un imens teritoriu.*

Bun cunoscător al mecanismelor psihicului individual și colectiv, manipulator abil al limitelor și slăbiciunilor omenești, Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri a reușit o combinație ideologico-politică prin care sfidează principiile și practica democrației. Atunci când afirm cu neplăcere și îngrijorare acest lucru, mă refer la următorul fapt: combinația de teroare și propagandă țesută în jurul puterii absolute/totale mizează pe reflexele naturale de apărare și supraviețuire prin supunere și ascultare și pe receptivitatea emoțional-afectivă a individului și a colectivității, în timp ce teoria și practica democrației – un produs al culturii și civilizației euro-americe – se adresează capacității de alegere rațională și spiritului de discernământ al cetățeanului și colectivității educate, capabile de (auto)organizare și conducere. Așadar, *Natura versus Cultura!* Iar Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri a știut dintotdeauna că natura stă la baza culturii și că

el poate plăti oricât în natură deoarece dispune, prin teroare și propagandă, de forța de muncă/de luptă a maselor. Dispunând în mod absolut de tezaurul forței de muncă/de luptă a mulțimii indivizilor, Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri a ales calea mai simplă și mai ieftină. El a știut că este prea greu și prea costisitor să elaboreze politici economice și sociale, să înființeze servicii publice și să explice unei populații needucate și sărăcite principiile statului de drept și ale democrației reprezentative, mecanismele autoreglante ale pieței libere, imposibilitatea creșterii veniturilor fără creșterea investițiilor, diminuarea deficitului bugetar fără micșorarea cheltuielilor publice, echilibrarea balanței comerciale fără limitarea importurilor și creșterea exporturilor produselor cu valoare adăugată (manufacturate).

În același timp, bun psiholog al dominării și manipulării, Călărețul de Aramă cu Trei Chipuri a înțeles că este incomparabil mai ușor și mai profitabil să vrăjești sufletul norodului cu iubirea nețărmurită pentru măreața Rusie transfigurată în portretul sacru al patriei-mamă, să cultivi supunerea cvasireligioasă a poporului pentru iubitul conducător perceput de-a lungul timpului sub ipostazele tătu-cului-țar, secretarului general al partidului comunist, președintelui Federației Ruse, să cauți la toate problemele cronice și dificile țapi ispășitori, trădători și sabotori interni sau vinovații în politica companiilor și statelor occidentale. Altfel spus, politica rapace, cinică și disprețuitoare a puterii incompetente și corupte, dar absolute/totale este livrată populației sărăcite, needucate și timorate în ambalajul poleit al populismului, ideologiei ortodoxismului naționalist, xenofobiei, mitului salvatorului, idolatrizării liderului, iar populația sărăcită, needucată și timorată cumpără, la rândul său, „cutia cu bomboane otrăvite” la suprapreț, cu entuziasmul inconștienței și comodității sinucigașe. Și astfel ambele părți, mulțumite de acest îndelungat pact social impus prin dominare și manipulare, convinguesc într-un sinistru „concubinaj” al cărui sfârșit nu se întrevede.

S-ar putea și altfel? „Urmând glasul conștiinței sale, creștinul poate să nu împlinească poruncile statului care-l împing la un păcat grav”

15 martie 2022. Federația Rusă anunță retragerea din Consiliul Europei, înainte de a fi exclusă. În aceeași seară, în cadrul reuniunii extraordinare a APCE, Federația Rusă este exclusă oficial din Consiliul Europei. 12 octombrie 2022, AG a ONU condamnă cu o majoritate „covârșitoare” (143 de state) „anexările ilegale” de teritorii ucrainene de către Federația Rusă. S-au abținut 35 de state, printre care China, India, Pakistan și Africa de Sud. Cele cinci state care au votat împotriva Rezoluției de condamnare a anexărilor ilegale sunt Federația Rusă, Belarus, Siria, Coreea de Nord și Nicaragua. În limbajul sec al cifrelor este evidentă

izolarea Federației Ruse pe scena internațională, iar în drama vieții cotidiene populația începe să resimtă tot mai mult pierderile de vieți omenești pe front și sancțiunile economice impuse de comunitatea internațională. Și cu toate acestea în plan intern nu s-a configurat, deocamdată, o alternativă politică în stare să câștige alegerile convingând oamenii că, de fapt, „calea lui Putin” și orice altă variantă lipsită de viziune și forță reformatoare vor duce statul și societatea rusă spre colaps. Altfel spus, nu s-a găsit încă antidotul în stare să neutralizeze beția puterii și virusul politicianismului din cercul conducerii, nici frica și fatalismul din rândurile populației.

Dimpotrivă, ne aflăm în situația critică în care puterea politică de la Kremlin și puterea economică a Gazpromului s-au angajat într-un război criminal de invadare a Ucrainei, iar Patriarhia Ortodoxă, prin vocea patriarhului Kiril, le-a cerut rușilor să se înroleze în acest război. Angajată într-o aventură militară, izolată pe scena internațională, troica puterii postsovietice se îndreaptă spre o prăpastie în care nu știm dacă nu vor mai cădea și victime colaterale. Ne aflăm, așadar, în situația de a ne întreba cum s-ar putea elibera BORu de dominația statului autocratic și de ideologia ortodoxismului naționalist? Altfel spus, cum și-ar putea câștiga BORu statutul de „biserica liberă într-un stat liber”? Sunt convins că în interiorul BORu există unii ierarhi și preoți care își pun o asemenea întrebare.

„Se poate crea o masă critică în interiorul BORu care să ducă la această schimbare de paradigmă?”, se întreba recent într-o revistă românească de cultură părintele-profesor Wilhelm Dancă¹. Desigur, „în momentul de față, nu, din cauza ideologiei ortodoxismului naționalist care domină astăzi în societatea rusească”. Există totuși o speranță, ne încurajează părintele profesor.

Așa după cum Emmanuel, „Principele păcii”, „Dumnezeu cu noi” s-a născut la Bethleem, nu la Nazaret, tot la fel Dumnezeu care va mântui poporul rus se va naște nu la Moscova, ci în exil, dacă nu cumva s-a născut deja. Afirm lucrul acesta bazându-mă pe două fapte concrete. Primul: din ianuarie și până în iunie 2022 au emigrat 3,8 milioane de locuitori din Rusia (...). Al doilea: din 7 iunie 2022, mitropolitul Ilarion, al doilea ierarh în Patriarhia Moscovei, este în exil la Budapesta, pentru că nu a susținut decizia Patriarhului Kiril de a înființa trei eparhii dependente de BORu în Peninsula Crimeea. De aceea, repet, Dumnezeu păcii pentru „Ruskii Mir” se va naște în exil. Nu ne rămâne decât să-L întâlnim. Important e să fim pregătiți!²

1. Wilhelm Dancă, „Elemente religioase în conflictul ruso-ucrainean”, *Dilema Veche*, nr. 955 din 28 iulie – 3 august 2022, <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-portile-orientului/elemente-religioase-in-conflictul-ruso-ucrainean-1505920.html>.
2. Dancă, „Elemente religioase...”.

Într-adevăr, important este să ne pregătim mintea, sufletul și fapta pentru reforme modernizatoare în interesul binelui public. Semințele renașterii spirituale și ale reformelor înnoitoare se află, de altfel, chiar în documentele recente ale BORu. Elaborat cu ocazia Sinodului Episcopal Jubiliar al BORu din august 2000 – perioadă de răscruce încă dătătoare de speranțe pentru societatea rusă în tranziție postcomunistă –, documentul intitulat „Fundamentele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse”, prezintă o importanță majoră pentru modernizarea bisericii¹. În acest document se pune foarte clar problema raportului dintre biserică și stat, religie și politică. Iată un pasaj memorabil:

Biserica își păstrează loialitatea față de stat, dar porunca lui Dumnezeu, de a săvârși în orice condiții și în orice împrejurări lucrarea mântuirii oamenilor, este deasupra acestei loialități. Dacă puterea îi obligă pe credincioșii ortodocși la apostazie față de Hristos și Biserica Lui și la păcate și fapte vătămătoare sufletului, *Biserica trebuie să refuze să se supună statului* (subl. m.). Urmând glasul conștiinței sale, creștinul poate să nu împlinească poruncile statului care-l împing la un păcat grav².

Ce prăpastie amețitoare între poziția de înaltă ținută morală asumată de BORu într-un moment de libertate și instigarea la invazia și războiul de distrugere în masă proferată de actualul patriarh Kiril în numele unei biserici aservite puterii autocratice de la Kremlin!

Pornind de la faptul că o societate este funcțională atât timp cât poate rezolva crizele majore cu care se confruntă, ca intelectual român familiarizat cu etosul rusesc prin adoptarea unei *atitudini comprehensive de transpunere în situație*, avansează următoarea ipoteză: *eliberată de dominația statului autocratic și ideologia ortodoxismului naționalist, BORu ar putea contribui prin educarea spirituală a poporului la pregătirea unei societăți funcționale capabile de reforme modernizatoare în plan politic, economic și cultural*. Șansele unei societăți funcționale în Federația Rusă, ca și în România, de altfel, depind de aplicarea unor programe raționale de politici publice într-un climat spiritual-religios eliberat de aservirea ideologică-politică. În asemenea circumstanțe, prin adoptarea atitudinii comprehensive de transpunere în situație, putem percepe ieșirea BORu din troica puterii post-sovietice ca un act necesar de purificare morală și mântuire sufletească posibil atunci când fiecare dintre noi, ierarh, cleric, om de bună credință, *vom avea curajul să acționăm ascultând glasul propriei conștiințe*. Sunt conștient de complexitatea

1. „Основы социальной концепции Русской православной церкви”, Sinodul Episcopal Jubiliar al Bisericii Ortodoxe Ruse, Moscova, 13-16 august 2000, <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html>. De asemenea, în limba română în Ioan I. Ică Jr. și Germano Marani, *Gândirea socială a Bisericii*, Deisis, Sibiu, 2002, pp. 185-266.
2. „Основы социальной...”, III. 5.

unui asemenea proces, de dificultățile și riscurile asumate de ierarhii și preoții reformatori din Federația Rusă. Situațiile excepționale cer, însă, măsuri excepționale. Dincolo de temerile induse de puterea autocratico-oligarhico-eccleziastică fiecăruia dintre noi, tragedia umană și gravitatea războiului ruso-ucrainean *nu pot fi înfruntate decât ascultând vocea interioară a conștiinței morale.*

Flashback. O seară de neuitat la Muzeul Național „Taras Șevcenko” din Kiev

August 1973. Mă aflu într-o excursie în Uniunea Sovietică, organizată de Oficiul Național de Turism (ONT). După vizitarea Moscovei, Leningradului și Minskului, a urmat Kievul. Situată pe ambele maluri ale Niprului care curge maiestos printre dealurile împădurite ale orașului, metropola ucraineană este împodobită de secole cu palate, catedrale și mănăstiri ale căror cupole aurite strălucesc în lumina soarelui. Vizităm Mănăstirea Kiev a Peșterilor (Lavra Kiev Pechersk), catedralele Sfânta Sofia, Sfântul Volodimir, Sfânta Adormire. Seara, participăm la o memorabilă întâlnire cu poezia lui Taras Șevcenko, a cărui operă literară stă la baza limbii și literaturii ucrainene moderne. Pe fondul muzical al unei nostalgice melodii populare ucrainene, se aud versurile încărcate cu un puternic mesaj premonitoriu ale „cobzarului” sufletului ucrainean...

Bibliografie

- CORNEA, Andrei, „«Calea lui Gorbaciov» și «calea lui Putin»”, *Dilema Veche*, nr. 961 din 8-14 septembrie 2022.
- DANCĂ, Wilhelm, „Elemente religioase în conflictul ruso-ucrainean, în *Dilema Veche*, nr. 955 din 28 iulie-3 august 2022.
- „ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОЙ КОНЦЕПЦИИ Русской Православной Церкви” („Fundamentele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse”), Sinodul Episcopal Jubiliar al BORu, 13-16 august 2000.
- GONCHARENKO, Roman, „Peace in Ukraine is illusory at present”, *Deutsche Welle*, 3 iunie 2022, <https://www.dw.com/en/opinion-peace-in-ukraine-is-illusory-at-present/a-62016688>.
- ICĂ, Ioan I. Jr. & Germano Marani, *Gândirea socială a Bisericii*, Deisis, Sibiu, 2002.
- IAVLINSKI, Grigori & Mihail Sokolov, „În orice sistem rusesc – minciuna și furtul!”, *Radio Svoboda*, 22 august 2016.
- KIRIL, patriarhul, „Mergeți cu vitejie să vă îndepliniți datoria militară”, twitter.com>nexta_tv>status.
- PORA, Andreea, „Oligarhii conectați la Gazprom mor pe capete. Ce știu despre Putin”, *Europa liberă, România*, 4 mai 2022.

- 130 PUȘKIN, A.S., *Poeme*, trad. de George Lesnea, Junimea, Iași, 1972.
- PUTIN, Vladimir, „Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor” (*Ob istoricheskom yedinstve russkikh i ukrainsev*), 12 iulie, 2021, în kremlin.ru.
- VALEV, Emil B., „Problemele dezvoltării economice a raioanelor dunărene din România, Bulgaria și URSS, *Viața Economică*, anul II, numărul 24(43), 1964, pp. 47-59.
- „Court Deals Blow To Russian Press By Revoking Novaya Gazeta Print License”, *Radio Free Europe. Radio Liberty*, September 5, 2022.
- Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale, adoptată la Plenara lărgită a CC al PMR, din aprilie 1964*, Editura Politică, București, 1964.
- „Myths and misconceptions in the debate on Russia. How they affect Western policy, and what can be done”, *Chatham House Report*, 13 May, 2021.

Călărețul de Aramă. Identitate și imperialism în Rusia, de la Romanovi la Putin¹

Ioan Stanomir

Introducere

Rândurile de față sunt tentativa, modestă, de a interoga un obiect de cercetare care se sustrage lecturii facile: relația dintre obsesia identitară și vocația imperialistă a Rusiei. Tragedia din Ucraina a relevat, în mod dramatic, impasul în care putinismul a plasat Federația Rusă. La trei decenii de la dispariția URSS, Rusia este o pseudofederație a cărei structură imperială se suprapune peste arhitectura autocratică.

Involuția a fost, în acești treizeci de ani, una spectaculoasă. De la iluziile gorbaciovismului la militarizarea barbariei putiniste, drumul pe care Rusia îl parcurge nu poate fi separat de constantele istorice pe care le descoperă dinamica ideilor. Tentațiile organizării de cazarmă și ale expansiunii teritoriale nu au fost niciodată eliminate din imaginarul politic rus. Putinismul este un compus de sinteză în care putem recunoaște urmele țarismului și ale stalinismului.

Eseul de față are trei segmente. Primul este o variațiune în jurul unei teme esențiale, obsesia identitară rusă: dialogul cu Occidentul se află la temelia neliniștii ce hrănește nu doar creativitatea rusă, ci și sensibilitatea imperială. De aici, necesitatea de a pune în legătură istoria ideilor și istoria politică. Al doilea încearcă să identifice, sumar, moștenirea stalinistă în ordinea Rusiei de azi: nostalgia sovietică este inseparabilă de elogierea măreției imperiale. Segmentul de încheiere este dedicat investigării tensiunii dintre pace și război pe durata lungă a Rusiei: reculul militar este, în cazul Rusiei și al URSS, fundalul pe care se plasează criza de sistem politic. Viitorul putinismului depinde de Ucraina. Eșecul militar poate fi începutul sfârșitului.

1. Textul de față pornește de la eseurile publicate, într-o primă formă, pe platforma contributors.ro.

Occidentul și neliniștea rusă

Nicio altă întrebare nu este mai obsedantă în istoria intelectuală a Rusiei decât aceea ce privește propria ei identitate. De trei secole, din clipa în care Petru cel Mare a acordat Moscovei hlamida imperială, Rusia se află prinsă în acest dialog frenetic cu Occidentul. În această oglindă pe care i-o întinde civilizația pe care o imită, dar și pe care o detestă, Rusia își poate contempla propriul chip¹.

Oscilând între elanul mesianic și îndoiala de sine, Rusia este troica gogoliană ce alunecă pe oceanul istoriei, în căutarea unui destin al măreției. Crimele și teroarea, brutalitatea și minciuna de stat sunt instrumentele de care imperiul se servește. Între Europa și Asia, Rusia se privește pe sine ca pe un sfinx ce nu își poate spune taina. Sentimentul unicității misiunii sale este responsabil pentru energia feroce cu care a strivit și a distrus popoare: întoarsă către ea însăși, Rusia proiectează asupra lumii de dinafara ei furia cuceritoare a unui stat ce nu cunoaște odihna.

Dezbaterea în jurul întrebării „ce înseamnă a fi rus?” este inseparabilă de trauma modernizării autocratice pe care a provocat-o revoluția lui Petru cel Mare. Ruptura istorică a născut cadrul pentru interogațiile pasionate. De atunci literatura și mișcarea ideilor din Rusia sunt dominate de febrilitate și neliniște. De la Ceadaev la Blok, de la Pușkin la Tolstoi și Dostoievski, condiția rusă este în centrul polemicii ce acordă vocilor intelectuale timbrul lor unic².

Și poate că tensiunea din poemul lui Pușkin rezumă, tragic, dilema unui destin: Călărețul de Aramă, teribilul Petru, nu este doar demiurgul ce clădește o nouă lume, ci și cel care-l strivește, sub copitele statuii sale, pe Evgheni: contradicția dintre grandoearea statului și fragilitatea individuală este parte din tragedia Rusiei însăși. Petru, ziditorul, își păstrează în textul lui Pușkin întreaga sa ambiguitate. Admirația pentru moștenirea sa este amestecată cu teama ivită din vecinătatea colosului ce nu cultivă mila sau compasiunea.

Tensiunea dintre artificialitatea hipnotică a Petersburgului și organicitatea Moscovei este parte din aceeași istorie a identității ruse. Dacă primul oraș este manifestul unei voințe prometeice de desprindere de letargia orientală, al doilea este cel în care se adună energiile unui trecut al negurii și al credinței. Oscilația între cele două efigii este ezitarea între seducția Occidentului și replierea spre sine a unui univers marcat de sentimentul unicității sale.

1. Pentru o prezentare a ideilor politice din Rusia, în dezvoltarea lor diacronică, recomand Andrejz Walicki, *A history of russian thought, from the Enlightenment to marxism*, Stanford University Press, 1979.
2. O analiză clasică a sindromului identitar rus este realizată de James Billington în *The icon and the axe: An interpretive history of russian culture*, Vintage Books, 1970.

Transformarea unui spațiu periferic în marele imperiu al Ecaterinei este acompaniată de nașterea elitei ce se interoghează asupra propriului său rol. Critica este motivată, de cele mai multe ori, de frustrarea tragică provocată de încremenirea autocrației. Între elită și stat, relațiile sunt extrem de complicate. Din această elită se ivesc decembriștii, Herzen sau Bakunin. Obsesia condiției ruse ar fi imposibilă în absența aculturației occidentale. Meditația în jurul destinului Rusiei se poartă în cadrele pe care Occidentul le furnizează.

Între radicalismul progresist și conservatorismul slavofil romantic de extracție germană, vocile Rusiei aleg extremele, cu fervoarea care le este caracteristică. Dar, dincolo de polemici, occidentalizantii și slavofiliile sunt uniți de credința comună în unicitatea destinului rus. Linia de demarcație este mai complicată decât pare. Rusiei îi este dat să învingă acolo unde alții au eșuat – fie prin flacăra revoluționară, fie prin puritatea credinței sale creștine. Indiferent de sens, indiferent de direcție, intelectualii ruși din acest moment descoperă drumul pe care Rusia trebuie să-l parcurgă: Rusia poate indica întregii omenirii calea de ieșire din labirint. Populismul rus ilustrează el însuși această ambiție a mesianismului.

Socialismul pe care Rusia îl va crea nu va avea nimic din imperfecțiunea erei industriale. Obștea țărănească este rezervorul din care se va hrăni un alt viitor. Spre egalitatea socialistă, dar pe o cale ce este trasată de istoria ei ireductibilă la cea a Vestului – iată opțiunea populistă! Radicalii au în comun cu slavofiliile admirația pentru acest tezaur rural necorupt.

Intelighenția rusă, izolată de națiune și ostilă statului autocratic, va împinge până la ultimele consecințe interogația în jurul destinului rus. În exil intern sau în emigrație, ea este torturată de urgența schimbării istorice. Radicalismul ei este marcat de ambiție prometeică. Stânga păstrează în Rusia elanul profetic ce pare dispărut în Occident. Teroarea și asasinatul devin armele de care revoluționarii se servesc spre a elibera din cătușele sale poporul însuși. Creația lor va dovedi Occidentului potențialul geniului adamic al Rusiei.

Obsesia condiției ruse dăruiește literaturii aura ei mesianică și pedagogică. Relația ambiguă cu Occidentul se citește în aproape toate textele sale. Contaminarea intelectuală este dublată de tentația căutării rădăcinilor. Scriitorul devine, în viață fiind, Profetul ce aduce cuvintele salvării. Dostoievski și Tolstoi sunt imaginea acestei vocații ce depășește literatura, spre a intra în domeniul educației morale. Din Rusia, cea care nu poate fi Occidentul, ajunge spre Vest un timbru al noii credințe.

Leninismul rămâne fidel acestei vocații reîntemeietoare. Curajul leninist izbândește acolo unde Occidentul a ratat. Rusia sovietelor nu va fi Comuna din Paris. Prin revoluție, Rusia întrece Occidentul, ca avangardă a viitorului în marș. Stalinismul este căpătul de linie al mesianismului: ceea ce se zidește în URSS

134 ține de miracolul voinței partinice și de geniul rus. Protocronismul stalinist reafirmă emanciparea Rusiei de sub vraja Occidentului¹.

Între Vest și Est, Rusia s-a aflat în umbra neliniștitoare a Călărețului de Aramă. Sfidarea sângeroasă de acum trimite la un trecut de întrebări și de complexe identitare. Între decența cehoviană și delirul putinist, Rusia are de făcut o alegere cât se poate de clară. Căci de această opțiune depinde posibilitatea ei de a fi parte a unui spațiu comun al civilizației, iar nu doar un domeniu încrămențit al barbariei și crimei.

Spectrul lui Stalin: secolul sovietic și moștenirea sa

Umbra lui Stalin se întinde asupra Federației Ruse de astăzi. În Rusia lui Putin, mausoleul lui Stalin este intact. Privit ca întemeietor și apărător al patriei, Stalin pare întruchiparea a tot ceea ce Rusia de astăzi aspiră să devină. Măreția domeniului său colonial este evocată cu nostalgie, în vreme ce gloria sa militară îl inspiră pe președintele Federației Ruse în atacul barbar împotriva Ucrainei. Niciodată desprinsă cu adevărat de comunism, Rusia lui Putin se cufundă în acest trecut sovietic stalinist spre a absorbi o întreagă energie a resentimentului. Urile de azi duc mai departe urile de ieri. Statuia lui Stalin tronează, spectral, în vecinătatea Kremlinului².

Stalinismul hrănește putinismul cu o materie ideologică proteică și influentă. Dacă Lenin este acuzat pentru nașterea unui stat artificial, Ucraina, denunțat fiind pentru crimele primilor ani de după 1917, Stalin întruchipează grandoarea la care Rusia lui Putin privește ca la un posibil îndreptar. Brutalitatea stalinistă legitimează brutalitatea de acum, ca într-o oglindă. Suspiciunea paranoidă a stalinismului se regăsește în tenacitatea cu care oficialii de la Kremlin acuză desfășurarea unui elaborat complot occidental.

Epoca lui Stalin rezumă, în această recuperare simbolică de acum, efortul de reconstrucție imperială rusă. Dincolo de colectivizare, dincolo de teroare, dincolo de trauma colectivă se află imaginea Uniunii Sovietice ce se confundă, în termeni etnici, cu marea națiune rusă. Sacrificiile sunt necesare spre a atinge obiectivul asumat: creșterea puterii militare și descurajarea unei agresiuni. Expansiunea de după 1945 nu ar fi fost posibilă fără planurile cincinale și fără marele

1. Recomand perspectiva lui Martin Malia asupra acestei relații delicate, în *Russia under western eyes: From the bronze horseman to the Lenin mausoleum*, Harvard University Press, 1999.
2. O panoramă întâlnim la Stephen Kotkin, în cele două volume din trilogia dedicată lui Stalin: *Paradoxes of power. 1878-1928*, Penguin Press, 2014, și *Waiting for Hitler. 1929-1941*, Penguin Press HC, 2017.

elan industrial. Victimele sunt un cost irelevant pe acest drum al consolidării Rusiei.

Stalinismul transmite Rusiei lui Putin una dintre cele mai importante lecții: necesitatea conducerii autocratice ca temelie a Imperiului. În prelungirea unei reflecții dominante în imaginarul țarist, stalinismul reafirmă legătura esențială dintre unicitatea puterii și expansiunea statului. Dezunirea, instabilitatea, pluralismul afectează ordinea de granit a domeniului Rusiei. Cei ce se opun Conducătorului comit un act de trădare. Rusia se confundă cu cel ce se află în fruntea ei. Ferocitatea cu care Putin își urmărește inamicii este un semn al stalinismului ce locuiește imaginarul politic rus de astăzi.

Umbra stalinismului înseamnă și suspiciunea ce obligă la construirea Dușmanului care trebuie denunțat permanent. Fidel liniei ideologice staliniste, putinismul propune alianța dintre Dușmanii interni și externi. Disidenții din Rusia participă la efortul Occidentului de a submina puterea Rusiei. Dușmanului extern îi răspunde, dialectic, Dușmanul din cetatea asediată.

Logica puterii de la Moscova evocă anii de debut ai „războiului rece”. Rusia este o fortăreață care se cere condusă asemenea unei garnizoane. Statele Unite și aliații lor inițiază conspirațiile ce-i antrenează pe cei ce tăgăduiesc autoritatea de drept divin a lui Putin. Controlul totalitar crescând este consecința naturală a sindromului încercuirii. Pașnica națiune rusă este obligată să se apere spre a supraviețui.

Putinismul rafinează ipoteza stalinistă în momentul în care îmbină nostalgia sovietică cu mesianismul rusesc. Asemenea stalinismului, putinismul atribuie calitatea de inamic unor întregi națiuni. Premeditarea genocidului înfăptuit în anii '30 în Ucraina anticipează minuțiozitatea cu care Rusia de astăzi bombardează, violează, jefuiește și deportează în Ucraina atacată. Cei ce refuză să facă parte din marea națiune slavă a lumii ruse trebuie eliminați ca popor.

Precedentul stalinist oferă un îndreptar. Crimele de la Katîn au fost tentativa de a soluționa problema unei alte națiuni inamice, cea poloneză. Politica din teritoriile ocupate de Rusia este una prin excelență stalinistă. Scenografia aneșării entuziaste trimite la clipele în care Pactul Ribbentrop-Molotov era încheiat. Deportările și teroarea sunt un semn al erei sovietice.

Stalinismul predă putinismului și lecția criminală a disprețului față de viețile omenești. Războiul din Ucraina este ecoul marilor campanii staliniste. Legile dreptului internațional sunt suspendate acum, după cum au fost ignorate atunci. Armata rusă este armata sovietică: doctrina stalinistă ignoră linia de separare dintre militari și civili. Războiul stalinist este o apoteoză a violenței generalizate; războiul putinist merge pe același drum, al ferocității asumate. Gropile comune sunt parte din moștenirea generalisimului Stalin.

Federația Rusă de acum se confundă, din ce în ce mai mult, cu o citadelă stalinistă. O mare de ostilitate înconjoară Rusia, iar mobilizarea resentimentului

136 pare să fie strategia regimului de la Moscova. Siluetele lui Lavrov și ale lui Molotov par una singură acum. Umbra lui Stalin se întinde asupra unui stat ce cultivă teroarea și intimidarea nucleară ca instrumente ale politicii sale externe: barbaria își caută în trecutul stalinist rădăcinile ei sângeroase.

De la Romanovi la Putin: război și stat în Imperiul Rus

Politica Rusiei face apel, din chiar momentul întemeierii Imperiului, la instrumentul războiului. Iar războiul este inseparabil de modul în care regimul autocratic se construiește și se consolidează, căci despotismul și agresivitatea externă se potentează reciproc. Conducătorii Rusiei privesc expansiunea teritorială ca pe mandatul fără de care propria lor guvernare ar fi una ilegală. De aproape trei secole, condiția statului rus a fost definită de vocația anexiunii: războaiele sunt treptele pe care Rusia urcă spre ținta măreției ei.

Ordinea autocrației a fost șubrezită în momentele în care reculul strategic provocat de înfrângerile militare a oferit ocazia unei reformări, fie și parțiale. Invincibilitatea statului a fost înlăturată pe câmpul de luptă, deschizând un capitol de căutări și de schimbări. Eșecurile au însemnat, în secolele XIX-XX, prilejul unor mutații spectaculoase. Stabilitatea despotismului a fost asigurată doar de triumful ce ocaziona o nouă exaltare a grandorii puterii ruse.

Pentru Imperiul Rus, cel de dinainte de 1917, înfrângerile umilitoare au constituit fundalul experimentelor constituționale care au temperat autocrația. Epoca marilor reforme inițiate de Alexandru al II-lea e fost răspunsul politic la catastrofa din Crimeea. Concesiile lui Nicolae al II-lea au avut ca scop evitarea colapsului provocat de războiul cu Japonia. Deloc paradoxal, slăbiciunea Imperiului a permis o modestă și limitată creștere a libertății politice în Rusia¹.

Acest tipar al înfrângerii ce înseamnă prilej pentru schimbare este vizibil și în momentul în care *perestroika* și *glasnost* au fost imaginate de către elita sovietică. Nu este vorba aici de un gest de generozitate umanistă, ci de evaluarea impasului generat de imposibilitatea de a menține un ritm al înarmării și al confruntării. Anul 1991 a fost posibil doar pentru că URSS a pierdut „războiul rece”.

Regimul Putin se înrădăcește în această tradiție marcată de trauma lichidării URSS și de episoadele de retragere ce urmează: ca și în cazul nazismului, putinismul apelează la un mit fondator al umilirii și al trădării. Ascensiunea lui Putin este grăbită de un război, cel cecen, menit să restabilească prestigiul imperial.

1. O analiză clasică a intervalului dintre marile reforme și Marele Război este realizată de Hugh Seton-Watson, în *The decline of imperial Russia, 1855-1914*, F.A. Praeger, 1965.

Ferocitatea cu care Vladimir Putin urmează politica de agresiune în Ucraina nu este un accident, ci reflexul înțelegerii acestei dinamici istorice. Cleptocrația lui Putin este dependentă, spre a supraviețui, de un stat al arbitrariului și al controlului totalitar. Vocația imperială servește spre a întări edificiul autocrației. Resentimentul antioccidental este utilizat drept combustibil al acestui război ce vizează restabilirea puterii ruse în zonele privite ca aparținând, istoric, Imperiului.

Regimul lui Putin este prizonierul mecanismului ce marchează condiția despotismului în Rusia. Eșecul unei campanii militare poate fi începutul sfârșitului pentru o anumită ordine politică. De aici, energia infernală cu care Federația Rusă distruge orașele și satele Ucrainei. O Rusie care ar fi înfrântă în Ucraina ar putea cunoaște instabilitatea ce șubrezește arhitectura cazonă a dictaturii. Reculul militar ar putea fi ocazia unei parțiale reforme, după cum ar putea fi prilejul imploziei statale.

Perspectivile unor negocieri cu această Rusie ce reafirmă măreția imperială prin tacticile crimelor de război sunt excluse. Rusia își propune să submineze, definitiv, statalitatea Ucrainei și să demonstreze țărilor de la periferia ei colonială că orice tentativă de desprindere le va fi fatală. Mesajul Moscovei nu este mai puțin brutal atunci când este adresat fostei Europe din lagărul socialist. Nostalgia țarismului se suprapune peste nostalgia sovietică. Barajele de artilerie din Ucraina sunt manifestul prin care se rostește voința Rusiei de a reveni în acest spațiu abandonat după 1991.

Politica Moscovei este – acum, ca-n trecutul ultimelor trei secole – una a violenței, intimidării și șantajului. Divizarea treptată a Occidentului și uzura unui război de lungă durată sunt factorii pe care mizează Putin și cercul său. Pentru Federația Rusă, un viitor care ar exclude distrugerea Ucrainei ca stat ar fi unul neliniștitor. Un experiment atlantic și democratic la granițele sale ar putea acționa ca un precedent. Teama de contaminarea democratică este centrală în imaginarul putinist.

Iată de ce războiul din Ucraina este cel din urmă pariu al Imperiului. Federația Rusă nu poate accepta un rol care să nu fie unul de dominație globală. Ambiția putinismului este aceea de a reafirma măreția, prin barbarie și teroare. Pe urmele Romanovilor și ale lui Stalin, Putin crede în unicitatea mesianică a destinului Rusiei. Soliditatea dictaturii sale depinde de victoria militară: viitorul Imperiului și al despotismului putinist se decide în Ucraina.

Bibliografie

- BILLINGTON, James, *The icon and the axe. An interpretive history of russian culture*, Vintage Books, 1970.
- KOTKIN, Stephen, *Paradoxes of power. 1878-1928*, Penguin Press, 2014
KOTKIN, Stephen, *Waiting for Hitler. 1929- 1941*, Penguin Press HC, 2017.
- MALIA, Martin, *Russia under western eyes. From the bronze horseman to the Lenin mausoleum*, Harvard University Press, 1999.
- SETON-WATSON, Hugh, în *The decline of imperial Russia, 1855-1914*, F. A. Praeger, 1965.
- WALICKI, Andrejz, *A history of russian thought, from the Enlightenment to marxism*, Stanford University Press, 1979.

Zidul Kievului. Din nou, două Europe

Sorin Bocancea

Introducere

În evaluarea războiului din Ucraina este vorba de clasică opoziție dintre forța dreptului și dreptul forței. Un stat suveran, a cărui integritate a fost garantată de vecinul său mai puternic atunci când i-a cedat armamentul nuclear, a fost invadat tocmai de garantul integrității sale. Procesul a început în 2014, printr-o operațiune de invazie atipică față de care ceilalți doi garanți ai integrității teritoriale a Ucrainei, Marea Britanie și SUA, nu au avut nicio reacție. Însă din acel an Ucraina a început să-și profesionalizeze armata pentru că Rusia dădea semne că vrea mai mult.

Deși după 2014 au fost tensiuni în regiune, m-am numărat printre cei care au susținut că intenția lui Putin de a lansa invazia din februarie 2022 asupra Ucrainei este doar un instrument pentru a renegocia prețul gazelor naturale, că e o cacealma, bazându-mi susținerea pe două argumente: situația jalnică a tehnicii militare pe care o adunase la granița cu Ucraina (spuneam că acele tancuri se vor descălța până la Kiev și în mare parte evaluarea mea a fost corectă) și faptul că niciodată Rusia nu a intrat în conflict cu toată lumea occidentală deodată, ci doar cu o parte a ei aflată în conflict cu cealaltă. Am spus atunci că e o nebunie să pornești așa ceva cu o asemenea armată împotriva unui asemenea adversar. Și „nebunia” s-a produs.

Fiind încurajat de izolaționismul în care începuse Trump să aducă SUA, de degradingolada în care s-a produs retragerea trupelor NATO din Afganistan în vara lui 2021 și de incoerența statelor membre ale UE în politica externă, Putin a atacat Ucraina cu armamentul care oricum trebuia dat demult la casare. Așa cum mulți nu s-au așteptat să atace, nici el nu s-a așteptat la o asemenea opoziție din partea ucrainenilor și nici la sprijinul occidental oferit acestora.

Pentru că este cel mai mare conflict din Europa postbelică (conflictele din fosta Iugoslavie fiind mai puțin periculoase, deși sângeroase și pline de atrocități, dată fiind dimensiunea și poziția geostrategică a actorilor implicați), războiul din Ucraina este analizat și comentat zi de zi, mass-media occidentale ținând un

jurnal al acestuia. Aflăm zilnic despre crimele și jafurile săvârșite de armata rusă, iar pentru noi, cei din fostul lagăr comunist, acestea nu sunt noutăți absolute, pentru că cei mai vârstnici din familiile noastre ne-au povestit despre ce înseamnă „cizma rusului”. Puțini credeam că, după încheierea Războiului Rece și după cele trei decenii de postcomunism rușii vor mai emite vreodată pretenții teritoriale în Europa. Despre comportamentul hegemonic față de unele foste republici sovietice din Asia știam, dar era o chestiune a CSI. Însă escaladarea conflictului prin invazia declanșată în februarie 2022 a adus în teatru de operații pretenții ce depășesc granițele CSI, vizat fiind Occidentul. De ce? Pentru că Ucraina a optat pentru calea occidentalizării, iar atacarea ei este o luptă cu un model politic și nu cu un simplu stat vecin „deviaționist”.

Pe 20 februarie 2014, în zilele Euromaidanului, scriam:

Cu 25 de ani în urmă, Germania era țara dintre cele două Europe (cea democratică și cea a lagărului comunist). Pe atunci exista și o graniță clar trasată. Acum, Ucraina este țara dintre două Europe ce se confruntă între aceleași granițe: una democratică, a valorilor asumate de UE, și alta a postcomunismului sovietic, în care practicile guvernanților au rămas aceleași ca în timpul URSS. Spre deosebire de Germania, în Ucraina nu există un zid în mod concret și nicio graniță care să despartă două părți cu regimuri diferite ale aceleiași țări. Zidul de foc ridicat în Kiev este între populația ce vrea valorile occidentale și guvernarea care perpetuează practicile sovietice și vrea într-o posibilă uniune eurasiatică¹.

De atunci, parcursul Ucrainei a fost în sensul dorit de protagoniștii Euro-maidanului, fapt consfințit la urne. De atunci, cetățenii și liderii politici ucraineni vor același lucru pentru Ucraina: spre Occident. Însă Rusia nu s-a împăcat cu ideea și, pentru că propunerea de rupere a Ucrainei în două, pe modelul celor două Germanii, nu a fost acceptată, a pornit invazia.

În cele ce urmează voi prezenta elemente definitorii ale agresorului din acest conflict, Rusia, pentru a explica de ce, după trei decenii de proces al democratizării Europei „de la Atlantic la Urali”, cu succesele sale incontestabile, se produce o nouă divizare a acesteia. Dacă până acum Rusia mai mima democratizarea, odată cu invadarea Ucrainei și cu barbaria manifestată împotriva populației civile ea a arătat clar că nu are de gând așa ceva, ci impunerea propriului model anti-democratic. O nouă „cortină de fier” cade pe granița dintre Ucraina și Federația Rusă, oricare va fi aceasta în final. Vom avea iar două Europe, pe acest continent separându-se din nou două lumi: cea democratică occidentală, ce va include și Ucraina, și cea a țărilor cu regimuri autoritare: China, Rusia, Belarus, Iranul ș.a.

1. Sorin Bocancea, „Zidul Kievului”, *Adevărul*, 20 februarie 2022, <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/zidul-kievului-1514669.html>, accesat la 9 noiembrie 2022.

Putin și poporul rus

Mulți dintre cei care au comentat evenimentele din Ucraina și-au pus speranța în posibilitatea ca oamenii din jurul lui Putin sau o masivă revoltă populară să-l elimine în scurt timp. După o judecată în canon occidental, așa ar fi trebuit să se întâmple, dar față de această speranță am fost circumspect, pentru că știam de la gânditorii și politicienii ruși cum funcționează acolo puterea politică.

În analiza societății ruse a secolului al XIX-lea, Nicolai Berdiaev arăta că aceasta avea două puteri: țarul și poporul. Între acestea se plasa intelectualitatea, sau *intelighenția*, ruptă de amândouă. Astfel, Rusia era o țară a contrastelor, în care erau active instinctul de putere al statului și instinctul de dreptate al poporului. „Poporul rus a fost dintotdeauna un aliat al statului”, dar tot el s-a răzvrătit împotriva acestuia¹. Puterea politică și-a avut propriile calcule, poporul fiind lăsat în seama bisericii, având obligația supunerii. Revoluția bolșevică doar a schimbat stăpânii poporului rus, fiindcă noii conducători s-a dovedit a fi și mai opresivi decât cei tocmai executați.

Propun să venim mai aproape de prezent, să intrăm în sfera puterii ultimelor două decenii sovietice, pentru că acolo vom găsi repere ce ne vor facilita înțelegerea puterii politice a Rusiei de azi. Iată ce-și amintea Mihail Gorbaciov despre atmosfera de la Kremlin la moartea lui Brejnev: „membrii conducerii sovietice s-au dovedit incapabili să răspundă provocărilor vremii. Fideli unor norme și reprezentări învechite, ei au ignorat apariția unor schimbări profunde în știință și tehnică, în condițiile de viață și de muncă ale oamenilor, ale țărilor și regiunilor, ale comunității internaționale, schimbări care marcau nașterea unei noi civilizații”². Odată cu moartea lui Brejnev, se punea problema schimbării: „Societatea simțea nu doar că țara are nevoie de schimbări, ci și că se afla în ajunul lor”³. Speranța ca Iuri Andropov să demareze reforma așteptată a fost iluzorie. Deși începuse bine, cu semnalarea problemelor și cu schimbarea a trei miniștri, chiar „în condițiile de «stabilitate a cadrelor» care domnise timp de trei decenii”⁴, el avea să încheie mandatul repede, din cauza bolii și a vârstei, fără rezultatele așteptate. La întrebarea dacă Andropov ar fi dus la capăt schimbările necesare, lui Gorbaciov îi răspund faptele acestuia: nu a ridicat niciodată problema crimelelor staliniste, nu s-a opus revalorizării lui Stalin de către Brejnev, a fost implicat

1. Nicolai Berdiaev, *Originile și sensul comunismului rus*, traducere de Ioan Mușlea, Dacia, Cluj-Napoca, 1994, pp. 38-39.
2. Mihail Gorbaciov, *Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika*, traducere de Justina Bandol, Litera, București, 2013, p. 297.
3. *Ibidem*, p. 299.
4. *Ibidem*, p. 307.

în evenimentele din Ungaria, Cehoslovacia și în războiul din Afganistan. A fost „în luptă cu «eterodoxia», cu «disidența», când chiar și încercările de a pune problema libertății și a drepturilor omului erau proclamate infracțiuni! Se vede că munca de mulți ani în KGB, cu «specificul» ei, își pusese amprenta asupra întregii sale mentalități, a modului său de viață, îl făcuse bănuitor și, într-o anumită măsură, îl condamnase să slujească sistemul”¹.

O caracteristică a liderilor comuniști era voința lor de a rămâne în funcții până la moarte; caracteristic clasei politice rusești este lipsa contestării acestei voințe. Abia Andropov a ajuns să le ceară unora să iasă din funcție și să-și vadă de sănătate, cu garanția că-și vor păstra privilegiile. Așa a fost cazul secretarului C.C. Kirilenko, care nu mai putea urmări discuțiile și nici nu a fost în stare să-și scrie cererea de concediu. Și Andropov însuși a ieșit din politică cu picioarele înainte, lui urmându-i rapid Constantin Cernenko. Gorbaciov crede că este posibil ca, atunci când l-a propus în funcție, Tihonov să se fi așteptat la un refuz,

la o autorecuzare din partea lui Cernenko, care era conștient de propria sa stare și ar fi trebuit să recunoască, privindu-se cu un ochi critic, că nu era în stare să conducă țara. Dar nu s-a petrecut nimic de acest fel. Voturile „împotriva” în asemenea cazuri nu intrau în tradiția Biroului Politic. Toți au fost de acord cu propunerea lui Tihonov, toți au votat „pentru”, inclusiv eu. Iar justificarea era deja fabricată: „Cel mai important e să nu permitem dezbinarea”².

Deci cuvintele de ordine în sfera puterii erau „stabilitatea cadrelor” și „unitatea”. Să nu uităm că doar Hrușciov (cel care a început destalinizarea), Elțîn și Gorbaciov au plecat din funcții în viață.

Preluarea puterii de către Gorbaciov în 1985 a însemnat declanșarea vastului program de restructurare, perestroika, pe care Andropov nu reușise să-l lanseze. Iată cum evalua situația de atunci unul dintre arhitecții programului, Alexandr Iakovlev:

Ne-am scaldat într-o ideologie care ne-a închistat, de-a lungul anilor, în clișee și stereotipuri: 1. *Lupta*: pentru socialism (...), împotriva imperialismului (...), pentru pace (...). 2. *încrederea*: în Partid (...), în supunere (...), în stat (...), în conducătorul uzinei sau președintele colhozului. Aceste stereotipuri guvernau fiecare existență și-i făceau pe oameni să se dedubleze, să se comporte ca niște ipocriți și cinici. Superiorii erau vorbiți de rău în absență și laudați în public. Toți împreună erau *pentru* (...) și fiecare, separat, *împotriva* (...). Un fel de schizofrenie în masă³.

1. *Ibidem*, pp. 333-334.

2. *Ibidem*, p. 336.

3. Alexandr Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică. Convorbire cu Lilly Marcou*, traducere de Sanda Grigoriu, Humanitas, București, 1991, p. 91.

Să se fi schimbat radical cele două componente ale societății rusești în cele trei decenii de postcomunism? Perioada lui Elțin a fost cea a jafului, a spolieii statului de către cei ce aveau să devină oligarhi. La prima întâlnire cu ei, Putin a făcut o înțelegere: „puteau să-și păstreze averile atâta vreme cât nu se amestecau în treburile statului. El nu avea să anuleze privatizările controversate din anii 1990, lăsându-le oligarhilor prada lor, atât timp cât puneau capăt luptelor nesăbuite, deseori sângeroase, din respect pentru Kremlin”¹. Oligarhiile se puteau implica în politică, dar fără a leza vreodată Kremlinul. Deci, la fel ca liderii politici sovietici, fără contestare. Cine a intrat în coliziune cu Kremlinul a avut soarta lui Hodorkovski sau Litvinenko.

După perioada liberală Gorbaciov-Elțin, a urmat o re poziționare a statului, pe care Putin a afirmat-o deschis, în anul 2000:

Rusia nu poate deveni o versiune a Statelor Unite sau a Marii Britanii, de pildă, unde valorile liberale au rădăcini istorice adânci. La noi, statul, instituțiile și structurile sale au jucat întotdeauna un rol extrem de important în viața țării și a poporului. Pentru ruși, un stat puternic nu este o anomalie de care trebuie să se descotorosească. Dimpotrivă, este o sursă de ordine... Rusia modernă nu pune semnul egalității între un stat puternic și eficient și un stat totalitar².

Este foarte clar refuzul acestuia de a reforma statul în sensul occidental. Singura reformă este spre sporirea forței lui în raport cu poporul – nu cu individul, care este personajul ideologiei occidentale.

Rămâne de văzut cum va gestiona Putin această putere a statului, pentru că războiul a scos la iveală corupția uriașă din instituții, inclusiv din armată. Iar recurgerea la neconstituționalele trupe Wagner pentru a masca golurile din armata rusă este un gest periculos, existând și posibilitatea apariției unui conflict între cele două armate. „Eu eram huligan, nu pionier”³, s-a lăudat Putin vorbind despre trecutul său delincvent; aliatul său, Evgheni Prigojin, este un alt delincvent ajuns la Kremlin, dar pe ușa din spate, ca patron al mercenarilor Wagner. Un agent FSB, care-și spune „Vântul Schimbării”, i-a scris disidentului rus exilat Vladimir Oseșkin că există o concurență între Prigojin și Kadîrov (liderul cecenilor) și că Prigojin pregătește trupe pentru „teroare internă”:

Analizele și rapoartele noastre urcă în lanț și acolo se înțelege că nivelul de nemulțumire populară crește exponențial și că nu vom putea să o stingem prin metode legale... Serviciul (FSB) nu este pregătit pentru teroarea internă, iar

1. Steven Lee Myers, *Noul țar*, traducere de Lidia Grădinaru, Corint, București, 2016, p. 311.
2. Martin Sixsmith, *Rusia. Un mileniu de istorie*, traducere Eugen Popa și Justina Bandol, Humanitas, București, 2016, p. 532.
3. *Ibidem*, p. 528.

Prigojin și Kadirov cred că a venit timpul lor și a sosit momentul să strălucească. Amândoi își dau seama că, dacă încetează să se mai lupte și încep un dialog, amândoi vor înceta să mai fie necesari lui Putin¹.

În opinia lui, când cei doi vor fi tăiați de la finanțare, nu vor reveni în sistem, pentru că „ambele personaje nu mai sunt dispuse să accepte acest lucru, fiecare dintre ele se imaginează indispensabile”². Cred că, dacă va mai prinde consecințele, încurajarea trupelor Wagner este o greșală care-l va costa scump pe Putin.

Ce a făcut poporul rus în tot acest timp? Viața nu i-a fost una ușoară. După cum arăta și Zbigniew Brzeziński, „nu pot fi redată ororile și nenorocirile de care a avut parte poporul rus în acest secol [secolul XX – n.n.]. Aproape nicio familie rusă nu a avut șansa de a duce o existență normală și civilizată”³. Și autorul enumeră evenimentele pe care le-au traversat rușii: războaiele începutului de secol, cele două războaie mondiale, măsurile criminale ale lui Stalin, războiul din Afganistan, prăbușirea URSS, colapsul economic postsovietic și războaiele ce l-au însoțit, din Cecenia și Georgia. La acestea, se adaugă războiul din Ucraina.

În pofida pretențiilor de mare putere, statisticile ne arată că și în prezent rușii o duc prost. În 2011, PIB/cap de locuitor era de 14 300 \$, iar în 2020 a ajuns la 10 100 \$. În România, în 2011, PIB/capita era de 9 100 \$, iar în 2020 de 12 100 \$. Deci, în această perioadă, PIB/capita din Rusia a ajuns de la 57% peste la 27% sub cel din România⁴. În 2020, Rusia se clasa pe locul 129 din 176 de țări, în timp ce Polonia – pe locul 45, iar România și Ungaria, pe 69⁵. Cu un PIB de 1,48 mld de \$, Rusia este sub California (cu 3,09 mld \$) sau Regiunea metropolitană Tokyo (cu cca 2 mld. \$)⁶.

1. Maria Țaga, „E-mailurile din FSB dezvăluie un război civil între aliații lui Putin”, *Adevărul*, 20 noiembrie 2022, <https://adevarul.ro/stiri-externe/rusia/e-mailurile-din-fsb-dezvaluie-un-razboi-civil-2221289.html>, accesat la 20 noiembrie 2022.
2. *Ibidem*.
3. Zbigniew Brzeziński, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiivele sale geostrategice*, traducere de Aureliana Ionescu, Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 105.
4. Ramona Cornea, „De ce sunt românii mai bogați ca rușii, în ciuda faptului că Rusia este o țară imensă, iar România este una mică. În ultimul deceniu, România a ajuns să aibă un PIB per capita mai mare decât al Rusiei datorită UE și NATO”, *Ziarul financiar*, 1 martie 2022, <https://www.zf.ro/eveniment/romanii-bogati-rusii-ciuda-faptului-rusia-tara-imensa-iar-romania-20565927>, accesat la 30 octombrie 2022.
5. George Titus Albușescu, „Rușii, șocați de politica lui Putin: Țara lor o duce mai rău decât România”, *ziare.com*, 17 mai 2021, <https://ziare.com/international/rusia/rusia-o-duce-mai-rau-decat-romania-polonia-si-ungaria-1679350>, accesat la 30 octombrie 2022.
6. „6 locuri din lume cu o economie mai puternică decât Rusia lui Putin”, *wall-street.ro*, <https://www.wall-street.ro/articol/International/284268/6-locuri-din-lume-cu-o->

În 2008, în timpul atacurilor din Georgia, după ce au cucerit o unitate militară georgiană, militarii ruși s-au filmat și unul dintre ei spune. „Iată, au tot ce le trebuie. Au o cazarmă bună, au mobilă bună, iar noi trăim ca vagabonzii. Dar tot le-am venit de hac”¹. Pe atunci, PIB-ul/capita era în Rusia de 11 635 \$, în timp ce în Georgia era de 3 324 \$², deci de peste trei ori mai mic. După 14 ani, în 2022, o discuție dintre un militar rus și soția sa dovedește faptul că în viața lor nu s-a produs vreun progres semnificativ. Militarul îi spune soției:

Andrei: „Am furat niște produse cosmetice pentru tine de aici. Adidașii sunt de damă, sunt de marcă, totul este așa. Mărimea 38. Sunt în general cool. Totul este de înaltă calitate, toate hainele”.

„Da, toată lumea trage saci de aici, așa fi avut ocazia să iau și laptul...”.

Soția: „Sofia va merge la școală și are nevoie și de laptop, la naiba”.

Andrei: „Ei bine, aici locuiește o familie de sportivi, am luat suplimente scumpe, tricouri noi de fotbal și tricouri de hochei”.

Soția: „Păi, ia, ia totul, Andrei, că mai ai nevoie de tricouri”.

Andrei: „Mi-am mai luat și pantalonii scurți. Sunt lucruri bune aici, desigur.

Am fost șocat când am intrat în cameră”.

Soția: „Ghici cum au trăit – da? Și cum trăim noi. Pentru asta se luptă...”³.

Potrivit datelor provenite de la Banca Mondială, în 2021, PIB/capita în Ucraina era de 4 835 \$, în timp ce în Rusia era de 12 172 \$⁴, deci, mai mare de aproape trei ori decât în Ucraina. Cu toate acestea, militarii ruși i-au perceput pe ucraineni, la fel ca pe georgieni cu peste un deceniu înainte, ca fiind mai bogați, bunăstarea devenind o culpă. Aceeași invidie socială s-a manifestat, cu toate că cifrele arată că nu ar fi fost motiv pentru asta. Sunt rușii mereu invidioși sau statisticile nu ne arată distribuția inegală a PIB-ului? Rusia defilează imagogic cu Moscova și cu Sankt-Petersburg, dar în Rusia profundă populația este

economie-mai-puternica-decat-rusia-lui-putin.html?full#gref, accesat la 30 octombrie 2022.

1. Adrian Cioroianu, *Geopolitica Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, Curtea Veche, București, 2009, p. 145.
2. The World Bank, „Data”, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA-GE>, accesat la 30 octombrie 2022.
3. „Dialogul ireal dintre un soldat rus care a jefuit o locuință ucraineană și soția sa: «Am furat produse cosmetice și adidași de firmă pentru tine...»”, *hotnews.ro*, 30 martie 2022, https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25467594-dialogul-ireal-dintre-soldat-rus-care-jefuit-locuinta-ucraineana-sotia-furat-produse-cosmetice-adidasi-firma-pentru-tine.htm, accesat la 29 octombrie 2022.
4. The World Bank, „Data”, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA>, accesat la 30 octombrie 2022.

ținută în sărăcie. La 20 de kilometri de Moscova sunt localități cu drumuri de pământ, fără curent electric și gaz metan; însă cu multă vodcă.

În ultimele trei decenii, diverși socialiști de cafeenea deplâneau soarta tinerilor țărilor foste comuniste ajunse pradă, în opinia lor, culturii pop, diseminată prin mărcile occidentale cele mai vizibile și prin postul de televiziune MTV. S-a criticat „cocacolizarea” și „mcdonaldizarea” țărilor postcomuniste, pătrunderea pe piață a acestor mărci fiind un soi de corupere sau de aruncare în „ghearele capitalismului” a celor tocmai căzuți din „raiul comunist”. M-am întrebat adesea cât de mult și-a pus amprenta cultura occidentală asupra tinerilor ruși, a celor născuți după căderea URSS, hrăniți cu muzică occidentală, cu hot dog și cu Coca-Cola. Am putut vedea de curând. După anunțarea mobilizării parțiale, în marile orașe rusești au avut loc câteva ieșiri în stradă a tinerilor ce au refuzat încorporarea. La intervenția forțelor de ordine, cei extrași din mulțime nu se opuneau, ci se lăsau duși în mașinile poliției, și nici cei din jurul lor nu le luau apărare. Nu la fel s-a întâmplat în Daghestan, unde au avut loc ciocniri între protestatari și forțele de ordine¹. De asemenea, rușii care au refuzat încorporarea au migrat masiv spre republicile vecine. Acestea au fost comportamentele rușilor apleți combatanți ce au refuzat înrolarea: fie s-au lăsat arestați, fie au părăsit țara, dar nu au intrat în conflict cu forțele de ordine. Socialiștii pot sta liniștiți, căci tinerii ruși de azi s-au comportat în raport cu statul ca bunicii lor din perioada stalinistă. Ba, ei nici nu au pus statul la cheltuieli, pentru că s-au autodeportat, au ales exilul în locul revoltei.

Iată ce nota Alexandr Zinoviev:

Cea mai mare pierdere pentru *homocus*² este separarea sa de colectiv. [...] Implicarea în viața unui colectiv în aproape toate zonele importante și neimportante ale vieții noastre: acesta este fundamentul psihologiei noastre. Sufletul unui *homocus* stă în participarea sa la viața colectivă. Privită astfel, chiar și îndocrinarea ideologică împotriva căreia protestăm atât de des devine altceva. Pare doar un mijloc de a implica individul în viața colectivului. [...] Chiar și rebeliunea împotriva societății sovietice are loc în cadrul colectivului. Este de obicei o rebeliune înăuntrul colectivului și nu una care țintește la separarea de colectiv³.

1. Teodor Șerban, „Proteste masive antimobilizare în republica rusă Daghestan. Poliția trage în aer pentru a dispersa mulțimea”, *ziare.com*, 25 septembrie 2022, <https://ziare.com/proteste-anti-mobilizare/proteste-masive-anti-mobilizare-daghestan-purificare-etnica-1762969>, accesat la 30 octombrie 2022.
2. Prescurtarea sintagmei *homo sovieticus*, expresie prin care Zinoviev indică tipul uman produs de regimul sovietic.
3. Alexandr Zinoviev, *Homo sovieticus*, traducere de Andi Ștefănescu, Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 92.

În fine, Zinoviev ne mai spune că „oficial se consideră că un *homocus* sănătos din punct de vedere social e incapabil de un comportament în măsură să provoace situații de excepție. Și dacă totuși acționează astfel, înseamnă că nu era sănătos la minte și se prefăcea doar că e. Și atunci colectivul trebuie să-l demaște”¹.

Istoria recentă a Rusiei e plină de acțiuni de „demascare” a unor organizații nonguvernamentale, a unor publicații sau jurnaliști antiputiniști ca „spioni”, „coloana a cincea occidentală”, „trădători” ș.a.m.d. Societatea rusă este pregătită mereu pentru a asista la astfel de execuții publice, fără să se solidarizeze cu cei „demascați”.

După cum spune Martin Sixsmith,

modelul rusesc, exceptând unele scurte perioade recurente de experimente radicale, a fost întotdeauna unul opus [celui occidental – n.n.]: autocrația îi plasează pe deținătorii puterii deasupra legii; ei conduc prin drept divin sau prin „dictatura poporului”, dar aproape întotdeauna cu ajutorul forței brute. Celor care socotesc Rusia o națiune protoeuropeană le scapă esențialul. Rusia privește în două direcții: către tradițiile democratice, guvernate de legi, ale Occidentului, dar în același timp – și cu un plus de ADN de acest tip moștenit în organismul ei – către formele de guvernare asiatică din care s-a nutrit la începuturile istoriei sale, ceea ce rușii numesc *silnaia ruka*, pumnul de fier al puterii centralizate².

Cu resentimente, prin cenușa imperiului

Să revenim la ultimele clipe ale URSS. Perestroika, programul ce a „dezghețat” atmosfera din URSS și din întreaga lume, a eșuat, cel mai important rezultat al ei fiind prăbușirea regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est. Însă programul a dus la dezmembrarea URSS, deși acest lucru nu era prevăzut, Gorbaciov urmând să propună un nou Acord Unional care să pună noi baze unei structuri federative. A urmat puciul eșuat și sabotarea de către Boris Elțin a încheierii noului acord. După cum își amintește Gorbaciov, scopul lui Elțin a fost „să scoată din proiect ideea principală, de bază, a creării unui «stat unitar confederat», să schimbe noțiunea de «stat unional» cu cea informă, difuză, a unei «uniuni de state»”³. Pe 30 noiembrie 1991, președinții Rusiei (Elțin), Ucrainei (Kravciuk) și al Parlamentului Belarusiei (Șușkevici) discutaseră telefonic cu președintele SUA, George Bush, care le spusese că el este pentru păstrarea Uniunii în baza noului Acord. Dar ei s-au întâlnit în secret la Belaveja și pe

1. *Ibidem*, p. 95.

2. Martin Sixsmith, *op.cit.*, p. 11.

3. Mihail Gorbaciov, *op.cit.*, p. 524.

148 8 decembrie 1991 au semnat Acordul privind CSI. În opinia lui Gorbaciov, cei care au dat ordinul dezmembrării URSS au fost Elțin și aripa radicală a Rusiei Democratice¹. Pe 12 decembrie 1991 va fi ratificat Acordul de la Belaveja de către Parlamentul pe care, în 1993, Boris Elțin îl va dizolva cu forța tancurilor.

În opinia lui Gorbaciov, între cele două lovituri de stat, puciul din august și acordul de la Belaveja din decembrie 1991, există o asemănare:

În spatele lor se aflau în realitate interesele nomenclaturii. Într-un caz, al acelei părți a ei care se temea să-și piardă puterea și privilegiile, în celălalt – ale celor care aspirau ca, sub noile regimuri instaurate în republici, să întărească, să legifereze deținerea în fapt de către ei a proprietăților care fuseseră calificate drept „naționale”, „populare” sau „de stat”. Prima lovitură de stat și primul complot au eșuat pentru că opinia publică a înțeles la timp că ele reprezentau o întoarcere la perioada de dinaintea perestroikăi. A doua lovitură de stat a reușit pentru că s-a desfășurat sub aceleași lozinci democratice ca și lupta pentru perestroika, a fost susținută de promisiunea depășirii rapide a crizei și a dezvoltării în continuare a democrației. Cu alte cuvinte, vechea nomenclatură nu a izbutit să înșele poporul, dar cea nouă, grupată în jurul lui Elțin, a putut, pentru o vreme².

Desfacerea URSS a fost un fenomen la care Gorbaciov nu s-a așteptat. În 1995, el avea să mărturisească următoarele: „Uniunea Sovietică sau, ca să zic așa, Rusia Mare, s-a dezvoltat ca o singură țară. Ajunsesem la concluzia că Uniunea Sovietică a fost o țară unică și nu un imperiu clasic cu o metropolă și colonii. De aceea am crezut că destinul său nu va urma soarta celorlalte imperii”³. Iată că a urmat-o, pentru că în momentul în care violența specifică regimului comunist s-a atenuat, au apărut forțele centrifuge ale naționalismului. Nici proiectul federativ în varianta în care o gândise Gorbaciov nu a putut ține statele la un loc.

În 2005, într-un discurs ținut în fața Dumei și a Consiliului Federației, Putin a făcut o afirmație ce avea să fie repetată de atunci în diverse contexte: „În primul rând, trebuie să recunoaștem că prăbușirea Uniunii Sovietice a fost cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului. Pentru poporul ei, ea a devenit o adevărată dramă. Zeci de compatrioți ai noștri s-au pomenit în afara teritoriului rus. Epidemia de dezintegrare s-a răspândit și în Rusia”⁴. După ani de zile de independență, afirmația lui Putin era șocantă. Apoi, cel care-l pusese președinte, Boris Elțin, fusese artizanul dezmembrării URSS. Că acea dezmembrare a provocat

1. *Ibidem*, pp. 529-531.

2. *Ibidem*, p. 544.

3. Nathan Gardels, *Schimbarea ordinii globale văzută de marii lideri ai lumii*, Antet, București, 2001, p. 100.

4. Steven Lee Myers, *op.cit.*, p. 387.

drame familiale era real, dar era valabil pentru toate popoarele din fosta Uniune Sovietică, nu doar pentru poporul rus. În 1995, Gorbaciov le spunea interlocutorilor săi: „Vreme de secole, Rusia s-a dezvoltat expansiv, concentric, intersectându-se cu alte culturi și civilizații. [...] În opinia mea, era extrem de greu să încercăm să scindăm țara. Șaptezeci și cinci de milioane de oameni – o treime din populația Uniunii Sovietice – trăiau în afara republicilor lor etnice. Dacă ne separam, toți aceștia ar fi devenit străini peste noapte”¹. Elțin nu a avut o asemenea preocupare și a declanșat dizolvarea URSS.

Vrea Putin o nouă URSS? În opinia lui Steven Lee Myers, pe care o împărtășesc, „el intenționa să restabilească ceva mult mai vechi, mai bogat și mai profund: ideea națiunii ruse, imperiul «celeia de-a treia Rome», care își stabilea singur drumul, nepăsător în fața valorilor străine. Era o veche idee rusească și modelul l-a găsit în cărțile de istorie care îi plăceau mult”². Și autorul face referire la lucrările filosofului religios Ivan Ilin, prigonit de Stalin și mort în Elveția, ale cărui rămășițe au fost repatriate de către Putin.

Este evident că Putin nu mai vrea comunismul, care nu i-ar permite să acumuleze averile pe care le deține astăzi. Nici oligarhii nu ar permite revenirea la comunism. Și atunci s-a ivit nevoia unei noi ideologii a Rusiei.

Rusia naturală vs Occidentul artificial

În 2009, Adrian Cioroianu arăta că Rusia este „animată de o nouă ideologie; una prin excelență opusă lumii occidentale”, printre componentele căreia se numără: „(i) un național-capitalism care nu mai este deloc autarhic, ci doar dominator”, în care bogățiile naturale ale țării trebuie să fie ale statului; (ii) „nostalgia inerentă după vechiul imperiu sovietic”; „(iii) ancorarea mentală în paradigma unei țări asediate”, NATO fiind adversarul; „(iv) persistența în a crede că orice avans al Occidentului se face în dauna Rusiei, după cum orice succes al Rusiei trebuie să însemne un recul al Occidentului”³.

Toată această ideologie este susținută prin minciuna de stat promovată de la manualele școlare până în mass-media aservite puterii. Resursele naturale apar ca fiind ale statului, dar ele sunt gestionate de oligarhii ce-l susțin pe Putin ca pe garant al afacerilor lor cu resursele Rusiei. Rușii și-au creat și întreținut de peste 70 de ani imaginea lor de eliberatori și aducători de pace, poveste din care este ștearsă invadarea Poloniei și a Finlandei, represaliile din Budapesta și

1. Nathan Gardels, *Schimbarea ordinii globale...*, p. 100.

2. Steven Lee Myers, *op.cit.*, p. 387.

3. Adrian Cioroianu, *op.cit.*, pp. 142-144.

150 Praga precum și spolierea statelor din fostul lagăr socialist. La acestea, se adaugă intruziunile brutale din Afganistan, Georgia și Cecenia, iar despre ingineriile sociale staliniste, cu deportări, execuții și Holodomor nu se mai vorbește astăzi, când Stalin este revalorizat propagandistic. Despre „cetatea asediată” și antioccidentalism nici nu este nevoie să mai citim în mesajele propagandei Kremlinului, fiindcă aceste elemente sunt promovate și de către occidentali ce au stat la Moscova ani de zile pentru a deveni apoi propagandiști ai Kremlinului.

Voi detalia puțin ultimul pilon ideologic și voi începe cu observația că, în discursul propagandistic putinist se susține ideea că tot ceea ce se întâmplă cu Rusia este natural și firesc, în timp ce tot ceea ce vine din Occident este artificial și decadent. Întâlnim o astfel de concepție la un autor italian, Giulietto Chiesa, care expune o hilară teorie cu privire la evoluția naturală a Rusiei. Pornind de la premisa că ideea cea mai puternică a rusofobiei este că „Rusia și rușii sunt agresori înnașcuți ai vecinilor lor”, jurnalistul arată că această „evidență” este falsă:

În realitate, mărimea Rusiei (mă refer la dimensiunile ei fizice) s-a datorat mai degrabă vortexului colosal produs de imensul gol care s-a deschis spre răsărit în fața noului stat rus, în secolele care au urmat mării retrageri a tătarilor. A fost un efect „natural”, ca să spunem așa: rezultatul unor mari evenimente, al unor migrații colective, mai mult decât rodul unor voințe umane sau etnice... Unele popoare s-au extins datorită factorilor naturali, poziției geografice și climatice. Uneori sunt incomode pentru vecinii lor. Și altele care, din diverse motive, au fost puse într-un colț, au rămas mici, au trebuit să îndure forța celorlalți. [...] Cred că acest cumul de confuzii și echivocuri, amestecate cu instinctul de cucerire al occidentalilor, este motivul de fond ce explică de ce aceste variante „naturale” ale istoriei nu au fost aproape deloc luate în considerație de majoritatea cercetătorilor occidentali¹.

Rușii s-au dezvoltat ca o plantă, în mod natural, în comparație cu occidentali care au „instinct de cucerire”. Pe ruși natura îi duce peste tot, iar cei cuceritori trebuie să-și reprime instinctul, pentru că trebuie „să îndure” forța unui asemenea fenomen natural. După ce înșiruie invaziile occidentalilor în Rusia, incluzându-i și pe polonezi și pe suedezi, Chiesa prezintă și situația în care conjunctura a făcut ca Rusia să domine:

Sigur, în vremuri recente, deznodământul celui de-al Doilea Război Mondial i-a permis Rusiei să ocupe întreaga Europă de Est: o dominație care a durat tot Războiul Rece, care s-a încheiat cu o înfrângere în toate planurile și care

1. Giulietto Chiesa, *Putinofobia. Rusia contemporană și angoasele Occidentului*, traducere de Gianina Tidvă, Corint, București, 2017, pp. 69-70.

s-a marcat sfârșitul regimului „comunist” și a statului sovietic. Iar drept semn prevestitor al acelei înfrângeri s-a înregistrat singura aventură imperială post-belică a Rusiei: intervenția militară în Afganistan¹.

Ce simplu! Ce mare scofală dominația Europei de Est în Războiul Rece? „Deznodământul” războiului a făcut asta, rușii neavând vreo vină. Și o mică aventură în Afganistan. Ce vreți? Natura își urmează cursul și nu trebuie judecată în categoria morală. Doar „instinctul” occidentalilor trebuie judecat moral.

În opinia acestui putinist, nu se poate vorbi de agresivitate în cazul rușilor, ci de manifestare naturală: „A insista asupra «agresivității» Rusiei în fața acestei manifestări ostentative occidentale a voinței de dominație și supremație produce o senzație de stupoare descumpănitoare: cum este posibil ca opiniile publice europene (și conducătorii lor) să acuze mielul care stă în aval că murdărește apa pe care lupul o bea în amonte?”². Ce să-i spui unui asemenea autor despre ceea ce au lăsat invaziile ruse în urma lor? Jaf și jale! Ce să-i spui unui asemenea autor despre faptul că extinderea NATO spre Est a fost un sindrom posttraumatic al Europei de Est, că nu Occidentul a voit asta, ci victimele dominației sovietice, că țările din fostul lagăr comunist au făcut eforturi pentru intrarea în NATO pentru ca barbara armată rusă să nu se mai întoarcă niciodată pe teritoriile lor? A prezenta ursul sovietic ca mielușel este o aberație. Dar cu aceste aberații se hrănesc zilnic rușii, acestea le configurează realitatea.

Și în discursul lui Putin de la Clubul Valdai, din octombrie 2022, dihotomia natural-artificial este prezentă:

Am făcut acolo o lovitură de stat, care a dus la o serie de evenimente tragice, inclusiv operațiunea noastră militară specială? Nu, nu am făcut-o. Dar nu contează, ceea ce contează este că schimbările tectonice au loc și vor continua să aibă loc. Acțiunile noastre nu au nimic de-a face cu asta. Da, într-adevăr, evenimentele în desfășurare pur și simplu evidențiază mai clar și împing unele procese care încep să se dezvolte, poate mai repede decât a fost până acum. Dar, în general, sunt inevitabile și acest lucru s-ar întâmpla indiferent de modul în care Rusia ar acționa în direcția ucraineană³.

1. *Ibidem*, p. 73.

2. *Ibidem*, p. 74.

3. Sorina Matei, „Discursul lui Putin în fața întregii lumi, la Clubul Valdai. «Perioada de dominație nedivizată a Occidentului se apropie de sfârșit»”, *mediafax.ro*, 27 octombrie 2022, <https://www.mediafax.ro/externe/discursul-lui-putin-in-fata-intregii-lumi-la-clubul-valdai-perioada-de-dominatie-nedivizata-a-occidentului-se-apropie-de-sfarsit-21276359>, accesat la 29 octombrie 2022.

Politica mondială este, în opinia lui Putin, o mișcare naturală ca a plăcilor tectonice, în care Rusia nu are nicio contribuție, ea merge cu natura, motiv pentru care nu i se poate imputa nimic.

În mod previzibil, și Ucraina, care până adineaori era în locul său natural al lumii slave, a devenit artificială: „Dar faptul că rușii și ucrainenii sunt practic un singur popor este un fapt istoric aici... Dar am ajuns în state diferite, din păcate, din mai multe motive... Ucraina, desigur, a prins contur ca un stat artificial”¹. Că „artificialitatea” a fost realizată de Lenin nu mai contează, căci și forțele naturii greșesc uneori. Că însuși Putin i-a garantat integritatea teritorială a acestui stat „artificial” atunci când i-a luat armamentul nuclear iar e un amănunt. Că Ucraina este un stat suveran, recunoscut ca atare de toată lumea iar nu mai contează în fața „naturii” rusești.

Naturalității Rusiei îi este contrapuză artificialitatea provocatoare a Occidentului, cu toate principiile ei democratice și de drept internațional. Să revenim la putinistul Chiesa:

În această acumulare de invective împotriva Rusiei se află indiciul unei „reglări de conturi” care se apropie, pe care Occidentul o organizează în etape forțate. Atribui fără urmă de îndoială această responsabilitate Occidentului. Această carte este încă o colecție de capete de acuzare împotriva Occidentului. Dar este limpede că nu Rusia a inițiat acest proces. Nu există niciun semn în acest sens. S-ar putea spune exact contrariul: că în toți acești ani, Rusia a fost preocupată să se uite la ea însăși, la propria-i criză, să își pună întrebări despre natura și istoria ei. În timp ce elitele sale, foarte democratice, nu făceau decât să copieze Occidentul. Deci nimic din ce i se pune în cărcă Rusiei nu îi aparține. Asistăm mai degrabă la un fel de revărsare a frustrării din partea Occidentului care vede că – deși în plină pasivitate, nesiguranță și tăcere – Rusia rămâne imună la încercările de a o subordona².

Și urmează partitura preferată a putinismului: „Occidentul aflat în declin evident (chiar dacă omul de pe stradă e convins de contrariu), incapabil să conștientizeze cum stau lucrurile în realitate, orbit de mândrie, are nevoie de o victorie zdrobitoare pentru a-și recupera prestigiul și puterea”³.

Același lucru îl va spune Putin la Valdai: „Puterea asupra lumii este exact ceea ce așa-zisul Occident a mizat în jocul său. Dar acest joc este cu siguranță periculos, sângeros și, aș spune, murdar. Neagă suveranitatea țărilor și popoarelor, identitatea și unicitatea acestora, nu ține cont de interesele altor state”. Și pentru ca minciuna să fie pe față mai spune: „Spre deosebire de Occident, noi nu intrăm

1. *Ibidem*.

2. Giulietto Chiesa, *op.cit.*, pp. 90-91.

3. *Ibidem*, p. 93.

în curtea altcuiva”¹. Or, din 2014, rușii au dat buzna în curtea ucrainenilor, au negat suveranitatea Ucrainei, au ucis și ucid. Veche metodă a întoarcerii oglinzii este aplicată fără ezitare.

Spuneam că rușii nu s-au confruntat niciodată cu întregul Occident, ci cu o parte a lui. Deși toate țările occidentale s-au grupat împotriva Rusiei, Putin vrea să arate că nici de această dată nu este în conflict cu întregul Occident, ci cu o parte a lui:

Trebuie doar să se înțeleagă clar că există, așa cum am spus mai devreme, două lumi occidentale – cel puțin două, poate și mai multe, dar cel puțin două: Occidentul valorilor tradiționale, în primul rând creștine, al libertății, patriotismului, al celei mai bogate culturi, acum. De asemenea, al valorilor islamice – o parte semnificativă a populației multor țări occidentale mărturisește islamul. Acest Occident este apropiat de noi în anumite privințe, avem multe în comun, chiar rădăcini antice. Dar există un alt Occident – agresiv, cosmopolit, neo-colonial, care acționează ca un instrument al elitelor neoliberale. Tocmai cu dictatele acestui Occident Rusia, desigur, nu se va împăca niciodată².

Dintre cele două „lumi occidentale”, decupate după canonul său, Putin consideră că Rusia doar cu prima are ceva în comun, „în anumite privințe”, cu celălalt fiind în conflict. Pe placul lui este Occidentul suveraniștilor apăruiți prin mai toate țările membre ale UE, în mare parte finanțați de Moscova, care vântură același timp de discurs despre „neocolonialismul” pe care-l reprezintă Uniunea și despre pericolul uniformizator și ucigător de identități naționale pe care îi reprezintă globalizarea. De parcă globalizarea este un fenomen decis la Washington, Londra, Paris sau Berlin, și nu unul generat de progresul tehnic și de parcă cetățenia UE nu s-ar adăuga la cea națională, ci ar elimina-o.

Numai că în Occidentul neoliberal au prins avânt și ideologiile egalitare ce au ajuns la acțiuni de-a dreptul aberante precum cele ale *woke culture*. Sunt mișcări cu care nu sunt de acord majoritatea occidentalilor, dar care, ca urmare a toleranței manifestat de către aceștia, ajung să fie puse ca etichete pentru întregul Occident. Excesele față de care occidentalii manifestă toleranță sau indiferență devin capete de acuzare în putinism.

În discursul ținut pe 30 septembrie 2022 la Kremlin, la ceremonia de anexare ilegală a regiunilor Donețk, Luhansk, Herson și Zaporojie din Ucraina, Putin a emis următoarele fraze:

Vreau să mă adresez tuturor cetățenilor Rusiei: vrem să avem aici, în țara noastră, în Rusia, „părintele numărul 1, părintele numărul 2 și părintele numărul 3”

1. Sorina Matei, *op.cit.*
2. *Ibidem.*

(și-au pierdut mințile!), în loc de mamă și tată? Vrem ca școala să le impună copiilor noștri, chiar de la început, perversiuni care duc la degradare și extincție? Vrem să le băgăm în cap idei că există și alte genuri în afară de femeie și bărbat și să le facem operații de schimbare a sexului? Asta vrem pentru țara noastră și pentru copiii noștri? Este inacceptabil. Noi avem un viitor diferit, al nostru¹.

Putin a găsit lesne încă o ocazie de a contrapune Rusia naturală față de Occidentul artificial, care experimentează pe oameni împotriva naturii. Iar aberațiile ideologice ale progresiștilor occidentali îi oferă muniție suficientă, fiind prezentate drept amenințări ce vizează fibra poporului rus.

În fond, cum au ajuns aceste ideologii ce domină acum în campusurile studențești americane? În 1985, Iuri Bezmenov, un fost ofițer KGB, specialist în propagandă, a definit „subversiunea ideologică” (denumită și „măsuri active” sau „război psihologic”) pe care o aplicau sovieticii în SUA, care consta în „schimbarea percepției asupra realității a fiecărui american într-o asemenea măsură încât, în ciuda bogăției de informații, nimeni să nu mai poată ajunge la concluzii rezonabile, în scopul apărării proprii, a familiei, a comunității și a țării. E un excelent proces de spălare pe creier, care este foarte lent și e împărțit în patru faze de bază”. Prima fază este *demoralizarea*, care durează între 15 și 20 de ani, timp necesar „pentru a educa o generație de studenți din țara inamică, prin expunerea la ideologia dușmanului lor”. El arăta că cei educați în anii 1960 sunt deja în funcții de conducere și blochează America. Atunci când vor vedea în realitate „minunata societate a egalității” și a justiției sociale”, se vor revolta, dar vor fi eliminați, pentru că societatea va fi deja intolerantă. A doua etapă e *destabilizarea*, care durează 2-5 ani, fiind vizate economia, relațiile externe și sistemul de apărare. A treia etapă este *criza*, de cca. șase săptămâni; apoi, cu o schimbare violentă de structură și de conducere, urmează *normalizarea*, care poate dura la nesfârșit. Ultimul pas este, de fapt, instaurarea unei dictaturi. Generația aceasta de americani crede că trăiește în pace, dar ea este în război cu principiile și cu fundațiile acestui sistem. Remediul stă în educație, în explicarea pericolului pe care-l reprezintă comunismul, arăta Bezmenov².

Putin culege acum roadele a ceea ce a semănat propaganda comunistă în SUA în urmă cu câteva decenii. Dar, critica lui nu este de pe poziția liberalismului,

1. „Putin, atac halucinant împotriva țărilor din Occident: Vor sa impună o religie răsturnată, Satanismul pur”, *digi24.ro*, 1 octombrie 2022, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/putin-atac-halucinant-impotriva-tarilor-din-occident-vor-sa-impuna-o-religie-rasturnata-satanismul-pur-2101889>, accesat la 26 octombrie 2022.
2. Ed Griffin, „Interviu cu un fost KGB-ist: Iuri Bezmenov despre distrugerea națiunii”, 1985, https://www.youtube.com/watch?v=S0AR_C99G_o, accesat la 21 noiembrie 2022.

ci a unui naționalism tribal. Iar acest fapt este cunoscut și de către americani, dacă este să mă refer doar la kongresmanul republican Mike Gallagher, care acuza stângismul radical pornit din universități, ajuns să afecteze instituțiile statului, chiar și armata, căzută în topul încrederii cu 25 de procente în ultimii trei ani¹. A venit rândul SUA să trăiască ravagiile pe care le face marxism-leninismul. Nu este întâmplător faptul că, în discursul de la Valdai, Putin a făcut referire în mod repetat la politologii americani care critică Occidentul.

De la atacul punctual împotriva progresiștilor, minoritari, dar foarte vocali în țările occidentale, Putin a trecut la nivelul următor: „Vreau să repet că dictatura elitelor occidentale țintește toate societățile, inclusiv cetățenii țărilor occidentale. Această renunțare completă la ceea ce înseamnă să fii om, renunțarea la credință și valorile tradiționale, suprimarea libertății seamănă cu o «religie răsturnată» – satanism pur”². Este evidentă schema propagandistică populistă, prin care sunt antagonizate elitele corupte și populația pură. Din păcate, repet, Occidentul oferă din abundență material propagandistic iar mișcările populiste nu sunt absolut nemotivate, pentru că sunt și reacții la aberațiile progresiștilor, pe care și unii politicieni din partidele *mainstream* le susțin.

De la războiul ideologic la cel religios sau de la defascizare la desatanizare

Marea supărare a lui Putin pe catastrofa „dezintegrării URSS” și dorința de a resuscita imperialismul trebuia îmbrăcată ideologic. Un fond exista, dar cu antioccidentalismul specific rușilor nu putea iniția invadarea Ucrainei și atunci a recurs la vechea marotă ideologică din fostul spațiu sovietic: antifascismul. Dar nici povestea antifascismului nu a generat mobilizarea scontată. Generația de ruși formată la școala antifascismului comunist s-a stins, fapt constatat în eșecul mobilizării parțiale anunțată pe 21 septembrie 2022, când autoritățile au recurs la mobilizarea forțată, trimițând în armată și tineri care nu erau cetățeni ruși, cum a fost cazul unuia dintre cei trei tineri uzbeki care au ucis, pe 15 octombrie 2022, peste 30 de ruși în poligonul din Belgorod³, ca urmare a jignirii adusă de

1. Kate Bachelder Odell, „America Military Faces a «Window of Maximum Danger»”, *Wall Street Journal*, 7 octombrie 2022, https://www.wsj.com/articles/americas-military-faces-a-window-of-maximum-danger-mike-gallagher-marine-war-conflict-china-russia-ukraine-weapons-combat-11665161728?mod=hp_opin_pos_1, accesat 28 octombrie 2022.
2. „Putin, atac halucinant împotriva țărilor din Occident...”.
3. Matei Udrea, „Șocanta poveste a unuia dintre tadjicii care i-au masacrat pe ruși în cazarmă: fusese răpit de poliție lângă o stație de metrou și mobilizat cu forța, deși

un ofițer lui Allah. Incidentul le-a adus aminte autorităților ruse de faptul că nu conduc o comunitate omogenă etnic și religios și au decis să treacă de la discursul ideologic, la care nu au vibrat prea tare nici rușii ortodocși, la unul religios, cu un dușman cunoscut în toate religiile: Satan.

Vinovații nu mai sunt doar progresiștii, ale căror mesaje și acțiuni au început să irite majoritatea cetățenilor europeni, ci liderii europeni care permit „religia răsturnată” care este *satanismul*. Și urmează o întoarcere discursivă acasă, în sânul Maicii Rusii: „Lupta la care ne-au chemat destinul și istoria este o luptă pentru poporul nostru, pentru marea Rusie istorică. Pentru marea Rusie istorică, pentru generațiile viitoare, copiii noștri, nepoții noștri, stră-strănepoții noștri. Trebuie să-i apărăm de sclavie și de experimentele monstruoase concepute să le schilodească mințile și sufletele”¹.

Semnalul fiind dat, urmează construcția propagandistică a noii cauze. Secretarul adjunct al Consiliului de Securitate al Rusiei, Aleksei Pavlov, a declarat pe 25 octombrie 2022 următoarele: „Cred că, odată cu continuarea «operațiunii militare speciale» devine din ce în ce mai urgent să se efectueze desatanizarea Ucrainei sau, după cum a spus pe bună dreptate șeful Republicii Cecene Ramzan Kadirov, «desatanizarea completă a acesteia»”. El a arătat, fără dovezi, că nu se cunoaște numărul exact al sectelor din Ucraina, dar ele ar fi de ordinul sutelor, fiind create „pentru un scop specific”: unele „au existat pur și simplu ca sucursale ale unor patroni mai bogați”, altele „și-au făcut-o sub forma unui fel de societate pe acțiuni având câteva sute de adepți din orașele mici”. Același Pavlov a subliniat că „Biserica Satanei este una dintre religiile înregistrate oficial în Statele Unite” și că ea s-a răspândit în Ucraina, unde numărul acestor secte s-a înmulțit după 1990. Scopul lor este „de a reformata mințile cetățenilor ucraineni, de a-i forța să abandoneze tradiții vechi de secole, de a interzice adevăratele valori pe care le poartă credința ortodoxă, islamul și iudaismul. Folosind manipularea rețelelor și psihotehnologiile, noile autorități au transformat Ucraina dintr-un stat într-o hipersectă totalitară”².

În aceeași zi, la cel de-al 24-lea Congres al Consiliului Mondial al Poporului Rus, eveniment anual al BORu, Patriarhul Kiril I-a declarat pe Putin „luptător

nu era cetățean rus”, *ziariștii.com*, 20 octombrie 2022, <https://ziaristii.com/socanta-poveste-unuia-dintre-tadjicii-care-au-masacrat-pe-rusi-cazarma-familia-l-dat-disparut-pe-10-octombrie-cand-fost-rapit-la-metrou-si-mobilizat-cu-forța-pe-16-s-anuntat-ca-e-mort/>, accesat la 26 octombrie 2022.

1. „Putin, atac halucinant împotriva țărilor din Occident...”.
2. Veronica Andrei, „Kremlinul a uitat de denazificare. Rușii au trecut la ‘desatanizarea’ Ucrainei”, *ziare.com*, 26 octombrie 2022, <https://ziare.com/razboi-ucraina/razboi-ucraina-rusia-invazie-denazificare-desatanizare-vladimir-putin-patriarhul-kirill-ramzan-kadirov-1768575>, accesat la 26 octombrie 2022.

împotriva lui Antihrist”. De la eveniment nu putea lipsi Dughin, acest Rasputin al lui Putin, care a declarat:

Suntem într-un război foarte, foarte real. Acesta nu este doar un război al oamenilor, ci și unul al spiritului. Acest lucru este foarte important. Putem spune că vedem o confruntare orizontală între armata noastră și oponenții noștri. Suntem împotriva NATO. Bineînțeles, nu suntem împotriva sa, nici măcar Ucraina nu are nimic de spus despre asta... Dar există o altă măsură, una verticală, a acestui război. Acesta este un război al raiului împotriva iadului. Acesta este un război al războinicilor angelici. Acesta este un război al vasalilor Arhanghelului Mihail împotriva diavolului. Iar această măsurătoare verticală este o ideologie, o idee, un spirit pe care acest război îl dezvăluie, fiind principalul său susținut¹.

Și, referindu-se la discursul lui Putin despre satanism, a completat:

Aceasta nu este o metaforă. Așadar, avem astăzi două idei, două războaie față în față, fiindcă îngerii sunt spirite și minți. Îngeri și demoni. Iar câmpul de luptă este Ucraina, pe de o parte. Noi suntem Sfânta Rusie, după cum spune Sfânta Patriarhie. Iar împotriva noastră sunt forțele lumii, de un rău istoric și absolut. Prin urmare, vorbim din ce în ce mai mult despre Armagedon, sfârșitul vremurilor și Apocalipsă. Toate acestea se întâmplă în fața ochilor noștri².

Este evidentă contradicția din gândirea lui Dughin, pentru care forțele răului sunt „de un rău istoric și absolut”. Dar Berdiaev ne avertizase că rusul e în stare să investească energie religioasă în orice, el confundând relativul cu veșnicul³.

În rândul armatei ruse, a început botezarea în orice condiții. O știre a făcut înconjurul lumii: preotul ortodox Viktor Ivanov botează, într-o pădure din Bașkiria, proaspăt mobilizații în sacii destinați cadavrelor:

Era nevoie de un lighean pentru ritual, dar nu era în unitate. În locul unui container, protopopul a decis să folosească o pungă de plastic pentru „cargó 200”. Da, toată lumea înțelege unde se află și ce se poate întâmpla, prin urmare

1. Sebastian Jucan, „Aleksandr Dughin, primul discurs de la înmormântarea fiicei sale: Luptăm de partea Arhanghelului Mihail împotriva diavolului în Ucraina”, *hotnews.ro*, 26 octombrie 2022, https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25865703-primul-discurs-aleksandr-dughin-inmormantarea-fiicei-sale-lup-ta-m-partea-arhanghelului-mihail-impotriva-diavolului-ucraina.htm, accesat la 26 octombrie 2022.

2. *Ibidem*.

3. Nicolai Berdiaev, *op.cit.*, p. 43.

tratează asta ca pe un dat, o realitate în care parafernalia morții nu duce oamenii în stupoare. Acest botez are propriul lui simbolism. (...) O persoană moare din cauza păcatului și este botezată în pungi de „înmormântare”; se naște o persoană nouă – un războinic al lui Hristos și își pune mâinile în cutia de muniție¹.

Nikolai Berdiaev observa că, în secolul al XIX-lea, a existat o diferență de vederi între Țarul Nicolae I și slavofili cu privire la ierarhia componentelor definitorii ale societății ruse: Pentru Țar, ordinea era: autocrație, ortodoxie, popor; pentru slavofili, era: ortodoxie, popor, autocrație². În putinism, avem ordinea preferată de Țar.

Marea supărare: extinderea NATO

Ajungem la nucleul dur al „operațiunii speciale”, anume la poziționarea față de NATO. Una dintre minciunile propagate de Vladimir Putin a fost aceea că, în 1989, țările occidentale s-ar fi angajat să nu extindă NATO spre est. Nu a fost așa. Pe 15 iulie 1990, a avut loc o întâlnire dintre Mihail Gorbaciov și cancelarul Helmut Kohl, în care acesta din urmă a spus: „Ideea unui tratat sovieto-german va avea efect favorabil și asupra altor procese în curs de desfășurare, în special asupra procesului de realizare a unei cooperări între NATO și Pactul de la Varșovia, sub egida CSCE”³. Și Kohl continuă că trebuie să discute urgent probleme privitoare la „viitorul unităților sovietice din Germania, a prezenței în NATO a Germaniei unificate precum și la potențialul numeric al viitoarei armate germane”⁴. La rândul său, Gorbaciov spune că a sesizat cum NATO își transformă activitatea, făcând trimitere la declarația de la cea de-a unsprezecea reuniune a NATO, de la Londra, din 5-6 iulie 1990, când s-a declarat că conflictul cu Tratatul de la Varșovia este istorie. De asemenea, Gorbaciov a emis următoarea pretenție: „Pe teritoriul actual al RDG, după unificare va trebui să nu existe *de facto* trupe ale NATO. Vorbesc de perioada de tranziție, după aceea chestiunea își va pierde importanța. Va fi într-adevăr o perioadă de tranziție, ce se va caracteriza prin faptul că Germania, cu toate că din punct de vedere juridic este

1. Mircea Marian, „Scenetă absurdă într-o pădure din Bașkiria: un preot botează recruții armatei ruse într-un sac pentru cadavre”, *Defapt.ro*, 26 octombrie 2022, https://defapt.ro/foto-sceneta-absurda-intr-o-padure-din-baskiria-un-preot-boteaza-recrutii-armatei-ruse-intr-un-sac-pentru-cadavre/?fbclid=IwAR22GLDAwBT71_TVJ9EpqndLt_iqDEacHuehPUioze3xo2YfP_ROK5kX62GI, accesat la 26 octombrie 2022.
2. Nikolai Berdiaev, *op.cit.*, p. 51.
3. Mihail Gorbaciov, *Memorii*, traducere de Radu Pontbriant, Nemira, București, 1994, p. 123.
4. *Ibidem*, p. 125.

membru al NATO, își va vedea partea orientală în sfera de intervenție a Pactului de la Varșovia¹. Kohl acceptă, cu condiția ca acea perioadă de tranziție să fie de maxim 4 ani, pentru care să se încheie un acord separat privitor la condițiile prezenței armatei sovietice în RDG.

Peste câțiva ani, în februarie 1995, la discuția pe care a avut-o cu Margaret Thatcher, François Mitterand și George Bush, Mihail Gorbaciov a spus că pentru SUA chestiunea esențială în 1989 era viitorul NATO.

Astăzi, văzând cum extinderea NATO primează în detrimentul procesului de construcție a unor instituții comune, înțelegem de ce interesul era atât de mare. [...] Și la Camp David, în 1990, am susținut punctul de vedere sovietic, și anume ca Germania unită să rămână neutră între cele două pacte. Și, la discuțiile de la Viena, am observat că ministrul de Externe sovietic, Eduard Șevarnadze, era singurul în favoarea neutralității. Ne-am înțeles atunci, la Camp David, ca fiecare să-și declare poziția, dar hotărârea să aparțină popoului german. Germania unită a hotărât să fie membră NATO, iar noi am acceptat această realitate².

Chiar în octombrie 2014, Gorbaciov a declarat pentru *Kommersant*: „Subiectul «extinderii NATO» nu a fost niciodată discutat; nu a fost ridicat în acei ani. Spun asta cu toată responsabilitatea. Nicio țară din Europa de Est nu a pus problema, nici măcar după ce Pactul de la Varșovia a încetat să mai existe în 1991”³.

Deci această susținere a lui Putin este un fals. După căderea blocului comunist, cu desființarea Tratatului de la Varșovia și cu dezmembrarea URSS, statele foste comuniste s-au orientat spre Occident, începând demersurile de recuperare istorică, printre acestea fiind și cele pentru aderarea la NATO. Toate au făcut eforturi și s-au pregătit pentru examenele grele pe care le-au trecut pentru a se putea integra în cea mai puternică alianță politico-militară a lumii. Nu a venit Occidentul agresiv să tragă de ele pentru a le integra, ci ele s-au orientat spre Occident. Iar Rusia, după ce o perioadă a fost în Parteneriatul pentru Pace, s-a retras și a început să aibă pretenția de a impune agenda de politică externă a statelor din fosta URSS.

Așa cum era de așteptat, la forumul de la Valdai, Putin a reluat ideea că...

1. *Ibidem*, p. 129.

2. Nathan Gardels, *op.cit.*, pp. 95-96.

3. Mike Eckel & Dora Vulcan, „Mitul non-extinderii NATO. I-a promis Vestul sau nu Moscovei că alianța nu se va extinde?”, Europa Liberă, 21 mai 2021, <https://romania.europalibera.org/a/mitul-non-extinderii-nato-i-a-promis-vestul-sau-nu-moscovei-c%C4%83-alian%C8%9Ba-nu-se-va-extinde-/31266124.html>, accesat la 20 octombrie 2022.

...prăbușirea Uniunii Sovietice a distrus și echilibrul forțelor geopolitice. Occidentul s-a simțit învingător și a proclamat o ordine mondială unipolară în care doar voința sa, cultura, interesele sale aveau dreptul să existe. Acum această perioadă istorică de dominație nedivizată a Occidentului în afacerile mondiale se apropie de sfârșit, lumea unipolară devine un lucru al trecutului. Ne aflăm la o piatră de hotar istorică, înaintea a ceea ce este probabil cel mai periculos, impredictibil și, în același timp, important deceniu de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Occidentul nu este capabil să gestioneze de unul singur umanitatea, dar încearcă cu disperare să o facă, iar majoritatea popoarelor lumii nu mai vor să suporte asta. Aceasta este principala contradicție a noii ere¹.

Faptul că la AG a ONU, din 12 octombrie 2022, un număr de 143 de țări au condamnat acțiunea Rusiei, 35 (inclusiv China și India) s-au abținut iar numai 4 țări (Rusia Coreea de Nord, Siria și Nicaragua) au respins rezoluția² nu l-a putut împiedica pe Putin să afirme că toată lumea e împotriva Occidentului. Așa cum statutul Rusiei de stat invadator și de „stat terorist” nu l-a împiedicat să afirme că Rusia este singurul garant al suveranității Ucrainei.

NATO nu a fost nicicând obligat să ceară voie Rusiei până unde să se extindă, acest proces fiind unul decis strict de actorii implicați, adică de statele membre și de cele aspirante la acest statut. Doar Rusia a început să traseze unilateral și pe teritoriile altor state „linii roșii” pe care NATO n-ar trebui să le depășească. Și unde se învecina cu țări NATO doar în țările baltice și Karelia, în urma „operațiunii speciale” anti-NATO va ajunge să aibă o graniță mai mare cu încă 1 300 km cu NATO, ca urmare a aderării Finlandei și Suediei la organizație. Iată eficiența strategică a lui Putin.

Putin este un autocrat ce a mimat jocul democratic și care acum își afirmă explicit planul. Să revenim, în încheiere, la discursul de la Valdai:

Nimeni nu va putea niciodată să dicteze poporului nostru ce fel de societate și pe ce principii ar trebui să construim. O amenințare directă la adresa monopolului politic, economic, ideologic al Occidentului este aceea că în lume pot apărea modele sociale alternative – mult mai eficiente, vreau să subliniez asta, mai eficiente astăzi, strălucitoare, atractive decât cele existente acum. Astfel de modele se vor dezvolta cu siguranță – acest lucru este inevitabil³.

1. Sorina Matei, *op.cit.*

2. Dorin Oancea, „MAE: Rezoluția ONU arată gradul foarte ridicat de izolare internațională a Rusiei”, *mediafax.ro*, 13 octombrie 2022, <https://www.mediafax.ro/externe/mae-rezolutia-onu-arata-gradul-foarte-ridicat-de-izolare-internationala-a-rusiei-21237732>, accesat la 30 octombrie 2022.

3. Sorina Matei, *op.cit.*

Dacă liderii occidentali și-au făcut iluzii în ultimele două decenii cu privire la democratizarea Rusiei, acum e momentul trezirii la realitate. Degeaba le-au reproșat celor din Est că avertismentele lor cu privire la Rusia sunt doar comportamente posttraumatice, căci s-a dovedit că esticii au avut dreptate. Este plină de semnificații modul în care au fost organizate funeraliile lui Mihail Gorbaciov, acuzat că ar fi dezmembrat URSS. Putin știe că Elțin a fost autorul „catastrofei geopolitice”, dar Gorbaciov a fost simbolul democratizării, iar el, Putin, nu se putea asocia cu acest simbol. Cu Stalin, da.

Concluzii

În prezent, asistăm la o încălcare de către Rusia a tratatelor la care este parte și a principiilor de drept internaționale, în locul cărora propaganda de la Kremlin aduce în discuții dreptul istoric, dreptul forței, falsuri, crime și amenințări. Ucraina este poligonul de încercare pentru Putin, în funcție de deznodământ urmând să întreprindă alți pași în direcția realizării unui imperiu care să contracareze Occidentul și care să repună Rusia în rândul superputerilor mondiale.

Cu Kremlinul nu se poate negocia, pentru că încălcarea oricărui acord încheiat este pentru politicienii ruși un *modus operandi*. S-au realizat în mod just paralele între Rusia putinistă și Germania hitleristă și comparația trebuie să meargă până la capăt. Dacă nemții nu s-au oprit din revendicări până nu au fost învinși, la fel vor face și rușii. Chiar dacă astăzi se invocă pericolul nuclear, trebuie ținut seama de superioritatea Occidentului și în acest domeniu iar o asemenea escaladare va duce la transformarea cauzei lui Putin într-o cauză a rușilor. Mă îndoiesc că Putin va fi lăsat să ajungă acolo.

Trebuie remarcat faptul că, în cele trei decenii scurse de la căderea zidului Berlinului, democrația occidentală a reușit un succes în țările europene foste comuniste, valul democratizării ajungând până în Ucraina. Asta nu înseamnă că Ucraina este în prezent o țară democratică, ci una care a ales democratizarea, fapt important pentru o țară care nu a avut în istoria sa o cultură democratică. În fond, așa cum spunea Ernst Renan...

...o națiune este o mare solidaritate constituită prin sentimentul sacrificiului făcut și al celui pentru care există dispoziția să se facă. Presupune un trecut; ea se rezumă, totuși, în prezent la un fapt tangibil: consimțământul, dorința clar exprimată de a continua viața comună. Existența unei națiuni este (scuzați-mi metafora) un plebiscit zilnic, așa cum existența unui individ este o afirmare perpetuă a vieții. [...] O provincie, pentru noi, înseamnă locuitorii ei; dacă cineva are, în această chestiune, dreptul de a fi consultat, aceștia sunt locuitorii.

O națiune nu are niciodată interesul de a anexa sau de a reține o țară împotriva ei. Voința națiunilor este singurul criteriu legitim, cel care trebuie să revină mereu¹.

Începând cu Euromaidanul, ucrainenii își afirmă mereu dorința de a fi o națiune, chiar dacă rușii nu vor să-i recunoască, în pofida tratatelor la care sunt parte, și, mai mult, vor să fie o națiune în Europa democratică și nimeni nu le poate lua acest drept. Rusia va ieși slăbită din acest război, Ucraina își va începe traseul european, iar Occidentul se va concentra pe consolidarea poziției sale într-o lume bipolară.

Indiferent cum se va încheia acest război, prin înfrângerea Rusiei sau prin înghețare, el va deschide o nouă epocă în relațiile internaționale. Revenirea la două Europe va însemna revenirea la bipolarism, cele două părți fiind, de această dată, Occidentul și China, în trena căreia vor fi Rusia cu sateliții săi și cu alte țări asiatice. Fără să fi tras niciun cartuș în Europa, China va ieși învingătoare din conflict, pentru că Rusia i-a făcut treaba în satul global. Cu o Rusie istovită de conflict și de sancțiuni, ale căror consecințe abia de acum încep să se vadă, și ajunsă stat-paria la nivel global, statut din care nu va ieși pentru cel puțin o generație, Chinei îi va fi mai ușor să concureze cu Occidentul.

Bibliografie

- ALBULESCU, George Titus, „Rușii, șocați de politica lui Putin: Țara lor o duce mai rău decât România”, *ziare.com*, 17 mai 2021.
- ANDREI, Veronica, „Kremlinul a uitat de denazificare. Rușii au trecut la «desatanizarea» Ucrainei”, *ziare.com*, 26 octombrie 2022.
- BACHELDER ODELL, Kate, „America Military Faces a «Window of Maximum Danger»”, *Wall Street Journal*, 7 octombrie 2022, <https://www.wsj.com>.
- BERDIAEV, Nicolai, *Originile și sensul comunismului rus*, traducere de Ioan Mușlea, Dacia, Cluj-Napoca, 1994.
- BOCANCEA, Sorin, „Zidul Kievului”, *Adevărul*, 20 februarie 2022.
- ECKEL, Mike & Dora Vulcan, „Mitul non-extinderii NATO. I-a promis Vestul sau nu Moscovei că alianța nu se va extinde?”, *Europa liberă*, 21 mai 2021.
- GORBACIOV, Mihail, *Memorii*, traducere de Radu Pontbriant, Nemira, București, 1994.
- GORBACIOV, Mihail, *Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika*, traducere de Justina Bandol, Litera, București, 2013.
- BRZEZIŃSKI, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiivele sale geostrategice*, traducere de Aureliana Ionescu, Univers Enciclopedic, București, 2000.
- CHIESA, Giulietto, *Putinofobia. Rusia contemporană și angoasele Occidentului*, traducere Gianina Tidvă, Corint, București, 2017.

1. Ernst Renan, „Qu'est-ce qu'une Nation?” (Conférence prononcée le 11 mars 1882 à la Sorbonne), în Philippe Forest, *Qu'est-ce qu'une nation? Littérature et identité nationale de 1871 à 1914*, Pierre Bordas et fils, Paris, 1991, p. 51.

- CIOROIANU, Adrian, *Geopolitica Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, Curtea Veche, București, 2009.
- CORNEA, Ramona, „De ce sunt românii mai bogați ca rușii, în ciuda faptului că Rusia este o țară imensă, iar România este una mică. În ultimul deceniu, România a ajuns să aibă un PIB per capita mai mare decât al Rusiei datorită UE și NATO”, *Ziarul financiar*, 1 martie 2022.
- GARDELS, Nathan, *Schimbarea ordinii globale văzută de marii lideri ai lumii*, Antet, București, 2001.
- GRIFFIN, Ed, „Interviu cu un fost KGB-ist: Iuri Bezmenov despre distrugerea națiunii”, 1985, https://www.youtube.com/watch?v=S0AR_C99G_o.
- IAKOVLEV, Alexandr, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică. Concorbire cu Lilly Marcou*, traducere de Sanda Grigoriu, Humanitas, București, 1991.
- JUCAN, Sebastian, „Aleksandr Dughin, primul discurs de la înmormântarea fiicei sale: Luptăm de partea Arhanghelului Mihail împotriva diavolului în Ucraina”, *HotNews.ro*, 26 octombrie 2022.
- LEE MYERS, Steven, *Noul țar*, traducere de Lidia Grădinaru, Corint, București, 2016.
- MARIAN, Mircea, „Scenetă absurdă într-o pădure din Bașkiria: un preot botează cruciții armatei ruse într-un sac pentru cadavre”, *defapt.ro*, 26 octombrie 2022.
- MATEI, Sorina, „Discursul lui Putin în fața întregii lumi, la Clubul Valdai. «Perioada de dominație nedivizată a Occidentului se apropie de sfârșit»”, *mediafax.ro*, 27 octombrie 2022.
- OANCEA, Dorin, „MAE: Rezoluția ONU arată gradul foarte ridicat de izolare internațională a Rusiei”, *mediafax.ro*, 13 octombrie 2022.
- RENAN, Ernst, „Qu'est-ce qu'une Nation?” (Conférence prononcée le 11 mars 1882 à la Sorbonne), în Philippe Forest, *Qu'est-ce qu'une nation? Littérature et identité nationale de 1871 à 1914*, Pierre Bordas et fils, Paris, 1991.
- SIXSMITH, Martin, *Rusia. Un mileniu de istorie*, traducere Eugen Popa și Justina Bandol, Humanitas, București, 2016.
- ȘERBAN, Teodor, „Proteste masive antimobilizare în republica rusă Daghestan. Poliția trage în aer pentru a dispersa mulțimea”, *ziare.com*, 25 septembrie 2022.
- THE WORLD BANK, „Data”, <https://data.worldbank.org>.
- ȚAGA, Maria, „E-mailurile din FSB dezvăluie un război civil între aliații lui Putin”, *Adevărul*, 20 noiembrie 2022, <https://adevarul.ro>.
- UDREA, Matei, „Șocanta poveste a unuia dintre tadjicii care i-au masacrat pe ruși în cazarmă: fusese răpit de poliție lângă o stație de metrou și mobilizat cu forța, deși nu era cetățean rus”, *ziariștii.com*, 20 octombrie 2022.
- ZINOVIEV, Alexandr, *Homo sovieticus*, traducere de Andi Ștefănescu, Dacia, Cluj-Napoca, 1991.
- „Dialogul ireal dintre un soldat rus care a jefuit o locuință ucraineană și soția sa: «Am furat produse cosmetice și adidași de firmă pentru tine...»”, *Hotnews.ro*, 30 martie 2022.
- „Putin, atac halucinant împotriva țărilor din Occident: Vor să impună o religie răsturnată, Satanismul pur”, *digi24.ro*, 1 octombrie 2022.
- „6 locuri din lume cu o economie mai puternică decât Rusia lui Putin”, *wall-street.ro*.

Rațiunea ca revoltă a libertății

Florin Müller

Războiul actual, dintre Rusia și Ucraina, a răscolit umanitatea. De la militarii din cele două tabere care luptă în prima linie, la decidenții politici și militari de la Moscova, Kiev, din lumea occidentală și marii decidenți asiatici, China și India, la opinia publică din țările aflate în Uniunea Europeană și NATO. Țările sărace din Africa, dependente de grânele ucrainene, nici ele nu au fost ocolite de impactul războiului.

Îmi este dificil să scriu despre acest subiect, care a mobilizat, măcar emoțional, miliarde de oameni. Ce să scrii mai întâi, ce impact poate să aibă încă un punct de vedere, când aproape totul a fost spus, când cuvintele nu mai au niciun rost în fața rachetelor, a bombelor aviației, a dronelor, a tancurilor și a flotei de război? Singurul rost pe care îl văd acestor rânduri nu este nici unul academic, cu atât mai puțin politic. Nu intră, ca să fiu cât mai exigent, nici măcar în memoria istorică a României de azi. Nu vreau să scriu încă un text academic, căci nu îi văd sensul; există deja multe lucrări profesioniste despre regimul Putin, despre Ucraina, despre războiul în sine, despre destinul istoric al Rusiei și șansele ei de a mai aparține vreodată lumii civilizate. Nu văd rostul unui text academic, cu note de subsol, în condițiile în care, zilnic, milioane de ucraineni sunt sub teroarea bombelor, când alte milioane dintre ei se află, ca refugiați, în țările, inclusiv România, care i-au primit. Este aproape indecent să mai faci erudiție când însăși esența umanității, pacea și respectul pentru viața și integritatea celor de lângă tine, indiferent ce limbă, ai cărui stat sunt cetățeni, sunt puse sub semnul anihilării, al distrugerii totale. Singurul gest căruia îi mai văd rostul este un strigăt de revoltă al conștiinței. „Dacă oamenii vor tăcea, pietrele vor vorbi.” „Pietrele”, adică orașele, clădirile, fabricile, centralele electrice, porturile și vapoarele ucrainene, deja au „vorbit”. Suferința poporului ucrainean nu mai trebuie explicată, ci transformată într-un strigăt de revoltă al conștiinței celorlalți, americani, englezi, francezi, polonezi, australieni, români și toți ceilalți, care au ajutat, fiecare după puterea lui, acest popor eroic al Ucrainei să lupte și să reziste.

În afara revoltei, mă încercă și mulțumirea că în conștiința mea s-a produs o mutație. De la oarecare neglijență sau chiar enervare în evaluările pe care le

faceam în raport cu relațiile româno-ucrainene, la radicalismul proucrainean cel mai manifest. Desigur, motivația „enervării” era rațională atunci și nu mi-am schimbat punctul de vedere față de contenciosul nu foarte îndepărtat. Am fost împotriva atitudinii Ucrainei în problema canalului Bîstroe și în aceea a platoului continental al Mării Negre. Dificil, prin tribunalele internaționale, problema platoului continental s-a rezolvat, în cea mai mare măsură, în favoarea României. Am apreciat însă că cele două state au discutat, s-au „certat”, au ajuns în instanțe, dar nu au considerat războiul o soluție la ceea ce le despărțea. Acum și canalul Bîstroe și platoul continental și situația românilor din Bucovina de nord îmi par doar probleme îndepărtate, în care, firește, sunt de partea statului și a poporului meu, dar despre care am bucuria discretă că s-au rezolvat prin căile democrației, justiției și ale păcii.

Rămâne uriașa tumoră a războiului, a agresiunii rusești, a neofascismului putinist. Putin nici măcar nu a avut curajul ticălosului de a-și denumi fapta drept ceea ce este: un război de anihilare. Cu șmecheria interlopolului ajuns la putere, a ticălosului cu aparență de ultragiudat de „neofascismul ucrainean”, a denumit războiul de nimicire drept „operațiune militară specială”. Cred că și el, în lașitatea lui, și-a dat seama că trebuie să „vândă” această minciună împachetată astfel încă să fie acceptată și, de ce nu?, glorificată de ai lui. De masa de indiferenți, de timorați, de profitorii din sistem, de „aliații” ceceni, de către toți cei care vor să găsească justificări crimelor de război. Războiul declanșat de Putin și regimul său împotriva Ucrainei avea nevoie de o minimă justificare și nu putea fi denumit după natura sa reală, distructivă, ci „compromis” semantic, distorsionat în limba de lemn, prin care esența faptului să fie ocultată printr-o expresie „neutră”, insidioasă, cu atât mai periculoasă prin polisemantismul său derutant. „Operațiune militară specială”... adică așa o înțeleg eu, o acțiune „chirurgicală”, impusă de necesitatea „extirpării tumorii neonazismului regimului de la Kiev”. Și s-au găsit inconștienți care să creadă acest lucru, care găsesc justificări „chirurgiei militare”. Care cred, chiar și după atâtea luni, în existența unei „tumori neonaziste” ucrainene, care nu poate fi extirpată decât prin „operațiunea militară specială” a unui stat și regim puternic, dar care încearcă, disperat, să-și camufleze intențiile reale.

În afara revoltei morale, războiul m-a determinat să regândesc istoria Rusiei și, prin derivație, și pe cea a Ucrainei. Istoria Rusiei, destinul acesteia și impactul pe care l-a avut asupra istoriei românești, reveneau în actualitate cu o forță care o reamintea pe cea din perioada Războiului rece. Rusia, prin război, mi-a impus să relecturez natura ei internă, organică. Ce a condus acest stat la război? Decizia lui Putin, și a unui grup restrâns de decidenți militari și politici, vizibili în media, chiar luată pe o durată mai lungă, nu este un răspuns suficient. Mai precis spus, decizia lui Putin de a arunca Rusia în război a venit tocmai pentru că se acumulasă o serie consistentă de factori în structura statului rus, factori care au permis războiul. Unii dintre aceștia țin de „durata lungă” a istoriei Rusiei, durată care

depășește chiar și marginile temporale ale sistemului comunist. Războiul a fost declanșat de Putin (și de grupul de militari și politicieni belicoși din jurul său) pentru că Rusia a sedimentat secole de istorie în contra cursului european. Durata lungă, cuplată cu natura conjuncturală și dinamica imediată a politicii, au accelerat și au declanșat războiul. Aceasta nu diminuează cu nimic, nu deresponsabilizează deloc nici pe Putin, în sens personal, și nici structurile actuale ale statului militar-fascist care este Rusia actuală.

„Durata lungă” ar fi constituită, din perspectiva mea, de un traseu diferențiat al istoriei medievale, moderne și contemporane rusești, față de paradigma statelor europene, fie ele occidentale sau nu, fie ele de structură confesională nonortodoxă, ortodoxă sau indiferente religios. Sigur că astăzi nu putem vorbi de o structură religioasă, în sens weberian, care să determine politicul, dar cine citește mai cu atenție filozofia politică europeană actuală nu poate să nu recunoască „haina” intelectualistă pe care au căpătat-o confesiunile formative istoric, protestantismul în primul rând. Rusia a fost absentă, în această ordine de idei, de la infuzia consistentă a ideologiei procapitaliste, individualiste și liberale de profil protestant. Dominată de un ortodoxism etatist și subordonat statului, Rusia a fost în situația de a se supune ideologiei colectivist-comunitariste a ortodoxismului. Dacă prin ortodoxie înțelegem trăirea în comuniune cu Dumnezeu și cu preceptele religioase, în sensul zidirii vieții omenești în fortăreața Bisericii spre mântuire, prin canon, izolare, rigorism al ceremonialului, „fugă de lume”, atunci această ortodoxie nu are nicio răspundere politică pentru război. Însă conversia, de lungă durată, a ortodoxiei în armă teologică pentru justificarea izolaționismului cultural politic față de Occident, considerat ateu, agnostic, decadent, a produs instrumentalizarea teologico-politică a credinței religioase. Chiar dacă se poate admite ca firească inexistența unor condiționări spiritual-istorice pentru o ideologie religioasă de factură occidentală, conversia ortodoxismului politic spre antioccidentalism și anti iluminism este o componentă a duratei lungi.

Un alt element al duratei lungi, care a dus la supremația actualiei situații este lunga tradiție a „statului-națiune”, contrapus statului format pe „decizionismul civic”, bazat pe instrumentarul modern al democrațiilor occidentale. Indiferent de natura imediată a regimului politic (monarhie, comunism, autoritarism post-comunist), „statul-națiune” a rămas, în istoria Rusiei, elementul de forță, în opoziție radicală cu statul civic democratic. „Națiunea” izolată și asediată a fost constant contrapusă „pericolului occidental” sau al celui „oriental”; a avut loc, în istoria pe durată lungă a Rusiei, o hipertrofiere a statului-națiune, a statului în sine față de națiunea în sens occidental, a statului hiperautoritar în dauna constantă a individului izolat. Victoriile militare constante ale Rusiei față de adversarii săi occidentali (Suedia, Franța, Germania) sau sud-est europeni (Imperiul Otoman) au alimentat hipertrofierea „rațiunii de stat”, ca singură rațiune de a exista a Rusiei ca mare putere, indiferent de conținutul regimului intern.

Complexul de superioritate de mare putere a fost permanent subminat intern de alt complex, de inferioritate, de frustrare față de nesiguranța recunoașterii de către „ceilalți” (puterile occidentale în primul rând) a acestui statut. Contestarea reală, sau imaginară, a statutului de mare putere a alimentat toate frustrările și resentimentele posibile, mai ales când, după căderea/implozia comunismului, pierderea poziției părea a fi evidentă. Rusia, indiferent de ipostaza ei istorică, a fost incapabilă să se centreze interior, pe problemele propriei identități, să se concentreze pe integrarea propriului hinterland, să creeze o identitate proprie, în afara problematicii derivate din statutul (și lupta pentru păstrarea acestui statut) de mare putere.

Un alt factor al duratei lungi, care a condus la blocarea Rusiei în sindromul militarist-autoritarist al unei mari puteri fără identitate, a fost permanenta (cel puțin de la Ivan cel Groaznic – secolul XVI – înainte) reprimare a elitelor politice și culturale. Chiar și atunci când contribuiau loial la construcția statului autoritar, elitele au fost supuse sistematic unei politici de suspiciune și represiune, prin contestarea loialității lor față de conducător și stat. Rusia a fost lipsită, timp de secole, de revoluții comparabile cu cele din Anglia (secolul XVII) și Franța (secolele XVIII-XIX). Statul-națiune a fost proiectul politic realizat exclusiv prin mijloacele de forță ale Conducătorului și birocrăției militare și civile, contrapuse elitelor boierești, nobiliare și apoi chiar comuniste. Chiar dacă istoria elitelor Rusiei indică proveniența acestora din rândurile marii boierimi/nobilimi, aceste structuri elitare își pierdeau, prin absorbția în aparatul de stat militaro-civil, capacitatea de contestare a sistemului politic. Toată istoria de protest a Rusiei, de la decembriști la bolșevici și apoi antistaliniști sau chiar anticomuniști, a fost istoria unor marginali; cu atât mai mare poate și trebuie să fie respectul și atenția noastră față de această istorie.

Durata medie (conjunctura), care a permis războiul, se leagă de istoria contemporană a Rusiei. Caracteristica cea mai evidentă și negativă a acestei istorii recente, care a făcut posibil regimul Putin și războiul din Ucraina, a fost înlocuirea garniturii politice civile a Rusiei cu una provenită din aparatul strict represiv al statului. Paradoxul (aparent) istoriei Rusiei constă în existența unei sinusoide istorice. Atât timp cât istoria Rusiei a fost construită/determinată de civili a fost posibil un ușor avans al societății. Perioada de după războiul cu Japonia (1905), dar și unele secvențe ale perioadei hrușcioviste (după 1956) și, evident, perioada „restructurării și transparenței” (Mihail Gorbaciov) au fost intervalele cele mai faste ale istoriei Rusiei pentru cetățenii săi, chiar dacă statul centralizat, de forță, „marea putere”, Leviathanul totalitar, au avut de suferit. Doar prin politicieni civili, precum Stolîpin, Hrușciov sau Gorbaciov, rușii obișnuiți au putut trăi în afara sindromului apocalipsei distrugerii statului rus sau sovietic. Eliberat de istorie, cetățeanul rus a putut trăi în cadrul unei existențe măcar normale. Venirea la putere a lui Putin a deschis calea statului autoritar-polițienesc,

construit pe structurile de tip mafiot: credința absolută în conducător, legea tăcerii, corupția, violența internă, marginalizarea intelectualității critice, hipertrofia mentalității neofasciste a forței și pericolozitatea armatelor paralele (de comparat cu „Statul SS”), disprețul pentru presa liberă, lege și contractul scris. Statolatria, mentalitatea de stat asediat, cultul violenței și al forței masculinității brutale, disprețul față de Occidentul „degenerat”, neofascismul mascat dublat de o violentă propagandă fals antifascistă, toate au constituit temele unui aparat de stat de reproducere a unicii rațiuni de stat: prezervarea puterii cu orice preț.

Ultima condiționare a războiului a fost generată de obsesia recuperării „teritoriilor pierdute” la Vest. Victima a devenit Ucraina, față de care trebuia construit rapid un discurs vindicativ: „denazificare”, „demilitarizare”. Adică exact ce trebuia aplicat propriului regim de la Moscova.

Nu știm când și cum se va termina războiul. Chiar de la începutul războiului am afirmat că acest război este, pentru Ucraina, un război de lungă durată, dar și adevăratul război de independență. Adică eforturile din 1918 (unele chiar împotriva intereselor de atunci ale României sau Poloniei) trebuie continuate la Est acum, la peste o sută de ani distanță, prin adevăratul război de independență. Națiune încă foarte tânără, chiar față de vecinii săi imediat occidentali, Polonia și România, Ucraina este în faza accelerării consolidării identității sale proeuropene, în condițiile de criză ale războiului. Includerea în spațiul cultural-identitar rusesc este o variantă închisă. Capacitatea Ucrainei de a rezista atât de mult timp războiului cu Rusia rezidă, în afara ajutorului militar occidental, în existența unui spirit militar generalizat. De-a lungul istoriei lor, ucrainenii au luptat pentru spațiul și poporul lor împotriva tătarilor, a polonezilor, turcilor, împreună cu rușii împotriva germanilor și împreună cu germanii împotriva rușilor. Au trecut prin milioanele de morți ale Holodomorului.

Adevăratul erou al acestui război este poporul ucrainean: președintele Ucrainei Volodimir Zelenski, soldații ucraineni din prima linie, femeile ucrainene care luptă cu arma în mână, populația Kievului care se adăpostește și se roagă în stațiile de metrou, băiețelul ucrainean refugiat cu barca, cu bunica lui, pe fluviul Nipru, populația civilă martiră din orașele bombardate, în primul rând Bucha și Mariupol, dar și Harkov, Herson, Odessa sau Kiev, apărătorii din Azovstal-Mariupol, toată populația civilă refugiată în Polonia, România, Ungaria, Republica Moldova sau Occident. Acest război este cel mai important război pentru libertate pe care îl poartă lumea civilizată după ultima conflagrație mondială din 1939-1945.

Cum s-a întors Rusia la barbarie, crimă și infamie. O perspectivă asupra războiului de agresiune și ocupație al Federației Ruse în Ucraina¹

Alexandru Muraru

Pe 24 februarie 2022, o triplă premieră neagră avea să provoace cea mai gravă criză geopolitică contemporană ce a afectat semnificativ mediul de securitate global, anume invadarea ilegală, nelegitimă și nejustificată de către Federației Ruse a Ucrainei, ce a însemnat:

1. cea mai mare invazie de la cel de-al Doilea Război Mondial în Europa;
2. cea mai mare criză a refugiaților de după 1945, cu peste 14 milioane de persoane dislocate;
3. cel mai mare rapt teritorial după încheierea ostilităților celei de-a doua conflagrații mondiale.

Astfel, o nouă generație trăiește șocul unui război în imediata apropiere a granițelor țării și experimentează frica istorică de ruși, în timp ce Putin a devenit un criminal în toată regula, care a invadat în baza unor pretexte jenante o țară suverană. În cazul acestei invazii, sunt câteva aspecte care merită reținute. Primul este că Vladimir Putin nu va mai fi vreodată un lider „frecventabil”. În țările Uniunii Europene el va rămâne cu imagina unui agresor care mimează dialogul doar pentru a se amuza. Operațiunile sale, în timp ce se așeza în silă la mese lungi prefăcându-se că e dispus să caute o soluționare pașnică a unui conflict

1. Prezentul articol are la bază texte de opinie publicate pe www.digi24.ro, în 2022, după atacul armatei ruse asupra Ucrainei. Articolele se regăsesc pe <https://www.digi24.ro/autor/alexandru-muraru> și au fost editate și aduse la zi, în unele locuri s-au făcut corecții tacite, alte fragmente au fost eliminate.

pe care tot el l-a declanșat, sunt cele de sabotare, înșelăciune, agresiune militară și, mereu și mereu aceeași placă discursivă: „ne apărăm, suntem atacați”.

Alt aspect de reținut este că toți fanii declarați sau implicați ai lui Putin, din țările democratice ale UE, trebuie să fie izolați și decredibiliizați. E momentul ca partide politice proruse sau lideri prorusi să fie ostracizați în propriile țări, iar tot discursul lor care căuta o nișă pe un culoar antiamerican și prorus să-i izbească precum un bumerang în frunte. Acum chiar și cei care poartă ochelari de cal pot observa că Rusia nu poate fi un model de dezvoltare economică și democratică pentru vreo țară europeană. Rusia este dominată, consumată doar de frica sa că cineva s-ar putea apropia militar prea mult și amenințător de granițele sale. Iar această frică o face să fie atât de agresivă. „În secolul al XXI-lea, Rusia exportă în principal nu petrol și gaze naturale, ci frică. Prețul primelor două va scădea în timp. Prețul acesteia din urmă va crește.”¹

Un al treilea aspect este că Rusia nu a devenit un partener de dialog al Occidentului, nici după trei decenii de la prăbușirea URSS. Dimpotrivă, din discursurile lui Putin reiese o frustrare amplă cu privire la acel eveniment istoric din 1991. Și mai reiese că, dacă în Ucraina sau în vreo țară liberă se organizează alegeri libere și câștigătorii își doresc o apropiere de Vest, aceștia sunt automat văzuți ca inamici ai Moscovei și etichetați „neonaziști”.

În disputa cu Vladimir Putin, Occidentul are nevoie de arme egale. Sau măcar egale ca impact. Serghei Lavrov, ministrul de Externe rus, declara cu aroganță că sancțiunile americanilor și ale europenilor îl lasă rece² și asta pe un fond mai amplu care se regăsește în mintea multor oameni – și anume că sancțiunile de tip diplomatic și economic nu ar avea efect. Declarațiile, oricât de ferme și directe, chiar dacă sunt atât de necesare, totuși nu opresc rachetele rusești, nu opresc militarii lui Putin să înainteze pe teritoriul Ucrainei. Există temerea că dialogul cu Putin este o iluzie, că suntem în situația lui Neville Chamberlain și Lord Halifax, care au mizat și au sperat că Herr Hitler este vreun gentleman. Nu a fost cazul deloc. A fost nevoie să apară Winston Churchill, care a crezut că nu poți să intri în dialog cu golani, ci cu ei trebuie să te porți agresiv, căci este singurul comportament pe care îl înțeleg și îl respectă. O luptă corectă presupune arme egale. Deci trebuie identificate și luate acele măsuri care sunt pentru Putin și ai săi foarte dureroase.

1. Serghei Medvedev, *Întoarcerea Leviatanului rus: cultura violenței și obsesia imperialismului*, traducere de Alina Popescu, București, Corint, 2022, p. 160.

2. „Serghei Lavrov se declară neimpresionat de amenințarea Occidentului cu sancțiuni împotriva Rusiei”, *digi24.ro*, 22 februarie 2022, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/serghei-lavrov-se-declara-neimpresionat-de-amenintarea-occidentului-cu-sanctiuni-impotriva-rusiei-1846023>, consultat la 3 noiembrie 2022.

În Ucraina nu aveau loc obstrucții de niciun fel împotriva nimănui, nu erau încălcate drepturile omului, nu erau amenințări de niciun fel, nu se ascundeau teroriști, nimic din Ucraina nu amenința Rusia și nici pe altcineva. Și, totuși, Vladimir Putin a decis invadarea. Asta îl face direct responsabil pentru toate pierderile materiale și umane care rezultă în urma acestei agresiuni militare iraționale. Din toate aceste motive, Putin va rămâne un criminal pentru restul istoriei europene.

Diplomația kremliniană – strategia tupeului agresiv

Vă mai amintiți? În martie 2021, președintele american Joe Biden era întrebat într-un interviu la ABC News dacă Vladimir Putin este un criminal și a răspuns direct: „I think Putin is a killer”¹. Foarte multă lume l-a criticat pentru lipsa de tact și la fel de multă lume l-a privit măcar circumspect. Din nefericire, declarația lui Joe Biden era valabilă și atunci, iar astăzi o știm atât de bine după ce mania militaristă a lui Putin s-a dezlănțuit asupra Ucrainei. Acum, *profilieri* din toată lumea încearcă să-l portretizeze pe Vladimir Putin, să înțeleagă ce este în mintea omului care a readus războiul pe continentul european.

Care este „vina” Ucrainei, de ce armata rusă a pornit să strivească un popor pe care-l numește „frate”? A spus-o foarte simplu o jurnalistă ucraineană când a explicat că Rusia este un stat care privește înapoi și se inspiră din trecutul URSS, în timp ce Ucraina privește spre viitor, aspiră la valorile democratice europene și – păcatul capital în ochii Moscovei – a început discuțiile pentru a adera la NATO. Kremlinul consideră că, deși independentă, Ucraina îi aparține². Putin a lăsat deoparte menajamentele și a decis că ucrainenii trebuie „eliberați” prin singurul mijloc pe care Rusia îl cunoaște: tancurile.

Orice conflict armat din istorie este urmat de întrebări precum: „cum a fost posibil? De ce nu s-a ajuns la clasicul compromis diplomatic?” Însă diplomația are regulile sale, iar școala rusă este renumită tocmai pentru încălcarea acestor reguli³.

Am auzit în nenumărate rânduri în ultimele trei decenii cuvinte admirative despre „redutabila școală diplomatică rusă”. Nici pomeneală de așa ceva! A fost

1. „Biden: I think Putin is a killer”, CNN, 17 martie 2021, <https://edition.cnn.com/videos/politics/2021/03/17/president-biden-vladimir-putin-russia-gma-newday-vpx.cnn>, consultat la 30 octombrie 2022.
2. Elizabeth A. Wood *et al.*, *Roots of Russia's War in Ukraine*, New York, Columbia University Press, 2016, p. 70.
3. Marina M. Lebedeva, *Russian Public Diplomacy: From USSR to the Russian Federation*, New York, Routledge, 2021, p. 51.

și este vorba despre un mit. Imperiul țarist și-a bazat diplomația pe armată; URSS practic le-a pus pe același nivel și diplomația pe care au făcut-o sovieticii a fost o mică prelungire a mării Armate Roșii. Or, e simplu să faci diplomație împotriva unor state fragile când în spatele tău ai un colos militar.

În zilele noastre se întâmplă același lucru: diplomația rusă nu servește negocierilor în vreun fel, ci are rolul agresiv al unor oameni care nu poartă uniformă militară, dar peste umerii lor se vede o turelă de tanc. Diplomații ruși s-au remarcat constant prin sarcasm, tupeu, aroganță, nesimțire, agresivitate, ultimatumuri și amenințări.

Dacă rușii se pregătesc să atace un stat, diplomații lor sunt previzibili, vor începe prin a se plânge că sunt agresați, nu sunt în siguranță și vor sfârși prin a spune că se văd nevoiți să folosească rachetele, tancurile și avioanele ca să se apere. Ei, cu un colos militar în spate, ei se plâng mereu că sunt agresați! Ei, cu un stat care s-a extins la dimensiuni supracontinentale prin anexări și invazii, ei se tânguie că nu au atacat niciodată pe nimeni. Un imperiu care se autodeclară drept luptător împotriva imperialismului; un invadator care „eliberează”, un agresor care „se apără” – asta e diplomația pe care au afișat-o în toată istoria: rebotezarea acțiunilor militare, prosteala pe față, impunerea cu pușca a negrului drept alb. Aceasta este proza proastă și plină de nonsens pe care o susține acum Putin & Lavrov. Așa a fost și ideologia URSS care a dus la colaps. Nimeni, nicăieri în istorie nu a putut să ascundă adevărul la infinit, să vopsească albul în negru fără să fie deconspirat până la urmă.

Uniunea Europeană sprijină Ucraina cu bani pentru arme cu care să țină piept armatei ruse, iar ministrul rus de Externe, Serghei Lavrov – absolut previzibil –, a întors pe dos semnificațiile: declarațiile UE sunt „agresive”, iar statele care contribuie la această acțiune „vor suporta consecințele”¹. Se observă aceeași tactică, ca și cum nu rușii trebuie să „suporte consecințele” în calitate de agresori, ci statele care ajută țara victimă, Ucraina. În realitate, consecințele vor fi suportate de Rusia ca stat care a declanșat această crimă, de Putin, de Lavrov, de Medvedev și toți kremlinienii lor. Acum nimeni nu mai are dubii că Putin „is a killer”.

1. Ioana Rusu, „Ministrul rus de Externe, amenințare de ultimă oră pentru cetățenii UE: vor fi responsabili pentru orice consecințe”, *playtech.ro*, 1 martie 2022, la <https://playtech.ro/stiri/ministrul-rus-de-externe-serghei-lavrov-amenintare-de-ultima-ora-pentru-cetatenii-ue-vor-fi-responsabili-pentru-orice-consecinte-480051>, consultat la 1 noiembrie 2022.

Cum își distruge Vladimir Putin propriul popor

Probabil că principalul pariu greșit al lui Vladimir Putin a fost acela că Occidentul va fi doar puțin mai zgomotos decât de obicei, liderii americani și europeni vor condamna mai aspru „operațiunea militară specială” (eufemismul rusesc pentru invazia în toată regula din Ucraina), vor fi supărați o perioadă, dar nu vor face nimic mai mult de atât, la fel ca în momentele atacurilor asupra Ceceniei, Georgiei, anexării Crimeii sau a manevrelor din Donbas. Occidentul nu va interveni, iar Rusia va câștiga Ucraina prin invazia militară, a crezut el. Narațiunea era pregătită de cel puțin opt ani, ceea ce spun acum liderii de la Kremlin a fost discursul unic impus de Moscova încă din 2014¹.

Pe scurt, Putin a crezut că nu-i va fi foarte greu să-și facă de cap în zonă și că va depăși eventualele sancțiuni economice așa cum au fost ele în trecut, în general superficiale și ineficiente. Dar s-a înșelat, căci amploarea sancțiunilor economice și unitatea occidentală pe această temă a luat prin surprindere Kremlinul². Rusia a pierdut tot capitalul de imagine pe care a încercat să și-l construiască în ultimele decenii – de actor rațional și foarte important în politica mondială. Din acest punct de vedere, totul s-a năruit încă din prima zi a atacului pentru că oamenii au condamnat agresiunea și o fac în continuare. Având în spate emoția publică degajată de atacul Rusiei, elitele politice occidentale au avut mai multă încredere să condamne net agresiunea și să meargă pe calea sancțiunilor economice, pe căi care presupun costuri inclusiv pentru Uniunea Europeană sau SUA.

Rusia și-a pregătit din timp de această agresiune. Și-a construit narațiunea de cel puțin opt ani³, iar din punct de vedere economic, Vladimir Putin și-a făcut rezerve valutare în așa fel încât, în cazul unor sancțiuni economice, el să poată finanța invazia în continuare. Doar că nimeni nu a prevăzut (diplomația de la Kremlin cu atât mai puțin) care poate fi amploarea sancțiunilor nonmilitare la adresa Rusiei. Nu este vorba doar de deciziile guvernelor, ci de opțiuni ale companiilor private de a părăsi piața rusă, ale diferitelor organisme de restricționa

1. David R. Marples (ed.), *The War in Ukraine's Donbas: Origins, Contexts, and the Future*, Central European University Press, Budapesta, Viena, New York, 2022, p. 44.
2. „Serghei Lavrov susține că Rusia a fost surprinsă de amploarea sancțiunilor occidentale”, *G4media.ro*, 24 martie 2022, <https://www.g4media.ro/serghei-lavrov-sustine-ca-rusia-a-fost-surprinsa-de-amploarea-sanctiunilor-occidentale-cand-rezervele-bancii-centrale-au-fost-inghetate-nimeni-dintre-cei-care-au-prezis-ce-sanctiuni-ar-put.html>, consultat la 2 noiembrie 2022.
3. Maksymilian Czuperski et al., *Hiding in Plain Sight: Putin's War in Ukraine*, Washington DC, The Atlantic Council of the United States, 2015. Vezi și Serghei Medvedev, *op.cit.*, și Elizabeth A. Wood et al., *op.cit.*

participarea sportivilor ruși la competiții internaționale, de generozitatea cu care sunt tratați refugiații ucraineni în Polonia, România și Republica Moldova. Opinia publică occidentală a împins guvernele să fie chiar mai severe în ceea ce privește sancțiunile și așa s-a ajuns la decizii greu de prevăzut anterior invaziei, precum scoaterea Rusiei din sistemul SWIFT¹, începerea procedurilor pentru a diminua dependența energetică de Rusia ori decizia SUA de a interzice importurile de petrol și gaze rusești.

Toate acestea sunt efectele deciziilor lui Vladimir Putin, care-și îngenunechează propriul popor prin propagandă mincinoasă și cenzură, prin efectele economice induse împotriva populației, prin concentrarea resurselor pe întreținerea armatei (ați observat, e neobosit să-și lingusească mereu militarii despre care spune des că sunt profesioniști și că îndeplinesc misiunile stabilite) și prin transformarea propriei țări în paria în ochii comunității internaționale. La aceste lucruri se referea și Annalena Baerbock, șefa diplomației germane, atunci când spunea că războiul lui Vladimir Putin împotriva Ucrainei va duce Rusia la ruină², iar opinii similare au fost dezvoltate de mai mulți analiști, jurnaliști sau politicieni.

Economia și afacerile sunt clădite pe încredere, acesta este ingredientul cheie, iar acesta a dispărut. Mii de companii occidentale s-au retras de pe piața Rusiei (deci dincolo de sancțiunile economice dictate de guverne) și continuă să o facă, iar acesta este un fenomen fără precedent, cu impact direct și încă incalculabil asupra economiei și moralului rușilor. Trei decenii îi luase Rusiei să atragă companii occidentale, să atragă investiții străine, însă a pierdut aproape totul în primele 10 zile de la începutul războiului³.

Peste toate, Vladimir Putin nu a început acum să-și distrugă propriul popor, ci în momentele în care a asasinat jurnaliști, oponenți politici, când a terorizat familii sau chiar populații, când a declanșat iadul în Cecenia, când a înscenat alunecări de la balcon ale unor tipi incomozi⁴, când a arestat mii de oameni simpli care au ieșit în stradă pentru a protesta împotriva războiului cu Ucraina. Acum

1. „Țările UE susțin scoaterea Rusiei din SWIFT”, *digi24.ro*, 26 februarie 2022, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/italia-franta-cipru-si-ungaria-se-alatura-tarilor-care-sustin-excluderea-rusiei-din-sistemul-swift-este-doar-o-chestiune-de-timp-1851963>, consultat la 2 noiembrie 2022.
2. „Annalena Baerbock: Războiul lui Putin împotriva Ucrainei va duce la ruină propria țară”, *publika.md*, 4 martie 2022, https://www.publika.md/annalena-baerbock-razboiul-lui-putin-impotriva-ucrainei-va-duce-la-ruina-propria-lui-tara_3122131.html, consultat la 2 noiembrie 2022.
3. Alin Bratu, „Lista companiilor care au părăsit piața rusă”, *G4media.ro*, 3 martie 2022, <https://www.g4media.ro/lista-companiilor-care-au-parasit-piata-rusa.html>, consultat la 2 noiembrie 2022.
4. Martin Sixsmith, *Rusia. Un mileniu de istorie*, traducere de Eugen Popa și Justina Bandol, București, Humanitas, 2016, pp. 528-549.

este punctul culminant al distrugerii. Urgia armatei ruse asupra Ucrainei a atras și urgia asupra poporului rus.

Ceea ce a făcut Putin este ireversibil. Transformarea Ucrainei în ruine va rămâne o bornă în istoria Europei și a lumii. Rusia trage acum nu doar cu rachete în clădiri de civili sau în convoaie umanitare, dar trage și cu fumigene și minciuni. De exemplu, Serghei Lavrov a spus în mod repetat că nu e război în Ucraina¹! Dacă scopul a fost un cutremur geopolitic, atunci acest lucru are loc cu siguranță, doar că nu așa cum s-ar fi așteptat liderii ruși.

Semnificația unei crime. Uciderea lui Boris Romanțenko

Un supraviețuitor al Holocaustului a fost omorât la sfârșitul lunii martie 2022 în orașul Harkov, în urma bombardamentelor armatei ruse. Boris Romanțenko avea 96 de ani și trecuse în al Doilea Război Mondial prin patru lagăre de concentrare: Buchenwald, Peenemünde, Mittelbau-Dora și Bergen-Belsen. A fost vicepreședinte al Comitetului Internațional Buchenwald-Dora și a fost foarte activ și implicat în acțiunile de păstrare a memoriei victimelor crimelor naziste. Vineri, 18 martie 2022, un obuz lansat de armata rusă a căzut peste casa în care locuia Boris Romanțenko și l-a ucis².

Moartea lui Boris Romanțenko este o tragedie cu o semnificație aparte, pentru că este o premieră absolută ca un supraviețuitor al Holocaustului să fie ucis în acest fel incalificabil, în numele unei închipuite „denazificări”. Nu a fost un accident, pentru că întreaga invazie nu este un accident, ci este o modalitate patentată a liderilor de la Kremlin de a călca în picioare orice, totul: orice cultură, orice simbol, orice urmă de umanitate sunt strivite cu șenilele tancurilor, sunt țintite cu rachete și obuze. Aici se închide discursul despre „denazificare”, în uciderea lui Boris Romanțenko și a tot ceea ce a însemnat el pentru memoria victimelor Holocaustului. Obuzul rusesc a stins viața acestui om, dar ceea ce simboliza el va dăinui, iar de data aceasta barbaria poartă uniforma armatei ruse.

1. Sebastian Jucan, „Serghei Lavrov: Nu am atacat Ucraina, nu intenționăm să atacăm nici alte țări”, *hotnews.ro*, 10 martie 2022, https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25425169-serghei-lavrov-nu-intentionam-atacam-alte-tari-nu-atacat-nici-ucraina-spune-despre-razboi-nuclear.htm, consultat la 2 noiembrie 2022.
2. „Un supraviețuitor al Holocaustului a fost ucis într-un bombardament la Harkov”, *digi24.ro*, 21 martie 2022, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/un-supravietuitor-al-holocaustului-a-fost-ucis-intr-un-bombardament-la-harkov-1879-295>, consultat la 3 noiembrie 2022.

Parcă niciodată minciuna nu a fost mai gogonată – în numele „denazificării” să ucizi supraviețuitori ai Holocaustului – și sentimentul de gol, de lipsă de sens, să străbată atât faptul în sine, cât și explicațiile sale. Bombardamentul asupra civililor înseamnă crime de război și acestea vor trebui judecate negreșit la finalul acestei invazii iraționale. Armata rusă, comandanții săi militari, liderii de la Kremlin – cu toții sunt în acest moment criminali de război. Eiucid fără remușcări civili între care și supraviețuitori ai Holocaustului, distrug comunități, strivesc destine și pângăresc simboluri.

Acest act ucigaș săvârșit de armata rusă nu este singular. La începutul lunii martie, armata rusă a bombardat Memorialul Victimelor Holocaustului de la Babi Yar¹. Acest Memorial evocă crimele teribile înfăptuite de Germania nazistă și de colaboratorii ei împotriva evreilor de pe vastul teritoriu ucrainean, iar între aceste crime înspăimântătoare se numără și cea care a început pe 29 septembrie 1941 cu execuția a 33 761 de evrei și aruncarea lor în râpa de la Babi Yar, de la marginea orașului Kiev.

Așadar, armata rusă distruge probe istorice ale Holocaustului operat de naziști pe teritoriul ucrainean și ucide supraviețuitori ai ororilor din lagărele naziste. Nu mai este nicio îndoială că narațiunea Federației Ruse asupra „denazificării” Ucrainei este cea mai grosolană și violentă manipulare asupra discursului public în materia protecției memoriei europene și a victimelor Holocaustului.

Mituri despre forța militară copleșitoare a armatei ruse

Armata ucraineană, disciplinată și cu moralul ridicat, dotată cu sprijin logistic occidental, a dat în toamnă un exemplu care ne ajută să interpretăm și altfel punctele tari care-i sunt de obicei atribuite forței militare rusești. Așii din mâne-cile zdrențuite ale Rusiei se văd acum în altă cheie, cu puțină îndrăzneală putem întrezări dincolo de ceea ce ne-a obișnuit perdeaua de propagandă rusească să vedem.

Să luăm pe rând câteva din „punctele forte” ale Rusiei, care stârnesc atâta teamă. În primul rând, Rusia este un colos militar capabil nu doar să alimenteze ca dintr-un sac fără fund propria armată, ci este un exportator masiv de armament. Nenumărate armate sau grupuri infame comit crime abominabile prin diferite părți ale globului cu arme de proveniență sovietică sau rusească. Dar este și o vulnerabilitate aici: armele de producție rusească sunt proaste din punct de

1. Adi Mondiru, „Trupele ruse au bombardat Complexul Memorial Babi Yar de la Kiev”, *rador.ro*, 1 martie 2022, <https://www.rador.ro/2022/03/01/trupele-ruse-au-bombardat-complexul-memorial-babi-iar-de-la-kiev/>, consultat la 4 noiembrie 2022.

vedere calitativ în comparație cu dotările militare occidentale. Adică rușii produc munți de echipamente militare cu care fac mult rău, dar stau slab la calitate și precizie. Pentru armata rusă cantitatea bate calitatea. Dar fără calitate o armată poate fi vulnerabilă.

Un alt aspect pe care mizează gangsterii politici ruși este dat de materiile prime atât de prețioase astăzi: gaze naturale, petrol, cărbuni și metale. Rușii au din abundență resursele energetice cu care au început deja să șantajeze Europa Occidentală, dar și aici este o vulnerabilitate: economiștii și politologii o numesc „blestemul resurselor” și se referă la acele țări care dispun de resurse naturale, dar acestea nu sunt exploatare ca investiții care să susțină alte investiții și să ducă la bunăstare generală. Dimpotrivă, ele sunt exploatare de o gașcă în folos propriu și de obicei într-un stil nu foarte diferit de modul de acțiune al grupărilor mafioate.

În al treilea rând, șefii Kremlinului consideră în mod tradițional că forța brută (și semnificativă cantitativ) conferă automat putere și marjă de negociere sau șantajare. Deși, în paranteză fie spus, nu avem încă indicii că diplomația rusă (alipirea acestor termeni pare o asociere forțată) face vreo diferențiere între „a negocia” și „a șantaja”, pentru rușii sovietici și postsovietici cele două verbe sunt sinonime. Cu această strategie rușii au avut și succese (au năvălit cu tancurile și și-au impus politicile), dar au dat-o și în bară pentru că mardeiașul globului este umilit periodic, iar un exemplu îl dă în aceste zile brava armată ucraineană care a ridiculizat forțele ruse. Puterea binelui, forțele nebănuite care stau în aspecte simbolice simple, căldura și sentimentele umane – toate sunt o armată alternativă care poate învinge și să scoată la iveală tot ce lasă în urmă forța brută și brutală a armatei ruse: crime oribile, violuri, furturi pe scară largă, decapitări, orașe pline de fecale, distrugerii extinse.

În al patrulea rând, disprețul adânc față de propriile pierderi umane. Neglijența cu care rușii și armata lor pierd soldați sau afectează civilii prin acțiuni fie total inutile, fie stângace și conduse cu incompetență încă ne șochează pe cei care trăim după valorile europene și după principii care ne spun că viața umană este, așa cum scriau demult călugări neerlandezi, „un miracol în sine care îți taie respirația”. Putin, Lavrov, Medvedev și ai lor sunt imuni în fața risipei umane din propria tabără și ei sunt convinși că asta le conferă un avantaj. Dar istoria ne-a arătat că dictatorii nu au parte de finaluri liniștite, că puterea nu poate fi păstrată pe viață și că toate sacrificiile umane din rândul propriilor popoare se transformă în coșmaruri care bântuie comunitățile pe care pretind că le reprezintă.

Dacă unora poate li se pare că această tradiție rusească de a călca pe cadavre are vreun „succes” politic, diplomatic sau militar, să ne gândim și să vedem dacă a durat vreo astfel de victorie și, eventual, cât de mult a durat.

Armata rusă excelează prin crime de război

Războiul presupune două tabere armate care se bat după propriile puteri și dotări. Războiul face abstracție de civili, în sensul că aceștia nu sunt considerați ținte. În toate convențiile și tratatele internaționale semnate de toate statele lumii, în vreme de război, dacă o armată ucide civili, atunci acestea sunt *crime de război* – iar accentul se pune pe cuvântul *crime*. Avem nevoie să ne reamintim aceste lucruri de bun simț în astfel de momente în care atrocitățile armatei ruse în Ucraina ies la iveală zi după zi, din ce în ce mai teribile și mai greu de acceptat de mintea contemporanilor.

Dintr-o listă care cuprinde *crime de război*, așa cum sunt ele prevăzute de *Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale*, să aruncăm o privire asupra secțiunii care se referă la civili și putem observa că aici se încadrează:

- atacuri planificate asupra civililor care nu sunt direct implicați în acțiuni militare;
- atacuri planificate asupra obiectelor civile, obiecte care nu sunt ținte militare;
- atacuri planificate asupra personalului, a instalațiilor, a materialelor, a unităților sau a vehiculelor implicate în furnizarea de misiuni de asistență umanitară sau de menținere a păcii;
- săvârșirea unui atac, atunci când se știe că un astfel de atac va provoca moartea sau rănirea civililor;
- atacul asupra țăintelor nonmilitare și neprotejate ale unei localități, ale unei clădiri sau bombardării prin orice mijloace¹.

Armata rusă le-a bifat deja pe toate cele de mai sus în primele două luni de război în Ucraina și chiar mai multe. Execuții ale civililor, violuri, teroare, jafuri, bombardamente ale obiectivelor civile și ale coloanelor de refugiați sau ale unor linii umanitare – acestea nu mai sunt suspiciuni, ci fac parte dintr-un *modus operandi* al armatei ruse. Ordinul generalilor ruși pare a fi „călcați totul în picioare, bombardați totul. Tratatele internaționale și convențiile sunt treaba diplomaților, nu a noastră. Radeți tot ce puteți!” Nu se poate găsi o altă explicație pentru care orice intervenție a militarilor ruși se soldează cu astfel de crime.

1. „Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale”, art. 8, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 211 din 28 martie 2002.

Putin și recidiva în crimă. De la submarinul Kursk la crucișătorul Moskva

Crima a fost o constantă cu care Vladimir Putin, autocratul rus de secol XXI, și-a consolidat drumul spre dictatură. Alexandr Litvinenko, Anna Politkovskaia, Boris Nemțov sau Boris Berezovski sunt cele mai cunoscute cazuri de crimă după rețetă kaghebistă, școala și mediul natural ale lui Vladimir Putin. Toată lumea știe și că un alt opozant al lui Putin, Alexei Navalnii, a scăpat la limită de moarte și acum se află în închisoare. Pe lângă aceste crime împotriva opozițiilor politici, Vladimir Putin mai are pe conștiință și morțile marinarilor de pe submarinul *Kursk*.

La câteva luni de la preluarea puterii de către Vladimir Putin, în august 2000, acesta ordonase un amplu exercițiu militar în Marea Barents. Trecuse un deceniu de când Rusia nu mai efectuase astfel de exerciții. Din flota scoasă în larg pentru manevre făcea parte și submarinul *Kursk*, cel mai mare și mai bine echipat submarin nuclear pe care-l avea Rusia. În timpul exercițiilor, submarinul *Kursk* a fost scena a două explozii în decurs de trei minute, a doua fiind de câteva sute de ori mai puternică decât prima. Dar marina rusă nu a știut ce se petrecuse sub ape cu „titanicul” submarinelor. Abia după șase ore au realizat rușii că submarinul a dispărut și l-au găsit după alte 16 ore de căutări¹.

Autoritățile ruse au presupus că toți cei 118 marinari au murit. Dar devenise limpede și pentru autoritățile ruse că o parte dintre marinari erau încă în viață într-un compartiment izolat al submarinului. Dacă Vladimir Putin nu ar fi încercat să ascundă întreaga poveste și s-ar fi intervenit de urgență, poate că acei marinari ar fi fost salvați. Putin se afla în vacanță pe țărmul Mării Negre și nu și-a întrerupt odihna și a revenit la Moscova abia după o săptămână. Este proba unui dezinteres cinic pentru viețile oamenilor, iar aici era vorba chiar despre propriii militari². Viețile acelor puteau fi salvate, însă Vladimir Putin i-a ucis cu indiferența sa.

La distanță de 22 de ani după această crimă, dictatorul recidivează. Și este vorba tot despre marinari ruși, tot despre ascunderea faptelor, tot despre minciuni. Este o altă crimă, una similară cu cea privind militarii de pe submarinul *Kursk*.

1. Ingar Amundsen, Bjørn Lind, Ole Reistad, Knut Gussgaard, Mikhail Iosjpe, Morten Sickel, *The Kursk Accident*, Osteras, Norwegian Radiation Protection Authority, 2001, https://www.researchgate.net/publication/265192324_The_Kursk_Accident, consultat la 5 noiembrie 2022.

2. „Ce s-a întâmplat cu submarinul *Kursk*. Controverse și speculații”, *digi24.ro*, 1 octombrie 2017, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/ce-s-a-intamplat-cu-submarinul-kursk-controverse-si-speculatii-801756>, consultat la 5 noiembrie 2022.

180 De această dată dezastrul și crima poartă numele *Moskva*, cea mai mare navă de război din Marea Neagră.

Crucișătorul *Moskva*, nava-amiral a marinei ruse, a fost lovită de rachete Neptun lansate de armata ucraineană și apoi s-a scufundat în apele Mării Negre, în largul Odesei¹. Cum au reacționat rușii? N-au mai avut cum să nege ca nava s-a scufundat, dar au născocit povești puerile – că pe navă ar fi izbucnit un incendiu care a provocat explozii ale muniției și nava era tractată spre docurile din Sevastopol, dar s-a scufundat ca urmare a condițiilor meteo nefavorabile de pe mare și că echipajul ar fi fost salvat în întregime – au pus în scenă imagini cu mai mulți marinari pe care oficialitățile ruse le-au prezentat ca fiind ale marinarilor salvați de pe *Moskva*². În realitate, aproximativ 40 de marinari ruși au murit, mai mulți dați dispăruți și mulți alții sunt răniți. *Moskva* a fost un simbol al marinei ruse, o navă impresionantă de 186 de metri lungime cu un deplasament de 12 490 de tone și cu un echipaj standard de 419 marinari și 66 de ofițeri. Scufundarea sa este teribil de dureroasă pentru Rusia și-i șifonează imaginea de putere militară performantă. Dar cel mai izbitor aspect este similaritatea cu crima lui Putin de acum 22 de ani, un scenariu repetat care duce spre moartea propriilor marinari, cu tot felul de ezitări și minciuni, cu ocolirea deciziei de a salva viețile oamenilor. După *Kursk*, Putin a recidivat în crimă cu marinarii de pe nava *Moskva*.

„Rusia nu trebuie umilită” vs „Rusia are nevoie de o umilire corespunzătoare”

Există două reacții față de modul în care statele occidentale ar trebui să gestioneze diplomatic o eventuală încetare a războiului din Ucraina, ambele privesc feluri în care să fie calmată Rusia și, în plus, ambele variante nu oferă o rezolvare rapidă prin încetarea focului. Să le luăm pe rând.

Prima variantă pornește de la premisa că președintele rus ar fi în continuare un lider care contează în politica internațională și poate redeveni rapid rezonabil,

1. Ionuț Baias, „Cum au scufundat ucrainenii *Moskva*, nava amiral a Rusiei în Marea Neagră. Informațiile decisive pe care le-ar fi primit”, *hotnews.ro*, 6 mai 2022, https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25539097-sua-furnizat-informatii-care-ajutat-ucraina-loveasca-moskva.htm, consultat la 6 noiembrie 2022.
2. „Rușii susțin că nu au existat victime pe nava *Moskva* scufundată, dar au organizat vineri o ceremonie de adio la Sevastopol”, *Digi24.ro*, 15 martie 2022, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/rusii-sustin-ca-nu-au-existat-victime-pe-nava-moskva-scufundata-dar-au-organizat-vineri-o-ceremonie-de-adio-la-sevastopol-1907403>, consultat la 6 noiembrie 2022.

că poate fi determinat să bage sabia în teacă și să revină la masa negocierilor. Rusia este, totuși, o mare putere mondială, nu trebuie iritată inutil, eventual Ucraina va trebui să înțeleagă că trebuie să cedeze teritorii. Este modul în care oameni precum Henry Kissinger sau Emmanuel Macron consideră că s-ar putea pune capăt războiului. Se mizează pe calmarea liderului rus. „Rusia nu trebuie umilită”, aceasta este ipoteza de lucru¹. Cei care susțin această ipoteză se așteaptă ca lucrurile pur și simplu să revină la o situație de dinainte de invazia rusă în Ucraina. Este o opinie răspândită (și întretinută) că, oricâte situații dramatice creează militarii ruși (crime, violuri, distrugerii etc.), ar fi totuși imposibil să nu fie luat în calcul potențialul distructiv și mai mare. Totul ar fi un fel de joc *whack a mole* interminabil. Din aceste motive, consideră susținătorii acestei poziții, avem nevoie să revenim la masa dialogului, iar ca să ajungem acolo trebuie ca Rusia nu doar că să nu se simtă umilită, ba chiar trebuie să primească ceva care să-i ofere satisfacție. O astfel de practică în relațiile internațională nu este deloc nouă, doar că Rusia pare a fi singura care mai găsește potrivite relațiile bazate pe putere brută, specifice mai curând unor vremuri pe care suntem obișnuiți să le regăsim în cărțile de istorie.

A doua variantă este cel mai clar exprimată de istoricul Serghey Radchenko, care spune că, dimpotrivă, Rusia trebuie să fie umilită. „Măreția Rusiei s-a prăbușit într-o orgie de violuri și omoruri provocate de ocupanții brutali din Ucraina. [...] Rusia are nevoie de o umilire corespunzătoare. Are nevoie de o recunoaștere umilă a statutului său diminuat, de o acceptare a vinovăției și de un efort lent și minuțios pentru a reconstrui încrederea celor pe care i-a nedreptățit. Rusia nu a învățat această lecție în anii 1990. Trebuie să o învețe acum”, a scris Radchenko în *The Spectator*². În această ipoteză, trebuie să devenim intransigenți pentru că atitudinea de gangster afișată strategic de școala diplomației kremlinene cunoaște și răspunde doar la acest tip de limbaj și de acțiune care derivă din agresiune și forță. Fermitatea față de Rusia agresoare ar fi o poziție corectă și față de Ucraina, țara agresată. În plus, Putin nu mai poate fi credibil după ce Rusia a violat (și nu e un cuvânt ales la întâmplare) constant tratatele internaționale și înțelegerile diplomatice – deci, cum poți negocia ceva, ce garanții mai poate avea cineva că rușii nu le vor încălca iar și iar, așa cum deja ne-au obișnuit? Prin

1. „Macron insistă că Rusia nu trebuie umilită: *Să fim lucizi și să constatăm că noi nu suntem în război cu Rusia*”, *hotnews.ro*, 15 iunie 2022, <https://www.hotnews.ro/stiri-international-25621141-video-macron-insista-rusia-nu-trebuie-umilita-fim-lucizi-constatam-noi-nu-suntem-razboi-rusia-chestiune-bun-simt.htm>, consultat la 6 noiembrie 2022.
2. Sergey Radchenko, „Why Russia needs to be humiliated in Ukraine. Too little was learnt from the collapse of the Soviet Union”, *The Spectator*, 15 mai 2022, <https://www.spectator.co.uk/article/why-russia-needs-to-be-humiliated-in-ukraine/>, consultat la 7 noiembrie 2022.

urmare, conform acestei variante Putin nu merită nicio concesie, trebuie tratat așa cum a fost tratat și Hitler, ca un criminal.

Independența Ucrainei a fost garantată (și) de Rusia prin *Memorandumul de la Budapesta* din 1994. Astăzi aflăm că prin independență Rusia înțelege „da, ești independent, dar îmi raportezi mie, îmi plătești mie. Altfel, venim cu armata”. Este adevărat că lucrurile se mai schimbă cu trecerea timpului, dar absența oricărei urme de predictibilitate în acțiunile unui stat înarmat până în dinți nu poate fi în niciun caz un semn că am putea ajunge la o înțelegere. Ucrainenii au numărat că Rusia a încălcat și a violat câteva sute de tratate sau înțelegeri internaționale.

Dacă pentru prima variantă nu sunt semne că știm exact în ce condiții anume Rusia nu s-ar simți „umilită” – ba chiar avem multe semnale că și-a propus ocuparea cel puțin a Ucrainei și poate chiar mai mult, dacă analizăm la rece declarații ale lui Vladimir Putin –, pentru a doua variantă statele occidentale cam știu ce au de făcut și anume să sprijine militar armata ucraineană pentru a distruge mitul invincibilității armatei ruse. Odată cu spargerea acestui mit, Rusia nu va mai avea cu ce să strivească destine, comunități, populații sau state. Și, poate, ar deveni mai umilă, mai umană.

Antidiplomația rusă. Nevoia de dialog și de Tribunalul de la Haga

Scopul principal al diplomației rusești pare a fi acela de a ne face să ne fie frică. Frică să nu-i supărăm pe ruși, frică să nu-i irităm, frică să nu ne agreseze, frică să adresăm orice fel de cerere legitimă, frică să nu cumva să facem ceva care i-ar determina să ne ia cu jașca încă o regiune. Stilul politic rusesc este acela al unui agresor care vine peste tine în locuință, iar dacă te revolți, el îți va spune că nu ai maniere și că se simte amenințat, că nu ești calm (ești isteric) și că nu se poate înțelege cu tine. Într-un final, îți va face o „concesie” rusească și-ți va spune că te lasă și pe tine să stai într-un dormitor, dar sufrageria, bucătăria și holurile sunt ale lui. Iar dacă ai ceva de obiectat, îți va mai spune că e de acord să-i plătești chirie pentru dormitor și gata, puteți să bateți palma și să trăiți în pace.

Anne Applebaum a scris că diplomații ruși se antrenează în special să aibă astfel de reacții care să vexeze jurnaliștii sau omologii lor occidentali, în general să sfideze bunul simț; prin urmare, este vorba despre o strategie conștientă și atent aleasă¹. Ceea ce înseamnă că ori de câte ori suntem uimiți de replicile cel puțin nepoliticoase ale oficialilor ruși, practic suntem exact în situația pe care

1. Anne Applebaum, *Why the West's Diplomacy with Russia Keeps Failing*, The Atlantic, 13 februarie 2022, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/02/lavrov-russia-diplomacy-ukraine/622075/>, consultat la 8 noiembrie 2022.

chiar ei o urmăresc, și anume să pună piciorul în prag, să ne lase fără replică, să fim bulversați, să uităm propria strategie diplomatică și în minte să ne sune ca un ecou doar amenințările, ironiile și bătăniile pe care le proferează.

Singurul lucru previzibil în ceea ce-i privește este că mereu sunt agresivi și au un talent special sau o pregătire pe măsură pentru a fi creativi în violență, în bătănie, în mânăuirea amenințărilor. Chiar și așa, provocarea principală rămâne aceea de a conviețui cu un vecin mereu pus pe harță și gata să sară la bătaie, un vecin care de-a lungul timpului este pașnic și rezonabil doar când tu ești mai puternic, dar devine cu atât mai agresiv când simte că treci printr-o perioadă mai proastă. Soluția pare a fi aceea de a te întări, de a te pune la punct cu tehnici de apărare și de contraatac. Acesta este singurul limbaj, singurul comportament care îți poate asigura liniștea și independența. Dar ideea este să rămâi mereu puternic. Și să îți faci aliați de nădejde în care să te poți încrede.

Descrierile de mai sus arată un tipar îndelung exersat, să nu uităm că avem de înfruntat o strategie diplomatică. Chiar în condiții precum cele existente astăzi, cu liderii ruși care ridiculizează, mint, jignesc și amenință zilnic, totuși este nevoie de o cale de dialog, în ciuda faptului că-n acest moment aceasta nu se întrevede. Totuși, atunci când și rușii vor înțelege sau vor fi nevoiți să redevină rezonabili, să nu mai repete la nesfârșit că invazia e de fapt o apărare și că războiul e o misiune specială, atunci va fi nevoie de tact diplomatic, de mult simț al realității și de responsabilitate. Concomitent, Curtea Penală Internațională va trebui să identifice și să pedepsească crimele săvârșite de armata rusă în deja prea multe localități din Ucraina. Atacurile asupra civililor, violurile, jafurile, crimele, atrocitățile și gropile comune – toate vor trebui fie judecate de Tribunalul de la Haga. Războiul este război, operațiunea militară specială o fi ce o fi, dar atrocitățile, violurile și crimele armatei ruse trebuie aduse în fața justiției.

Unele lucruri chiar nu pot fi negociate.

Bibliografie

- AMUNDSEN, Ingar, Bjørn Lind, Ole Reistad, Knut Gussgaard, Mikhail Iosjpe, Morten Sickel, *The Kursk Accident*, Osteras, Norwegian Radiation Protection Authority, 2001, https://www.researchgate.net/publication/265192324_The_Kursk_Accident.
- APPLEBAUM, Anne, „Why the West’s Diplomacy with Russia Keeps Failing”, *The Atlantic*, 13 februarie 2022, <https://www.theatlantic.com>.
- BAIAS, Ionuț, „Cum au scufundat ucrainenii Moskva, nava amiral a Rusiei în Marea Neagră. Informațiile decisive pe care le-ar fi primit”, *Hotnews.ro*, 6 mai 2022, <https://www.hotnews.ro>.
- BRATU, Alin, „Lista companiilor care au părăsit piața rusă”, *G4Media.ro*, 3 martie 2022, <https://www.g4media.ro>.

- 184 CZUPERSKI, Maksymilian, *et al.*, *Hiding in Plain Sight: Putin's War in Ukraine*, Washington DC, The Atlantic Council of the United States, 2015.
- JUCAN, Sebastian, „Serghei Lavrov: Nu am atacat Ucraina, nu intenționăm să atacăm nici alte țări”, *Hotnews.ro*, 10 martie 2022, <https://www.hotnews.ro>.
- LEBEDEVA, Marina M., *Russian Public Diplomacy: From USSR to the Russian Federation*, New York, Routledge, 2021.
- MARPELS, David R. (ed.), *The War in Ukraine's Donbas: Origins, Contexts, and the Future*, Central European University Press, Budapesta, Viena, New York, 2022.
- MEDVEDEV, Serghei, *Întoarcerea Leviatanului rus: cultura violenței și obsesia imperialismului*, traducere de Alina Popescu, București, Corint, 2022.
- MONDIRU, Adi, „Trupele ruse au bombardat Complexul Memorial Babi Yar de la Kiev”, *rador.ro*, 1 martie 2022, www.rador.ro.
- RADCHENKO, Sergey, „Why Russia needs to be humiliated in Ukraine. Too little was learnt from the collapse of the Soviet Union”, *The Spectator*, 15 mai 2022, <https://www.spectator.co.uk>.
- RUSU, Ioana, „Ministrul rus de Externe, amenințare de ultimă oră pentru cetățenii UE: vor fi responsabili pentru orice consecințe”, *playtech.ro*, 1 martie 2022, <https://playtech.ro>.
- SIXSMITH, Martin, *Rusia: un mileniu de istorie*, traducere de Eugen Popa și Justina Bandol, București, Humanitas, 2016.
- WOOD, Elizabeth A., *et al.*, *Roots of Russia's War in Ukraine*, New York, Columbia University Press, 2016.
- „Annalena Baerbock: Războiul lui Putin împotriva Ucrainei va duce la ruină propria lui țară”, *publika.md*, 4 martie 2022, <https://www.publika.md>.
- „Biden: I think Putin is a killer”, *CNN*, 17 martie 2021, <https://edition.cnn.com>.
- „Ce s-a întâmplat cu submarinul Kursk. Controverse și speculații”, *Digi24.ro*, 1 octombrie 2017, <https://www.digi24.ro>.
- „Macron insistă că Rusia nu trebuie umilită: Să fim lucizi și să constatăm că noi nu suntem în război cu Rusia”, *Hotnews.ro*, 15 iunie 2022, <https://www.hotnews.ro>.
- „Rușii susțin că nu au existat victime pe nava Moskva scufundată, dar au organizat vineri o ceremonie de adio la Sevastopol”, *Digi24.ro*, 15 martie 2022, <https://www.digi24.ro>.
- „Serghei Lavrov se declară neimpresionat de amenințarea Occidentului cu sancțiuni împotriva Rusiei”, *Digi24.ro*, 22 februarie 2022, <https://www.Digi24.ro>.
- „Serghei Lavrov susține că Rusia a fost surprinsă de amploarea sancțiunilor occidentale”, *G4media.ro*, 24 martie 2022, <https://www.g4media.ro>.
- „Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale”, *Monitorul Oficial* nr. 211 din 28 martie 2002.
- „Țările UE susțin scoaterea Rusiei din SWIFT”, *Digi24.ro*, 26 februarie 2022, <https://www.digi24.ro>.
- „Un supraviețuitor al Holocaustului a fost ucis într-un bombardament la Harkov”, *Digi24.ro*, 21 martie 2022, <https://www.digi24.ro>.

PARTEA A III-A

DISPOZITIVELE DE RĂZBOI
ALE ACTORILOR IMPLICAȚI:
MILITAR, ORGANIZAȚIONAL
ȘI PROPAGANDISTIC

Drumul spre victorie al Kievului

Alexandru Grumaz

Istoria se repetă

De la arhiconservatorul Aleksandr Soljenițin la reformatorul liberal Mihail Gorbaciov, liderii ruși au considerat Ucraina legată fundamental de Moscova. De ce? Pentru că Ucraina face parte din „adâncimea strategică” a Federației Ruse stabilită după cel de-al Doilea Război Mondial de mareșalii URSS. Războiul împotriva Kazanului¹ vecin din 1552, condus de Ivan cel Groaznic, este poate unul dintre primele exemple de creare a unei „adâncimi strategice”. Kazan a fost un stat musulman la aproximativ 750 km est de Moscova, un succesor al imperiului mongol (750 km este o distanță similară cu cea la care se află Kievul de Moscova – numită de militari, obsesiv, „adâncime strategică”). Rusia a început și a câștigat războiul, care a pus bazele expansiunii sale imperiale până la Pacific, fapt intrat în ADN-ul statului rus. Acela a fost primul exemplu de „expansionism defensiv” al Rusiei.

Acum, extrapolând, avem cam același lucru: o expansiune defensivă pentru o adâncime strategică pierdută odată cu dispariția URSS. Este în fapt un război de cucerire de noi teritorii! Și încă un lucru: Ivan cel Groaznic a justificat invadarea Kazanului susținând următorul lucru: „Creștinii ortodocși de acolo sunt persecutați”. Rusia, prin gura lui Ivan, a spus că „își apără frații de o amenințare de genocid”, notează istoricii³. Războaiele dintre Cnezatul Moscovei și Hanatul Kazanului au fost, în fapt, o serie de conflicte militare, din 1439 până în 1552, Kazanul fiind în cele din urmă cucerit de Ivan cel Groaznic și încorporat în statul rus.

-
1. Oraș din sud-vestul Rusiei, pe malul râurilor Volga și Kazanka. Capitală a Republicii Tatarstan, o regiune semiautonomă, este cunoscut pentru Kremlinul Kazan vechi de secole, o cetate fortificată care conține muzee și locuri sacre. Repere ale Kremlinului includ Turnul Soyembika cu etaje, Catedrala Buna Vestire cu cupolă albastră și aurie și vasta și plină de culoare moschee Kul Sharif.
 2. Konstantin Nossov, „*Kazan 1552*”. *Russian Fortresses 1480–1682*, Osprey Publishing, Oxford, 2012.
 3. *Ibidem*.

Blocarea drumului spre NATO al Ucrainei

Primii doi președinți ai Ucrainei postsovietice, deși afirmau independența țării, au avut grijă să nu se „rupă” prea tare de Moscova. Potrivit unui recensământ efectuat în 2001, aproape 30% din populația țării vorbea limba rusă ca primă limbă. Îngrijorarea lui Putin a fost aceea că Ucraina scapă, cu încetinitorul, din strânsoarea Rusiei, mai ales începând cu 2005-2010, când președinte a fost Viktor Iușcenko. În ultimul deceniu, după 2014, țara a devenit mai independentă, mai democratică și prooccidentală, deși există încă multe capitole deschise privind corupția. Occidentul, la rândul său, a cooperat și a ajutat Kievul într-o măsură din ce în ce mai mare. Dar Putin este, probabil, conștient și de realitatea că o invazie rusă totală ar crea o situație de care se teme cel mai mult – o Ucraină permanent antirusă. Prin urmare, scopul lui era înainte de invazie să-i determine pe americani și pe europeni să recunoască faptul că apartenența Ucrainei la NATO este un pas prea îndepărtat sau chiar imposibil. O făcuse, parțial, cu sprijinul Franței și al Germaniei, în 2008, la summitul NATO de la București. De asemenea, dorea ca Kievul să recunoască faptul că, pe termen lung, trebuie să aibă relații bune (considerate de el ca respectuoase, chiar supuse) cu Rusia.

Pentru Occident, Ucraina este o cauză bună, dar nu centrală pentru marea sa strategie. „Dacă Ucraina e zdrobită în timp ce Occidentul e spectator, libertatea și securitatea României, Poloniei și a țărilor baltice vor fi amenințate”¹, scria Brzeziński, care compara acțiunile lui Vladimir Putin cu tactica utilizată de Adolf Hitler în 1938 și 1939, când a anexat regiunea sudetă din Cehoslovacia și apoi întreaga țară. Pentru Putin și pentru Rusia, Ucraina este un interes național cheie. „George, trebuie să înțelegi că Ucraina nici măcar nu este o țară. O parte din teritoriul său se află în Europa de Est și cea mai mare parte ne-a fost dată nouă” – acestea au fost cuvintele de rău augur ale lui Vladimir Putin către George W. Bush la București, la summitul NATO din aprilie 2008, după cum declară Fiona Hill pentru *The New York Times*².

1. Zbigniew Brzeziński, „After Putin’s aggression in Ukraine, the West must be ready to respond”, *The Washington Post*, 3 martie 2014, https://www.washingtonpost.com/opinions/zbigniew-brzezinski-after-putins-aggressi-on-in-ukraine-the-west-must-be-ready-to-respond/2014/03/03/25b3f928-a2f5-11e3-84d4-e59b1709222c_story.html, accesat la 8 noiembrie 2022.
2. Fiona Hill, „Putin Has the U.S. Right Where He Wants It”, *The New York Times*, 24 ianuarie 2022, <https://www.nytimes.com/2022/01/24/opinion/russia-ukraine-putin-biden.html>, accesat la 10 octombrie 2022. Fiona Hill a fost ofițer de informații pentru Rusia și afacerile eurasiatice pentru președinții George W. Bush și Barack Obama și a lucrat în Consiliul Național de Securitate sub președintele Donald Trump.

Walter Zaryckyj, directorul executiv al Centrului pentru Relații SUA-Ucraina, scria, în 2018, într-un articol publicat de Consiliul Atlantic, la zece ani de la summitul de la București:

În urmă cu un deceniu, am primit un mesaj în patru cuvinte de la o cunoștință germană apropiată care o însoțise pe cancelarul Angela Merkel la summitul NATO de la București, România, care avea sarcina de a decide dacă va furniza Georgiei și Ucrainei un Plan de Acțiune pentru aderarea la NATO (MAP). Se scria în e-mail: „Da, dar nu acum!”. După ce tocmai am văzut câteva episoade din *World at War* pe History Channel, am răspuns laconic și aproape capricios: „Decizie fatidică”. [...] Un prieten ale cărui responsabilități diplomatice pentru Statele Unite includeau Caucazul și care avea, de asemenea, cunoștințe intime despre summitul de la București și-a deschis e-mailul declarându-și temerile timpurii cu privire la adunare – că Ucraina ar avea cumva de suferit din cauza neobținerii statutului MAP. Auzise cum Germania, susținută de Franța și Regatul Unit, îl convinsese pe președintele George W. Bush să discute cu Vladimir Putin în timpul evenimentului și cum Putin îi spusese că „Ucraina nu este nici măcar un stat național adevărat”. Apoi a trecut la noile sale temeri – că probleme serioase se așterneau în zonele de conflict înghețate ale Georgiei, în Abhazia și Osetia. Ucraina era prea mare pentru ca Rusia să poată ataca în mod deschis, dar Georgia nu era, a argumentat el. Într-adevăr, vechile probleme regionale și etnice ale Georgiei au făcut-o vulnerabilă, la fel ca personalitatea înflăcărată a președintelui său, Mihail Saakașvili¹.

Fiona Hill spune, într-un interviu înregistrat de Robert Draper pe 11 aprilie 2022 pentru *The New York Times*, că în februarie 2008, cu aproximativ 14 ani înainte ca Rusia să declanșeze un război neprovocat în Ucraina, s-a întâlnit cu președintele George W. Bush și cu vicepreședintele Dick Cheney în Biroul Oval și că i-a sfătuit să nu susțină aspirațiile NATO ale Ucrainei și Georgiei². Bush a ignorat în cele din urmă acest sfat, susținând public adăugarea celor două foste republici sovietice la Alianță, într-o mișcare care a fost întâmpinată cu opoziție din partea aliaților-cheie ai NATO și care i-a înfuriat pe liderii Rusiei. Hill era consilierul național de informații pentru Rusia și Eurasia pentru Consiliul Național

1. Walter Zaryckyj, „Why the Bucharest Summit Still Matters Ten Years On”, *Atlantic Council*, 4 mai 2018, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/why-the-bucharest-summit-still-matters-ten-years-on/>, accesat la 30 octombrie 2022. Fiona Hill, „This Was Trump Pulling a Putin”, *The New York Times*, 11 aprilie 2022, <https://www.nytimes.com/2022/04/11/magazine/trump-putin-ukraine-fiona-hill.html>, accesat la 20 octombrie 2022.
2. Fiona Hill, „This Was Trump Pulling a Putin”, *The New York Times*, 11 aprilie 2022, <https://www.nytimes.com/2022/04/11/magazine/trump-putin-ukraine-fiona-hill.html>, accesat la 20 octombrie 2022.

de Informații la acea vreme și „l-a avertizat pe Bush că susținerea ofertelor NATO de la Kiev și Tbilisi ar putea fi problematică și considerată o provocare de către președintele rus Vladimir Putin”¹. „Așadar, îmi spui că ești împotriva libertății și democrației”, i-a replicat Cheney lui Hill, înainte de a-și lua lucrurile și de a părăsi întâlnirea. În ciuda avertismentelor lui Hill, Bush a crezut că va putea convinge alți membri NATO că adăugarea Georgiei și a Ucrainei la alianță ar fi benefică. „Îmi place când diplomația este dură”, i-a spus el lui Hill. Aceasta a rămas un fel de consilier neoficial a lui Biden pentru războiul din Ucraina.

Să nu uităm că cele două state, Ucraina și Georgia, și-au câpătat independența prin dizolvarea Uniunii Sovietice în 1991 și apoi au îmbrățișat treptat, odată cu noua clasă politică venită la putere, principiile democratice, fapt ce nu i-a plăcut lui Putin. La patru luni după summitul NATO de la București din 2008, trupele ruse au trecut granița și au lansat un atac asupra regiunii Osetia de Sud din Georgia. Deși războiul a durat doar cinci zile, o prezență militară rusă va continua pe aproape 20% din teritoriul Georgiei. După respingerea modestă a acțiunii militare de către Occident împotriva agresiunii sale asupra Georgiei, Putin și-a pus ochii apoi asupra Ucrainei – o națiune suverană despre care Putin îi spusese lui Bush că „nu este o țară”.

Pentru a înțelege de ce Putin a început operațiunea militară specială în Ucraina, vă recomand un fragment din eseuul Fionei Hill publicat în *The New York Times*:

După cum am văzut în peste două decenii de observare a lui Putin și de analiză a mișcărilor sale, acțiunile sale sunt intenționate, iar alegerea lui a acestui moment pentru a arunca mănua în Ucraina și în Europa este intenționată. Are o obsesie personală pentru istorie și aniversări. În decembrie 2021 a marcat 30 de ani de la dizolvarea Uniunii Sovietice, când Rusia și-a pierdut poziția dominantă în Europa. Putin vrea să ofere Statelor Unite un gust din același medicament amar pe care Rusia l-a înghițit în anii 1990. El crede că Statele Unite se află în prezent în aceeași situație dificilă ca Rusia după colapsul sovietic: slăbită grav în țară și în retragerea din străinătate. El crede, de asemenea, că NATO nu este altceva decât o extensie a Statelor Unite. Oficialii și comentarii ruși neagă de obicei orice agenție sau gândire strategică independentă a altor membri NATO. Deci, când vine vorba de alianță, toate mișcărilor Moscovei sunt îndreptate împotriva Washingtonului. În anii 1990, Statele Unite și NATO au forțat Rusia să-și retragă rămășițele armatei sovietice din bazele lor din Europa de Est, Germania și din țările baltice. Putin vrea ca Statele Unite să sufere într-un mod similar. Din perspectiva Rusiei, durerile interne ale Americii după patru ani de președinție dezastruoasă a lui Donald Trump, precum și rupturile pe care le-a creat cu aliații americanilor și apoi retragerea bruscă a Americii din Afganistan semnifică slăbiciune. Dacă Rusia

1. Walter Zaryckj, *op.cit.*

presează suficient de tare, Putin speră că va putea ajunge la un nou acord de securitate cu NATO și Europa pentru a evita un conflict deschis, iar atunci va fi rândul Americii să plece, luându-și trupele și rachetele cu ea¹.

Să nu uităm că înaintea conflictului președintele Biden a promis că operațiunea militară în Ucraina va avea consecințe pentru Rusia. Putin a evaluat greșit opțiunile europenilor. Crearea unui front unit al SUA cu aliații săi europeni și adunarea unui sprijin mai larg (Baza Aeriană Rammstein din Germania a devenit locul de întâlnire cel puțin o dată pe lună a înalților oficiali ai apărării din aproximativ 50 de țări care au format Grupul de coordonare a sprijinului pentru Ucraina, condus de SUA) a devenit jocul pe termen lung al Americii. Altfel, dacă Rammstein nu va fi existat, această saga a lui Putin ar fi putut marca într-adevăr începutul sfârșitului prezenței militare a Americii în Europa.

Arsenalul Ucrainei

Ucraina se pregătește pentru un „război al dronelor”, se luptă pentru a-și ridica propria „armată de drone”, inclusiv cu drone care pot lovi alte drone în aer. Șeful Ministerului Dezvoltării Digitale ucrainean, Mikhail Fedorov, în vârstă de 31 de ani, declara: „Acum există contracte pentru 1 033 de drone. Aproximativ 70% dintre ele au fost deja primite. Restul vor fi livrate până la sfârșitul anului”². Ucraina folosește deja „aproximativ 20 de sisteme FlyEye (UAV) care sunt destul de importante pentru artileria noastră”, a mai spus el. Dronele FlyEye pot accelera până la 160 km pe oră. Ele pot fi lansate manual, ceea ce este un avantaj semnificativ, deoarece nu este întotdeauna posibil să utilizezi un lansator. Sunt compatibile cu instalațiile occidentale de rachete și de artilerie, care folosesc un sistem automat de control al focului. Acest lucru face posibilă definirea eficientă a obiectivelor. Sunt controlate de inteligență artificială, iar camerele lor termice care se concentrează asupra țintei pot identifica potențialele amenințări, fiind înarmate cu un sistem de angajare complet autonom care funcționează pe un concept trage și uită (*fire & forget*).

Această dronă poate lucra pe diferite tipuri de ținte: infanterie, adăposturi tip buncăr sau ascunzători ușoare. Ele se adaugă la cele deja folosite Switchblade (dronă kamikaze) și Phoenix Ghost (denumită și „muniție călătoare”) asigurate

1. Fiona Hill, „Putin Has the U.S. Right Where He Wants It”, *ed.cit.*

2. David Hambling, „Shahed Catchers”: Ukraine Will Deploy Interceptor Drones Against Russian Kamikazes”, *Forbes*, 2 noiembrie 2022, <https://www.forbes.com/sites/davidhambling/2022/11/02/shahed-catchers-ukraines-interceptor-drones-to-bring-down-russian-kamikazes/?sh=ce14cb167b68>, accesat la 10 noiembrie 2022.

de Pentagon. Ucraina achiziționează interceptori de drone pentru a ajuta la distrugerea valurilor de drone furnizate de Iran care continuă să vizeze infrastructura de alimentare cu energie.

Se pare că Rusia va achiziționa peste 2 000 dintre dronele ieftine Shahed-136 pentru a ataca centralele de generare și de distribuția a energiei electrice, ceea ce duce la întreruperi frecvente de curent în zone întinse din Ucraina. Cele mai multe dintre dronele primite sunt doborâte, iar sistemele de apărare suplimentare (Gepard, NASAMS, SAMP/T franco-italian cu rază medie de acțiune și Aspide italian, precum și rachete portabile Stinger) ar putea duce rata de succes la 100%.

De când Rusia a invadat Ucraina, la sfârșitul lunii februarie 2022, a existat o profesionalizare reală a utilizării dronelor comerciale atât în rândul forțelor militare ucrainene, cât și în al celor ruse. Samuel Bendett, analist la Brookings Institute, în Programul de Studii despre Rusia – Centrul pentru Analize Navale, a declarat că Rusia a cumpărat în 2021 sisteme fără pilot din Israel pentru a depăși lacunele în sistemul recunoașterea ce se derulează inițial în operațiunile militare. Moscova se îndreaptă acum către Iran pentru „drone kamikaze”, muniții aeriene care vizează infrastructura civilă a Ucrainei, cum ar fi centralele electrice și sistemele de filtrare și distribuție a apei, și rachete pentru a-și reconstrui arsenalul¹.

Faptul că trupele și civilii ucraineni au reușit să-și vadă (și să mitologizeze rapid) propriii piloți, care continuă să zboare deasupra marilor orașe, a fost, de asemenea, un factor major de creștere a moralului, care a contribuit la consolidarea spiritului extraordinar de rezistență unitară manifestat în întreaga țară. Actualii și foștii oficiali americani cunoscători ai operațiunii de *intelligence* au declarat pentru *The Intercept* că armata americană a desfășurat resurse extinse ISR – sau informații, supraveghere și recunoaștere – în țările învecinate cu Ucraina pentru a monitoriza evoluțiile din zona operațională a teritoriului ucrainean². Regimul sofisticat de informații cere ca administrația Biden să parcurgă o linie fină în care un pas greșit ar putea semnifica un dezastru: oferirea Ucrainei cât mai multă asistență fără a deveni un participant activ la război și cu riscul unui conflict direct cu Rusia cu arme nucleare.

De asemenea, și drone MQ-9 au fost dislocate în regiune. Inițial, SUA foloseau serviciile MQ-9 închiriate de la contractori privați înainte de a le retrage

1. John Grady, „Russian Forces Unprepared to Protect Against Drones, Lack Adequate Command and Control”, *USNI News*, 1 noiembrie 2022, <https://news.usni.org/2022/11/01/russian-forces-unprepared-to-protect-against-drones-lack-adequate-command-and-control-panel-says>, accesat la 10 noiembrie 2022.
2. Ken Klippenstein & Sara Sirota, „US Quietly assists Ukraine with intelligence, avoiding direct confrontation with Russia”, *The Intercept*, 18 martie 2022, disponibil la <https://theintercept.com/2022/03/17/us-intelligence-ukraine-russia/>, accesat pe 12 noiembrie, 2022.

și de a le înlocui cu active guvernamentale. Contraofensiva rapidă a Ucrainei datorează mult armelor, planificării și ajutorului de informații al SUA. Dar și armata SUA beneficiază, învățând cum să mute informații mult mai rapid de la sateliți la unități terestre. O parte a răspunsului este planificarea: asigurarea faptului că sateliții sunt disponibili pentru a colecta date atunci când și unde comandantii au nevoie de ele. Asta înseamnă încercarea de a localiza unde sunt țintele acum în panoul de țintire și să te asiguri că efectul pe care comandantul îl dorește pe câmpul de luptă se produce. Planurile Pentagonului de a sprijini forțele ucrainene trebuie să includă obținerea permisiunii de a accesa acești sateliți, a declarat generalul Daniel Karbler reporterilor la conferința Asociației Armatei SUA din octombrie.

Dar în aceste operații sunt implicate noile instrumente software. De exemplu, contractorul american de apărare Palantir a dezvoltat MetaConstellation, care permite unui utilizator să specifice o oră și un loc la sol – să zicem, unde s-a lansat recent o lovitură HIMARS împotriva unei companii rusești de tancuri – și să obțină o căutare asistată de AI a tuturor datelor relevante, o colectare de imagini de la sateliții care trec, fie că sunt semnale radio, imagini termice sau fotografii aeriene. Acest lucru îi permite unui comandant de la sol să facă mult mai repede genul de căutare care era posibil doar la cartierul general. Acest lucru permite și mai mult tipul de luptă extrem de mobilă, extrem de manevrabilă, pe care Ucraina o folosește pentru a respinge forțele ruse.

Statele Unite nu au forțe care operează în Ucraina și se concentrează să nu devină o parte a conflictului. Pentagonul a realizat că, pentru a îmbunătăți acest transfer, trebuie să stabilească un nou parteneriat de lucru între operațiuni speciale, spațiu și active cibernetice. Acest model se practică acum în Ucraina. Bulgarian Military.com, citând un raport al *Air Force Magazine and Defense Express*, a aflat că informațiile de pe flancul estic al NATO obținute de la aviația americană au fost furnizate ucrainenilor. Rapoartele spun că Forțele Aeriene ale SUA și ale NATO poartă o serie de discuții tactice cu omologii lor din Forțele Aeriene Ucrainene și furnizează date colectate de Sistemul de Avertizare și Control Aeropurtat (AWACS) în spațiul aerian de est al NATO, precum și datele colectate de la sateliți și de la sisteme radar situate în teritoriul NATO. Se observă că aceste date sunt folosite pentru a ajuta Forțele Aeriene Ucrainene să alcătuiască o fotografie aeriană a „ce și unde zboară”. Forțele aeriene americane fac, de asemenea, schimb de date cu Ucraina de la senzorii aflați pe aproximativ 30 de avioane de luptă americane – inclusiv F-15, F-16, F-18 și F-35 – care efectuează misiuni de patrulare aeriană pe flancul estic al NATO. Se observă că „un astfel de avion poate privi departe în Ucraina”, se mai spune în rapoarte. În același timp, se observă că Statele Unite nu zboară peste Marea Neagră decât foarte rar și atunci folosește drone MQ-9 Reaper, pentru a evita o potențială escaladare cu Rusia.

Asistenta militară a SUA către Ucraina este de 17 miliarde USD, conform informării publice a Departamentului de Stat al SUA din 4 octombrie 2022, și continuă sub administrația Biden mai ales acum că „valul roșu” al Republicanilor s-a spart de mal. SUA a trimis o mare varietate de arme, de la drone kamikaze la tunuri de artilerie M777 cu muniție inteligentă Excalibur, sisteme de lansare multiplă HIMARS (lansatorul HIMARS e montat pe camion și poate primi un pachet de câte șase rachete de 227 mm M270, cu o rază de 70-80 km), rachete Harpoon împotriva navelor, sisteme radar pentru artilerie, rachete antiradar HARM pentru Mig-29, sistem Stinger și Javelin etc. SUA au angajat 12 HIMARS în Ucraina. Oleksii Danilov, secretarul Consiliului Național de Securitate și Apărare al Ucrainei, a declarat pentru *Sky News* că, dacă Ucraina ar avea 50 de HIMARS, „ar fi o situație complet diferită”¹.

Putin și „bucătarul” său sfidează lumea

Poate că niciodată în cei douăzeci și trei de ani de președinție Vladimir Putin nu s-a trezit într-un punct atât de dificil ca în prezent. Mai mult decât pierderile din războiul împotriva Ucrainei, prăbușirea mașinii bine unse a administrație sale, dese scurgeri de informații, opoziția fățișă a unor lideri excentrici naționaliști l-au pus cu spatele la zid, incapabil să pretindă succesul cu vreo fărâmă de credibilitate. Paralelele cu epoca sovietică târzie sunt de neratat –, dar nici nu înseamnă că, în cele din urmă, nu-și va găsi calea către o rezoluție pe care o poate pretinde drept succes.

De fapt situația actuală nu este singulară, căci ne-am mai întâlni cu ea de două ori. Două exemple sunt elocvente pentru deciziile lui Putin: criza ostaticilor din 2002 de la Teatrul Dubrovka din Moscova și asediul școlii din orașul Beslan din Osetia de Nord, din 2004, în care mulți copii au fost uciși și răniți. Putin a refuzat să negocieze cu teroriștii și astfel nu a reușit să prevină numeroase victime ale ostaticilor. Deși au fost monstruoase operațiunile declanșate, el a ieși victorios prin utilizarea unei propagande și escaladări asimetrice. După atacul terorist de la Beslan, în care 333 de persoane au fost ucise, Putin a anulat alegerile pentru poziția de guvernator din Rusia, prezentând această decizie ca pe o măsură de combatere a terorismului. Astfel de răspunsuri asimetrice l-au ajutat să-și întărească imaginea de lider cu voință puternică care, în ciuda eșecurilor temporare, știe ce să facă.

Acum situația s-a schimbat. În peisajul politic rusesc, naționalismul și-a făcut loc la masa Kremlinului. Finanțatorul companiei militare private Wagner,

1. Zoe Strozewski, „Russia Developing ‘New Tactic’ to Counter U.S. HIMARS: Ukraine Official”, *Newsweek*, 8 noiembrie 2022, <https://www.newsweek.com/russia-new-himars-tactic-ukraine-war-oleksiy-danilov-1733047>, accesat la 11 noiembrie 2022.

Evgeni Prigojin („bucătarul lui Putin”¹), a devenit vârful de lance al naționaliștilor ruși, poate în primul rând datorită unor succese pe câmpul de operațiuni militare din Siria și Ucraina. Frustrarea lui Prigojin față de Ministerul rus al Apărării, Serghei Șoigu, și tensiunea crescândă în relația cu acesta fac obiectul unui raport separat al serviciilor secrete americane care a circulat printre oficialii de la Washington. El este citat spunând: „Unitățile noastre se întâlnesc în mod constant cu cea mai aprigă rezistență inamică și observ că inamicul este bine pregătit, motivat și lucrează cu încredere și armonios... Acest lucru nu-i împiedică pe luptătorii noștri să se miște înainte, dar nu pot comenta cât va dura”². În același timp, el a început să lucreze și la o linie de fortificații în estul Luhansk, susținută de prezența unităților Wagner.

Prigojin și-a descoperit noi talente, de data aceasta politice. El și-a continuat eforturile de a-și spori statutul în rândul elitelor ruse, atacând oficialii locali și anunțând crearea unui Centru al Companie Private Militare Wagner (PMC Wagner) la Sankt-Petersburg, pe 31 octombrie 2022. El ar fi cerut atunci ca Procuratura Generală a Rusiei să deschidă o anchetă penală pentru „faptul” că guvernatorul din Sankt-Petersburg, Alexander Beglov, a organizat o „comunitate criminală” în oraș. Prigojin a susținut că rețeaua criminală a lui Beglov intenționează să jefuiască bugetul de stat și să îmbogățească oficialii corupți.

1. Prigojin a petrecut nouă ani în închisoare, ca deținut de drept comun, și a fost eliberat în 1990. După aceea, a înființat împreună cu tatăl său vitreg o cafenea fast-food, urmată de o serie de magazine alimentare și restaurante de lux în Sankt-Petersburg și Moscova. Un restaurant din Sankt-Petersburg, numit Vechea Casă a Vămii și prezentat ca unul dintre cele mai vechi restaurante din oraș, a fost frecventat de oficiali de rang înalt, inclusiv de Vladimir Putin”. Marwa Eltagouri, „The rise of ‘Putin’s chef’, the Russian oligarch accused of manipulating the U.S. election”, *The Washington Post*, 17 februarie 2018, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2018/02/16/the-rise-of-putins-chef-yevgeniy-prigozhin-the-russian-accused-of-manipulating-the-u-s-election/>, accesat la 21 octombrie 2022.

În 1998, a deschis restaurantul New Island pe o navă modernizată, model preluat de la francezii care folosesc Bateaux Mouches pe Sena și pe care un site de turism (Verum.Travel) l-a numit singura navă-restaurant de lux plutitoare din Petersburg. Putin a luat masa acolo cu președintele francez Jacques Chirac, în 2001, și cu președintele George W. Bush, în 2002. Putin și-a sărbătorit chiar și ziua de naștere acolo într-un an, conform site-ului Meduza, un site de știri independent în limba rusă și engleză, cu sediul în Riga.

2. Ellen Nakashima, John Hudson și Paul Sonne, „Mercenary chief vented to Putin over Ukraine warbungling Yevgeniy Prigozhin, the Russian tycoon behind the mercenary group Wagner, personally told Putin that his military chiefs are mismanaging the war, U.S. officials said”, *The Washington Post*, 25 octombrie 2022, <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/10/25/putin-insider-prigozhin-blasts-russian-generals-ukraine/>, accesat la 1 noiembrie 2022.

Site-ul EuroWeekly News a caracterizat popularitatea lui Prigojin ca fiind „în creștere vertiginoasă” și l-a întrebat dacă are vreun plan de a forma un partid sau de a intra în politică, la care el a răspuns: „Nu mă străduiesc pentru popularitate. Sarcina mea este să-mi îndeplinesc datoria față de Patrie și astăzi nu am de gând să creez niciun partid, cu atât mai puțin să intru în politică”¹. Prigojin poate sau nu să-și creeze propriul partid politic, dar se impune ca forță politică, folosindu-și statutul popular și afilierea cu Wagner pentru a-și critica oponenții din cercurile de elită și pentru a-și instituționaliza propria autoritate. El i-a criticat pe „oligarhii” și pe „elitele” ruse pentru că trăiesc într-o „stare de confort” și au împiedicat mobilizarea deplină a societății ruse declarând că, „până când copiii (elitelor) nu vor intra în război, mobilizarea deplină a țării nu va se va întâmpla”. Conform *The Washington Post*, „Prigojin îi critică adesea dur pe jurnaliștii care îi pun întrebări și uneori le-a spus reporterilor ruși să meargă pe front și să lupte împotriva Ucrainei. În plus față de negările sale, Prigojin a emis o diatribă sexistă împotriva jurnalismului american și a *The Post*, referindu-se la «femei din bazar, din bucătărie, care adună bârfe și speculații», plângându-se de întrebări ridicole, provocatoare și ofensive”². În orice caz, Prigojin a devenit personaj principal într-unul din *President's Daily Brief*, conform unei surse aparținând Washington Post³. *Daily Brief* este un material întocmit de serviciile de informații americane în fiecare dimineață pentru președintele SUA⁴.

Prigojin a descris Centrul PMC Wagner de la Sankt-Petersburg ca fiind un complex de clădiri în care există locuri pentru cazarea gratuită a inventatorilor, proiectanților, specialiștilor IT, pentru producție experimentală și pentru start-up, care va crea un „mediu confortabil” pentru generarea de noi idei în scopul de a crește capacitatea de apărare a Rusiei, inclusiv cea de informații. El a menționat că nu a informat administrația locală din Sankt-Petersburg despre crearea centrului, deoarece guvernul local nu este o „structură suficient de reprezentativă pentru a interfera cu activitatea acestuia”⁵.

1. Matthew Roscoe, „Putin'shired Wagner Group mercenaries reportedly reinforcing Russia's FRONT-LINE forces”, *EuroWeeklyNews*, 18 iulie 2022, <https://euroweekly-news.com/2022/07/18/putin-wagner-group-mercenaries-russia-front-line/>, accesat pe 21 octombrie 2022.
2. Ellen Nakashima, John Hudson și Paul Sonne, *op.cit.*
3. *Ibidem.*
4. Documentul are de regulă 4 pagini (dar și anexe explicative) și este prezentat, în general, personal de șeful CIA sau de cel care este omul de legătură al CIA la Casa Albă. George J. Tenet, *În mijlocul furtunii. Anii mei la CIA*, Scripta, 2010.
5. „Out spoken Putin ally Prigozhin's St Petersburg defence tech centre opens”, *Reuters*, 4 noiembrie 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/outspoken-putin-ally-prigozhins-st-petersburg-defence-tech-centre-opens-2022-11-04/>, accesat pe 10 noiembrie 2022.

Să nu uităm un lucru: companiile militare private precum Wagner sunt ilegale conform Constituției ruse. De ani de zile, compania Wagner a făcut munca murdară a Moscovei în estul Ucrainei, Libia, Siria și Africa. Kremlinul a negat întotdeauna oficial orice relație cu Wagner, ai cărei soldați angajați au fost acuzați de masacre și alte încălcări ale drepturilor omului. Acum grupul a ieșit la suprafață. Noua îmbrățișare publică a Grupului Wagner în multe privințe este rezultatul pașilor greșiți ai liderilor politici și militari de rang înalt ai Rusiei, care se așteptau ca forțele armate tradiționale ale țării să cucerească rapid Ucraina. Acei lideri au devenit, de asemenea, căsătoriți cu narațiunea falsă a unei „operații militare speciale” mai degrabă decât să recunoască faptul că Rusia era în război.

Grupul paramilitar nu a fost prezent de la începutul ostilităților în jurul Kievului. Pierderile mult mai grele ale militarilor ruși, pierderi mai mari decât se așteptau de personal și echipament au determinat rapid conducerea militară să caute ajutorul mercenarilor Wagner, antrenați de ani de lupte clandestine în Donbas și Siria și în alte locuri îndepărtate precum Libia sau state din Africa.

Intrarea Grupului Wagner în război a fost întârziată de o dispută între Prigojin, pe de o parte, și ministrul Șoigu și alți membri ai elitei Kremlinului, pe de altă parte. Prigojin a înfuriat înaltul comandament militar al Rusiei în februarie 2018, când Grupul Wagner a atacat o fabrică de procesare a produselor petroliere din Deirez-Zor, Siria, provocând un răspuns amplu al SUA, care a ucis zeci de mercenari ruși. Jurnaliștii de la *The Bell* au aflat ulterior că Wagner Group a acționat fără a informa Ministerul Apărării, executând un acord privat cu regimul Assad, care dădea companiei un sfert din toate veniturile din petrol și gaze produse la unitățile „eliberate” din zonă¹.

Cum s-au desfășurat evenimentele care sunt un exemplu pentru ceea ce fac aceleași trupe de mercenari la Bahmut în Ucraina? Simplu! O echipă de aproximativ 30 de soldați și Rangers din Delta Force de la Comandamentul Comun pentru Operații Speciale lucra alături de forțele kurde și arabe la un mic avanpost de lângă o fabrică de gaze a companiei Conoco, lângă orașul Deir al-Zour. La aproximativ 32 km depărtare, într-o bază cunoscută ca un loc de sprijinire a misiunii, o echipă de Berete Verzi și un pluton de pușcași marini de infanterie se uitau la ecranele computerelor lor, urmărind fluxurile dronelor și transmițând americanilor informații despre luptătorii care se adunau. La ora 15:00, forța

1. Finanțatorul armatei de mercenari ruse a încheiat un acord petrolier cu Siria chiar înainte de ciocnirea cu trupele americane. The Bell a aflat că o companie legată de Evgheni Prigojin a semnat acordul chiar înainte ca armata mercenară Wagner să atace forțele americane în Deirez-Zor. Irina Malkova, Anastasia Stogney, Anastasia Yakoreva, „Russian mercenary army financier made on oil deal with Syria just before clash with US troops”, *The Bell*, 27 februarie 2018, <https://thebell.io/en/russian-mercenary-army-financier-made-oil-deal-syria-just-clash-u-s-troops/>, accesat la 21 octombrie 2022.

siriană a început să se îndrepte spre uzina Conoco. Până la începutul serii, peste 500 de militari și 27 de vehicule – inclusiv tancuri și transportoare blindate de trupe – se adunaseră. În centrul american de operațiuni aeriene de la Baza Aeriană Al Udeid din Qatar și la Pentagon, ofițeri și analiști de informații confuzi au urmărit scena în desfășurarea. Comandanții au informat piloții și echipajele de la sol, iar avioanele din regiune au fost plasate în alertă. La ora 20:30, trei tancuri T-72 de fabricație rusă – vehicule cu o greutate de aproape 50 de tone și înarmate cu tunuri de 125 de milimetri – s-au deplasat la 1,6 km de uzina Conoco. Pregătindu-se pentru un atac, Beretele Verzi au angajat lansarea unei forțe de reacție. O jumătate de oră mai târziu, mercenarii ruși și forțele siriene au lovit avanpostul Conoco cu o combinație de foc de tancuri, artilerie de mare putere și mortiere. Aerul era plin de praf și schije. Comandourile americane s-au adăpostit, apoi au fugit în spatele unor fortificații improvizate, movile de pământ, pentru a trage cu rachete antitanc și cu mitraliere în coloana de vehicule blindate care înainta. În primele 15 minute, oficialii militari americani și-au sunat omologii ruși și i-au îndemnat să oprească atacul. Când acest lucru a eșuat, trupele americane au tras focuri de avertizare asupra unui grup de vehicule și a unui obuzier. Avioanele de război americane au sosit în valuri, inclusiv drone Reaper, avioane de luptă Stealth F-22, avioane de luptă F-15E Strike Fighters, bombardiere B-52, nave de luptă AC-130¹ și elicoptere AH-64 Apache. În următoarele trei ore, au spus oficialii americani, zeci de lovituri au atins ținte ale trupelor inamice, tancurile și alte vehicule. Documentele obținute de *The Times* estimau că între 200 și 300 de „forțe pro regim” și mercenari au fost uciși în confruntare². Oficialii ai serviciilor secrete americane spun că Grupul Wagner se afla în Siria pentru a pune mâna pe zăcăminte de petrol și gaze și pentru a le proteja în numele guvernului Assad. Mercenarii câștigă o parte din veniturile din producția din câmpurile petroliere pe care le revendică. Ei se coordonau vag cu armata rusă din Siria, deși liderii lor au primit premii la Kremlin, iar ei sunt antrenați la bazele Ministerului rus al Apărării.

Același lucruri se întâmplă și astăzi în Ucraina. Mercenarii Wagner ar fi activi în Republica Centrafricană – o țară afectată de violența miliției –, unde Rusia a trimis 175 de instructori militari pentru a ajuta armata președintelui Faustin-Archange Touadéra și unde Rusia a câștigat concesiuni de exploatare a

1. Lockheed AC-130 Spectre/Spooky este o aeronavă de atac la sol cu capacități de artilerie. Aparatul de zbor este produs de firma Lockheed și constituie o variantă a avionului de transport C-130 Hercules, iar firma Boeing este răspunzătoare de conversia sa în avion de atac la sol și de întreținerea acestuia.
2. Ivan Nechepurenko, Neil MacFarquhar & Thomas Gibbons, „Dozens of Russians Are Believed Killed in U.S. – Backed Syria Attack”, *The New York Times*, 13 februarie 2018, <https://www.nytimes.com/2018/02/13/world/europe/russia-syria-dead.html>, accesat la 8 noiembrie 2022.

198 aurului și a diamantelor. Franța, fostul „maestru colonial” al Republicii Centrafricane, are și ea o prezență militară în țară. În timp ce încercau să investigheze o presupusă legătură între mine și grupul de mercenari, trei jurnaliști ruși au fost împușcați într-o ambuscadă, în 2018. Nimeni nu a fost acuzat în legătură cu aceasta¹.

Arsenalul lui Putin

Putin a spus că Rusia urmărește demilitarizarea Ucrainei și a susținut că aceasta este condusă de naziști, o afirmație fără temei despre care experții avertizează că este un eufemism pentru dorința Kremlinului de a răsturna guvernul ucrainean. Președintele ucrainean Volodimir Zelenski a semnalat, la începutul ostilităților, că Kievul este dispus să adopte statutul neutru – adică ar fi de acord să nu se alătore niciodată NATO – ca o posibilă concesie față de Rusia, pe fondul negocierilor inițiale care nu au reușit să oprească luptele.

Atacul rus asupra Ucrainei a implicat țintirea nemiloasă a civililor, ducând la acuzații pe scară largă de crime de război. Infrastructura energetică a Ucrainei este în proporție de 40% distrusă raporta CNBC (în septembrie-octombrie 2022)². Rusia a declanșat un atac asupra infrastructurii energetice civile și a obiectivelor economice importante din Ucraina (fabrici de armament și fabrici cu producție alimentară).

Cum arată o zi de atac cu rachete a armatei ruse? În general atacurile încep între orele 6 și 7 dimineața, când lumea pleacă la serviciu. Folosesc o tehnica *dual-shot* (adică două rachete pe aceeași țintă) la intervale de timp diferite. Astfel, într-un atac desfășurat pe 31 octombrie 2022, la ora locală 7:00, mai mult de 50 de rachete de croazieră Kh101/Kh-555 au fost lansate de bombardiere rusești Tu-95 și Tu-160 care zboară la nord de Marea Caspică și din regiunile Volgodonsk sau Rostov din Rusia, rachete lansate către ținte din Ucraina. Rachetele și dronele (iraniene, Mohajer-6 și Shahed-136) au lovit 10 regiuni, unde au fost avariate 18 obiective, majoritatea legate de energie.

Rușii au început să folosească în Ucraina un nou tip de drone kamikaze iraniene: Shahed-131, care conțin procesoare fabricate de compania americană Texas Instruments, potrivit unui raport publicat de Departamentul de Comunicații

1. Laurence Peter, „Powerful ‘Putin’s chef’ Prigozhin cooks up murky deals”, *BBC*, 4 noiembrie 2019, <https://www.bbc.com/news/world-europe-50264747>, accesat la 8 noiembrie 2022.
2. Amanda Macias, „Russia has ‘seriously damaged 40%’ of energy infrastructure”, *CNBC*, 1 noiembrie 2022, <https://www.cnbc.com/2022/11/01/russia-ukraine-war-updates.html>, accesat la 9 noiembrie 2022.

Strategice al Forțelor Armate ale Ucrainei. Dronele Shahed-131, potrivit Defence Express, sunt predecesoarele lui Shahed-136 – dronele cu care rușii au atacat Odessa și Kiev în ultimele zile ale lunii octombrie 2022. Ambele versiuni au principii de funcționare și componente similare. Forțelor de Apărare Aeriană ale Ucrainei, au distrus 44 dintre cele peste 50 de rachete trase asupra teritoriului. Armata a remarcat că 18 dintre aceste rachete de croazieră au fost doborâte în centrul Ucrainei, 12 rachete la sud, nouă în est, iar alte cinci ar fi fost doborâte în regiunea de vest a Ucrainei. Astfel, rușii încearcă să cucerească teritoriul ucrainean prin forța rachetelor și prin intimidarea populației, dar fără succes.

Rămânând în domeniul armamentului, o dronă iraniană folosită de Rusia și recuperată din Ucraina a fost fabricată în februarie 2022 și conținea 76 de piese de la 14 companii americane diferite, potrivit unui video prezentat de James Logman¹ și unui material din *Asia Times*².

Surse iraniene au anunțat – fără confirmarea Rusiei – că secretarul Consiliului Național de Securitate al Rusiei, Nikolai Patrușev, a sosit la Teheran pe 8 noiembrie 2022, probabil pentru a discuta despre potențiala vânzare a rachetelor balistice iraniene Fateh-110 și Zofaghar (sabia lui Ali ibn Abi Talib), care se pare că este derivată din familia Fateh-110 SRBM. Cele două sunt rachete cu rază intermediară de 300 și 700 km. Iranul a anunțat sosirea lui Patrușev pentru a sublinia cooperarea din ce în ce mai aprofundată dintre Moscova și Teheran în fața unui public internațional, precum și pentru a sublinia implicit faptul că un oficial rus de rang înalt a apelat la Iran pentru ajutor în Ucraina. Acesta este și un mesaj pe piața furniturilor militare pentru cei interesați, și mă refer la țările din lumea a treia.

Shahed-186, de exemplu, are o aripă triunghiulară distinctivă care funcționează autonom și duce un focos de aproximativ 36 kg, care este proiectat să explodeze la impact, și costă doar 20 000 USD. În schimb, rachetele de croazieră *Kalibr* din Rusia, utilizate pe scară largă de Moscova în război, au costat 1 mil. de dolari fiecare. Dronele TB2 din Turcia, folosite de partea ucraineană, vin cu un preț de la 1 milion până la 2 milioane de dolari pe unitate, înainte de a lua în considerare costurile de „platformă” pentru stațiile de comandă portabile și terminalele de comunicații, care pot costa zeci de milioane de dolari. În ciuda costului său ieftin, Shahed-ul păstrează capacități importante, inclusiv capacitatea de a evita detectarea radar și de a opera la o rază de până la 2 400 km.

1. James Logman, <https://twitter.com/borzou/status/1589879942858166273>, vizionat la 12 noiembrie 2022. James Longman este jurnalist englez și corespondent străin pentru rețeaua americană *ABC News*.
2. Stephen Bryen, „US tech powers Iran's killer drones in Ukraine”, *Asia Times*, 10 noiembrie 2022, <https://asiatimes.com/2022/11/us-tech-powers-irans-killer-drones-in-ukraine/>, accesat la 12 noiembrie 2022.

Prin comparație, dronele Switchblade de unică folosință furnizate de SUA funcționează doar pe o rază de 40 km.

De asemenea, sistemul de evitare a sancțiunilor financiare este un model pe care Teheranul îl predă Kremlinului. Iranul se pregătește să înmâneze Kremlinului planurile pentru cea mai eficientă armă împotriva Occidentului: rețeaua financiară subterană pe care se bazează pentru a se sustrage de la sancțiuni. De ani de zile, Republica Islamică a zădărnicit eforturile americane de a o izola și de a-i înfometa economia prin construirea unui univers paralel de companii-paravan și bănci străine – inclusiv instituții financiare importante cu sediul în Europa și SUA – pe care companiile iraniene le folosesc pentru a se sustrage de la controale. Pe măsură ce Rusia se confruntă cu o izolare internațională crescândă din cauza războiului din Ucraina, Iranul, care oferă deja Moscovei arme, s-a oferit să-i împărtășească experiența în arta evitării sancțiunilor.

Potrivit datelor „caselor de schimb iraniene” analizate de *Politico*, băncile importante din UE, cum ar fi Commerzbank și Deutsche Bank din Germania, precum și băncile din SUA, inclusiv Citigroup, au fost folosite de Iran pentru a deconta aceste tranzacții. Conform regulilor de sancțiuni ale SUA, băncilor naționale și băncilor străine care desfășoară afaceri în SUA le este interzis să efectueze aproape toate tranzacțiile financiare care implică Iranul. Diplomații au spus pentru *Politico* că „datele de schimb au arătat că veniturile ilegale din exporturi iraniene au fost transferate prin sistemul bancar internațional, dar nu există nicio dovadă că băncile ar fi știut că acele tranzacții făceau parte din schema Teheranului de a menține fluxul veniturilor din petrol. Dacă companiile-paravan numite în tranzacții nu au fost desemnate în mod specific de către guvernul SUA, băncile adesea nu reușesc să detecteze activitatea suspectă”¹. O serie de întâlniri recente între înalți oficiali ruși și iranieni – inclusiv între șeful băncii centrale iraniene, Ali Salehabadi, și ministrul adjunct al Economiei, Ali Fekri – ne devoalează faptul că cei doi iranieni au fost implicați în stabilirea bazelor acestei colaborări.

După unele informații din serviciile occidentale, Rusia se pregătește să producă sute, poate 1 000 de UAV-uri mici, în special quadcoptere², în lunile următoare. Costul pentru Ucraina pentru doborârea dronelor „kamikaze” care zboară spre ținte în orașele sale depășește cu mult sumele plătite de Rusia pentru aprovizionarea și lansarea tehnologiei ieftine fabricate de iranieni.

1. Matthew Karnitschnig, „Iran teaches Russia its tricks on beating oil sanctions”, *Politico*, 9 noiembrie 2022, <https://www.politico.eu/article/iran-russia-cooperation-dodging-oil-sanctions/>, accesat la 12 noiembrie 2022.

2. Un quadcopter, denumit și „elicopter quadrotor” sau, simplu, „quadrotor”, este un elicopter multirotor care este ridicat și propulsat de patru rotoare. Quadcopters sunt clasificate ca nave cu rotor, spre deosebire de aeronavele cu aripi fixe, deoarece ridicarea lor este generată de un set de rotoare.

Un total de 161 de drone Shahed-136 („rebranduite” de ruși în Geran-2), 129 de Shahed mai mari și patru vehicule de atac fără pilot și mai mari, cunoscute sub numele Mohajer-6, au fost doborâte de apărarea antiaeriană ucraineană în luna octombrie 2022. O căutare pe Google îți spune că o dronă Shahed-136 fabricată de iranieni costă de la 20 000 până la 50 000 de euro pentru fiecare vehicul. Costul total pentru Rusia al atacurilor eșuate cu drone dezlănțuite în toamna lui 2022 asupra Ucrainei este estimat „de analiștii militari de la ONG-ul Molfar a fi între 11,66 milioane USD și 17,9 milioane USD”, scrie *The Guardian*. Ucraina a desfășurat o serie de armament pentru a doborî dronele, inclusiv avioane MiG-29, rachete de croazieră S-300, sisteme de apărare la sol NASAM și sisteme Gepard. „Costul estimat pentru Ucraina este de peste 28,14 milioane de dolari conform analizei, care se bazează pe surse deschise. Datele includ dronele lansate între 13 septembrie și 17 octombrie” scrie *The Guardian* pe 19 octombrie 2022¹.

Pe 16 octombrie 2022, citând oficiali din securitate americani și aliați, *The Washington Post* a arătat că Iranul își intensifică angajamentul de a furniza Rusiei arme pentru războiul împotriva Ucrainei. Teheranul este gata să transfere nu numai drone, ci și rachete balistice. Potrivit oficialilor americani, Teheranul a trimis oficiali în Rusia pe 18 septembrie 2022 pentru a finaliza termenii livrărilor suplimentare de arme, inclusiv două tipuri de rachete iraniene sol-sol. O evaluare a informațiilor împărtășită cu oficialii ucraineni și americani în ultimele zile susține că industria armamentului iranian pregătește primul lot de rachete Fateh-110 și Zolfaghar, două dintre bine-cunoscutele rachete balistice cu rază scurtă de acțiune ale Iranului, capabile să lovească ținte la distanțe de 300, respectiv 700 de kilometri.

Armata Federației Ruse este un tigru de hârtie

Corupția sistemică a redus capacitatea Rusiei de a lupta cu succes într-un război. Din 2013, de exemplu, Putin a acordat cel puțin 3,2 miliarde de dolari în contracte de achiziții militare prietenului său Evgheni Prigojin, care a furnizat trupelor ruse provizii de hrană atât de slabe, încât aceștia au jefuit magazine ucrainene pentru a se hrăni. Cariera lui Prigojin a atins apogeul în 2012, când i s-a atribuit un contract de doi ani în valoare de 1,6 miliarde de dolari pentru a furniza peste 90% din toate comenzile de alimente pentru soldații ruși. De atunci,

1. Daniel Boffey, „Financial toll on Ukraine of downing drones ‘vastly exceeds Russian costs’”, *The Guardian*, 19 octombrie 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/oct/19/financial-toll-ukraine-downing-drones-vastly-exceeds-russia-costs>, accesat la 13 noiembrie 2022.

Prigojin, descris de Fundația Anticorupție drept un om ale cărui singure merite au fost „gătirea lui și încrederea lui Putin”, a semnat mai multe contracte de stat în valoare totală de cel puțin 3,1 miliarde de dolari¹. Anvelopele chinezești ieftine, prost fabricate, au fost învinuite de militarii ruși pentru încetinirea înaintării convoaielor militare rusești. Și, cu toate acestea, Beijingul a livrat ceva mult mai important Moscovei: cipuri (semiconductori). Exporturile chineze către Rusia de microcipuri și alte componente electronice și materii prime, unele cu aplicații militare, au crescut de la invazia Ucrainei de către Moscova, complicând eforturile SUA și ale aliaților occidentali de a izola economia țării și de a paraliza armata acesteia.

Livrările de cipuri din China către Rusia s-au dublat cu peste 50 de milioane de dolari în primele cinci luni ale anului 2022, comparativ cu un an mai devreme, arată datele vamale chineze, în timp ce exporturile de alte componente, cum ar fi circuitele imprimate, au înregistrat o creștere procentuală de două cifre. Volumele de export de oxid de aluminiu, care este folosit la fabricarea aluminiului, un material important în producția de arme și în industria aerospațială, sunt de 400 de ori mai mari decât anul trecut².

Datele arată că mulți vânzători chinezi de tehnologie au continuat să facă afaceri cu Rusia, în ciuda controlului SUA. Exporturile chineze, deși doar o parte din cele totale, sunt o sursă de îngrijorare pentru oficialii americani.

Departamentul de Comerț a adăugat luna trecută cinci companii chineze de electronice pe lista neagră comercială pentru că ar fi ajutat industria de apărare a Rusiei, atât înainte de invazie, cât și după începerea acesteia. „Guvernul nostru și conducerea noastră națională au fost foarte clare din 24 februarie că China nu ar trebui să ofere sprijin material, economic și militar Rusiei în acest război”, a declarat Nicholas Burns, ambasadorul SUA în China³.

Potrivit rapoartelor Agenției Anticorupție a Ucrainei⁴, un antreprenor a furnizat trupelor ruse ceea ce era reclamat drept veste antiglonț, dar care s-au dovedit a fi umplute cu carton în loc de plăci blindate. Se spune că Armata Rusă ar cunoaște bine terenul și tactica care se poate aplica în Ucraina. Deși a început „operațiunea militară specială”, în fapt o invazie, pe patru direcții, la ora actuală forțele ruse atacă numai în Donbas, iar în nord și sud se apără pe poziții de

1. Marwa Eltagouri, *op.cit.*

2. Brian Spegele, „Chinese Firms Are Selling Russia Goods Its Military Needs to Keep Fighting in Ukraine”, *The Wall Street Journal*, 15 iulie 2022, <https://www.wsj.com/articles/chinese-firms-are-selling-russia-goods-its-military-needs-to-keep-fighting-in-ukraine-11657877403>, accesat la 12 noiembrie 2022.

3. *Ibidem.*

4. <https://nazk.gov.ua/en/>, accesat la 12 noiembrie 2022.

contraofensiva ucraineană. În schimb, ucrainenii au o apărarea teritorială consolidată și nu se angajează într-o confruntare directă cu trupele ruse. Tehnica lor performată se compune din rachete antitanc Javeline, rachete antiaeriene Stinger și drone BT2 cu 4 rachete la bord.

Armata rusă este puțin evoluată. În afară de triada nucleară (avioane strategice, submarine atomice cu rachete balistice și rachete balistice plasate în silozuri), nu excelează în multe zone militare. Se pare că Rusia are o problemă: armata sa nu este atât de puternică pe cât credea lumea – invazia sălbatică și neprovocată a Ucrainei de către președintele rus Putin a dezvăluit că, în ciuda propagandei, armata rusă nu și-a îmbunătățit semnificativ pregătirea de la evoluția precară din războiul dus în Georgia în 2008. De fapt, s-ar putea argumenta că, indiferent de „jucăriile militare strălucitoare”, armata rusă este încă aceeași forță în mare parte incompetentă care și-a făcut drum prin două războaie cecene și o invazie a Georgiei. Multe greșeli erau deja vizibile în Siria și în Libia.

Ca atare, eu pot susține cu încredere că forțele convenționale ruse nu reprezintă nicio amenințare pentru NATO, deși arsenalul lor nuclear rămâne o amenințare masivă pentru lume și, poate, cele peste 2 000 de bombe tactice de diferite dimensiuni. La aplicațiile militare pe hartă la care am participat în timpul Tratatului de la Varșovia, ținute în sala de la Bazin Club, la Neptun, în hotărârea comandamentului Pactului, din final, se utilizau și loviturile tactice nucleare. Și totuși, știrile sosite recent din structurile de informații ne spun că rușii nu au scos pe masă întregul arsenalul de care dispun. Vom vedea acest lucru în lunile următoare. Deocamdată să vedem găurile actuale din șvaițerul militar rus.

Primul păcat al armatei ruse a fost incapacitatea forțelor aeriene de a atinge superioritatea aeriană. În 9 luni de conflict, forțele aeriene ucrainene sunt încă foarte active, până în punctul în care sunt reprovizionate cu rachete aer-aer sau aer-sol, suplimentare, pentru avioanele sale de luptă Su-27 și MiG-29. Forța de drone ucraineană este și ea în acțiune, scoțând convoaiele/echipamentele rusești pe roți sau pe șenile din operațiunile militare. Unul dintre motive pare să fie faptul că rușii nu au provocat pagube considerabile bazelor aeriene ucrainene. De exemplu, în 2017, armata americană a lansat 59 de rachete Tomahawk într-o singură bază aeriană din Siria, într-o singură noapte, într-o lovitură chirurgicală¹. Între timp, SUA au confirmat că Rusia a tras doar peste 160 de rachete în salva de deschidere a conflictului ucrainean într-o mare varietate de ținte și cu o mare varietate de rachete, de la cele balistice, Iskander, la cele de croazieră, Kalibr².

1. Everett Rosenfeld, „Trump launches attack on Syria with 59 Tomahawk missiles”, *CNBC*, 7 aprilie 2017, <https://www.cnn.com/2017/04/06/us-military-has-launched-more-50-than-missiles-aimed-at-syria-nbc-news.html>, accesat la 10 noiembrie 2022.
2. Aditi Sangal, Meg Wagner, Adrienne Vogt, Melissa Macaya, Rob Picheta, Lauren Said-Moorhouse, Ed Upright, Maureen Chowdhury & Fernando Alfonso III,

Într-adevăr, dacă atacul SUA asupra Siriei era aplicat Ucrainei și ținând cont că Ucraina avea la ora aceea (februarie 2022) cel puțin 13 baze aeriene active, rușii ar fi trebuit să lanseze peste 760 de rachete pentru a deteriora substanțial bazele aeriene ucrainene, și acest fapt nu ține cont de alte ținte precum centrele de comandă și unitățile logistice și de comunicații.

O întrebare se naște: ce fac laudatele sisteme S-400 și S-500, care nu au reușit să descurajeze activitățile ucrainene? Într-adevăr, nu au existat rapoarte confirmate de luptă aer-aer, în ciuda zvonurilor despre o fantomă mitică a Kievului. Apărarea antiaeriană a Rusiei pare să se lupte să facă față micii flote a Ucrainei de Bayraktar TB2 construite în Turcia, flotă care a înregistrat numeroase lovituri mortale împotriva forțelor ruse. Ce fac sistemele mult laudate Pantsyr S1, care sunt destinate și doborârii dronelor ucrainene? Apărarea anti-aeriană rusă nu a reușit să oprească nici o lovitură ucraineană cu rachete OTR-21 asupra bazei aeriene din Millerovo din regiunea Rostov, Rusia, situată la 80 km de Luhansk, pe 25 februarie 2022. Dacă erau prezente în număr semnificativ, avioanele Su-35 și Su-30 i-ar fi copleșit pe aviatorii ucraineni, chiar dacă aceștia au reușit să decoleze pentru incursiuni efectuate la altitudini foarte joase, cu o cunoaștere limitată a situației. Acest lucru nu s-a întâmplat. În schimb, cele aproximativ 300 de avioane de luptă moderne pe care forțele aviatice ale rușilor le-au poziționat în raza de acțiune a principalelor zone de contact din nordul, estul și sudul Ucrainei par să fi rămas în mare parte la sol în primele zile de luptă. Acest lucru a permis forțelor aeriene ucrainene să continue să zboare și să lanseze atacuri la sol, iar acestea par să fi avut unele succese în interceptarea elicopterelor de atac rusești.

Ca să avem o idee de forța aeriană a Rusiei, conform unei cercetări a Agenției TASS, ea are 4 173 de avioane militare, sau 8% din numărul total din întreaga lume; SUA se află în fruntea listei, cu 13 246 de avioane, sau 25% de avioane în inventar¹. China este a treia, având 3 285 de avioane militare și elicoptere în serviciu. Îi urmează India (cu 2 182 sau 4%) și Coreea de Sud (cu 1 595 sau 3%). Mai jos pe listă sunt Japonia (cu 1 449 sau 3%), Pakistan (cu 1 387 sau 2%), Egiptul (cu 1 062 sau 2%), Turcia (cu 1 057 sau 2%) și Franța (cu 1 055 sau 2%). Alte state au 22 781 de aeronave în total, sau (43%). În decembrie 2021, un total de 53 271 de avioane și elicoptere militare erau în serviciu în întreaga lume.

AS arată că...

„Russia-Ukraine news”, CNN, 25 februarie 2022, <https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-24-22-intl/index.html>, accesat la 10 noiembrie 2022.

1. „Russia has world’s second largest military aviation fleet research, 15 decembrie 2021, TASS, <https://tass.com/defense/1375695>, accesat la 13 noiembrie 2022.

...președintele Putin prezidează al doilea serviciu aerian ca mărime al oricărei națiuni din lume, în urma Statelor Unite. *Flying Mag* raportează că Forțele Aeriene Ruse se laudă cu 1 507 avioane de atac, dintre care marea majoritate sunt staționate în Rusia sau în jurul Europei de Est. Inventarul forțelor aeriene ale Rusiei include și 1 837 de avioane de sprijin, 485 avioane de antrenament și 820 de avioane viitoare. În total, Forțele Aeriene Ruse sunt compuse din 3 829 de avioane active¹.

Lipsa aproape totală a operațiunilor ofensive contraaeriene rusești a fost cuplată cu o coordonare foarte slabă între mișcările forțelor terestre ruse și propriile sisteme de apărare aeriană cu rază medie și scurtă de acțiune. Mai multe coloane rusești au fost trimise dincolo de propria lor acoperire de apărare aeriană, iar în alte cazuri bateriile antiaeriene sol-aer SAM care le însoțeau au fost surprinse inactice în ambuteiajele militare, fără a depune niciun efort aparent pentru a asigura conștientizarea situației și apărarea împotriva mijloacelor aeriene ucrainene. Acest lucru a permis UAV-urilor ucrainene Bayraktar TB-2 înarmate cu 4 rachete² să opereze cu o eficiență considerabilă în unele zone, provocând pierderi semnificative coloanelor de vehicule rusești și să distrugă întreaga gamă de sisteme antiaeriene rusești de la Pantsyr (SA-22 Greyhound – codificarea NATO) la Buk (SA-6 Gainful – codificare NATO) și Tor (SA-15 Gauntlet – codificare NATO).

Există mai mulți factori care ar putea contribui la lipsa capacității Rusiei de a atinge și de a exploata superioritatea aeriană, în ciuda avantajelor uriașe ale acestora în ceea ce privește numărul de aeronave, capacitatea echipamentelor și facilitatorii precum AWACS în comparație cu ucrainenii. Prima este cantitatea limitată de muniții de precizie cu ghidare (PGM) aer-sol disponibile pentru majoritatea unităților de luptă rusești. În timpul operațiunilor de luptă din Siria, doar flota Su-34 a folosit în mod regulat PGM-uri (Suhoi Su-34 este un bombardier avansat cu dublă comandă conceput pentru a înlocui avionul Suhoi Su-24). Anii de operațiuni de luptă în Siria vor fi epuizat și mai mult stocul și ar putea însemna că cea mai mare parte a celor 300 de avioane de luptă cu aripă fixă, masate în jurul Ucrainei, au doar bombe și rachete nedirijate pe care să le

1. William Gittins, „How many fighter jets does Russia have?”, *AS*, 10 martie 2022, https://en.as.com/en/2022/03/11/latest_news/1646953335_806897.html, accesat la 10 noiembrie 2022.
2. Această dronă de atac poate transporta o sarcină utilă maximă de până la 150 kg. Poate transporta 4 rachete MAM-C sau MAM-L. Aceste rachete au fost special concepute pentru UAV-uri și avioane ușoare de atac cu capacitate redusă de sarcină utilă, au ghidaj laser și pot ataca ținte staționare sau în mișcare. Racheta MAM-C cântărește 6,5 kg, în timp ce MAM-L cântărește 22 kg. MAM-C este dotată cu un focos multifuncțional, care are efecte perforante, puternic explozive și incendiare. MAM-L este dotată și cu focoase polivalente și termobarice.

folosească pentru atacuri la sol. Acest lucru, combinat cu lipsa echipamentelor pentru reperarea și identificarea țintelor câmpului de luptă de la o distanță sigură, înseamnă o capacitate a piloților cu aripă fixă de a oferi sprijin aerian limitat forțelor terestre ruse.

Cu toate acestea, lipsa PGM nu este o explicație suficientă pentru lipsa generală a activității aviației de luptă. Avionica relativ modernă de pe majoritatea platformelor lor de atac înseamnă că chiar și bombele și rachetele nedirijate ar fi trebuit să fie în continuare suficiente pentru a provoca daune majore aéro-navelor ucrainene din bazele lor aeriene. Forțele aviatice ruse au aproximativ 80 de avioane de luptă Su-35S moderne și capabile și 110 avioane de luptă multirol Su-30SM(2), care ar putea efectua operațiuni ofensive sau defensive. Prin urmare, incapacitatea de a stabili superioritatea aeriană nu poate fi explicată pur prin lipsa PGM-urilor adecvate.

Altă explicație potențială este următoarea: forțele aeriene ruse nu sunt încrezătoare în capacitatea lor de a lovi în siguranță în incursiunile pe scară largă din cauza lipsei de cooperare cu activitatea SAM-urilor rusești de la sol, operate de Forțele Terestre Ruse. Incidentele de foc între unitățile armatei ruse SAM de la sol și aviația rusă au reprezentat o problemă pentru forțele aeriene occidentale și ruse deopotrivă în mai multe conflicte începând cu 1990. Desfășurarea unor zone de angajare comune în care avioanele de luptă și sistemele SAM pot angaja forțele inamice simultan într-un mediu complex „fără prieteni” necesită o cooperare strânsă între servicii, comunicații excelente și pregătire regulată pentru a stăpâni situațiile. Până acum, forțele ruse au demonstrat o coordonare extrem de slabă la nivel general, de la sarcinile de logistică de bază, până la coordonarea atacurilor aeriene cu activitatea forțelor terestre și aranjarea acoperirii de apărare aeriană pentru coloanele aflate în mișcare.

Un ultim factor de luat în considerare este numărul relativ scăzut de ore de zbor pe care piloții forțelor ruse le primesc în fiecare an în comparație cu majoritatea omologilor lor occidentali. În timp ce numerele exacte din fiecare unitate sunt greu de găsit, declarațiile oficiale periodice ale Rusiei sugerează o medie de 100-120 de ore pe an. Orele de zbor ale unităților de luptă sunt probabil mai mici decât cele pentru unitățile de transport sau elicoptere, așa că cifra reală este probabil puțin sub 100. Piloții de luptă RAF și US Air Force se plâng adesea că se luptă să mențină pregătirea pentru luptă cu aproximativ 180-240 de ore de zbor pe an, acces la simulatoare moderne de înaltă fidelitate pentru antrenament suplimentar și o ergonomie mai bună în cabina de pilotaj a interfețelor de arme decât omologii lor din Rusia¹. Prin urmare, s-ar putea ca, în ciuda unui program

1. Unele dintre serviciile americane (aer, uscat și navale) vor să se bazeze mai mult pe simulatoare: o oră într-un simulator F-35, în 2019, a costat aproximativ 600 USD, comparativ cu 17 000 USD până la 23 000 USD pentru o oră în aer. Antrenamentul

de modernizare impresionant, care a vizat achiziționarea a aproximativ 350 de noi avioane moderne de luptă în ultimul deceniu, piloții forțelor aeriene ruse s-ar lupta să folosească în mod eficient multe dintre capacitățile teoretice ale aeronavelor lor în mediul aerian complex și contestat al Ucrainei.

Pe lângă faptul că nu au putut neutraliza forțele aeriene ucrainene, rușii nu au putut să neutralizeze nici rețeaua de apărare antiaeriană ucraineană. Înainte de război, ucrainenii posedau o rețea densă de apărare antiaeriană, oarecum învechită, cu diferite versiuni ale S-300 și Buk M1 mai moderne, precum și alte sisteme de apărare antiaeriană S125, S200, OSA-KM și numeroase alte sisteme mai vechi. Au existat rapoarte neconfirmate conform cărora apărarea antiaeriană ucraineană a doborât totul, de la avioanele de atac la sol SU-25 până la avioanele de transport IL-76, inclusiv și elicoptere KA-52.

Zona în care rușii au dat dovadă de cea mai mare incompetență este cea care s-a derulat pe teatru operațional. De la începutul campaniei, formațiunile rusești au manifestat puțină sau deloc competență militară. Informațiile ne spun că, în unele cazuri, plutoanele rusești s-au predat în prima zi de luptă, găsindu-se în fața unei rezistențe ucrainene acerbe. Recunoașterea câmpului de luptă ucrainean de către militarii ruși pare a fi incompletă, cu numeroase unități pur și simplu îndreptându-se în ambuscadele ucrainenilor. Acest lucru este de neimaginat într-o eră în care dronele pot oferi acoperire nonstop pe câmpul de luptă, precum și sprijin rapid în descoperirea țintelor.

În 2020, armata azeră a reușit să învingă o forță armeană puternic „înrădăcinată” pe un teren muntos dificil folosind drone. Unitățile rusești din eșalonul doi par să fie complet neprotejate împotriva atacurilor cu drone. Forțele speciale ruse par să atace fără niciun sprijin, așa cum se poate observa din atacul inițial eșuat asupra bazei aeriene Hostomel. În alte cazuri, grupurile de infiltrați (militarii cercetași ruși) în Kiev au fost, de asemenea, distruse din cauza incompetenței și a necunoașteri a terenului și a obiceiurilor ucrainenelor.

Pe 20 iulie 2022, CIA a declarat că Rusia a suferit 60 000 de victime în Ucraina de la extinderea războiului acolo, 24 februarie. Pe 27 iulie, administrația Biden a spus parlamentarilor că pierderile din Moscova s-au ridicat la 75 000 de

pe simulator poate fi valoros dar nu poate înlocui oferirea aviatorilor tactici a experienței practice de a auzi 50 de oameni la radio odată sau de a vedea 60 până la 80 de avioane pe cer într-un exercițiu amplu. Acest lucru este esențial pentru aproximarea „nervozității” care ar însoți zborul în luptă, să zicem, peste strâmtoarea Taiwan... Piloții de vânătoare chinezi par să zboare 150 de ore pe an, se estimează pe baza datelor disponibile și a rapoartelor anecdotice ale piloților care au operat în regiune. Avertismentele sunt în ordine – piloții chinezi nu au fost testați într-o luptă, dar orele constatate se traduc direct în capacitate de luptă – a scris *Wall Street Journal*, citând surse din Congresul SUA, pe 17 februarie 2022.

morți și răniți. Pe 22 iulie umărul Pentagonului a crescut până la 80 000¹. De atunci numărul morților a crescut. Pierderea totală estimată a Rusiei în Ucraina este, conform site-ului *Oryx* (la data 11 septembrie 2022) de 2 505 de tancuri de luptă distruse, în timp ce 5 165 de vehicule blindate de luptă au fost neutralizate². Generalul Mark Milley, președintele Comitetului Întrunit al Șefilor de State Majore, a declarat că peste 100 000 de militari ruși au fost omorâți sau răniți în Ucraina³. Moscova a pierdut, de asemenea, peste 1 000 de avioane și drone din cauza sistemelor puternice de apărare aeriană ale Ucrainei⁴. Acestea corespundea aproximativ cu 14 brigăzi blindate cu drepturi depline sau cu 42 de grupuri tactice de batalion (BTG). Aceasta înseamnă mai multe flote de tancuri decât cele ale Regatului Unit, Franței, Germaniei și Italiei la un loc.

Generalul locotenent în retragere Ben Hodges, fostul comandant al Armatei SUA în Europa, a spus pentru *The Washington Post* că „armata rusă a ajuns la ceea ce teoreticianul militar Carl von Clausewitz a numit «punctul culminant» sau momentul în care o forță de atac nu mai poate continua. Hodges a mai spus (...) că forțele ucrainene au contribuit la acest lucru”⁵.

Următoarea experiență pentru ruși a fost colapsul din Herson. Oficialii americani au considerat eșecurile rusești din nord-estul Ucrainei ca fiind doar o „chestiune de timp”, având în vedere eșecul de luni de zile al Kremlinului în a-și organiza, comanda, echipa și susține forțele pe câmpul de luptă și arsenalul în creștere al Ucrainei venit din Vest. Multe dintre elementele cheie ale unei apărări puternice în zonele ocupate de ruși sunt capacitățile militare ale soldaților săi, capacitățile de logistică și comandă. Se văd fracturi în toate aceste elemente, fracturi care s-au desfășurat în multe locuri de-a lungul timpului în operațiunile din nord și din est.

1. Olivier Knox & Caroline Anders, „Russia has lost up to 80,000 troops in Ukraine. Or 75,000. Or is it 60,000?”, *The Washington Post*, 9 august 2022, disponibil la <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/08/09/russia-has-lost-up-80000-troops-ukraine-or-75000-or-is-it-60000/>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
2. Stijn Mitzer & Jakub Janovsky, „Attack On Europe: Documenting Ukrainian Equipment Losses During The 2022 Russian Invasion Of Ukraine”, *Oryx*, 11 septembrie 2022, <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html>, accesat la 3 noiembrie 2022.
3. Dan Lamothe, Liz Sly & Annabelle Timsit, „‘Well over’ 100,000 Russian troops killed or wounded in Ukraine. US says”, *The Washington Post*, 10 noiembrie 2022, disponibil la <https://www.washingtonpost.com/world/2022/11/10/number-russian-troops-killed-injured-ukraine/>, accesat pe 13 noiembrie 2022.
4. Stijn Mitzer & Jakub Janovsky, *op.cit.*
5. Paul Sonne, Dan Lamothe & Mary Ilyushina, „Rapid loss of territory in Ukraine reveals spent Russian military”, *The Washington Post*, 13 septembrie 2022, disponibil la <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/09/13/putin-russia-military-spent-ukraine/>, accesat la 13 noiembrie 2022.

Retragerea rapidă în jurul Harkovului a costat Rusia echipamente critice care vor fi greu de înlocuit. Potrivit estimărilor preliminare ale lui Jakub Janovsky, un analist militar și colaborator la bilanțul blogului *Oryx* privind pierderile de echipamente, Rusia a pierdut 40 de tancuri, 50 de vehicule de infanterie, 35 de vehicule blindate și două avioane. Este foarte greu de estimat cifrele curente. Logistica din Herson este îngreunată de distrugerea unei căi de rulare a podului de peste Strâmtoarea Kerci, ceea ce face ca sigura rută să fie cea feroviară.

Imagini recente din satelit arată noi tranșee săpate în apropierea orașului Armiansk din nordul Crimeii, în apropiere de granița cu regiunea ucraineană Herson (relatează *CNN*). O imagine captată de *Planet Labs PBC* la 5 noiembrie arată un șanț care este săpat pe un câmp unde, cu doar o săptămână mai devreme, la 29 octombrie, nu exista niciunul. Zeci de obstacole antitanc piramidale din beton numite „dinți de dragon” sunt produse la două fabrici diferite din apropierea orașului-port strategic Mariupol, care „face parte din «podul de uscat» al Federației, de la Rusia la Crimeea, o linie logistică cheie de comunicare”. Aceste baricade pentru tancuri/mașini de luptă au fost, de asemenea, trimise în regiunile ocupate Zaporje și Herson, care dețin căi navigabile strategice precum Marea Neagră și râul Nipru.

Forțele de ocupație par să depună un efort semnificativ pentru a pregăti apărarea în profunzime în spatele liniei lor actuale de front, care ar putea preveni orice progres rapid ucrainean în cazul unor descoperiri. Se pare ca rușii organizează de asemenea o luptă de gherilă urbană în sudul orașului Herson. Războiul ucrainean este într-adevăr unul extrem de dur. Peste 500 de comandanți ruși au fost uciși în Ucraina în doar două luni, potrivit *The Insider*, un post de știri independent care se concentrează asupra Rusiei și care a raportat cifrele pe 4 noiembrie, după ce au luat „contact cu unele dintre rudele celor enumerați ca fiind uciși în acțiune”.

Greșelile lui Vladimir Putin

În încercarea sa de a cuceri Ucraina, Putin ignoră lecțiile istoriei – se spune că este un cititor pasionat de istorie. În lunile lungi de izolare în timpul pandemiei de COVID-19, spun unii disidenți ruși din Occident, președintele Rusiei a zăbovit în arhivele Kremlinului, gândindu-se asupra trecutului țării sale ca mare putere și visând să-l restabilească. El îi admiră pe primii Romanovi, care și-au cimentat stăpânirea la începutul secolului al XVII-lea, în urma unei crize dinastice marcată de violență și fărădelege, apoi au pornit să-și cucerească drumul către Oceanul Pacific. În special, el s-a comparat cu Petru cel Mare, țarul care a pus mâna pe pământurile din Suedia și a transformat Rusia în puterea dominantă în regiunea baltică.

Conferința anuală a Clubului Valdai¹ era o întâlnire de gală a experților occidentali și internaționali care apreciau accesul direct la elitele ruse și se așteptau să audă știri despre noile tendințe și ambiții în politica externă a Moscovei din discursul tradițional ținut de președintele Vladimir Putin. În 2022, puțini veterani au optat pentru a veni la Moscova, iar holurile hotelului Imperial au fost pline de noi invitați, majoritatea din continentele Asia și Africa, unde era de așteptat să rezoneze retorica antiimperialistă a lui Putin. Discursul, pe care Kremlinul a încercat să-l vândă ca fiind atât de bogat în conținut, încât doar cercetările aprofundate ar putea să-i surprindă întreaga semnificație, n-a conținut niciun punct demn de o știre.

Precizând că trăim „cel mai periculos deceniu de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial”², Putin nu și-a asumat responsabilitatea pentru că a adus lumea în această realitate periculoasă, ci a dat vina direct pe Occident. El nu este în fața unei provocări, ci este el însuși inițiatorul operațiunilor care duc la înfrângere Rusiei. Mobilizarea parțială pe care a anunțat-o la sfârșitul lunii septembrie a marcat trecerea la o a treia tactică în războiul său împotriva Ucrainei.

Dacă rememorăm evenimentele, constatăm că prima tactică, un „blitzkrieg de intimidare”, a fost învinsă în primele săptămâni ale războiului. Atunci, serviciile de informații ruse și Putin au apreciat greșit capacitatea de rezistență a armatei ucrainene și a societății ucrainene. Rezultatul a fost distrugerea unităților de luptă avansate ale rușilor care se pregăteau pentru a defila, credeau ei, pentru a organiza o paradă militară la Kiev.

A doua tactică, o „ofensivă necruțătoare”, care înlocuia blitzkriegul, a fost efectiv o tranziție la un război de uzură pe scară largă. Folosind avantajul său copleșitor în puterea de foc, armata rusă s-a concentrat pe executarea unui avans sistematic adânc în teritoriul ucrainean din sudul și sud-estul Ucrainei. Și această tactică s-a blocat ca urmare a intensificării livrărilor de arme ale Occidentului către Ucraina și a nepregătirii armatei ruse pentru un război prelungit. Rusia și-a pierdut curând o mare parte din avantajul său în puterea de foc, împreună cu pierderi semnificative de forță. Rezultatul a fost o contraofensivă de succes a forțelor ucrainene și prăbușirea liniei frontului în nord-estul Ucrainei, eliberarea Harkovului (orașul unde se derula înainte de război producția militară ucraineană, un fel de Detroit/SUA al Ucrainei) și începutul unei retrageri din jurul Hersonului.

-
1. Clubul de discuții Valdai este un *think tank* și un forum de discuții cu sediul la Moscova, care este strâns asociat cu președintele Vladimir Putin. A fost descris de comentatorii occidentali ca parte a efortului de propagandă rusă.
 2. Vladimir Putin, „Address at the Valdai International Discussion Club 2022”, <https://www.youtube.com/watch?v=z2shV7lrk0I>, accesat la 13 noiembrie 2022.

A treia tactică a războiului lui Putin, adoptată la sfârșitul lunii septembrie, a fost concepută pentru a prezenta „operațiunea militară specială” ca un „război popular” sub sloganul „Patria mamă este în pericol”. Totuși, și aceasta sa dovedit a fi un fiasco administrativ încă de la început. Obiectivul de recrutare al armatei ruse a fost de a aduna o forță pregătită de luptă, între 100 000 și 150 000 de oameni. Nerăbdătoare să raporteze rezultatele, autoritățile regionale și comitetele militare i-au luat pe toți pe care au putut să pună mâna. Drept urmare, recrutarea a peste 200 000 de oameni în două săptămâni s-a transformat într-un dezastru logistic. „Mobilizarea parțială” a lui Putin a crescut numărul militarilor din Rusia cu aproape o treime. O campanie de mobilizare de tip sovietic, ineficientă, care nu și-a atins obiectivele, o mașină politică eșuată.

Această situație și natura campaniilor administrative recente sunt caracteristice stilului managerial al lui Putin. Deși nu are o eficacitate adevărată, mașina sa administrativă a fost creată pentru o mimare destul de convingătoare a eficacității, ceea ce susține o impresie a competenței și capacității guvernului de a-și atinge obiectivele și de a-și pune în aplicare deciziile. Ce va urma?

Putin și noul Afganistan

Chiar înainte ca Rusia să invadeze Ucrainei, câțiva politicieni, inclusiv fostul secretar de stat Madeleine Albright, au susținut în mod convingător că o ocupare rusă a mai multor teritorii Ucraine, poate inclusiv a Kievului, ar duce la o insurgență precum cea cu care s-a confruntat Uniunea Sovietică în Afganistan în anii 1980¹. Înfrângerea în Afganistan a fost un factor major în ruperea Pactului de la Varșovia și, în cele din urmă, a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, pe care președintele rus Vladimir Putin a numit-o „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului”.

Este important să înțelegem cum au fost învinși sovieticii de mujahedini în anii 1980 pentru a înțelege dacă Ucraina ar putea fi o repetare și vă voi istorisi scenariul pe care l-am auzit la Universitatea de Apărarea a SUA. Rezistența afgană a dus, practic, toate luptele împotriva Armatei a 40-a ruse care a ocupat Afganistanul începând cu ajunul Crăciunului 1979. Rezistența a fost masivă și spontană. Dar afganii nu au fost singuri. Președintele Jimmy Carter a mobilizat rapid o alianță strategică pentru a lupta împotriva rușilor. În două săptămâni, el l-a convins pe liderul pakistanez, Zia ul-Huq, să-i sprijine pe mujahedini. Pakistanul a devenit un refugiu pentru aceștia, refugiu unde aveau baze de antrenament.

1. Madeleine Albright, „Putin Is Making a Historic Mistake”, *The Washington Post*, 2 februarie 2022, <https://www.nytimes.com/2022/02/23/opinion/putin-ukraine.html>, accesat la 13 noiembrie 2022.

Statele Unite și Arabia Saudită au finanțat în comun insurgența. Serviciul de informații pakistanez (ISI – Inter-Services Intelligence) a devenit patronul mujahedinilor. CIA și Serviciul de Informații Saudit au fost finanțatorii și maeștrii războiului. Niciun ofițer CIA nu a fost dislocat vreodată în Afganistanul în timpul Războiului Rece. Serviciul extern britanic, MI6, a trimis ofițeri în Afganistan pentru a livra arme și a face antrenament cu afganii, iar ISI a făcut tot restul. A fost războiul lui Zia. ISI i-a antrenat și, uneori, i-a condus pe mujahedini în luptă, ajungând chiar în Asia Centrală sovietică. Faptul de a fi statul din prima linie în spatele mujahedinilor a adus un risc și un pericol considerabil pentru Pakistan. Rușii i-au sprijinit pe disidenții pakistanezi care au organizat atacuri teroriste în interiorul țării, inclusiv deturnarea aeronavelor civile pakistaneze și încercările de asasinare a lui Zia (care a murit într-un accident de avion suspect în 1988). Avioanele de lupta pakistaneze au atacat avioane sovietice în lupte. Zonele de graniță tribale pakistaneze au devenit periculoase. A apărut o cultură a Kalașnikovului care bânuie și astăzi Pakistanul. Pentru Washington și Riad, operațiunea a fost destul de ieftină. Șeful informațiilor saudite, prințul Turki al-Faisal, a scris recent că saudiții au cheltuit 2,7 miliarde de dolari pentru a-i sprijini pe afgani¹. CIA a cheltuit cam la fel. Surse private saudite conduse de guvernatorul de atunci al provinciei Riad, acum regele Salman, au strâns alte 4 miliarde de dolari pentru rebeli. Cetățenii saudiți, inclusiv Osama bin Laden, s-au alăturat mujahedinilor, dar foarte puțini s-au implicat efectiv în luptă. Poporul afgan a plătit un cost uriaș pentru război: cel puțin un milion de afgani au murit, cinci milioane au devenit refugiați în Pakistan și Iran și alte milioane au fost strămutate în propria lor țară. Dar au câștigat!

Exemplul afgan oferă întrebări importante pentru noul război din Ucraina. Va declanșa insurgența un conflict mai larg și poate fi acesta controlat? Sunt ucrainenii pregătiți să plătească prețul? Decizia lui Putin de a ataca Ucraina s-ar putea dovedi a fi o altă catastrofă geopolitică pentru Rusia, dar numai dacă comunitatea internațională, pe care o voi numi „Rammstein”, în frunte cu SUA și UE ajută rezistența ucraineană cu arme! Acolo, la Rammstein, se întâlnește lunar un grup de contact privind sprijinirea apărării Ucrainei. Grupul este o platformă la nivel de miniștri ai Apărării din 55 de state ale lumii, în cadrul căreia se diseminează informația privind ajutorul acordat Ucrainei.

Întâlnirea „Ramstein-6” a stabilit că antiaeriana Ucrainei este o „prioritate absolută”. De asemenea, Secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, are un mesaj pentru republicanii americani care fac promisiuni electorale pentru a reduce sprijinul Ucrainei: „asta doar va da putere Chinei”. Stoltenberg și-a

1. „How Pakistan & Saudi Arabia had defeated Soviets in Afghanistan”, *Global Village Space*, 13 decembrie 2017, <https://www.globalvillagespace.com/how-pakistan-saudi-arabia-had-defeated-soviet-occupation-of-afghanistan/>, accesat la 8 noiembrie 2022.

susținut punctul de vedere într-un interviu amplu cu *Politico*, în care a argumentat în favoarea unei prezențe americane pe termen lung în Europa și pentru o creștere pe scară largă a cheltuielilor pentru apărare. „Prezența Statelor Unite –, dar și a Canadei – în Europa este esențială pentru puterea și credibilitatea acelei legături transatlantice”¹, a spus Stoltenberg.

Implicarea persistentă

Comandamentul cibernetic al SUA a adoptat o abordare numită „implicare persistentă” încă din octombrie 2021 după o ședință la Casa Albă a staff-ului de securitatea al SUA cu tema Ucraina și Rusia. Ideea este simplă, dar puternică: slăbiți atacul unui adversar făcându-l să lucreze mult mai mult în apărare.

Putin este o țintă ideală pentru acest tip de strategie. Este un fost agent de informații rusești, cu o tentă paranoică, obsedat de inamicii interni, nu doar de cei străini. Eticheta este simplă pentru el: poți să scoți omul din KGB, dar nu și KGB-ul din om². În cadrul acestei operațiuni de mass-media s-au amestecat informații din surse deschise cu informații din sursele serviciilor de spionaj pentru a sensibiliza opinia publică cu privire la faptul că Rusia va ataca Ucraina. Mulți jurnaliști au răs și au prezentat știrile ca fiind false. Când au realizat ca tot ce au prezentat americanii a fost real, era prea târziu, războiul începuse. Dar nu i-a mai surprins pe ucraineni.

Întrebarea este: ce urmează? Va eșua agresiunea rusă în mâinile unei rezistențe ucrainene energizate? Dacă va reuși, oare Vladimir Putin va provoca NATO, în special Polonia și țările baltice, pe care SUA a jurat să le apere, un angajament subliniat de președintele Biden în discursurile sale? Aceasta este o întrebare la care Biden nu ar putea răspunde încă.

Războiul este încă la început. La fel ca în cazul lui Truman, ar putea dura un an întreg pentru a articula o „doctrină Biden” referitoare la modul de acțiune. Știm că invazia Ucrainei a marcat sfârșitul erei post-Război Rece. Știm că atitudinile și politicile țărilor europene și ale UE au fost transformate cu o viteză care i-a uimit pe observatorii veterani. Ceea ce nu știm este forma pe care o va lua noul impas între Rusia și Occident. S-ar putea să nu arate exact ca Războiul Rece.

1. „NATO in a changed world: POLITICO Live in conversation with Secretary General Jens Stoltenberg”, *Politico*, 22 iunie 2022, disponibil pe <https://www.politico.eu/event/nato-jens-stoltenberg/>, accesat la 10 noiembrie 2022.
2. Este o etichetă pe care am folosit-o prima dată într-un talk-show de la *B1TV*, în august 2022. Din păcate ea a fost preluată fără să fiu nominalizat de un alt jurnalist, de o doamnă căreia nu-i voi devoala numele. Bineînțeles, a schimbat ordine cuvintelor.

După cum se spune, istoria nu se repetă, dar uneori rimează. Ucraina ar urma să fie Afganistanul lui Putin? Rusia nu a reușit să atingă niciun obiectiv din cele propuse în invazia Ucrainei. Dar Rusia a schimbat ordinea globală. Trebuie subliniat că înfrângerea Rusiei în război este un criteriu necesar, dar insuficient, pentru a ne asigura că nu rămâne moștenirea durabilă a conflictului.

Mai presus de toate, merită să ne amintim că războiul este o afacere imprezvizibilă și că oricare sau chiar toate aceste evaluări sunt supuse inversării. Rămâne de văzut dacă contraofensiva ucraineană și retragerea Rusiei ajung să fie începutul sfârșitului sau pur și simplu sfârșitul începutului războiului. Ceea ce înseamnă că s-ar putea să repetăm acest exercițiu în viitor.

Canale diplomatice în perioadă de criză!

Nu pot să închei fără a discuta despre serviciile de informații și despre rolul lor esențial într-un conflict. Lupta pentru putere este pe agenda serviciilor de informații din orice țară. Consilierii sunt piesele importante în această luptă. Eu îi numesc „omeni de legătură”/„liaisonman”, pentru că prin ei se fac și se desfac multe din dorințele președinților pe care-i reprezintă. Aici vorbesc de statele care au consilieri profesioniști cunoscători a două-trei limbi străine (foști ambasadori, generali, consuli, fost șefi de servicii). Nu vorbesc de acele state (în general totalitare sau cu democrații în formare) cu „ageamii” în aceste funcții care se ocupă de propriile afaceri, agramati și cu o cunoaștere modestă a limbilor străine.

Îmi aduc aminte de o discuție dintr-un seminar de geopolitică de la Universitatea de Apărare a SUA, unde am absolvit Masterul în Strategia și Planificarea Resurselor Naționale pentru Apărare. Războiul Rece a implicat două forțe monolitice, care au funcționat cu eficiență maximă, fără compromisuri: URSS construiește o rachetă, SUA construiește o rachetă; au trimis americanii oameni pe lună; sovieticii au trimis un robot. Și așa mai departe.

Lupta dintre servicii pentru tehnologie a fost una aprigă, temperată doar de discuțiile din spatele ușilor închise între reprezentanții de seamă ai serviciilor. Pe atunci, un american, Gus W. Weiss, a făcut istorie. El a fost un consilier politic al Casei Albe în domeniul tehnologiei, informațiilor și afacerilor economice și a lucrat în primul rând pe securitatea națională, informații și transferurile de tehnologie către țările comuniste. Pe măsură ce comerțul cu sovieticii, sub Nixon, evolua, Weiss a argumentat împotriva vânzării către sovietici a oricărei tehnologii de calcul avansată care ar putea fi folosită pentru arme nucleare sau criptografie. În 1974, președintele Nixon a semnat *Memorandumul* privind Decizia de Securitate Națională 247, care a impus controale asupra exportului de hardware și software de computer american, procese de fabricație, design și *know-how* de programare. A refuza sovieticilor posibilitatea de a cumpăra sau de a construi un

supercomputer a devenit rațiunea de a fi a lui Weiss. La începutul anilor 1970, Weiss a format o unitate de aproximativ 30 de tehnologi, oameni de știință și analiști de informații – de la CIA, NSA, Office of Naval Intelligence, Air Force, FBI, Defense Intelligence Agency, Departamentul de Apărare și Rand Corporation – denumită American Tradecraft Society (ATS). Membrii se întâlneau în subsolul unui restaurant din McLean, Virginia. Majoritatea operațiunilor lor au rămas secrete. În 1975, ATS a descoperit un complot de succes al KGB, ce viza cumpărarea ilegală a mașinilor necesare pentru a produce cipuri pentru computere. Conform lui Weiss, în 1982, când membrii ATS au aflat de un al doilea efort identic de a prelua echipamente, au contactat câțiva prieteni de la Vamă, care au interceptat containerul de transport și au confiscat echipamentul de calcul, înlocuindu-l cu greutatea echivalentă în nisip și o notă „urâtă”. În timpul administrației Gerald Ford, Weiss a fost director executiv al Consiliului de Politică Economică Internațională, iar sub Jimmy Carter a fost asistentul Secretarului de apărare pentru politica spațială., având un loc în Consiliul de Știință al Apărării. După alegerea lui Ronald Reagan, Gus Weiss s-a întors la Consiliul Național de Securitate. Vedeti cât de importanți sunt consilierii?

Dar, să ne întoarcem în ziua de astăzi. Consilierul de vârf al președintelui Biden pentru securitate națională, Jack Sullivan¹, s-a angajat în ultimele luni în conversații confidențiale cu consilieri de top ai președintelui rus Vladimir Putin, într-un efort de a reduce riscul unui conflict mai larg asupra Ucrainei și de a avertiza Moscova împotriva utilizării armelor nucleare sau a altor arme de distrugere în masă. Oficialii au spus că Sullivan a fost în contact cu Yuri Ușakov², un consilier pentru politică externă al lui Putin. Sullivan a vorbit, de asemenea, cu omologul său direct din guvernul rus, Nikolai Patrușev, au adăugat oficialii pentru *The Washington Post*. Scopul a fost unul clar și anume acela de a se proteja împotriva riscului de escaladare și de a menține canalele de comunicații deschise, nu de a discuta despre o reglementare a războiului din Ucraina, au spus oficialii. Întrebată dacă Sullivan s-a angajat în conversații nedezvăluite cu domni Ușakov sau Patrușev, purtătoarea de cuvânt a Consiliului Național de Securitate, Adrienne

1. Avocat cu Facultatea de Drept la Yale, el a fost asistent adjunct al președintelui Barack Obama, consilier pentru securitate națională al vicepreședintelui Biden (în timpul mandatului său de vicepreședinte), șef adjunct de personal al lui Hillary Clinton la Departamentul de Stat al SUA, consilier principal al guvernului SUA pentru negocierile nucleare cu Iranul și consilier principal pentru politici la campania prezidențială a lui Clinton din 2016, precum și profesor invitat la Yale Law School. Pe 23 noiembrie 2020, președintele ales Biden a anunțat că Sullivan va fi numit consilier pentru securitate națională. A preluat mandatul pe 20 ianuarie 2021.
2. Ușakov, consilierul pentru politică externă al lui Putin, a servit ca ambasador la Washington și este considerat de foștii și actualii oficiali americani drept un canal către liderul rus.

Watson, a spus: „Oamenii pretind o mulțime de lucruri” și a refuzat să comenteze în continuare¹. Era normal. Sunt observații sensibile. Nici purtătorul de cuvânt rus, Dmitri Peskov, întrebat despre comunicările nedezevăluite, nu a dat un răspuns, spunând ca știrile sunt false. Casa Albă nu a recunoscut discuțiile.

Deși relațiile dintre Casa Albă și Kremlin sunt la nivel extrem de jos, legăturile nu au fost întrerupte. Sullivan este cunoscut în cadrul administrației Biden ca susținând o linie de comunicare cu Rusia, chiar dacă alți factori de decizie de top consideră că discuțiile în mediul diplomatic și militar actual nu ar fi fructuoase. Consilierii de securitate sunt canalul de discuție cel mai apropiat de președinte, canal care nu-l implică pe acesta direct.

Directorul CIA, William Burns, a fost trimis la Moscova la începutul lunii noiembrie 2021 pentru a-l avertiza pe Putin cu privire la invazie. Biden a vorbit de două ori cu Putin, în decembrie 2021 și în februarie 2022, pentru a încerca să evite un atac rusesc, în timp ce diplomații americani s-au angajat cu omologii lor ruși. După ce forțele ruse au invadat Ucraina pe 24 februarie, contactele diplomatice și militare dintre cele două părți au devenit rare. Ulterior, când Putin și-a exprimat dorința folosirii armelor nucleare tactice, Casa Albă a reacționat. Sullivan a spus că administrația Biden a comunicat direct, în mod privat, la niveluri foarte înalte, Kremlinului că orice folosire de arme nucleare va fi întâmpinată cu consecințe catastrofale pentru Rusia². Sullivan s-a deplasat în noiembrie 2022 la Kiev pentru a discuta cu președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski, și cu ministrul Apărării, Oleksii Reznikov, întâlniri gestionate în mod tradițional de secretarii de stat sau de apărare.

Să fie foarte clar: SUA nu împing Ucraina să negocieze, dar își doresc ca responsabilii de la Kiev să găsească soluție la războiul care a afectat prețurile la petrol și alimente la nivel mondial. *The Washington Post* a relatat anterior despre eforturile lui Sullivan de a convinge oficialii ucraineni să caute o soluție³. Aceste discuții au fost precedate de discuțiile din octombrie între Secretarul Apărării, Lloyd Austin, și ministrul rus al Apărării, Serghei Șoigu. Deocamdată un lucru este sigur ca un subiect din spatele acestor dialoguri: Acordul START. Washingtonul

1. „Biden aide held talks with Russian officials amid nuclear tensions”, *Reuters*, 7 noiembrie 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/biden-aide-held-talks-with-russian-officials-amid-nuclear-tensions-wsj-2022-11-06/>, accesat la 14 noiembrie 2022.
2. Edward Helmore, „Jake Sullivan: US will act ‘decisively’ if Russia uses nuclear weapons in Ukraine”, *The Guardian*, 25 septembrie 2022, disponibil la <https://www.theguardian.com/us-news/2022/sep/25/us-russia-ukraine-war-nuclear-weapons-jake-sullivan>, accesat la 13 noiembrie 2022.
3. Annabelle Timsit, „White House says ‘lines of communication’ with Russia are still open”, *The Washington Post*, 8 noiembrie 2022, <https://www.stripes.com/theaters/us/2022-11-08/white-house-diplomacy-russia-7976-779.html>, accesat la 13 noiembrie 2022.

și Moscova au aderat la Noul tratat START, care limitează armele nucleare cu rază lungă de acțiune din SUA și Rusia și urmează să expire în 2026.

Complicată și complexă, Noua Ordine Mondială care se profilează. Deocamdată China nu s-a pronunțat decât vag. Ce urmează o să vedem!

Bibliografie

- ALBRIGHT, Madeleine, „Putin Is Making a Historic Mistake”, *The Washington Post*, 2 februarie 2022, <https://www.nytimes.com>.
- BOFFEY, Daniel, „Financial toll on Ukraine of downing drones ‘vastly exceeds Russian costs’”, *The Guardian*, 19 octombrie 2022, <https://www.theguardian.com>.
- BRYEN, Stephen, „US tech powers Iran’s killer drones in Ukraine”, *Asia Times*, 10 noiembrie 2022, <https://asiatimes.com>.
- BRZEZIŃSKI, Zbigniew, „After Putin’s aggression in Ukraine, the West must be ready to respond”, in *The Washington Post*, 3 martie 2014, <https://www.washingtonpost.com>.
- ELTAGOURI, Marwa, „The rise of ‘Putin’s chef,’ the Russian oligarch accused of manipulating the U.S. election”, *The Washington Post*, 17 februarie 2018, <https://www.washingtonpost.com>.
- GITTINS, William, „How many fighter jets does Russia have?”, *AS*, 10 martie 2022, <https://en.as.com>.
- GRADY, John, „Russian Forces Unprepared to Protect Against Drones, Lack Adequate Command and Control”, *USNI News*, 1 noiembrie 2022, <https://news.usni.org>.
- HAMBLING, David, „Ukraine Wins First Drone Vs. Drone Dogfight Against Russia, Opening A New Era Of Warfare”, *Forbes*, 14 octombrie 2022, <https://www.forbes.com>.
- HAMBLING, David, „Shahed Catchers”: Ukraine Will Deploy Interceptor Drones Against Russian Kamikazes”, *Forbes*, 2 noiembrie 2022, <https://www.forbes.com>.
- HELMORE, Edward, „Jake Sullivan: US will act ‘decisively’ if Russia uses nuclear weapons in Ukraine”, *The Guardian*, 25 septembrie 2022, <https://www.theguardian.com>.
- HILL, Fiona, „Putin Has the U.S. Right Where He Wants It”, *The New York Times*, 24 ianuarie 2022, <https://www.nytimes.com>.
- HILL, Fiona, „This Was Trump Pulling a Putin”, *The New York Times*, 11 aprilie 2022, <https://www.nytimes.com>.
- KARNITSCHNIG, Matthew, „Iran teaches Russia its tricks on beating oil sanctions”, *Politico*, 9 noiembrie 2022, <https://www.politico.eu>.
- KLIPPENSTEIN, Ken & Sara SIROTA, „US Quietly assists Ukraine with intelligence, avoiding direct confrontation with Russia”, *The Intercept*, 18 martie 2022, <https://theintercept.com>.
- KNOX, Olivier & ANDERS, Caroline, „Russia has lost up to 80,000 troops in Ukraine. Or 75,000. Or is it 60,000?”, *The Washington Post*, 9 august 2022, <https://www.washingtonpost.com>.

- 218 LAMOTHE, Dan; SLY, Liz & TIMSIT, Annabelle, „‘Well over’ 100,000 Russian troops killed or wounded in Ukraine. US says”, *The Washington Post*, 10 noiembrie 2022, disponibilul la <https://www.washingtonpost.com>.
- LOGMAN, James, <https://twitter.com>.
- MACIAS, Amanda, „Russia has ‘seriously damaged 40%’ of energy infrastructure”, *CNBC*, 1 noiembrie 2022, <https://www.cnn.com>.
- MALKOVA, Irina, Anastasia STOGNEY, Anastasia YAKOREVA, „Russian mercenary army financier made on oil deal with Syria just before clash with US troops”, *The Bell*, 27 February 2018, <https://thebell.io>.
- MITZER, Stijn & JANOVSKY, Jakub, „Attack On Europe: Documenting Ukrainian Equipment Losses During The 2022 Russian Invasion Of Ukraine”, *Oryx*, 11 septembrie 2022, <https://www.oryxspioenkop.com>.
- NAKASHIMA, Ellen, John HUDSON & Paul SONNE, „Mercenary chief vented to Putin over Ukraine warbungling Yevgeniy Prigozhin, the Russian tycoon behind the mercenary group Wagner, personally told Putin that his military chiefs are mismanaging the war, U.S. officials said”, *The Washington Post*, 25 octombrie 2022, <https://www.washingtonpost.com>.
- NECHEPURENKO, Ivan, Neil MACFARQUHAR & Thomas GIBBONS, „Dozens of Russians Are Believed Killed in U.S. – Backed Syria Attack”, *The New York Times*, 13 februarie 2018, <https://www.nytimes.com>.
- Nossov, Konstantin, „Kazan 1552”. *Russian Fortresses 1480-1682*, Osprey Publishing, Oxford, 2012.
- PETER, Laurence, „Powerful ‘Putin’s chef’ Prigozhin cooks up murky deals”, *BBC*, 4 noiembrie 2019, <https://www.bbc.com>.
- PUTIN, Vladimir, „Address at the Valdai International Discussion Club 2022”, <https://www.youtube.com>.
- ROSCOE, Matthew, „Putin’s hired Wagner Group mercenaries reportedly reinforcing Russia’s front-line forces”, *EuroWeeklyNews*, 18 iulie 2022, <https://euroweeklynnews.com>.
- ROSENFELD, Everett, „Trump launches attack on Syria with 59 Tomahawk missiles”, *CNBC*, 7 aprilie 2017, <https://www.cnn.com>.
- SANGAL, Aditi; WAGNER, Meg; VOGT, Adrienne; MACAYA, Melissa; PICHETA, Rob; SAID-MOORHOUSE, Lauren; UPRIGHT, Ed; CHOWDHURY, Maureen & ALFONSO III, Fernando, „Russia-Ukraine news”, *CNN*, 25 februarie 2022, <https://edition.cnn.com>.
- SPEGELE, Brian, „Chinese Firms Are Selling Russia Goods Its Military Needs to Keep Fighting in Ukraine”, *The Wall Street Journal*, 15 iulie 2022, <https://www.wsj.com>.
- STROZEWSKI, Zoe, „Russia Developing ‘New Tactic’ to Counter U.S. HIMARS: Ukraine Official”, *Newsweek*, 8 noiembrie 2022, <https://www.newsweek.com>.
- SONNE, Paul; LAMOTHE, Dan & ILYUSHINA, Mary, „Rapid loss of territory in Ukraine reveals spent Russian military”, *The Washington Post*, 13 septembrie 2022, <https://www.washingtonpost.com>.
- TENET, George J., *În mijlocul furtunii. Anii mei la CIA*, Scripta, 2010.

- TIMSIT, Annabelle, „White House says ‘lines of communication’ with Russia are still open”, *The Washington Post*, 8 noiembrie 2022, <https://www.stripes.com>.
- ZARYCKYJ, Walter, „Why the Bucharest Summit Still Matters Ten Years On”, *Atlantic Council*, 4 mai 2018, <https://www.atlanticcouncil.org>.
- „Biden aide held talks with Russian officials amid nuclear tensions”, *Reuters*, 7 noiembrie 2022, <https://www.reuters.com>.
- „How Pakistan & Saudi Arabia had defeated Soviets in Afghanistan”, *Global Village Space*, 13 decembrie 2017, <https://www.globalvillagespace.com>.
- „NATO in a changed world: POLITICO Live in conversation with Secretary General Jens Stoltenberg”, *Politico*, 22 iunie 2022, disponibil pe <https://www.politico.eu>.
- „Out spoken Putin ally Prigozhin’s St Petersburg defence tech centre opens”, *Reuters*, 4 noiembrie 2022, <https://www.reuters.com>.
- „Russia has world’s second largest military aviation fleet research, 15 decembrie 2021, TASS, <https://tass.com>.

CSI, CICA și BRICS: „tovarăși vremelnici” ai Rusiei pe drumul noii ordini mondiale

Cristian Bocancea

Introducere

Discursurile de legitimare ale Kremlinului privind invadarea Ucrainei sunt grupate în două pachete: unul pentru uzul intern (în Federația Rusă și în câteva republici clientelare foste sovietice, în frunte cu Belarus), iar altul pentru urechile diferitelor categorii de receptori din restul lumii – de la Occidentul democratic și prosper (stresat de „tăierea gazelor” și apocalipsa nucleară) la țările emergente (afectate serios de perturbarea piețelor energiei și alimentelor) și până la cele apăsate de dictatură, sfâșiate de războaie civile și îngrozite de lipsa grâului din câmpiile slave.

Primul pachet are la bază teoria că *limba și cultura rusă* s-ar afla în mare primejdie, după dizolvarea URSS, din cauza naționalismului revanșard și agresiv al unor regimuri precum cel de la Kiev, etichetat drept „fascist”. În Ucraina, dar și în țările baltice¹, vorbitorii de limbă rusă ar fi prigonți sistematic, deznaționalizați

-
1. Estonia și Letonia au fost încorporate în imperiul lui Petru cel Mare în 1721; în 1795, aceeași soartă a cunoscut-o și Lituania, cele trei teritorii rămânând sub autoritatea țărilor până în 1917. După o scurtă perioadă de independență, între cele două războaie mondiale, statele baltice (transformate în republici unionale) au cunoscut un proces serios de rusificare, mai ales în vremea lui Stalin, când o parte însemnată din populația locală a fost dislocată în Siberia, făcând loc colonizatorilor ruși (sau rusofoni din republicile sovietice asiatice). Înainte de destrămarea URSS și imediat după aceea, elementul rusesc reprezenta 35% din populația Letoniei, 25% din cea a Estoniei și aproximativ 6% din populația Lituaniei. Cucerindu-și independența în 1991, țările baltice au urmat un traseu european, pe care minoritarii ruși l-au perceput ca pe o separare forțată de matricea lor culturală și ca pe o excludere de la viața politică. Este adevărat că, din motive ce țin de „revanșa istorică”, letonii au adoptat în 1992 o lege privind limba oficială, din care lipsește orice referință la limba rusă;

și supuși unui adevărat „genocid”, față de care Moscova ar avea obligația morală să intervină în forță (prin „operațiuni militare speciale”), pentru a-și salva conaționarii. Acțiunile salvatoare ar fi trebuit să fie fulgerătoare, bazate pe arme de mare precizie realizate de „admirabila știință rusă”, manevrate de trupe profesioniste, pe care publicul rus să le privească la jurnalele de știri, din confortul canapelei, cu nedisimulată mândrie patriotică și cu o rugăciune „chirilică” pentru obținerea complicității strategice a Sfântului Gheorghe.

Pachetul ideologic destinat străinătății depășește tema regională a „salvării” valorilor rusești aflate în primejdie pe teritoriul fostelor republici sovietice: pentru publicul occidental, mai ales, comunicatorii moscoviți repetă obsesiv ideea că *Rusia este amenințată permanent de NATO* și acoliții săi, care doresc distrugerea acestei țări mărețe, prin acțiunile ostile ale unor guverne corupte, „vândute Apusului”. Astfel, „patria-mamă”, Rusia ortodoxă își vede periclitată însăși *ființa*, după ce a suportat și o nedreaptă marginalizare de aproape trei decenii în planul politicii globale. Așa stând lucrurile, atacurile asupra Ucrainei (și cel din 2014, soldat cu ocuparea Crimeii, dar mai ales cel din 2022, pornit cu scopul declarat al „denazificării”) ies din argumentația restrictivă a unui conflict etno-cultural regional, punând în discuție statutul de mare putere (nucleară) al Rusiei, de actor politic cu vocație globală, care încearcă să orchestreze înțelept și iscusit instituirea unei noi ordini mondiale¹.

-
- legea privind cetățenia, din 1994, a introdus și ea discriminări față de minoritatea rusă, iar în materie de educație au fost promovate mai multe „reforme” de letonizare, viu criticate chiar și în mediile occidentale. Emmanuel Droit, „Les russophones entre intégration et repli identitaire”, *Le Courrier des Pays de l’Est*, 2005/6, nr. 1052, pp. 42-50.
1. Într-un interviu recent acordat televiziunii *Rossiya 24*, Anatoli Antonov, ambasadorul rus la Washington, invocă nevoia ca țara sa și SUA (împreună cu alte 10-12 state) să înceapă negocierile pentru o nouă ordine mondială (nu doar politico-militară, ci și economică), negocieri „de la egal la egal” (<https://playtech.ro/2022/rusia-vrea-discutii-despre-noua-ordine-mondiala-ambasadorul-rusiei-la-washington-ideea-exista-in-cercurile-progresiste-din-sua/>). Însuși Vladimir Putin a reiterat în mai multe ocazii ideea refacerii ordinii mondiale și a aranjamentelor de securitate, încercând să atragă în acest curent țări puternice din Asia, dar și din Orientul Mijlociu și America de Sud. Într-un discurs din 27 octombrie 2022, ținut la Valdai Club (*think tank* rusesc, creat în 2004, în localitatea Veliki Novgorod, pe malul Lacului Valdai), Putin critica dur Occidentul (SUA, UK și UE) pentru încercările de a „distruge” Rusia, prin susținerea unor „revoluții colorate” și a rezistenței armate ucrainene; de asemenea, Putin a acuzat Occidentul că practică „un joc periculos, sângeros și murdar, în care interesele altor state nu sunt luate în considerare”, că provoacă și întreține crize, precum tensiunile dintre China și Taiwan, dezordinea fără precedent de pe piața globală a energiei și a alimentelor. Președintele rus a reluat ideea unei reformări a ONU și a Consiliului său de Securitate, astfel încât aceste organisme destinate menținerii păcii să reprezinte mai echilibrat interesele tuturor regiunilor globului.

Dar, nefiind capabilă să impună de una singură o ordine globală care să-i convină, Rusia își caută aliați printre actorii statali vădit nemulțumiți de hegemonia americană – fie ei puteri economice în ascensiune (China, India, Brazilia, Africa de Sud), fie dictaturi supuse izolării politice și sancțiunilor economice internaționale (Iranul și Siria, Venezuela și Coreea de Nord). Întrucât multe dintre țările enumerate sunt puternic animate de antiamericanism, dar au și revendicări teritoriale în raport cu vecinii, Rusia a fost convinsă că va găsi înțelegere din partea lor cu privire la anexarea Crimeii, dar și a regiunilor Donețk, Luhansk, Zaporojie și Herson. Totodată, pentru a da amploare acțiunilor ei diplomatice și militare, Rusia încearcă să-și asocieze unele organizații internaționale de o mai mică vizibilitate față de ONU, OSCE, G 20 sau Consiliul Europei (pe care le consideră, de altfel, instrumente docile ale SUA), dar care exprimă tocmai ideea de reconfigurare a ordinii globale. Cât de corecte au fost, însă, calculele strategilor (și ideologilor) de la Kremlin privind cauționarea războiului contra Ucrainei de către statele și organizațiile „prietene” („tovarăși vremelnici de drum”¹), reunite în jurul ideii de „nouă ordine mondială”?

Aliații (aproape) permanenți din Comunitatea Statelor Independente

Deși nu s-a sfiit să atragă de partea sa țări din spațiul european, prin sinecure acordate unor foști oameni politici germani, austrieci, francezi sau italieni, Rusia postsovietică s-a bazat permanent, în toate acțiunile ei internaționale, pe suportul majorității statelor care au făcut parte din URSS sau care au avut relații speciale cu fostul imperiu sovietic.

CSI a fost, în ordine istorică, cel dintâi grup de suport pentru Moscova postgorbaciovistă, din rațiuni economice, dar și grație vehiculului cultural și comunicațional reprezentat de limba rusă². Geneza CSI a fost legată de nevoia Federației Ruse de a-și menține controlul asupra „străinătății apropiate” – fostele

1. Ideea „tovarășilor vremelnici de drum” a fost lansată de Vladimir Ilici Lenin, înainte de Revoluția bolșevică din 1917, referindu-se la faptul că, pentru a-și atinge scopul acaparării puterii totale, comuniștii pot să se alieze, pentru o vreme, cu politicieni sau partide social-democrate sau chiar liberale. După obținerea puterii, „tovarășii” care i-au ajutat pe comuniști vor trebui anihilați, ca adevărați dușmani de clasă. În mod similar pare să gândească actualmente Vladimir Vladimirovici Putin, care încearcă să atragă de partea sa țări și organizații internaționale dispuse să cauționeze războiul din Ucraina în perspectiva reconfigurării ordinii mondiale.
2. La summitul CSI de la Astana (în Kazahstan), de la mijlocul lunii octombrie 2022, s-a decis ca anul 2023 să fie dedicat *limbii ruse ca limbă de comunicare interetnică*.

republici sovietice devenite independente, aflate în căutarea unei identități politice, economice și culturale, dar măcinate totodată de numeroase conflicte interne greu de gestionat în absența unui „frate mai mare”¹ (creator el însuși de conflicte, pe care să vină să le rezolve, după modelul pompierului piroman).

Primul moment al nașterii organizației a aparținut nucleului slav, Rusia, Belarus și Ucraina semnând Acordurile de la Belaveja pe 8 decembrie 1991. La scurt timp (21 decembrie), s-au alăturat inițiativei alte opt „state fondatoare” (Armenia, Azerbaidjan, Kazahstan, Kârgâzstan, Republica Moldova, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan), care au semnat Declarația de la Alma-Ata privind crearea CSI. Practic, prin reprezentanții lor legați ombilical de Moscova, statele imperiului sovietic (cu excepția Georgiei și a țărilor baltice) au denunțat Tratatul de înființare a URSS (din 1922) și au declarat crearea CSI. Mihail Gorbaciov, primul și ultimul președinte al URSS, a ajuns un fel de Ioan fără de Țară și a demisionat pe 25 decembrie 1991. O zi mai târziu, Sovietul Suprem al Republicilor Uniunii Sovietice a declarat independența a 11 republici și crearea, prin asocierea lor voluntară, a CSI.

În pofida voioșiei bahice a lui Boris Elțin (groparul politic al PCUS și al lui Gorbaciov), CSI nu a fost o organizație liniștită, care să preia fără tensiuni fosta URSS și să reformeze durabil relațiile dintre republicile componente; dificultățile de funcționare ale noii organizații s-au văzut de îndată, atât în domeniul schimburilor economice, cât și în acela al gestionării securității colective, după un model hegemonic ancorat în țarism și stalinism. Din acest motiv, unele republici au părăsit CSI, altele au revenit sau și-au schimbat statutul – din membri cu drepturi depline, în observatori. De exemplu, Georgia a aderat la organizație abia în decembrie 1993, după un război civil în care rușii au intervenit de partea guvernului Șevarnadze; dar tot pe fond de conflict militar s-a retras, în 2008, în condițiile în care Moscova i-a susținut pe separatiștii din Osetia de Sud și Abhazia. Între 1992 și 1993, Azerbaidjanul s-a retras din CSI, din cauza pierderilor teritoriale (Karabahul de Munte), în favoarea Armeniei. Nici aceasta din urmă (țară ortodoxă) nu se simte confortabil în „comunitatea” vasală Rusiei, dar mizează pe sprijinul Moscovei în conflictul interminabil cu azerii (musulmani). Uzbekistanul s-a retras din CSI în 2005. Din același an, nu mai este membru permanent nici Turkmenistanul, care a promovat o politică izolaționistă. Ocuparea Crimeii i-a determinat pe ucraineni să părăsească și ei CSI, în 2014.

Moldova, la rândul ei, a aderat la CSI doar pentru componenta economică (liberul schimb de produse și circulația neîngrădită a forței de muncă estimându-se

1. Sylviane Tabarly, „La Fédération de Russie et ses périphéries: tour d’horizon; identités et influences”, *Géococonfluences*, iunie 2005, <http://geoconfluences.ens-lyon.fr/doc/etpays/Russie/RussieDoc.htm>, accesat la 30 octombrie 2022.

că peste două sute de mii de moldoveni lucrează în Rusia), neparticipând la componenta de securitate, în condițiile în care Constituția sa proclamă neutralitatea. Dar nici măcar liberul schimb nu a fost un câștig constant pentru Moldova în raport cu CSI, Rusia impunând de mai multe ori limitări ale exporturilor moldovenești de băuturi și alimente. Ținând seama și de nefasta prezență a armatei ruse în Transnistria și de incitățile la separatism din Găgăuzia, Republica Moldova a căutat o cale de compensare a statutului său marginal în CSI prin relații tot mai strânse cu România și Uniunea Europeană, ajungând să primească statutul de țară candidată la aderare, în urma summitului UE din 23 iunie 2022. Pentru liderii de la Chișinău, ieșirea din CSI devine astfel tot mai mult o temă de „proiect de țară”, rămânerea pe termen scurt în această organizație având doar menirea preventivă de a nu agita prea mult opoziția internă prorusă și autoritățile separatiste de la Tiraspol.

CSI este o „alianță” greu de definit: ea nu este o federație, nici măcar o confederație; nu este nici o „comunitate” (deși are acest nume) de tipul *Commonwealth*-ului britanic, bazat pe un fost imperiu comercial. Popoarele din țările membre ale CSI nu au un *ethos rusesc* pe care să se bazeze, ci mai degrabă gestionează, prin intermediul limbii ruse și prin vechile relații economice din perioada URSS, schimbările dramatice determinate de sfârșitul economiei planificate socialiste, ca și afacerile de succesiune lăsate de defuncta URSS (în materie diplomatică, de datorii externe și de acorduri privind controlul armamentelor). În relațiile „la vârf”, observăm că liderii statelor din CSI nu au relații foarte apropiate; mulți se află în conflicte deschise și toți manifestă o anumită neîncredere față de șeful de la Kremlin, simulând totuși un anume fel de fidelitate. Cu toate aceste diferențe și animozități personale, se pare, totuși, că cea mai „consistentă” definiție a CSI rămâne cea de „club de dezbateri” pentru foști lideri sovietici (formați în spiritul obediențelor PCUS și URSS), deveniți președinți de republici cu aparență de independență.

Dacă CSI nu a ajuns niciodată să creeze o comunitate economică deplină (pentru că nu a lăsat să opereze mecanismele pieței libere, ci a perpetuat sistemul exploatarei de către Moscova a resurselor și a forței de muncă din republicile clientelare) și nici să înlocuiască vechea servitute sovietică cu o cooperare reală și democratică între statele membre¹, a creat, totuși, un instrument de securitate

1. Potrivit unor observatori ai relațiilor dintre fostele state sovietice, nașterea CSI a părut să fie, inițial, o formulă de tranziție pașnică de la URSS la era postsovietică. Ulterior, după Acordul de la Minsk și Protocolul de la Alma-Ata, formula de cooperare a avansat spre o politică integraționistă, dorindu-se o construcție în oglindă atât față de UE, cât și față de NATO. „Schimbarea intervine începând cu anii 1993-1994. La 22 ianuarie 1993, la Minsk, Consiliul șefilor de stat (organul suprem al CSI) a adoptat Statutul Comunității. Inițial, el a fost semnat de către conducătorii

comună. TSC (rebotezat, în 2002, OTSC) este „aripa armată” a CSI, convenită în 1992, prin participarea Rusiei, Armeniei, Kazahstanului, Kârgâzstanului, Tadjikistanului și Uzbekistanului (Tratatul de la Tașkent). În 1993, s-au alăturat alianței Azerbaidjanul, Belarus și Georgia. Prin acest mecanism militar, Rusia putea să justifice în plan internațional intervențiile sale pe teritoriile fostelor republici sovietice: desfășurarea de trupe de interpunere în zonele de conflict și menținerea de baze militare la frontierele CSI. Tratatul de Securitate Colectivă a fost și el marcat (ca și CSI-ul) de retragerea unor membri¹, în funcție de relațiile cu puterea tutelară, Rusia; în consecință, actualmente are în componență doar Federația Rusă, Belarus, Kazahstanul, Kârgâzstanul și Tadjikistanul.

Drumul OTSC este plin de asperități și în prezent. Nu demult, președintele kârgâz a anulat exercițiile de comandă și de stat-major care trebuiau să se desfășoare pe teritoriul Kârgâzstanului în perioada 10-14 octombrie 2022, sub denumirea Frăția Indestructibilă. Sadîr Zaparov a lipsit și de la reuniunea OTSC de la Sankt-Petersburg, din septembrie, sfidându-l astfel pe Putin, aniversatul evenimentului.

Date fiind imixtiunea rusească în politica internă a majorității fostelor republici sovietice și susținerea de către Kremlin a mișcărilor separatiste de pe teritoriile acestora, țările de pe flancul sud-vestic au creat o alianță prin care doreau să limiteze influența Rusiei. Alianța a fost inițiată în 1996, de către Georgia, Ucraina și Azerbaidjan; în 1997, i s-a adăugat Moldova, iar în 1999 a înregistrat și aderarea Uzbekistanului, așa ajungându-se la acronimul GUUAM. În 2005, Uzbekistanul s-a retras, revenind în TSC. Alianța GUAM caută și în prezent să contrabalanseze puterea Rusiei în regiune, prin realizarea (cu sprijin european) a unei rețele alternative de transport al hidrocarburilor, ocolind teritoriile

ai șapte state – Armenia, Belarus, Kazahstan, Kârgâzstan, Rusia, Tadjikistan și Uzbekistan. În același an, puțin mai târziu, Statutul a fost semnat de Azerbaidjan, Georgia și Moldova (cu remarcă că nu participă la discutarea problemelor de ordin politico-militar). Statutul nu a fost semnat de către Ucraina și Turkmenistan (...). La 24 septembrie 1993, statele CSI au semnat Acordul privind crearea Uniunii Economice, iar la 15 aprilie 1994 Acordul privind crearea zonei de comerț liber. Prin semnarea acestor acorduri, statele CSI au încercat să inițieze o serie de procese integraționiste, cu caracter preponderent economic, similare celor care stau la baza Uniunii Europene. Ulterior, au fost create noi organe din alte domenii, cu aceleași scopuri și obiective integraționiste” – Ion Tăbârță, Veaceslav Berbeca, *Proiectul CSI. Anatomia unui eșec*, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”, Chișinău, 2009, p. 9. Rolul tuturor structurilor în cauză s-a dovedit acela de a da Moscovei un control cât mai mare asupra economiilor statelor membre ale CSI și de a le împiedica să dezvolte parteneriate cu restul lumii.

1. Azerbaidjanul și Georgia au intrat în 1994, părăsind organizația în 1999; Uzbekistanul a fost membru al OTSC în intervalele 1994-1999 și 2006-2012.

Rusiei și ale Iranului. Utilitatea unui asemenea mecanism de cooperare este clară pentru inițiatorii lui; dar nici GUAM nu pare să aibă mai mult succes, în condițiile imixtiunilor de culise ale Rusiei și ale intereselor deseori divergente ale țărilor implicate (unele dintre ele fiind lansate în cursa integrării europene).

Câtă vreme CSI va rămâne un „club al președinților”, organizația cu pretenții integraționiste va continua să discute mult, să facă proiecte, dar să bată pasul pe loc în toate domeniile de cooperare pentru care a fost creată; în fapt, oamenii care fac jocurile în CSI nu au nimic de-a face cu spiritul liberal, concurența dintre ei nefiind deloc una constructivă. Președinții republicilor membre ale CSI vor rămâne preocupați de propriile lor afaceri (cum e cazul în statele zonei caspice, cu mari resurse de hidrocarburi¹), de păstrarea păcii pe teritoriile stăpânite, de ținerea sub control a fundamentalismului islamic (în țările musulmane) și de o „prietenie” de față cu liderul de la Kremlin, pe care nu se sfiesc, de altfel, să-l și critice în reuniunile la vârf². În aceste condiții, CSI nu reprezintă un suport politic și militar pentru Rusia, ci mai degrabă un teatru de carton, de pe scena căruia Putin poate să declame viziunea sa despre noua ordine mondială.

„Tovarășii vremelnici de drum” ai Rusiei: CICA și BRICS

În viziunea Moscovei, încremenită în maniheismul anilor 1950, refacerea imperiului sovietic ar avea cu atât mai multă legitimitate cu cât și-ar asocia un grup mai mare de susținători din tabăra antiamericană, iar dacă ar fi posibil, chiar din rândurile NATO și UE. Cunoscând atașamentul democrațiilor tradiționale față de statu-quo-ul pecetluit de Acordurile de la Helsinki (1975), rușii au pregătit un arsenal diversificat de „instrumente persuasive” prin care să facă acceptabile rapturile lor teritoriale: arma energetică, propaganda antifascistă, atacurile cibernetice asupra instituțiilor militare și civile ale țărilor „neprietene”, imixtiunea în alegerile din marile democrații occidentale și resuscitarea naționalismelor latente din Europa Centrală. Pentru moment, niciunul dintre instrumente nu a

1. Erika Fatland, *Sovietstan. O călătorie prin Turkmenistan, Kazahstan, Tadjikistan, Kirgizstan și Uzbekistan*, Paralela 45, Pitești, 2020.
2. La reuniunea CSI de la Astana, din 14 octombrie 2022, președintele Tadjikistanului, Emomali Rahmonov, a acuzat Rusia că afectează restul statelor din organizație, prin invazia din Ucraina; într-un discurs extrem de dur, l-a invitat pe Putin să nu mai trateze republicile asiatice ca pe foste republici sovietice. De critică are parte Vladimir Putin și în altă zonă a Asiei „neprietene”, dinspre președintele filipinez Rodrigo Duterte, un personaj care guvernează cu pistolul în mână, motivându-și violența prin nevoia de a stârpi flagelul drogurilor din țara sa. Până și Duterte a votat Rezoluția ONU de condamnare a războiului Rusiei contra Ucrainei, spunând că se delimitează de idolul și prietenul său care s-a apucat să ucidă copii și bătrâni.

generat toate efectele scontate: comerțul preferențial cu gaze ieftine iluzionează doar regimul iliberal de la Budapesta (la care s-ar putea „lipi”, eventual, noul executiv de dreapta de la Roma); caracterul neo-fascist al regimului de la Kiev nu este crezut de nicio țară din lumea civilizată; în fine, „recuperarea” unor teritorii ocupate de URSS și moștenite de Ucraina apare ca posibil obiectiv politic doar în declarațiile unor propagandiști ai Guvernului Victor Orban¹.

În timp ce statele din blocul NATO-UE resping fără echivoc agresiunea asupra Ucrainei, prezumtivii susținători „de peste mări și țări” ai Rusiei, deși animați de sentimentul antiamerican, au interesele lor regionale, au propriile lor conflicte la granițe, propriile tensiuni interne etc., la care nu mai pot adăuga și o eventuală izolare internațională. Votul de condamnare a invaziei Ucrainei, dat de o majoritate covârșitoare a statelor lumii în AG a ONU (12 octombrie 2022), a arătat acest lucru: doar patru susținători tradiționali ai Rusiei au fost de partea ei (Belarus, Coreea de Nord, Nicaragua și Siria). Ceilalți posibili „tovarăși de drum” fie au condamnat agresiunea în principiu (de exemplu: Brazilia, Columbia, Egipt, Singapore etc.), fie nu au votat deloc (Azerbaidjan, Burkina Faso, Camerun, Guineea Ecuatorială, Iran, Turkmenistan, Djibouti, Venezuela și Salvador). Cei mai mulți au preferat o poziție neutră (așa au procedat: Algeria, Armenia, Bolivia,

1. Propaganda rusească a sugerat, chiar prin vocea fostului președinte Medvedev, asocierea unor țări ca Ungaria, România (și Republica Moldova) și Polonia la un proces de dezmembrare a „statului artificial ucrainian”. Dintre țările enumerate, doar Ungaria a reacționat cvasi-oficial ca având disponibilitatea de a „primi” Transcarpatia. Astfel, unul dintre șefii presei progubernamentale de la Budapesta, Belénessy Csaba, posta pe contul său de Facebook: „Ungaria nu are voie să facă niciun pas ca Transcarpatia să se întoarcă acasă, dar din punct de vedere sentimental trebuie să fim pregătiți să-i primim pe maghiarii și rușii de acolo, inclusiv Transcarpatia pe cale pașnică, dacă situația de putere globală va fi de așa natură”, în „Declarație deplasată a șefului propagandei FIDESZ: «Ungaria nu are voie să facă niciun pas, dar să fim pregătiți să primim Transcarpatia, pe cale pașnică»”, *Hotnews*, 24 martie 2022, <https://www.hotnews.ro/stiri-international-25455788-declaratie-total-deplasata-sefului-propagandei-fidesz-ungaria-nu-are-voie-niciun-pas-dar-trebuie-fim-pregatiti-primim-transcarpatia-cale-pasnica.htm>, accesat la 25 octombrie 2022. Ecourile mesajului lui Belénessy au fost rostogolite în social media și în presa de limbă maghiară din România, prin personaje precum Csomortanyi Istvan, Toke Ervin și Brassai Hunor, care acuză Kievul de rele tratamente aplicate minorităților și propun formule autonomist-separatiste prin care să se „rezolve” conflictele interetnice pretutindeni în Europa Centrală – Cf. Remus Vulcănescu, „Ungaria prorusă: cum văd simpatizanții lui Orban rezolvarea invaziei Ucrainei?”, *Historia*, martie 2022, <https://historia.ro/sectiune/general/ungaria-pro-rusa-cum-vad-simpatizantii-lui-orban-564873.html>, accesat la 25 octombrie 2022. Este adevărat că și fostul ministru Andrei Marga a exprimat opinii revizioniste, de care s-au delimitat însă imediat atât autoritățile de la București, cât și majoritatea covârșitoare a societății civile din România.

Burundi, Republica Centrafricană, China, Congo, Cuba, Eritreea, Eswatini, Etiopia, Guinea, Honduras, India, Kazahstan, Republica Kârgâză, Laos, Lesotho, Mali, Mongolia, Mozambic, Namibia, Pakistan, Africa de Sud, Sudanul de Sud, Sri Lanka, Sudan, Tadjikistan, Thailanda, Togo, Uganda, Tanzania, Uzbekistan, Vietnam și Zimbabwe). În aceste condiții, Putin caută cu disperare voci favorabile agresiunii, ajungând să suporte umilințe din partea președinților Turciei și Chinei, care nu doar că îl lasă să aștepte la întâlnirile bilaterale, dar îi și cer public „să dea înapoi teritoriile furate de la Ucraina”.

Pentru Vladimir Putin, efortul de gă sire a susținerii internaționale a țintit, în ultima vreme, spre CICA: Conferința privind Interacțiunea și Măsurile de Consolidare a Încrederii în Asia. Acest forum de cooperare asiatică l-a avut ca inițiator pe Nursultan Nazarbaev (fost președinte al Kazahstanului între 1991 și 2019, dar și președinte al Consiliului de Securitate al acestui stat asiatic, funcție deținută până pe 5 ianuarie 2022; de menționat este faptul că Nazarbaev a avut o carieră politică la vârful RSS Kazah – prim-ministru –, începând din 1984, până la destrămarea URSS, menținând ulterior o relație foarte strânsă cu Moscova). Președintele kazah și-a expus conceptul de securitate și cooperare asiatică în cadrul AG a ONU din 5 octombrie 1992, iar țara sa a găzduit mai multe reuniuni la vârf ale organizației, începând cu prima conferință a miniștrilor de Externe (1999) și primul summit (2002). Documentul de constituire a CICA – Declarația privind principiile care ghidează relațiile dintre statele membre CICA – specifică foarte clar că sunt interzise cu desăvârșire folosirea forței, dar și amenințarea cu forța; un obiectiv strategic este acela al eliminării tuturor armelor de distrugere în masă; statele membre își vor respecta reciproc independența, suveranitatea, integritatea teritorială și ordinea politică internă¹. Declarația din 1999 va fi reluată, în liniile ei esențiale, în documentul intitulat *Almaty Act*, din 4 iunie 2002². Pe lângă faptul că acel document stabilea structurile instituționale ale CICA, el se remarcă prin condamnarea terorismului și a apelului la religie pentru justificarea actelor teroriste.

În prezent, CICA numără 28 de state membre (Afganistan, Azerbaidjan, Bahrain, Bangladesh, Cambodgia, China, Egipt, Emiratele Arabe Unite, India, Iran, Irak, Israel, Iordania, Kazahstan, Kârgâzstan, Mongolia, Pakistan, Palestina, Qatar, Coreea de Sud, Rusia, Sri Lanka, Tadjikistan, Thailanda, Turcia, Uzbekistan, Vietnam și Kuwait), care au cel puțin o parte a teritoriului lor pe continentul asiatic³.

1. CICA, *Declaration on the Principles Guiding Relations between the CICA Member-States*, Almaty, 14 septembrie 1999.
2. CICA, *Almaty declaration adopted at the first Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA)*, Almaty, 4 iunie 2002.
3. https://www.s-cica.org/index.php?view=page&t=member_states, accesat la 30 octombrie 2022.

Între unele dintre acestea există vechi tensiuni și conflicte (inclusiv militare), iar trei sau patru au pretenții de hegemonie (cel puțin) regională. Din punct de vedere politic, doar Israelul și Coreea de Sud pot primi eticheta de state democratice. Aproape toate au pe teritoriul lor mișcări religioase fundamentaliste și separatiste; toate au probleme grele în materie de drepturi ale omului. În aceste condiții, credibilitatea organizației este redusă, ea răspunzând mai degrabă intereselor inițiatorului Nazarbaev de a juca pe cont propriu (în sensul afacerilor de familie) poziția strategică și economică a țării sale în era postsovietică, printr-un echilibru multivectorial cu Rusia, China, Turcia și Occidentul și printr-o fragilă combinație de islamism și laicitate, care a decorat un deșănțat cult al personalității¹. Revoltele de stradă din capitala kazahă din ianuarie 2022 au demonstrat cât de ineficientă este o organizație mamut precum CICA, atunci când trebuie să părăsească zona confortabilă a reuniunilor solemne, pentru a gestiona probleme reale de securitate, dar și cât de util poate fi Tratatul de Securitate Colectivă în reacția rapidă față de mișcările de contestare a dictaturilor central-asiatice.

Totuși, rolul CICA în economia discursului putinist despre noua ordine mondială rămâne foarte important, în acest grup de națiuni sperând să găsească, la un moment dat, susținători de anvergură. La summitul de la Astana (15 octombrie 2022), ținut imediat după cel al statelor din CSI, Putin a reușit să întărească mesajul către lume (inclusiv către „partenerii americani și europeni”) cu privire la necesitatea recunoașterii reconfigurării ordinii globale, pe baza mai multor centre de putere: „Lumea devine cu adevărat multipolară. Iar Asia joacă un rol foarte vizibil, dacă nu chiar un rol-cheie în acest sens, unde noi centre de putere se întăresc”. Pe aceeași lungime de undă a fost președintele turc Recep Tayyip Erdogan, care, criticând și el Occidentul, a susținut remodelarea ordinii globale, în folosul națiunilor emergente și sărace: „Structura căreia îi pasă de fericirea doar a unei minorități mici și care ignoră majoritatea covârșitoare a populației lumii ar trebui să fie modelată cu o nouă abordare mai justă și mai echitabilă”².

1. După trei decenii de stăpânire asupra Kazahstanului, președintele Nazarbaev a demisionat în 2019, dar a rămas cel mai important om politic al țării sale, imun în fața justiției și „păpușarul” unei rețele de putere care parazita statul oficial. Ca semn de „prețuire”, parlamentul kazah a redenumit capitala Astana, spunându-i Nursultan. Tulburările politice din ianuarie 2022 au condus la scoaterea marelui lider din schemele de putere pe care le ocupa, precum și la revenirea capitalei țării la vechiul ei nume. Experimentul toponimic de tip sovietic (după modelul Leningrad-Stalingrad) a durat puțin, dar suficient cât să ne demonstreze că ideologia comunistă mustește încă în corpul societăților postsovietice.
2. <https://www.trt.net.tr/romana/lume/2022/10/13/conferinta-privind-interactiunea-si-masurile-de-consolidare-a-increderii-in-asia-1892438>, accesat la 30 octombrie 2022.

De mai bine de un deceniu, contestarea ordinii monopolare instaurate la începutul anilor '90 (după depășirea bipolarismului din vremea Războiului Rece) a venit nu doar dinspre Rusia putinistă, ci și dinspre China sau India – cele mai populate țări ale planetei, cu economii în creștere și cu pretenții de mari puteri (deținătoare inclusiv de arme nucleare). Pentru ele, poziția SUA de dirijor (adeșea neinspirat) al afacerilor globale trebuie să înceteze, în favoarea unei ordini mondiale mai juste și mai echilibrate. Dar cum ar putea să arate acea nouă ordine și prin ce metode s-ar putea ajunge la ea? În mod cert, ar trebui să fie o *lume multipolară*. Instituirea ei, treptată, ar urma să se producă predominant prin mecanisme economice, susținute însă și de noi structuri geopolitice, de tipul BRICS, de exemplu.

Dar ce este BRICS? În 2001, după atentatele teroriste, multă lume se întreba cum vor evolua relațiile internaționale și mai ales dacă va continua americanizarea planetei. Economistul britanic Jim O'Neill de la societatea americană Goldman Sachs a considerat atunci că lucrurile se vor schimba dramatic, în sensul că ordinea mondială viitoare va trebui să țină seama de patru țări importante: Brazilia, India, Rusia și China¹. De la presupunerile lui, au mai trecut opt ani până când a luat ființă organizația ce reunește țările enumerate (summitul de la Ecaterinburg, din 16 iunie 2009), cărora li s-a alăturat și Africa de Sud (2011). Ideea importanței acestor națiuni în viitoarea ordine globală era susținută, în primul deceniu al mileniului al treilea, de faptul că ele se bucurau de o creștere economică accelerată, că aveau împreună peste 43% din populația globală și că reprezentau 46% din creșterea economică a lumii, fără a participa, cu toate acestea, la guvernarea mondială, adică la definirea politicilor economice globale, în cadrul G7². În viziunea lui O'Neill, G7 ar fi trebuit să se reformeze în felul următor: în loc de 3 reprezentanți ai zonei euro (Germania, Franța și Italia), să rămână unul singur, în locurile lăsate libere urmând a fi invitate China și Brazilia; apoi, prin extindere la nouă membri, grupul guvernanței economice mondiale să înglobeze și Rusia și India.

Previziunea lui O'Neill nu s-a realizat în totalitate, căci țările zonei euro nu au fost dislocate în profitul Chinei și Braziliei. Rusia a fost invitată, până în 2014, să se alăture grupului națiunilor dezvoltate, dar a fost exclusă, ca urmare a anexării Crimeii. Celelalte state din BRICS nu au pătruns în G7 sau G8. Totuși, lumea occidentală (Nordul dezvoltat) a trebuit să ia act de faptul că, începând

1. Jim O'Neill, „Building Better Global Economic BRICS”, *Goldman Sachs Global Economic Paper*, nr. 66, 2001.
2. Camila Franco, Renan Henrique de Oliveira, „Inputs and outputs of innovation: Analysis of the BRICS: Theme 6 – innovation technology and competitiveness”, *RAI Revista de Administração e Inovação*, vol. 14, nr. 1, 2017, pp. 79-89, <https://doi.org/10.1016/j.rai.2016.10.001>, accesat pe 1 noiembrie 2022.

cu declarația de la Ecaterinburg din 2009, vocea Sudului cerea explicit ștergerea (sau măcar reducerea) datoriilor, alocarea a 0,7% din PIB-ul Nordului pentru dezvoltarea Sudului, deschiderea piețelor occidentale pentru produsele țărilor emergente și democratizarea transferului de tehnologie.

Analiștii economici ai fenomenului BRICS constată că țările membre au economii complementare: „Rusia, Brazilia și Africa de Sud exportă din abundență materiile prime pe care le cer China și India, ca să se dezvolte”¹. Dar, pentru a înțelege de ce Rusia caută actualmente suport în spațiul BRICS pentru acțiunile ei militare, trebuie să sesizăm faptul că aceste state împărtășesc și o serie de principii comune în materie de relații internaționale: *suveranismul și opoziția față de SUA* și de aliații lor în diferite situații de rezolvare a conflictelor (intervenția contra regimului lui Gaddafi, în Libia, în 2011²; războiul civil din Siria). „La modul general, motivația comună a țărilor membre BRICS este aceea de a sparge hegemonia țărilor occidentale în cadrul organizațiilor internaționale, astfel încât propriile lor țări să dobândească o mai bună reprezentativitate, avansând cu precădere argumentul ponderii demografice, care le este favorabil”³.

Dincolo de retorica antiamericană, vocile emergente ale Sudului nu întonează același imn. Între ele se mențin serioase diferențe de viziune asupra leadership-ului asiatic (mai ales în privința controlului asupra economiilor din Asia Centrală, cu uriașele lor resurse de hidrocarburi), iar amintirea confruntărilor sporadice de la frontiere este încă vie, atât pe culmile Himalayei, cât și pe fluviile Amur și Ussuri. Ce ar putea să unească atât de mult Rusia, China și India (blocul asiatic al BRICS), încât ultimele două să susțină fâțiș agresiunea lui Putin asupra Ucrainei? Nu există un asemenea liant, deocamdată. Brazilia a votat contra Rusiei la ONU, iar Africa de Sud nu e dispusă să meargă cu susținerea dincolo de abținere.

Așadar, „cărămida” (*brick*) care ar fi trebuit să stea la baza noii ordini mondiale are prea multe tipuri de argilă, care nu se amestecă bine și nu ard la aceeași temperatură. Prezența lui Vladimir Putin la summitul de la Beijing (iunie 2022)

1. Vincent Piolet, „Les BRICS: fondation d’un nouvel ordre mondial? Analyse géopolitique”, *Recherches internationales*, nr. 95, aprilie-iunie 2013, p. 155.
2. Față de Rezoluția nr. 1973 a Consiliului de Securitate, care a făcut posibilă intervenția Franței și apoi a NATO în Libia, numai Africa de Sud a fost de acord; celelalte patru țări din BRICS s-au abținut. Un oficial brazilian declara, cu acea ocazie: „Vrem să ne îndreptăm spre un alt mod de funcționare a relațiilor internaționale, să se înceteze a ni se mai spune să vorbim cu cei buni și să ne războim cu cei răi. Ce înseamnă aceasta? În Brazilia, am suportat peste douăzeci de ani un regim militar... Nimeni nu a venit să ne salveze!” – Caroline Puel, „Les Brics en quête d’un nouvel ordre mondial”, *Le Point*, 14.04.2011, https://www.lepoint.fr/economie/les-brics-en-quete-d-un-nouvel-ordre-mondial-14-04-2011-1319593_28.php, accesat la 1 noiembrie 2022.
3. Vincent Piolet, *op.cit.*, p. 156.

a fost un mic dar de consolare pentru uriașul abandon pe care l-a trăit atunci când se aștepta, după 24 februarie 2022, la aplauzele chinezului Xi, ale brazilianului Bolsonaro, indianului Modi și sud-africanului Ramaphosa. Prea puțin, din partea „tovarășilor vremelnici de drum”!

Concluzii

Agresiunea Rusiei putiniste asupra Ucrainei, începută în 2014 prin anexarea Crimeii și continuată la o uriașă scară a violenței în 2022 (când trupele Moscovei au invadat estul țării și au bombardat marile orașe ucrainene), a fost „ambalată” ideologic de către autorii săi ca o „operațiune militară specială” de protecție a populației rusofone. În discursul de legitimare externă, Rusia s-a servit de tema „denazificării” regimului de la Kiev, dar și de constanta ei revendicare privitoare la „interesele de securitate” în raport cu o presupusă agresiune din partea NATO. Iar ca un ecou mai larg al garanțiilor de securitate, a relansat problema reconfigurării ordinii mondiale.

Strategia de acțiune și de comunicare a Moscovei a pornit de la ipoteza lipsei de solidaritate din cadrul NATO și al UE, de la posibilitatea manipulării opiniei publice din lumea demo-liberală (în sensul creării unui consistent curent prorus), dar și de la potențialul entropic al vechii dispute Nord-Sud (privind inegalitățile de dezvoltare, neincluderea Sudului în guvernanta economică mondială, limitarea exportului de tehnologie către economiile emergente). Jucându-se cu orgolii, sensibilități și spaime, Rusia lui Putin a fost convinsă că își poate atinge obiectivul central de a redeveni fosta mare putere care a ținut echilibrul lumii bipolare între 1945 și 1991, folosindu-se fulgerător de instrumentul agresiunii militare (care ar fi trebuit să paralizeze reacțiile marilor democrații, inspirând totodată respect din partea posibililor aliați din Lumea a Treia) și fluturând stindardul fals al ordinii mondiale multipolare.

Condamnată aproape unanim de comunitatea internațională pentru recurgerea la forță și încălcarea normelor internaționale privind frontierele, securitatea nucleară și protecția civililor în caz de război, Rusia a construit narațiuni/ficțiuni politice halucinante, cinice și în flagrantă contradicție cu logica, mizând pe forța persuasivă a absurdului repetat cu obstinație. Iar pentru ca narațiunile sale să fie întărite de alți actori de pe scena internațională, a încercat să-și asocieze diferite state și organizații regionale, ale căror politici au mize antiamericane și obiective din sfera reasezării ordinii economice globale.

Astfel, Rusia a încercat să-și mobilizeze vechii vasali sovietici (reuniți în CSI și OTSC), să gădile orgoliul asiaticilor din CICA și, mai ales, să coalizeze pretențiile de puteri regionale (cu vocație globală) ale țărilor membre ale BRICS. Toate aceste organizații puteau fi privite, de la ferestrele diplomatice ale Kremlinului,

ca „tovarășe vremelnice de drum” (după expresia bine aleasă din vechea și eficienta teorie leninistă a alianțelor conjuncturale). Din nefericire pentru Putin, tovarășii și tovarășele par să-l fi citit serios pe Lenin...

Bibliografie

- DROIT, Emmanuel, „Les russophones entre intégration et repli identitaire”, *Le Courrier des Pays de l'Est*, 2005/6, nr. 1052, pp. 42-50.
- FATLAND, Erika, *Sovietstan. O călătorie prin Turkmenistan, Kazahstan, Tadjikistan, Kirgizstan și Uzbekistan*, Paralela 45, Pitești, 2020.
- FRANCO, Camila; Renan Henrique de Oliveira, „Inputs and outputs of innovation: analysis of the BRICS: Theme 6 – innovation technology and competitiveness”, *RAI Revista de Administração e Inovação*, Volume 14, Issue 1, 2017.
- O'NEILL, Jim, „Building Better Global Economic BRICS”, *Goldman Sachs Global Economic Paper*, No. 66, 2001.
- PIOLET, Vincent, „Les BRICS: fondation d'un nouvel ordre mondial? Analyse géopolitique”, *Recherches internationales*, nr. 95, avril-juin 2013.
- PUEL, Caroline, Les Brics en quête d'un nouvel ordre mondial, *Le Point*, 14.04.2011.
- TABARLY, Sylviane, „La Fédération de Russie et ses périphéries: tour d'horizon; identités et influences”, in *Géoconfluences*, juin 2005.
- TĂBĂRȚĂ, Ion, Veaceslav Berbeca, *Proiectul CSI: anatomia unui eșec*, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiativă Sociale (IDIS) „Viitorul”, Chișinău, 2009.
- VULCĂNESCU, Remus, „Ungaria prorusă: cum vâd simpatizanții lui Orban rezolvarea invaziei Ucrainei?”, *Historia*, martie 2022.
- „Declarație deplasată a șefului propagandei FIDESZ: «Ungaria nu are voie să facă niciun pas, dar să fim pregătiți să primim Transcarpatia, pe cale pașnică»”, *Hotnews*, 24 martie 2022.

Site-uri

www.playtech.ro
www.s-cica.org
www.trt.net.tr

Documente internaționale

- CICA, *Declaration on the Principles Guiding Relations between the CICA Member-States*, Almaty, 14 september 1999.
- CICA, *Almaty declaration adopted at the first Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA)*, Almaty, June 4, 2002.

Războiul ucrainean între încălcările dreptului internațional și pericolul revenirii la politica sferelor de influență

Sabin Drăgulin

Premisă

Conflictul militar dintre Federația Rusă și Ucraina declanșat la 24 februarie 2022, odată cu atacarea de către trupele ruse a punctelor nevralgice ale structurii de securitate a statului ucrainean, reprezintă o a doua etapă a războiului declanșat la 20 februarie 2014. Cu doar opt ani înainte, ca reacție la Revoluția ucraineană proeuropeană, cunoscută și cu titlaturile de Revoluția Portocalie sau Revoluția Castanilor, trupe speciale ale armatei ruse au ocupat peninsula Crimeea. A fost momentul în care conceptul de „conflict înghețat”, introdus ca mijloc de a menține controlul asupra altor state, experimentat și pus în practică de Federația Rusă în Republica Moldova între 2 martie și 21 iunie 1992, în Georgia în trei rânduri (în 1990, odată cu proclamarea Republicii Osetia de Sud, în 2008, când Rusia a recunoscut oficial independența Abhaziei și Osetiei de Sud, și în noiembrie 2014, când Rusia și Abhazia au încheiat un acord de alianță și un parteneriat strategic, în timp ce cu Osetia de Sud a semnat un tratat de Alianță și Integrare în 2015¹) și în disputa dintre Armenia și Azerbaidjan pentru regiunea Nagorno-Karabah care încă se află în desfășurare) a fost pus în aplicare.

1. Katerina Klimenko, „Protecte Armed Conflicts in the Post-Soviet Spaceand Their Impact on The Black Sea Security”, *SPIRI Insights on Pace and Security*, n. 8, decembrie 2018, p. 11.

De ce Mama Rusia trebuie să fie hegemonă

Acțiunile Federației Ruse se înscriu perfect în doctrina Primakov, conform căreia:

- Rusia trebuie să lupte pentru a crea o lume multipolară, în care mai multe puteri se controlează reciproc și, împreună, contrabalansează SUA;
- Rusia trebuie să insiste în direcția integrării spațiului postsovietic sub oblăduirea ei;
- Rusia trebuie să se opună extinderii NATO;
- Rusia este un jucător global, cu propria politică externă, independentă de alții;
- Rusia trebuie să construiască un parteneriat solid cu China (unii adaugă și India).

Fost șef al KGB între 1991 și 1996, prim-ministru și ministru de Externe al Federației Ruse, Evgheni Primakov a lăsat în urma sa o doctrină care este actuală și astăzi în Federația Rusă și are ca scop revenirea la bipolarism. În acest context, este evident că respingerea unipolarismului și a hegemoniei impuse de SUA transformă Federația Rusă într-o putere revizionistă¹.

În aplicarea acestei doctrine se pune accent pe destabilizarea țării inamice prin adoptarea unor tactici specifice războiului hibrid², iar în cazul în care aceasta nu se materializează, crearea și menținerea unor conflicte înghețate, scopul fiind acela de a vulnerabiliza și de a controla³. În fața protestelor venite din partea comunității internaționale la adresa Federației Ruse, tehnica folosită pentru a

1. Corneliu-Mugurel Cosmanciuc, „*Fakenews*, refugiați și strategia Federației Ruse în Regiunea Mării Negre”, *Gândirea militară românească*, revistă de știință militară și studii de securitate, editată de Statul-Major al Apărării, nr. 3, 2022, p. 43.
2. Conflictul hibrid este definit drept o interacțiune dinamică între elemente de *hard power* (consolidarea forțelor militare, dispunerea de forțe și capacități militare în zone de conflict, finanțarea unor mișcări separatiste, activități de destabilizare și subminare a securității unui stat sau regiuni) și *soft power* (menținerea unei dependențe economice sau energetice, aplicarea de sancțiuni economice, derularea unor campanii de propagandă, dezinformare și influențare, derulare de atacuri cibernetice etc.). Traian Avarvarei, „Ce este un război hibrid. Definiție și exemple”, B1TV, 15 iunie 2021, <https://www.b1tv.ro/externe/ce-este-un-razboi-hibrid-definitie-si-exemple-370282.html>, accesat 13.11.2022.
3. E. Rumer, *The Primakov (NotGerasimov) Doctrine in Action*, Carnegie Endowment for International Peace, iunie 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimovdoctrine-in-action-pub-79254>, accesat 12.11. 2022.

manipula opinia publică este inducerea fricii prin portretizarea acesteia ca o super-putere nucleară de neînvinc, care poate oricând să folosească bomba atomică.

Metoda conflictului înghețat a fost folosită de Rusia după 1991 pentru a bloca intențiile mai multor state care au făcut parte din Uniune Sovietică de a se îndepărta de sfera de influență a acesteia, de a se elibera de hegemonia politică și geopolitică a puterii de la Kremlin. Ceea ce s-a întâmplat în 2014 în peninsula Crimeea a urmat același tipar, de data aceasta Moscova intervenind brutal în interiorul unui stat suveran precum Ucraina pentru a bloca dorința unei părți a poporului ucrainean de a se îndrepta spre modelul de cultură și civilizație occidental. Crearea unui conflict înghețat prin alipirea Crimeii în urma referendumului organizat pe 16 martie 2014 și a recunoașterii a două entități politice și militare Republica Populară Donețk și Republica Populară Luhansk a fost precedat și însoțit de elementele specifice unui război hibrid¹. Cu toate că acest concept a apărut în literatura de specialitate abia în 2005, putem să observăm că Rusia, după prăbușirea Zidului Berlinului în 1989, a folosit pe scară largă amenințările hibride dispunând de cele trei elemente fundamentale: capabilități multiple, maturitate organizațională și manifestare într-un teren complex². La aceste elemente practice folosite pentru deturnarea politicii externe a unui stat care, la un moment dat, nu corespundea cu interesele unei superputeri hegemonice, așa cum s-a revendicat mereu Rusia, s-au adăugat eurasianismul și conceptul de „cetate asediată”.

Eurasianismul nu este un concept nou. Încă din perioada interbelică intelectuali ruși precum Nicolai Sergheevici Trubețkoi, Gheorghii Vladimirovici Vernandskii, Piotr Nikolaevici Savițki sau Gheorghe Vasilevici Florovskila care se adaugă, după 1990, Andrei Saharov și Aleksandr Dughin au promovat eurasianismul ca formă de legitimare a Rusiei în calitate de putere mondială. Ideile principale care stau la baza acestei concepții sunt: Rusia nu este nici o țară europeană, nici o țară asiatică, este o entitate separată fondată pe două elemente culturale; ortodoxia și originea turanică.

Dughin, cel mai cunoscut autor și promotor contemporan al acestui concept, folosește argumente specifice ideologiilor totalitare propunând atât elitelor de la Kremlin, cât și cetățenilor ruși un proiect milenarist, etnocentric, în care tema spațiului vital este văzută ca element central în menținerea securității statale. Geopolitica la Dughin se bazează pe conceptul expansiunii teritoriale a unui popor ce locuiește încă de la momentul apariției sale în istorie pe „axa lumii”, menit să creeze un imperiu universal care, în antiteză cu societățile occidentale, refuză să-și fondeze construcția imagologică a cetățeanului pe conceptul de

1. James N. Mattis & Frank Hoffman, „Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars”, U.S. Naval Institute, *Proceedings Magazine*, noiembrie 2005.
2. Christopher O. Bowers, *Identifying Emerging Hybrid Adversaries*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle-PA, Parameters, primăvara 2012, pp. 40-41.

libertate apelând la atributul de „popor civilizator” necesar și obligatoriu ca Rusia să-și urmeze vocația misionară de control al spațiului vital¹.

Conceptul de cetate asediată îl regăsim teoretizat la Karl Friedrich și Zbigniew Brzeziński care, în formularea caracteristicilor esențiale ale unui regim totalitar, la numărul cinci propun următoarea formulare: „Control complet asupra forțelor armate. Păstrarea și consolidarea întregului sistem de monopoluri este imposibilă fără violență, prin urmare, societatea este militarizată, se creează o atmosferă de tabără militară, o «cetate asediată» și «perdeaua de fier» cade”².

Războiul din Ucraina ca expresie a menținerii „spațiului vital”

A doua etapă a războiului Federației Ruse cu Ucraina, începută în 2014, pentru aducerea acesteia în propriul spațiu vital s-a declanșat în perioada octombrie 2021 – februarie 2022, odată cu reînceperea procesului de consolidare militară în jurul Ucrainei, pornind de la avantajele câștigate în intervalul martie-aprilie 2021, prin care a prepoziționat armament și a construit infrastructură pentru dislocarea rapidă a trupelor, ceea ce indica intenția unei intervenții militare în Ucraina. Trebuie remarcat că aceste măsuri au fost dublate în spațiul public cu diferite luări de poziție ale oficialilor Federației Ruse, care au negat orice posibilitate de se declanșa un război cu Ucraina.

La 17 decembrie 2021, Federația Rusă a publicat în mass-media textele a două proiecte de tratate prin care se revenea la logica bipolarismului care trebuiau semnate între:

- a) Federația Rusă și SUA și avea ca scop impunerea unor garanții de securitate³;
- b) Federația Rusă și statele NATO și privea adoptarea unor măsuri de securitate. Propunerile rusești solicitau ca:
 - i) NATO să elimine orice trupe sau arme din țările care au aderat la Alianță după 1997, inclusiv România, Polonia și statele baltice;
 - ii) să oprească extinderea NATO spre est;
 - iii) să nu permită aderarea Ucrainei și a Georgiei la NATO în viitor⁴.

1. Aleksandr Dughin, *Bazele geopoliticii*, vol. I: *Viitorul geopolitic al Rusiei*, Eurasiatica, București, 2011, pp. 6-7 și 72.
2. Karl Friedrich, Zbigniew Brzeziński, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Harvard University Press, Cambridge, 1956.
3. Министерство иностранных дел Российской Федерации, *Treaty between The United States of America and the Russian Federation on security guarantees*, 17 decembrie 2021, https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/?lang=en, accesat pe 14.11.2022.
4. *Agreement on measures to ensure the security of The Russian Federation and member States of the North Atlantic Treaty Organization*, 17 decembrie 2021, https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/?lang=en, accesat 14.11.2022.

Ca răspuns la aceste propuneri, la 12 ianuarie 2022 a avut loc reuniunea Consiliului NATO-Rusia, în cadrul căreia statele membre NATO au respins propunerile Federației Ruse din 17 decembrie 2021 ca fiind inacceptabile și au subliniat importanța pe care o au valorile fundamentale ale Alianței Nord-Atlantice și principiile dreptului internațional, așa cum acestea reies din documentele fondatoare ale arhitecturii de securitate europene, precum Actul final de la Helsinki din 1975 și Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 1990¹.

La 21 februarie 2002, președintele rus Vladimir Putin a recunoscut independența așa-numitelor „republici” separatiste Luhansk și Donețk și a ordonat trupelor ruse să intre în Ucraina ca „pacificatori”. Răspunsul cancelariilor occidentale a constat în condamnarea fermă a acțiunilor Rusiei și impunerea de sancțiuni, inclusiv sistarea deschiderii gazoductului Nord Stream 2.

După cum se observă, în propunerile ruse adresate SUA și țărilor din NATO regăsim cele două concepte: *cetatea asediată* și *eurasianismul*. Acestea se completează și se susțin reciproc deoarece primul identifică „pericolul iminent” la care este supus poporul și statul rus iar al doilea reprezintă soluția, împreună încadrându-se în doctrina Primakov.

Discursul lui Vladimir Putin adresat umanității cu puțin timp înaintea declanșării invaziei este semnificativ în acest sens:

Dragi concetățeni ai Rusiei! Dragi prieteni!

Astăzi, consider din nou necesar să revin la evenimentele tragice care au loc în Donbas și la problemele-cheie ale asigurării securității Rusiei însăși.

Permiteți-mi să încep cu ce am spus în adresa mea din 21 februarie anul acesta. Vorbim despre ceea ce ne provoacă îngrijorarea și anxietatea deosebită, despre acele amenințări fundamentale care an de an, pas cu pas, sunt create cu grosolanie și fără ceremonie de politicieni iresponsabili din Occident în raport cu țara noastră. Mă refer la extinderea NATO spre est, aducând infrastructura mult mai aproape de granițele ruse.

Este bine-cunoscut faptul că timp de 30 de ani am încercat cu insistență și răbdare să ajungem la un acord cu țările NATO cu privire la principiile securității egale și indivizibile în Europa. Ca răspuns la propunerile noastre, ne-am confruntat constant fie cu înșelăciune și minciuni cinice, fie cu încercări de presiune și șantaj, în timp ce Alianța Nord-Atlantică, între timp, în ciuda tuturor protestelor și preocupărilor noastre, se extinde constant. Mașina militară se mișcă și, repet, se apropie de granițele noastre.

De ce se întâmplă toate acestea? De unde acest mod obscen de a vorbi din poziția propriei exclusivități, infailibilitate și permisivitate? De unde vine atitudinea disprețuitoare față de interesele noastre și de revendicările absolut legitime?

1. „Carta de la Paris din 21 noiembrie 1990 pentru o nouă Europă”, *Monitorul Oficial*, nr. 181 din 9 septembrie 1991, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/35915>, accesat 14.11.2022.

Răspunsul este clar, totul este clar și evident. Uniunea Sovietică la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut s-a slăbit, apoi s-a prăbușit pur și simplu. Întregul curs al evenimentelor care s-au petrecut atunci este o lecție bună și pentru noi astăzi; a arătat în mod convingător că paralizia puterii și a voinței este un pas către degradarea completă și uitare, de îndată ce ne-am pierdut încrederea în noi de ceva timp, și echilibrul de putere din lume s-a dovedit a fi perturbat. Acest lucru a condus la faptul că fostele tratate și acorduri nu mai sunt în vigoare. Persuasiunea și cererile nu ajută. Tot ceea ce nu se potrivește hegemonului, celor de la putere, este declarat arhaic, învechit, inutil. Și invers: tot ceea ce li se pare benefic este prezentat cu adevărul suprem, împins cu orice preț, în mod protestesc, prin toate mijloacele¹.

În acest discurs, care a prefăcut „operațiunea specială” a Federației Ruse de „denazificare” în Ucraina – interesant este că în afara autorităților din Rusia nici o altă țară nu considera autoritățile și guvernul ucrainean nazist – sunt reluate temele preferate ale dughinismului încercându-se crearea unei realități alternative. Discursul începe de la premisa că Rusia ca mare putere a fost și este asediată de către „politicieni iresponsabili din Occident”, care în ultimele trei decenii au impus un tip de conduită în relațiile internaționale ce a condus la extinderea NATO către est, odată cu înglobarea a tot mai multe state foste membre ale Tratatului de la Varșovia, sau Pactului de la Varșovia cum mai este cunoscut în literatura de specialitate, ceea ce a provocat și provoacă Moscovei „îngrijorarea și anxietatea”. Aici regăsim prezentată cu tărie tema spațiului vital al Rusiei, care trebuie menținut pentru a respecta „interesele noastre și revendicările absolut legitime”. Evident, voința popoarelor statelor independente și suverane care au decis să solicite aderarea la NATO, mai ales pentru a avea o umbrelă de securitate împotriva viziunii geopolitice a Rusiei în Europa ultimului secol, nu contează. Ceea ce este relevant pentru Kremlin se reduce la interesele Rusiei și atât. Ca argument al legitimării intrării cu trupele armate pe teritoriul unui alt stat, Rusia declara cu candoare că la protestele sale din această perioadă care își propuneau blocarea procesului de aderare la NATO a acestor țări, s-a răspuns, de către respectivii politicieni occidentali, cu o „atitudine disprețuitoare față de interesele noastre”. De ce s-a ajuns la acest moment al istoriei? Pentru că „Uniunea Sovietică la sfârșitul anilor 1980 s-a slăbit, apoi s-a prăbușit pur și simplu”.

În opinia lui Vladimir Putin, după prăbușirea regimurilor totalitare din Europa de Est în 1989 și, ulterior, a URSS (în 1991), acestor țări nu ar fi trebuit să li se permită de către „politicienii iresponsabili din Occident” să aibă o politică

1. Iulian Moșneagu, „Iată cum arată declarația de război a lui Vladimir Putin la adresa Ucrainei. Discurs integral”, *Mediafax.ro*, 24.02.2022, <https://www.mediafax.ro/externe/iata-cum-arata-declaratia-de-razboi-a-lui-vladimir-putin-la-adresa-ucrainei-discursul-integral-20546917>, accesat 8.11.2022.

externă independentă, să decidă pentru propriul viitor. Trebuia ca situația anomală, creată de urmările celui de-al Doilea Război Mondial să se perpetueze, repet, indiferent de voința suverană a cetățenilor, pentru că interesele Rusiei trebuie să primeze. Concluzia discursului este logică, luând în considerare argumentele folosite anterior, dar șocante din punctul de vedere al dreptului internațional și al conceptului fundamental pe care este fondată o societate democratică; libertatea: „Acest lucru a condus la faptul că fostele tratate și acorduri nu mai sunt în vigoare”.

Președintele Federației Ruse vine și anulează principiile fundamentale ale dreptului internațional consacrate în Carta ONU (art. 2), dezvoltate în Declarația AG a ONU din 1970 și completate de Actul Final al CSCE de la Helsinki (1975) și Carta de la Paris pentru o Nouă Europă (1990). Să nu uităm că în Declarația AG a ONU¹ asupra principiilor de drept internațional cu privire la relațiile prietenești și de colaborare între state în conformitate cu Carta ONU din 1970 au fost consacrate 7 principii:

1. Principiul egalității suverane a statelor;
2. Principiul *pacta sunt servanda* – Principiul îndeplinirii cu bună-credință a obligațiilor internaționale asumate în Carta ONU;
3. Principiul autodeterminării;
4. Principiul neamestecului în treburile interne ale altor state;
5. Principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța;
6. Principiul soluționării pe cale pașnică a diferendelor internaționale;
7. Principiul cooperării între state.

În 1975, prin Actul final de la Helsinki au mai fost adăugate trei principii:

1. Principiul respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale;
2. Principiul inviolabilității frontierelor;
3. Principiul integrității teritoriale ale statelor².

Din parcurgerea celor zece principii la care și Federația Rusă este semnatară, ca țară succesoare a defunctei URSS, se observă cum „operațiunea specială” din Ucraina le încalcă pe toate. Mai mult, declarația președintelui Putin, pe care am prezentat-o anterior, încearcă să legitimizeze un alt set de principii, o nouă realitate bazată pe reinterpretarea faptelor, încercând să arunce propria responsabilitate rezultată din atacarea Ucrainei pe umerii occidentului în general și a SUA

1. Declarația AG a ONU asupra principiilor de drept internațional cu privire la relațiile, prietenești și de colaborare între state în conformitate cu Carta ONU, adoptată prin Rezoluția 2625/1970 poate fi consultat la https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_General_Assembly_Resolution_2625, accesat 14.11.2021.

2. https://ro.wikipedia.org/wiki/Acordurile_de_la_Helsinki, accesat 12.11.2022.

în particular, chiar dacă acest stat nu este numit explicit: „Tot ceea ce nu se potrivește hegemonului, celor de la putere, este declarat arhaic, învechit, inutil. Și invers: tot ceea ce li se pare benefic este prezentat cu adevărul suprem, împins cu orice preț, în mod prostesc, prin toate mijloacele”.

Această tehnică nu este nouă și este cunoscută specialiștilor care analizează regimurile politice autoritare și totalitare. Este o modalitate de construire a unei legitimități false, contrară principiilor dreptului internațional, a unei retorici prin care Federația Rusă este prezentată ca fiind un actor indispensabil în relațiile internaționale și, în consecință, „interesele sale de securitate” trebuie să fie luate în considerare și satisfăcute, în caz contrar fiind îndreptățită să acționeze, inclusiv prin operațiuni militare, pentru a și le impune. Evident, această abordare se înscrie și în viziunea lui Dughin, conform căreia Rusia, în calitate de „axă a lumii” și de „imperiu universal”, trebuie și este chiar „obligată” de rolul său civilizator să agreseze alte state pentru a putea să-și „îndeplinească” destinul și vocația misionară.

În spiritul doctrinei Primakov se înscrie și discursul către națiune din 21 septembrie 2022 al președintelui Vladimir Putin, care a prezentat măsurile ce decurg din decretarea mobilizării parțiale pentru a asigura desfășurarea așa-numitor referendumuri în regiunile ucrainene Luhansk, Donețk, Herson și Zaporojie în perioada 23-27 septembrie 2022, respectiv „disponibilitatea” Federației Ruse de a oferi un răspuns „ferm” la demersurile comunității occidentale de a „împinge” Ucraina să atace teritoriile ruse (Crimeea fiind prezentată drept teritoriu rus)¹.

Prin prezentarea „teritoriilor eliberate” din Donbas și din estul Ucrainei ca aparținând istoric Novorusiei (concept revitalizat și potențat gradual de conducerea rusă după anexarea peninsulei Crimeea în 2014 și după destabilizarea ulterioară a Ucrainei) s-a forțat „legitimarea din oficiu” a rezultatelor așa-numitelor referendumuri. După doar 3 zile, la 30 septembrie 2022 a avut loc la Kremlin ceremonia de semnare a acordurilor privind „acceptarea regiunilor” din estul Ucrainei ca entități administrativ-teritoriale ale Federației Ruse, precum și ale constituției federale. În discursul său, președintele rus a reluat narațiunile cunoscute, precum efectele negative ale dezintegrării Uniunii Sovietice, interferența Occidentului în politica internă a statelor aliate și cea globală, existența rusofobiei în abordarea politică a statelor occidentale ș.a.

„Acordurile” menționate au fost ratificate în unanimitate de către Duma de stat a Federației Ruse în data de 3 octombrie 2022 și de către Consiliul Federației

1. Bianca Sitaru, „Discursul lui Vladimir Putin, explicat. Ce mesaj a vrut să transmită Occidentului prin cuvintele din 21 septembrie 2022”, Știrile ProTv, 22.09.2022, <https://stirileprotv.ro/divers/discursul-lui-vladimir-putin-explicat-ce-mesaj-a-vrut-sa-transmita-occidentului-prin-cuvintele-din-21-septembrie-2022.html>, accesat 12.11.2022.

Ruse, pe 4 octombrie 2022. Ulterior, președintele Federației Ruse a semnat decretele la 5 octombrie, cu dată imediată de intrare în vigoare, în condițiile în care granițele dintre cele două state sunt în continuare fluide, trupele militare ruse nereușind să securizeze granițele administrative ale vreuncea din cele patru regiuni anexate, iar Ucraina continuă să desfășoare acțiuni contraofensive, reușind să recâștige teritorii și să modifice în mod constant linia frontului.

Ca un fapt semnificativ, în perioada încheierii redactării acestui scurt studiu, printr-o declarație transmisă la televizor, în data de 8 noiembrie 2022, generalul Serghei Surovikin, comandantul operațiunii militare ruse împotriva Ucrainei, a precizat că orașul Herson, situat pe malul de vest al Niprului, nu mai poate fi aprovizionat. Prin urmare, el a propus ca trupele ruse să ia poziții defensive pe malul de est al fluviului. Răspunsul ministrului Apărării Serghei Șoigu a venit prompt, într-un stil teatral: „Sunt de acord cu concluziile și propunerile dumneavoastră. Începeți retragerea soldaților și luați toate măsurile pentru a transfera trupele peste râu!”¹. Patru zile mai târziu, orașul Herson, cel mai important centru regional ocupat de armata rusă încă din primele săptămâni ale războiului, a revenit sub controlul autorităților statului ucrainean².

În loc de concluzii

Strategema pe care Federația Rusă a folosit-o pentru a ataca militar Ucraina afirmând că dorește s-o denazifice, încercând să folosească încă odată toate mijloacele informaționale pe care le avea la dispoziție pentru a lansa un fake news, conform căruia acțiunea sa este legitimă, a fost respinsă de țările membre ale ONU. La 25 februarie 2022, Federația Rusă a reușit să respingă rezoluția care o condamna, folosind dreptul său de veto, un document în care se acuza în „cei mai puternici termeni” „agresiunea sa împotriva Ucrainei” și i se cerea să își retragă trupele din Ucraina „imediat”³.

1. „Ordin de la Șoigu – Rușii se retrag din Herson!”, *Cotidianul.ro*, 9.11.2022, <https://www.cotidianul.ro/rusii-se-retrag-din-herson/>, accesat 12.11.2022.
2. „Război în Ucraina, ziua 262: SUA salută «victoria extraordinară» din Herson/Ucraina susține că Rusia a pierdut peste 80.000 de soldați de la începutul invaziei/Moscova declară o nouă capitală «temporară» a regiunii Herson”, 12.11.2022, https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25898297-live-razboi-ucraina-ziu-a-262-recucerirea-hersonului-cea-mai-mare-victoriei-kievului-inceputul-invaziei-moscova-afirma-nu-mai-exista-militari-rusi-partea-vestica-raului-nipru.htm, accesat la 12.11.2022.
3. „Consiliul de Securitate al ONU: Rusia respinge rezoluția care condamnă agresiunea sa asupra Ucrainei / Fără surprize”, *HotNews.ro*, 26.02.2022, https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-25391992-consiliul-securitate-onu-rusia-respinge-rezolucia-care-condamna-agresiunea-asupra-ucrainei-fara-surprize.htm, accesat 11.11.2022.

O săptămână mai târziu, la 2 martie 2022, AG a ONU a adoptat prin votul a 141 din cele 193 de state membre o rezoluție ce condamnă „în cei mai duri termeni posibili” invazia rusă în Ucraina și solicită Moscovei să-și retragă imediat toate forțele din Ucraina. Singurele țări care au votat în sprijinul Moscovei au fost Belarus, Coreea de Nord, Eritreea și Siria¹. Acest document, care are mai mult valoare simbolică decât practică, a demonstrat fără umbră de dubiu că Federația Rusă este un stat agresor.

La 263 de zile de la începerea acestui război, care poate avea implicații majore pentru viitorul democratic al multor țări europene, observăm că Federația Rusă, cu toate că inițial a avut succese importante în Ucraina, a început să piardă o mare parte din acestea. În același timp, ea își continuă războiul hibrid declanșat împotriva Occidentului, conform doctrinei Primakov, folosind toate elementele războiului asimetric pe care l-a pus în practică începând cu 1996. Crizele energetice declanșate odată cu blocarea fluxurilor de gaz către Europa și bombardarea infrastructurii critice din Ucraina, la care s-a adăugat blocarea pentru o perioadă a exportului de grâu ucrainean, au avut un impact major asupra economiei mondiale.

Rusia, care în plan militar a demonstrat că a pierdut războiul cu Occidentul, atât la nivelul înzestrării armatei cât și a tehnologiilor de vârf, a impus în toată această perioadă o presiune de tip economic asupra economiilor europene, șantajându-le prin intermediul acestor crize. Confruntată cu un eșec militar major ca urmare a imenselor pierderi materiale și umane în război, autoritățile de la Moscova speră în slăbirea sau chiar în blocarea ajutorului militar și logistic acordat de Occident Ucrainei. În acest moment, pare a fi singura șansă pentru puterea de la Kremlin să oprească contraofensivele din teren ale armatei ucrainene.

După 263 de zile de război nimicitor, din informațiile pe care am putut să le accesăm din surse deschise, putem afirma că marile democrații occidentale se află în fața unei dileme majore:

- a) Să răspundă pozitiv la șantajele economice realizate de Federația Rusă asupra economiilor occidentale prin obligarea directă sau indirectă a Ucrainei să negocieze cu Moscova.
- b) Să continue politica actuală de sprijinire, chiar dacă asimetric, astfel încât poporul ucrainean și regimul de la Kiev să continue lupta cu Federația Rusă până în momentul eliberării tuturor teritoriilor ocupate, aici incluzând desigur și Crimeea.

Riscurile care apar odată cu adoptarea primei opțiuni sunt următoarele:

- a) invalidarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional;

1. Dora Vulcan, „Rusia, condamnată la ONU pentru invadarea neprovocată a Ucrainei”, *Europa Liberă România*, 2.03.2022, <https://romania.europalibera.org/a/rusia-condamnat-%C4%83-la-onu/31732946.html>, accesat 11.12.2022.

- b) declanșarea unei crize majore, care poate conduce chiar la apariția unui război civil în Ucraina, cu efecte negative enorme asupra stabilității și guvernabilității țării, crearea unui val migraționist și mai mare către Europa, afganistanizarea țării etc;
- c) recunoașterea dreptului celui mai puternic la nivelul relațiilor internaționale, ceea ce va crea un precedent periculos, în condițiile în care și alte state se vor simți încurajate să devină agresoare pentru îndeplinirea propriilor obiective. Aici, o atenție deosebită trebuie avută față de politica Chinei în Asia de Sud-Est și Taiwan;
- d) recrearea bipolarismului, foarte probabil după modelul imaginat de Primakov, ceea ce va conduce la reinstaurarea în multe țări a regimurilor nedemocratice;
- e) readucerea spectrului modificării granițelor naționale care va avea un efect distrugător asupra unității UE.

Efectele pe care adoptarea celei de-a doua opțiuni le poate provoca sunt următoarele:

- prăbușirea regimului reprezentat și condus de Vladimir Putin;
- apariția și dezvoltarea unor mișcări secesioniste în Federația Rusă, care să conducă la apariția unor conflicte locale;
- disoluția Federației Ruse în forma pe care o avea la 24 februarie 2022;
- prăbușirea Federației Ruse ca putere regională și intrarea acesteia sub hegemonia Chinei;
- apariția unei instabilități majore, în interiorul societăților occidentale, ca urmare a nemulțumirii populației cu privire la scăderea nivelului de trai.

În încheierea acestui scurt studiu, ale cărei concluzii pot fi doar provizorii, având în vedere că războiul ruso-ucrainean este în curs, iar jocurile geo-politice sunt în desfășurare, consider că opțiunea logică culturală și civilizațională este menținerea celei de-a doua variante, deoarece riscurile economice și de stabilitate internă ale societăților occidentale, împreună cu cele externe sunt mult mai mici și mai ușor de gestionat în comparație cu acceptarea unui model în care orice putere să se simtă îndreptățită să considere că are un spațiu vital ce nu poate fi încălcat. Mai devreme sau mai târziu, se va ajunge la un nou război mondial dacă se va ceda în fața acestui șantaj.

Să nu uităm învățăturile pe care evenimentele de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial ni le-a oferit când, și atunci, în prima fază, Germania a impus conceptul „spațiului vital”, iar puterile occidentale l-au acceptat de frica izbucnirii unui nou război. Rezultatul a fost că Germania, după ce a înglobat Austria, regiunea sudetă din Cehoslovacia și a împărțit sferile de influență în Europa cu alt stat totalitar, URSS, a obligat țările democratice să intre în război. Rezultatul

a fost că, după ani de război cu pierderi umane și materiale enorme, lumea a fost împărțită în două sfere de influență în care conceptul de libertate a dispărut cu desăvârșire în partea dominată de URSS.

Dacă ne dorim ca istoria să nu se repete, iar cetățenii lumii să se bucure în continuare de libertate, este fundamental ca Federația Rusă să fie obligată să se retragă de pe teritoriul statului ucrainian. Numai în acest mod și alte state care acum așteaptă o oportunitate pentru a face același lucru în alte părți ale lumii vor înțelege că aceste metode nu mai pot fi aplicate.

Bibliografie

- AVARVAREI, Traian, „Ce este un război hibrid. Definiție și exemple”, B1TV, 15 iunie 2021, <https://www.b1tv.ro>, preluat de pe site-ul <https://intelligence.sri.ro>.
- BOWERS, O. Christopher, „Identifying Emerging Hybrid Adversaries”, *Strategic Studies Institute*, US Army War College, Carlisle-PA, Parameters, Spring 2012.
- COSMANCIUC, Mugurel-Corneliu, „Fakenews, refugiați și strategia Federației Ruse în Regiunea Mării Negre”, *Gândirea militară românească*, revistă de Știință militară și studii de securitate editată de Statul Major al Apărării, nr. 3, 2022.
- DUGHIN, Aleksandr, *Bazele geopoliticii*, volumul 1: *Viitorul geopolitic al Rusiei*, Eurasiatica, București, 2011.
- FRIEDRICH, Karl & BRZEZIŃSKI, Zbigniew, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambridge: Harvard University Press, 1956.
- KLIMENKO, Katerina, „Protecte Armed Conflicts in the Post-Soviet Space and Their Impact on The Black Sea Security”, în *SPIRI Insights on Pace and Security*, 8/2018, Decembrie, 2018.
- MATTIS, James N. & HOFFMAN Frank, „Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars”, *U. S. Naval Institute*, Proceedings Magazine, November 2005.
- Министерство иностранных дел Российской Федерации, *Agreement on measures to ensure the security of The Russian Federation and member States of the North Atlantic Treaty Organization*, 17 December 2021, <https://mid.ru>.
- Министерство иностранных дел Российской Федерации, *Treaty between The United States of America and the Russian Federation on security guarantees*, 17 December 2021, <https://mid.ru>.
- MOȘNEAGU, Iulian, „Iată cum arată declarația de război a lui Vladimir Putin la adresa Ucrainei. Discurs integral”, în *Mediafax.ro*, 24.02.2022, <https://www.mediafax.ro>.
- RUMER, E., „The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action”, *Carnegie Endowment for International Peace*, iunie 2019, <https://carnegieendowment.org>.
- SITARU, Bianca, „Discursul lui Vladimir Putin, explicat. Ce mesaj a vrut să transmită Occidentului prin cuvintele din 21 septembrie 2022”, *Știrile ProTv*, 22.09.2022, <https://stirileprotv.ro>.

- 246 UNITED Nations General Assembly, Carta O.N.U., adoptată prin Rezoluția 2625/1970, https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_General_Assembly_Resolution_2625.
- VULCAN, Dora, „Rusia, condamnată la ONU pentru invadarea neprovocată a Ucrainei”, *Europa LiberăRomânia*, 2.03.2022, <https://romania.europalibera.org>.
- „Carta de la Paris din 21 noiembrie 1990 pentru o noua Europa”, *Monitorul Oficial*, nr. 181 din 9 septembrie 1991, <https://legislatie.just.ro>.
- „Consiliul de Securitate al ONU: Rusia respinge rezoluția care condamnă agresiunea sa asupra Ucrainei / Fără surprize”, *HotNews.ro*, 26.02.2022, <https://www.hotnews.ro>.
- „Ordin de la Șoigu – Rușii se retrag din Herson!”, *Cotidianul.ro*, 9.11.2022, <https://www.cotidianul.ro>.
- „Război în Ucraina, ziua 262: SUA salută „victoria extraordinară” din Herson/ Ucraina susține că Rusia a pierdut peste 80.000 de soldați de la începutul invaziei / Moscova declară o nouă capitală «temporară» a regiunii Herson”, *HotNews.ro*, 12.11.2022. <https://www.hotnews.ro>.

Rusia lui Putin și războiul ideologic împotriva lumii.

Consecințe pentru securitatea internațională

Iulian Chifu

Introducere

Începând cu luna septembrie 2022, ni s-a arătat faptul că Vladimir Putin știe că va pierde războiul din Ucraina. E motivul pentru care forțează o pace în condițiile sale, cât deține o poziție de avantaj. De aceea atacă pe scară largă infrastructura energetică critică a Ucrainei, pentru a lăsa țara fără electricitate și fără căldură. A intrat într-un război global ideologic cu democrația liberală și Occidentul, deși nu poate ascunde astfel aspirațiile sale de mărire și recucerire teritorială. Miza a crescut atât de mult, încât Occidentul colectiv și lumea statelor ce apără regulile și principiile în relațiile internaționale nu-i pot permite agresorului nici un premiu și de aceea sprijină Ucraina să înfrângă Rusia lui Putin.

Între timp, liderul de la Kremlin a adus războiul în țară, în casa fiecărui rus chemat la oaste sau silit să fugă din țară. Recursul la retorica nucleară e preocupant, dar lecțiile învățate de Occident din războiul de agresiune neprovocat din Ucraina sunt mult mai largi și presupun schimbări fundamentale de aprecieri și comportament pe care le impune noul realism impus de Rusia lui Putin, pe fondul unui număr de erori de apreciere ale statelor occidentale față de regimul putinist.

Vladimir Putin știe că pierde războiul din Ucraina

Asistăm, de la început de septembrie 2004, la o nouă fază a războiului, care nu mai are nimic de-a face cu combaterea unui inamic, cu confruntarea unei armate dușmane. Rusia lui Putin confirmă, o dată în plus, faptul că-și dorește distrugerea Ucrainei și a ucrainenilor, a autorităților de la Kiev alese legitim și

democratic și că se înscrie pe traiectoria asumării depline a etichetei de stat terorist: atacă infrastructura critică ucraineană departe de linia frontului, în încercarea de a lăsa Ucraina fără căldură și fără energie electrică¹, de a stârni un val de migrație nou care să se reverse asupra Europei și să determine, eventual, scindarea unității europene, diminuarea sprijinului pentru Ucraina și forțarea unei negocieri în genunchi a Kievului abandonat, plecând de la condițiile ruse.

În loc să-i îngenuncheze pe ucraineni, o asemenea abordare mârșavă și josnică nu face decât să-i întărească și mai mult, să-i întărească în hotărârea de a se rupe definitiv de Rusia și să-i împingă tot mai departe de perspectiva oricărui acord de pace și, desigur, a oricărei reconcilieri rapide cu Moscova. Cu durere, cu frig, cu mii de morți chiar și în spatele frontului, pradă frigului și foametei, cu dislocați local și refugiați, în frig, fără apă caldă și căldură, Ucraina își asumă traversarea iernii 2022-2023 și obține victorii militare pas cu pas pe teren, în ciuda tuturor vicisitudinilor, obligând Rusia să arunce în război rezerviști nepregătiți pe post de carne de tun², să nu poată stopa ofensiva ucraineană și să se poată odihni și reface pe tot parcursul iernii. Ambiția, voința și coeziunea socială ucraineană face diferența, împreună cu susținerea pe scară largă de Occidentul colectiv unit³.

Pe de altă parte, Rusia probează fără drept de apel faptul că știe deja că va pierde războiul, de aceea distruge tot în urma sa, până la dobândirea de către Kiev a unei capacități antiaeriene suficiente încât și ultimele rezerve de rachete ghidate ruse să fie interceptate, în apărarea localităților civile. În cazul unei reconstrucții⁴, ea ar costa enorm, ar dura și Rusia nu și-ar putea-o asuma vreodată; de aici se vede certitudinea Moscovei că Ucraina va fi Occidentală și europeană, de aceea și aceste distrugereri vizează, în fapt, tot costurile pe care Rusia le impune Europei și lumii democratice și libere.

Și acest comportament reprobabil și condamnable din perspectiva regulilor internaționale ale războiului întărește – în ciuda ambițiilor lui Vladimir Putin

1. „Some 4.5 million Ukrainians temporarily without power, says Zelensky”, *France24*, 3 noiembrie 2022, <https://www.france24.com/en/europe/20221103-live-zaporizhzhia-plant-disconnected-from-power-grid-after-russian-shelling-ukraine-says>, consultat la 10 noiembrie 2022.
2. Doug Klain, „Mobilization Can't Save Russia's War”, *Foreign Policy*, 4 octombrie 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/10/04/mobilization-russia-ukraine-war/>, consultat la 10 noiembrie 2022.
3. Ivo H. Daalder & James M. Lindsay, „The West Holds Firm”, *Foreign Affairs*, 15 septembrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/west-holds-firm-ukraine-support>, consultat la 11 noiembrie 2022.
4. Alexander Vindman & Dominic Cruz Bustillos, „Build Ukraine Back Better”, *Foreign Affairs*, 18 iulie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-07-17/build-ukraine-back-better>, consultat la 9 noiembrie 2022.

de a cuceri toate teritoriile rusești istorice și a pretențiilor de a-și apăra țara și neamul – baza legitimă a impunerii despăgubirilor enorme de război după încheierea confruntării. Liderul de la Kremlin a ajuns la situația în care nu mai ține cont de ceea ce vine după el, pare să renunțe la orice pretenție de moștenire decentă a imaginii sale în posteritate și face totul pentru a distruge. Incendiul anarhiei finale pe care-l produce astfel condamnă definitiv Rusia post-Putin, odată ce își distruge țara și arvunește viitorul acesteia, condamnându-și deja concetățenii la pauperizare economică și tehnologică și la plata zilnică a distrugerilor din Ucraina¹, pornită tocmai dintr-o ambiție inacceptabilă și irațională a lui de a rămâne în istorie și, ulterior, de nu mai lăsa în picioare nimic din ce nu poate cuceri pe pământ ucrainean.

Teritorii, economie, autoritate – complicațiile războiului ideologic și simbolic al lui Putin cu lumea

Vladimir Putin și-a construit justificarea războiului din Ucraina pe baze ideologice și simbolice majore². Mai întâi, pe istoricism și pe dreptul istoric, motivații clasice care însoțesc deseori orice agresiune și pretenție teritorială ce determină un război – e adevărat, caracteristic secolului XX, nicidecum în epoca post-Război Rece. E vorba despre lungile eseuri istoriciste dinaintea de agresiunea militară din Ucraina, din iulie³ și septembrie 2021, unul asumat de către Putin însuși și celălalt, de către Medvedev. Totuși nici istoria decupată și reinterpretată de Putin de la anexarea Crimeii, nici cea vărsată în cele două eseuri-fluviu, nici cea din discursul de anexare a celor patru regiuni din Ucraina la 30 septembrie 2022⁴ nu răspund unei minime cercetări istorice independente și nici nu justifică nimic.

1. Anders Åslund, *Russia Must Pay Reparations*, 24 martie 2022, <https://www.project-syndicate.org/commentary/russia-reparations-to-ukraine-seize-reserves-for-reconstruction-by-anders-aslund-2022-03>, consultat la 8 noiembrie 2022.
2. Fiona Hill, *Why Is Putin Escalating the War in Ukraine?*, *Foreign Affairs*, 22 septembrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/podcasts/why-putin-escalating-war-ukraine>, consultat la 12 noiembrie 2022.
3. Vladimir Putin, „On the Historical Unity of Russians and Ukrainians”, *Kremlin.ru*, 12 iulie 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>, consultat la 12 noiembrie 2022.
4. Vladimir Putin, „Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people’s republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia”, *The Kremlin*, 30 septembrie 2022, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69465>, consultat la 18 octombrie 2022.

A doua abordare a lui Putin, concomitentă și suprapusă – dovadă clară a lipsei de strategie coerentă și a fugii după o aparență de drept – a fost una pseudo-juridică. Rusia pretinde, tot prin discursul din 30 septembrie de la anexarea teritoriilor parțial ocupate (o altă premieră!!!) – că orice comunitate are vocația autodeterminării¹, forțând acest aspect prin formule de consultare mimate sub pretenția unor referendumuri derulate în bucăți de regiuni pe care le revendică și unde anunță rezultate enorme și perfect imposibile. Este un fals în dreptul internațional, acolo unde doar națiunile (în cadrul imperiilor, după Primul Război Mondial) și popoarele (în timpul decolonizării și a disoluției fostei URSS și a fostei Iugoslavii) au vocația autodeterminării. Și nici Rusia nu are nici un interes să extindă un asemenea drept la ea acasă. Totuși dorința de a salva urme de onorabilitate ce au mai rămas pe obrazul Rusiei lui Putin trădează eforturi imposibile ale celor din spațiul diplomației și al Externelor ruse, care nu fac parte din primul cerc de decizie ci sunt doar executanți ai ordinelor, în măsura posibilităților.

Totuși, pe fond, în ultimul discurs al lui Putin dar, în referirile constante la „fasciștii de la Kiev” și în respingerea – tardivă – a recunoașterii autorităților alese democratic în Ucraina, se vedește esența războiului ideologic al Rusiei cu întreaga lume. La bază este contestarea democrației și a drepturilor omului – caricaturizate și ridiculate la nivelul unor excese progresiste (părinte 1 și părinte 2², nu mamă și tată, un exces criticat de conservatori și creștini democrați și în democrațiile occidentale). De fapt, este războiul dintre democrațiile liberale și autocrații, portretizat și sub lupta împotriva hegemoniei americane și occidentale, a „colonizării lumii de către Occident” și a ingerințelor în pretensele drepturi suverane ale autocrațiilor – traduse, în fapt, în dreptul absolut al dictatorilor de a-și omorî și distruge populațiile, minoritățile, oponentii, de a-și spolia țările și de a face averi lăsate moștenire, alături de state, copiilor lor.

Putin cade în simbolism și-n bătălie imagologică încercând divizarea Occidentului din interior prin angajarea unor forțe naționaliste și extremiste în aceste state, dar fără putința de a acoperi dorința, aspirația sa de a reface Uniunea Sovietică sub forma Rusiei istorice, orice ar însemna asta. Începerea războiului în noaptea de după Ziua Armatei Sovietice, 24 februarie 2022, și dorința ca, la 30 decembrie 2022, să proclame refacerea Lumii Ruse, la centenarul fondării Uniunii Sovietice, este un alt element care trădează simbolismul ideologizat al unei dorințe ce excedă posibilitățile, dar și neînțelegerea de către Putin a realităților lumii în plin secol XXI.

1. *Ibidem*.

2. Emma Beswick, „Twitter reacts: French schools could replace ‚mother and father’ with ‚parent 1 and 2’”, *Euronews*, 16 februarie 2019, <https://www.euronews.com/2019/02/16/twitter-reacts-french-schools-could-replace-mother-and-father-with-parent-1-and-2>, consultat la 11 noiembrie 2022.

Paseismul lui Putin îl trădează din nou și nu poate ascunde că nici măcar ideologia nu e o pavăză, nici dorința proprie de mărire și dăinuire în istorie drept cel care a refăcut Marele Imperiu – oricum s-ar chema el, „rus”, „țarist”, „bolșevic”, „sovietic” –, pentru că este vorba despre teritorii, economie și autoritate, despre revizionismul lui patetic, despre neo-imperialismul bolnav și despre dorința de a reface o ordine sau o structură bipolară care să confere din nou Rusiei un rol de superputere recunoscut internațional și în lumea de astăzi.

Altfel, la ce ar mai servi Rusia Mare, noul imperiu și visele de mărire globală când Rusia însăși e o putere de rang doi, iar marea confruntare se derulează în Pacific și la nivel global având alți doi rivali, SUA și China?

Drumul spre victoria Ucrainei: fără pași înapoi!

Desigur, avem de-a face cu un război care se anunță deja a fi unul lung, greu, cu multe costuri pentru Ucraina și întreaga lume¹: cu sânge, cu durere și cu nenumărate drame în rândul ucrainenilor, cu precădere, și cu costuri pe care întreaga lume trebuie să și le asume, cu precădere lumea occidentală liberal-democrată, care trebuie să asume contribuții financiare la efortul de război în prețul energiei și al căldurii și în inflație, pentru a asigura copiilor și nepoților lor dreptul de a trăi liberi măcar precum generațiile actuale, nu sub voința aleatorie a unui tiran precum Putin, în războaie și mizerie. Măsura în care reziliența în timp de pace, dar cu costuri substanțiale, a Occidentului colectiv se va manifesta, va determina hotărârea și forța Ucrainei de a lupta mai departe și de a rezista, de a-și recâștiga teritoriul și de a înfrânge Rusia lui Putin.

Desigur, situația curentă a adus în prim plan, în discuție, modul în care se încheie un conflict. Teoretic, există câteva opțiuni: o parte o înfrânge pe cealaltă; părțile își epuizează resursele și iau o pauză, care poate fi o formă de încheiere a unui conflict fără acord de pace sau de încetare a focului, într-o formulă suficient de stabilă încât costurile de reluare a războiului să fie greu de asumat; părțile ajung la un acord de pace, negociază și convin asupra unei forme finale care să fie suficient de clară și acceptabilă pentru ambele încât să evite redeschiderea confruntării pe un termen previzibil². Azi, în războiul de agresiune al Rusiei cu

1. Mark Leonard, „Preparing for the Long War”, *Project Syndicate*, 26 septembrie 2022, <https://www.project-syndicate.org/commentary/europe-plan-for-long-war-between-ukraine-russia-by-mark-leonard-2022-09?barrier=accesspaylog>, consultat la 11 noiembrie 2022.

2. Emma Ashford, „The Ukraine War Will End With Negotiations”, *Foreign Affairs*, 31 octombrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraine-war-will-end-negotiations>, consultat la 12 noiembrie 2022.

Ucraina, am intrat într-o formulă fără întoarcere, cel puțin pe termen previzibil. Iar distrugerea infrastructurii din spatele frontului în Ucraina nu ajută la perspectiva de a încheia negociat acest război.

Mai intervin câteva elemente ce fac războiul imposibil de a fi încheiat foarte repede și cu un acord: incompatibilitatea obiectivelor celor două părți. Astăzi Ucraina are drept definiție a victoriei recuperarea deplină a teritoriilor, în limitele frontierelor definite și recunoscute internațional¹; Rusia vede victoria în răsturnarea regimului de la Kiev, plasarea unui guvern marionetă, ocuparea teritoriului și alipirea la Rusia a zonei locuite de ruși, izolarea a ceea ce rămâne din Ucraina de ieșirea la mare și transformarea ei într-un stat neviabil².

Apoi, un alt element clar este implicarea Occidentului colectiv, a statelor democratice și a statelor care sprijină lumea bazată pe reguli în fața forței militare de partea Ucrainei. Pentru acestea, nevoia ca regulile să fie respectate se traduce în nevoia ca Ucraina să câștige războiul cu Rusia, ca Rusia să fie înfrântă. De aceea și concentrarea de forțe și resurse în a susține Ucraina în acest conflict, fără implicare directă, dar cu tot ceea ce e nevoie pentru a învinge. Aceasta se întâmplă și din postura unei soluții morale, și din cea a dreptului statelor de a-și apăra teritoriul și populația, și din aceea ca dreptul internațional care sancționează agresiunea fără motiv, pentru ca forța militară să nu revină și să prevaleze la nivel internațional. Toate acestea, pentru a opri precedentul modificării prin forță a frontierelor și pentru ca un actor revizionist și revanșard, cum este Rusia, să nu mai încalce regulile, dreptul internațional și propriile angajamente. S-a întâmplat aceasta de două ori: în 2008, la războiul ruso-georgian, și în 2014, la anexarea Crimeii și la agresiunea militară din Estul Ucrainei; actualul război pe scară largă face ca Rusia și acțiunea sa agresivă să nu rămână nepedepsită.

În plus, atât Occidentul colectiv, cât și statele vecine Rusiei – poate mai puțin China – se uită cu preocupare la acest comportament întrebându-se cine urmează. Mai întâi, cele din spațiul postsovietic, cu zone locuite de ruși sau revendicate de către vreun zurbagiu înfierbântat prin Duma de Stat a Rusiei. Nimeni nu se află în siguranță dacă nu respectă regulile impuse de Rusia. Apoi, e vorba chiar de statele democratice din Estul Europei, de țările baltice, în primul rând, dar toate statele din flancul Estic, care sunt primele expuse unei invazii ruse dacă aceasta ar învinge în Ucraina. Și ar fi doar un prim val, în Europa, pentru că Rusia nu s-ar opri, dacă ar învinge. Este motivul pentru care Occidentul

1. Andriy Zagorodnyuk, „Ukraine’s Path to Victory”, *Foreign Affairs*, 12 octombrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraines-path-victory>, consultat la 12 noiembrie 2022.
2. Liana Fix & Michael Kimmage, „What If Russia Wins?”, *Foreign Affairs*, 18 februarie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-18/what-if-russia-wins>, consultat la 12 noiembrie 2022.

colectiv se implică în toate modurile pentru a echilibra diferența de putere și de capacități între Ucraina și Rusia și pentru a susține financiar, economic, tehnic și militar efortul de război, fără antrenarea NATO în conflict și fără a se ajunge la utilizarea armei nucleare.

Mobilizarea: sfârșitul iluziilor Rusiei și intrarea formală în război

Deciziile și acțiunile lui Vladimir Putin au fost rezultatul unui set de pariuri greșite. Mai întâi, faptul că zona rusofonă a Ucrainei se va preda necondiționat și va primi trupele ruse fluturând steagurile în fața „eliberatorilor”; apoi, că armata ucraineană însăși va capota în fața trupelor ruse și a armatei ruse; că aeronavele rusești vor prelua imediat controlul asupra spațiului aerian ucrainean; că vor elimina repede antiaeriana ucraineană; că trupele speciale vor prelua capete de pod în principalele orașe iar grosul armatei va intra rapid, eliberând oraș după oraș. Erau pregătite și medaliile, și parada pe Kreschatik în 4 zile de la începutul războiului.

La nivel internațional, pariurile au fost următoarele: că Occidentul va fi divizat și nu va lua, oricum, partea Ucrainei; că până să se mobilizeze Occidentul și să facă bine-cunoscutele adunări și voturi democratice, Rusia își va termina treaba și-l va pune în fața faptului împlinit iar acesta, divizat, va înghiți și noua gălușcă – cu ceva proteste, cu sancțiuni, dar fără efecte reale; că Occidentul se va obișnui cu noua realitate, în caz contrar fiind arma energetică deja pregătită și tăierile de gaze care ar fi blocat lucrurile și ar fi făcut imposibilă o decizie colectivă; că arma refugiaților ce au plecat în valuri imediat după începutul războiului de agresiune pe scară largă va juca rolul principal și va diviza din nou Europa, care s-a cutremurat cu 1 milion de refugiați în 2015 și care nu va rezista în fața a 5-7-10 milioane.

În schimb, Ucraina și Occidentul colectiv au demonstrat contrariul: aviația rusă nu a preluat niciodată controlul pe spațiul aerian ucrainean, iar azi operează din afara lui; trupele speciale au făcut capete de pod, dar grosul armatei nu a venit niciodată, ba s-a blocat în probleme logistice, a rămas pe zeci de km pradă atacurilor ucrainene, în timp ce capetele de pod au fost în mare parte eliminate (desigur, niște regiuni au rămas ocupate, o cincime din teritoriul Ucrainei, la un moment dat, dar fără susținere publică locală a majorităților ruse, de unde și dificultatea în a gestiona și ușurința ulterioară a ucrainenilor de a elibera bucăți întregi din Harkov și Herson); Occidentul a rămas unit și a asumat sprijinirea Ucrainei¹, cu atât mai mult cu cât războiul s-a prelungit iar Ucraina și-a apărât

1. Ivo H. Daalder și James M. Lindsay, *op.cit.*

teritoriul; Occidentul a demonstrat că regele e gol, că armata rusă nu e atotputernică, că armele sale noi sunt puține și cele vechi inutilizabile și slabe, că tehnica e rudimentară, în orice caz sub cea occidentală care i-a fost livrată pas cu pas Ucrainei.

Putin a adus Războiul acasă, în Rusia, rupând lanțurile unor înțelegeri nescrise și condamnându-și regimul. Astfel, dincolo de sancțiuni, costuri și oprobriu, rușii sunt obligați să participe direct la război cu soți, tați, frați și prieteni în linia întâi, un război fără rost și pe care nu-l înțeleg¹. Șarada ideologică a lui Putin nu a convins pe nimeni, iar susținerea virtuală a războiului de departe s-a topit când a venit vorba despre contribuțiile personale ale fiecărui rus. Economia a intrat în formulă de război, dar s-a prăbușit dramatic pentru că bărbații fie au fugit, fie sunt mobilizați și nu mai lucrează nimeni². Pe această direcție, nici industria militară nu are succes, chiar dacă nu mai e vorba de cea de înaltă tehnologie, de unde lipsesc produse occidentale. Ocolirea sancțiunilor se poate face punctual, nu în masă, iar rachetele ghidate și alte capacități se apropie de sfârșit în depozitele ruse.

Greșelile Occidentului colectiv: „v-am spus noi!”

De aici a început amenințarea cu armele nucleare ale Rusiei³. O impunitate pe fond, pentru că *Tratatul de neproliferare*, la care și Rusia și Ucraina sunt parte începând din 1994⁴, când aceasta din urmă a renunțat la armele sale nucleare, specifică explicit că una dintre condițiile neproliferării este ca statele nucleare să nu utilizeze și să nu amenințe cu utilizarea armei nucleare un stat ce nu deține această armă. Rusia a trecut Rubiconul, a transformat amenințarea credibilă și descurajare în vederea apărării teritoriale în *ultima ratio* a acțiunii în război. Utilizând doctrina sa de apărare (21 decembrie 2014, prima variantă), a amenințat cu aplicarea punctului ce menționează „utilizarea armei nucleare tactice

1. Lawrence Freedman, „All the Tsar’s Men”, *Foreign Affairs*, 23 septembrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/all-tsars-men>, consultat la 13 noiembrie 2022.
2. Evgeny Gontmakher, „Appraising Russia’s wartime economy”, *GISReportsonline*, 12 septembrie 2022, <https://www.gisreportsonline.com/r/russia-economy-war/>, consultat la 13 noiembrie 2022.
3. Tatiana Stanovaya, „Putin’s Apocalyptic End Game in Ukraine”, *Foreign Affairs*, 6 octombrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/putin-apocalyptic-end-game-ukraine>, consultat la 14 noiembrie 2022.
4. Organizația Națiunilor Unite, *Memorandum on security assurances in connection with Ukraine’s accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, 5 decembrie 1994, <https://treaties.un.org/Pages/show-Details.aspx?objid=0800000280401fbb>, consultat la 14 noiembrie 2022.

în conflict convențional care-i amenință interesele fundamentale”, a anexat teritoriile ce nu-i aparțin și pe care nu le controlează și a anunțat că le va acoperi cu umbrela sa nucleară.

De aici și reacția Occidentului, care a transmis pe canale diplomatice și militare, apoi a făcut public că a existat această comunicare, ba chiar a vorbit despre o replică „catastrofală” – Jack Sullivan, consilierul pentru securitate națională al președintelui Biden –, apoi a lăsat un număr de purtători de mesaj – între care David Petraeus – să anunțe reacția Occidentului sub forma unei coaliții de voință (nu NATO) dacă se utilizează arma nucleară – distrugerea tuturor capacităților militare ruse cunoscute și descoperite pe teritoriul Ucrainei, inclusiv cele din Crimeea și din Marea Neagră. O amenințare credibilă menită să blocheze o asemenea opțiune, ba chiar un anunț că un eventual ordin al lui Putin în direcția utilizării armei nucleare nu ar fi urmat de către militarii responsabili de utilizarea acestor arme.

Poate că cea mai mare greșeală a Occidentului este lipsa de încredere în propriile date și-n cele ale Alișilor. Credița că Putin nu va ataca – a mințit în față liderii lumii cu 2-3-5-7 zile înainte de atac – încrederea că se poate negocia cu el, când era evident contrariul, după întâlnirea Biden-Putin oferită de partea americană la Geneva în mai 2021¹ (deși strategia de până atunci era să nu-i ofere o tribună lui Putin și să nu-l scoată din izolare). De atunci s-a știut clar că nu se poate negocia cu Putin. Editorialele-fluviu din iunie și septembrie menite să întemeieze dreptul istoric asupra Ucrainei și să legitimizeze viitoarea invazie au spulberat iluzia, pentru ca ulterior să fie doar momentul favorabil unei acțiuni. Dacă statele din Flancul Estic, inclusiv România, au avertizat din timp de fiecare dată asupra acestui pericol – în 2008, 2014, 2021-2022 –, ele au fost nevoite să se mulțumească cu slaba mângâiere că au avut dreptate și le-au spus partenerilor sceptici din Occidentul european din timp ceea ce urma să vină. Mai grav, de această dată, SUA a pus pe masă datele, apoi le-a expus chiar public, și aliații nu au crezut până la declanșarea agresiunii militare pe scară largă.

Recursul la arma nucleară – amenințare necredibilă

Recursul repetat la arma nucleară în discursurile lui Putin, ba chiar sublinierea că e serios, că nu glumește, a deschis un nou capitol al dezbaterii despre utilizarea armei nucleare. În principiu, această armă nucleară nu se utilizează niciodată, ea fiind menită să asigure o descurajare credibilă pentru oricine ar

1. Holly Ellyatt, „Biden and Putin conclude high-stakes diplomacy at Geneva summit”, *CNBC*, 16 iunie 2022, <https://www.cnn.com/2021/06/16/putin-biden-summit-in-geneva-2021.html>, consultat la 14 noiembrie 2022.

încerca să atace teritoriul unui stat nuclear, dar nimeni nu s-a gândit să o utilizeze dintre cei care dețin aceste arme. „Distrușterea reciproc asigurată” este cunoscută și este o doctrină a jocurilor nucleare pe care au conștientizat-o cel puțin cei doi mari, dacă nu și China, care deține suficiente ogive, precum și Marea Britanie, Franța, India și Pakistanul. Semne de întrebare mai pot apărea nu la cei care dețin sute și mii de rachete și triada nucleară – rachete, avioane, submarine –, ci la cei care dețin câteva arme sau câteva duzini. Coreea de Nord sau Iranul, dacă dobândește arma, sunt mai probabili să le utilizeze deoarece ei nu intră în logica distrugerii reciproc asigurate.

Rusia e conștientă că nu există soluția nucleară. Și chiar dacă Putin a declarat odată că „de ce să mai existe lumea dacă nu mai există Rusia”, el se referea la varianta de apărare și la perspectiva improbabilă a distrugerii Rusiei așa cum este ea, nicidecum la o variantă de a apăsa pe butonul nuclear și de a distruge lumea doar pentru că nu ai statutul pe care ți-l dorești, de superputere, un autoasumat drept de veto la toate afacerile globale pe motiv că ești membru permanent al CS al ONU și că nimic nu se face fără ONU și fără tine. O ambiție excesivă și nejustificată.

Spuneam mai sus despre modalități de descurajare a unui atac limitat, cu armă nucleară tactică, în Ucraina. A fost doar pronunțarea costurilor unui asemenea atac, fără a escalada la nivelul unei arme nucleare. Totuși utilizarea uneia, fie și tactică, ne spune Casa Albă, nu va face diferența între tactică și strategică. Aici e relevanța responsabilității unui lider și nevoia globală ca, după acest episod, să se instituie un control corect și sigur al *leadership*-ului oricărui stat nuclear pentru a nu se mai ajunge vreodată la o asemenea eventualitate, a amenințării cu utilizarea armei nucleare, darămite a utilizării ei.

Pe de altă parte, orice analiză arată de ce un atac nuclear nu are nicio șansă de izbândă și nu aduce un avantaj tactic. Ea ar putea fi trasă în linia întâi, de contact, sau asupra unui oraș suprapopulat, fie asupra Kievului, cu eliminarea directă a conducerii statului. Niciuna dintre aceste opțiuni nu aduce avantaje serioase pe teren. În cazul unei bombe tactice, asta înseamnă 10-18 km zonă de interdicție și de contaminare, iar în funcție de direcția vântului, a unei arii mai mari. Acea ar fi o zonă în care nici Rusia, nici Ucraina nu ar putea intra, nu ar putea-o traversa. O gaură pe teren și nicidecum un avantaj. Dacă s-ar trage într-un oraș populat, oprobiul internațional ar fi și mai mare. Dacă acum au votat 143 de state din 189 împotriva a 5, cu tot cu Rusia, în AG a ONU¹, în cazul utilizării armei nucleare, Rusia ar putea fi pe deplin izolată, eliminată din

1. Organizația Națiunilor Unite, *With 143 Votes in Favour, 5 Against, General Assembly Adopts Resolution Condemning Russian Federation's Annexation of Four Eastern Ukraine Regions*, 12 octombrie 2022, <https://press.un.org/en/2022/ga12458.doc.htm>, consultat la 12 noiembrie 2022.

ONU și din CS al ONU și blamată pe termen lung. Însă, dacă miza e înfricoșarea ucrainenilor și a Ucrainei, e greu de spus că-n asemenea condiții, cu sau fără Zelenski și conducerea actuală, Ucraina ar ceda. Din contră, susținerea internațională totală ar încuraja rezistența mai departe iar martirajul ar îngenuchea orice guvern de la Moscova, inclusiv conducerea unipersonală a verticalei puterii a lui Putin.

În fapt, acest lucru este cunoscut și de către Putin și rămâne ca un ultim resort înaintea unei prăbușiri totale a regimului său. Abordările actuale sunt cele descrise mai sus: o forțare disperată a unor negocieri cu America sau cu Europa (via Franța sau Turcia) din poziție de avantaj pe care încă o are Rusia. Dar și în această formă decizia este clară: nimic despre Ucraina fără Ucraina, negocierea se face de către Ucraina în termenii Ucrainei, nu negociază nimeni pe seama sau în locul Ucrainei. O abordare de principiu a Occidentului colectiv (în ciuda unor voci răslețe, singularizate și criticate vehement ulterior), care urmărește să așeze lucrurile fără drept de apel și să evite orice ieșire favorabilă a Rusiei din această confruntare – respectiv, premiarea agresorului.

Consecințe și lecții învățate din războiul lui Putin cu lumea liberă

Rusia trebuie nu numai să piardă, dar să și plătească pentru a nu mai fi în stare vreodată și să nu-și mai dorească să repede episodul utilizării forței armate în relațiile internaționale. Ea a plecat de la ideea că NATO e la granițele sale și că vrea să fie recunoscută ca superputere, dar a ajuns cu mai mult NATO la frontiere (intrarea Suediei și Finlandei în Alianță și cererea formală a Ucrainei) și cu un nivel al puterii intrinseci mult alterat. Iar acest tip de învățătură de minte se va repercuta la nivelul oricărui actor internațional, având efecte și asupra Chinei lui Xi Jinping, și asupra Iranului lui Khamenei sau a Coreii de Nord a lui Kim Jong Un.

Printre lecțiile învățate, intră cea a rezilienței unei națiuni constituite. O națiune care, după 2014, a trecut la coeziune socială și identitară greu de imaginat, la care s-au adăugat motivația luptei – apărarea cetățenilor și a teritoriilor, a afacerilor și a independenței –, emoția deosebită a celui atacat pe nedrept și care-și apără soarta și valorile. Plus înălțimea morală pe care s-a așezat și care a făcut ca pronunțări ale lui Vladimir Zelenski să conteze și să determine schimbări majore de politici și în Germania, și în Franța, și peste Ocean. Desigur, de aici începe discuția despre ceea ce înseamnă o națiune puternică, o națiune victorioasă, o națiune vie și vivace, capabilă să-și apere și să-și decidă singură soarta.

Cum altfel am putea explica de ce am avut o păcăleală vizând atributele clasice ale puterii geopolitice și cât de efemere s-au dovedit ele pe teren? De ce o Rusie mult mai populată și mai bine dotată militar a fost înfrântă pe teren de o Ucraină cu mai puțini cetățeni, cu o armată sensibil mai mică și cu capacități mult mai restrânse. Desigur, aportul Occidentului a contat enorm, dar Ucraina făcuse deja reforma sectorului de securitate la timp, fusese pregătită de către armatele occidentale încă din 2014, avusese acces la tactici și la strategii moderne și, după începutul războiului și după primul val de atacuri respinse, și la tehnica occidentală de înaltă tehnologie, care face diferența.

Pentru a putea explica această diferență, am recurs la cele 5 lecții învățate ale lui Nicholas Tenzer, pe care le-am reinterpretat mai jos¹.

Prima lecție: să nu se introducă lucruri negociabile și nenegociabile pentru diplomația noastră în fața unui inamic care încalcă regulile și nu respectă nici un angajament și, mai mult, care depășește orice limită prin generarea unui război total, pe scară largă, nemotivat, împotriva unui vecin. În acest caz, totul e nenegociabil, înfrângerea celui ieșit din sistem e unica opțiune. Diplomația clasică e inoperantă în conflictele ideologice globale. Ca și ideea de a prevala interesul față de un actor, căruia i se tolerează totul mult prea mult timp – sub emblema politicilor *Russia first!*

Cea de *a doua lecție:* măreția unui stat nu o face nici puterea, nici presupusa istorie, nici trecutul, ci principiile care o definesc și pe care le apără, inteligența, agilitatea, curajul, unitatea poporului, valoarea liderilor și abilitatea de a rezista.

A treia lecție: nuanțele sunt necesare. E vorba, în primul rând, despre cunoașterea adevăratei naturi a regimului unor state și abordarea la fel de nuanțată a lor. Prima categorie o constituie statele prezumat democratice, care ajută prin ignorare, evitarea sancțiunilor, ajutorarea acestor agresori de la ieșirea din izolare la furnizări de resurse în comerțul continuat cu agresorul, și care trebuie să-și afle costurile după un asemenea conflict; în al doilea rând, statele dependente de agresor, care respectă regulile jocului până la a-și periclita situația în raport cu agresorul pentru a-i spune public că a mers prea departe și nu-l susțin, state care trebuie apreciate și motivate corespunzător pentru comportamentul lor virtuos. Pentru toate acestea, lecțiile învățate ale Ucrainei trebuie să asigure această abordare nuanțată și mai sofisticată pe care realismul lui Tenzer o reclamă.

Cea de *a patra lecție* vizează faptul că descurajarea trebuie să intre în acțiune în momentul în care reguli fundamentale sunt încălcate, nicidecum mai târziu, când multe alte bariere au fost depășite și chiar Occidentul este sub amenințare directă. Sancțiunile directe și recursul la Curtea Internațională Penală și cea de Justiție trebuiau făcute imediat, la anexarea Crimeii în 2014. La fel, desfășurarea

1. Nicholas Tenzer, „Ukraine: The Real Lesson of Realism”, <https://tenzerstrategics.substack.com/p/ukraine-the-real-lesson-of-realism>, consultat la 13 noiembrie 2022.

întregii panoplii de instrumente pentru a opri Rusia și a inversa încălcarea regulilor și a propriilor angajamente. Dacă nu cumva un asemenea pas trebuia îmbrățișat proporțional chiar de la războiul de 4 zile, din august 2008, din Georgia.

În fine, cea *de-a cincea lecție* este intrarea în desuetudine și lipsa eficacității unor instituții internaționale în cazul unor conflicte. Desigur, mai bine există un for care să includă preopinienții unui conflict decât niciunul, unul în care un stat e încadrat și presat instituțional și legal, dar din momentul în care organismul internațional responsabil nu-și mai îndeplinește rolul în conflicte, trebuie să realizăm că, din păcate, conflictul nu va mai avea o soluție negociată, ci va trece în război deschis ca unică formulă de soluționare a sa, și că trebuie să ne confruntăm și să ne pregătim pentru această realitate. Pentru că războiul a revenit în actualitatea din plin secol XXI, iar statele trebuie să-și reclădească armatele și să-și transforme industriile de apărare în industrii de război, capabile să susțină această eventualitate prezentă.

Bibliografie

- ASHFORD, Emma, „The Ukraine War Will End With Negotiations”, *Foreign Affairs*, 31 octombrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- ÅSLUND, Anders, *Russia Must Pay Reparations*, 24 martie 2022, <https://www.project-syndicate.org>.
- BESWICK, Emma, „Twitter reacts: French schools could replace ‚mother and father’ with ‚parent 1 and 2””, *Euronews*, 16 februarie 2019, <https://www.euronews.com>.
- DAALDER, Ivo H. & James M. Lindsay, „The West Holds Firm”, *Foreign Affairs*, 15 septembrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- ELLYATT, Holly, „Biden and Putin conclude high-stakes diplomacy at Geneva summit”, *CNBC*, 16 iunie 2022, <https://www.cnbc.com>.
- FIX, Liana & Michael Kimmage, „What If Russia Wins?”, *Foreign Affairs*, 18 februarie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- FREEDMAN, Lawrence, „All the Tsar’s Men”, *Foreign Affairs*, 23 septembrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- GONTMAKHER, Evgeny, „Appraising Russia’s wartime economy”, *GIS Reports online*, 12 septembrie 2022, <https://www.gisreportsonline.com>.
- HILL, Fiona, *Why Is Putin Escalating the War in Ukraine?*, *Foreign Affairs*, 22 septembrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- KLAIN, Doug, „Mobilization Can’t Save Russia’s War”, *Foreign Policy*, 4 octombrie 2022, <https://foreignpolicy.com>.
- LEONARD, Mark, „Preparing for the Long War”, *Project Syndicate*, 26 septembrie 2022, <https://www.project-syndicate.org>.
- ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE, *Memorandum on security assurances in connection with Ukraine’s accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, 5 decembrie 1994, <https://treaties.un.org>.

- 260 ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE, *With 143 Votes in Favour, 5 Against, General Assembly Adopts Resolution Condemning Russian Federation's Annexation of Four Eastern Ukraine Regions*, 12 octombrie 2022, <https://press.un.org>.
- PUTIN, Vladimir, „On the Historical Unity of Russians and Ukrainians”, *Kremlin.ru*, 12 iulie 2021, <http://en.kremlin.ru>.
- PUTIN, Vladimir, „Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people's republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia”, *The Kremlin*, 30 septembrie 2022, <http://en.kremlin.ru>.
- STANOVAYA, Tatiana, „Putin's Apocalyptic End Game in Ukraine”, *Foreign Affairs*, 6 octombrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- TENZER, Nicholas, *Ukraine: The Real Lesson of Realism*, 10 octombrie 2022, <https://tenzerstrategics.substack.com>.
- VINDMAN, Alexander & Dominic Cruz Bustillos, „Build Ukraine Back Better”, *Foreign Affairs*, 18 iulie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- ZAGORODNYUK, Andriy, „Ukraine's Path to Victory”, *Foreign Affairs*, 12 octombrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- „Some 4.5 million Ukrainians temporarily without power, says Zelensky”, *France24*, 3 noiembrie 2022, <https://www.france24.com>.

Laitmotive ale propagandei de război utilizate de Rusia în conflictul armat cu Ucraina

Gheorghe-Ilie Fârte

Introducere

Pentru a-și procura de la alții lucrurile dorite, persoanele și popoarele recurg fie la tranzacții voluntare, fie la violență. În cazul tranzacțiilor voluntare, părțile implicate *descoperă* prin negociere o zonă de câștig mutual. Ele oferă altora anumite beneficii (de care se pot dispensa) pentru a primi la schimb alte beneficii (pe care le apreciază mai mult). Prin contrast, părțile care recurg la violență încearcă să *impună* o zonă de câștig unilateral în care să-și poată maximiza beneficiile dorite pe seama celorlalți. Ghidați de interesul propriu bine înțeles, participanții la tranzacțiile voluntare au capacitatea și motivația de a investiga cu obiectivitate faptele relevante. Ei tind să respecte în comunicare standardul veridicității, iar atunci când – involuntar – se abat de la el, nu ezită să restabilească adevărul spuselor lor. Guvernați de interesul egoist de a-și maximiza profitul, agresorii din tranzacțiile involuntare sunt indiferenți sau chiar ostili față de adevăr. Atunci când trebuie să comunice cu privire la conduita lor, ei tind să prezinte faptele în mod distorsionat și tendențios astfel încât pretențiile și acțiunile lor să poată fi privite ca rezonabile de un public neavizat. Evident, în viața socială, tranzacțiile voluntare și conflictele violente apar mult mai frecvent în versiuni hibride decât în formă pură. Cu toate acestea, este relativ ușor să ne dăm seama când predomină principiul *quid pro quo* și când prevalează principiul aservirii voinței celuiilalt.

Conflictele armate dintre state sunt jocuri cu sumă nulă, în care una dintre părți – *agresorul* – încearcă să-și impună condițiile asupra celeilalte părți, anume *victima*. Deși toate statele implicate în război se declară în legitimă apărare, există întotdeauna o agenție statală care inițiază folosirea violenței, jucând rolul de agresor. Prin însuși faptul că inițiază folosirea violenței, agresorul dovedește că se percepe mai puternic decât victima și crede în victorie. Totuși, în ciuda ascendentului

perceput, agresorul conștientizează prezența riscului de a pierde războiul (din cauza unor factori trecuți cu vederea). Așa cum bine a observat un invitat la emisiunea *Seară cu Vladimir Soloviov* de pe canalul TV Rusia 1, statul care dă un ultimatum altui stat – amenințându-l cu războiul – își dă lui însuși un ultimatum (să câștige războiul)¹. Înfrângerea pe câmpul de luptă pornește aproape întotdeauna numărătoarea inversă pentru guvernanții care au declanșat agresiunea armată.

În ciuda sorților aparent favorabili, orice stat agresor poate fi învins dacă pierde sprijinul armatei, susținerea poporului, loialitatea aliaților și simpatia sau prietenia statelor neutre². Pentru a câștiga, păstra și consolida suportul acestor *stakeholderi*, statul agresor trebuie să facă un efort deliberat și sistematic de a modela percepțiile, de a manipula cognițiile și de a direcționa comportamentele celorlalți în acord cu scopul fundamental urmărit. Cu alte cuvinte, statul agresor trebuie să recurgă la propagandă, mai exact la o specie a *propagandei de război*, care nesocotește sau chiar contrazice standardul veridicității.

Pe 24 februarie 2022, armata rusă a invadat pe un front larg teritoriul Ucrainei, continuând agresiunea începută cu opt ani mai devreme prin ocuparea Crimeii³. Așa cum era de așteptat, acțiunile armate ale Rusiei au fost dublate de o intensă propagandă de război orientată spre demoralizarea Ucrainei, intimidarea aliaților actuali sau potențiali ai Ucrainei, mobilizarea și întărirea spiritului de luptă al armatei, consolidarea sprijinului popular și obținerea simpatiei sau măcar a neutralității binevoitoare din partea statelor neimplicate în conflict.

În consonanță cu celelalte țări membre ale Uniunii Europene și NATO, România și-a declarat susținerea față de Ucraina și, implicit, ostilitatea față de Rusia. La fel ca în celelalte țări partenere, autoritățile române au restricționat fluxul de informații venit din Rusia pentru a feri publicul românesc (atât cât se poate în condițiile societății informaționale globalizate) de eventualele efecte

1. Alfons López Tena (@alfonslopeztana), „On Russia’s primary TV channel, hosted by Putin’s top propagandist Vladimir Solovyov, defeat is forecasted and presented, not as the end of Putin’s regime, but as the end of Russia itself – Like all dictators do, parading as the embodiment of the Fatherland”, Twitter, 27 martie 2022, 11:17 p.m., <https://twitter.com/alfonslopeztana/status/1508176328679469066>, accesat pe 25 octombrie 2022.
2. Arthur Ponsonby, *Falsehood in War-Time*, George Alen & Unwin Ltd., London, 1928, <https://archive.org/details/FalsehoodInWarTime1928>, accesat pe 10 iunie 2021.
3. Escaladarea conflictului dintre Rusia și Ucraina în urma Euromaidanului din februarie 2014 este excelent prezentată în următoarele lucrări: David R. Marples, (ed.), *The War in Ukraine’s Donbas: Origins, Contexts, and the Future*, Central European University Press, Budapest, 2022; Daria Platonova, *The Donbas Conflict in Ukraine: Elites, Protest and Partition*, Routledge, London and New York, 2022; Andrew Wilson, *Ukraine’s Orange Revolution*, Yale University Press, New Haven and London, 2005.

pernicioase ale propagandei de război moscovite. Asemenea restricții s-au aplicat frecvent în situații de conflict și pot fi aduse argumente în sprijinul adopției lor. Pe de altă parte însă, propaganda de război rusă poate și trebuie să se constituie în obiect de investigație științifică. Cunoașterea veridică a laitmotive- lor propagandei de război și a vectorilor de diseminare a informației poate ajuta la contracararea eforturilor propagandistice care sunt menite să submineze coeziunea și moralul propriei societăți.

Scopul cercetării noastre este acela de a evidenția temele fundamentale sau motivele care apar recurent în propaganda de război rusă. În acest sens, apelând la *metoda analizei tematice*, vom analiza mesajele referitoare la războiul din Ucraina care au fost diseminate de oamenii și instituțiile de presă ruse prin prisma „principiilor propagandei de război” așa cum au fost ele prezentate și ilustrate de Arthur Ponsonby¹ și Anne Morelli². Din cauza barierei lingvistice și a restricțiilor privind accesul la sursele de informare ruse, ne limităm analiza la articolele publicate pe site-ul agenției de presă TASS (<https://tass.com>) și la postările de pe Twitter (<https://twitter.com>) care reproduc și comentează intervențiile lui Vladimir Soloviov, considerat de Departamentul de Stat al Statelor Unite „cel mai energic propagandist al Kremlinului”³. În total, au fost analizate 58 de articole de pe site-ul agenției de presă TASS și 40 de postări de pe Twitter cu fragmente din emisiunea *Seară cu Vladimir Soloviov* de pe canalul TV Rusia 1. În cazul articolelor redundante, în care s-a făcut referire aproape textual la aceeași informație, am citat doar unul dintre ele.

În cele ce urmează, vom diferenția propaganda de război de alte tipuri de propagandă și vom corela „principiile” sau, mai bine zis, (lait)motivele propagandei de război cu articolele de presă de pe site-ul TASS și cu postările de pe Twitter care le ilustrează.

De la propagandă la propaganda de război a agresorului

În ciuda conotațiilor negative care îi sunt atribuite, *propaganda în general* nu are nimic reprobabil. Definită drept „încercarea deliberată [și] sistematică de a modela percepțiile, de a manipula cognițiile și de a direcționa comportamentul

1. *Ibidem*.

2. Anne Morelli, *Die Prinzipien der Kriegspropaganda*, ediția a 2-a, Klampen Verlag, Springe, 2014.

3. US Department of State, „Faces of Kremlin Propaganda: Vladimir Solovyov”, *US Department of State*, 31 martie 2022, <https://www.state.gov/disarming-disinformation/faces-of-kremlin-propaganda/vladimir-solovyov>, accesat pe 25 octombrie 2022.

pentru a obține un răspuns care promovează intenția propagandistului”¹, „managementul atitudinilor colective prin manipularea simbolurilor semnificative”² sau „efortul îndreptat sistematic către câștigarea suportului popular pentru o opinie sau curs al acțiunii”³, propaganda joacă un rol esențial în prezervarea instituțiilor sociale, cristalizarea opiniei publice și menținerea coeziunii unei societăți. Fără propagandă, ar fi greu de încheșat și armonizat interesele colective din viața economică, socială, politică și culturală a unei societăți deschise și pluraliste. De altfel, Edward Bernays folosea termenul de „propagandă” ca sinonim pentru cel de „relații publice”⁴.

Propaganda în sine nu este reprobabilă chiar dacă vizează în mod esențial configurarea și consolidarea unor „scurtcircuite” (*shortcuts*) pentru înțelegere și acțiune⁵. Propagandiștii folosesc frecvent simboluri, sloganuri, formule de efect sau meme pentru a simplifica informația despre anumite persoane publice, programe politice, produse, companii sau situații. Este adevărat că acești „simplificatori de informație” duc uneori la o cunoaștere reduționistă, stereotipă sau caricaturală din partea publicului larg. Pe de altă parte însă, aceste „scurtcircuite” propagandistice oferă o *informație minimală și atractivă* despre realități complexe și în parte străine maselor largi de oameni. Persoanele cu interese superioare de cunoaștere pot corija și completa din alte resurse informațiile primite pe cale propagandistă.

În plus, propaganda face ca ideile să devină „acționabile”, solidarizând și mobilizând categorii largi de populație în direcția unor scopuri colective. Spre exemplu, democrația politică, economia de piață și religia nu pulsează în prezența unor adevăruri neutre și indiferente, ci sub influența mesajelor propagandistice deopotrivă rezonabile și încărcate emoțional. Mesajele propagandistice sunt cele care îmboldesc masele largi de oameni să voteze, să cumpere produse sau să participe la serviciile religioase, iar nu teoriile politologilor, legile economice sau dogmele teologice.

Dacă este subordonată standardului veridicității, nici *propaganda de război* în sine nu este reprobabilă. Din cauza iureșului de evenimente dramatice pe care-l generează, războiul creează un climat de anxietate, confuzie și tensiune.

1. Garth S. Jowett, Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, ediția a 5-a., Sage Publications, Thousand Oaks (CL), 2012.
2. David R. Willcox, *Propaganda, the Press and Conflict: The Gulf War and Kosovo*, Routledge, London and New York, 2005, p. 10.
3. Edward L. Bernays, *Propaganda*, Liveright Publishing Company, New York, 1928, p. 21, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.275553/page/n3/mode/2up>, accesat pe 10 iunie 2021.
4. *Ibidem*.
5. Edward L. Bernays, „Molding Public Opinion”, in *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 179, 1935, p. 84, DOI: 10.1177/000271623517900111.

În acest climat excepțional, masele devin excesiv de credule, putând cădea ușor pradă diseminatorilor de zvonuri. Războiul reclamă înflăcărarea pasiunii (patriotice) pentru a putea fi acceptate pierderile de vieți omenești, pagubele materiale și privațiunile de tot felul. Războiul necesită mobilizarea și încordarea supremă a tuturor resurselor umane și materiale ale unui popor. Războiul cere eforturi constante de a ridica moralul militarilor și civililor¹. Pentru a răspunde la toate aceste provocări, țara care devine victima unei agresiuni armate trebuie să beneficieze de sprijinul propagandei de război.

Propaganda de război aduce statului supus agresiunii, printre altele, următoarele avantaje:

- împiedică inamicul să domine cu propriile mesaje și narațiuni spațiul informațional al țării;
- satisface cu informații pertinente (organizate ca scurtcircuite) nevoia de cunoaștere a publicului larg;
- creează și menține o stare de elan patriotic în care sacrificiile materiale și umane să fie general acceptate;
- menține moralul armatei și a întregului popor în situațiile de cumpănă inerente oricărui război.

În practicarea propagandei de război, victima agresiunii armate are tot interesul să-și subordoneze platforma de mesaje standardului veridicității. Doar adevărul îi poate confirma statutul de victimă aflată în situația de legitimă apărare și îi poate asigura simpatia sau sprijinul țărilor neutre. Diseminarea cu bună știință a unui neadevăr ar afecta credibilitatea victimei într-o măsură mult mai mare decât pe cea a agresorului. Spre exemplu, afirmația neverificată a lui Volodimir Zelenski că cele două rachete care au lovit Polonia au fost trase de partea rusă a trezit vii critici în sfera mediatică euro-atlantică (în special pe rețelele sociale) în ciuda simpatiei generale pentru cauza ucraineană².

Spre deosebire de victima agresiunii, statul agresor folosește premeditat și sistematic minciuna ca armă eficientă pentru a-și justifica deciziile costisitoare și nedrepte, pentru a-și amăgi propriul popor, pentru a induce în eroare inamicul și pentru a câștiga simpatia neutrilor³. *Propaganda de război mincinoasă* încearcă să speculeze:

1. Arthur Ponsonby, *loc.cit.*

2. Tom Elliott (@tomselliott), „Zelenskyy yesterday: ‘Terror is not limited to our national borders. Russian missiles hit Poland ... NATO territory. This is a Russian missile attack on collective security – a very significant escalation. We must act’”, Twitter, 16 noiembrie 2022, 2:04 p.m., <https://twitter.com/tomselliott/status/1592851112654032898>, accesat pe 17 noiembrie 2022.

3. Arthur Ponsonby, *op.cit.*, p. 13.

- sugestibilitatea și credulitatea sporită a maselor în situații de criză extremă;
- viteza de circulație crescută a mesajelor;
- împușinarea momentelor de reflecție critică;
- dificultatea de a restabili prompt adevărul cu privire la faptele aflate în vizorul opiniei publice.

Propagandiștii statului agresor inventează sau distorsionează fapte, „relevă” circumstanțe ascunse și colorează cu emoții violente tabloul conflictului astfel încât justețea propriei cauze și răutatea absolută a inamicului să pară incontestabile¹.

Este demn de remarcat faptul că propaganda exercitată de un regim autoritar și agresiv nu se limitează la justificarea cvasirațională a propriilor decizii, la persuadarea părților cointeresate sau la îndoctrinarea propriului popor. Așa cum excelent a argumentat Haifeng Huang, ea are și o dimensiune *nepersuasivă*, axată pe *semnalizarea tăriei regimului* în menținerea controlului politic și impunerea unui anumit raport de forțe². Regimurile autoritare și agresive știu prea bine că unele mesaje sunt atât de inepte sau contrazic atât de flagrant realitatea încât nu le poate crede nimeni. Cu toate acestea, mașina de propagandă a regimului le diseminează constant prin canalele media pentru a semnaliza hotărârea neînduplecată de a domina și de a menține controlul chiar și în răspărul realității.

Propaganda de război a Rusiei în războiul de agresiune contra Ucrainei

Declanșată pe 24 februarie 2022, invazia armatei ruse în Ucraina nu a marcat începutul unei agresiuni, ci o escaladare dramatică a unui conflict armat deja existent. Imediat după victoria Revoluției Euromaidan din februarie 2014, care a orientat Ucraina spre Occident, Rusia a ocupat militar Crimeea, mai întâi sub acoperire, iar mai apoi în mod deschis. În mai puțin de o lună, s-a organizat un simulacru de referendum privind statutul Crimeii, liderii proruși ai provinciei au declarat independența „Republicii Crimeea” și au cerut imediat încorporarea acesteia în Federația Rusă, iar, în final, Consiliul Federației și Vladimir Putin au ratificat actul de anexare. Pe același model de destabilizare, în regiunea Donbas, au apărut mai întâi proteste pașnice ale populației rusofone față de noile autorități de la Kiev. Protestele au căpătat amploare și au devenit violente. Cu sprijinul Rusiei, protestatarii au ocupat clădirile publice, au proclamat independența Republicilor

1. *Ibidem*, pp. 13-16.

2. Haifeng Huang, „Propaganda as Signaling”, in *Comparative Politics*, vol. 47, nr. 4, 2015, p. 420, <http://www.jstor.org/stable/43664158>, accesat 1 februarie 2021.

Donețk și Luhansk și au organizat miliții de apărare a mișcării separatiste în fața trupelor trimise de noile autorități de la Kiev pentru a restabili ordinea. Luptele dintre forțele guvernamentale și milițiile separatiste au continuat, cu câteva întreruperi datorate acordurilor de pace Minsk I (5 septembrie 2014) și Minsk II (12 februarie 2015), până la invazia rusă din 24 februarie 2014. Pe schema de acțiune folosită în Crimeea, „Republica Populară Donețk” și „Republica Populară Luhansk” și-au declarat independența, au depus cerere de încorporare în Federația Rusă și s-au pus sub protecția autorităților de la Moscova¹.

Evident, războiul actual dintre Rusia și Ucraina este un fenomen mult mai complex decât lasă să se vadă o prezentare succintă de evenimente importante. Pentru a-l înțelege mai bine, ar trebui să ținem cont de tribulațiile statului independent Ucraina după destrămarea Uniunii Sovietice, de relațiile pe care le-au avut popoarele născute din matca Rusiei Kievene atât între ele însele, cât și cu popoarele vecine, dar și de modificarea structurilor internaționale de securitate după destrămarea Tratatului de la Varșovia și extinderea NATO². În spațiul restrâns al acestui articol, vom face referire la asemenea date contextuale doar în măsura în care au relevanță directă pentru analiza mesajelor propagandistice ale Kremlinului.

În cele ce urmează, vom pune în corespondență mesajele de propagandă rusești publicate pe site-ul agenției de presă TASS și Twitter cu „princiipiile” sau laitmotivele propagandei de război formulate și ilustrate (cu exemple din războaiele secolului XX) de Arthur Ponsonby și Anne Morelli:

- (1) Noi nu am dorit războiul și doar ne apărăm;
- (2) Inamicul nostru este singurul vinovat pentru acest război;
- (3) Liderul țării inamice este răul absolut, asemenea Diavolului;
- (4) Noi nu suntem animați de interese egoiste, ci apărăm o cauză nobilă;
- (5) Inamicul nostru a comis atrocități cu premeditare; faptele aparent similare comise de oamenii noștri au fost greșeli neintenționate;
- (6) Inamicul nostru a folosit sau vrea să folosească arme ilegale;
- (7) Pierderile proprii sunt mici, însă cele ale inamicului sunt considerabile;
- (8) Cauza noastră este sprijinită de intelectuali, artiști și alte personalități prestigioase;
- (9) Cauza noastră este sfântă;

1. David R. Marples, *op.cit.*; Daria Platonova, *op.cit.*; Andrew Wilson, *op.cit.*

2. Bohdan Harasymiw, *Post-Communist Ukraine*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Edmonton and Toronto, 2002; Serhii Plokhyy, *The Frontline: Essays on Ukraine's Past and Present*, Harvard Ukrainian Research Institute, Cambridge (MA), 2021; Marc Miles Vaughn, *The History of Ukraine and Russia: The Tangled History that Led to Crisis*, History Demystified, 2022.

- 268 (10) Oricine aruncă o umbră de îndoială asupra cauzei noastre ajută inamicul și este un trădător;
(11) Totul decurge conform planului; victoria este aproape.

Așa cum vom vedea, aceste laitmotive sunt inegal folosite în propaganda de război a Rusiei. În plus, ele au o încărcătură diferită în raport cu propaganda de război folosită în războaiele anterioare.

Noi nu am dorit războiul și doar ne apărăm

Dreptul la legitimă apărare a fost invocat încă de președintele Vladimir Putin în discursul ținut în dimineața zilei de 24 februarie 2022, când a anunțat începutul „operațiunii militare speciale”¹. Mai exact, Putin a susținut că nu are în plan ocuparea teritoriului ucrainean, ci

- protejarea populației din Donbas de umilințele și genocidul la care a recurs regimul de la Kiev,
- demilitarizarea și denazificarea Ucrainei;
- aducerea în fața justiției a celor care au comis crime sângeroase împotriva civililor².

Declarația lui Vladimir Putin privind desfășurarea operațiunii militare speciale ca fiind luată doar în ultimă instanță și numai în scop de apărare a fost reiterată constant și aproape în aceiași termeni de politicienii și jurnaliștii ruși³.

Odată cu prelungirea războiului, responsabilii politici și militari, dar și oamenii din presă au dezvoltat tema atacului în legitimă apărare pe mai multe direcții. Relatând – imediat după invadarea Ucrainei – discuțiile lui Vladimir Putin cu ministrul Apărării Serghei Șoigu, și cu șeful Statului-Major General, Valeri Gerasimov, TASS s-a mărginit să repete că operațiunea specială din Ucraina a fost lansată doar „după ce liderii republicilor din Donbas au cerut ajutor”⁴.

1. Paul Craig Roberts, „Here Is the Full Text of Putin’s Speech This Morning, Feb 24, 2022”, *Paul Craig Roberts: Institute for Political Economy*, 24 februarie 2022, <https://www.paulcraigroberts.org/2022/02/24/here-is-the-full-text-of-putins-speech-this-morning-feb-24-2022>, accesat pe 27 martie 2022.
2. *Ibidem*.
3. TASS, „Special operation in Donbass to be intensified”, TASS: Russian News Agency, 11 aprilie 2022, <https://tass.com/world/1435707>, accesat pe 20 septembrie 2022; TASS, „Russia begins another stage of special military operation in Ukraine, says Lavrov”, TASS: Russian News Agency, 19 aprilie 2022, <https://tass.com/defense/1439691>, accesat pe 20 septembrie 2022.
4. TASS, „Putin meets with Russian defense minister and chief of general staff”, TASS: Russian News Agency, 27 februarie 2022, <https://tass.com/politics/1412577>, accesat pe 20 septembrie 2022.

O lună mai târziu, șeful delegației ruse în discuțiile cu Ucraina, consilierul prezidențial Vladimir Medinski, a declarat că Rusia a fost forțată să înceapă o operațiune în Ucraina, deoarece existau „dovezi de necontestat că Kievul se pregătea pentru o ofensivă în Donbas”. Potrivit aceluiași demnitar, Ucraina ar fi practicat un „genocid total” asupra locuitorilor din Donbas, ar fi lucrat la crearea de arme biologice, ar fi ridicat public problema reînarmării nucleare și ar fi urmărit instalarea unor baze militare NATO pe teritoriul său¹. Într-un interviu acordat cotidianului *Rossiyskaya Gazeta*, secretarul Consiliului de Securitate al Rusiei, Nikolai Patrușev, a etichetat Ucraina drept „cap de pod neo-nazist creat de Occident în apropierea granițelor ruse”. Operațiunea de demilitarizare și denazificare ar fi fost menită să înlăture amenințarea unei Ucraine „întărite cu armament (...), în special în ceea ce privește dezvoltarea și utilizarea armelor nucleare, chimice și biologice”². Dificultățile redutabile întâmpinate în desfășurarea invaziei militare și pierderile enorme suferite de Rusia, l-au făcut pe șeful adjunct al administrației prezidențiale ruse, Magomedsalam Magomedov, să declare că „decizia de a lansa operațiunea militară specială în Ucraina nu a fost una ușoară, ci necesară, iar președintele Vladimir Putin nu a avut altă opțiune, având în vedere pericolele existente”³. Aceste pericole ar fi fost, în opinia lui, sprijinul deschis și promovarea ideologiei neonaziste, militarizarea rapidă a Ucrainei și solicitările constante pentru anexarea teritoriilor ruse⁴.

Dacă articolele de pe site-ul agenției de presă TASS par relativ sobre, intervențiile lui Vladimir Soloviov și ale invitaților lui din cadrul emisiunii *Seară cu Vladimir Soloviov* au devenit – odată cu prelungirea războiului – din ce în ce mai radicale, ofensatoare și departe de adevăr. Astfel, Ucraina este considerată o „țară grav bolnavă”, „saturată cu arme de către NATO” și care îi urăște pe ruși așa cum Cain l-a urât pe Abel. Potrivit lui Vladimir Soloviov, „dacă nu ar fi fost 24 februarie, ar fi fost ruine și sute de mii de morți”. Același propagandist a adăugat că Rusia nu se apără doar de Ucraina, ci de Europa, de NATO și de „răul absolut care vine din Occident”⁵. În altă parte, pentru a scuza eșecurile operațiunii

1. TASS, „Russia’s negotiator says proof is incontrovertible Kiev was preparing to attack Donbass”, TASS: Russian News Agency, 30 martie 2022, <https://tass.com/world/1429805>, accesat pe 20 septembrie 2022.
2. TASS, „Russia set to rout Neo-Nazism bridgehead in Ukraine created by West, says security chief”, TASS: Russian News Agency, 26 aprilie 2022, <https://tass.com/world/1443461>, accesat pe 20 septembrie 2022.
3. TASS, „Russia had no other choice but to launch special military operation, says official”, TASS: Russian News Agency, 3 noiembrie 2022, <https://tass.com/defense/1532165>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
4. *Ibidem*.
5. Julia Davis (@JuliaDavisNews), „Meanwhile in Russia: top propagandist Vladimir Solovyov was dispatched to address the youth. He lied up a storm, mixed trash talk

militare din Ucraina, el a supralicitat afirmând că „[Rusia luptă] împotriva unei coaliții formate din 53 de țări, împotriva unui complex militar industrial care are un buget de 1.000 de miliarde de dolari”¹.

Justificarea operațiunii militare din Ucraina prin prisma dreptului la legitimă apărare este flagrant contrazisă de realitate. Rusia luptă doar împotriva Ucrainei, iar nu împotriva NATO, a Europei, a Occidentului sau a unui complex militar-industrial format din 53 de state. Asemenea Rusiei, Ucraina are aliați. Faptul că statele care susțin moral și material Ucraina sunt mai numeroase și mai bogate decât cele care sprijină Rusia nu schimbă datele problemei. Ucraina s-a constituit ca stat suveran și independent în limitele Constituției URSS², în conformitate cu voința cetățenilor ei și în acord cu dreptul internațional. Declarația privind suveranitatea de stat a Ucrainei adoptată de Sovietul Suprem al Ucrainei la 16 iulie 1990, cele două referendumuri din 17 martie 1991 privind suveranitatea Ucrainei și relațiile acesteia cu URSS, actul de proclamare a independenței Ucrainei adoptat de Sovietul Suprem al Ucrainei pe 24 august 1991, precum și referendumul de la 1 decembrie 1991 prin care peste 90% din electoratul prezentat la urne a votat pentru susținerea acestui act constituie un temei solid pentru un stat ucrainean suveran și independent, cu un teritoriu indivizibil și inviolabil. Acceptarea Acordului trilateral privind armele nucleare în ianuarie 1994, ratificarea Tratatului de reducere a armelor strategice (START-1) în februarie 1994 și aderarea la Tratatul de neproliferare nucleară în noiembrie 1994 dovedesc voința de pace a Ucrainei³ și hotărârea de a nu apela la arme de distrugere în masă (nucleare, chimice sau biologice). De altfel, Rusia nu a prezentat nicio probă credibilă că Ucraina are în pregătire asemenea arme. În sfârșit, Tratatul de prietenie, cooperare și parteneriat semnat de președinții Ucrainei și Rusiei la sfârșitul lunii mai 1997 – prin care ambele părți au confirmat și recunoscut inviolabilitatea frontierelor lor existente – este incompatibil cu pretenția Rusiei de a modifica unilateral granița cu Ucraina având statutul de victimă a unei agresiuni.

with biblical references & veiled nuclear threats & told the young to get ready to march to the front as soon as they're old enough. Watch this mess”, Twitter, 7 noiembrie 2022, 12:57 a.m., <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/158939-1642653786112>, accesat pe 10 noiembrie 2022.

1. Julia Davis (@JuliaDavisNews), „Watch this roundup of clips, featuring panicked Kremlin propagandists on several state TV programs, discussing impressive gains by Ukraine’s Armed Forces in reclaiming control over Ukrainian territory”, Twitter, 9 septembrie 2022, 9:50 p.m., <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/15683-10989149605888>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
2. TASS, „Right to secession from USSR was ‘time bomb’ under its statehood”, TASS: Russian News Agency, 12 iulie 2021, <https://tass.com/politics/1313211>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
3. Bohdan Harasymiw, *op.cit.*

De altfel, modificarea unilaterală a graniței Rusiei cu Ucraina nici nu pare a avea o clauză de închidere. Pe lângă Crimeea, Donețk și Luhansk, Rusia a organizat anexarea regiunilor Zaporojie și Herson. Acordul de anexare a fost semnat pe 30 septembrie 2022, granițele exacte ale acestor regiuni urmând a fi stabilite ulterior¹. Țara care ocupă militar și încorporează succesiv bucăți din teritoriul unui stat vecin nu se poate prevala de statutul de victimă decât prin sfidarea logicii și a simțului comun, mai ales dacă ia în considerare – cu lăcomie – felul în care noile provincii cucerite pot susține propria economie².

Inamicul nostru este singurul vinovat pentru acest război

Al doilea laitmotiv din propaganda de război a agresorului presupune exonerarea sa de orice responsabilitate și culpabilizarea exclusivă a victimei pentru calamitățile produse de război. Așa cum era de așteptat, în ochii Kremlinului, vina pentru declanșarea „operațiunii militare speciale” o poartă exclusiv liderii ucraineni (în special pe Volodimir Zelenski) și NATO. În acest sens, Dmitri Medvedev, vicepreședintele Consiliului de Securitate al Rusiei, a declarat că războiul din Ucraina putea fi evitat „dacă guvernanții ucraineni ar fi căpătat curaj și ar recunoscut realitățile”, „dacă guvernanții ucraineni nu și-ar fi persecutat propria populație din Donețk și Luhansk timp de opt ani” și „dacă NATO nu ar fi încurajat aspirațiile nord-atlantice ale Ucrainei”³. La rândul său, ministrul rus de Externe Serghei Lavrov, la dezbaterile generale din cadrul celei de-a 77-a sesiuni a AG a ONU, a susținut că decizia de a declanșa operațiunea militară din Ucraina a fost cauzată de „incapacitatea Occidentului de a ajunge la un acord [cu Rusia]” și de „războiul Kievului împotriva propriului popor”. Operațiunea militară specială ar fi avut scopul de „a proteja rușii și alți rezidenți din Donbas” și de „a elimina amenințările la adresa securității [Rusiei] pe care NATO le plantase în mod persistent pe pământul ucrainean”⁴.

1. Interfax, „Agreements on admission of LPR, DPR, Kherson and Zaporizhzhya regions to Russia signed in Kremlin”, *Interfax*, 30 septembrie 2022, <https://interfax.com/newsroom/top-stories/83457>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
2. Julia Davis (@JuliaDavisNews), „Meanwhile on Russian state TV: host Vladimir Solovyov and State Duma member Alexander Babakov discuss how Moscow can use stolen Ukrainian territories to prop up Russia’s failing economy. As you must know by now, this was never about NATO or the Nazis – only aggression and conquest”, Twitter, 26 iulie 2022, 6:29 p.m., accesat pe 10 noiembrie 2022.
3. TASS, „Russia’s special military operation in Ukraine goes under moderate scenario”, TASS: Russian News Agency, 27 august 2022, <https://tass.com/politics/1498901>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
4. TASS, „Decision on special military operation triggered by West’s inability to negotiate”, TASS: Russian News Agency, 25 septembrie 2022, <https://tass.com/politics/1512929>, accesat pe 10 noiembrie 2022.

Evaluând critic și obiectiv conduita tuturor părților implicate, se poate argumenta ideea că nici Ucraina, nici NATO nu au ținut cont întotdeauna de interesele legitime ale Rusiei atât cât s-ar fi convenit. Spre exemplu, după destrămarea Blocului Estic, a Tratatului de la Varșovia și a URSS, Rusia s-a trezit singură în fața unei alianțe militare – NATO – care s-a extins inclusiv în fosta ei zonă de influență și și-a asumat obiective globale, dincolo de cele pentru care a fost creată în timpul Războiului Rece. Sentimentul de vulnerabilitate a putut fi accentuat de dorința, exprimată public, a unor state din fosta Uniune Sovietică (Ucraina și Georgia) de a intra în NATO. Or, documentul adoptat la summitul OSCE de la Istanbul în 1999 stipulează în art. 8 din secțiunea a II-a că „statele membre nu-și vor întări securitatea pe seama securității altor state”¹. Este rezonabil să acceptăm că Ucraina și NATO ar fi putut și ar fi trebuit să facă mai mult pentru a liniști temerile Rusiei cu privire la propria ei securitate. Pe de altă parte, autoritățile ucrainene instalate la putere după Revoluția Euromaidan ar fi putut da asigurări mai temeinice populației rusofone din Ucraina că orientarea euro-atlantică a țării nu le va afecta identitatea etnică, folosirea limbii materne și cultivarea unor relații privilegiate de colaborare economică și culturală cu Rusia.

Recunoașterea acestor neajunsuri ale Ucrainei și NATO în negocierile cu Rusia nu justifică în niciun fel agresiunile repetate ale Rusiei. Mai mult, declarațiile repetate ale Kremlinului că negocierile cu Ucraina înseamnă de fapt recunoașterea și acceptarea condițiilor stabilite de Rusia au impus o zonă de câștig unilateral, improprie pentru desfășurarea unor negocieri autentice. De altfel, și după declanșarea operațiunii militare speciale, Kremlinul i-a invitat pe liderii ucraineni la negocieri”, cerându-le să accepte pur și simplu măsurile luate de acesta.

Liderul țării inamice este răul absolut, asemenea Diavolului

Demonizarea inamicului este un principiu al propagandei de război pe care îl aplică *toate* părțile aflate în conflict, însă agresorul recurge pe o scară mult mai largă la insulte și invective pentru a incita la ură împotriva inamicului. Sub acest aspect, propaganda de război rusă a trecut succesiv de la critici severe aduse președintelui Zelenski la demonizarea lui și a tuturor guvernanților ucraineni, la denigrarea luptătorilor ucraineni și a întregului popor ucrainean, respectiv la insultarea țărilor și liderilor politici care susțin cauza ucraineană.

Astfel, într-un articol publicat pe site-ul TASS, președintele Zelenski a fost etichetat ca „persoană cu care este imposibil de negociat” întrucât a respins prin decret recunoașterea de către Rusia a independenței Crimeii, a Republicilor Populare Donețk și Luhansk, precum și a regiunilor Zaporojie și Herson. Pe

1. OSCE, „Istanbul Document 1999”, *Organization for Security and Co-operation in Europe*, <https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/39569.pdf>, accesat pe 10 martie 2022.

deasupra, acesta a susținut rezoluția Consiliului de Securitate și Apărare al Ucrainei privind imposibilitatea discuțiilor cu președintele rus Vladimir Putin¹. Criticilor exagerate, dar totuși decente, diseminate de TASS li s-au adăugat invective greu de reprodus ale moderatorului și invitațiilor emisiunii

Seară cu Vladimir Soloviov. În ochii acestora, Volodimir Zelenski este un „demon mic” care „acționează în numele răului total” purtând „roba acceptării și toleranței”². Același Volodimir Zelenski nu ar fi nici evreu, nici credincios, ci o „lepădătură nazistă” și un „diavol mic”³. El ar conduce Ucraina împreună cu un „guvern nazist satanist”⁴, format din „pederaști care neagă esența umanității”, care „promovează valori pederastice” și care „consumă droguri”⁵. Armata ucraineană ar fi formată din „trupe naziste”⁶ puse sub comanda „autorităților banderite naziste ucrainene”, care practică „genocidul împotriva populației ruse sau vorbitoare de limbă rusă”, dar și „împotriva celor care nu acceptă valorile naziste LGBT-transgender”⁷.

Întrucât a criticat aspru Rusia, înaltul reprezentat al Uniunii Europene pentru afaceri externe, Josep Borrell, a fost făcut la aceeași emisiune a lui Vladimir

1. TASS, „Zelensky impossible to negotiate with, talks out of the question”, TASS: Russian News Agency, 11 noiembrie 2022, <https://tass.com/politics/1535411>, accesat pe 13 noiembrie 2022.
2. Timothy Snyder (@TimothyDSnyder), „The Kremlin’s main propagandist wants more terror in order to defeat Satan”, Twitter, 12 noiembrie 2022, 5:54 p.m., <https://twitter.com/TimothyDSnyder/status/1591459405362778114>, accesat pe 13 noiembrie 2022.
3. Julia Davis (@JuliaDavisNews), „Meanwhile on Russian state TV: along with losing his Italian villas to sanctions, state TV host Vladimir Solovyov seems to have lost his mind. This messaging – portraying Ukrainians as ‘satanic Nazis’ and claiming Zelensky is not a Jew – is commonplace on Kremlin-controlled state TV”, Twitter, 9 aprilie 2022, 7:46 p.m., <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/15128342359-37267716>, accesat pe 15 septembrie 2022.
4. *Ibidem.*
5. Francis Scarr (@francis_scarr), „If you thought you’d seen it all from Vladimir Solovyov, think again. In his latest tirade, he calls Russia’s invasion of Ukraine a ‘counterattack’ launched in response to eight years of Ukrainian ‘genocide against those who won’t accept LGBT, transgender-Nazi values’”, Twitter, 1 noiembrie 2022, 8:37 p.m., https://twitter.com/francis_scarr/status/1587514273688854530, accesat pe 13 noiembrie 2022.
6. Anton Gerashchenko (@Gerashchenko_en), „Solovyev is holding grudges against CSTO for not protecting Russia against NATO”, Twitter, 16 noiembrie 2022, 12:35 p.m., https://twitter.com/Gerashchenko_en/status/1592828699224969216, accesat pe 17 noiembrie 2022.
7. Francis Scarr (@francis_scarr), *loc.cit.*

Soloviov „succesor al Diviziei Albastre”¹, „ticălos”, „gură spurcată” și „admirator al lui Franco”². Trecând de la persoane la state sau organizații internaționale, aceiași propagandiști s-au referit la țările baltice cu eticheta „diemiratele tribaltice naziste”³, iar la țările NATO, cu apelativul „Hitler colectiv”⁴.

Mult mai grave decât insultele menționate mai sus sunt analogiile care dezumanizează apărătorii independenței și suveranității Ucrainei. O asemenea analogie forțată este prezentă în următoarea afirmație: „Când doctorul deparazitează o pisică într-o operație specială, este război pentru viermi, însă este o purificare pentru pisică”⁵. Asemenea practici de dezumanizare a inamicului (prin asocierea lui cu un animal respingător și dăunător) au fost folosite de regimul nazist în perioada celui de-al Doilea Război Mondial pentru a-și justifica genocidul împotriva poporului evreu. Etichetele infamante și insultele sunt mijloace de învolburare a mâniei; folosirea lor echivalează cu un îndemn la violențe și crime.

Noi nu suntem animați de interese egoiste, ci apărăm o cauză nobilă

Deși luptă cu mijloace violente pentru impunerea unei zone de câștig unilateral în relația cu victima, țara agresoare tinde să-și evedențieze moderația și bunele intenții. Astfel, invazia declanșată pe 24 februarie 2022 nu este recunoscută

1. Divizia Albastră a fost o unitate spaniolă de voluntari care a luptat de partea Germaniei Naziste pe frontul antisovietic în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.
2. Francis Scarr (@francis_scarr), “The latest target of Vladimir Solovyov’s ire is EU foreign policy chief Josep Borrell. The Kremlin alleges that he called Russia ‘fascist’, but his spokesman said there had been a translation error”, Twitter, 6 septembrie 2022, 2:00 p.m., https://twitter.com/francis_scarr/status/1567105516-479942657, accesat pe 15 septembrie 2022.
3. Sith-Gay Lapdog (@SithGayLavrov), “Dear following, hoping you all appreciate what difficult job poor Sergei has, making diplomatic compromise with countries outside Russia, compared with complete nutters inside Russia such as our top propagandist Vladimir Solovyov!”, Twitter, 18 August 2022, 9:53 p.m., <https://twitter.com/SithGayLavrov/status/1560339201039663116>, accesat pe 15 septembrie 2022.
4. Visegrád (@visegrád), „Russia’s most famous journalists and ‘experts’ saying on state TV that nuclear war with NATO maybe wouldn’t be that bad after all since the Russians will go to heaven, while the Westerners...”, Twitter, 27 aprilie 2022, 11:59 p.m., <https://twitter.com/visegrad24/status/1519420947585015810>, accesat pe 15 septembrie 2022.
5. Blake (@Blakeswort), „Vladimir Solovyov, der bekannteste Talker Russlands, fordert nichts weiter als einen Genozid in der Ukraine. ‘Wenn der Doktor in einer Spezialoperation eine Katze entwurmt, ist es für die Würmer Krieg. Für die Katze ist es eine Reinigung’”, Twitter, 20 iulie 2022, 5:50 p.m., <https://twitter.com/BlakesWort/status/1549768702677196800>, accesat pe 15 septembrie 2022.

de liderii ruși ca război de agresiune, ci ca operațiune militară specială”. Această operațiune s-ar desfășura, după cum a afirmat vicepreședintele Consiliului de Securitate al Rusiei, Dmitri Medvedev, „în conformitate cu un scenariu moderat”, exclusiv „împotriva armatei ucrainene”¹. O declarație asemănătoare a făcut reprezentantul permanent al Rusiei la ONU, Vasily Nebenzya, într-un interviu pentru BBC: „Operațiunea militară specială rusă în Ucraina se desfășoară conform programului. (...) Bombardăm doar ținte militare. Nu îngropăm infrastructura civilă a Ucrainei sub un covor de bombe”².

Pe aceeași linie, liderul cecen Ramzan Kadırov, după ce a menționat numărul combatanților ceceni implicați pe teatrele de operațiuni din Ucraina, a ținut să adauge că trupele cecene „au distribuit 20 000 de tone de ajutoare umanitare în teritoriile eliberate”³. Mediatizarea acțiunilor umanitare a fost gândită, destul de probabil, ca o contrapondere la percepția publică despre ferocitatea luptătorilor ceceni.

Aceste afirmații privind bunele intenții și moderația părții ruse contrastează cu realitatea crudă a războiului și cu scopurile declarate ale propagandiștilor din mass-media și social media. Ruinele orașului Mariupol⁴, gropile comune de la Bucha⁵ și atacurile cu rachete asupra infrastructurii civile din Ucraina⁶ stau mărturie pentru modul lipsit de scrupule în care a fost planificată și pusă în practică operațiunea militară specială. S-ar putea adăuga aici că moderația sau

1. TASS, „Russia’s special military operation in Ukraine goes under moderate scenario”, TASS: Russian News Agency, 27 august 2022, <https://tass.com/politics/1498901>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
2. TASS, „Special operation in Ukraine proceeds according to plan”, TASS: Russian News Agency, 10 iunie 2022, <https://tass.com/politics/1463195>, accesat pe 15 septembrie 2022.
3. TASS, „Kadyrov reveals number of Chechen fighters involved in Ukraine special operation”, TASS: Russian News Agency, 15 noiembrie 2022, <https://tass.com/society/1537039>, accesat pe 16 noiembrie 2022.
4. ZMiST (@ZMiST_Ua), „Mariupol looks like this now. At every step there are ruins and traces of war, which are full of pain and fear”, Twitter, 16 noiembrie 2022, 9:33 p.m., https://twitter.com/ZMiST_Ua/status/1592963967336554497, accesat pe 17 noiembrie 2022.
5. Glasnost Gone (@GlasnostGone), „Bucha: ‘458 bodies, of which 419 bore markings they’d been shot, tortured or bludgeoned to death.’”, Twitter, 9 august 2022, 11:04, <https://twitter.com/GlasnostGone/status/1556914324710592513>, accesat pe 15 septembrie 2022.
6. Yuliia Bihun (@YuliiaBihun), „Over 1000 civilians could be victims as a result of strike in Kremenchuk. The missile has reached a shopping mall. Russia goes on destroying civil infrastructure and commit war crimes in Ukraine”, Twitter, 27 iunie 2022, 6:05 p.m., <https://twitter.com/YuliiaBihun/status/1541437518180147202>, accesat pe 15 septembrie 2022.

276 realismul liderilor și propagandiștilor ruși nu caracterizează nici următoarele declarații, dimpotrivă:

- „În fapt, eu sunt terorist. Dacă aș fi comandatul armatei, le-aș spune locuitorilor din Harkov, Nikolaev și Odessa: aveți trei zile; dacă nu vă supuneți, vă fac orașele una cu pământul, bloc după bloc”¹
- „Următoarea denazificare a Germaniei trebuie să fie mai sistematică, mai profundă și mai ideologică decât a fost înainte”²;
- „Vom chema sub arme 10-15 milioane de oameni și vom face o plimbare prin Europa. Dacă [europenii] nu înțeleg ceva, există arme nucleare pentru a clarifica lucrurile”³;
- „De ce-am avea nevoie de o lume în care nu există Rusia?”⁴.

În concluzie, ca în cazul altor agresiuni, operațiunea militară specială a Rusiei se desfășoară în răspărul motivațiilor rezonabile și nobile invocate de autorii ei.

Inamicul nostru a comis atrocități cu premeditare; faptele aparent similare comise de oamenii noștri au fost greșeli neintenționate

Intrată în vizorul mass-media internațională din cauza distrugerilor provocate și crimelor comise, Rusia a reacționat cu acuzații mai curând generice la adresa autorităților și trupelor ucrainene (cum ar fi acuzația de genocid împotriva populației vorbitoare de limbă rusă). Cel mai concret caz de presupusă atrocitate comisă cu premeditare de partea ucraineană este împușcarea de către ucraineni

1. Julia Davis (@JuliaDavisNews), „Top Russian propagandist Vladimir Solovyov (who boasts of not being sanctioned by the U.S.) self-identifies as a terrorist, describing what he would like for the Russian Armed Forces to do in Ukraine”, Twitter, 23 august 2022, 10:54 p.m., <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1562166385324818433>, accesat pe 15 septembrie 2022.
2. Federico Alves (@federicoalves), „En la Tv Rusa en el programa Rossiya-1 de Vladimir Solovyov: ‘La próxima desnazificación de Alemania debe ser mucho más sistemática, más profunda y más ideológica de lo que fue antes’ amenazan a Alemania”, Twitter, 30 august 2022, 8:45 p.m., <https://twitter.com/federicoalves/status/1564670716477308932>, accesat pe 15 septembrie 2022.
3. Anton Gerashchenko (@Gerashchenko_en), „We’ll put 10-15 million of people ‘under rifle’ [mobilize] and we’ll take a walk across Europe. If they don’t understand something – there’s nuclear weapon to clarify”, Twitter, 27 octombrie 2022, 11:36 a.m., https://twitter.com/Gerashchenko_en/status/158555094422954-8034, accesat pe 10 noiembrie 2022.
4. Francis Scarr (@francis_scarr), „On Russian state TV last night there was yet more talk of using nukes against the West. ‘Putin never bluffs,’ Vladimir Solovyov told viewers”, Twitter, 25 aprilie 2022, 11:58 a.m., https://twitter.com/francis_scarr/status/1518514849701150721, accesat pe 15 septembrie 2022.

a 11 soldați ruși capturați, în timp ce aceștia erau întinși cu fața la pământ¹. Replica părții ucrainene cum că înainte de împușcarea soldaților capturați un alt soldat rus a deschis focul² pare plauzibilă, fără a fi neapărat concordantă cu realitatea.

Un alt pretins caz de tratament abuziv din partea inamicului a fost menționat de comandantul trupelor ruse de protecție nucleară, chimică și biologică, general-locotenentul Igor Kirillov. Acesta a afirmat că în laboratorul centrului medical Pharmbiotest din Rubijne s-ar fi efectuat „studii clinice cu medicamente neînregistrate care pot avea efecte secundare grave asupra locuitorilor din zonă”³. În aceeași manieră vagă și puțin credibilă, „o sursă” din serviciul de presă al guvernatorului interimar al Regiunii Herson, Vladimir Saldo, ar fi susținut că are dovezi ce demonstrează că Ucraina efectuează represalii împotriva locuitorilor din Regiunea Herson⁴.

O altă stratagemă folosită de partea rusă pentru învinovățirea Ucrainei este acuzația de a fi efectuat „operațiuni sub steag fals”. Victimele torturate și ucise din Bucha și Herson ar fi fost de fapt opera trupelor ucrainene. Ele ar fi recurs la aceste fapte atroce pentru a putea învinovăți Rusia de crime de război⁵.

Istoria conflictelor militare relevă faptul că toate părțile implicate în război – deopotrivă agresori și victime – ajung să comită, în proporții diferite, „crime de război”. Important este să vedem dacă aceste crime sunt cazuri izolate sau fapte

1. SpriterInfo (@SpriterInfo1), „Captured and bound Russian soldiers were liquidated by Ukrainians trained by Americans. The crime happened near makejevka – 11 russians were killed by shot in the head while they were lying facing the ground”, Twitter, 22 noiembrie 2022, 3:08 a.m., <https://twitter.com/SpriterInfo1/status/1594860213202460680>, accesat pe 23 noiembrie 2022.
2. Visegrád 24 (@visegrad24), „CNN just reported about the 10+ Russian soldiers killed while surrendering in Makiivka without mentioning that a Russian soldier was captured on video opening fire on Ukrainian soldiers before anything happened. Didn't CNN watch the same video as the rest of us? What's going on?”, Twitter, 20 noiembrie 2022, 12:44 p.m., <https://twitter.com/visegrad24/status/1594280610285092865>, accesat pe 21 noiembrie 2022.
3. TASS, „Unregistered medications were tested on residents of Rubezhnoye”, TASS: Russian News Agency, 4 august 2022, <https://tass.com/society/1489481>, accesat pe 15 septembrie 2022.
4. TASS, „Kherson Region authorities have evidence of Kiev's reprisals against local residents”, TASS: Russian News Agency, 14 noiembrie 2022, <https://tass.com/society/1536507>, accesat pe 15 noiembrie 2022.
5. TASS, „Kiev regime to pin Ukrainian crimes in Kherson on Russia, warns politician”, TASS: Russian News Agency, 14 noiembrie 2022, <https://tass.com/politics/1536275>, accesat pe 15 noiembrie 2022; TASS, „Russia still waiting for list of victims of Bucha false flag, envoy says”, TASS: Russian News Agency, 22 octombrie 2022, <https://tass.com/politics/1526045>, accesat pe 15 noiembrie 2022.

de cruzime comise în mod sistematic și premeditat. Din ce s-a publicat până în prezent în mass-media și social media, reiese că armata rusă a comis incomparabil mai multe fapte contrare dreptului umanitar decât trupele ucrainene.

Inamicul nostru a folosit sau vrea să folosească arme ilegale

Acuzația că Ucraina lucrează la producerea de arme biologice și dorește să se reînarmeze cu arme nucleare a constituit unul dintre pretextele declanșării operațiunii militare speciale. Ea a fost reiterată de unii oficiali ruși și după invazia din 24 februarie 2022. Învinuirea a fost repusă pe tapet de Rusia în toamna acestui an, după înfrângerile suferite în regiunea Harkov, în versiunea că Ucraina plănuiește folosirea „bombei murdare” în cadrul unor operațiuni sub steag fals.

În acest sens, Dmitri Poleanski, primul Reprezentant Permanent Adjunct al Rusiei la ONU, a declarat că poate furniza dovezi privind planul Ucrainei de a lansa o provocare cu bombă murdară¹. La o întâlnire cu șefii agențiilor de securitate și serviciilor speciale, Vladimir Putin a declarat că „teritoriul ucrainean a fost transformat într-un teren de testare pentru experimente militar-biologice” și că „există planuri de a folosi așa-numita „bombă murdară” pentru provocări². Președintele rus i-a ordonat personal ministrului Apărării, Serghei Șoigu, să-și informeze omologii despre planurile Kievului de a efectua o operațiune cu steagul fals folosind o „bombă murdară”³. Serghei Șoigu a îndeplinit cerința președintelui Putin și – în discuțiile telefonice avute cu omologul său indian, Rajnath Singh, ministrul britanic al Apărării, Ben Wallace, ministrul francez al Forțelor Armate, Sebastien Lecornu, și ministrul turc al Apărării, Hulusi Akar – el și-a exprimat îngrijorarea că Ucraina ar putea organiza provocări cu bombe murdare⁴. Într-un articol publicat pe 25 octombrie 2022, TASS a anunțat că a adunat „cele mai importante informații despre provocarea planificată a Kievului” și a menționat că „Moscova este îngrijorată deoarece un container cu substanțe radioactive va

1. TASS, „Moscow furnished interested parties with evidence on dirty bomb”, TASS: Russian News Agency, 25 octombrie 2022, <https://tass.com/politics/1527293>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
2. TASS, „US is using Ukraine as battering ram against Russia”, TASS: Russian News Agency, 26 octombrie 2022, <https://tass.com/politics/1527693>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
3. TASS, „Putin ordered defense chief to inform counterparts of Kiev’s ‘dirty bomb’ false flag plot”, TASS: Russian News Agency, 27 octombrie 2022, <https://tass.com/politics/1528733>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
4. TASS, „Shoigu told Indian counterpart Ukraine could stage dirty bomb provocation”, TASS: Russian News Agency, 26 octombrie 2022, <https://tass.com/defense/1527543>, accesat pe 10 noiembrie 2022.

fi aruncat în aer, contaminând o zonă mare și provocând boala radiațiilor”¹. În urma sesizării făcute de Rusia în fața Organizației Națiunilor Unite cu privire la pretinsul plan al Ucrainei de a folosi „bomba murdară”², Agenția Internațională pentru Energie Atomică (AIEA) a trimis imediat inspectori în Ucraina, însă nu a găsit nicio dovadă care să confirme acuzația formulată de Rusia³. În ciuda acestui verdict, Alexander Shevchenko, delegatul rus la sesiunea AG a ONU privind raportul anual al AIEA, a declarat că Kievul are baza de producție și potențialul de cercetare necesare pentru a crea o „bombă murdară”. El și-a exprimat speranța că „AIEA își va continua inspecțiile în Ucraina pentru a preveni dezvoltarea unei «bombe murdare» în alte facilități în afară de cele pe care agenția le-a inspectat deja”⁴.

Insistența cu care Rusia a culpabilizat Ucraina pentru un pretins plan de utilizare a „bombei murdare” în ciuda lipsei oricărei dovezi este cu atât mai condamnabilă cu cât ea însăși este țară agresoare și posesoarea unui arsenal nuclear impresionant. Mai mult, propagandiștii ruși nu ezită să vorbească despre o eventuală utilizare de către Rusia a bombelor nucleare tactice. Spre exemplu, în cadrul emisiunii pe care o moderează, Vladimir Soloviov a declarat că „nu există nicio problemă privind utilizarea armelor nucleare tactice în Germania dacă este declarat războiul [cu această țară]”⁵.

Pierderile proprii sunt mici, însă cele ale inamicului sunt considerabile

Rapoartele responsabililor militari ruși cu privire la pierderile provocate armatei ucrainene s-au succedat într-o manieră triumfalistă la începutul invaziei,

1. TASS, „FACTBOX: What we know about Ukraine’s looming ‘dirty bomb’ false flag plot”, TASS: Russian News Agency, 25 octombrie 2022, <https://tass.com/politics/1527073>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
2. TASS, „Russia raises issue of Kiev’s ‘dirty bomb’ plans at closed UNSC session”, TASS: Russian News Agency, 28 octombrie 2022, <https://tass.com/politics/1528915>, accesat pe 10 noiembrie 2022; TASS, „Russia urging UN chief to prevent Kiev’s ‘dirty bomb’ provocation”, TASS: Russian News Agency, 25 octombrie 2022, <https://tass.com/politics/1526903>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
3. TASS, „IAEA finds no evidence of dirty bomb preparation in Ukraine”, TASS: Russian News Agency, 9 noiembrie 2022, <https://tass.com/world/1534189>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
4. TASS, „Russia urges IAEA to continue ‘dirty bomb’-related inspections”, TASS: Russian News Agency, 9 noiembrie 2022, <https://tass.com/politics/1534501>, accesat pe 10 noiembrie 2022.
5. Arthur Estoletov (@Aestoletov), „Solovoyov on air of Russian TV says: ‘there is a very simple target for tactical nuclear weapons, this is Germany’”, Twitter, 21 noiembrie 2022, 1:49 p.m., <https://twitter.com/AEστοletov/status/159465928-9314230272>, accesat pe 22 noiembrie 2022.

însă au devenit mai rare, imprecise și evazive pe măsură ce armata rusă a înregistrat înfrângeri de necontestat. Astfel, într-o teleconferință de pe 29 martie 2022, ministrul Apărării Serghei Șoigu a declarat următoarele: „Forțele armate ale Ucrainei au suferit pierderi substanțiale. (...) Forțele aeriene și sistemul de apărare aeriană au fost practic eliminate. (...) Forțele navale ale țării au încetat să mai existe. Pierderi semnificative au fost suferite de toate unitățile de asalt terestre și aeriene”¹. Numărul militarilor ucraineni uciși de la începutul invaziei a fost estimat la 2 119 pe 5 martie 2022². Pierderile proprii s-ar fi ridicat, până pe 8 aprilie 2022, la 1.351 de militari uciși și 3.825 răniți³.

După 8 aprilie 2022, agenția TASS nu a mai publicat niciun raport privind pierderile armatei ruse, însă a publicat cu regularitate date despre pierderile armatei ucrainene. Astfel, pe 30 august 2022, au fost raportate pierderi de 1 200 de oameni în rândul forțelor armate ucrainene după o presupusă ofensivă eşuată la Nikolaev – Krivoi Rog⁴. Realizând probabil că estimările privind pierderile armatei ucrainene sunt foarte puțin credibile la asemenea numere mari, TASS a restrâns numărul pierderilor de vieți omenești la câteva zeci în cadrul unui buletin informativ. Ce e drept, rapoartele s-au succedat într-un ritm mai alert. Spre exemplu, s-a raportat „eliminarea” a 55 de militari ucraineni pe 22 octombrie⁵, 90 pe 14 noiembrie⁶, 60 pe 15 noiembrie⁷ și 70 pe 16 noiembrie⁸. O schimbare

1. TASS, „Main goals of first stage of special military operation in Ukraine accomplished”, TASS: Russian News Agency, 29 martie 2022, <https://tass.com/politics/1428893>, 15 septembrie 2022.
2. TASS, „Ukraine’s 2,119 military targets destroyed in special operation”, TASS: Russian News Agency, 5 martie 2022, <https://tass.com/defense/1417609>, accesat pe 15 septembrie 2022.
3. TASS, „Kremlin relies on Defense Ministry’s data regarding Russian casualties in Ukraine”, TASS: Russian News Agency, 8 aprilie 2022, <https://tass.com/politics/1434869>, accesat pe 15 septembrie 2022.
4. TASS, „Ukraine’s military suffers over 1,200 casualties in failed offensive”, TASS: Russian News Agency, 30 august 2022, <https://tass.com/politics/1499937>, accesat pe 15 septembrie 2022.
5. TASS, „LPR militia reports eliminating 55 Ukrainian militants over past day”, TASS: Russian News Agency, 22 octombrie 2022, <https://tass.com/russia/1526093>, accesat pe 15 noiembrie 2022.
6. TASS, „LPR militia reports roughly 90 Ukrainian militants wiped out in past 24 hours”, TASS: Russian News Agency, 14 noiembrie 2022, <https://tass.com/politics/1536085>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
7. TASS, „Ukraine’s military suffers over 60 casualties in Donbass in past day”, TASS: Russian News Agency, 15 noiembrie 2022, <https://tass.com/politics/1536635>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
8. TASS, „LPR militia reports 70 Ukrainian militants wiped out in Donbass in past day”, TASS: Russian News Agency, 16 noiembrie 2022, <https://tass.com/politics/1537433>, accesat pe 20 noiembrie 2022.

semnificativă a numerelor referitoare la pierderile părții ucrainene a apărut după retragerile rușinoase ale armatei ruse din Harkov și Herson. Foarte probabil, pentru a acoperi aceste realități supărătoare, pe 17 octombrie 2022, Kirill Stremousov, guvernator interimar adjunct al Regiunii Herson, a declarat că „forțele armate ucrainene au pierdut 9 800 de militari și 1 590 de echipamente, inclusiv 320 de tancuri în regiunea Herson în ultimele șase săptămâni”¹.

Perseverența cu care partea rusă păstrează tăcerea cu privire la pierderile proprii și insistența cu care sunt publicate date neverificate și puțin credibile despre pierderile armatei ucrainene ilustrează intenția propagandistică de a acoperi cu o perdea de fum o realitate de pe teren defavorabilă Rusiei. Faptul că războiul nu a decurs favorabil pentru Rusia în ultimele luni este evidențiat de retragerile succesive din anumite regiuni și de înregistrările audio-video care redau lupte cu pierderi de vieți omenești din rândul armatei ruse.

Cauza noastră este sprijinită de intelectuali, artiști și alte personalități prestigioase

Consultând materialele postate pe cele două canale media avute în vedere – agenția de presă TASS și Twitter –, nu am remarcat date concludente despre poziția majorității sportivilor, artiștilor și intelectualilor ruși cu privire la operațiunea militară specială din Ucraina. Unele personalități din aceste domenii au susținut acțiunea Kremlinului, în timp ce altele au avut o poziție rezervată sau chiar critică.

Spre exemplu, cântărețul rus Grigori Leps a vizitat soldații ruși răniți dintr-un spital, le-a mulțumit, le-a urat recuperare grabnică și le-a dat câte un CD cu cântecele sale². Oarecum surprinzător, și artista ucraineană Ruzhena Rublyova și-a exprimat sprijinul pentru invazia Rusiei în Ucraina³.

Pe de altă parte, dacă e să dăm crezare unei postări de pe Twitter, mai mulți artiști – precum Vera Brezhneva, Ivan Dorn, Svetlana Loboda și Max Barskikh – le-a fost interzisă participarea la concursul „Cântecul Anului” din

1. TASS, „Official says Ukraine lost 320 tanks, 9,800 troops in Kherson Region over past six weeks”, TASS: Russian News Agency, 17 octombrie 2022, <https://tass.com/defense/1523785>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
2. Cooper (@coope125), „It's just a simple to sacrifice for #Russia'. Singer Grigory Leps visited our military in the hospital, who participated in a special operation in #Ukraine. The Honored Artist thanked the #Russian soldiers, wished them a speedy recovery and gave each of them a CD”, Twitter, 7 mai 2022, 10:56 a.m., <https://twitter.com/coope125/status/1522847716417622023>, accesat pe 15 septembrie 2022.
3. John Doe (@SlavFreeSpirit), „The famous Ukrainian artist Ruzhena Rublyova from Kherson supported the Special Military Operation of the Russian Federation in Ukraine. Kiev is furious”, Twitter, 5 septembrie 2022, 4:28 p.m., <https://twitter.com/SlavFreeSpirit/status/1566780311299563521>, accesat pe 15 septembrie 2022.

282 cauza criticilor publice pe care le-au formulat la adresa operațiunii speciale din Ucraina¹.

Foarte probabil, larga condamnare pe plan internațional a invaziei de pe 24 februarie 2022 i-a făcut pe intelectualii și artiștii ruși să fie rezervați în exprimarea publică a opiniei despre război. Oricum, ei au fost implicați mult mai puțin în propaganda de război decât intelectualii și artiștii din toate taberele în Primul și al Doilea Război Mondial.

Cauza noastră este sfântă

Așa cum s-a menționat până acum, propaganda de război rusă a făcut deseori referire la amenințarea mortală pe care Occidentul decadent ar reprezenta-o pentru Patria-Mamă Rusia, considerată drept principala apărătoare a valorilor culturale tradiționale. Această presupusă luptă dintre Bine și Rău a fost înfățișată de propagandiștii ruși și în cheie religioasă, ce e drept într-o măsură mai mică decât au făcut-o propagandiștii din cele două războaie mondiale.

Spre exemplu, patriarhul BORu, Kiril, a spus în cadrul unei predici că soldații ruși care mor în războiul cu Ucraina săvârșesc un act de sacrificiu care îi spală de toate păcatele și le asigură intrarea în Rai². Pe același fir narativ religios, principalul propagandist al Kremlinului, Vladimir Soloviov (un evreu), și oaspetele său, Evgheni Satanovski (un ateu), s-au declarat de acord cu Ramzan Kadırov (un musulman) că „întreg teritoriul Ucrainei este câmp de bătălie cu Iblis [Satan, stăpânul duhurilor rele]” și că „Rusia este angajată în jihad împotriva Ucrainei și a Occidentului în ansamblul său”³.

1. Robert_Chadwick1 (@OpusVI1), „At the contest ‘Song of the Year’ – a grand purge. Artists who spoke negatively about the special operation in Ukraine will not be allowed to participate in this event. Under the ban, in particular, Vera Brezhneva, Ivan Dorn, Svetlana Loboda, Max Barskikh, Val...”, Twitter, 16 mai 2022, 8:10 p.m., <https://twitter.com/OpusVI1/status/1526248761864986625>, accesat pe 15 septembrie 2022.
2. 2022moshiachnow (@2022moshiachnow), „KGB Kirill in today’s sermon said that the ‘soldiers’ of the Russian empire would have their ‘sins washed away’ if they died there. Can’t wait for all the orthobros in the West to put their lives where their mouths are and leave to fight in the ‘holy’ special operation”, Twitter, 26 septembrie 2022, 1:15 a.m., <https://twitter.com/2022moshiachnow/status/1574160573327372288>, accesat pe 28 septembrie 2022.
3. Balint Domotor (@b_domotor), „Conversation on Russia TV about Kadyrov’s statement that Russia must invade the entire territory of Ukraine. Top pro-Kremlin propagandist Vladimir Solovoyov asks: ‘Why do we have to stop there [at the Hungarian-Ukrainian border]? I believe we’re getting into a gigantic European war’”, Twitter, 29 octombrie 2022, 3:04 p.m., https://twitter.com/b_domotor/status/1586328123741589504, accesat pe 10 noiembrie 2022.

Formulările și interpretările religioase sunt mai puțin seducătoare azi pentru marele public. De aceea, propagandiștii de război (inclusiv cei ruși) recurg mai rar la ele.

Oricine aruncă o umbră de îndoială asupra cauzei noastre ajută inamicul și este un trădător

Pentru a obține și a păstra susținerea opiniei publice, liderii ruși și belaruși au repetat obsesiv la începutul campaniei de agresiune împotriva Ucrainei că este vorba de o operațiune militară desfășurată cu o precizie „chirurgicală”¹, care se limitează, pe de o parte, la protejarea populației rusofone din Donbas, iar pe de altă parte, la demilitarizarea și denazificarea Ucrainei. În ciuda acestor asigurări, mii de cetățeni ruși au protestat în stradă împotriva războiului în mai multe orașe din Rusia. Regimului represiv instituit de președintele Vladimir Putin a intervenit prompt procedând la numeroase arestări².

Reacția organelor de represiune împotriva oponentilor din interior la invazia din Ucraina a părut excesiv de blândă propagandiștilor Kremlinului.

Astfel, un membru al parlamentului rus a propus condamnarea la 15 ani de închisoare a celor care se fac vinovați de „dezinformare cu privire la operațiunea militară [din Ucraina]”³. Propunerea parlamentarului rus pare o întruchipare a moderației în raport cu reacția vehementă a propagandistului Vladimir Soloviov, mai ales după ce au apărut semnale evidente de împotmolire a operațiunilor militare din Ucraina. Într-una dintre emisiuni, acesta a cerut să fie abolit moratoriul privind pedeapsa capitală. Cosiderând că orice persoană care aruncă o sticlă incendiară asupra unui birou de recrutare este un terorist, el a adăugat că

1. TASS, „Lukashenko says Russia conducts operation in Ukraine with ‘surgical’ precision”, TASS: Russian News Agency, 1 martie 2022, <https://tass.com/world/1414419>, accesat pe 15 septembrie 2022.
2. AFP News Agency (@AFP), „#UPDATE More than 1,100 people in cities across Russia have been detained at protests Sunday against Moscow’s military operation in Ukraine, a protest monitor said”, Twitter, 6 martie 2022, 1:51 p.m., <https://twitter.com/AFP/status/1500438865663905802>, accesat pe 15 septembrie 2022; The Moscow Times (@MoscowTimes), „Over 4,600 people in 65 cities across Russia were detained at protests on Sunday against Moscow’s military operation in Ukraine, a monitor said, on the 11th day of the invasion”, Twitter, 7 martie 2022, 6:55 a.m., <https://twitter.com/MoscowTimes/status/15006966-53895974915>, accesat pe 15 septembrie 2022.
3. Janek Lasocki (@JanekLasocki), „Protests against the invasion of #Ukraine continue in Russia. And so do the arrests. In the Russian parliament, MPs proposed today 15 years in prison for ‘misinformation on the military operation’”, Twitter, 2 martie 2022, 8:39 p.m. <https://twitter.com/JanekLasocki/status/1499092090273284098>, accesat pe 15 septembrie 2022.

284 „teroriștii, jefuitorii și dezertorii ar trebui puși la zid ca provocatori și panicarzi”¹. Alternativa la pedeapsa cu moartea ar fi, în opinia acestuia,

„încarcerarea pe termen lung în închisori” sau „trimiterea pe front în batalioane disciplinare”².

Într-o altă emisiune televizată, Vladimir Soloviov a acuzat de lașitate o parte a trupelor ruse de pe frontul ucrainean. Mai exact, el a denunțat abandonarea fără luptă a pozițiilor de pe front. Într-un limbaj extrem de violent și pe alocuri obscen, Soloviov a spus următoarele: „De ce vă abandonați pozițiile? (...) Vă c... pe voi și vă plângeți pe social media pentru a vă justifica lașitatea și retragerea. (...) Lași își ispășesc prin sânge vinovăția. Trebuie înființate unități de poliție militară pentru a-i captura pe militarii înarmați care-și abandonează pozițiile de luptă. (...) E nevoie de disciplină de fier în armată. Ofițerii care-și părăsesc unitățile trebuie executați prin împușcare”³.

Escaladarea violenței de limbaj la adresa concetățenilor care nu susțin „până la capăt” agresiunea este tipică propagandei de război paroxistice, care apare invariabil atunci când războiul capătă o turnură defavorabilă. O asemenea turnură a cunoscut, spre exemplu, și propaganda nazistă în 1945, atunci când trupele inamice luptau pe teritoriul Germaniei, iar înfrângerea regimului hitlerist era iminentă. Amenințați de pornirea numărătorii inverse pentru regimul agresor, propagandiștii fideli regimului încearcă să mențină măcar prin violență susținerea propriului popor.

Totul decurge conform planului; victoria este aproape

Descrisă inițial de propaganda rusă ca operațiune militară specială de trei zile, agresiunea lansată de Rusia pe 24 februarie a vizat ocuparea capitalei Kiev, „eliberarea” Donbasului, ocuparea Harkovului și a întregii coaste a Mării Negre

1. Anton Gerashchenko (@Gerashchenko_en), „Another ‘nice’ video. This one is from earlier today. Solovyev once again suggests reviving death penalty. It seems to be one of his biggest dreams. He is ready to kill anyone. I think he doesn’t really care who exactly”, Twitter, 16 noiembrie 2022, 12:27 a.m., https://twitter.com/Gerashchenko_en/status/1592645396937216003, accesat pe 20 noiembrie 2022.
2. *Ibidem*.
3. Julia Davis (@JuliaDavisNews), „Meanwhile in Russia: top propagandist Vladimir Solovyov is demanding the death penalty for Russian servicemen who abandon their military positions. He is also demanding for his staff to ban any online users who ask him to show his own heroism on the frontlines”, Twitter, 25 noiembrie 2022, 9:54 p.m., <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1596230884700860416>, accesat pe 25 noiembrie 2022.

de la Mariupol până la Odessa și Transnistria, precum și răsturnarea regimului Zelenski¹. După nouă luni de război, Rusia a renunțat la ideea ocupării capitalei și și-a retras trupele din Harkov și Herson. Pierzând inițiativa în favoarea ucrainenilor pe aproape întreaga linie a frontului, ea a recurs din ce în ce mai des la lovituri aeriene asupra infrastructurii civile. Pentru a compensa pierderile din rândul trupelor de operațiuni, regimul a chemat sub arme – în cursul lunii septembrie – 300 000 de rezerviști, deși, la începutul campaniei, s-au dat asigurări că nu se va recurge la mobilizare².

Deși situația de pe teren este în flagrantă contradicție cu declarațiile inițiale privind obiectivele și desfășurarea „operațiunii militare speciale”, propaganda rusă a repetat obsesiv că totul decurge conform planului inițial, iar victoria este aproape: „Operațiunea specială din Ucraina decurge conform planului” (23 martie), „Operațiunile din Ucraina se desfășoară conform planului, obiectivele primei etape fiind finalizate” (25 martie), „Operațiunea Rusiei din Ucraina decurge conform planului, nu este nevoie să o încorsetăm în termene-limită” (30 iunie), „Operațiunea specială în Ucraina se desfășoară conform planului” (1 august), „Operațiunea specială nu depinde de condițiile meteorologice” (17 noiembrie)³.

Perspectiva obținerii victoriei în acord cu planul inițial al invaziei este cu atât mai iluzorie cu cât aria vizată de agresiune se lărgeste progresiv. Declararea anexării – pe lângă Crimeea și Donbas – a unui teritoriu încă nedelimitat din Zaporojie și Herson, afirmația că „Zelensky este ultimul președinte al Ucrainei

1. Emmanuel Grynszpan, Thomas d'Istria, „After nine months of war, Russian forces are on the defensive in Ukraine”, *Le Monde*, 25 noiembrie 2022, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/11/25/after-nine-months-of-war-russian-forces-are-on-the-defensive-in-ukraine_6005659_4.html, accesat pe 25 noiembrie 2022.
2. Simone McCarthy, Rob Picheta, „Russia announces immediate 'partial mobilization' of citizens, escalating its invasion of Ukraine”, *CNN*, 21 septembrie 2022, <https://edition.cnn.com/2022/09/21/europe/ukraine-russian-referendums-intl-hnk/index.html>, accesat pe 25 septembrie 2022.
3. TASS, „Special operation in Ukraine proceeds according to plan, says Kremlin”, TASS: Russian News Agency, 23 martie 2022, <https://tass.com/russia/1425985>, accesat pe 15 septembrie 2022; TASS, „Operation in Ukraine proceeds as planned, first stage goals complete”, TASS: Russian News Agency, 25 martie 2022, <https://tass.com/politics/1427617>, accesat pe 15 septembrie 2022; TASS, „Russia's Ukraine operation going as planned, no need to squeeze it into deadlines”, TASS: Russian News Agency, 30 iunie 2022, <https://tass.com/politics/1473617>, accesat pe 15 septembrie 2022; TASS, „Special operation in Ukraine proceeding as planned”, TASS: Russian News Agency, 1 august 2022, <https://tass.com/politics/1487719>, accesat pe 15 septembrie 2022; TASS, „Special operation does not depend on weather conditions”, TASS: Russian News Agency, 17 noiembrie 2022, <https://tass.com/politics/1538311>, accesat pe 20 noiembrie 2022.

fiindcă după el nu va mai fi nicio Ucraină¹, precum și amenințarea că, după încheierea operațiunii speciale, va fi „denazificată” nu doar Ucraina, ci și Europa² îndepărtează orice termen rezonabil de încheiere a conflictului. De altminteri, propagandiștii ruși – cel puțin cei invitați la emisiunea „Seară cu Soloviov” – par împăcați cu ideea că nu se va ajunge în curând la pace. Unul dintre ei a sugerat că Rusia va absorbi în 10-15 ani „toate națiunile considerate independente” din jurul ei, urmând ca apoi să-și continue expansiunea înspre Polonia și peninsula Balcanică³.

Ambițiile imperialiste ale Rusiei nu au fost deloc menționate ca motiv al operațiunii militare speciale, deși ele nu vizează doar Ucraina, ci un număr impresionant de alte state, multe dintre ele membre NATO. Or, o armată care s-a retras succesiv din zona Kiev, Harkov și Herson nu poate miza pe o victorie concludentă în operațiuni militare desfășurate în Polonia și Peninsula Balcanică. Foarte probabil, mașina de propagandă rusă realizează caracterul fantasmagoric al acestor proiecte, însă – în logica descrisă de Haifeng Huang⁴ ea continuă să discute cu emfază pe marginea lor pentru a semnaliza hotărârea regimului de a menține controlul chiar în răspărul realității.

Concluzii

Analiza tematică a articolelor de pe site-ul agenției de presă TASS și a fragmentelor din emisiunea TV „Seară cu Soloviov” postate pe Twitter din perioada

1. Francis Scarr (@francis_scarr), „Last night Russian state TV got as close as I've seen it get to that horrifying article published by RIA Novosti I've added some subtitles (I hope you'll excuse my rushed job). The first man speaking is a pro-Kremlin former Ukrainian MP. The second is presenter Vladimir Solovyov”, Twitter, 8 aprilie 2022, 11:34 a.m., https://twitter.com/francis_scarr/status/1512-348114254020609, accesat pe 15 septembrie 2022.
2. Clowdestino (@Clowdestino), „[E]l presentador Vladimir Solovyov amenaza a Europa y a todos los países de la OTAN, preguntando si tendrán suficientes armas y personas para defenderse una vez que finalice la 'operación especial' de Rusia en Ucrania. Solovyov agrega: 'No habrá piedad'”, Twitter, 22 iunie 2022, 5:02 a.m., <https://twitter.com/clowdestino/status/1539428576868589568>, accesat pe 15 septembrie 2022.
3. Julia Davis (@JuliaDavisNews), „Russia's strategy for decades to come is discussed on Russian state TV. Along with the claim that the Ukrainian language does not exist, pundit predicts Russia's absorption of the neighboring countries into 'one big Russian home,' with eventual expansion to the Balkans & Poland”, Twitter, 28 noiembrie 2022, 1:12 a.m., <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1597005533760073729>, accesat pe 28 noiembrie 2022.
4. Haifeng Huang, *loc.cit.*

24 februarie – 25 noiembrie 2022 evidențiază faptul că propaganda de război înșelătoare a Kremlinului este construită în jurul acelorași lăitmotive sau „principii” pe care Arthur Ponsonby și Anne Morelli le-au remarcat în propaganda țărilor care au provocat marile războaie ale secolului XX. Evident, acest lucru nu înseamnă că propagandiștii ruși au utilizat cu premeditare un manual sau îndrumar de propagandă mincinoasă preluat de la propagandiștii din războaiele anterioare. Mult mai probabil, scopul fundamental asumat de agresor – anume acela de a induce în eroare opinia publică – impune anumite „constrângeri discursive”, iar aceste constrângeri favorizează organizarea mesajelor de propagandă în jurul lăitmotelor sau a temelor discutate în secțiunea precedentă.

Cu ajutorul exemplelor preluate din emisiunea TV *Seară cu Soloviov* și din articolele de presă de pe site-ul TASS, am dovedit că „principiile” definite de Arthur Ponsonby și Anne Morelli guvernează cel puțin parțial propaganda de război rusă. Analiza noastră nu exclude posibilitatea ca propagandiștii ruși să fi utilizat și alte lăitmotive sau teme de comunicare publică. Identificarea și prezentarea lor ar putea face obiectul unei cercetări ulterioare.

Concentrându-ne atenția pe propaganda de război a Rusiei agresoare, nu am dorit să sugerăm că țara agresată – Ucraina – nu a apelat la propaganda de război sau că nu a folosit niciodată în propaganda proprie lăitmotivele formulate de Arthur Ponsonby și Anne Morelli. De altfel, exemplul cu cele două rachete ucrainene căzute pe teritoriul Poloniei și despre care președintele Zelenski a spus că au fost lansate de armata rusă ilustrează faptul că și propaganda de război a țării agresate poate conține mesaje înșelătoare. O analiză comparativă a propagandei de război utilizate de o țară agresoare (Rusia), respectiv de o țară agresată (Ucraina) ar putea dovedi că propaganda de război a agresorului diseminează mult mai multe mesaje mincinoase sau înșelătoare decât propaganda țării atacate. Și această analiză ar putea constitui obiectul unei cercetări ulterioare.

Printre limitele cercetării noastre se numără selectarea a doar două canale media și analiza unui număr relativ restrâns de articole de propagandă. Foarte multe mesaje de propagandă rusă care n-au făcut obiectul cercetării noastre au fost distribuite pe rețele sociale alternative (precum Telegram), prin canale media cu acces restricționat în Occident (precum *Russia Today*), dar și prin intermediul unor site-uri găzduite de țări occidentale. De asemenea, nu am analizat nici implicarea masivă a unor lideri de opinie occidentali în susținerea mașinii de propagandă ruse. Analiza sistematică a temelor de propagandă folosite de aceștia și a motivelor care i-au determinat să susțină cauza Rusiei ar aduce o contribuție utilă la înțelegerea rețelelor de influență propagandistică articulate și întreținute de Kremlin.

Nu în ultimul rând, rezultatele cercetării noastre sunt influențate de bariera lingvistică, cel puțin în cazul fragmentelor preluate din emisiunea lui Vladimir Soloviov. Acuratețea analizei noastre depinde în mare măsură de calitatea subtitrării

288 în limba engleză a intervențiilor exprimate în limba rusă. Acolo unde a fost posibil, au fost confruntate mai multe subtitrări pentru aceeași înregistrare. Din fericire, în toate aceste situații am remarcat concordanța traducerilor din rusă în engleză.

Propaganda de război mincinoasă este o armă la fel de letală ca armele de distrugere în masă și ea face parte din arsenalul oricărei țări agresoare, implicit și a Rusiei. Pentru a o contracara, este necesar să cunoaștem temeinic laitmotivele sau „principiile” care o guvernează. Cercetarea noastră oferă o contribuție utilă în acest scop.

Bibliografie

Cărți și articole științifice

- BERNAYS, Edward L., „Molding Public Opinion”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 179, 1935, pp. 82-87.
- BERNAYS, Edward L., *Propaganda*, Liveright Publishing Company, New York, 1928, <https://archive.org>.
- HARASYMIW, Bohdan, *Post-Communist Ukraine*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Edmonton and Toronto, 2002.
- HUANG, Haifeng „Propaganda as Signaling Comparative Politics”, vol. 47, nr. 4, 2015, pp. 419-437, <http://www.jstor.org>.
- JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria, *Propaganda and Persuasion*, ediția a 5-a., Sage Publications, Thousand Oaks (CA), 2012.
- MARPLES, David R. (ed.), *The War in Ukraine's Donbas: Origins, Contexts, and the Future*, Central European University Press, Budapest, 2022.
- MORELLI, Anne, *Die Prinzipien der Kriegspropaganda*, ediția a 2-a, Klampen Verlag, Springe, 2014
- PLATONOVA, Daria, *The Donbas Conflict in Ukraine: Elites, Protest and Partition*, Routledge, London and New York, 2022.
- PLOKHY, Serhii, *The Frontline: Essays on Ukraine's Past and Present*, Harvard Ukrainian Research Institute, Cambridge (MA), 2021.
- PONSONBY, Arthur, *Falsehood in War-Time*, George Alen & Unwin Ltd., London, 1928, <https://archive.org>.
- VAUGHN, Marc Miles, *The History of Ukraine and Russia: The Tangled History that Led to Crisis*, History Demystified, 2022.
- WILSON, Andrew, *The Ukrainians Unexpected Nation*, ediția a 4-a, Yale University Press, New Haven and London, 2015.
- WILLCOX, David R., *Propaganda, the Press and Conflict: The Gulf War and Kosovo*, Routledge, London and New York, 2005.
- WILSON, Andrew, *Ukraine's Orange Revolution*, Yale University Press, New Haven and London, 2005.

Resurse electronice

- 2022MOSHIACHNOW (@2022moshiachnow), „KGB Kirill in today’s sermon said that the ‘soldiers’ of the Russian empire would have their ‘sins washed away’ if they died there. Can’t wait for all the orthobros in the West to put their lives where their mouths are and leave to fight in the ‘holy’ special operation”, Twitter, 26 septembrie 2022.
- AFP News Agency (@AFP), „#UPDATE More than 1,100 people in cities across Russia have been detained at protests Sunday against Moscow’s military operation in Ukraine, a protest monitor said”, Twitter, 6 martie 2022.
- ALVES, Federico (@federicoalves), „En la Tv Rusa en el programa Rossiya-1 de Vladimir Solovyov: ‘La próxima desnazificación de Alemania debe ser mucho más sistemática, más profunda y más ideológica de lo que fue antes’ amenazan a Alemania”, Twitter, 30 august 2022.
- BIHUN, Yuliia (@YuliiaBihun), „Over 1000 civilians could be victims as a result of strike in Kremenchuk. The missile has reached a shopping mall. Russia goes on destroying civil infrastructure and commit war crimes in Ukraine”, Twitter, 27 iunie 2022.
- BLAKE (@Blakeswort), „Vladimir Solovyov, der bekannteste Talker Russlands, fordert nichts weiter als einen Genozid in der Ukraine. ‘Wenn der Doktor in einer Spezialoperation eine Katze entwurmt, ist es für die Würmer Krieg. Für die Katze ist es eine Reinigung.’”, Twitter, 20 iulie 2022.
- CLOWDESTINO (@Clowdestino), „[E] presentador Vladimir Solovyov amenaza a Europa y a todos los países de la OTAN, preguntando si tendrán suficientes armas y personas para defenderse una vez que finalice la ‘operación especial’ de Rusia en Ucrania. Solovyov agrega: ‘No habrá piedad’”, Twitter, 22 iunie 2022.
- COOPER (@coope125), „‘It’s just a simple to sacrifice for #Russia’. Singer Grigory Leps visited our military in the hospital, who participated in a special operation in #Ukraine. The Honored Artist thanked the #Russian soldiers, wished them a speedy recovery and gave each of them a CD”, Twitter, 7 mai 2022.
- DAVIS, Julia (@JuliaDavisNews), „Meanwhile in Russia: top propagandist Vladimir Solovyov is demanding the death penalty for Russian servicemen who abandon their military positions. He is also demanding for his staff to ban any online users who ask him to show his own heroism on the frontlines”, Twitter, 25 noiembrie 2022.
- DAVIS, Julia (@JuliaDavisNews), „Meanwhile in Russia: top propagandist Vladimir Solovyov was dispatched to address the youth. He lied up a storm, mixed trash talk with biblical references & veiled nuclear threats & told the young to get ready to march to the front as soon as they’re old enough. Watch this mess”, Twitter, 7 noiembrie 2022.
- DAVIS, Julia (@JuliaDavisNews), „Meanwhile on Russian state TV: along with losing his Italian villas to sanctions, state TV host Vladimir Solovyov seems to have lost his mind. This messaging—portraying Ukrainians as ‘satanic Nazis’ and claiming Zelensky is not a Jew—is commonplace on Kremlin-controlled state TV”, Twitter, 9 aprilie 2022.

- 290 DAVIS, Julia (@JuliaDavisNews), „Meanwhile on Russian state TV: host Vladimir Solovyov and State Duma member Alexander Babakov discuss how Moscow can use stolen Ukrainian territories to prop up Russia’s failing economy. As you must know by now, this was never about NATO or the Nazis – only aggression and conquest”, Twitter, 26 iulie 2022.
- DAVIS, Julia (@JuliaDavisNews), „Russia’s strategy for decades to come is discussed on Russian state TV. Along with the claim that the Ukrainian language does not exist, pundit predicts Russia’s absorption of the neighboring countries into ‘one big Russian home,’ with eventual expansion to the Balkans & Poland”, Twitter, 28 noiembrie 2022.
- DAVIS, Julia (@JuliaDavisNews), „Top Russian propagandist Vladimir Solovyov (who boasts of not being sanctioned by the U.S.) self-identifies as a terrorist, describing what he would like for the Russian Armed Forces to do in Ukraine”, Twitter, 23 august 2022.
- DAVIS, Julia (@JuliaDavisNews), „Watch this roundup of clips, featuring panicked Kremlin propagandists on several state TV programs, discussing impressive gains by Ukraine’s Armed Forces in reclaiming control over Ukrainian territory”, Twitter, 9 septembrie 2022.
- DOE, John (@SlavFreeSpirit), „The famous Ukrainian artist Ruzhena Rublyova from Kherson supported the Special Military Operation of the Russian Federation in Ukraine. Kiev is furious”, Twitter, 5 septembrie 2022.
- DOMOTOR, Balint (@b_domotor), „Conversation on Russia TV about Kadyrov’s statement that Russia must invade the entire territory of Ukraine. Top pro-Kremlin propagandist Vladimir Solovyov asks: ‘Why do we have to stop there [at the Hungarian-Ukrainian border]? I believe we’re getting into a gigantic European war’”, Twitter, 29 octombrie 2022.
- ELLIOTT, Tom (@tomselliott), „Zelenskyy yesterday: ‘Terror is not limited to our national borders. Russian missiles hit Poland ... NATO territory. This is a Russian missile attack on collective security -- a very significant escalation. We must act’”, Twitter, 16 noiembrie 2022.
- ESTOLETOV, Arthur (@Aestoletov), „Solovyov on air of Russian TV says: ‘there is a very simple target for tactical nuclear weapons, this is Germany’”, Twitter, 21 noiembrie 2022.
- GERASHCHENKO, Anton (@Gerashchenko_en), „Another ‘nice’ video. This one is from earlier today. Solovyev once again suggests reviving death penalty. It seems to be one of his biggest dreams. He is ready to kill anyone. I think he doesn’t really care who exactly”, Twitter, 16 noiembrie 2022.
- GERASHCHENKO, Anton (@Gerashchenko_en), „Solovyev is holding grudges against CSTO for not protecting Russia against NATO”, Twitter, 16 noiembrie 2022.
- GERASHCHENKO, Anton (@Gerashchenko_en), „We’ll put 10-15 million of people ‘under rifle’ [mobilize] and we’ll take a walk across Europe. If they don’t understand something – there’s nuclear weapon to clarify”, Twitter, 27 octombrie 2022.

- GLASNOST GONE (@GlasnostGone), „Bucha: ‘458 bodies, of which 419 bore markings they’d been shot, tortured or bludgeoned to death’”, Twitter, 9 august 2022.
- GRYNSZPAN, Emmanuel, D’ISTRIA, Thomas „After nine months of war, Russian forces are on the defensive in Ukraine”, *Le Monde*, 25 noiembrie 2022, <https://www.lemonde.fr>.
- INTERFAX, „Agreements on admission of LPR, DPR, Kherson and Zaporizhzhya regions to Russia signed in Kremlin”, *Interfax*, 30 septembrie 2022, <https://interfax.com>.
- LAPDOG, Sith-Gay (@SithGayLavrov), “Dear following, hoping you all appreciate what difficult job poor Sergei has, making diplomatic compromise with countries outside Russia, compared with complete nutters inside Russia such as our top propagandist Vladimir Solovyov!”, Twitter, 18 August 2022.
- LASOCKI, Janek (@JanekLasocki), „Protests against the invasion of #Ukraine continue in Russia. And so do the arrests. In the Russian parliament, MPs proposed today 15 years in prison for ‘misinformation on the military operation’”, Twitter, 2 martie 2022.
- MCCARTHY, Simone, PICHETA, Rob „Russia announces immediate ‘partial mobilization’ of citizens, escalating its invasion of Ukraine”, *CNN*, 21 septembrie 2022, <https://edition.cnn.com>.
- ROBERT_CHADWICKI (@OpusVI1), „At the contest ‘Song of the Year’ – a grand purge. Artists who spoke negatively about the special operation in Ukraine will not be allowed to participate in this event. Under the ban, in particular, Vera Brezhneva, Ivan Dorn, Svetlana Loboda, Max Barskikh, Val...”, Twitter, 16 mai 2022.
- ROBERTS, Paul Craig, „Here Is the Full Text of Putin’s Speech This Morning, Feb 24, 2022”, *Paul Craig Roberts: Institute for Political Economy*, 24 februarie 2022, <https://www.paulcraigroberts.org>.
- SCARR, Francis (@francis_scarr), “The latest target of Vladimir Solovyov’s ire is EU foreign policy chief Josep Borrell. The Kremlin alleges that he called Russia ‘fascist’, but his spokesman said there had been a translation error”, Twitter, 6 septembrie 2022.
- SCARR, Francis (@francis_scarr), „If you thought you’d seen it all from Vladimir Solovyov, think again. In his latest tirade, he calls Russia’s invasion of Ukraine a ‘counterattack’ launched in response to eight years of Ukrainian ‘genocide against those who won’t accept LGBT, transgender-Nazi values’”, Twitter, 1 noiembrie 2022.
- SCARR, Francis (@francis_scarr), „Last night Russian state TV got as close as I’ve seen it get to that horrifying article published by RIA Novosti I’ve added some subtitles (I hope you’ll excuse my rushed job). The first man speaking is a pro-Kremlin former Ukrainian MP. The second is presenter Vladimir Solovyov”, Twitter, 8 aprilie 2022.
- SCARR, Francis (@francis_scarr), „On Russian state TV last night there was yet more talk of using nukes against the West. ‘Putin never bluffs,’ Vladimir Solovyov told viewers”, Twitter, 25 aprilie 2022.

- 292 SNYDER, Timothy (@TimothyDSnyder), „The Kremlin’s main propagandist wants more terror in order to defeat Satan”, Twitter, 12 noiembrie 2022.
- SPRITERINFO (@SpriterInfo1), „Captured and bound Russian soldiers were liquidated by Ukrainians trained by Americans. The crime happened near makejevka – 11 russians were killed by shot in the head while they were lying facing the ground”, Twitter, 22 noiembrie 2022.
- TASS, „Decision on special military operation triggered by West’s inability to negotiate”, TASS: Russian News Agency, 25 septembrie 2022.
- TASS, „FACTBOX: What we know about Ukraine’s looming ‘dirty bomb’ false flag plot”, TASS: Russian News Agency, 25 octombrie 2022.
- TASS, „IAEA finds no evidence of dirty bomb preparation in Ukraine”, TASS: Russian News Agency, 9 noiembrie 2022.
- TASS, „Kadyrov reveals number of Chechen fighters involved in Ukraine special operation”, TASS: Russian News Agency, 15 noiembrie 2022.
- TASS, „Kherson Region authorities have evidence of Kiev’s reprisals against local residents”, TASS: Russian News Agency, 14 noiembrie 2022.
- TASS, „Kiev regime to pin Ukrainian crimes in Kherson on Russia, warns politician”, TASS: Russian News Agency, 14 noiembrie 2022.
- TASS, „Kremlin relies on Defense Ministry’s data regarding Russian casualties in Ukraine”, TASS: Russian News Agency, 8 aprilie 2022.
- TASS, „LPR militia reports 70 Ukrainian militants wiped out in Donbass in past day”, TASS: Russian News Agency, 16 noiembrie 2022.
- TASS, „LPR militia reports eliminating 55 Ukrainian militants over past day”, TASS: Russian News Agency, 22 octombrie 2022.
- TASS, „LPR militia reports roughly 90 Ukrainian militants wiped out in past 24 hours”, TASS: Russian News Agency, 14 noiembrie 2022.
- TASS, „Lukashenko says Russia conducts operation in Ukraine with ‘surgical’ precision”, TASS: Russian News Agency, 1 martie 2022.
- TASS, „Main goals of first stage of special military operation in Ukraine accomplished”, TASS: Russian News Agency, 29 martie 2022.
- TASS, „Moscow furnished interested parties with evidence on dirty bomb”, TASS: Russian News Agency, 25 octombrie 2022.
- TASS, „Official says Ukraine lost 320 tanks, 9,800 troops in Kherson Region over past six weeks”, TASS: Russian News Agency, 17 octombrie 2022.
- TASS, „Operation in Ukraine proceeds as planned, first stage goals complete”, TASS: Russian News Agency, 25 martie 2022.
- TASS, „Putin meets with Russian defense minister and chief of general staff”, TASS: Russian News Agency, 27 februarie 2022.
- TASS, „Putin ordered defense chief to inform counterparts of Kiev’s ‘dirty bomb’ false flag plot”, TASS: Russian News Agency, 27 octombrie 2022.
- TASS, „Right to secession from USSR was ‘time bomb’ under its statehood”, TASS: Russian News Agency, 12 iulie 2021.

- Tass, „Russia begins another stage of special military operation in Ukraine, says Lavrov”, TASS: Russian News Agency, 19 aprilie 2022.
- Tass, „Russia had no other choice but to launch special military operation, says official”, TASS: Russian News Agency, 3 noiembrie 2022.
- Tass, „Russia raises issue of Kiev’s ‘dirty bomb’ plans at closed UNSC session”, TASS: Russian News Agency, 28 octombrie 2022.
- Tass, „Russia set to rout Neo-Nazism bridgehead in Ukraine created by West, says security chief”, TASS: Russian News Agency, 26 aprilie 2022.
- Tass, „Russia still waiting for list of victims of Bucha false flag, envoy says”, TASS: Russian News Agency, 22 octombrie 2022.
- Tass, „Russia urges IAEA to continue ‘dirty bomb’-related inspections”, TASS: Russian News Agency, 9 noiembrie 2022.
- Tass, „Russia urging UN chief to prevent Kiev’s ‘dirty bomb’ provocation”, TASS: Russian News Agency, 25 octombrie 2022.
- Tass, „Russia’s negotiator says proof is incontrovertible Kiev was preparing to attack Donbass”, TASS: Russian News Agency, 30 martie 2022.
- Tass, „Russia’s special military operation in Ukraine goes under moderate scenario”, Tass: Russian News Agency, 27 august 2022.
- Tass, „Russia’s Ukraine operation going as planned, no need to squeeze it into deadlines”, TASS: Russian News Agency, 30 iunie 2022.
- Tass, „Shoigu told Indian counterpart Ukraine could stage dirty bomb provocation”, Tass: Russian News Agency, 26 octombrie 2022.
- Tass, „Special operation does not depend on weather conditions”, TASS: Russian News Agency, 17 noiembrie 2022.
- Tass, „Special operation in Donbass to be intensified”, TASS: Russian News Agency, 11 aprilie 2022.
- Tass, „Special operation in Ukraine proceeding as planned”, TASS: Russian News Agency, 1 august 2022.
- Tass, „Special operation in Ukraine proceeds according to plan, says Kremlin”, TASS: Russian News Agency, 23 martie 2022.
- Tass, „Special operation in Ukraine proceeds according to plan”, TASS: Russian News Agency, 10 iunie 2022.
- Tass, „Ukraine’s 2,119 military targets destroyed in special operation”, TASS: Russian News Agency, 5 martie 2022.
- Tass, „Ukraine’s military suffers over 1,200 casualties in failed offensive”, TASS: Russian News Agency, 30 august 2022.
- Tass, „Ukraine’s military suffers over 60 casualties in Donbass in past day”, TASS: Russian News Agency, 15 noiembrie 2022.
- Tass, „Unregistered medications were tested on residents of Rubezhnoye”, TASS: Russian News Agency, 4 august 2022.
- Tass, „US is using Ukraine as battering ram against Russia”, TASS: Russian News Agency, 26 octombrie 2022.

- 294 TASS, „Zelensky impossible to negotiate with, talks out of the question”, TASS: Russian News Agency, 11 noiembrie 2022.
- TENA, Alfons López (@alfonslopeztena), “On Russia’s primary TV channel, hosted by Putin’s top propagandist Vladimir Solovyov, defeat is forecasted and presented, not as the end of Putin’s regime, but as the end of Russia itself – Like all dictators do, parading as the embodiment of the Fatherland”, Twitter, 27 martie 2022.
- THE MOSCOW TIMES (@MoscowTimes), „Over 4,600 people in 65 cities across Russia were detained at protests on Sunday against Moscow’s military operation in Ukraine, a monitor said, on the 11th day of the invasion”, Twitter, 7 martie 2022.
- US DEPARTMENT OF STATE. “Faces of Kremlin Propaganda: Vladimir Solovyov.” *US Department of State*, 31 martie 2022.
- VISEGRÁD (@visegrád), „Russia’s most famous journalists and ‘experts’ saying on state TV that nuclear war with NATO maybe wouldn’t be that bad after all since the Russians will go to heaven, while the Westerners...”, Twitter, 27 aprilie 2022.
- VISEGRÁD 24 (@visegrad24), „CNN just reported about the 10+ Russian soldiers killed while surrendering in Makiivka without mentioning that a Russian soldier was captured on video opening fire on Ukrainian soldiers before anything happened. Didn’t CNN watch the same video as the rest of us? What’s going on?”, Twitter, 20 noiembrie 2022.
- ZMiST (@ZMiST_Ua), „Mariupol looks like this now. At every step there are ruins and traces of war, which are full of pain and fear”, Twitter, 16 noiembrie 2022.

Evoluția narațiunilor politice din Ucraina și Rusia în perioada războiului

Marin Gherman

Introducere

Invadarea Ucrainei de către Rusia, la 24 februarie 2022, a lansat o serie de procese social-politice, informaționale și economice distincte atât în societatea rusă, cât și în cea ucraineană. O serie de fenomene social-politice latente au devenit vizibile. Dacă până la război presa guvernamentală rusă și politicienii de rang înalt de la Moscova au participat activ la distribuirea unor narațiuni de dezinformare și fake news, care au pregătit informațional și mental agresiunea, după invadarea Ucrainei toate acestea au fost înlocuite cu o propagandă de război. Scopul mesajelor de propagandă a fost, pe de o parte, să reducă rezistența ucraineană și, pe de altă parte, să convingă opinia publică internă că „operațiunea specială militară”, după cum a fost numit războiul din Ucraina de Vladimir Putin în discursul său din 24 februarie 2022¹, este una corectă, necesară și justificată.

Acest studiu se bazează pe o serie de analize săptămânale ale presei de limba rusă și de limba ucraineană, realizate în perioada 24 februarie – 10 noiembrie 2022². Sunt evidențiate și caracterizate principalele evoluții ale narațiunilor de război din Ucraina și Rusia prin prisma utilizării de către ambele state a unor simboluri istorice și politice comune.

-
1. Andreea Pavel, „Vladimir Putin a cerut demilitarizarea, denazificarea și statutul neutru al Ucrainei pentru a pune capăt războiului”, *G4Media*, 28 februarie 2022, <https://www.g4media.ro/vladimir-putin-a-cerut-demilitarizarea-denazificarea-si-statutul-neutru-al-ucrainei-pentru-a-pune-capat-razboiului-conditiile-au-fost-transmise-in-convorbirea-de-luni-cu-emmanuel-m.html>, accesat la 1 noiembrie 2022.
 2. Toate analizele săptămânale au fost publicate de *Veridica* – o publicație specializată în monitorizarea, analiza și demontarea campaniilor de fake news, dezinformare și manipulare din Europa Centrală și de Est. Analizele pot fi citite la <https://www.veridica.ro/ro/autori/marin-gherman>, accesat la 10 noiembrie 2022.

Denazificarea și demilitarizarea prin prisma propagandei de război

În Rusia, cele mai profunde metamorfoze în perioada războiului s-au produs în sfera discuțiilor despre „operațiunea militară specială” pe teritoriul Ucrainei. La început, Kremlinul susținea că scopul războiului este denazificarea și demilitarizarea Ucrainei, inclusiv prin schimbarea regimului actual de la Kiev cu unul mai prietenos față de Rusia¹.

Pe parcursul războiului atât Ministerul Apărării al Federației Ruse, cât și jurnaliștii din presa pro-Kremlin au încercat să schimbe treptat obiectivele vechi ale „operațiunii militare speciale” cu altele, mai noi, care să reflecte realitatea de pe teren. Retragerea militarilor ruși din regiunile din nordul și nord-estul Ucrainei, pierderile enorme ale Rusiei, în combinație cu sancțiunile introduse de Occident, au determinat revizuirea obiectivelor tactice ale Moscovei. S-a renunțat în narațiunile ruse la regiunea Kiev, dar a început să se vorbească din ce în ce mai mult despre Donbas și Odessa. Acest război cu obiective incerte pentru Rusia, indiferent de situația de pe teren, este oricum arătat în presă ca fiind unul victorios. Zilnic se spune prin intermediul televiziunii și a canalelor de Telegram despre naziștii ucși și rusofonii salvați de armata rusă².

După invadarea Ucrainei presa rusă a produs mult mai multe narațiuni de propagandă și mai puține fake news. Sunt utilizate narațiuni de propagandă de război din ce în ce mai simple, dar și mai ușor de demontat. De fapt, ca și până la război, narațiunile false lansate de Rusia au un număr limitat de teme și abordări, în special privind Ucraina. „Este imposibil să combați și să demonstrez toate știrile false, din simplul motiv că scrierea uneia ia cu mult mai puțin timp decât demontarea sa”³, observă Marian Voicu. În același timp, toate narațiunile false se bazează pe un limbaj comun în baza căruia putem diferenția dezinformarea de fake news sau propagandă. După declanșarea războiului împotriva Ucrainei, în spațiul media rus au început să domine narațiunile de propagandă, până atunci fiind folosite ca unelte în atingerea obiectivelor politice ale Rusiei în Ucraina dezinformarea și fake news.

1. Andreea Pavel, *op.cit.*

2. A fost lansat un canal de Telegram care reflectă evoluțiile din cadrul războiului din Ucraina – „Operațiunea Z: corespondenții de război ai primăverii ruse”, <https://t.me/RVvoen>, accesat la 8 noiembrie 2022.

3. Marian Voicu, „10 narațiuni false rusești: mic îndreptar al dezinformării”, *Veridica*, 12 martie 2021, <https://www.veridica.ro/ro/analize/10-naratiuni-false-rusesti-mic-indreptar-al-dezinformarii>, accesat la 19 mai 2022.

Dacă dezinformarea reprezintă difuzarea de informații voite false, cu scopul de a deruta opinia publică cu privire la poziția proprie sau cu scopul de a distorsiona unele informații reale, atunci fenomenul de fake news presupune difuzarea unei știri reale, valide, dar care este prezentată distorsionat, exagerat, scoasă din context și plasată într-un alt tablou în scopuri politice. Ținta ambelor tipuri de narațiuni false este distorsionarea percepției auditoriului sau crearea unui nou curent de opinie cu intenția de a crea confuzie și de a destabiliza sentimentul de securitate¹.

Este reprezentativă în acest context o narațiune de propagandă a Rusiei, potrivit căreia Occidentul investighează atrocitățile comise de naționaliștii ucraineni pe teritoriul Ucrainei². Presa din Rusia a omis fragmente importante din textul comunicatului Departamentului de Stat al SUA, pe care-l cita, în care era menționată responsabilitatea militarilor ruși pentru atrocitățile din Ucraina. Știrile din Occident sunt traduse intenționat greșit, sunt omise fragmente din text în care este criticată Rusia, nu sunt trimiteri prin hyperlink la știrile în limba engleză sau franceză. Aceleași metode, de fapt, erau folosite în URSS. Narațiunile de propagandă ale Rusiei sunt o repovestire a știrilor din afară prin prisma propriilor mesaje false, distribuite pe parcursul ultimilor ani, dar fără posibilitatea de a verifica sursele.

În martie 2022 presa rusă scria că ONU sprijină genocidul îndreptat împotriva rusofonilor din Ucraina. CS al ONU „a arătat încă o dată lumii inutilitatea sa în chestiuni care necesită o soluție urgentă pentru a salva oameni. Rezoluția umanitară a Federației Ruse (coautori – Belarus, Coreea de Nord și Siria) care cere încetarea focului și evacuarea civililor din Ucraina a fost blocată”, a scris presa rusă³, acuzând Occidentul că nu permite Rusiei să aducă pacea pe teritoriul Ucrainei. În realitate, CS al ONU a respins rezoluția inițiată de Rusia în condițiile în care aceasta nu făcea vreo referire la rolul Moscovei în declanșarea crizei umanitare, apărută după ce armata rusă a invadat Ucraina și a bombardat orașe, ucigând mii de civili și provocând pagube semnificative ale infrastructurii civile. Propunerea Rusiei de încetare a focului avea o mare doză de cinism, dat fiind că armata rusă este cea care ar trebui să înceteze focul și să se retragă pentru a pune capăt războiului.

1. „Fake News. Dacă nu ești sigur de adevăr nu distribu”, *Programul de Awareness al Serviciului Român de Informații*, <https://www.sri.ro/assets/files/publicatii/awareness-fake-news.pdf>, accesat la 9 mai 2022.
2. Marin Gherman, „Propagandă de război: Occidentul investighează atrocitățile comise de naționaliștii ucraineni pe teritoriul Ucrainei”, *Veridica*, 27 mai 2022, <https://www.veridica.ro/stiri-false/propaganda-de-razboi-occidentul-investigheaza-atrocitatile-comise-de-nationalistii-ucraineni-pe-teritoriul-ucrainei>, accesat la 8 noiembrie 2022.
3. „ONU a binecuvântat genocidul din Ucraina” (tr.a.), *Segodnea*, 24 martie 2022, <https://www.segodnia.ru/content/252570>, accesat la 8 noiembrie 2022.

În plus, 140 de state membre ONU au votat rezoluția *Consecințele umanitare ale agresiunii împotriva Ucrainei*¹, care acuză Moscova de agresiune militară. MAE al Ucrainei a adus mulțumiri comunității internaționale pentru adoptarea acestei rezoluții, care solicită Rusiei să înceteze focul, să nu atace civilii și infrastructura nonmilitară. Potrivit propagandei Federației Ruse, ONU se împotrivește evacuării civililor din Ucraina, care își doresc să nu fie uciși de „naziștii” ucraineni. De fapt, rezoluția AG a ONU cerea exact acest lucru: să fie create coridoare umanitare pentru civili. Semnatarii rezoluției propuse CS al ONU (Rusia, Belarus, China, Siria și Eritreea) au votat împotriva rezoluției AG a ONU. Așadar, chiar Rusia s-a împotrivit creării unor coridoare umanitare în contextul unei rezoluții care o numește „autoare a unui act de agresiune”.

De cele mai multe ori, propaganda de război a Rusiei pare a fi un sistem informațional tot mai închis. Un ziar rus citează un alt ziar, care face trimitere la o agenție guvernamentală rusă. Tot mai puțin este folosită metoda scoaterii cuvintelor din context și tot mai mult – inventarea unor discursuri sau declarații ale politicianilor. Deseori cei care l-au criticat pe liderul rus Vladimir Putin sunt prezentați ca susținătorii lui. De exemplu, în iulie 2022 ziarul rus *Izvestia* publică un articol intitulat „Fostul ambasador McFaul a povestit despre susținerea ideilor președintelui Federației Ruse de către savanții americani”, în care se spune că fostul ambasador american a recunoscut în premieră că savanții din SUA sunt de acord cu ideile lui Vladimir Putin referitoare la politica de demilitarizare și denazificare a Ucrainei². La prima lectură a articolului, se creează impresia că intelectualii americani susțin toate acțiunile, inclusiv cele militare ale Rusiei pe teritoriul Ucrainei. În următorul aliniat al textului se specifică că este vorba despre ideea de unitate a Rusiei și Ucrainei și de abia la mijlocul știrii este amintit faptul că se discută, de fapt, despre istorie, și nu despre actualitate! Cititorul neavizat rămâne la ideea că savanții americani îl susțin pe Putin, spre deosebire de mediul politic de la Washington care sprijină Ucraina. Declarația fostului ambasador american la Moscova a fost scoasă din context și prezentată într-unul favorabil propagandei ruse.

1. „Adunarea Generală a ONU a adoptat o rezoluție privind consecințele umanitare ale agresiunii împotriva Ucrainei” (tr.a.), *Ukrinform – agenția națională de presă a Ucrainei*, 25 martie 2022, <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3438814-genasamblea-oon-uhvalila-rezoluciu-pro-gumanitarni-naslidki-agresii-proti-ukraini.html>, accesat la 8 noiembrie 2022.
2. „Fostul ambasador McFaul a povestit despre susținerea ideilor președintelui Federației Ruse de către savanții americani” (tr.a.), *Izvestia*, 16 iulie 2022, <https://iz.ru/1365646/2022-07-16/eks-posol-zaiavil-o-podderzhke-amerikanskimi-uchenymi-idei-prezidenta-rf>, accesat la 1 noiembrie 2022.

Autoadministrarea locală – o temă importantă a propagandei ruse

Până la invadarea Ucrainei, după cum am scris într-un studiu consacrat acestui subiect¹, presa rusă scria că reformele inițiate de Guvernul de la Kiev, dar în special descentralizarea, vor determina destrămarea statului ucrainean. Potrivit știrilor false lansate de Rusia în 2021, descentralizarea este „o bombă cu ceas pentru Ucraina”. Agenția de știri pro-Kremlin *Ukraina.ru* scria: „Statul va fi din ce în ce mai mult perceput ca o povară inutilă și un generator de conflicte. Întrebarea dacă mai are rost să existe acest stat va deveni tot mai actuală, iar variantele alternative ale evoluțiilor politice nu se vor lăsa așteptate”². Era clar în 2021 că scopul acestor narațiuni era de a submina și de a decredibiliza reforma descentralizării prin accentul pus pe aspecte negative și pe ignorarea celor pozitive. În egală măsură, cititorilor rusofoni li se sugera ideea că Ucraina urmează să se destrame, iar statul ucrainean este unul fals, care de ani de zile nu își mai îndeplinește funcțiile. Însă, adevăratul rol al acestor narațiuni false a devenit cunoscut după invadarea Ucrainei de către Rusia.

După 24 februarie 2022, diferiți colaboratori ai rușilor au fost prezentați cititorilor sau telespectatorilor ca reprezentanți legitimi ai consiliilor locale, administrațiilor regionale sau primăriilor. Numele pseudo-organelor puterii locale se aseamănă foarte mult cu cele ale instituțiilor ucrainene legitime. Cazul narațiunilor despre regiunea Zaporojie din sud-estul Ucrainei este mai mult decât reprezentativ și îl vom analiza în continuare.

În aprilie 2022, presa rusă scria că „toți locuitorii regiunii Zaporojie își doresc să se alipească la Republica Populară Donețk”³. Clipul video, citat de presa din Rusia și realizat de un jurnalist din Donbas, nu include nicio referire, nicio cerință sau declarație despre dorința locuitorilor din orașul Zaporojie de a fi alipiți la acea republică populară autoproclamată Donețk. Este vorba de un reportaj publicat pe Telegram, care, de fapt, nici nu include filmări din Zaporojie, ci din satul Rozivka, situat la 170 de kilometri de centrul regional Zaporojie.

1. Marin Gherman, „Narațiuni ale dezinformării și fake news utilizate de Rusia până la invadarea Ucrainei”, *Polis*, vol. X, nr. 2 (36), serie nouă, martie-mai 2022, pp. 99-110.
2. Matvei Kuznețov, „Fiecare pentru sine. Descentralizarea este o bombă cu ceas pentru Ucraina” (tr.a), *Ukraina.ru*, 29 martie 2021, <https://ukraina.ru/20210329/10309-72099.html>, accesat la 9 noiembrie 2022.
3. Marin Gherman, „Propagandă de război: locuitorii orașului Zaporojie solicită alipirea la Republica Populară Donețk”, *Veridica*, 12 aprilie, 2022, <https://www.veridica.ro/stiri-false/propaganda-de-razboi-locuitorii-orasului-zaporojie-solicita-alipirea-la-republica-populara-donetsk>, accesat la 9 noiembrie 2022.

După ce armata rusă nu a reușit să ocupe regiunea Zaporojie în întregime, iar orașul Zaporojie a rezistat în fața ofensivei militarilor ruși, despre proiectele de alipire la republica separatistă din estul Ucrainei nu s-a mai amintit nimic în presă, fiind citat în mai 2022 „un lider reprezentativ” din zonă, care anunța că Guvernul Ucrainei va ceda benevol aceste teritorii Rusiei.

În iunie 2022, după eliberarea unor localități din regiunea Zaporojie de către Forțele Armate ale Ucrainei, propaganda rusă susținea că voluntarii din Zaporojie se înscriu într-un batalion care va apăra regiunea de armata ucraineană. „Liste cu voluntari pentru apărarea ținutului de armata ucraineană au început să apară în regiunea Zaporojie, existând deja peste 200 de doritori, a declarat șeful administrației militar-civile a regiunii, Evgheni Balițki”, potrivit *RIA Novosti*¹. Este citat Evgheni Balițki, care a fost numit de Rusia șef al „administrației militar-civile” (un organ de ocupație care se supune militarilor ruși), în timp ce autoritatea ucraineană legitimă în perioada legii marțiale este Administrația Regională Militară de Stat. Balițki reprezintă Kremlinul în localitățile ocupate de trupele ruse și nu Guvernul Ucrainei. Așadar, nu este vorba de autoritățile ucrainene legitime, așa cum menționează presa rusă. Au fost inventate special niște denumiri ale organelor de ocupație care să se asemene cu cele ucrainene pentru a manipula opinia publică.

În iulie 2022, presa rusă scria că în regiunea Zaporojie a apărut o nouă republică. Acest stat format din regiunea ucraineană Zaporojie, potrivit propagandei ruse, a stabilit contacte internaționale cu cel puțin 15 țări, inclusiv membre al UE. „Am început să stabilem contacte internaționale. Primum solicitări de la membri ai parlamentelor din Germania, Spania, Franța, Grecia, cel puțin 15 țări care își fac griji pentru noi și ne susțin”², este citat de presa guvernamentală rusă Vladimir Rogov, prezentat ca membru al consiliului principal al administrației regiunii Zaporojie. Vladimir Rogov, amintit de presa rusă ca „membru al consiliului principal al administrației regiunii Zaporojie” este un reprezentant al organelor rusești din zona ocupată a regiunii. Rogov a fugit în Rusia în 2014, după ce s-a pronunțat împotriva Euromaidanului, a susținut anexarea Crimeii și războiul din Donbas, iar în 2022 a fost adus de Rusia ca reprezentant al Moscovei în regiunea Zaporojie. El a fost dat în urmărire penală pentru colaborearea cu Rusia³. Narațiunea falsă a avut ca scop să justifice acțiunile militare din

1. „În Zaporojie apar liste ale voluntarilor care doresc să apere regiunea de Forțele Armate ale Ucrainei” (tr.a.), *RIA Novosti*, 15 iunie 2022, <https://ria.ru/20220615/dobrovoltsy-1795408052.html>, accesat la 10 septembrie 2022.
2. „În Zaporojie au declarat despre stabilirea contactelor internaționale” (tr.a.), *Radio Sputnik*, 24 iulie 2022, <https://radiosputnik.ria.ru/20220724/zaporozhe-1804619945.html>, accesat la 10 septembrie 2022.
3. Serhii Sidorov, „Vladimir Rogov. Un trădător și expert care spune doar minciuni” (tr.a.), *Detektor Media*, 4 aprilie 2022, <https://detector.media/withoutsection/article/198113/>

Ucraina și să pregătească opinia publică din fostele state sovietice pentru extinderea războiului asupra altor regiuni ucrainene. De asemenea, societatea era pregătită pentru semnarea decretului de anexare ilegală a unei părți a regiunii Zaporojie la Rusia la 30 septembrie 2022.

Ucraina răspunde propagandei ruse cu propriile narațiuni

Ucraina a răspuns propagandei ruse cu propriile narațiuni, menite să încurajeze populația și să demoralizeze adversarul. De exemplu, președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski, a afirmat în repetate rânduri că armata Rusiei este demoralizată, nu vrea să lupte și că toți invadatorii vor fi uciși fără milă. Volodimir Zelenski nu li se adresează, de fapt, doar militarilor ruși, care sunt destul de izolați de spațiul informațional ucrainean, ci mai mult ucrainenilor. Autoritățile ucrainene afirmau în primele luni ale războiului că armata rusă nu vrea să lupte, că este prost organizată și că victoria este tot mai aproape de Ucraina¹.

În martie 2022, unele agenții de presă de la Kiev au început să numească luptele de apărare ale Ucrainei drept Marele Război pentru Apărarea Patriei. Narațiunea a fost o inițiativă a presei transferată la un moment dat la nivelul discursului politic. Este substituit în mentalul colectiv ucrainean sensul sovietic al noțiunii de „Război pentru Apărarea Patriei” (frontul de Răsărit al celui de-al Doilea Război Mondial, din iunie 1941 până în mai 1945) cu un alt sens – rezistența ucrainenilor față de agresiunea Rusiei². De fapt, Kievul a renunțat de câțiva ani la catalogarea celui de-al Doilea Război Mondial ca fiind unul de apărare a patriei, fapt care a iritat Rusia. Moscova a acuzat în repetate rânduri Ucraina că ar fi preluat unele narațiuni „naziste” din Occident.

O parte din populația ucraineană, mai ales în estul și sudul țării, încă este atașată emoțional de narativul legat de războiul antinazist al URSS. În contextul războiului, presa din Ucraina a încercat să canalizeze într-o direcție politică dorită pentru Kiev aceste sentimente istorice, transformându-le în elemente simbolice de rezistență a patriei (Ucraina, și nu URSS) împotriva inamicului (Rusia, și nu Germania nazistă).

2022-04-04-volodymyr-rogov-zradnyk-i-odvichnyy-ekspert-brekhlo/, accesat la 11 septembrie 2022.

1. „Putin nu crede în propria armată” (tr.a.), *Volyn24*, 12 martie 2022, <https://www.volyn24.com/news/185103-putin-ne-viryt-u-vlasnu-armiyu-video>, accesat la 7 noiembrie 2022.
2. Iaroslav Grîțak, „Este războiul pentru apărarea patriei a națiunii ucrainene împotriva Rusiei” (tr.a.), *Ukrainska Pravda*, 2 martie 2022, <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/2/7327443/>, accesat la 7 noiembrie 2022.

Marele Război pentru Apărarea Patriei a jucat un rol extrem de important în istoriografia și-n mentalul colectiv sovietic. Rusia lui Putin îi acordă, de asemenea, un rol extrem de important și îl folosește în contextul eforturilor sale de cosmetizare a istoriei – care includ, printre altele, negarea rolului de agresor avut de URSS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când a invadat împreună cu Germania nazistă Polonia, a anexat teritorii românești și statele baltice și a atacat Finlanda.

În martie 2022, Volodimir Zelenski a declarat că Ucraina luptă într-un război pentru apărarea patriei, care se va termina cu distrugerea inamicului¹. În discursurile lui Zelenski din primele 8 luni ale războiului se observă o serie de elemente ale narațiunilor sovietice modificate pentru a stimula sentimentele tradiționale pentru un fost stat sovietic și a face o legătură cu eroismul înaintașilor. Nu o singură dată președintele Ucrainei a subliniat că au mai fost războaie pentru apărarea patriei în trecut (referindu-se la cel în care Germania nazistă a invadat Uniunea Sovietică), iar ocupanții nu au avut nicio șansă. Președintele Ucrainei induce o asociere între Hitler și Stalin, cu scopul de a-i mobiliza și pe cei educați în spiritul propagandei sovietice și atașați de narativele cu privire la cel de-al Doilea Război Mondial.

În ziua lansării invaziei asupra Ucrainei, președintele Volodimir Zelenski a comparat Federația Rusă cu Germania nazistă², iar agresiunea Moscovei asupra Ucrainei a fost comparată cu agresiunea Berlinului asupra Poloniei din 1939. Zelenski a spus că „Rusia ne-a atacat în mod brutal și sinucigaș dis-de-dimineată, tot așa cum a procedat Germania fascistă în anii celui de-al Doilea Război Mondial”. Narațiunea oficială a fost „împrumutată” de o serie agenții de presă și posturi de televiziune din Ucraina. Prin astfel de narațiuni, Kievul a încercat să redirectioneze spre Rusia ura ucrainenilor rusofoni din estul și sudul țării față de Germania nazistă. Mai mult decât atât, presa ucraineană a comparat în primăvara anului 2022 apărarea Kievului cu apărarea Londrei din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Kievul era comparat cu o cetate asediată tot așa cum era asediată și atacată pe cale aeriană Londra în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Aceste transformări narrative au avut un scop defensiv, reprezentând o replică puternică la atacul informațional masiv al Rusiei împotriva Ucrainei și la valul de dezinformări privind „neonazismul” de la Kiev și necesitatea de „denazificare” a societății ucrainene.

1. „Pentru noi este un război de apărare a patriei și știm cum se termină aceste războaie pentru cotropitori – adresarea președintelui Ucrainei” (tr.a.), *Administrația Regională de Stat Volyn*, 3 martie 2022, <https://voladm.gov.ua/new/dlya-nas-ce-vit-chiznyanyiyna-i-mi-znayemo-chim-taki-viyni-zakinchuyutsya-dlya-zagarbnikiv-zvernennya-prezidenta-ukrayini/>, accesat la 7 noiembrie 2022.
2. „Zelenski a comparat Rusia cu fasciștii” (tr.a.), *Kanal 24*, 24 februarie 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=KLVNyWXdQrc>, accesat la 8 noiembrie 2022.

Unele simboluri sovietice din mentalul colectiv au fost folosite și pentru construirea imaginii de inamic istoric al Ucrainei. În rețelele de socializare din Ucraina a apărut o noțiune nouă care descrie regimul politic din Rusia. Este vorba de „puterea rașistă” (de la *Russian* în engleză), utilizată pentru a compara regimul nazist cu cel rus (rașist), dar și pentru a descrie crimele de război ale lui Hitler prin prisma acțiunilor „regimului lui Putler” (noțiunea de „Putler” era folosită în presa ucraineană începând cu anexarea Crimeii în 2014)¹. Toate aceste narațiuni și comparații au ca scop să mobilizeze masele populare, să încurajeze rezistența nu doar în centrul și vestul țării, ci și în sudul și estul rusofon.

De la începutul războiului, Ucraina a distribuit informații – care nu au putut fi verificate din surse independente – despre pierderile mari suferite de Rusia. Presa ucraineană scria despre cele mai mari pierderi de vieți omenești și tehnică pentru Rusia de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Concomitent cu creșterea acestor pierderi, Kievul a început să folosească rapoartele reprezentanților Ministerului Apărării ca adevărate elemente ale războiului psihologic, cu scopul de a descuraja unele state ca Belarus să intre în conflict de partea Rusiei. Potrivit unui raport ucrainean din martie 2022, Rusia a suferit pierderi cu mult mai mari decât în ambele războaie din Cecenia². Comparația este făcută pentru a descuraja agresiunea rusă și a consolida rezistența ucraineană.

Kievul, pe de o parte, arăta întregii lumi imagini cu case, maternități, școli și alte obiective distruse de armata rusă, iar, pe de altă parte, încerca să semene spaimă în rândurile armatei inamice. Războiul psihologic nu a fost doar unul al autorităților, ci și al civililor. A fost foarte popular pe rețelele de interacțiune socială un clip video cu o femeie care încerca să-i pună unui militar rus semințe de flori în buzunar³, spunându-i că oricum va fi ucis de ucraineni, iar din semințe vor răsări „flori în pământul în care își va găsi moartea”. Aceste acțiuni ale civililor au avut efecte adânci în planul atingerii țintelor războiului psihologic ucrainean.

1. Terrence McCoy, „Here’s ‘Putler’: The mash-up image of Putin and Hitler sweeping Ukraine”, *The Washington Post*, 23 aprilie 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2014/04/23/heres-putler-the-mash-up-image-of-putin-and-hitler-sweeping-ukraine>, accesat la 8 noiembrie 2022.
2. „Mai mult decât în ambele războaie cecene: au devenit cunoscute pierderile totale ale ocupanților ruși în cea de a 20-a zi a războiului” (tr.a.), *Kanal 5*, 15 martie 2022, <https://www.5.ua/svit/bilshe-nizh-za-obydvi-chechenski-viiny-staly-vidomi-zahalnivraty-voroha-na-20-den-viiny-271358.html>, accesat la 8 noiembrie 2022.
3. Andrei Jigailo, „Măcar să puneți semințe de flori în buzunare: în orașul Ghenicensk ocupat, o femeie s-a adresat către cotropitor” (tr.a.), *Obozrevatel*, 24 februarie 2022, <https://news.obozrevatel.com/society/hot-polozhite-v-karmanyi-semena-tsvetov-v-zahvachennom-genicheske-zhenschina-obratilas-k-okkupantu-video.htm>, accesat la 8 noiembrie 2022.

Spre deosebire de narațiunile de propagandă ale Moscovei, construite după un model tradițional devenit cunoscut în Occident, mesajele Kievului sunt subtile și includ elemente clare ale războiului psihologic: apelul la mituri din mentalul colectiv prin compararea luptei împotriva naziștilor lui Hitler cu cea contra „rașiștilor” lui „Putler”, distribuirea unor informații care au ca scop să semene spaimă în rândul armatei Rusiei etc. În primele luni ale războiului narațiunile Kievului au fost dominante în Ucraina și mult mai convingătoare pentru populație, ceea ce a complicat enorm orice efort al Rusiei de a ține sub control anumite teritorii ale statului ucrainean acaparate pe cale militară. De asemenea, Rusia nu a reușit să semene spaimă, frustrare și panică în mediul societății ucrainene.

Narațiunile rezistenței și cele ale victoriei

Mesajele din presa ucraineană și discursurile politicianilor de la Kiev erau în prima lună a războiului dominate de ideea rezistenței – ucrainenii trebuiau să se mobilizeze pentru a evita ocuparea țării lor de către Rusia. Concomitent cu eliberarea unor teritorii ucrainene, narațiunile rezistenței au început să fie înlocuite cu cele ale victoriei.

Și în Ucraina și în Rusia s-a discutat mult despre pace, dar acest cuvânt a fost înțeles diferit. Președintele Volodimir Zelenski și presa din Ucraina au vorbit mult despre pace, dar după victoria asupra Rusiei. Victoria implică recuperarea de către Kiev a teritoriilor ocupate, existând și o presiune enormă din partea societății ucrainene asupra autorităților să nu cedeze niciun milimetru din teritoriul Ucrainei.

Pentru Moscova, pacea nu poate veni decât în urma „demilitarizării” și „denazificării”, adică a curățirii teritoriului unui stat vecin și suveran de elementele politice neconvenabile Kremlinului. Pacea înseamnă pentru Kremlin înfrângerea Ucrainei. Relatările despre evenimentele din Ucraina sunt numite de presa ucraineană invadare, război, genocid, agresiune, iar de presa din Rusia – operațiune specială, demilitarizare, salvarea rusofonilor de genocid. Utilizarea cuvântului „război” în timpul discuțiilor despre Ucraina a fost interzisă în Rusia până la sfârșitul lunii septembrie 2022. Până atunci, rapoartele Kremlinului erau seci și tipice. „Operațiunea specială împotriva neonaziștilor ucraineni decurge conform planului”, a spus Vladimir Putin în martie 2022¹.

1. Lea Berzuc, „Putin: «operațiunea specială» împotriva «neonaziștilor» ucraineni decurge «conform planului»”, *RFI România*, 3 martie 2022, <https://www.rfi.ro/politica-143120-putin-operatiunea-speciala-impotriva-neonazistilor-ucraineni-decurge-conform>, accesat la 10 noiembrie 2022.

La un moment dat, conceptul de „denazificare” a fost preluat de Kiev și adaptat din punct de vedere al scopului comunicării politice interne. Presa ucraineană a publicat o serie de articole despre cum va fi denazificată Rusia după război, fiind făcute comparații cu procesul de democratizare a Germaniei hitleriste. Jurnaliștii ucraineni au scris că procesul de denazificare a Rusiei trebuie planificat deja, în parteneriat cu UE, Marea Britanie și SUA, precizând că nu doar Vladimir Putin este de vină pentru crimele de război comise pe teritoriul Ucrainei, ci și cei 80% dintre ruși „care-l susțin pe führer în războiul sângeros”. Tot așa cum Hitler se bucura de susținerea populației nazificate, și Putin are acum susținerea societății ruse care trebuie neapărat denazificată, potrivit presei ucrainene¹.

Narațiunea în cauză a Kievului și a elitei intelectuale ucrainene a avut ca scop să convingă populația că, după terminarea războiului, pericolul rus pentru securitatea europeană va fi eliminat definitiv în cadrul procesului de denazificare a Rusiei, dominată de tendințe autoritare și antidemocratice. De fapt, în ochii societății ucrainene, narațiunile Kievului au reușit să demonteze principalele mesaje false ale Kremlinului despre demilitarizare și denazificare care justifică invazia.

Și discursurile politice ale liderilor de la Kiev conțin o modificare a paradigmei narative. Dacă în primele luni ale războiului președintele Volodimir Zelenski se prezenta ca un luptător, care are dreptul moral să solicite oricărui stat mai mult sprijin pentru Ucraina, la sfârșitul anului 2022 se observă tot mai multe discursuri emoționante ale liderului ucrainean, adresate societății și partenerilor din Occident care au avut ca scop să depășească oboseala de război apărută între timp.

Președintele Ucrainei a plâns după copiii omorâți de Rusia, a acuzat ocupația, a enumerat victimele războiului, a explicat cum au fost ucise persoanele nevinovate cu scopul de a alimenta în continuare dorința populației de a lupta până la victorie și a Occidentului de a susține Kievul. „Până la 100 de persoane din estul țării noastre, unde Rusia și-a masat toate trupele, mor în fiecare zi... O bătălie pentru valori este în desfășurare”², a declarat Volodimir Zelenski.

În același timp, președintele Ucrainei a vorbit tot mai mult despre unitate și solidaritate, încercând să minimizeze efectele oboselii de război, cauzate de prelungirea ostilităților. Discursurile emoționante ale lui Zelenski, care se bucură

1. „Cum se va desfășura denazificarea postbelică a Rusiei: experiența Germaniei” (tr.a.), <https://www.5.ua/kultura/yakoiu-bude-povoienna-denatsyifikatsiia-rosii-dos-vid-nimechchyny-istoriia-dlia-doroslykh-274157.html>, 11 aprilie 2022, accesat la 7 noiembrie 2022.
2. Mirabela Vasile, „Volodimir Zelenski își plânge poporul: Este iadul, mor 100 de compatrioți pe zi în estul Ucrainei”, *Playtech*, 3 iunie 2022, <https://playtech.ro/2022/volodimir-zelenski-isi-plange-poporul-este-iadul-mor-100-de-compatrioti-pe-zi-in-estul-ucrainei/>, accesat pe 20 august 2022.

306 de susținerea populației, completează și amplifică celelalte eforturi ale autorităților de a menține spiritul de luptă al ucrainenilor.

Concluzii

De la invadarea Ucrainei de către Rusia, la 24 februarie 2022, Moscova a schimbat dezinformarea și distribuirea de fake news cu propaganda de război, ai cărei scop a fost, pe de o parte, să reducă rezistența ucraineană și, pe de altă parte, să convingă opinia publică rusă că „operațiunea specială militară” este una corectă și necesară.

Narațiunile oficiale ale Kremlinului, dar și ale presei ruse, au cunoscut o serie de metamorfoze: erau schimbate de la o săptămâna la alta scopurile „operațiunii militare speciale”, o serie de lideri separatiști erau prezentați ca lideri ai autorităților legitime, iar declarațiile lor nu constituiau o metanarațiune structurată. În același timp, metodele construirii narațiunilor de propagandă ale Rusiei au început să devină tot mai simple, iar știrile false – mai ușor de demontat.

Kievul a studiat aceste fisuri din interiorul sistemului de comunicare politică al Moscovei și a folosit la maximum aceleași simboluri istorice pentru a încuraja rezistența populației și a obține o tot mai mare susținere a comunității internaționale. Au fost utilizate simbolurile sovietice comune pentru ruși și ucraineni pentru a caracteriza lupta împotriva agresorului rus: Marele Război pentru Apărarea Patriei a fost înlocuit cu Marele Război pentru Apărarea Ucrainei de Rusia, nazistul Hitler ca simbol al răului a fost înlocuit cu rașistul Putler. De asemenea, Ucraina a recurs la diverse metode din cadrul războiului psihologic, lansând discuții în presă despre demilitarizarea, denazificarea și democratizarea Rusiei după victoria în război. Narațiunea în cauză a Kievului și a elitei intelectuale ucrainene a avut ca scop să convingă populația că, după terminarea războiului, pericolul rus pentru securitatea europeană va fi eliminat definitiv în cadrul procesului de denazificare a Rusiei, dominată de tendințe autoritare și antedemocratice.

De fapt, în ochii societății ucrainene, narațiunile Kievului au reușit să demonteze principalele mesaje false ale Kremlinului care justificau invazia. Treptat narațiunile rezistenței au fost înlocuite cu cele ale victoriei, care încearcă să diminueze efectele oboselii de război cauzate de continuarea ostilităților.

Bibliografie

- BERZUC, Lea, „Putin: «operațiunea specială» împotriva «neonaziștilor» ucraineni decurge «conform planului»”, *RFI România*, 3 martie 2022.
- GHERMAN, Marin, „Narațiuni ale dezinformării și fake news utilizate de Rusia până la invadarea Ucrainei”, *Polis* (revistă de științe politice), Iași, volum X, nr. 2 (36), serie nouă, martie-mai 2022, p. 99-110.
- GHERMAN, Marin, „Propagandă de război: locuitorii orașului Zaporojie solicită alipirea la Republica Populară Donețk”, *Veridica*, 12 aprilie 2022.
- GHERMAN, Marin, „Propagandă de război: Occidentul investighează atrocitățile comise de naționaliștii ucraineni pe teritoriul Ucrainei”, *Veridica*, 27 mai 2022.
- GREUFENEDER, Rainer, JAFFE, Mariela E., NEWMAN, Eryn J., SCHWARTZ, Norbert, *Psihologia Fake News. Acceptarea, distribuirea și corectarea informațiilor false*, Trei, București, 2021.
- GRÎȚAK, Iaroslav, „Este războiul pentru apărarea patriei națiunii ucrainene împotriva Rusiei” (tr.a.), *Ukrainska Pravda*, 2 martie 2022.
- JIGAILO, Andrei, „Măcar să puneți semințe de flori în buzunare: în orașul Ghenicensk ocupat, o femeie s-a adresat către cotropitor” (tr.a.), *Obozrevatel*, 24 februarie 2022.
- KUZNEȚOV, Matvei, „Fiecare pentru sine. Decentralizarea este o bombă cu ceas pentru Ucraina” (tr.a.), *Ukraina.ru*, 29 martie 2021.
- МАНДА, Evhen, *Agresiunea hibridă a Rusiei. Lecții pentru Europa* (tr.a.), Kalamar, Kiev, 2017.
- McCoy, Terrence, „Here’s ‘Putler’: The mash-up image of Putin and Hitler sweeping Ukraine”, *The Washington Post*, 23 aprilie 2014.
- VASILE, Mirabela, „Volodimir Zelenski își plânge poporul: Este iadul, mor 100 de compatrioți pe zi în estul Ucrainei”, *Playtech*, 3 iunie 2022.
- PAVEL, Andreea, „Vladimir Putin a cerut demilitarizarea, denazificarea și statutul neutru al Ucrainei pentru a pune capăt războiului”, *G4Media*, 28 februarie 2022.
- SIDOROV, Serhii, „Vladimir Rogov. Un trădător și expert care spune doar minciuni” (tr.a.), *Detektor Media*, 4 aprilie 2022.
- VOICU, Marian, *Matrioșka mincinoșilor: fake news, manipulare, populism*, Humanitas, București, 2018.
- VOICU, Marian, „10 narațiuni false rusești: mic îndreptar al dezinformării”, *Veridica*, 12 martie 2021.
- „Adunarea Generală a ONU a adoptat o rezoluție privind consecințele umanitare ale agresiunii împotriva Ucrainei” (tr.a.), *Ukrinform – agenția națională de presă a Ucrainei*, 25 martie 2022, <https://www.ukrinform.ua>.
- „Cum se va desfășura denazificarea postbelică a Rusiei: experiența Germaniei” (tr.a.), <https://www.5.ua>, 11 aprilie 2022.
- „Fake News. Dacă nu ești sigur de adevăr nu distribuie”, *Programului de Awareness al Serviciului Român de Informații*, <https://www.sri.ro>.

- 308 „Fostul ambasador McFaul a povestit despre susținerea ideilor președintelui Federației Ruse de către savanții americani” (tr.a.), *Izvestia*, 16 iulie 2022.
- „În Zaporojie apar liste ale voluntarilor care doresc să apere regiunea de Forțele Armate ale Ucrainei” (tr.a.), *RLA Novosti*, <https://ria.ru>.
- „În Zaporojie au declarat despre stabilirea contactelor internaționale” (tr.a.), *Radio Sputnik*, 15 iunie 2022.
- „Mai mult decât în ambele războaie cecene: au devenit cunoscute pierderile totale ale ocupanților ruși în cea de a 20-a zi a războiului” (tr.a.), *Kanal 5*, 15 martie 2022.
- „ONU a binecuvântat genocidul din Ucraina” (tr.a.), *Segodnea*, 24 martie 2022.
- „Pentru noi este un război de apărare a patriei și știm cum se termină aceste războaie pentru cotropitori – adresarea președintelui Ucrainei” (tr.a.), *Administrația Regională de Stat Volyn*, 3 martie 2022.
- „Putin nu crede în propria armată” (tr.a.), *Volyn 24*, 12 martie 2022.
- „Zelenski a comparat Rusia cu fasciștii” (tr.a.), *Kanal 24*, 24 februarie 2022.

De ce este fascistă Rusia lui Putin și de ce luptă Ucraina pentru lumea liberă și trebuie să câștige

Marian Voicu

Lumea liberă s-a trezit în 24 februarie 2022 într-o distopie. A crezut în pace mai mult decât în semnele războiului și l-a investit pe Putin cu bună-credință, așa cum o făcuse și cu Hitler, în anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial. Rusia a readus războiul pe scară largă într-o societate postmodernă hedonistă, cu instinctele slăbite de pace și prosperitate, reinstalând răul în lume.

Până la declanșarea invaziei, Europa nu mai văzuse un război interstatal de peste 75 de ani. Orice judecată contrafactuală este, evident, inutilă, și totuși, întrebarea rămâne: cum de a fost posibil ca Occidentul să fie, din nou, orb la ascensiunea previzibilă a unui totalitarism de tip fascist și la un nou război în Europa?

Războiul Rusiei împotriva Ucrainei nu a început în 24 februarie 2022, ci cu opt ani mai devreme, atunci când a invadat-o, a anexat Crimeea și apoi a început un război sub steag fals în Donbas. Lumea liberă s-a amăgit cu gândul că Putin era mulțumit cu ceea ce luase deja și că pacea revenise. A continuat să facă comerț cu Rusia, a exportat armament sofisticat, i-a permis să găzduiască Campionatul Mondial de Fotbal în 2018, a negociat în numele Ucrainei pacea la Minsk, în defavoarea Kievului, și a continuat să-l crediteze pe Putin ca lider global. Timp de 8 ani, armata regulată a Ucrainei și cea a „voluntarilor” ruși din Donbas au purtat un război „înghețat”, într-un conflict „înghețat”. Putin și propaganda rusă începuseră însă cu mult timp înainte ofensiva care urma să legitimizeze, intern și extern, această barbarie.

Putin, KGB-ist format în Războiul rece, nu a crezut niciodată în pace. Războaiele l-au legitimat intern ca lider cu mâna de fier până într-atât încât a ales să confunde destinul personal cu cel al Rusiei. Nostalgia mesianică a imperiului colonial rus, ultimul din lume, l-a pus în mișcare. Acolo unde unii vedeau paranoia, cei care i s-au aliniat în spate văd mecanica rece a istoriei.

În discursul care a ținut locul unei declarații de război, Putin a vorbit despre o „operațiune militară specială” al cărei scop este „denazificarea” Ucrainei. El relua teme mai vechi ale propagandei Kremlinului de după fuga președintelui ucrainean Viktor Ianukovici și începutul războiului, în 2014. Guvernul legitim al Ucrainei este numit „junta” kieveană, iar armata ucraineană, „forță de ocupație”.

În 18 martie 2014, la două zile după așa-numitul referendum pentru alipirea Crimeii la Rusia, în discursul rostit la Kremlin în fața deputaților Dumei de Stat, membrilor Consiliului Federației și a reprezentanților noii Republici a Crimeii și Sevastopolului, Putin expunea motivele anexării: Crimeea este locul unde a fost botezat prințul Vladimir, cel care avea să creștineze „popoarele din Rusia, Ucraina și Belarus”, locul unde se află „mormintele soldaților ruși a căror vitejie a adus Crimeea în Imperiul Rus”.

Putin nu-i uită pe etnicii ruși din Donbas. „Naționaliștii, neonaziștii, rusofobii și antisemiții”, care erau „moștenitori ideologici” ai lui Bandera, „complicele” lui Hitler în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, executaseră o lovitură de stat, recurgând la „teroare, crimă și revolte”. Cei care s-au opus loviturii de stat „au fost imediat amenințați cu represiunea”, arată el, așa că, în mod „natural”, rușii din Crimeea au cerut ajutorul Rusiei, „pentru a le fi apărate drepturile și viețile”. „Nu puteam să nu auzim aceste solicitări, ar fi fost o trădare din partea noastră”.

Iată ce spunea Joseph Goebbels în 12 martie 1938, citind la radio proclamația lui Hitler privind *Anschluss-ul*: „Reichul german nu va tolera ca germanii din această regiune să fie persecutați pentru că aparțin țării noastre sau pentru că au anumite opinii. [...] Soldații noștri garantează că poporul austriac va avea în curând oportunitatea de a-și determina viitorul și soarta printr-un plebiscit”¹. Nu este doar o coincidență: Putin semăna din ce în ce mai mult cu Adolf Hitler.

Idiolectul fascismului rus

Acuzația de a fi fost colaborator al naziștilor este pentru ruși cel mai greu stigmat, iar retorica Kremlinului trebuie înțeleasă în această notă. Ucrainenii sunt descriși ca fasciști, opresori, agresori și xenofobi, iar Ucraina ca un stat artificial, sortit dezintegrării. În acest context, spune Kremlinul, acțiunile rușilor sunt legitime și legale. „Operațiunea militară specială” rusă este justificată prin manipularea atentă a unor mituri, teorii ale conspirației și narațiuni istorice false, încărcate de simboluri și de referințe emoționale, dintre care cea mai importantă este Marele Război Patriotic, cum este numit cel de-al Doilea Război Mondial în fosta Uniune Sovietică.

1. Joseph Goebbels, „Die Proklamation des Führers”, *Gussinger Zeitung*, 20 martie 1938, pp. 4-5.

Vocabularul folosit în instrumentalizarea narațiunii ucrainene este centrat pe cuvinte precum karatel (călău), fascist, nazist, banderovist și partizan.

„Karatel”¹ activează memoria istorică a atrocităților comise de naziști împotriva civililor în teritoriile sovietice ocupate. Ministerul rus de Externe făcea referire în 28 aprilie 2014 la construirea unor „lagăre de concentrare fasciste” în Ucraina. În 4 mai 2014, Serghei Lavrov acuza armata ucraineană de „epurare etnică”: „În timp ce karateli ucraineni desfășoară operațiunile în estul Ucrainei, curățând unele zone populate și blocând altele, s-a instituit o adevărată blocadă informațională în ceea ce privește cunoașterea în Occident a evenimentelor tragice din această țară. Nici măcar la OSCE nu se știe că se varsă sânge astăzi în Ucraina și soldații împușcă civili neînarmați”.

„Banderoviști” este un alt cuvânt-armă, care vine de la Stepan Bandera², figură controversată a istoriei ucrainene, care a luptat împotriva armatei sovietice în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Presa rusă a început să folosească acest termen în timpul Euromaidanului, pentru activiștii ucraineni. În 3 aprilie 2014, un sondaj publicat de *Rosiskaia Gazeta* arăta că 82% din ruși îi priveau pe „banderoviști” ca pe un pericol real pentru rusofoni, iar 76% îi vedeau ca „protejați ai politicienilor occidental”. Pentru 91% din respondenți, „banderoviștii” erau o mișcare semifascistă care teroriza rușii, evreii și alte naționalități.

În schimb, termenul „partizan” este unul pozitiv și este folosit pentru a distinge luptătorii proruși de trupele regulate ruse care operează în regiune. În terminologia sovietică, „partizantul” era un apărător voluntar al intereselor poporului. Cuvântul este important pentru că reînvie mitul rușilor pașnici atacați de agresorul fascist. Pentru Moscova, după 2014, în Donbas luptau „voluntarii” (*dobrovolții*) din „milițiile populare” (*opolcenti*), nicidecum trupe regulate rusești. Presa rusă a descris tragedia de la Casa de Cultură din Odessa din mai 2014, în care au murit 48 de localnici, ca pe un „nou Hatîn”, amintind astfel de masacrul comis de un batalion nazist ucrainean asupra locuitorilor belaruși, ca pedeapsă pentru colaborarea acestora cu partizanii prosovietici.

Cei care colaborează cu autoritățile ucrainene sunt numiți *posobniki*, „complici”, termen folosit în cel de-al Doilea Război Mondial pentru cei care colaborau cu ocupantul.

În idiolectul dezinformării au fost introduse și cuvintele „provocare” și „rusofobie”. Cuvântul rus *provocația* are rădăcini în limbajul politic sovietic, fiind

1. O traducere literală ar fi „călăii”, termen asociat detașamentelor de exterminare naziste din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, *Einsatzgruppen*.
2. Stepan Bandera a militat pentru formarea unui stat ucrainean independent cu capitala la Liov. A colaborat cu armata germană în perioada 1939-1941. S-a refugiat la München, unde KGB-ul l-a asasinat în 1959. Bandera este astăzi un personaj contestat și elogiat, deopotrivă. În 2010, președintele Viktor Iușcenko l-a decorat post-mortem cu titlul „Erou al Ucrainei”, act declarat ilegal de instanță.

folosit încă de la instalarea regimului bolșevic, când „agenții imperialiștilor” erau denunțați ca provocatori, sabotori, agenți ai Coloanei a cincea. Astăzi este vorba de cei aflați în slujba unui Occident revanșard, fascist și rusofob care conspiră împotriva unei Rusii pașnice. Călăii devin astfel victime, iar victimele, călăi. În fond, așa făcuseră germanii cu polonezii și sovieticii cu finlandezii în 1939, atunci când au inventat pretexte pentru a-i ataca.

Și termenul *rusofobie* a devenit un vehicul pentru fake news și parte a narațiunii oficiale. Diplomația rusă explică sancțiunile, prin „psihoza colectivă rusofobă”. Cei care critică politica oficială sau care arată simpatie pentru țări aflate în conflict cu Rusia sunt considerați „rusofobi”, adevărați „extratereștri ideologici”. *Rusofobia* a devenit cuvântul cheie care explică de ce Occidentul respinge „tot ce e rusesc”.

Dar mitul fundamental instrumentalizat de Kremlin este acela că poporul ucrainean nu a existat niciodată. Există doar „o populație de formație sovietică – *homo sovieticus*”. „Ascultați cum vorbiți rusește”, îi spunea Putin unui jurnalist ucrainean, la conferința anuală de presă, explicându-i teza imposibilității Ucrainei ca națiune. „Vorbiți fără accent – mental, sunteți rus”. Pentru Kremlin, Rusia și Ucraina au fost dintotdeauna „o națiune”. Iar cei care se opun acestei teze sunt rusofobi, fasciști, trădători.

În ajunul invaziei, Putin a ținut un discurs în care îl acuză pe liderul bolșevic Vladimir Lenin că a distrus imperiul rus prin lansarea unei revoluții în timpul Primului Război Mondial și apoi „separând, rupând ceea ce este ținut rusesc istoric”. „Rusia bolșevică, comunistă” a creat „o țară care nu a mai existat până acum” – Ucraina – prin înglobarea teritoriilor rusești precum regiunea Donbas, un centru al industriei grele, într-o nouă republică socialistă ucraineană.

La o conferință de la Moscova din 9 iunie 2022, Putin le-a spus tinerilor antreprenori ruși că Ucraina este o „colonie”, nu o țară suverană. El s-a asemănat cu Petru cel Mare, care a purtat „Marele Război din Nord” timp de 20 de ani împotriva Suediei, „returnând și întărind” controlul asupra pământului care făcea parte din Rusia. La summitul NATO din aprilie 2008 de la București, Putin îi spusese președintelui american George Bush că „Ucraina nu este o țară adevărată”.

Putin reia teza sovietică a ucrainității de tip etnografic. În 1954, Kremlinul aniversa 300 de ani de la *Tratatul de la Pereiaslav*, când cazacii și-au declarat loialitatea față de țarul rus, iar sloganul era „Pentru totdeauna, împreună!”. „Ucraina modernă a fost creată în întregime de Rusia!”, afirmă propagandă rusă, așa cum avea să susțină apoi și că România modernă i se datorează.

Ucrainenii își reconsideră, însă, trecutul. În 2015, Kievul a demontat câteva mii de monumente sovietice și a redenumit peste 50 000 de străzi și 1 000 de sate și orașe. Parlamentul a adoptat o lege care a echivalat simbolurile sovietice cu cele naziste și a incriminat utilizarea lor publică. Ministrul rus de Externe a condamnat acțiunea, descriind-o ca „acțiune rusofobă barbară”. Guvernul ucrainean

era acuzat că a lansat „un război împotriva limbii ruse și a tot ce e asociat cu Rusia”, o nouă dovadă a fascismului Kievului. Așa cum spune însă istoricul francez Ernst Renan, națiunea este un „plebiscit zilnic”, identitatea ucraineană este întărită de plebiscitul cotidian împotriva nihilismului rus.

Foamea care a ucis 3 milioane de ucraineni în anii 1930, ascunsă de propagandă lui Stalin, este acum instrumentalizată propagandistic și de Putin: Ucraina rasistă înfometează țările din Africa și Asia, refuzând să exporte cerealele de care acestea depind și dând vina pe Rusia. La Forumul Economic Internațional din Sankt-Petersburg, Margarita Simonyan, directorul editorial al rețelei de stat *Russia Today*, afirma, în iunie 2022, că „toate speranțele noastre stau în foame”.

Femeile și copiii Ucrainei sunt deportați în Rusia pentru că nu pot fi asimilați etnic. Stalin i-a deportat pe etnicii neruși din întreaga Uniunea Sovietică, Beria afirmând că aceștia „au trădat Patria, au trecut de partea ocupanților fasciști și s-au alăturat sabotorilor și spionilor”. Nerușii sunt trădători prin definiție, ei sunt Coloana a cincea. Rusia a acționat în baza acestui principiu în Georgia în 2008 și în Ucraina, în 2014 și 2022. Mai mult, Vestul încearcă să destabilizeze societatea rusă prin propagarea ideologiei gay („Gayropa” este termenul folosit de propaganda rusă pentru Europa), o altă Coloana a cincea. În discursul său din martie, Putin afirma că Vestul „va încerca să parieze pe așa-zisa coloană a cincea, pe trădători, pe gândirea lor de sclavi”.

Gândirea rasistă, de tip fascist, a lui Putin a fost demonstrată și prin instrumentalizarea emigrației din Africa și Asia către Europa în 2015, menită să destabilizeze „Vestul omului alb”. Propaganda rusă a lansat campanii de *fakenews* la scară globală privind agresiunile sexuale în masă comise de imigranți în Occident, devenind una din narațiunile favorite în scrutinele din Vest, dar și din fostele republici sovietice.

Tot de factură fascistă este și acuzația lansată împotriva lui Zelenski de propagandiștii ruși, că acesta ar face parte dintr-un complot mondial evreiesc, dar și dintr-un complot nazist împotriva evreilor. Sunt reluate astfel temele grotești ale propagandei naziste.

Fascizarea istoriei

În Rusia, trecutul este imprevizibil, spunea scriitorul Serge Schmemmann. Odată cu instalarea șefului FSB la Kremlin, începea rescrierea istoriei. Stalin și Marele Război pentru Apărarea Patriei sunt mantrele principale, menite să-l înscrie pe Putin în galeria „liderilor eficienți”, care au apărat Rusia Sfântă de Occidentul pervertit și fascist.

În 2017, Putin nu a sărbătorit 100 de ani de la „revoluția” bolșevică, ci începutul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, pe care îl consideră momentul fondator al Rusiei moderne. După cum remarcă Nina Tumarkin, sovieticii au celebrat după 1945, de Ziua Victoriei, cultul războiului. După 2000, Putin așeza în centrul politicii sale cultul morții, după tradiția fascistă. El îi propune Rusiei să retrăiască în buclă, ca în *Ziua cărtiței*, Marele Război pentru Apărarea Patriei. Războaiele din Cecenia, Georgia, Siria, Ucraina sunt un *reality show* pentru rusul de rând, un nou serial TV despre Armata Roșie. Are loc, astfel, fascizarea istoriei. În Rusia, remarcă Françoise Thom, „războiul împacă elitele cu poporul, șterge distanța dintre clasa conducătoare și restul populației, dintre «cele două Rusii»”¹.

Cultul războiului are și sfinții săi. Amiralul Fiodor Ușakov, care în secolul XVIII-lea a readus Crimeea Rusiei luptând împotriva Imperiului Otoman, a fost canonizat în 2001, devenind apoi sfântul patron al bombardierelor care transportă arme nucleare. „El e cel care a spus că furtuna războiului va aduce glorie Rusiei!”, le amintea Putin susținătorilor aduși pe stadionul Lujniki la mitingul pro-război, în 18 martie 2022. BORu rămâne mâna dreaptă a *silovikiilor* în cultul morții: preoții ruși binecuvântează bombele care urmează să fie lansate în Ucraina.

Zeul războiului are și un templu. Catedrala Forțelor Armate Ruse a fost sfințită la Kubinka în prezența lui Putin și a Patriarhului Kiril, în 22 iunie 2020, la 75 de ani de la invadarea URSS de către Germania nazistă. Armata Roșie oprise în decembrie 1941 *Wehrmacht*-ul la periferia acestui orașel aflat la 70 de kilometri de Moscova. Picturile în mozaic din catedrala kaki ilustrează invadarea Georgiei în 2008, anexarea Crimeii în 2014 și războiul Rusiei din Siria. Pentru Rusia, războiul împotriva Ucrainei este unul sfânt. Patriarhul Kiril vorbea despre „semnificație metafizică” a războiului, Putin fiind un „miracol al lui Dumnezeu”.

De fiecare dată când a scăzut în sondaje, Putin a pornit un război: împotriva „teroriștilor” interni, „separatiștilor” ceceni, „rusofobilor revizionisti” georgieni, „naziștilor” ucraineni. A încercat să câștige puncte și în fața istoriei prin retorica de tip fascist. Astăzi, pare mai apropiat de Hitler decât de Stalin.

Litera „Z”, unul din principalele simboluri ale propagandei ruse de război, un simbol pentru „Zapad” (vest) sau „Za pobedu” (pentru victorie) este o jumătate de svastică. A fost desenată pe tancurile Armatei Roșii, în școlile rusești, din trupurile elevilor, pe casele ucrainenilor, pe ușile rușilor considerați opozanți ruși.

Un sondaj Levada arată că 10% din ruși au fost supuși torturii de către autorități, iar 28% din ruși declara că tortură ar trebui permisă în coloniile

1. Françoise Thom, „«Marele Război pentru Apărarea Patriei»: ingredientele unui mit”, în Stéphane Courtois și Galia Ackerman (coord.), *Discursul politic rus de la al Doilea Război Mondial la conflictul ruso-ucrainean*, Polirom, Iași, 2017 (e-Book), p. 14.

penitenciare, iar asta arată că în Rusia există o cultură a cruzimii¹. Violența domestică a fost decriminalizată în Rusia. Biserica Rusă afirma în 2016 că una din cele mai mari amenințări la adresa familiei este „încercarea de a introduce în Rusia o lege a așa-zisei prevenirii a violenței domestice”. În Duma de Stat, Elena Mizulina, șefa Comisiei pentru familie, femei și copii, declara că o astfel de lege ar submina unitatea familiei. Una din trei femei este abuzată fizic de partener și 40% din totalul actelor de violență fizică sau crime au loc la domiciliu. Peste 14 000 de femei sunt ucise anual de soții sau partenerii lor în Federația Rusă². Violurile și atrocitățile comise de soldații ruși în Ucraina nu sunt doar arme ale războiului total, ci ecoul violenței de acasă, din Rusia.

Putin vrea ca Rusia să renască prin violență, lepădându-se, asemenea lui Hitler, de cei slabi, de trădători și homosexuali. Rușii trebuie să se încoloneze în spatele statului și al bisericii. Întotdeauna se îndreaptă Rusia, un stat mafiot, controlat de serviciile secrete, înarmat cu doctrina trecutului imperial colonial și mesianic?

Încă din primele zile ale primului său mandat de președinte, Putin a fost obsedat de reinstaurarea simbolurilor Uniunii Sovietice și ale Imperiului Țarist. Mai întâi, în 9 decembrie 2000, Duma de Stat a reintrodus imnul sovietic. Apoi, în 11 septembrie 2002, Putin a dispus reinstalarea statuii lui Felix Dzerjinski, fondatorul poliției politice bolșevice, la 125 de ani de la nașterea acestuia. Statuia lui Felix de Fier, creatorul Gulagului, fusese demontată de moscoviți în 22 august 1991, după eșuarea puciului. Reinstalarea căpăta astfel un dublu sens. Au fost apoi instituite sau reînstituite Ziua Victoriei, Ziua Partizanului Sovietic, Marea Zi a Războiului pentru Apărarea Patriei, Ziua Gloriei Armelor Rusești ș.a.m.d. În total, 31 de sărbători.

Putin a reluat apoi, în 1 mai 2013, după 22 de ani de întrerupere, tradiția decernării ordinului „Erou al Muncii”, instituit în 1921 și primit de 20 000 de cetățeni sovietici. În 1 mai 2013, în Palatul Konstantinov din Sankt-Petersburg, au fost decorați cinci cetățeni ruși. „Fiecare dintre voi reprezintă bogăția țării noastre, nu putem crea o Rusie puternică fără a munci din greu”, le-a spus el. Printre cei cinci se aflau dirijorul Valeri Gherghiev și un miner din regiunea siberiană Kemerovo, distins pentru productivitatea sa record, asemenea celebrului Stahanov. Fastuoasa ceremonie a fost transmisă în direct de televiziuni.

-
1. Levada Center, *The torture and abuse of inmates at the penal colony*, 12 noiembrie 2018, <https://www.levada.ru/en/2018/11/12/the-torture-and-abuse-of-inmates-at-the-penal-colony/>, accesat la 12 noiembrie 2022.
 2. Natalya Kozlova, „Ruku Opusti” [Măinile jos!], *Rossiiskaia Gazeta*, 9 februarie 2017, în *Russian Federation: Decriminalization of Domestic Violence*, The Law Library of Congress, iunie 2017, <https://www.hsdl.org/?view&did=802819>, accesat la 10 noiembrie 2022.

În mai 2014, președintele Putin a recompensat peste 300 de jurnaliști cu ordinul „Pentru merite înaintea Patriei” în „relatări obiective” ale anexării Crimeii. De data aceasta, ceremonia a fost secretă. Axioma că presa nu reprezintă dreptul oamenilor de a fi informați corect ci mai degrabă dreptul statului de a minți a fost enunțată mai întâi de bolșevici. Nu au fost comunicate niciun fel de informații despre eveniment, iar numele jurnaliștilor nu au apărut în jurnalele Administrației Prezidențiale. Cele 300 de nume au apărut, totuși, pe site-ul unor hackeri¹. Prin secretizarea acestei liste, Putin a vrut să-i protejeze pe jurnaliștii loiali de interdicția de a călători în Occident sau chiar de înghețarea unor conturi în străinătate.

Tradiția decorațiilor secrete există de mult timp în URSS, iar lui Putin îi plac secretele. Cel mai secret Erou al URSS (cea mai înaltă distincție a defunctului stat) a fost ucigașul lui Lev Troțki, Ramon Mercader. Putin își răsplătește subordonații cu ordine secrete, în amintirea zilelor bune de odinioară din KGB, când o medalie secretă era infinit mai valoroasă decât una publică.

La sfârșitul anilor 1990, Aleksandr Iakovlev, arhitectul reformelor democratice sub Mihail Gorbaciov, vorbea despre serviciile secrete ca fiind leagănul fascismului: „Pericolul fascismului în Rusia este real, pentru că din 1917 ne-am obișnuit să trăim într-o lume criminală, cu un stat criminal la conducere. Banditismul, sfințit de ideologie – această formulare se potrivește atât comuniștilor, cât și fasciștilor”².

Pentru sovietici, și apoi pentru ruși, al Doilea Război Mondial nu a început în 1 septembrie 1939, atunci când germanii au atacat Polonia, ci odată cu atacul german asupra URSS din 22 iunie 1941. Pentru istoriografia oficială, agresiunile sovietice împotriva Finlandei, Estoniei, Lituaniei, Letoniei, României și Poloniei nu există. Dintr-un film documentar rusesc aflăm că în 1939 Finlanda a atacat prima Uniunea Sovietică, bombardând Mainila, un sat aflat de partea sovietică a frontierei³. Cea care bombardase însă satul fusese Armata Roșie, care a acuzat apoi armata finlandeză că ar fi deschis focul și că soldați sovietici și-ar fi pierdut viața. A fost un atac sub steag fals, un pretext pentru a declanșa războiul, ca și cel inventat de Hitler pentru a porni războiul împotriva Poloniei, așa-numitul „incident de la Gleiwitz” din 31 august 1939, când soldați germani îmbrăcați în uniforme poloneze au atacat stația de radio germană Sender Gleiwitz din Silezia Superioară. Mai mult, Putin susține astăzi că nașiștii, nu sovieticii i-au ucis pe

1. *Șaltai Boltai*, 13 mai 2014.

2. „Vladimir Putin is in thrall to a distinctive brand of Russian fascism”, *The Economist*, 28 iulie 2022, <https://www.economist.com/briefing/2022/07/28/vladimir-putin-is-in-thrall-to-a-distinctive-brand-of-russian-fascism>, accesat la 19 noiembrie 2022.

3. „Războiul uitat”, *OTR*, Sankt-Petersburg, 23 nov. 2017, *apud* „In 1939, Finlanda ttacked...”, *Disinformation Review*, nr. 90, 23 nov. 2017.

cei 20 000 de ofițeri polonezi la Katîn, în 1940, reluând minciuna propagandei lui Stalin, deși URSS recunoscuse crima în 1990. După cum spunea Orwell, „cine controlează trecutul, controlează viitorul. Cine controlează prezentul, controlează trecutul”.

Celebrarea a 75 de ani de la eliberarea deținuților de la Auschwitz-Birkenau, în care au fost uciși 1 milion de deținuți, 90% dintre ei fiind evrei, a fost boicotată de Putin. El avea să susțină, în 20 decembrie, la summitul liderilor din fostele state sovietice, că pactul de neagresiune Molotov-Ribbentrop din august 1939 și anexele secrete prin care Hitler și Stalin își împărțeau Europa de Est, urmate de invadarea Poloniei, erau legitime și că Polonia și aliații săi occidentali se făceau vinovați de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

„Uniunea Sovietică nu a luat nimic de la Polonia”, spunea el. Aliații de odinioară în lupta împotriva naziștilor – SUA și Marea Britanie –, sunt astăzi pentru Moscova inamicii care îi susțin pe „naziștii” ucraineni.

Anexarea țărilor baltice, a Belarusiei, a Basarabiei, a estului Poloniei și a vestului Ucrainei, deportările și execuțiile din aceste teritorii i-au făcut pe istorici să pună semnul egal între regimul comunist și cel nazist. Pentru Putin, acesta este un sacrilegiu. „În pofida tuturor citatelor și faptelor care atestă admirația reciprocă dintre Stalin și Hitler, prietenia acestor două personaje este de neconceput și imposibilă. Este respinsă. Aceasta este memoria istorică rusă”¹, spunea Arseni Roghinski, unul din fondatorii Societății Memorial.

Anexarea Austriei de către Germania nazistă, dezmembrarea Cehoslovaciei, invadarea Poloniei sunt toate replicate astăzi de Rusia în cazul Ucrainei. Retorica lui Putin o copiază pe cea a lui Hitler. În cazul Austriei, în martie 1938, și al Crimeii, în martie 2014, amândoi au folosit pretextul discriminării minorităților de către majoritate, au afirmat că națiunile vecine nu există și nu au o identitate proprie, iar statele acestora sunt artificiale.

Cine contestă astăzi narațiunea oficială a Kremlinului asupra istoriei este fascist. În același timp, condamnarea crimelor comunismului este o impietate. Rusia s-a opus condamnării crimelor comunismului de către APCE în ianuarie 2006. „100 de milioane de victime ale regimurilor comuniste – aceste numere sunt scoase din pălărie. Pe lângă asta, regimurile imperialiste, inclusiv Hitler, au ucis la fel de mulți. Este propagandă occidentală”, scria pe Twitter Alexei Pușkov, șeful Comisiei pentru Afaceri Externe al Dumei și profesor la MGIMO².

1. S. Courtois, *op.cit.*, p. 64.

2. Cifra este documentată pe baza arhivelor și apare pentru prima dată în *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, Stéphane Courtois et al., Éditions Robert Laffont, Franța, 1997; Humanitas, 1998; Harvard University Press, Cambridge, MA, 1999 etc.). Paul Goble consideră că includerea victimelor din China din timpul Marelui Salt Înainte și a celor din URSS din timpul celui de-al Doilea Război Mondial ar face ca această cifră să fie de 150 de milioane.

Stalinizarea Rusiei

Prioritățile primului mandat de președinte au fost pentru Putin zdrobirea separatiștilor ceceni, stabilizarea economiei după criza din 1998 și subordonarea oligarhilor. Contractul său cu rușii era simplu: o viață mai bună, în schimbul cedării oricărei inițiative politice.

În 2005, o facțiune a FSB a produs un volum anonim numit *Proiectul Rusia*, în care avertiza că democrația era o amenințare, iar Occidentul era inamicul. Cartea era livrată prin curier unor ministere care aveau atribuții privind securitatea și relațiile Rusie cu lumea. Era un prim semn al recalibrării relației lui Putin cu lumea și al ideologizării regimului său. Occidentul avea să înțeleagă reșezarea Moscovei în propriul destin doi ani mai târziu, în 2007, când, într-un discurs anti-NATO ținut la München, Putin a respins ideea integrării Rusiei în Occident. În același an, într-o conferință de presă, la Moscova, declara că armele nucleare și ortodoxia sunt cei doi piloni ai societății ruse, unul fiind garanția securității externe iar celălalt al sănătății morale. Rusia devenea o „ortodoxie nucleară”, după cum avea să o definească publicistul rus Egor Kolmogorov.

În 2007, Egor Gaidar, primul prim-ministru postsovietic, vedea, printre primii, pericolul nostalgiei postimperiale a Rusiei: „Este o boală. Rusia trece printr-o fază periculoasă. Nu ar trebui să credem în fața magiei numerelor, dar faptul că a existat un decalaj de 15 ani între prăbușirea imperiului german și ascensiunea lui Hitler la putere și 15 ani între prăbușirea URSS și Rusia în 2006-2007 te pune pe gânduri...”¹.

A început apoi reabilitarea lui Stalin. Putin legitima astfel minciuna de stat și paranoia, violența și teroarea, iar regimul său trecea de la autoritarism la dictatură. Stalin era revalorizat drept „liderul eficient”, care stârpise fascismul din lume.

În 2021, propaganda lui Putin a dat roade. În doar 5 ani, numărul celor care credeau că Stalin a fost un „mare lider” crescuse de la 28% la 56%, conform unui sondaj realizat de Levada². Asocierea cu Stalin nu este întâmplătoare: amândoi au stat mai bine de 20 de ani la putere, amândoi au condus un regim în care paranoia, suspiciunea, frica și brutalitatea au fost constantele, amândoi și-au urmărit oponenții în întreaga lume și i-au asasinat, amândoi au urmărit crearea unui imperiu fondat pe obediență și cultul morții eroice.

1. Egor Gaidar, *Collapse of an Empire: Lessons from Modern Russia*, Brookings Institution Press, P., Washington D.C., 2007, p. XIII.

2. Levada Center, „Отношение к Сталину: Россия и Украина”, 23 iunie 2021, <https://www.levada.ru/2021/06/23/otnoshenie-k-stalinu-rossiya-i-ukraina/>, accesat la 19 noiembrie 2022.

Putin l-a copiat pe Stalin și-n privința folosirii forței armate. În 1939, Stalin nu a reușit să obțină de la Finlanda concesiile teritoriale pe care le ceruse, așa că a lansat o invazie pe scară largă, folosind o diversiune, un atac sub steag fals. Putin a făcut la fel, în februarie 2022. Amândoi au dat greș, subestimând determinarea popoarelor pe care le-au atacat. În 1939, Stalin se aștepta ca proletariatul finlandez să-i întâmpine pe soldații Armatei Roșii cu flori, așa cum Putin se aștepta în 2022 ca etnicii ruși din Ucraina să-i întâmpine pe soldații „eliberatori”. Stalin credea că Războiul de Iarnă era dus de Anglia și Franța împotriva Sovietelor, Putin crede că NATO luptă împotriva armatei sale în Ucraina. Guvernul marionetă care urma să fie instalat la Helsinki cerea „împlinirea aspirațiilor de secole ale poporului finlandez de unire cu poporul din Karelia [teritoriu sovietic] într-un stat unit și independent”. Guvernul marionetă pe care Putin îl pregătea pentru instalare după *blitzkrieg* urma să readucă Ucraina, fratele mai mic, la Rusia, fratele mai mare. Pentru a explica mai bine ce vrea de la Ucraina, Putin citează versurile despre viol și necrofilie ale unei trupe *punk* sovietice: „Fie că îți place sau nu, vei răbda, frumoasa mea!”.

Russkii mir, lumea rusă, nu i-a întâmpinat însă cu flori pe „eliberatorii” ruși. Odessa, de exemplu, pe care Putin o menționa în discursul din 21 februarie ca fiind un oraș martir al naziștilor ucraineni, a ales Ucraina. Orașul cosmopolit al lumii ruse, înființat în 1794 de Ecaterina cea Mare, nu vrea să se întorcă în Rusia. 86% din ucraineni sunt pentru aderarea la UE, 76% la NATO¹.

Ucrainenii au fost oprimați de Imperiile habsburgic și rus, de polonezi, de naziști și de Uniunea Sovietică. Doar în secolul XX, peste 14 milioane de oameni au fost uciși în Ucraina prin epurări, foamete și Holocaust (termenul „genocid” a fost inventat de un avocat din Liov).

Pentru a justifica pretenția de a anexa teritoriile ucrainene, Putin a reluat, aproape cuvânt cu cuvânt, nota lui Molotov din septembrie 1939 către ambasadorul polonez, în care se arăta că „guvernul sovietic nu poate rămâne indiferent în timp ce frații noștri ucraineni și belaruși care trăiesc pe teritoriul Poloniei sunt lăsați la mila destinului, fără nicio protecție”².

„O lume nouă se naște sub ochii noștri. Operațiunea militară specială a Rusiei în Ucraina a inaugurat o nouă eră... Rusia își restabilește unitatea, tragedia din 1991, această catastrofă teribilă din istoria noastră, a fost depășită”, scria

1. „Volodymyr Yermolenko, a Ukrainian philosopher, considers his national identity”, *The Economist*, 5 martie 2022, <https://www.economist.com/by-invitation/2022/03/05/volodymyr-yermolenko-a-ukrainian-philosopher-considers-his-national-identity>, accesat la 19 noiembrie 2022.
2. „The Kremlin’s propaganda machine is running at full throttle”, *The Economist*, 28 februarie 2022, <https://www.economist.com/europe/2022/02/28/the-kremlins-propaganda-machine-is-running-at-full-throttle>, accesat la 19 noiembrie 2022.

Ria Novosti, principala agenție de știri online de stat a Rusiei, pe 26 februarie 2022. „Rusia își reîmplinește măreția istorică, adunând lumea rusă laolaltă – rușii mari [belarușii] și rușii mici [ucrainenii]”¹.

Ca Stalin, Putin vede lumea împărțită în sfere de influență și crede că-și poate delimita teritoriul desenând cu pixul pe hartă. Ca Stalin, el crede că Rusia își poate împlini destinul izolându-se, ferită de contaminarea cu ideile nefaste, decadente, ale Vestului. Relațiile cu străinii te trimiteau direct în gulag sub Stalin; sub Putin, acuzația de „agent străin” te scoate în afara legii.

În Rusia, chestionarea adevărului istoric este interzisă și chiar pedepsită. Asociația Memorial, cea mai importantă organizație pentru drepturile omului din țară, a fost lichidată. Arhiva digitală, care conținea sute de mii de nume ale victimelor atrocităților comise sub Stalin, construită în 20 de ani, a fost confiscată. Dacă sovieticii sunt autorii Holodomorului², rușii sunt autorii „memoricidului – interdicția absolută de a evoca tragedia, pentru a împiedica victimele să se recunoască în calitate de victime și să-l indice pe călăul lor”³, după cum scria Stéphane Courtois.

Răspândirea de „informații false” sau orice narațiune care contrazice povestea oficială a Ministerului Apărării este o infracțiune pedepsită cu până la 15 ani de închisoare. Au fost blocate sau desființate instituții de presă independente, mass-media străine au părăsit țara. De la sfârșitul lunii februarie, peste 16 000 de persoane au fost arestate. Pentru un moscovit aflat în Piața Roșie, simplul fapt că avea în mână romanul *Război și pace* al lui Lev Tolstoi a fost suficient pentru a justifica detenția.

Ca Stalin, Putin distruge burghezia, motorul modernizării Rusiei. De data aceasta, nu mai este trimisă în gulag, ci fuge peste hotare. Ca sub Stalin, cercul restrâns de putere așteaptă ca dictatorul să-și atingă sfârșitul în mod natural. Așa se explică interesul și speculațiile privind sănătatea lui Putin.

Ideologia semisvasticii

Rusia, o dictatură reacționară de tip fascist, încearcă să distrugă Ucraina, o tânără democrație încrezătoare în destinul ei nonrus. Kremlinul folosește toate armele care-i stau la dispoziție și pe care le-a folosit în secolele trecute: războiul,

1. *Ibidem*.

2. URSS a fost responsabilă pentru foamea în masă din URSS, inclusiv pentru Holodomor. 17 state au recunoscut Holodomorul ca fiind un genocid împotriva poporului ucrainean, iar ONU, OSCE, APCE și Parlamentul European drept crimă împotriva umanității. Vezi Anne Applebaum, *Red Famine: Stalin's War on Ukraine*, Doubleday, 2017.

3. Stéphane Courtois, „Discursul politic rus de la al Doilea Război Mondial la conflictul ruso-ucrainean”, în S. Courtois, *op.cit.*, pp. 5-6.

propaganda, asasinatul, atrocitățile și violurile, foamea, deportările, sărăcirea și umilirea. Genocidul a devenit, din nou, politica de stat a Rusiei, de data asta nu împotriva cecenilor, ci împotriva ucrainenilor.

Ideologii de la care se inspiră Putin sunt profeți ai fascismului: Gumiliov, Ilin, Panarin, Savițki sau apologeți moderni, cum sunt Dughin. Aceștia au construit narațiuni care se regăsesc în diverse formule în discursul ideologic al Kremlinului: „Răul a venit întotdeauna din Occident” (Lev Gumiliov); „Credința în liderul care izbește în inamic în loc de a rosti vorbe goale, care conduce, în loc de a se vinde străinului” (Ivan Ilin); „Doar poporul rus, călăuzit de ortodoxie, rămâne purtătorul speranțelor umanității” (Igor Panarin); „Eurasianismul nu este doar un concept, este o realitate fizică, geografică” (Piotr Savițki).

Lev Gumilev credea că națiunile își trag seva din razele cosmice, iar dacă Vestul este sleit, Rusia are energia necesară să formeze un stat puternic slavo-turcic întins în Eurasia. Ivan Ilin, gânditor de la începutul secolului XX, trimis în exil de bolșevici în anii 1920, vedea în fascism „un fenomen necesar și inevitabil, bazat pe un sentiment sănătos al patriotismului național”.

„Democrația de tip occidental și alegerile vor ruina Rusia, numai uniți de un stat puternic, dictatorial în anvergură și statal-național în esență” o putea salva de la haos. Cartea lui Ilin, *Îndatoririle noastre*¹, a fost recomandată de Kremlin ca esențială pentru oficialii de stat în 2013.

Cât privește Ucraina, Ilin scria în 1950 că Occidentul va încerca „să-și desfășoare experimentul ostil și ridicol chiar și în haosul postbolșevic, prezentându-l în mod înșelător drept triumful suprem al «libertății», «democrației» și «federalismului»... propaganda germană a investit prea mulți bani și efort în separatismul ucrainean (și poate nu numai ucrainean)”².

În 2005, după Revoluției Portocalie din Ucraina, Putin vorbea despre destrămarea Uniunii Sovietice ca fiind cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX. În același an, trupul lui Ilin a fost adus înapoi în Rusia din Elveția, unde murise în exil în 1954.

Dughin însuși este nu doar ideolog și profesor de sociologie ci și producător de fake news. În 9 iulie, el relatează pe pagina sa de Facebook că un băiețel de șase ani fusese crucificat pe un avizier și împușcat sub ochii tatălui său în Sloviansk, în estul Ucrainei. Povestea lui Dughin a fost apoi repetată de Galina Pișniak, care juca rolul unui martor ocular, Canal 1 construind în jurul acesteia o adevărată campanie de presă, plecând de la o scenetă *fake*.

1. Ivan Ilin, *Nashi zadachi. Istoricheskaja sud'ba i budushhee Rossii*, Glagoslav Distribution, 2014, apud *The Economist*, 20 iulie 2022, <https://www.economist.com/briefing/2022/07/28/vladimir-putin-is-in-thrall-to-a-distinctive-brand-of-russian-fascism>, accesat la 19 noiembrie 2022.

2. „Vladimir Putin is in thrall to a distinctive brand of Russian fascism”, *op.cit.*

Dughin este cel care le spunea rușilor cum trebuie tratați ucrainenii: „Ucideți-i, ucideți-i, ucideți-i! Fără vorbărie!”¹. Fiu al unui general-colonel din serviciile de informații sovietice, Dughin a traversat mai multe perioade de avânt ideologic total, lăsând în urma sa lucrări care vorbesc despre cel care era considerat ideologul Kremlinului: o perioadă anticomunistă, național-bolșevică (*Naționalismul de stânga*, 1992), una profascistă (*Fascismul – Fără frontiere și roșu*, 1997, în care profetea sosirea unui „fascism veritabil, adevărat, revoluționar, radical și consistent” în Rusia), întorcându-se apoi în matca stalinismului (*Suntem de partea lui Stalin și a Uniunii Sovietice*). Dughin a devenit Rasputinul lui Putin, ideologul regimului revizionist, scriindu-i doctrina (*Bazele geopoliticii*, 1997) și înființând sau girând mișcări politice – Partidul Național Bolșevic, Frontul Național Bolșevic sau Partidul Eurasia. El este cel care, așa cum scria Vladimir Tismăneanu, împlinea „un fascism modernizat”, un „gangsterism pseudo-mesianic ridicat la nivel de politică de stat”².

Multe din ideile lui Dughin se regăsesc acum în narațiunile Moscovei: „Coloana a cincea primește bani și instrucțiuni din partea ambasadei americane”, „Nu mai există oponenți ai politicii lui Putin, și dacă totuși mai există, ei sunt bolnavi mental și ar trebui trimiși la un consult medical”, „Putin este pretutindeni, Putin este totul, Putin este absolut, Putin este de neînlocuit” (declarație făcută în 2007³ și reînnoită pentru *Der Spiegel* în 2014)⁴. Teoria de căpătâi a lui Dughin este că toți rușii ortodocși trebuie să se unească în jurul președintelui Federației Ruse, în lupta finală între bine și rău, urmând exemplul Iranului și Coreii de Nord.

Distorsionarea oximoronică a conceptelor științelor politice a devenit ritualică în cercul lui Putin. Nikolai Patrușev, secretarul Consiliului de Securitate al Rusiei, inventa conceptul de „fascism liberal”, iar Vladislav Surkov, fosta eminență cenușie a Administrației prezidențiale, vorbea de „democrație suverană”. Maria Zaharova, celebra purtătoarea de cuvânt a Ministerului de Externe, afirma că, în 1984, George Orwell vorbea, de fapt, despre civilizația occidentală.

Narațiunile *fake* apocaliptice lansate de propaganda Kremlinului – războiul total, sfânt, cu Vestul, miza fiind însăși existența Rusiei și salvarea rușilor masacrați

1. „В России собирают подписи за увольнение профессора МГУ, призвавшего убивать украинцев”, *Unian.net*, 15 iunie 2014, <https://www.unian.net/politics/928851-v-rossii-sobirayut-podpisi-za-uvolnenie-professora-mgu-prizvavshego-ubivat-ukraintsev.html>, accesat la 19 noiembrie 2022.
2. Vladimir Tismăneanu, „Visul lui Putin: Fantasmеle salvării și viitorul Europe”, în *Contributors.ro*, 9 martie 2014, <https://www.contributors.ro/visul-lui-putin-fantasmele-salvarii-si-viitorul-europei/>, accesat la 19 noiembrie 2022.
3. M. Sokolov, „Putin absoluten”, *Izvestia*, 5 oct. 2007.
4. Christian Neef, „Jeder, Westler ist ein Rassist”, *Der Spiegel*, nr. 29/2014, <https://magazin.spiegel.de/EpubDelivery/spiegel/pdf/128101577>, accesat la 19 noiembrie 2022.

de nașiștii ucraineni – găsesc ecou printre ruși. Conform sondajelor Levada, 75% din ruși susțineau războiul cu Ucraina încă din primele luni¹. Dar cifrele sunt înșelătoare, frica de posibile sancțiuni penale putea distorsiona răspunsurile.

Este aceasta dovada unui fascism rus, izvorât din exceptionalism și resentment, mesianism și umilință? Alinierea rușilor reprimăți sălbatic secole de-a rândul de propriii conducători sub flamura imperială nu este un paradox, ci o compensație. Inamicul extern imaginat de Kremlin putea fi astfel învinovățit pentru umilințele personale ale rusului de rând. Împlinirea destinului patriei se naște din neîmplinirea destinului personal.

Frica și propaganda îi aliniază pe ruși în spatele comandantului lor suprem. Mobilizarea parțială însă a arată o realitate diferită. Sute de mii de ruși au fugit din Rusia în 2022, cei mai mulți după ordinul din 21 septembrie privind mobilizarea a peste 300 000 de rezerviști. Războiul virtual, privit la televizor, devenise unul real, care ajungea până în casele lor. Era prea mult.

S-a spus că la Kremlin nu există o ideologie, doar pragmatism și cultul puterii. Războiul hibrid împotriva lumii libere și cel convențional împotriva Ucrainei arată însă că este mai mult decât atât – este o ideologie fascistă.

Dezinformarea s-a transformat în propagandă de război. Putin a vorbit despre „armele biologice create în proximitatea Rusiei” (fostul președinte comunist moldovean, Vladimir Voronin, vorbea și el despre cele create de americani în Republica Moldova), despre caracterul artificial al statului ucrainean și despre inexistența identității ucrainene. Rusia trebuia să curețe Ucraina de caracterul ei șovin, antirus, și face deja asta în teritoriile anexate sau ocupate, prin deportarea populației civile în adâncurile Rusiei. Iar acesta este fascism. Goebbels îi spunea lui Hitler în 1943 că „războiul... ne-a permis rezolvarea unei serii întregi de probleme care nu ar fi putut fi rezolvate niciodată în vremuri normale”². Limbajul fascismului rus are un idiolect succint: denazificare, demilitarizare, deucrainizare.

Putin a trecut de la autoritarism la dictatură. Controlul presei a fost upgradat la controlul sau blocarea rețelelor sociale. Postările care contrazic versiunea oficială a Kremlinului despre război aduce autorilor până la 15 ani de închisoare. Frica și propaganda au supus poporul rus. Putin a ajuns în punctul în care nu mai poate da înapoi – setea de sânge și de putere a acoliților săi este o barieră. Pentru *siloviki*, sfârșitul Războiului rece a fost o trădare și o înfrângere, cum a fost și pentru național-socialiștii germani înfrângerea din Primul Război Mondial.

1. Levada Center, „The Conflict with Ukraina”, 11 aprilie 2022, <https://www.levada.ru/en/2022/04/11/the-conflict-with-ukraine/>, <https://www.levada.ru/en/2022/10/07/conflict-with-ukraine-september-2022/>, accesat la 19 noiembrie 2022.
2. „Vladimir Putin is in thrall to a distinctive brand of Russian fascism”, *op.cit.*

„Îi urăsc. Sunt nenorociți și degenerați. Ei ne vor morți pe noi, Rusia... Voi face tot ce pot să-i fac să dispară”, scria Dmitri Medvedev în social media¹. Ostilitatea Rusiei este îndreptată împotriva Occidentului liberal, Ucrainei și trădătorilor de acasă.

Fascismul lui Putin a lucrat împotriva democrațiilor occidentale prin: interferarea în scrutine, sprijinul acordat partidelor de extremă dreapta, folosirea comunităților de ruși din diaspora (a treia cea mai mare diaspora din lume, cca.

25 de milioane de persoane) împotriva statelor de rezidență. Partidele de extremă dreapta (Franța, Germania, Austria), cele populiste (Ungaria, România), proruse (Bulgaria), de extracție nazistă (Suedia) sau fascistă (Italia) sunt susținute de Kremlin, financiar sau prin propagandă și campanii de fake news. Pentru că totul să aibă sens iar profetația de tip bolșevic să se împlinească, acuzația Kremlinului privind renașterea fascismului în Europa se împlinește, cu sprijinul său. Aceasta este arta înșelăciunii, *Maskirovka*, care devenea sub Lenin unul din instrumentele principale ale CEKA.

În România, discursul de tip fascist al lui Putin a fost preluat de partide de extremă dreapta, foști oficiali ai statului român, oameni de cultură și jurnaliști. Andrei Marga, fost ministru de Externe și al Educație și fost rector al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, declara că Ucraina se află în „frontiere nefirești” și că „trebuie să cedeze teritoriile Ungariei (Transcarpatia), Poloniei (Galiția), României (Bucovina) și Rusiei (Donbasul și Crimeea)”². Adrian Severin, un alt fost ministru de Externe, vorbea de „acuzația fantezistă de genocid care ar fi fost comis de Rusia”: „Dacă vorbim de intenții sau gesturi genocidare, acestea ar putea fi mai degrabă reproșate mișcărilor de extremă dreaptă ucrainene, care au în program eliminarea elementului rusesc din societatea națională”. Ucraina s-a constituit „pe baza principiilor staliniste de constituire a republicilor populare sovietice”, de aceea „are nevoie de un Trianon”³. Ambele declarații au fost preluate de propaganda rusă, care legitima astfel, extern și intern, discursul fascist al lui Putin.

Dar care este miza acestui război? Yuval Noah Harari crede că în joc este cel mai important câștig al umanității de după cel de-al Doilea Război Mondial, declinul războiului ca instrument de putere. Dacă această agresiune a unei țări

1. *Ibidem*.

2. „Andrei Marga, declarații șoc la Alba Iulia: Ucraina trebuie să cedeze teritoriile Rusiei, Ungariei, Poloniei și României”, *Alba24.ro*, 16 septembrie 2022, <https://alba24.ro/video-andrei-marga-declaratii-șoc-la-alba-iulia-ucraina-trebuie-să-cedeze-teritoriile-rusiei-ungariei-poloniei-și-româniei-941877.html>, accesat la 8 noiembrie 2022.

3. Alina Matei, „Adrian Severin: Războiul este o capcană din care nimeni nu mai știe cum să iasă”, *Juridice.ro*, <https://www.juridice.ro/essentials/5395/adrian-severin-războiul-este-o-capcană-din-care-nimeni-nu-mai-știe-cum-să-iasă>, accesat la 10 noiembrie 2022.

mari asupra vecinului mai slab devine nu doar precedent ci și normă, ne vom întoarce la legea junglei¹.

Victoria Moscovei va însemna victoria fascismului, a dictaturii împotriva democrației. Ea poate fi oricând declarată de Putin, oferindu-le rușilor argumentul teritoriilor anexate deja, chiar dacă există riscul să-i nemulțumească astfel pe *siloviki* însetați de sânge și onoare și care vor zdrobirea statului ucrainean. Dar ucrainenii vor accepta oare ocuparea țării, statu-quo-ul, poate la insistențele neoficiale ale Vestului, care recomandă deja redeschiderea canalelor de negociere Kiev-Moscova? Sud-estul Ucrainei ar putea deveni un uriaș conflict înghețat, numai că, spre deosebire de Transnistria, Abhazia sau Oseția de Sud, ar putea deveni terenul unui război de gherilă îndelungat, asemenea Afganistanului.

Speranța că Rusia fără Putin s-ar putea reîntoarce la pace și chiar la democrație ar putea fi, din nou, semnul unei inocențe occidentale recurente. Rusiei nu-i lipsește doar tradiția democrației, ci și împăcarea cu propria istorie. O nouă revoluție este speranța comunității tot mai mari de ruși din exil; ciclicitatea istoriei este privită nu doar cu speranță, ci și cu ferwoare aproape mistică.

ONU s-a dovedit incapabilă să oprească acest război. Redesenarea instituțiilor internaționale este esențială pentru deceniile care vor urma.

Va fi un război lung pentru Ucraina. Putin nu luptă doar pentru teritorii, ci vrea să zdrobească democrația însăși, care, iată, e posibilă într-o fostă republică sovietică. Nu-și poate permite să piardă, pentru că asta ar însemna că poate pierde și acasă.

Putin a fost previzibil, dar Occidentul a crezut mai mult în dorința sa de pace decât în război. Similitudinile cu pașii premergători declanșării celui de-al Doilea Război Mondial precum și cele dintre Putin și Hitler ar putea continua: ca și în cazul Germaniei, Rusia ar putea intra într-un nou ciclu istoric prin implozie, una controlată însă, căci, ca-n Rusia postrevoluționară, lumea liberă se teme mai mult de haosul rus decât de un regim despotoc antioccidental. Victoria lui Putin ar fi o victorie a fascismului, cu efecte devastatoare asupra viitorului Europei.

Bibliografie

APPLEBAUM, Anne, *Red Famine: Stalin's War on Ukraine*, Doubleday, 2017.
COURTOIS, Stéphane et. al., *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, Éditions Robert Laffont, Franța, 1997; Humanitas, 1998; Harvard University Press, Cambridge, MA, 1999 etc.

1. Yuval Noah Harari, „Yuval Noah Harari argues that what's at stake in Ukraine is the direction of human history”, *The Economist*, 9 februarie 2022, <https://www.economist.com/by-invitation/2022/02/09/yuval-noah-harari-argues-that-whats-at-stake-in-ukraine-is-the-direction-of-human-history>, accesat la 10 noiembrie 2022.

- 326 COURTOIS, Stéphane, Galia Ackerman (coord.), *Discursul politic rus de la al Doilea Război Mondial la conflictul ruso-ucrainean*, Polirom, Iași, 2017 (epub).
- GAIDAR, Egor, *Collapse of an Empire: Lessons from Modern Russia*, Brookings Institution Press, P., Washington D.C., 2007.
- GOEBBELS, Joseph, „Die Proklamation des Führers”, *Gussinger Zeitung*, 20 martie 1938.
- HARARI, Yuval Noah, „Yuval Noah Harari ar guest hat what’s at stake in Ukraine is the direction of human history”, *The Economist*, 9 februarie 2022, <https://www.economist.com>.
- ILIN, Ivan, *Nashizadachi. Istoricheskaja sud’ba i budushbee Rossii*, Glagoslav Distribution, 2014.
- LEVADA CENTER, „Отношение к сталину: россия и украина”, 23 iunie 2021, <https://www.levada.ru>.
- LEVADA CENTER, „The Conflict with Ukraina”, 11 aprilie 2022, <https://www.levada.ru>.
- LEVADA CENTER, *The torture and abuse of inmates at the penal colony*, 12 noiembrie 2018, <https://www.levada.ru>.
- KOZLOVA, Natalya, „Ruku Opusti” [Măinile jos!], în *Rossiiskaia Gazeta*, 9 februarie 2017, în *Russian Federation: Decriminalization of Domestic Violence*, The Law Library of Congress, iunie 2017, <https://www.hsdl.org>.
- MATEI, Alina, „Adrian Severin: Războiul este o capcană din care nimeni nu mai știe cum să iasă”, în *Juridice.ro.*, <https://www.juridice.ro>.
- NEEF, Christian, „Jeder, Westler ist ein Rassist”, in *Der Spiegel*, nr. 29/2014, <https://magazin.spiegel.de>.
- SOKOLOV, M., „Putin absoluten”, *Izvestia*, 5 oct. 2007.
- THOM, Françoise, „«Marele Război pentru Apărarea Patriei»: ingredientele unui mit”, în Stéphane Courtois și Galia Ackerman (coord), *Discursul politic rus de la al Doilea Război Mondial la conflictul ruso-ucrainean*, Polirom, Iași, 2017 (e-Book), pp. 12-21.
- TISMĂNEANU, Vladimir, „Visul lui Putin: Fantasmеle salvării și viitorul Europe”, *Contributors.ro*, 9 martie 2014, <https://www.contributors.ro>.
- „Andrei Marga, declarații șoc la Alba Iulia: Ucraina trebuie să cedeze teritoriile Rusiei, Ungariei, Poloniei și României”, *Alba24.ro*, 16 septembrie 2022, <https://alba24.ro>.
- „Războiul uitat”, *OTR*, Sankt-Petersburg, 23 nov. 2017, *apud*, „In 1939, Finland attacked...”, *Disinformation Review*, nr. 90, 23 nov. 2017.
- „The Kremlin’s propaganda machine is running at full throttle”, *The Economist*, 28 februarie 2022, <https://www.economist.com>.
- „Vladimir Putin is in thrall to a distinctive brand of Russian fascism”, *The Economist*, 28 iulie 2022, <https://www.economist.com>.
- „В России собирают подписи за увольнение профессора МГУ, призвавшего убивать украинцев”, *Unian.net*, 15 iunie 2014, <https://www.unian.net>.
- „Volodymyr Yermolenko, a Ukrainian philosopher, considers his national identity”, *The Economist*, 5 martie 2022, <https://www.economist.com>.

Corul și megafonul.

Tipuri de comunicare în războiul din Ucraina

Brîndușa Armanca

Secesiunea Iugoslaviei (1991-1995), Războiul din Golf (1991), conflictele recente din Siria, Irak și Afganistan au generat un interes special pentru narațiunile folosite de părțile beligerante pentru a-și impune perspectiva. S-a spus despre războiul interetnic sângeros care a dus la spargerea federației iugoslave că a fost pierdut de Miloșevici fiindcă sârbii au pierdut războiul mediatic. Analiza comunicării din perioada conflictelor confirmă acest eșec.

Poziția presei în conflictele armate este întotdeauna ingrată. Supuși tirului propagandei și interdicțiilor irakiene, pe de o parte, precum și regulilor restrictive impuse de aliați în timpul operațiunii „Furtună în deșert”, jurnaliștii au suportat o marjă de mișcare limitată, aproape de condiția unor incorporați. Prezența privilegiată a echipei CNN cu drept de a transmite *live* a avut prețul ei. Comandamentul Central Aliat – CENTCOM a configurat limitele informațiilor pe care CNN le putea da publicității. Erau interzise datele despre numărul efectivelor, armament și sisteme de apărare, amplasarea trupelor, numărul victimelor etc. Ceea ce, într-o bună măsură, era acceptabil pentru jurnaliști în condiții de beligeranță.

Jurnaliștii dintr-o zonă de conflict sunt dependenți de mediul în care ei acționează, fie el ostil sau amical. [...] Ziariștii au depins de militari atât în ce privește consultanța de specialitate, cât și sub raportul protecției fizice sau al confortului personal. Relațiile personale, interumane au apărut inevitabil în astfel de situații și ele nu au avut cum să nu influențeze, conștient sau nu, rigoarea și obiectivitatea mediatizării. La rândul lor, militarii au utilizat aceste dependențe, facilități și restricții pentru a-i descuraja pe „independenții” sau pe „francitorii” care se desprindeau de *pool-system* și evadau de sub severul control politico-militar¹.

1. Călin Hentea, *150 de ani de război mediatic. Armata și presa în timp de război*, Nemira, 2000, p. 159.

În nicio situație corespondenții de război nu pot fi neutri pe teren, ci, în cel mai fericit caz, moderat sceptici, confruntându-se cu un risc iminent: de a deveni vector de propagandă pentru una din părți. Unii analiști ai comunicării de război conferă prezenței mass-media în teatrele de război un rol moral, în măsura în care prezintă tragedia umană și atacul asupra civililor¹.

Invazia Rusiei în Ucraina în februarie 2022 se desfășoară sub auspicii medicale radical diferite față de conflictele anilor '90, fiind situate într-o altă epocă a comunicării. În fosta Iugoslavie presa scrisă, radioul și televiziunea de frecvență terestră erau canalele de comunicare care puteau exercita influență asupra cancelarilor și opiniei publice. Bombardarea televiziunii regionale de stat RT Novi Sad în aprilie 1999 de către aviația NATO a fost motivată ca un act de limitare a propagandei ucigașe a lui Miloșevici, a cărui trompetă era televiziunea de stat. În războaiele din Golf, televiziunea americană și cea britanică, generos bugetate și echipate, au avut un rol decisiv în transmisia mesajelor războiului și a capturării lui Saddam Hussein. În Ucraina, situația e diferită. Epoca internetului, a rețelelor, a digitalului, a noilor tehnologii a deschis căi de comunicare cu viteze, capacitate de distribuire și impact incomparabile.

Reacțiile liderilor sunt instantanee pe Twitter, pe Telegram, pe Instagram, pe Facebook, de unde sunt preluate de televiziuni, radiouri, presă online și difuzate larg în toată lumea. La scurt timp după primul bombardament al rușilor din zorii zilei de 24 februarie 2022, președintele Ucrainei, transfigurat, deschiat la gât și cu cravata în derivă, s-a adresat mobilizator poporului său de pe telefonul mobil: „Mă adresez tuturor ucrainenilor și mai ales soldaților: sunteți curajoși, indestructibili, sunteți ucrainenii!”. Mesajul s-a distribuit și s-a multiplicat pe toate rețelele, pe toate canalele, ajungând la milioane de oameni. Nu doar în Ucraina, ci pe întreg mapamondul.

Cum scriem despre război²

Jurnaliștii care relatează conflicte armate au dilemele lor legate de termenii utilizați. Atunci când scriu despre război de pe scaun, folosind agenții de știri sau corespondențe, trebuie să ia decizii în privința perspectivei din care se privește conflictul.

În anii '90, când conflictul între protestanți și catolici era la vârf în Irlanda de Nord și aproape în fiecare zi se petrecea un atentat cu bombă, IRA era numită

1. Michael Kunczik, *Război salvat. Comunicarea în timpul războaielor*, traducere de Werner Kremm, InterGraf, Reșița, 2002, p. 186.
2. Brîndușa Armanca, „Cum scriem despre război”, revista 22, 31.05.2022, <https://revista22.ro/media-culpa/brindusa-armanca/cum-scriem-despre-razboi>.

„organizație teroristă” la *BBC*, în timp ce pe televiziunile irlandeze era asimilată organizațiilor care luptau pentru independență. Azi, divizia *Azovstal* din Mariupol este considerată „nazistă” și „teroristă” de către ruși, în vreme ce pentru Ucraina și pentru o mare parte din lumea civilizată este un exemplu de eroism în apărarea patriei. Alt exemplu: Rusia a impus prin lege formularea „operațiune militară specială”, negând caracterul de război de agresiune al atacării Ucrainei, iar presa care a folosit alt termen a fost cenzurată. Lumea toată vede acolo un război în întreaga accepțiune militară a termenului. Totuși, în Rusia au fost închise peste 1 500 de site-uri de știri pentru nerespectarea termenilor impuși cu metode dictatoriale. Chiar dacă ulterior chiar propaganda bine antrenată de la televiziunea de stat moscovită sau de pe canalul internațional *Russia Today* a recunoscut caracterul de război, sancțiunile n-au fost anulate.

Se înțelege că mass-media are de ales o perspectivă corectă, iar manualele de jurnalism vorbesc despre „echidistanță”. Cum să fii echidistant în condițiile unui conflict armat? Să nu îl numești „agresor” pe cel care agresează? Să nu „ții partea” cuiva? În jurnalism, datele și faptele salvează întotdeauna situația.

În redacțiile serioase există o politică editorială care merge de la stabilirea regulilor de redactare și a celor etice, până la indicarea terminologiei utilizate, la recomandarea tipului de imagini sau a unghiurilor de filmare acceptate. Încheierea misiunii militarilor din *Azovstal* a adus în discuție termenii utili: „prizonieri de război”, conform *Convenției de la Geneva*, sau „teroriști” care trebuie judecați, cum vrea să impună Rusia? Și verbele sunt în chestiune: soldații „s-au predat” sau „au fost capturați” de inamic? Pentru video-jurnaliști este de luat o decizie importantă: pot fi arătați acești luptători sau trebuie blurate fețele?

Interviurile cu militari sau cu aparținători impun de asemenea câteva reguli pe care jurnaliștii le urmează conform politicii redacționale. Pentru că frica domină orice teritoriu de război, e de gândit dacă și în ce împrejurări trebuie protejată identitatea celui care acceptă să vorbească cu jurnaliștii. Ei pot deveni ținte și viața lor poate fi în primejdie.

A dezvălui sau nu identitatea unui soldat străin care luptă alături de cei din țara respectivă este o altă întrebare. Încapă însă multă dezinformare și manipulare în relatările de război. Ambele tabere beligerante vor folosi armele pe care noile tehnologii și comunicarea pe rețelele sociale le pun la dispoziție. Astăzi, a falsifica un clip video sau o fotografie este joacă de copii. Iar bătălia comunicării este la fel de importantă ca bătălia dureroasă, cu sacrificii de vieți omenești, de pe front. S-a văzut în războiul purtat pe teritoriul fostei Iugoslavii. În agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei, aceasta din urmă are un avans imens în războiul comunicării. O dovadă este că termenii acesteia în descrierea factuală a conflictului sunt credibili și preluați de aproape toată presa lumii. „Operațiunea specială” a lui Putin va rămâne doar un termen în dicționarul cenzurii și al represiunii.

În mod paradoxal, rolul mass-media pare secundar în conflictele secolului XXI. Televiziunea, radioul, publicațiile online se află în situația de a retransmite mesajele elaborate de liderii beligeranți, comunicatele oficiale și, eventual, secvențe prinse de corespondenți sau de martori cu telefonul mobil.

Datele, informațiile, documentele, sunt livrate de gata, iar posibilitatea de a fi verificate este minimă. Ceea ce le rămâne jurnaliștilor este să împacheteze, să analizeze, să comenteze informațiile.

Ucrainenii au răsturnat modul de comunicare, mizând pe o transparență neobișnuită în războaiele clasice: se vorbește cu voce tare despre tipul de armament folosit, se comunică numărul de efective și de echipamente livrate de NATO, se fac tabele cu pierderi. Paradigma comunicării strategice s-a schimbat.

Comunicarea este univocă, presa preia informațiile ucrainenilor, cărora rușii nu le opun, în general, alte informații, ci amenințări, păstrând tradiția secretomaniei sovietice. În schimb, intensifică producția în fabricile de troli, distribuind mii de știri false, alerte mincinoase, manipulări, distorsiuni aflate și pe desfășurătorul televiziunilor rusești care sucesc mintea rușilor, prezentându-le doar versiunile oficiale ale Kremlinului.

Deși natura echipamentelor care azi sunt ușoare, la îndemână, simple „device-uri”, iar transmisia s-ar putea face din orice colț, de pe laptop sau direct de pe smartphone, totuși centrul comunicării s-a mutat în altă parte. Confruntarea dintre lideri este în prim plan și în *primetime*. Ea se poartă, în secolul noilor tehnologii, la vedere, obturată doar de imaginile sfâșietoare ale gropilor comune, ale camerelor de tortură și ale ruinelor de la Bucea, Mariupol, Irpin.

„Maestrul incertitudinii” nu citește presa

Analizele conflictului din Ucraina în presa internațională și în lucrările publicate s-au făcut prin comparație, Zelenski *versus* Putin, Putin *versus* Zelenski. Este limpede că războiul care ține încordată atenția lumii se poartă pe câmpul de luptă și, în aceeași măsură, la nivelul liderilor celor două țări, una invadată, cealaltă invadatoare. Profilul celor doi lideri, ținuta, discursurile sunt analizate în contrast, fiindcă simbolizează două lumi opuse, două viziuni diferite exprimate în narrative antagonice.

În 1998, politologul Vladimir Tismăneanu anticipa, în cartea sa *Fantasies of Salvation. Democracy, Nationalism and Myths in Post-Communist Europe*, că în Rusia nemulțumirile legate de colapsul iluziilor imperialiste „poate conduce la apariția unor mișcări dictatoriale”¹. Vladimir Putin avea să devină președinte

1. Vladimir Tismăneanu, *Fantasmeme salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă*, traducere de Magda Teodorescu, Polirom, 1999, p. 72.

interimar în 1999, pentru a fi ales președinte prin scrutin în anul 2000. Previțiunea profesorului Tismăneanu era fundamentată pe cunoașterea organică a spațiului ex-sovietic și a crizelor din fostele țări comuniste central și est-europene. Perioadele nesigure, dominate de frica de viitor sunt cele mai propice pentru a face credibile mitologii ale salvării, narațiuni coerente având în centru un erou providențial.

În 2000 și apoi în alegerile din 2004, Vladimir Putin a putut umple golul lăsat de prăbușirea URSS cu iluzia eroului salvator, care promitea o lume nouă. „Putin era în ton cu țara. Dovada: pasiunea a fost de durată”¹, punctează Françoise Thom. În 2005, într-un discurs ținut la Kremlin, avea să spună că „prăbușirea Uniunii Sovietice a fost marea catastrofă geopolitică a secolului”, ceea ce îi confirmă lui Mark Galeotti natura de „homo sovieticus”² a lui Putin.

Mefient și crispăt, Putin nu citește decât rapoartele agenților secreți și are încredere doar în rarii săi apropiați, față de care nu își dezvăluie planurile. Françoise Thom îl numește „maestrul incertitudinii, așa cum o făcea altădată Stalin”³, care coace răz bunări niciodată satisfăcute. Discursul urii a devenit o componentă de bază a putinismului.

În 2019, ales cu un procent de 76%, Volodimir Zelenski se metamorfozează, ca eroii basmelor, din președintele serialului de comedie *În slujba poporului*, în președintele real al unei țări de peste 46 milioane de locuitori. Invazia rusă îl va propulsa în rol de erou. Scrisă la cald, chiar în timpul conflictului, cartea jurnaliștilor francezi Régis Genté și Stéphane Siohan adoptă încă din titlu această teză: *Volodimir Zelenski. În mintea unui erou*.

Abordarea francezilor pune accent pe războiul comunicării și pe „înfruntarea radicală a doi oameni complet diferiți. Vladimir Putin, 70 de ani, aflat la putere de mai bine de două decenii, este arhetipul conducătorului rus, autoritar, brutal, format în cultura administrativă a KGB-ului, izolat în turnul său de fildeș, neîngăduind nicio formă de opoziție sau contestare. Volodimir Zelenski, 44 de ani, a ajuns la președinția ucraineană fără nicio experiență [...] dar în siajul unei noi generații de politicieni liberali, precum Justin Trudeau și Emmanuel Macron, cu care împărtășește în mod vădit o apropiere, o artă a punerii în scenă și o anume estetică a puterii”⁴.

1. Françoise Thom, *Putin și putinismul*, traducere de Adina Arvatu, Humanitas, București, 2018, p. 39.
2. Mark Galeotti, *Hai să vorbim despre Putin! Ce nu înțelege Occidentul*, traducere de Irina Manea și Andreea Niță, Humanitas, București, 2021, p. 49.
3. Françoise Thom, *op.cit.*, p. 51.
4. Régis Genté, Stéphane Siohan, *Volodimir Zelenski. În mintea unui erou*, traducere de Silvia Năstase, Curtea Veche Publishing, 2022, pp. 29-30.

Tricoul kaki versus jacheta Loro Piana

Analizele sau comentariile semnate de politologi și istorici străini care conturează comparativ portretele ale celor doi lideri, pentru a înțelege cui se adresează și ce spun, îi sunt favorabile lui Zelenski. Doi bărbați scunzi (Putin – 1,68 m, Zelenski – 1,70 m) se găsesc față în față la poarta istoriei în roluri diferite: Putin, mascând un complex de inferioritate fizică ascuns în porecla „Chiștoc” primită pe vremea școlii de agent, a ales să fie marele agresor în numele iluziei imperiale că Rusia ar putea redeveni URSS. În contexte de deplină siguranță, aruncă ironii la adresa președintelui ucrainean, care este „un actorăș”, un bufon, un nimeni. Dacă iese la atac, o face fără riscuri, aplicând cu furie revanșardă etichetele deja distribuite de milioane de ori de troli, purtători de cuvânt și propagandiști: ucrainenii sunt „o gașcă de drogați neonaziști”, Ucraina trebuie „denazificată” și „demilitarizată”, într-un cuvânt „eliberată”.

Este tactica demonizării adversarului, bine-cunoscută în PR-ul politic și exersată în perioade electorale, căreia i se adaugă „ceremoniile de înjosire”, cum le numește Ryan Holiday: „Scopul lor este de a permite publicului să-l aleagă și să-l acuze pe unul dintre adversari [...]. Să-și verse furia colectivă pe el lăsându-l fără demnitate”¹.

Permanent în costume impecabile, cu ceas elvețian Patek Phillippe la mână și, după caz, îmbrăcat cu jacheta Loro Piana evaluată de cunoscători la peste 10 000 de dolari americani, Vladimir Putin se arată rușilor și lumii parcurgând singur coridoarele Kremlinului pe un interminabil covor roșu, trecând prin uși aurite care se deschid în fața sa, sau în scenografii contrafăcute care îi pun în evidență musculatura și condiția de „macho”. Prezența sa în contexte internaționale este atent vegheată de făuritorii imaginii sale de „țar”: vorbește de pe podium sau din spatele unui pupitru somptuos, este tratat cu deferență. Dacă primește din când în când o lecție, fiind pus la locul său geopolitic, așa cum s-a întâmplat la summitul din Uzbekistan, se retrage, se ascunde și refuză să participe. Izolat, rigid, arogant, ținându-și oaspeții la distanță, la capătul unei mese de 6 metri lungime (prilej de glumă și de meme pe rețelele sociale), Putin crede că poate umili, dar nu acceptă că ar putea fi umilit.

Rüdiger von Fritsch, ambasador al Germaniei la Moscova între 2014 și 2019, l-a întâlnit repetat pe Vladimir Putin: „În discuțiile purtate se simțea mereu tendința lui de a repartiza totul în categorii mintale stabilite în funcție de dușmăniei, conspirații și amenințări. O a doua componentă importantă în gândirea lui Putin

1. Ryan Holiday, *Crede-mă, te mint. Confesiunile unui manipulator media*, traducere de Alexandra Pițirigă, Act și Politon, 2017, p. 291.

este fixația pentru declinul puterii și măreției de odinioară cauzat de dezmembrarea Uniunii Sovietice¹.

Sub aspectul capacității de a emoționa, Putin este tipic pentru liderul rece, nemilos, care inspiră teamă. Volodimir Zelenski este, în această privință, opusul lui Putin: este empatic, are forța de a însufleți masele, este autentic. La câteva luni de la declanșarea războiului, presa internațională, comentatorii, analiștii erau vrăjiți de aparițiile zilnice ale președintelui ucrainean. *The Conversation* îi analizează în aprilie interviul filmat de *The Economist* și trage concluzii admirative privind caracterul și virtuțile lui Zelenski: umanism, temperanță, spirit justițiar, curaj, transcendență, înțelepciune, prudență². Publicația australiană, cu ediții în Europa, Canada și SUA, îl caracterizase deloc măgulitor pe Putin în 11 aprilie ca „șarul politicii macho”³.

Nancy Koehn, profesor de istorie la Harvard, autoarea lucrării *Forged in Crisis*, pune în antiteză forța celor doi lideri – pumnul de fier al lui Putin și claritatea morală a lui Zelenski într-un interviu publicat de *Harvard Gazette*⁴. Iar *France 24* descrie de asemenea în antiteză confruntarea dintre cei doi președinți sub titlul „The Agent and the Comic”, agentul și comediantul care se luptă pentru Ucraina⁵.

Dar cele mai spectaculoase comentarii au fost suscitade de vestimentația lui Zelenski, celebrele de acum „tricouri kaki” și costumația de camuflaj, adoptate odată cu invazia Rusiei. Vanessa Friedman, critic de modă al publicației *The New York Times*, găsește în vestimentația lui Volodimir Zelenski...

...o metaforă a narativului unei Rusii văzute ca Goliath și a unei Ucraine ca David, un narativ despre păcat și eroism, care se joacă cu arme și sânge [...].

1. Rüdiger von Fritsch, *Un punct de cotitură. Războiul lui Putin și urmările lui*, traducere de Victor Scoradeț, Curtea Veche Publishing, 2022, p. 29.
2. „Volodymyr Zelenskyy’s crisis leadership has been so effective”, *The Conversation*, 29 aprilie 2022, <https://theconversation.com/the-value-of-virtue-7-reasons-why-volodymyr-zelenskyy-s-crisis-leadership-has-been-so-effective-182041>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
3. „Vladimir Putin, the tzar of macho politics, is threatened by gender and sexuality rights”, *The Conversation*, 11 aprilie 2022, <https://theconversation.com/vladimir-putin-the-czar-of-macho-politics-is-threatened-by-gender-and-sexuality-rights-180473>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
4. Colleen Walsh, „Putin’s iron fist vs. Zelensy’s moral clarity”, *The Harvard Gazette*, 7 martie 2022, <https://news.harvard.edu/gazette/story/2022/03/putins-iron-fist-vs-zelenskys-moral-clarity>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
5. „The agent and the comic: Putin, Zelensky in fight for Ukraine”, *France 24*, 4 martie 2022, <https://www.france24.com/en/live-news/20220304-the-agent-and-the-comic-putin-zelensky-in-fight-for-ukraine>, accesat pe 20 noiembrie 2022.

Tricoul domnului Zelenski amintește de originea sa de om obișnuit, de conexiunea dintre el și cetățenii-soldați luptând pe străzi, un semn că împărtășește dificultățile lor. Este o afirmație clară a solidarității cu poporul său [...]. Există o puternică dialectică înscrisă în vestimentație: elitistul *versus* omul de rând, teză și antiteză¹.

Le Monde remarcă un contrast șocant între costumele de lux ale lui Putin și tricourile olive cu mânecă scurtă ale președintelui Zelenski, considerate „o strategie de comunicare perfect stăpânită, a cărei forță stă, înainte de toate, în abilitatea sa de a unifica forma și conținutul. Asta duce la o formulă câștigătoare”².

Este vizibil în primele luni ale agresiunii ruse entuziasmul cu care este întâmpinat președintele până atunci aproape necunoscut al Ucrainei. Cu o echipă de comunicare antrenată în producția de televiziune a serialului de audiență *În slujba poporului*, în mare parte tovarășii săi de la *Studio Kvartal 95*, Zelenski va folosi talentul său, aplauzele și oportunitatea pentru a se adresa lumii, cerând sprijin și repetând un mesaj recurent în toate discursurile sale: Ucraina apără nu un teritoriu, ci democrația lumii întregi. Pentru Ucraina totul devine urgent, deși conducerea ei se teme că lumea se va plictisi și va uita, sub povara crizelor suprapuse, de ajutorul necesar victoriei.

Bătălia discursurilor

Responsabilii militari, comentatorii politici, analiștii media, istoricii au disecat în multe feluri discursurile ținute de Putin și de Zelenski de la începutul războiului. Primii pentru a anticipa mișcările de pe front, iar aici Institutul pentru Studiul Războiului cu sediul în Washington a avut un rol important. Analiza de discurs a dat câștig de cauză lui Zelenski și, implicit, Ucrainei în capacitatea de a convinge, de a mobiliza și de a menține atenția lumii, și, în consecință, de a determina NATO, Uniunea Europeană, alte puteri să trimită armament și să ajute.

„În mai puțin de o zi de la atacul Rusiei, președintele ucrainean a galvanizat planeta prin rețelele sociale. Prezentându-se ca un om simplu și un lider plin de

1. Vanessa Friedman, „The Man in the Olive Green Tee. How President Volodymyr Zelensky of Ukraine transformed the meaning of a piece of cotton”, *The New York Times*, 21 martie 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/21/style/volodymyr-zelensky-t-shirt.html>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
2. Jean-Michel Normand, „In his khaki T-shirt, Volodymyr Zelensky is a man of the people”, *Le Monde*, 19 iulie 2022, https://www.lemonde.fr/en/summer-reads/article/2022/07/19/in-his-khaki-t-shirt-volodymyr-zelensky-is-a-man-of-the-people_5990619_183.html, accesat pe 20 noiembrie 2022.

umanism, care îi poate inspira pe compatrioți într-o luptă aparent cu puține șanse, Zelenski a raliat imediat Vestul de partea sa”¹, conchide Alen Bubich pe 19 aprilie în revista *Fortune*. Iar ce este de învățat în privința comunicării strategice, îmbinând retorica cu diplomația, stilul colocvial cu mesajul înalt, este formularea de fraze și cuvinte memorabile, personalizarea mesajelor, concizia, cunoașterea publicului și autenticitatea.

Folosind cu abilitate posibilitățile date de noile tehnologii, președintele Ucrainei s-a adresat parlamentelor, guvernelor și comunității internaționale pe platformele video, modelând discursul personalizat pentru fiecare audiență în parte. În Congresul SUA a invocat câteva repere ale istoriei americane ca Pearl Harbour, Memorialul de la Rushmore și pe Martin Luther King; în Parlamentul Marii Britanii, pe Churchill, în Franța a amintit Revoluția de la 1789, în Bundestag a comparat conducta de gaz *Nord Stream 2* cu un Zid al Berlinului economic. De fiecare dată a produs emoție și a smuls aplauze. A vorbit despre sacrificiu, despre copiii uciși ai Ucrainei. În Parlamentul European și-a început discursul cu un salut inedit: „Nu pot să spun bună dimineața, sau bună după-amiaza sau bună seara. Pentru unii ucrainenii această zi este ultima”, și a reiterat mesajul mobilizator: „Soldații noștri nu luptă doar pentru țara noastră, luptă pentru toată Europa. Pentru toți copiii din Europa”².

Câteva dintre replicile sale au rămas memorabile: „Lupta se dă aici. Am nevoie de muniție, nu de o plimbare”, răspunde la invitația de a fi extras și protejat în SUA. Iar pe invadatorii ruși îi avertizează în primele ore de luptă: „Când ne atacați, ne vedeți fața, nu spatele”. Se adaugă capacitatea de reacție la nenumăratele informații false circulate de Rusia. La știrea falsă că președintele ar fi fugit din țară împreună cu familia, Zelenski apare în noaptea pe străzile Kievului împreună cu echipa guvernamentală, toți în ținuta de camuflaj, și spune simplu, pe înțelesul poporului său, al rușilor și al rețelelor sociale: „Suntem cu toții aici, soldații noștri sunt aici, cetățenii, societatea, suntem cu toții aici, pentru a ne apăra independența, statul nostru” și încheie cu formula care a devenit slogan și strigăt de luptă: „Slava Ucrainii!”, „Glorie Ucrainei!”.

Unul dintre cele mai emoționante discursuri prin care s-a adresat inamicului datează din 11 septembrie. Marcând două sute de zile de război pe Telegram, liderul ucrainean a spus:

1. Alen Bubich, „Here’s what leaders can learn from Zelensky’s communication style”, *Fortune*, 19 aprilie 2022, <https://fortune.com/2022/04/19/leadership-zelensky-communication-style-media-war-social-leader-strategy-international-uk-raine-invasion-alen-bubich>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
2. Discursul lui Vladimir Zelenski în Parlamentul European, 1 martie 2022, în Oleksandr Krasovițki (ed.), *Prima lună de război. Cronica evenimentelor. Discursurile președintelui Volodimir Zelenski*, traducere de Aliona Bivolaru, Maria Hosciuc, Vasile Captaru, Humanitas, București, 2022.

Încă mai credeți că suntem „un singur popor”? Încă mai credeți că ne puteți speria, înfrânge, să ne faceți să facem concesii? Chiar nu ați înțeles nimic? Nu ați înțeles cine suntem? Pentru ce suntem? Despre ce vorbim? Citiți de pe buzele mele: Fără gaz sau fără voi? Fără voi! Fără lumină sau fără voi? Fără voi! Fără apă sau fără voi? Fără voi! Fără mâncare sau fără voi? Fără voi! Frigul, foamea, întunericul și setea nu sunt la fel de înfricoșătoare și mortale pentru noi așa cum sunt „prietenia și frăția” voastră. Însă istoria va pune totul la locul lui. Iar noi vom avea gaz, lumină, apă și mâncare... și fără voi!

În prima lună a războiului, Zelenski a avut aproape 70 de discursuri și mesaje video, pe Telegram, pe Instagram, pe Facebook, pe YouTube etc.

Cererilor de ajutor pentru Ucraina și de sancțiuni pentru Rusia, Zelenski le-a adăugat în lunile următoare un apel pentru justiție împotriva „statului terorist” care a generat crime de război.

Ce opune Putin acestui val de comunicare urgentă, vie, mobilizatoare? Câteva discursuri lungi, revanșarde, pline de referințe istorice mistificate și de propagandă. Când a dorit să cheme la luptă prin operațiunea numită „mobilizare parțială”, efectul a fost invers: bărbații ruși incorporabili au fugit peste graniță cu zecile de mii.

În preambulul atacului care a declanșat invazia din 24 februarie 2022, Putin a ținut un discurs de o oră, cu 4 400 de cuvinte și 87 de paragrafe, pentru a motiva și susține războiul. Totul indică în acest discurs voința de a supune și de a zdrobi: steagul imperial, drapelul Rusiei, mobilierul, ținuta funebră a președintelui. Putin abordează istoria Rusiei și a Ucrainei dintr-o perspectivă convenabilă, apoi lansează într-un limbaj genocidar conceptul de „operațiune militară specială” necesară pentru a stârpi cuibul de „neonaziști” și „drogați”. De altfel, *RIA Novosti*, fosta agenție rusă de știri transferată în 2014 la conglomeratul media *Sputnik*, a publicat manualul „operațiunii speciale” care preciza obligația armatei de a rusifica teritoriile ocupate. Pentru cei care refuzau, se indica „exterminarea”.

În discursurile lui Putin nu trebuie căutate politici elaborate, el fiind un lider al „adhocrației”, ci efortul de a gestiona o narațiune politică, atrage atenția Mark Galeotti¹. În cele 87 de paragrafe, SUA, NATO, Occidentul apar ca „un Imperiu Mondial al Răului”, un imperiu al minciunii, al corupției și al decadenței: „Setea de sânge a Occidentului dement nu cunoaște limite”, accentuează Putin.

Loviturile Rusiei, cu fabricile sale de troluri, cu propaganda de fiecare zi pentru publicul rus căruia i s-a restricționat drastic accesul la informație, au menirea de a distruge valorile democrației. Putin nu vrea să pună nimic în loc, ci să strivească: Ucraina nu trebuie să mai existe. În lumea „adevărului alternativ” orice distorsiune este permisă.

1. Mark Galeotti, *op.cit.*, p. 76.

Zelenski se adresează în noaptea invaziei mai întâi rușilor, în limba lor, care este și limba sa maternă, simplu, fără înflorituri:

Vi se spune că acest foc va aduce libertate poporului ucrainean, dar poporul este liber, își ține minte istoria și își construiește viitorul. Vi se spune că suntem naziști, dar poate susține nazismul un popor care a pierdut în lupta cu nazismul 8 milioane de oameni? Cum pot fi eu nazist? Bunicul meu a luptat pentru Armata Roșie. Vrem să ne construim singuri istoria, pașnic, cinstit [...]. Un război înseamnă, sânge, noroi și morți, zeci de mii de morți. Ucraina nu este o amenințare pentru Rusia¹.

În aceeași zi, se adresează în aceeași măsură rușilor și ucrainenilor. Discursul său are 659 de cuvinte și 16 paragrafe, rostite în maxim 4 minute.

„Suntem ucraineni. Suntem pe pământul nostru. Nimeni nu ne va putea convinge sau obliga pe noi, ucrainenii, să renunțăm la libertatea, independența, suveranitatea noastră”².

Bătălia retorică este câștigată decisiv de Zelenski. Gregory Asmolov de la King's College London, expert în internet și rețele sociale, a anunțat, citat de *Financial Times*:

Ucraina învinge în războiul informației acasă și peste hotare. Una dintre particularitățile cele mai izbitoare ale conflictului este contrapunerea a două sisteme diferite de informație. Ucraina a mobilizat societatea civilă iar statul colaborează cu oamenii. În contrast, statul rus domină întreaga comunicare. Este o competiție între o rețea orizontală și o structură verticală, între un cor și un megafon. Reziliența sistemelor orizontale este mai puternică, în vreme ce informația verticală este extrem de fragilă³.

Comunicare și audiență

Într-un interviu publicat de *Panorama*, Oana Marinescu, expert în comunicare, discernе mai multe tipuri de comunicare pe frontul bătăliei retorice: „E un amestec de comunicare de război, comunicare strategică și diplomatică la nivel înalt, comunicare culturală și, o premieră, comunicare *corporate* la o scară fără

1. Primul discurs al președintelui Volodimir Zelenski din noaptea de 24/25 februarie 2022.
2. „Discursul președintelui Zelenski” din 24 februarie 2022, în *op.cit.*, p. 14.
3. John Thornhill, „Ukraine is winning the information war against Russia”, *Financial Times*, 3 martie 2022, <https://www.ft.com/content/2a11a507-80a3-4da5-9eee-4dafa4a7ee6e>, accesat pe 20 noiembrie 2022.

precedent – cred că este primul război în care atâtea corporații se poziționează public și iau decizii de business ca pedeapsă la agresiunea unui stat național¹, subliniază experta.

Înțelegerea noii paradigme a mass-media le-a conferit lui Zelenski și ucrainenilor un imens avantaj. S-a văzut încă din timpul campaniei prezidențiale cât de eficientă este comunicarea pe rețele. În februarie 2019, candidatul Zelenski era urmărit pe Instagram de 5,4 milioane de utilizatori, în timp ce Putin abia strângea un milion, Macron – 1,3 milioane, iar Trudeau – 2,9 milioane de urmăritori². Începutul războiului a multiplicat audiența, dar balanța înclină spre Zelenski care iese, neobosit, în fiecare zi câteva minute să dea informații, să roage, să îndemne. Nu își arogă vitejia soldaților și nici gloria în care crede spunând că „Dacă vom învinge, și sunt sigur că vom învinge, va fi o victorie pentru întreaga lume democratică”.

Rusia adună altfel de audiențe pe Facebook, pe Twitter sau pe Telegram prin viralizarea sutelor de fake news produse în fabricile de trol. În octombrie 2016, americanii au fost inundați de mesaje false generând 70 de milioane de vizualizări într-o săptămână. În noiembrie 2017, după ce Donald Trump a câștigat președinția, Facebook a recunoscut că 126 milioane de americani au văzut mesajele false transmise de principala fabrică de trol rusească numită *Agenția de Cercetare a Internetului*³.

Propaganda fără limite a Rusiei se folosește de libertățile și regulile respectate în țările democratice pentru a intimida și pentru a dezinforma. Jurnalista finlandeză Jessikka Aro descrie într-o carte de peste 400 de pagini cum a fost hărțuită de trolii lui Putin și de asociații acestuia din țara sa⁴.

Pentru Putin, justiția, dreptul internațional, drepturile omului sunt simple ficțiuni. Creator al unui imperiu al minciunii și manipulării, s-a bucurat până acum de impunitate. „Contrastul dintre propagandă și realitatea din teren este cumplit de dur. Rușii care acum cred propaganda oficială vor fi profund traumatizați atunci când vor realiza ce au făcut soldații lor în Ucraina. Tot acest război este profund traumatizant la nivel uman, tocmai pentru spațiul rus pe care Putin se laudă că-l apără⁵”, spune Oana Marinescu în interviul din *Panorama*.

Audiențele canalelor rusești de propagandă, singurele care mai pot emite, sunt în scădere, conform companiei de cercetare rusă *Romir*. Din februarie 2022,

1. Alina Mărculescu Mățiș, „Războiul din Ucraina, lupta pe poveste și pe istorie”, în *Panorama*, 14 martie 2022, <https://panorama.ro/open-minds-ucraina-rusia-comunicare-razboi/>, accesat pe 20 noiembrie 2022.
2. Régis Genté, Stéphane Siohan, *op.cit.*, p. 56.
3. Françoise Thom, *op.cit.*, p. 159.
4. Jessikka Aro, *Trolii lui Putin. Relatări din prima linie a războiului informațional rus*, traducere de Alexandra-Maria Vrinceanu, Lebăda Neagră, Iași, 2021.
5. *Ibidem*.

audiențele *Pervii Canal*, *Russia1* și *NTV* au scăzut cu un sfert, în schimb audiența rețelei Telegram a crescut cu aproape 8 procente. Dacă înainte de începerea războiului, 33,7% din populație se uita la *Pervii Canal*, în iulie doar 25,5% dintre ruși îi mai urmăreau. Audiența canalului *Russia1* a scăzut și ea de la 30,9% la 23%, iar la *NTV* de la 21,1% la 16,6%. Cercetătorii spun că dezinteresul crește vertiginos în rândul tinerilor.

Victoriile obținute de ucraineni în Herson amenință tronul până acum de neclintit al lui Putin. „Ar fi naiv să-și închipuie că ar putea pierde acolo și supraviețui la Kremlin. Impactul emoțional al eliberării Hersonului ar putea fi devastator pentru opinia publică din Rusia și ar reprezenta o bună ocazie pentru elita politică să încerce înlăturarea lui Putin”¹, afirmă Armand Goșu, expert în spațiul ex-sovietic într-un interviu *SpotMedia*.

Un sondaj publicat în 7 noiembrie 2022 de Institutul Internațional de Sociologie de la Kiev citat de *Reuters* arată nivelul ridicat de optimism al ucrainenilor. 88% cred că viitorul țării este în Uniunea Europeană.

Aflat în derulare, războiul din Ucraina nu și-a expus încă toate lecțiile, însă o concluzie se conturează deja. Lumea a înțeles o dată în plus care sunt consecințele urii, ale minciunii, ale abuzului de putere. „Prin cultivarea urii, suspiciunii și neîncrederii, propaganda rusă se străduiește să ne facă să uităm de atașamentul față de Bine și Frumos pe care ni l-au transmis anticii, fără de care noțiunea însăși de bine public nu poate exista. Prin promovarea obscurantismului și a idolatriei naționale, ea corupe creștinismul. Stimulând gândirea apocaliptică, ea discreditează rațiunea și distruge moștenirea Luminilor”², conchide Françoise Thom în apărarea ideii de adevăr.

Bibliografie

- ARMANCA, Brîndușa, „Cum scriem despre război”, revista 22, 31.05.2022, <https://revista22.ro>.
- ARO, Jessikka, *Trolii lui Putin. Relatări din prima linie a războiului informațional rus*, traducere de Alexandra-Maria Vrînceanu, Lebăda Neagră, Iași, 2021.
- BUBICH, Alen, „Here’s what leaders can learn from Zelensky’s communication style”, *Fortune*, 19 aprilie 2022, <https://fortune.com>.
- FRIEDMAN, Vanessa, „The Man in the Olive Green Tee. How President Volodymyr Zelensky of Ukraine transformed the meaning of a piece of cotton”, *The New York Times*, 21 martie 2022, <https://www.nytimes.com>.

1. Armand Goșu, „Victoria ucrainenilor nu va întârzia”, interviu *SpotMedia*, 13 septembrie 2022, <https://spotmedia.ro/stiri/eveniment/a-gosu-rusia-pe-locul-intai-intre-statele-care-inarmeaza-armata-ucraينة-victoria-ucrainenilor-nu-va-intarzia-prea-mult-putin-a-trimis-jandarmii-de-la-10-august-interviu>, accesat la 10 noiembrie 2022.
2. Françoise Thom, *op.cit.*, p. 161.

- 340 FRITSCH VON, Rüdiger, *Un punct de cotitură. Războiul lui Putin și urmările lui*, traducere de Victor Scoradeț, Curtea Veche Publishing, 2022.
- GALEOTTI, Mark, *Hai să vorbim despre Putin! Ce nu înțelege Occidentul*, traducere de Irina Manea și Andreea Niță, Humanitas, București, 2021.
- GENTÉ, Régis, Stéphane Siohan, *Volodimir Zelenski. În mintea unui erou*, traducere de Silvia Năstase, Curtea Veche Publishing, 2022.
- GOȘU, Armand, „Victoria ucrainenilor nu va întârzia”, interviu *SpotMedia*, 13 septembrie 2022, <https://spotmedia.ro>.
- HENTEA, Călin, *150 de ani de război mediatic. Armata și presa în timp de război*, Nemira, 2000.
- HOLIDAY, Ryan, *Crede-mă, te mint. Confesiunile unui manipulator media*, traducere de Alexandra Pițirigă, Act și Politon, 2017.
- KRASOVŢKI, Oleksandr (ed), *Prima lună de război. Cronica evenimentelor. Discursurile președintelui Volodimir Zelenski*, traducere de Aliona Bivolaru, Maria Hosciuc, Vasile Captaru, Humanitas, București, 2022.
- KUNCZIK, Michael, *Război salvat. Comunicarea în timpul războaielor*, traducere de Werner Kremm, InterGraf, Reșița, 2002.
- MĂRCULESCU MATIȘ, Alina, „Războiul din Ucraina, lupta pe poveste și pe istorie”, *Panorama*, 14 martie 2022, <https://panorama.ro>.
- NORMAND, Jean-Michel, „In his khaki T-shirt, Volodymyr Zelensky is a man of the people”, *Le Monde*, 19 iulie 2022, <https://www.lemonde.fr>.
- TISMĂNEANU, Vladimir, *Fantasmel salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă*, traducere de Magda Teodorescu, Polirom, 1999.
- THOM, Françoise, *Putin și putinismul*, traducere de Adina Arvatu, Humanitas, București, 2018.
- TORNHILL, John, „Ukraine is winning the information war against Russia”, *Financial Times*, 3 martie 2022, <https://www.ft.com>.
- WALSH, Colleen, „Putin’s iron fist vs. Zelensky’s moral clarity”, *The Harvard Gazette*, 7 martie 2022, <https://news.harvard.edu>.
- „The agent and the comic: Putin, Zelensky in fight for Ukraine”, *France 24*, 4 martie 2022, <https://www.france24.com>.
- „Vladimir Putin, the tzar of macho politics, is threatened by gender and sexuality rights”, in *The Conversation*, 11 aprilie 2022, <https://theconversation.com>.
- „Volodymyr Zelenskyy’s crisis leadership has been so effective”, *The Conversation*, 29 aprilie 2022, disponibil la <https://theconversation.com>.

PARTEA A IV-A

CADRUL JURIDIC INTERNATIONAL AL DESFĂȘURĂRII RĂZBOIULUI

De la pace la război: reglementări și instituții internaționale

Cristi Danileț

Introducere

În sec. I î.Hr, Cicero afirma: *Silent enim leges inter arma* („În timp de război, legea tace”). Cinci secole mai târziu, Vegetius o spunea mult mai aspru: *Si vis pacem, para bellum* („Dacă vrei pace, pregătește-te pentru război”).

Ororile secolului XX au impus cea mai severă decizie a unui stat modern luată chiar prin Constituția sa – renunțarea la război. Și era chiar unul dintre statele atacatoarea în cel de-al Doilea Război Mondial:

Poporul japonez aspiră cu sinceritate la o pace internațională care să aibă la temelie dreptatea și ordinea, renunță pentru totdeauna la război ca atribut al suveranității naționale și la folosirea forței sau la amenințarea cu recurgerea la forțele armate ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale. Pentru a atinge acest scop, nu se mențin armate de uscat, maritime sau de aer și nici alte forțe armate. Nu se recunoaște dreptul la beligeranță al Statului (art. 9 din *Constituția Japoniei*, 1946).

Actualul război din Ucraina face necesară trecere în revistă a normelor și a mecanismelor internaționale ce reglementează starea de război, pentru a vedea în ce cadru legal și instituțional se desfășoară ostilitățile.

Dreptul internațional umanitar

Regulile care se aplică în timpul conflictelor armate și al ocupațiilor fac parte dintr-o ramură juridică distinctă, numită *Dreptul internațional umanitar*¹. Aceste norme urmăresc să protejeze persoanele care nu iau parte în mod direct la ostilități sau care au renunțat să facă acest lucru, precum civili, prizonierii de război și alți deținuți, persoanele rănite și bolnave, dar și să restricționeze mijloacele și metodele de luptă, inclusiv tacticile și armele, pentru a se evita suferința și distrugerea în mod inutil.

Dreptul internațional umanitar a început ca „legile războiului”, adică reguli obișnuite care guvernau desfășurarea războiului între state. Ulterior, aceste reguli au fost codificate în tratate internaționale. În același timp, anumite reguli care nu sunt codificate pot fi recunoscute de dreptul internațional public dacă sunt considerate a fi norme de drept internațional cutumiar.

Astăzi, se consideră că dreptul internațional umanitar are două ramuri separate²:

1. Dreptul de la Haga (*dreptul războiului*): este ramura juridică ce stabilește care sunt drepturile și obligațiile beligeranților în desfășurarea operațiunilor militare și impune limite cu privire la mijloacele de rănire a inamicului. Cele mai importante reguli privind folosirea armamentului în timp de război sunt cuprinse în:

- *Convenția de la Haga (II) privind legile și obiceiurile războiului pe uscat*, 1899 (29.07.1899);
- *Declarația de la Haga (IV,2) privind gazele asfixiante*, 1899 (29.07.1899);
- *Declarația de la Haga (IV,3) privind gloanțele explozive*, 1899 (29.07.1899);
- *Convenția de la Haga privind navele spital*, 1904 (21.12.1904);
- *Convenția de la Haga (III) privind începerea ostilităților*, 1907 (18.10.1907);
- *Convenția de la Haga (IV) privind războiul pe uscat și regulamentele sale anexe*, 1907 (18.10.1907);
- *Convenția de la Haga (V) privind puterile neutre în caz de război pe uscat*, 1907 (18.10.1907);

1. Data de 19 august este *Ziua Mondială a Dreptului Umanitar (World Humanitarian Day)*, pentru a aminti că în anul 2003 a fost bombardat sediul ONU din Bagdad, Iraq, când au fost uciși 22 de lucrători umanitari.

2. ONU a alcătuit o librărie conținând instrumente legale ale dreptului internațional, disponibilă la <https://legal.un.org/avl>. Cu privire la tema prezentului articol, a se vedea secțiunile *Criminal Law* și *International Humanitarian Law*. Toate documentele ce reprezintă izvoare formale ale dreptului războiului și ale dreptului internațional umanitar sunt disponibile la <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByDate.xsp>.

- *Convenția de la Haga (VI) privind navele comerciale inamice*, 1907 (18.10.1907);
- *Convenția de la Haga (VII) privind transformarea navelor comerciale*, 1907 (18.10.1907);
- *Convenția de la Haga (VIII) privind minele submarine*, 1907 (18.10.1907);
- *Convenția de la Haga (IX) privind bombardarea forțelor navale*, 1907 (18.10.1907);
- *Convenția de la Haga (XI) privind restricțiile dreptului de a captura*, 1907 (18.10.1907);
- *Convenția de la Haga (XIII) privind puterile neutre în războiul naval*, 1907 (18.10.1907);
- *Declarația de la Haga (XIV) privind explozibili lansăți din baloane*, 1907 (18.10.1907)

2. Dreptul de la Geneva (*dreptul umanitar propriu-zis*): este ramura juridică destinat să protejeze necombatanții și prizonierii de război. Aceste reguli sunt prevăzute în¹:

- a) cele patru *Convenții internaționale* pentru protecția victimelor de război, încheiate la Geneva la data de 12 august 1949:
- *Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea situației răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie*;
 - *Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea situației răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate pe mare*;
 - *Convenția de la Geneva relativă la tratamentul prizonierilor de război*²;
 - *Convenția de la Geneva relativă la protecția persoanelor civile în timp de război*.

Toate au fost ratificate de România prin Decretul nr. 183/1954.

- b) *Protocoale adiționale* la aceste convenții, adoptate la data de 10 iunie 1977:
- *privind protecția victimelor conflictelor armate cu caracter internațional*;
 - *privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional*.
- Ele au fost ratificate de România prin Decretul nr. 224/1990³.

1. Convențiile, Protocoalele și comentariile lor sunt disponibile în limba engleză la adresa <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp>.

2. Ulterior, prin Rezoluția 45/111 din 1990, AG a ONU a stabilit „Principiile de bază cu privire la tratamentul prizonierilor”.

3. În România, prin Legea nr. 177/2013, a fost declarată data de 14 mai drept „Ziua Dreptului Internațional Umanitar”, cu scopul de a fi promovată și cunoscută această ramură de drept. Ziua amintește că, la 14 mai 1954, a fost emis „Decretul nr. 183/1954 de ratificare a celor patru convenții internaționale pentru protecția victimelor de război” de la Geneva, publicat în *Buletinul Oficial* din data de 21 mai 1954.

- c) *Protocol adițional III privind adoptarea unei embleme distinctive*, adoptat la 8 decembrie 2005. Acesta nu a fost semnat de România.

Cu privire la obiectul său, dreptul internațional umanitar se aplică următoarelor operații:

1. conflictelor armate survenite între mai multe țări sau în cadrul aceleiași țări, indiferent de originea conflictului – totuși, conflictele armate internaționale și conflictele armate interne sunt supuse unor regimuri juridice diferite¹;
2. ocupărilor de teritorii în contextul unor conflicte armate.

Este de menționat că dreptul internațional umanitar are două surse principale: *convențiile internaționale* (tratatele) și *dreptul internațional cutumiar*². Dreptul internațional cutumiar este format din practica statelor, pe care acestea îl acceptă ca fiind obligatoriu³. Deciziile judecătorești și scrierile autorilor eminenți constituie mijloace subsidiare pentru a determina dreptul.

Încălcările grave ale dreptului internațional umanitar sunt clasificate în *crime de război* (care presupune întotdeauna existența unui conflict armat), respectiv *genocid* și *crime împotriva umanității* (care nu presupun în mod obligatoriu existența unui conflict armat). Pentru comiterea unor astfel de fapte, responsabilitatea este personală: indivizii vinovați vor fi identificați, anchetați și judecați de instanțele lor naționale, ale unui alt stat sau vor fi deferiți unui tribunal penal internațional.

Prin Rezoluția 60/147 din anul 2005, AG a ONU a stabilit *Principii și orientări de bază privind dreptul la o cale de atac și la despăgubiri pentru victimele încălcărilor grave ale dreptului internațional, ale drepturilor omului și ale dreptului internațional umanitar*.

În România, prin HG nr. 420/2006, s-a înființat un organ consultativ al Guvernului, Comisia Națională de Drept Internațional Umanitar. Principalele instrumente juridice în domeniu sunt prevăzute în Anexa la *Strategia Națională a României de aplicare a dreptului internațional umanitar* aprobată prin Decizia nr. 298/2007 a prim-ministrului.

1. Aspectele privind conflictele internaționale armate sunt extrem de detaliate în tratate. Conflictele care nu sunt internaționale armate sunt reglementate în dispozițiile articolului 3 comun din Convențiile de la Geneva și, în cazul în care statul în cauză este parte, ale Protocolului adițional II.
2. Conform documentului *Orientările actualizate ale Uniunii Europene privind promovarea respectării dreptului internațional umanitar* (JO C 303, 15.12.2009, pp. 12-17). Documentele care fac parte din dreptul cutumiar în acest domeniu sunt prezentate la <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl>.
3. Tribunalul de la Nürnberg a judecat criminalii de război naziști pe baza faptului că Convenția de la Haga din 1907 este drept internațional cutumiar.

Regulile războiului și cele umanitare

Cele mai importante reguli exprimate în Convențiile de la Haga și cele de la Geneva sunt următoarele:

1. Statele implicate ocupă următoarele poziții: Puterea deținătoare, Puterea interesată, Puterea protectoare, Puterea neutră.

2. Ostilitățile între state nu trebuie să înceapă fără avertisment prealabil și explicit, fie sub forma unei declarații de război, motivată, fie a unui ultimatum cu declarare condiționată de război.

3. Existența stării de război trebuie notificată fără întârziere Puterilor neutre.

4. Persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauză de boală, rănire, detențiune sau din orice altă cauză, vor fi, în toate împrejurările, tratate cu omenie, fără nici o deosebire cu caracter discriminatoriu.

5. Răniții, bolnavii și naufragiații (din orice naufragiu, inclusiv amerizarea forțată sau căderea în mare) vor trebui respectați și protejați; se va permite ridicarea și îngrijirea lor de un organism umanitar imparțial, așa cum este Comitetul Internațional de Cruce Roșie.

6. Este complet interzisă orice atingere la viața și persoana răniților – numai motive de urgență medicală vor îngădui o prioritate în ordinea îngrijirilor; femeile vor fi tratate cu toată considerația specială datorată sexului lor.

7. Oricând și mai ales după o luptă, Părțile în conflict vor lua fără întârziere toate măsurile posibile pentru a căuta și ridica răniții și bolnavii, a-i proteja contra jafului și relelor tratamente și a le asigura îngrijirile necesare, precum și pentru a căuta morții și a împiedica de a fi jefuiți.

8. Părțile în conflict vor veghea ca înhumarea sau incinerarea morților, făcută individual ori de câte ori împrejurările o vor permite, să fie precedată de un examen atent și, dacă e posibil, medical al corpurilor, pentru a se constata moartea, a se stabili identitatea și pentru a se putea da socoteală de aceasta. Jumătatea plăcii duble de identitate sau însăși plăca, dacă e vorba de o placă simplă, va rămâne asupra cadavrului. Trupurile nu vor putea fi incinerate decât din motive imperioase de igienă sau din motive legate de religia decedaților. Morții trebuie să fie îngropați în mod onorabil, dacă e posibil după riturile religiei căreia aparținuseră, mormintele să fie respectate, grupate, dacă e posibil, după naționalitatea decedaților, întreținute în mod convenabil și însemnate astfel încât să fie întotdeauna regăsite

9. Stabilimentele fixe și formațiile sanitare mobile ale serviciului sanitar nu vor putea fi obiectul unor atacuri în nici o împrejurare. Vasele-spitale pe mare nu vor putea fi atacate de pe uscat. Personalul sanitar și personalul societăților

de ajutor vor fi respectate, protejate și nu vor putea fi reținute. Aceștia vor purta pe brațul stâng o brasardă cu semn distinctiv al serviciului sanitar al armatelor: crucea roșie pe fond alb, semiluna roșie sau leul și soarele roșii pe fond alb și un bilet de identitate special cu fotografie, modelul fiind comunicat Părților înainte de începerea ostilităților.

10. Forțele armate ale părților beligerante pot fi formate din combatanți și necombatanți. În cazul capturării de către inamic, ambii au dreptul de a fi tratați ca prizonieri de război. Tratatamentul privind prizonierii se aplică din momentul în care vor cădea sub puterea inamicului și până la eliberarea și repatrierea lor definitive. Prizonierii de război sunt sub autoritatea puterii inamice, nu a indivizilor care i-au capturat, astfel că Puterea deținătoare este răspunzătoare de tratamentul aplicat lor.

11. Prizonierii de război trebuie să fie tratați tot timpul cu omenie și, de asemenea, să fie protejați contra oricărui act de violență sau de intimidare, contra insultelor și curiozității publice.

12. Nici un prizonier de război nu va fi obligat să declare, când e interogat în această privință, decât numele, prenumele și gradul său, data sa de naștere și numărul său matricol sau, în lipsă, o indicație echivalentă. Nicio tortură fizică sau morală și nici o constrângere nu va putea fi exercitată asupra prizonierilor de război spre a obține de la ei informații de orice fel ar fi.

13. Toate efectele și obiectele de uz personal – în afară de arme, cai, echipament militar și documente militare – vor rămâne în posesia prizonierilor de război, precum și căștile metalice, măștile contra gazelor și orice alte obiecte care le-au fost date pentru protecția lor personală. De asemenea, vor rămâne în posesia lor efectele și obiectele care servesc la îmbrăcarea și la hrănirea lor, chiar dacă aceste efecte și obiecte aparțin echipamentului lor militar oficial. Prizonierii de război nu vor trebui să se găsească, în nici un moment, fără document de identitate.

14. Prizonierii de război vor fi evacuați, în cel mai scurt timp posibil după ce au fost capturați, în lagăre situate destul de departe de zona de luptă, pentru a fi în afară de pericol. Nu vor putea fi internați decât în clădiri situate pe uscat și prezentând toate garanțiile de igienă și salubritate. Puterea deținătoare îi va grupa pe prizonierii de război în lagăre sau secțiuni de lagăre, ținând seama de naționalitatea, de limba și de obiceiurile lor.

15. Rația zilnică de bază va fi satisfăcătoare în ce privește cantitatea, calitatea și varietatea, pentru a menține sănătatea prizonierilor și pentru a împiedica o pierdere în greutate sau tulburări de subnutriție. Se va da prizonierilor de război apă potabilă în cantitate suficientă. Întrebuințarea tutunului va fi autorizată. Sunt interzise orice măsuri disciplinare colective cu privire la hrană.

16. Îmbrăcămintea, rufăria și încălțăminte va fi dată în cantitate suficientă prizonierilor de război de către Puterea deținătoare, care va ține seama de clima regiunii în care se află prizonierii.

17. Prizonierii de război vor dispune, ziua și noaptea, de instalații conforme regulilor de igienă și care vor fi ținute într-o continuă stare de curățenie. În afară de băile și dușurile cu care vor fi prevăzute lagărele, se va da prizonierilor de război apă și săpun în cantitate suficientă pentru spălutul lor zilnic și pentru spălutul rufelor lor. În acest scop, li se vor acorda înlesnirile, instalațiile și timpul necesar.

18. Se va lăsa prizonierilor de război libertatea deplină a practicării cultului lor, precum și libertatea de a asista la slujbele cultului lor.

19. Prizonierii de război vor trebui să aibă posibilitatea de a face exerciții fizice, inclusiv sporturi și jocuri, și de a beneficia de aer liber. Spații libere suficiente vor fi rezervate, în acest scop, în toate lagărele.

20. Prizonierii de război, cu excepția ofițerilor, sunt obligați la salut și la semnele exterioare de respect, prevăzute de regulamentele în vigoare în propria lor armată, față de toți ofițerii Puterii deținătoare. Ofițerii prizonieri de război nu vor fi obligați să salute decât pe ofițerii de grad superior ai acestei Puteri; totuși, ei sunt obligați la salutul comandantului lagărului, oricare ar fi gradul său.

21. Puterea deținătoare va putea să folosească prizonierii de război valizi ca muncitori. Subofițerii nu vor putea fi supuși decât la munci de supraveghere. Ofițerii nu vor putea fi, în nici un caz, constrânși la muncă.

22. Niciun prizonier de război nu va putea fi folosit la munci cu caracter nesănătos sau periculos (de exemplu, îndepărtarea minelor), decât dacă a acceptat în mod voluntar.

23. Puterea deținătoare va putea fixa suma maximă, în numerar sau într-o altă formă, pe care prizonierii de război ar putea s-o poarte asupra lor. Restul va fi trecut în contul lor. Fiecare primește o soldă lunară, în funcție de gradul său.

24. Imediat după capturare, prizonierul are drept să trimită o carte poștală în care să descrie acest lucru familiei. Apoi, are dreptul să trimită cel puțin două scrisori și patru cărți poștale pe lună. Prizonierii de război vor fi autorizați să primească, prin poștă sau pe orice altă cale, pachete individuale sau colective conținând mai ales alimente, îmbrăcăminte, medicamente și articole cu caracter religios, instructiv sau recreativ de care au nevoie, inclusiv cărți, obiecte de cult, material științific, teme de examen, instrumente muzicale, accesorii de sport și material care permite prizonierilor să-și continue studiile sau să exercite o activitate artistică. Cenzura corespondenței adresate prizonierilor de război sau expediate de ei va trebui să fie făcută în timpul cel mai scurt posibil.

25. Prizonierii vor alege, în mod liber și prin vot secret, la fiecare șase luni, și la fel în caz de loc vacant, pe reprezentanții lor. În lagărele de ofițeri și de cei asimilați lor sau în lagărele mixte, ofițerul prizonier de război cel mai vechi în gradul cel mai înalt va fi recunoscut ca reprezentant al prizonierilor.

26. Numai tribunalele militare vor putea judeca un prizonier de război. Prizonierii de război nu vor putea fi pedepsiți de autoritățile militare și tribunalele

Puterii deținătoare cu alte pedepse decât acelea care sunt prevăzute pentru aceleași fapte comise de membrii forțelor armate ale acestei Puteri.

27. Pedepsele disciplinare aplicabile prizonierilor de război vor fi: a) o amendă care nu va depăși 50% din avansul soldei și indemnizației de muncă, și aceasta pe o perioadă care nu va trece de 30 de zile; b) suprimarea avantajelor acordate; c) corvezile nedepășind două ore pe zi (sanctiunea nu este aplicabilă pentru ofițeri); d) arestul.

28. Un prizonier de război care încearcă să evadeze și care este prins înainte de fi reușit să evadeze nu va fi pasibil pentru acest act decât de o pedeapsă disciplinară.

29. Părțile în conflict vor trebui să retrimită în țările lor pe prizonierii de război grav bolnavi și grav răniți, în conformitate cu primul alineat al articolului următor, indiferent de număr sau grad și după ce i-a adus în stare de a fi transportați.

30. Prizonierii de război vor fi eliberați și repatriați fără întârziere după terminarea ostilităților active.

31. De la începutul unui conflict și în toate cazurile de ocupație, fiecare din Părțile în conflict va constitui un birou oficial de informații pentru prizonierii de război care se găsesc sub puterea sa. O Agenție centrală de informații asupra prizonierilor de război va fi creată într-o țară neutră.

32. Orice Parte în conflict va putea să propună Părții adverse crearea, în regiunile unde au loc lupte, de zone neutre destinate să pună la adăpost de pericolele luptelor, fără nici o distincție, următoarele persoane: a) răniții și bolnavii, combatanți sau necombatanți; b) persoanele civile care nu participă la ostilități și care nu prestează nicio muncă cu caracter militar în timpul șederii lor în aceste zone;

33. Părțile în conflict vor lua măsurile necesare încât copiii sub 15 ani, deveniți orfani sau despărțiți de familia lor în urma războiului, să nu fie părăsiți și ca să se înlesnească, în toate împrejurările, întreținerea lor, practicarea religiei lor și educarea lor. Aceștia vor fi încredințați, dacă e posibil, unor persoane cu aceeași tradiție culturală.

34. Nicio constrângere de ordin fizic sau moral nu poate fi exercitată cu privire la persoanele civile protejate, mai ales pentru a obține de la ele sau de la terți informații.

35. Orice persoană protejată care ar dori să părăsească teritoriul la începutul sau în cursul unui conflict va avea dreptul să o facă, dacă plecarea sa nu contravine intereselor naționale ale statului.

36. Internarea sau stabilirea domiciliului forțat ale persoanelor protejate nu vor putea fi ordonate decât dacă securitatea Puterii sub autoritatea căreia se află aceste persoane o face absolut necesară.

37. Transferările forțate, în masă sau individuale, precum și deportările de persoane protejate din teritoriul ocupat în teritoriul Puterii ocupante sau în acel al oricărui alt stat, ocupat sau nu, sunt interzise, oricare ar fi motivul.

38. O parte beligerantă care încalcă regulile de război este obligată, dacă e cazul, să plătească despăgubiri. Acesta este responsabilă pentru toate actele comise de persoanele care fac parte din forțele sale armate.

Instituții internaționale

În cele ce urmează, voi prezenta cele mai importante instituții internaționale cu atribuții în menținerea păcii și gestionarea crizelor provocate de război.

Organizația Națiunilor Unite

Denumirea Națiunile Unite a fost folosită pentru prima oară în Declarația de la 1 ianuarie 1942 făcută de reprezentanții SUA, UK, URSS și China și semnată a doua zi de încă 22 de state, prin care se angajau în lupta pentru pace împotriva puterilor Axei. La data de 24 octombrie 1945, a intrat în vigoare Carta ONU – aceasta fiind considerată data când s-a născut ONU¹. Carta definește scopurile acestei organizații (pacea și securitatea internațională, relațiile prietenești între națiuni, cooperarea internațională), conține drepturile și obligațiile statelor membre, instituie organele principale (Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelă, Curtea Internațională de Justiție și Secretariatul) și stabilește procedurile ONU².

În prezent, ONU are 193 de state membre. Sediul principal este la New York, iar sediile secundare sunt la Geneva, Viena și Nairobi. Pentru lucrările ONU se folosesc șase limbi oficiale: arabă, chineză, engleză, franceză, rusă și spaniolă. România a fost primită ca membru la data de 14 decembrie 1955.

Prin Rezoluția 60/1 a AG a ONU din 24 octombrie 2005 (rezultatul Reuniunii mondiale la nivel înalt din 2005) s-a stabilit: „Fiecare stat poartă responsabilitatea protejării propriilor populații împotriva genocidului, crimelor de război, purificării etnice și crimelor împotriva umanității. Întreaga comunitate internațională, prin intermediul Națiunilor Unite, are, de asemenea, responsabilitatea de a proteja populațiile împotriva acestor crime. În cazul în care autoritățile naționale nu reușesc în mod evident să asume responsabilitatea protejării, comunitatea internațională a confirmat că este pregătită să întreprindă acțiuni colective prin intermediul CS al ONU”.

1. Site oficial: www.un.org. Data de 24 octombrie a fost declarată Ziua ONU (United Nations Day) prin Rezoluția 168 (II) adoptată de AG a ONU în 1947. Ulterior, prin Rezoluția 2782 (XXVI) din 1971, ONU a recomandat ca aceasta să fie o zi liberă la nivel internațional.
2. Disponibilă în limba română la <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/19362>.

Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei trebuie condamnată la nivelul AG a ONU, iar CS al ONU trebuie să stabilească măsurile de luat, inclusiv cele militare. Dar unul dintre membrii permanenți ai CS este Rusia, adică chiar statul agresor. Prin urmare, Adunarea Generală ar trebui să suspende această calitate.

Concepte

Întreaga politică a ONU are la bază câteva concepte, pe care le voi prezenta în cele ce urmează.

Pacea

În preambul Declarației Universale a Drepturilor Omului¹, se prevede că fundamentul dreptății, libertății și păcii în lume este recunoașterea demnității umane. De asemenea, în preambulul Constituției UNESCO² din anul 1945 se prevede: „Din moment ce războaiele încep în mintea oamenilor, în mintea oamenilor trebuie să se construiască apărarea păcii”³. În fine, în Declarația și Programul de Acțiune pentru Cultura Păcii, aprobate de AG a ONU prin Rezoluția nr. 53/243 din 1999, se prevede: „Pacea nu este doar absența conflictului, ci necesită și participarea pozitivă și dinamică în care dialogul este încurajat și conflictele sunt rezolvate într-un spirit de înțelegere reciprocă și de cooperare”.

A trăi împreună în pace presupune a accepta diferențele dintre oameni și a avea capacitatea de a-i asculta, recunoaște, respecta și aprecia pe ceilalți⁴. Pentru a se realiza aceste obiective, trebuie eliminat orice motiv de discriminare: rasă, culoarea pielii, sex, limbă, religie, opinie politică sau de altă natură, origine națională, etnică sau socială, avere, handicap, naștere sau alt statut.

Potrivit statisticilor pentru anul 2021, cele mai pacifiste țări din lume sunt Islanda, Noua Zeelandă, Irlanda, Danemarca, Austria, iar țările cel mai puțin pacifiste sunt Sudanul de Sud, Rusia, Siria, Yemen și Afganistan⁵.

1. Disponibilă în limba română la <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfs/22751>.

2. Site oficial: www.unesco.org.

3. Începând cu 1956, România este parte la UNESCO, una dintre agențiile specializate din sistemul Națiunilor Unite.

4. Data de 21 septembrie a fost declarată drept Ziua Internațională a Păcii (International Day of Peace) de către AG a ONU, prin Rezoluția 55/282 din 2001. Este o zi când oamenii trebuie să celebreze și să realizeze importanța păcii între popoare. Toate națiunile și popoarele sunt invitate să înceteze ostilitățile în zonele de conflict armat pe durata acestei zile. Data de 16 mai a fost stabilită drept Ziua Internațională pentru Conviețuire în Pace (International Day of Living Together in Peace) prin Rezoluția 72/130 din anul 2017 a AG a ONU. Această zi promovează pacea, toleranța, incluziunea, înțelegerea și solidaritatea dintre oameni cu scopul de a trăi toți împreună uniți în diferențe și diversitate.

5. A se vedea Global Peace Index Map la www.visionofhumanity.org.

Premiul Nobel pentru Pace este atribuit anual persoanelor notabile care au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a aduce pacea între națiuni.

Cât privește România, ultimul conflict armat în care a fost implicată a fost al Doilea Război Mondial. În 1947, s-a semnat Tratatul de pace între România și Puterile Aliate și Asociate, care reglementa relația pașnică dintre statele semnatare, ratificat prin Legea nr. 304/1947.

Neutralitatea

Art. 2 din Carta ONU obligă statele membre să-și soluționeze disputele internaționale prin mijloace pașnice și să evite amenințarea sau utilizarea forței în relațiile lor.

Unele țări au ales să-și declare neutralitatea cu privire la conflicte. Neutralitate poate să îmbrace următoarele forme:

1. „Țară neutră într-un anumit război” este un stat suveran care se abține să se alăture oricărei părți din conflict și aderă la principiul Legii neutralității în temeiul dreptului internațional. Drepturile și obligațiile unei puteri neutre sunt definite în Convențiile V și XIII de la Haga, din 1907.
2. „Țară permanent neutră” este un stat suveran care este obligat prin tratat internațional sau prin propria declarație să fie neutru față de beligeranții tuturor războaielor viitoare.
3. „Stat nonbeligerant” este unul care participă indirect la un război, ajutând politic și/sau material o parte a conflictului, dar neparticipând militar.
4. „Neutralitatea armată” este un termen folosit pentru atitudinea unui stat sau a unui grup de state care nu face nicio alianță cu niciuna dintre statele aflate în război, alegând ca în timpul războiului să fie gata să reziste prin forță la orice agresiune din partea beligeranților.
5. „Politica de neutralitate” presupune refuzarea unui stat de a încheia alianțe cu unul dintre statele aflate în conflict.

Următoarele sunt țări declarate neutre: Austria (din anul 1955), Costa Rica (din 1949), Elveția (din 1815), Finlanda (din 1956), Irlanda (din 1939), Japonia (din 1947), Liechtenstein (din 1868), Malta (din 1980), Mexic (din 1930), Mongolia (din 2015), Republica Moldova (din 1994), Panama (din 1989), Rwanda (din 2009), Serbia (din 2007), Singapore (din 1965), Suedia (din 1919), Turkmenistan (1995)¹, Uzbekistan (din 2012) și Vatican (din 1929). În acest an (2022), Suedia și Finlanda au făcut cerere de aderare la NATO, ceea ce înseamnă ieșirea din neutralitate.

1. Prin Rezoluția 71/275 din 2017, AG a ONU a declarat ziua de 12 decembrie drept Ziua Internațională a Neutralității (International Day of Neutrality).

Genocidul

La data de 9 decembrie 1948, AG a ONU a adoptat Convenția pentru prevenirea și pedepsirea infracțiunii de genocid, primul tratat privind drepturile omului adoptat la nivelul organizației mondiale¹.

Convenția oferă în art. 2 prima definiție juridică internațională a *genocidului*: săvârșirea unor fapte în scopul de a distruge, în întregime sau parțial, un grup național, etnic, rasial sau religios:

- uciderea de membri ai grupului;
- vătămarea integrității fizice sau mintale a unor membri ai grupului;
- supunerea grupului la condiții de existență de natură să ducă la distrugerea fizică, totală sau parțială, a acestuia;
- impunerea de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul grupului;
- transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup.

Convenția a intrat în vigoare în 1951. În baza ei, cel acuzat poate fi extrădat și judecat în statul în care s-a comis fapta². România a aderat la Convenție prin Decretul nr. 236/1950 și, în prezent, incriminează genocidul prin Art. 438 din Codul penal, pedepsirea lui putând fi chiar cu detențiune pe viață.

De remarcat că nici Ucraina, nici Rusia nu au ratificat Convenția.

La nivel ONU, funcționează Biroul cu privire la prevenirea genocidului și responsabilitatea protecției împotriva sa, având doi consilieri: unul pentru prevenirea genocidului (înființat în 2004) și unul responsabil de protecție (înființat în anul 2008)³.

Conflictul genocidal este legat de identitate: apare în societățile cu diverse grupuri naționale, rasiale, etnice sau religioase aflate în divergențe majore legate de accesul la putere și bogăție, servicii și resurse, locuri de muncă, oportunități de dezvoltare, cetățenie, drepturi și libertăți fundamentale. Aceste conflicte sunt stimulate de discriminare și discursuri la ură care incită la violență.

Infrațiunea de genocid nu se prescrie, conform Convenției asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității, adoptată de AG a ONU în 1968, ratificată de România prin Decretul nr. 547/1969.

În istoria recentă, au fost comise genocide cu privire la: armeni (în timpul Imperiului Otoman între anii 1915-1917), evrei (în timpul Holocaustului din perioada nazistă, între anii 1941-1945), tutsi din Rwanda (în anul 1994) și musulmanii din Srebrenica, Bosnia (în anul 1995).

1. Data de 9 decembrie a fost proclamată de AG a ONU Ziua Internațională de Comemorare și Demnitate a Victimelor Genocidului și de Prevenire a acestei Crime (International Day of Commemoration and Dignity of the Victims of the Crime of Genocide and of the Prevention of this Crime), prin Rezoluția 69/323 din 2015.

2. Pentru cooperarea internațională, în România se aplică dispozițiile Legii nr. 302/2004.

3. Site oficial: www.un.org/en/genocideprevention.

La nivelul UE a luat ființă în anul 2002 *Rețeaua europeană pentru investigarea și urmărirea penală a genocidului, a crimelor împotriva umanității și a crimelor de război (Rețeaua Genocidului)* pentru a permite o strânsă cooperare între autoritățile naționale în investigarea și urmărirea penală a crimelor de genocid, crimelor împotriva umanității și crimelor de război, cunoscute colectiv drept „crime internaționale de bază”. Mandatul rețelei este de a se asigura că făptuitorii nu obțin impunitate în statele membre. Statele UE sunt reprezentate în Rețeaua Genocidului prin *Puncte de Contact naționale*, care includ procurori, anchetatori și ofițeri specializați și dedicați pentru asistență juridică reciprocă. Punctele de contact oferă sprijin operațional colegilor lor de la nivel național și al Uniunii Europene sub formă de cooperare judiciară. Rețeaua oferă o platformă pentru practicieni pentru a face schimb de informații operaționale și pentru a împărtăși experiența și cele mai bune practici prin întâlniri bianuale. Rețeaua este un forum unic, în care autoritățile naționale ale statelor membre se alătură statelor observatoare și organizațiilor asociate din Uniunea Europeană, Națiunile Unite și nu numai, precum și societății civile, într-un obiectiv comun: lupta împotriva impunității¹.

Mecanisme instituționale

Mecanismele instituționale ale ONU sunt Forțele de menținere a păcii și Curtea Internațională de Justiție. Le voi prezenta pe fiecare.

Forțele de menținere a păcii (UN Peacekeepers)

Unul dintre principalele scopuri ale ONU este menținerea păcii și a securității în lume.

Prima misiune de menținere a păcii, dar și cea mai lungă, a început la data de 29 mai 1948, în Orientul Mijlociu, pentru a supraveghea armistițiul dintre Israel și vecinii săi arabi². De atunci și până acum, mai bine de un milion de femei și bărbați au servit în peste 72 de misiuni de menținere a păcii în cadrul ONU. Peste 89 000 de militari, polițiști și civili sunt detașați în prezent în 12 misiuni de menținere a păcii din Mali, Sudan, Kosovo, India, Pakistan, Congo, Cipru sau vestul Saharei. Astăzi, mii de tinerii cu vârste cuprinse între 18 și 29 de ani sunt activi în cadrul acestor trupe ONU de menținere a păcii, protejând îndeosebi civili, în diferite misiuni din întreaga lume³.

1. Pagină oficială: www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/practitioner-networks/genoci-de-network.
2. În fiecare an, pe data de 29 mai se celebrează Ziua Internațională a Forțelor ONU de menținere a Păcii (International Day of UN Peacekeepers), stabilită de AG a ONU prin Rezoluția 57/129 din anul 2003. Această zi a fost marcată pentru a recunoaște sacrificiul tuturor femeilor și bărbaților care au murit în operațiunile de menținere a păcii.
3. Date preluate de la <https://peacekeeping.un.org>.

La data de 22 octombrie 2020, România avea 54 de militari și polițiști desfășurați în misiuni de menținere a păcii sub egida ONU în Congo, India, Pakistan, Kosovo, Libia, Sudan sau Mali.

Curtea Internațională de Justiție

Carta ONU conține și Statutul Curții Internaționale de Justiție¹. Toate statele membre ONU sunt, automat, parte la acest Statut.

Curtea a fost fondată în anul 1945 și este principalul organ judiciar al ONU, soluționând litigiile dintre statele membre. Este formată din 15 judecători, aleși pentru un mandat de 9 ani de către AG și CS ale ONU. Are sediul la Haga². Ea a înlocuit Curtea Permanentă de Justiție Internațională (Curtea Mondială), înființată în anul 1920. În privința României, Curtea Internațională de Justiție a soluționat procesul dintre țara noastră și Ucraina cu privire la delimitarea maritimă la Marea Neagră. Prin hotărârea din 3 februarie 2009 s-au recunoscut jurisdicția și drepturile suverane ale României pe mai mult de 79% din suprafața de 12 200 km² de platou continental și zonă economică exclusivă aflată în dispută între România și Ucraina, care cuprinde și Insula Șerpilor³.

Între Rusia și Ucraina există diferende cu privire la Crimeea, Donețk, Luhansk, Herson și Zaporojie. Acest litigiul poate fi soluționat de Curtea Internațională de Justiție.

Comisia Internațională Umanitară de Stabilire a Faptelor

Comisia Internațională Umanitară de Stabilire a Faptelor (The International Humanitarian Fact-Finding Commission)⁴ este un organism de experți specializat, instituit în baza art. 90 din Primul Protocol adițional din 1977 la Convențiile de la Geneva, pentru a răspunde la incidentele legate de dreptul internațional umanitar.

S-a înființat în anul 1991. Este un organism permanent format din 15 experți independenți, care acționează în nume personal, aleși de statele care au făcut o declarație de recunoaștere în temeiul articolului 90.

Comisia nu este un tribunal și se concentrează asupra faptelor pentru a facilita restabilirea unei atitudini de respectare a Convențiilor și a Protocolului. Se află la dispoziția părților la un conflict armat pentru a efectua anchete cu privire la presupusele încălcări ale acestora.

1. Disponibil în limba română la <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/19363>.

2. Site oficial: www.icj-cij.org.

3. Hotărârea poate fi accesată la <https://tinyurl.com/icjro>.

4. Site oficial: www.ihffc.org.

Curtea Penală Internațională

Date despre Curtea Penală Internațională

În trecut, pentru judecarea criminalilor de război au funcționat instanțe internaționale *ad-hoc*. De exemplu, Tribunalul de la Nürnberg și Tribunalul de la Tokyo (unde au fost judecați criminalii din timpul celui de-al Doilea Război Mondial), Tribunalul pentru fosta Iugoslavie (constituit cu privire la faptele comise începând cu anul 1991¹) și Tribunalul pentru Rwanda privind crimele comise în anul 1994.

Curtea Penală Internațională este, însă, prima instanță penală internațională *permanentă*². Are sediul la Haga, în Olanda. Tratatul prin care a luat naștere Curtea a fost semnat la 17 iulie 1998 și este cunoscut drept *Statutul de la Roma*³.

Curtea judecă persoanele cu vârsta peste 18 ani care sunt acuzate de crime grave cu răsunet internațional: infracțiunea de genocid, crimele împotriva umanității⁴, crimele de război, infracțiunea de agresiune. Infracțiunile sunt imprescriptibile. Imunitățile unor persoane nu pot bloca judecata, chiar dacă e vorba de președinți de state, șefi de guvern, reprezentanți ai parlamentelor sau șefi militari.

În prezent, 123 de state sunt semnatare ale Statutului de la Roma. Toate statele membre UE l-au semnat⁵. România l-a ratificat prin Legea nr. 111/2002, iar modalitatea de cooperarea cu instanța penală internațională este reglementată prin Legea nr. 44/2022.

Separat de Curte, Adunarea Statelor Părți la Statutul de la Roma a creat, în 2004, Trust Fund for Victims, în conformitate cu articolul 79 din Statutul de la Roma. Misiunea Fondului este de a sprijini și implementa programe care abordează

1. Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie i-a condamnat definitiv la închisoarea pe viață pentru genocid, crime de război și crime împotriva umanității pe liderul politic sârb Radovan Karadžić (în 2019) și pe Ratko Mladić, supranumit „Măcelarul din Balcani”, fost comandant al sârbilor bosniaci (în 2021).
2. Site oficial: www.icc-cpi.int.
3. Statutul de la Roma este disponibil în limba română la <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/34774>. Începând cu anul 2010, la data de 17 iulie este marcată Ziua Mondială a Justiției Penale Internaționale (Day of International Criminal Justice).
4. Interesant este că Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale și Convenția internațională pentru protecția tuturor persoanelor împotriva disparițiilor forțate, neratificată de România, califică disparițiile forțate drept crime împotriva umanității și oferă familiilor victimelor dreptul de a solicita despăgubiri și de a afla adevărul despre dispariția acestora.
5. A se vedea Decizia 2011/168/PESC a Consiliului din 21 martie 2011 privind Curtea Penală Internațională.

prejudiciile rezultate din genocid, crime ale umanității, crime de război și agresiune. Pentru a îndeplini această misiune, Fondul are un dublu mandat: (i) să implementeze reparațiile dispuse de instanță și (ii) să ofere sprijin fizic, psihologic și material victimelor și familiilor acestora. Ajutând victimele să se întoarcă la o viață demnă și contributivă în cadrul comunităților lor, Fondul contribuie la realizarea păcii durabile și de lungă durată prin promovarea justiției restaurative și a reconcilierii¹.

În septembrie 2022, Eurojust și Biroul Procurorului de la Curtea Penală Internațională au publicat un Ghid pentru organizațiile societății civile privind documentarea crimelor internaționale de bază, cum ar fi crimele de război și crimele împotriva umanității².

De remarcat că Rusia, Ucraina și SUA sunt printre statele care nu au semnat Statutul de la Roma. Este de remarcat că Rusia, Ucraina și SUA sunt printre statele care nu l-au semnat. În anul 2014 Ucraina a semnat o declarație prin care recunoaște jurisdicția Curții pentru crime grave comise pe teritoriul său, indiferent de naționalitatea autorilor. Prin urmare, Biroul Procurorului de la Curtea Penală Internațională poate efectua anchete cu privire la posibile crime de război și crime împotriva umanității pe teritoriul Ucrainei.

Până la finalizarea unei astfel de anchete, instanțele ucrainene pot judeca militarii ruși, ucraineni sau de alte naționalități care comit infracțiuni pe teritoriul supus confruntării militare.

Fapte judecate

Această curte judecă crimele împotriva umanității și crimele de război.

Crimele împotriva umanității

Conceptul de *crime împotriva umanității* a fost dezvoltat pentru prima dată în Procesul marilor criminali de război, desfășurat la Nürnberg în anii 1945-1946. Definiția a evoluat de-a lungul anilor. Inițial, crimele împotriva umanității puteau fi săvârșite doar în contextul unui conflict armat internațional; în prezent, ele pot fi comise și în timp de pace.

Azi, definiția crimelor împotriva umanității se regăsește în articolul 7 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale:

Paragraf 1. Prin crimă împotriva umanității se înțelege una dintre faptele menționate mai jos, când aceasta este comisă în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștința de acest atac:

a) omorul;

1. Detalii la www.trustfundforvictims.org.

2. <https://tinyurl.com/ghidICC>.

- b) exterminarea;
- c) supunerea la sclavie;
- d) deportarea sau transferarea forțată de populație;
- e) întemnițarea sau alta forma de privare gravă de libertate fizică, cu violarea dispozițiilor fundamentale ale dreptului internațional;
- f) tortura;
- g) violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală de o gravitate comparabilă;
- h) persecutarea oricărui grup sau a oricărei colectivități identificabile din motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios sau sexual, în sensul paragrafului 3, ori în funcție de alte criterii universal recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional, în corelare cu orice act prevăzut în prezentul paragraf sau orice crimă de competența Curții;
- i) disparițiile forțate de persoane;
- j) crima de apartheid;
- k) alte fapte inumane cu caracter analog cauzând cu intenție suferințe mari sau vătămări grave ale integrității fizice ori ale sănătății fizice sau mintale.

Paragraf 2. În scopurile paragrafului 1;

- a) prin atac îndreptat împotriva unei populații civile se înțelege comportamentul care constă în comiterea multiplă de acte vizate la paragraful 1 împotriva oricărei populații civile, în aplicarea sau în sprijinirea politicii unui stat ori a unei organizații având ca scop un asemenea atac;
- b) prin exterminare se înțelege îndeosebi fapta de a impune cu intenție condiții de viață, ca privarea accesului la hrană și la medicamente, cu scopul de a antrena distrugerea unei părți a populației;
- c) prin supunerea la sclavie se înțelege fapta de a exercita asupra unei persoane unul sau ansamblul atributelor legate de dreptul de proprietate, inclusiv în cadrul traficului de ființe umane, în special de femei și copii;
- d) prin deportare sau transfer forțat de populație se înțelege fapta de a deplasa în mod forțat persoane, expulzându-le sau prin alte mijloace coercitive, din regiunea în care ele se afla legal, fără motive admise în dreptul internațional;
- e) prin tortură se înțelege fapta de a cauza cu intenție durere sau suferințe acute, fizice sau mintale, unei persoane care se află sub paza sau controlul făptuitorului; înțelesul acestui termen nu se extinde la durerea sau suferințele rezultând exclusiv din sancțiuni legale, care sunt inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele;
- f) prin graviditate forțată se înțelege deținerea ilegală a unei femei însărcinate în mod forțat, cu intenția de a modifica compoziția etnică a unei populații sau de a comite alte violări grave ale dreptului internațional. Aceasta definiție nu poate în nici un fel să fie interpretată ca având o incidența asupra legilor naționale referitoare la graviditate;

- g) prin persecuție se înțelege denegarea cu intenție și grav de drepturi fundamentale cu violarea dreptului internațional, din motive legate de identitatea grupului sau colectivității care face obiectul acesteia;
- h) prin crima de apartheid se înțelege fapte inumane analoage celor vizate la paragraful 1, comise în cadrul unui regim instituționalizat de oprimare sistematică și de dominare a unui grup rasial asupra oricărui alt grup rasial sau oricărui alte grupuri rasiale și cu intenția de a menține acest regim;
- i) prin dispariții forțate de persoane se înțelege cazurile în care persoanele sunt arestate, deținute sau răpite de către un stat ori o organizație politică sau cu autorizarea, sprijinul ori asentimentul acestui stat sau al acestei organizații, care refuza apoi să admită că aceste persoane sunt private de libertate sau să dezvăluie soarta care le este rezervată ori locul unde se află, cu intenția de a le sustrage protecției legii pe o perioadă prelungită.

Paragraf 3. Prin termenul sex se înțelege unul sau celălalt sex, masculin ori feminin, după contextul societății. El nu implica nici un alt sens.

Crimele de război

Crimele de război reprezintă încălcarea regulilor cuprinse în dreptul internațional umanitar, respectiv dreptul conflictelor armate. Definiția se regăsește în articolul 8 din *Statutul de la Roma* al Curții Penale Internaționale:

Paragraful 2. Prin crime de război se înțelege:

- a) infracțiunile grave la convențiile de la Geneva din 12 august 1949, și anume oricare dintre faptele menționate mai jos, dacă ele se referă la persoane sau bunuri protejate de dispozițiile convențiilor de la Geneva:
 - (i) omuciderea intenționată;
 - (ii) tortura și tratamentele inumane, inclusiv experimentele biologice;
 - (iii) fapta de a cauza cu intenție suferințe mari sau de a vătăma grav integritatea fizică ori sănătatea;
 - (iv) distrugerea și însușirea de bunuri, nejustificate de necesități militare și executate pe scară largă într-un mod ilicit și arbitrar;
 - (v) fapta de a constrânge un prizonier de război sau o persoană protejată să servească în forțele unei puteri inamice;
 - (vi) fapta de a priva cu intenție un prizonier de război sau oricare altă persoană protejată de dreptul sau de a fi judecata regulamentar și imparțial;
 - (vii) deportarea sau transferul ilegal ori detenția ilegală;
 - (viii) luarea de ostatici;
- b) celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate internaționale în cadrul stabilit al dreptului internațional, și anume una dintre faptele ce urmează:

- (i) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva populației civile în general sau împotriva civililor care nu participă direct la ostilități;
- (ii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva bunurilor cu caracter civil, adică a celor care nu sunt obiective militare;
- (iii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva personalului, instalațiilor, materialului, unităților sau vehiculelor folosite în cadrul unei misiuni de ajutor umanitar sau de menținere a păcii conform Cartei Națiunilor Unite, cu condiția ca acestea să aibă dreptul la protecția pe care dreptul internațional al conflictelor armate o garantează civililor și bunurilor cu caracter civil;
- (iv) fapta de a lansa intenționat un atac știind că el va cauza în mod incidental pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, răniri ale persoanelor civile, pagube bunurilor cu caracter civil sau daune extinse, de durată și grave, mediului înconjurător care ar fi vădit excesive în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat;
- (v) fapta de a ataca sau bombarda, prin orice mijloace, orașe, sate, locuințe sau construcții care nu sunt aparate și care nu sunt obiective militare;
- (vi) fapta de a omorî sau de a răni un combatant care, după ce a depus armele sau nemaiavăd mijloace de a se apăra, s-a predat fără condiții;
- (vii) fapta de a utiliza pe nedrept pavilionul parlamentar, drapelul sau insignele militare și uniforma inamicului sau ale Organizației Națiunilor Unite, precum și semnele distinctive prevăzute de convențiile de la Geneva și, făcând aceasta, de a cauza pierderi de vieți omenești sau răniri grave;
- (viii) transferarea, direct sau indirect, de către o putere ocupantă, a unei părți a populației sale civile, în teritoriul pe care ea îl ocupă, sau deportarea ori transferarea în interiorul sau în afară teritoriului ocupat a totalității sau a unei părți a populației din acest teritoriu;
- (ix) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor consacrate religiei, învățământului, artei, științei sau acțiunii caritabile, monumentelor istorice, spitalelor și locurilor unde bolnavii sau răniții sunt adunați, cu condiția ca aceste construcții să nu fie obiective militare;
- (x) fapta de a supune persoanele unei părți adverse căzute în puterea sa la mutilări ori la experiențe medicale sau științifice de orice fel, care nu sunt motivate de un tratament medical, dentar sau spitalicesc, nici efectuate în interesul acestor persoane, ci care atrag moartea acestora sau le pun grav sănătatea în pericol;
- (xi) fapta de a omori sau răni prin trădare indivizi aparținând națiunii sau armatei inamice;
- (xii) fapta de a declara că nu va fi îndurare pentru învinși;

- (xiii) fapta de a distruge sau de a confisca bunurile inamicului, în afară de cazurile în care aceste distrugerii sau confiscări ar fi imperios ordonate de necesitățile războiului;
- (xiv) fapta de a declara stinse, suspendate sau inadmisibile în justiție drepturile și acțiunile cetățenilor părții adverse;
- (xv) fapta unui beligerant de a constrânge cetățenii părții adverse să ia parte la operațiunile de război îndreptate împotriva țării lor, chiar dacă ei erau în serviciul acestui beligerant înainte de începerea războiului;
- (xvi) jefuirea unui oraș sau a unei localități, chiar luate cu asalt;
- (xvii) fapta de a utiliza otrava sau arme otrăvitoare;
- (xviii) fapta de a utiliza gaze asfixiante, toxice sau asimilate și orice lichide, materii sau procedee analoage;
- (xix) fapta de a utiliza gloanțe care se dilată sau se aplatizează cu ușurință în corpul uman, cum sunt gloanțele al căror înveliș dur nu acoperă în întregime mijlocul sau sunt perforate de tăieturi;
- (xx) fapte de a folosi arme, proiectile, materiale și metode de luptă de natură să cauzeze daune de prisos sau suferințe inutile ori de a acționa fără discriminare cu violarea dreptului internațional al conflictelor armate, cu condiția ca aceste arme, proiectile, materiale și metode de luptă să facă obiectul unei interdicții generale și ca ele să fie înscrise într-o anexă a prezentului statut, pe cale de amendament adoptat potrivit dispozițiilor art. 121 și 123;
- (xxi) atingerile aduse demnității persoanei, îndeosebi tratamentele umilitoare și degradante;
- (xxii) violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, astfel cum aceasta a fost definită la art. 7 paragraful 2 lit. f), sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală constituind o infracțiune gravă la convențiile de la Geneva;
- (xxiii) fapta de a utiliza prezența unui civil sau a unei alte persoane protejate pentru a evita ca anumite puncte, zone sau forțe militare să nu fie ținta operațiunilor militare;
- (xxiv) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor, materialului, unităților și mijloacelor de transport sanitar și a personalului care folosește, conform dreptului internațional, semnele distinctive prevăzute de convențiile de la Geneva;
- (xxv) fapta de a înfometă în mod deliberat civili, ca metodă de război, privându-i de bunurile indispensabile supraviețuirii, inclusiv împiedicându-i intenționat să primească ajutoarele prevăzute de convențiile de la Geneva;
- (xxvi) fapta de a proceda la recrutarea și înrolarea copiilor de vârsta mai mica de 15 ani în forțele armate naționale sau de a-i face să participe activ la ostilități;

- c) în caz de conflict armat care nu prezintă un caracter internațional, violările grave ale art. 3, comun celor 4 Convenții de la Geneva din 12 august 1949, și anume oricare dintre faptele menționate mai jos, comise împotriva persoanelor care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase în afara luptei din cauza bolii, rănirii, detenției sau din orice alta cauză:
- (i) atentatele la viața și la integritatea corporală, mai ales omorul sub toate formele sale, mutilările, tratamentele cu cruzime și tortura;
 - (ii) atingerile aduse demnității persoanei, mai ales tratamentele umilitoare și degradante;
 - (iii) luările de ostatici;
 - (iv) condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, date de un tribunal legal constituit și cu respectarea garanțiilor judiciare general recunoscute ca indispensabile;
- d) lit. c) a paragrafului 2 se aplică conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional și nu se aplică deci situațiilor de tulburări sau tensiuni interne, cum sunt insurecția, actele izolate și sporadice de violență și actele de natură similară;
- e) celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional, și anume oricare dintre următoarele fapte:
- (i) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva populației civile în general sau împotriva persoanelor civile care nu participă direct la ostilități;
 - (ii) fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor, materialelor, unităților și mijloacelor de transport sanitar și a personalului care utilizează, conform dreptului internațional, însemnele distinctive prevăzute de *Convențiile de la Geneva*;
 - (iii) fapta de a lansa atacuri deliberate împotriva personalului, instalațiilor, materialului, unităților sau vehiculelor folosite în cadrul unei misiuni de ajutor umanitar sau de menținere a păcii, conform Cartei Națiunilor Unite, cu condiția ca acestea să aibă dreptul la protecția pe care dreptul internațional al conflictelor armate îl garantează civililor și bunurilor cu caracter civil;
 - (iv) fapta de a lansa atacuri deliberate împotriva construcțiilor consacrate religiei, învățământului, artei, științei sau acțiunii caritabile, monumentelor istorice, spitalelor și locurilor unde sunt adunați bolnavi și răniți, cu condiția ca aceste clădiri să nu fie obiective militare;
 - (v) jefuirea unui oraș sau a unei localități, chiar luate cu asalt;
 - (vi) violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, astfel este definită la art. 7 paragraful 2 lit. f), sterilizarea forțată sau orice alta formă de violență sexuală constituind o violare gravă a art. 3 comun celor 4 Convenții de la Geneva;

- (vii) fapta de a proceda la recrutarea și înrolarea copiilor în vârsta mai mică de 15 ani în forțele armate sau în grupări armate ori de a-i face să participe activ la ostilități;
 - (viii) fapta de a ordona deplasarea populației civile pentru considerente având legătură cu conflictul, în afară cazurilor în care securitatea civililor sau imperativele militare o cer;
 - (ix) fapta de a ucide sau de a răni prin trădare un adversar combatant;
 - (x) fapta de a declara că nu va exista îndurare pentru învinși;
 - (xi) fapta de a supune persoanele care sunt împotriva unei alte părți la conflict, căzute în puterea sa, la mutilări sau experiențe medicale ori științifice care nu sunt nici motivate de un tratament medical dentar sau spitalicesc, nici efectuate în interesul acestor persoane și care atrag moartea acestora sau le pun în mod serios sănătatea în pericol;
 - (xii) fapta de a distruge sau de a confiscă bunurile unui adversar, în afară de cazul în care aceste distrugereri sau confiscări sunt imperios ordonate de necesitățile conflictului;
- f) lit. e) a paragrafului 2 se aplică conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional și nu se aplică deci situațiilor de tulburări și de tensiuni interne, cum sunt insurecțiile, actele izolate sau sporadice de violență sau alte acte de natură similară. Lit. e) a paragrafului 2 se aplică conflictelor armate care opun în mod prelungit, pe teritoriul unui stat, autoritățile guvernului acestui stat și grupuri armate organizate sau grupuri armate organizate între ele.

Nicio prevedere din paragraful 2 lit. c) și e) nu afectează responsabilitatea unui guvern de a menține sau restabili ordinea publică în stat ori de a apăra unitatea și integritatea teritorială a statului prin toate mijloacele legitime.

NATO

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) reunește 30 de state din Europa și America de Nord¹. Este o structură politico-militară creată la 4 aprilie 1949, cu scopul de a avea un sistem militar comun de apărare în caz de atac din exteriorul organizației. A fost constituit inițial din nevoia de a proteja alianța față de URSS. Conform art. 5 din Tratat: „Principala responsabilitate este aceea a protejării și apărării teritoriului și populației împotriva unui atac. Orice atac împotriva unui aliat va fi considerat un atac împotriva tuturor”.

1. Site oficial: www.nato.int. Manualul NATO în limba română este <https://tinyurl.com/manualnato>.

Cartierul General NATO are sediul la Bruxelles. Fiecare țară membră are un reprezentant permanent la NATO. Organizația nu are propriile forțe militare: când se anunță o operațiune, statele membre alocă în mod voluntar forțe militare, care se întorc în țara lor la sfârșitul misiunii. Imnul NATO a fost aprobat în anul 2018 și nu are versuri.

România a ratificat Tratatul prin Legea nr.22/2004. La data de 2aprilie 2004 a avut loc ceremonia arborării oficiale a drapelului român la sediul NATO¹. De la aderare, România a participat la 10 misiuni ale NATO, cu peste 1 200 de militari. În România sunt comandamente pentru protejarea Europei de SE: la nivel de divizie și unitate de integrare în București (din 2014) și la nivel de corp de armată la Sibiu (din 2020)². Ca expresie a cooperării din cadrul NATO, la baza militară de la Deveselu, jud. Olt, există componente ale unui sistem anti-rachetă pentru protejarea SUA, operațional din 2011, celelalte părți fiind în Polonia, Spania și Turcia. Apartenența la NATO, alături de Parteneriatul Strategic cu SUA și de apartenența la UE, reprezintă dimensiuni fundamentale ale politicii externe ale României.

În războiul ruso-ucrainean NATO nu poate interveni direct, căci Ucraina nu este membru NATO.

Uniunea Europeană³

Articolul 29 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) permite Consiliului Uniunii Europene să adopte *sanctiuni* împotriva guvernelor țărilor terțe (țări din afara UE), a entităților fără caracter statal și a persoanelor fizice (cum ar fi teroriștii) pentru a determina o schimbare a politicii sau a activității acestora⁴.

În baza articolului 215 din Tratatul privind funcționarea UE, Consiliul poate adopta măsurile necesare pentru punerea în aplicare a deciziilor adoptate în baza

1. Anual, în prima duminică a lunii aprilie, se sărbătorește Ziua NATO în România, instituită prin Legea nr. 390/2004.
2. A se vedea informațiile oficiale de la <https://mndse.ro>, respectiv <https://mncse.ro>.
3. Pentru cadrul general al măsurilor restrictive și sancțiunilor care pot fi aplicate de UE statelor sau persoanelor implicate într-un conflict, a se vedea <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/general-framework-for-eu-sanctions.html>.
4. O gamă de sancțiuni graduale pot fi impuse de UE împotriva țărilor terțe, inclusiv *sanctiuni diplomatice* (expulzarea diplomaților, suspendarea vizitelor oficiale; suspendarea cooperării bilaterale sau multilaterale cu UE și boicotarea evenimentelor sportive sau culturale) și *sanctiuni economice și financiare* (embargo asupra armelor în ceea ce privește produsele militare incluse în Lista comună a UE cuprinzând produsele militare; restricții privind importul și exportul de produse cu utilizări atât civile, cât și militare – produse cu dublă utilizare).

articolului 29 din TUE, pentru a garanta aplicarea uniformă a acestora în toate statele membre¹.

În conflictul armat ruso-ucrainean UE are tot dreptul și toate pârghiile pentru a limita accesul la resursele aflate în statele membre pentru cetățenii ruși.

Consecințele războiului

În cele ce urmează, voi prezenta patru consecințe ale războiului, ale căror gestionare este reglementată la nivel internațional.

Refugiații

Refugiații sunt acele persoane forțate să-și abandoneze casele din cauza conflictelor și abuzurilor asupra drepturilor omului. La nivelul ONU, s-a adoptat în anul 1951 Convenția privind statutul refugiaților² și s-a înființat ca agenție specializată Înalțul Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR)³.

România a ratificat Convenția prin Legea nr. 46/1991 și a încheiat cu UNCHR un Acord în domeniul protecției internaționale și asistenței umanitare pentru refugiați și alți solicitanți de azil în țara gazdă, aprobat prin HG nr. 755/1992.

Din anul 1991 și până la începerea războiului dintre Rusia și Ucraina, în februarie 2022, peste 38 000 de persoane solicitaseră azil în România, dintre care 8 000 au obținut o formă de protecție internațională. De asemenea, la sfârșitul anului 2021, erau înregistrate peste 3 600 de persoane beneficiare a unei forme de protecție cu drept de ședere pe teritoriul țării noastre, cei mai mulți fiind din Siria, Irak și Afganistan.

Refugiații se stabilesc în alte părți unde solicită drept de azil, adică cer o formă de protecție internațională într-un stat unde ei sunt străini. Solicitanții de azil în România sunt ținuți în șase centre regionale de primire a lor: la

1. Măsurile restrictive pot include: înghețarea fondurilor și a resurselor economice aflate în proprietatea persoanelor sau a organizațiilor vizate sau controlate de acestea (cum ar fi numerarul, depozitele bancare, valorile, acțiunile etc.), care nu vor putea fi accesate, mutate sau vândute, precum și a bunurilor imobiliare, care nu vor putea fi vândute sau închiriate; o interdicție privind viza sau călătoriile, care împiedică pătrunderea persoanelor în UE; interdicții prin măsuri sectoriale, de exemplu privind importul sau exportul anumitor bunuri sau tehnologii.
2. În 2000, AG a ONU a decis ca la 20 iunie să se celebreze Ziua Mondială a Refugiatului (World Refugee Day), pentru a aminti de Convenția din 1951 – <https://www.unhcr.org/world-refugee-day.html>.
3. Site oficial: www.unhcr.org. Pentru România, a se vedea secțiunea www.unhcr.org/ro.

București, Galați, Rădăuți, Șomcuta Mare, Timișoara și Giurgiu. Dacă li se respinge cererea de azil, ei sunt trimiși înapoi în țara de unde au venit. Dacă Inspectoratul General pentru Imigranți le acordă dreptul de azil, aceste persoane devin *refugiați*. Din acel moment, ei au următoarele drepturi: la un loc de muncă, la o locuință, la asistență medicală și asistență socială, la asigurări sociale, la educație. Cu privire la ei, se vor derula activități de acomodare culturală, consiliere și învățare a limbii române.

Scopul principal al protecției refugiatului este de a-l ajuta la găsirea unor soluții de a-și reface viața în demnitate și pace. Există trei astfel de posibilități: integrare locală, reîntoarcere în țara de origine după ce motivele refugiumului au încetat să existe, relocarea într-o țară terță atunci când refugiatul nu mai poate rămâne în țara care i-a acordat azil din diverse motive.

Mediul afectat de război

Cifrele privind victimele de război s-au referit întotdeauna la numărul de soldați și civili morți și răniți, orașe distruse și mijloace de trai, dar nu și la mediul înconjurător. Dar, pentru avantaje militare, fântânile de apă au fost poluate, culturile incendiate, pădurile tăiate sau incendiate¹, solul otrăvit, animalele ucise.

Oricum, în ultimii 60 de ani, cel puțin 40% din toate conflictele interne au fost legate de exploatarea resurselor naturale, fie că sunt resurse de mare valoare, cum ar fi lemnul, diamantele, aurul și petrolul, sau resurse limitate, cum ar fi pământul fertil și apa. S-a constatat, de asemenea, că conflictele care implică resurse naturale au o probabilitate de două ori mai mare de recidivă².

Organizația Națiunilor Unite acordă o mare importanță asigurării faptului că acțiunea asupra mediului face parte din strategiile de prevenire a conflictelor, de menținere a păcii și de consolidare a păcii, deoarece nu poate exista pace durabilă dacă resursele naturale care susțin mijloacele de trai și ecosistemele sunt distruse³.

La 27 mai 2016, Adunarea Națiunilor Unite pentru Mediu a adoptat Rezoluția UNEP/EA.2/Res.15, care a recunoscut rolul ecosistemelor sănătoase și al resurselor

1. Războiul declanșat de Rusia a distrus 2 milioane de hectare de păduri în Ucraina, în mai puțin de șase luni.
2. Date preluate de la www.un.org/en/observances/environment-in-war-protection-day
3. Data de 6 noiembrie a fost desemnată ca Ziua Internațională pentru Prevenirea Exploatării Mediului în Timpul Războaielor și al Conflictelor Armate (International Day for Preventing the Exploitation of the Environment in War and Armed Conflict), prin Rezoluția 56/4 din 2001 a AG a ONU, cu scopul de a accentua importanța protecției mediului înconjurător comun și de a sensibiliza asupra salvărdării naturii pentru generațiile viitoare.

gestionate durabil în reducerea riscului de conflict armat și și-a reafirmat angajamentul ferm pentru punerea în aplicare deplină.

Violența sexuală

Violența sexuală a fost folosită de-a lungul timpului ca tactică de război, tortură și terorism. S-a constatat că, în conflictele armate, în special femeile și fetele sunt vizate de utilizarea violenței sexuale pentru umilirea, dominarea, insuflarea fricii, dispersarea și/sau relocarea forțată a membrilor civili ai unei comunități sau grup etnic/religios. Violența sexuală persistă în unele cazuri după încetarea ostilității. Cele mai puternice forme de violență sexuală comise împotriva civililor în situații de conflict armat și postconflict includ fapte de viol, sclavie sexuală, prostituție forțată, sarcină forțată, sterilizare¹.

În România, Codul penal condamnă faptele ilegale privind viața sexuală (art. 218-223). Este circumstanță agravantă comiterea infracțiunii de către o persoană care a profitat de situația prilejuită de o calamitate, de starea de asediu sau de starea de urgență, ceea ce atrage aplicarea unui maxim al pedepsei legale, majorat cu doi ani închisoare. De asemenea, faptele de viol, agresiune sexuală, constrângere la prostituție, sterilizare forțată sau detenție ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații constituie:

- infracțiune contra umanității, când sunt săvârșite în cadrul unui atac generalizat sau sistematic, lansat împotriva unei populații civile (art. 439 Cod penal).
- infracțiuni de război contra persoanelor, când sunt săvârșite, în cadrul unui conflict armat, cu sau fără caracter internațional, asupra uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar (art. 440 Cod penal).

Copiii abuzați

Atunci când izbucnește un conflict armat, cele mai frecvente șase încălcări ale drepturilor sunt: recrutarea și folosirea copiilor în război, uciderea, violența sexuală, răpirea, atacurile asupra școlilor și spitalelor și refuzul accesului umanitar. În lume, 250 de milioane de copii locuiesc în țări sau arii unde au loc conflicte militare.

1. Prin Rezoluția 69/293 din anul 2015, ONU a proclamat data de 19 iunie drept Ziua Internațională pentru Eliminarea Violențelor Sexuale în Timpul Conflictelor (International Day for the Elimination of Sexual Violence in Conflict).

Copiii sunt implicați în numeroase conflicte armate din întreaga lume: Afganistan, Ciad, Republica Central-Africană, Columbia, Congo, India, Irak, Israel/Palestina, Myanmar, Pakistan, Filipine, Somalia, Sudan, Siria, Thailanda și Yemen. Majoritatea sunt adolescenți, dar sunt și cazuri în care copiii implicați au vârsta mai mici, chiar de 9 ani. Disciplina și ascultarea sunt impuse prin metode brutale. Mulți copii mor în condiții inumane, alții supraviețuiesc cu handicap, orbi sau traumatizați pentru tot restul vieții.

Aproximativ $\frac{1}{3}$ din copiii soldați sunt fete. Acestea trebuie să îndeplinească aceleași sarcini ca și băieții, dar, în plus, sunt adesea supuse violenței sexuale și majoritatea sunt obligate să fie „soțiile” sau slave sexuale ale comandanților militari¹.

Ca urmare a războaielor purtate în lume, milioane de copii au rămas orfani². Astfel:

- al Doilea Război Mondial a creat în Europa milioane de copii orfani dintre care numai în Polonia – 300 000 și în Iugoslavia – 200 000;
- în Afganistan există aproximativ 2 milioane de copii rămași orfani și 600 000 de copii care sunt fără adăpost. Un sfert dintre copiii Afganistanului mor înainte de a împlini vârsta de 5 ani, cca. 1 milion dintre ei suferă de sindrom posttraumatic și aproape 400 000 dintre copii au avut de suferit din cauza minelor antipersonal.

Pe data de 20 noiembrie 1989, a fost adoptată Convenția ONU privind drepturile copilului, fiind instrumentul internațional semnat cel mai rapid și de către cele mai multe state: 196 de state³. Potrivit acesteia, drepturile copilului

1. Prin Rezoluția nr. 7/8 din anul 1982, ONU a proclamat ca la data de 4 iunie să se comemoreze Ziua Internațională a Copiilor Victime ale Atacurilor (The International Day of Innocent Children Victims of Aggression). Se amintește că la această dată Guvernul Israelului a decis operațiunea Pace pentru Galileea, când a invadat Sudul Libanului pentru a înlătura forțele Organizației pentru Eliberarea Palestinei, care se presupune că au planificat un atentat asupra ambasadorului Israelian din UK. În urma atacurilor reciproce, au decedat oameni inocenți și un număr „îngrozitor de mare” de copii.
2. *Orfan* este copilul care nu are niciun părinte care să aibă grijă de el, fie pentru că și-a pierdut ambii părinți, fie că au decedat, fie că minorul a fost abandonat. La nivel global sunt 140 de milioane de orfani din care: 61 mil. în Asia, 52 mil. în Africa, 10 mil. în America Latină și Caraibe și 7,3 mil. în Europa de Est și Asia Centrală. Data de 6 ianuarie a fost declarată Ziua Mondială a Orfanilor de Război (World Day for War Orphans) de către organizația franceză SOS Enfants en détresses. Se dorește creșterea gradului de conștientizare cu privire la suferințele orfanilor de război, pentru a le îmbunătăți viitorul.
3. La data 20 noiembrie, se sărbătorește în fiecare an Ziua Mondială a (Drepturilor) Copiilor (World Children Day), marcând data adoptării de către AG a ONU a două documente internaționale: Declarația Drepturilor Copilului (1959) și Convenția Drepturilor Copilului (1989).

trebuie respectate și în caz de conflict armat. Convenția fost ratificată de România prin Legea nr. 18/1990, iar în baza ei a fost adoptată Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

La Convenție a fost adăugat ulterior un nou document: Protocolul Opțional privind implicarea copiilor în conflictele armate, intrat în vigoare la data de 12 februarie 2002¹. El a fost acceptat de peste 150 de țări. Prin acesta, statele își iau angajamentul să nu recruteze și să nu utilizeze forțat copiii sub 18 ani în conflicte armate.

Protocolul a fost ratificat de România prin Legea nr. 567/2001. Ca urmare, în legislația noastră s-a prevăzut în mod special că minorii nu pot fi soldați, spioni, călăuze sau curieri în timpul conflictelor armate (art. 81 și 82 din Legea nr. 272/2004), respectiv că serviciul militar se îndeplinește de către cetățenii români, bărbați și femei, numai dacă au împlinit vârsta de 18 ani (art. 3 din Legea nr. 446/2006).

La nivel de UE s-au adoptat Orientările UE privind copiii și conflictele armate, aprobate de Consiliu la 8 decembrie 2003 și actualizate la 17 iunie 2008.

Ajutorul umanitar

Ajutorul umanitar constă în furnizarea de asistență pentru salvarea de vieți omenești celor care au nevoie, fără nicio diferențiere. Se deosebește de alt tip de ajutor sau activități, cum ar fi cel de natură politică, religioasă, ideologică sau militară. Lucrătorii umanitari sunt cei care aderă la și respectă cele patru principii umanitare²:

1. *Umanitatea* presupune că suferința umană trebuie combătută oriunde apare, cu o atenție deosebită pentru cele mai vulnerabile segmente ale populației. Trebuie respectată și protejată demnitatea tuturor victimelor.
2. *Neutralitatea* presupune că ajutorul umanitar nu favorizează nicio parte într-un conflict armat sau altfel de diferend.
3. *Imparțialitatea* denotă faptul că ajutorul umanitar trebuie oferit numai pe baza necesității, fără discriminare între populațiile afectate sau în rândul acestora.

1. La 12 februarie se sărbătorește anual Ziua Mănuței Roșii (Red Hand Day). Este o campanie inițiată în Germania, pentru a aminti de semnarea Protocolului Opțional.

2. Primele trei principii au fost stabilite de AG a ONU prin rezoluția 46/182, adoptată în 1991. Cel de-al patrulea principiu a fost adăugat prin rezoluția 58/114 din anul 2004. Pentru Uniunea Europeană, aceleași patru principii au fost recunoscute prin „Consensul european privind ajutorul umanitar” adoptat în anul 2007 ca o Declarație comună a Consiliului și reprezentanților guvernelor statelor membre reuniți în cadrul Consiliului, a Parlamentului European și a Comisiei Europene (2008/C 25/01).

- 370 4. *Independența* înseamnă autonomia obiectivelor umanitare în raport cu obiectivele politice, economice, militare sau de altă natură și trebuie să garanteze că singurul scop al ajutorului umanitar rămâne ușurarea și prevenirea suferinței victimelor crizelor umanitare.

Coordonarea acțiunilor umanitare revin unor organisme specializate: la nivel ONU este United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)¹, iar la nivelul Uniunii Europene este European Commission's Civil Protection and Humanitarian Aid Operations Department (ECHO)². Politica europeană în domeniul ajutorului umanitar este guvernată de Regulamentul (CE) nr. 1257/96 al Consiliului din 20 iunie 1996³.

Cea mai mare rețea umanitară din lume este Federația Internațională de Cruce Roșie și Semilună Roșie, care reunește structuri naționale din toată lumea și are drept obiectiv să asigure protecția și asistența victimelor conflictelor armate și a conflictelor⁴. Aceasta a fost înființată în anul 1863 de către Comitetul Internațional al Crucii Roșii, are sediul la Geneva și este o instituție umanitară independentă⁵.

În România, Societatea Națională de Cruce Roșie este reglementată prin Legea nr. 139/1995, are un statut propriu⁶ și este singura societate de Cruce Roșie, atât în timp de pace, cât și în timp de război, organizată în baza legii și a Convențiilor de la Geneva, din 1949. Ea acționează ca auxiliar al autorităților publice, mai ales în domeniul prevenirii și intervenției în caz de dezastre⁷.

1. Site oficial: www.unocha.org.

2. Site oficial: <https://ec.europa.eu/echo>.

3. La 13 martie 2021, Comisia Europeană a adoptat comunicarea COM(2021) 110 final privind Acțiunea umanitară a UE: noi provocări, aceleași principii. Acesta subliniază cât de important este ca UE să continue să pună promovarea și aplicarea DIH în mod consecvent în centrul acțiunii sale externe.

4. Începând cu anul 1848, la data de 8 mai se sărbătorește anual Ziua Mondială a Crucii Roșii și Semilunii Roșii (World Red Cross and Red Crescent Day), care marchează ziua de naștere a lui Henry Dunant (1828-1910), promotor și co-fondator al Crucii Roșii, care a primit și premiul Nobel pentru pace.

5. Site-ul Comitetului este www.icrc.org, iar site-ul Federației este www.ifrc.org.

6. Statutul este <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Statutul-Crucii-Rosii-Romane.pdf>.

7. Data de 4 iulie este Ziua Crucii Roșii Române. Se amintește astfel că la data 4 iulie 1876 a luat ființă Societatea Crucea Roșie din România în actualul sediu al Spitalului Colțea din București. Primul președinte al Crucii Roșii Române a fost Prințul Dimitrie Ghica.

Pericole permanente

În cele ce urmează, voi prezenta pericolele permanente atât în timp de pace, dar mai ales în perioade de război.

Atacul nuclear

În anul 1945, două bombe atomice lansate de americani peste localitățile Hiroshima și Nagasaki din Japonia au ucis 213 000 de oameni. Aceasta a dus la capitularea Japoniei și finalizarea celui de-al Doilea Război Mondial.

România a ratificat Tratatul de Neoproliferare Nucleară prin Decretul nr. 21/1970, precum și Tratatul privind Interzicerea Totală a Experiențelor Nucleare, prin Legea nr 152/1999 (dar tratatul nu a intrat încă în vigoare).

La data de 26 septembrie 2013, a avut loc la New York Întâlnirea la nivel înalt a AG a ONU cu privire la dezarmarea generală¹. Cu toate acestea, încă există peste 13 000 de arme nucleare și mai mult de jumătate din populația lumii trăiește în statele care le dețin sau în acele care sunt parte a alianțelor nucleare.

Armele chimice

Armele chimice sunt substanțele chimice toxice și precursorii lor care pot cauza moartea, incapacitatea permanentă sau temporară la om sau la animale, precum și munițiile și dispozitivele folosite pentru a provoca moartea sau alte vătămări prin acțiunea toxică a substanțelor chimice sau orice echipamente concepute special pentru a fi utilizate în legătură directă cu folosirea munițiilor și a dispozitivelor în acest scop.

Armele chimice au produs milioane de victime. Au fost folosite pe scară largă în timpul Primului Război Mondial, ducând la peste 100 000 de decese și la un milion de victime.

Convenția privind substanțele chimice, intrată în vigoare în 1997, reprezintă instrumentul juridic internațional din domeniul dezarmării, cu vocație universală, care vizează eliminarea acestei categorii de arme de distrugere în masă, sub un

1. Documentele întâlnirii, la www.un.org/en/ga/68/meetings/nucleardisarmament. Data de 26 septembrie a fost declarată Ziua Internațională Pentru Eliminarea Totală a Armelor Nucleare (International Day for the Total Elimination of Nuclear Weapons) prin Rezoluția 68/32 din anul 2013 adoptată de AG a ONU, și are drept scop eliminarea acestui tip de armament prin educarea și creșterea nivelului de conștientizare în rândul populației a pericolului pe care îl reprezintă pentru umanitate armele nucleare, precum și implicațiile economice a perpetuării lor.

372 strict control internațional. În prezent, 193 de state sunt părți la Convenție și, totodată, membre ale Organizației pentru Interzicerea Armelor Chimice¹. România a ratificat Convenția prin Legea nr. 125/1994, iar implementarea ei se face potrivit Legii nr. 56/1997.

Concluzii

Structurile internaționale înființate după cel de-al Doilea Război Mondial au fost menite să mențină pacea. În Europa a fost cea mai lungă perioadă de pace din istoria modernă. Atacul Rusiei asupra Ucrainei – care este un război, fără îndoială, deși nu a fost declarat și recunoscut astfel de autoritățile de la Moscova – nu poate rămâne fără consecințe pe plan diplomatic, politic, economic și militar.

Având în față legislația și mecanismele instituționale, fiecare dintre noi poate judeca cine și ce comite în acest conflict, după informațiile pe care le primim zilnic în mass-media. Dar, dincolo de evaluările noastre personale, captive informațiilor pe care le avem, trebuie să avem în vedere că numai instanțele internaționale pot decide vinovății, în urma unor anchete și pe baza probelor. Important este ca vinovații să fie aduși în fața instanțelor de judecată.

Atât ONU, cât și NATO și Uniunea Europeană se feresc să afirme răspicat că este nevoie de o intervenție militară împotriva Rusiei. Decizii în acest sens la nivel ONU nici nu se pot lua atât timp cât Rusia este membru permanent în CS al ONU și are drept de veto. NATO nu poate decide decât întărirea frontierelor sale, o primire a Ucrainei fiind nu doar complexă birocratic, ci echivalentă cu o declarație de război la adresa Rusiei, lucru încă greu de asumat. Cât privește UE, sancțiunile sale economice împotriva Rusiei sunt singurele pe care le poate lua, dar acestea nu par a slăbi Rusia, care își va extinde relațiile în Orient.

În condițiile în care cele trei mari organizații internaționale – ONU, NATO și UE – nu se vor dovedi eficiente pentru a ajuta la sfârșitul războiului dintre Rusia și Ucraina, respectiv la sprijinirea activităților de tragere la răspundere penală și materială a vinovaților, ele vor ieși slăbite din acest conflict. Iar Rusia, urmând voința istorică imperialistă, va avea ocazii perfecte de a repeta scenariul din Ucraina și în alte state europene. Așadar, de modul în care organizațiile

1. Site oficial: www.opcw.org. Organizația a stabilit în anul 2015 ca Ziua Internațională de Comemorare a Tuturor Victimelor Războiului Chimic (Day of Remembrance for all Victims of Chemical Warfare) să fie celebrată la 30 noiembrie, anual. Data a fost aleasă pentru că la 30 noiembrie 1995 a avut loc prima Conferință a statelor membre în Organizație.

internaționale reacționează în această perioadă depinde menținerea geopoliticii actuale sau modificarea ei catastrofală în următorii ani.

De aceea, cred că cele spuse de Vegetius și menționate la începutul acestei lucrări sunt de o actualitate dureroasă: *cine vrea pace trebuie să se pregătească de război*.

Bibliografie

Lucrări

- DAVID, Éric, KOUTROULIS, Vaios, TULKENS, Françoise, VANDERMEERSCH, Damien & VAN STEENBERGHE, Raphael, *Droit international humanitaire*, 9th ed., Bruxelles, Larcier, 2020.
- ROBERT, Adam & GUELFF, Richard, *Documents on the Law of War*, 3rd ed., Oxford, OUP, 2000.
- SCHINDLER, Dietrich & TOMAN, Jiri (ed.), *The Laws of Armed Conflicts, A Collection of Conventions, Resolutions and Other Documents*, Leiden, Boston, M. Nijhoff, 4th ed., 2004.

Surse electronice

- ARMED GROUPS AND INTERNATIONAL LAW, <https://armedgroups-internationallaw.org>.
- HARVARD LAW SCHOOL PROGRAM ON INTERNATIONAL LAW AND ARMED CONFLICT: <https://pilac.law.harvard.edu/#core-team-home>.
- HUMANITARIAN LAW AND POLICY: <https://blogs.icrc.org/law-and-policy>.
- INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE ROSE CROSS: www.icrc.org.
- OPINIO JURIS: <http://opiniojuris.org>.
- QUID JUSTITIAE: <https://www.quidjustitiae.ca>.
- RULE OF LAW IN ARMED CONFLICT: www.rulac.org.
- THE PRACTICAL GUIDE TO HUMANITARIAN LAW: <https://guide-humanitarian-law.org>.

Războiul ruso-ucrainean. Aspecte de drept internațional în războiul hibrid

Serhii Hakman

Războiul actual dintre Rusia și Ucraina este unul dintre cele mai mari conflicte de după cel de-al Doilea Război Mondial și este destul de dificil de definit în termenii clasici ai istoriei, științelor politice și teoriei relațiilor internaționale. Acest război se desfășoară pe fundalul încercărilor Ucrainei de a ieși din „sfera de influență” a Rusiei, de a actualiza căutarea identității politice și statutul propriu, de a-și lua rămas-bun de la trecutul sovietic, de a distruge stereotipurile istorice, politice, etno-naționale, de a revizui „dreptul” Rusiei „de a interveni” (de a se amesteca) în afacerile interne ale țărilor din așa-numita „străinătate apropiată” (țările din cadrul fostei Uniuni Sovietice), precum și în contextul confruntării geopolitice dintre SUA și Rusia.

Problema confruntării ruso-ucrainene este relativ nouă pentru cercetători, deoarece a trecut prea puțin timp de la dramatizarea acestor relații și noi încă nu putem să ne bazăm pe niște cercetări fundamentale în acest sens. Cu toate acestea, există mai multe încercări de a analiza anumite aspecte ale acestei probleme. Evidențiem preocupările lui O. Maruseak, M. Turk, H. Rayzinger, A. Holts, A. Zubov, A. Grigas și M. Gherman. Și subsemnatul a realizat, de asemenea, o serie de studii în acest domeniu¹. Studiarea conflictului ruso-ucrainean

-
1. Serhii Hakman, „Fratele-i la poartă: invazia Federației Ruse în Crimeea și prevederile dreptului internațional”, în *Geopolitica*, revistă de geografie politică, geopolitică și geostrategie, anul XII – nr. 54-55 (1/2014), pp. 61-66; „Confruntarea ruso-ucraineană și particularitățile războiului asimetric”, *Geopolitica*, anul XIV – nr. 64-65 (2/2016), pp. 158-167; „Russian-Ukrainian conflict over territorial affiliation of Crimea: international law and motivational aspects”, *UA Foreign Affairs*, Part 1, 2014, nr. 9, <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/No9-2014-1/>; Part 2, in 2014, nr. 10, <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/No10-2014/>; „Современное российско-украинское противостояние: взгляд сквозь призму международного права”, *Moldoscopie* (Probleme de analiză

prin prisma dreptului internațional (inclusiv a acordurilor bilaterale dintre Ucraina și Rusia), a intereselor geopolitice, a părților componente și a particularităților războiului asimetric este ceea ce-mi propun să realizez în acest studiu.

Din 24 ianuarie 2022, continentul european este zdruncinat de agresiunea Federației Ruse contra Ucrainei. Multă lume consideră această dată ca începutul războiului, deși agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei a început la 20 februarie 2014, atunci când, contrar obligațiilor în temeiul dreptului internațional, au fost înregistrate primele cazuri de încălcări ale Regulamentului de trecere a frontierei de stat de către forțele armate ruse în zona strâmtorii Kerci pentru a bloca unitățile militare ucrainene din peninsula Crimeea. Victoria Euromaidanului prin schimbarea puterii executive de la Kiev a produs o iritare majoră a Kremlinului, care a simțit că pierde influența asupra Ucrainei. Rusia s-a grăbit să profite de dificultățile apărute în primele zile ale noii guvernări de la Kiev, lansând un nou joc geopolitic, anexând Crimeea și orașul Sevastopol, fapt pe care lumea civilizată nu l-a recunoscut și nici nu-l va recunoaște. În scurt timp, s-a declanșat și războiul la frontierele de Est ale Ucrainei. Pătrunderea forțelor armate ale Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei s-a efectuat fără nicio declarație de război sau înaintare a unor pretenții.

Anexarea Crimeii din perspectiva dreptului internațional

Voi analiza acțiunile Federației Ruse împotriva Ucrainei; în primul rând, referitor la Crimeea și la regiunile de Sud-Est, din punct de vedere a dreptului internațional, al convențiilor internaționale, al tratatelor și acordurilor semnate de aceste state, evidențiind încălcările lor de către partea rusă.

În primul rând, Rusia a încălcat Memorandumul de la Budapesta și Declarația tripartită din 14 ianuarie 1994¹, prin care a devenit, împreună cu SUA și Marea Britanie, garant al independenței și integrității teritoriale a Ucrainei, care renunța în schimb la arma nucleară. Să menționăm că, după prăbușirea Uniunii Sovietice la sfârșitul anului 1991, Ucraina avea pe teritoriul său al treilea mărime arsenal nuclear din lume. Abandonând arma nucleară, partea ucraineană a ridicat în fața Washingtonului problema garanției securității proprii. SUA au asigurat

politică), nr. 4/2015 (LXXI), pp. 121-137; „Російсько-український конфлікт щодо територіальної приналежності Криму: міжнародно-правові та геополітичні аспекти”, *Зовнішні справи*, Ч. 1, nr. 9, 2014, pp. 27-31 și Ч. 2, nr. 10, 2014, pp. 14-18.

1. „Трёхстороннее заявление Президентов России, США и Украины (Вместе с „Приложением к Трёхстороннему заявлению...”)”, *Принято* в г. Москве, *Seiceas.ru*, 14.01.1994 г., <http://www.lawmix.ru/abrolaw/12281>, accesat la 8 noiembrie 2022.

oficialitățile de la Kiev că de îndată ce Ucraina va înceta să mai fie o putere nucleară ea va primi o „garanție de securitate negativă”. Acest lucru însemna că Statele Unite nu vor folosi împotriva ei arma nucleară, precum și împotriva oricărui alt stat parte la Tratatul privind neproliferarea armelor nucleare, cu condiția că acest stat nu va ataca Statele Unite sau un aliat al SUA în alianță cu un stat care dispune de armă nucleară. Mai târziu, Washingtonul a decis să adauge alte garanții, pe care SUA deja le-au furnizat tuturor țărilor semnatare al Actului final al CSCE, elaborat la Helsinki pe 1 august 1975, care *de facto* nu erau noi obligații. Aceste garanții au inclus obligații referitoare la respectarea independenței, suveranității și a frontierelor existente ale Ucrainei, refuzul de a folosi amenințarea sau utilizarea forței precum și de a folosi constrângerea economică.

În același timp, americanii au purtat discuții cu partea rusă și cu cea britanică, deoarece Washingtonul considera important ca Rusia să ofere, de asemenea, garanții de securitate Kievului. Motivul includerii în acest caz a britanicilor este faptul că Marea Britanie este, la fel ca SUA și Rusia, stat depozitar pentru Tratatul respectiv. Ar trebui remarcat faptul că diplomații americani au încercat să fixeze în document garanții, care nu ar avea forță juridică obligatorie, urmărind ca angajamentele formulate să fie numai de natură politică. Ministrul de Externe al Ucrainei de atunci, Borys Tarasiuk, a propus să încheie un acord cu privire la garanțiile de securitate, dar oficialii americani s-au opus ferm ideii unui tratat și permanent s-au folosit de termenul „promisiune” în loc de „garanție”¹.

Trebuie subliniat faptul că, pe de o parte, menținerea armei nucleare ar fi influențat pozitiv importanța Ucrainei în politica mondială, iar pe de altă parte ar fi transformat Kievul într-un „outcast nuclear”, adăugând și faptul că întreținerea armei nucleare este foarte costisitoare și atunci ar fi fost împovărătoare pentru tânărul stat ucrainean. Luând în calcul că multe transportatoare și focoase ale rachetelor își terminaseră durata de viață, arsenalul nuclear ar fi fost un activ împovărător. În plus, în ciuda relațiilor politice tensionate dintre Moscova și Kiev, atunci nimeni nu ar fi putut prezice riscul unui conflict militar major. Dincolo de aceste aspecte, renunțarea la al treilea arsenal nuclear din lume ar fi trebuit să se soldeze cu primirea de către Ucraina a unor garanții de mult mai mare încredere. De asemenea, au fost încălcate prevederile Convenției privind definirea agresorului. Încă de la Conferința internațională asupra problemelor reducerii armamentelor, care a avut loc în primăvara anului 1933, delegațiile URSS și a Belgiei au făcut propuneri privind definirea agresorului. În pofida faptului că, după cum mărturisea Nicolae Titulescu, el și conducătorul Departamentului

1. „«Заверения» США по Будапештскому меморандуму и Трехстороннее заявление”, *Live Internet*, от 14 января 1994 г., <http://www.liveinternet.ru/users/debut/post319835360/>, accesat la 8 noiembrie 2022.

de politică externă de la Moscova erau „până atunci adversari ireductibili”, el s-a ridicat și a declarat: „România acceptă definiția agresiunii, așa cum o propune dl. Litvinov”¹, având în vedere faptul că propunerea lui N. Litvinov era mai detaliată. Ea a fost pusă în dezbaterea Comitetului de Securitate. Proiectul de rezoluție, mai precis raportul din partea acestui comitet, a fost prezentat la Geneva pe data de 24 mai 1933 de dl. Politis. *Raportul Politis*, în partea care se referea la definirea agresorului, a fost pus de reprezentanții departamentului sovietic de politică externă la baza formulărilor din pactele multilaterale de neagresiune². În contextul relațiilor sovieto-române, interesant este faptul că, datorită activității intense a diplomatului român N. Titulescu, poziției sale constructive în sprijinul textului care definea agresiunea în formula lui Litvinov, unii juriști, diplomați, jurnaliști și oameni politici din acea perioadă au denumit *Raportul Politis* ca „formula Litvinov-Titulescu”³.

În vara anului 1933, cu scopul „de a asigura tuturor popoarelor inviolabilitatea teritoriului țărilor lor”, a fost semnată Convenția de la Londra privind definirea agresiunii⁴. După părerea diplomatului român A. Crețianu, reieșea din articolul I al acestei convenții, conform formulării lui N. Titulescu, că părțile semnatare recunoșteau faptul că „prin teritoriu trebuie să se înțeleagă teritoriul asupra căruia un stat își exercită autoritatea sa *de facto*⁵, Uniunea Sovietică se desemna, deci, ea însăși agresoare în cazul când ar invadea orice teritoriu aflat sub autoritatea României”⁶.

După cel de-al Doilea Război Mondial a fost adoptată o nouă convenție (Rezoluția AG a ONU nr. 3314/XXIX din 14.12.1974 privind adoptarea definiției agresiunii) care, prin expresia „primul recurs la forță” consacră principiul anteriorității, potrivit căruia statul care atacă primul cu forța armată un alt stat comite un act de agresiune. Prin această formulare, se exclude din sfera dreptului la auto-apărare „atacul preventiv” și posibilitatea de a invoca „un atac iminent” pentru a declanșa un război de agresiune. Tot în acest document (art. 5) este menționat că nicio considerație de orice natură (politică, economică, militară ș. a.) nu poate

1. А. Лазарев, „Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос”, Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1974, p. 260.
2. A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Victor Frunză, București, 1992, p. 517.
3. A. Năstase, *Documente fundamentale ale dreptului internațional și al relațiilor internaționale*, vol. I, Frailich R., București, Asociația Română pentru Educație Democratică, 1997, p. 36.
4. *Ibidem*.
5. W. Bacon, *Nicolae Titulescu și politica externă a României. 1933-1934*, Institutul European, Iași, 1999, p. 97.
6. A. Crețianu, „Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică” în Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu: Documente, relatări și comentarii*, Editura Moldova, Iași, 1991, p. 56.

fi o justificare pentru agresiune. Deci, războiul agresiv este o crimă împotriva păcii internaționale, ar trebui să implice o responsabilitate internațională și nicio achiziție teritorială sau un avantaj special, fiind consecințe a agresiunii, nu sunt și nu pot fi recunoscute ca fiind legitime¹.

Acțiunile Federației Ruse față de Ucraina au demonstrat o încălcare a normelor internaționale și a înțelegerilor bilaterale. Voi analiza în primul rând ceea ce s-a întâmplat în primele zile a războiului ruso-ucrainean, fiindcă faptele dovedesc că acest război este neprovocat de Ucraina. În special, Rusia a încălcat următoarele convenții și principii de drept internațional:

- a) *principiul nerecurgerii la forță sau amenințarea cu forță*, unul dintre principiile general-recunoscute ale dreptului internațional, consfințit în paragraful 4 din Art. 2 al Cartei ONU. Conform Declarației cu privire la principiile generale ale dreptului internațional din 1970, „toți membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forță sau la folosirea ei, fie împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite². În cazul Crimeii, însă, toate obiectivele militare principale sunt blocate de persoane înarmate și de tehnica militară.
- b) *principiul neamestecului în treburile interne ale altui stat* – declarația cu privire la principiile dreptului internațional, ce se referă la relațiile de prietenie și cooperare între state în conformitate cu Carta Națiunilor Unite, prevede că nici un stat sau grup de state nu are dreptul de a interveni în mod direct sau indirect în chestiuni care țin esențial de competența internă a unui alt stat³. Niciun stat nu poate recurge la acte de constrângere militară, politice sau de altă natură în scopul de subjugare a oricărui alt stat. Este interzisă organizarea sau susținerea activităților subversive, a activității teroriste care este îndreptată asupra schimbării violente a orânduirii altui stat.
- c) *principiul integrității teritoriale a statelor*, consfințit în *Actul Final* al CSCE din 1975, prevede că statele participante vor respecta integritatea teritorială a fiecăruia din statele participante⁴.
- d) *principiul inviolabilității frontierelor*, reflectat în același *Act Final* al CSCE din 1975, prevede că statele participante consideră inviolabile toate frontierele tuturor statelor din Europa și, în consecință, ele se vor abține acum și

1. Конвенция «Определение агрессии», (Утверждено резолюцией 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1974 года), http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml#a1, accesat la 8 noiembrie 2022.

2. „Carta Națiunilor Unite”, în A. Năstase, *op.cit.*, p. 52.

3. *Ibidem*.

4. „Actul final de la Helsinki al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa”, în A. Năstase, *op.cit.*, p. 131.

- în viitor de la orice atentat împotriva acestor frontiere. În consecință, se vor abține, de asemenea, de la orice cerere sau de la orice act de acaparare și de uzurpare a întregului sau a unei părți a teritoriul oricărui stat participant¹.
- d) *principiul îndeplinirii cu bună credință a obligațiilor juridice internaționale* este formulat în Art. 2 paragraf 2 al Cartei ONU și prevede că toți membrii organizației, spre a asigura tuturor drepturile și avantajele ce decurg din calitatea lor de membru, trebuie să-și îndeplinească cu bună credință obligațiile asumate prezentei carte². În conformitate cu Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 1969, orice contract în vigoare este obligatoriu pentru membrii semnatori și trebuie să fie executat de ei cu bună credință.

Totodată, toate evenimentele din Crimeea pot fi calificate ca agresiune rusă față de Ucraina, reieșind din specificările art. 3 a „Definiției agresiunii” (Rezoluția 3314 a AG a ONU din 14 decembrie 1974), în special:

- 1) folosirea forțelor armate, situate pe teritoriul unui alt stat cu acordul statului de reședință, încălcând condițiile stipulate în acord;
- 2) trimiterea de către un stat sau în numele unui stat a bandelor armate, a grupurilor, a forțelor iregulare sau a mercenarilor, care efectuează acte de forță armată împotriva unui alt stat;
- 3) atacul de către forțele armate ale unui stat asupra forțelor terestre, maritime sau aeriene sau asupra flotelor maritime și aeriene ale unui alt stat;
- 4) blocarea porturilor sau a țărmurilor unui stat de către forțele armate ale altui stat;
- 5) orice ocupație militară, oricât de temporară nu ar fi, care este o consecință a unei invazii sau atac al forțelor armate ale unui stat pe teritoriul altui stat;
- 6) orice anexare prin folosirea forței a teritoriului altui stat sau a unei părți a acestuia³.

Prin intervenția sa în Crimeea, Federația Rusă a încălcat și acordurile bilaterale ucraineano-ruse. În continuare, voi face o cronică a încălcărilor din primele zile ale invaziei ruse, începând cu 21 februarie 2022, cu mult mai înainte de „victoriosul referendum”. Cele mai multe dintre ele au fost comise de formațiunile militare ale Flotei Mării Negre al Rusiei din Ucraina în perioada de după 21 februarie 2014.

Așadar, printre documentele bilaterale pe care le-a încălcat Kremlinul se numără:

1. *Ibidem*, pp. 130-131.

2. „Carta Națiunilor Unite”, *ed cit.*, p. 52.

3. „Конвенція «Определение агрессии»”, *op.cit.*

1. *Tratatul de prietenie, cooperare și parteneriat între Ucraina și Federația Rusă*, în special din 31 mai 1997¹. În art. 3 al acestuia se menționează:

Înaltele Părți contractante construiesc relațiile pe baza principiilor de respect reciproc al egalității suverane, al integrității teritoriale, al inviolabilității frontierelor, al soluționării pașnice a disputelor, al neutilizării forței sau amenințării cu forța, inclusiv a mijloacelor economice și altor tipuri de presiune, al neamestecului în treburile interne.

Pe teritoriul Ucrainei, contrar voinței ei, are loc desfășurarea forțelor armate ale Federației Ruse, atât cu implicarea formațiunilor militare ale Flotei Mării Negre a Federației Ruse, dislocate provizoriu pe teritoriul Ucrainei, cât și din alte teritorii ale Rusiei, cu utilizarea masivă a aviației militare de transport. Pe 28 februarie, pe aerodromul din Gvardeiskoe, încălcând frontiera de stat a Ucrainei, au aterizat și s-au descărcat 4 avioane militare ruse IL-76MD. Notele de protest ale MAE al Ucrainei din 28 martie 2014 au fost ignorate de conducerea Federației Ruse.

Art. 6 al acestui Tratat stabilește:

Fiecare din Înaltele Părți Contractante se vor abține de la participarea sau susținerea acțiunilor împotriva celeilalte Părți și se obligă să nu întocmească cu țările terțe niciun acord împotriva celeilalte părți. Niciuna dintre Părți nu va permite ca teritoriul său să fie folosit în detrimentul securității celeilalte Părți.

Pe 1 martie 2022, încălcând frontiera de stat a Ucrainei, au intrat în portul orașului Sevastopol navele mari de desant ale Flotei Mării Baltice a Federației Ruse „Kaliningrad”, „Minsk” și o navă mare de desant a Flotei Ruse din Marea Nordului „Gorneak”. Pe 3 martie, a fost încălcată frontiera de stat a Ucrainei de către 9 avioane militare de transport IL76-MD ale Forțelor Armate ruse.

2. *Acordul dintre Ucraina și Rusia privind statutul și condițiile de staționare a Flotei Mării Negre a Federației Ruse în Ucraina*, semnat pe 21 aprilie 2010 la Harkov². Alineatul 1 al art. 6 stabilește: „Unitățile militare își desfășoară activitatea în zonele de dislocare în conformitate cu legislația Federației Ruse, respectă suveranitatea Ucrainei, respectă legislația ei și nu permit intervenția în afacerile

1. „Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією”, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_0-06, accesat la 10 noiembrie 2022.

2. „Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України”, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_359, accesat la 10 noiembrie 2022.

interne ale Ucrainei”. Pe 27 februarie 2022, din partea autostrăzii Kașinski, spre poarta de intrare pe teritoriul unde se află sala de primire a delegațiilor oficiale a aeroportului civil, situat în apropierea aerodromului Belbek, au sosit aproximativ 300 de persoane necunoscute în haine militare fără semne de identificare, 17 automobile de tip Ural și 2 mașini blindate. S-a constatat că scopul lor a fost de a lua sub control ieșirea din aeroportul Belbek și de a împiedica sosirea înalțelor oficialități ale Ucrainei în Crimeea. Acest grup s-a instalat pe perimetrul gardului aeroportului civil, a fost desfășurată o stație radio pe baza unei mașini blindate, pista și căile de rulare au fost blocate de către trei mașini Ural, a fost instalată o mitralieră. Comandamentul brigăzii de aviație tactică a fost avertizat că, în cazul în care își va lua zborul măcar un singur avion, asupra lui va fi deschis foc de nimicire.

La art. 9 (2) se stabilește: „Părțile cooperează în asigurarea securității zborurilor avioanelor militare. Procedura și forma acestei cooperări vor fi determinate prin acorduri speciale”. Pe 28 februarie, 10 elicoptere au aterizat în apropierea aeroportului Kacea al Flotei Mării Negre a Federației Ruse și a aeroportului Gvardeiskoe, care au trecut ilegal frontiera de stat a Ucrainei și au evitat controlul de frontieră.

Art. 12 (1) stabilește: „Mijloacele de transport de serviciu ale Flotei Mării Negre a Federației Ruse trebuie să aibă un număr de înregistrare și un semn clar de identificare. Utilizarea pentru mijloacele de transport de serviciu a plăcilor de înmatriculare pentru mijloacele de transport ale Ucrainei nu se admite”. Pe 27 februarie, o coloană alcătuită din 14 automobile Ural, fără plăcuțe de înmatriculare, și 2 mașini blindate BTR-80, care transportau 400 de militari, au părăsit teritoriul Detașamentului 7 de instrucție al Flotei Mării Negre a Federației Ruse în direcția spre ieșirea din Sevastopol. În apropiere de intersecția de drumuri Sevastopol-Sapun-Gora-Inkerman, coloana s-a divizat astfel: 6 mașini Ural și-au continuat mișcarea în direcția orașului Inkerman, celelalte camioane și 2 mașini blindate s-au îndreptat în direcția Sapun-Gora. Din Detașamentul 7 de instrucție al Flotei Mării Negre al Federației Ruse, aproape 150 de persoane cu 4 camioane KAMAZ fără plăcuțe de înmatriculare s-au deplasat spre satul Novofedorivka.

Art. 15 (5) stabilește: „Deplasările legate de activitatea formațiunilor militare în afara locurilor dislocării lor se vor efectua după coordonarea cu organismele competente ale Ucrainei”. Pe 21-22 februarie 2022, pe teritoriul Republicii Autonome Crimeea și în orașul Sevastopol au avut loc deplasări active ale unui număr mare de mașini blindate de luptă (peste 30 de mașini), formațiuni militare ale Flotei Mării Negre a Federației Ruse care n-au fost coordonate cu autoritățile competente din Ucraina. 16 mașini blindate BTR-80 ale brigăzii speciale 810 de infanterie marină a Flotei Mării Negre a Federației Ruse (din Sevastopol) s-au deplasat în direcția localităților Kacea și Gvardeiskoe și în zona orașului Sevastopol.

3. *Acordul dintre Cabinetul de Miniștri al Ucrainei și Guvernul Federației Ruse cu privire la folosirea de către forțele și mijloacele Flotei Mării Negre a Federației Ruse a spațiului aerian al Ucrainei și spațiului aerian deasupra acvatoriului Mării Negre, din 16 iulie 1999, în care responsabilitatea pentru securitatea zborurilor și organizarea deservirii traficului aerian a fost încredințată Ucrainei¹.*

Art. 2 al acestui acord stabilește: „Instruirea și testarea forțelor de serviciu ale apărării antiaeriene a Flotei Mării Negre, legate de utilizarea spațiului aerian, care se găsesc sub responsabilitatea Ucrainei, se realizează fără a închide aeroporturile Ucrainei în coordonare cu Marele Stat Major al Forțelor Armate ale Ucrainei și în conformitate cu regimul și condițiile stabilite de către Centrului ucrainean de planificare a utilizării spațiului aerian al Ucrainei și reglementarea traficului aerian de către acesta”.

Art. 3 stabilește: „Asigurarea securității zborurilor în spațiul aerian aflat sub responsabilitatea Ucrainei se realizează prin interacțiunea dintre autoritățile responsabile de organizarea traficului aerian al Ucrainei și punctele de comandă ale Flotei Mării Negre a Federației Ruse”. Pe 28 februarie 2014, pe aerodromul din Gvardeiskoe din Republica Autonomă Crimeea, încălcând frontiera de stat a Ucrainei, au aterizat și s-au descărcat 4 avioane IL-76MD ale Forțelor Armate ruse, care au sosit din aerodromurile în care sunt bazate (Pskov și Taganrog din Rusia). Au aterizat încă 10 avioane IL-76MD, care au sosit din Rusia. 10 elicoptere au aterizat în zona aerodromului „Kacea” al Forțelor Armate ruse și a aerodromului sus-amintit, Gvardeiskoe, care au violat frontiera de stat a Ucrainei evitând controlul de frontieră.

Nu au fost luate în considerație notele de protest ale Ministerului Afacerilor Externe al Ucrainei Nr. 610/22-123/1-615 și 414/22-120-354 din 28 martie 2014, adresate MAE al Federației Ruse², în care se menționa: „Acțiunile săvârșite de Federația Rusă pot fi calificate ca o amenințare de agresiune. În conformitate cu prevederile Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale și al dreptului internațional, aceste acțiuni pot fi calificate drept crime internaționale, care intră sub jurisdicția Curții Penale Internaționale”.

Principiile de bază ale dreptului internațional sunt considerate drept norme imperative. Deci abaterea de la ele, fără acordul prealabil al subiecților de drept internațional, nu este admisă. Aceasta înseamnă că orice încălcare a principiilor

1. „Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про використання силами та засобами Чорноморського флоту Російської Федерації повітряного простору України та повітряного простору над акваторією Чорного моря, де відповідно до міжнародних угод відповідальність за безпеку польотів та організацію обслуговування повітряного руху покладена на Україну”, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_254, accesat la 10 noiembrie 2022.
2. Ноти протесту МЗС України, № 610/22-123/1-615 та 414/22-120-354 від 28.03.2014, надіслані на адресу МЗС РФ, https://www.google.com.ua/?gfe_rd=cr&ei=seQzU5O2NKuB4ATqYDAAw#q, accesat pe 9 noiembrie 2022.

fundamentale ale dreptului internațional duce la cauzarea unor prejudicii serioase intereselor legitime ale altor subiecți și implică responsabilitate juridică internațională.

De asemenea, principiile dreptului internațional au un domeniu de aplicare universal. Adică, valabilitatea lor se extinde asupra tuturor relațiilor internaționale care se realizează între toți subiecții de drept internațional. Principiile de drept internațional conțin obligațiunile *erga omnes* și, prin urmare, se aplică tuturor membrilor comunității internaționale.

Paradigme ale intereselor geopolitice ale Federației Ruse în Ucraina

După părerea mea, în toate evenimentele istorice aspectul cel mai complicat dar, totodată, și cel mai interesant este motivația puterilor politice care stă la baza celor mai însemnați pași în relațiile internaționale. Dacă analizăm diferite opinii ale cercetătorilor, mai ales din mass-media ruse, putem găsi câteva posibile explicații. Prima constă în faptul că intervenția brutală a Rusiei a avut ca scop cucerirea Crimeii ca o „răzbunare pentru Kosovo”. Această interpretare ar însemna că, răpind Crimeea, Putin a creat un anumit „echilibru al respectului”. Ulterior, acest pas va fi considerat drept un „răspuns simetric”. Deci, această interpretare nu presupune necesitatea dezlănțuirii unui război rece sau fierbinte cu Occidentul. E vorba doar de restabilirea unui statu-quo.

A doua interpretare presupune că „strategia ucraineană” este o încercare conștientă de a dezlănțui un nou război cu Occidentul, Crimeii revenindu-i rolul de *casus belli*. În acest caz, scopul este revizuirea rezultatelor celui de-al Doilea Război Mondial, a modificărilor statale din 1991 și, implicit, a rolului și locului organizațiilor internaționale. Adică, începe o nouă epocă, în care revoluția nu este decât o ieșire din „democrația de procedură” prin crearea unei situații de incertitudine.

A treia interpretare explică implicarea lui Putin în criza ucraineană doar ca un prilej pentru schimbarea propriului sistem al puterii. Folosindu-se de criza ucraineană, Putin încearcă să organizeze o contrarevoluție preventivă în mijlocul elitei din Rusia (opозиția a fost distrusă în mare măsură în 2013). Scopul principal constă în crearea unei situații de incertitudine, el asumându-și dreptul de a fi inițiatorul ei fără a avea o proiecție despre cum se poate termina acest joc. Totodată, se produce o schimbare oficială a interpretării istoriei. În această situație, discursul *realpolitik* cedează în fața miturilor, eroismului, sucidului eroic și al „fatumului”. Cu părere de rău, suntem martori ai unor schimbări radicale și în mediul comunității ruse, ideile revanșarde fiind susținute în mare măsură de *middle class*, cu un nivel de studii și cu o stare materială destul de înalte¹.

1. А. Морозов, „Консервативная революция. Смысл Крыма”, *Общество*, 17 martie 2014.

După cum s-a văzut deja, Putin nu s-a mulțumit numai cu anexarea Crimeii, el încearcă să extindă invazia forțelor rusești în alte regiuni ale Ucrainei. În altă ordine de idei putem invoca și o altă motivație. Dacă presupunem că Putin se pregătește de un război mare cu Occidentul, atunci Rusia ar avea nevoie de mult armament. Această idee ne-o sugerează proporțiile și natura cererilor statului rus pentru complexul militar-industrial. În mare măsură, acest complex depinde de potențialul militar-industrial al Ucrainei. În cazul apropierii Ucrainei de UE și NATO, această dependență e pusă în pericol. Geografic, majoritatea întreprinderilor complexului militar-industrial ucrainean, de care Rusia își leagă doctrina sa strategică, se găsesc în zona de instabilitate, de aceea și acolo pot fi create condiții pentru legitimarea anexării lor după scenariul din Crimeea¹. În mare măsură, acest concept s-a dovedit a fi aplicat puțin mai târziu, când în care în zonele dezmembrate din Estul Ucrainei utilajele multor uzine, care aparțineau complexului militar-industrial, au fost dezinstalate și transportate în adâncul teritoriului rusesc.

În plus, în condițiile de intensificare a luptei pentru piețe de desfacere, controlul asupra Ucrainei consolida stabilitatea economiei Rusiei. De exemplu, încercările Ucrainei să soluționeze necesitățile sale în energie înlocuind gazul natural cu cel de șist creează niște pierderi potențiale a Rusiei în sute de miliarde de dolari, care în acest caz poate să piardă în mod automat cea mai mare piață a sa.

De asemenea, trebuie remarcat faptul că economia rusă este extrem de dependentă de energie, deoarece fluctuațiile prețurilor de gaze influențează în mod semnificativ bugetul Federației Ruse. Economia rusă este în criză, care devine mai acută prin faptul că țările europene au redus volumul achizițiilor de gaze naturale rusești, multe state au acumulat suficiente rezerve în depozitele lor și de aceea gazul s-a ieftinit. Deja în timpul invaziei Rusiei în Crimeea a devenit cunoscut faptul că Iranul a renunțat la arma nucleară, ceea ce ar fi însemnat scoaterea sancțiunilor ce vizau această țară, inclusiv a embargoului asupra petrolului și gazelor. Exporturile de gaze iraniene către Europa ar fi dus la diversificarea gazelor naturale de pe continent și la reducerea volumului achizițiilor de gaze naturale din Rusia de către țările europene și, în consecință, la o scădere a prețurilor pentru această resursă.

În acest caz, putem să analizăm și trimiterea trupelor rusești în Crimeea ca pe o încercare de a preveni scăderea prețurilor la gazele naturale. În plus, mai

1. „Один из ключей к пониманию мотивов Путина”, *Институт Горшенина*, în *LB.ua. Избранное для всех.*, 19 martie 2014, [http://lb.ua/news/2014/03/19/259940_klyuchey_ponimaniyu_motivov.html?fb_action_ids=305649976_251646&fb_action_types=og.recommends&fb_source=other_multiline&action_object_map=\[593315427420714\]&action_type_map=\[%22og.recommends%22\]&action_ref_map](http://lb.ua/news/2014/03/19/259940_klyuchey_ponimaniyu_motivov.html?fb_action_ids=305649976_251646&fb_action_types=og.recommends&fb_source=other_multiline&action_object_map=[593315427420714]&action_type_map=[%22og.recommends%22]&action_ref_map), accesat la 10 noiembrie 2022.

multe zăcăminte de gaz și petrol au fost găsite pe platoul Mării Negre din zona acvatică a Ucrainei. Rusia, care a ocupat Crimeea, încearcă să exploreze singură aceste zăcămintele¹.

Nu întâmplător cea mai mare activitate a separatiștilor împreună cu instructorii și diversioniștii ruși se manifesta în Donbas, în zona orașului Sloviansk, care este situat în inima uneia dintre cele mai mari zone de zăcăminte de gaze de șist din lume, a cărui dobândire în viitor ar putea asigura independența energetică a Ucrainei față de Rusia. Este necesar să menționăm faptul că, înainte cu un an de aceste acțiuni militare, Ucraina a semnat un acord cu *Shell* pentru a începe extragerea gazelor de șist în nordul regiunii Donețk și în sud-estul regiunii Harkov. Imediat după aceea rușii au început să organizeze mitinguri de protest, deși puțin numeroase, dar regulate, cu implicarea membrilor activi ai Partidului Comunist, ai „Blocului rusesc” și ai mișcării „Alegerea ucraineană”, adică a acelor forțe care-i susțin acum pe separatiști².

Obținerea petrolului și a gazelor în Ucraina împiedică Gazpromul, deoarece Rusia dorește să rămână principalul furnizor de combustibil albastru în Europa. În scopul de a scoate Ucraina de pe piață, Kremlinul a început să accelereze punerea în funcțiune a proiectului South Stream (posibilitatea de a construi o conductă de gaz de-a lungul coastei Crimeii ar putea ieftini acest proiect rusesc), iar destabilizarea situației din Ucraina ar trebui doar să pună la îndoială în fața europenilor capacitatea ei de a transporta gaze naturale pentru a asigura livrarea lui neîntreruptă³.

Totodată poate fi lămurită și concentrarea trupelor rusești la granițele cu Ucraina, având, în opinia noastră, un rol în special în deturnarea atenției de la acțiunile trupelor speciale rusești în sud-estul Ucrainei. Timp de câțiva ani, în regiunile Donețk și Luhansk sunt menținute lupte aprige între trupele ucrainene și cele ale separatiștilor, susținuți în mod deschis de către partea rusă cu instructori, echipamente și chiar de forțele armate regulate rusești, de foc de artilerie deschis inclusiv și de pe teritoriul Federației Ruse.

Să nu uităm și de poziția strategică, care este o problemă-cheie. Dându-și seama că, după victoria Maidanului 2 Ucraina ar fi putut adera la NATO și să obțină un punct de sprijin în orbita UE, Putin s-a grăbit să preia controlul asupra acelor părți ale Ucrainei care i-ar fi permis să consolideze poziția Rusiei în

1. Nazarii Zanoz, „Заноз Н. Агресія Росії в Криму: справжня ціль – газ?”, *Radio Svoboda*, 6 martie 2014, <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25287394.html>, accesat la 10 noiembrie 2022.

2. „Россия оккупировала Славянск, чтобы присвоить украинские месторождения сланцевого газа?”, *Facenews*, 28 aprilie 2014, <http://www.facenews.ua/news/2014/197230/>, accesat la 10 noiembrie 2022.

3. Nazarii Zanoz, *op.cit.*

ajunul unui nou val al crizei. Mai precis, în ajunul prăbușirii sistemului mondial, care este urgentat și de acțiunile lui Putin, în străduința de a obține astfel un avantaj competitiv. Controlul asupra Ucrainei i-ar permite să creeze un pericol pentru aliații europeni ai SUA. În acest mod, el încearcă să împiedice Statele Unite în a ataca Rusia cu arme de mare precizie. Rusia încearcă să recurgă la o apropiere maximă de adversarul probabil pentru ca, prin amenințarea cu o invazie în Europa sau cu un atac asupra ei cu arma nucleară, să-și creeze o garanție că SUA nu vor încerca să o distrugă¹.

Particularitățile războiului hibrid ruso-ucrainean

Până în februarie 2022 comportamentul și acțiunile Rusiei au fost adesea numite ca „război asimetric” sau „război hibrid”, acestea fiind deseori un amestec neașteptat de componente militare și nonmilitare, convenționale și neconvenționale, în care sunt incluse toate tipurile de instrumente, cum ar fi operațiunile informatice și de informare. Nici una dintre aceste componente nu sunt noi, dar o combinație neașteptată a lor creează o ambiguitate, fac dificil un răspuns adecvat, mai ales pentru organizațiile multinaționale care operează pe principiul consensului.

Abordarea rusă este bazată pe experiența acumulată în diferite teatre, îndeosebi din timpul războiului cu Georgia, din 2008, când forțele rusești au învins, deși nu prea convingător. De data aceasta, Moscova a folosit și forțele speciale și *soft power*, cum ar fi propaganda și asistența tehnică². Componentele suplimentare sunt: securitatea energetică și presiunile economice, care sunt în prim-plan mai ales în lunile de iarnă. E de menționat faptul că războiul asimetric sau hibrid include utilizarea mijloacelor și metodelor ilegale, nu neapărat militare, cu scopul de a obține înfrângerea militară a inamicului, care are avantajul cantitativ și calitativ.

Problema constă și în faptul că dreptul internațional este format pe baza principului „egalității suverane”. Până de curând, se considera că unica primejdie reală pentru un stat poate să vină din partea altui stat. Or, actualmente, anumite tehnologii permit anumitor grupuri fără apartenență la vreun stat concret să creeze primejdia de existență altei țări și populației ei. Dreptul internațional se

1. Ю. Романенко, „Последний курс: цели Путина в контексте украинского кризиса”, *Хвиля*, 27 martie 2014.
2. Х. Райзингер, А. Гольц, „Російська гібридна війна. Ведення війни поза правилами традиційної колективної оборони”, *XV Міжнародний тиждень у Києві „НАТО після Уельського саміту”*, Київ, 20–24 квітня 2015, p. 97.

bazează pe relații dintre state, fiind format în zona de activitate a ONU. Din păcate, este înceată și stângace soluționarea acestei probleme¹.

În cele ce urmează, voi prezenta cinci elemente-cheie, legate între ele, pe care le consider a fi esențiale pentru o abordare eficientă a chestiunii. Primul aspect constă în manipularea cu privire la respectarea legilor în interiorul Federației Ruse. În martie 2014, Duma i-a permis președintelui rus să folosească forțele armate în Ucraina, iar în iunie, adresându-se Parlamentului, acesta a promulgat decizia respectivă. Putin a creat o fațadă de legalitate, care nu are nicio legătură cu utilizarea permanentă (*de facto*) a militarilor ruși în Ucraina.

Deși în mod oficial Rusia nu este parte a conflictului, au fost introduse o serie de legi și regulamente, altele fiind simplificate pentru a facilita integrarea Crimeii (sau oricărei altei zone) în componența Rusiei și să fie recunoscuți noii cetățeni ruși². Așa-numitul referendum din Crimeea nu respectă standardele internaționale – el a fost efectuat foarte repede, cu forțe armate necunoscute pe stradă și cu lipsa totală a unui control internațional. Rezultatele au atras acuzația că Rusia a încălcat dreptul internațional, pentru că ar fi efectuat „voința popoului din Crimeea”³. Anume prezența ilegală a trupelor rusești pe teritoriul peninsulei Crimeea, atât înainte, cât și în momentul desfășurării referendumului din 16 martie 2014, este cea mai slabă verigă a „teoriei de autodeterminare” cu ajutorul căreia Kremlinul încearcă să-și legitimeze acțiunile⁴.

Pentru a doua oară în istoria omenirii exprimarea voinței populației unui anumit teritoriu a avut loc în condițiile de ocupație de către forțelor armate ale altui stat. Profesorul universitar moscovit Andrei Zubov compară acest referendum cu cel organizat de Hitler în Austria în aprilie 1938. La începutul lunii martie 1938, Hitler a decis să-și extindă teritoriul Reichului pe contul Austriei, iar la 13 martie, Cancelarul Austriei a declarat plebiscitul. Dar nașiții din Berlin și Viena se temeau că oamenii pot vota contra Anschlussului. Atunci, Germania a trimis în Austria trupe militare, iar cele austriece s-au predat. Atitudinile oamenilor față de acest gest au fost diferite: unii îi întâmpinau cu entuziasm pe nașiții, alții înfuriați stăteau acasă, iar alții încercau să fugă în Elveția. La 13 martie au

1. М. Турк, „Правові аспекти асиметричної та гібридної війни”, *XV Міжнародний тиждень у Києві «НАТО після Уельського саміту»*, p. 34.
2. Х. Райзінгер, А Гольц, *op.cit.*, pp. 97-98.
3. „В планах России присоединения Крыма не значилось, заявил Путин”, *Argumentii*, 10 aprilie 2014, <http://argumentiru.com/politics/2014/04/331265>, accesat la 9 noiembrie 2022.
4. О.В. Марусяк, „Онтогносеологический дуализм международно-правовой оценки крымских событий 2014 года”, *Проблемы правознавства та правоохоронної діяльності*, nr. 1 (56)/2016, p. 29.

388 început arestările, iar plebiscitul a avut loc la 10 aprilie. În Germania, pentru unirea cu Austria au votat 99,08% din populație, în Austria – 99,75%¹.

Istoria se repetă. În Crimeea, cu adevărat trăiesc ruși. Dar oare cineva i-au oprimat acolo, oare acolo ei erau oameni de mână a doua, fără dreptul la limbă, la credința ortodoxă? De cine să-i apere soldații armatei ruse? Cine i-a atacat? Invazia unei țări străine pe teritoriul altei țări fără permisiunea ei e agresiune. Ocuparea parlamentului de către persoane în uniformă militară dar fără semne de identificare este o tiranie. Luarea unor decizii de către parlamentul din Crimeea în astfel de circumstanțe este o farsă. Întâi parlamentul a fost ocupat, prim-ministrul a fost schimbat cu unul prorus, iar noul premier a cerut asistență atunci când asistenții sunt deja aici, a doua zi controlând peninsula. Seamănă ca două picături de apă cu Anschlussul din 1938, seamănă și referendumul-plebiscit după o lună sub baionetele prietenoase. Acolo – la 10 aprilie, aici – la 30 martie².

Rezultatele referendumului din Crimeea nu sunt recunoscute nici de Ucraina, nici de comunitatea mondială (cu excepția unor țări care în politica externă urmăresc pașii Rusiei). De ce comunitatea internațională nu a recunoscut referendumul din Crimeea din 16 martie 2014, dar, în unanimitate, a fost de acord cu rezultatele referendumului din Scoția din 18 septembrie 2014 (și nu există nici o îndoială că, chiar și în cazul în care scoțienii ar fi votat pentru independență, nimeni nu ar fi contestat legalitatea unei astfel de evoluții)? Acest lucru se datorează faptului că în Crimeea, spre deosebire de Scoția, referendumul a avut loc fără respectarea procedurilor legale și a standardelor democratice, fapt ce pune sub semnul întrebării verosimilitatea „exprimării voinței poporului”. Și pe lângă faptul că organizarea unui asemenea referendum necesită mai mult timp, în afară de declarațiile exprimate la televiziunea rusă nu există nici o dovadă juridică sau factologică referitoare la veridicitatea rezultatelor votării și la prezența la urne anunțată oficial. Rusia nu a furnizat nici Ucrainei, nici comunității internaționale nicio dovadă obiectivă a faptului că populația din Crimeea de sine stătător și-a decis soarta³. Chiar după părerea unor experți ruși, referendumul a avut loc numai în Sevastopol. În restul localităților peninsulei Crimeea prezența la urne a fost mai mică de 30-50%. Acest lucru, luând în calcul chiar cerințele rusești referitoare la aceste procese, referendumul din Crimeea nu a avut loc⁴.

1. А. Зубов, „Это уже было”, Ведомости, 1 martie 2014, <http://www.vedomosti.ru/opinion/news/23467291/andrej-zubov-eto-uzhe-bylo>, accesat la 10 noiembrie 2022.
2. *Ibidem*.
3. О. В. Марусяк, *op.cit.*, p. 30.
4. „Справжня явка на референдумі в Криму становила 30-50% – документ”, *Gazeta Lviv*, 1 mai 2014, <http://www.gazeta.lviv.ua/news/2014/05/01/28481>, accesat la 12 noiembrie 2022.

În septembrie 2022, Rusia a organizat în patru regiuni ale Ucrainei noi „referendumuri”. Potrivit primelor rezultate transmise de agenția rusă de presă TASS, aproximativ 98,35% din populația regiunii separatiste proruse Donețk a votat în favoarea alipirii teritoriului la Rusia. Procente similare de mari s-au înregistrat în Luhansk (97,83%), Zaporojie (97,79%) și Herson (97,05%). Rezultatele preliminare anunțate de oficialii proruși din cele patru teritorii nu au surprins pe nimeni. Ele au fost fabricate după patru zile, timp în care autoritățile s-au plimbat din bloc în bloc, iar oamenii au votat sub amenințarea armelor. Aceasta s-a făcut pentru ca, odată proclamate părți din teritoriul Federației Ruse, Kremlinul să susțină că orice atac îndreptat împotriva teritoriilor proaspăt anexate va justifica un răspuns de tip nuclear¹. De asemenea, trezește o anumită mirare faptul că „referendumurile” decideau și soarta teritoriilor controlate de autoritățile ucrainene.

Al doilea aspect este legat de demonstrarea forței militare și a nivelului de pregătire. În timpul ciocnirilor de pe Maidan, Rusia a început transferarea forțelor și a tehnicii militare pe scară largă în districtul militar rus Vest, în apropiere de frontiera cu Ucraina, pentru așa-numita inspecție neașteptată și pentru exerciții militare neanunțate la scară largă. Desfășurarea trupelor rusești într-un număr de 30 000-40 000 de oameni lângă frontiera cu Ucraina, potrivit raportului Comandantului Suprem al forțelor NATO din Europa, generalul Philip Breedlove, nu lăsa nicio îndoială cu privire la disponibilitatea Rusiei de a ataca Ucraina, „dacă va fi necesar”. Inspecțiile neprogramate care erau efectuate de obicei în perioada sovietică, au fost reinnoite în 2013 și erau organizate permanent. Pentru a evita atragerea observatorilor internaționali, cum este prevăzut de cerințele documentului de la Viena, și pentru a avea o libertate deplină de acțiune, ministrul Apărării rus a declarat că forțele ruse s-au angajat într-o „formare intensivă de luptă”, în conformitate cu programul de formare de primăvară și de vară, de parcă orice unitate militară „aparte” își desfășoară activitatea de pregătire proprie care poate include transferarea trupelor la o distanță de mai mult de 500 de kilometri. Oficialii ruși au insistat, arătând că acestea n-au fost exerciții comune, că numărul de participanți la fiecare exercițiu aparte rămâne în limitele specificate în documentul de la Viena cu privire la regulamentul respectiv și că Rusia nu era obligată să invite observatori. Ba, mai mult, Moscova nici nu a recunoscut concentrarea forțelor militare de-a lungul frontierei ucrainene².

1. Sorin Dojan, „Referendumurile ilegale din Ucraina. Expert: sunt o încercare de a spulbera voința oamenilor aflați sub ocupație. Urmează anexarea”, *Europa Liberă România*, 28 septembrie 2022, <https://romania.europalibera.org/a/referendumuri-ucraina-rezultate-urmari-putin/32054511.html>, accesat la 12 noiembrie 2022.
2. X. Райзингер, А. Гольц, *op.cit.*, p. 98.

Al treilea aspect este legat de mascarada lui Putin, de „oamenii mici verzi” (sau „oamenii politicoși”, așa cum îi place să-i numească V. Putin), militarii serviciilor speciale rusești care au acționat în calitate de „forțe locale de securitate” care aveau în spate experiența războiului din Cecenia, din 1994. Existența acestor forțe speciale neidentificate în Crimeea, folosirea pe scară largă a unor bărbați neidentificați înarmați care demonstrau puterea și disponibilitatea de a folosi violența cu un nivel neclar de ambiții și un nivel nul de responsabilitate politică a fost un instrument de război psihologic¹. Mai târziu, Putin a confirmat într-un interviu, care a intrat în filmul documentar *Crimeea. Drumul spre casă*, că acești militari aparțineau forțelor militare ruse, fapt ce a pus sub semnul întrebării veridicitatea declarațiilor lui anterioare².

Al patrulea aspect este legat de folosirea avantajului tensiunii locale și a recruților locali, combinând eforturile tehnicii și sprijinirea minorității ruse locale care-și exprima nemulțumirea față de conducerea politică locală, deși pentru lumea exterioară aceasta se numește „protecția rușilor în străinătate”. Deci, era folosită o combinație de acțiuni ale grupurilor paramilitare locale și ale armatei regulate rusă. În primele stadii ale operațiunii în regiunile Donețk și Luhansk, serviciile speciale ruse acționau cu instructori și experți în utilizarea echipamentelor militare complicate. Dar, atunci când armata ucraineană a început să-i alunge pe separatiști, amenințând să taie granița cu Rusia, Kremlinul a trimis peste graniță în secret trupe rusești pentru a oferi sprijin militar direct separatiștilor. Deși avantajul trupelor rusești a fost evident, atacul asupra orașului Mariupol, în august 2014, a fost oprit. Cel mai probabil este faptul, că guvernul rus nu vrea să fie repetată utilizarea neparticipării la război³.

Al cincilea aspect este propaganda inadmisibilă sau adevăratele minciuni. Kremlinul este pe deplin conștient de rolul important al mass-media, al media socială, al portalurilor online și de asemenea al campaniilor PR la nivel mondial. Ele sunt utilizate pe scară largă pentru a pregăti terenul pentru acțiunile armatei ruse. În campania de dezinformare au fost incluse mai multe componente. Dezinformarea sistematică a folosit diferite forme, cum ar fi marcarea mișcării de independență ca „fascistă”, pentru a trezi amintiri ale luptei sovietice contra Germaniei naziste. În aceeași ordine de idei, campania militară a Kievului este descrisă ca un război împotriva poporului ucrainean. Rusia neagă orice implicare a sa în luptele din estul Ucrainei, chiar și în cazul tot mai multelor dovezi contrare. Atunci când un grup de parașutiști ruși a fost arestat în apropiere de orașul ucrainean Mariupol, în programul de știri de la televiziunea rusă centrală s-a relatat că „ei patrulau granița și s-au pierdut”. După luptele pentru aeroportul

1. *Ibidem*.

2. В планах России присоединения Крыма не значилось.

3. X. Райзингер, А. Гольц, *op.cit.*, p. 98.

Donețk, odată cu primele rapoarte despre pierderi și despre înmormântarea parașutiștilor ruși, versiunea oficială rusă a fost schimbată: militarii ruși, de acum „voluntari”, fiind convinși de necesitatea de a lupta pentru libertate, „au luptat în Ucraina fără comandant, în timpul vacanței”. Familiile soldaților ruși considerați dispăruți au fost forțate să adere la „versiunea de vacanță”. Rebelii proruși au păstrat, de asemenea, această versiune, declarând că acești soldați luptau pentru idealuri și libertate. Liderul separatist prorus și „prim-ministru al DNR”, A. Zakharchenko, a declarat că 3 000-4 000 de militari ruși au luptat împotriva forțelor ucrainene, împreună cu cetele lor: „Printre noi sunt soldați care ar dori să-și petreacă vacanța nu pe plajă, dar cu noi, printre frații care luptă pentru libertatea lor”. Kremlinul, de asemenea, folosește proiecția de la sine ca apărător umanitar¹.

Rusia a început o campanie la scară largă în domeniul revizuirii istoriei, întorcându-se pe poziții totalitare, staliniste. Chiar în problema Crimeii se folosește ideea că Hrușciiov a dăruit peninsula Ucrainei fără niciun temei, dintr-un capriciu. În realitate, la momentul respectiv Hrușciiov încă nu avea autoritatea necesară pentru a lua așa decizia. Problema a fost analizată în decurs de mai multe luni, motivația principală fiind salvarea Crimeii de o depresie social-economică totală.

Referitor la aspectele formal-juridice ale transferului peninsulei Crimeea din componența Federației Ruse către Ucraina în cadrul Uniunii Sovietice, menționăm faptul că cercetătorul ucrainean Olexandr Maruserak a făcut o cercetare specială², din care reies următoarele:

- 1) Pe data de 5 februarie 1954, Consiliul de Miniștri al RSFS Ruse a adoptat o Hotărâre în care se „considera ca necesar de a transmite regiunea Crimeea din componența RSFS Ruse în componența RSSU” și necesitatea de a se „adresa cu o rugămintă către Prezidiul Sovietului Suprem al RSFS Ruse să examineze problema transferului regiunii Crimeea în componența RSSU, adresându-se o propunere respectivă către Prezidiul Sovietului Suprem al URSS”.
- 2) Pe data de 5 februarie 1954, Prezidiul Sovietului Suprem al RSFS Ruse a adoptat o hotărâre, în care „se transmite regiunea Crimeea din componența RSFS Ruse în componența RSSU. Hotărârea respectivă să fie înaintată spre aprobare de Sovietului Suprem al URSS”.

1. *Ibidem*.

2. О. В. Марусяк, „Кримський трансфер 1954 р.: формально-юридичний аспект”, în О. В. Марусяк, *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*, 11 aprilie 2016, <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/620>, accesat la 13 noiembrie 2022.

- 3) Pe data de 13 februarie 1954, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSU a adoptat o rezoluție cu următoare formulare: „În conformitate cu prezentarea Prezidiului Sovietului Suprem al RSFS Ruse, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSU hotărăște: de a ruga Prezidiul Sovietului Suprem al URSS să transfere regiunea Crimeea din componența RSFS Ruse în componența RSSU”.
- 4) Pe data de 19 februarie 1954, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat Decretul „Cu privire la transferul regiunii Crimeea din componența RSFS Ruse în componența RSSU”, în care era menționat: „Luând în considerație economia comună, apropierea teritorială și legăturile economice și culturale strânse între regiunea Crimeea și RSSU, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS hotărăște: Să aprobe adresa comună a Prezidiului Sovietului Suprem al RSFS Ruse și Prezidiului Sovietului Suprem al RSSU despre transferul regiunii Crimeea din componența RSFS Ruse în componența RSSU”¹.

Astfel, din punct de vedere juridic, întregul proces de transfer al Crimeii s-a desfășurat în mai puțin de șase luni: ambele republici unionale și-au dat acordul pentru schimbarea propriului teritoriu (și chiar de două ori – înainte de transfer, prin Rezoluțiile Prezidiului Radei Supreme, și după transfer, prin modificarea propriilor Constituții), iar Uniunea Sovietică a aprobat acest acord.

Începând cu anul 1991 și până în prezent, cercetătorii ruși neagă cu încăpățănare schimbarea formală a statutului juridic al Crimeii și al Sevastopolului în 1954, argumentând că aceasta a fost nulă din punct de vedere juridic din cauza încălcărilor grave ale legislației sovietice, întrucât Constituția URSS nu prevedea drept competență a Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, examinarea problemelor privind schimbarea granițelor republicilor unionale; iar în cazul Sevastopolului ei consideră că nu a fost transferat deloc în RSS Ucraineană, deoarece la acea vreme era deja un oraș de importanță republicană. Aceleași concluzii au fost exprimate în multe documente oficiale ale instituțiilor statului rus, în special al Parlamentului Rusiei, care uneori duceau la scandaluri internaționale.

Dacă examinăm atribuțiile Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, constatăm că, într-adevăr, în art. 49 din Constituția URSS din 1936 nu există nicio clauză privind schimbarea granițelor între republicile unionale. Cu toate acestea, printre ele sunt enumerate atribuțiile proprii ale Prezidiului Sovietului Suprem, care urmau să fie realizate independent de Sovietul Suprem; adică, în perioada dintre sesiuni, Prezidiul îndeplinea funcțiile Sovietului Suprem, iar printre atribuțiile ultimului tocmai intra și schimbarea frontierelor republicilor unionale. Și chiar dacă ignorăm această situație, nu putem ignora Legea RSFS Ruse din 2 iunie 1954 și Legea RSS Ucrainene din 17 iunie 1954 prin care se menționa

1. *Ibidem*.

acordul ambelor republici la un transfer teritorial. Prin urmare, din punctul de vedere al legalității socialiste, acest transfer al Crimeii nu poate fi numit ilegal.

În ceea ce privește orașul Sevastopol, există o opinie larg răspândită în Federația Rusă că din 1948 acesta era oraș cu semnificație republicană, fiind o unitate administrativă și teritorială separată a RSFS Rusă și, prin urmare, nu ar fi făcut parte din regiunea Crimeea, motiv pentru care nu a fost transferat în RSS Ucraineană. Într-adevăr, în legătură cu importanța strategică a orașului Sevastopol, ca bază principală a Flotei Mării Negre a URSS, la 25 octombrie 1948, Consiliul de Miniștri al URSS a emis Hotărârea nr. 403 cu privire la măsurile de accelerare pentru restabilirea Sevastopolului care, prin paragraful 57 i se oferea Sevastopolului statutul de oraș de importanță republicană. La 29 octombrie 1948, Consiliul de Miniștri al RSFS Ruse a aprobat Hotărârea

„Chestiunea orașului Sevastopol”, iar Prezidiul Radei Supreme a RSFS Ruse a adoptat Decretul cu privire la repartizarea orașului Sevastopol într-un centru administrativ și economic independent, prin care s-a hotărât transferarea orașului Sevastopol într-un centru administrativ și economic independent, cu bugetul său, și clasificarea acestuia ca oraș de subordonare republicană. S-a mai prevăzut obligativitatea Comitetului de Stat de Planificare al RSFS Ruse, a Ministerului de Finanțe al RSFS Ruse și a ministerelor și agențiilor RSFS Ruse ca, în viitor, să alocă orașului Sevastopol o linie separată în planul de stat și în bugetul de stat.

Cel mai interesant și ciudat lucru este faptul că conceptul de „oraș de subordonare republicană” nu a fost menționat în legislația URSS. Nu exista nicio lege unională sau republicană cu privire la statutul juridic al unor astfel de orașe. Singura explicație pentru acest statut, din punctul de vedere al autorităților sovietice, a fost faptul că Sevastopolul a devenit un oraș cu finanțare directă din bugetul republican cu o linie separată, fără a-i modifica subordonarea juridică sau statutul juridic. Aceasta este menționat și de legislația ambelor republici unionale în domeniul bugetar. Ba, mai mult, după 1948, locuitorii orașului Sevastopol au continuat să-și aleagă deputații proprii în Consiliul Regional al Crimeii și toate structurile de stat din Sevastopol au continuat să fie subordonate regiunii Crimeea. Acesta a fost realitatea istorică referitor la Crimeea.

Deoarece revendicările inițiale ale Kremlinului erau încă neînțelese, a apărut conceptul controversat de Novorosia (Rusia Nouă), care a fost lansat pe 24 mai 2014, cu o zi înainte de alegerile prezidențiale din Ucraina, de către „gubernatorul poporului” Pavel Gubarev. Așa-numitele Republica Populară Donețk și Republica Populară Luhansk au declarat independența noului stat Novorosia, care includea regiunile Donețk, Luhansk, Dnipropetrovsk, Zaporizhia, Odessa, Nikolaiev, Herson și Harkov – este evident o conexiune pe uscat cu peninsula Crimeea. La 17 aprilie 2014, Putin a declarat într-un interviu că această regiune, din punct de vedere istoric, n-a aparținut Ucrainei. El a folosit termenul Novorosia, referindu-se la estul Ucrainei. La sfârșitul lunii august, Putin a făcut un apel la

milițiile din Novorosia, menționând succesul lor „în lupta împotriva violenței ucrainene” și făcând apel la crearea unor coridoare umanitare pentru ucraineni, care „le-ar permite să părăsească zona luptelor și să se reunească cu familiile lor, să se întoarcă la mamele, soțiile și copiii lor”¹.

Numai cu mass-media eficiente, pentru conducerea Rusiei a devenit posibilă dezvoltarea și susținerea acestui discurs la televiziunea națională și, cel mai important lucru, în toată lumea. În Rusia, mai multe posturi de televiziune independente sunt izolate și accesibile numai prin intermediul internetului. Kremlinul a fost în stare să utilizeze în mod eficient postul de televiziune Russia Today (RT) la nivel internațional. În timp ce posturile de televiziune internaționale din SUA și Europa se confruntă cu reduceri financiare și cu scăderea *rating*-urilor, RT a fost în 2014 în plină expansiune – chiar a întrecut BBC World News și CNN la unii indicatori. Revista germană *Der Spiegel* chiar a numit postul RT drept „Ministerul de Media al Apărării”. În actualul conflict cu Ucraina, acest post de televiziune a jucat tocmai acest rol, de a prezenta linia Kremlinului – în fapt, de a dezinforma în mod programatic.

E de marcat faptul că Rusia (câteodată și cu ajutorul sateliților săi) organizează dezinformări și provocări pentru a destabiliza situația în diferite regiuni ale Ucrainei, mai ales în cele multietnice și de frontieră. De exemplu, propaganda prorusa din Ucraina folosește deja de vreo 15-20 de ani România ca pe o sferetoare pentru Ucraina. Rusia difuzează stereotipuri rasiste despre români, ca popor care răspândește criminalitatea în Uniunea Europeană.

Totodată, se vorbește de acțiuni care ar duce la o anumită „răcire” a relațiilor româno-ucrainene. În iulie 2015, românii din Ucraina au devenit ținta unui atac informațional. Presa din Ucraina, Republica Moldova și România a anunțat despre crearea unei Adunări a Românilor din Bucovina la Cernăuți, care și-ar fi promis să lupte pentru un statut special (autonomie) al românilor în cadrul Ucrainei². Fotografia acestei adunări, conform analizei ei tehnice, efectuate cu ajutorul programului *Jeffrey Exit Viewer*, a demonstrat că ea a fost făcută cu mai multe zile înainte de evenimentul declarat în această informație³, iar mai târziu s-a aflat și faptul, că această „știre” a fost fabricată de către serviciile secrete din Transnistria⁴. În iunie 2016, situația s-a repetat.

1. X. Райзингер, А. Гольц, *op.cit.*, p. 101.

2. „Прагнення буковинських румунів до автономії”, *TVA Telemkompania*, 17 martie 2017, <http://tva.ua/show/news?id=571869>, accesat la 16 noiembrie 2022.

3. Mikola Kobiliok, „Фотограф довів, що новини про Асамблею румунів Буковини – фальшивка”, 31 iulie 2015, <http://molbuk.ua/96061-fotograf-doviv-scho-novyny-pro-asambleyu-rumuniv-bukovyny-falshyvka.html>, accesat la 12 noiembrie 2022.

4. „Свідок розповів, як вдавав «угнетеного бесчинствами киевской власти румына» з «Асоціації румунів Буковини» і як «господа гэбэшники» кинули його на гроші”, *Buk News*, 15 septembrie 2015, <http://buknews.com.ua/page/svidok->

După analiza Centrului Media BucPress, „regizorii” noului atac informațional scriu că doamna Dorina Chirtoacă [persoană inexistentă, numele ei fiind varianta feminină a numelui fostului primar al Chișinăului. – n.n.], coordonatoare a Adunării, ar fi declarat că „autonomia îi va ajuta pe români să realizeze mecanismele de apărare”. Ca și în 2015, actualmente contează nu atât mesajul (care nu este interzis de lege, în fond), ci contextul, motivația și argumentarea. În 2015, așa-zisa Adunare a Românilor solicita un statut special pentru că „se simte în nesiguranță în contextul conflictelor de contrabandă din regiunea Transcarpatia”. În 2016, Adunarea inventată evoca „un precedent juridic și politic pentru toate comunitățile naționale din Ucraina” – statutul tătarilor din Crimeea¹.

După cum relatează politologul și jurnalistul Marin Gherman, știrea a fost publicată pe TASS și preluată de o sumedenie de agenții de presă din Ucraina, România și Republica Moldova. În comentariul agenției ruse TASS, se spune: „Unii analiști români consideră, în contextul crizei din Ucraina, că Bucureștiul trebuie să introducă forțele armate în regiunile Odessa și Cernăuți”. Așadar, TASS realizează și un atac informațional împotriva României, țintind relațiile dintre Ucraina și România. Logica acestor atacuri este simplă: facilitarea apariției de conflicte regionale, de dorit interetnice, convingerea opiniei publice din țară că minoritatea este o primejdie, o sursă de „separatism”, schimbarea atitudinii majorității față de grupul țintă și dezechilibrarea situației, semănarea urgiei și neîncrederii între etnii, în cazul dat între ucrainenii și români. În același timp, reacțiile din rețelele de socializare și din presă la aceste atacuri informaționale scot în prim plan liderii de opinie, susținătorii direcți și indirecti ai informației virtuale, adică sunt și o sursă alternativă de informare².

În noile condiții, narațiunile Kremlinului sunt foarte asemănătoare cu cele precedente, doar actualizate. Printre cele mai populare sunt informațiile că, de exemplu, sprijinul internațional al Ucrainei slăbește, că ea este forțată să negocieze cu Rusia. Canalele de televiziune pro-Kremlin continuă să încerce să submineze unitatea conducerii civile și militare a Ucrainei, susținând că președintele Zelenski și comandantul șef al armatei ucrainene, Zalujni, concurează pentru conducere.

După eliberarea Hersonului de către trupele ucrainene, posturile locale de televiziune TOT din regiunea Herson au arătat în contrast două imagini ale lumii: pe malul drept, controlat deja de Ucraina, o parte a regiunii se vede în

rozpoviv-iak-vdavav-pryhnicenoho-kyivskoyu-khuntoyu-rumuna-bukovyny-z-asotsiatsii-rumuniv-bukovyny-i-iak-pany-feesbeshnyky-kynuly-ioho-na-hroshi.html, accesat la 12 noiembrie 2022.

1. Marin Gherman, „Atacuri informaționale împotriva românilor din Ucraina – răni intratabile”, *Timpromanesc.ro*, 22 iunie 2016, <http://www.timpromanesc.ro/atacuri-informationale-impotriva-romanilor-din-ucraina-rani-intratabile>, accesat la 12 noiembrie 2022.
2. *Ibidem*.

colaps, cu execuții extrajudiciare, cu o lipsă de comunicații, cu amenințarea cu foametea; pe de altă parte, pe malul stâng, apare proiecția că Rusia a asigurat ordinea, protecția socială și că regiunea intenționează să rămână pentru totdeauna în componența Rusiei.

Populară în mass-media rusă este teza că NATO se folosește de ucrainenii naivi și se face o analogie cu relația dintre „un patrician și un gladiator scit angajat de el”: „ucrainenii sunt învățați să lupte și, se pare, parțial să moară pentru economia, interesele lumii anglo-saxone”. Acesta ar fi rezultatul muncii pe termen lung a tehnologilor politici occidentali.

Unul dintre subiectele principale de pe posturile de televiziune proruse au fost perspectivele sprijinului internațional pentru Ucraina. Despre aceasta s-a scris în contextul ajutorului militar al SUA, al incidentului cu căderea unei rachete pe teritoriul Poloniei și al speculațiilor despre reluarea discuțiilor de pace dintre Ucraina și Rusia. Mesajul principal este că stocurile de arme din SUA se epuizează rapid, iar republicanii ar putea reduce ajutorul.

Vorbind despre luptele din Donbas, trebuie să menționăm faptul, că „scenariul Crimeea” nu a putut fi repetat în estul Ucrainei, mai mult din cauza nivelul limitat al capacităților de luptă rusești. Kremlinul nu a avut la dispoziție un număr de trupe necesare pentru a ocupa regiunile Luhansk și Donețk. Toate unitățile de elită ale armatei ruse deja au fost folosite. Deși rezervele acestor trupe erau suficiente pentru a se isprăvi cu situația din estul Ucrainei în anul 2014, ele și-au atins limitele militare.

În cazul Crimeii, a fost relativ ușor pentru Rusia să rupă peninsula de restul Ucrainei, luând sub control autostrada și calea ferată prin istmul Perekop, dar să facă față cu regiunile Donețk și Luhansk în același mod – a fost și este imposibil. Trupele rusești au fost nevoite să stabilească „frontiera de stat” în locurile unde ea n-a existat și au fost nevoite să taie sute de drumuri care leagă zona Donbasului cu restul Ucrainei. Ceva de genul acesta nu poate fi efectuat în timpul unei operațiuni secrete, sau chiar a unei invazii ascunse, deoarece e nevoie de puncte tradiționale de control pe toate liniile principale de comunicare. Și chiar dacă Kremlinul ar fi putut concentra la frontiera cu Ucraina aproximativ 40 000 de militari, pentru ocuparea ei ar fi avut nevoie de un număr de trei-patru ori mai mare. Evenimentele din 2022 demonstrează că chiar un număr mai mare de militari nu poate soluționa această problemă. Și chiar în condiția în care, după 24 februarie 2022, armata rusă a încercat să ocupe mai multe regiuni din Ucraina, forța ei de a menține aceste teritorii sunt reduse.

Probabilitatea unei intervenții străine în sprijinul forțelor ucrainene este mică, deoarece intrarea în teren a unor elemente armate străine ar internaționaliza conflictul, fapt pentru care statele nu sunt interesate. De asemenea, este greu, aproape imposibil, de crezut că ar putea exista un mandat conferit de CS al ONU

pentru o misiune în Ucraina care să implice prezența militarilor (poate una de observatori, utili în această situație exact cum au fost cei de la OSCE în Crimeea)¹.

Începând cu 2014, Ucraina și-a întărit capacitatea de apărare, și-a modernizat armata și a acumulat o anumită experiență de luptă. Fiind susținută de SUA și de țările membre ale Uniunii Europene, ea opune rezistență încercărilor Federației Ruse de a înainta, iar sancțiunile economice comune contra Rusiei încep să dea rezultate.

Principalul investitor în Forțele Armate Ucrainene este poporul ucrainean. De exemplu, la sfârșitul lunii octombrie 2022, bugetul de apărare al țării a depășit 1,6 trilioane de grivne. Fiecare a doua grivnă din 2022 a fost direcționată spre apărare. Peste 20 de miliarde de grivne au fost colectate prin intermediul platformelor de voluntari.

Dacă vorbim de ajutorul internațional pentru forțele armate, în primul rând vorbind de furnizarea armelor, deținătorul recordului absolut în investiții în victoria Ucrainei fiind SUA, care până în noiembrie 2022 au cheltuit peste 16 miliarde de dolari pentru necesitățile de securitate ale Ucrainei. Dacă am vorbi de valoarea ajutorului proporțional cu capacitățile fiecărei țări în funcție de economiile naționale (ponderea PIB-ului pe cap de locuitor), aici lideri sunt Estonia, Letonia, Polonia, Luxemburgul și Slovacia².

Anexarea Crimeii de către Rusia în 2014, ostilitățile care au urmat în estul Ucrainei, atacarea Ucrainei începută pe 24 ianuarie 2022, recurgerea la forțele armate la scară largă și atrocitățile comise de armata rusă față de populația civilă a Ucrainei au trezit treptat Europa și SUA. Revizionismul Rusiei este imposibil de negat, iar discuțiile despre politica neoimperialistă a Rusiei și Războiul rece s-au relansat. Procesul de reimperializare a Rusiei a fost inițiat în Moldova, Georgia și, în sfârșit, în Ucraina, folosind pentru smulgerea teritoriilor acestor trei țări pretextul protejării cetățenilor și compatrioților ruși. Și totuși Crimeea este singurul teritoriu care a devenit, la propriu, să sperăm că pe scurt timp, parte din Federația Rusă³, deși din punct de vedere juridic rămâne teritoriu al Ucrainei

Astfel, invazia rusă în Crimeea și în regiunile de est ale Ucrainei, în conformitate cu dreptul internațional, este un act de agresiune. Agresiunea Rusiei

1. https://adevarul.ro/international/europa/conflict-major-ucraina-implicatiile-romania-1_5bffd53df52022f75eea8e2/index.print 1/3.
2. „Инвестори перемоги: хто найбільше допомагає ЗСУ. Ексклюзив”, *Obozrevatel*, 21 noiembrie 2022, https://war.obozrevatel.com/ukr/investori-peremogi-hto-najbilshhe-dopomagaе-zsu-ekslyuziv-obozrevatel.htm?_gl=1*16ayoooh*_ga*mtu4ndq0mdq1oc4xnjy4nzy4mj3*_ga_jbx3x27g7h*mty2otexodm ymy4xms4xlje2 njkxmtgzmgundumc4w&fbclid=iwar18bxyhc1ulmak87-hn-oipglwxlejqawdtrpnx7d_zp6tvvku9xs3zfpс, accesat la 21 noiembrie 2022.
3. Agnia Grigas, *Crimeea și noul imperiu rus*, traducere de Cristina Ispas și Dan Dungaciu, Corint Books, București, 2017, pp. 375-377.

împotriva Ucrainei a depășit scara relațiilor bilaterale, este o dovadă de nesocotire a dreptului internațional și pune în pericol sistemul de securitate mondial stabilit după al Doilea Război Mondial. Întrucât războiul agresiv este o crimă împotriva păcii internaționale, ar trebui să implice o responsabilitate internațională și nicio anexare teritorială și niciun avantaj special, fiind consecințe ale agresiunii, nu sunt și nu pot fi recunoscute ca fiind legitime¹.

Revenirea la o stare normală în relațiile cu Rusia nu va duce la eliminarea repercusiunilor determinate pe plan local, regional și internațional de politicile expansioniste ale Rusiei, care îmbracă forma conflictelor înghețate și a statelor dezmembrate, ale căror dezvoltare este astfel blocată. Politicile de răspuns la aceste activități rusești ar trebui să includă instrucții de pregătire pentru un război, mare sau local, în formă deschisă sau hibrid. Factorii de decizie din Ucraina și aliații lor trebuie să se pregătească pentru a putea opune rezistență demersurilor de reimperializare a Rusiei pe termen scurt, mediu și lung². Orice concesii făcute Federației Ruse, care încalcă integritatea teritorială a Ucrainei și subminează securitatea națională, sunt inacceptabile, deoarece acestea vor încuraja în continuare agresiuni nu numai din partea Rusiei, ci și din partea altor țări din lume.

Bibliografie

- BACON, W., *Nicolae Titulescu și politica externă a României. 1933-1934*, Institutul European, Iași, 1999.
- BOLDUR, A., *Istoria Basarabiei*, Editura Victor Frunză, București, 1992.
- CRETZIANU, A., „Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică” în Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu: Documente, relatări și comentarii*, Editura Moldova, Iași, 1991.
- DOJAN, Sorin, „Referendumurile ilegale din Ucraina. Expert: sunt o încercare de a spulbera voința oamenilor aflați sub ocupație. Urmează anexarea”, în *Europa Liberă România*, 28 septembrie 2022, <https://romania.europalibera.org>.
- GHERMAN, Marin, „Atacuri informaționale împotriva românilor din Ucraina – răni intratabile”, *Timpromanesc.ro*, 22 iunie 2016, <http://www.timpromanesc.ro>
- GRIGAS, Agnia, *Crimeea și noul imperiu rus*, traducere de Cristina Ispas și Dan Dungaciu, Corint Books, București, 2017.
- НАКМАН, Серхий, „Confruntarea ruso-ucraineană și particularitățile războiului asimetric”, *Geopolitica*, Anul XIV – Nr. 64-65 (2/2016), pp. 158-167.
- НАКМАН, Серхий, „Fratele-i la poartă: invazia Federației Ruse în Crimeea și prevederile dreptului internațional”, *Geopolitica*, revistă de geografie politică, geopolitică și geostrategie, Anul XII – Nr. 54-55 (1/2014), pp. 61-66.

1. „Конвенция «Определение агрессии»”, *op.cit.*
 2. A. Grigas, *op.cit.*, p. 396.

- НАКМАН, Serhii, „Russian-Ukrainian conflict over territorial affiliation of Crimea: international law and motivational aspects”, *UA Foreign Affairs*, Part 1, 2014, № 9, și Part 2, in 2014, № 10, disponibile la <http://uaforeignaffairs.com>.
- НАКМАН, Serhii, „Російсько-український конфлікт щодо територіальної приналежності Криму: міжнародно-правові та геополітичні аспекти”, *Зовнішні справи*, Ч. 1, № 9/2014, pp. 27-31 și Ч. 2, № 10/2014, pp. 14-18.
- НАКМАН, Serhii, „Современное российско-украинское противостояние: взгляд сквозь призму международного права”, *Moldoscopie* (Probleme de analiză politică), Nr. 4/2015 (LXXI), pp. 121-137.
- КОВІЛЮК, Микола, „Фотограф довів, що новини про Асамблею румунів Буковини – фальшивка”, 31 iulie 2015, <http://molbuk.ua>.
- LAZAREV, A., „Молдавская советская государственность ы бессарабский вопрос”, *Кишинев: Карта молдовеняскэ*, 1974.
- MARUSEAK, O. V., „Кримський трансфер 1954 р.: формально-юридичний аспект”, О. В. Марусяк, *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*, 11 aprilie 2016, disponibil pe <http://buk-visnyk.cv.ua>.
- MARUSEAK, O. V., „Онтогносеологический дуализм международно-правовой оценки крымских событий 2014 года”, *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*, № 1 (56)/2016, p. 29.
- MOROZOV, A., „Консервативная революция. Смысл Крыма”, *Общество*, 17 martie 2014.
- NĂSTASE, A., *Documente fundamentale ale dreptului internațional și al relațiilor internaționale*, vol. I, Editura Frailich R., București, Asociația Română pentru Educație Democratică, 1997.
- RANTZINGER, H.; Гольц, „Російська гібридна війна. Ведення війни поза правилами традиційної колективної оборони”, *XV Міжнародний тиждень у Києві „НАТО після Уельського саміту”*, Київ, 20-24 квітня 2015.
- РОМАНЕНКО, Ю., „Последний курс: цели Путина в контексте украинского кризиса”, *Хвиля*, 27 martie 2014.
- TURK, M., „Правові аспекти асиметричної та гібридної війни”, *XV Міжнародний тиждень у Києві „НАТО після Уельського саміту”*.
- ZANOZ, Nazarii, „Заноз Н. Агресія Росії в Криму: справжня ціль – газ?”, *Radio Svoboda*, 6 martie 2014, <http://www.radiosvoboda.org>.
- ZUBOV, A., „Это уже было”, *Ведомости*, 1 martie 2014, <http://www.vedomosti.ru>.
- Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, <http://zakon4.rada.gov.ua>.
- „Інвестори перемоги: хто найбільше допомагає ЗСУ. Ексклюзив”, *Obozrevatel*, 21 noiembrie 2022, <https://war.obozrevatel.com>.
- „Ноти протесту МЗС України”, № 610/22-123/1-615 та 414/22-120-354 від 28.03.2014 р., надіслані на адресу МЗС РФ, <https://www.google.com.ua>.
- „Конвенция «Определение агрессии»”, (Утверждено резолюцией 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1974 года), <http://www.un.org/ru>.

- 400 „Один из ключей к пониманию мотивов Путина”, Институт Горшенина, in *LB.ua*. Избранное для всех., 19 martie 2014, <http://lb.ua/news>.
- „Прагнення буковинських румунів до автономії”, *TVA*, 17 martie 2017, <http://tva.ua>.
- „Россия оккупировала Славянск, чтобы присвоить украинские месторождения сланцевого газа?”, in *Facenews*, 28 aprilie 2014, <http://www.facenews.ua>.
- „Справжня явка на референдумі в Криму становила 30-50% – документ”, *Gazeta Lviv*, 1 mai 20214, <http://www.gazeta.lviv.ua>.
- „Свідок розповів, як вдавав „угнетенного бесчинствами киевской власти румына” з „Асоціації румунів Буковини” і як „господа гэбэшники” кинули його на гроші”, *Buk News*, 15 septembrie 2015, <http://buknews.com.ua>.
- „Трехстороннее заявление Президентов России, США и Украины (Вместе с „Приложением к Трехстороннему заявлению...”)”, Принято в г. Москве, *Seiceas.ru*, 14.01.1994 г., <http://www.lawmix.ru>.
- Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про використання силами та засобами Чорноморського флоту Російської Федерації повітряного простору України та повітряного простору над акваторією Чорного моря, де відповідно до міжнародних угод відповідальність за безпеку польотів та організацію обслуговування повітряного руху покладена на Україну, <http://zakon4.rada.gov.ua>.
- Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, <http://zakon4.rada.gov.ua>.
- „В планах России присоединения Крыма не значилось, заявил Путин”, *Argumentii*, 10 aprilie 2014, , <http://argumentiru.com>.
- „«Заверения» США по Будапештскому меморандуму и Трехстороннее заявление”, *Live Internet*, от 14 января 1994 г., <http://www.liveinternet.ru>.

PARTEA A V-A

IMPLICAȚIILE
PSIHOLOGICE
ALE RĂZBOIULUI

Dimensiunea psihologică a războiului ruso-ucrainean.

Cazul refugiaților din Ucraina în Republica Moldova

Ruslana Grosu

Introducere

Dimensiunea socială a războaielor a fost analizată într-o serie de lucrări fundamentale ale autorilor A. Dal Lago & S. Palidda, M. E. Dugas și M. I. Handel¹, în studiile analitice complexe ale cercetătorilor S. Malešević, J. Gooch și V. Sharma² și chiar și în cadrul unor lecții publice ale profesorilor R. Sonntag și Ch. Hamner³.

-
1. Dal Lago, A.; Palidda, S., *Conflict, security and the reshaping of society: the civilization of war*, Taylor & Francis, 2010; DUGAS, Mari Elisa, „Between Georgia And Crimea: The Social Dimensions Of War For The Russian Military”, 2016, thesiscollection:336. <https://repository.wellesley.edu/object/ir644>, accesat la 04.10.2022; HANDEL, M. I., *Clausewitz and modern strategy*, Routledge, 2012.
 2. MALEŠEVIĆ, S., „The sociology of new wars? Assessing the causes and objectives of contemporary violent conflicts”, *International Political Sociology*, 2(2), (2008), 97-112; GOOCH, J., „Addition, Multiplication and Step-Function: The 'Arithmetic' of Military Revolution in Modern Times”, in *Democratic Societies and Their Armed Forces*, Routledge. 2013, 43-62; SHARMA, Vivek, „A social theory of war: Clausewitz and war reconsidered”, *Cambridge Review of International Affairs*, 28, 2014, 1-21. doi:10.1080/09557571.2013.872600.
 3. SONNTAG, Ralph, „*Social Dimensions of War*”, Lecture series since 18 October 2022. The lecture series directs attention to various dimensions of social life that are influenced by war situations. With contributions on War, Conflict and Communication – A Game-Theoretical Analysis of War and Peace. etc. Zoom-Link online: <https://tu-dresden.zoom.us/j/9914917945>. Meeting-ID: 991 491 7945, accesat la 18.10.2022;

Pentru dimensiunea psihologică, interesul cercetătorilor nu a fost atât de mare, cu excepția studiilor elaborate în anii '90, după Războiul din Golf, de către T. Workman¹, a celor referitoare la conflictul palestinian-israelian, sub coordonarea J. Kuriansky², și a războaielor din Irak și Afganistan, analizate de către R. Cesur, J. J. Sabia și E. Tekin³. Mai nou, A. Askerov (în 2017) a cercetat efectele Războiului din Siria și impactul său asupra copiilor⁴.

Abordând particularitățile conflictelor armate de generație nouă, de menționat ar fi că războiul nu mai este declarat altei părți doar pentru ocuparea și pentru controlul teritoriilor invadate, ci și cu scopul de a produce impact asupra minților și emoțiilor populației, iar consecințele lovesc cel mai dur asupra psihicului și sănătății mintale a civililor implicați direct sau indirect în conflagrații. Prin urmare, unii cercetători elucidează aspectul antropologic al crizelor umanitare, sub o optică complexă⁵.

Exemplul războiului hibrid este cel mai relevant pentru explicarea acestui fenomen, iar evoluțiile geopolitice și procesele sociale produse în Ucraina din anul 2014 și până în prezent confirmă că nivelul înalt al sănătății mintale și al responsabilității civice nu generează imunitate la agresiunea psihologică și, mai puțin, la violențele directe. Astfel, oamenii devin victimele agresiunii hibride, iar această stare subiectivă și conglomeratul de sarcini atribuit cetățenilor mai degrabă îi vor vulnerabiliza, transformându-i în elemente obediente în realizarea obiectivelor stabilite de inițiatorii războiului de acest tip. Războiul hibrid dintre Rusia și Ucraina nu este primul în istoria continentului european, elementele sale distinctive fiind lupta pentru afirmare pe arena politică regională și internațională, identificarea unor strategii de supraviețuire și dezvoltare într-o lume în schimbare profundă. Parcursul politic și dezvoltarea economică a fostelor republici

HAMNER, Christopher, „*Military History and Russia's War on Ukraine*”, An Online Speaker Series, September 12–November 28, 2022, George Mason University. https://www.youtube.com/watch?v=hsOYkG_GVdk, accesat la 28.11.2022.

1. WORKMAN, Thom, *The social origins of the Iran-Iraq war*, 1991. <https://yciss.info.yorku.ca/files/2012/06/WP05-Workman.pdf>, accesat la 08.10.2022.
2. KURIANSKY, Judy (ed.), *Terror in the Holy Land: Inside the Anguish of the Israeli-Palestinian Conflict*, Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group, Westport, Conn., 2006.
3. CESUR, R., SABIA, J. J., TEKIN, E., „The psychological costs of war: Military combat and mental health”, *Journal of Health Economics*, 32(1), 2013, 51–65. doi:10.1016/j.jhealeco.2012.09.001.
4. ASKEROV, A., „Effects of the Syrian civil war on children: Socio-psychological effects”, *Uluslararası Göç ve Çocuklar*, Transnational Press London, 2017, 159–164.
5. ROEPSTORFF, K., „Armed Conflicts and Humanitarian Crises: Insights from the Anthropology of War”, Heintze, H. J.; Thielbörger, P. (eds.), *International humanitarian action*, Springer, Cham., 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14454-2_16.

sovietice este unul diferit în ceea ce privește afirmarea rolului și a ponderii acestora la nivel subregional, regional, dar și internațional. Federația Rusă a devenit succesoarea de drept a URSS, atribuindu-și inclusiv gloria de pe urma războaielor, progresul în domeniul tehnico-științific pe filiera industriei militar-strategice, până chiar și rezultatele performanțelor sportive, iar aflarea sa în captivitatea stereotipurilor imperiale nu a făcut altceva decât să amplifice sindromul de grandoare a conducerii statului și a populației sale, manifestat foarte intens și cu regularitate. În mod special, subtipurile identificate ale „sindromului” și caracteristicile clinice ale sale se acutizează în timpul celebrării zilelor de 9 mai și 23 februarie, în zilele profesionale ale diferitor genuri de arme, cât și la alte date semnificative moștenite din perioada regimului totalitar.

O altă fostă republică sovietică – Ucraina – poate fi caracterizată prin manifestarea complexului de inferioritate sub aspect geopolitic, și nu doar, stare surprinsă de către decidenții politici ruși și destul de abil instrumentalizată de către Federația Rusă în vederea realizării intereselor sale în acest spațiu. Astfel, supunând prin diferite mijloace de constrângere întreaga elită politică ucraineană, Rusia a creat o serie de impedimente în atingerea obiectivelor de integrare a Ucrainei în structurile europeană și euroatlantică. Prin urmare, politica imperială rusă a transformat un stat cu o resursă deosebită – teritoriul și populația sa, alături de un potențial substanțial de tranzit – în una dintre cele mai sărace țări din Europa, fără perspectiva de a estima cu certitudine perioada când această situație se va schimba în bine și care sunt instrumentele eficiente pentru a o depăși.

Deși au existat unele voci care au făcut predicții despre o posibilă ocupație a întreg teritoriului Ucrainei de către Rusia¹, totuși unii lideri politici și o serie de experți internaționali și locali au adus argumente în acreditarea ideii că o posibilă absorbție a teritoriului ucrainean de către ruși, în sensul clasic al ocupării unui stat de către altul, nu este posibilă². Cu toate acestea, ocuparea s-a produs

1. MARPLES, David R., „Russia’s War Goals in Ukraine, *E-International Relations*, 21.04.2022, <https://www.e-ir.info/2022/04/21/russias-war-goals-in-ukraine/>, accesat la 10.09.2022.
2. „A Concept Map for thinking through the Other Consequences of the Russia-Ukraine Conflict”, <https://medium.com/open-source-futures/a-concept-map-for-thinking-through-the-other-consequences-of-the-russia-ukraine-conflict-3eb73c33caa7>, *Open Source Futures*, 26.02.2022, accesat la 18.09.2022; „Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 264 of the invasion”, *The Guardian*, 13.11.2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/14/russia-ukraine-war-at-a-glance-wh-at-we-know-on-day-265-of-the-invasion>, accesat la 15.11.2022; „Football helps ease national and religious antagonisms”, *Iris*, 18 juin 2012, Interview de Pascal Boniface-The Ukrainian Week, <https://www.iris-france.org/44773-football-helps-ease-national-and-religious-antagonisms/>, accesat la 12.11.2022.

prin anexarea a două noi regiuni Kherson și Zaporojie, situație pe larg dezbătută la nivel mondial și mediatizată de către cele mai cunoscute agenții internaționale și portaluri de știri, ca Bloomberg și Al Jazeera¹. În acest sens, s-a operat cu presupuziția că scopul ar fi realizarea unor transformări cruciale, dar nu și fatale pentru statalitatea Ucrainei (atât în plan intern, cât și extern), iar unii analiști politici și formatori de opinie susțineau că se lucrează în direcția transformării oficiale a Ucrainei într-un aliat obedient și consecvent al Rusiei. Unul dintre motivele invocate era posibilitatea ca Ucraina să devină, în detrimentul Rusiei, o alternativă reală în spațiul postsovietic în ceea ce privește influența politică și atragerea investițiilor, oferind condiții pentru creșterea economică și construirea unei societăți democratice.

Declanșarea războiului din 24 februarie 2022 a confirmat veridicitatea supozițiilor cu privire la pregătirea unei invazii totale a teritoriului ucrainean în timp record și instaurarea unui regim loial Federației Ruse și politicii sale imperiale, recurgându-se la principiul descurajării adversarului prin toate mijloacele posibile², atât a militarilor ucraineni, cât și a civililor, indiferent de etnie, limbă sau afinitățile geopolitice. De asemenea, acest război a determinat mai mulți cercetători³, analiști politici și experți în studii de război să propună unele scenarii de evoluție a conflictului.

Argument

Majoritatea studiilor științifice și rapoartelor analitice elaborate de la sfârșitul lunii februarie 2022 și până în prezent (noiembrie 2022), reflectă aspecte legate de războiul din Ucraina în sensul premiselor, cauzelor, posibilelor scenarii, consecințelor etc. În ceea ce privește populația Ucrainei, studiile se referă, în mare parte, la numărul persoanelor omorâte cu bestialitate, decedate, dispărute,

1. „Putin Says Annexation Is Forever, Defends Ukraine Land Grab”, *Bloomberg*, 30.09.2022, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-30/putin-poised-to-formalize-annexation-of-occupied-ukraine-regions>, accesat la 19.10.2022; „Russia to formally annex four occupied Ukrainian regions”, *Al Jazeera*, 29.09.2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/29/russia-to-formally-annex-four-occupied-ukrainian-regions>, accesat la 27.10.2022.
2. BAEV, Pavel, „*Russia's War in Ukraine. Misleading Doctrine, Misguided Strategy*”, French Institute of International Relations, 2022, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/baev_russia_war_ukraine_2022.pdf accesat la 26.11.2022.
3. BIN-NASHWAN, S.A., HASSAN, M.K., MUNEEZA, A., „Russia-Ukraine conflict: 2030 Agenda for SDGs hangs in the balance”, *International Journal of Ethics and Systems*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print, 2022, <https://doi.org/10.1108/IJOES-06-2022-0136>, accesat la 26.11.2022.

406 rănite, mutilate etc. și aproape deloc nu reflectă dimensiunea psiho-emoțională și nivelul de reziliență ale diferitor categorii de cetățeni și persoane străine aflate pe teritoriul Ucrainei de la declanșarea războiului. Acest vid empiric am considerat că ar putea fi completat cu o contribuție modestă în ceea ce privește reprezentativitatea eșantionului, în schimb una valoroasă sub aspect informațional, cu o încărcătură afectivă destul de ridicată, dar și ușor funebă pe anumite segmente.

Obiective

Studiul realizat conține o scurtă descriere a metodologiei cercetării, după care include interpretarea datelor empirice în vederea construirii unui tablou general al percepțiilor, emoțiilor, sentimentelor și al nivelului de reziliență ale persoanelor cu și fără cetățenia Ucrainei refugiate din calea războiului ruso-ucrainean și ajunse în Republica Moldova, fie pentru a rămâne, fie pentru a aștepta sfârșitul războiului, fie pentru a tranzita teritoriul în scopul de a ajunge la o altă destinație (România, Polonia, Cehia, Germania). De asemenea, am colectat date sociodemografice pentru a prezenta profilul psiho-social al acestui eșantion. În limbajul comun, aceste persoane sunt numite „refugiați”, însă atât Republica Moldova, cât și alte state spre care unele s-au îndreptat sau așteaptă să plece nu oferă un asemenea statut. În concluzie, au fost oferite răspunsuri la problema de cercetare, cu argumentarea necesității unor studii ulterioare asupra subiectului analizat.

Elemente de metodologie

Pentru realizarea studiului, am recurs la metoda sondajului, iar ca instrument de cercetare am fost aplicat chestionarul cu cinci secțiuni, conținând în total 102 itemi, dintre care: pentru dimensiunea sociodemografică – 22 de itemi; instrumentul „flexibilitatea psihologică” – 30 de itemi; instrumentul „Brief-cope” – 28 de itemi; chestionarul „Calitatea vieții” – 16 itemi; „Scala scurtă a rezilienței” – 6 itemi (rezultatele obținute la aplicarea scalelor psihometrice nu se regăsesc în acest studiu, deoarece scopul utilizării acestora urmărește un obiectiv suplimentar – obiectivul clinic).

Obiectivul studiului constă în identificarea percepțiilor, emoțiilor, sentimentelor, cognițiilor și nivelului de reziliență ale persoanelor cu și fără cetățenia Ucrainei, refugiate din calea războiului ruso-ucrainean și ajunse în Republica Moldova. Aplicarea chestionarelor s-a desfășurat în format *face to face*, cu păstrarea anonimatului respondenților.

Problema cercetării rezidă în identificarea modelelor perceptive valabile pentru persoanele refugiate cu privire la anumite stări psihologice, condiții, conjuncturi, dar și a unor factori care au impact, direct sau indirect, asupra stărilor afective, cognitive, atitudinale și comportamentale ale respondenților.

În realizarea studiului, am căutat răspunsuri la următoarele probleme:

- dacă starea psiho-emoțională a refugiaților este afectată de conflictul armat;
- dacă nivelul calității vieții refugiaților a fost afectat atât în plan material și profesional, cât și în planurile psihologic, relațional și social;
- dacă nivelul rezilienței participanților la studiu este unul înalt;
- dacă refugiații intenționează să rămână în Republica Moldova până la sfârșitul războiului și doresc să revină în Ucraina după terminarea acestuia;
- dacă majoritatea refugiaților a crezut că Ucraina ar fi putut fi atacată și invadată de armata Federației Ruse.

În studiu, am utilizat variabilele independente de gen, cu doi indicatori (femei și bărbați), de origine (urban și rural) și de vârstă. Răspunsurile au fost oferite în baza scalei Likert. Studiul a fost realizat în perioada 23 august – 13 octombrie 2022 în cadrul Centrului de Acordare a Asistenței Refugiaților de pe lângă Congresul Național al Ucrainenilor din Republica Moldova (CCNURM).

Cercetarea reprezintă un studiu pilot, deoarece presupune o analiză preliminară a rezultatelor, astfel încât să se obțină informații despre anumite fapte reale, stări psiho-emoționale, tendințe și direcții, ce se pliază pe obiectivele studiului. Unul dintre obiectivele cercetării este orientat spre verificarea validității instrumentului de cercetare elaborat, inclusiv asupra corectitudinii selectării întrebărilor, sferei problemei studiate, mesajelor și instrucțiunilor utilizate în instrumente. Din cauza unor factori precum abundența aplicării chestionarelor asupra refugiaților din partea unor ONG-uri, nivelul redus de încredere al unor instituții față de studiile empirice, așteptările fiind, de fapt, un ajutor real acordat acestei categorii, a naturii prea detaliate a studiului, care i-a făcut pe unii respondenți să retrăiască intensitatea unor emoții disfuncționale sau să activeze unele amintiri dureroase, dar și din cauza lipsei studiilor de bază a unor refugiați, grupul de respondenți din cadrul CCNURM a numărat doar 111 participanți. Eșantionarea a fost una nonaleatorie, respondenții fiind din rândurile refugiaților aflați la CCNURM.

În studiu urmăresc construirea unui profil al persoanelor refugiate din Ucraina în raport cu mai multe aspecte: datele sociodemografice, „flexibilitatea psihologică”, strategiile de *coping*, completat de scalele „calitatea vieții” și de cea a rezilienței (în variantă prescurtată).

Chiar dacă la realizarea studiului și-au exprimat acordul să participe 111 respondenți, din diverse motive numărul lor s-a redus la 99 de participanți, deoarece 12 chestionare au fost invalidate fie pentru faptul că nu au fost completați toți itemii (unele au fost abandonate la jumătate), fie pentru că respondenții nu au înțeles corect sarcina (din cauza unui ușor deficit de intelect sau a analfabetismului), fie din cauză că au completat itemii în mod aleatoriu. Prin urmare, au fost prelucrate datele furnizate de 99 de participanți.

Reprezentativitatea după sexe a respondenților arată că 4,6% sunt de gen masculin, iar 95,4% – de gen feminin. Structura eșantionului în funcție de sex este prezentată în figura 1.

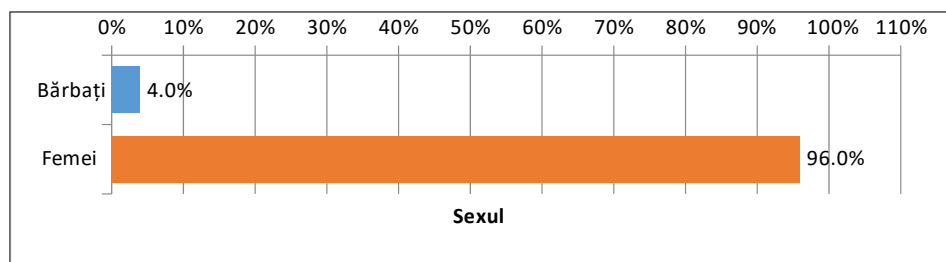

Figura 1. Structura eșantionului în funcție de sex

Vârsta respondenților variază de la 18 la 81 de ani, astfel: 15,1% includ vârsta de la 18 la 27,9 ani; 42,4% – vârsta cuprinsă între 28 și 37,8 ani; 21,2% – 37,9-47,7 ani; 11,1% – 47,8-57,6 ani; 5% – 57,7-67,5 ani; 4% – 67,5-74,4 ani; 1% – 74,5-81,1 ani. Structura eșantionului în funcție de vârstă este prezentată în figura 2.

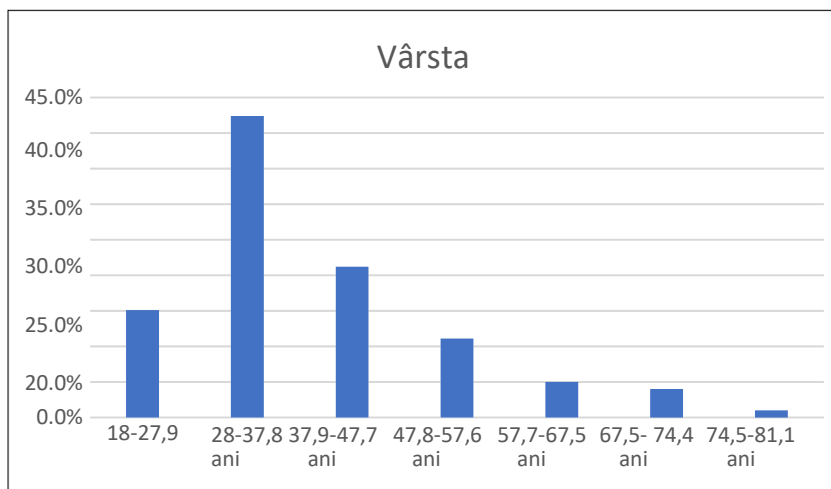

Figura 2. Vârsta respondenților

Respondenții vin preponderent din mediul urban (62,6%), atât din orașe mari, cum ar fi Nikolaev și Odessa, dar și din orașe mici, precum și din localități rurale (37,4%). Structura eșantionului în funcție de mediul de proveniență este prezentată în figura 3.

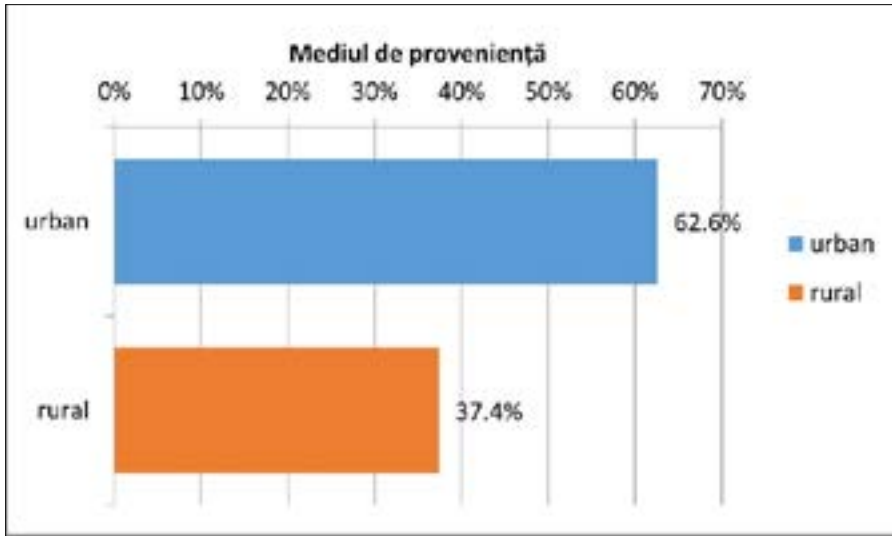

Figura 3. Mediul de proveniență

Majoritatea respondenților au ajuns pe teritoriul Republicii Moldova în luna septembrie (56,4%) și august 2022 (38,4%), deși există și persoane sosite chiar din primele zile și săptămâni ale războiului (4%), iar o femeie se află din luna iunie în CCNURM (1%). Datele sunt prezentate în figura 4.

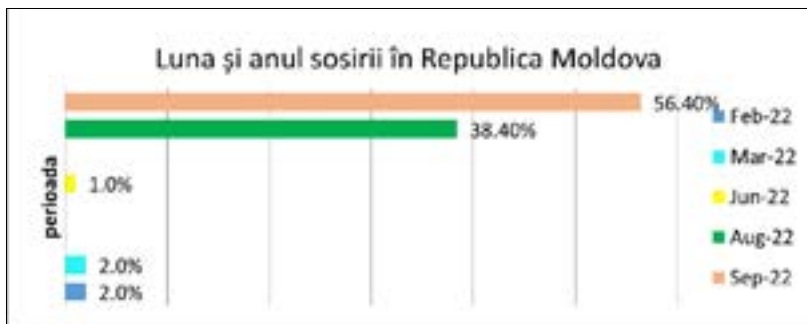

Figura 4. Luna și anul sosirii în Republica Moldova

Cu referire la statutul civil, ponderea respondenților căsătoriți constituie 51%, adică mai mult de jumătate, a celor divorțați – 19%, femeile care locuiesc

410 cu partenerul în uniune/parteneriat și văduvele au acumulat câte un procentaj egal cu 9%, iar femeile celibatate – 8%; cele separate și cele de la categoria altceva au acumulat câte 2%. Structura eșantionului în funcție de statutul marital este prezentată în figura 5.

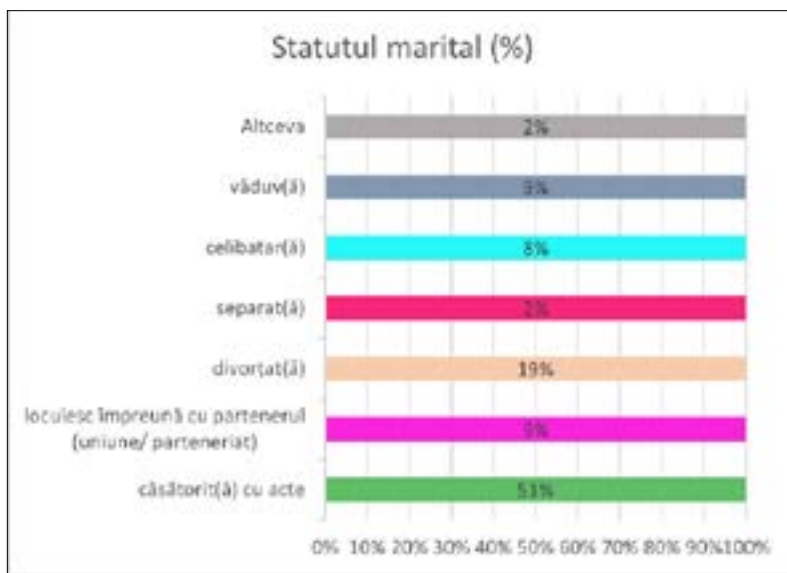

Figura 5. Statutul marital

Circa 70% de respondenți au copii, dintre care două treimi sunt minori, iar 31% de respondenți nu au copii. Structura eșantionului în funcție de prezența sau absența copiilor este prezentată în figura 6.

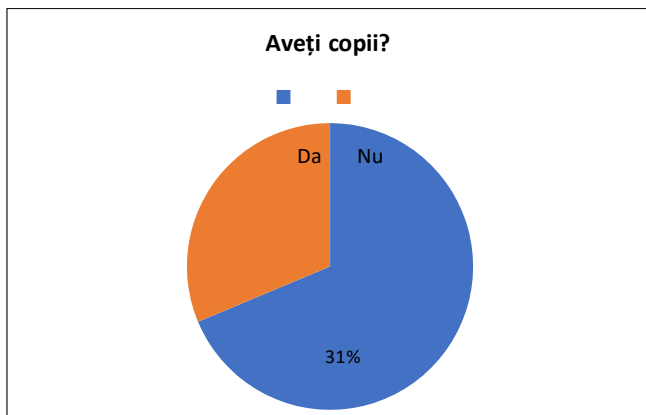

Figura 6. Copii

Am identificat că 46% din respondenți au câte 2 copii, 13% – un copil, aproape unul din cinci (18%) are 3 copii, iar la 9% din participanți numărul de copii este mai mare de 3. De asemenea, 13% fie nu au copii, fie nu au dorit să răspundă la această întrebare. Structura eșantionului în funcție de numărul de copii este prezentată în figura 7.

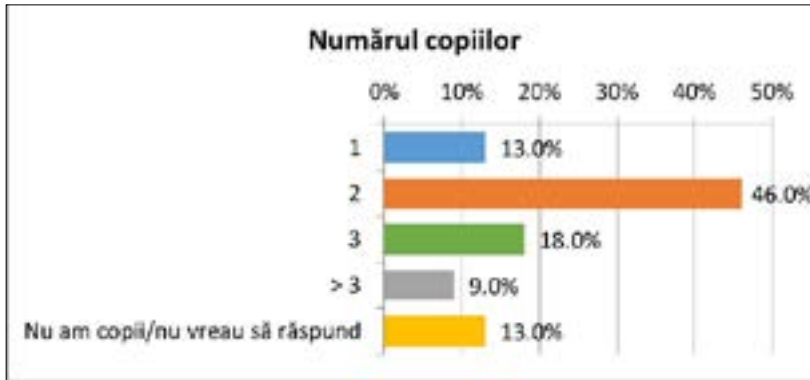

Figura 7. Numărul copiilor

Datele cu privire la faptul dacă copiii s-au refugiat cu părinții este prezentată în figura 8: 87% din respondenți ales un răspuns afirmativ, pe când 13% au răspuns cu „Nu”.

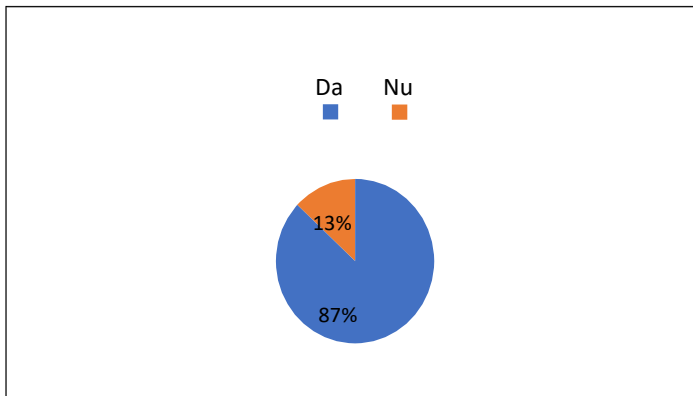

Figura 8. Dacă copiii s-au refugiat cu respondenții

De asemenea, studiul a făcut posibilă caracterizarea refugiaților în raport cu diverse aspecte ale profilului psihosocial. Pe baza analizei rezultatelor cercetării, se poate afirma că paleta ce reflectă nivelul educațional al respondenților a cuprins criterii între „fără studii” până la „studii de doctorat”, iar datele ilustrează următorul tablou: fără studii – 5%; școala primară / studii gimnaziale – 7%;

412 studii medii (11 clase) – 2%; absolvenți de liceu (12 clase) – 1%; studii profesionale – 5%; studii postliceale – 2%; studii de licență (ciclul I) 34%; studii de masterat (ciclul II) – 42%; doctorat – 1%. Astfel, cea mai înaltă pondere o constituie respondenții cu studii de masterat 42%, iar unul din trei participanți au studii de licență – 34%. Structura eșantionului în funcție de nivelul educațional este prezentată în figura 9.

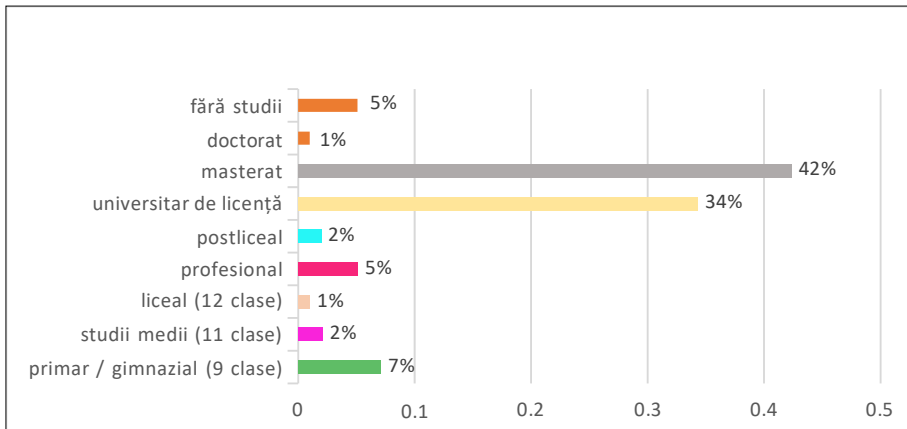

Figura 9. Nivelul educațional

Profilul psihosocial a fost evaluat și prin chestionarea cu privire la limbile vorbite de către respondenți, aceștia provenind dintr-o zonă care manifesta afinități geopolitice pentru Federația Rusă, în special înainte de război, unii dintre respondenți păstrându-le și după șase luni de lupte armate cu trupele invadatoare. Astfel, majoritatea absolută dintre respondenți vorbesc fluent limbile rusă (98%) și ucraineană (95%). Este cunoscut faptul că o parte din zona de sud a Ucrainei a fost populată de etnici români/moldoveni, iar limba română/moldovenească este vorbită de fiecare al șaptelea (14%). Cei din generația mai tânără cunosc și limbi de circulație internațională: engleză (43%), germană (22%), franceză (3%), iar 4% din respondenți au indicat că vorbesc limbile turcă (3%) și arabă (1%). Prin urmare, la categoria altele a fost indicată limba rromani. Profilul social al eșantionului în funcție de limbile vorbite este prezentată în figura 10.

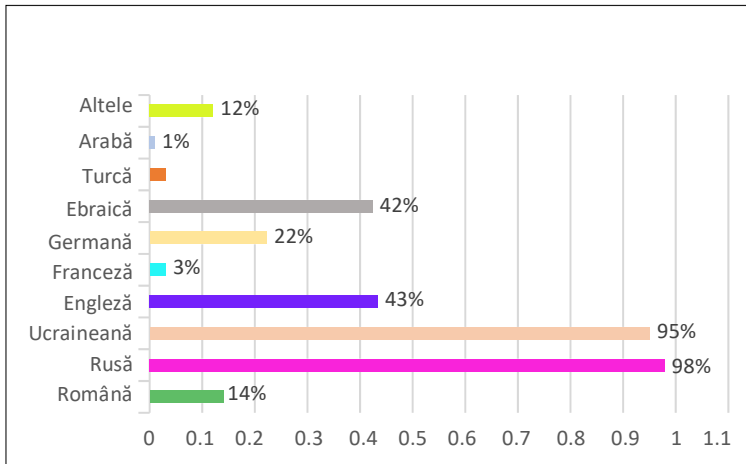

Figura 10. Limbile vorbite

Domeniul de specializare al respondenților este unul destul de variat: de la casnic la consilier juridic, de la frizer la contabil-șef sau director administrativ de companie.

Privitor la statutul lor, datele ilustrează următorul tablou: majoritatea absolută a participanților se afla în așteptarea statutului de protecție temporară/subsidiară – 96%, oferit fie de Germania, fie de Polonia (statutul pentru România nu a fost clarificat în momentul interviului); pentru „reîntregirea familiei” (2%) și „altele” (2%) au bifat 4% dintre respondenți. Structura eșantionului în funcție de statutul său în Republica Moldova la momentul aplicării sondajului este prezentată în figura 11.

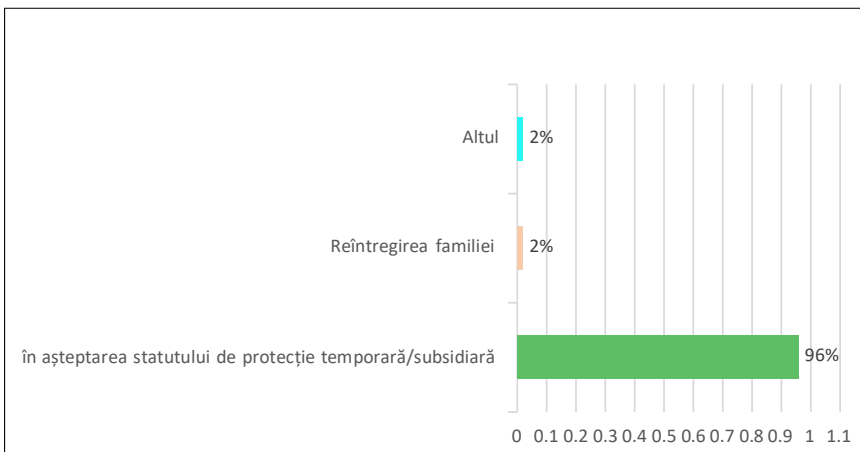

Figura 11. Statutul respondenților în Republica Moldova la momentul desfășurării sondajului

La întrebarea dacă respondenții au membri ai familiei decedați în război, 28% au dat un răspuns afirmativ, iar 72%, negativ.

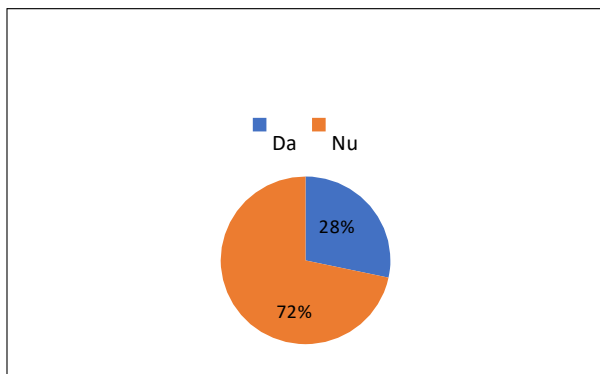

Figura 12. Rude decedate în războiul ruso-ucrainean

La întrebarea dacă au în plan să rămână în Republica Moldova, majoritatea absolută a respondenților (90%) a afirmat că nu intenționează să rămână în Republica Moldova, iar unul din zece afirmă că se gândește să o facă din varii motive (10%). Structura eșantionului în funcție de perspectiva de a pleca din/rămâne în Republica Moldova este prezentată în figura 13.

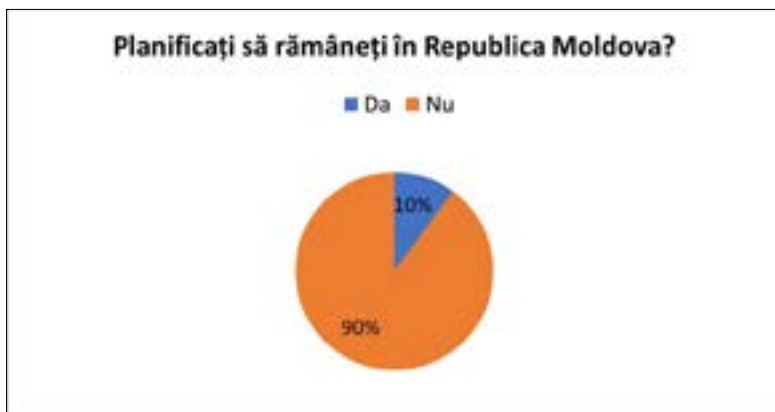

Figura 13. Perspectiva de a pleca din/de a rămâne în Republica Moldova

Posibilitatea de a părăsi teritoriul Republicii Moldova a fost văzută fie prin revenirea în Ucraina (60%), fie prin stabilirea în una din țările membre ale UE – (Germania, Polonia, Cehia, România) – 33%, fie prin stabilirea într-o țară non-UE (Israel, Turcia) – 4%; dar au existat și persoane care nu intenționează să părăsească Republica Moldova din motiv că nu au unde pleca (3%). Structura eșantionului în funcție de variantele posibile de a pleca din/rămâne în Republica Moldova este prezentată în figura 14.

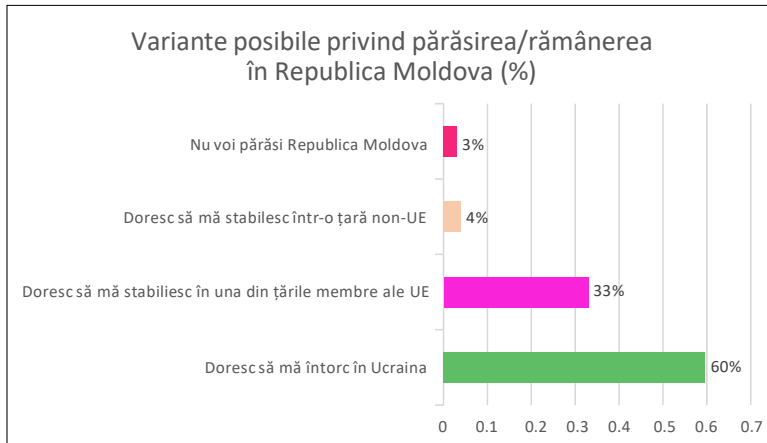

Figura 14. Variante privind plecarea din/alegerea de a rămâne în Republica Moldova

Printre cauzele enumerate, care i-ar constrânge pe respondenți să părăsească teritoriul Republicii Moldova, primează extinderea războiului și pe teritoriul Republicii Moldova sau sfârșitul acestuia.

La întrebarea dacă planifică să revină în Ucraina după terminarea războiului, doar o treime din respondenți au afirmat că o vor face (33%), celelalte 67% nu planifică să revină în țară, fie din cauza că își fac speranțe să se integreze în una din țările UE sau non-UE (37%), alții datorită pachetului social de care consideră că „trebuie” să beneficieze în alte state (10%), un număr mai mic – din motiv că sunt așteptați de membrii familiei în alte țări (12%) sau din cauza vârstei mai înaintate (5%), iar 3% nu sunt hotărâți. Structura eșantionului în funcție de perspectiva de a reveni în Ucraina după sfârșitul războiului este prezentată în figura 15.

Figura 15. Perspectiva de a reveni în Ucraina după sfârșitul războiului

La întrebarea dacă respondenții s-au așteptat la declanșarea unui război dintre Ucraina și Rusia, majoritatea dominantă (89%) au răspuns că nu și-au imaginat că un asemenea scenariu ar fi fost posibil vreodată; doar 4% se așteptau la un război ruso-ucrainean, iar 7% în general nu s-au preocupat de subiect. Răspunsurile privitor la probabilitatea unei agresiuni armate din partea Federației Ruse asupra teritoriului Ucrainei sunt prezentate în figura 16.

Figura 16. Probabilitatea unei agresiuni armate din partea Federației Ruse asupra teritoriului Ucrainei

Scala de măsurare a calității vieții (QOLS) elaborată de J.C. Flanagan în 1978 reprezintă una dintre cele mai utilizate evaluări, aplicată predominant în sectorul de sănătate. Aplicând această scală, autorul și-a propus să stabilească o definiție a „calității vieții” reieșind din diversitatea domeniilor vieții unei persoane. Inițial au fost 15 itemi, la care cercetătorii C.S. Burckhardt, S.L. Woods, A.A. Schultz și D.M. Ziebarth au adăugat un al șaisprezecelea element¹, care reflectă constructul „independență” sau capacitatea de a putea avea grijă de sine, după ce dovezile calitative au indicat că acest lucru era important pentru anumite subpopulații.

Respondenților le-au fost solicitate amintiri legate de diverse evenimente din viață, acestea deosebindu-se prin momente plăcute și, dimpotrivă, să-și amintească de cele mai neplăcute și teribile, ce le-au afectat percepțiile și au diminuat semnificativ calitatea vieții, printre care și războiul din calea căruia s-au refugiat în Republica Moldova.

1. BURCKHARDT, C. S., WOODS, S. L., SCHULTZ, A., ZIEBARTH, D. M., „Quality of life of adults with chronic illness: A psychometric study”, *Research in Nursing & Health*, 12(6), 1989, pp. 347-354. doi:10.1002/nur.4770120604.

Instrumentul *calitatea vieții* reprezintă un chestionar care evaluează nivelul perceput al calității vieții în patru domenii: sănătate fizică, sănătate mintală, relații sociale și mediu. La cei 16 itemi au fost oferite răspunsuri pe o scală de la 1 la 7, unde fiecare cifră are următoarea semnificație: 7 – încântat/ă (6 – satisfăcut/ă; 5 – în mare parte mulțumit/ă; 4 – mixt; 3 – în mare parte nemulțumit/ă; 2 – nefericit/ă) 1 – teribil. Răspunsurile pentru cele 16 domenii sunt prezentate mai jos.

Itemul 1 – *Confort material, casă, mâncare, siguranță materială*: 34,3% trăiesc un sentiment mixt; 26,3% sunt în mare parte nemulțumiți; 22,2% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 8,1% sunt persoanele care au întâmpinat dificultăți la acest capitol; 7,1% se simt nefericite și doar 2% sunt satisfăcute.

Itemul 2 – *Sănătate – apt fizic și viguros*: 44,4% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 19,2% trăiesc un sentiment mixt; 22,2% sunt satisfăcuți; 10,1% sunt în mare parte nemulțumiți; câte 2% au acumulat persoanele încântate de nivelul sănătății și cele cu probleme serioase pe această dimensiune.

Itemul 3 – *Relația cu părinții, frații și alte rude – comunicare, vizite, ajutor*: 52,2% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 24,2% sunt satisfăcuți; 14,1% trăiesc un sentiment mixt; 4% sunt încântați de relația cu cei apropiați; 5,1% sunt în mare parte nemulțumiți.

Itemul 4 – *Creșterea copilului/copiilor*: 41,4% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 18,2% trăiesc un sentiment mixt; 14,1% sunt satisfăcuți; 13,1% sunt încântați de creșterea copilului/copiilor; 7,1% sunt în mare parte nemulțumiți; 1% se consideră nefericiți, iar 5,1% întâmpină anumite dificultăți.

Itemul 5 – *Relația cu soțul/soția sau partenerul/partenera*: 38,4% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 17,2% trăiesc un sentiment mixt; 11,1% sunt încântați de relația cu partenerul/partenera; 10,1% sunt satisfăcuți; 5,1% sunt în mare parte nemulțumiți; 3% se consideră nefericiți și tocmai 15% au o relație teribilă cu soțul/soția sau partenerul/partenera.

Itemul 6 – *Relația cu prietenii apropiați*: 55,6% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 17% sunt satisfăcuți; 13,1% sunt încântați de relația cu prietenii apropiați; 9,1% trăiesc un sentiment mixt; 5,1% sunt în mare parte nemulțumiți.

Itemul 7 – *Ajutorul și încurajarea celorlalți, voluntariat, sfaturi*: 50,5% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 14,1% sunt satisfăcuți; 11,1% sunt încântați de ajutorul sau încurajarea altora; 16,2% trăiesc un sentiment mixt; 7,1% sunt în mare parte nemulțumiți; 1% se consideră nefericiți.

Itemul 8 – *Participatul la organizații și afaceri publice*: 44,4% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 3% sunt încântați; 26,3% trăiesc un sentiment mixt; 19,2% sunt satisfăcuți; 7,1% sunt în mare parte nemulțumiți; 3% se consideră nefericiți.

Itemul 9 – *Învățat – mersul la școală, îmbunătățirea cunoștințelor*: 44,4% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 29,3% sunt satisfăcuți; 15,2% trăiesc un sentiment mixt; 3% sunt în mare parte nemulțumiți; 2% se consideră nefericiți; un procentaj egal de 3% a fost acumulat pentru „încântat” și „teribil”.

Itemul 10 – *Înțelegerea de sine – cunoașterea limitelor și calităților*: 32,3% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 26,3% sunt încântați de nivelul înțelegerii de sine; 25,3% sunt satisfăcuți; 12,1% trăiesc un sentiment mixt; 4,1% sunt în mare parte nemulțumiți.

Itemul 11 – *Munca*: majoritatea (45,5%) dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 38,4% trăiesc un sentiment mixt; 9,1% dintre respondenți în mare parte sunt satisfăcuți; 5,1% sunt în mare parte nemulțumiți, 2% se consideră nefericiți.

Itemul 12 – *Creativitate*: majoritatea (45,5%) trăiesc un sentiment mixt; 30,3% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 15,2% sunt satisfăcuți; 7% sunt în mare parte nemulțumiți, 2% se consideră nefericiți.

Itemul 13 – *Viața socială – cunoașterea altor persoane, petreceri etc.*: 43,4% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 26,3% sunt satisfăcuți; 23,2% trăiesc un sentiment mixt; 6,1% sunt în mare parte nemulțumiți, 1% se consideră nefericiți.

Itemul 14 – *Citit, ascultare de muzică, distracție*: 56,6% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 23,2% sunt satisfăcuți; 12,1% trăiesc un sentiment mixt; 6,1% sunt în mare parte nemulțumiți, 1% se consideră nefericiți și tot 1% sunt încântați.

Itemul 15 – *Participarea la recreația activă*: 49,5% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți; 29,3% sunt satisfăcuți; 15,2% trăiesc un sentiment mixt; 5,1% sunt în mare parte nemulțumiți, 1% se consideră nefericiți.

Itemul 16 – *Independență, lucruri pe care le faceți pentru Dvs.*: 47,5% se consideră satisfăcuți, 34,3% în mare parte sunt mulțumiți de independența cu care pot trăi; 13,0% trăiesc un sentiment mixt, 4% sunt încântați, iar 1% consideră că parcurg o perioadă teribilă.

Scala prescurtată a rezilienței conține șase itemi, iar scorurile pentru acestea sunt următoarele:

Itemul 1 – *Tind să-mi revin repede după momentele grele prin care trec*: majoritatea (36,4%) au răspuns că sunt parțial de acord cu această afirmație; 22,2% – total de acord; 21,2% au exprimat un dezacord parțial; 12,1% s-au expus prin dezacord total; iar 8,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord cu o asemenea afirmație.

Itemul 2 – *Îmi este greu să fac față evenimentelor stresante*: majoritatea dintre respondenți (30,3%) au răspuns în egală măsură că sunt parțial de acord și în dezacord parțial cu această afirmație; 22,2% – total de acord; 10,1% s-au expus

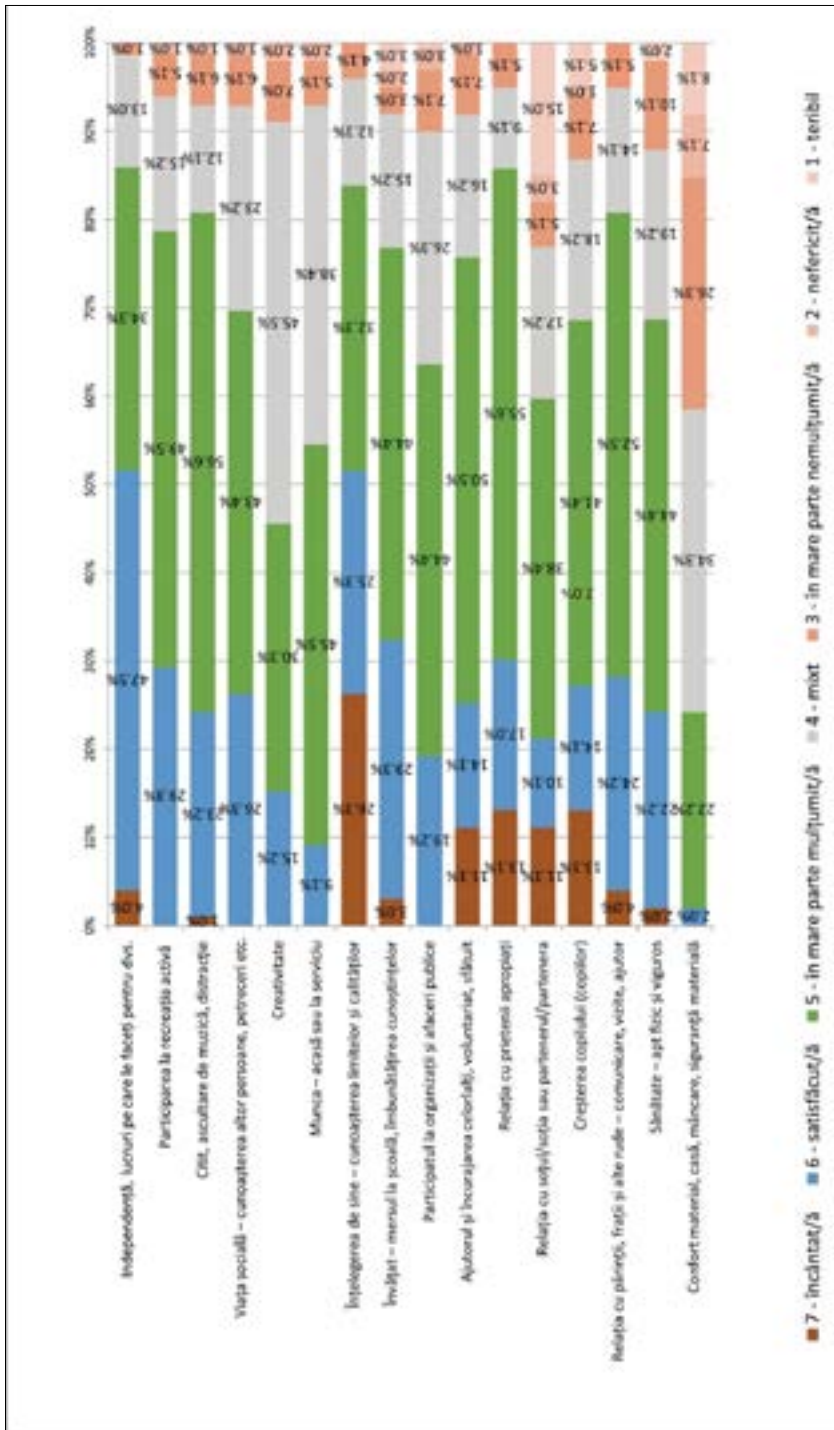

Figura 17. Rezultatele după aplicarea scalei Calitatea vieții

Figura 18. Rezultatele scalei prescurtate a măsurării nivelului de reziliență

prin dezacord total; 7,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord pentru afirmația respectivă.

Itemul 3 – *Trec ușor prin momente dificile*: majoritatea dintre respondenți (36,4%) au răspuns că sunt parțial de acord cu această afirmație; 25,3% s-au expus prin dezacord parțial; 16,2% – acord total; 15,2% – dezacord total; 7,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord pentru această afirmație.

Itemul 4 – *Nu-mi trebuie mult timp să-mi regăsesc echilibrul după un moment stresant*: majoritatea (26,3%) au răspuns că sunt parțial de acord; 23,2% s-au expus prin dezacord parțial; 18,2% – dezacord total; 16,2% – acord total; 16,2% nici acord, nici dezacord pentru afirmația dată.

Itemul 5 – *Îmi este greu să mă redrez atunci când mi se întâmplă ceva rău*: majoritatea (31,3%) au răspuns că sunt total de acord cu această afirmație; 27,3% – dezacord parțial; 23,2% – acord parțial; 7,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord pentru afirmația respectivă.

Itemul 6 – *Tind să am nevoie de mult timp pentru a trece peste impaturile din viața mea*: majoritatea dintre respondenți (28,3%) au răspuns în egală măsură că sunt parțial de acord și în dezacord parțial cu afirmația dată; 12,2% – total de acord; 13,1% – dezacord total; 9,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord pentru această afirmație.

Concluzii

Reprezentativitatea după sexe a respondenților este una în care numărul femeilor (95,4%) depășește foarte semnificativ cel al bărbaților (4,6%), din motive obiective, adică mobilizarea totală și interdicția de circulație pentru cetățenii ucraineni de gen masculin cu vârste cuprinse între 18 și 60 de ani, raportul fiind de 1:20.

Vârsta respondenților este cuprinsă între 18 și 81 de ani, peste 40% constituind respondenții între 28 și 37 ani, 21,2% – între 38 și 47 ani, 15,1% cei cu vârsta de la 18 la 28 de ani; 21,1% – cei cu vârstele între 48-57 ani, iar 10% – între 58 și 81 de ani. Respondenții provin preponderent din mediul urban (62,6%), iar din localități rurale (37,4%). Mai mult de jumătate din respondenți se află pe teritoriul Republicii Moldova din luna septembrie (56,4%) și august 2022 (38,4%), dar există și persoane sosite chiar din primele zile și săptămâni ale războiului (4%). Ponderea respondenților căsătoriți constituie mai mult de jumătate (51%), a celor divorțați – 19%, femeile care locuiesc în uniuni conjugale și vădulele numără 9%, iar celibatările – 8%. Aproape 70% de respondenți au copii, iar 31% de respondenți nu au copii: 87% din respondenți s-au refugiat împreună cu copiii.

Nivelul educațional este unul înalt: respondenții cu studii de masterat constituie 42%, iar unul din trei participanți au studii de licență – 34%; școala

primară/studii gimnaziale – 7%; studii profesionale – 5%; studii medii (11 clase) și studii postliceale au 4%; absolvenți de liceu (12 clase) constituie 1%, iar cei fără studii – 5%.

Majoritatea absolută dintre respondenți vorbesc fluent limbile rusă (98%) și ucraineană (95%); limba română/moldovenească este vorbită de 14%.

Respondenții cu vârsta cuprinsă între 18 și 56 de ani cunosc și limbi de circulație internațională: engleză (43%), germană (22%), franceză (3%), iar 4% – turca (3%) și araba (1%). La categoria „Altele” a fost indicată limba rromani.

Domeniul de specializare a respondenților este unul destul de variat: de la casnică la consilier juridic; de la frizer la contabil-șef sau director administrativ al companiei.

Majoritatea absolută a participanților se afla în așteptarea statutului de protecție temporară/subsidiară – 96%, oferit de Germania sau Polonia.

Respondenții care și-au pierdut rude apropiate în război constituie 28%.

Majoritatea absolută a respondenților (90%) nu intenționează să rămână în Republica Moldova, și unul din zece se gândește să o facă din varii motive (10%). 60% dintre respondenți doresc să revină în Ucraina, 33% intenționează să se stabilească în una din țările membre ale UE doar 4% au manifestat să se mute într-o țară non-UE, dar au existat și persoane care nu intenționează să părăsească Republica Moldova din motiv că nu au unde pleca (3%). Printre cauzele enumerate, care i-ar constrânge pe respondenți să părăsească teritoriul Republicii Moldova primează extinderea războiului și pe teritoriul Republicii Moldova sau sfârșitul acestuia.

Doar o treime din respondenți (33%) au afirmat cu certitudine că se vor întoarce în Ucraina după sfârșitul războiului, celelalte 67% nu planifică să revină în țară din varii motive, cele mai des enunțate fiind expectanțele de a se integra în una din țările UE sau non-UE (37%), alții datorită pachetului social de care consideră că „trebuie” să beneficieze în alte state (10%), un număr mai mic din motiv că sunt așteptați de membrii familiei în alte țări (12%) sau din cauza vârstei mai înaintate (5%), iar 3% nu sunt determinați.

La întrebarea dacă respondenții s-au așteptat la declanșarea unui război dintre Ucraina și Rusia, majoritatea calificată (89%) au răspuns că nu și-au imaginat că un asemenea scenariu ar fi fost posibil vreodată; doar 4% se așteptau la un război ruso-ucrainean, iar 7% în general nu s-au preocupat de subiect.

Rezultatele obținute la scala Calitatea vieții reflectă următorul tablou:

- majoritatea respondenților (75,8%) sunt în mare parte nemulțumiți, se consideră nefericiți sau întâmpină dificultăți în asigurarea *confortului și siguranței materiale, casei, produselor alimentare* etc.; doar a patra parte dintre respondenți (24,2%) în mare parte sunt mulțumiți și satisfăcuți de condițiile de trai oferite și asigurarea materială;

- 68,4% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți/satisfăcuți sau încântați de *nivelul sănătății fizice și mintale*, pe când 31,6% sunt în mare parte nemulțumiți, se consideră nefericiți sau se confruntă cu probleme în acest sens;
- 75,7% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, satisfăcuți sau încântați de *relația cu părinții, frații și alte rude*, alte 29,6% fie sunt în mare parte nemulțumiți, se consideră nefericiți sau au o relație teribilă cu cei apropiați;
- 68,6% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, satisfăcuți sau încântați de *creșterea copilului/copiilor*, iar alte 31,4% fie sunt în mare parte nemulțumiți, se consideră nefericiți sau întâmpină dificultăți în această sferă a vieții;
- 59,7% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, încântați sau satisfăcuți de *relația cu partenerul/partenera*, pe când 40,3% sunt în mare parte nemulțumiți, se consideră nefericiți sau au o relație teribilă cu soțul/soția sau partenerul/partenera;
- 75,7% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, satisfăcuți sau încântați de *relația cu prietenii apropiați*, iar 14,3% fie trăiesc un sentiment mixt, fie sunt în mare parte nemulțumiți;
- 75,7% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, satisfăcuți sau încântați de *ajutorul sau încurajarea altora și rezultatele activităților de voluntariat*, iar 24,3% trăiesc un sentiment mixt, sunt în mare parte nemulțumiți sau se consideră nefericiți;
- 63,7% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, satisfăcuți sau încântați de *participările în organizații și afaceri publice*, iar 36,3% trăiesc un sentiment mixt, sunt în mare parte nemulțumiți sau se consideră nefericiți;
- 76,7% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, satisfăcuți sau încântați de *nivelul dezvoltării intelectuale*, iar celelalte 23,3% trăiesc un sentiment mixt, sunt în mare parte nemulțumiți, se consideră nefericiți sau se simt „teribil” la acest capitol;
- 83,8% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, încântați sau satisfăcuți de *nivelul înțelegerii de sine*, iar 16,2% trăiesc un sentiment mixt sau sunt în mare parte nemulțumiți;
- 44,6% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți sau satisfăcuți de *sfera muncii*, iar celelalte 55,4% trăiesc un sentiment mixt, sunt în mare parte nemulțumiți sau se consideră nefericiți;
- 45,5% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți sau satisfăcuți în ceea ce privește *creativitatea și expresia personală*, iar mai mult de jumătate (55,5%) trăiesc un sentiment mixt, sunt în mare parte nemulțumiți sau consideră nefericiți;

- 69,7% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți sau satisfăcuți de *viața socială*, pe când 30,3% trăiesc un sentiment mixt, sunt în mare parte nemulțumiți sau se consideră nefericiți;
- 80,8% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți, satisfăcuți sau încântați în ceea ce privește *activitățile recreative pasive și observaționale*, iar 19,2% trăiesc un sentiment mixt, sunt în mare parte nemulțumiți sau se consideră nefericiți;
- 78,8% dintre respondenți în mare parte sunt mulțumiți sau satisfăcuți de *participarea la recreația activă*, iar 21,2% trăiesc un sentiment mixt, sunt în mare parte nemulțumiți sau se consideră nefericiți;
- 85,8% dintre respondenți se consideră satisfăcuți, în mare parte mulțumiți sau sunt încântați de *independența* cu care pot trăi: 14,2% trăiesc un sentiment mixt sau parcurg o perioadă teribilă.

În pofida faptului că respondenții provin dintr-o zonă de război, totuși rezultatele, în general, reflectă percepția unui nivel înalt al calității vieții, în special pe dimensiunile subiective – cea a independenței (85,2%) și a înțelegerii de sine (83,8%). Aceste rezultate demonstrează o tendință de reflectare asupra principiilor directe în viață, de maturitate, de creștere personală, de exprimare a capacității decizionale asupra cursului vieții, uneori cu implicarea experiențelor religioase sau spirituale, dar și perceperea și prețuirea vieții, precum și a condiției de a rămâne independent, de a putea avea grijă de sine și de cei apropiați, ceea ce este deosebit de relevant în rândul refugiaților.

Cele mai mici scoruri au fost înregistrate pe segmentul *confort și siguranță materială* (24,2%), iar cauzele sunt evidente, deoarece părăsirea, în condiții de război, a locuinței sau a țării, în general, creează sentimentul de nesiguranță chiar și în situațiile când aceste persoane sunt asigurate cu minimumul necesar.

Rezultatele după aplicarea *scalei prescurtate a rezilienței* reflectă următoarele:

- majoritatea (58,6%) au răspuns că sunt parțial sau total de acord cu afirmația că *tind să-și revină repede după momentele grele prin care trec*; 33,3% au exprimat un dezacord parțial sau total iar 8,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord cu o asemenea afirmație;
- majoritatea dintre respondenți (52,5%) au răspuns că sunt parțial sau total de acord cu afirmația că *le este greu să facă față evenimentelor stresante*; 40,4% s-au expus prin dezacord parțial sau total, iar 7,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord pentru afirmația respectivă;
- majoritatea dintre respondenți (52,6%) au răspuns că sunt parțial sau total de acord cu această afirmația că *„trec ușor prin momente dificile”*; 40,5% s-au pronunțat prin dezacord parțial sau total, iar 7,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord;

- pentru afirmația „*nu-mi trebuie mult timp să-mi regălesc echilibrul după un moment stresant*”: respondenții au acumulat un procentaj aproape egal – 42,5% au răspuns că sunt parțial sau total de acord, iar dezacordul parțial sau total și l-au exprimat 41,4%, pe când 16,2% nu au manifestat nici acord, nici dezacord pentru afirmația dată;
- majoritatea (54,5%) au răspuns că sunt total sau parțial de acord cu afirmația că „*le este greu să se redreseze, atunci când li se întâmplă ceva rău*”; 40,4% au exprimat dezacord parțial sau total, iar 7,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord pentru afirmația respectivă;
- majoritatea dintre respondenți (49,6%) au exprimat acordul total sau parțial cu afirmația că „*înd să aibă nevoie de mult timp pentru a trece peste impasurile din viață*”, 41,4% au răspuns prin dezacord parțial sau total, iar 9,1% nu au manifestat nici acord, nici dezacord.

Rezultatele reflectă un nivel mediu al rezilienței din cauza prevalenței profilurilor sensibile și insensibile ale refugiaților, cei cu profil rezistent fiind un eșantion nereprezentativ și s-au manifestat prin alegerea răspunsurilor neutre.

Bibliografie

- ASKEROV, A., „Effects of the Syrian civil war on children: Socio-psychological effects”, *Uluslararası Göç ve Çocuklar*, Transnational Press London, 2017, 159-164.
- BIN-NASHWAN, S. A., HASSAN, M. K., MUNEEZA, A. „Russia-Ukraine conflict: 2030 Agenda for SDGs hangs in the balance”, *International Journal of Ethics and Systems*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print, 2022.
- BURCKHARDT, C. S., WOODS, S. L., SCHULTZ, A. A., ZIEBARTH, D. M., „Quality of life of adults with chronic illness: A psychometric study”, *Research in Nursing & Health*, 12(6), 1989, pp. 347-354.
- CESUR, R., SABIA, J. J., TEKIN, E., „The psychological costs of war: Military combat and mental health”, *Journal of Health Economics*, 32(1), 2013, 51-65.
- DAL LAGO, A., PALIDDA, S., *Conflict, security and the reshaping of society: the civilization of war*, Taylor & Francis, 2010.
- GOOCH, J., „Addition, Multiplication and Step-Function: The Arithmetic of Military Revolution in Modern Times”, in *Democratic Societies and Their Armed Forces*, Routledge. 2013, 43-62.
- HANDEL, M. I., *Clausewitz and modern strategy*, Routledge, 2012.
- KURIANSKY, Judy (ed.), *Terror in the Holy Land: Inside the Anguish of the Israeli-Palestinian Conflict*, Praeger Publishers/Greenwood Publ. Group, Westport, Conn., 2006.
- MALEŠEVIĆ, S., „The sociology of new wars? Assessing the causes and objectives of contemporary violent conflicts”, *International Political Sociology*, 2(2), (2008), 97-112.

- 426 ROEPSTORFF, K., „Armed Conflicts and Humanitarian Crises: Insights from the Anthropology of War”, in Heintze, HJ., Thielbörger, P. (eds), *International humanitarian action*. Springer, Cham., 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14454-2_16.
SHARMA, Vivek, „A social theory of war: Clausewitz and war reconsidered”, *Cambridge Review of International Affairs*, 28, 2014, 1-21. doi:10.1080/0955757-1.2013.872600.

Resurse electronice

- „A Concept Map for thinking through the Other Consequences of the Russia-Ukraine Conflict”, *Open Source Futures*, 26.02.2022, <https://medium.com>.
„Football helps ease national and religious antagonisms”, 18 juin 2012, Interview de Pascal Boniface – The Ukrainian Week, <https://www.iris-france.org/44773-football-helps-ease-national-and-religious-antagonisms/>. (accesat la 12.11.2022).
„Putin Says Annexation Is Forever. Defends Ukraine Land Grab”, *Bloomberg*, 30.09.2022, <https://www.bloomberg.com>.
„Russia to formally annex four occupied Ukrainian regions”, *Al Jazeera*, 29.09.2022, <https://www.aljazeera.com>.
„Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 264 of the invasion”, *The Guardian*, 13.11.2022, <https://www.theguardian.com>.
BAEV, Pavel, „Russia’s War in Ukraine. Misleading Doctrine, Misguided Strategy”, French Institute of International Relations, 2022, <https://www.ifri.org>.
DUGAS, Mari Elisa, *Between Georgia And Crimea: The Social Dimensions Of War For The Russian Military*, 2016, this is collection: 336, <https://repository.wellesley.edu>.
HAMNER, Christopher, „Military History and Russia’s War on Ukraine”, *An Online Speaker Series*, September 12–November 28, 2022, George Mason University. <https://www.youtube.com>.
MARPLES, David R., „Russia’s War Goals in Ukraine”, *E-International Relations*, 21.04.2022, <https://www.e-ir.info>.
SONNTAG, Ralph, „Social Dimensions of War”, Lecture series since 18 October 2022. The lecture series directs attention to various dimensions of social life that are influenced by war situations. With contributions on War, Conflict and Communication – A Game-Theoretical Analysis of War and Peace. etc. Zoom-Link online: <https://tu-dresden.zoom.us>.
WORKMAN, Thom, *The social origins of the Iran-Iraq war*, 1991, <https://yciss.info.yorku.ca>.

PARTEA A VI-A

EFECTELE RĂZBOIULUI ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Efectul celei de-a doua agresiuni ruse împotriva Ucrainei asupra scenei politice românești

Cristian Preda

La sfârșitul lui 2021, nimic nu anunța în discursul partidelor de la noi schimbarea pe care o va aduce declanșarea unei noi agresiuni a Rusiei în Ucraina. Într-adevăr, după circa un an de la scrutinul legislativ și după cea mai lungă criză de guvern din istoria recentă, intrase în Palatul Victoria o nouă coaliție. Teama de instabilitate era principala grijă a tuturor, politicieni sau cetățeni. Era firesc să fie așa: în ultimii șase ani se succedaseră la putere șase prim-miniștri. Căutând să răstoarne această tendință, trei partide care aveau împreună două treimi din totalul mandatelor parlamentare – PSD, PNL și UDMR – au alcătuit o „mare coaliție”. Primele două au instituit ceea ce ele au numit „rotativa guvernamentală”, adică s-au pus de acord să împartă cei trei ani care le despărțeau de următorul scrutin în două perioade egale în care ar urma să dețină – mai întâi PNL, apoi PSD – poziția de prim-ministru.

Expresia folosită de noua coaliție trimitea – voit sau nevoit – la un aspect al politicii dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, când Regele deținea controlul asupra cabinetului și hotăra după bunul său plac când schimba un prim-ministru și cine îi lua locul. La trecut trimitea și numirea unui fost general în fruntea guvernului: într-adevăr, Nicolae Ciucă e primul militar care a ocupat fotoliul de premier după Nicolae Rădescu, ce guvernase în 1944-1945. Toate acestea vor căpăta un alt sens după 24 februarie 2022, când Vladimir Putin a declanșat al doilea atac asupra Ucrainei.

Ce anume s-a întâmplat în societatea noastră ca urmare a acestei agresiuni? Cum a afectat războiul scena politică românească și ce au făcut guvernul și partidele din el, nu doar la nivel retoric, ci și din punct de vedere al acțiunii politice? A schimbat războiul purtat pe teritoriul unei țări vecine opțiunile diplomației

române în privința Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene? Acestea sunt întrebările la care răspunde prezentul text¹.

Cum a reacționat societatea?

Patru au fost atitudinile semnificative născute la nivel social. Prima dintre ele a fost teama. E ceva natural ca un război să trezească frică. Aceasta a fost amplificată de mass-media. Încă din 24 februarie, televiziunile au prezentat agresiunea ca pe una produsă nu în vecinătatea țării, ci în imediata proximitate a fiecărui cetățean român². Cum televiziunile din România trăiesc de ani buni sub semnul *breaking news*, tratând orice fapt mărunț ca pe un lucru ieșit din comun, agresiunea Rusiei a deschis calea unei hiperbolizări care stârnea panică: dacă ți se spune că se trage la 100 de kilometri de sate locuite de români, nu ai cum să nu reacționezi emoțional. Difuzarea unor informații false despre iminența unei mobilizări a cetățenilor români, ca și speculațiile mediatice despre amenințările nucleare ale Kremlinului au sporit fricile³. Sprijinul opiniei publice pentru ucraineni nu a fost afectat. A fost, însă, afectată memoria. Așa se explică discursurile care au înfățișat războiul din 2022 ca primul conflict armat din vecinătatea României după trei sferturi de veac de pace: e dat astfel uitării nu doar războiul din fosta Iugoslavie, dar și primul episod al agresiunii rusești – cel din 2014. Românii nu sunt, însă, singurii europeni afectați de această amnezie.

A doua atitudine demnă de a fi reținută e solidaritatea. Încă din primele ore ale conflictului, frontierele României au fost trecute de refugiați, în marea lor majoritatea femei și copii. Prima a fost cea din nord-estul țării. Acolo au fost întâmpinați de cetățeni care nu au așteptat vreun semn de la autorități pentru a-i primi pe refugiați. Ceaiul cald oferit femeilor ucrainene ce treceau granița a

1. O parte dintre ideile exprimate în acest text au fost expuse în intervenția „La scène politique roumaine en 2022” în cadrul colocviului *La guerre en Ukraine. Regards depuis la frontière européenne*, organizat la Paris, între 17 și 19 octombrie 2022, de către École des Hautes Études en Sciences Sociales, în parteneriat cu mai multe universități din Europa Centrală și Orientală.
2. Expresia „război la granița României” s-a impus: v. de pildă Emilian Isăilă, „Opt luni de război la graniță. Cum îi mai ajută românii și România pe ucraineni”, *Spotmedia.ro*, 21.10.2022, <https://spotmedia.ro/stiri/opinii-si-analize/opt-luni-de-razboi-la-granita-cum-ii-mai-ajuta-romanii-si-romania-pe-ucraineni>, accesat pe 22 octombrie 2022.
3. Știrile despre amenințarea nucleară au ajuns până și în tabloidele cele mai vulgare: Eliza Popescu, „Vladimir Putin va folosi arma nucleară!? Doi generali ameircani rup tăcerea: «Greu de imaginat care ar fi ținta»”, *Cancan*, 11.09.2022, <https://www.cancan.ro/vladimir-putin-va-folosi-arma-nucleara-doi-generalii-ameircani-rup-tacerea-greu-de-imaginat-care-ar-fi-tinta-20685267>, accesat pe 22 octombrie 2022.

devenit simbolul acestei mobilizări spontane. Ea se petrecea în județe din România în care rata sărăciei este semnificativ mai mare decât în altele și, astfel, a schimbat percepția internă asupra Estului. Pe de altă parte, cum majoritatea zdrobitoare a refugiaților au văzut în România mai curând o țară de tranzit decât una în care să se așeze, numărul celor care au interacționat efectiv cu societatea a fost mic. Pe străzile Bucureștiului a început, însă, să se audă ucraineana. Atitudinea față de refugiații rămași în capitală sau în alte orașe ale României a fost prietenoasă¹. Unii s-au întrebat cum se face că în criza refugiaților din 2015 și 2016 s-a creat o isterie antimigrațiune, iar acum atitudinea cvasigenerală a fost rațională și moderată. Un răspuns grăbit a fost acela că în 2022 refugiații sunt creștini, în vreme ce cu 6-7 ani înainte era vorba despre musulmani. Diferența semnificativă e, totuși, alta: atitudinile intolerante de la mijlocul deceniului trecut s-au exprimat în absența refugiaților din Orientul Mijlociu, Africa sau Asia de sud, care au preferat atunci ruta Balcanilor de Vest, în vreme ce acum, când refugiații din Ucraina au ales să treacă prin România, populația – și, ulterior, autoritățile – s-au comportat la fel ca majoritatea celorlalți europeni care au avut de-a face cu străinii.

A treia reacție notabilă e militarizarea discursului public. Interesului pentru război i s-a răspuns făcând apel la militari. Aceștia, în general rezerviști, au fost chemați să explice desfășurarea operațiunilor militare și să evalueze riscurile extinderii lor. E semnificativă, în acest sens, reamenajarea studiourilor de televiziune: analiștii, dar și politicienii au fost înlocuiți cu generali în retragere. Partidele nu au amuțit complet, dar au fost mult mai puțin prezente în dezbaterea publică. Nu și atunci când acuzațiile privind plagiatul comis de premier au fost date publicității: în apărarea acestuia a fost folosit argumentul potrivit căruia o demisie de onoare ar fi inacceptabilă în condițiile desfășurării unui război în apropierea României. Războiul dizolvă etica academică și răspunderea politică.

Cea de-a patra atitudine e ura față de ruși. Este vorba despre o pasiune instalată de multă vreme în imaginarul politic românesc și care a căpătat forme diverse de-a lungul vremii: una e arderea Regulamentului Organic al generalului Kiseleff, alta e suspiciunea față de soviete în perioada interbelică și cu totul altceva este atitudinea anticomuniștilor din vremea când România era republică populară. În 2022, forma acestei pasiuni a fost lista neagră a amicilor lui Putin, alcătuită pornind de la o eboșă din vremea în care Alexandr Dughin era invitat

1. După trei luni de la pornirea războiului, un ziarist de la *Europa liberă* făcea bilanțul ajutorului acordat de societatea și de statul român: Ovidiu Cornea, „Un milion de refugiați ucraineni. Ce a făcut România pentru ei în cele trei luni de război”, *Europa liberă*, 21 mai 2022, <https://romania.europalibera.org/a/autoritati-refugiati-ucraina-1-milion/31855012.html>, accesat pe 12 octombrie 2022.

la București de către fostul premier Adrian Năstase¹. Ura prezentă nu e monolitică: unii îl detestă pe Putin fiindcă e autoritar, alții – fiindcă e războinic; unii o fac de pe poziții liberale, alții se revendică de la naționalism. Ce e cert e faptul că a doua agresiune în Ucraina tinde să pună semnul egalității între putiniști și ruși. Ceea ce explică reticența cu care a fost primită ideea de a acorda azil politic în România nu doar ucrainenilor, ci și rușilor care-l abandonează pe Putin și aleg exilul.

Cum s-au folosit partidele de război?

Partidele românești au fost surprinse de debutul acestei noi faze a războiului. Neavând relații consistente cu formațiunile-surori din țara vecină, ele nu cunosc nici societatea ucraineană, nici modul de acțiune al elitelor ei politice. De altfel, înainte de 24 februarie 2022, doar partidele fostului președinte Petro Poroșenko (Solidaritatea Europeană) și al fostei prim-ministre Iulia Timoșenko (Batkivișcina) aveau o afiliere la o familie europeană, și anume la Partidul Popular European. Formațiunea Slujitorul Poporului, creată de Volodimir Zelenski, a fost inclusă în rețeaua liberalilor europeni abia după debutul agresiunii din iarna trecută².

Ignorarea vecinilor a fost compensată printr-o raliere la pozițiile exprimate în cadrul politic european sau în cel militar nord-atlantic. Guvernul de la București s-a raliat tuturor sancțiunilor UE și a sprijinit toate deciziile militare ale NATO privitoare la Ucraina. Ceea ce distinge atitudinea României este discreția asupra sprijinului militar. Spre deosebire de polonezi ori baltici, francezi, germani sau americani, oficialii români au considerat că e mai bine să nu spună cum au ajutat în mod concret apărarea ucraineană în fața agresorului³. Ei s-au grăbit să

1. Un articol din vara lui 2022 relua povestea și lista: Alex Miclovan, „Cine sunt prietenii Rusiei din România. LISTA lui Dughin: de la Ion Iliescu și Adrian Năstase la Dan Puric și Vasile Ernu”, *Podul.ro*, 23 august 2022, <https://www.podul.ro/articol/18676/cine-sunt-prietenii-rusiei-din-romania-lista-lui-dughin-de-la-ion-iliescu-i-adrian-nstase-la-dan-puric-i-vasile-ernu>, accesat pe 12 octombrie 2022.
2. Pentru decizia ALDE, v. https://www.aldeparty.eu/alde_welcomes_zelenskyy_s_party_to_the_liberal_family, accesat pe 6 octombrie 2022.
3. Elocventă e, în acest sens, declarația președintelui din aprilie 2022: „Iohannis, întrebat ce armament a trimis România în Ucraina: «Nu cred că e bine să facem declarații publice lungi pe această temă» / Ce spune despre refuzul Ungariei de a permite tranzitul de arme spre Ucraina”, *HotNews.ro*, 12.04.2022, <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-25493936-video-iohannis-intrebat-armament-trimis-romania-ucraina-nu-cred-bine-facem-declaratii-publice-lungi-aceasta-tema-spune-despre-refuzul-ungariei-permite-tranzitul-arme-spre-ucraina.htm>, accesat pe 14 octombrie 2022.

anunțe, în schimb, că au facilitat transportul cerealelor ucrainene către restul lumii. Un ajutor prețios, în condițiile în care războiul pornit de Putin a blocat exporturile așteptate în diverse colțuri ale lumii.

Perfect solidare în atitudinea lor generală, partidele din arcu guvernamental s-au diferențiat prin modul în care au politizat războiul pentru uzul publicului. Național-liberalii au insistat, de pildă, asupra faptului că desemnarea premierului Ciucă în noiembrie 2021 a fost făcută întrucât partidul a anticipat criza pornită trei luni mai târziu¹. Nimeni nu sugerase așa ceva în momentul în care economistul Cîțu a fost înlocuit cu fostul șef al Statului-Major, așa că argumentul a putut deveni credibil doar în ochii celor care cred că politica e mai degrabă secret decât transparentă.

Social-democrații au preferat o atitudine ofensivă: în toamna anului 2022, deputații europeni aleși pe listele PSD au inițiat o rezoluție a Parlamentului de la Strasbourg care cerea ca România și Bulgaria să fie primite în Schengen alături de Croația, deja invitată să adere la 1 ianuarie 2023. Argumentul pesedist era următorul: solidaritatea noastră cu ceilalți europeni trebuie recunoscută și răsplătită prin ștergerea ultimei bariere în calea libertății de circulație. Obiecțiile venite din Olanda și care privesc – de ani buni – modul defectuos în care funcționează încă justiția au fost considerate semn de rea voință sau de interes comercial, urmând o argumentație pe cât de absurdă, pe atât de răspândită, potrivit căreia guvernul de la Haga ar bloca intrarea românilor în Schengen fiindcă s-ar teme de concurența pe care, în acest fel, portul Constanța ar face-o portului Rotterdam. Demersului inițiat de PSD i s-au raliat deputații din toate grupurile europene în care sunt afiliați și români². Al treilea partid al coaliției guvernamentale – UDMR – a subscris poziției definite de PSD și PNL, infirmând speculațiile celor care anunțau că maghiarii din România vor îmbrățișa

1. În toamna anului 2021, circulase o știre falsă potrivit căreia în România a fost numit în fruntea guvernului un general fiindcă Bucureștiul urma să declanșeze un război la Marea Neagră, alături de americani, știre denunțată ca fake news: Mădălin Necșuțu, „FAKE News: România vrea să instaleze un general impus de SUA pentru a porni un război în Ucraina și la Marea Neagră”, *Veridica.ro*, 27.10.2021, <https://www.veridica.ro/stiri-false/fake-news-romania-vrea-sa-instaleze-un-general-impus-de-sua-pentru-a-porni-un-razboi-in-ucraina-si-la-marea-neagra>, accesat 6 octombrie 2022.
2. Dezbaterea din Parlamentul European din toamna lui 2022 e rezumată în articolul Dorei Vulcan pentru ediția românească a *Europei libere*: „Amenințări și regrete la dezbateră PE despre admiterea României în Schengen”, *Europa liberă*, 5.10.2022, <https://romania.europalibera.org/a/amenințări-dramatisme-și-regrete-în-parlamentul-european-la-dezbateră-privind-aderarea-româniei-și-bulgariei-la-spațiul-schengen/32066943.html>, accesat pe 6 octombrie 2022.

punctul de vedere al lui Orban Viktor, care a încercat să fisureze solidaritatea europenilor.

Războiul a avut un efect devastator asupra percepției unuia dintre partidele de opoziție. E vorba despre Alianța pentru Unitatea Românilor. Naționaliștii din această formațiune ajunseseră, în perioada declanșării agresiunii, al doilea partid în sondaje. Au fost, însă, serios zdruncinați după 24 februarie 2022, întrucât publicul și-a adus aminte că, la negocierile pentru formarea guvernului, AUR propusese drept candidat la poziția de premier un politician care susținea teza putinistă care a justificat agresiunea, și anume că Ucraina ar fi un stat artificial¹. Scorul formațiunii s-a prăbușit. Liderii AUR nu au mai îndrăznit să afirme, cum o făcuseră în anii anteriori, că România ar trebui să primească de la Ucraina Bucovina. A făcut-o, însă, un fost ministru de Externe național-liberal, Andrei Marga, care a adăugat acestei revendicări teritoriale alte trei, la fel de stupefiante: Ungaria ar trebui să capete Transcarpatia, Polonia – Galiția, iar Rusia – Donbasul și Crimeea². Exagerările de acest fel nu au fost speculate de celelalte partide parlamentare de opoziție: atât USR, cât și cele două formațiuni noi născute în parlament, în jurul a doi foști premieri – Forța Liberală și Reper – au părut să fie pierdute între liniile frontului politic.

Spre deosebire de pandemia de COVID-19, criza declanșată de războiul purtat de Rusia împotriva Ucrainei nu a dat naștere vreunei mișcări politice noi sau unor mobilizări civice care să conteze în spațiul public.

A schimbat agresiunea rusă politica noastră externă și de apărare?

Ceea ce se petrece în Ucraina din februarie 2022 încoace nu avea cum să nu influențeze opțiunile de securitate ale Bucureștiului. Declanșarea acestei a doua faze a agresiunii ruse nu a fost anticipată sau, în orice caz, nu a fost menționată public de către decidenții români înainte de debutul ei efectiv. Nu a fost singurul

1. Politicianul în cauză se numește Călin Georgescu, iar declarația sa despre Ucraina e disponibilă la Daniel Toșa, „Călin Georgescu: «Ucraina este un stat inventat. Avem mai mult de câștigat dacă suntem cu Rusia»”, *Newsweek*, 7.02.2022, <https://newsweek.ro/actualitate/calin-georgescu-ucraina-este-un-stat-inventat-avem-mai-mult-de-castigat-daca-suntem-cu-rusia>, accesat pe 15 octombrie 2022.
2. Pentru opiniile lui Andrei Marga, v. „Andrei Marga susține dezmembrarea Ucrainei. Trebuie să cedeze teritoriile Rusiei, Ungariei, Poloniei și României”, *Spotmedia.ro*, 17.09.2022, <https://spotmedia.ro/stiri/politica/un-fost-ministru-roman-de-externe-sustine-impartirea-ucrainei-trebuie-sa-cedeze-teritoriile-rusiei-ungariei-poloniei-si-romaniei>, accesat pe 16 octombrie 2022.

eșec de anticipare: și alți europeni au neglijat semnalele trimise de Statele Unite privind iminența unei intervenții ruse, inclusiv întrucât au considerat că dacă Washingtonul se înșelase în privința efectelor retragerii din Afganistan în vara lui 2021, se înșela și în privința planurilor Moscovei¹. Ce e interesant, pe de altă parte, este faptul că la București au existat voci din sfera puterii care, după 24 februarie 2022, au sugerat că România a avertizat Occidentul privind pericolul rusesc în Est, dar nu a fost ascultată. Credibilitatea acestor voci e neînsemnată, mai ales dacă ținem seama că unele dintre ele sunt ale celor care, în 2007, participaseră la suspendarea președintelui Bănescu, între altele fiindcă acesta afirmase că Marea Neagră nu trebuie să devină „un lac rusesc”².

Dincolo de retorici politice, ceea ce contează sunt opțiunile efective. Prin reprezentanții săi, statul român a participat la definirea acțiunilor NATO în apărarea Ucrainei, chiar dacă – așa cum am menționat – discreția privind mijloacele a fost preferată asumării deschise a participării la sprijinul dat ucrainenilor. Mobilizarea NATO a avut un efect secundar important pentru percepția organizației în opinia publică de la noi. Într-adevăr, desfășurarea de trupe suplimentare, ca și a unor dispozitive sau echipamente de apărare pe teritoriul României provenite din țări membre ale UE, a condus la descoperirea dimensiunii europene a organizației. Chiar dacă eforturile militare ale unor aliați precum SUA sau Marea Britanie au fost – ca și-n alte ocazii – mult mai consistente decât ale altor membri ai NATO, mobilizarea unor soldați francezi, olandezi sau belgieni în bazele din țara noastră a conturat o imagine a NATO care nu este echivalentă cu „americani”³. E poate motivul pentru care MAE și Președinția au reacționat imediat și cu entuziasm la ideea ca NATO să primească în rândurile sale alți doi membri ai UE – Suedia și Finlanda –, o afiliere care va consolida europenizarea

1. Comparația era criticată de Armand Goșu într-un interviu pentru *Hotnews* din decembrie 2021: „Va fi sau nu va fi război?”, *Hotnews*, 28.12.2021, <https://www.hotnews.ro/stiri-opinii-25265902-sau-nu-razboi-interviu-armand-gosu.htm>, accesat pe 1 septembrie 2022.
2. Fostul lider al PSD Adrian Năstase a mers și mai departe în demersul de îngropare a trecutului, negând apropierea de Alexandr Dughin, gest reamintit în vara anului 2022: Alex Preda, „Cum își justifică Adrian Năstase relația cu Aleksandr Dughin, ideologul expansiunii teritoriale putiniste, a cărui fiică a fost asasinată în explozia unei mașini-capcană la Moscova”, *Defapt.ro*, 22.08.2022, <https://defapt.ro/adrian-nastase-neaga-prietenia-cu-dughin/?fbclid=IwAR3gRkCufMOjXpH6zHkfwTJs0QsmHfMKAoSc-qnz15j3rCV0wMnlm7DlvSik>, accesat pe 12 septembrie 2022.
3. Ediția română a *Euronews* evoca acest subiect în august 2022: „Tot mai multe trupe NATO în România. Peste 5.500 de militari străini, cantonați la noi în țară”, 23.08.2022, <https://www.euronews.ro/articole/tot-mai-multe-trupe-nato-in-romania-peste-5-500-de-militari-straini-cantonati-la>, accesat pe 16 octombrie 2022.

masivă a organizației, fiindcă ea va face ca din cele 27 de membre ale UE, doar 4 să rămână în afara NATO – Austria, Cipru, Irlanda și Malta.

Pe de altă parte, în România, organizația nord-atlantică a făcut și obiectul unei instrumentalizări în scopuri politicianiste. Cu toate că rolul său e minor, secretarul general adjunct al NATO, Mircea Geoană, a folosit ocazia războiului pentru a interveni în mass-media din țara de origine într-un mod care a fost considerat o foarte timpurie pre-campanie prezidențială¹. Fostul ministru de Externe și candidat învins la cursa pentru Cotroceni din 2009 nu a fost singurul care a folosit referința în scop egoist. Căci, simultan cu intervențiile sale publice insistente, au reapărut și zvonurile despre o eventuală numire a președintelui Klaus Iohannis ca succesor al lui Jens Stoltenberg în fruntea Organizației Tratatului Atlanticului de Nord în 2023².

Agresiunea rusă nu a avut drept efect neașteptat doar două noi candidaturi la NATO, ci și recunoașterea a două noi state drept candidate la Uniunea Europeană. Este vorba despre Ucraina și despre Republica Moldova. Candidatura acesteia din urmă este în mare măsură rezultatul diligențelor făcute de România imediat după ce președintele ucrainean Zelenski a solicitat acest statut pentru țara sa³. Georgia a făcut și ea o cerere similară, dar nu a primit deocamdată invitația. Succesul Moldovei trebuie să-i fi surprins în primul rând pe acei politicieni români care au încercat, în deceniul anterior, să lege candidatura celui de-al doilea stat românesc de candidaturile statelor din Balcanii de Vest la UE. Un demers care nu a avut succes. Ironia situației e că Bosnia și Herțegovina, care ceruseră în 2016 trecerea de la statutul de „potențial candidat” la cel de „candidat”, au primit unda verde la Comisia Europeană abia la câteva luni bune după ce Ucraina și Moldova obținuseră deja statutul de țări-candidate⁴.

1. Ziaristul Dan Tăpălagă a tratat subiectul într-un articol din iulie 2022: „Comitet de sprijin pentru candidatură lui Mircea Geoană la prezidențiale. Cine se ocupă de susținerea actualului secretar general adjunct al NATO”, *G4Media.ro*, 6.07.2022, <https://www.g4media.ro/surse-comitet-de-sprijin-pentru-candidatura-lui-mircea-geoana-la-prezidentiale-cine-se-ocupa-de-sustinerea-actualului-secretar-general-adjunct-al-nato.html>, accesat pe 16 octombrie 2022.
2. Presa a speculat în privința contracandidaților președintelui român: „Klaus Iohannis nu exclude posibilitatea de a ajunge șef la NATO”, *Digi24.ro*, 5.07.2022, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/klaus-iohannis-nu-exclude-posibilitatea-de-a-ajunge-sef-la-nato-2000807>, accesat pe 16 octombrie 2022.
3. Pentru poziția MAE, v. <https://www.mae.ro/node/58031>, accesat pe 1 septembrie 2022.
4. Decizia Comisiei Europene din octombrie 2022 este disponibilă la https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_6082, accesat pe 22 octombrie 2022.

În loc de concluzii

Comparată cu evoluțiile din alte țări central sau est-europene, scena politică românească a fost în mult mai mică măsură bulversată de război. Politica lui Putin în Ucraina a dizolvat solidaritatea grupului de la Vișegrad, care fusese deja pusă la grea încercare de strategiile adoptate în ultimul deceniu de Orbán Viktor în Ungaria, de Jarosław Kaczyński în Polonia, de Miloš Zeman și Andrej Babiš în Cehia, de Robert Fico, Peter Pellegrini, Igor Matović și Eduard Heger în Slovacia¹. Politica românească a fost, de fapt, mai previzibilă decât a celorlalte țări din regiune și, în acest sens, a folosit construirii consensului european. Dar doar sfârșitul războiului pornit de Rusia în Ucraina ne va arăta dacă acesta a fost un avantaj pe termen mediu, nu doar în primele luni de după 24 februarie 2022.

Bibliografie

- CORNEA, Ovidiu, „Un milion de refugiați ucraineni. Ce a făcut România pentru ei în cele trei luni de război”, *Europa liberă*, 21 mai 2022.
- GOSLING, Tim, „The War in Ukraine Undermines Orbán's Illiberal Project. By dividing the Visegrad Group, Russia's invasion gives Europe's mainstream an opportunity to fight back”, *Foreignpolicy.com*, 10.05.2022.
- GOȘU, Armand, „Va fi sau nu va fi război?”, *Hotnews*, 28.12.2021.
- ISĂILĂ, Emilian, „Opt luni de război la graniță. Cum îi mai ajută românii și România pe ucraineni”, *Spotmedia.ro*, 21.10.2022.
- MICLOVAN, Alex, „Cine sunt prietenii Rusiei din România. Lista lui Dughin: de la Ion Iliescu și Adrian Năstase la Dan Puric și Vasile Ernu”, *Podul.ro*, 23 august 2022.
- NECȘUȚU, Mădălin, „FAKE News: România vrea să instaleze un general impus de SUA pentru a porni un război în Ucraina și la Marea Neagră”, *Veridica.ro*, 27.10.2021.
- POPESCU, Eliza, „Vladimir Putin va folosi arma nucleară!? Doi generali ameircani rup tăcerea: «Greu de imaginat care ar fi ținta»”, *Cancan*, 11.09.2022.
- PREDA, Alex, „Cum își justifică Adrian Năstase relația cu Aleksandr Dughin, ideologul expansiunii teritoriale putiniste, a cărui fiică a fost asasinată în explozia unei mașini-capcană la Moscova”, *Defapt.ro*, 22.08.2022.

1. V. analiza lui Tim Gosling din mai 2022: „The War in Ukraine Undermines Orbán's Illiberal Project. By dividing the Visegrad Group, Russia's invasion gives Europe's mainstream an opportunity to fight back”, *Foreignpolicy.com*, 10.05.2022, <https://foreignpolicy.com/2022/05/10/ukraine-conflict-visegrad-group-orban-hungary-illiberal/>, accesat pe 10 octombrie 2022.

TAPALAGĂ, Dan, „Comitet de sprijin pentru candidatură lui Mircea Geoană la prezidențiale. Cine se ocupă de susținerea actualului secretar general adjunct al NATO”, *G4Media.ro*, 6.07.2022.

TOȘA, Daniel, „Călin Georgescu: «Ucraina este un stat inventat. Avem mai mult de câștigat dacă suntem cu Rusia»”, *Newsweek*, 7.02.2022.

VULCAN, Dora, „Amenințări și regrete la dezbateră PE despre admiterea României în Schengen”, *Europa liberă*, 5.10.2022.

„Andrei Marga susține dezmembrarea Ucrainei. Trebuie să cedeze teritoriile Rusiei, Ungariei, Poloniei și României”, *Spotmedia.ro*, 17.09.2022.

„Iohannis, întrebat ce armament a trimis România în Ucraina: «Nu cred că e bine să facem declarații publice lungi pe această temă» / Ce spune despre refuzul Ungariei de a permite tranzitul de arme spre Ucraina”, *HotNews.ro*, 12.04.2022.

„Klaus Iohannis nu exclude posibilitatea de a ajunge șef la NATO”, *Digi24.ro*, 5.07.2022.

„Tot mai multe trupe NATO în România. Peste 5.500 de militari străini, cantonați la noi în țară”, *Euronews*, 23.08.2022.

www.aldeparty.eu

www.ec.europa.eu

www.mae.ro

Războiul hibrid pentru colonizarea minților. Propaganda prorusă din România¹

Constantin Ilaș

„Pentru ruși, cuvintele
sunt mai importante decât realitatea.”
Marchizul Custine

Propaganda sau atacul la modernitatea politică

La fel ca mulți, nu am crezut că Putin și Rusia vor declanșa invazia și războiul din Ucraina. Judecata mea se întemeia, înainte de 24 februarie 2022, pe două aspecte: consideram că întreaga concentrare de trupe rusești în Belarus și în Rusia de la granițele cu Ucraina ar fi avut doar scopul de a crește instabilitatea militară și politică și de a induce panică și instabilitate pe piețele și bursele economice pentru mărirea prețurilor la gaze și hidrocarburi, principalele produse de export ale Rusiei; apoi, marea majoritate a populației Ucrainei era deja extrem de ostilă Rusiei și lui Putin începând cu Euromaidanul (noiembrie 2013 – 23 februarie 2014) și fuga lui Victor Yanukovici în Rusia, continuând cu ocuparea Crimeii și cu declanșarea războiului de secesiune din regiunile Donețk și Luhansk. Or, știm de la Machiavelli cât de dificil este să cucerești un teritoriu dacă nu poți colabora cu o populație care-ți este total ostilă. Așadar, nu credeam că Putin va risca să transforme fiecare cetățean al Ucrainei într-un potențial adversar, ceea ce s-a și petrecut, de altfel, fapt dovedit după invazie prin dârzenia cu care s-au apărat și au contraatacat ucrainenii. Acesta este și motivul pentru care consider că Rusia și Putin au pierdut deja războiul de la primul foc de armă tras și cu primul pas al cizmei rusești care a călcat pe teritoriul ucrainean.

1. Prezentul studiu este varianta adăugită a celui publicat sub același titlu în volumul apărut la Editura Institutul European în 2022.

Chiar și în cazul în care calculele și informațiile serviciilor secrete rusești s-ar fi dovedit corecte cu privire la faptul că trupele rusești vor fi primite cu flori iar invazia va fi doar o operațiune specială de decapitare a elitelor „corupte de occident” ale Ucrainei, ostilitatea generală a ucrainenilor ar fi făcut extrem de dificil de controlat teritoriul ucrainean odată cucerit. Și, după cum s-a văzut ulterior din desfășurarea ostilităților, singura posibilitate rămasă armatei ruse a fost să distrugă complet orașele, să alunge populația sau să-i deporteze pe toți cei care au refuzat să se refugieze.

Paranoia și atacurile lui Putin cu privire la hegemonia SUA și influența occidentală în Ucraina au o cauză precisă, confirmată de altfel și de discursul lui Putin la summitul de la Valdai: teama elitelor politice, economice și militare ale Rusiei față de o democratizare reală care ar da opiniei publice și cetățenilor o influență reală asupra vieții politice și guvernării care, cel mai probabil, ar veni, pentru Putin și elita-camarilă care-l susține, și cu riscul de fi eliminați din pozițiile de putere în care se vor eternizați. Acesta este, cred, motivul pentru care propaganda rusă insistă pe temele suveranismului, multipolarismului și modelelor alternative de democrație concomitent cu discreditarea și compromiterea instituțiilor și elitelor politice aparținând Occidentului liberal și democratic drept dictatoriale, arbitrare, decadente, degenerate sau ca având o agendă agresiv-progresistă împotriva tradițiilor creștine și familiei tradiționale. Așa se explică și eliminarea fizică a criticilor și opozanților regimului autocrat al lui Putin, etichetați de propagandă drept trădători vânduți Occidentului – Anna Politkovskaya, Litvinenko, Boris Nemțov – ori încarcerarea lui Navalnii, precum și legile antidefăimare.

În regimurile politice autoritare sau dictatoriale precum cel din Rusia, China și Coreea de Nord, în care cetățenii n-ar avea vreun motiv real de încredere în guvernanți și guvernare, propaganda¹ are rolul de a forța consensul, de a realiza prin narațiuni o coagulare minimă a cetățenilor și de a asigura formarea unei opinii publice în favoarea elitei conducătoare pentru ca, astfel, regimul politic dictatorial să-și întărească legitimitatea. În același timp, propaganda stigmatizează, discreditează și-i vrea compromiși public pe toți cei care se opun sau s-ar putea opune, critică sau ar putea să critice regimul autoritar-dictatorial.

1. Într-un articol din noiembrie 2022, jurnalistul rus Andrei Kolesnikov afirmă că ar fi vorba nu numai despre propagandă, ci chiar de o adevărată ideologie putinistă, instituită ca politică de stat prin decretul prezidențial al lui Putin despre „valorile spirituale și morale tradiționale”, pe care Kolesnikov o numește ironic – cu referință la ideologia științifică a marxism-leninismului, materialismul dialectic și istoric – Putinism Științific, al cărui titlu oficial este „Fundamentele Statului Rus”. „*Scientific Putinism: Shaping Official Ideology in Russia*”, *Carnegie Endowment for Internationale Peace*, 21.11.2022, <https://carnegieendowment.org/politika/88451>, accesat la 24.11.22.

Cel mai adesea se uită că propaganda reprezintă și un instrument al exercitării puterii, un mijloc de dominare și control, un mijloc de aservire și de subjugare pus în slujba menținerii puterii sau la putere, sau a hegemoniei. Atunci când propaganda se exercită împotriva regimurilor politice democratic liberale, invocând tocmai dreptul la liberă exprimare, ea pervertește și denaturează principalele funcții ale comunicării – informarea corectă, neutră, onestă, imparțială și obiectivă a cetățenilor –, distorsionează dezbaterile și discuțiile publice împiedicând formarea naturală, firească a priorităților reale ale agendei opiniei publice. Voi repeta aceasta până la sașietate: propaganda rusă atacă, pervertește și distorsionează însuși fundamentul regimurilor democratice: consimțământul și consensul public al cetățenilor ca origine și sursă a legitimității exercitării puterii și a guvernării. În acest fel, este subminată însăși modernitatea politică pentru care sunt esențiale supremația legii și a statului de drept precum și controlul cetățenilor asupra guvernării.

De altfel, aceasta este și tema principală pe care o voi urmări în studiul de față: atacul pe care-l desfășoară propaganda rusă la adresa instituțiilor și a elitei democratice occidentale, liniile de atac, vectorii propagatori ai mesajelor precum și canalele lor de comunicare.

Cred că, prin natura lor, instituțiile social-politice sunt *constructe tradițional istorice*. De ce constructe? Pentru că în viața oricărei societăți apar mereu noi activități¹ care, deși nu existau înainte, pot afecta și modela viața oamenilor, societatea în totalitatea sa și care, de aceea, necesită reglementare pentru a se desfășura fără daune. De ce sunt tradițional-istorice? Durkheim ne spune că instituțiile (faptele sociale) au un caracter obiectiv și constrângător, adică depășesc voința individuală dar nu sunt naturale în sensul în care spunem despre uragan sau cutremur că sunt forțe ale naturii. Viabilitatea instituțiilor, funcționalitatea lor se verifică prin punerea lor în practica vieții societății și prin ajustarea lor constantă prin reforme, adică prin eliminarea erorilor, prin optimizarea lor care nu se poate realiza altfel decât prin experiență istorică îndelungată. În mod analog, democrația liberală și instituțiile sale reprezintă forme de organizare politică ale căror viabilitate și funcționalitate se verifică printr-un „plebiscit cotidian”, înțelegând prin această expresie faptul că interacțiunea permanentă a fiecărui cetățean cu oricare din instituțiile statului democratic liberal este o legitimare a instituțiilor atât timp cât nu se soldează cu o negare sau cu o respingere

1. De exemplu, apariția internetului și a social-media, a fotbalului sau inventarea și dezvoltarea la scară globală a avioanelor și automobilelor. Acestea din urmă, de exemplu, au generat o revoluție social-economică: nevoia de șosele, de constructori, de cercetare, a modificat transportul mărfurilor, nevoia de șoferi, nevoia de școli de șoferi, fraudele cu permise de conducere etc., iar toate aceste activități au avut nevoie de reglementare, de legislație, de instituții.

radicală a lor. În mod evident, încrederea cetățenilor în capacitatea instituțiilor de a rezolva situațiile problematice este esențială și se câștigă sau se pierde clipă de clipă. Or, în opinia mea, discreditarea și compromiterea instituțiilor și elitelor legitime precum și a încrederii cetățenilor în instituțiile democrației liberale și ale statului de drept reprezintă principalul scop și ținta predilectă a propagandei ruse.

Pentru a nu ne lăsa amăgiți, bulversați sau induși în confuzie de discursurile propagandistice, avem nevoie de o judecată clară și fermă drept criteriu de identificare, de analiză și de critică. Această judecată are trei aspecte care cred că sunt de natura evidenței și precizează contextul general în care plasăm discuția, și anume războiul:

1. Rusia este statul agresor, a invadat Ucraina cu scopul de a o cuceri și de a o anexa teritorial sau cel puțin de a instala un guvern marionetă prorus;
2. Rusia trebuie oprită, învinsă și expulzată de pe teritoriul Ucrainei, pentru că altfel, conform tacticii „salamului”, adică felie cu felie, s-ar simți încurajată și legitimată să atace, nu numai alte regiuni ale Ucrainei, ci și alte teritorii pe care pretinde că le-a pierdut prin dezintegrarea URSS și eventual să-și redobândească influența asupra țărilor cărora le-a fost hegemon în timpul Războiului Rece;
3. nu trebuie să uităm nicio clipă că pentru ruși, pentru elita rusă și pentru Putin nu contează niciun angajament, înțelegere, acord sau tratat semnat, întrucât singurul „argument” de care țin cont cu adevărat este cel al forței armate brute.

De aceea, consider că propagandiștii (persoane, publicații sau portaluri) sunt mai periculoși decât soldații: soldatul rus este expresia directă, nemijlocită a invaziei și agresiunii, a forței și violenței; propagandistul încearcă să justifice pentru opinia publică invazia și agresiunea, forța și violența ca fiind demne de a fi acceptate, ca fiind normale și legitime¹. Indiferent de motivul pentru care o fac (convingere, necunoaștere, interes etc.), cu sau fără intenție, aceștia au transformat mass-media tradițională și rețelele de socializare în arme care nu trag însă cu gloanțe, tunuri, tancuri, obuziere și rachete, ci cu cuvinte-cheie, cu scenarii și interpretări alternative, relativizante, concurente sau contrare și contradictorii sau cu narațiuni alternative. Iscușința propagandei ruse constă în faptul

1. „Televiziunea rusă ajunge să tolereze chiar și veritabile incitări la omor. Astfel, scriitorul Prohanov estima într-un program (pe 4 aprilie 2014) că Rusia ar putea sacrifica cel puțin treizeci de milioane de vieți pentru a «stârpi răul cosmic al Maidanului» (adică al revoluției ucrainene)”, notează Françoise Thom în *Putin și Putinismul*, trad. Adina Arvatu, Humanitas, București, 2020, pp. 130-131. A se vedea și <https://bogdanduca.org/2022/03/15/crestinul-si-razboiul/>, <https://bogdanduca.org/2022/03/25/crestinul-razboiul-si-ipocrizia/>.

442 că preia informații publice și știri reale pe care le integrează în anumite tipuri de scenarii alternative și narațiuni mai ample care schimbă complet sensul informațiilor. Un exemplu-școală: imaginile cu cadavrele civililor ucraineni uciși de soldații ruși lăsate pe străzi la Bucea și Irpin au fost răstălmăcite și interpretate de propaganda rusă ca fiind o înscenare a serviciilor secrete ale Ucrainei pentru a discredita și compromite armata rusă. Cu alte cuvinte, aceleași imagini au primit, din cauza declarațiilor oficialilor ruși, două explicații și în acest mod s-a indus ideea că ar exista două interpretări concurente asupra aceluiași fapt, relativizând informația adevărată dată de autoritățile ucrainene și inducând confuzie și îndoieli, disuadând opinia publică. Reamintim aici în același sens și prezentarea propagandistică a sabotării gazoductului Nord-Stream.

Despre structura narativă generică a discursurilor propagandistice¹

Conform lui Carl Schmitt, dihotomia *prieten-dușman* este esența sau natura care subîntinde, determină și constituie întregul domeniu al politicului. În opinia mea, această distincție poate fi folosită drept criteriu de identificare și analiză a discursurilor propagandistice. De asemenea, Andrei Kolesnikov afirmă că dihotomia *prieten-dușman*, *noi-ei*, este totodată și un mijloc de autoidentificare, o tehnică de persuasiune, dar și o tehnologie politică:

Divizarea în „noi” și „ei” nu oferă doar un marker pentru autoidentificare, ci servește la convingerea publicului că există o majoritate de la care nu ar trebui să se abată. În acest sens, „noi” este în același timp o tehnologie politică, publicul țintă al acestei tehnologii și un construct ideologic².

Eu cred că reprezintă și este, totuși, chiar ceva mai mult decât o tehnologie politică, o tehnică de propagandă și un construct ideologic, fiind desigur câte ceva din toate acestea.

1. Pentru această secțiune am folosit Ryan Chapman, *Populism, explained simply*, 28.09.2021, https://www.youtube.com/watch?v=Bd_326sVloI, Sergiu Mișcoiu, *Ce este populismul?*, 11.03.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=MrWBIMfQyS0>, și Sorin Bocancea, interviu pe *DCNews*, 12.07.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=CXOx0Fgf26c>. Autorii citați aici vorbesc în special despre populism ca tehnică sau ca mijloc de propagandă.
2. Andrei Kolesnikov, *op.cit.* Menționez că am folosit traducerea jurnalistului Marco Badea într-o postare Facebook, 23.11.2022, disponibilă la <https://www.facebook.com/marco.badea/posts/pfbid02M7XY5XgA7kTXE1d48HNX14i3i9nUhx2zA-2FvLJHiFG4U2pjNYapbDUrcCP9WSW17l>, accesat 24.11.22.

Deși nu pot demonstra aici, cred că dihotomia este nu numai instrument de analiză, ci chiar o veritabilă structură narativă necesară, prezentă și activă în orice discurs propagandistic. Îndrăznesc să cred că niciun discurs propagandistic nu poate funcționa altfel. În plus, structura narativă mai cuprinde, pe lângă dihotomia *prieten-dușman*, și practica unui *șovinism moral*, care instituie o falsă ierarhie morală, precum și practicarea constantă a unei *hermeneutici a suspiciunii* prin care sunt proiectate, externalizate vinovățiile și responsabilitățile, atribuite, firește, dușmanului care conspiră amenințător și mascat în spatele și la adăpostul a tot ceea ce ni se prezintă ca adevăr¹. Or, această structură narativă și practică discursivă de identificare a unui dușman – moral inferior, dar puternic și perfid, care amenință și este responsabil de tot ceea ce este mai rău și mai periculos pentru un „noi”, pentru „prieteni” – constituie un veritabil algoritm, o dialectică, o mecanică discursivă și o grilă care „decriptează”, integrează și interpretează, de fapt, manipulând și distorsionând fiecare informație și orice eveniment care apare pe agenda opiniei publice. Dacă, spre exemplu, știrea este despre creșterea inflației care afectează populația scăzând puterea de cumpărare a banilor, discursul propagandistic identifică drept responsabili elitele politice occidentale incapabile să gestioneze situația economică sau companiile energetice care vor să-și mărească în mod ilegal profiturile sau furnizorii intermediari de energie care măresc nejustificat prețurile, dar *niciodată* Rusia și Putin sau instabilitatea militară, politică și economică provocată de invazia rusă a Ucrainei, care a dus la scăderea globală a producției de energie și, inevitabil, la scăderea ofertei de pe piața energetică și implicit la creșterea prețurilor energiei și, de aici, la creșterea generalizată a prețurilor. Pentru propaganda rusă din România și de oriunde, elitele politice degenerare ale statelor UE, vasale ale SUA și NATO, care sancționează economic Rusia și pe Putin și susțin militar Ucraina, sunt vinovate și au adus Europa în genunchi, și nu Rusia, care ar putea vinde mai departe gaz și petrol la prețuri mici, preferențiale. În același sens, protestele cetățenilor de prin țările UE, îngrijorați de situația economică, sunt denaturate și interpretate ca proteste pentru a înceta susținerea militară a ucrainenilor, pentru încetarea sancțiunilor economice ale Rusiei lui Putin și pentru reluarea comerțului cu gaze și petrol rusec, pentru că războiul din Ucraina ar fi doar o mică problemă locală, frățească

1. Desigur, am putea lua în discuție și cele patru categorii de mituri politice despre care a vorbit Raoul Girardet (*Mituri și mitologii politice*, trad. Daniel Dimitriu, Institutul European, Iași, 1997): conspirația, salvatorul, vârsta de aur și unitatea. Dar se poate observa că mitul conspirației poate fi subsumat hermeneuticii suspiciunii, iar celelalte (salvatorul, vârsta de aur și unitatea) sunt subsumabile toate categoriei lui „noi” sau a „prietenului” din distincția prieten-dușman. Inevitabil, propaganda apelează și la o istorie glorioasă și la proiectarea salvatorului și cel mai intens la unitatea lui „noi” pentru a se împotrivi dușmanului.

și internă între ruși și ucraineni, care nu ar trebui să afecteze viața cetățeanului european obișnuit.

Putem recunoaște imediat și foarte ușor un discurs sau o știre propagandistică pentru că acestea etichetează și identifică din capul locului un „dușman periculos” care conspiră la destabilizarea situației unui „prieten”, a unui „noi”. Acesta este motivul pentru care una dintre mărcile distincte prin care se poate identifica propaganda este polarizarea, maniheismul, antagonizarea și tribalizarea opiniei publice. Căci, în funcție de definirea și identificarea „prietenului”, a lui „noi”, sau a „poporului”, discursul propagandistic îi proiectează în mod automat pe „ei” sau „dușmanul”. Or, spectrul „dușmanului”, a celui alt, al alterității negative poate fi multiplu întrupat de: elite (economice, mediatice, politice, militare, culturale), străin (imigrantul, evreul, muncitorul asiatic, țiganul, negrul), rasă (albă, galbenă, neagră, roșie), etnie (secui, sași, hutu, tutsi, twa, kurzi, armeni, ceceni, uiguri), gen (bărbat, femeie, homosexual, lesbiană, transgender etc.), națiune (maghiară, rusă, germană, română, francezi, americani, britanici), religie (musulman, hindus, buddhist, evreu, ortodox, protestant, catolic), partid/ideologie (socialist, conservator, liberal, fascist, nazist, marxist, comunist, suveranist, ecologist, țărănist, populist, naționalist), organizații militare sau politice (NATO, UE). La toate acestea se adaugă, desigur, în rândul adversarilor: Oculta Mondială, Guvernul Mondial Globalist Secret, care lucrează prin instituțiile sale aservite (UE, NATO, ONU, Organizația Mondială a Sănătății, Organizația Mondială a Comerțului, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Masoneria), globaliștii, corporațiile multinaționale, Corporatocrația, Climatismul (ca ideologie care fetișizează schimbările climatice), Covidismul (ca ideologie care legitimează supunerea și controlul populației prin vaccinare), Big Tech, Big Pharma, Marea Finanță, progresiștii, Occidentul, regimurile politice liberal democratice, SUA ca putere unică, unipolară și jandarm global. Și, repet, indiferent de eveniment, de informație sau știre, toate sunt preluate, distorsionate, denaturate, exploatare, răstălmăcite, integrate și interpretate în/prin acest mecanism sau algoritm binar și astfel este pusă la dispoziția opiniei publice, dispusă desigur la astfel de „explicații”, o grilă simplificată de înțelegere, dihotomică, polarizatoare și antagonizantă. Mai ales în contextul războiului și al propagandei nicio informație nu rămâne neutră sau inocentă, ci este instrumentalizată. Căci pentru propagandiști niciodată absolut nimic nu este ceea ce pare a fi. Tot ceea ce este reprezintă doar o aparență, o deghizare, o mască în spatele căreia hermeneutica suspiciunii proiectează ca pândind și conspirând amenințător și subversiv Dușmanul, moral inferior.

Linii directe al propagandei proruse

Unde am putea găsi o mai bună exemplificare a acestei structuri narative decât în discursul lui Putin de la Forumul Valdai? Pentru aceasta ne vom opri cu o succintă analiză asupra acestui discurs pentru că reprezintă, în opinia mea, o sinteză a liniilor de acțiune și de atac ale propagandei și pentru că, totodată, se regăsesc în acest discurs toate temele vehiculate și „aruncate în ventilator” de către propagandiștii din România. Ceea ce, de fapt, propune Putin – nu doar în discursul de la Valdai – este o mare narațiune opusă modelului democrației de tip liberal, pentru a arăta că aceasta este doar una dintre variantele aflate la dispoziția lumii și nu cel care a adus în societățile ce l-au adoptat cel mai mare grad de libertate și prosperitate din istoria umanității. În propria narațiune, Putin și Rusia se propun ca eroi salvatori sau ca ultimele bastioane rămase împotriva ipocriziei și decadenței regimurilor democratice, pe care le consideră a fi doar mascarade și paravane pentru interesele elitelor politice, financiare și militare ale Occidentului.

Linia centrală de atac din speech-ul lui Putin o reprezintă regimul politic democratic constituțional occidental sau, într-un cuvânt, Occidentul:

„Prăbușirea Uniunii Sovietice a distrus echilibrul forțelor geopolitice. Occidentul s-a simțit învingător și a proclamat o ordine mondială unipolară în care doar voința sa, cultura și interesele sale aveau dreptul să existe.”

„Ideologii și politicienii occidentali spun și repetă lumii întregi: nu există alternativă la democrație. *Ei* vorbeau de modelul de democrație occidental, așa-zis liberal și au disprețuit cu aroganță celelalte opțiuni și forme de democrație.”

„Occidentul susține că cultura și viziunea sa asupra lumii ar trebui să fie universale.”¹

1. Am folosit mai multe surse pentru că traducerile diferă pe alocuri: Sorina Matei, „Discursul Lui Putin în fața întregii lumi la Clubul Valdai. Perioada de dominație nedivizată a occidentului se apropie de sfârșit”, *Mediafax*, 27.10.2022, <https://www.mediafax.ro/externe/discursul-lui-putin-in-fata-intregii-lumi-la-clubul-valdai-perioada-de-dominatie-nedivizata-a-occidentului-se-apropie-de-sfsarit-21276359>, accesat 24.11.2022; Andrada Giubega, „Discursul președintelui Vladimir Putin la reuniunea Clubului internațional de discuții «Valdai». Textul integral”, *Aleph News*, 27.10.2022, <https://alephnews.ro/guvern/discursul-presedintelui-vladimir-putin-la-reuniunea-clubului-international-de-discutii-valdai-textul-integral/>, accesat la 24.11.2022; *In full: Russian president Vladimir Putin speaks at a think tank event*, 27.10.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=TryhKTBBdBs&t=1506s>, accesat pe 24.11.2022; „Discursul lui Vladimir Putin la ședința plenară a Clubului «Valdai». Text integral”, *Vești din Rusia*, 29.10.2022, <https://www.vestidinrusia.ro/2022/10/29/discursul-lui-vladimir-putin-la-sedinta-plenara-a-clubului-valdai-text-integral/>, accesat 24.11.2022

Cu alte cuvinte, pentru Putin, Occidentul nu are dreptul și nu-și poate aroga disprețuitor rolul de model universal (ca și cum ar reprezenta cel mai înalt standard valoric către care toate celelalte țări ar trebui să tindă, să-l adopte și să-l aplice) de dezvoltare socială, politică și economică pentru toate culturile și civilizațiile lumii și să impună în manieră subversivă și în mod monopolist, dictatorial, autoritar, imperialist, neocolonialist acest model de democrație întregii lumi. Așadar, *dușmanul*, *adversarul*, nu numai al lui Putin și al Rusiei, ci al mapamondului este Occidentul unipolar și modelul său de democrație liberală și al statului de drept proiectate la nivel global.

Dar ce se ascunde și ce anume urmărește de fapt Occidentul prin impunerea acestui unic model? În *hermeneutica suspiciunii* a lui Putin, Occidentul hegemonic, unipolar se comportă imperialist universalist, neocolonial impunând dictatorial un anumit model cultural și civilizațional, care nu este Unicul posibil, pentru a-și extinde dominația, puterea economico-financiară-tehnologică-militară-politică și pentru acapararea tuturor resurselor naturale, financiare, intelectuale și umane ale întregii planete:

„Puterea, dominația asupra lumii este ceea ce așa-zisul Occident a mizat în jocul său”; „s-a construit modelul occidental de globalizare, neocolonial în esența sa cu sarcina clară de a întări dominația necondiționată a Occidentului, monopolismul financiar și tehnologic în economia și politica mondială și pentru acesta să pună în slujba lui resursele naturale și financiare, capacitățile intelectuale, umane și economice ale întregii planete în sosul așa-numitei noi interdependențe globale”; „prin impunerea valorilor lor, oponentii noștri încearcă să extindă piețele pentru produsele lor” [pentru că] „dacă Occidentul vinde medicamente sau semințe de culturi agricole în alte țări, atunci ordonă uciderea produselor farmaceutice și agricole naționale, dacă furnizează mașini-unelte și echipamente, atunci distrug ingineria mecanică locală. De pe când eram prim-ministru, am înțeles acest lucru: de îndată ce piața este deschisă pentru un anumit grup de produse, atunci producătorul local «este doborât». Astfel, are loc captarea piețelor și resurselor iar țările sunt lipsite de potențialul lor tehnologic și științific, iar asta nu este progres, ci înrobire”.

Cum anume se petrece această înrobire? Ei bine, aici intră în acțiune din nou practica *hermeneuticii suspiciunii*: Occidentul nu vorbește niciodată deschis despre anularea valorilor tradiționale alternative modelului liberal democratic, dar *de facto* asta transpune în viață. Ce se ascunde în spatele acestei anulări?

„Ei [subl. mea] încearcă să transforme pe toată lumea într-un instrument, pentru a folosi aceste instrumente în propriile scopuri. Celor care nu se supun acestor presiuni și nu vor să fie un astfel de instrument li se impun sancțiuni, restricții economice și în legătură cu ele se pregătesc lovituri de stat...”; „lansează războaie economice și comerciale, sancțiuni, boicoturi, revoluții de culoare,

pregătesc și conduc tot felul de lovituri de stat...”; „una dintre ele a dus la consecințe tragice în Ucraina în 2014 – au susținut-o, chiar au spus câți bani au cheltuit pentru această lovitură de stat; pur și simplu au înnebunit, nu se mai sfiesc și nu se mai feresc de la nimic: l-au ucis, pe teritoriul unei țări terțe, pe Soleimani, un general iranian, un oficial al unui alt stat și au recunoscut asta în văzul lumii întregi: da! L-am ucis!”.

[Apoi,] „Occidentul a susținut practic deschis cuibul terorist din Caucazul de Nord. Așa a fost în practică: sprijin financiar, politic, informațional... Mai mult decât atât, Occidentul nu numai că a sprijinit activ teroriștii de pe teritoriul Rusiei, dar a și alimentat această amenințare în mai multe feluri. Noi știm asta”; „S-a exercitat o presiune din ce în ce mai mare asupra *noastră*, s-au creat focare de tensiune la granițele noastre. Care a fost scopul acestei presiuni? Scopul a fost acela de a face Rusia mai vulnerabilă. Scopul a fost de a transforma Rusia într-un instrument pentru atingerea propriilor obiective geopolitice strategice”.

Șovinismul moral, adică darea în vileag, demascarea, devoalarea adversarului ca fiind moralmente inferior și rău transpare aproape din fiecare frază a speech-ului lui Putin pentru că întreg discursul său are intenția și caracterul unui denunț acuzator prin care condamnă Occidentul ca fiind: decadent, duplicitar, viclean, arogant, agresiv, rasist, rusofob, neocolonial, cosmopolit, arbitrar, însetat de putere absolută neîngrădită de nicio regulă sau lege („puterea globală vrea să aibă posibilitatea de a trăi fără nicio regulă și totul să le fie permis, să scape teferi indiferent ce ar face”; „astăzi se spune una, mâine se spune altceva, astăzi se semnează documente, mâine se renunță la ele, fac ce vor”), dictatorial, criminal („l-au ucis pe Soleimani în văzul tuturor!”), terorist. Putin nu se ferește să acuze în mod global Occidentul și de hoție: „folosind dolarul ca armă, Statele Unite și Occidentul în întregul lor au discreditat instituția rezervelor financiare internaționale. Mai întâi le-au depreciat pe seama inflației din zona dolarului și a euro, după care – dintr-un foc – ne-au furat rezervele internaționale”. Fie spus asta și pentru cei care afirmă că sancțiunile economice impuse Rusiei nu funcționează, după cum remarcăm și faptul că Putin folosește strategia bolșevică „hoțul strigă hoșii!”, de a acuza Occidentul de inflația galopantă din aceste luni, când este evident și la mintea cocoșului că tocmai invadarea Ucrainei și reducerea livrărilor de gaze și petrol din Rusia către piețele internaționale a condus la creșterea prețurilor la energie și, din această cauză, la toate celelalte produse.

Integrarea în lumea multipolară

Ceea ce m-a convins de faptul că Putin respinge orice tentativă de reformare democratică a regimului său politic a fost secțiunea destul de consistentă din speech alocată modelului puterilor multipolare pe glob care ar asigura suveranitatea

Rusiei dar și a celorlalte centre ale ordinii multipolare într-o simfonie a *integrării* ca opusă *globalizării* și *dominației unipolare* a Occidentului. M-a amuzat¹ să-l văd pe Putin susținând ideile diversității și multiculturalismului civilizațional ca justificare pentru antirusofobie și pentru modelele alternative de democrație și organizare social-politică, adică tocmai în aceiași termeni pe care-i folosește Occidentul „agresiv și neocolonial” și care au condus la fenomenul destul de recent al *cancel culture*. Putin și cei care i-au scris discursul procedează de altfel la o manipulare grosolană, punând semnul egalității între *cancel culture* și statul de drept, domnia legii și respectarea drepturilor omului, despre care nu pomenește absolut nimic, acreditând în schimb ideea că democrația liberală ar însemna exclusiv progresism, *political correctness*, *woke*, *cancel culture*, drepturi LGBTQ+, transgenderism ș.a., dar nu și transparența asigurată de reguli și limite clare ale puterii și ale guvernării, justiție nepolitizată, independentă și funcțională, libertate de exprimare, mass-media independente și opoziție politică reală.

În sinteză, raționamentul desfășurat este aproximativ acesta: în natura ei, lumea este variată, plurală, multiplă, diversă; fiecare popor, fiecare societate, fiecare civilizație sunt rezultatul unor deveniri și experiențe istorice individuale în care fiecare și-a organizat existența cum a putut mai bine luând anumite decizii unice care se potriveau cel mai bine existenței poporului lor. Când Petru cel Mare a asistat la o întrunire a parlamentului englez, „a tras concluzia că «libertatea engleză nu este potrivită» pentru Rusia”². Aceste decizii irepetabile, diferite, unice, „pentru că reprezintă ceea ce a ales fiecare popor de-a lungul secolelor”, nu sunt altceva decât valorile tradiționale, zice Putin. Rusia, timp de o mie de ani, și-a format o identitate cu o cultură și civilizație unice, originale care trebuie respectate întocmai în diferența lor. În consecință, Rusia, de fapt oricare alt popor, oricare altă societate și orice altă civilizație au posibilitatea și chiar dreptul să-și aleagă propriul drum, propriul sistem sociopolitic, calea proprie, diferită, democratic-originală de dezvoltare, „și nimeni nu va putea vreodată să dicteze poporului nostru ce fel de societate și pe ce principii ar trebui s-o construim”. Căci, nu-i așa?!, asta înseamnă în fond democrația: faptul că orice popor este liber și își poate decide destinul, de a-și schimba Constituția, forma statului, și să trăiască în libertățile mai mari sau mai mici pe care le dorește. Occidentul cu *cancel culture* vrea să ne anuleze valorile tradiționale (calea unică

1. Parcă îl auzeam și pe Ion Iliescu vorbind despre *democrația originală* din România anilor 2000 și, totodată, și pe Ceaușescu despre dreptul la autodeterminare și suveranitate națională a tuturor popoarelor, despre calea unică a fiecărei țări în ceea ce privește construcția socialismului și comunismului precum și despre neintervenția în treburile interne ale altor state. Același tip de deturnare a principiilor Acordului de la Helsinki în folosul unei dictaturi.
2. Mark Galeotti, *O scurtă istorie a Rusiei*, trad. Lia Decei, Humanitas, București, 2021/2022, p. 94.

proprie, originală a democrației noastre, propriul nostru sistem sociopolitic), impunându-ne modelul democrației liberale ca fiind modelul universal, unic și fără alternativă posibilă, prezentat arogant, disprețuitor și impus chiar și prin lovituri de stat, drept cel mai înalt stadiu de dezvoltare către care ar trebui să aspire orice popor, cultură, civilizație și orice altă formă alternativă de organizare sociopolitică. Împotriva *globalismului*, adică a impunerii dictatoriale a acestui model unic, Putin propune *integrarea* ca model cu adevărat democratic în care toate popoarele, toate civilizațiile, toate ordinele social-politice să participe cu drept egal și cu respect reciproc al diferențelor și unicității fiecăruia la o lume multipolară. Într-o astfel de lume multipolară, inclusiv Occidentul ar avea dreptul la propriile decizii, pentru că astfel ar fi doar una din vocile și nu singura voce dominatoare din cadrul simfoniei multipolare:

Dacă elitele occidentale cred că vor putea implementa în conștiința și în societatea lor nou introdusele tendințe, cum ar fi zeci de genuri sexuale și parade Gay Pride, așa să fie, să facă ce vor! Dar nu au dreptul să ceară altora să meargă în aceeași direcție. Respectul pentru specificul popoarelor și civilizațiilor este în interesele fiecăruia, chiar și în interesul așa-numitului Occident.

Multipolaritatea lui Putin ar reprezenta o șansă reală pentru toate națiunile suverane ale lumii, căci „suveranismul și dezvoltarea autohtonă nu înseamnă nicidecum izolare și autarhie, ci invers, presupune o cooperare activă, reciproc avantajoasă, bazată pe principii echitabile și de egalitate în drepturi. Dacă *globalismul* liberal înseamnă alienare, depersonalizare, impunerea modelului occidental la scara întregii lumi, negând suveranitatea țărilor și popoarelor, anulând identitatea și unicitatea acestora, ignorarea intereselor altor state, simplificarea, ștergerea oricăror diferențe care țin de istorie și de tradiție, uniformizarea globală sub un unic și același șablon, anularea și chiar ștergerea de pe hartă, *integrarea*, dimpotrivă, înseamnă deblocarea potențialului fiecărei civilizații în beneficiul întregului, în beneficiul tuturor și dezvoltarea în comun a unor strategii comune în beneficiul tuturor”, unitatea și unificarea umanității construindu-se ca unitate în diversitate. În fine, utopia finală: „în această nouă ordine mondială multipolară trebuie să-i ascultăm pe toți, să luăm în considerare fiecare punct de vedere, fiecare națiune, societate, cultură, fiecare sistem de viziuni asupra lumii, idei și credințe religioase fără a impune un singur adevăr nimănu!”.

Este evidentă contradicția din discursul lui Putin: în timp ce respinge democrația liberală ca nepotrivită civilizației unice și de secole a Rusiei, propune un model democratic multi-civilizațional și multi-identitar în relațiile internaționale. Este, de asemenea, evident sofismul prin care Putin respinge orice reformă democratică autentică a regimul său politic tocmai prin legitimarea autocrației ca formă originală de democrație rezultată din devenirea individuală tradițională

a Rusiei, ca model alternativ de organizare sociopolitică în care: serviciile secrete, FSB, GRU și alte KGB-isme plus forțele armate nu sunt supuse decât formal controlului civil al parlamentului; Duma de stat și partidele politice sunt doar simulacre, forme care mimează democrația având doar rolul de a consfinți legislativ decretele și voința Marelui Președinte; opoziția politică lipsește sau este extrem de firavă și pusă în pericol; opoziția civică și vocile critice sunt inhibate și anihilate prin amenzi, arestări, ceaiuri „noviciok”, „căderi” de la ferestre, gloanțe și exil oferite oricui încearcă să-l critice pe Putin sau regimul lui; nu există legi care să permită dezvoltarea liberă a unei autentice opoziții politice; legile care există controlează și sugrumă posibilitatea exprimării libere și publice a opiniilor cetățenilor; aceștia din urmă nu au niciun cuvânt de spus în ceea ce privește deciziile politice publice ale guvernanților.

De ce să procedeze Putin la reforme prin care cetățenii și opinia publică ar avea control și influență reală asupra vieții publice și politice? Ca să fie eliminat de la putere prin alegeri libere?! Și, eventual, deferit unei posibile justiții depolitizate, independente, pentru a fi judecat pentru crimă, corupție și abuz de putere? Nu mai bine inventează narațiunea multipolarismului ca să justifice și să legitimizeze calea și identitatea unică a democrației originale din Rusia?! Mai bine dăm în vileag și denunțăm dictatura Occidentului colectiv care vrea să anuleze (*cancel culture*) diferențele și diversitatea tuturor statelor care au adoptat un model alternativ de democrație, mai eficient, mai atractiv, precum China, Laos, Vietnam, Coreea de Nord sau Cuba. Și cel mai bine invadăm Ucraina: o dată, pentru că s-au opus influenței Rusiei, apoi pentru că au făcut o revoluție colorată susținută de Occident, ca nu cumva influența acestuia să ajungă la granițele Rusiei și să vulnerabilizeze regimul nostru autocrat dar dictatorial și, cel mai grav, ca nu cumva propriii cetățeni să vadă că alții beneficiază de o relativă prosperitate și de un regim politic care ține cont de voința cetățenilor și de domnia legii.

Direcțiile politicii externe ale regimului Putin

„Într-o remarcă către Clinton din noiembrie 1999, Putin a afirmat: «Voi aveți America de Nord și pe cea de Sud, aveți Africa și Asia. Ați putea cel puțin să ne lăsați nouă Europa»¹. Această remarcă simplistă și rudimentară este exemplară mai întâi pentru intenția lui Putin de a se reveni în politica internațională la ideea sferelor de influență. Apoi vorbește despre voința lui Putin de a redobândi statutul de mare putere pentru Rusia. De asemenea, se exprimă și concepția primitivă a lui Putin cu privire la politică: un fel de înțelegere informală, netransparentă

1. Françoise Thom, *op.cit.*, p. 108.

ca între capii familiilor mafioate care își împart, din vârful ierarhic al puterii, teritoriile pe care să le controleze. Dar, mai mult decât toate acestea, afirmația evidențiază faptul că ne-am înșela dacă am considera discursul de la Valdai doar un simplu discurs fără efecte politice¹ rostit în cadrul unui think tank. El exprimă în manieră indirectă dar sintetică și direcțiile de politică externă ale regimului Putin, între care propaganda este unul dintre mijloacele semnificative de acțiune.

Aceste direcții ale politicii externe ale Rusiei și ale regimului Putin au fost devoalate de Françoise Thom cu mult înainte de discursul lui Putin, în cartea sa din 2018. Așa cum am mai afirmat, Putin și Rusia doresc redobândirea statutului de mare putere pierdut odată cu colapsul URSS. Este de notorietate afirmația lui Putin cu privire la faptul că dezintegrarea URSS reprezintă cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX, pe care a încercat s-o ajusteze într-un documentar realizat de Oliver Stone, arătând că s-a referit la rușii care au rămas în republicile ce s-au desprins din URSS și și-au declarat independența. Prăbușirea URSS a fost „explicată” însă în manieră pur rusească drept un complot occidental care a vrut să impună URSS-ului și Rusiei valorile democrației liberale pentru a le slăbi și pentru a pune mâna pe uriașele lor resurse naturale: „la preluarea puterii în 2000, Putin și *silovikii* din anturajul său își proclamă obiectivul de a «ridica Rusia îngenunchiată», de a face să dispară prăbușirea URSS din 1991, pe care o percep ca pe o înfrângere datorată unui complot occidental”². Putin percepe UE, NATO, SUA, Occidentul drept amenințări și ca adversari pentru că în viziunea sa, după ce URSS a fost învinsă în Războiul Rece și și-a pierdut sferile de influență, anume fostele state comuniste din Europa de est, învingătorul le-a ocupat prin extindere și acum sunt coloniile Occidentului care amenință statalitatea rusă.

Președintele rus consideră spațiul postsovietic (ba chiar Europa întreagă) drept un domeniu în care se înfruntă grupurile controlate de Occident, în special Statele Unite și grupurile controlate de Kremlin. Rusia se simte amenințată de vecinătatea unor țări care nu sunt guvernate de regimuri sub influența Kremlinului: unul din motivele care stau la baza politicii externe ruse este dorința de a reproduce în afară (și nu doar în spațiul ex-sovietic) sistemul putinist, cu tot ceea ce presupune el: oligarhi corupți «prieteni» ai lui Putin, legături cu crima organizată, o propagandă a urii, manipularea alegerilor, complotism³.

Or, în această viziune primitivă și simplistă a relațiilor internaționale, drept raporturi de forță și de control teritorial, în care ordinea internațională bazată

1. A se vedea adoptarea decretului prezidențial pentru apărarea valorilor tradiționale, adoptat de Dumă la scurt timp după Forumul de la Valdai.
2. Françoise Thom, *op.cit.*, p 53.
3. *Ibidem*, p. 104.

pe reguli nu este decât un paravan pentru hegemonia americană, își are originea principala narațiune de propagandă sau deja sloganul „România – colonie a UE sau a SUA”. Și nu numai în România: „în Ungaria, partidul de extremă dreaptă Jobbik, condus de Gábor Vona, (a ajuns) să aibă drept obiectiv declarat «elibărarea Ungariei din sclavia euroatlantică» și să militeze pentru integrarea Ungariei în Uniunea Euroasiatică”¹.

Principala orientare a politicii externe a regimului Putin este reprezentată de contestarea la nivel global, prin orice mijloace și prin exploatarea oricărei oportunități, a ceea ce Putin consideră dominația hegemonului lumii unipolare exercitată global de către SUA după colapsul URSS. Remarca lui Putin arată intenția de a exploata orice oportunitate care ar putea să conducă la desprinderea UE de SUA și NATO: „Rusia speră la dezmembrarea Uniunii Europene și la destrămarea legăturilor transatlantice”². După uraganul Katrina din august 2006, Putin îl credea pe Bush slab și voia să „cauzeze prejudicii Statelor Unite prin orice mijloace posibile – înarmarea Chinei, Iranului și Coreei de Nord, sprijinirea Irakului, provocarea de disensiuni între europeni și americani – sub sloganul «multipolarității»”³. Au urmat apoi contractele bilaterale avantajoase pentru gaze și resurse naturale cu Germania, Franța, Italia și contractul dintre Gazprom și companiile germane BASF și E.ON pentru construirea Nordstream 1 și 2 pentru aprovizionarea Europei Occidentale pe sub Marea Baltică, ocolind Polonia, țările baltice și Ucraina. Dar, în momentul în care Putin a luat decizia de a tăia gazul Ucrainei și Moldovei, iar Georgia rămânea fără gaze și electricitate în urma unor explozii suspecte în Osetia de Nord, „europenii devin conștienți că «parteneriatul energetic» nu era doar un proiect economic, ci și instrumentul principal al proiectării puterii ruse în Europa”⁴. După succesul Rusiei în dezmembrarea Georgiei, în 2008, și lipsa de reacție fermă a occidentului, Kremlinul a devenit ferm convins de slăbiciunea totală a hegemonului american și credea că „Rusia se află într-o poziție de forță și poate acționa unilateral ori de câte ori vrea, că poate «să-i arunce deschis mânușa liderului global de azi» și că alianța cu Statele Unite nu mai valorează nimic”⁵. A venit propunerea lui Dimitri Medvedev de a înființa un nou sistem de securitate în Europa, iar

Kremlinul a decis să treacă la următoarea fază a programului său: slăbirea și dezmembrarea Uniunii Europene, căci acesta era sensul propunerii lui Medvedev: „este important ca toate statele Europei să participe la pact *ca state naționale*, lăsând deoparte interesele diverselor blocuri sau grupări. *Interesele naționale pure*

1. *Ibidem*, p. 148.

2. *Ibidem*, p. 109.

3. *Ibidem*, p. 112.

4. *Ibidem*, p. 115.

5. *Ibidem*, p. 116

trebuie să fie decisive în vreme ce motivațiile deformante (așadar grija pentru respectarea libertăților fundamentale) trebuie date la o parte” [...]. Intențiile Rusiei sunt exprimate aici explicit: este vorba de a pune capăt oricărei solidarități europene în numele „intereselor naționale pure”, care pentru Kremlin înseamnă prioritatea acordată aprovizionării cu energie. Rusia se vrea în centrul sistemului de securitate european, în prezența unor state dispersate și izolate, dependente de aprovizionările energetice ruse. Scopul este acela de a distruge orice rămășiță de solidaritate transatlantică și europeană¹.

Criza financiară din 2007-2008 i-a dat speranțe Kremlinului, care credea că „va duce la redeșteptarea naționalismului și protecționismului, la acumularea de dispute între națiunile europene, ceea ce va accelera destrămarea Uniunii Europene și îi va încuraja pe europeni să se despartă de «Titanicul american»”². În acele condiții,

agenda diplomației ruse, inspirată de deviza „ce este rău pentru Occident e bun pentru noi” devine exclusiv negativă... Totul este să susținem teza nelegiurii dușmanilor Rusiei și să denunțăm acțiunile marionetelor Washingtonului. Democrația nu este decât o mască pe care forțele ostile o folosesc pentru a dăuna Rusiei. Ordinea internațională nu e decât un decor, simplu camuflaj pentru hegemonia americană... Toate evenimentele care au loc pe plan mondial, atentatele din 11 septembrie, revoluțiile colorate, Primăvara arabă, răspândirea virusului Ebola [și, mai târziu, virusul Covid-19 – n.a.] sunt puse pe seama intrigilor urzite de „culisele mondiale” la ordinele Washingtonului, un Politbiuro ocult care trage sforile peste tot în lume³.

Agenda celui de-al treilea mandat al lui Putin este jalonată de construirea Uniunii Economice Eurasiatice:

UEE se bazează pe „compatrioții” din „străinătatea apropiată de lumea rusă” [fostele state din URSS care și-au declarat independența – n.a.]. Un vast program de destabilizare a țărilor vecine este în derulare. Rusia este un stat-civilizație, ridicat în jurul poporului rus, al limbii și culturii ruse, bazată pe ortodoxie și pe o memorie istorică comună. Doctrina „lumii ruse” evidențiază datoria Rusiei de a „întări protecția” rușilor din străinătate, de a-i apăra pe toți rusofonii din diaspora, ba chiar de a-i reuni cu țara mamă... în „Patria noastră, Uniunea Eurasiatică”⁴.

1. *Ibidem*, pp. 116-117.

2. *Ibidem*, p. 118.

3. *Ibidem*, pp.124-125.

4. *Ibidem*, p. 127.

În acest scop,

oligarhii din „străinătatea apropiată” deveniți miliardari în Rusia sunt obligați să finanțeze partide proruse în patria lor de frică să nu le fie confiscate averile. Vinurile moldovenești, produsele lactate lituaniene, apele minerale georgiene, ciocolatele ucrainene, mezelurile poloneze sunt interzise pe piața rusă pentru a determina țările în cauză să se conformeze cerințelor Moscovei¹.

Numai că, în noiembrie 2013,

ucrainenii demonstrează în masă împotriva deciziei lui Ianukovici de a renunța la parteneriatul Estic cu UE și în favoarea acordului de asociere cu UEE. Putin și clanul lui cekist erau convinși că în Ucraina, ca și în alte părți din Europa, este suficient să controlezi factorii de decizie plătindu-i bine! Apariția unei opinii publice nemanipulate de rețelele Kremlinului este resimțită ca o provocare intolerabilă... În februarie 2014, Ucraina creează un guvern interimar descris de Moscova drept o juntă fascistă².

Putin pregătește răzburarea și declanșează o campanie de ură: „Uniunea Europeană și SUA au urzit un complot sinistru pentru a-i răpi Rusiei ținuturi istorice și pentru a o umili, eclipsându-i triumful de la Olimpiada de la Soci”³. A urmat anexarea Crimeii, secesiunea estului și sudului Ucrainei. Însă „tragedia Boeing-ului malaez” și minciunile Kremlinului i-au trezit pe europeni, care au adoptat sancțiuni împotriva Rusiei. Putin a intervenit în Siria pentru a arăta că este pregătit pentru un război global și „pentru a dovedi că Rusia reușește acolo unde puterile occidentale au eșuat, că ea apără creștinătatea estică etc. Totodată se urmărește sporirea valului de migranți pentru a da avânt partidelor suveraniste naționaliste din Europa... și ca răzburare pentru afrontul revoluțiilor colorate”⁴.

Anul 2016 a fost unul rodnic pentru politica externă rusă:

Aproape toate scrutinele organizate în lumea occidentală și spațiul postsovietic duc la rezultatele dorite de Kremlin: Brexit (23 iunie 2016) este sărbătorit în Rusia ca un uriaș succes, anunțând dezintegrarea UE; referendumul olandez care respinge acordul de asociere cu Ucraina; alegerea lui Trump este văzută ca un triumf al politicii Kremlinului. La acestea se adaugă victoria lui François Fillon, prietenul lui Putin, la alegerile Partidului Republicanii din Franța, alegerea prorusului Igor Dodon în funcția de președinte al Moldovei, victoria

1. *Ibidem*, pp. 127-128.

2. *Ibidem*, p. 129.

3. *Ibidem*, p.130.

4. *Ibidem*, p. 137.

partidului de centru, prorus, în Estonia, a prorusului Rumen Radev în Bulgaria; marșul aparent de neoprit al populiștilor în Europa¹.

Moscova a început să spere la recuperarea statelor europene și la „încorporarea Europei Occidentale în cadrul «marelui parteneriat eurasiatic»”². Kremlinul părea de neoprit.

După cum arată Françoise Thom, „cu Putin asistăm la instaurarea unui adevărat război psihologic împotriva țărilor occidentale. Neputând să ridice Rusia la nivelul Occidentului el va căuta să aducă Occidentul la nivelul Rusiei”³. În opinia autoarei, el va încerca să facă acest lucru prin distrugerea instituțiilor reprezentative și a valorilor occidentale. Dorința lui este ca

Moscova să aibă de a face „nu cu birocrăția europeană, ci cu locomotivele integrării, mai ales Germania, Franța, precum și Italia, Spania și Anglia” deoarece „birocrații europeni consideră Rusia o problemă și nu se tem să intre în conflict cu ea”. Crearea în 2005 a canalului Russia Today, care – potrivit lui Putin – va deveni o armă formidabilă, permițând manipularea opiniei publice, este un punct de reper important. Liderii ruși au o nouă prioritate: distrugerea puterii discrete (*soft power*) a țărilor occidentale, principalul obstacol în calea reintegrării spațiului ex-sovietic și aderării țărilor europene la Uniunea Economică Eurasiatică. E imperativ ca acestea să nu mai fie o alternativă atractivă. Atâta vreme cât UE continuă să existe, Uniunea Eurasiatică va fi slăbită de acest pol de atracție⁴.

Problemele UE sunt tot atâtea motive de satisfacție pentru Moscova, Rusia sperând că din cauza acestora europenii vor renunța la libertate pentru securitate. Propaganda rusă vrea să-i determine pe europeni să se urască ei înșiși, să-și renege civilizația, să „distrugă Europa cu propriile lor mâini”⁵.

Scopul propagandei este formulat cu claritate de Aleksandr Bovdunov, un sociolog care predă la Universitatea din Moscova: „să anihilăm Occidentul în forma sa civilizațională actuală... Prin urmare atunci când folosim rețelele deja existente trebuie să acordăm prioritate celor care vizează distrugerea identității civilizaționale a Europei de astăzi. Sectele totalitare, mișcările separatiste, mișcările neonaziste și rasiste, anarhiștii și antiglobaliștii, ecologiștii radicali, euroscepticii, izolaționiștii, migranții ilegali, toți trebuie să acționeze în acest scop”⁶.

1. *Ibidem*.

2. *Ibidem*, p. 138.

3. *Ibidem*, p. 142.

4. *Ibidem*, p. 142.

5. *Ibidem*, p. 144.

6. *Ibidem*, p. 143.

Desigur, amplul război informațional revărsat asupra Europei ar rămâne ineficient dacă nu ar exista și vehicule politice care să capteze și să valorifice politic bombardamentul propagandistic aruncat asupra UE. De exemplu, în octombrie 2022, de la tribuna Parlamentului European, europarlamentarul Traian Băsescu a avut o declarație în care a enumerat oameni politici din UE care consolidează puterea lui Putin:

Schröder e pe buzele tuturor, Matteo Renzi, fost premier italian, angajat la firmă rusească, Christian Kern, fost cancelar austriac, François Fillon, fost premier al Franței, Esko Aho, fost premier finlandez, Paavo Lipponen, fost premier finlandez, Karin Kneissl, fost ministru de Externe austriac, Hans Schelling, fost ministru de Finanțe austriac, și sigur nu putea să lipsească Dominique Strauss Kahn¹.

După cum arată Françoise Thom, un „Comintern» *new look*” este activ astăzi în UE: „neo-Cominternul se bazează astăzi pe un dispozitiv tentacular menit să impună vederile Kremlinului cu privire la situația mondială”². Acesta reunește

partidele de extremă dreaptă și extremă stângă, dreapta creștină tradițională, precum și „antiglobaliști” de toate felurile, „suveraniști”, eurofobi, oponenți ai „finanțelor internaționale”, iredentiști – încă foarte activi în anumite țări din Europa Centrală și de Est. De altfel, aceste țări caracterizate printr-o mare instabilitate politică și guverne de coaliție fragile sunt primele în care Moscova a căutat să cultive partidele naționaliste și iredentiste, cu scopul de a destabiliza UE de la periferie. De unde interesul Moscovei de a dispune de partide mici, minoritare, dar cu atât mai docile cu cât depind de finanțarea rusă³.

Iar Françoise Thom enumeră⁴: partidul Jobbik în Ungaria, partidul de extremă dreaptă Ataka în Bulgaria, Partidul Libertății în Austria, Vlaams Belang în Belgia, Liga Nordului și Mișcarea Cinci Stele în Italia și Zori de Aur și Syriza în Grecia, extrema dreaptă a lui Marine Le Pen cea stângă a lui Jean-Luc Melenchon în Franța și AfD (Alternative für Deutschland) în Germania⁵. Îmi este greu să cred că, dacă Putin și Rusia susțin astfel de partide și au penetrat la un asemenea nivel viața politică a statelor UE, nu ar exista și în România un astfel de vehicul politic sau poate chiar mai multe.

1. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/video-lui-basescu-i-s-a-taiat-microfonul-in-pe-cand-citea-lista-liderilor-europeni-vanduti-lui-putin-2107271>, accesat 6.10.2022.

2. Françoise Thom, *op.cit.*, p. 151.

3. *Ibidem*, p. 148.

4. Vezi și https://twitter.com/DonbasDIY/status/1664000637560934402?t=6l2MvSzLjd7vpmu_F0UIJQ&s=19, accesat 31. 05. 2023;

5. *Ibidem*, pp. 148-150.

În concluzie, politica externă a Rusiei se desfășoară pe următoarele linii de forță:

1. restabilirea statutului de marea putere și înlăturarea efectelor dezintegrării URSS;
2. contestarea și provocarea la nivel global a ceea ce Putin și Rusia consideră a fi hegemonul lumii unipolare, SUA;
3. desprinderea UE din alianțele și cooperarea cu SUA și dizolvarea NATO;
4. dezintegrarea și dezagregarea UE în state naționale izolate, care-și urmăresc în mod individualist doar interesul propriu;
5. susținerea și încurajarea, prin banii oligarhilor intermediari, a partidelor și mișcărilor politice naționaliste, populiste, suveraniste, extremiste (de orice culoare) și izolaționiste;
6. susținerea imigrației ilegale pentru a provoca instabilitate politică, stare de indecizie și pentru o eventuală replicare a regimului autoritar rus, a „democrației suverane”, de tip Potemkin în state ale UE;
7. politică de șantaj și forță bazată pe controlul exporturilor de resurse naturale și energetice, petrol și gaze, adică transformarea importurilor energetice din Rusia în arme de control, dominare și șantaj politic și economic;
8. folosirea corupției și a kompromatului pentru subordonarea și controlul factorilor de decizie din statele UE și pentru preluarea de afaceri în statele UE;
9. transformarea informației în armă și a opiniei publice din statele democratic-liberale în teatru de război prin mass-media și prin rețelele de interacțiune socială;
10. subminarea prin propagandă a posibilității de a ajunge la vreun posibil consens indiferent de tema prioritară prin exploatarea clivajelor, prin divizare, antagonizare, polarizare și aducere în stare de conflict a agendei opiniei publice cu agenda partidelor politice și cu cea a guvernării;
11. discreditarea instituțiilor și a elitelor legitime ale statelor democratice occidentale.

„În România găinile nasc pui vii în fiecare zi”¹

Această afirmație vizează distincția dintre false news și fake news la care se referă Marian Voicu:

1. Marian Voicu, „Interviu Marian Voicu: Fake news, propagandă, populism. Cum procedăm?": <https://www.lapunkt.ro/2018/10/interviu-marian-voicu-fake-news-propaganda-populism-cum-procedam/>, accesat 30 mai 2023.

Diferența între false news și fake news este similară celei dintre novocalmin și noviciok. Știrile false, așadar *cele care nu servesc unei narațiuni maligne*, sunt inofensive. De exemplu, știrea privind găina care a născut pui vii (...) era o prostie, era false news. Nu servea niciunei narațiuni, nu fusese fabricată cu alt scop decât cel de a crește vânzările *Evenimentului Zilei*. Asta nu înseamnă însă că nu există știri la fel de idioate, dar care sunt fake news. *Diferența este însă că acestea servesc unei narațiuni mai ample*. De exemplu, o știre apărută în Bulgaria în 2017 arăta că UE interzice oamenii de zăpadă întrucât ei sunt numai albi, deci este încălcat principiul corectitudinii politice; dacă nu faci și un om de zăpadă galben sau negru, te poți alege cu o amendă de 5.000 de euro. Și mai sunt și altele, la fel de aiuritoare, dar care își găsesc un public: în Suedia va fi interzis Crăciunul pentru a nu-i discrimina pe refugiați, CEDO va interzice botezul și nouă călugărițe dintr-o mănăstire din Milano au rămas însărcinate după ce au adăpostit cinci refugiați. Știrile astea sunt la fel de neverosimile ca și cea cu găina care naște pui vii. *Diferența este că servesc unor narațiuni promovate de Moscova*¹.

Așa cum afirma Françoise Thom, „din orice fapt divers, real sau fake news, se face o încărcătură de dinamită plasată sub instituțiile occidentale”². Cred că, într-adevăr, instrumentarea propagandistică a faptului divers este, poate, strategia cea mai eficientă pentru a infiltra opiniei publice narațiunile, de a le gonfla și amplifica până la isterie și panică și, așa cum spune Marian Voicu în multiple rânduri³, de a le adapta, deghiza, camufla sau de a declina narațiunile propagandei ruse la specificul local, autohton până când aproape li se uită originea și devin teme legitime de dezbatere publică, preluate adeseori și în dezbateră politică, ba chiar devin priorități ale agendei politice și de guvernare (mă refer desigur la chestiunea canalului Bâstroe și a cerealelor din Ucraina).

În cartea sa, *Matrioșka minciñoșilor: fake news, manipulare, populism*, Marian Voicu arată că Putin a trasat liniile de forță ale războiului informațional încă din 2013, într-un discurs ținut la același Forum Valdai și consider că este necesar să aducem în atenție câteva dintre aceste linii de forță:

1. *Ibidem*.

2. Françoise Thom, *op.cit.*, p. 144.

3. Marian Voicu, „10 narațiuni false rusești: mic îndreptar al dezinformării”, <https://www.veridica.ro/analize/10-naratiuni-false-rusesti-mic-indreptar-al-dezinformarii>; „Cum sunt camuflate dezinformările Kremlinului în narațiuni aparent românești”, <https://www.veridica.ro/analize/cum-sunt-camuflate-dezinformarile-kremlinului-in-naratiuni-aparent-romanesti>; https://www.veridica.ro/search?search_item=Marian%20Voicu&page=1; precum și emisiunea *Breaking Fake News*, realizată la TVR, <https://www.tvrplus.ro/emisiuni/breaking-fake-news-78-0>; <https://www.youtube.com/playlist?list=PLxO8-C91Lp91EvQY8vyMIQykGnlSiQzB9>, accesat 30 iunie 2023.

Europa se dezintegrează, într-o mișcare centrifugă din ce în ce mai puternică, statele naționale revoltându-se împotriva planurilor Bruxelles-ului de a le transforma în colonii; mișcările de stradă sunt tot mai numeroase; UE este condusă de un lobby secret pedofil care smulge copiii din brațele familiilor lor și îi încredințează unor familii de homosexuali (pedofilia urmând a fi legalizată în UE); Ucraina este condusă de o jantă fascistă care a început exterminarea în masă a rușilor din Donbas; americanii vor să înceapă un război cu Rusia, așa cum au făcut și în Siria, unde au creat și înarmat ISIS; SUA a generat criza refugiaților, pentru a supune Europa; oligarhia mondială (al cărei exponent este Soros) finanțează revoluții colorate pentru a confisca puterea prin lovituri de stat; democrația populară este atacată de statul paralel etc. În același timp, Rusia este apărătoarea valorilor tradiționale, singura care poate salva Occidentul, așa cum l-a salvat și de fascism prin jertfa din Marele Război pentru Apărarea Patriei, pe care revizionisții occidentali o neagă azi. Marea Rusie va zdrobi homosexualitatea, terorismul musulman, fascismul renăscut, protejând civilizația creștină de migrație și „așa-numita” corectitudine politică – instrumente ale forțelor oculte care vor să conducă omenirea. Este discursul comunist al „Luptei pentru pace”, reformulat. De data aceasta, ne avertiza Putin la Clubul Valdai, pericolul e uriaș, căci Occidentul decadent pune credința în Dumnezeu și credința în Satana pe același plan. Este ora astrală și doar Moscova poate interveni. Kremlinul afirmă că modelul democrației liberale occidentale este disfuncțional și perimat, iar viața e mai bună în Rusia, în pofida sancțiunilor impuse în mod nedrept de Vest. Poate că, pe ici, pe colo, mai există sărăcie în Rusia, pare a spune Putin, dar măcar rușii trăiesc într-o țară măreață, iar măreția are un preț¹.

În această realitate propagandistică, Putin și Rusia se prezintă drept eroi și campioni ai „valorilor tradiționale”, bastioane ale creștinismului care apără Europa împotriva elitelor sale trădătoare, progresiste și ateiste.

După cum arată Marian Voicu, aceste narațiuni sunt camuflate, deghizate, declinate și adaptate la specificul local al statelor țintă:

În ecosistemul global al dezinformării, înțelegerea tiparelor mentale, etosului, contextului și mizei geopolitice a statului țintă este esențială... România este membră a UE și NATO, situată într-un spațiu al mentalităților fluid, central-est-european și balcanic, care a ieșit în 1989 din național-comunismul ceaușist de factură stalinistă într-un mod violent, erodată de corupție și prinsă încă în mecanismul unui capitalism de sorginte neocomunistă. [...] În România, dezinformarea rusă s-a dovedit a fi eficientă datorită schimbării fundamentale a strategiilor de propagare. Impactul este dat de declinarea narațiunilor fake primare produse de Moscova, dar mai ales de hibridizarea și autohtonizarea

1. Marian Voicu, *Matrioșka mincinoșilor: fake news, manipulare, populism*, Humanitas, București, 2018, pp. 15-16.

acestora. Narațiunile sunt resemantizate astfel încât să pară a fi subiecte legitime de dezbatere publică, fără nicio legătură cu statele sursă, devenind endemice și autonome. [...] Din cauza rusofobiei notorii a românilor, camuflarea surselor de dezinformare ca domestice a fost vitală pentru Moscova, după tiparul implantării clandestinilor. Pentru a înlătura orice suspiciune privind eventualele asocieri ale surselor cu Moscova, acestea trebuiau să propage narațiuni autohtone, endemice. [...] „Idioții utili” de odinioară... au fost înlocuiți astăzi printr-un nou casting, în care am putea distinge câteva categorii: 1) Partide politice suveraniste, de extremă dreapta, eurosceptice; 2) ONG-uri finanțate explicit sau nu de Rusia: think tankuri, asociații culturale, fundații, asociații ortodoxe, profamilie, proviață; 3) Lideri de opinie formali sau informali din toate zonele societale: oameni de afaceri, lideri religioși, oameni de cultură, sportivi, influenceri, vedete; 4.) Presa neafiliată și afiliată¹.

Marian Voicu procedează la o analiză morfologică, arătând felul în care din narațiunile primare ale propagandei ruse sunt derivate cele secundare din care apoi sunt declinate narațiuni autohtone autonome, endemice care se transformă adeseori în teme de dezbatere publică:

Kremlinul promovează mai multe narațiuni primare (NP), concepute pentru uz intern sau extern, și declinate prin fake news și dezinformare în narațiuni secundare (NS), specifice unui spațiu civilizațional și geopolitic mai larg, cum ar fi, de exemplu, cel balcanic sau cel al estului postcomunist. Unele din narațiunile secundare prind viață proprie, devin autonome, adevărate metanarațiuni, fiind legitimate ca forme autohtone, endemice (NE), cu miză în dezbaterea publică internă, fără legătură aparentă cu narațiunile primare lansate de Kremlin.

Pentru ilustrare, voi reda prima narațiune:

1) **NP**: UE se dezintegrează, statele membre nu mai acceptă să fie tratate drept colonii; **NS**: România a fost acceptată în UE pentru forța de muncă, materii prime ieftine și pentru a fi transformată în piață de desfacere; pentru fi acceptată în UE, a trebuit să vândă ieftin resursele și proprietățile corporațiilor occidentale. De la aderare, românii trăiesc mai prost; **NE**: România este o colonie a UE, condusă de statul paralel; **NE**: Suveranismul este singură soluție pentru a anula statutul de colonie; **TD**: Ieșirea din Uniunea Europeană.

Autorul identifică încă cinci astfel de metamorfozări, ce pot fi rezumate astfel:

România este o colonie a Uniunii Europene. Occidentul instalează la București marionete. În numele luptei anticorupție, Occidentul folosește structurile de forță pentru a reduce la tăcere patrioții adevărați, fabricându-le dosare și

1. Marian Voicu, *Cum sunt camuflate dezinformările...*, ed.cit.

înscenându-le procese ca în perioada stalinistă; Suveranismul. Revenirea lui Nicolae Ceaușescu; Statul paralel. ONG-urile sunt vândute Occidentului; Dictatura medicală; România a făcut parte din Lumea rusă prin ortodoxie, prin limba liturgică, slavona, prin relațiile de rudenie între principii, prin cultură; viitorul va apropia din nou cele două țări, despărțite acum temporar de interesele egoiste și violente ale Occidentului. Unirea României cu Moldova este legitimă, ca și revenirea Crimeii la Mama Rusie; Românii își riscă viața, pentru ca cei de la putere să facă pe plac americanilor. Un război va începe în curând iar românii vor plăti inutil prețul subordonării. Riposta rusă va fi neiertătoare. România nu își poate permite cheltuielile militare la care e obligată. Americanii se comportă că niște stăpâni în România; Românii și moldovenii ar trebui să urmeze exemplul Crimeii și să decidă prin referendum unirea cu Republica Moldova. Nu Moscova se opune unirii ci Bruxellesul. Idiotele dezinformării endemice: stat paralel, stat antihrist, colonie europeană, suveranism, dictatură medicală, neomarxism, presă mincinoasă¹.

Temele și termenii-cheie ai propagandei ruse în România

Având în minte structura narativă a discursurilor propagandistice și liniile directoare ale propagandei formulate de Putin la Valdai, direcțiile de politică externă ale Rusiei și felul în care sunt camuflate narațiunile propagandei, vom urmări cum sunt exprimate concret acestea în România. Scopul general al propagandei? A fost formulat fără niciun echivoc de către un cititor al canalului de știri de pe platforma aplicație Telegram *Sptnk necenzurat* în 3 noiembrie 2022, într-un comentariu la o știre în care senatorul AUR Sorin Lavric a spus că România și-a pierdut suveranitatea și a rămas un stat vasal: „Măcar să ne rugăm la bunul Dumnezeu să reintrăm în sfera de influență a Rusiei”². Pentru realizarea

1. *Ibidem*.

2. „Senator român: România nu mai are instrumentele suveranității”, t.me/sputnecenzurat/13390, din 3.11.2022, accesat 24 noiembrie 2022. „Senatorul AUR Sorin Lavric a vorbit la o conferință despre faptul că România și-a pierdut suveranitatea și a rămas un stat vasal. «Cine este suveran în țara noastră? Parlamentul este un maș lung care ia foarte rar decizii. Deciziile se iau în culise. Nici Președintele, nici Guvernul nu mai au atributul suveranității. Sunt prelungiri, sunt anexe. Internaționalismul înseamnă când guvernul este condus din afara țării. În această situație suntem noi astăzi. Suntem într-o condiție vasală, cum ieșim din ea rămâne să răspundeți și dvs.» a concluzionat Sorin Lavric”. Am redat integral această știre pentru că și din aceasta iese în evidență structura narativă a discursurilor propagandistice: dușmanul-prietenul, hermeneutica suspiciunii și șovinismul moral.

acestui obiectiv general sunt urmărite o serie de obiective intermediare drept mijloace care să conducă la realizarea țelului și anume:

1. crearea, amplificarea, gonflarea artificială la rang de urgențe și priorități ale opiniei publice și a agendei politice a unor curente de opinie artificiale și secundare care să îndepărteze populația de la realele urgențe ale societății, politicului și guvernării;
2. încălecarea sau împachetarea conspirativistă a oricărui fapt divers, integrarea acestora în narațiuni mai ample prin interpretarea și explicarea paranoidă a acestora drept „dovezi” ale unor tendințe și direcții de acțiune ale unor forțe oculte, dușmănoase, inamice care ar urmări înrobirea, subordonarea, dominarea și distrugerea deliberată a bravei noastre națiuni;
3. transformarea în arme a informațiilor, a credințelor religioase, a adevărului, a nemulțumirilor existente și a criticii legitime a guvernării, adică instrumentarea propagandistică a adevărului, instrumentarea și deturnarea propagandistică a criticii guvernării (toate relele care se petrec în România sunt puse pe seama faptului că politicienii și factorii de decizie fie sunt vânduți străinilor, UE, SUA, NATO, fie sunt de-a dreptul factori alogeni care vizează distrugerea națiunii);
4. instrumentarea propagandistică a credinței creștin ortodoxe;
5. compromiterea încrederii în instituțiile democratice și elitele legitime („statul paralel” – această narațiune acreditează ideea că nu există nici transparență a deciziilor politice, nici justiție independentă și nici limite constituționale ale puterii);
6. crearea unui climat isteric sau isterizant în opinia publică cu privire la faptul că absolut nimic nu este funcțional în România și asta din cauza faptului că am adoptat un regim democratic liberal nepotrivit pentru români;
7. cultivarea deliberată a neîncrederii în democrație și încurajarea apetitului către autoritarism, adică acreditarea și legitimarea în ochii opiniei publice a ideii că un regim autoritar, oligarhic, eventual de tipul regimului Putin, ar putea să instituie ordinea, stabilitatea și siguranța vieții împotriva dezordinii, instabilității și indeciziei „create” de regimurile liberal-democratice;
8. revărsarea unui torent de narațiuni în mintea cetățenilor pentru a discredita democrația liberală, instituțiile și elitele cu scopul de a crea dorința pentru un sistem oligarhic autoritar autohton în care elitele politice și economice rapace să poată spolia cu impunitate absolută resursele statului, eventual a finanțărilor UE;
9. obținerea controlului și a monopolului asupra manipulării bunurilor simbolice, căci, nu-i așa?!, cine controlează narațiunile influențează și fixează agenda publică și eventual cea politică;
10. identificarea clivajelor, a conflictelor și a antagonismelor care există în societate, eventual crearea unora noi, întreținerea și amplificarea acestora cu

- scopul de a crea și de a accentua diviziunile, polarizările ireconciliabile, pentru a provoca demoralizare, pentru distragerea atenției, a disuadării și a subminării;
11. crearea, întreținerea și cultivarea percepției și a sentimentului public că România s-ar afla într-o „stare de asediu” sub multiple amenințări;
 12. încurajarea ruperii, separării ori a izolării din dispozitivele de asociere ale națiunii: UE, SUA, NATO;
 13. demonizarea și compromiterea acestora din urmă drept instituții de forță, dictatoriale, autoritare, hegemonice, dominante, coloniale ce înrobesc națiunile și le distrug;
 14. cultivarea pe multiple planuri a relativismului strategic prin care să se încetățenească ideea că democrația de tip liberal este doar una dintre multiplele posibilități de a organiza politic societatea sau că democrația liberală este similară sau identică cu oligarhiile autoritare – fie ideologice precum China, fie economice precum în Rusia;
 15. slăbirea solidarității și a coeziunii față de valorile democrației de tip liberal: separarea puterilor în stat, transparența guvernării și a deciziilor politice, limitarea puterii guvernanților, respectul pentru adevăr și pentru libertate în toate formele sale.

Am monitorizat timp de mai bine de o săptămână (17-26 noiembrie 2022) fluxul de știri al unui site de tip tabloid, www.ActiveNews.ro, pe care l-am urmărit pe canalul omonim de pe platforma Telegram, pentru că pe Telegram (t.me/activenewsro) știrile sunt ordonate cronologic și este efectuată și o selecție a importanței lor și, astfel, este mai ușor de urmărit. Am optat pentru acest site pentru virulența și exaltarea cu care sunt redactate informațiile, care astfel fac mai lesne de depistat temele narațiunilor rusești și care fac, de asemenea, mai clară integrarea oricărei informații din fluxurile informaționale ale agendei publice în scenariile narrative mai ample ale liniilor directe ale propagandei.

Alte canale de așa-zis știri precum Sptnk necenzurat¹ (t.me/sputnecenzurat) sunt relativ mai subtile și mimează neutralitatea, independența, imparțialitatea

1. În urma unei hotărâri a Guvernului României din 28 februarie 2022, site-urile Sputnik.md, RussiaToday și altele nu mai sunt accesibile decât printr-un Virtual Point Network care criptează IP-urile și, de aceea, s-au mutat cu arme și bagaje pe Telegram, fapt care le-a dat apă la moară propagandiștilor să denunțe cenzura și interzicerea dreptului la liberă exprimare: vezi Bogdan Duca, „De ce este cenzurat Sputnik”, 1.03.2022, <https://bogdanduca.org/tag/democratie/>, accesat 24.11.2022 (Guvernul României a prezentat ulterior lista completă a site-urilor blocate: ru.md, sputniknews.ro, md.sputniknews.com, ro.md.sputniknews.com, citeșteșitu.com, rtnews.ro și cloudx.ro – „România închide toate site-urile de propagandă ale Moscovei. Russia Today și Sputnik sunt interzise”, *Digi24*, 20.02.2022, <https://www.digi24.ro/stiri/>

și obiectivitatea, astfel încât trebuie să accesezi și secțiunea de comentarii de la fiecare știre, pentru că acolo sunt dați termenii și cheile de interpretare și înțelegere a informației. De exemplu, pe *news-feed* apare știrea (din 30 octombrie 2022):

Șeful Statului-Major al Apărării, generalul Daniel Petrescu, va efectua o vizită oficială în Statele Unite ale Americii în perioada 31 octombrie – 9 noiembrie, anunță Ministerul Român al Apărării Naționale. În program sunt planificate întreveneri cu președintele Comitetului Întrunit al Șefilor de State Majore, șefii categoriilor de forțe, precum și cu reprezentanții unor *think-tank*-uri din domeniul securității.

După cum se poate observa, informațiile sunt prezentate în mod neutru, profesionist, cu citarea surselor și a link-urilor și fără derapaje tabloide. Dar, în comentarii, apare: „merge sluga la stăpân să-și ia instrucțiunile; alt trădător, mulți ar trebui omorâți în România și lista este foarte lungă; instrucțiunile se pot transmite și pe net, cred că se duce să pupe piciorușele; planuri de implicare a României în război”¹. Prin acest fel de a proceda, redactorii nu pot fi suspectați de propagandă, pot trece drept profesioniști imparțiali, obiectivi, și așa putea presupune că așa-zii cititori care comentează fac parte tot dintre redactori, pentru ca informația să fie înțeleasă în sensul dorit de ei. Dar, fie că sunt mai subtile sau mai grosolane, temele și termenii cheie pot fi cu ușurință recunoscuți peste tot și pe toate canalele de difuzare ale propagandei.

Așa cum afirmam mai sus, orice informație care apare pe agenda publică este denaturată, răstălmăcită, răsucită, reinterpretată și integrată în scenariile narrative interpretative ale propagandei. De aceea, inventarierea titlurilor de articole sub câteva categorii funcționează și ca inventariere a temelor și termenilor cheie ai propagandiștilor dar este și confirmare a faptului că liniile directe ale propagandei sunt, credem, mai mult decât similare cu cele formulate de Putin la Valdai.

Am organizat aceste subiecte în următoarele 10 categorii:

1. ISTORIE, TRADIȚIE NAȚIONALĂ, NAȚIONALISM, SUVERANISM (cultivate și etalate ostentativ în prim-plan pentru a pregăti un curent de opinie favorabil separării României de UE și NATO, dar și ca mijloc de apărare prin strângerea rândurilor în jurul identității naționale împotriva globalismului și a progresismului neo-marxist): 80 de ani de la Cotul Donului trebuie comemorat de întreaga românie; Mihai Viteazul din nou decapitat, demolarea statuii lui Mihai Viteazul la Oradea (simbolurile tradiției naționale demolate, călcate în picioare, identitate stearsă, anulată, terfelită); monument dedicat Reginei Maria la Chișinău; eșecul

romania-inchide-toate-site-urile-de-propaganda-ale-moscovei-russia-today-si-sputnik-sunt-interzise-1854019, accesat 24.11.2022.

1. <https://t.me/sputnecenzurat/13129>, fără titlu, din 30.10.2022, accesat pe 24.11.2022.

Coaliției pentru Națiune: moartea Suveranismului Românesc; Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării – instrument de ștergere a identității naționale, a celor ce luptă împotriva naționalismului maghiar, a iredentismului și revizionismului; apărarea Liceului „Mircea Vulcănescu”; victoria de la Posada – lecția dată de români regilor unguri; Eroii nu se plâng, se cinstesc: inaugurarea monumentului eroilor români căzuți în Primul Război Mondial; desuveranizarea, o nouă realitate?; co-suveranitatea Ungariei în Transilvania; sfidare șovină: fularul cu Ungaria Mare a lui Victor Orban; drama românilor la Stalingrad; cine l-a ucis pe Nicolae Iorga? 87 de ani de la asasinarea cu necunoscute a marelui istoric; 104 ani de la Unirea Bucovinei cu țara-mamă, România, necondiționată și pe vecie.

2. VALORI TRADIȚIONALE, CONSERVATOARE, CREȘTINISM, CREDINȚA STRĂMOȘEASCĂ, ORTODOXISM (scoase în evidență ca mijloace de apărare a identității naționale împotriva asaltului progresist, neomarxist, woke, cancel culture și political correctness împotriva ștergerii identității și transformarea cetățenilor în simpli consumatori și numere): Stăpânitorii și scripturile, creștinismul a sporit puterea sufltească a omenirii, anunțarea sărbătorilor și sfinților din calendarul creștin ortodox; postul și dieta; critica elitelor intelectuale conservatoare: creștini de caviar, acuzați de populism; creștinism aseptic, moralist, intelectualist, Dumnezeu lui Kant; cazul Calistrat, cazul Visarion Alexa; deshumarea moaștelor cuviosului Ignat; mucenicul Aiudului, flacăra de rugăciune a rugului aprins; apelul la suferințele din închisorile comuniste; 16 ani de la nașterea la ceruri a părintelui Calciu, un sfânt al închisorilor; sinuciderea asistată medical sau când dracii își fac biserică; părintele Galeriu, un apostol al Bucureștilor; Tache Rodas, unul dintre ultimii supraviețuitori ai Experimentului Pitești; căderea lui Bănescu, propagandist al dreptei filohomosexuale; de la constrângere la libertate – invitație la dialog în Arhiepiscopia Tomisului alături de ÎPS Teodosie; Becali a participat la deshumarea moaștelor cuviosului Dionisie Ignat la muntele Athos; Calistrat Chifan suspendat de la slujire pe perioada anchetei, își cere public iertare și își asumă întreaga greșală; Cazul Calistrat a devenit cazul Bănescu. Iulian Capsali: Slava UE.

3. VALORI NEOLIBERALE, PROGRESISTE, OFENSIVA LGBTQ+ (invazia, asaltul progresist globalist sexual decadent asupra națiunii noastre creștin-ortodoxe): Stânga progresistă; priorități în vremuri de război, guvernul Olaf Scholz – plan de acțiune pentru protejarea comunităților LGBTQ+; Jeffrey Epstein, proxenetul pedofil prieten al elitelor politice americane pedofile; concursul miss America câștigat de un adolescent transsexual de etnie asiatică; Justin Trudeau, corupt și degenerat sexual participă la o emisiune-concurs cu transsexuali; Alianța Părinților din România cere inspectoratului să răspundă dacă părinții au fost de acord să le fie expuși copiii la informațiile manualului egalității de gen; Alianța Părinților din România solicită ISJ Iași să facă dovada că manualul *Egalitatea de gen* este

aprobat conform legislației în vigoare, se face propagandă LGBTQ+ în școli, copiilor le sunt recomandate site-uri cu informații licențioase; Alianța Părinților din România: peste 200 de ONG-uri și intelectuali cer demiterea purtătoarei de cuvânt a ISJ Suceava, ca urmare a poziției sale cu privire la *Manualul Egalității de gen*; campanie „Copiii LGBTQ+ în Moldova” sprijinită de Olanda, identitate de gen și orientare sexual-romantică; tirania transumanistă instalată la nivel global – în România cu manualele școlare ale egalității de gen; occidentali progresiști debitează paltitudini corecte politic; paleta progresistă: vegan îngrijorat de schimbarea climatică, susținător a oricărui tip de justiție (rasială, socială, ecologică); *lockdown*-urile, măștile, pașapoartele de vaccinare – parte a ghiveciului progresist; ideologia *Woke*; simbolisme tribale în numele solidarității politice a grupului; Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării – instrument de ștergere a identității naționale, a celor ce luptă împotriva naționalismului maghiar, a iredentismului și revizionismului; cel mai mare Genocid din istorie: avortul legalizat pentru prima oară în Rusia bolșevică, un miliard de avorturi; Ambasador Qatar – homosexualii sunt bolnavi la cap; un cuplu de homosexuali discută într-un film Hallmark despre adoptarea unui copil; Tucker Carlson: scandalul Balenciaga și normalizarea pedofiliei; pedofilul Jeffrey Epstein, partener de orgii cu lideri politici, membri de familie regale și importanți oameni de afaceri a fost agent al Mossad și i-ar fi șantajat pe toți aceștia în favoarea Israelului; după manualul de gen alt manual a fost lansat în România: Manualul de formare, adresat fetelor, de către un ONG, Centrul Parteneriat pentru Egalitate, făcând parte din strategia UE de clarificare a identității și egalității de gen.

4. COVIDISMUL, PLANDEMIA, VACCINISMUL (văzute ca abuz de putere, ca eșec total al regimurilor democratice, al modelului democratic liberal și ca încălcare dictatorială a drepturilor omului): Epidemia de Moarte subită; propagandiștii vaccinării complici la crimă; minunata lume nouă, vechea colivie, carantina la domiciliu, a devenit întreaga planetă; terorismul politicii de stat a vaccinării; complicitatea guvernanților și a mass-media la crima morților subite; sclavi, cobai, supunere, copiii avortați sunt folosiți drept cobai pentru seruri experimentale COVID; renunțare la libertate, la dreptul de opinie, drept fundamental, identitate, tradiție, normalitate; sindromul moarte subită după vaccinare, cheaguri de sânge; eroii în alb trași la răspundere: întocmire de acte false de deces fără să vadă morții; Đoković care a refuzat vaccinarea are viză temporară în Australia; mor subit de atac de cord polițiști, jurnaliști la vârste tinere, adolescentă moartă în sala de fitness; noua normalitate a morții subite se instaurează macabru peste tot; certificatul verde Covid-19 a fost nazist, abuziv; luju.ro, conspiraționiștii hăituiți de miliție au avut dreptate; martir pentru libertate mort de COVID pe frontul covidismului; refuzul ingineriilor sociale și medicale, segregare în funcție de test, de boală, de pseudovaccin, de pașaport pentru libertate; documentar Fauci, dr. Moarte; moartea vine în direct – jurnalistă leșinată în

direct; cripto-pandemia: dictatura COVID a fost o schemă ponzi; Planificare Pandemică: să nu-ți mai trăiești viața cum vrei pentru că pe afară bănuie Virusul cel rău; cei cu 2 doze de vaccin au de 2 ori mai multe boli renale; G20 a cerut pașaport global standardizat de vaccinare al OMS: identificare, control, subjugare a populației, Gulag digital sanitar; Marii Preoți ai Pandemiei vor să știe unde suntem fiecare dintre noi în fiecare moment, supraveghere colaborativă, Marea Supraveghere; Piperea – certificatul COVID anulat complet, cereți despăgubiri; supravegherea digitală, dictatura digitală: Google a instalat un spyware pe telefoanele americanilor pentru a ține pandemia în frâu, dacă tușești prea des vin la tine acasă și te carantineză forțat, urmările ilegală, invazie a vieții private, vrei nu vrei ești ascultat, supravegheat; dezinfectanți pentru mâini conțin substanțe chimice mortale, măștile nu protejează, dioxidul de titan din măști este cancerigen; cererea de sânge de la nevaccinați este reală; celebru prezentator al stării vremii din America internat cu cheaguri de sânge; conspirația Bigh Tech – elite politice: grupul Facebook Died Suddenly (300 000 de membri) eliminat de pe platformă; Warren Buffet – miliarde pentru cipuri, se pregătește Marea Cipare; când a mințit Rafila? Că va face doza 4 sau când a spus că nu face doza 3?; medic renumit forțat să demisioneze pentru că a prescris ivermectină; abuzul sancționat: premierul din Alberta Canada a concediat consiliul de sănătate care a impus *lockdown* în timpul pandemiei; risc prea mare la vaccinarea femeilor însărcinate; închis într-o clinică de psihiatrie pentru că a spus adevărul despre COVID-19; lista tuturor vacciniștilor din România; medicamente psihotrope administrarea persoanelor nevaccinate pentru a te conforma; s-a lansat filmul *Died Suddenly*; certificatul UE COVID, piatra de temelie pentru identitatea digitală; politica zero COVID continuă în China; un tribunal din Germania a stabilit că lockdownul din timpul pandemiei a încălcat grav drepturile omului; *Washington Post* recunoaște: COVIDUL nu mai reprezintă o pandemie a celor vaccinați. Majoritatea americanilor care au murit din cauza coronavirusului au primit cel puțin o doză de vaccin; OMS: organizație coruptă și genocidară. Agenda 2030 și planul sinistru al depopulării prin vaccinarea forțată, ei procedează la fel ca regimul nazist din Germania; ministrul belarus de Externe a murit și el subit; Revoluție anti-dictatura COVID în China; în China se scandează Jos Xi Jinping, jos Partidul Comunist.

5. DISCREDITAREA, COMPROMITEREA, DEMASCAREA ȘI CALOMNIEREA ELITELOR DEMOCRATICE (prezentate ca fiind elite corupte, decadente, depravate): Mizerie morală, decadenți sufocați în propriile fecale propagandistice, mesaje subliminale ale autorităților incompetente, criminale, degenerați sexual; Jeffrey Epstein, proxenetul pedofil, prieten al elitelor politice americane pedofile; premierul Ciucă, ignorat de o pisică; Republicanii anchetează afacerile fiului lui Joe Biden, Hunter; elitele politice românești supuse Ocultei Evreiești Mondiale – legea care permite sacrificarea rituală *kusher* care ține de tradiția evreiască;

Bogdan Tiberiu Iacob: Ciolacu vrea să legalizeze ritualul evreiesc *Kusher*; Kanye West candidează la președinția Statelor Unite; ONU, Forumul Economic Mondial și G20 formează Troica Conspirației Globale: cum au preluat elitele lumii rolul de administratori ai planetei; (linșaj mediatic) Luminița Arhire: Danileț devine cetățean al Republicii Moldova; tupeul Monicăi Macovei de a-i da în judecată pe procurori după accidentul rutier în care a fost implicată; Iohannis se plimbă pe banii românilor în Peru, Chile, Brazilia; cooptarea Maiei Sandu în alianța anti-Kremlin; pedofilul Jeffrey Epstein, partener de orgii cu lideri politici, membri de familii regale și importanți oameni de afaceri a fost agent al Mossad și i-ar fi șantajat pe toți aceștia în favoarea Israelului.

6. SISTEMUL, STATUL PARALEL, STATUL EȘUAT, MODELUL DEMOCRAȚIEI LIBERALE DISCREDITAT: Sistem în implozie, stat eșuat, nefuncțional, în degradare totală, în criză, în cădere liberă, la fel ca în comunism: teroare, mizerie, fanatism, crimă, sărăcie, minciună, manipulare, control, discriminare, incompetență, fraudă, trafic de orice fel, lingușire, trufie, averi ilicite, dorință de putere, subjugare, sclavizare; nu mai există decât o ideologie, nazismul; este vorba despre ei; jigodii penale care-și spun partide; dictatura lui Trudeau: blocarea conturilor bancare a cetățenilor care protestează în Brazilia față de rezultatele alegerilor la fel ca Trudeau cu Convoitul Libertății al camionagiilor canadieni, mijloace antidemocratice, reprimarea contestatarilor, suspendarea exprimării opiniilor online; Marea Resetare are ochii oblici – Statul paralel occidental și-a dat mâna cu Dictatura Digitală Chineză; sclavia digitală, identitatea digitală, moneda digitală unică la nivel mondial; cazierul digital; democrația pe butuci; spionarea telefoanelor; Iohannis militarizează internetul; elite impoștoare, ipocrite, incompetente: Clotilde Armand și-a majorat cu 30% indemnizația, Drulă – declară că Agenția Națională de Integritate nu ar trebui să se uite la 3 000 de lei; CCR și legile justiției, Constituția României suspendată, respectarea Constituției, facultativă, judecătorii pot să nu respecte constituția; sisteme de credit social ca în China; cine sunt ei?; pierderea suveranității naționale; România și-a pierdut independența, colonie a UE, SUA și NATO, resursele furate; suveranismul și naționalismul: rupea de UE, de NATO, Roexit; Trump ne poate scoate din mlaștină; „dizolvarea suveranităților naționale în logica progresist globalistă – explozie a complexității ce trebuie gestionată centralizat” – introducere la un articol despre pensionarea subită a magistraților speriați că vor rămâne fără pensii speciale în urma propunerilor Băncii Mondiale; Constituția a devenit ornamentală, sfintele regulamente loțuitoare de creier; dreptatea străzii; extremismul furibund și fascistoid al guvernării ilegitime a lui Jeseș Rabinettovici Biden; Ron Desantis rescrie harta politică; aroganță: realizator TVR ajuns cu elicopterul la mânăstire; cenzura *Bigh Tech*: Facebook elimină grupul Died Suddenly (moarte subită); până în 2031, toate actele de identitate din România vor avea cip cu două amprente: una digitală, alta facială; fraudarea alegerilor din votul electronic; dezastrul lăsat în urmă de

Nancy Pelosi: milioane de bebeluși uciși, supradoze de droguri record, locuri de muncă pierdute, granițe spârțuite de mexicani; sindicaliștii ambulanțieri protestează împotriva lui Arafat; Macron o spune pe șleau: avem nevoie de o Ordine Mondială Unică; supravegherea în masă continuă: guvernul scoțian lansează o platformă de „identitate digitală” conectată cu securitatea socială, serviciile de sănătate și creditele bancare; tehnocrația și totalitarismul, noul anormal – ascensiunea statului securității biomedicale, scientismul și trăsăturile comune ale ideologiilor totalitare; Bolsonaro contestă rezultatul alegerilor furate; contestația lui Bolsonaro a fost respinsă. Judecătorul amendează cu milioane de euro pe aliații fostului președinte pentru că s-au îndoit de corectitudinea alegerilor; Ion Cristoiu: ridicarea MCV pune capăt unei perioade lungi de umilință națională; lira sterlină va fi înlocuită cu lira digitală; Sinistrul lider al Forumului Economic Mondial, Klaus Schwab, aduce în atenție un nou plan de înrobire a umanității: următoarea criză este criza climatică; Piperea: cenzura totalitară pe Facebook a derapat în patologic, apare cazierul digital; Klaus Schwab: China comunistă este un nou model pentru multe țări pentru crearea lumii de mâine; trăiască și înflorească justiția UE-românească, nelegile lui Predoiu au fost adoptate; aberațiile lui Joe Biden – afirmații lipsite de sens cu privire la armele de foc; primul ministru al Noii Zeelande, Jacinda Ardern și Bill Gates vor implementa legitimațiile digitale în întreaga țară.

7. CLIMATISM (înțeles ca ideologie tertip și paravan al dominației economice occidentale): Agenda climatică 2023: Cetățenii germani sfătuiți să treacă la dietă pe legume și fulgi de ovăz, carnea de porc nu se mai găsește; carte de credit care monitorizează emisiile de carbon, isterie legată de schimbările climatice; cărdășia dintre miliardarii marxiști, capitaliști de cumetrie și dictatorii lumii a treia, se lăfăie în lux, au avioane private ce emit gaze dar se dau chinuiți de grija pentru binele planetei, uniți de idealul zero dioxid: elite politice și economice ipocrite, aprobă dictatorii străini care susțin interesele geopolitice ale Occidentului în timp ce îl acuză pe Putin de dictatură; dublă măsură; Sinistrul lider al Forumului Economic Mondial, Klaus Schwab, aduce în atenție un nou plan de înrobire a umanității: următoarea criză este criza climatică.

8. RĂZBOI ÎN UCRAINA (discreditația Ucrainei ca stat agresat; căutarea sau inventarea de culpe victimei, răsturnarea raportului victimă – agresor, abaterea atenției într-o manieră diversionistă de la agresiunea Ucrainei de către Rusia prin proiectarea unui alt dușman, Occidentul, mai periculos decât Rusia): Medvedev cere pedeapsa cu moartea pentru soldații ucraineni care ar fi ucis soldați ruși prizonieri; explozie gigantică în apropiere de Sankt Petersburg; Rusia în război cu NATO, al treilea război mondial; dacă NATO pierde – sfârșitul hegemoniei americane; susținerea dată Ucrainei e susținere de război, Ucraina – colonie a SUA; trupele de mercenari care luptă în Ucraina au ofițeri și mercenari trimiși de NATO; Ucraina, Zelenski – „găuri negre” care absorb miliarde de dolari din

Vest; Rusia a fost pusă cu spatele la zid, se apără de extinderea NATO și UE; Polonia suspectată de acapararea Ucrainei de Vest; după folosirea „bombei murdare” NATO va intra în conflictul din Ucraina; un nou sistem de recunoaștere a fost testat în cadrul operațiunii speciale; documentele Departamentului de apărare SUA dezvăluie finanțarea de către SUA a activităților de cercetare în laboratoarele biologice din Ucraina, cum a fost implicat Hunter Biden și laptopul; Ion Cristoiu: cum a atacat Rusia NATO cu o rachetă trasă de Ucraina; Sabotajul Nord Stream – suedezii au găsit urme de explozibil; scandalul racheta Ucraina-Polonia: Sunak și Trudeau, sluj în fața lui Zelenski; Rusia dispusă să coopereze cu SUA – întâlnirea șefilor serviciilor secrete la Ankara; barbaria rușilor; Tucker Carlson – Zelenski minte deliberat pentru a ne băga în război; România implicată în război – Divizia 101 Aeroporțată americană; dușmani de ochii lumii: Marea Britanie cumpără petrol rusesc; Turcia se pregătește să invadeze Siria; reporterul care era să declanșeze al III-lea război mondial a fost concediat; SUA nu livrează Ucrainei dronele Gray Eagle care au un plafon operațional de 8 839 metri; adevărata față a lui Zelenski; Rusia acuză Ucraina că fură gazele Moldovei și amenință închiderea robinetului; racheta din Polonia chiar a fost trasă de Putin?; Jens Stoltenberg: vom discuta despre războiul ilegal dus de Rusia în Ucraina la reuniunea miniștrilor de externe NATO de la București; Zelenski mobilizează președinții Poloniei, Lituaniei, Letoniei dar și pe Klaus Iohannis: agresiunea Rusiei este îndreptată împotriva întregii Europe.

9. CRIZA ECONOMICĂ (informații menite să crească îngrijorarea și temerile pentru viitor, eventual să provoace panică și proteste): Sancțiunile economice aplicate Rusiei nu funcționează; Elitele occidentale politice și economice, rusofobe și putinofobe, își bat joc de proprii cetățeni sancționând (ineficient) economic Rusia, necumpărându-i gazul și petrolul, ținându-și cetățenii în frig, inflație și recesiune economică, obligându-i să facă duș la comun, pentru a susține militar Ucraina; afaceriști fără scrupule – înțelegeri secrete pe piața semințelor de cultură, speculanți care spoliază națiunea română pentru profiturile lor nesimțite; vânzarea Mintia; legea decarbonizării – închiderea minelor; dosarul energetic: statul împotriva propriilor cetățeni; autoritățile din România au închis 1300 MW în termocentrale; Ungaria are intenția de a-și construi un port la Sulina; UE s-a aruncat singură în criza energetică prin decizia de a se rupe de gazele rusești; trecerea la energia atomică ar face UE dependentă iar de uraniul din Rusia; din conductă în reactor; ENEL pleacă din România; prețul petrolului ajuns la minimul ultimelor 10 luni.

10. TEME GREU DE CLASAT ÎNTR-O SINGURĂ CATEGORIE CLARĂ (Numai Dumnezeu ne mai poate salva! sau cultivarea deliberată de teorii conspiraționiste abracadabrante pentru ca prin comparație narațiunile mai subtile să pară legitime ori mai credibile și mai verosimile): În Mongolia, zeci de oi s-au plimbat straniu în cerc timp de 12 zile; alt fenomen ciudat în China: milioane de ciori au invadat

orașele; transfuzii de sânge cultivat în laborator; carnea falsă, ireală dar concretă; New Yorkul împânzit de mii de turnuri 5G; Ambulanță antiglonț face avorturi în America; Lenin – revoluționar gay, revoluția bolșevică opera serviciilor secrete și finanțelor occidentale de pe Wall Street; Corupția, conspirația, complotul Big Tech – Big Pharma; alimentele fake, gândacii comestibili pe care ne obligă UE să-i mâncăm, carnea sintetică crescută în laborator din culturi celulare; 6G, Internetul corpurilor, care va integra toți oamenii într-o „minte de stup” globală. Transumanismul – un program de eugenie, biosenzorul implantabil în proces de aprobare la FDA; 6G și internetul corpurilor – cu ajutorul Inteligenței Artificiale vom fi supuși unei evaluări constante în fiecare aspect al vieții noastre. Marea Resetare transumanistă eugenistă și marșul către o societate post-trans-umană.

Vectorii propagandei

Am întâlnit temele din categoriile de mai sus promovate de următorii vectori, persoane și căi de comunicare. Precizez faptul că, prin prezentarea acestora nu intenționez nici condamnarea morală, nici denigrarea, calomnierea ori atragerea oprobriului asupra lor. Fiecare are dreptul de a se exprima public cum dorește, precum și eu am dreptul de a arăta că subiectele pe care le propagă fac un serviciu propagandei ruse. Scopul demersului meu este acela de a indica atât temele, cât și sursele și căile de răspândire ale temelor propagandei ruse în România, pentru că mesajele propagandistice nu se propagă de la sine sau în mod impersonal. Singura intenție și singura recomandare pe care ne permitem s-o facem este aceea de a crește discernământul, circumspecția, scepticismul și simțul critic al cetățenilor.

În monitorizarea pe care am realizat-o nu m-a interesat posibila motivație și motivele persoanelor ce răspândesc aceste teme. Nu m-a interesat nici valoarea de adevăr a subiectelor propagate (o astfel de investigație ar fi dificilă cu privire și la cel mai neînsemnat mesaj transmis), nici justețea lor, nici gradul de convingere a persoanelor în adevărul temelor pe care le propagă. De asemenea, nu m-a interesat nici dacă acele persoane sunt sau nu conștiente de faptul că ideile pe care le diseminează sunt identice, corespund sau sunt similare ideilor și mesajelor propagandei ruse, nici dacă propagă astfel de idei benevol sau interesat și nici dacă sunt conștiente de efectele acțiunilor lor. M-a interesat exclusiv cartografierea mesajelor și ideilor vehiculate în spațiul deschis și liber al opiniei publice care, în opinia mea, sunt de natură să inducă opiniei publice disuadare, demoralizare, euroscepticism, anxietăți și îngrijorări, sentimentul „stării de asediu”, discreditarea și compromiterea regimurilor politice democratic-liberale și să submineze încrederea în valorile, elitele și instituțiile democratic-liberale.

1. Persoane¹

Anca Alexandrescu
 Luminița Arhire
 Georgiana Arsene (in primalinie)
 Calistrat Atudorei
 Adriana Bahmuțeanu
 Paul Bașotă
 Ilie Bădescu
 Octavian Bădescu
 Dana Budeanu
 Ioan Buduca
 Leo Burtisan
 Laura Cătuneanu
 Codruța Cerva
 Dan M.V. Chitic
 Victor Ciutacu
 Ion Cristoiu (și mulți dintre cei care
 apar pe blogul lui și pe contul YouTube)
 Dumitru Coarnă (fost deputat PSD)
 Raul Coltor
 Bogdan Comaroni
 Răzvan Constantinescu
 Mircea Coșea
 Mirel Curea
 Viorica Dăncilă
 Dan Diaconescu
 Dan Diaconu
 Dan A. Dima
 Pompiliu Diplan

Bogdan Alexandru Duca
 Răzvan Dumitrescu (*Subiectiv cu Răzvan
 Dumitrescu*)
 Dan Dungaciu
 Sorin Faur
 Constantin Gheorghe
 Marius Ghilezan
 Daniel Ghiță
 Paul Ghițiu
 Cozmin Gușă
 Ovidiu Hurduzeu
 Bogdan Tiberiu Iacob
 Radu Iliescu
 Cezar Ionașcu
 Diana Ivanovici Șoșoacă
 Mihai Lasca (ex-AUR)
 Sorin Lavric
 Luis Lazarus
 Oana Lovin
 Miron Manega
 Andrei Marga
 Mihai Mălaimare
 acad. Eugen Mihăescu
 Mugur Mihăescu
 Radu Moraru
 Adrian Năstase
 Cornel Nistorescu (în special legat de
 declarațiile lui Andrei Marga)
 Mirel Palada

1. Într-o serie de articole publicate de jurnaliștii de la site-ul context.ro sunt prezentate câteva dintre persoanele prezentate aici: Iulia Stănoiu, „Cine răspândește propaganda pro-Kremlin, conspirațiile și dezinformările în România”, <https://context.ro/serial/reteaua-minciunilor/>; <https://context.ro/reteaua-minciunilor-cine-raspandeste-propaganda-pro-kremlin-conspiratiile-si-dezinformarile-in-romania/>; „Influencerii de pe Facebook care ventilează conspirații, dezinformări și propagandă pro-Kremlin”, <https://context.ro/reteaua-minciunilor-influencerii-de-pe-facebook-care-ventileaza-conspiratii-dezinformari-si-propaganda-pro-kremlin/>, accesat 30 mai 2023, și „Cum arată dezinformarea și propaganda pro-Kremlin în 13 țări din Europa Centrală și de Est”, <https://context.ro/reteaua-minciunilor-cum-arata-dezinformarea-si-propaganda-da-pro-kremlin-in-13-tari-din-europa-centrala-si-de-est/>, accesat 3 octombrie 2023.

Iosefina Pascal	George Simion
Cristian Pătrașcu (administrator anonimus.ro)	Oana Stănculescu
Adrian Pătrușcă (și mulți din cei care scriu articole pe ActiveNews, https://www.activenews.ro/redactia)	Adriana Stoicescu (activenews)
Ninel Peia	Sebastian Suciuc (AUR)
Adrian Onciu	Codrin Ștefănescu
Alexandru Petria	Claudiu Târziu (și mulți alții din Partidul AUR)
Gheorghe Piperea	Mihai Tîrnoveanu
Liviu Pleșoiianu	ÎPS Teodosie
Aurelian Popa (aurelian.ro)	Cristian Terheș
Dan Puric	Dan Tomozei (mai mult propagandă prochineză)
Alexandru Racu	Marius Tucă
Petru Romoșan	Mihai Tudose (fost prim-ministru)
Victor Roncea	Robert Turcescu
Iurie Roșca	Adrian Ursu (realizator TV, Antena3)
Sorin Roșca Stănescu	Bogdan Vasile
Valentin Stan (cunoscut drept „omul cu laptopul”)	Sorin Ovidiu Vântu
Adrian Severin	Gelu Vișan
	Corneliu Vlad
	Varujan Vosganian

David Angelo aka Mario Munteanu aka Angel Davidescu (nume de conturi fake pe Facebook ale căror conținuturi sunt preluate pe multe dintre site-urile de mai jos, în special pe gandeste.org, în spatele cărora bănuim, în urma unui comentariu la o postare¹, că s-ar ascunde regizorul Cristi Puiu. Între timp, am aflat că în spatele acestor conturi s-ar afla un anume Viorel Patrana, care ar fi și deținătorul domeniului de internet gandeste.org).

2. Canale de comunicare, transmitere și propagare²

activenews.ro
adriannastase.ro

anonimus.ro
artemis.ro
atac.ro
aurelian.ro
bogdanduca.org

- https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=140651968724920&id=100083403529566.
- Într-o serie de articole publicate de jurnaliștii de la site-ul context.ro sunt prezentate într-o hartă interactivă marea majoritate a site-urilor pe care le enumerăm aici; Iulia Stănoiu, „Cine răspândește propaganda pro-Kremlin, conspirațiile și dezinformările în Europa”, <https://context.ro/serial/reteaua-minciunilor/>; <https://context.ro/reteaua-minciunilor-cine-raspandeste-propaganda-pro-kremlin-conspiratiile-si-dezinformarile-in-europa/>, accesat 30 mai 2023.

- 474
- bpnews.ro
 - bucovinaprofunda.com
 - bugetul.ro
 - cadranpolitic.ro
 - capital.ro
 - cerulcodrulsiparaul.ro
 - cersipamantromanesc.wordpress.com
 - certitudinea.com
 - cetateanul.net
 - cetateanul.net/interviurileadrianei-bahmuteanu
 - coalitiapentrunatiune.ro
 - conumishu.com
 - corectnews.com
 - cotidianul.ro
 - cristoiublog.ro/
 - culturaromana.ro
 - cunoastelumea.ro
 - cuvantulortodox.ro
 - daniel-roxin.ro
 - deinteres.ro
 - demitatea.info
 - disqus.com/by/adrianlelgionnaire
 - dreptate.org.ro
 - duri.tv
 - ecopolitic.ro
 - europanews.ro
 - http://evadare.ro
 - evz.ro
 - expresnational.ro
 - gandeste.org
 - geopolitika.ro
 - geopolitika.ru/en
 - geopolitics.ro
 - glasul.info
 - gofm.ro
 - hotnights.ro
 - incorectpolitic.com
 - infoactual.ro/international
 - infoalert.ro
 - infobrasov.net
 - infostiri.net
 - inpolitics.ro
 - inprimalinie.wordpress.com
 - invictuswebmedia.com
 - ioncoja.ro
 - jurnaldebucovina.com
 - justitiarul.ro
 - luju.ro
 - manifeste.ro
 - mariustuca.ro (youtube.com/@marius-tucashow)
 - mesagerul.ro
 - mihaitirnovanu.ro
 - moaraluigelu.blogspot.com
 - nationalisti.ro
 - nasul.tv
 - newsnetcrestin.ro
 - newsromania.live
 - octavpelin.wordpress.com
 - opozitia.net
 - ortodoxinfo.ro
 - ortodox.info.ro
 - qmagazine.ro
 - powerpolitics.ro
 - r3media.ro
 - radiogoldfm.ro
 - recentnews.ro
 - rechindebahlui.ro
 - revelatiialecerului.wordpress.com
 - razboiulinformatiional.rumble.com
 - rgnpress.ro
 - revistablogurilor.ro
 - roctv.ro (facebook.com/tvromaniacivica/)
 - Roc Tv – România Civică Tv (youtube.com)
 - romaniainfo.com
 - romanioliberal.ro
 - romaniatv.net
 - roncea.ro
 - rostonline.ro
 - solidnews.ro

stiriledeastazi.ro
stiripesurse.ro
teinformez.ro
televiziune.ru
trenduri.blogspot.com
vavedem.ro

veghepatriei.wordpress.com
vestidinrusia.ro
vremuritulburi.com
ziaristionline.ro
zeustv.ro (facebook.com/LuisLazarus
ZeustTV)

Concluzii

În lucrarea de față am încercat să pun la dispoziția cititorilor un instrument de identificare a propagandei ruse, în sprijinul simțului critic necesar discernerii intereselor autentice ale României și unei agende publice realiste. Detectarea dihotomiilor *noi versus ei* sau *prieten versus dușman* laolaltă cu practicile șovismului moral și ale hermeneuticii suspiciunii reprezintă în opinia mea un antidot eficient de contracarare a otravei propagandistice.

După cum am mai afirmat, propaganda nu este un fenomen impersonal precum un fenomen natural și nici nu este generată automat de vreo inteligență artificială. Ea este întreținută de indivizi, cu nume și prenume, pe căile de comunicare publică. Ceea ce am prezentat mai sus are în spate o activitate de monitorizare ale cărei screenshoturi nu au putut fi publicate, ca urmare a volumului uriaș de material publicistic, motiv pentru care enumerarea vectorilor de propagandă reprezintă sursele acelor categorii de mesaje. Acest inventar este strict constatativ, este o fotografie ce surprinde formele în care liniile directoare ale discursului lui Putin se regăsesc (indiferent de intenția vectorilor) în spațiul public din România. După cum am mai spus, nu mă interesează motivele pentru care o persoană sau un vector mediatic propagă aceste mesaje, ci doar semnalaarea acestor mesaje. Fiecare este liber să emită sau să propage orice mesaj dorește, în limitele legii, așa cum fiecare are aceeași libertate de a semnală prezența acelor mesaje.

M-au interesat mesajele propagandistice pentru că perioada pe care o parcurgem este una excepțională, de război la granițele României. Și, în acest context, aș vrea să subliniez că în vreme de război este dificil să operăm cu aceleași categorii cu care operăm pe timp de pace, cum ar fi: căutarea de culpe reale sau inventate Ucrainei, acuze de tot felul la adresa victimei agresiunii, revendicări teritoriale etc. Toate acestea nu fac altceva decât să sprijine, chiar și numai la nivel simbolic, agresorul rus. De asemenea, în condițiile în care oficialii ruși și propagandiștii lor au declarat în multiple rânduri că ei sunt de fapt în război cu NATO, cu SUA, cu UE, și nu cu Ucraina, atunci orice mesaj antioccidental, anti-UE și chiar cea mai justificată critică la adresa instituțiilor occidentale apare,

în contextul războiului, ca fiind în sprijinul agresorului rus. Prin urmare, consider că a propaga mesaje de acest tip, chiar cu cele mai bune intenții, cu scopul de a expune realitatea crudă și dură, poate avea ca efecte demoralizarea și demobilizarea opiniei publice, creșterea sentimentului de insecuritate (acesta este scopul terorismului) și antagonizarea comunității. Chiar și cel mai inocent iubitor de țară poate apărea ca izolaționist, ca autohtonist și ca susținător al decuplării țării de NATO și de UE printr-un Roexit, după cum s-a tot vorbit în ultimii ani, din varii motive. Astfel de opinii, benigne în timp de pace, în condițiile liniilor directe ale discursului lui Putin de la Valdai, devin cărămizi ale propagandei ruse. Pe poarta larg deschisă a dreptului la libera exprimare, vectorii menționați și mulți alții revarsă un torent de scenarii ce se înscriu în curentul propagandei ruse.

Specificul tuturor mesajelor propagandistice este acela că, în afară de site-ul *VeștidinRusia*¹, nici un altul nu este deschis și pe față prorus și este de înțeles acest aspect, din cauza aversiunii tradiționale a majorității populației României față de Rusia. Toate site-urile și toți vectorii propagandei ruse revarsă zi de zi, lună de lună, zeci dacă nu sute de mesaje către opinia publică, coplesind prin cantitate și repetiție. Cu atât mai mult s-au intensificat acestea după invazia Ucrainei. Cum nu-i pot lua apărarea pe față lui Putin și Rusiei, marea majoritate a vectorilor propagandei ruse acționează astfel: arată cât de venali, corupți, decadenti și degenerați din toate punctele de vedere sunt toți cei pe care îi indică țarul ca fiind dușmani. Există multiple voci care afirmă că acum, în contextul războiului din Ucraina, că ar trebui să ne orientăm prioritar atenția asupra potențialei dictaturi către care se îndreaptă inexorabil Occidentul, căci, nu-i așa?!, dictatura reală și criminală a Rusiei și a lui Putin ar fi mai puțin periculoasă decât perfidul neomarxism woke, corect politic impus de centrala de propagandă corporatistă occidentală. Apoi insistă pe temele naționaliste și ale suveranismului pentru a adânci și consolida îndoielile, temerile și scepticismul față de toate instituțiile democratice occidentale, în vederea adâncirii unei eventuale falii care s-ar produce între România și acestea. Se identifică de fiecare dată vulnerabilitățile, clivajele și temele care provoacă emoțiile și sentimentele și se insistă pe acestea pentru a provoca polarizarea și antagonizarea opiniei publice de la noi.

Din fericire și în ciuda a ceea ce afirma Putin despre modelele alternative de democrație care ar fi mai eficiente și mai atractive, mecanismele democratice

1. Îl menționăm, totuși, aici pe Duca Bogdan care a recunoscut public într-o postare pe blogul său că este omul rușilor și de ce ține cu ursul, adică Rusia: Bogdan Duca, „Omul rușilor”, 5.12.2021, <https://bogdanduca.org/2021/12/05/omul-rusilor/>, accesat 24.11.2022, și „De ce țin cu ursul? Scrisoare către un prieten teolog”, <https://bogdanduca.org/2022/07/06/de-ce-tin-cu-ursul-scrisoare-catre-un-prieten-teolog/>, 6.07.2022, accesat 24.11.2022.

sunt mai lente și mai temporizatoare. Chiar dacă propaganda ar avea succes deplin și ar ajunge să genereze o masă critică de cetățeni a căror gândire și opinie să fi fost colonizată întru totul de propagandă, mecanismele și procedurile democratice împiedică o schimbare imediată a regimului politic. Căci ceea ce-și propune propaganda este ceva de felul evenimentului „panică la benzinării”, care, din fericire, nu a fost provocat de propagandiști. Adică să inducă panică față de faptul că România ar putea intra în războiul din Ucraina, că Rusia ar putea ataca România, că o criză economică sau una energetică ne vor lăsa fără energie, căldură și hrană astfel încât toate nemulțumirile acumulate să izbucnească într-o tentativă de răsturnare și de înlocuire a regimului democratic liberal cu unul naționalist-suveranist, independent față de NATO și UE, dar de fapt izolat și prada cea mai ușoară pentru o Rusie cu pretenții expansioniste.

Cinismul cu care Putin a afirmat la Clubul Valdai că numai Rusia poate fi garanția de securitate a Ucrainei nu lasă multe speranțe. Dispariția fizică a lui Putin nu ar fi o garanție pentru calmarea tendințelor expansioniste agresive ale Rusiei. Numai o reformare radicală și o democratizare reală a instituțiilor politice și administrative ale statului rus ar putea să dea voce și control opiniei publice și cetățenilor Rusiei. Or, nu văd acest lucru ca fiind posibil în viitorul apropiat. Până atunci, nu va exista nicio garanție de securitate pentru niciunul dintre vecinii mai apropiați sau mai îndepărtați ai Rusiei.

Bibliografie

- BADEA, Marco, postare Facebook din 23.11.2022.
- BOCANCEA, Sorin, „Interviu DCNews”, 12.07.2022, <https://www.youtube.com>.
- CHAPMAN, Ryan, „Populism, explained simply”, 28.09.2021, <https://www.youtube.com>.
- CHIESA, Giulietto, *Putinofobia, Rusia contemporană și angoasele occidentului*, trad. Geanina Tivdă, Corint, București, 2017.
- DUCA, Bogdan, „De ce este cenzurat Sputnik”, 1.03.2022, <https://bogdanduca.org>.
- DUCA, Bogdan, „De ce țin cu ursul? Scrisoare către un prieten teolog”, 6.07.2022, <https://bogdanduca.org>.
- DUCA, Bogdan, „Omul rușilor”, 5.12.2021, <https://bogdanduca.org>.
- DUCA, Bogdan, „Creștinul și războiul”, 15.03.2022, <https://bogdanduca.org>.
- DUCA, Bogdan, „Creștinul, războiul și ipocrizia”, 25.03.2022, <https://bogdanduca.org>.
- GALEOTTI, Mark, *O scurtă istorie a Rusiei*, trad. Lia Decei, Humanitas, București, 2021/2022.
- GIRARDET, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, trad. Daniel Dimitriu, Institutul European, Iași, 1997.
- GIUBEGA, Andrada, „Discursul președintelui Vladimir Putin la reuniunea Clubului internațional de discuții «Valdai». Textul integral”, *Aleph News*, 27.10.2022, <https://alephnews.ro>,

- 478 KOLESNIKOV, Andrei, „Scientific Putinism: Shaping Official Ideology in Rusia”, 21.11.2022, <https://carnegieendowment.org>.
- MATEI, Sorina, „Discursul Lui Putin în fața întregii lumi la Clubul Valdai. Perioada de dominație nedivizată a occidentului se apropie de sfârșit”, *Mediafax*, 27.10.2022, <https://www.mediafax.ro>.
- MÎȘCOIU, Sergiu, „Ce este populismul?”, 11.03.2021, <https://www.youtube.com>.
- PUTIN, Vladimir, „Discurs la ședința plenară a Clubului Valdai. Text integral”, 29.10.2022, <https://www.vestidinrusia.ro>.
- STĂNOIU, Iulia, „Rețeaua minciunilor. Cine răspândește propaganda pro-Kremlin, conspirațiile și dezinformările în Europa”, 20.12.2022, <https://context.ro>.
- STĂNOIU, Iulia, „Rețeaua minciunilor. Cine răspândește propaganda pro-Kremlin, conspirațiile și dezinformările în România”, 10.03.2023, <https://context.ro>.
- STĂNOIU, Iulia, „Rețeaua minciunilor. Influencerii de pe Facebook care ventilează conspirații, dezinformări și propagandă pro-Kremlin”, 11.04.2023, <https://context.ro>.
- STĂNOIU, Iulia, „Rețeaua minciunilor. Cum arată dezinformarea și propaganda pro-Kremlin în 13 țări din Europa Centrală și de Est”, 2.10.2023, <https://context.ro>.
- THOM, Françoise, *Putin și Putinismul*, trad. Adina Arvatu, Humanitas, București, 2020.
- VOICU, Marian, *Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*, Humanitas, București, 2018.
- VOICU, Marian, „Interviu Marian Voicu: Fake news, propagandă, populism. Cum procedăm?”, 10.10.2018, <https://www.lapunkt.ro>.
- VOICU, Marian, „10 narațiuni false rusești: mic îndreptar al dezinformării”, 12.03.2021, <https://www.veridica.ro>;
- VOICU, Marian, „Cum sunt camuflate dezinformările Kremlinului în narațiuni aparent românești”, 11.11.2021, <https://www.veridica.ro>;
- VOICU, Marian, *Breaking Fake News*, realizată la TVR, <https://www.tvrplus.ro/emisiuni/breaking-fake-news-78-0>; <https://www.youtube.com/playlist?list=PLxO8-C91Lp91EvQY8vyMIQykGnLSiQzB9>.
- „In full: Russian president Vladimir Putin speaks at a think tank event”, 27.10.2022, <https://www.youtube.com>.
- „Lui Băsescu i s-a tăiat microfonul în PE când citea lista liderilor europeni vânduți lui Putin”, <https://www.digi24.ro>
- „Putin a aprobat politica de stat privind păstrarea valorilor tradiționale”, <https://www.vestidinrusia.ro/13.11.2022>.
- „România închide toate site-urile de propagandă ale Moscovei. Russia Today și Sputnik sunt interzise”, *Digi24*, 20.02.2022, <https://www.digi24.ro>.
- „Senator român: România nu mai are instrumentele suveranității”, t.me/sputnecenzurat/13390, 3.11.2022.

România și Republica Moldova pe frontul propagandei proruse în contextul războiului din Ucraina

Ileana Racheru

În acest articol, îmi propun să realizez o analiză a propagandei Kremlinului în România. Demersul cuprinde considerații generale cu privire la propaganda Kremlinului în România și un studiu de caz focusat asupra modului în care a fost distribuit și dezbătut subiectul neutralității permanente în România și-n Republica Moldova, în contextul războiului din Ucraina.

După 2014, spațiul mediatic din România a fost invadat de știri care anunță un colaps iminent și sistemic al României, comentarii critice fără suport real la adresa Occidentului, articole care propun revenirea societății românești la un conservatorism controversat și de site-uri de știri false. Transmiterea acestor conținuturi editoriale este realizată în serviciul Moscovei, pentru a servi unor interese politice din România, cu scopul promovării unor indivizi care vor să devină cunoscuți publicului. Impactul asupra publicului din România nu a fost estimat. Propaganda regimului Putin a fost difuzată în România atât de instituții de mass-media finanțate de Federația Rusă (*Sputnik.md*, *Russiatoday.ro*), de instituții de cultură (*Centrul Rus de Știință și Cultură din București*), de profesori/geopoliticieni veniți din Federația Rusă, de intelectuali propagandiști din Republica Moldova, de consilieri ai unor partide și politicieni români sau de așa-numiții „idioti utili”.

În 2014, *Sputnik.md* a creat o pagină specială destinată României. Profesorii/geopoliticienii din Federația Rusă au fost aduși în România de politicianul și jurnalistul Iurie Roșca (fost unionist și jurnalist *Sputnik*), cel care a format pentru România și o rețea alcătuită din foști colaboratori ai acestuia din Republica Moldova (în special cei de la *Flux.md*). În 2022, ca urmare a deciziei Serviciului de Securitate al Republicii Moldova de a închide *Sputnik.md*, au mai rămas active

site-urile conspiraționiste (*activenews, vestidinrusia.ro, romanortodox.info*), presa mainstream (*Libertatea, EVZ.ro, Romania Liberă*) și pagini de Facebook.

Mesajele de propagandă se adresează unor categorii diverse de consumatori de mass-media online. Ținta predilectă este publicul mai puțin educat, care poate fi unul cu credințe religioase (în special neo-protestante și ortodoxe), care este atras de mesaje cu privire la conspirațiile împotriva României, în special cu influența negativă a UE și a SUA, care vor să-i determine pe români să renunțe la valorile spirituale tradiționale. Acest public nu verifică și nu diversifică sursele de informare. Urmează publicul educat cu credințe religioase puternice (adesea cu studii universitare), atras de dezbaterile cu privire la filozofia, istoria religiilor, literatură religioasă sau de idei conservatoare/tradiționaliste. Majoritatea împărtășesc ideea existenței unei „presiuni a ideologiei LGBT asupra României”, care este susținută de UE.

Propaganda Kremlinul sau cea care servește indirect Moscovei are ca țintă/victime instituții internaționale sau regimurile politice occidentale (UE, NATO, ONG-urile finanțate de Occident), politicieni, oficiali care au avut poziții pro-occidentale și au influențat reformele anticorupție din România și regimuri politice din spațiul ex-sovietic. Campania negativă transmisă de propaganda pro-Kremlin vizează și presa „mainstream” (care furnizează informații verificate, investigații) sau activiștii civici cu notorietate. Victime ale propagandei sunt, de asemenea, instituții de presă care preiau mesajele fără să le verifice din 3 surse, doar pentru a face față concurenței.

Principalele mesaje ale propagandei Kremlinului nu sunt neapărat mesaje pro-Rusia sau pro-Putin și nu promovează doar temele discursului de propagandă al Kremlinului. În contextul războiului din Ucraina, principalele mesaje ale propagandei proruse au fost:

- România trebuie să-și proclame neutralitatea pentru a nu fi implicată în războiul din Ucraina;
- România nu trebuie să ajute Ucraina pentru că autoritățile de la Kiev nu au respectat drepturile culturale ale minorității românești;
- Războiul din Ucraina nu există, imaginile sunt producții ale actorului V. Zelenski;
- Refugiații sunt spioni GRU, nu sunt mulțumiți de condițiile oferite de români;
- Războiul din Ucraina a fost provocat de NATO;
- Sancțiunile vor avea mai multe consecințe asupra statelor care le-au impus.

Neutralitatea ca falsă asigurare a securității României și a Republicii Moldova¹

La 31 martie 2022, o delegație care-i includea pe parlamentarii Diana Iovanovici Șoșoacă, Mihai Lasca, Francisc Tobă (independenți, foști membri ai formațiunii naționaliste AUR) și Dumitru Coarnă (tocmai expulzat din PSD) s-au prezentat la sediul Ambasadei Federației Ruse la București, cu o solicitare a „majorității românilor” cu privire la neutralitatea României, în sensul neimplikării acesteia în conflictul din Ucraina și pentru lansarea unor tratative de pace la București. Cei patru au susținut că inițiativa are suportul unor organizații neguvernamentale și al unor personalități din 70 de țări. Deși oferta controversată a fost declinată de ambasadorul Valeri Kuzmin, știrea a fost preluată rapid de mass-media mainstream din România.

În contextul războiului din Ucraina și al solicitărilor Rusiei cu privire la declararea neutralității permanente a acesteia, pe frontul propagandei proruse din România a fost lansată o nouă temă: neutralitatea României, pentru a preveni o situație în care „veți fi puși în fața faptului împlinit în care nu veți mai avea timp să arătați cu degetul și să căutați vinovați pentru această întârziere a liderilor politici și implicarea poporului român în acest conflict armat”. Dar, și pentru ca „Uniți să ne obținem neutralitatea și să ne declarăm neutri de orice fel de risc militar în ceea ce prevede (presupune – n.r.) un conflict armat cu Rusia sau cu alte forțe militare”. Mesajele au fost publicate încă din primele zile ale războiului pe site-uri cu profil ortodox (*romanortodox.info* și *ortodoxinfo.ro*) și erau însoțite de un apel la proteste. Pe *ortodoxinfo.ro*, au fost completate propuneri cu privire la refuzarea acordării de ajutor militar pentru Ucraina și acordarea cetățeniei române pentru toți etnicii români din Ucraina și Republica Moldova. Nu a lipsit nici reafirmarea dezideratului veșnic al naționaliștilor care susțin unirea Basarabiei (nu a Republicii Moldova) cu România, în noul context fără repetarea situației din 1918, când armata română a trecut Prutul.

Cele două site-uri publică conținut cu caracter ortodox, cel mai adesea reproduș din cărțile de învățătură ale sfinților sau Biblie, în formă originală sau folosit pentru a potența mesaje cu caracter naționalist. Site-ul *romanortodox.info* este promovată de *vestidinrusia.ro*. Despre ultimul se poate afla că „se bazează în principal pe informații furnizate de mass-media din Federația Rusă, încercând să prezinte un punct de vedere direct de la sursă asupra fenomenelor politice,

1. O variantă a acestui subcapitol a fost publicată cu titlul „România pe frontul propagandei proruse: neutralitatea, ca falsă asigurare a securității”, în revista 22, pe 5 aprilie 2022, <https://revista22.ro/opinii/ileana-racheru/romania-pe-frontul-propagandei-proruse-neutralitatea-ca-falsa-asigurare-a-securitatii>.

sociale, culturale care se petrec în Rusia de astăzi”. Conținutul difuzat de acesta constă în majoritate din traduceri de articole și interviuri publicate de mass-media oficiale din Federația Rusă, pusă în slujba propagandei Kremlinului.

Cele două site-uri cu profil ortodox au promovat în trecut referendumul pentru modificarea Constituției și mesaje antivaccin. Trebuie menționat, însă, faptul că acestea nu sunt în niciun fel afiliate Bisericii Ortodoxe Române, având chiar conținut critic la adresa acesteia, acuzându-i pe Patriarhul Daniel și pe majoritatea preoților că au poziții ecumeniste.

În paralel, mesajul cu privire la declararea neutralității României a circulat în emisiuni despre războiul din Ucraina organizate de diverse televiziuni locale precum și în debateri pe platforma *Zoom* difuzate pe Facebook și pe YouTube, la care s-a remarcat prezența senatoarei Diana Șoșoacă.

Republica Moldova și capcana neutralității

În România, propaganda prorusă este introdusă fie pe filieră occidentală, fie prin preluarea de conținut din mass-media din Republica Moldova. Discuțiile cu privire la statutul de neutralitate s-au reactivat de curând și în Republica Moldova. Blocul Comuniștilor și Socialiștilor (BCS), formațiune de orientare prorusă, a depus la începutul lunii martie o inițiativă legislativă „pentru stabilirea neutralității permanente a Republicii Moldova” deși, potrivit art. 11 al Constituției din 1994, „Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă. Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”. Vicepreședintele BCS Vlad Bătrânca a declarat că „acest proiect vine să consolideze principiul constituțional al neutralității. Nu este unul politic sau ideologic și nu vine în contextul evoluțiilor din țara vecină”¹.

Socialiștii nu au dat însă asigurări că neutralitatea reprezintă o certitudine că apetitul revizionist al Kremlinului nu va viza și Republica Moldova. Nu au ezitat însă să acuze guvernarea de la Chișinău ca ar putea implica Republica Moldova în conflictul din Ucraina, deși Maia Sandu a comunicat clar că guvernul de la Chișinău și societatea civilă vor acorda strict ajutor umanitar ucrainenilor. Mai mult, socialiștii au susținut că acel proiect de lege nu vizează regiunea transnistreană. Acest aspect trebuie reținut în contextul în care pe teritoriul controlat de autoritățile separatiste și nerecunoscute de la Tiraspol este dislocat, fără a avea statut legal, GOTR (Grupul Operativ al Trupelor Ruse, creat din rămășițele fostei Armatei a XIV-a a URSS), considerate trupe de ocupație.

1. Mădălin Necșuțu, „Socialiștii proruși din Republica Moldova au depus un proiect de lege pentru «neutralitate permanentă», *G4Media*, 7 martie 2022, <https://www.g4media.ro/socialistii-pro-rusi-din-republica-moldova-au-depus-un-proiect-de-lege-pentru-neutralitate-permanenta.html>, accesat la 14 iunie 2022.

În scurt timp, în mass-media din Chișinău au apărut și reacțiile regimului separatist și nerecunoscut de la Tiraspol. În contextul deciziei guvernării proeuropene de la Chișinău de a depune cererea pentru aderarea la UE, liderul separatist de la Tiraspol a acuzat voalat și fără fundament că „Decizia autorităților moldovenești înseamnă disponibilitatea de a transfera suveranitatea Republicii Moldova către organele supranaționale de la Bruxelles și trecerea la dezvoltarea militaro-politică și economică finală a teritoriului Republicii Moldova de către Occident”¹.

Pentru proeuropenii aflați la putere la Chișinău, neutralitatea nu este o garanție pentru securitatea Republicii Moldova. Astfel, Mihai Popșoi, deputat PAS, declara că „Pe moment, cu mare regret, se pare că statutul de neutralitate este singura metodă pe care o avem la îndemână, care ne poate asigura pacea și securitatea. Deși aceasta este una îndoielnică – nu ne facem iluzii în acest sens. Dar, în acest context complicat, încercăm să valorificăm pe cât putem această neutralitate...”². Maia Sandu a afirmat că „Nu avem informații despre un risc iminent la adresa Republicii Moldova în această perioadă, dar spunem deschis, așa cum am spus-o de fiecare dată, bineînțeles că avem vulnerabilități majore de securitate. Suntem foarte aproape de război, suntem la câțiva kilometri. Suntem o țară cu neutralitatea scrisă în *Constituție*, dar această neutralitate nu este respectată de toți. Avem o armată străină, armata rusă, pe teritoriul Republicii Moldova”³.

Merită amintit și contextul în care a fost adoptat statutul de neutralitate. Viorel Cibotaru, fost ministru al Apărării în Republica Moldova și director al Institutului European de Studii Politice, îmi declarat în 2012 că...

...[ideea neutralității] a fost indusă de cercurile obscure. Era majoritatea [parlamentară] agrariană care era penetrabilă din partea Moscovei, care a considerat că este un instrument foarte bun pentru a limita orice posibilitate de apropiere a Republicii Moldova de Occident. S-a aruncat o idee – băi, băieți asta este bună. Noi nu avem nicio șansă să intrăm în NATO, dar avem o șansă să scoatem armata rusă de aici. Aceste pseudo-plusuri ale neutralității nu ne-au ajutat să ne debarasăm de armata Federației Ruse și nu poate constitui un

1. *Ibidem*.

2. Lina Grău, „Mihai Popșoi: Statutul de neutralitate este singura metodă care ne poate asigura pacea și securitatea”, *Presshub*, 18 martie 2022, <https://presshub.ro/mihai-popsoi-statutul-de-neutralitate-este-singura-metoda-care-ne-poate-asigura-pacea-si-securitatea-215026/>, accesat la 14 iunie 2022.

3. Irina Chirtoc, „Republica Moldova refuză propunerea unor parteneri occidentali de a o înarma la standardele NATO. Chișinăul invocă statutul de neutralitate”, *ziare.com*, 23 mai 2022, <https://ziare.com/razboi-rusia-ucraina/republica-moldova-inarmare-nato-1742555>, accesat la 5 iunie 2022.

motiv serios ca să nu fim atrași într-o Uniune Eurasiatică. Și totodată există bariera reală pentru aderarea la NATO. Am fost păcăliți, fraieriți... Neutralitatea este cel mai greu articol al *Constituției*. Nu o să mă credeți dacă o să spun cum a fost fundamentat, în 1994, principiul de neutralitate în R. Moldova. Am cerut în parlament notele informative în baza cărora a fost adoptat acest principiu... O foaie de hârtie de jumătate de pagină luată din *Bolșaiia Sovețkaia Enciklopedia*.

Potrivit art. 142(1) din Constituția Republicii Moldova, dispozițiile referitoare la neutralitatea permanentă a statului pot fi revizuite doar prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrși în listele electorale. Revizuirea legii fundamentale poate fi inițiată de cetățeni, de cel puțin 1/3 din deputați și de Guvern. După 1994, nu au existat inițiative pentru amendarea articolelor constituționale cu privire la neutralitate.

În prezent, statutul de neutralitate presupune că Republica Moldova poate să participe la acțiuni de menținere a păcii, dar nu se poate implica în războaie cu excepția autoapărării, nu poate să sprijine militar beligeranții în războaie, nu le poate pune la dispoziție teritoriul. Neutralitatea ei nu a fost recunoscută sau garantată de alte state sau de către organizații internaționale.

Președinții proruși ai Republicii Moldova, Vladimir Voronin și Igor Dodon, au inițiat demersuri pentru recunoașterea neutralității Moldovei de către comunitatea internațională. Dodon a încercat să motiveze inițiativa printr-o „politică externă echilibrată” și a cerut SUA (și altor țări) „să sprijine eforturile Republicii Moldova ca statutul de neutralitate permanentă să fie recunoscut la nivel internațional”¹.

În contextul războiului din Ucraina din 2022, general-maiorul rus Rustam Minekaev, Comandant adjunct al Districtului Militar Central al Rusiei, a declarat că unul dintre obiectivele „operațiunii militare speciale” a Moscovei în Ucraina este „crearea unui coridor terestru către Crimeea și ieșire la Transnistria”. Informațiile care au confirmat declarațiile lui Minekaev au fost transmise, în timpul audierilor din Senatul SUA, de către Avril Haines, directorul Agenției Naționale de Informații.

La începutul lui octombrie 2022, 3 rachete de croazieră rusești ce vizau ținte civile din Ucraina au încălcat spațiul aerian al Republicii Moldova, riscând să lovească avioanele civile care survolau teritoriul acesteia. Peste câteva săptămâni, fragmente din rachete rusești, care au fost doborâte de apărarea antiaeriană

1. Teodora Marinescu, „Dodon cere Statelor Unite să sprijine recunoașterea internațională a neutralității permanente a Republicii Moldova”, *Mediafax*, 15 iunie 2019, <https://www.mediafax.ro/externe/dodon-cere-statelor-unite-sa-sprjine-recunoasterea-internationala-a-neutralitatii-permanente-a-republicii-moldova-18235558>, accesat la 14 iunie 2022.

ucraineană, au căzut în satul Naslavcea din Republica Moldova, provocând distrugerii materiale.

Ultima Strategie Națională de Securitate din Republica Moldova a fost adoptată în 2011 și menționa că riscul unei agresiuni militare împotriva acesteia era foarte scăzut. Evenimentele din Ucraina din anul 2014 nu au fost considerate de elita politică de la Chișinău un context menit să determine adoptarea unei noi strategii.

După proclamarea independenței, Armata Republicii Moldova s-a aflat într-o situație deplorabilă. Politicienii de rang înalt nu au considerat că aceasta ar vrea vreă utilitate. În 2007, președintele în funcție, Vladimir Voronin, a declarat că „Armata moldovenească este absolut inutilă. Moldova nu se va lupta cu nimeni. Nu este nevoie să cheltuiim bani pe arme moderne pentru soldați, nu este nevoie să creștem dimensiunea forțelor armate”¹. Idei similare au fost susținute și de către ex-președintele Igor Dodon:

Dar ce se va întâmpla, în acest caz, cu armata a 14-a a Rusiei, care staționează în regiunea transnistreană a Moldovei? Eu susțin statutul de neutralitate al Moldovei care, apropo, este consfințit în Legea Supremă. Acest statut presupune lipsa unor trupe străine pe teritoriul Republicii Moldova. Cum vă imaginați că ar putea fi unite Armata Națională a Moldovei și așa-zisa armată transnistreană? Cred că nu ar trebui să existe armate în general – nici în Transnistria, nici în Moldova².

Miniștrii care au făcut parte din guvernele proeuropene au deplâns însă subfinanțarea armatei și au susținut necesitatea reformării acesteia. Pe aceeași linie se înscriu și afirmațiile președintei Maiei Sandu, care susținea în 2021 că „armata joacă un rol important în asigurarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Trebuie să-i finalizăm reforma”³.

În prezent, armata Republicii Moldova are o finanțare de 0.36% PIB, majoritatea bugetului fiind cheltuit pe provizii, reparații clădiri și tehnică de luptă,

1. „Война у ворот. Есть ли у Молдовы армия, чтобы защитить страну?”, *NewsMaker*, 11 mai 2022, <https://newsmaker.md/rus/novosti/vojna-u-vorot-est-li-u-moldovy-armiya-chtoby-zaschitit-stranu/>, accesat la 5 iunie 2022.
2. Iulia Semenova & Vitalie Călugăreanu, „Igor Dodon: Cred că nu ar trebui să existe armate în general – nici în Transnistria, nici în Moldova”, *Deutsche Welle*, 29 noiembrie 2016, https://www.dw.com/ro/igor-dodon-cred-c%C4%83-nu-ar-trebui-s%C4%83-existe-armate-%C3%AEn-general-nici-%C3%AEn-transnistria-nici-%C3%AEn-moldova/a36572570?fbclid=IwAR1tEkH6oj6msa_AFWqT7sv5lRX-IrdAn0oj5CsBPsfQGWoLSZTWvsUSxug, accesat la 16 noiembrie 2022.
3. „Война у ворот. Есть ли у Молдовы армия, чтобы защитить страну?”, *op.cit.*

salarizarea personalului de conducere. Este unul dintre cele mai mici bugete destinate apărării din Europa. În privința, numărului de cadre, informațiile publice (care nu provin din cadrul Ministerului Apărării) avansează cifra de puțin peste 6 000 de militari. La începutul anilor 2000, Parlamentul de la Chișinău a votat un proiect legislativ care a prevăzut reducerea cadrelor militare de la 8 500 la 6 500¹.

De-a lungul timpului, autoritățile de la Chișinău au solicitat în mod repetat (chiar și în perioada președinției lui Igor Dodon) retragerea trupelor ruse de pe teritoriul său în conformitate cu Declarația finală a summitului OSCE de la Istanbul din 1999. Rusia nu doar că nu și-a îndeplinit acest angajament, ci a susținut ori de câte ori a avut ocazia transformarea GOTR într-o bază militară amplasată legal pe teritoriul Republicii Moldova, solicitări care încălcau clar prevederile art. 11 din Constituție.

În contextul războiului din Ucraina, oficiali din Marea Britanie, UE și SUA au declarat că Republica Moldova ar trebui să-și întărească capacitatea de apărarea a suveranității și a teritoriului la standardele NATO. Ofertele au fost comentate cu reținere de MAIE al Republicii Moldova, în contextul unor acuzații din partea forțelor proruse și chiar ale Moscovei potrivit cărora Occidentul intenționează să încalce neutralitatea acesteia: „reamintim faptul că cooperarea noastră cu NATO se desfășoară în cadrul Parteneriatului pentru Pace... Unul din elementele centrale ale acestui parteneriat ține de importanța respectării principiului neutralității constituționale a țării noastre de către toți actorii vizati”². Comunitatea de experți proeuropeni de la Chișinău a susținut de-a lungul timpului necesitatea modificării Constituției și renunțarea la statutul de neutralitate. Politicienii proruși au încercat, însă, să avanseze ideea că societatea din Republica Moldova este ocolită de autorități în procesul decizional cu privire la neutralitate: „Dacă, însă, între Republica Moldova și Marea Britanie și/sau alte țări membre ale NATO au avut loc anumite consultări care s-au desfășurat «în culise», în spatele poporului Republicii Moldova, Partidul Socialiștilor le condamnă cu fermitate”, se afirmă într-un comunicat difuzat de PSRM. În dezbaterile publice este indusă ideea falsă că o posibilă renunțare la neutralitate sau chiar reformarea și dotarea cu armament modern a armatei naționale ar presupune aderarea implicită a Republicii Moldova la NATO, transformarea acesteia într-o țintă a armatei ruse și implicarea în războiul din Ucraina.

Cât privește România, pentru a doua oară (prima a fost în contextul anexării Crimeii) după proclamarea independenței Ucrainei, aceasta are șansa să reconfirmă Ucrainei că nu este un stat revizionist ca Federația Rusă. Efortul pe care-l depune acum societatea românească pentru a ajuta umanitar Ucraina va schimba

1. *Ibidem*.

2. Irina Chirtoc, *op.cit.*

total percepțiile pe care ucrainenii le au cu privire la români. România este membru NATO, susține valorile liberalismului occidental și nu poate să facă notă discordantă în fața efortului partenerilor de a sprijini militar Ucraina. Nu este greu de înțeles că ucrainenii apără astăzi Europa și nu doar propria țară. România este direct interesată ca frontul să nu ajungă în Republica Moldova (al doilea stat românesc și partener strategic al său) și trupele ruse să nu înainteze până la gurile Dunării. În contextul unui conflict care se desfășoară la granițele României, inițiativele cu privire la neutralitate nu au nicio logică de securitate, fiind doar menite să creeze discordie în societate și să aducă pe agenda publică false subiecte de dezbatere.

Bibliografie

- CHIRTOC, Irina, „Republica Moldova refuză propunerea unor parteneri occidentali de a o înarma la standardele NATO. Chișinăul invocă statutul de neutralitate”, *ziare.com*, 23 mai 2022, <https://ziare.com>.
- GRĂU, Lina, „Mihai Popșoi: Statutul de neutralitate este singura metodă care ne poate asigura pacea și securitatea”, *Presshub*, 18 martie 2022, <https://presshub.ro>.
- MARINESCU, Teodora, „Dodon cere Statelor Unite să sprijine recunoașterea internațională a neutralității permanente a Republicii Moldova”, *Mediafax*, 15 iunie 2019, <https://www.mediafax.ro>.
- NECȘUȚU, Mădălin, „Socialiștii prorusi din Republica Moldova au depus un proiect de lege pentru «neutralitate permanentă», în *G4Media*, 7 martie 2022, <https://www.g4media.ro>.
- RACHERU, Ileana, „România pe frontul propagandei proruse: neutralitatea, ca falsă asigurare a securității”, în *Revista 22*, pe 5 aprilie 2022, <https://revista22.ro>.
- SEMENOVA, Iulia & Vitalie Călugăreanu, „Igor Dodon: Cred că nu ar trebui să existe armate în general – nici în Transnistria, nici în Moldova”, *Deutsche Welle*, 29 noiembrie 2016, <https://www.dw.com>.
- „Война у ворот. Есть ли у Молдовы армия, чтобы защитить страну?”, *NewsMaker*, 11 mai 2022, <https://newsmaker.md>.

Războiul din Ucraina și schimbările geopolitice care afectează Republica Moldova

George Damian Mocanu

De la câștigarea independenței, Republica Moldova s-a găsit într-un echilibru instabil între cele două opțiuni istorice: spațiul românesc și fosta Uniune Sovietică, clasa politică de la Chișinău fiind incapabilă să ia o decizie în favoarea uneia dintre aceste orientări majore. Am avut, astfel, guvernări declarate proruse care au colaborat foarte bine cu autoritățile române și cele ale Uniunii Europene, dar și guvernări declarate proeuropene care au menținut strânse legături cu spațiul fostei Uniuni Sovietice.

Ambiguitatea geopolitică de la Chișinău a fost norma de comportare mai ales a guvernărilor susținute de coaliții de partide. În esență, clasa politică de la Chișinău a încercat să transforme Republica Moldova într-o placă turnantă între lumea occidentală și spațiul fost sovietic. Manifestarea acestei politici a „plăcii turnante” a devenit vizibilă în 2014-2015 prin dezvăluirile privind fraudele bancare și spălările de bani – în esență, Republica Moldova devenise o poartă larg deschisă prin care banii murdari ai Moscovei intrau în Uniunea Europeană. Clasa politică de la Chișinău s-a folosit de bunele relații și de accesul la spațiul economic comunitar pentru a acoperi spălarea banilor proveniți din Rusia. Criminalitatea asociată acestor spălări de bani s-a infiltrat în România și-n Marea Britanie prin tentativele de asasinat comise de cetățeanul moldovean Vitalie Proca – ambițitățile geopolitice ale Chișinăului afectând siguranța publică a unor state membre UE, nu doar fluxurile financiare.

La scară istorică, economia provinciei Basarabia are sens prin integrare într-un spațiu economic extins. Resursele naturale nu permit acestui spațiu o independență economică reală (cu atât mai puțin în epoca interdependențelor economice generalizate de fenomenul globalizării), industrializarea din perioada sovietică fiind una integrată la nivel unional. Acest lucru a fost vizibil în deceniile de după declararea independenței prin faptul că industria regiunii separatiste transnistrene a continuat să funcționeze (și să genereze profituri!) în afara

controlului Chișinăului, fiind integrată mai degrabă în sistemul economic al Ucrainei și al Federației Ruse, schimburile economice ale Tiraspolului fiind îndreptate cu precădere în aceste direcții. Cu atât mai limpede devine implicarea nemijlocită a mogulilor economici din Federația Rusă în spațiul transnistrean.

Economia controlată de clasa politică de la Chișinău a fost redusă în esență la producția agricolă și la taxarea remitențelor emigranților economici, indiferent dacă aceștia erau plecați în vestul Europei sau în Rusia. Principalele produse destinate exportului din Republica Moldova au fost, astfel, produsele agricole și forța de muncă ieftină, ceea ce se reduce la o bază economică restrânsă și fără o posibilitate reală de creștere, în condițiile în care produsele agricole din Republica Moldova se confruntă cu o concurență dură pe piața Uniunii Europene, iar exportul forței de muncă nu este unul sustenabil în condițiile declinului demografic masiv înregistrat în ultimele decenii. Producția industrială din Transnistria s-a găsit permanent în afara controlului clasei politice de la Chișinău, care nu a avut nici un fel de profit de pe urma tranzacțiilor din această regiune cu Ucraina și cu Federația Rusă. Mai mult: în realitate, Chișinăul se află într-o stare de dependență față de Tiraspol câtă vreme alimentarea cu energie electrică a malului drept al Nistrului se află sub controlul Transnistriei, care nu a ezitat să o întrerupă atunci când s-a simțit amenințată sau când a vrut să-și impună punctul de vedere, așa cum s-a întâmplat în 1998 sau în 2022.

Economia Republicii Moldova a înregistrat o schimbare a orientării începând cu anul 2005, momentul cheie fiind refuzul fostului președinte comunist Vladimir Voronin de a accepta să recunoască oficial permanentizarea prezenței militare ruse în Transnistria. Deschiderea pieței Uniunii Europene pentru producătorii din Republica Moldova a fost una treptată, fiecare intensificare a acestor schimburi fiind impulsionată de seturile succesive de sancțiuni economice impuse de Federația Rusă. Exporturile Republicii Moldova, excluse de pe piața fostei Uniuni Sovietice, au fost preluate treptat de piața Uniunii Europene, principalul partener economic din această piață fiind România. Această reorientare treptată a fost însoțită de schimbări politice semnificative, dincolo de zbaterele curente ale politicii interne de la Chișinău, curentul proeuropean s-a impus treptat pe agenda publică și a devenit o realitate politică prin integrarea Republicii Moldova în mai multe programe ale Uniunii Europene, scopul final declarat de ambele părți fiind aderarea Republicii Moldova la blocul comunitar.

Invazia rusă din Ucraina începută în anul 2014 a constituit un prim șoc geopolitic major pentru Republica Moldova. Starea de război dintre Ucraina și Federația Rusă a dus la ruperea relațiilor economice ale Transnistriei cu spațiul ex-sovietic, întreprinderile industriale din regiunea separatistă rămânând fără acces la partenerii tradiționali pentru aprovizionarea cu materii prime și pentru piețele de desfacere. Alimentarea cu lichidități monetare din Rusia a devenit din ce în ce mai dificilă pentru Transnistria, în anii 2015-2016 fiind înregistrate

primele greve și proteste aici. În mod semnificativ, în această perioadă Transnistria și-a negociat participarea la Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC/DCFTA) creată ca parte a Acordului de Asociere (AA) dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană (UE). ZLSAC/DCFTA urmărește o relație comercială preferențială, bazată pe condiții mutual avantajoase, acordând fiecărei din aceste părți un acces mai bun pe piață, decât este oferit altor parteneri de comerț –, iar Transnistria a dorit să se apropie de spațiul economic european după limitarea accesului la spațiul economic al Federației Ruse. Pe lângă orientarea spre spațiul economic al Uniunii Europene, Transnistria a redeschis negocierile cu Chișinăul în domeniile care țin de libertatea de circulație a persoanelor și diverse reglementări administrative, acceptând controlul vamal al Chișinăului în ceea ce privește ZSLAC/DCFTA.

În mod semnificativ, între anii 2014 și 2022, linia politică generală a Republicii Moldova a rămas aceeași în termeni reali, indiferent de facțiunile politice care s-au succedat la conducerea țării. Chișinăul a urmărit aprofundarea relațiilor cu Uniunea Europeană, reușind încheierea mai multor acorduri pe lângă ZSLAC/DCFTA, dintre care cel mai important a fost cel privind libertatea de circulație fără vize în spațiul UE, deși nu a obținut un orizont clar privind începerea efectivă a negocierilor de aderare (în condițiile în care guvernele de la Chișinău au ezitat să depună o cerere oficială în acest sens). În același timp, s-a urmărit îmbunătățirea (de către guvernele declarat proruse) sau cel puțin conservarea (de către guvernele declarat proeuropene) a relațiilor cu Federația Rusă. Altfel spus: guvernele proeuropene de la Chișinău au evitat înrăutățirea relațiilor cu Moscova, iar guvernele proruse au menținut relațiile deja existente cu Bruxelles. Practic, în Republica Moldova a fost extrem de vizibilă transformarea în realitate a Memorandumului de la Meseberg încheiat între Germania și Federația Rusă în anul 2010, care avea ca obiectiv stabilirea unei noi arhitecturi de securitate în Europa, exemplul care trebuia să dovedească fiabilitatea acestei arhitecturi fiind rezolvarea conflictului transnistrean.

Un alt aspect care merită luat în considerare este chestiunea identitară din Republica Moldova. Problema identității naționale din Basarabia are o istorie întinsă pe mai bine de două secole, începând cu anexarea la Imperiul Rus din 1812, în urma căreia instituțiile locale și limba română au fost eliminate din spațiul public și înlocuite treptat cu instituțiile imperiale și cu limba rusă. Unirea Basarabiei cu România în 1918 a declanșat în stânga Nistrului un proces de creare a unei identități naționale moldovenești separate de cea română, în paralel cu o construcție statală subordonată Uniunii Sovietice, respectiv Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. În perioada sovietică de după 1944, autoritățile sovietice au renunțat *de facto* la proiectul de creare a unei limbi moldovenești separate de limba română, deși au menținut scrierea în alfabetul chirilic, au continuat pașii de rusificare a limbii române vorbite între râurile Prut

și Nistru și au continuat proiectul de construire a unei identități naționale moldovenești separată de cea română.

Principalele revendicări ale populației din Moldova sovietică între anii 1988 și 1989 au fost revenirea la alfabetul latin și denumirea oficială de limbă română ca pași pentru recuperarea identității naționale, revolta antisovietică de la Chișinău având o esență identitară. Prezența în spațiul public de la Chișinău a promotorilor unei identități naționale moldovenești diferite de cea română a rămas o constantă după dizolvarea Uniunii Sovietice. Argumentația cristalizată în perioada sovietică a devenit un element constitutiv al ideologiei partidelor politice proruse din Republica Moldova, păstrând principalele teze conform cărora limba moldovenească este diferită de limba română, etnogeneza moldovenilor a fost un proces istoric separat de etnogeneza românilor, existând pe cale de consecință o identitate națională moldovenească diferită de cea română.

În esență, după 1989 scena politică de la Chișinău a fost împărțită în două tabere: proromână și prorusă, fiecare din cele două părți adoptând susținerea uneia dintre identitățile naționale română sau moldovenească. Linia de argumentare proromână din Republica Moldova aducea și argumentele în favoarea aderării la Uniunea Europeană, însă în timp subiectul apropierei Chișinăului de Uniunea Europeană a devenit dominant față de subiectul identității naționale. Asocierea Uniunea Europeană-românism *versus* asocierea Rusia-moldovenism a indus în spațiul public din Republica Moldova ideea că esența confruntării pe scena politică internă este de factură geopolitică – respectiv confruntarea dintre Occident și lumea rusă.

Suprapunerea orientării prooccidentale peste identitatea națională românească în discursul politic a dus treptat la eliminarea chestiunii identitare. Diferențierea între „votul geopolitic” (înțeles ca o alegere între lumea occidentală și Rusia) și „votul anticorupție” a început să fie făcută cu ocazia campaniei electorale prezidențiale din anul 2016. Acesta a fost punctul de pornire a respingerii „votului geopolitic” – ceea ce a avut drept consecință înlăturarea chestiunii identității naționale românești în Republica Moldova din spațiul public, identitatea națională românească fiind legată de orientarea prooccidentală. Identitatea națională românească a început să fie văzută ca o piedică în rezolvarea problemelor cu care se confruntă Republica Moldova.

Campania împotriva „votului geopolitic” a revenit la Chișinău cu ocazia alegerilor prezidențiale din 2020 și a celor parlamentare din 2021. Scoaterea din spațiul public și politic a chestiunii identității naționale între anii 2016–2020 a dus la dispariția efectivă de pe scena politică a partidelor care susțineau identitatea națională românească, acestea fiind înlocuite de partide cu un discurs centrat exclusiv pe eliminarea alegerii geopolitice și pe rezolvarea problemelor economice și administrative. În același timp, partidele proruse de la Chișinău și-au menținut și promovat în continuare discursul care susține identitatea națională moldovenească separată de cea română.

Această evoluție a discursului politic din Republica Moldova, care a avut ca efect îndepărtarea cvasitotală din spațiul public a discursului identitar românesc, reprezintă o noutate, conservarea identității naționale române a fost vie inclusiv în perioada dominației sovietice de la Chișinău și principala cale de rezistență față de procesele de deznaționalizare și de asimilare etnică puse în mișcare de Uniunea Sovietică. Fenomenul descris mai sus, cu efecte politice și la nivelul conștiinței naționale în Republica Moldova, are la bază două documente programatice: *Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova*¹ și *Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova. Probleme cheie și recomandări practice*².

Studiul din 2012 a lansat și a justificat în spațiul public ideea unei națiuni civice moldovenești. Esența argumentării din acest studiu este că abordările identitare aflate în confruntare în Republica Moldova – românească și moldovenească – sunt ireconciliabile și nici una dintre ele nu ar fi capabilă să se impună, drept urmare trebuie căutată o altă cale pentru definirea identitară a cetățenilor Republicii Moldova, respectiv adoptarea unei identități civice. Argumentarea istorică are ca pilon principal ideea conform căreia națiunea română a fost creată în secolul al XIX-lea, iar teritoriul Basarabiei, anexat în 1812 la Imperiul Țarist, nu a participat la acest proces de construcție națională. Sunt enumerate apoi evenimentele cheie pentru construcția identitară a populației din regiune, evenimente a căror interpretare ar constituie punctele de conflict în relația antagonică românism-moldovenism: unirea Basarabiei cu România în 1918, ultimatumul sovietic și anexarea Basarabiei din 1940, participarea României alături de Germania nazistă la războiul împotriva Uniunii Sovietice și anexarea Basarabiei la Uniunea Sovietică în 1944. Studiul în cauză susține că viziunile asupra acestor evenimente sunt ireconciliabile și de natură să rămână permanent conflictuale. Apogeul acestei stări de confruntare este prezentat ca fiind perioada anilor 1988-1992, când reafirmarea identității naționale a românilor din Basarabia prin solicitările de recunoaștere a alfabetului latin și a limbii române a dus la declanșarea conflictelor interetnice care au culminat cu autonomia Găgăuziei și cu separatismul transnistrean.

Ideile expuse mai sus au fost reluate în studiul amintit din 2017, pe aceeași structură a argumentării și cu aceleași concluzii. În studiul amintit aici este

1. Oazu Nantoi, Igor Boțan și Andrei Iovu, *Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova*, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2012, realizat de cu sprijinul Ministerului de Externe al Olandei.
2. Vladislav Kulminski, Vadim Pistrinciu și Andrei Popov, *Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova. Probleme cheie și recomandări practice*, Institutul de Politici și Reforme Europene, Chișinău, 2017, realizat cu finanțarea Ministerului de Externe al Germaniei.

subliniat caracterul multiethnic al populației din Republica Moldova, asta în ciuda realităților atestate de istoria recensămintelor care indică o majoritate clară românească/ moldovenească. De asemenea, se încearcă acreditarea ideii că limba rusă trebuie menținută ca limbă de comunicare interetnică, în defavoarea limbii materne a majorității populației. Argumentația continuă cu ideea conform căreia adoptarea identității românești a fost de natură să producă o ruptură între cetățenii Republicii Moldova după destrămarea Uniunii Sovietice, ruptură care a generat la rândul ei conflictele ce au culminat cu separatismul transnistrean. Soluția propusă în studiul din 2017 este aceeași cu cea propusă în studiul din 2012: renunțarea la identificarea etnică și adoptarea unei identități civice.

Dincolo de declarațiile politice destinate fiecărei tabere electorale din Republica Moldova în ultimul deceniu putem rezuma o re poziționare geopolitică desfășurată constant în timp: apropierea de spațiul economic și politic european în paralel cu menținerea relațiilor cu spațiul ex-sovietic, renunțarea la discursul identitar românesc și la o poziționare geopolitică clară, apropierea treptată și concesi fața de regimul separatist transnistrean. Dezvăluirile privind spălarea banilor rusești și fraudă bancară au constituit un șoc economic, politic și social – însă în final au fost instrumentalizate pentru promovarea re poziționării geopolitice descrise mai sus.

Invazia rusă în Ucraina începută la 24 februarie 2022 a constituit un alt șoc major care a întrerupt parțial evoluția acestei re poziționări geopolitice a Republicii Moldova. Primele probleme apărute au fost nevoia de a găzdui un val imens de refugiați din Ucraina, dar și reactivarea conflictului înghețat din Transnistria. Inițial, guvernarea de la Chișinău a adoptat o linie în care a încercat să-și creeze o imagine cât mai bună la nivel internațional prin eforturile deosebite pentru găzduirea refugiaților ucraineni, dar în același timp a evitat orice fel de gesturi care ar fi putut antagoniza Moscova. Un număr de 360 000 de ucraineni au intrat în Republica Moldova în prima lună de război, dintre care 260 000 și-au continuat drumul către alte țări și 100 000 au rămas în Republica Moldova.

În contextul în care Ucraina a depus pe 28 februarie o cerere de aderare la Uniunea Europeană, urmată de Georgia, pe 2 martie, Republica Moldova a recurs pe 3 martie la același gest, solicitând oficial primirea în rândurile statelor membre UE. Lista condițiilor de la Bruxelles pentru Republica Moldova a fost publicată în *Opinia Comisiei Europene privind cererea de aderare la UE a Republicii Moldova*¹ din 17 iunie 2022. Aici se arată că procesul de aderare la UE a Republicii

1. European Commission, *Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union*, Bruxelles, 17.06.2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-moldovas-application-membership-european-union_en.

494 Moldova se supune așa-numitelor criterii de la Copenhaga: a) țara candidată are instituții stabile care să garanteze democrația, statul de drept și protecția minorităților; b) existența unei economii de piață funcționale și a capacității de a face față competiției din cadrul Uniunii; c) abilitatea de a-și asuma obligațiile statutului de membru, adeziunea la ținutele uniunii politice, economice și monetare. Referitor la conflictul transnistrean Comisia Europeană arată că: „UE își menține angajamentul deplin de a sprijini o soluționare cuprinzătoare, pașnică și durabilă a conflictului transnistrean, bazată pe suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova în frontierele sale recunoscute la nivel internațional, cu acordarea unui statut special pentru Transnistria”. Nu este explicat ce înseamnă acest statut special pentru Transnistria.

Comisia Europeană a cerut Republicii Moldova să întreprindă următoarele acțiuni:

- să încheie reforma sistemului de justiție care să asigure independența, integritatea, eficiența, responsabilitatea și transparența sistemului; să completeze locurile vacante din Consiliul Suprem al Magistraturii;
- să adreseze deficiențele din domeniul justiției constatate de OSCE și Comisia de la Veneția;
- să-și respecte angajamentul de combatere a corupției la toate nivelurile prin luarea unor măsuri decisive în direcția unor anchete proactive și eficiente și a unui bilanț credibil de urmărire penale și condamnări;
- să pună în aplicare angajamentul de „dezoligarhizare” prin eliminarea influenței excesive a intereselor personale în viața economică, politică și publică;
- să consolideze combaterea criminalității organizate, pe baza unor evaluări detaliate ale amenințărilor, a unei cooperări sporite cu partenerii regionali, UE și internaționali și a unei mai bune coordonări a agențiilor de aplicare a legii; în special, să instituie un pachet legislativ privind recuperarea activelor și un cadru cuprinzător pentru lupta împotriva criminalității financiare și a spălării banilor;
- să crească capacitatea de a realiza reformele și de a furniza servicii publice de calitate, inclusiv prin intensificarea punerii în aplicare a reformei administrației publice; evaluarea și actualizarea strategiei de reformă a administrației publice;
- să finalizeze reforma gestionării finanțelor publice, inclusiv îmbunătățirea achizițiilor publice la toate nivelurile de guvernare;
- să consolideze implicarea societății civile în procesele decizionale la toate nivelurile;
- să consolideze protecția drepturilor omului, în special a grupurilor vulnerabile, și să își mențină angajamentele de consolidare a egalității de gen și de combatere a violenței împotriva femeilor.

În același timp, guvernul Republicii Moldova a refuzat să se alătore sancțiunilor aplicate Rusiei în urma invaziei Ucrainei, motivația fiind nevoia de a asigura securitatea energetică a Republicii Moldova în condițiile unei economii slabe, dependentă de importurile de energie din Federația Rusă. Această poziție precaută a fost contrazisă de realitatea războiului, atacarea sistemului energetic din Ucraina silind Chișinăul să se aprovizioneze cu electricitate din România.

În primele 9 luni de război, Transnistria și trupele ruse de aici nu au fost implicate în acțiuni militare de amploare. Au fost înregistrate câteva atacuri cu bombă împotriva sediului serviciilor de informații din Tiraspol, a unui pod feroviar și a unor antene radio din Transnistria – însă nu este clar cine s-a aflat în spatele acestor atacuri. Guvernul de la Chișinău a evitat orice pași pentru antagonizarea regimului separatist de la Tiraspol. Totuși Transnistria a întrerupt alimentarea cu energie electrică provenită de la centrala de la Cuciurgan a teritoriului de pe malul drept al Nistrului.

Merită subliniat faptul că, deși a adoptat o poziție „geopolitică” în contrast cu declarațiile din timpul recentelor campanii electorale, conducerea politică de la Chișinău ezită în continuare să se pronunțe asupra identității populației Republicii Moldova. În mod semnificativ, în discursul susținut în Parlamentul European la 18 mai 2022, președinta Maia Sandu a amintit că circa un milion de cetățeni ai Republicii Moldova sunt deja cetățeni europeni – evitând să amintească faptul că aceștia și-au redobândit cetățenia română.

Redeschiderea ostilităților ruso-ucrainene în 2022 au adus următoarele modificări în reasezarea geopolitică a Republicii Moldova: aprofundarea relațiilor economice cu spațiul Uniunii Europene (mai ales prin aprovizionarea cu energie electrică din România în condițiile întreruperii alimentării din Ucraina și Transnistria); demararea procesului de aderare la Uniunea Europeană (acceptarea condiționată a statutului de țară candidată la aderare); înrăutățirea relațiilor cu Transnistria; poziționarea geopolitică de partea lumii occidentale. În același timp, la Chișinău a fost menținut discursul identitar ce renunță la identificarea cu spațiul românesc, iar Guvernul Republicii Moldova a refuzat să se alătore sancțiunilor internaționale impuse Federației Ruse.

După 9 luni de război, nu sunt clare condițiile care ar permite încheierea unui armistițiu sau chiar a păcii. Negocierile dintre Ucraina și Rusia, desfășurate în luna martie 2022, nu au dus la nici un rezultat. Reasezarea geopolitică a Republicii Moldova este dependentă de modul în care se va încheia faza activă a războiului din Ucraina și mai ales de tipul de pace la care se va ajunge. Însă, indiferent de modul în care se va încheia războiul din Ucraina, Republica Moldova va fi din ce în ce mai dependentă de relația cu Uniunea Europeană, în termeni reali va fi din ce în ce mai dependentă de relația cu România.

Bibliografie

- EUROPEAN COMISSION, *Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union*, Bruxelles, 17.06.2022, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>.
- KULMINSKI, Vladislav, Vadim Pistrinciuc și Andrei Popov, *Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova. Probleme cheie și recomandări practice*, Institutul de Politici și Reforme Europene, Chișinău, 2017, realizat cu finanțarea Ministerului de Externe al Germaniei.
- NANTOI, Oazu, Igor Boțan și Andrei Iovu, *Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova*, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2012, realizat de cu sprijinul Ministerului de Externe al Olandei.

PARTEA A VII-A

LUMEA DEMOCRATICĂ. REAȚII, CULPE ȘI VULNERABILITĂȚI

Polonia 1939 – Ucraina 2022.

Lecțiile începutului celui de-al Doilea Război Mondial

Radu Carp

Situația de până acum din Ucraina seamănă izbitor cu cea din Polonia, înainte de și la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Din cartea lui Halik Kochanski, *The Eagle Unbowed. Poland and Poles during the Second World War*, apărută în 2012, aflăm unele elemente mai puțin cunoscute. Dată fiind declanșarea iminentă a ostilităților de către Germania, Polonia a încheiat cu Franța un acord militar în mai 1939. Potrivit acestuia, Franța ar fi trebuit să înceapă fără întârziere o operațiune militară ofensivă împotriva Germaniei, iar Polonia să se rezume la o campanie defensivă. Acordul mai prevedea că Franța va trimite în Polonia, imediat după începerea războiului, o misiune aeriană specială. Polonezii nu știau însă la acea dată că francezii nu aveau nici o intenție să pornească o ofensivă împotriva Germaniei, iar britanicii fuseseră informați de această situație. Generalul britanic Ironside nota în jurnalul său: „Francezii i-au mințit pe polonezi când le-au promis că vor ataca”. În aceeași lună mai 1939, o misiune britanică vizita Varșovia pentru a discuta planurile de război. Britanicii au fost mai direcți: vor intra în război cu Germania dar nu vor acorda sprijin militar Poloniei deoarece, așa cum credea același general Ironside, Polonia nu putea fi cucerită nici printr-o campanie de câteva luni.

Franța și Marea Britanie au promis ajutor în formă de împrumuturi pentru armament. În vara lui 1939 a devenit însă clar pentru polonezi că Franța nu dorește să contribuie la acest efort. Britanicii au acordat un credit de 8 milioane de lire sterline dar Polonia nu a găsit vânzători de armament în Europa. Franța și Marea Britanie se pregăteau de fapt pentru un război de lungă durată și căutau modalități de a-și asigura propria securitate. Ministrul de Externe polonez Beck a dat asigurări aliaților că Polonia va lupta până la ultimul om dar nu a precizat și cum o va face.

Cu trei zile înainte de începerea ostilităților, Chamberlain îl asigura la Londra pe trimisul special al lui Herman Göring că polonezii vor satisface toate cererile Germaniei referitor la Danzig – fără a fi existat o consultare prealabilă cu polonezii. Din acest motiv, Hitler a crezut până în ultimul moment că Marea Britanie nu va intra în război cu Germania pentru Polonia. Diplomații francezi și britanici de la Varșovia cereau Poloniei, în luna august 1939, să nu decreteze mobilizarea generală dar Polonia, conștientizând pericolul german, a realizat „mobilizarea secretă” începând cu 24 august.

Declanșarea războiului s-a făcut – un fapt mai puțin cunoscut – prin atacuri germane din trei direcții simultan. Atacul terestru a fost urmat de un atac aerian fără precedent, în care civilii și nu militarii au fost țintele predilecte. Acest gen de atac a fost prima dată experimentat la Guernica, în timpul războiului civil spaniol, dar nu în proporțiile în care a fost aplicat în Polonia.

Polonia a crezut, pe parcursul lunii septembrie 1939, că trupele franceze și cele britanice vor ataca Germania, lucru care nu s-a întâmplat. Generalul Jodl relatează, în fața Tribunalului de la Nürnberg, că situația Germaniei era atât de fragilă în 1939 încât un atac al celor 110 divizii franceze și britanice ar fi nimită complet cele 23 de divizii germane. Generalul Keitel declara, la rândul său, după război că Germania se aștepta la un atac din partea Franței și a existat o totală surprindere la Berlin că acesta nu a avut loc. Franța a trecut granița cu Germania în regiunea Saar pe data de 7 septembrie, pentru a se retrage imediat, cu totul inexplicabil. Goebbels nota în jurnalul său: „retragerea franceză este mai mult decât surprinzătoare, este complet de neînțeles”. Britanicii s-au rezumat să bombardeze flota germană de la Wilhelmshaven și să distribuie manifeste pacifiste pe teritoriul german cu ajutorul aviației. Polonezii au cerut, fără rezultat, ca britanicii să bombardeze facilitățile de război ale Germaniei pentru a ușura situația dramatică din Polonia.

Devenise clar la un moment dat că Franța și Marea Britanie nu doresc să se angajeze în război. Pe 13 septembrie a avut loc ședința Consiliului Suprem de Război Franco-Britanic, ocazie cu care Chamberlain și Daladier s-au felicitat reciproc pentru că nu s-au angajat în război. Britanicii au transmis ambasadorului Poloniei la Londra că se pregătesc pentru un război de trei ani și nu este nici o urgență de a interveni.

Polonia a fost lăsată să lupte singură. În câteva zile a devenit clar că ceea ce se poate spera este doar a încetini avansul armatei germane. Ce s-a întâmplat ulterior este bine-cunoscut: Polonia nu a rezistat mai mult de o lună ofensivei germane, fiind atacată ulterior și de URSS. Ce a mai rămas din armata poloneză s-a refugiat în Franța, ulterior în Marea Britanie, și a contribuit la efortul de război. Războiul nu a durat doar 3 ani, așa cum se anticipase la Paris și Londra, ci aproape 5 ani. În cele din urmă, Germania a fost învinsă, ca urmare a eforturilor masive ale aliaților, polonezii având o contribuție importantă la efortul de război.

Întreaga situație seamănă izbitor cu războiul din Ucraina. Federația Rusă, la fel ca Germania, a plănuit minuțios atacul asupra Ucrainei, formulând revendicări teritoriale imposibil de satisfăcut. Inviaza unei forțe armate străine (germane/ruse) a generat un aflux important de refugiați: în 1939, refugiații polonezi au ales România; în 2022, refugiații ucraineni – statele vecine (Polonia, Ungaria, Slovacia și România). Polonia, ca Ucraina în prezent, s-a bazat pe ajutorul occidental. Aliații occidentali au prevăzut în 1939 că este vorba de un conflict de durată și din acest motiv nu au acordat ajutor imediat Poloniei. La fel și în prezent: britanicii și americanii avertizează asupra unui război de durată în Ucraina. Spre deosebire de 1939, ajutorul occidental a venit la timp, a precedat războiul și continuă în prezent. Marea întrebare din acest moment este cât timp va rezista Ucraina și dacă va putea să reziste până la capăt sau va avea soarta Poloniei din 1939. Ucraina, la fel ca Polonia în 1939, are nevoie disperată de avioane pe care nu le-a primit deocamdată (SUA au promis livrarea de elicoptere). Spre deosebire de Polonia în 1939, Ucraina are nevoie disperată și de tancuri (Polonia se baza înainte de război pe cavaleria sa care s-a dovedit inutilă în fața tancurilor germane), primind până în prezent blindate ușoare și având promisiuni de noi livrări.

Ajută statele NATO suficient Ucraina în acest moment pentru a face față unei ofensive de amploare, precum cea începută recent în Donbas? SUA ajută foarte mult din punct de vedere militar dar exclude o intervenție terestră. Aliații occidentali doresc înfrângerea armatei ruse dar dacă se poate doar prin intermediul forțelor ucrainene. Orice implicare directă în conflict este văzută ca fiind potențial începutul unui nou război mondial. Marea întrebare a momentului este până unde este dispus Putin să meargă: va considera ostile transporturile de armament destinate Ucrainei pe teritoriul unor state terțe, într-atât încât acestea să devină ținte legitime sau se va limita la teritoriul Ucrainei? Va autoriza folosirea unei arme nucleare tactice? Va declanșa un război hibrid pe teritoriul statelor membre NATO, vizând infrastructuri critice? Din cauza lipsei unui răspuns clar la aceste întrebări, livrările de armament se fac cu multă precauție și se evită expedierea unor anumite tipuri de armament greu. Există soluții militare care pot fi avute în vedere, cum ar fi de exemplu crearea de zone sigure (*safe havens*) în vestul Ucrainei pentru protecția civililor, dar pentru moment orice implicare directă este exclusă. Cum va reacționa Federația Rusă la o implicare directă a statelor NATO este dificil de spus, dar cine își asumă riscul de a afla? În afară de soluțiile militare, pot fi gândite și noi sancțiuni la adresa Federației Ruse, precum importurile de petrol și/sau gaz, dar decizia este greu de luat la nivel european deoarece ar avea efecte greu de anticipat la adresa economiilor statelor europene. Ce se va întâmpla dacă Federația Rusă va folosi arme chimice? Majoritatea americanilor declară că ar sprijini o implicare directă în conflict în acest caz dar nu există decât indicația că SUA vor reacționa în mod proporțional – evident, o

decizie de implicare militară va fi luată doar dacă se menține sprijinul opiniei publice.

Miza Poloniei în 1939 era enormă: căderea acesteia a generat mai mult optimism în tabăra germană, care a realizat că poate cuceri fără mari riscuri o mare parte din Europa de Vest. Dacă aliații Poloniei ar fi intervenit decisiv în 1939, prin implicare directă în campania militară, poate Polonia ar fi rezistat mai mult și poate Germania s-ar fi retras, satisfăcută cu un coridor până la Danzig pe teritoriul Poloniei. La fel și în prezent, miza Ucrainei este la fel de mare: Ucraina divizată, pierzând definitiv teritoriile în zona Mării Negre și întregul Donbas, l-ar determina pe Vladimir Putin să gândească eventual continuarea ofensivei împotriva statelor vecine Ucrainei. Dimpotrivă, oprirea ofensivei ruse în Donbas ar demonstra că Federația Rusă are capacități militare limitate și nu poate emite pretenții teritoriale, nici la adresa Ucrainei, nici la adresa vreunui alt stat.

Cel de-al Doilea Război Mondial ne învață, însă, o lecție: un război de asemenea amploare nu poate înceta imediat, este nevoie de câțiva ani. Până la urmă, aliații occidentali au câștigat războiul, drămuind eforturile, suferind înfrângeri de etapă și revenind ulterior. Este foarte posibil ca la fel să se întâmple și în prezent: efortul de a ajuta Ucraina trebuie bine drămuț, deoarece războiul este pe termen lung, chiar dacă în acest fel pe moment numărul victimelor din partea civililor ucraineni va fi și mai mare.

Al Doilea Război Mondial mai oferă o lecție: dacă stai deoparte într-un conflict în care ajuți de formă un partener de alianță militară, este foarte posibil ca inamicul să fie încurajat de această slăbiciune și să te considere următoarea țintă – cazul Franței, care a capitulat la câteva luni după Polonia. A înțelege această lecție înseamnă că ar trebui să i se ofere Ucrainei tot ceea ce cere pentru a scurta cât mai mult un război care a devenit deja de durată.

Războiul lui Putin – sfârșitul ultimei distopii imperiale din Europa?

Valentin Naumescu

Rusia lui Putin reatrăiește, la un secol distanță, delirul imperialist al Germaniei naziste. Ce poate urma¹

Deși majoritatea comparațiilor făcute în media occidentale după declanșarea invaziei rusești au făcut referire la Stalin și la Uniunea Sovietică, devine tot mai evident, la o privire atentă, că modelul de gândire politică al regimului de la Moscova este, în esență, altul, dar din aceeași familie ideologică a totalitarismelor secolului XX. Nu, Putin și regimul său nu sunt bolșevici, nu au nici măcar pretenția formală de a fi „reprezentanții clasei sociale oropsite de capitalism”, pe care o clamau sovieticii. Faptul că și Hitler și Stalin au avut pretenții teritoriale de la statele din vecinătate este o consecință a aroganței imperiale a celor două capitale. În fapt, cei doi despoți au semănat destul de mult. Și unul, și celălalt căutau instinctiv să ducă mai departe tradiția imperială asupra țării lor, chiar dacă o înfășuraseră în haine ideologice noi, aparent opuse una față de cealaltă.

Aspirația nemărturisită și probabil neconștientizată a Kremlinului de astăzi este modelul politic cu care Stalin însuși pactizase în august 1939, visând – în anexele secrete ale acordului semnat de ministrii de Externe ai celor două dictaturi – să împartă Europa de Est și să nu se atace între ei. La vremea respectivă, ca și acum, Germania era însă o țară mult mai dezvoltată decât Rusia, iar a se ridica la nivelul Germaniei (cu tot cu nazismul detestat oficial) nu putea fi decât un vis pentru conducătorii unei Uniuni Sovietice sărace și înapoiate. Germania gestiona deja a Doua Revoluție Industrială, în timp ce comuniștii ruși se căzneau să finalizeze Prima Revoluție Industrială, în imensa lor țară predominant agrară, înapoiată, plină de noroaie, de analfabeți, bețivi și mujici desculți.

1. Acest subcapitol este varianta revizuită și adaptată a articolului publicat sub același titlu în *Spotmedia.ro*, 27 august 2022.

Nu mai este un secret că, așa cum arată istoricul britanic Laurence Rees¹, până la invazia germană din iunie 1941, Stalin și aparaticii URSS invidiau în tăcere succesele și expansiunea Germaniei în Europa, „ridicarea grandioasă a poporului german din propria cenușă”, după umilința de la Versailles, călcarea în picioare a „liberalismului decadent al Occidentului” precum și realizările economice, industriale, tehnologice și social-politice ale regimului de forță al celui de-al Treilea Reich. Păreau adversari ideologici și regimuri complet opuse, dar rușii priveau cu admirație modelul german iar multe dintre caracteristicile politice și mecanismele de exercitare a puterii deveniseră comune, la Berlin și Moscova. Ideologizarea totală a vieții publice, poliția politică, serviciile secrete, denunțarea „trădătorilor și dușmanilor poporului”, cultul Conducătorului absolut, supunerea justiției, intimidările, violența și teroarea asupra cetățenilor erau practici comune în cele două dictaturi. Cel puțin declarativ, nazismul era și el o versiune totalitară a socialismului (inclusiv în denumirea Partidului Național Socialist), combinată cu o puternică dimensiune naționalistă, rasistă și expansionistă.

Termenul pe care oficialii puterii moscovite îl folosesc în prezent obsesiv cu privire la Ucraina, cel de *nazism*, le trădează, în fapt, țesătura mentală a visului lor bolnav. Vorbește despre ei înșiși. Reflectă întocmai ceea ce experimentează cu exaltare Rusia lui Putin, ajunsă din nou într-un punct critic și crucial al istoriei ei tumultuoase. Rusia este atât de înapoiată din perspectiva culturii sale politice (imperiale), încât abia acum a ajuns la stadiul patologiei germane din anii 1930. Moscova caută formulări oficiale pentru justificarea ocupării unor teritorii aparținând altor state. Nu o numește „nevoia de spațiu vital” (*Lebensraum*), așa cum o numea Berlinul nazist în 1938-1939, incluzând în prima fază Austria, Sudetenlandul din Cehoslovacia sau Danzigul polonez, ci *russkii mir* (lumea rusă).

Paradoxal, valul de naționalism-imperialism pe care l-a crescut cu grijă Putin în ultimii 23 de ani de când conduce Rusia, împingându-și țara într-o aventură războinică scelerată, este rezultatul a doi factori – frustrarea de după precedenta prăbușire a Imperiului (cel sovietic, al Doilea Imperiu Rus), acum 31 de ani, și încrederea insuflată rușilor de o oarecare modernizare și dezvoltare economico-industrială, bazată pe afacerile prospere cu Vestul, în special în domeniul energetic.

Circulă de ani buni mitul că Rusia s-a dezvoltat economic în timpul lui Putin. Iată de unde provine încrederea că a sunat ceasul triumfului rusesc. Încrederea că acum a venit, în sfârșit, momentul răzbunării. Este exact ceea ce s-a întâmplat cu Germania lui Hitler, aflată și ea într-o aparentă revenire economică începând din 1933, după o lungă perioadă de criză după sfârșitul Primului Război Mondial. Ridicarea de la pământ a unui fost imperiu crește riscul unei noi încercări de

1. Laurence Rees, “Hitler and Stalin’s utopian dreams”, 13 ianuarie 2021, *History Extra*, <https://www.historyextra.com/period/second-world-war/hitler-stalin-similarities-differences-utopian-dreams/>, accesat în august 2022.

expansiune imperială (chiar mai agresivă și mai fanatică decât cea de dinainte, pentru că este combinată cu ura și frustrarea precedentei înfrângerii), dacă democrația este vulnerabilă, instituțiile sunt slabe iar societatea acceptă ușor propaganda populistă a revanșei istorice.

Din fericire, Germania și Japonia post-1945 nu au mai căzut în această capcană a revenirii la imperialism, din mai multe motive – dezastrul lor militar și ocuparea de către SUA, prezența bazelor militare americane pe teritoriul lor, epurarea din aparatul de stat a foștilor responsabili ai regimurilor militariste (denazificarea Germaniei, demilitarizarea Japoniei), impunerea regimului democratic liberal și menținerea lui sub observația strictă a unei administrații de ocupație occidentale (în primii cinci ani de după război), dar mai ales un efort național lucid de democratizare, conștientizare a greșelilor și răului făcut și de schimbare a etosului național. Asta au făcut, profund și sincer, Germania și Japonia după 1945 și asta nu a făcut Rusia postsovietică, rămasă doar cu frustrarea înfrângerii în Războiul Rece și cu dorința de răzbunare pe vecini și pe Vest.

Combi-nația criminală de naționalism, imperialism, militarism, expansionism, antioccidentalism, revanșim, fanatism, mistificare și mesianism suprapune practic, la distanță de un secol, cele două regimuri despre care vorbim. Ambele s-au hrănit din frustrare, minciună, ură, teroare și dorință de răzbunare istorică. Iar războaiele pe care le-au pornit Hitler și Putin, în 1939 și 2022, au spart puroiul acumulat treptat în istoria îndelung manipulată ideologic a popoarelor lor. Primul știm cum s-a terminat, al doilea este în curs de desfășurare și nu știm când și cum se va sfârși.

Fără să conștientizeze, Rusia lui Putin re-trăiește acum din plin delirul imperialist al Germaniei naziste, nutrind același tip de aspirații agresive, de superioritate pe care o consideră „îndreptătită istoric”, față de țările și popoarele vecine, la care se adaugă, cultural vorbind, aceeași ură față de cultura liberală occidentală, a cărei „ordine nedreaptă și decadentă” speră să o distrugă cu forța armelor. Ambele războaie au fost precedate de anexări teritoriale prealabile, care demonstrează modul în care cei doi dictatori, Hitler și Putin, și-au pregătit ofensiva cu câțiva ani înainte, beneficiind de naivitatea, inerția și comoditatea democrațiilor liberale occidentale, care refuzau să vadă adevărul apropierei războiului.

Dar de ce reînvie tocmai acum, după aproape un secol, nazismul în Rusia? De ce s-a mutat tot coșmarul acestei utopii spre Est, după un secol de la experimentarea ei tragică în Vest? O primă și probabil cea mai facilă explicație ține de înapoierea culturală a Rusiei social-politice, aflată într-un decalaj de 100 de ani față de procesele de transformare prin care a trecut Germania după înfrângerea în Primul Război Mondial. Medvedev vorbește astăzi despre „lupta dreaptă a Rusiei împotriva Satanei”, la un nivel la fel de coborât precum cel al discursului german nazist împotriva evreilor.

Rușii nu au reușit să iasă încă din fantasma imperialismului lor eșuat a doua oară în 1989-1991, așa cum germanii nu depășiseră trauma de după 1918 (eșecul celui de-al Doilea Reich) și au încercat revenirea, înainte de prăbușirea totală a ideii imperiale. Pentru germani a fost al Treilea Reich după 1933, așa cum Putin încearcă acum să refacă Al Treilea Imperiu Rus, după cel Țarist și cel Sovietic.

A doua similaritate provine din contextele istorice ale celor două imperii aflate în declin. Moscova de astăzi, la fel ca Berlinul nazist, pretinde că Occidentul i-a păcălit la sfârșitul precedentului război iar pacea (ordinea) postbelică le-a fost defavorabilă. Hitler susținea că Antanta și SUA au impus la Versailles, după armistițiul din noiembrie 1918, despăgubiri uriașe și nedrepte de război, precum și sancțiuni dure economico-industrial-militare care au umilit poporul german, în timp ce Putin susține că, după Războiul Rece, destrămarea URSS a lăsat milioane de ruși victime ale opresiunii din noile republici iar expansiunea NATO în fosta Europă comunistă ar fi însemnat încălcarea unor așa-zise promisiuni ale SUA din 1997, niciodată confirmate.

Și unii, și alții, au crezut cu fanatism într-un Führer cu trecut de luptător pentru patrie. Nu întâmplător, ambii „Salvatori” au fost tineri combatanți în fostele războaie pierdute de precedentele imperii german și rus, unul caporal în Primul Război Mondial, celălalt ofițer KGB în Războiul Rece. Acești conducători mesianici au venit, desigur, pentru a-și scoate popoarele lor din impas, în loc să opteze pentru valorile liberale, ambele țări având ghinionul unor tranziții nereușite, instabile politic și pline de crize (Republica de la Weimar, respectiv Epoca Elțin), exploatate din plin de contestatarii democrației.

Ambele regimuri autocrate au clamat refacerea gloriei imperiale a țărilor lor. Ambele au pretins că îndeplinesc o justiție istorică și că repară nedreptăți de la finalul precedentului război. Și Hitler, și Putin și-au mișcat armatele peste frontieră, mânate de pretenția „eliberării” etnicilor persecutați în țările vecine (Polonia în primul caz, Ucraina în al doilea).

Și hitleristii, și putiniștii au recurs la provocări și diversiuni în țările vecine, mimând discursul pacifist și vrând să arate că nu ei, ci Occidentul a provocat războiul, iar armatele lor nu au mai avut altă opțiune decât să apere securitatea propriului popor. Ambele societăți, și cea germană din anii '30, și cea rusă actuală, au fost suficient de slabe, de lașe, de corupte, de supuse, de îndoctrinate în ultimele decenii, pentru a nu se opune decisiv dictatorilor din fruntea statului, urmându-i aproape orbește în delirul care a urmat (cu excepțiile remarcabile de disidență, prezente în ambele cazuri).

Zeci de milioane de germani și zeci de milioane de ruși i-au crezut însă pe dictatorii din fruntea acestor regimuri expansioniste și s-au iluzionat că Liderul Suprem îi conduce pe drumul cel bun. Este povestea tristă a două societăți cu democrații vulnerabile și instituții slabe, care s-au predat prea ușor în fața unei grupări politice exaltate, care și-a dorit și a reușit acapararea totală a puterii interne.

Similaritățile sunt așadar copleșitoare. Sunt, desigur, și diferențe semnificative (de exemplu, un plus evident de forță economică, industrială și tehnologică și de calitate a pregătirii militare pentru Germania nazistă, în comparație cu o economie rusă dependentă de exporturile de hidrocarburi, de tehnologia occidentală și de finanțarea externă, respectiv armata demotivată și slab pregătită a Rusiei, ceea ce va explica de ce Moscova nu va putea duce un război mondial de șase ani, la fel ca Germania nazistă, ci un război regional mai scurt), dar Rusia lui Putin re trăiește, în esență, iluzia cruntă a renașterii imperiale pe care a trăit-o și Germania lui Hitler, acum aproape un secol.

Ce poate urma însă din acest nou coșmar al istoriei Europei? Marchează oare această confruntare prăbușirea definitivă a ultimului imperiu rămas în Europa, după ce în primele două războaie mondiale s-au prăbușit celelalte imperii care au deținut teritoriile europene (German, Austro-Ungar și Otoman, chiar și cel Țarist, renașcut însă ulterior în noile versiuni)?

Pe termen scurt (până în primăvara lui 2023), nu poate urma nimic bun. Criză economico-energetică și inflație, posibilă intrarea în recesiune (stagflație). Prelungirea războiului. Acestea sunt aproape certitudini. În plus, un risc moderat de escaladare și extindere a războiului în Europa de Est (Republica Moldova/Transnistria, Găgăuzia, poate și intrarea Belarusiei în război) și/sau Balcanii de Vest (încercări de destabilizare în relația Kosovo-Serbia, sau haos în Bosnia-Herțegovina), prin instrumentarea conflictelor separatiste de către Rusia, pentru a îngreuna sarcina NATO și a UE. Cu siguranță, Războiul lui Putin nu se termină în 2022 decât dacă, printr-o surprinzătoare mișcare, Putin ar fi eliminat rapid de la putere. Luptele se vor intensifica în fereastra de oportunitate a toamnei (septembrie-noiembrie) și este posibil să se reducă în decembrie, la intrarea în sezonul rece, dar conflictul nu se soluționează în 2022. Nu este nimic de negociat, așa cum arată legitim Kievul, dacă Rusia nu se retrage din teritoriile ocupate.

Pe termen mediu (2-3 ani), un conflict la foc mic/moderat, recesiune sau stagnare economică în zonă, distrugeri de infrastructură, tensiune în societăți, atentate și sabotaje în spatele liniilor, confuzie și instabilitate politică, neîncredere a investitorilor, o Europă de Est pe marginea prăpastiei, UE ducând tot mai greu povara unanimității decizionale iar Rusia apropiindu-se de pragul de prăbușire economică și militară, prin epuizarea resurselor și a trupelor pregătite – iată un tablou posibil, dacă la Moscova nu se produce mai repede căderea regimului Putin. Numai aceasta din urmă ar putea scurta războiul.

Fiecare parte combatantă (Rusia, respectiv Ucraina) va aștepta să se prăbușească cealaltă. Perioade de intensificare a luptelor alternând cu perioade de stagnare și uzură reciprocă. Risc de explozie regională. Amenințări peste amenințări. Tatonări sterile pentru negocieri, care nu vor duce însă nicăieri. Rușii și ucrainenii se vor urî din ce în ce mai puternic. Situația economico-socială se va

deteriora continuu în Rusia și Ucraina, tot mai slăbite de efortul de război. Dacă în Rusia nu se schimbă conducerea politică, nu se va ajunge la un acord de pace și la stingerea conflictului. Și chiar dacă se schimbă liderul de la Kremlin în cursul anului 2023, tot nu este sigur că va urma retragerea totală a Rusiei din teritoriile ucrainene ocupate și semnarea unui tratat de pace.

Putin nu se poate opri din acest război fără să câștige teritorii, pentru a-și putea clama victoria și justifica pierderile uriașe pe plan intern, iar Zelenski, la rândul său, nu poate semna un acord cu cedare de teritorii, după ce au murit atâția ucraineni iar țara a fost distrusă. I s-ar spune, într-un asemenea caz, că ar fi putut ceda de la început Crimeea și Donbas, fără vărsare de sânge și distrugerea țării. Acordul de pace nu poate fi așadar semnat în actuala configurație de putere.

Dacă, dimpotrivă, dintr-un motiv sau altul, la Moscova sau la Kiev, unul din actualii președinți iese din scenă, șansele de negociere a unui armistițiu cresc – dacă pleacă sau este eliminat Putin, probabil un acord mai bun pentru Ucraina, dacă pleacă sau este eliminat Zelenski, probabil un acord mai bun pentru Rusia. Aproape cert, niciuna din cele două părți nu va capitula necondiționat în fața celeilalte.

Câteva cuvinte și despre regimul post-Putin al Rusiei. Desigur, acest moment va veni. Nu știm când, dar va veni. În maxim un an Putin ar putea cădea, *dacă* Occidentul își va menține sprijinul militar masiv pentru Ucraina și sancțiunile împotriva Moscovei. Rusia își va epuiza resursele economice și militare iar armata rusă se va prăbuși în Ucraina până la sfârșitul lui 2023.

Este important însă să știm că *poporul rus nu și-a ales niciodată conducătorul*, și nu și-l va alege nici acum. Conducătorii noi ai Rusiei au fost instalați întotdeauna prin mecanisme nedemocratice – țari ereditari, emanați ai revoluției, comisari ai poporului, secretari generali de partid, sau – după 1991 – președinți „aleși” (confirmați) prin vot popular *după ce ajunseseră deja în funcții înalte* de conducere la vârful statului: Elțin fusese liderul comunist al republicii sovietice ruse pe vremea URSS, în anii ‘80, și un mare adversar al lui Gorbaciov, iar Putin a fost desemnat președinte interimar după demisia lui Elțin. Cetățenii ruși nu au ales nimic niciodată, nici măcar în scurta lor „democrație” de după 1991, ci doar au confirmat prin vot interimarii de la momentul respectiv și apoi i-au reales până ce aceștia nu au mai candidat. *Sistemul de putere din jurul Kremlinului dă întotdeauna liderul Rusiei, nu poporul rus.*

Așa va fi și acum. Succesorul lui Putin va rezulta din jocuri de culise și din compromisul între facțiuni, așa cum l-a desemnat Elțin în 1999 premier pe cvasinecunoscutul Putin, deși politicieni mult mai profilați se pregăteau să-i urmeze contestatului președinte alcoolic. Nu cred că va fi Patrușev, așa cum se vehicula în lunile de vara lui 2022. Pe măsură ce trece timpul în acest război, puterea FSB scade, pentru că eșecul invaziei compromise treptat două din instituțiile

cu pretenții – armata și serviciile secrete. Din concurența și compromisul acestora, cel mai probabil va rezulta un lider anonim și mai tânăr (Patrușev este chiar mai în vârstă decât Putin) și, în orice caz, un lider mult mai slab decât actualul lider de la Kremlin, acceptat de toate facțiunile de putere de pe plan intern și care se va arăta dornic să refacă relațiile economice și comerciale cu Vestul.

Există însă și posibilitatea ca nimic să nu se schimbe pe termen mediu (2-3 ani) în conducerea și în viziunea cu privire la acest război al Moscovei și al Kievului, compromisul să nu se realizeze iar conflictul să se prelungească pe termen lung, 4-5 ani sau peste. Dacă va fi așa, atunci acest război se va finaliza cu consecințe majore, dramatice, pentru Rusia, pentru Ucraina sau pentru Europa.

Care vor fi alternativele finale în cazul unui război foarte lung? Fie prăbușirea politico-economico-militară a Rusiei și sfârșitul cultural al ideii imperiale rusești, poate chiar dezintegrarea Federației Ruse (așa cum prezic unii autori¹), fie prăbușirea *de facto* a Ucrainei, dacă sprijinul financiar și militar al Vestului încetează, în acest caz urmată de Republica Moldova sau poate chiar, mai rău, o ciocnire cu NATO și spargerea UE ca urmare a refuzului unor țări de a mai continua sancționarea Rusiei, sau de exploatarea populistă, suveranistă și naționalistă a nemulțumirilor în creștere ale societăților europene. *Cu cât războiul va fi mai lung, cu atât deznodământul lui va fi mai zdruncinător pentru perdanți.*

Un război foarte lung ar putea inflama o conflagrație mondială. Ar crește riscul nuclear. Ar crește riscul implicării mai multor state. Dacă Războiul lui Putin se va suprapune cumva cu un război în Strâmtoarea Taiwan, astrele vor fi aliniate pentru o zguduire a lumii cu participarea celor două superputeri (SUA și China), a NATO, a Rusiei și a puterilor regionale din Asia și Europa, cu final imprevizibil. Ne-am apropiat, astfel, de „furtuna perfectă”.

Iată motivele, suficient de puternice, pentru a spera că resursele Rusiei se vor epuiza primele, că regimul de la Moscova va cădea în timp util iar Războiul lui Putin nu se va extinde în Europa de Est și nu va trece de termenul mediu (2-3 ani), dincolo de care reziliența ordinii mondiale actuale ar putea fi depășită, cu consecințe extrem de periculoase, deopotrivă pentru Rusia și Ucraina, dar și pentru UE și democrațiile liberale occidentale. Așa cum arată lucrurile acum, la finalul lui 2022, resursele economice și militare ale Rusiei se vor epuiza în 6-9 luni iar mașinăria de război și poate chiar regimul Putin s-ar putea prăbuși până la sfârșitul lui 2023.

1. Max Pyziur și Alexander J. Motyl, „If Russia collapses – which states will break away?”, *Euobserver*, 30 iunie 2022, <https://euobserver.com/opinion/155358>, accesat în august 2022.

Ce înseamnă victorie și ce înseamnă înfrângere în războiul declanșat de Rusia?¹

Aproape toți discutăm despre războiul din Ucraina și este normal să fie așa. Mulți facem predicții despre cum și când se va încheia. Formulăm diverse scenarii și anticipăm „victorii” sau „înfrângeri”, de o parte sau de cealaltă. Interesul public pentru deznodământul invaziei rusești în Ucraina este firesc și este enorm, mai ales în regiunea noastră. De acest deznodământ va depinde în mare măsură cum va arăta Europa în deceniile următoare și implicit cum va fi viața noastră – garanțiile de securitate, influența politică și economică globală a marilor puteri precum și relațiile dintre ele, tipul și costul energiei utilizate, tehnologia, valorile guvernării și stilul de viață al societății, libertățile, apartenența civilizațională la un set de convingeri și practici sau la altul, deschiderea și mobilitatea de care ne vom bucura sau nu, toate acestea și multe altele depind de victoria sau de înfrângerea în *Războiul lui Putin* asupra ordinii de securitate europene post-1991. Dar, dincolo de aceste scenarii și previziuni, ce înseamnă, concret, victorie și înfrângere?

Uitați de imaginile de manual, cele din 1945, cu sinuciderea lui Hitler în buncăr, zdrobirea agresorilor și capitularea Germaniei naziste! Nu va fi așa simplu și clar. Uitați și de cele din noiembrie 1989, cu asaltul popular victorios asupra Zidului Berlinului, de cele din decembrie 1989, cu elicopterul lui Ceaușescu fugind de pe acoperișul CC, sau de cele din decembrie 1991, cu steagul roșu al URSS coborât pentru ultima oară de pe Kremlin! S-ar putea să ne lipsească astfel de imagini și simboluri puternice, limpezi, indubitabile, ale victoriei și înfrângerii. S-ar putea să discutăm despre nuanțe și tonuri de lumini și umbre.

În acest război, niciuna din cele două părți nu va capitula și nu va dispărea. Așa cum am explicat într-o analiză de acum câteva luni, la finalul războiului toți se vor declara „învingători”², chiar dacă, la o privire mai atentă, vom înțelege că nu este neapărat adevărat. Mai important decât cine va câștiga războiul, în sensul dat de raportul de forțe de pe front la momentul opririi luptelor, va fi întrebarea: *cine va câștiga pacea?* Acela va fi rezultatul ultim, definitiv și esențial al confruntării, în funcție de care vom putea aprecia cine a câștigat și cine a pierdut și în funcție de care se vor bucura sau vor avea costuri de suportat generațiile care vin.

1. Acest subcapitol este varianta revizuită și adaptată a articolului publicat în *Spotmedia.ro*, pe 16 iulie 2022.
2. Valentin Naumescu, „Războiul pe care toată lumea va pretinde că l-a câștigat. Cine va câștiga pacea?”, revista 22, <https://revista22.ro/opinii/valentin-naumescu/razboiul-pe-care-toata-lumea-va-pretinde-ca-l-a-castigat-cine-va-castiga-pacea>, 22 martie 2022.

Discursul politic triumfalist al celor două părți la finalul luptelor va fi una, realitatea despre câștiguri și pierderi va fi alta. Va exista cu siguranță victorie și înfrângere, dar nu în sensul tradițional al capitulării, al prăbușirii, al dispariției, ci într-un înțeles mai profund și mai subtil, decriptat prin analize nuanțate și sofisticate, care vor ține seama de mai mulți indicatori, de realități complexe și de perspective multidimensionale pe termen scurt, mediu și lung.

Nimeni nu va flutura steagul alb și nimeni nu va defila prin capitala celui alt stat. Ar fi prea simplu să judecăm în funcție de aceste simboluri clare și puternice ale războaielor din secole trecute. Trăim acum într-o lume înșelătoare, a nuanțelor și a iluziilor, a comunicării care distorsionează, a albului care este negru și a negrului care este alb pe hârtia pe care sunt scrise discursurile politice și a multitudinii tonurilor de gri ale realității, a situațiilor dinamice și volatile, a intereselor care se schimbă rapid și mai ales a reflectărilor mediatice care sunt influențate de această permanentă dinamică a intereselor.

Perspectiva de timp la care ne raportăm este așadar un factor esențial după care vom defini victoria și înfrângerea în acest război. Aș propune trei tipuri de perspective temporale la care să ne raportăm evaluarea victorie-înfrângere. Acestea sunt: pe termen *scurt* (1-2 ani), *mediu* (3-5 ani) și *lung* (5-10 ani și peste). Rezultatele pot fi foarte diferite, de la o perspectivă la alta, așa cum vom vedea.

Ce înseamnă victorie pe termen *scurt*? Simplu: teritorii. În aparență, cele două armate luptă acum pentru teritorii. Rușii vor să ocupe cât mai mult din țara vecină, ucrainenii vor să-și apere țara și să-i împingă la limita frontierelor din 1991. În scenariul maximal și radical, Rusia s-ar fi gândit probabil să ocupe inclusiv Kievul, deci să îngenuncheze Ucraina. Nimic mai simplu și mai clar. Totul pleacă, în această perspectivă scurtă, de la controlul asupra teritoriului. Dimensiunea militară va fi așadar prevalentă pe termen scurt. Va depinde de ajutorul militar al Occidentului pentru Ucraina – cantitate, tipuri de armament și mai ales constanță în furnizarea de arme și muniții performante. Dacă sprijinul militar occidental continuă atât cât va fi nevoie, Ucraina poate câștiga. Dacă încetează, Ucraina pierde războiul pe linie militară.

Victorie pe termen scurt pentru Ucraina ar însemna să-și elibereze teritoriile ocupate de ruși, în est (Donbas) și în sud (Herson și chiar Crimeea). Pentru Rusia, victorie pe termen scurt ar însemna stabilizarea situației militare și administrative în teritoriile ocupate și anexate, adică o confirmare a preluării controlului definitiv asupra teritoriilor pe care s-a instalat deja armata rusă sau poate chiar mai mult decât cele din prezent. Spunem 1-2 ani, asta însemnând că cel târziu la sfârșitul acestui interval va fi destul de clar cui vor aparține în acest secol regiunile și localitățile disputate din Donbas (Luhansk plus Donețk), Harkov, Mariupol, Herson, Zaporojie, Crimeea etc. Îmi este greu să cred că luptele efective se vor întinde pe mai mult de 1-2 ani de acum înainte. La fel de greu îmi este să cred că pe termen scurt vom putea vedea și alte tipuri de consecințe decât cele teritoriale.

Ucraina nu va adera la UE (poate nici nu va începe negocierile de aderare în acest interval), nu va beneficia de garanții credibile de securitate pe termen scurt, nu va avea clară traiectoria în acest secol în următorii 1-2 ani, nu va începe cu adevărat reconstrucția postconflict și dezvoltarea, nu va putea spune că a scăpat în sfârșit și pentru totdeauna de coșmarul rusesc etc.

Nici Rusia, la rândul ei, nu va putea pe termen scurt să-și vadă cu adevărat visul bolnav al reînființării „Uniunii Sovietice” (mai exact cel de-al Treilea Imperiu Rus), nu va vedea Ucraina întoarsă în „lumea rusă”, nu va scăpa de sancțiunile occidentale etc. *Pe termen scurt, toată discuția va fi despre teritorii*, se va măsura pe dimensiunea rezultatelor militare și în funcție de acestea se va vorbi de victorie sau înfrângere.

Dar pe termen mediu? La orizontul a 3-5 ani, lucrurile vor începe să se vadă diferit. Va fi clar deja cine cu ce teritorii a rămas. *De facto*, cel mai probabil, în caz că *de jure* nu va fi încă semnat un Tratat de Pace între Ucraina și Rusia, delimitarea teritorială între Rusia și Ucraina va fi finalizată, într-un fel sau altul. Pe teren, situația militară va fi clară și definitivă, în ceea ce putem considera „definitiv” în istorie (adică, să spunem, pentru 1-2 generații de acum înainte).

Pe termen mediu, vor prevala însă *conotațiile politice și economice* ale războiului și păcii, nu cele militare și teritoriale. Poziționarea celor două state în sistemul relațiilor internaționale și situația lor economică va face diferența între victorie și înfrângere.

Va fi oare Ucraina (atât cât va rămâne din ea, liberă de trupe rusești) mai aproape de UE și de Occident? Va beneficia atunci de garanții de securitate credibile din partea Marilor Puteri? Vor începe investițiile occidentale masive în Ucraina și reconstrucția infrastructurii distruse în război? Vor curge banii, vor merge businessurile, va fi Ucraina în Comunitatea Politică Europeană văzută de Macron sau chiar în UE ori NATO? Atunci Ucraina va fi câștigat războiul! Va fi o țară independentă, pe o traiectorie occidentală. Dacă *nimic* din lucrurile acestea nu se vor fi întâmplat peste 3-5 ani, se poate concluziona că Ucraina va fi pierdut războiul pe termen mediu.

Dar Rusia pe termen mediu? Cel mai probabil, pe termen mediu vom vorbi de o *Rusie post-Putin*. Asta în sine nu înseamnă nimic, căci poate fi mai bine sau mai rău. Întrebările cheie sunt următoarele: ce fel de regim va avea Rusia? vor trăi rușii mai bine sau mai rău peste 3-5 ani? Criteriile de evaluare vor fi aceleași ca în cazul Ucrainei, adică politice și economice. Cu alte cuvinte, va fi Rusia mai democratică? Se vor bucura rușii de o viață mai bună și mai liberă? Va fi Rusia mai puternică sau mai slabă în sistemul relațiilor internaționale? Va mai fi recunoscută Moscova peste cinci ani ca superputere mondială sau va rămâne în umbra competiției strategice pentru supremație globală SUA-China? Va fi un actor major, competitiv și stabil, având relațiile economice, comerciale și investiționale cu Occidentul normalizate sau va fi o anexă economică a Chinei, o țară cu o

economie epuizată de război și retardată tehnologic, dependentă în continuare pentru minima supraviețuire de exportul de petrol și gaze? Așa cum arată lucrurile acum, sunt *șanse mari ca Rusia să piardă războiul pe termen mediu*, indiferent de eventualele câștiguri teritoriale pe termen scurt.

În fine, pe termen lung, la orizontul anilor 2030 și dincolo, discuția dobândește noi semnificații și criterii, mai profunde și poate mai greu de cuantificat, dar mult mai relevante pentru calitatea vieții oamenilor. Dimensiunea principală a analizei va fi cea *civilizațională și culturală*. Cărui tip de civilizație îi vor aparține Ucraina și Rusia atunci? Celei europene, democratice, sau celei asiatice, despotice? Dacă peste un deceniu Ucraina va aparține lumii occidentale libere, dacă va fi integrată *de facto* în sistemul democrațiilor liberale și al economiilor de piață dezvoltate, dacă va avea o infrastructură nouă și modernă, dacă tinerii din Ucraina vor fi încrezători că pot trăi într-o țară europeană, care să le ofere șanse și oportunități de viață și de carieră generoase, dacă va fi respectată de vecini și va avea prieteni, parteneri și aliați pe plan regional și global, atunci Ucraina va fi câștigat războiul și va fi câștigat și pacea. Cu sau fără Crimeea ori Donbas.

Dacă, la rândul ei, Rusia va fi și peste 10 ani tot o țară înapoiată, săracă și coruptă, cu soldați bețivi, amărâți, criminali de război și hoți care fură haine și laptopuri din casele est-europenilor și se miră ce bogați au ajuns cei din fosta URSS care s-au desprins de „lumea rusă” inventată de Putin după 2014, dacă va fi în continuare o dictatură criminală și mincinoasă, fără justiție și fără libertăți pentru cetățenii săi, dacă va trăi în continuare ca în secolul al XIX-lea, iluzionându-se că-și reface, a treia oară, Imperiul, dar va face comerț rudimentar doar cu China și cu țările africane, dacă se va afunda și mai mult în groapa delirului naționalist și autoritarist, atunci vom fi siguri că Rusia a pierdut pe termen lung Războiul lui Putin. Cu sau fără Donbas și Crimeea.

Dacă acceptăm aceste trei perspective temporale și dimensiunile pe care se judecă lucrurile pe termen scurt (1-2 ani, militar), mediu (3-5 ani, politic și economic) și lung (5-10 ani și peste, civilizațional și cultural), și eventual să facem combinații între ele, cred că ne va fi mai clar să apreciem în viitor cine sunt învingătorii și învinșii din acest război.

Tăcerea dezamăgitoare a Sudului Global în războiul lui Putin. Ce ar trebui să le transmită Occidentul acum¹

„Sudul Global”, încorporând terminologic America Latină, Africa, Asia și Oceania, este un concept care s-a impus relativ recent, în deceniile post-Război

1. Acest subcapitol este varianta revizuită și adaptată a articolului publicat sub același titlu în *Spotmedia.ro*, pe 6 octombrie 2022.

Rece, prin transferul treptat al accentelor analitice dinspre aspectele legate de disparitățile istorice de dezvoltare mega-regională „nord-sud” sau de specificul cultural „centru-periferie”, ca să nu mai vorbim de moștenirea ideologică a „Lumii a Treia” ori a lumii postcoloniale din anii ‘50-‘60, spre cele geopolitice actuale, respectiv cele de balanță a puterii și influenței la nivel mondial. Simplu spus, conceptul se adresează noilor dezbateri privind pretinsa schimbare a ordinii globale.

Sudul Global are însă rădăcini teoretice adânci, care preced acest concept, pornind de la gânditori și lideri de esență marxistă/neomarxistă, începând cu Antonio Gramsci (care aborda „chestiunea sudului”¹ subdezvoltat al Italiei) sau, mai recent, sociologul Immanuel Wallerstein, care propunea distincția între „centru (nucleu) și periferie” în teoria sa privind sistemul mondial (*world-system*²), trecând prin abordări revoluționare, gen Mexic și „revolta zapatistă”, „renașterea africană”, World Social Forum lansat în Brazilia, formate confuze tip BRICS (Brazilia – Rusia – India – China – Africa de Sud), sau mai sofisticata *Southern Theory* a lui Raewyn Connell³. Toate acestea vorbesc despre o emancipare a sudului subdezvoltat, care poate îmbrăca – și o face de multe ori, din păcate – hainele unui *antioccidentalism* discret, explicit sau radical.

Prin antiteză, ceea ce rămâne pare să formeze „Nordul Global”, asociat cu dominația tradițională asupra ordinii mondiale și cu nivelurile înalte de dezvoltare economico-socială, dar și cu un set de valori fundamentale comune, adică Europa și America de Nord (SUA, Canada), plus spațiile conectate pe deplin la valorile, interesele și principiile Vestului transatlantic, deși non occidentale din punct de vedere geografic (Japonia, Coreea de Sud, Australia, Noua Zeelandă). Așadar, conceptual vorbind, Nordul și Sudul Global nu țin neapărat de geografie, câtă vreme Australia este parte a Nordului Global iar China și Rusia parte a Sudului Global, ci poartă mai degrabă esența clivajului occidental-antioccidental, liberal-iliberal, dezvoltat-subdezvoltat.

În Războiul lui Putin împotriva Ucrainei și a Occidentului, Sudul Global tace dezamăgitor, pozând în pretinse „neutralități”, în dezamăgitoare și decredibilizante (pe termen lung) atitudini de negare a crimelor, orbire în fața unei agresiuni evidente, neînțelegere a realităților de pe teren, fals „pacifism”, închipuit „pragmatism” sau cinic „tranzacționalism”, ori pur și simplu într-un dezinteres pe care nici măcar îndepărtarea geografică nu-l justifică. Dacă asumăm însă și dimensiunea strategică a confruntării Rusia-Vest, putem concluziona că Sudul Global nu ar fi chiar așa de trist să vadă un eșec al Occidentului și o prăbușire

1. Antonio Gramsci, *The Southern Question*, Bordighera Press, 2015.

2. Immanuel Wallerstein, *World-Systems Analysis: An Introduction*, Duke University Press, 2004.

3. Raewyn Connell, *Southern Theory*, Routledge, 2007.

a ordinii globale bazate pe supremația occidentală, în speranța că pe ruinele lumii vechi s-ar putea naște, așa cum delirează Putin, o „ordine globală dreaptă” (vrând să spună una a dictatorilor și a triumfului regimurilor nedemocratice, care sfidează normele dreptului internațional), în care s-ar fi încheiat pentru totdeauna hegemonia americană, dominația țărilor bogate și prevalența valorilor liberale. Se vorbește de la începutul invaziei că Putin ar putea declara stare de război împotriva Ucrainei, ceea ce nu ar fi doar o schimbare terminologică (de la ipocrita „operațiune militară specială”), ci o pregătire/„justificare” a unei agresiuni militare de mari proporții, cu folosirea unor categorii de armament în premieră după 1945.

Din start, să spunem că Sudul Global nu este neapărat unitar în această tăcută neutralitate iar orice etichetă care generalizează îi nedreptățește în mod evident pe cei care susțin Ucraina și se opun public agresiunii rusești și Războiului lui Putin. Sunt, desigur, și țări ale Sudului Global care se poziționează corect și moral, condamnând invazia Rusiei în Ucraina și sensul întregului demers revizionist al lui Putin. Pe de altă parte, observațiile țin cont de o impresie de ansamblu iar sentimentul puternic că America Latină, Africa, Asia și Oceania își cam ascund antioccidentalismul în spatele neutralității nu poate fi evitat.

Proiectul de rezoluție avansat de SUA privind condamnarea anexării evident ilegite a celor patru provincii ale Ucrainei de către Rusia nu a fost adoptat de către CS al ONU. Se știa că așa va fi, rolul proiectului fiind de a pune cei 15 membri ai CS în situația de a se pronunța și de a-și face publică poziția. Rusia, bineînțeles, a exprimat veto, în timp ce China, India, Brazilia și Gabon s-au abținut. Nu este chiar o întâmplare că toate aceste state sunt parte a Sudului Global.

Este deja de notorietate superba și corecta observație a lui Elie Wiesel: „We must take sides. Neutrality helps the oppressor, never the victim. Silence encourages the tormentor, never the tormented”¹ (Trebuie să ne poziționăm cu claritate. Neutralitatea ajută agresorul, niciodată victima. Tăcerea îl încurajează pe cel care produce suferință, niciodată pe cel chinuit).

Cum se explică această așa-zisă neutralitate? Până la un punct, se poate să fie vorba și de un resentiment istoric, tradițional, al Sudului Global față de secolele de dominație occidentală și, mai recent, față de deceniile de hegemonie americană. O răzbunare tacită. O aversiune și un sentiment că „americani trebuie să piardă acest război”, „să se învețe minte să nu-și mai bage coada și armele în alte țări, să nu mai ațâțe conflicte în lume”. Îl regăsim, parțial, inclusiv în țările occidentale, la nivelul masivei imigrații provenind din Sudul Global, care nu rezonază cu discursul politic al guvernelor țărilor lor de adopție.

1. Katie Reilly, „Action Is the Only Remedy to Indifference’: Elie Wiesel’s Most Powerful Quotes”, *Time*, 2 iulie 2016, <https://time.com/4392252/elie-wiesel-dead-best-quotes/>, accesat noiembrie 2022.

Acest etos antiamerican este atât de puternic înrădăcinat în cultura unor popoare și acționează atât de insidios încât până și Papa Francisc, un om altminteri cumsecade și cultivat dar setat, acolo în străfundurile intelectului său, tot ca un sud-american sadea, mai scapă la cei aproape 86 de ani ai săi câte un „porumbel” anti-NATO (bineînțeles, „un porumbel al păcii”) și câte o aluzie antiamericană, pe care imediat consilierii și cei care-i explică mersul politicii internaționale trebuie să i-o corecteze în discursurile ulterioare. Pur și simplu din cultura populară din care acesta provine, el nu reușește să distingă ușor și din prima cine este criminalul, agresorul, invadatorul, creatorul acestui război, fiind nevoie să i se explice că nu este posibil, de la înălțimea unei asemenea uriașe și respectate demnități, să spui bazaconii de nivelul propagandei rusești, după care omul înțelege, își revine și cere, soft, în stilul lui, „oprirea suferinței umane din Ucraina”.

Dincolo de această presupunere a antiamericanismului (care poate fi oricând infirmată oficial de orice guvern din Sudul Global), este cu siguranță și un calcul greșit. Iluzia Sudului Global este că o victorie a Rusiei în fața Occidentului i-ar avantaja cumva și pe ei în viitor. Că lumea s-ar putea schimba într-un sens care să le aducă și lor beneficii, eliminând supremația SUA și a Vestului. Complet fals.

Exact pe evidențierea acestei evaluări strategice greșite trebuie acum să marșeze Occidentul. Nu pe Rusia și nu pe autocrațiile nenorocite care aduc numai sărăcie, corupție, crime și subdezvoltare ar trebui să mizeze Sudul Global, ci tot pe direcțiile de dezvoltare trasate de democrațiile liberale și de lumea occidentală, care a făcut posibil progresul uriaș al acestor țări mai sărace în ultimele decenii. Dacă Sudul Global a început un anumit proces de dezvoltare, modernizare și emancipare în ultimii 30 de ani, este în primul rând datorită Occidentului și globalizării, nicidecum Rusiei, Chinei și regimurilor dictatoriale antioccidentale.

Ne surprinde jocul alunecos al Indiei, de exemplu, care crede că acum e momentul să-și crească spectaculos cota pe piața politică și economică mondială, să fie curtată de toată lumea și să-și contureze astfel profilul de mare putere emergentă, înarmându-se din Rusia și cumpărând ieftin hidrocarburi rusești, fără să condamne invazia Rusiei în Ucraina. India trebuie să condamne Războiul lui Putin, dacă aspiră la un statut demn în sistemul internațional! Regimul Narendra Modi este iliberal, autoritar, un regim ales dar nu un regim democratic, în fine, un regim pe care UE, din cauza războiului, a renunțat să-l mai critice și să-l mai sancționeze pentru încălcarea drepturilor omului în India, închizând ochii tocmai pentru a nu se consolida prea mult blocul antioccidental. India joacă la două capete, cum joacă mulți din Sudul Global, crezând că le-a venit momentul, în sfârșit, să fie „isteti”. Nici ucrainenii nu mai știu ce să le zică, pe de o parte Kuleba le arată obrazul, pe de altă parte Zelenski (după consultări lucide și realiste cu occidentalii) le mulțumește pentru sprijin, ca să nu-i ostilizeze și să țină măcar de un capăt al aței. Pe de altă parte, India a depășit recent economia

516 Marii Britanii, devenind a cincea economie a lumii. Lumea se schimbă. Mărimea contează. Cifrele fac jocurile. Dar volumele contextuale nu sunt totul – India nu ar trebui să uite de rivalitatea sa cu China și de faptul că, la un moment dat, în fața dragonului chinez, se va întoarce la vechile alianțe occidentale și va cere sprijin.

Probabil, Occidentul a greșit considerând că susținerea pentru Ucraina și condamnarea invaziei și a Războiului lui Putin vor veni de la sine, așa cum vin în Europa Centrală și de Est, de exemplu. Noi, aici, îi urâm sincer pe rușii care conduc Rusia. Nu avem nevoie de explicațiile occidentale. Știm bine lecția. În America Latină, Africa sau mai știu eu pe ce insule cu palmieri din Pacific, Putin poate că se vede altfel, așa cum relațiile cu SUA și amintirile relaționării cu puterile occidentale se văd altfel. Dar mesajul occidental pentru Sudul Global trebuie să fie acum mai ferm și mai tranșant în același timp:

Nu fiți căcăcioși! (nota bene: rog consultați dicționarul limbii române), dacă vreți într-adevăr o lume mai bună și mai liberă, cu mai multe oportunități de dezvoltare alături de noi, nu e nevoie să luptați neapărat pentru Ucraina, ci doar să fiți de partea bună a istoriei, să vă alăturați cauzei drepte, să recunoașteți și să spuneți ceea ce se vede și de la 5 000 sau 10 000 de kilometri distanță: un stat agresor a invadat nejustificat un alt stat, a pornit un război, a comis și comite crime împotriva civililor, anexează teritoriile unui stat vecin suveran, amenință cu bombe nucleare. Atâta doar vă cerem acum!

Bibliografie

- CONNEL, Raewyn, *Southern Theory*, Routledge, 2007.
- GRAMSCI, Antonio, *The Southern Question*, Bordighera Press, 2015.
- NAUMESCU, Valentin, „Războiul pe care toată lumea va pretinde că l-a câștigat. Cine va câștiga pacea?”, revista 22, 22 martie 2022.
- PYZIUR, Max și Alexander J. Motyl, „If Russia collapses – which states will break away?”, *Euobserver*, 30 iunie 2022.
- REES, Laurence, „Hitler and Stalin’s utopian dreams”, *History Extra*, 13 ianuarie 2021.
- REILLY, Katie, „Action Is the Only Remedy to Indifference’: Elie Wiesel’s Most Powerful Quotes”, *Time*, 2 iulie 2016.
- WALLERSTEIN, Immanuel, *World-Systems Analysis: An Introduction*, Duke University Press, 2004.

Sanctions and the War in Ukraine: A Theory of Change Approach

Reggie Kramer, Ludmila Stuparu

Introduction

Following the Russian Federation's invasion of Ukraine in February 2022, a coalition of nations was quick to respond with sanctions. These sanctions target the assets and freedom of movement of various classes of individuals, including top Russian officials and their families, wealthy oligarchs, the leaders of Ukraine's pro-Russian breakaway regions, and Russian propagandists, among others, as well as entities deemed complicit in or enabling of the Russian war effort. Still, other sanctions focus on specific sectors of the Russian economy, including embargoes on oil and metals, export restrictions on dual-use technologies that could be used for Russian military purposes, and restrictions on Russian financial institutions' ability to access the Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications (SWIFT) messaging platform.

In this paper, we attempt to identify what Tostensen and Bull call the 'transmission mechanisms' by which the sanctions thus far imposed on Russia might contribute to the achievement of their senders' goals¹. We begin by analyzing the problem sender states are confronting and noting the types of sanctions that each has implemented. We then describe the stated goals of each sender state's sanctions regime. In connecting means and ends, we adopt a Theory of Change (ToC) approach, working backward from the sender nation's stated goal(s) to the sanctions it has implemented and identifying the possible intervening mechanisms that might lead to the goal(s) being reached. We present

1. A. Tostensen & B. Bull, „Are Smart Sanctions Feasible?“, *World Politics*, 54(2)/2002, 373-403.

518 two important case studies—the sanctions regimes of the United States (US) and the European Union (EU)—that illustrate both the logic of these regimes and the utility of applying the ToC approach to the evaluation of sanctions programs. Lastly, we discuss the shortcomings of both sanctions and the application of ToC, the other responses to the Russian invasion of Ukraine, and the implications for future research of our analysis.

The Problem

There is no single root cause for Russia's invasion of Ukraine. Numerous theories have been written and contributing factors identified, and, in all likelihood, it was a combination of these factors, plus others that have yet to be identified, that led to the invasion. In this section, we highlight some of the propositions that have been the subject of significant attention in policy, academic, and public discourse. We then explore the most significant global effects the invasion would have if the international community failed to respond (Fig. 1).

A major point of contention concerns where proximate responsibility for the invasion lies—was Russia provoked by Ukraine and the West, or is it a revisionist, imperialist, ethno nationalist aggressor ruled by a dictator with the same characteristics? Those in the former camp make the argument that the eastward expansion of the EU and the North Atlantic Treaty Organization (NATO), coupled with Ukraine's apparent pivot toward the EU and NATO both prior and after Russia's 2014 annexation of Crimea and support for eastern Ukrainian separatists, poses a security threat that left Russia with no choice but to lash out¹. The latter camp argues that Russia, and particularly Russian President Vladimir Putin, are motivated by the desire to recreate the Russian Empire or the Soviet Union and to rule over all ethnic Russians (which includes Ukrainians, according to Putin's rhetoric)².

1. See for example J. Mearsheimer, "John Mearsheimer on why the West is principally responsible for the Ukrainian crisis", *The Economist*, 19 March 2022, <https://www.economist.com/by-invitation/2022/03/11/john-mearsheimer-on-why-the-west-is-principally-responsible-for-the-ukrainian-crisis>.
2. See for example I. Gomza, "The War in Ukraine: Putin's Inevitable Invasion," *Journal of Democracy* 33(3)/2022: pp. 23–30; N. Hodge, "Restoration of empire is the endgame for Russia's Vladimir Putin." *CNN*, 11 June 2022, <https://www.cnn.com/2022/06/10/europe/russia-putin-empire-restoration-endgame-intl-cmd/index.html>. See also S. Erlanger, "Putin's War on Ukraine Is About Ethnicity and Empire", *The New York Times*, 16 martie 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/16/world/europe/putin-war-ukraine-recolonization.html>.

A middle-ground approach acknowledges that NATO and EU expansion, coupled with Ukrainian pro-Europeanism, poses certain threats to the Putin regime while still placing the immediate blame for the invasion with the Russian government. In particular, Ukraine's westward political shift would weaken Russia's regional power, undermining its claim to a 'sphere of influence.' Such a political reorientation could also entail economic and democratic development in Ukraine, signalling to the citizens of Russia and other states under Russian influence, such as Belarus and the Central Asian nations, that they are best served by overthrowing their autocratic leaders. The Russian invasion of Ukraine, from this perspective, is intended to ensure the survival of Putin's government by heading off threats both foreign – NATO and the EU moving east while Ukraine moves west- and domestic- Ukrainian inspired pro-democracy activism¹.

Some commentators have pointed toward factors that may have encouraged the Russian government ahead of the invasion. These include the insufficient international responses to Russia's 2008 military intervention in the Republic of Georgia's South Ossetia region and the aforementioned annexation of Crimea in 2014, which failed to deter the 2022 invasion², and the Russian perception that the West was weak amidst numerous right-wing populist movements and the COVID-19 pandemic³. Europe's dependence on Russia for its supply of oil and natural gas may have also convinced the Russian government that European responses to the invasion would be muted⁴.

Whatever the causes, the invasion occurred. We now turn to its global implications—the short and long-term negative effects it might pose to the sender states. Of course, the most pressing effects of the invasion are those that have been felt by the Ukrainian people: the thousands of deaths, the destruction and disruption of the lives and livelihoods of millions. However, the conflict will have a significant global impact in multiple international domains. In terms of regional and international security, Russian success, be it the annexation of the entirety of Ukraine or the replacement of the government of President Volodymyr Zelenskyy with a Russian client government, would greatly increase the exposure of the EU and NATO to a hostile and apparently aggressive state. From an

1. R. Person, M. McFaul, "What Putin Fears Most," *Journal of Democracy* 33(2)/2022, pp. 18-27.
2. D. Minzarari, "Failing to Deter Russia's War against Ukraine: The Role of Misperceptions", Stiftung Wissenschaft und Politik, 2022, <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C33/>.
3. B. Fairies, "Fiona Hill Says Putin Sensed West's Weakness Before Ukraine War", *Bloomberg*, 5 May 2022, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-05/fiona-hill-says-putin-sensed-west-s-weakness-before-ukraine-war>.
4. A. Prokip, "Unlearned Lessons of Energy Dependence on Russia." Wilson Center, 3 May 2022", <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/unlearned-lessons-energy-dependence-russia>.

economic perspective, the invasion has disrupted the supply of crucial energy sources to much of Europe, has had an observable, negative, and persistent effect on global stock markets, and has contributed to rising commodity prices worldwide¹.

The invasion also risks creating one humanitarian crisis and contributing to others. Millions of Ukrainians have fled the country, requiring medical, psychological, and social care from the nations that have taken them in². Many host nations have taken to the challenge admirably, though challenges remain. Poland has received the largest number of refugees, but its healthcare system may not prove able to handle the influx of vulnerable Ukrainians in the long term—the system suffers from a lack of accessibility, understaffing, and a lack of expert physicians, particularly those trained to offer psychological or psychiatric services³. Meeting refugees' basic needs, particularly their need for food, is made even more difficult by the disruption of global food supply chains, given that Ukraine held a crucial position in these chains before the invasion. Formerly a major producer of wheat and cooking oils, among other foodstuffs, Ukraine's agricultural production has dropped significantly, causing food prices to rise worldwide. As a result, food supply for refugees, of Ukrainian origin and further afield, including Syrian refugees in Lebanon, is insufficient, while food becoming more expensive everywhere risks exacerbating poverty and malnutrition across the world⁴.

Lastly, the Russian invasion of Ukraine threatens the strength of several norms that have been pillars of the international order since the end of World War II, namely, the norms of sovereignty, territorial integrity, self-determination, and against wars of conquest. If these norms go unenforced, they, and by extension

1. T. G. Benton, A. Froggatt, L. Wellesley, *The Ukraine war and threats to food and energy security: Cascading risks from rising prices and supply disruptions*, London: Chatham House, 2022; J. Korostoleva, "The Implications of Russia's Invasion of Ukraine for the EU Energy Market and Businesses", in *British Journal of Management* 33(4)/2022, pp. 1678-1682; W. Boungou, A. Yatié, "The impact of the Ukraine–Russia war on world stock market returns", *Economics Letters* 215/2022, p. 110.
2. V. Konstantinov, A. Reznik, R. Israelowitz, "The Impact of the Russian – Ukrainian War and Relocation on Civilian Refugees", *Journal of Loss and Trauma*, 2022.
3. P. Kardas, M. Babicka, J. Krawczyk, A. Mastalerz-Migas, "War in Ukraine and the challenges it brings to the Polish healthcare system", *The Lancet Regional Health – Europe*, 15/2022, 100365; S. Howard, "Poland's buckling healthcare system nevertheless welcomes Ukraine refugees with open arms", *British Medical Journal* 377/2022.
4. P. Helleger, "Food security vulnerability due to trade dependencies on Russia and Ukraine", *Food Security*, Forthcoming, 2022; A. Chen, "Doctors ask me to feed my kids – but how? The Russia-Ukraine war hits Syrian refugees in Lebanon", *British Medical Journal*, 377/2022.

the system of international law and institutions that rest upon them, may be revealed to be hollow. The moral and security consequences could be enormous, with other aspiring powers emboldened to pursue conquests of their own without fear of reprisal, no matter the costs in terms of human lives¹.

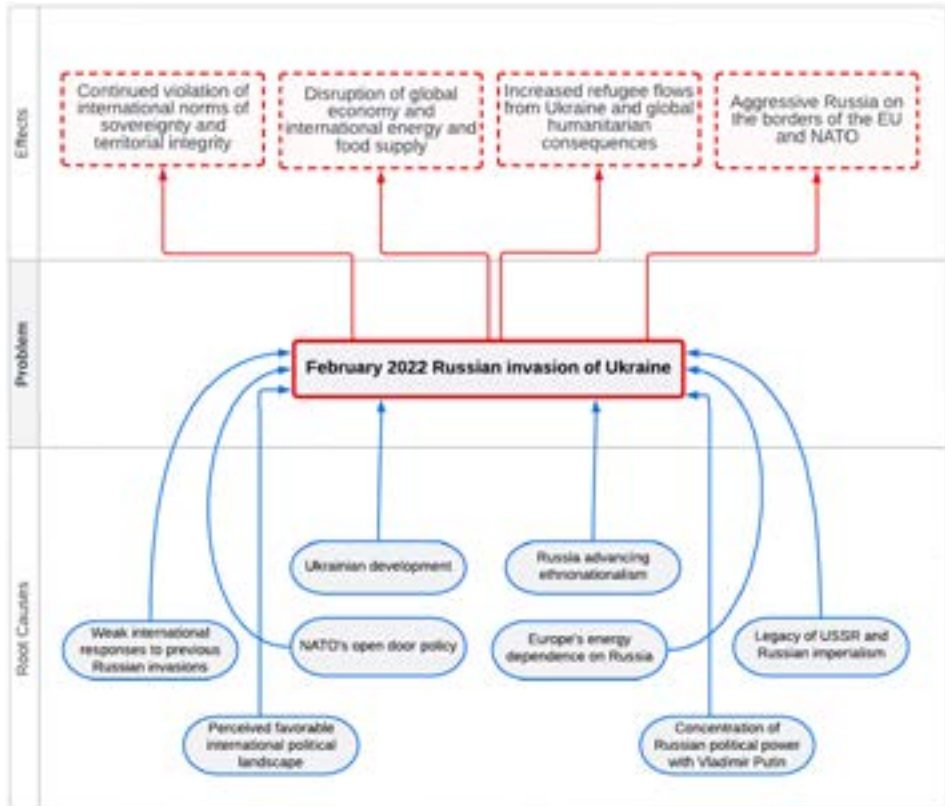

Figure 1: Problem analysis of Russia's invasion of Ukraine

The sanctions against Russia are one means by which sections of the international community are attempting to prevent the worst-case scenarios described above from becoming reality. In the next section, we identify the states that have thus far imposed sanctions and explore the types of sanctions that have been employed, presenting both theoretical overviews and examples from the case at hand.

1. S. Cavandoli, G. Wilson, "Distorting Fundamental Norms of International Law to Resurrect the Soviet Union: The International Law Context of Russia's Invasion of Ukraine", in *Netherlands International Law Review*, Forthcoming, 2022; T. M. Fazal, "The Return of Conquest? Why the Future of Global Order Hinges on Ukraine", *Foreign Affairs* 101(3)/2022, pp. 20-27.

The Sanctions on Russia

As of the time of writing, 50 sender nations have imposed sanctions in response to the Russian invasion of Ukraine¹. These sanctions are not all new—some were put in place in response to Russia's 2014 annexation of the Crimean Peninsula and its support for separatist elements in eastern Ukraine. Following Biersteker et. Al. (2018), however, we view the period following the February 2022 Russian invasion of Ukraine as a distinct sanctions 'episode,' in which some of the designations and types of sanctions have carried over from the 2014-2022 episode, but have taken on a new meaning². In order to determine the types of sanctions that have been put into place, we rely on thematic analysis of guidelines, notices, press releases, and official statements published on websites maintained by the national governments of the sender nations.

Broadly speaking, this thematic analysis indicates that sanctions imposed thus far fall into six types (Fig. 1). The first of these is *import and export restrictions*. These sanctions ban trade in some way, whether it be with an entire country or a sector or sectors therein, with designated individuals or entities, or with reference to specifically identified classes of goods. Trade restrictions have a long history but have grown narrower as sanctions in general have shifted from comprehensive (banning all or most forms of economic interaction with the subject country with the intention of causing widespread economic pain to achieve political gain) to targeted (prohibiting specific forms of interaction with the subject country, and/or prohibiting all forms of economic interaction with designated individuals, with the intention of causing economic pain to specific elements that hold policymaking power within the subject country to achieve political gain) in the 21st Century³.

The various nations that have imposed import and/or export restrictions on Russia have done so to varying degrees of extensiveness. Canada, for example, has imposed prohibitions on the exportation of goods for use in the oil industry

1. News media reports indicate that several additional states, including the Republic of Georgia and a number of small Caribbean nations (Antigua and Barbuda, Barbados, Dominica, Grenada, and St. Vincent and the Grenadines) and European microstates (Andorra, Monaco, and San Marino) have imposed sanctions on Russia. No official statements confirming these reports were found.
2. T. J. Biersteker, S. E. Eckert, M. Tourinho, Z. Hudáková, "UN targeted sanctions datasets (1991–2013)", *Journal of Peace Research*, no. 55(3)/2022, pp. 404–412.
3. D. Cortright, G. A. Lopez, "Introduction: Assessing Smart Sanctions: Lessons From the 1990s", in D. Cortright, G. A. Lopez, (eds.), *Smart Sanctions: Targeting Economic Statecraft*, Plymouth, UK, Rowman and Littlefield, 2002; A. Tostensen, B. Bull, "Are Smart Sanctions Feasible?", *World Politics* 54(2)/2002, pp. 373–403.

to Russia, the importation of certain petroleum products from Russia, and the exportation *and* importation of luxury goods, among other restrictions. Canada has also banned the exportation of dual-use technologies that could be used by the Russian military against Ukraine¹; in contrast, this is the only trade restriction imposed by Singapore and South Korea².

Sender	Import/ Export Restrictions	Travel and Transport Restrictions	Financial Restrictions	SWIFT Block	Communi- cations Restrictions	Diplomatic Sanctions
Ukraine	X	X	X	X	X	X
United States	X	X	X	X		X
Switzerland [†]	X	X	X	X		
Canada	X	X	X	X	X	X
United Kingdom	X	X	X	X		X
European Union*	X	X	X	X	X	X
Poland [‡]	X	X	X		X	X
Estonia**	X	X	X		X	X
Latvia**	X	X	X		X	X
Lithuania**	X	X	X		X	X
Finland**	X	X	X		X	X
Norway***	X	X	X			X
Iceland***	X	X	X			X
Liechtenstein***	X	X	X			
Montenegro***	X	X	X			X
Albania***	X	X	X			
North Macedonia***	X	X	X			X
Bosnia and Herzegovina***	X	X	X			
Kosovo***	X	X	X			X
New Zealand	X	X	X			
Australia	X	X	X			
Japan	X	X	X	X		X
Bahamas			X			

1. Government of Canada, *Canadian Sanctions Related to Russia*, 2002, https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng#a5.
2. Ministry of Foreign Affairs of Singapore, “Sanctions and Restrictions Against Russia in Response to its Invasion of Ukraine”, 2002, <https://www.mfa.gov.sg/Newsroom/Press-Statements-Transcripts-and-Photos/2022/03/20220305-sanctions>; Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea, “Korean Government’s Decision Regarding Situation in Ukraine”, 2002, https://www.mofa.go.kr/eng/brd/m_5676/view.do?seq=322003&page=1.

Singapore	X		X			
St. Kitts and Nevis****	X	X	X			
St. Lucia		X				
Taiwan	X					
South Korea	X		X	X		
Moldova					X	

Figure 2: Sanctions imposed on Russian targets; current as of November 2022

* European Union sanctions are agreed upon and mandatorily adopted and implemented by the EU's 27 member states. The EU's Diplomatic Services and most of its member states have imposed diplomatic sanctions on Russia.

†Switzerland, though not an EU member state, has adopted EU designations and designated additional targets.

‡Poland, as an EU member state, has mandatorily adopted EU designations. Outside of EU sanctions, Poland has designated additional targets and imposed a ban on most Russian citizens entering the country for the purposes of tourism, culture, sports, and business.

** Estonia, Latvia, Lithuania, and Finland, as EU member states, have mandatorily adopted EU designations. Outside of EU sanctions, Estonia, Latvia, Lithuania, and Finland have imposed bans on most Russian citizens entering their countries for the purposes of tourism, culture, sports, and business.

***Norway, Iceland, Liechtenstein, Montenegro, Albania, North Macedonia, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo, though not EU member states, have adopted EU designations.

**** St. Kitts and Nevis does not appear to have a mechanism for designating individuals but has ordered its subjects to enforce US, EU, and UK designations.

Secondly, sender states have imposed *travel and transport restrictions*. These are overlapping but not synonymous concepts. Travel restrictions affect the freedom of movement of individuals, either designated individuals or individuals belonging to a certain group, such as citizens of a particular country. These restrictions might include bans on issuing visas to the targets, turning targets away at national borders, or entry on no-fly lists or similar constructions. Transport restrictions, on the other hand, target the means of transportation. They affect the ability of ships and airplanes belonging to, originating from, or flying the flag of designated individuals, companies, or nations to dock or land on or travel through the territorial waters and airspace of the sender nation(s)¹.

All but five senders of sanctions on Russia have imposed travel and transport restrictions. US and EU sanctions, for example, include bans on designated Russian nationals entering and all Russian airlines overflying American and EU territory².

1. J. Gordon, "Smart Sanctions Revisited", in *Ethics and International Affairs*, 25(3)/2011, pp. 315-335.

2. The White House, "FACT SHEET: Joined by Allies and Partners, the United States Imposes Devastating Costs on Russia", 2022, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/>

Poland, Estonia, Latvia, Lithuania, and Finland, in addition to prohibiting EU-designated Russian nationals from entering their territories, have banned all entry by Russian citizens for the purposes of tourism, culture, sports, and business. There are, nevertheless, several humanitarian and political exceptions, such as for visiting family and for Russian dissidents¹. Most other sender states have implemented transportation restrictions on Russian airlines and ships, and have limited their travel restrictions to designated individuals, as the US has done.

The third types of sanctions are *financial restrictions*. Such restrictions can take multiple forms: the blocking or freezing of assets belonging to all or designated individuals or entities from the sanctioned country; bans on providing financing to all, sector-specific, or designated individuals or entities; or bans on facilitating financial transactions on behalf of all or designated individuals or entities. Combined, these restrictions have the effect of isolating the target from the international financial system. As in the case of trade restrictions and travel and transport restrictions, financial sanctions have generally trended away from comprehensiveness, with most financial sanctions regimes focused on targeting those with some influence over policymaking². However, as Drezner (2015) identifies, financial sanctions, even when applied only to narrowly designated

statements-releases/2022/02/24/fact-sheet-joined-by-allies-and-partners-the-united-states-imposes-devastating-costs-on-russia/; Federal Aviation Administration, "NOTAM FDC 2/0476 (A0093/22)", 2022, [https://www.faa.gov/air_traffic/publications/us_restrictions/media/KFDC_20476_Russia_Flight_Ops_Prohibition_\(20220525_2359Z\).pdf](https://www.faa.gov/air_traffic/publications/us_restrictions/media/KFDC_20476_Russia_Flight_Ops_Prohibition_(20220525_2359Z).pdf); European Council "EU sanctions against Russia explained", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.

1. Government of Estonia, "Visas for Russian citizens", 2022, <https://kriis.ee/en/travelling-crossing-state-border/travelling-estonia/visas-russian-citizens>; Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, "The entry of the Russian Federation citizens into the Republic of Latvia to be restricted", 2022, https://www.mfa.gov.lv/en/article/entry-russian-federation-citizens-republic-latvia-be-restricted?utm_source=https%3A%2F%2Ft.co%2F; Embassy of the Republic of Lithuania in the Russian Federation, "Visas", 2022, <https://urm.lt/ru/en/travel-and-residence/coming-to-lithuania/visas>; Chancellery of the Prime Minister of Poland, "Poland, Estonia, Lithuania and Latvia want to limit the possibility of travel in Europe for Russian citizens – a joint statement by the prime ministers", 2022, <https://www.gov.pl/web/primeminister/poland-estonia-lithuania-and-latvia-want-to-limit-the-possibility-of-travel-in-europe-for-russian-citizens---a-joint-statement-by-the-prime-ministers>; Finnish Border Guard, "Restrictions on the Entry of Russian Citizens", 2022, <https://raja.fi/en/entry-restrictions>.
2. A. Tostensen, B. Bull, „Are Smart Sanctions Feasible?“, *World Politics* 54(2)/2022, pp. 373-403; D. W. Drezner, "Targeted Sanctions in a World of Global Finance", *International Interactions* 41(4)/2015, pp. 755-764.

targets, have extensive economic effects in the countries on which they are imposed¹. Inflicting financial pain on powerful individuals or entities requires cutting off their financial services providers from international financial markets as well as a result, banks are often among those sanctioned as well, with significant impacts on all of their clients, not to mention the national and sometimes international economy.

Financial sanctions are among the most widespread of the types of sanctions thus far imposed on Russia. The senders of these sanctions have put particular emphasis on designating officials within the Russian government, Russian oligarchs with perceived influence over their government's policy-making decisions, state-owned enterprises (particularly in the defence and oil and gas sectors), and financial institutions. For example, UK financial sanctions are fairly extensive, including asset blocks and freezes, investment and financing restrictions, and a ban on facilitating financial transactions on behalf of more than 1,400 designated individuals and entities, which includes Russian Foreign Minister Sergei Lavrov, billionaire Putin associate Viktor Vekselberg, armoured vehicle manufacturer LLC Military Industrial Company, and major bank PJSC Sberbank². Singapore, on the other hand, has designated only four entities, all banks, with which Singaporean subjects are banned from doing business and the assets of which Singaporean subjects have been ordered to freeze. The country has also banned providing financial services or financing for the Russian government, central bank, and state-owned enterprises and financing the export of specified dual-use technologies from any jurisdiction to Russia. While Singapore has stated its intent to designate further non-bank entities, it has, as of the time of writing, not yet done so³.

Fourth, some states have supported *blocks on Russian banks' abilities to use the SWIFT system*, which allows for secure interbank communication, primarily for the execution of transfers, payments, and other transactions. Exclusion from SWIFT is not a financial sanction—it does not mandate the blocking or freezing

1. *Ibidem*.

2. UK Office of Financial Sanctions Implementation, "UK Financial Sanctions", 2022, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1100991/General_Guidance_-_UK_Financial_SanctionsAug_2022_.pdf https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1112485/Russia.pdf; *idem*, "Consolidated List of Financial Sanctions Targets in the UK", 2022, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1112485/Russia.pdf.

3. Singapore Ministry of Foreign Affairs, "Sanctions and Restrictions Against Russia in Response to its Invasion of Ukraine", 2022, <https://www.mfa.gov.sg/Newsroom/Press-Statements-Transcripts-and-Photos/2022/03/20220305-sanctions>.

of assets or ban investment, financing, or the provision of financial services. With regards to banks, however, it does serve a similar immediate purpose, namely, near-isolation from the international market (there are alternatives to SWIFT, though none are widely used). Prior to the implementation of the ban on several Russian and Belarusian banks using the SWIFT system in February 2022, a SWIFT ban had only been implemented once, in 2012 (and reimplemented in 2018), with reference to several Iranian banks¹. SWIFT bans are implemented as a result of EU regulations—the Belgium-headquartered SWIFT is subject to EU law. The SWIFT ban on seven Russian banks resulted from European Council regulation 2022/345², which followed consultations with the US, UK, and Canada and was supported by Ukraine, Switzerland, Japan, and South Korea³.

Fifth are *communications restrictions*, which limit the ability of their targets to effectively spread their message(s). Such restrictions have been considered for nearly a century, having been rejected as a sound policy following Italy's invasion of Abyssinia in 1935⁴, and then written into Article 41 of the United Nations Charter ten years later⁵. As Galtung (1967) notes, communications restrictions could take several forms, including the disruption of telecommunications, post,

1. Q. Xu, A. Xiong, "The impact of financial sanctions on the international monetary system", *China Economic Journal*, 15:3/2022, pp. 253-262.
2. European Council, "Council Regulation (EU) 2022/345 of 1 March 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine", *Official Journal of the European Union* 65/2022, L/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2022:063:FULL&from=EN>.
3. SWIFT, "An update to our message for the SWIFT Community", 2022 <https://www.swift.com/news-events/news/message-swift-community>; Ukrainian National Agency on Corruption Prevention, "Ukraine's Action Plans to Strengthen Sanctions Against Russia", 2022, <https://sanctions.nazk.gov.ua/en/action-plan/>; Federal Council of Switzerland, "Loi 946.231.176.72, Ordonnance instituant des mesures en lien avec la situation en Ukraine", 2022, <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2022/151/fr>; Prime Minister's Office of Japan, "Japan Stands With Ukraine", 2022, https://japan.kantei.go.jp/ongoingtopics/pdf/jp_stands_with_ukraine_eng.pdf; Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea, "Korean Government's Decision Regarding Situation in Ukraine", 2022, https://www.mofa.go.kr/eng/brd/m_5676/view.do?seq=322003&page=1.
4. J. Barber, "Economic Sanctions as a Policy Instrument", *International Affairs*, 55(3)/1979, pp. 367-384.
5. United Nations, "United Nations Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression", 1945 <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7>.

and news media; he also identifies travel and transportation restrictions as communications restrictions, though we consider them separately¹.

The communications restrictions imposed on Russian targets to date are fairly limited, with only Ukraine, Canada, the EU, and Moldova having implemented them, and only with regards to television broadcasts. Ukraine had already banned several Russian state-supported television channels in February 2021²; these restrictions have carried over into the current sanctions episode. Following the Russian invasion, in March 2022, Canada removed its broadcast authorization for Russian state-owned media outlet RT (formerly Russia Today) and its French-language channel RT France, meaning that broadcasters could no longer distribute either channel³. Also in March 2022, the EU suspended its broadcast authorization for all five of RT's channels, as well as another Russian state-owned outlet, Sputnik. In June 2022, the EU deauthorized three further Russian media outlets, Rossiya RTR / RTR Planeta, Rossiya 24 / Russia 24, and TV Centre International⁴. Moldova, as part of its declaration of a national emergency following the Russian invasion of Ukraine, suspended all broadcasting of media that was not produced in a state that had ratified the European Convention on Transfrontier Television, with the exception of films, short films, entertainment programming, and all media produced in the EU, Canada, or US⁵. Russia has signed but not ratified the European Convention on Transfrontier Television⁶; as a consequence of Moldova's declaration, Russian news media is effectively banned from being broadcast.

1. J. Galtung, "On the effects of international economic sanctions, with examples from the case of Rhodesia", *World Politics*, 19(3)/1967, pp. 378-416.
2. Office of the President of Ukraine, "President of Ukraine met with the Ambassadors of the G7 and the European Union", 2021, <https://www.president.gov.ua/en/news/prezident-ukrayini-zustrivsvya-z-poslami-krayin-g7-ta-yevroso-66353>.
3. Canadian Radio-television and Telecommunications Commission, "RT and RT France can no longer be distributed by Canadian television service providers", 2022, <https://www.canada.ca/en/radio-television-telecommunications/news/2022/03/rt-and-rt-france-can-no-longer-be-distributed-by-canadian-television-service-providers.html>.
4. European Council, "EU response to Russia's invasion of Ukraine", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/#invasion>.
5. MOLDPRES, "Moldova's Commission for Emergency Situations approve new decisions in the context of emergency situation", 2022, <http://news.gov.md/en/news/2022/03/02/22001612>.
6. Council of Europe, "Chart of signatures and ratifications of Treaty 132", 2022, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=132>.

Lastly, some sender states have imposed *diplomatic sanctions* by expelling Russian officials from their territory or voting to have Russian membership in international organizations suspended. Diplomatic sanctions limit the ability of the targeted state to perform acts of what Klotz (1999) calls “normal international ‘citizenship,’” thereby undermining its legitimacy or the legitimacy of its government on the world stage¹. In some cases, diplomatic sanctions may be even more immediate, as when states expel foreign diplomats that have engaged in espionage under their diplomatic covers.

The expulsion of or declaration of *persona non grata* status regarding Russian diplomats has been fairly widespread among the states that have sanctioned Russia. Norway, for example, declared three diplomats *personae non gratae* in April 2022, having found that they “carried out activities that are incompatible with their diplomatic status.” The Norwegian government explicitly linked the expulsions to Norway’s stand “against Russian aggression and in our support for Ukraine².” Almost all EU member states have imposed diplomatic sanctions, with Bulgaria having expelled the largest number of Russian officials, 70, in June 2022³. In addition to having its diplomats expelled, Russia has itself been expelled or suspended from several international organizations. The Council of Europe voted to end Russia’s membership in March 2022⁴. The same month, Canada, Finland, Iceland, Denmark, Norway, Sweden, and the US announced a pause in their memberships in the Arctic Council, leaving Russia the only state remaining in the organization. In June 2022, the seven other states agreed to resume work on projects that had been agreed upon in the Arctic Council without Russia, effectively excluding Russia from the council⁵.

It is important to note that sanctions do not necessarily go into effect when they are announced, but can be phased in or made effective at a set later date. EU import restrictions on Russian oil products, for example, were announced

1. A. Klotz, “Diplomatic Isolation”, in N. C. Crawford, A. Klotz, (eds.), *How Sanctions Work: Lessons From South Africa*, Basingstoke, UK, Macmillan, 1999.
2. Government of Norway, “Norway declares three Russian diplomats *persona non grata*”, 2022 https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/diplomats_non-grata/id2907589/.
3. Council of Ministers of the Republic of Bulgaria, “Expulsion of 70 Russian diplomats for working against Bulgaria’s interests”, 2022, <https://www.gov.bg/en/Press-center/News/Expulsion-of-70-Russian-diplomats-for-working-against-Bulgaria’s-interest>.
4. Council of Europe, “The Russian Federation is excluded from the Council of Europe”, 2022, <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>.
5. Ministry of Foreign Affairs of Iceland, “Joint statement on the limited resumption of Arctic Council cooperation”, 2022, <https://www.government.is/diplomatic-missions/embassy-article/2022/06/08/Joint-statement-on-the-limited-resumption-of-Arctic-Council-cooperation/>.

530 in May 2022 but implemented subject to certain “transition periods,” meaning that these restrictions come into effect completely at the end of 2022¹. The purpose of these transmission periods may well be twofold: to ease the pain to EU member states by giving them the time to find other sources of energy, and to give time to Russia to reverse course before its economy is damaged even further. In other words, sanctions with post-announcement implementation dates may serve to show commitment to the threat of sanctions, with the sender tying their own hands, in much the same way as a state engaged in nuclear deterrence may implement automatic retaliation mechanisms to show credible commitment to the principle of mutually assured destruction (Fearon 1997)². Because we are attempting to identify the causal pathways by which the entirety of a sanctions regime might lead to the realization of a foreign policy goal, we do not distinguish between sanctions that have already been implemented and those that have been formally adopted but have not yet become effective. For the purposes of this analysis, we assume that sanctions that have been announced but not yet implemented will be implemented, and our analysis occurs at the theoretical future point at which all sanctions that have been announced at the time of writing have taken effect. We do, however, distinguish between all sanctions that have been formally adopted and those that have not, and we discard the latter.

Sanctions Goals

Just as a sanctions regime can consist of multiple types of sanctions, it can also have multiple goals. Early in the study of sanctions, researchers such as Galtung (1967) believed that sanctions could have one or both of two purposes: to punish the target(s), or to force them to comply with political demands³. Even then, Galtung disregarded punishment, suggesting that policy compliance is or should be the ultimate goal of any sanctions regime⁴. This was received wisdom through the 1990s⁵, even while some scholars, such as Barber (1979) and Lindsay

1. European Commission, “Russia’s war on Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions against Russia”, 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2802.
2. J. D. Fearon, “Signaling Foreign Policy Interests: Tying Hands versus Sinking Costs”, *Journal of Conflict Resolution*, 41(1)/1997, pp. 68-90.
3. J. Galtung, “On the effects of international economic sanctions, with examples from the case of Rhodesia,” *World Politics*, 19(3)/1967, pp. 378-416.
4. *Ibidem*.
5. See for example D. W. Drezner, “Outside the box: Explaining sanctions in pursuit of foreign economic goals”, in *International Interactions*, 26(4)/2001, pp. 379-410.

(1986)¹, introduced other possible objectives, including subversion, deterrence, domestic political aims, and symbolism. In their influential *Economic Sanctions Reconsidered*, Hufbauer, Schott, and Elliott (1985) analyze sanctions success in terms of minor or major policy changes, destabilization of the target government, impairment of the target's military potential, and disruption of minor military adventures². Doxey (2000) synthesizes this literature, categorizing sanctions goals as compliance, deterrence, containment, destabilization, and stigmatization with regard to the target, while also noting that senders' sanctions regimes may have goals related to third parties, such as showing solidarity with allies, and to domestic politics³. Giumelli (2011) takes a more reductive approach, describing sanctions goals in terms of coercing, constraining, and signalling⁴.

For the purposes of this analysis, we consider only sanctions goals that relate to the target or third parties, as we believe that the mechanisms for achieving domestic policy and political goals via sanctions may be substantively different than those for achieving foreign policy goals and merit their own study. Furthermore, this analysis only considers the goals of the sanctions regimes as they have been designed, not the motivations of the states in adopting them (in other words, if one state has adopted a sanctions regime designed by another state, we code the adopting state's goals as the same as the designing state's goals). Building on the work of Doxey (2000) and Giumelli (2011)⁵, we identify five non-mutually exclusive goals of the sanctions regimes applied to Russia thus far. These were identified using data which is publicly available, including political declarations and government publications, while also considering well-documented strategic interests manifested prior to the Russian invasion of Ukraine. They are described below (Fig. 3).

1. J. Barber, "Economic Sanctions as a Policy Instrument", in *International Affairs* 55(3)/1979, pp. 367-384; J. M. Lindsay, "Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination", *International Studies Quarterly*, 30(2)/1986, pp. 153-173.
2. G. C. Hufbauer, J. J. Schott, K. A. Elliott, *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*, Washington, DC: Institute for International Economics, 1985.
3. M. P. Doxey, "Sanctions through the Looking Glass the Spectrum of Goals and Achievements", *International Journal*, 55(2)/2000, pp. 207-223.
4. F. Giumelli, *Coercing, Constraining and Signalling: Explaining UN and EU Sanctions after the Cold War*, Colchester: ECPR Press, 2011.
5. M. P. Doxey, "Sanctions through the Looking Glass the Spectrum of Goals and Achievements", *International Journal* 55(2)/2000, pp. 207-223; F. Giumelli, *Coercing, Constraining and Signalling: Explaining UN and EU Sanctions after the Cold War*, Colchester: ECPR Press, 2011.

Sender	Regime Change	Policy Change	Constrain Russia	Deter Future Objectionable conduct	Stigmatize Behaviour/ Reinforce Norms
United States	O*	X	X	X	X
European Union†	O*	X	X	X	X
Poland‡	O*	X	X	X	X
Estonia‡	O*	X	X	X	X
Latvia‡	O*	X	X	X	X
Lithuania‡	O*	X	X	X	X
Finland‡	O*	X	X	X	X
Japan			X		X
Taiwan		X	X		X
Australia			X		X
South Korea			X		X
United Kingdom		X			X
Canada		X	X		X
Norway**	O*	X	X	X	X
Singapore			X		X
Switzerland**	O*	X	X	X	X
New Zealand		X	X		X
Iceland**	O*	X	X	X	X
Bahamas					X
Ukraine	X	X	X	X	X
Liechtenstein**	O*	X	X	X	X
Montenegro**	O*	X	X	X	X
Albania**	O*	X	X	X	X
North Macedonia**	O*	X	X	X	X
Bosnia and Herzegovina**	O*	X	X	X	X
Kosovo**	O*	X	X	X	X
St. Kitts and Nevis***	O*	X	X	X	X
St. Lucia					X
Moldova					X

Figure 3: Goals of sanctions regimes regarding Russia

*US and EU policymakers have sent mixed messages or have been ambiguous regarding regime change as a sanctions goal.

†European Union sanctions are agreed upon and mandatorily adopted and implemented by the EU's 27 member states.

‡Poland, Estonia, Latvia, Lithuania, and Finland, as EU member states, have mandatorily adopted EU designations and imposed additional sanctions. We code their goals as the same as the EU's, due to the overwhelming extent to which their sanctions regimes are EU-mandated.

** Switzerland, Norway, Iceland, Liechtenstein, Montenegro, Albania, North Macedonia, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo, though not EU member states, have adopted EU designations. We code their goals as the same as the EU's, due to their sanctions regimes being near-identical.

*** St. Kitts and Nevis has ordered its subjects to enforce US, EU, and UK designations. We, therefore, code St. Kitts and Nevis' sanctions regime's goals as overlapping with the US, EU's, and UK's regimes.

The first goal of sanctions regimes implemented with regard to Russia is also the most contentious: *regime change*, or what Lindsay (1986) calls subversion and Doxey (2000) calls destabilization¹. Ukraine's Interdepartmental Working Group on Implementation of State Sanctions Policy explicitly links its designations to "supporting Putin's regime," suggesting that the country hopes to bring about the collapse of, or at least to undermine, the current Russian government. In other instances, however, it is less clear that regime change is a goal of the senders. US policymakers, for example, have sent mixed messages, with President Joe Biden saying at a speech in Poland in March 2022, "For God's sake, this man (Vladimir Putin) cannot remain in power," before backtracking. US Secretary of State Anthony Blinken later told reporters, "We do not have a strategy of regime change in Russia"². Policymakers from within the EU have also contradicted one another. In a March 2022 interview, Greek Alternate Foreign Minister Miltiadis Varvitsiotis claimed that EU sanctions "are dedicated in order to bring down the Putin regime"³. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy Josep Borrell, however, asserted, "we are not after a regime change"⁴.

The second goal is far more clear. Most of the senders that have imposed sanctions on Russia have called for *policy changes from the Russian government*, namely, the reversal of its invasion of Ukraine. The UK, for example, indicates that its sanction regime is "aimed at encouraging Russia to cease actions which destabilise Ukraine"⁵. Taiwan notes that its sanctions are intended "to compel Russia to halt its military aggression against Ukraine"⁶. Within the senders' overall sanctions regimes, there are also smaller, though not insignificant, policy

1. J. M. Lindsay, "Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination", in *International Studies Quarterly*, 30(2)/1986, pp. 153-173; M. P. Doxey, "Sanctions through the Looking Glass the Spectrum of Goals and Achievements", *International Journal*, 55(2)/2000, pp. 207-223.
2. "Ukraine: No Russia regime change plans, says Blinken", *BBC*, 27 March 2022, <https://www.bbc.com/news/world-60891803>.
3. L. Kelly, "Sanctions aimed at regime change in Russia, says Greek diplomat", *The Hill*, 22 March 2022, <https://thehill.com/policy/international/599257-sanctions-aimed-at-regime-change-in-russia-says-greek-diplomat/>.
4. S. Michalopoulos, S. "Brussels says it is not after a regime change in Russia", *EURACTIV*, 28 March 2022, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/brussels-says-it-is-not-after-a-regime-change-in-russia/.
5. UK Office of Financial Sanctions Implementation, "Financial Sanctions, Russia", 2022, <https://www.gov.uk/government/publications/financial-sanctions-ukraine-sovereignty-and-territorial-integrity>.
6. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of China (Taiwan), "The Republic of China (Taiwan) government strongly condemns Russia's invasion of Ukraine in violation of the UN Charter, joins international economic sanctions against Russia", 2022, https://en.mofa.gov.tw/News_Content.aspx?n=1328&cs=97420.

change goals. An example is Canada's sanctions on facilitators of Russian-orchestrated referenda on the integration of several eastern Ukrainian regions with Russia, which aim to force Russia to reverse its attempts to effectively annex these regions¹.

Most senders share the third goal as well, to *constrain Russia*. Here, the aim is not to influence Russian policy decisions but to limit Russia's ability to pursue its own policy goals. Given that Russia's invasion of Ukraine is first and foremost a military event, many sender states have implemented restrictions aimed at damaging the capacity of the Russian military to carry out its operations against Ukraine. These restrictions include the numerous export bans on numerous explicitly military goods, but also dual-use goods such as aircraft components and imaging software. Other measures are also intended to constrain Russia in other ways, however—to limit the country's ability to finance its war effort, for example. Senders are frequently explicit about their intentions to constrain Russia's abilities to proceed with its operations against Ukraine. The EU, for example, has implemented a ban on the export of goods to Russia "which may contribute to Russia's military and technological enhancement," and states that its sanctions "are designed to weaken Russia's economic base, depriving it of critical technologies and markets, and significantly curtailing its ability to wage war"². Norway, which has implemented EU designations, claims that the purpose of the sanctions regime "is to reduce Russia's ability to finance its illegal war in Ukraine"³. Beyond Europe, New Zealand indicates that the goals of its sanctions regime are "limiting their (Russia's) ability to finance and equip the war in Ukraine"⁴.

The first three goals exist with reference to the sanction targets. The fourth goal, to *deter future objectionable conduct*, applies to both Russia and third parties. This is a goal that is difficult to identify, as it is rarely expressed in official government communications. Nevertheless, it is indeed expressed by policymakers, such as Blinken, who told *NPR* in March 2022 that the US would only lift its sanctions on Russia if it believed that "this can't happen again, that Russia won't

1. Global Affairs Canada, "Canada sanctions Russian regime collaborators complicit in sham referendums in Ukraine", 2022, <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2022/09/canada-sanctions-russian-regime-collaborators-complicit-in-sham-referendums-in-ukraine.html>.
2. European Council, "EU response to Russia's invasion of Ukraine", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/#invasion>.
3. Government of Norway, "Norway introduces additional sanctions against Russia", 2022, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-introduces-additional-sanctions-against-russia/id2925555/>.
4. New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade, "Russia Sanctions", 2022, <https://www.mfat.govt.nz/en/countries-and-regions/europe/ukraine/russian-invasion-of-ukraine/sanctions/>.

pick up and do exactly what it's doing in a year or two years or three years¹". EU documents regarding sanctions on Russia indicate that the bloc views sanctions as a deterrent and coercive in equal measure². Less certainly, there has been significant discussion, in both policy publications and the popular press, of the possible deterrent effect the sanctions on Russia might have with regard to China, given the apparent similarities between the Russian invasion of Ukraine and China's "One China" policy vis-a-vis Taiwan³. It appears that this is an intended effect of at least the US sanctions, with Biden saying in May 2022, if "these sanctions (on Russia) are not continued to be sustained in many ways, then what signal does that send to China about the cost of attempting... to take Taiwan by force?⁴".

Lastly, senders have employed sanctions to *stigmatize behaviour and reinforce norms*. Sanctions can be used by the sender to express their objection to the target's behaviour even without an expectation of regime or policy change, constraint, or deterrence. On the other side of the same coin, sanctions can serve to express the sender's commitment to one or a set of principles that the target has violated⁵. All sender states have, at least rhetorically, framed their sanctions regimes in terms of international norms or national values, particularly those of sovereignty, fixed borders and territorial integrity, self-determination, non-aggression, and democratic governance. Taiwan, for example, indicates that its sanctions regime "staunchly defends the core universal values of freedom, democracy, the

1. S. Inskeep, "Blinken sets a standard for lifting sanctions: an 'irreversible' Russian withdrawal", *NPR*, 16 March 2022, <https://www.npr.org/2022/03/16/1086835380/blinken-sets-a-standard-for-lifting-sanctions-an-irreversible-russi-an-withdrawal>.
2. C. Dias, K. Grigaitė, M. Magnus, "Sanctions in the context of Russia's invasion of Ukraine", 2022, European Parliament, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/699526/IPOL_IDA\(2022\)699526_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/699526/IPOL_IDA(2022)699526_EN.pdf).
3. See for example G. Di Pippo, "Deterrence First: Applying Lessons from Sanctions on Russia to China", Center for Strategic and International Studies, 3 May 2022, <https://www.csis.org/analysis/deterrence-first-applying-lessons-sanctions-russia-china>. See also M. Zahn, A. Serwer, "China will put Taiwan on 'back burner' after 'scary' Russia sanctions: Bill Browder", *Yahoo!News*, 4 March 2022 <https://news.yahoo.com/china-will-put-taiwan-on-back-burner-after-scary-russia-sanctions-bill-browder-180007360.html>.
4. The White House, "Remarks by President Biden and Prime Minister Kishida Fumio of Japan in Joint Press Conference", 2022, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/05/23/remarks-by-president-biden-and-prime-minister-fumio-kishida-of-japan-in-joint-press-conference/>.
5. A. Klotz, "Norms and sanctions: lessons from the socialization of South Africa," *Review of International Studies*, 22(2)/19996, pp. 173-190; J. L. Erickson, "Punishing the violators? Arms embargoes and economic sanctions as tools of norm enforcement", *Review of International Studies*, 46(1)/2020, pp. 96-120.

rule of law, and human rights,” “calls for Ukraine’s sovereignty and territorial integrity to be respected,” and “opposes any unilateral change to the status quo by force or coercion¹”. The UK notes that its sanctions target anyone who “undermines or threatens the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine²”. St. Kitts and Nevis describes its implementation of sanctions as intended to “reaffirm our support for free democracies everywhere³”.

In the above three sections, we have described the problem that sender states are confronting, their goals in confronting it with sanctions, and the particular means they have employed. In the next sections, we employ a Theory of Change approach to identify the transmission mechanisms by which these means may accomplish sender states’ goals.

Theory of Change for International Sanctions on Russia

The theory of change is used widely to understand the theory of an initiative⁴. It concerns three questions that are, at first glance, quite simplistic⁵. First, what does the initiative want to achieve in the long, medium, and short term? In more specific terms, what is *the intended outcome*? Second, how does the initiative expect to achieve the outcomes? Or, what are *the actions* that should be undertaken to achieve them? And third, why should the planned actions deliver the intended outcomes? This is about *the rationale* of the initiative.

The ToC approach has a broad utility in policy-making, as it provides a pragmatic analytical framework that helps to explain how a particular intervention leads to the change that an actor seeks to generate. Moreover, it is also helpful for evaluating the success of a particular intervention. Without a complete theory of change at the onset, it is almost impossible to objectively determine

1. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of China (Taiwan), “The Republic of China (Taiwan) government strongly condemns Russia’s invasion of Ukraine in violation of the UN Charter, joins international economic sanctions against Russia”, 2022, https://en.mofa.gov.tw/News_Content.aspx?n=1328&cs=97420.
2. UK Office of Financial Sanctions Implementation, “Financial Sanctions, Russia”, 2022, <https://www.gov.uk/government/publications/financial-sanctions-ukraine-sovereignty-and-territorial-integrity>.
3. St. Kitts Nevis Information Service, “St. Kitts and Nevis Joins International Sanctions Against Russia and Belarus”, 2022, <https://www.sknis.gov.kn/2022/03/08/st-kitts-and-nevis-joins-international-sanctions-against-russia-and-belarus/>.
4. A. Blamey, M. Mackenzie, “Theories of Change and Realistic Evaluation. Peas in a Pod of Apples and Oranges?”, *Evaluation*, 13(4)/2007, pp. 439-455.
5. P. Mason, M. Barnes, “Constructing Theories of Change: Methods and Sources”, *Evaluation*, 13(2)/2007, pp. 151-170.

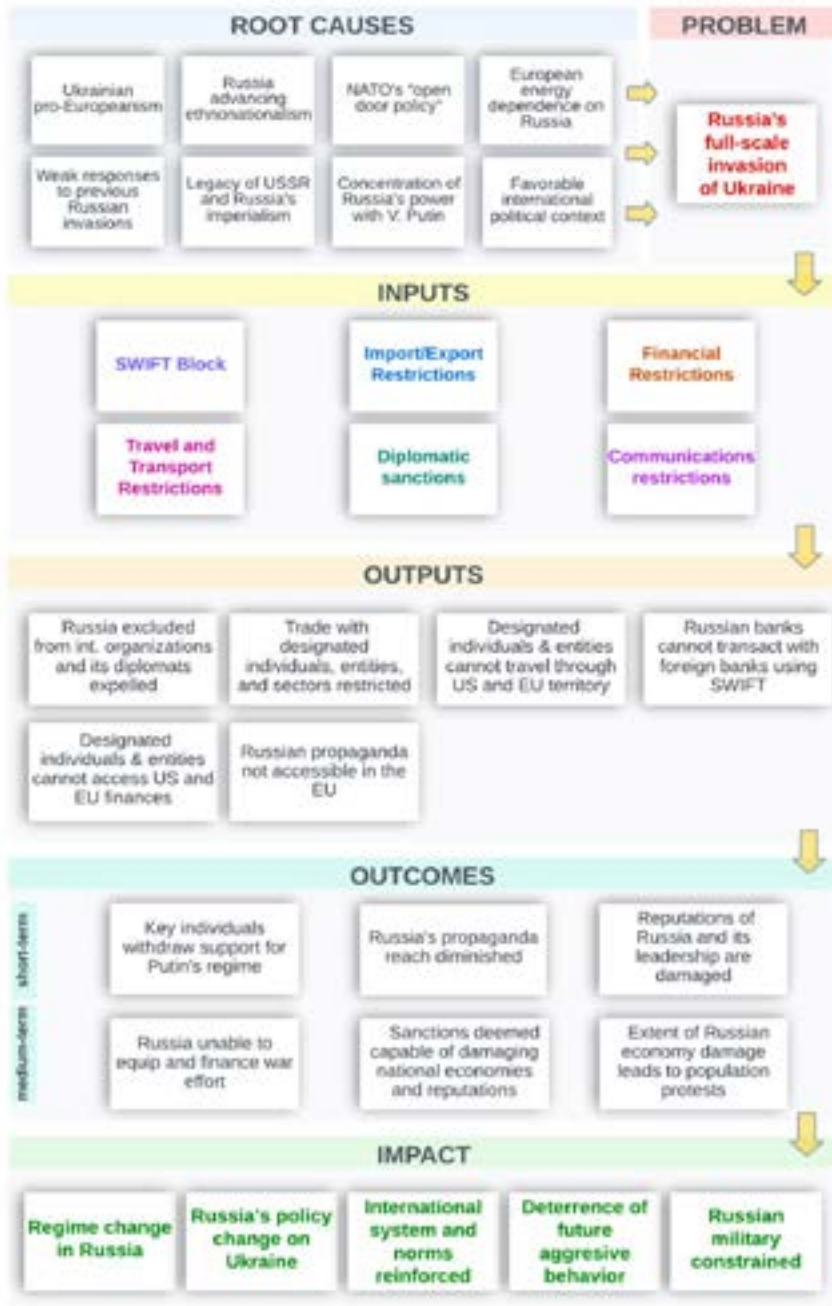

Figure 4: Logical framework for International Sanctions on Russia

what share of progress has been achieved at a particular stage. The ToC is usually accompanied by a Logical Framework, represented by a visual diagram (Fig. 4). The key advantage of a ToC is that it can be applied in any policy sector and in any research context that intends to generate a change. We have noticed a lack of use of the ToC in the literature dedicated to international sanctions. Given the fact that much of this work is dedicated to assessing the effectiveness of international sanctions, we believe that an applied ToC could represent a meaningful advancement of the field.

Our aim is to understand the international sanctions imposed by two senders – the USA and the EU – against the Russian Federation in the context of the full-scale invasion of Ukraine on 24 February 2022. Thus, by applying ToC we aim to identify (1) what the USA and the EU each hope to achieve in the long, medium, and short term by imposing sanctions against Russia; (2) how they expect to achieve these goals; and (3) the logic(s) of why the imposed sanctions should deliver the intended outcomes. Starting with the problem analysis conducted in the second section of this paper, we develop a general ToC for both the US and the EU, highlighting the common ground they share. We will then detail the transmission mechanisms, or causal pathways, by which the sanctions might accomplish their senders' goals.

Theories of Change of US Sanctions on Russia

Outside of Ukraine, the US has taken the lead in sanctioning Russia for the invasion. American economic power lends itself to use in sanctions (sometimes to the country's detriment), with the centrality of the dollar in global finance and trade a particularly potent weapon¹. Moreover, the current American national security doctrine identifies Russia as one of the US' primary rivals. According to the 2022 National Defense Strategy of The United States of America, "Russia remains the U.S. rival with the most capable and diverse nuclear forces"². The US thus sees the invasion both as a challenge to its global power, embodied in NATO, and as an opportunity to weaken its most threatening rival, as well as a violation of international law and norms. Sanctions are only one of the actions

1. D. Ignatius, "A grim warning against America's overuse of sanctions", in *The Washington Post*, 29 March 2016, https://www.washingtonpost.com/opinions/a-warning-against-the-overuse-of-sanctions/2016/03/29/9598557c-f5f5-11e5-8b23-538270a1ca31_story.html.
2. "National Defense Strategy of The United States of America", 2022, <https://media.defense.gov/2022/oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-national-defense-strategy-npr-mdr.pdf>.

employed by the US in response to the invasion of Ukraine; the expected outcomes of these policies range from short-term, such as reversing the invasion, to long-term, including deterring future Russian aggression.

From another angle, while Russia is categorized as “an acute threat” to US interests, China (PRC) is considered “the most comprehensive and serious challenge to U.S. national security”¹. One of the long-term goals of US sanctions on Russia is to deter China from invading Taiwan, as detailed above. China’s intention to achieve “reunification” with Taiwan was reaffirmed in August 2022, with its leadership stating it “will not renounce the use of force, and [...]reserve the option of taking all necessary measures” for this purpose². Sanctions on Russia are an example of the high costs the US is able to impose on states that use force to attempt to conquer American allies.

Besides China’s calculations of costs in such a scenario, a successful impact of US-led sanctions on Russia, resulting in a weaker Russia and reaffirmed US commitment to both its allies and international norms, including in East Asia, would contribute significantly to deterring China. Russia is currently China’s most important strategic and military partner, and its weakening would leave China without one of its most powerful allies. At the same time, if the sanctions on Russia fail, this could serve to boost China’s ambitions to invade Taiwan.

Causal pathways

In this section, we trace the causal pathways for each US sanction’s goal. It is important to note here that these goals are unlikely to result from US sanctions alone, but rather from the compounded effect of other countries’ sanctions and other reactions to the Russian invasion of Ukraine, such as material support for the Ukrainian defence effort.

US sanctions on Russia have been in place since the Russian annexation of Crimea in 2014. Many of these sanctions remain in place, or have been expanded, in response to the invasion of Ukraine. The first tranche of new US sanctions against Russia were issued on February 22nd, following Vladimir Putin’s recognition of the independence of Ukrainian oblasts Luhansk and Donetsk. These were financial restrictions, including asset freezes, on two Russian banks and five Russian

1. *Ibidem*.

2. Taiwan Affairs Office of the State Council, State Council Information Office of the People’s Republic of China, “The Taiwan Question and China’s Reunification in the New Era”, *Xinhua* (trans.), 10 August 2022, <https://english.news.cn/20220810/df9d3b8702154b34bbf1d451b99bf64a/c.html>.

individuals. Additionally, US citizens were prohibited from buying Russian debt¹. The aim of this small set of sanctions on assets seems to have been a final, albeit limited and unsuccessful, attempt to deter or delay the imminent invasion. A secondary aim of these pre-emptive sanctions was to signal that more sanctions would follow if Russia went ahead with the invasion.

Subsequently, since 24 February 2022, the US has issued several rounds of sanctions against Russia, falling into five categories: financial restrictions, import/export restrictions, SWIFT block, travel/transport restrictions, and diplomatic sanctions. These sanctions are much more extensive than those imposed following the annexation of Crimea.

We consider *regime change in Russia* (**G1**) as one of the goals pursued by the US through sanctions. Regime change in Russia is not among the sanctions' officially promoted goals, despite a controversial declaration from Biden (later downplayed by The White House)². There are, of course, strategic reasons not to explicitly promote regime change in Russia. We believe, based on Biden's statement and the enmity with which the current US government views the Putin regime, that regime change may well be one of the goals of the American sanctions regime. This causal pathway is described below (Fig. 5):

The removal from SWIFT (**IP1**) of essential Russian banks has been done in two stages, requiring consensus among all G10 members (which are the US, six EU countries, UK, Canada, Japan and Switzerland). As an immediate output, key banks have lost the ability to make international electronic transactions using the main global bank messaging system (**OP1**). This translates to higher logistical costs for Russian transactions worldwide, including with its allies like China, or even to the impossibility of making secure transactions with some foreign entities.

The SWIFT ban should contribute to regime change in Russia by helping to damage the Russian economy to the extent that the population revolts against the regime (**OC1**). The ban affects the Russian economy in general, with the total GDP being expected to shrink, which would affect the economic wellbeing of all Russian citizens. Although conditions have varied since then, when a similar sanction was discussed after Crimea's annexation in 2014, Alexei Kudrin,

-
1. The White House, "Fact Sheet: United States Imposes First Tranche of Swift and Severe Costs on Russia", 2022, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/02/22/fact-sheet-united-states-imposes-first-tranche-of-swift-and-severe-costs-on-russia/>.
 2. D. Shivaram, A. Schneider, "Biden says of Putin: "For God's sake, this man cannot remain in power", *NPR*, 26 March 2022, <https://www.npr.org/2022/03/26/1089014039/biden-says-of-putin-for-gods-sake-this-man-cannot-remain-in-power>.

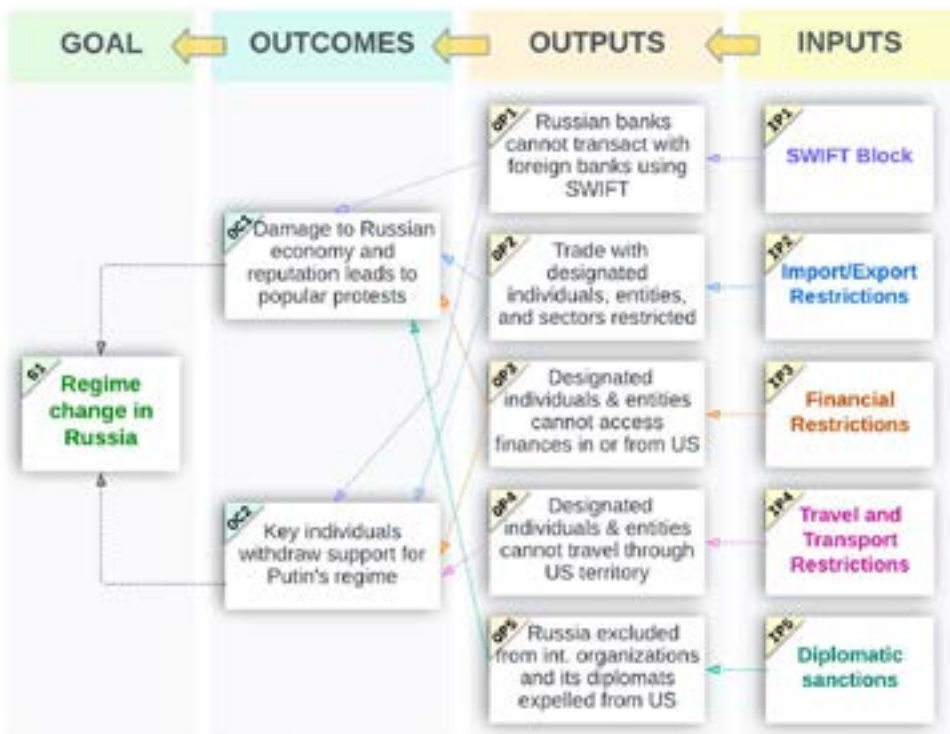

Figure 5: Causal pathway for US sanctions towards the goal “Regime change in Russia.” Outcomes are denoted by “OC.” Outputs are denoted by “OP.” Inputs are denoted by “IP”

former Russian finance minister, said, “this factor alone may cause a GDP contraction by up to 5% during the year”¹. A secondary outcome pursued through the SWIFT ban is disrupting the global transactions, and thus negatively affecting the personal finances of key supporters of Putin’s regime, who in turn may withdraw their support (OC2).

Import/Export Restrictions (IP2) also contribute to the goal of changing Russia’s regime. The direct output of this type of sanction is the blocking of trade with designated Russian individuals, entities, and economic sectors (OP2). Among the earliest trade sanctions was revoking Russia’s “most-favoured nation” (MFN) status under World Trade Organization (WTO) rules. This has opened up the possibility to impose heightened tariffs on trade operations.

1. TASS Russian News Agency, “Blocking Russian access to SWIFT network may cause 5% GDP fall — Kudrin”, TASS, 16 September 2014, <https://tass.com/economy/749754>.

The US has banned the import of goods from specific sectors of Russia's economy, including gold, seafood, spirits/vodka, non-industrial diamonds, crude oil and certain petroleum products, liquefied natural gas, and coal. The chosen sectors represent a significant portion of the Russian economy. By forcing these sectors to contract, the US intends to damage the Russian economy so that people start opposing the regime (**OC1**). On the other hand, the US restriction on the export of luxury goods to Russia affects only wealthy Russians, including key individuals who are perceived to be necessary to prop up the regime. In theory, disrupting the personal finances and lifestyles of these individuals—many of whom are also shareholders in companies active in the targeted sectors—might cause them to withdraw their support for Putin, leading to his downfall (**OC2**).

The financial restrictions (**IP3**) imposed by the US include the freezing of Russia's national dollar reserves, the freezing of designated Russian individuals' and entities' assets, restrictions on US entities to transact with these designated parties, an interdiction on US citizens making any transactions with "critical major Russian state-owned enterprises"¹, and a prohibition on new investments by all US entities or citizens in the Russian Federation.

The overall output of the financial restrictions issued by the US is that designated Russian individuals and entities can no longer access finances in or from the US (**OP3**). The most influential designation may very well be that of the Bank of Russia, which effectively froze a large portion of Russia's international currency reserves. According to the Bank of Russia's Annual Report for 2020, published in November 2021, a share of 47.2 percent of Russia's international financial assets were held in Japan (12.7%), Germany (10.8%), France (10.2%), US (6.8%), UK (4.4%) and Austria (2.3%)². The US share has fallen consistently since the financial sanctions following Crimea annexation, accounting for just under 7% and therefore a freezing of financial assets by the US alone would not be able to achieve a significant outcome. The coordination of the US with the UK, the EU and Japan has had an immediate output of freezing almost half of Russia's international reserves, with a value of 300 billion dollars, as confirmed publicly by Russian Finance Minister Anton Siluanov³. The combined

1. The White House, "FACT SHEET: United States, G7 and EU Impose Severe and Immediate Costs on Russia", 2022, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/04/06/fact-sheet-united-states-g7-and-eu-impose-severe-and-immediate-costs-on-russia/>.
2. Bank of Russia, "Annual Report for 2020", https://www.cbr.ru/Collection/Collection/File/39294/ar_2020.pdf.
3. TASS Russian News Agency, "Half of Russia's foreign exchange reserves frozen due to sanctions — Finance Minister." TASS, 13 March 2022, <https://tass.com/economy/1421403>.

sanctions on the Bank of Russia “unambiguously count as systemic and affect the entire Russian financial system and economy”¹. The loss of access to finances held in or from the US contributes to both outcomes that could lead to regime change. The designations of key entities, particularly the Bank of Russia, may damage the Russian economy to the extent that the population protests against the Putin regime (**OC1**). Simultaneously, the designations of key Putin supporters may hurt their personal finances so much that they reconsider their support for Putin’s regime (**OC2**).

The US has issued several restrictions related to travel and transport (**IP4**) into and through US territories. One of the first travel sanctions was the banning of all Russian flights from using the US airspace, which, according to Biden, is aimed at “further isolating Russia and adding an additional squeeze on their economy”². Around one month later, all Russian-linked ships were banned from US ports. The US has further banned designated individuals and entities from entering the US, however, it has stopped short of blocking the entry of all Russian citizens into the US in order not to “close off pathways to refuge and safety for Russia’s dissidents or others who are vulnerable to human rights abuses”³.

Blocking Russian means of transport and designated individuals from travelling through US territory (**OP4**) will be disruptive to both the Russian economy and the lifestyles of some of Putin’s key supporters. By compounding the contraction of the Russian economy, transport restrictions may play a role in encouraging the Russian population to agitate against their government (**OC1**). Likewise, contributing to the disruption of the lifestyles of key supporters of the Putin regime means that travel restrictions could motivate them to withdraw their support (**OC2**).

All of the above types of sanctions, as well as diplomatic sanctions (**IP5**), the expulsion of Russian diplomats from the US and the suspension of Russian membership in international organizations (**OP5**) serve the purpose of damaging Russia’s image internationally and, subsequently, projecting shame upon the

-
1. J. Kirschenbaum, N. Véron, “Financial sanctions have devastated Russia’s economy. The EU and global financial system are absorbing the shock”, Peterson Institute for International Economics, 7 March 2022, <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/financial-sanctions-have-devastated-russias-economy-eu-and>.
 2. D. Shepardson, “Biden says U.S. to ban Russian flights from American airspace”, *Reuters*, 2 March 2022, <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/united-airlines-suspends-flying-over-russian-airspace-2022-03-01/>.
 3. “U.S. rejects Ukraine’s demand of blanket visa ban on Russians”, *Reuters*, 23 August 2022, <https://www.euronews.com/2022/08/23/ukraine-crisis-usa-visa>.

Russian population, potentially to the extent that they protest against the Putin government (**OC1**). Whether or not this logic is grounded in reality remains to be seen.

The second goal is coercing a policy change, namely *Russia reversing its invasion of Ukraine* (**G2**). This goal has been publicly stated by the US, alongside most other senders. The US' desired policy change goes further, however, to include the complete withdrawal of Russian forces from, and the cessation of all attempts to annex, any part of internationally-recognized Ukrainian territory. This includes Crimea and the entire Donbas region. The US has consistently rejected the annexation of Crimea, reiterating that the peninsula is part of Ukraine. The causal pathway by which US sanctions might accomplish these policy goals is depicted below (Fig. 6):

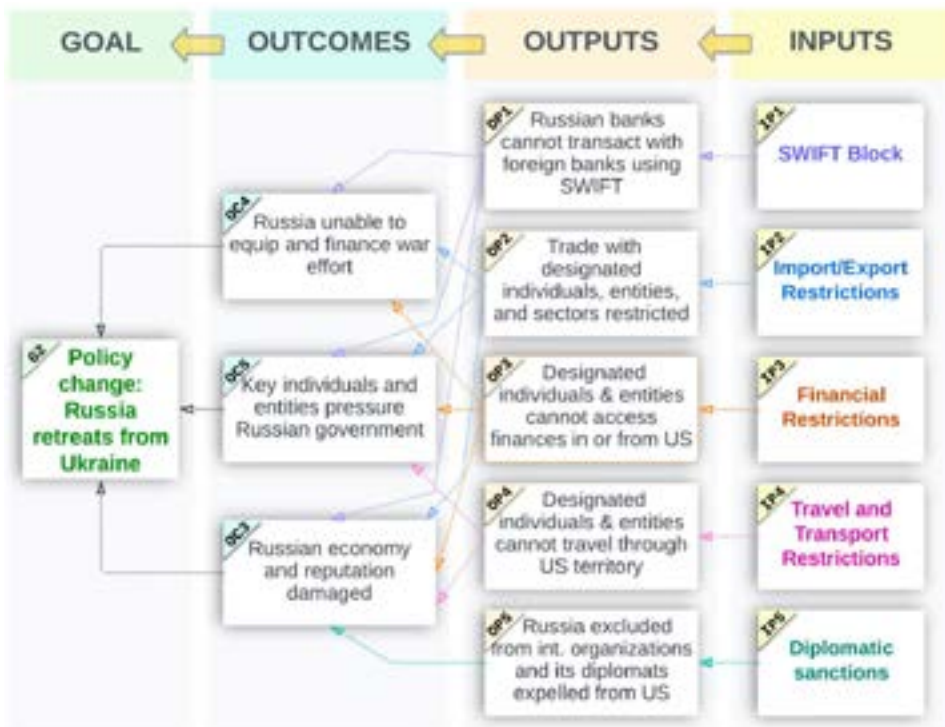

Figure 6: Causal pathway for US sanctions towards the goal “Policy change: Russia retreats from Ukraine”

There are three intermediary outcomes pursued by the US towards the ultimate goal of Russia retreating from Ukraine are: depleting Russia of means to equip and finance its war effort (**OC4**), motivating key individuals with

perceived power to pressure the Russian government into changing its policy towards Ukraine (**OC5**), and damaging Russia's reputation and economy to incentivize it to reverse the invasion in exchange for sanctions relief (**OC3**).

Blocking Russian banks' ability to conduct international transactions through SWIFT (**OP1**), restricting trade (**OP2**), and denying access to finances under US control for key Russian individuals (**OP3**), should limit Russia's ability to access the finances and goods it needs to continue to conduct military operations against Ukraine (**OC4**). While this is a goal (**G3**) in and of itself, it is also a means to coerce Russia into retreating from Ukraine—if it cannot prosecute the war, or do so successfully, it should pull out rather than waste resources.

Restricting the travel of designated key Russian individuals (**OP4**), along with the effects of the SWIFT block (**IP1**) and trade (**IP2**) and financial restrictions (**IP3**) on their wealth and lifestyles, is meant to motivate them to pressure the Russian government into retreating from Ukraine. This transmission mechanism is the same as the proposed mechanism for key individuals withdrawing their support for the Putin regime (**OC2**), albeit with a different, and possibly more realistic, end result.

The same inputs (**IP1, IP2, IP3**) and outputs (**OP1, OP2, OP3**) that should limit Russia's ability to equip and finance its war effort will also damage the Russian economy more generally (**OC3**), as detailed above. Coupled with diplomatic sanctions (**IP5**), which consist of voting to suspend/exclude Russia from certain international organizations and expelling specific diplomats (**OP5**), these measures also hurt Russia's international reputation by signalling strong American disagreement with its behaviour. Economic and reputational damage are not ends of their own, but, rather, are meant to induce Russia to change its policy, with the promise that sanctions would be lifted in the event of a sufficient policy change. The US has strongly signalled this promise, with Secretary of State Anthony Blinken hinting that sanctions are not permanent, and they could be lifted in the event of an "irreversible withdrawal from Ukraine"¹.

Constraining the Russian military (**G3**) is another important goal pursued by the US, along with other senders, through sanctions. Achieving this goal would slow down or even stop the advancement of the Russian invasion in Ukraine. This causal pathway is described below (Fig. 7):

1. S. Inskeep, S., "Blinken sets a standard for lifting sanctions: an 'irreversible' Russian withdrawal", *NPR*, 16 March 2022, <https://www.npr.org/2022/03/16/1086835380/blinken-sets-a-standard-for-lifting-sanctions-an-irreversible-russian-withdrawal>.

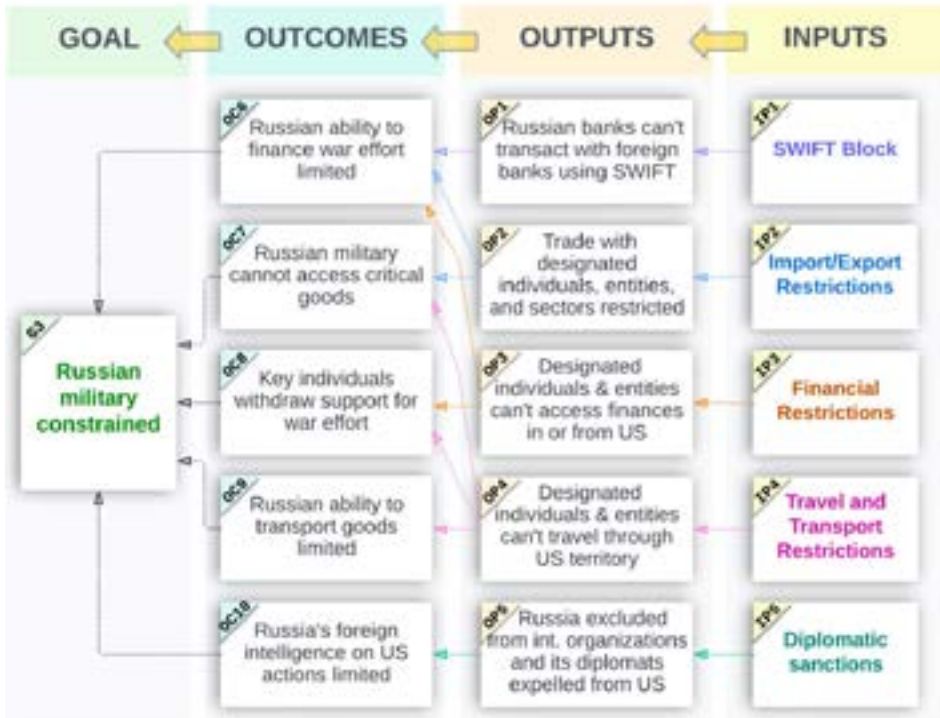

Figure 7: Causal pathway for US sanctions towards the goal “Russian military constrained”

As detailed above, the SWIFT block (IP1), trade restrictions (IP2), and financial restrictions (IP3) will limit Russia’s ability to access the finances and equipment it needs to support its military operations in Ukraine (OC6, OC7). US trade restrictions include specific bans on the export of explicitly military and ‘dual-use’ goods to Russia. Transport restrictions (IP4) will have an impact here as well, limiting Russia’s ability to ship or transport goods (OC9) in general and blocking access for the Russian military, as well as its suppliers, to critical goods (OC7) in particular.

We have also detailed how sanctions, particularly financial (IP3) and travel restrictions (IP4), may cause designated key individuals to withdraw their support for the Putin regime, or, more likely, for the war effort (OC8), by disrupting their personal finances (OP3) and lifestyles (OP4). These individuals may include those with influence over the public perception of the war in Russia—the more negative this perception becomes, which will occur as prominent people withdraw support, the fewer Russians will enlist in the military and the less commitment Russian soldiers will have for the cause, thereby limiting the Russian military’s manpower and force.

The main output of diplomatic sanctions is the suspension or exclusion of Russia from international organizations and the expulsion of designated diplomats from the US (**OP5**). The most relevant point for the goal of having the Russian military constrained is the expulsion of Russian intelligence officials operating under diplomatic cover. This will reduce Russia's ability to gain intelligence on US material support for Ukraine (**OC10**), thereby limiting the Russian military's foreknowledge of the Ukrainian military's capacities at any given point. In February 2022, for example, the US expelled twelve Russian intelligence operatives based at the Russian Permanent Mission to the United Nations in New York¹.

Detering future objectionable conduct from Russia and China(**G4**) is another long-term goal pursued through sanctions. This causal pathway is described below (Fig. 8):

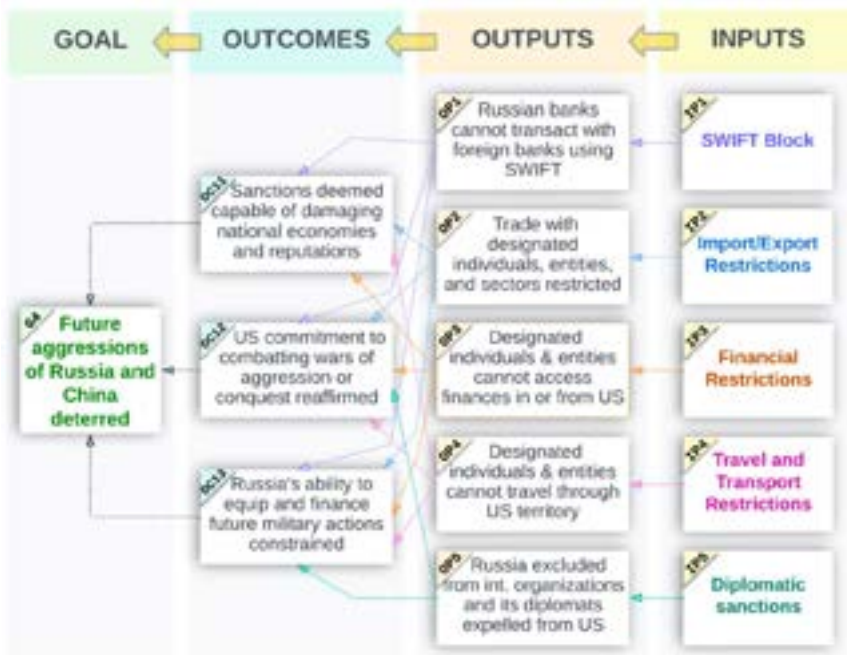

Figure 8: Causal pathway for US sanctions towards the goal “Future aggressions of Russia and China deterred”

1. United States Mission to the United Nations, “Statement on the Decision to Initiate the Expulsion of Russian Diplomats in New York”, 2022, <https://usun.usmission.gov/statement-on-the-decision-to-initiate-the-expulsion-of-russian-diplomats-in-new-york/>.

A successful invasion of Ukraine, including a capitulation of the entire country to Russia, would serve as a powerful motivator for large military powers to continue or to begin pursuing their expansionist goals. Russia's most likely future targets would likely be Moldova and Georgia, while China would likely invade Taiwan. Thus, deterring such aggressive future endeavours is a critical goal for the US, which sees Russia and China as acute and strategic threats respectively.

We identify three main outcomes towards the goal of future deterrence of Russia and China. The first is to prove the power of concerted international sanctions to significantly damage a country's economy and reputation (**OC11**), via the SWIFT block (**IP1**), trade (**IP2**), financial (**IP3**), and travel and transport restrictions (**IP4**). Previous sanctions on Russia following the annexation of Crimea have been regarded as weak and failed to deter subsequent Russian activities in Ukraine. Russia has perceived these sanctions as manageable, and may have calculated that future sanctions following a full-scale invasion of Ukraine would not represent a significant escalation¹. Proving the harm that sanctions can impose on a target country may serve to deter future international predation.

Such a deterrent effect will only hold true, however, if such predatory countries believe that sanctions will be imposed on them in the event that they invade another country. Thus, reaffirming the US commitment to preventing and combating wars of aggression and conquest (**OC12**) is essential for future deterrence. If the US were to fail to act decisively in support of Ukraine, it would lose international credibility, potentially emboldening Russia in future attempts at conquest, and encouraging China to invade Taiwan. The US' large sanctions regime, across all sanctions types, is intended to combat this eventuality.

The third outcome of US sanctions that may lead to future deterrence is the constrained capability of Russia to equip, finance, and win international support for military actions in the future (**OC13**). Sanctions from all five categories contribute to this outcome, by inflicting long-lasting damage to Russia's military-industrial complex, economy, and international reputation and relations.

Finally, the fifth major goal pursued by the US is *stigmatizing Russian behaviour and reinforcing international norms* (**G5**). This causal pathway is described below (Fig. 9):

1. Gould-Davies, N. (2020) "Russia, the West and Sanctions", *Survival*, 62(1): 7-28.

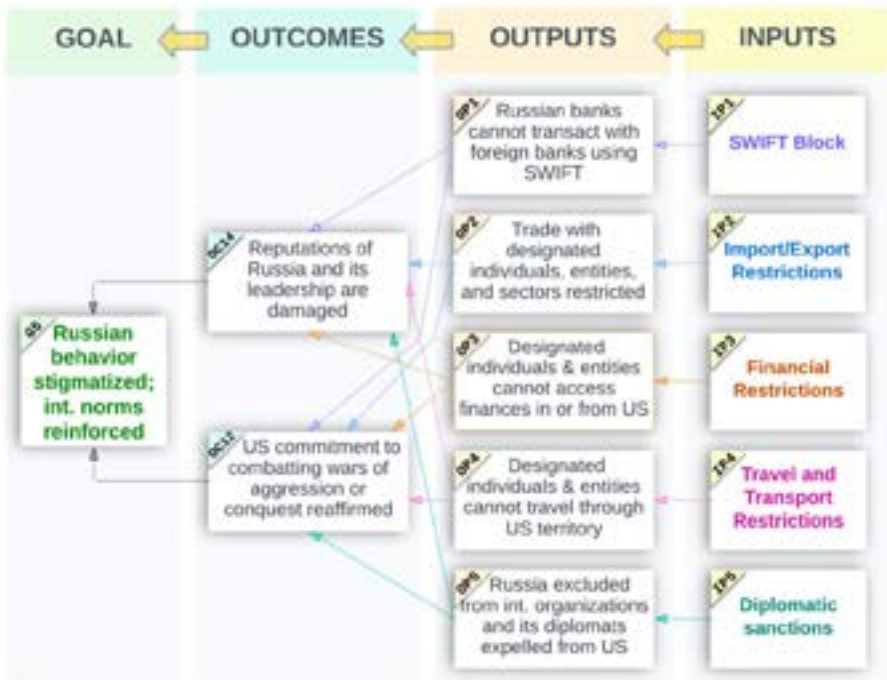

Figure 9: Causal pathway for US sanctions towards the goal “Russian behaviour stigmatized and international norms reinforced”

Besides supporting other goals, stigmatizing Russian behaviour is also an end goal itself. Norms such as sovereignty, territorial integrity, and *jus ad bellum* are the bedrock of the modern international order, enshrined in texts such as the United Nations Charter and repeated endlessly by states and non-state actors alike. These norms do not perpetuate themselves, however, and must be enforced, lest they be violated at will. Stigmatization of Russia’s antinormative behaviour—using brute force to conquer the territory of a sovereign nation—is thus critical for states, such as the US, that wish to see existing norms upheld. An unconvincing response to the invasion of Ukraine “opens the door for other states to violate the principles of sovereignty and *jus ad bellum*”¹.

Another outcome of US sanctions is bound to be damage to the reputations of Russia and its current leadership (OC14). Each type of sanction on Russia contributes to the realization of this outcome, signalling the breadth and depth of the US’ disagreement with Russia’s behaviour and support for international

1. L. M. Howard, “A Look at the Laws of War — and How Russia is Violating Them”, United States Institute for Peace, 29 September 2022, <https://www.usip.org/publications/2022/09/look-laws-war-and-how-russia-violating-them>.

norms. All US sanctions, regardless of type, have been accompanied by public statements denouncing the invasion of Ukraine on normative grounds. The continued damage to Russia's reputation, which extends to the global stage—two UN General Assembly resolutions condemning Russia's policy regarding Ukrainian territories have passed with large majorities—is an act of enforcement of norms. Simultaneously, all of the types of US sanctions reaffirm the country's commitment to combat wars of aggression and conquest (**OC12**), serving as a notice to would-be perpetrators of antinormative behaviour that actions such as the invasion of Ukraine will be met with stiff American resistance.

One of the conditions that will be necessary if the US is to accomplish its goals is to make sure that international partners join the sanctions against Russia. Economies and reputations cannot be damaged, militaries constrained, and norms enforced unilaterally—one nation's actions, even those of a nation as powerful as the US, are unlikely to be effective with regard to a country as powerful as Russia if they are implemented alone. It is fortunate, then, that US sanctions have not taken place in a vacuum—we earlier identified dozens of states that have joined the US in applying sanctions of all types. However, it is with regards to the SWIFT block and diplomatic sanctions that the US has relied on the cooperation of its allies to impose these sanctions. The US cannot block Russian banks from SWIFT on its own—the SWIFT ban only came about due to a combined decision of the US, EU, UK, and Canada¹. Furthermore, the US cannot independently suspend or expel Russia from international organizations, but, along with international partners, also voted for the exclusion of Russia from international organizations such as the UN Human Rights Council². The combined efforts of the US and its allies, such as the EU, work to amplify the power of all of their sanctions regimes to accomplish their goals.

Theories of change of EU sanctions on Russia

The European Union as a whole could be considered the most important sender, judging by the potential impact it can have on Russia. The main strength of the EU is its significant trade relationship with Russia. Before February 2022, the EU was “Russia's first trade partner, accounting for 37.3% of the country's

-
1. SWIFT, “An update to our message for the SWIFT Community”, 2022, <https://www.swift.com/news-events/news/message-swift-community>.
 2. United Nations, “UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council”, *UN News*, 7 April 2022, <https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782>.

total trade in goods with the world¹". At the same time, the EU has been by far the largest investor in Russia during the past 10 years. Russian dependence on EU investment remains high, with European investors contributing between 55 percent and 75 percent of foreign direct investment in the Russian economy².

On the other hand, trade with Russia has also proven to be a vulnerability for the EU. While Russia was the 5th largest trade partner for the EU, it ranked as the largest supplier of natural gas, crude oil, and solid fossil fuels³, covering 40% of EU energy demand in 2021. Not all EU countries depend on Russian energy imports, however, large economies such as Germany and Italy stand out as the most vulnerable, at least in the short term. As a result, the EU's trade sanctions options are more limited than those of the US. Russia has leveraged its position as the EU's top energy supplier to constrain the Union's use of sanctions, by reducing or stopping deliveries to certain countries, demanding payment for energy in ruble, and threatening further destabilizing energy actions⁴.

Also unique to the EU as a sender of sanctions on Russia is the extent of Russian intervention in the European information space. Russia has constantly spread propaganda throughout EU countries, especially in Central and Eastern Europe. Besides promoting pro-Russian points of view through mass-media, Russia has become very sophisticated in using social media to exploit existing divisions in European societies. Russian disinformation has been recognized as the greatest threat of this kind for the EU, because it is "systematic, well-resourced, and on a different scale to other countries⁵". In the context of war, this threat has increased further, which has prompted the EU to restrict Russian state media broadcasts⁶. Given the wide range of channels of information, fully restricting Russian propaganda is not feasible. Nevertheless, suppressing the largest outlets (like RT) may still render a significant impact.

1. European Commission, "EU trade relations with Russia. Facts, figures and latest developments", 2022, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/russia_en.
2. M. Domínguez-Jiménez, N. F. Poitiers, "An analysis of EU FDI inflow into Russia", *Russian Journal of Economics*, 6(2)/2020, pp. 144-161.
3. Eurostat, "From where do we import energy?", <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html>.
4. M. Seddon, D. Sheppard, H. Foy, "Russia switches off Europe's main gas pipeline until sanctions are lifted," *Financial Times*, 5 September 2022, <https://www.ft.com/content/2624cc0f-57b9-4142-8bc1-4141833a73dd>.
5. European Commission, "Action Plan against Disinformation", 2018, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu-communication-disinformation-euco-05122018_en.pdf.
6. European Council, "EU response to Russia's invasion of Ukraine", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/#invasion>.

Causal pathways

In this section, we trace the causal pathways for each of the EU sanctions regime's goals, focusing on what is different in the EU's approach compared to the US'. As in the case of the US, sanctions are not the only means the EU has employed in pursuit of its goals. Contrarily, compared to the US, adopting sanctions within the EU is a more complex process, as it involves the negotiation of both international and state-level interests. In broad terms, the European Council decides to implement sanctions, the European Commission is responsible for verifying compliance, and EU member states are mandatorily tasked with implementing sanctions. However, the EU Council requires the unanimity of its member states, meaning that each state has an effective veto over all sanctions. Despite this, the EU's sanctions regime on Russia has been impressively coherent.

Following the annexation of Crimea by Russia in 2014, the EU initiated a sequence of sanctions rounds. The scope of the EU's sanctions was mostly limited to travel bans and assets freezes on individuals directly involved in the invasion, the annexation referendum, and the administration of Crimea and the Ukrainian separatist regions of Donetsk and Luhansk. The EU has also adopted trade sanctions on Russia, targeting specific economic sectors, which have intensified progressively. These sanctions clearly failed to fully deter Russia from further aggression towards Ukraine, although it could be argued that they contributed to stalling a full-scale invasion of Ukraine up until 2022.

With regard to the current episode, the first new package of sanctions was adopted by the EU on 23 February 2022, as a response to the recognition of the independence of Donetsk and Luhansk by the Russian State Duma. The second package was adopted on February 24th, the first day of Russia's full-scale invasion, in a special meeting of the European Council¹. At this meeting, the Council announced financial restrictions, import/export restrictions, and travel restrictions. As in the case of the US, these sanctions have a much broader scope than those issued since 2014.

Regime change in Russia (G1) may be one of the goals pursued by the EU through sanctions. This is not stated as a goal in official EU publications regarding its sanctions but has been suggested by some EU policymakers and denied by others, as detailed above. This could be one of the EU's goals if the Union believes it has exhausted all diplomatic paths to establish a favourable relationship with Russia under the Putin regime. Given the powerful condemnation of Russia's aggression by political leaders across the EU and the overwhelming

1. European Council, "Special meeting of the European Council, 24 February 2022", <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2022/02/24/>.

public opinion unfavourable to Putin¹, EU and member state officials may feel that returning to the *status quo* in their relationships with Russia is politically impossible absent regime change.

This causal pathway is described below (Fig. 10):

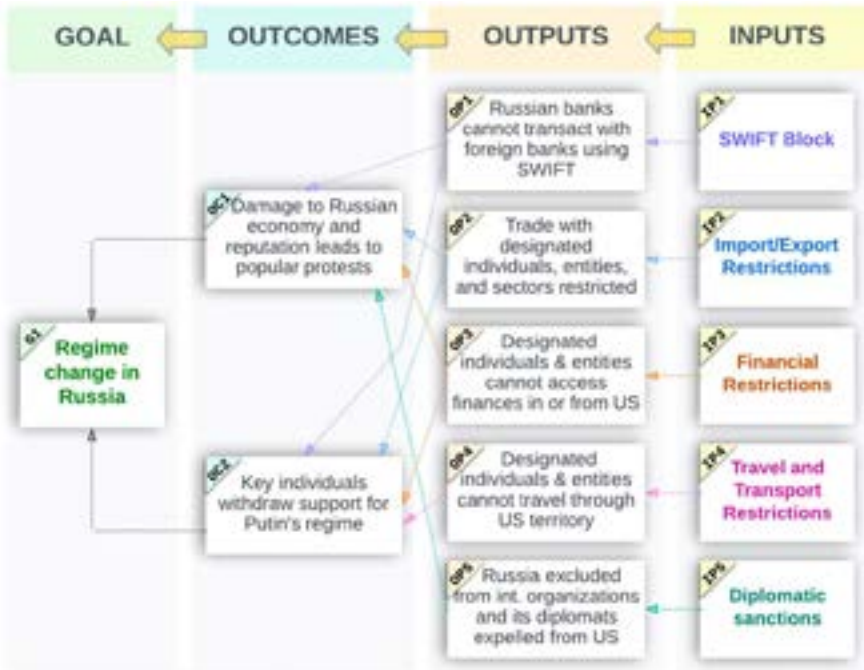

Figure 10: Causal pathway for EU sanctions toward the goal “Regime change in Russia”

In order to achieve the goal of regime change in Russia, the EU has adopted sanctions along the same lines as those adopted by the US. However, given the EU’s trade volumes with Russia, as well as its geographical positioning, both import/export restrictions (IP2) and travel/transport restrictions (IP4) will render greater damage to the Russian economy and reputation. If these effects become tangible to the wider Russian population, protests significant enough to trigger a regime change may follow (OC1).

Unlike the US, the EU has also issued communications restrictions (IP6) in order to stop Russian state-owned media from broadcasting in EU countries

1. Pew Research Center, “International attitudes toward the U.S., NATO and Russia in a time of crisis”, <https://www.pewresearch.org/global/2022/06/22/ratings-for-russia-drop-to-record-lows/>.

554 (OP6). This sanction contributes to the goal of regime change by effectively suppressing Russian disinformation, decreasing Russia’s ability to protect or save its reputation (OC1).

The second goal pursued by the EU is *forcing Russia to reverse its invasion of Ukraine (G2)*. Prominent EU leaders, as well as leading politicians in member states, have condemned the invasion and have demanded Russia to withdraw unconditionally from occupied territories. The causal pathway through which EU sanctions aim to attain this policy goal is depicted below (Fig. 11):

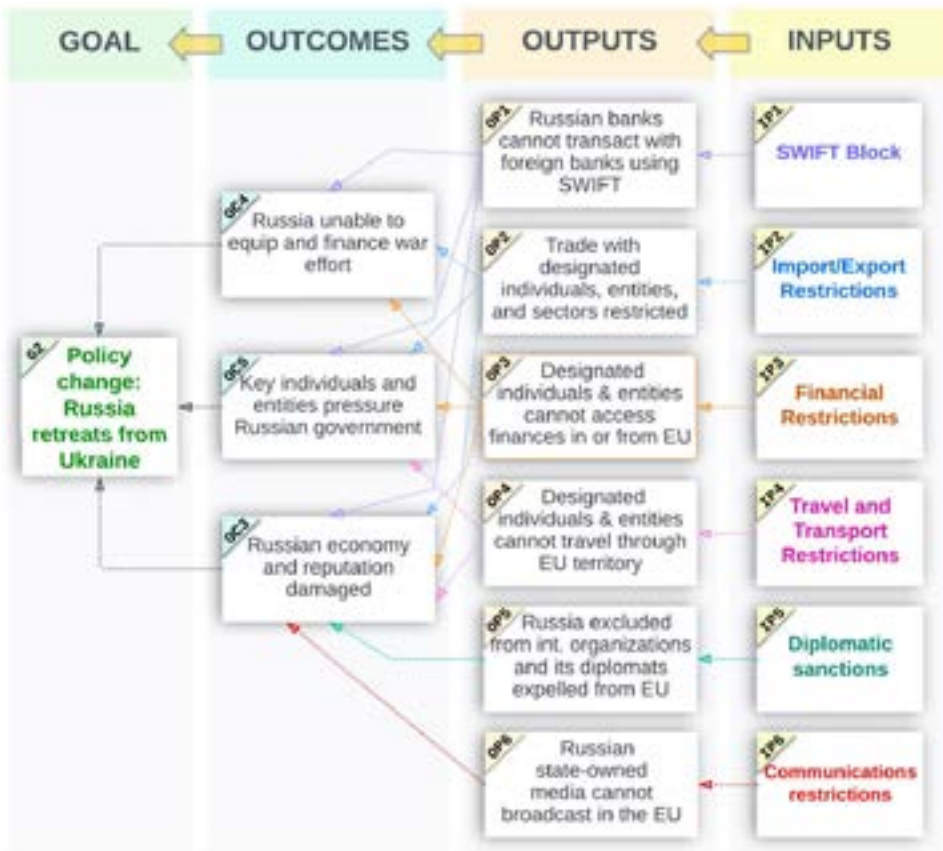

Figure 11: Causal pathway for EU sanctions toward the goal “Policy change: Russia retreats from Ukraine”

Through the SWIFT block (IP1) and import/export (IP2) and financial restrictions (IP3), the EU seeks to render Russia unable to continue equipping and financing the war effort in Ukraine (OC4). If this outcome is achieved, coupled with the material support offered to the Ukrainian military, the next

best option for Russia to avoid direct military defeat and further economic decline will be to retreat from Ukraine (**G2**).

Several key Russian individuals are living and conducting large businesses in EU countries. By directly limiting their access to their assets, blocking their avenues for financing, and limiting their travel across European space, the EU aims to coerce them into using their influence in the Russian government to pressure a withdrawal from Ukraine (**OC5**).

Blocking Russian state media across EU countries is expected to contribute to damaging Russia's reputation and preventing Russia from rehabilitating its image, including throughout the Russian diaspora located in the EU. A significant hit to Russia's reputation, coupled with the impact of sanctions on Russia's economy, (**OC3**) may pressure Russia to reverse its policy and withdraw from Ukraine (**G2**), in order to be able to keep its remaining trade and military relationships.

The third goal pursued by the EU through sanctions is *constraining the Russian military* (**G3**). This is the most explicitly stated goal of the EU, which indicates that the purpose of its sanctions regime is to "weaken Russia's economic base, depriving it of critical technologies and markets and significantly curtailing its ability to wage war¹". The following figure (Fig. 12) shows the causal pathway from sanctions to the goal of constraining the Russian military:

Most EU sanctions work similarly toward this goal as US sanctions, from depriving the Russian military of access to critical goods (**OC7**) to limiting Russia's ability to gain intelligence on the EU's other means of supporting Ukraine (**OC10**). In addition, communication restrictions are meant to limit Russian information operations designed to weaken EU collective support for Ukraine (**OC16**). Because EU sanctions require consensus in the European Council, wide public/political support across all EU countries is essential. There have already been protests opposing sanctions, as well as support for Ukraine, in some EU countries, many of them likely fuelled by Russian propaganda. The number of participants has not been significant enough to deter sanctions policies, yet. However, had the communication restrictions not been adopted, the results might have been different.

Deterring future aggressions of Russia and China (**G4**) is another goal pursued by the EU. Russia's attempt to conquer Ukraine's territory, and the response of the West, will set a precedent for how future wars of conquest and aggression are conducted and managed. Thus, through sanctions, the EU, along with other senders, aims to deter such wars in the future, particularly from Russia and China. We will be analyzing this goal in the following figure (Fig. 13):

1. European Council, "EU restrictive measures against Russia over Ukraine", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/#sanctions>.

Figure 12: Causal pathway for EU sanctions towards the goal “Russian military constrained”

The wide array of sanctions adopted by the EU and other senders aim to cause damage to Russia’s economy and reputation as a deterrent (OC11) and to constrain Russia’s ability to conduct future military actions (OC13). The strength of the EU’s response is also meant to demonstrate the EU’s commitment and capability to combat wars of aggression or conquest (OC12), which is achieved through the breadth and depth of the EU’s sanctions regime, across all sanctions types. The EU’s consensus-based nature can be viewed as a weakness when it comes to implementing strong foreign policy actions, a perception that was reinforced by the relatively limited reaction to Russia’s invasion of Georgia and annexation of Crimea.

Figure 13: Causal pathway for EU sanctions toward the goal “Future aggressions of Russia and China deterred”

Before the 2022 invasion of Ukraine, Russia had an extensive network of public influence channels in the EU. However, communications restrictions (IP6), namely the blocking of Russian state-owned media from broadcasting in EU countries (OP6), has erased many of the most obvious Russian means of influencing the European publics. Russia’s capacity to rebuild its influence network, which it uses in pursuit of both political and military objects, for future use against the EU has been impaired (OC17)¹.

While Russia is now a proven threat to the EU, China’s threat appears much more distant. In this perception, the EU differs from the US, which, as detailed above, conceives of China as its greatest strategic rival and has already issued

1. J. Olchowski, “How to Weaponise Information”, in A. Legucka, R. Kupiecki, (eds.). *Disinformation, Narratives, and Memory Politics in Russia and Belarus*, London: Routledge, 2022.

558

restrictive measures against it. Nevertheless, the EU is clear in its policy towards Taiwan: “The EU has a strong stake in peace, security and stability in Asia. The EU supports the status quo and peaceful resolution of differences across the Taiwan Strait, rejecting the use or threat of force”¹. Being thus opposed to Chinese military intervention in Taiwan, EU sanctions may serve to deter China by demonstrating both the efficacy of the sanctions in damaging economies and reputations (OC11) and the EU’s willingness to use them in the event of a war of aggression that is contrary to European interests (OC12).

The fifth goal pursued by the EU through sanctions is *stigmatizing Russia’s behaviour and reinforcing international norms (G5)*. We explain the causal pathway from sanctions to this goal in the figure below (Fig. 14):

Figure 14: Causal pathway for EU sanctions towards the goal “Russian behaviour stigmatized and international norms reinforced”

1. European External Action Service, “The European Union and Taiwan”, 2021, https://www.eeas.europa.eu/taiwan/european-union-and-taiwan_en-?s=242.

The EU's sanctions regime aims to stigmatize Russian behaviour and reinforce international norms in much the same way as the US sanctions regime. The imposition of any sanctions, let alone sanctions of the breadth and depth that the EU has so far put in place, signals disagreement with certain behaviour, potentially damaging the reputation(s) of its perpetrators (**OC14**). The EU has couched its sanctions regime in language that is clearly intended to create anger and disgust, referring to certain Russian actions as "war crimes", while individual member states have gone further, with several countries, such as Estonia, adopting legislation designating Russia a "terrorist state". Several EU member states have also imposed much stronger travel restrictions (**IP4**) than those imposed at EU level, as discussed above. In a final consideration, it should be noted that the EU's sanctions are costly for the EU, greatly increasing the strength of the signals the sanctions send³.

By blocking Russian state-owned media across the EU (**OP6**), the Union has ensured that Russian antinormative rhetoric, such as the denial of Ukrainian sovereignty, reaches a more limited audience than it otherwise might have. This has the effect of reducing Russia's ability to excuse its behaviour, warding off attempts at stigmatization, and signalling the EU's commitment to defending the norms under attack (**OC12**). Such norms include the "inherent right of self-defence"⁴, and "territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine"⁵.

Lastly, the EU's stand against Russia, in almost all facets, has brought numerous additional states into the global effort to combat the invasion of Ukraine. Several non-EU members, such as Norway, Iceland, and Kosovo⁶ have

1. European Council, "Russia's aggression against Ukraine: the EU targets additional 65 individuals and 18 entities", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-the-eu-targets-additional-65-individuals-and-18-entities/>.
2. Parliament of Estonia, "Riigikogu declared Russia a terrorist state", 2022, <https://www.riigikogu.ee/en/news-from-committees/foreign-affairs-committee/riigikogu-declared-russia-a-terrorist-regime/>.
3. E. Gartzke, Q. Li, C. Boehmer, "Investing in the Peace: Economic Interdependence and International Conflict", *International Organization*, 55(2)/2001, pp. 391-438.
4. European Council, "Russia's aggression against Ukraine: the EU targets additional 65 individuals and 18 entities", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-the-eu-targets-additional-65-individuals-and-18-entities/>.
5. European Council, "EU sanctions against Russia explained", 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.
6. Government of Norway, "Norway introduces additional sanctions against Russia", 2022, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-introduces-additional-sanctions-against-russia/id2925555/>; Government of Iceland, "War in Ukraine – Iceland's

560 implemented the EU's sanctions regime, while St. Kitts and Nevis has ordered its subjects to enforce EU sanctions, though the country does not appear to have a sanctions adoption mechanism¹. Notably, Switzerland has implemented the EU sanction regime, despite its long tradition of neutrality². The extent to which third-party states have joined the EU's sanctions regime on Russia is an economic, political, and normative force multiplier without which EU sanctions would be much weaker.

Conclusion

Just as the US and EU have not been alone in even implementing their own sanctions regimes—with assistance from allies in imposing diplomatic sanctions and third-party countries adopting the regimes wholesale—sanctions are unlikely to work alone. As Elliott (1998) points out, sanctions are but one foreign policy tool, and are rarely implemented, or indeed effective, in isolation³. Numerous other tools have been employed, including the provision of billions of dollars and euros worth of material and financial support to Ukraine. For this reason, we have not made any claims about the effectiveness of the sanctions imposed on Russia in response to the invasion of Ukraine, as we have not considered other foreign policy tools. What we have done is proposed the transmission mechanisms, or causal pathways, by which the sanctions employed thus far by the US and the EU, and therefore by most other senders of sanctions, might contribute to accomplishing foreign policy goals related to the Russian invasion of Ukraine. We identified six types of sanctions that have been implemented—SWIFT block, import/export restrictions, financial restrictions, travel and transport restrictions, diplomatic sanctions, and communication restrictions—in the pursuit of five possible foreign policy goals—regime change, policy change, constraining, deterring, and signalling.

response”, 2022, <https://www.government.is/topics/foreign-affairs/war-in-ukraine/>; Kosovo Prime Minister's Office, “Prime Minister Kurti received the delegation from the Portuguese Parliament”, 2022, <https://kryeministri.rks-gov.net/en/blog/prime-minister-kurti-received-the-delegation-from-the-portuguese-parliament/>.

1. St. Kitts Nevis Information Service, “St. Kitts and Nevis Joins International Sanctions Against Russia and Belarus”, 2022, <https://www.sknis.gov.kn/2022/03/08/st-kitts-and-nevis-joins-international-sanctions-against-russia-and-belarus/>.
2. Federal Council of Switzerland, “Loi 946.231.176.72, Ordonnance instituant des mesures en lien avec la situation en Ukraine”, 2022, <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2022/151/fr>.
3. K. A. Elliott, “The Sanctions Glass: Half Full or Completely Empty?”, *International Security*, 23(1)/1998, pp. 50-65.

As we have hinted at above, the selection of the US and EU as case studies was motivated by two primary factors. These two actors represent the most militarily, economically, and perhaps politically powerful senders of sanctions against Russia, as well as two of the senders that have imposed the most wide-ranging sanctions to date. As a result, the US and EU sanctions regimes provide the greatest number of inputs and goals, and therefore the most opportunities to identify possible causal pathways. However, the value, potential effectiveness, and significance of other sanctions regimes should not be discounted or underestimated. While it may seem somewhat laughable, at first glance, that small states such as St. Lucia and Liechtenstein have imposed sanctions on the much larger Russian Federation, their sanctions serve both practical and normative purposes. They cut off potential outlets through which designated individuals or entities could circumvent sanctions, and signal the extent to which the international community opposes Russia's invasion of Ukraine. It would take many more pages to identify the causal pathways of every sender's sanctions regime, but we have nonetheless attempted to acknowledge them all in some way, and we believe that their transmission mechanisms should be extrapolatable from our analysis of the US and EU regimes.

The identification of causal pathways of sanctions regimes using a ToC approach is, as far as we are aware, novel in the scholarly and gray literature concerned with sanctions evaluation. This methodology shows great promise for analyzing the ends of sanctions regimes and the ways and means that senders may employ in pursuit of those ends. Employed historically, it may be useful for understanding where sanctions regimes have failed—where in the causal chain did an expected outcome not occur? When applied to current events, the ToC approach illuminates why sender states may have designed their policies the way they have, without the researcher needing access to policymakers or policymaking spaces. The most significant shortcoming of this type of analysis is the other side of the same coin: when applied to an ongoing event, as we have done here, there are not necessarily observable correlations between outputs and outcomes and outcomes and goals. These are, as the term 'Theory of Change' suggests, theoretical, idealized correlations that may or may not have been considered by policymakers, and may or may not come to pass in reality. As we have acknowledged, there are more tools than sanctions that contribute to outcomes occurring and goals being realized.

We are nevertheless confident that our analysis will contribute to the understanding of the sanctions that have been imposed in response to the Russian invasion of Ukraine. As sanctions have been, arguably, the most publicized and most significant international response to the invasion as of the time of writing, they are worthy of particular scrutiny. Much of the discussion in the popular press has been and will be over the relatively unpredictable effectiveness of the

sanctions, with questions asked such as “do sanctions work?” or “are sanctions working?” The former question has been thoroughly debated in the sanctions literature, to no conclusion. The latter question is perhaps unanswerable, because, even if intermediary outcomes are observed, there is no guarantee that goals will be reached, and, if goals are reached, there is no certainty that it was because of sanctions. What we have done is to consider the far more practical question: “if the senders’ foreign policy goals are accomplished, how might sanctions have contributed?” Unsurprisingly, there are many answers.

References

- “National Defense Strategy of The United States of America (2022)” Available at: www.media.defense.gov.
- BALDWIN, D. A., *Economic Statecraft*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1985.
- BANK OF RUSSIA, “Annual Report for 2020”, www.cbr.ru.
- BARBER, J., “Economic Sanctions as a Policy Instrument”, *International Affairs*, 55(3)/1979: 367-384.
- “Ukraine: No Russia regime change plans, says Blinken”, in *BBC*, 27 March 2022, www.bbc.com
- BENTON, T.G, FROGGATT, A., WELLESLEY, L., *The Ukraine war and threats to food and energy security: Cascading risks from rising prices and supply disruptions* London: Chatham House, 2022.
- BIERSTEKER, T. J.; Eckert, S. E.; Tourinho, M.; Hudáková, Z., “UN targeted sanctions datasets (1991–2013)”, *Journal of Peace Research* 55(3)/2018: 404-412.
- BLAMEY, A.; Mackenzie, M., “Theories of Change and Realistic Evaluation. Peas in a Pod of Apples and Oranges?”, in *Evaluation* 13(4)/2007: 439-455.
- BOUNGOU, W.; Yatié, A., “The impact of the Ukraine–Russia war on world stock market returns”, in *Economics Letters* 215/2022: 110516.
- CANADIAN RADIO-TELEVISION AND TELECOMMUNICATIONS COMMISSION, “RT and RT France can no longer be distributed by Canadian television service providers.”, 2022, www.canada.ca.
- CAVANDOLI, S.; Wilson, G., “Distorting Fundamental Norms of International Law to Resurrect the Soviet Union: The International Law Context of Russia’s Invasion of Ukraine”, *Netherlands International Law Review*, Forthcoming, 2022.
- CHANCELLERY OF THE PRIME MINISTER OF POLAND, “Poland, Estonia, Lithuania and Latvia want to limit the possibility of travel in Europe for Russian citizens – a joint statement by the prime ministers”, 2022, www.gov.pl.
- CHEN, A., “Doctors ask me to feed my kids—but how?” The Russia-Ukraine war hits Syrian refugees in Lebanon”, in *British Medical Journal* 377/2022.
- CORTRIGHT, D.; Lopez, G.A., “Introduction: Assessing Smart Sanctions: Lessons From the 1990s.” In Cortright, D., Lopez, G. A. (eds.), *Smart Sanctions: Targeting Economic Statecraft*. Plymouth, UK: Rowman and Littlefield, 2002.

- COUNCIL OF EUROPE, “Chart of signatures and ratifications of Treaty 132”, 2022, www.coe.int.
- COUNCIL OF EUROPE, “The Russian Federation is excluded from the Council of Europe”, 2022, www.coe.int.
- COUNCIL OF MINISTERS OF THE REPUBLIC OF BULGARIA, “Expulsion of 70 Russian diplomats for working against Bulgaria’s interests”, 200. www.gov.bg. DIAS, C.; Grigaitė, K.; Magnus, M, “Sanctions in the context of Russia’s invasion of Ukraine”, European Parliament 2022, www.europarl.europa.eu.
- DI PIPPO, G., “Deterrence First: Applying Lessons from Sanctions on Russia to China.” Center for Strategic and International Studies, 3 May 2022, www.csis.org.
- DOMINIGUEZ-JIMÉNEZ, M.; Poitiers, N. F., “An analysis of EU FDI inflow into Russia”, *Russian Journal of Economics* 6(2)/2020: 144-161.
- DOXEY, M. P., “Sanctions through the Looking Glass the Spectrum of Goals and Achievements”, in *International Journal* 55(2)/2000: 207-223.
- DREZNER, D. W., “Outside the box: Explaining sanctions in pursuit of foreign economic goals”, in *International Interactions* 26(4)/2001: 379-410.
- DREZNER, D. W., “Targeted Sanctions in a World of Global Finance”, in *International Interactions* 41(4)/2015: 755-764.
- ELLIOTT, K. A., “The Sanctions Glass: Half Full or Completely Empty?” *International Security* 23(1)/1998: 50-65.
- EMBASSY OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA IN THE RUSSIA FEDERATION, “Visas”, 2022, www.urm.lt.
- ERICKSON, J. L., “Punishing the violators? Arms embargoes and economic sanctions as tools of norm enforcement”, in *Review of International Studies* 46(1)/2020: 96-120.
- ERLANGER, S., “Putin’s War on Ukraine Is About Ethnicity and Empire”, *The New York Times*, 16 March 2022, www.nytimes.com.
- EUROPEAN COMMISSION, “Action Plan against Disinformation”, 2018, www.ec.europa.eu.
- EUROPEAN COMMISSION, “EU trade relations with Russia. Facts, figures and latest developments”, 2022, <https://policy.trade.ec.europa.eu>.
- EUROPEAN COMMISSION, “Russia’s war on Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions against Russia”, 2022, www.ec.europa.eu.
- EUROPEAN COMMISSION, “Special meeting of the European Council, 24 February 2022”, www.consilium.europa.eu.
- EUROPEAN COMMISSION, “Council Regulation (EU) 2022/345 of 1 March 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia’s actions destabilising the situation in Ukraine”, in *Official Journal of the European Union* 65/2022: L/1, www.eur-lex.europa.eu.
- EUROPEAN COMMISSION, “EU response to Russia’s invasion of Ukraine”, 2022, www.consilium.europa.eu
- EUROPEAN COMMISSION, “EU restrictive measures against Russia over Ukraine”, 2022, www.consilium.europa.eu
- EUROPEAN COMMISSION, “EU sanctions against Russia explained”, 2022, www.consilium.europa.eu

- 564 EUROPEAN COMMISSION, "Russia's aggression against Ukraine: the EU targets additional 65 individuals and 18 entities", 2022, www.consilium.europa.eu
- EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, "The European Union and Taiwan", 2021, www.eeas.europa.eu.
- EUROSTAT, "From where do we import energy?", Available at: www.ec.europa.eu.
- FAIRIES, B., "Fiona Hill Says Putin Sensed West's Weakness Before Ukraine War." *Bloomberg*, 5 May 2022, www.bloomberg.com.
- FAZAL, T. M., "The Return of Conquest? Why the Future of Global Order Hinges on Ukraine," *Foreign Affairs* 101(3)/2022: 20-27.
- FEARON, J. D., "Signaling Foreign Policy Interests: Tying Hands versus Sinking Costs," *Journal of Conflict Resolution* 41(1)/1997: 68-90.
- FEDERAL AVIATION, ADMINISTRATION, "NOTAM FDC 2/0476 (A0093/22)", 2022, www.faa.gov.
- FEDERAL COUNCIL OF SWITZERLAND, "Loi 946.231.176.72, Ordonnance instituant des mesures en lien avec la situation en Ukraine", 2022, www.fedlex.admin.ch.
- FINNISH BORDER GUARD, "Restrictions on the Entry of Russian Citizens", 2022, www.raja.fi.
- GALTUNG, J., "On the effects of international economic sanctions, with examples from the case of Rhodesia," *World Politics* 19(3)/1967: 378-416.
- GARTZSKE, E.; Li, Q.; Boehmer, C., "Investing in the Peace: Economic Interdependence and International Conflict", in *International Organization* 55(2)/2001: 391-438.
- GIUMELLI, F., *Coercing, Constraining and Signalling: Explaining UN and EU Sanctions after the Cold War*. Colchester: ECPR Press, 2011.
- GLOBAL AFFAIRS CANADA, "Canada sanctions Russian regime collaborators complicit in sham referendums in Ukraine", 2022, www.canada.ca.
- GOMZA, I., "The War in Ukraine: Putin's Inevitable Invasion," *Journal of Democracy*, 33(3)/2022: 23-30.
- GORDON, J., "Smart Sanctions Revisited", in *Ethics and International Affairs*, 25(3)/2011: 315-335.
- GOULD-DAVIES, N., "Russia, the West and Sanctions", in *Survival* 62(1)/2020: 7-28.
- GOVERNEMENT OF CANADA, "Canadian Sanctions Related to Russia", 2022, www.international.gc.ca.
- GOVERNEMENT OF ESTONIA, "Visas for Russian citizens", 2022, www.kriis.ee.
- GOVERNEMENT OF ICELAND, "War in Ukraine – Iceland's response", 2022, www.government.is
- GOVERNEMENT OF NORWAY, "Norway declares three Russian diplomats persona non grata", 2022, www.regjeringen.no.
- GOVERNEMENT OF NORWAY, "Norway introduces additional sanctions against Russia", 2022, www.regjeringen.no.
- HELLEGER, P., "Food security vulnerability due to trade dependencies on Russia and Ukraine", in *Food Security*, Forthcoming, 2022.
- HODGE, N., "Restoration of empire is the endgame for Russia's Vladimir Putin", *CNN*, 11 June 2022, www.cnn.com.

- HOWARD, L. M., "A Look at the Laws of War – and How Russia is Violating Them", United States Institute for Peace, 29 September 2022, www.usip.org.
- HOWARD, S., "Poland's buckling healthcare system nevertheless welcomes Ukraine refugees with open arms", in *British Medical Journal* 377/2022.
- HUFBAUER, G. C.; Schott, J. J.; Elliott, K. A., *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*, Washington, DC: Institute for International Economics, 1985.
- IGNATIUS, D., "A grim warning against America's overuse of sanctions", *The Washington Post*, 29 March 2016, www.washingtonpost.com.
- INSKEEP, S., "Blinken sets a standard for lifting sanctions: an 'irreversible' Russian withdrawal", in *NPR*, 16 March 2022, www.npr.org.
- KARDAS, P.; Babicka, M.; Krawczyk, J.; Mastalerz-Migas, A., "War in Ukraine and the challenges it brings to the Polish healthcare system", *The Lancet Regional Health – Europe* 15/2022: 100365.
- KELLY, L., "Sanctions aimed at regime change in Russia, says Greek diplomat", *The Hill*, 22 March 2022, www.thehill.com.
- KIRSCHENBAUM, J., Véron, N., "Financial sanctions have devastated Russia's economy. The EU and global financial system are absorbing the shock", Peterson Institute for International Economics, 7 March 2022, www.piie.com.
- KLOTZ, A., "Norms and sanctions: lessons from the socialization of South Africa", *Review of International Studies* 22(2)/1996: 173-190.
- KLOTZ, A., "Diplomatic Isolation", in Crawford, N.C., Klotz, A. (eds.) *How Sanctions Work: Lessons From South Africa*. Basingstoke, UK: Macmillan, 1996.
- KONSTANTINOV, V.; Reznik, A.; Israelowitz, R., "The Impact of the Russian-Ukrainian War and Relocation on Civilian Refugees", in *Journal of Loss and Trauma*, Forthcoming, 2022.
- KOROSTOLEVA, J., "The Implications of Russia's Invasion of Ukraine for the EU Energy Market and Businesses", in *British Journal of Management* 33(4)/2022: 1678-1682.
- KOSOVO PRIME MINISTER'S OFFICE, "Prime Minister Kurti received the delegation from the Portuguese Parliament", 2022, www.kryeministri.rks-gov.net.
- LINDSAY, J. M., "Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination", *International Studies Quarterly* 30(2)/1986: 153-173.
- MASON, P.; Barnes, M., "Constructing Theories of Change: Methods and Sources", *Evaluation* 13(2)/2007: 151-170.
- MEARSHEIMER, J., "John Mearsheimer on why the West is principally responsible for the Ukrainian crisis", in *The Economist*, 19 March 2022, www.economist.com.
- MICHALOPOULOS, S., "Brussels says it is not after a regime change in Russia", *EURACTIV*, 28 March 2022, www.euractiv.com.
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF ICELAND, "Joint statement on the limited resumption of Arctic Council cooperation", 2022, www.government.is.
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF CHINA (TAIWAN), "The Republic of China (Taiwan) government strongly condemns Russia's invasion of Ukraine in violation of the UN Charter, joins international economic sanctions against Russia", 2022, www.en.mofa.gov.tw.

- 566 MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KOREA, "Korean Government's Decision Regarding Situation in Ukraine", 2022, www.mofa.go.kr.
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF LATVIA, "The entry of the Russian Federation citizens into the Republic of Latvia to be restricted", 2022, www.mfa.gov.lv.
- MINZAZARI, D., "Failing to Deter Russia's War against Ukraine: The Role of Misperceptions", Stiftung Wissenschaft und Politik, 2022, www.swp-berlin.org.
- MOLDPRES, "Moldova's Commission for Emergency Situations approve new decisions in the context of emergency situation", 2022, www.news.gov.md.
- NEW ZEALAND MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND TRADE, "Russia Sanctions", 2022, www.mfat.govt.nz.
- OFFICE OF THE PRESIDENT OF UKRAINE, "President of Ukraine met with the Ambassadors of the G7 and the European Union", 2021, www.president.gov.ua.
- OLCHOWSKI, J., "How to Weaponise Information", in Legucka, A.; Kupiecki, R. (eds.), *Disinformation, Narratives, and Memory Politics in Russia and Belarus*, London: Routledge, 2022.
- PARLIAMENT OF ESTONIA, "Riigikogu declared Russia a terrorist state", 2022, www.riigikogu.ee.
- PERSONA, R.; McFaul, M., "What Putin Fears Most", *Journal of Democracy*, 33(2)/2022: 18-27.
- PEW RESEARCH CENTER, "International attitudes toward the U.S., NATO and Russia in a time of crisis", 2022, www.pewresearch.org.
- PRIME MINISTER'S OFFICE OF JAPAN, "Japan Stands With Ukraine", 2022, www.japan.kantei.go.jp
- PROKIP, A., "Unlearned Lessons of Energy Dependence on Russia", Wilson Center, 3 May 2022, www.wilsoncenter.org
- "U.S. rejects Ukraine's demand of blanket visa ban on Russians", in *Reuters*, 23 August 2022, www.euronews.com.
- SEDDON, M.; Sheppard, D.; Foy, H., "Russia switches off Europe's main gas pipeline until sanctions are lifted", in *Financial Times*, 5 September 2022, www.ft.com
- SHEPARDSON, D., "Biden says U.S. to ban Russian flights from American airspace", *Reuters*, 2 March 2022, www.reuters.com.
- SHIVARAM, D.; Schneider, A., "Biden says of Putin: "For God's sake, this man cannot remain in power", in *NPR*, 26 March 2022, www.npr.org.
- SINGAPORE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, "Sanctions and Restrictions Against Russia in Response to its Invasion of Ukraine", 2022, www.mfa.gov.sg.
- ST. KITTS NEVIS INFORMATION SERVICE, "St. Kitts and Nevis Joins International Sanctions Against Russia and Belarus", 2022, www.sknis.gov.kn
- SWIFT, "An update to our message for the SWIFT Community", 2022, www.swift.com.
- TAIWAN AFFAIRS OFFICE OF THE STATE COUNCIL, STATE COUNCIL INFORMATION OFFICE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA, "The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era", *Xinhua* (trans.), 10 August 2022, www.english.news.cn

- TASS, “Blocking Russian access to SWIFT network may cause 5% GDP fall — Kudrin”, TASS, 16 September 2014, www.tass.com
- TASS, “Half of Russia’s foreign exchange reserves frozen due to sanctions — Finance Minister”, TASS, 13 March 2022, www.tass.com
- THE WHITE HOUSE, “FACT SHEET: Joined by Allies and Partners, the United States Imposes Devastating Costs on Russia”, 2022, www.whitehouse.gov.
- THE WHITE HOUSE, “Fact Sheet: United States Imposes First Tranche of Swift and Severe Costs on Russia”, 2022, www.whitehouse.gov.
- THE WHITE HOUSE, “FACT SHEET: United States, G7 and EU Impose Severe and Immediate Costs on Russia”, 2022, www.whitehouse.gov.
- THE WHITE HOUSE, “Remarks by President Biden and Prime Minister Kishida Fumio of Japan in Joint Press Conference”, 2022, www.whitehouse.gov.
- TOSTENSEN, A.; Bull, B., „Are Smart Sanctions Feasible?“, *World Politics*, 54(2)2022: 373-403.
- UK OFFICE OF FINANCIAL SANCTIONS IMPLEMENTATION, “Consolidated List of Financial Sanctions Targets in the UK”, 2022, www.assets.publishing.service.gov.uk.
- UK OFFICE OF FINANCIAL SANCTIONS IMPLEMENTATION, “Financial Sanctions, Russia”, 2022, www.gov.uk.
- UK OFFICE OF FINANCIAL SANCTIONS IMPLEMENTATION, “UK Financial Sanctions”, 2022, www.assets.publishing.service.gov.uk.
- UKRAINIAN NATIONAL AGENCY ON CORRUPTION PREVENTION, “Ukraine’s Action Plans to Strengthen Sanctions Against Russia”, 2022, www.sanctions.nazk.gov.ua.
- UNITED NATIONS, “United Nations Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression”, 1945, www.un.org.
- UNITED NATIONS, “UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council”, in *UN News*, 7 April 2022, www.news.un.org.
- UNITED STATES MISSION TO THE UNITED NATIONS, “Statement on the Decision to Initiate the Expulsion of Russian Diplomats in New York”, 2022, www.usun.usmission.gov.
- VOGEL, I., “Review of the use of Theory of Change in International Development”. London: UK Department of International Development, 2012.
- XU, Q.; XIONG, A., “The impact of financial sanctions on the international monetary system”, in *China Economic Journal*, 15:3/2022: 253-262.
- ZAHN, M.; Serwer, A., “China will put Taiwan on ‘back burner’ after ‘scary’ Russia sanctions: Bill Browder”, in *Yahoo!News*, 4 March 2022, www.news.yahoo.com.

Putin și mesianismul revoluționar ca virus autoimun. Un război al erorilor mondiale

Petre M. Iancu

Ce învățăm din agresiunea declanșată de regimul Putin împotriva Ucrainei? Că istoria, oricât de bine credem c-o stăpânim, tinde, dacă nu e foarte temeinic studiată, să nu ne fie de folos la evitarea unor alunecări în catastrofe de felul războaielor mondiale, al genocidelor, al regimurilor totalitare care se cred în stare să se ia în piept cu lumea liberă, cu democrațiile și cu civilizația.

Aldous Huxley, autorul unei distopii¹ tulburător de afină cu viitorul proocrocit, are dreptate când spune că oamenii „nu (prea) învață lecțiile istoriei e, din toate, cea mai importantă lecție a istoriei”.

Primul Război Mondial ar fi fost, potrivit istoricului australian Christopher Clark², unul declanșat „somniațiv”, după „un lanț de erori evitabile”, de către actori politici care au crezut că știu să umble pe sârmă cu siguranța acrobatului, până ce, brusc n-au mai crezut și s-au prăbușit în hău. Al Doilea Război? Ca unul al pusilanimității în fața antisemitismului genocidar și a expansionismului unui lider revoluționar, totalitar și imperialist ca Hitler, care seamănă în multe din ce a gândit și a întreprins cu succesul său rus, Putin, a doua conflagrație ar fi fost nu mai puțin evitabilă, dacă democrațiile apusene interveneau disuasiv, ferm și la timp. Dar a fost și expresia unei neînțelegeri a abisurilor culturii occidentale, a tenebrei civilizației și a religiilor iudeo-creștine, care produc nu doar democrații. Periodic iscă revoluții, mișcări de masă și figuri sinistre, protagoniste ale unor derivate ca gnoza, inchiziția, sabbatianismul, iacobinismul, bolșevismul, nazismul. Ori variante progresiste soft, ca identitarismul *woke*. Aceste derivate sunt simptomele unei boli declanșate de un *virus autoimun*. Par a avea *in corpore* o origine comună în unele accepții mesianice, adesea incarnaționiste. Care-i animă pe tirani să se creadă inspirați sau îndumnezeiți și să demareze acțiuni globale, apocaliptice, iar pe alții să-i creadă.

1. Aldous Huxley, *Minunata lume nouă*, Polirom, Iași, 2011.

2. Christopher Clark, *Die Schlafwandler* (trad. germ. a orig. *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*), DVA, 2013.

Putin – cvadratura cercului pentru istoricii occidentali?

Chiar și la nouă luni de la invadarea și dezlănțuirea unui război total în Ucraina, nu puțini istorici occidentali, ca britanicii Peter Frankopan sau Max Hastings¹, continuau să se înșele cu privire la natura conflictului în curs, la doctrina lui Putin și la valoarea ei centrală pentru litigiul cu Ucraina, și la cel hibrid, cu lumea occidentală înțelesă nu geografic, ci axiologic. E greșeala de a vedea conflictul dintre Rusia și Vest (la ale cărui valori a aderat Ucraina spre a fi, ca atare, pedepsită de Moscova prin invazie) doar sub raportul obsesivului concept postmodern de putere, ca o chestiune de ambiție personală, de extindere a puterii putiniste și, poate, de expansiune teritorială vrută neapărat de un ins traumatizat de șocul dezmembrării URSS.

N-a rămas o convingere izolată. Aceeași interpretare a reprezentat regula, înainte și după anexarea unor părți din Georgia și din Crimeea în 2008 și 2014. Poate cea mai grea inadvertență ține de studiul defectuos al totalitarismelor, cu tot cu marile confuzii privind rolul religiilor și naționalismului, precum și cu substratul cultural al regimurilor hitlerist și stalinist așa cum au subîntins ele devenirea președintelui Rusiei. Pentru adecvata înțelegere a lui Putin, ar fi fost nevoie de un comprehensiv profil nu doar psihologic, ci și antropologic-cultural, istoric și politic, din care să reiasă tocmai componentele stalinist-naționalistă și fundamentalist-ortodoxistă ale metamorfozei președinției sale.

La acest capitol, pozitivismul, marxismul și relativismul postmodern, precum și religiile seculare, ecologiste, identitare și nihiliste care au dominat copios gândirea apuseană a ultimelor două veacuri, orbind-o față de pericole reale, au clacat jalnic, compromițând justa evaluare a tiraniilor și terorismelor care au însângerat mai întâi veacul XX, apoi începutul secolului nostru.

De ce a ratat Vestul un diagnostic realist

Și-a pus Occidentul întrebări cu privire la personalitatea reală, nu simulată a lui Putin? Nu prea. N-au părut interesante. Nu conveneau elitelor, în condițiile în care ele s-au amăgit din greu cu privire la trecutul nazist și comunist al Germaniei. Iar acest establishment a profitat energetic, economic și politic enorm de pe urma relațiilor speciale pe care a crezut că le poate întreține cu Rusia. Ele au funcționat și ca un surrogat. Nu puțini germani au crezut că-și pot compensa

1. BBC, *Russia-Ukraine War: What Can We Learn from History*, 27.10.2022, www.youtube.com.

datoriile acumulate de Kaiser și mai ales de Hitler față de lumea civilizată, construind, ieftin, relații cât mai bune cu Moscova, fie și peste capul neamurilor pe care naștii le-au victimizat mai grav decât pe ruși – precum evreii, polonezii, cehii și ucrainenii.

Israelului, de pildă, i s-au făcut la Berlin declarații de eternă dragoste și solidaritate, în timp ce statului evreu îi erau trădate sistematic interesele de securitate prin raporturile indecente cu dușmani existențiali ca Iranul. Așa că de evrei, ca și de rușii disidenți ori est-europeni, nu s-a ascultat mai deloc. Despre Putin, vesticii s-au chestionat vag când a acaparat puterea. De pomană, căci plutește și azi misterul privind ascensiunea lui fulminantă în serviciile secrete și pe scena politică rusă. Apoi, după ani de crime interne și aventuri externe, și-au pus din nou întrebări în siajul șocului dezmembrării Ucrainei. În răstimpul în care nu au dibuit identitatea reală a liderului de la Kremlin, politologii au admis alimentarea lor cu Maskirovka.

Răspunsurile (de pildă al Fionei Hill¹) la întrebarea „cine e?” au lăsat de dorit. S-a presupus că imperialismul său, afișat plenar în 2014, ar fi fost doar simulat, pentru că nu dăduse anterior semne că l-ar îmbrățișa. În realitate, Putin le spunea încă din 2008 șefului NATO, Rasmussen, ori Angelei Merkel, că orașul Kiev „e cel mai rusesc dintre orașele Rusiei”. Dar nu fusese luat în serios. De ce? Am explicat pe larg la *DW*, într-un eseu intitulat *Ruscismul, nazismul și alte boli politice autoimune*². Reliefam că, deși nemții au făcut un îndelungat și onest efort să-și exorcizeze trecutul totalitar, l-au transpus defectuos. Îi dădeam dreptate lui Timothy Snyder să laude acest repetat exercițiu de memorizare, „un proces – psihologic... benefic – de revizuire a istoriei Germaniei”. Care însă „i-a determinat pe nemți să vadă, plini de zel, paiul fascist din ochiul ucrainenilor. Și i-a ispitit elitele să-și rescrie istoria... o îndeletnicire tipic totalitară. Orwell îi dedică pagini memorabile în *1984*”. Or, în siajul fostului președinte Richard von Weizsäcker, germanii se consideră „eliberați de naști”. Ceea ce, spuneam, „e o pioasă minciună”. Una reeducativă și umanitaristă. „Care să nu doară, dar să spele creierile bine”. Ideea era să li se vâre în conștiințe nemților că sunt, cum greșit îi vedea Rousseau pe oameni, în speță „buni, când nu-i corupe societatea”. Or, sub Hitler, ar fi fost seduși de un monstru. Unul produs de antisemitismul creștin și de capitalism, cum zice marxismul.

Anterior, ceea ce ortodocșii numesc „cădere de-a dreapta” îi animase pe unii istorici în cearta pe marginea tezei lui Ernst Nolte. *Nu fuseseră oare Hitler și*

1. Fiona Hill, *Mr. Putin: Operative in the Kremlin* (trad. engl.), Brookings Institution Press, 2015.

2. Petre M. Iancu, „Ruscismul, nazismul și alte boli politice autoimune”, *Deutsche Welle*, 3 iunie 2022, <https://www.dw.com/ro/ruscismul-nazismul-%C8%99i-alte-boli-politice-autoimune/a-62028528>.

nazismul o simplă reacție defensivă la revoluția bolșevică, iar Gulagul mai vechi decât Auschwitz? – se întrebese Nolte, relativizând culpa hitleristă a pulverizării civilizației de către un popor apusean civilizată și trecut prin luminism.

Elita germană a recăzut concomitent în vechiul hybris teuton. Prin zel progresist și prin copierea extremei stângi anglo-saxone, încearcă în continuare să-și satisfacă vocația de a izbăvi lumea. *Amdeutschen Wesensoll die Welt genesen*, s-a spus: *fie ca ființa germană să tămăduiască întreaga lume*. Iar cheia acestui drum „mântuitor” i s-a părut, din anii 1970 încoace, a fi îmbunarea Rusiei, apropierea de ea, prietenia cu ea, celebrată mai întâi prin demonizarea capitalismului și prin vituperarea americanilor, iar apoi prin criticarea alianței NATO. În fine, prin proiecte energetice toxice, care au transformat Europa în clientul toxicoman al unei Rusii traficând gazul și petrolul ca pe stupefiante. În acest proces, Germania și apoi Europa franco-germană au fost temeinic învățate de liderii lor să adore tot ce ajută Rusia, China, Iranul și extremismul musulman, să se opună sistematic valorilor occidentale clasice.

Rusofilia Germaniei a atins la un moment dat cotele groțești ale francofiliei românești din preajma Primului Război Mondial. Când, după cum relatează Cioran într-un interviu, un ministru de la București a exclamat: „dacă România piere, nu-i nimic! Franța să nu piară!” Deloc de mirare, mai notam, „că Germania a sesizat pericolul populismului de dreapta, dar a ratat diagnosticul propriei boli autoimune, pierzând toate pariurile istorice. S-a confruntat cât a putut de onest cu propriul trecut. L-a asumat. Dar n-a putut destul și, din trufie, a rătăcit drumul, crezând că, grație Rusiei, progresismului socialist și ecologist și comerțului global va ajunge pașnic... pe culmile puterii globale. Vis frumos din care s-a trezit mahmură și uluită când Rusia a invadat Ucraina iar Vestul, la ale cărui valori aderaseră ucrainenii, a redevenit, șocant, un concept plin de miez și sens. *Ruscismul*, cum se numește fascismul bolșevic al lui Putin, s-a inspirat din ambele totalitarisme ale veacului trecut, chiar dacă le-a adăugat o tentă fundamentalistă, ortodoxistă, de felul legionarismului românesc. Timothy Snyder a înțeles, într-un târziu, parte din natura versatilă a putinismului. Pe care l-ar fi putut numi fascism și în 2014”¹.

În ce-i privește pe germani, istoricul le-a pus oglinda-n față, reliefând că, „deși repetă în neștire că se opun fascismului, Germania refuză să-l combată când se ivește”, că a dat decenii la rând „lecții antifasciste”, după care, „când fascismul s-a ivit (în Rusia) nemții l-au finanțat”. Concomitent, „au publicat articole nenumărate despre fascismul ucrainean, sau despre populismul de dreapta polonez și unguresc, dezinteresându-se însă total de nazismul rusesc”, pe care l-a tratat indulgent, ca pe un soi de domnul Goe. Tot Snyder² a tematizat trufia

1. *Ibidem*.

2. Jochen Bittner, „Warum so wütend, Herr Snyder?”, interviu realizat cu Timothy Snyder, *Die Zeit*, 22 mai 2022, <https://www.zeit.de/2022/21/timothy-snyder-ukraine-krieg-deutschland>, accesat la 19 noiembrie 2022.

„postcolonială” a unei Germanii care n-a avut probleme să-i trateze de sus pe ucraineni, în timp ce i-a tratat pe ruși cu respect și teamă, concedându-le un statut imperial, egal cu al stăpânilor civilizatului imperiu german”.

Snyder¹ n-a realizat însă adevăratul resort al inadecvării germane la istorie. Citirea trecutului propriu prin lentile care deformează e impulsul subconștient, veșnic la lucru în Germania postbelică, de a arăta lumii că, după ce a greșit declanșând și pierzând două războaie mondiale, neamul neamțului s-ar fi schimbat. Pericolul unui al treilea război mondial, al unui conflict nuclear, primejdia populismului sau a naufragiului ecologic global, doar cu ajutorul germanilor, un soi de nou popor ales, s-ar putea evita. E ca și cum vocația de a stăpâni lumea și de a le indica și tuturor celorlalți direcția ar fi rămas intactă. Ca și cum doar metodele de a o valorifica s-au schimbat... Ca și cum un virus politic autoimun continuă să acționeze ca un transmitător toxic, reinflamând organele vitale ale corpului social, care, la un moment dat, se vede afectat de un soi de „lupus” național.

Boala îi împiedică elita în crize și istorie să-și vadă corect adevăratele pariuri. Aceeași boală autoimună îi bântuie și pe ruși. Al căror bolșevism s-a legat cu mii de fire de nazism, cum reiese din *Originile totalitarismului*². Sau din reflecțiile lui Eric Hoffer³. Trecutul totalitar, rămas neasumat onest și eficient, deschide calea infecției autoimune. Sistemele de apărare naturale ale corpului politic nu mai realizează diferența dintre ce anume protejează și ce atacă trupul social și organele sale vitale. Imunitatea la ispita imperial-naționalistă, religios-fundamentalistă, socialistă, nazistă sau islamistă dispare. Oarbă la discrepanța dintre libertatea care o ajută, pe de o parte, și ispita reșutei în totalitarism, pe de alta, națiunea rusă e o pradă ușoară pentru demagogi... Nu toți rușii (sau nemții) sunt atinși de această maladie autoimună. Dar tentația de a-i lăsa pe bolnavi să-și conducă țara spre prăpastie e net mai mare la națiuni care au în spate experiența unui totalitarism asumat voluntar, decât la popoarele care pășesc pe calea libertății. Și mai e apoi și simpatia reciprocă a popoarelor care au trecut mai mult sau mai puțin benevol prin catastrofa dictaturilor totalitare. Tandrețea mutuală oglindește și similitudinea experienței pacienților trecuți prin aceeași boală. Cine se aseamănă s-adună. Iată de ce nemții au refuzat să vadă fascismul lui Putin când, în 2014, l-a înfierat într-un târziu Bernard-Henry Lévy⁴. Nu au vrut să-l vadă. Cum

1. Timothy Snyder, „Warum fällt es Deutschland so schwer, von einem faschistischen Russland zu sprechen?”, *Der Spiegel*, 27 mai 2022, <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-krieg-warum-faellt-es-deutschland-so-schwer-von-einem-faschistischen-russland-zu-sprechen-a-6511c1ca-e90b-4497-a88f-76d7453a244d>, accesat la 19 noiembrie 2022.
2. Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, Humanitas, București, 1994.
3. Eric Hoffer, *Adeptii fanatici*, Polirom, Iași, 2013.
4. Bernard-Henri Lévy, „Le poutinisme est un fascisme. La résistible ascension d’Arturo Poutine”, *La Règle du Jeu*, 29 mai 2014, <https://laregledujeu.org/2014/05/29/17087/le-poutinisme-est-un-fascisme/>, accesat la 19 noiembrie 2022.

n-au vrut să sesizeze și să denunțe nazismul celui care, ca Putin, crede, acuzându-i pe alții de nazism, că poate impune și face admisibil, social, *ruscismul* său.

Iată de ce germanii n-au condiționat afacerile Europei cu Rusia de un proces al stalinismului și pe cele cu China de o efectivă decomunizare. Iată, de au „uitat” cu mare plăcere să tematizeze Pactul Ribbentrop-Molotov și suferințele pricinuite de Germania nazistă popoarelor est-europene. Iată, în fine, de ce cancelarul a ezitat să afirme clar și răspicat evidența: că Rusia lui Putin trebuie învinsă ca odinioară Reichul lui Hitler. Nimic din toate acestea n-ar fi fost fatal. Utilitatea democrației e indiscutabilă. Dar numai cât există realitate. Or, și în Vest a început în ultimul deceniu să fie demontată. Așa că nu e de mirare legea de experți care n-a nimerit-o.

Fiona Hill, de pildă, cataloga drept „serioasă” o entuziastă biografia liderului rus, semnată de Alexander Rahr¹, hrănind iluziile germanilor și ale politicienilor occidentali că Putin ar fi „ca ei”. Nu puțini au tot reluat poveștile puse în circulație de tiran despre el însuși, zugrăvinduo-l, fals, ca pe o personalitate inteligentă și „curajoasă”, capabilă să-și asume riscuri mari, dar și prea înțeleaptă ca să nu evite excesele. Pe mulți experți, mesmerizați de crimele sale din Rusia și din afara ei, i-au interesat aspecte minore, spectaculoase fapte diverse, insolitul recurs la arme și la metode bizare, mai degrabă decât metamorfoza personalității tiranului sub impactul creșterii puterii și a nevoii lui de a deveni un revoluționar salvator al Rusiei și al lumii. Evaluându-l, politologii l-au văzut în genere ca pe un ins cu multiple identități paralele și ca adept al statului puternic. L-au identificat ca mafiot, lider cu un simț hipertrofiat al istoriei (și al răniei prăbușirii sovietice) ca om de acțiune, cu experiențe acumulate pe stradă, în KGB și în capitalismul sălbatic, dar filosofia lui politică reală a rămas ascunsă. Experții apuseni (și nu puțini critici ruși) s-au concentrat pe imaginea sa de cleptocrat. I-au evaluat averea, relațiile de amor, anii de formare și priza la Elțin.

Împreună cu istoriografia occidentală, politologia a comis sacrilegiul de a minimaliza caracterul virulent al totalitarismului comunist în care a crescut dictatorul. I-a bagatelizat impactul. I-a subestimat latura mesianică. I-a subprecizat ispita de a cotiza la etnicismul rusofil al idolului său, Stalin, la naționalism și la componenta ortodoxistă a celui rusesc, care au jucat un rol cheie în configurarea ideologiei lui și în modelarea acțiunilor belicoase, în fapt revoluționare, ale politicii sale externe. Nu au recunoscut în el un model cu milenare tradiții în civilizația iudeo-creștină, neglijând substratul și aspectele doctrinare și sufletești ale mobilurilor lui politice.

1. Alexander Rahr, *Der „Deutsche” im Kreml* (trad. germ: „Germanul” la Kremlin), Universitas, 2000.

Erorile împăratului

Ce l-a smintit pe Vladimir Putin, convingându-l să pornească un război pe care nici Rusia, nici el, personal, nu și-l puteau permite? Serviciile secrete, desigur. Însingurarea, evident. Tiranul, decident unic, a comis indiscutabil cele mai multe și grave gafe, erori tactice, aberații strategice, infracțiuni, derive și rătăcirii din istoria războiului său contra democrațiilor și lumii civilizate.

Principala vinovată al catastrofei războiului și al consecințelor lui are, neîndoiește, o identitate clară. E resentimentarul lider de la Kremlin. Țarul mafiot, cu obsesii mesianice ortodoxe, fundamentalist-creștine și imperialiste și cu reacții în aparență paranoice, și-a imaginat că ar fi venit, grație lui, sorocul refacerii imperiului sovietic și țarist când a constatat că SUA, percepute ca principal opozițor ideologic, axiologic, militar și politic global, își permit nu doar un declin vizibil, ci și afișarea slăbiciunii lor prin administrațiile Obama și Biden.

Dar nu se bucurase țarul că Biden i-a organizat un nemeritat summit european, doar spre a-i răsfăța egoul gonflat și a-i auri blazonul, pătat de crime? De ce să-l creadă vrăjmaș pe american?

Rusul nu se entuziasmase din cale-afară. Considerase că i se cuvine și că era o recunoaștere firească. Pe ultimii președinți americani Putin îi disprețuise total. Pe Bush junior, Putin l-a înșelat printr-o simplă strângere de mână: „M-am uitat în ochii acestui bărbat și l-am găsit dintr-o bucată și de mare încredere. L-am putut simți sufletul.” Or, nimic n-a păgubit Vestul, după 9/11, mai rău decât această apreciere din 2001, rămasă etalon și punct de plecare al tot mai deșănțatului drum împăciuitor, cu care liderii occidentali l-au abordat pe Putin ulterior. Bush afirma apoi că și-ar fi regretat efuziunea. Era tardiv.

Pe Trump a dat semne că l-ar prețui. În fapt l-a subapreciat, pentru că n-a reușit să controleze presa mainstream din SUA și lanțul de rețele de socializare și concerne digitale trecute *in corpore*, cu arme și bagaje, în tabăra antiamericană. Pe președinții SUA i-a considerat, nu fără oarecare îndreptățire, urmași nedemni ai unei Americi cândva puternice, dar moral și militar degenerate, căreia i se poate lesne lua, odată cu mândria, și puterea, și tot ce-a acumulat pe nedrept, într-o istorie care i s-a părut tiranului de la Kremlin a fi doar o lungă și nemeritată serie de noroace.

Și pe adversarii săi reali, interni, ori din fosta Uniune Sovietică, de la Navalnii la Hodorkovski și de la Kasparov la Zelenski, care se chinuise să găsească un *modus vivendi*, i-a subestimat fatal. Pe toți i-a crezut net mai slabi, mai proști, mai lipsiți de voință, mai incapabili să se apere decât s-au arătat.

Deloc de mirare că i-a subapreciat și pe ucrainenii, imaginându-și-i net mai ușor de înșelat și mai puțin hotărâți, capabili și curajoși decât s-au dovedit și decât ar fi trebuit să fie, dacă și-ar fi luat în serios propria teorie naționalistă de

extracție panslavistă, privind, pe de o parte, superioritatea și dârzenia rusă, iar pe de alta, indivizibilitatea ucrainenilor de ruși, care ar alcătui „un singur popor”.

Cum a ajuns Putin să creadă, aparent autentic, în aberațiile pe care le-a spus, până la punctul în care a avea să-și bazeze pe ele politicile militare și să declanșeze războiul pe care avea să-l piardă? Tiranii totalitari obișnuiesc să amestece adevărul cu minciuna și să facă din ele un ghem inextricabil. Dar sunt, de la un moment dat, cum s-a mai evidențiat, de o brutală și totală sinceritate. Hitler și Stalin și-au expus aproape fără înconjur intențiile scelerate. Ambii le-au crezut, onest, salvaționiste și, deci, mesianice, în raport cu propria ideologie, cu propriul neam, cu lumea.

Iată ce explică, în ordinea erorilor în lanț condiționând izbucnirea războiului strania, dar sincera credință a lui Putin, că partenerii săi apuseni (ce-l sfătuiau involuntar de bine și salvator și pentru el însuși, să nu invadeze Ucraina, pe care se iluzionau și ei că o va cuceri lesne) îi erau nu doar adversari, ci și inamici, deși erau gata, *in corpore*, ca Joe Biden, să-i mănânce din palmă. Eroarea pereche, nu mai puțin pertinentă: bizara cecitate a Vestului la această dușmănie a liderului rus.

Orbirea apuseană, generată de preeminența, în elite, a progresismului care, nihilist, tinde să distrugă în Vest secolele, universitățile, arta, religia (cu bisericile transformate în partide politice de stânga) precum și fundamentul democrației, libertatea de opinie și de expresie, cu tot cu claritatea și cu înțelesurile limbii – deci, gândirea) fusese facilitată de o părelnică stimă rusă față de Germania. Era o falsă prețuire. Putin, ideologul său, Dughin, și idolul lor, Stalin, au apreciat Germania doar pentru presupusa ei tărie sub Hitler. Perfida admirație se transformase în dispreț când s-a înțeles că Germania chiar și-a asumat serios, după război, pacifistul

„Niewieder Krieg”. Sloganul, vădit ipocrit, implica presupusa imposibilitate a unor războaie drepte. De apărare. Ca al Ucrainei.

Ca ofițer KGB la Dresda, Putin realizase că parte din Germania postbelică investise sentimental masiv în Rusia. O făcuse nu doar pentru și pentru a-și escamota și ecrana, rațional, angoasa unui precar *Sitz im Leben*, în timp ce se temea de imperiul care-o biruise, așa cum Rusia îl înfrânsese, durabil traumatizant și pentru francezi, pe Napoleon. Iar Putin nu se zgârcise, ca președinte, la salariile gigantice plătite unor nemiți ca fostul cancelar Schröder. Nici la averile investite în coloana a cincea, rusofilă, din clasa politică europeană n-a economisit. S-a arătat generos și ca să-și satisfacă una din ambițiile majore: fructificarea planului lui Stalin de a desprinde Germania din alianța ei cu America și din ancora ei occidentală, spre a o convinge să reia, alături de Rusia, drumul său totalitar care a debutat în 1933. Investiția dăduse, parțial, roadele scontate.

Rusia n-ar fi invadat vreodată țările vecine fără să fie practic sigură că i se vor admite incursiunile, cum i se acceptase și rasul de pe fața pământului a orașelor cecene și siriene. Ori aventura rapturilor teritoriale gruzine. E clar că, pe tiran, l-a smintit nu doar haosul din propriul cap. I-a tulburat judecata și

absența disuasiunii, justificate de prezumția coruptibilității unui dictator arghirofil și de imaginara schimbare în bine a autocrației comuniste prin comerț sub egida lui „Wandeldurch Handel” cuplate cu discursul împăciuitorist. Cum l-a zăpăcit și incapacitatea sa de a înțelege, că până și pentru țări ca Germania „interesul poartă fesul”; că un nou *Sitz im Leben*, ca economie bazată pe exporturi, ca a Republicii Federale, cu toate urmările ireversibile pe care această situație le-a antrenat în istoria ei postbelică, nu-i va îngădui să accepte aruncarea în aer de către Rusia a ordinii mondiale și a normelor dreptului internațional.

Dar de ce nu s-a pus capăt mai din timp, în Vest, pernicioasei tentative a domesticirii balaurului, căruia i s-au mai dat să înfulece periodic fecioarele cerute tribut, sub formă de teritorii în Crimeea, Donbas și Siria, deși devenise clar că darurile îi sporesc monstrului poftele neîncetat? De ce s-a admis permanent scumpirea prețului potolirii lor prin noi sacrificii umane?

Nici SUA nu l-au mai putut lămuri pe tiran. Apusul, în frunte cu un Biden semisenil, se discreditase teribil. Comisese gafe de securitate teribile pe bandă rulantă prin retragerea în debandadă din Afganistan și afirmația repetată contraproductivă, că americanii nu vor interveni în Ucraina. Cum să asculte un Putin sedus de propria importanță cosmică de SUA, care nu și-au putut aprecia nici propriul aliat ucrainean, subestimându-l la fel de grotesc ca Rusia?

Pe scurt, e clar că Putin n-ar fi invadat Ucraina fără certitudinea că, în consecința ritualizatului pacifism postbelic german și a tot mai sacralizatului progresism american, i se va tolera cotropirea, atât la Washington, cât și la Berlin, așa cum i se admisesse și în 2014. Or, anii postbelici n-au însemnat doar reducerea sensibilă a voinței Vestului de a lupta. Care pare moale, individualist și rațional în exces, dar poate fi mai tare, solidar și capabil de a învăța decât cred cei care-l provoacă.

Drumul îndobitocirii lui Putin s-a văzut jalonat și de servicii secrete ruse, grevate de singurătatea, semeția și aroganța tiranului. Ca atare, analiștii săi n-au îndrăznit să spună adevărul despre propria corupție și incompetență. Ori să tematizeze impopulara reziliență, moralul, hotărârea aderenței la valori apusene și capacitatea militară a ucrainenilor. Actele lor ratate au inclus aplicarea la situația din Ucraina a unor grile de evaluare deformate de școlirea demnitarilor ruși între elitele din Vest. În a căror gândire materialistă și relativistă, patriotismul, bunăoară, și-a pierdut rolul și valoarea.

Așa că, după cum afirma Shmuel Bar¹, expert israelian de *intelligence*, i s-a spus lui Putin că ucrainenii sunt cum îi credea el: „ruși mici”, care abia așteaptă

1. Shmuel Bar, „Russia’s strategy of cognitive dissonance & what will Putin & NATO do next?”, *Global Arena Research Institute*, 13 aprilie 2022, <https://www.globari.org/post/russia-s-strategy-of-cognitive-dissonance-what-will-putin-nato-do-next-with-shmuel-bar>, accesat la 18 noiembrie 2022.

unificarea cu Rusia mare și că avansul trupelor sale în Ucraina „va declanșa un entuziasm ca al austriecilor la *Anschluss*”. Șeful lor suprem a înghițit cu atât mai lesne minciuna, cu cât nimic nu vor mai mult tiranii, care-și urăsc de regulă popoarele, de vreme ce le răpesc libertatea și demnitatea, decât să se știe iubiți de cei pe care îi supun, ca și cum n-ar fi jefuitorii, torționarii, teroriștii și asasinii, ci eroii și izbăvitorii lor.

Putin „s-a disociat deci de realitate”, decuplându-se, habarnist, de adevărata Ucraină postsovietică, reliefa încă din primele zile ale războiului istoric german Karl Schlögel¹. Ca tipic *homo sovieticus* de factură mentală securistă, n-aveau cum să nu-l smintească pe tiran și anii de *appeasement*, care i-au oferit pe tavă izbânzi nemeritate. Abia evoluția catastrofală a războiului i-a destrămat plasa de iluzii. După doar trei zile de neputințe rusești, Putin a început să regrete invazia cu atât mai mult cu cât a înțeles că a da înapoi nu poate fi, pentru el, o opțiune rațională, căci și-ar risca iremediabil viața, nu doar puterea. În termenii unui narcisist, umflat de obișnuința de a i se căuta în coarne, dându-i-se, de frica amenințărilor sau crimei, mai tot ce-și dorește în inconturnabila-i semeție, o asemenea alternativă e cataclismul final: este echivalentul apocalipsei.

Și cum ar fi putut un astfel de ins să creadă că un popor despre care-și închipuia că n-ar fi decât cel mult o versiune mai proastă a „superiorului” neam rus, îi va rezista lui, țarul visând nu doar la refacerea imperiului sovietic, ori crearea celui eurasiatic „de la Lisabona la Vladivostok”, ci și la „izbăvirea” lumii creștine, a globului întreg? Cum să nu-și imagineze că e privit cum l-a zugrăvit o firmă americană de PR, ca un lider fierbinte dorit, ca un amant perpetuu potent? Cum să se admită detestat din rărunchi de niște ucraineni care n-au uitat de Holodomorul idolului său, Stalin, de umilințele și sângele vărsat pe Euromaidan? Și cum ar fi putut un „rege” simțind chemarea de „mesia”, ca adierea îngerului peste chelioasa-i frunte, să creadă că-i poate ține piept un Occident dezabuzat? Nu încăpuse SUA pe mâna stângii radicale și a LGTBQ? Cum să-i reziste Vestul lui, călărețul la bustul gol pe cal, pe tigru, pe *Harley Davidson* și pe apocalipsă, cum oare să-i țină piept vânătorului cu pectorali și *cavalerului fără prihană al creștinătății pure*, atacate de progresism și globalism, de *anticristul american*, de un soi de mare inchizitor, de chiar *demonii dostoevskieni*? Cum să-i facă față lui, cel prorocit de Ivan Ilin, de un Soljenițin și de un Dughin?

1. Karl Schlögel, „Osteuropa-Historiker Schlögel wirft Putin Wirklichkeitsentfremdung vor”, *Deutschlandfunk*, 27 februarie 2022, <https://www.deutschlandfunk.de/historiker-schloegel-nennt-putin-wirklichkeitsfremd-100.html>, accesat la 19 noiembrie 2022.

Efectele gafelor Vestului care le-au facilitat pe cele ale rușilor

Putin și-a comis greșelile din vină proprie, nu însă fără să fi fost împins din greu de Vest către iluzii. Erorile occidentale, care au inclus mult timp conceperea lui Putin ca actor strict rațional, nedeterminat ideologic și compatibil cu omologii săi occidentali, au avut două efecte majore. L-au încurajat pe Putin să-și declanșeze agresiunea și au descurajat Apusul s-o prevadă și să-i facă față. Așa a ajuns NATO să creadă că unitatea Alianței valorează mai mult decât capacitatea ei disuasivă. Așa s-a trădat pe sine și interesele statelor membre, lansând țărilor lumii mesajul că pactul defensiv apusean e bine, e frumos, e solidar, dar, dacă nu e, dixit Macron, în „moarte cerebrală”, trăiește, dar nu prea face multe parale. Și că o țară ce-și iubește independența nu se prea poate bizui pe Alianță. Drept e, că NATO a fost ajutat să greșescă de diviziunile din interiorul său tocmai privind Rusia. Pentru că una e Germania (sau Franța), cu totul altceva sunt americanii sau est-europenii.

Francezii și germanii, marile puteri europene, au mâncat bătăi catastrofale de la ruși. Primii, sub Napoleon; ultimii, sub Hitler. Și unii și alții au rămas traumatizați pe generații de aceste înfrângeri, cauzate de propriul hybris și poftă de cuceriri. Trauma i-a determinat să privească realitatea deformat și să adopte lesne poziția ghiocel față de Moscova, spre deosebire de est-europeni, țări mici și victime perpetue ale Rusiei, care nu-și pot îngădui fantezii și, mai ales, să greșescă cu privire la aprecierea justă a *marelui frate*.

În fine, Vestul are dificultăți cu comprehensiunea logicii autocratului. Care nu-și poate permite să dea înapoi, să admită că a greșit, să-și ceară iertare și să se retragă liniștit pe poziții noi, radical diferite. El își va prăji mai degrabă întreaga oștire decât să dea înapoi și să riște să se confrunte cu furia unui popor înșelat și cu mânia unei armate și a serviciilor secrete care l-ar putea debarca, înainte „de a pricepe” că Putin e un lider „providențial”, un „nou mesia”. Și că ar fi „binemeritat” de la rusism, ortodoxie și creștinism. Iar Vestul nu l-a înțeles, nu l-a demască și nu l-a debarcat.

Adevăratul Putin

Or, Putin nu era un fenomen nou, ci actualizarea unui vechi model cultural, revoluționar, naționalist și mesianic, religios-ortodoxist și colectivist. Așa sunt de interpretat varii justificări ale invaziei în Ucraina. Între ele, cea a „denazificării”, încercând să capteze filonul stalinist al societății ruse. Cea de „război

metafizic”, motivare articulată de patriarhul Kiril, trimitea la o încheștare axiologică monumentală cu Vestul, ca *încarnare a Anticristului*, și include poziții exprimate anterior de ideologul lui Putin, Dughin, ori, apoi, de Alexei Pavlov, invocând-o ca „operațiune de desatanizare”.

Aceste mesaje au o latură vădit apocaliptic-chiliastică, amintind izbitor de limbajul anabaptist german al secolului sec. XVI, o mișcare creștină sectară reclamând cu exigență maximă teocrația, pioșenia pură a credinței, mântuirea de puterea elitei politice a timpului și tovărășească egalitate, amintind de comunismul de consum al primilor creștini. Utopia anabapțiștilor din Münster a avut o lungă istorie pregătitoare și succesoare, din care au făcut parte nu doar gnosticii, patarenii italieni, valdenzi francezi, husiții Boemiei, nemții lui Thomas Münzer, iar apoi aveau s-o alcătuiască revoluționarii iacobini, francezi, comunarii, socialiștii, bolșevicii, fasciștii, naziștii, maoiștii, islamiștii, iar în Statele Unite, progresiștii egalitariști. Idealul lor? Paradisul pe pământ.

Al revoluționarilor ruși? *Russkii mir*. A fost inițial o metaforă poetică, apoi element central al ideologiei imperiale, țariste și neoimperiale ruse. Stalin, i-a reinterpretat ideea, în anii 30. A fost element de legitimare a republicilor separatiste rusofone și a agresiunii antiucrainene a Rusiei. *Russkii mir* descrie un corp național rusesc, determinat de potentat și de caracterul neamului, scufundat fie în stalinism de extracție marxistă și naționalistă, perfect compatibil cu nazismul, fie în ortodoxismul filețist și fundamentalist al patriarhiei BORu.

Putin îi prelungește nu doar pe Hitler și pe Stalin, sau pe Mao, ci și pe gânditorii dualiști ai primelor veacuri creștine, ba chiar, într-o măsură, pe apostolul Pavel, cu a sa reinterpretare radicală a *Legii* biblice și cu elanul său teologic revoluționar. L-a invidiat Nietzsche, el însuși un Zarathustra revoluționar, ca *Anticrist* și inventator al supraomului. Rusul îi moștenește pe revoluționarii mesianici sabatieni și frankiști ai secolelor XVII și XVIII, pe iacobini sau pe Marx. Putin e doar actualizarea și concretizarea unei stihii din adâncurile civilizației iudeo-creștine, o materializare deosebit de perversă și de sângeroasă a complexului păstorului și a salvării turmei sale.

Fenomenul în cauză a fost lăsat să se materializeze repetat: se replămădește frecvent în forme diverse „vițelul de aur” biblic și se reia dansul din jurul său. E un fenomen colectivist, terorist, tiranic, adesea incarnaționist, revoluționar și religios, întotdeauna izvorât din nerăbdare, progresism salvaționist, resentiment cauzat de ratare și frustrare, ca și de ispita prezervării unui sens în condițiile dezbinării de povara individualității, a libertății și răspunderii individuale. Acest tip de mesianism revoluționar, totalitar, obține adesea, dată fiindu-i afinitatea electivă cu binele și cu progresul pe care-l propun și promit religiile tradiționale din sfera culturală iudeo-creștină, o nemeritată îngăduință. O astfel de absurdă clemență a subîntins, parțial, greșelile tactice ale unor lideri occidentali nu doar lași, ci și ignoranți când l-au crezut pe Hitler (iar până de curând, pe Putin)

compatibil cu civilizația. I-au trecut cu vederea, deci, remilitarizarea renană și reînarmarea, înainte de a-i oferi Germaniei, pe tavă, Cehia în iluzia că „vor salva pacea în timpurile noastre”, nu doar din lașitate. Ci și, poate, dintr-o secretă empatie. N-au salvat-o. Dimpotrivă. Au pus umărul la condamnarea Europei și a lumii la război mondial și la Holocaust.

Contează în context teologia unora și a altora, ateismul, agnosticismul, ori zelul antinomistic propovăduit în numele vreunui zeu bun, rău, unic, sau multiplu? Desigur. Un război creștin, purtat de popoare creștine poate fi, în fond, anticreștin, chiar dacă a fost iscat în numele valorilor neotestamentare. În chestiune nu sunt accepțiile religioase în sine, ci politizarea lor.

Contează intenția soteriologică, sau ceea ce Vladimir Tismăneanu¹, autorul unei cărți importante despre *Diavolul în istorie*, a numit *salvaționism*. Importanță are nu doar minciuna șarlatanului sau a mental rătăcitului creștin, rostită pentru a justifica faptele tiranului, ci și efectul politic al crezului în utopia mesianică. Radicalismul nihilist însoțește și aplică promisiunea unei salvări universale imediate. E înfiorător, în practică. Dar, înainte de a i se descoperi hecatombele de oameni și națiuni sacrificate, pare, teoretic, cu atât mai acceptabil, cu cât transpune concepții derivate și pervertite din sublimul bagaj cultural, etic și religios al Bibliei și devenite, dimpreună cu textele sacre, un humus, un amestec organic fertil, hrănind în civilizația iudeo-creștină din emisfera apuseană și până în China marxistă periodica renaștere viguroasă a unor doctrine asasine în masă.

Dinamica psihologică a funcției și schimbarea de personalitate a liderului

Dar e Putin, în ciuda repetatelor sale încercări ridicole de a scrie articole pe teme istorice, un intelectual? Defel. Gândește el strategic, nu doar tactic? *Deloc*, spunea Boris Nemțov înainte ca Putin să-l ucidă. Și atunci de unde până unde preocupările globale, strategice, istorice, mistice și ortodoxiste ale țarului? Nu e Putin un narcisist? Un psihopat? Un demagog? Un cacealmist? Nu e el, cum afirma Hodorkovski, un „bandit deștept”? Este. A fost și a rămas. Dar derbedeii care ajung regi se metamorfozează fără să vrea. Gândacul lui Gregor Samsa aspiră ca politician să devină un țar salvator.

Odată cu acapararea funcției supreme, sub povara răspunderii ei și din recunoștință față de neamul care i-a permis o vertiginoasă, nemeritată și neașteptată ascensiune la vârf, pentru care noul lider n-a fost pregătit de mic, precum un prinț moștenitor, personalitatea i s-a schimbat. Și i se va schimba și mai mult, transformându-l radical, de îndată ce i se vor acumula pe cap și pe umeri greutatea

1. Vladimir Tismăneanu, *Diavolul în istorie*, Humanitas, București, 2013.

coroanei, puterea, trufia, banii și cultul personalității sale întreșute de frica celorlalți de el și de puterea sa discreționară. În această fază, îl va acapara dorința de a le dovedi compatrioților săi că au făcut bine să-l ridice pe scut pe el, un lider „providențial”. Iar ca să devină providențial, va căuta cu lumânarea pericolele și dușmanii de care va trebui să-i salveze.

Ca să le cunoască valorile se va adânci în istorie, în literatura națională și se va reorienta spre tradițiile nu atât religioase, cât mai ales soteriologice și mesianice ale religiei și culturii neamului său. Tradiții creștin-ortodoxe, în cazul rușilor lui Putin. Așa s-a ajuns ca patriarhul KGB să comită blasfemia binecuvântării armelor unui genocid, declarat „război metafizic”. Ca și la crearea primei oștiri militare private, „sub steagul” Patriarhiei Moscovei, sub numele de „Crucea Sfântului Andrei”.

Forme felurite de mesianism

Ajuns aici, tiranul, prea puțin cultivat și rău sfătuit de inși de felul lui Dughin, se va încurca în ițele și-n capcanele chestiunii și tradiției. Care e plină de cele mai terifiante curse. Pentru că există, de la originile evreiești ale noțiunii, varii forme de mesianism. Inițial, termenul viza pur și simplu investirea, prin ungere, a marelui preot. Apoi și a regelui. Instituirea lor era menită, e adevărat, să salveze neamul ales de Dumnezeu de rătăcirii și pericole interioare și exterioare.

Dar în iudaism, spre deosebire de creștinism, mesianismul nu e, din principiu, incarnaționist. Salvatorul e un „fiul al lui David”, care aduce pacea pe pământ, nu un „Dumnezeu întrupat”. Mesianismul creștin se derulează mai degrabă într-un plan interior, în sfera spirituală și invizibilă, antrenând metanoia, o metamorfoză tainică, astfel încât mântuirea se petrece „incomprehensibil”, cum scrie Sholem. Ceea ce n-a împiedicat religia lui Avraam și credința proorocilor israeliți să cocheteze, din când în când, cu această idee, care avea să aibă o lungă, glorioasă, tumultoasă și catastrofală istorie.

Se știe ce se întâmplă când niște autocațari ori lideri totalitari se pretind, ca Nero, Caligula și compania, „inspirați” de Dumnezeu, salvatorii religiei, poporului, sau națiunilor lor, ori chiar „îndumnezeiți” și „zei încarnați”. Tentația n-a dispărut odată cu romanii și cultul imperial. Dimpotrivă. Credința specifică religiilor revelate în progres, etica salvării și nevoia de fapte, ca și ideea de „om interior” au sporit-o și, mai ales, i-au conferit o plauzibilitate fără egal. După cum reiese din *Zum Verständnis der messianischen Idee im Judentum*, de Gershom Sholem¹,

1. Gerschom Sholem, *Judaica 1. Zum Verständnis der messianischen Idee im Judentum* (trad. germ.), ed. Suhrkamp Verlag, 1997, pp. 7-75.

ca și din *Erlösungdurch Sünde*¹, ideea mesianică evreiască e pândită de ample primejdii în ciuda nonincarnaționismului ei principal. Deși e una care își imaginează izbăvirea la vedere, publică, în lume și în istorie și, deși, teoretic, e la adăpost de încurcăturile logice și teologice implicate de teoria încarnării, ispita recursului la ea pare a fi un dat antropologic, creator de ample buclucuri și belele. Mergând pe urmele unor savanți ca Josef Klausner și alții, cercetătorul germano-israelian detectează în viața religioasă forțe diferite care au cristalizat în iudaism forme distincte, mutual contradictorii, ale ideii mesianice. Sunt, potrivit lui, forțe conservatoare, restaurative și utopice.

Primele încearcă să prezeveze valori religioase încă existente. Cele restaurative, să refacă un trecut ideal pierdut. Iar cele utopice, progresiste, se axează pe înnoire într-un viitor ipotetic. De proporțiile din amestecul ultimelor două depinde modul în care se manifestă (rău) în istorie. Când, în iudaism, predomină cele restaurative, e liniște. Când utopia le călărește, apar misticii gen Sabbetai Țvi, milenariștii, fanaticii progresului, revoluționarii de profesie. În iudaism, forțele restaurative sau conservatoare, predominante de pildă la Maimonide, închid calea spre utopia revoluționară, generatoare de totalitarism.

Civilizația iudeo-creștină a pornit de la Decalogul prin care D-zeu se auto-identifică, în mod excepțional, ca eliberator al poporului său izbăvit de sclavie, în speță din robia egipteană. Fără această civilizație n-ar fi existat democrațiile liberale moderne, bazate pe o Divinitate transcendentă, iubitoare de libertate, ca și pe etica Ei. Când derapează, o face prin disocierea de temeiul ei. Distanțarea îmbracă varii forme, alimentate frecvent de o prealabilă prosperitate, dar include mereu substituirea cu teama de tiranul uman a fricii de Dumnezeu, precum și, spre a vorbi în termeni freudieni, cu sentimentul neajunsului libertății și a inconfortului în cultura (și etica) ei. Pare că, odată cu iudaismul antic (și, mitologic, odată cu decizia patriarhului biblic, Iosif, de a-și ierta frații și a întrerupe un model care debutase cu fratricidul lui Cain) era mitologică, ciclică, epoca „mitului eternei reînțoarceri”, a luat sfârșit. Evacuarea ei a făcut loc epocii istorice, tipice culturii occidentale.

Marcată de ciclicitatea ei, era mitologică nu s-a lăsat îngropată însă de ceea ce s-ar putea numi, preluând în alt sens termenul lui Jaspers, „era axială”, fără să se răzbune. Istoria apuseană (văzută axial, nu ca-n morfologia lui Spengler) e plină de cicluri prăbușiri, generate de un virus autoimun, inculcat culturii iudeo-creștine. E un virus activat periodic de ideea de progres către salvare și eliberare și de distanță excesivă de Decalog. Iar izbăvirea sau mântuirea pe care o promite e neapărat una utopică, deopotrivă rapidă, totală și definitivă.

1. Gerschom Sholem, *Judaica 5. Erlösungdurch Sünde* (trad. germ.), Suhrkamp Verlag, 1992, pp. 9-117.

Mesianismul utopic a marcat credințe cu rădăcini adânci în iudaism. De pildă, cele care s-au aflat la lucru în ascensiunea falsului mesia, Sabbetai Țvi¹, ai cărui adepți aveau să alimenteze rezervorul de revoluționari din siajul iacobinilor. Forțe de natură similară fuseseră active în răsturnările iscate în epoca celui de-al Doilea Templu, la apostolul Pavel și în varii alte timpuri și doctrine înrudite.

Odată cu triumful progresului, a slăbit aderența la trecut. S-a estompat treptat și legătura cu adevărul relevant, logic și etic clar și universal și nediluat relativist, la norme, rațiune, instituții fundamentale ca familia, școala, justiția și la un limbaj clar. Care împiedică dezagregarea gândirii și dezlănțuirea de utopice acțiuni „mesianice”, întrucât potențialii izbăvitori sunt ținuti în frâu, descurajându-li-se decompensarea și descătușarea daimonului interior.

Dar ce se întâmplă când li se dă însă drumul, cum i s-a desfăcut nodul la cravată „Tânărului englez, sau maimuței ca om”, imaginat de Wilhelm Hauff în 1827? Când, cu gazoducte și anunțuri, asigurându-i de nonintervenție militară americană în Ucraina, li se dă nas tiranilor, care nu cunosc decât limbajul forței, permițându-li-se și comiterea de crime, și acumularea de averi și de puteri incalculabile, totul e pierdut. Bruma de civilizație dispăre. Gentlemanul „englez” se transformă într-o fiară. Explodează interiorul său supraîncălzit de fumuri și aspirații mesianice. Ura se revarsă, agresiunea începe, genocidul își urmează calea.

Cum s-a ajuns aici? Explicațiile se înșiruie pe mai multe paliere. Cel psihologic vizează faptul că tiranului rus i s-a permis și să se plictisească (nemaiaivând ce obține pentru el însuși, ca individ, caz în care, vorba lui Eric Hoffer², începe să se ocupe de alții). Totodată, i s-a îngăduit să i se urască nu doar de el însuși, de drumul său însângerat, ci și de o lume care nu i-a blocat această traiectorie a crimei și a pervertirii morale și politice. Plin de scârbă față de Vest, de libertate și de biografia sa eșuată în vărsare de sânge, a ales să-i confere celei din urmă un părelnic sens. I s-a părut că-l depistează în transformarea sa în vector colectiv și-al redevenirii imperiale a Rusiei, ca arhitect al salvării lumii slave, al ortodoxiei și, prin extensie, ca mântuitor al unui creștinism amenințat. Unul periclitat de revoluția cultural-marxistă și postmodernă din Vest.

Prin renunțarea la vieți particulare liniștite și biografii individuale, liderii totalitari speră, neîndoindu-se, cum explica Hoffer, că pot scăpa de aspectele josnice și scandaloase ori frustrante ale existenței lor, că le pot mântui prin asumarea de sens ca lideri al unui destin mare, colectiv. În cazul lui Putin, era unul național-religios, global, având avantajul de a-i justifica, post-festum, toate fărădelegile jalonându-i parcursul înainte și după accesul la cârma Rusiei.

Argumente pe palierul moral, intelectual, sociologic și politologic pe calea inversiunii normative la care s-a dat prin invazia sa, aruncând în aer dreptul

1. *Ibidem*, pp. 107, 123.

2. Eric Hoffer, *op.cit.*

internațional, în favoarea unei asertive politici de reedificare a Rusiei ca super-putere, i-au livrat demolările normative tot mai vizibile care au început să mutileze democrațiile occidentale tot mai evident, prin rețelele sociale, după 2012. Un Apus postcreștin, colectivist, irațional, totalitar, care își distruge democrațiile, fundamentate pe gândirea, opinia și exprimarea libere, în speță de libertatea și demnitatea individuală, sătul de normele iudeo-creștine aflate la baza lor, i s-a părut copt să fie luat cu asalt și distrus întru salvarea versiunii lui fundamentaliste și filetiste de creștinism totalitar și terorist.

Așa operează toate revoluțiile mesianice, cu potențial totalitar, din istoria iudeo-creștină. În faze de criză axiologică, apare o ideologie salvaționistă, un pseudomântuitor și nu arareori o reeditată versiune de incarnaționism. Salvarea de „salvarea” lui părelnică, o îngropare în teroare și vărsări de sânge justificate de imaginarul scop înalt (și mereu liberticid) al acțiunii „mântuitoare”, presupune adversari lucizi, pregătiți și hotărâți.

De prea multe ori în istoria mesianismelor revoluționare, generatoare, mai mereu, de nihilism, antisemitism și antiamericanism, adversarii demolatorilor de norme tradiționale au întârziat să apară, ori s-au arătat prea puțin pregătiți. Inadecvarea nu a fost rodul doar al propriilor neajunsuri ci și al vizibilei și descurajantei prize la o parte din elite, la mase și gloate a ideilor totalitare a urii pe frustrarea generată de o libertate la înălțimea căreia nu poate chiar oricine fi, a scurtăturilor spre închipuita salvare.

Cum se produce contaminarea cu virusul autoimun al totalitarismului

Căderea în păcat a „religiilor” zise seculare ale secolului XX a descris-o între alții Vladimir Tismăneanu în amintita lucrare *Diavolul în istorie*, care demistifică persuasiv ideologiile totalitare și practicile politice ale nazismului și comunismului. Din titlu, cartea sugerează că răul care ucide în numele binelui (ca Rusia lui Putin, în numele *denazificării* sau *desatanizării* Ucrainei) nu e lipsit de un substrat teologic. Matricea acestei căderi include, cum relevă legionarismul, islamismul, ori ortodoxismul putinist, că nici religiile tradiționale nu sunt la adăpost de aceeași matrice a derapajului extremist, totalitar și genocidar. În prealabil, li se dizolvă, acid, înțelesurile clasice, li se conferă sensuri salvaționiste, iar ideologii lor, pentru a-l parafraza pe Jean Assman, scriu mereu pe un palimpsest murdar, „pretinzând întotdeauna că scriu pe o pagină albă” și curată.

Așa apar așa-zisele „evanghelii bastarde”, ca ale comunismului, nazismului, islamismului și mișcării *woke*, care transformă adevărul biblic într-unul fals, totalitar. Problema e mereu plauzibilitatea lor. Una furnizată de asemănarea lor

cu „the real thing”, cu autentică etică validată de o religie revelată (spre deosebire de morala de partid și de stat). Sub paradigma și influența lor, civilizația iudeo-creștină (care cuprinde și derivatele ei orientale) tinde să se autorepudieze, să se despartă de libertatea pe care a condiționat-o, să se dezică de democrație și să producă colectiviste mișcări în masă mesianice și revoluționari tiranici și totalitari. În societățile ei, „inversiunile normative”, despre care scrie Chantal Delsol¹, nu au loc, așa cum crede ea, doar la început și sfârșit de creștinătate, ci periodic, în prelungirea ideii mesianice în varianta ei utopică și a progresismului inculcat în interiorul ei. Așa ajung sfere, ca de pildă ecologia, să devină, potrivit lui Delsol, „o dogmă consensuală”, *o religie, o credință*.

Derapajele imperial-totalitare de ordin religios secular sau tradițional izvo-râte din salvaționism sunt, de regulă, proprii liderilor cu personalitate autoritară ai unor popoare mari cu trecut imperial, fără granițe precise, zguduite de crize axiologice și de o consecutivă degradare normativă și instituțională. Religiiile lor, inclusiv cele seculare, grefate pe trunchiul iudeo-creștin, sunt depozitarele ideii care, în forma ei utopică, fâgăduiește salvarea prin progres rapid sau (aproape) instantaneu.

Societățile lor se află într-o fază de accentuat declin, după o mare și istorică înfrângere sau o serie de insuccese majore, dar nu sunt lipsite de resurse și de resturi abundente ale unei vechi sau proaspete prosperități. Le cere masificarea și abandonarea drepturilor individuale în numele binelui colectiv un lider revoluționar criminal, clamându-și vocația mesianică. E așa cum l-a descris Hoffer: un ranchiunos eșuat, dornic să confere un sens fals propriilor sale eșecuri și crime. E un nihilist cu ascuns profil gnostic și propensiune spre violență. Își clamează ori sugerează omnipotența, infaibilitatea și omnisciența, ținând, azi, neapărat de „adevarea la știință”, care-l face apt să distrugă lumea ca s-o „salveze”, prin liberticid, terorism, expansiune, genocid.

Personalitatea lui Putin bifase clar această listă. De ce n-a fost totuși văzut în Vest ca herald al unui nou totalitarism genocidar? Pentru că, prea prosper și rătăcit în relativism, materialism, intervenționism și globalizare, Vestul era angrenat el însuși pe drumul colectivist al unei promisiuni utopic-mesianice, menite să-i suplinească golirea de sens. În numele ei pornise un proces de autodesființare axiologică, normativă și instituțională. Își abandonase, nihilist, lectura morală literală și interpretarea politic libertară a propriului temei religios și cultural, în favoarea desființării nu doar a drepturilor individuale și a familiei, ca instituție centrală, ci și a clarității limbii și gândirii. Își activase, astfel, virusul autoimun, împlânzirea și repunerea sub un minim control, în condițiile unui corp masiv slăbit, îi reclamă, iată, aproape întreaga energie intelectuală. Nu i-au mai rămas,

1. Chantal Delsol, *Sfârșitul creștinătății. Inversiunea normativă și noul timp*, Spandugino, București, 2022.

parcă, resurse suficiente să vadă clar, să sesizeze pericolele interne și externe, să nu-și abandoneze instrumentele politico-diplomatice și militare necesare descurajării unei basculări în acțiune sângeroasă și aventură imperialistă și genocid, în numele mesianismului revoluționar rus.

Nu e clar dacă există un antidot eficient, ori numai disimularea aceluiași virus catastrofal în fel de fel de noi deghizări. Popoarele infectate de virusul imunitar pot fi determinate, prin înfrângeri militare de amploare, să caute lecuirea printr-o altă paradigmă de viitor. Dar predispoziția lor fatală spre mesianism utopic nu dispare. Fără întoarcerea la frica de Dumnezeu și revenirea la cele mai bune tradiții și la învățarea din experiență și istorie nu există decât părelnice salvări.

Bibliografie

- ARENDR, Hannah, *Originile totalitarismului*, Humanitas, București, 1994.
- BAR, Shmuel, „Russia’s strategy of cognitive dissonance & what will Putin & NATO do next?”, *Global Arena Research Institute*, 13 aprilie 2022, <https://www.globari.org>.
- BBC, „Russia-Ukraine War: What Can We Learn from History, 27.10.2022, www.youtube.com.
- BITTNER, Jochen, „Warum so wütend, Herr Snyder?”, interviu realizat cu Timothy Snyder, *Die Zeit*, 22 mai 2022, <https://www.zeit.de>.
- CLARK, Christopher, *Die Schlafwandler* (trad. germ. a orig. *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*), ed. DVA, 2013.
- DELSOL, Chantal, *Sfârșitul creștinătății. Inversiunea normativă și noul timp*, Spandugino, București, 2022.
- HILL, Fiona, *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*, Brookings Institution Press, 2015.
- HOFFER, Eric, *Adeptii fanatici*, Polirom, Iași, 2013.
- HUXLEY, Aldous, *Minunata lume nouă*, Polirom, Iași, 2011
- LANCU, Petre M., „Ruscismul, nazismul și alte boli politice autoimune”, *Deutsche Welle*, 3 iunie 2022, <https://www.dw.com>.
- LÉVY, Bernard-Henri, „Le poutinisme est un fascisme. La résistible ascension d’Arturo Poutine”, *La Règle du Jeu*, 29 mai 2014, <https://laregledujeu.org>.
- RAHR, Alexander, *Der „Deutsche” im Kreml* (trad. germ: „Germanul” la Kremlin), Universitas, 2000.
- SCHLÖGEL, Karl, „Osteuropa-Historiker Schlögel wirft Putin Wirklichkeitsentfremdung vor”, *Deutschlandfunk*, 27 februarie 2022, <https://www.deutschlandfunk.de>.
- SHOLEM, Gerschom, *Judaica 1. Zum Verständnis der messianischen Idee im Judentum* (trad. germ.), Suhrkamp Verlag, 1997.
- SHOLEM, Gerschom, *Judaica 5. Erlösung durch Sünde* (trad. germ.), Suhrkamp Verlag, 1992.
- SNYDER, Timothy, „Warum fällt es Deutschland so schwer, von einem faschistischen Russland zu sprechen?”, *Der Spiegel*, 27 mai 2022, <https://www.spiegel.de>.
- TISMĂNEANU, Vladimir, *Diavolul în istorie*, Humanitas, București, 2013.

Ipocrizia ca ideologie a raționalității pure. Progresismul și războiul

Tudor Pitulac

Ipocrizia este un clavecin
cu o claviatură ale cărei extremități
sunt precum orizontul.

Neîncetatul război

Pe linia tematică a volumului care îl conține, acest articol face referire la războiul din Ucraina, dar își propune să-l poziționeze într-o perspectivă mai amplă. Nu facem o analiză geopolitică, geostrategică sau militară, ci dorim să vedem ce se mai întâmplă cu oamenii, cu societățile, mai ales în Occident. Ca oricare altă conflagrație, cea de acum din Ucraina este una dintre bătăliile purtate într-un război mult mai cuprinzător de care nu scapă nimeni: conflictul fratricid dintre rațiune și natura umană.

Am receptat invitația de a contribui la acest volum ca pe o nouă oportunitate de a lua poziție neechivoc în contextul asaltului continuu al progresismului împotriva abordărilor neideologizate, echilibrate, argumentate evitând sloganurile. Fiecare persoană care nu este parte a mulțimii foarte cuprinzătoare care-i include pe cei care nu pot decripta individual realitatea ce depășește zona lor de acțiune fizică este pusă în fața unei alegeri. Fiind inevitabil angrenat personal în acest conflict perpetuu, reacționez ca atare, lăsând prea multor altora tonul împăciuitoare, ascunderea în spatele unei clamate obiectivități academice întinsă dincolo de orice limită, în încercarea de a justifica neasumarea sistematică a unui punct de vedere.

Considerăm că vehemența are sens în raport cu subiecte sau cu persoane doar în măsura în care există o adresare directă. Dacă mă îndrept cu fața către Rusia și mă încrunt solitar ca să protestez împotriva agresiunii Ucrainei, în absența măcar a unui singur reprezentant al agresorului, gândesc că impactul gestului ar

putea fi oarecum timid. De aceea, deși punctul de plecare este reprezentat de invadarea Ucrainei, mă voi concentra pe atacul progresismului împotriva naturii umane, a libertății de exprimare, a științei și a meritocrației în Occident. Pentru că, prin ceea ce se întâmplă în Occidentul populist, progresist și egalitarist, acesta are o responsabilitate indirectă pentru orice agresiune majoră care se petrece în lume.

De mai mulți ani mă simt atacat permanent, ceea ce declanșează resorturile unor trăiri alimentate de viața până la 22 de ani în crunt comunism. Pentru că apropierea masivă există între toate sistemele egalitare, iar toleranța mea la egalitarism este foarte scăzută. Că e comunism sau progresism, la fel cum nu mă interesează ce culoare are pisica atât timp cât prinde șoareci, tot așa nu îmi pasă ce culoare are câinele care mă mușcă.

Deși abordez subiecte pe care cei mai mulți evită să le viziteze, semn că cenzura a învins eclozând abominabila autocenzură, nu voi introduce niciun *disclaimer*. Asta pentru că refuz sucombarea în mediul devenit atât de toxic pentru exprimarea unor puncte de vedere oricât de întemeiate referitoare la subiecte pentru care un *establishment* ilegitim impune prin forță simbolică o unică modalitate-tip de abordare ideologizată și radicalizată. Am trăit suficient în comunism ca să știu cât de degradant este să începi orice adresare publică (ce ar putea aduce fie și o vagă urmă de critică) cu ceva de genul: „deși comunismul/comuniștii, tovarășul etc. etc., fac și dreg, există totuși și unele neajunsuri, tovarășii!” Nu mai contează ce urmează. Nu că ar fi urmat ceva relevant vreodată. Pe zona pe care vreau să o supun analizei, nu există decât neajunsuri, așa că cine se așteaptă să găsească ipocrizia colcăind prin text, mai bine să nu treacă de titlu.

Oare de ce mi-ar păsa de reacția ideologizată a oricui?! Cei pe care îi stimez sau care au această vocație vor aplica, până la proba contrarie, prezumțiile firești între persoane care se respectă și vor întreba, dacă ceva este neclar. Oricine ignoră aceste principii de bază se va putea bucura nelimitat de indiferența mea, în cel mai bun caz. Dacă vor exista reacții la ce scriu aici, ar fi bine să nu fie lozinci, sloganuri, care sunt inevitabil inepte și nu pot fi parte a unui dialog.

Specificul acestui articol ne permite exprimarea exclusiv a propriilor idei, așa că nu vom face trimiteri bibliografice, chiar dacă vom aduce în discuție câteva nume. Activând în zona științelor socioumane, ne-am săturat de ceva vreme de acea abordare extremă în care există cinci trimiteri bibliografice la fiecare patru cuvinte. Ea nu mai are legătură cu onestitatea academică, intelectuală. De cele mai multe ori este vorba fie de nevoia înfricoșată de a nu fi acuzat că ai fi emis ceva care mai târziu să te transforme în țintă, fie de impulsul paranoid de a te delimita de impostură. Acest impuls capătă forme aberante tocmai din cauza valului uriaș de impostură care se revărsă în felurite moduri inclusiv prin vastele breșe create de progresiști în țesătura academică. Platoșa bibliografică excesivă devine învelișul sub care dospește deseori impostura cruntă.

Revenind, Războiul este cel împotriva naturii umane, a bunului simț, abordării științifice, a meritocrației. Orice război identificabil geografic și temporal este de fapt o bătălie de o anumită magnitudine, în marea confruntare care se derulează de când acribia evolutivă a speciei umane a creat rațiunea. În acest context mai larg înțelegem să construim o analiză care să atingă și aspecte prezente în contextul războiului din Ucraina.

„Imperiul” și „barbarii”

Privim marile puteri prin prisma teoriei măririi și decăderii imperiilor. Focusul va fi în special pe „imperiul” occidental, pentru că de acesta ne doare în primul rând, fiind și noi românii printre cei care au reușit cu greu să-i ducă granița dincolo de propriul teritoriu. Acum simțim că totul se clatină și că, inevitabil și previzibil, primii sacrificei vom fi noi, cei de la granițele imperiului. Succesele și eșecurile Occidentului s-au văzut și se văd în viața tuturor cetățenilor lui, printre care încercăm să ne numărăm.

Pentru orice imperiu, după perioadele debutului, întăririi și expansiunii, urmează platoul, stagnarea, după care începe declinul. Niciuna dintre acestea nu se petrece brusc. Doar istoricii au putut identifica elementele care anunțau deznodământul, unind punctele pentru o imagine ce nu poate avea coerență decât privită de la o consistentă distanță temporală. Dar acest model interpretativ ne poate fi de folos când căutăm similaritățile de proces pe spirala istoriei. Occidentul își produce de ceva vreme condițiile propriei disoluții iar progresismul este cel mai recent pericol grav. Da, mulți au cântat prohodul sistemului capitalist și democrației, dar sistemul continuă să existe, găsind soluții care au deschis căi de evitare a colapsului. Acum ne-au apucat și pe noi vocalizele, pe alte note și în alt context.

Occidentul capitalist, democratic, cu baza sa meritocratică, consonantă cu evoluția care a dus specia unde este acum, începe să se dezintegreze, fiind tot mai puternic măcinat de populism și de progresism. La fel ca drojdiile de fermentație alcoolică, care își creează chimic contextul propriei dispariții, democrația se pare că ar conține în ADN și germeni care o pot anula.

Sigur, imperiile colapsează finalmente sub presiunea exterioară. Dar în absența manifestărilor autoimune (cu progresismul ca un *summum* al lor, astăzi, pentru Occident), presiunile externe nu reușesc să slăbească semnificativ imperiul. Atacurile tactice ale barbarilor sunt în măsură să mențină funcționale procesele care dau imperiului forță și durabilitate. Relevanța factorilor externi se arată și în problema dimensiunii, a expansiunii. Dacă nu te extinzi, permiți barbarilor să se consolideze la granițele tale amenințându-le. Dacă te extinzi prea repede, riști să faci implozie pentru că nu ai cum să menții același ritm și din punct de vedere

590 administrativ, generând efecte perverse – vezi căderea URSS, așa-numita Primăvară Arabă sau altele asemenea.

La fel, este relevantă dinamica interacțiunii externilor. Cât timp un imperiu este perceput ca fiind încă puternic, deși în disoluție, dușmanii lui se aliază, urmând ca după ce rezolvă cu imperiul să se lupte și între ei. Oricât pare de contraintuitiv, disoluția oricărui imperiu trebuie să fie în atenția tuturor celorlalte puteri. Cu cât imperiul care dispare este mai mare, cu atât mai intense trebuie să fie preocupările pentru ca dispariția să nu creeze probleme pe măsura colapsului. Așa a apărut grija Occidentului pentru a nu permite disoluția prea rapidă a Imperiului otoman, de exemplu. Este puțin probabil că se va întâmpla asta în cazul disoluției Occidentului. Reverberațiile vor fi deosebit de nocive și vor afecta foarte mult pe foarte mulți. China susține pasiv dar esențial Rusia, însă nici măcar Rusia nu ar trebui să se iluzioneze că reprezintă altceva decât un pion în marea confruntare dintre SUA și China, SUA fiind în mod evident acum în război cu Rusia, chiar dacă este unul *by proxy*. Experiența Vietnamului și mai ales a Afganistanului arată clar Rusiei ce se va petrece în Ucraina după ce o va invada. Pentru că determinarea pe care o arată ucrainenii putea fi ușor identificată în urma unei analize sistematice absolut necesară în faza pregătitoare a invaziei. Iar acest răspuns ferm nu avea cum să nu fie susținut consistent din Occident.

Este „imperiul” occidental deja în perioada de decădere? Sunt populismul și progresismul semnele acestuia și mecanismele esențiale prin care se petrece? Este războiul din Ucraina semnul că alte „imperii” simt slăbirea celui occidental și își dau mâna pentru grăbirea deznodământului, în timp ce în cea pitită la spate țin securile cu care se vor lupta după ce dușmanul comun va fi fost învins? Dacă acest reviriment al propovăduitorilor dreptului forței va avea impactul dorit de ei, vom avea cu toții de suferit, ca membri ai speciei? Răspunsul nostru este afirmativ la toate acestea.

Progresismul. Nătângii și ipocriții

Progresismul este o combinație stranie de elemente economice, politice, administrative și ideologice care macină Occidentul din interior. Efortul individual, realizările personale nu mai contează. Eșuăm iarăși într-un sistem egalitar: de la fiecare după posibilități, fiecăruia după nevoi. De fapt, ni se tot spune din toate părțile că socialismul este minunat, dar a fost prost aplicat. Asta în condițiile în care E. O. Wilson ne-a spus, în perfectă cunoștință de cauză, că socialismul este un sistem extraordinar, numai că specia umană este eronat aleasă pentru implementarea lui. Este aberant să vrei să utilizezi pentru o specie complex organizată ierarhic un sistem care are la bază ideea egalității, a nediferențierii, inclusiv în ce privește sexul, mai nou.

Operaționalizarea progresismului se face prin negarea biologiei umane, a evoluției, a selecției sociale consonantă cu cea naturală, a principiilor și practicilor care au pornit și au susținut creșterea „imperiului”. Și ce este cel mai grav pentru noi, cei care am traversat deșertul comunist, progresismul este cea mai nouă formă de instanțiere a propensiunii umane pentru sisteme egalitare. Sunt teorii care prezintă tendințele demografice mondiale altfel decât le prezintă Malthus în al său *Principiu al populației*. Nu s-ar supăra nimeni să nu aibă el dreptate. Dimpotrivă. Dar și mai bucușii am fi dacă cineva ar putea combate credibil mecanismul implacabil descris de el, care ne arată cum generăm perpetuu variațiuni pe tema sistemelor egalitare.

Uite că deja ne simțim ca la o șezătoare evoluționistă și este timpul să întrebăm sfătos: cum identificăm o persoană progresistă? Răspuns: urmând firul ideologiei pe care o promovează prin elemente cum ar fi:

- Constructivismul, conform căruia omul vine pe lume ca o coală albă de hârtie pregătită entuziast și nerăbdător pentru atotputernica peniță a socializării. Evoluția o fi existând dar numai la celelalte specii, nu și la om. Sau, hai, dacă e să concedem că ar putea fi și specia umană sub semnul evoluției, asta s-o fi întâmplat cine știe când și cu siguranță ne-a impactat doar fiziologia. Iar noi constatăm că, după un secol de hegemonie, alături de crearea multor cunoștințe solide, coerente, Modelul Standard în Științele Sociale a condus la apariția progresismului în catedrele de specialitate ale universităților influente, de unde a scăpat în lume ca un patogen devastator (vezi lupta permanentă a lui Gad Saad împotriva acestor viruși). Refuzul acomodării concurenței paradigme evoluționiste, în pofida tuturor evidențelor, nu are cum să conducă decât în șanțul istoriei.
- Relativizarea axiologică schizoidă, rezultat al aplicării dublei măsurii. Pe de o parte, se flutură flamura postmodernismului în încercarea rizibilă de a ne deschide către orice, oricând, oricum, fără să apelăm la gândirea critică pentru că nu ar exista vreo valoare supraordonată în sine. Pe de altă parte, fie și cea mai benignă notă falsă în corul progresist atrage după sine oprobiul instantaneu și nemărginit asupra personajului neatent. Altfel spus, cine nu este cu noi este împotriva noastră. În cazul valorilor, principiilor și al acțiunilor care derivă din acestea sau care sunt utilizate pentru justificarea a orice, relativismul este regula. Dar când se discută despre aspecte ale ideologiei progresiste nu mai există nicio nuanță intermediară. Fie ești pe linie, fie, clar, ești la polul opus. Apelul la argumentația logică neideologizată, la îndoiala sistematică nu sunt decât semne alte inadecvării absolute în raport cu ceea ce se trasează fără noimă ca fiind Calea.
- Omul este în măsură să acționeze astfel încât să salveze planeta de ceea ce amenință specia umană. Cumva pare egoist să spui că lupti să salvezi specia. E mai atrăgătoare varianta ipocrită în care zbaterea ta ar fi chipurile pentru

binele planetei. Eu nu știu să fi întrebat cineva planeta dacă vrea să fie salvată, iar acum e deja prea târziu să o mai facem dacă tot ne-am pus pe treabă atât de eficient.

- Categoriile masculin/feminin țin de cultură, nu de natură.
- Câștigătorii olimpiadei asupriților și ai campionatului de victimizare trebuie propulsați în zone unde altă dată intrau cei care erau în măsură să promoveze eficient și sustenabil interesul public.
- Și ca să scurtăm: *Identity politics, Political correctness, Cultural/Moral relativism, Militant feminism, Trans extremism, Social justice* ș.a.

Ne oprim din enumerare pentru că nu acestea sunt în discuție acum.

Ceea ce ne interesează aici este delimitarea între două categorii de progresiști: *nătângii*, respectiv *ipocriții*. Evident, cei din urmă sunt în atenția noastră. Diferențierea se face prin acuitatea percepției în raport cu ceea ce înseamnă progresismul. Este o funcție care implică variabile cum ar fi inteligența și capacitatea de a o utiliza măcar minimal pentru a te orienta conștient în viață în zona ideilor.

Nătângi sunt cei care merg cu valul, sunt manipulabili, intransigenți, primitivi în manifestări, repede molfăitori de sloganuri, hulpavi înghițitori de propagandă ș.a.m.d. Fiind complet lipsiți de consistență, se preling ușor din sită. Ipocriți sunt cei care, deși sunt suficient dotați și pregătiți să-și folosească propria minte pentru a găsi raportarea potrivită față de progresism, nu o fac. Desigur, există și în această mare masă a ipocriților multe subcategorii, de la cei care merg cu valul din teama de a fi altfel decât cel mai agresiv din apropierea lui, până la cei care folosesc aberația pentru a dobândi sau a păstra ceva ce-și doresc. Cu toții însă poartă vina transformării progresismului dintr-un avorton intelectual într-o creatură care ne bântuie, ne sfâșie și riscă să distrugă mult, dacă nu tot, din ceea ce Occidentul a construit. Ca ipocrit, nu doar că te arăți altfel decât ești, dar și clamezi că urmărești cu totul alte scopuri decât cele pe care le urmărești de fapt. Este irelevant de ce se întâmplă asta – poate nu urmărești ceva care să fie în favoarea ta neapărat, dar atât timp cât acționezi ipocrit în contextul interesului public, consecințele pot fi devastatoare pentru societatea care se lasă canalizată de asemenea agende.

Mecanismul ipocritei cenzuri progresiste nu este deloc complicat, deși este de o eficacitate cumplită. Într-un interviu recent, Alina Mungiu-Pippidi îl sintetiza foarte bine ca izolare a celor cu gândire critică, astfel încât marea masă să nu mai fie expusă ideilor care contravin ideologiei dominante. În aceste condiții, continui eu, controlând accesul în universități (mai ales la nivelul profesorilor) precum și ieșirea, pe diverse uși și în varii momente, pe de o parte a celor care nu se aliniază ideologiei progresiste (profesori și studenți) și pe de alta a celor înregimentați sau conformiști fie și numai implicit (absolvenții), drumul către autoritarismul necesar consolidării sistemului egalitar progresist este deschis. La

o scară mult mai mare acționează însă mass-media care promovează ideologia progresistă și înfierează cu mânie toate „derapajele”. Vânătoarea de vrăjitoare pare să fie sportul de care nu ne putem lipsi mult timp ca specie.

Populismul

Goana lipsită de scrupule pentru voturi a condus la coagularea unei categorii chipurile elevată, care-i include pe cei care sunt într-un *inter-mundus* – nici needucați, sau cu inteligență minimală, sau cu preocupare exclusivă pentru sine, dar nici membri cu adevărat ai elitei din care să se recruteze liderii propuși mulțimii. O masă de manevră mobilă grupată în zona unde simte că-și poate satisface nevoile primare.

Pentru politicieni, pentru partidele politice, câștigarea puterii a devenit un scop în sine. Dar ea nu asta trebuie să fie, ci mijlocul esențial de a prioritiza diverse nevoi în conformitate cu anumite valori și principii adaptate fiecărui moment istoric. Cu cât acestea sunt mai departe de ceea ce este natural, firesc, consonant cu trecutul și cu datele biologice, cu atât stagnarea este mai acută și dezastrul, declanșat.

Populismul este cel mai nefast, mai pervers efect al democrației. Asta pentru că neagă principiile evoluției. Dar democrația ar trebui să fie în măsură să găsească antidot. Iar antidotul perfect este educația. Doar că progresismul s-a născut și proliferază exact în zonele care ar fi trebuit să fie tranșeele rezistenței împotriva inadecvării și a gregarismului. De unde a plecat progresismul, de unde s-au propagat aceste idei și practici suicidare civilizațional? Din zona academică și în special din zona științelor socioumane. Se adeverește iarăși că pentru a scorni ceva profund stupid ai neapărată nevoie de intelectuali.

Educația este soluția, dar tocmai în școli se vede dezastrul cel mai bine. Din universități pleacă ideile și practicile cele mai nocive, iar școlile în general sunt utilizate pentru răspândirea dezastrului, inadecvarea cadrelor didactice sigilând capcana populismului. Ne ridicăm împotriva științei atunci când rezultatele nu ne convin. Mutilăm știința ignorând sau cenzurând rezultatele care contravin ideologiei noastre ca și cum asta ar putea face ca realitatea să se modifice.

Suntem o singură specie dar ne diferențiem între noi. Numai că nu pe rase, pentru că diferențele dintre rase sunt superficiale. Biologia este cea care ne apropie. Ne deosebim pe baza ideologiilor, fie ele religioase sau politice despre ce facem, cum gândim, cum trăim, ce frici dezvoltăm sau ce iluzii ale drepturilor inalienabile ne parazitează. Drepturile, chiar și cele fundamentale care stau la baza culturii occidentale, sunt niște convenții, nu ceva dat ontologic. Dacă uităm asta riscăm să le pierdem, pentru că vom aștepta ca ele să subziste de la sine. Dar asta nu se va întâmpla pentru că forței dreptului, apărută atât de recent în istorie,

594 i se opune permanent atavicul drept al forței, la care apelează acum Rusia împotriva Occidentului.

Occidentul se îmbată cu iluzia permanenței, sanctității păcii, stabilității, prosperității, controlului absolut exercitat de specia umană. Toate acestea tind să fie transmise cultural ca făcând parte din normalitate și sunt prezentate populist ca fiind garantate implicit prin existența unei guvernări. Nimic mai fals.

Când se pierde bunul simț, când rezonabilitatea dispare, când reperatele obiective sunt înlocuite cu subiectivismul absolut, sistemul colapsează. Este o înghețuială tot mai mare în competiția pentru atragerea suportului electoral din partea celor mai puțin inteligenți, mai puțin înțelepți, mai manipulabili, mai înfricoșați, care nu pot fi salvați sustenabil decât printr-o educație adecvată. Oamenii politici sunt neputincioși în fața ispitei de a specula contextul generat de întrebarea: de ce să votez pe cineva mai educat decât mine, mai inteligent, care înțelege relevanța interesului public și nu doar a celui individual sau de grup foarte restrâns, când pot vota pe cineva ca mine, care să-mi promoveze interesele înguste? De ce?! Pentru că așa am putea progresa cu adevărat, așa ar fi mai bine tuturor. Sigur, este o iluzie să ne imaginăm că o asemenea abordare se poate generaliza.

Raționalitatea pură

Mitul raționalității pure se conturează atunci când considerăm că, dotați fiind cu rațiune, nu suntem decât rațiune, sau covârșitor rațiune și de aceea putem acționa împotriva elementelor date în natură, cum ar fi existența a două sexe pentru o specie cu reproducere sexuală. Sigur că o putem face, doar că vom suporta consecințele, oricât închidem ochii, ne întoarcem cu spatele și bolborosim lozinci sperând că nu vor exista consecințe.

Rațiunea trebuie folosită pentru optimizare în cadrele date de realitate, de legile naturii și de biologie. Folosirea rațiunii pentru negarea acestora conduce la eșec, dacă nu chiar la monstruozițată. Așa ajungem să fim ipocriți, să ne ascundem adevăratele intenții în învelișul unor abordări care par nobile, dar în context sunt teribil de nocive.

Raționalitatea pură este atunci când rațiunea începe să intre în coliziune cu biologia, cu evoluția. Există probabil niște contorsionate mecanisme care conduc la decizia de a urma impulsul utilizării rațiunii împotriva naturii mele. Decid cumva să utilizez rațiunea ca să mă îndepărtez de ceea ce a condus la ea, adică de evoluție, ca rezultat al selecției naturale, prin mecanismele adaptării. Progresiștii consideră că știu exact cine trebuie să trăiască și cine să moară din punct de vedere academic, social, cine să acceadă la anumite poziții, dacă și cum cineva trebuie să rămână-n istorie etc. utilizând criteriile de apartenență la un grup sau altul, mai exact aspecte legate de sex, rasă, etnie și orientare sexuală.

Firesc ar fi să nu intrăm în contradicție cu legile naturale, să nu încercăm să nivelăm membrii unei specii care funcționează ierarhic. Meritocrația este unul dintre motoarele esențiale în lumea modernă. Dacă în perioada îndelungată în care am trăit în așa-numitul *Environment of Evolutionary Adaptiveness* am fi aplicat vreun principiu progresist, oare în ce fundătură a evoluției am fi eșuat ca specie? Meritocrația este translatarea în cultură a principiilor evoluției speciei. Cu toate acestea, „imperiul” occidental a ajuns la negarea meritocrației, la contra-selecție, cu consecințe evidente. Occidentul slăbește și-i face pe cei de la fruntarii, sau imperiile concurente, să acționeze împotriva lui. Deocamdată ca aliați între ei, pentru că Occidentul e încă suficient de puternic, după care se vor sfârșia reciproc.

Dezbaterile teoretice, abordările sistematice par să aibă tot mai puțin impact corectiv în contemporaneitatea marcată de populism și de progresism. Și așa s-a mai conturat o iluzie, rezultat al unei erori de gândire. Cât timp mecanismele meritocratice au funcționat, oameni înțelepți au impus un curs al evenimentelor sau al reacțiilor care a adus progres, echilibru, prosperitate și, pe alocuri, chiar și pace. Eroarea constă în faptul că se consideră că aceasta va rămâne o constantă chiar dacă vom abandona principiile meritocratice. Dar asta nu se poate întâmpla decât în filmele de propagandă mai mult sau mai puțin subliminală, care-și doresc să transmită exact acest mesaj: „Stați liniștiți, pentru că există întotdeauna, undeva, niște oameni super inteligenți, care rezolvă tot. Oricum acționați și pe oricine votați, va exista întotdeauna cineva care să vă salveze de propria inadecvare”.

Existența socială umană este imprevizibilă deseori, iar sincopelile sunt inevitabile. Dar este întotdeauna mai bine să existe expertiză de excepție la vârf. Fie și numai pentru autoconsolarea că s-a făcut tot ce se putea face în mod obiectiv atunci când apar crize. Se pare că nu mai este cazul în cancelariile „imperiului” occidental. Criza de *leadership* din Occident este tot mai acută, iar personajele care se cațără pe valul populist sunt tot mai puțin capabile să guverneze înțelept. Iar a guverna înțelept înseamnă în mod fundamental și să acționezi așa cum știi că este obiectiv necesar să o faci pentru a urmări interesele esențiale pe termen lung, nu așa cum îți se solicită pentru evitarea unor neplăceri pe termen scurt.

Pentru că nu știu cum va evolua și cum se va încheia războiul din Ucraina, încerc să sondez alte interogații. Nu știu în ce măsură putem influența ceea ce se întâmplă în alte părți, dar sper că încă suntem în măsură să reacționăm coerent la ceea ce se întâmplă la „noi”. Altfel spus, să fim în măsură să ne întrebăm unde am greșit. Pentru că dacă ne vom deroba de partea de vină ce ne incumbă, folosind agresiunea rusă ca să negăm eșecurile și erorile proprii, riscăm să nu învățăm nimic din ceea ce se întâmplă acum cu Ucraina. Va fi această suferință de folos și pentru a schimba ceva din ceea ce ne-a adus aici și este și din culpa noastră?

Ipocrizia ridicată la rangul de ideologie a raționalității pure a slăbit „imperiul” occidental suficient de mult încât „barbarii” să atace speculând slăbirea

leadershipului prin politicile populiste și țintind zonele în care progresismul a cangrenat Occidentul. Nu ne propunem să epuizăm subiectul, ci doar să susținem ideea, așa că ne vom limita la câteva dintre aberațiile progresiste care sunt speculate oportunist atât din interiorul „imperiului”, cât și din exterior.

Ca urmare a deciziilor mele, pentru care merit să fiu judecat aspru de progresiști, sunt un bărbat alb heterosexual. Mai mult, caut să-mi folosesc propria minte, să pun întrebările pe care le consider relevante și să încerc să le găsesc răspuns fără să accept limite ideologice. Și ca să nu lipsească nimic, consider că valoarea fiecărui om stă exclusiv în ceea ce a realizat personal, indiferent de orice aspect care contribuie la identitatea lui prin firea lucrurilor – sex, rasă, orientare sexuală.

Din perspectivă progresistă, sunt evident o abominație pentru că nu pot fi decât rasist, vajnic exponent al toxicității masculine, denigrator al tuturor celor care nu aparțin majorității heterosexuale, incapabil să percep Adevărurile și Calea progresiste, și un nociv propovăduitor al meritocrației. Acum, că am stabilit toate acestea, pot să-mi consum erezia rezonabilității.

Propaganda

Unul dintre elementele cele mai frapante în Occident în contextul războiului din Ucraina este reprezentat de propagandă dezlănțuită, de tentativa permanentă de manipulare. Nu mă refer la presa rusă sau la cea ucraineană, pentru că nu asta e relevant în mod deosebit, ci la manipularea din presa țărilor occidentale în siajul cărora suntem. Rusia ar fi incapabilă în absolut, pierde tot, nu e dotată, nu are soldați buni, nu are lideri militari competenți, Putin e pe ducă pe toate planurile și tot așa. De partea cealaltă, totul este triumfal, dincolo de realitatea cumplită a situației. Sigur, cu mult înaintea acestui război, presa ajunsese integral partizană politic, urmând faliile ideologice. Acesta este unul dintre semnele crizei cronice a Occidentului, care a fost simțit și este speculat de către „barbari”.

Mă așteptam naiv ca în 2022, fiind atât de aproape de front, să am acces la informații, la date certe, la analize profesioniste, obiective. Nu poți să nu te întrebi: care poate fi mobilul unei asemenea manipulari în țări care nu sunt în mod direct implicate în conflict? În cazul războiului din Ucraina și nu numai, se adresează celor care nu sunt în măsură să decodifice realitatea – cei cu inteligență precară, igienă mentală și pregătire pe măsură. Doar ei pot să ia de bună o asemenea construcție grosieră, caricaturală pentru un cetățean occidental în anul 2022. Acestora li se adaugă cei care decid din varii motive (teamă, lene, comoditate, lașitate, egoism, lăcomie, ură, indiferență, mizantropie) să nu-și utilizeze aparatul critic, deși ar putea-o face suficient cât să dezavueze asemenea construcții rizibile.

Aici găsim unul dintre elementele semnificative pe care dorim să le aducem în atenție: categoriile indicate compun majoritatea care poate înclina balanța, iar acum o face în sensul disoluției Occidentului. Balanța între cei care merită să fie elita și cei care nu sunt echipați pentru a-și exercita rațiunea în mod educat, nu pot să vadă și dimensiunea colectivă dincolo de interesul propriu sau de grup foarte restrâns. Occidentul pare inevitabil plecat pe panta către aceștia din urmă, odată cu balansarea și declinul acestei clase de mijloc din punct de vedere intelectual. Ei i se adresează cu obstinație, ignorându-i jignitor pe ceilalți. Este o abordare prin care precaritatea situației acelor persoane este speculată ipocrit. Aceeași soluție amintită și în alte pasaje trebuie invocată iarăși: educația.

Sexualitatea

Una dintre cele mai atacate zone este cea a sexualității. Nimic mai firesc, pentru că instinctul sexual, alături de cel al agresivității, ne marchează capital. Multe dintre acțiunile menite să acomodeze cultural manierele minoritare în care se manifestă natural sexualitatea umană declanșează reacții adverse. În timp, acestea se diminuează, mentalitățile evoluează iar lucrurile se așază firesc. Există însă și excese care nu doar că nu ajută acest proces, ci îl subminează. Chiar cei care au tot interesul ca procesul să decurgă fără complicații evitabile acționează uneori împotriva interesului lor. Indiferent de faptul că unii dintre cei în cauză refuză să accepte, există o diferență între promovarea propriilor interese și prozelitism.

Este penibil pentru oricine să facă paradă, să fie mândru de ceva la care nu are nicio contribuție. Ca orientări sexuale, atât heterosexualitatea cât și homosexualitatea sunt înnăscute. Sigur că heterosexualii care refuză să accepte această realitate se cramponează implicit și ridicol de o caracteristică ce-i definește dar la care nu au niciun merit. Dar nu am văzut niciodată manifestări prin care să se glorifice mândria de a fi heterosexual. Consider că este nepotrivită și contra-productivă chiar pentru homosexuali practica paradelor cunoscute, de exemplu. În general orice acțiune care depășește cadrul întemeiat al asigurării acceptării firești este contraproductivă pentru că așază subiectul în zona de interes a populiștilor.

Dacă ai o minimă igienă intelectuală nu ai cum să nu te crispezi când întâlnești expuse cu pretenții de științificitate teorii care susțin că heterosexualitatea ar fi un construct social, în timp ce homosexualitatea ar fi înnăscută. Este un fapt atestat științific că atât heterosexualitatea cât și homosexualitatea sunt înnăscute, ca orientări sexuale. Dar ca practici sexuale situația este diferită. Indiferent de orientarea sexuală înnăscută, teoretic, orice om, în anumite condiții, poate să se manifeste sexual și altfel decât ar deriva din orientarea sexuală înnăscută. Deseori asta ține de ceea ce imprimă cultura.

În vremea în care homosexualii erau hăituiți în Occident, mulți dintre ei își întemeiau familii heterosexuale de fațadă, ca reacție la presiunea socială. Consecințele psihologice negative ale acestei manifestări contrare propriilor impulsuri naturale, atunci când se realizează forțat, sunt însemnate, pentru că sunt echivalentul violului. Se pare însă că se ignoră faptul că și pentru un heterosexual presiunea socială exercitată dincolo de zona acceptării firești a homosexualității poate conduce forțat la practici homosexuale, cu același impact psihologic nefast. Cu cât vârsta la care cineva este expus manifestărilor cu potențial de prozelitism al unei orientări sexuale care diferă de cea pe care a dobândit-o prin naștere, cu atât este mai mare riscul de a fi supus unui stres psihologic foarte nociv.

Abordarea rezonabilă este să lăsăm pe fiecare să se manifeste conform naturii sale, adoptând cadrul legal necesar, sancționând manifestările contrare acestuia, dar să fim cel puțin la fel de atenți să nu ajungem în zona de prozelitism. Pentru că ceea ce speculează cu succes inamicii Occidentului, fie ei din interior sau din exterior, nu sunt în special legile prin care se acordă drepturi civile tuturor cetățenilor indiferent de orientarea sexuală, ci manifestările care intră în categoria prozelitismului, fie acestea parade sau ore de așa-zisă educație sexuală. Asemenea excese sunt speculate de propaganda rusă și nu numai.

Energia verde

Principala armă a Rusiei în conflictul cu Occidentul este reprezentată de resursele energetice pe care le deține și le controlează. Faptul în sine că ea deține acest atu pune Occidentul într-o poziție delicată. Dar, prin acțiunea Occidentului, situația a căpătat dimensiuni teribile, mitul energiei verzi fiind un element consistent din panoplia progresismului.

Ca orice mit, și acesta are la bază un element real reprezentat de existența unor tehnologii prin care se produce energie utilizând surse regenerabile, cu impact negativ semnificativ redus față de cel al tehnologiilor convenționale care utilizează combustibili fosili. Numai că tehnologiile prin care se generează energie verde, în absența unor soluții de stocare pe măsura potențialului de generare, nu poate fi prezentată licit, neipocrit, ca fiind o soluție viabilă acum. Pentru că dacă ar fi fost o soluție viabilă acum, nu ar mai fi existat toată această angoasă a anotimpurilor care vor continua să se succedă periodic. Dar, deși nu este o soluție pentru prezent, propaganda progresistă a reușit să facă în așa fel încât să fie acceptată axiomatic ca fiind deja la îndemână. A urmat o serie de măsuri gălgând de ipocrizie, pe care Rusia le speculează masiv închizând robinetii.

Sigur că, ipocrit, Occidentul omite să accepte că el i-a alimentat Rusiei o parte a retoricii. Iluzia energiei verzi ca soluție existentă, închiderea ostentativă a minelor de cărbune din UE concomitent cu menținerea dacă nu chiar cu

creșterea consumului de cărbune asigurat prin importuri, propaganda înjosoare gen Greta, iluzia că omul este așa un demiurg de poate influența clima planetei după cum vrea, ne-au făcut vulnerabili. La ce bun s-au închis (temporar) minele germane, dacă se importa masiv cărbune din Rusia? Chipurile nu mai exploatăm rezervele de cărbune din UE de grija planetei. De fapt, continuăm să utilizăm cărbune, ba chiar cu o amprentă de mediu crescută. Considerate la o aceeași putere calorică, dacă folosesc în Germania o tonă de cărbune extras din Germania, voi avea un anumit randament. Dacă voi aduce din Rusia, nu mai spun din America de Sud, o tonă de cărbune, voi folosi în Germania mai puțin decât cea tonă, pentru că o parte se va fi irosit pentru a o transporta cale lungă. Prin urmare, per total planetă, cu cât aduc de mai departe combustibilul, cu atât mai mult din acel combustibil voi consuma pentru transportarea lui. Consecința este că folosim mai puțin din acel combustibil pentru a produce ceva, deși de poluat tot poluăm de întreaga cantitate extrasă. Așa ajungem să nu optimizăm utilizarea rezervelor totale de hidrocarburi. Ceea ce se întâmplă acum, cu țări din UE aducând hidrocarburi din zone îndepărtate, în timp ce resursele din Rusia sunt trimise la rândul lor în zone îndepărtate de zona de extracție, accentuează irosirea unei mari cantități de resurse neregenerabile și indispensabile vieții în condițiile date. Asta ar trebui să convingă pe oricine că raționalitatea pură este un mit. Dar tot pentru că este un mit nu reușește să-i convingă pe cei care preferă să ignore realitatea.

Rezonabil ar fi să acceptăm realitatea, luând ca reper esențial natura umană și nevoile firești: oamenii vor continua să consume hidrocarburi fie până când resursele alternative vor fi în măsură să le suplinească, fie până când vor fi fost complet utilizate. Trebuie să plecăm de la premisa că în absența unor prefaceri tehnologice excepționale și impredictibile, întreaga cantitate de hidrocarburi a planetei va fi utilizată. Dacă am porni de aici, polemica absurdă (noi încălzim planeta *vs.* planeta se încălzește urmându-și propriile cicluri cosmice) s-ar diminua profund. Ar rămâne însă o întrebare cu sens: cum ne adaptăm la încălzirea planetară, care este inevitabilă, indiferent de cine are dreptate în polemica amintită? Toată energia și toate resursele irosite absurd într-o încercare ipocrită de a opri încălzirea planetei ar trebui îndreptate către dezvoltarea de soluții care să ne ajute să ne adaptăm la consecințele inevitabilei schimbări.

Sigur, există și alte întrebări foarte pertinente care sunt ignorate ipocrit, cum ar fi: unde vor fi ultimele rezerve de hidrocarburi, dacă energia verde nu va deveni cu adevărat o soluție? Dacă țara X, de exemplu, decide să promoveze ipocrit o retorică a „interzicerii”, menită să prezeve propriile resurse naturale și să încurajeze consumul resurselor de pe teritoriul țării Z, care are resurse mult mai mari, țara X va ajunge în timp să aibă mai multe resurse decât Z, pentru că a amânat exploatarea propriilor resurse. Cei mai mulți cad pradă unei manipulări străvezii realizată prin utilizarea cuvântului „interzicere”. Termenul sunând cumva ultimativ,

tendința naivă este de a considera în mod eronat că orice interdicere este inevitabilă și ireversibilă.

O altă abordare ipocrită este prezentarea mașinilor electrice, în acest moment, ca fiind o alternativă verde la transportul clasic, cu impact pozitiv la nivel planetar. De fapt, acum, mașinile electrice nu fac decât să îndepărteze fizic poluarea de utilizator. Sigur, asta nu e puțin lucru și, din păcate, în loc să se sublinieze acest mare câștig care este o consecință a utilizării mașinilor electrice, se promovează neobosit ideea falsă că mașinile electrice nu poluează, sau că poluează semnificativ mai puțin, fiind chiar soluția pentru un prezent verde. De fapt, întreg lanțul de producție al mașinilor electrice este bazat pe consumul de hidrocarburi. Imensa majoritate a curentului electric care se consumă pentru fabricarea acestor mașini precum și cel care le alimentează este produs prin consumul de hidrocarburi. Sigur, dacă am avea în diverse zone doar mașini electrice, așa cum este situația în mici orașele pe ici pe colo prin lume, calitatea aerului acolo ar fi infinit mai bună decât este în condițiile utilizării masive a motoarelor cu ardere internă, care funcționează cu derivate ale combustibililor fosili. Doar că la nivel global, planetar, poluarea este aceeași.

Diversity, Inclusion, Equity

Această adevărată religie intransigentă nu are cum să aducă decât dezbinare în societate. Orice program care promovează discriminarea celor aparținând unor categorii ai căror membri în trecut au discriminat, nu fac decât să antagonizeze de fapt. Cei care susțin aceste programe fără să fie complet neadecvați sunt conștienți de această evidență. Ei acționează ipocrit în numele unei fantasmagorice justiții istorice, a unor reparații altfel imposibile. Da, generalizăm și nu ne ferim de asta pentru că progresiștii folosesc generalizarea nu doar la nivel de grup, ci și istoric pentru categorii uriașe – bărbați albi heterosexuali, de exemplu – în timp ce în mod ipocrit postmodern (pleonasmul este intenționat) interzic generalizările de orice fel când sunt utilizate de alții.

Dacă orice valoare ar avea aceeași întemeiere ca oricare alta, dacă orice opinie ar avea aceeași greutate ca oricare alta, dacă orice practică, ideologie, credință ar trebui tratată la fel ca oricare alta, în fine, dacă am accepta acest relativism absolut pe linia lui Derrida, Foucault ș.a., iată că și Rusia poate clama că-și promovează dreptul la propriile opinii, valori, interpretări, la fel cum fac, de exemplu, musulmanii radicali când mutilează genital copile în numele propriilor valori, pe care cine suntem „noi” ca să le dezavuem?

Ne interesează obsesiv și militantă că o anumită categorie a populației uneia sau alteia dintre țările occidentale nu este reprezentată cine știe unde decât 49% când ar trebui să fie 50%, dar nu ne pasă real de crimele permanente din țări

care persecută sistematic și cumplit o aceeași categorie în integralitatea ei. O ipocrizie ubicuă.

Vedem companii uriașe care arborează steagul progresismului pe cel mai înalt catarg, într-o ipocrizie frenetică. Resurse semnificative financiare, de timp și de efort sunt irosite într-un perpetuu furt al propriei căciuli, pentru mimarea unei călătorii către un tărâm al egalității perfecte. Există cote pentru angajare nu doar pentru poziții care au sens în organigramă raportat la rațiunea de a fi a organizației, dar și pentru categorii care nu au nimic de-a face cu caracteristici dobândite prin efort propriu.

Sigur, nu este nicio problemă, dimpotrivă, să spui că persoane aparținând unor anumite categorii, grupuri etc. sunt încurajate să aplice. Dar când pui cote inspirate demografic, de exemplu, pentru femei în domenii în care femeile în mod firesc, natural, nu sunt deosebit de interesate să intre, când știi foarte bine că nu există nimic în cutiile în care te faci că ai cotrobăi încruntându-te profund, ești ipocrit. Abordarea serioasă ar însemna implementarea unor politici care să permită accesul cât mai mult facilitat către educație al categoriilor slab reprezentate. Către o educație în care militantismul de orice fel să tindă spre zero. Și, de asemenea, să canalizezi resurse către autonomizarea acelor persoane, astfel încât să poată decide cât mai liber ce vor să facă. Asta nu înseamnă că trebuie să le canalizezi către ce vrei tu să urmeze, ci să le lași pe ele să aleagă. Desigur, dacă ai decis să fii închistat în constructivism și te încăpățânezi să nu accepți că există tendințe naturale către anumite activități/domenii în funcție de sex, vei considera absurd și ipocrit că e datoria ta să reglezi ceea ce societatea chipurile dereglează, ajungând tu însuși să dereglezi de fapt.

De ce să introducem criteriul sexului sau al etniei, rasei etc. pentru ocuparea unui post universitar, de exemplu?! Sunt rezonabil și spun că la performanțe similare se poate da prioritate celui sau celei care are niște caracteristici sociale mai puțin reprezentate în echipă. Asta da, se poate face și să aibă sens. Dar să scot la concurs un post care să excludă în mod explicit, de exemplu, bărbații, este o practică absurdă și contraproductivă fiind antimeritocratică. Sigur, rezonabilitatea a devenit un păcat impardonabil în contextul totalitarismului de tip progresist în care dacă nu ești cu ei, ești împotriva lor. Dar nu poți să nu te întrebi: de ce să pedepsesc în masă o rasă sau o etnie sau un sex pentru chestiuni care astăzi nu au legătură cu niciuna sau cu infim de puține persoane din acele grupuri deosebit de extinse? Pentru ce fel de justiție își arogă prerogative acești apostoli ai... ai ce, până la urmă?!

Există, alături de dovezile reieșite din experimente sociale neintenționate, studii științifice experimentale incontestabile care demonstrează existența tendințelor înnăscute în funcție de sex. Voi da aici doar câteva indicii, care sunt suficiente pentru a-i face pe cei cu adevărat interesați să înțeleagă mai multe, să caute mai departe. Puii primatelor au aceleași tendințe către anumite jucării și

culori în funcție de sex, ca și puii de om. Puii de om manifestă aceste tendințe înainte de a ajunge la etapa de dezvoltare la care să poată fi influențați de cei din jur. În ce privește implementarea pe scară largă a programelor sociale menite să reducă nedreptățile la nivel social, putem privi la cazul Suediei. Acolo s-au implementat timp de decenii politici care au permis în mod real femeilor să aleagă liber domeniul în care să studieze și să activeze profesional, dacă doresc să activeze și în afara familiei. Cei încă neinfecțați de virusul ipocriziei cronice se pot informa, de exemplu, despre procentul femeilor care studiază și activează în STEM acolo. Nu voi dezvolta mai mult subiectul dar sunt luări de poziție celebre ale lui Jordan Peterson pe acest subiect.

Deci este imperios necesar să oferim acces către educație tuturor categoriilor, dar fără să susținem că prin asta oferim tuturor șanse egale, pentru că ar fi de asemenea o abordare ipocrită. Trebuie dezvoltate politici care să catalizeze accesul celor care au dificultăți în a accede la educație. Dar de aici și până la a-i forța într-un fel sau altul să meargă spre anumite domenii ar fi trebuit să fie o cale lungă. Bine, răul făcut astfel nu este foarte mare, în context democratic, pentru că nu este suficient să împingi oamenii către ce vrei tu să facă, atât timp cât natura lor îi ține departe de asta. Dar impulsul totalitar există și trebuie denunțat.

Un fel de concluzie gravă

În contextul mitului raționalității pure, constructivismul ne spune că putem face ce vrem în societate, că putem modela oamenii așa cum rațiunea pură ne dictează. Doar că astfel negăm natura umană, pentru că noi fim în societate la intersecția dintre natură și cultură. Cu cât negăm asta mai puternic, cu atât specia caută să reducă impactul rațiunii, pentru echilibru.

Civilizația este rezultatul așezării peste instincte a unui strat cultural normativ care înrăurește manifestarea acestora. Negarea de pe poziția raționalității pure a învățăturilor speciei, fixate în ADN, va conduce la preluarea conducerii de către cei care acționează necivilizat, deoarece pentru specie instinctele au mult mai mult sens decât rațiunea, atunci când cele două intră în contradicție reciproc. Și atunci „barbarii”, în care instinctele acționează necivilizat, sau semnificativ mai puțin civilizat decât în Occident și oriunde altundeva unde principiile democratice funcționează, vor avea succes, dacă vom mai exista ca specie dotată cu rațiune.

Rațiunea, care este o formă exacerbată de inteligență, poate să fie considerată de specie ca fiind o caracteristică ce ar fi bine să se diminueze, ba chiar să dispară, la limită, dacă ajunge să submineze efortul evolutiv întins pe miliarde de ani. Astfel, dreptul forței (natura) va ajunge să prevaleze iarăși, oriunde, în fața forței dreptului (cultura).

Ce este invazia Ucrainei dacă nu eșecul rațiunii, ca oricare alt război? Însă războiul este un fapt sociologic normal în istoria speciei umane, deși așteptările noastre nerealiste sunt ca războiul să dispară odată cu asumarea raționalității. Doar că absolutizarea raționalității este echivalentă cu a o nega în sensul că specia se va descotorosi de ea într-o formă sau alta. Mijloacele de distrugere în masă pot face ca asta să se petreacă foarte repede și poate chiar curând. Asta se întâmplă în zone din Africa, de exemplu, nu în context nuclear, dar unde unele triburi exterminază alte triburi cu zeci de mii de membri, care nu au altă vină decât că aparțin altui trib sau altei religii. Sigur, propensiunea pentru asemenea acțiuni sălbatice este la fel de veche precum specia, dar armele moderne îi cresc exponențial sângeroasa eficacitate.

Cugetând în contextul acestui articol am glosat în jurul ipotezei că religiozitatea ar fi rezultatul unei strategii adaptative a speciei. Religiozitatea pare să fie o stratagemă prin care specia se asigură că nu lăsăm rațiunea să capete forme aberante prin care să nege nu doar elementele biologice, ci și pe sine. Poate că religiozitatea (care a dat naștere celor aproximativ 10 000 de credințe religioase) este un experiment în plină desfășurare al speciei. Dacă se manifestă ca de obicei, adică în forme benigne de comportament nerațional, religiozitatea merită perpetuată. Dar există și excepții, cum ar fi creștinismul, cu manifestări sângeroase pe care le-a depășit, sau islamul radical, care numai benign nu este și devine tot mai puternic, mai influent și mai amenințător la adresa Occidentului.

În fine, dacă vom continua, ca specie, să absolutizăm această adiție recentă care este rațiunea și să negăm instinctele care formează natura umană, rațiunea va diminua progresiv, ca răspuns adaptativ al speciei. Se pare că suntem pe cale de a deveni, ca specie, parte a statisticii universale. În urmă cu decenii s-a calculat probabilitatea existenței vieții pe alte planete, apoi a unor specii raționale în Univers, iar datorită imensității acestuia s-a ajuns la un număr impresionant. Ce mai rămâne de făcut este să estimăm, repede, ce procent al acelor specii poate supraviețui rațiunii, adică nu cade în capcana ideologiei raționalității pure.

„Această lume a permis răului să crească.”

Câteva gânduri despre cronică unui război anunțat

Iulia Badea-Guéritée

În 2015, am postat acest text pe pagina mea de Facebook:

„Nu există miracole în URSS. Dumnezeu nu contează pentru noi, el este doar o fațadă. El nu are nimic de-a face cu ce se întâmplă în Rusia sovietică”, Curzio Malaparte, alias Kurt-Eric Suchert (1898-1957). Malaparte se afla în 1930 la Moscova. Scriitor, dar și corespondent de presă în URSS, el descrie într-o carte inedită, *Le bal au Kremlin*, moravurile și filosofia, ipocrizia și capacitatea perversă de caricaturizare a Occidentului, la modă în Imperiul de Est. Astăzi pare că nimic nu s-a schimbat. Gândindu-mă la cele câteva ore rămase până la debutul simulacrului de armistițiu de la Minsk, realizez credulitatea majorității europenilor. Cei care presimt că nu este vorba decât de o temporizare din partea lui Putin, pentru a slăbi și mai mult un Kiev îngenunchiat, sunt deja văzuți ca fiind nebuni, iar Kievul este văzut ca fiind ne-european și necontând, ca și capitală a Ucrainei. „Cui îi pasă de Ucraina?”, îmi strigă mulți. Ei bine, cred că am fi naivi și nebuni să nu ne pese, această poveste ne privește pe toți, așa cum scria Albert Camus, iar dacă nu o luăm în seamă suntem asemenea acelor germani din timpul lui Hitler, descriși atât de bine de Irvin Yalom în *Problema Spinoza*, care au fost alungați cu pietre când au strigat „pericol”. Și totuși, pericolul s-a transformat în foc iar noi am fost arși cu toții.

Azi, în 2022, actualitatea ne-a depășit...

Despre acest război care ne-a integrat cotidianul și a schimbat multe în mersul lumii se pot spune foarte multe și din foarte multe puncte de vedere. În primul rând, se poate spune ceea ce este evident și vizibil: într-un 24 februarie care nu va mai fi niciodată la fel pentru mulți, într-o zi de Dragobete, confortul existenței noastre s-a modificat într-un mod care nu va mai putea fi întors, recuperat. Și nu din cauza unui cataclism nuclear, al unei schimbări climatice

importante sau globale, a erupției a unui vulcan sau a unei pandemii. Totul s-a schimbat, nimic nu va mai putea fi la fel, nimic din ceea ce s-a pierdut nu vom mai regăsi din cauza unui conflict armat care are loc la porțile Europei: întâmplător, chiar la porțile țării noastre. Un conflict în care teoretic nu este implicată nicio altă țară europeană a schimbat total viețile europenilor (căci despre ei pot vorbi în cunoștință de cauză).

Incredibil este că el a generat consecințe care au o mai mare greutate decât orice alt eveniment, decât pandemia de COVID-19, de care, de fapt, nu am scăpat, doar că, *voilà*, a trecut subit, definitiv și tăcut în uitare. Dincolo de sutele de mii de morți pe care i-a avut drept consecință pandemia de COVID-19, există suferința durabilă a unui cotidian care nu mai este construit de noi, ca până acum, ci este un cotidian care ne-a fost impus și căruia încercăm cu disperare să ne adaptăm. Deși nicio clipă nu l-am recuzat, nu am avea cum, războiul acesta pare drept.

În 24 februarie 2022, Vladimir Putin, președintele Rusiei, a atacat (oficial) Ucraina. Din acest motiv...

- ...toate produsele din existența noastră s-au scumpit,
 - ...energia electrică s-a scumpit
 - ...combustibilul s-a scumpit
 - ...gazul s-a scumpit
 - ...taxele la școli particulare s-au scumpit
 - ...autoturismele s-au scumpit
 - ...vacanțele s-au scumpit
 - ...biletele de tren, de avion, de autobuz s-au scumpit
 - ...autoturisme nu se mai fabrică
 - ...piese de schimb nu se mai fabrică
- dar
- ...salariile nu au crescut
 - ...pensiile nu au crescut
 - ...alocațiile nu au crescut

Moral...

- ...suntem mai fragili
- ...ne temem pentru siguranța zilei de mâine
- ...ne este frică de faptul că ne-am putea pierde jobul
- ...suntem invidioși pentru „câte face statul pentru refugiații ucraineni”
- ...ne temem că mâine Putin ar putea ataca țara noastră
- ...suntem conștienți de faptul că un război nuclear ar putea fi posibil
- ...suntem înghețați de frică gândindu-ne că țara noastră ar putea fi atacată deoarece acordă sprijin militar, financiar, economic etc. Ucrainei.

Sunt multe de enumerat și multe de spus. Ceea ce aleg, însă, să descriu, ceea ce mi se pare însă relevant la acest război, privind existența sa, este faptul că el...

ne-a trezit. Mai bine spus, a trezit multe țări, multe conștiințe, a obligat lumea să VADĂ.

Conștientizarea conflictului dintre Ucraina și Rusia, prezența unei agresiuni rusești asupra unei țări aflate în imediata apropiere a Uniunii Europene – iată ceea ce mi se pare cea mai importantă consecință a acestui (al câtelea?) conflict regional. O dimensiune mondială generată tocmai de această trezire la realitate.

Conflictul din Ucraina nu a început de fapt în 24 februarie 2022 – Dragobetele a fost doar cireașa de pe tort, prea multul de care toată lumea se teme și la care nimeni nu se aștepta; războiul dintre Kiev și Moscova a început, de fapt, în 2014 (dacă nu mai de mult), iar de când Vladimir Putin a anexat Crimeea el nu a încetat nicio clipă, nicio oră, nicio zi. Lumea a reacționat atunci cu ușurință, aplicând câteva sancțiuni Rusiei, la care restul „victimelor colaterale”, țările care făceau comerț cu lactate și brânzeturi cu Rusia, de exemplu, statele membre ale Uniunii Europene, s-au adaptat, trecând sub preșul istoriei ceea ce se întâmpla la câteva mii de kilometri depărtare. Rusia lui Putin și-a continuat singură Odiseea din Donbas, Iliada din Crimeea, micile reglări de conturi cu ceea ce numeau „grădina din spatele casei”, țara vecină, țara fostă membră a URSS care, culmea, avea și are tupeul de a visa la Uniunea Europeană.

Între timp, culme a ironiei, văzând că din embargoul impus Rusiei nu doar Rusia are de suferit (puțin), ci întreaga Europă, mai marii Europei au început prin a pleda pentru reluarea relațiilor prietenești cu Moscova. Uite, chiar atât de simplu, dar Vladimir Putin a fost primit cu fast la Paris, la Berlin, mai marii lumii au reînceput să-l frecventeze. Fără ca, pe de altă parte, politicienii din Estul Europei și jurnaliștii (unii dintre ei) să înceteze măcar pentru câteva zile să aducă vorba în ședințele de redacție despre ce s-a mai întâmplat în zonele ocupate din Ucraina. Nu mă pot pronunța cu mâna pe inimă decât în două cazuri.

Primul este redacția revistei *Courrier International* din Paris, locul în care, sistematic, le ședințele de redacție ale revistei, aminteam, împreună cu colegul care are în sarcină Ucraina, de faptul că în regiunile ocupate de armata rusă încă se trage, mor încă oameni, trupele rusești mai avansează puțin. Amintisem și în ultimul timp – mai ales colegul Raymond Clarinard, care era cu mult mai la curent decât mine la ceea ce se întâmplă acolo – că există mișcări îngrijorătoare de trupe, că ucrainenii se tem că etc. Răspunsul invariabil era că exagerăm, că orice ar fi este lejer și normal, că oricum se întâmplă la mii de kilometri de Franța și că nu este o prioritate. Ca și cum viața ar fi mereu în altă parte... Incapacitate de a schimba propriile viziuni asupra comunismului, comunismului de tip modern, narcisism, egocentrism? Toate la un loc? Eram mereu considerați de occidentali ca fiind paranoici, ca având tare cauzate de viața petrecută în comunism. Astăzi, am tendința de a compara marele Occident (care își cere scuze inclusiv prin vocea președintei Comisiei Europene, Ursula Von Leyden) cu acel Jaromil din romanul lui Milan Kundera, cel care, sclav al credinței absolute în

propria sa idee, refuză să disocieze idealul de realitate, imaginarul de prezent. Încetul cu încetul am abandonat, și eu și colegul meu, propunerile de subiecte care aveau ca actor principal Rusia sau armata rusească, am încetat să mai pre-venim, să atenționăm, ne-am resemnat continuând în același timp să urmărim atent evoluția conflictului.

Al doilea caz are legătură cu prietena mea de jurnalism de război, Mykhaylyna Skoryk-Shkarivska – Myka, din Kiev. Împărtășim acea prietenie rară și specială care durează dincolo de kilometri, de ani, de orice. Nu ne auzim des la telefon, nu ne vizităm aproape niciodată, întâlnirile, de fapt reîntâlnirile noastre sunt mereu întâmplătoare, de ultim moment, spumoase ca o șampanie și pline de recunoștința fericirii de a ne revedea, de a fi încă în viață. Ultima întâlnire dinaintea primei nopți „oficiale” de război, 24 februarie 2022, avusese loc tot din întâmplare, tot în Tiraspol (Transnistria), cu ocazia unui reportaj pe care-l făceam ambele, eu pentru *L'Express*, ea pentru televiziunea ucraineană. Venise împreună cu soțul ei, pe care îl știam doar din ceva fotografii de pe Facebook. Urmau să aibă un copil. Voiau. Apoi, la ceva timp, am citit tot pe Facebook textul care însoțea o poză a Mykailinei, aproape trucată: avea părul albit, îmbătrânise cu 20 de ani dintr-odată. Am aflat la telefon ce se întâmplase: soțul ei, profesor, plecase pe front, voluntar, atunci când președintele ceruse bărbaților din Ucraina să meargă să-și apere patria. Și fusese împușcat. Viața ei se schimbase, trăia doar ca să nu dispară și ultimul sprijin pe care-l mai avea tatăl ei. Pentru mine a fost o certitudine a faptului că luptele nu încetaseră niciodată, că în Ucraina se purta un război de care lumea nu voia să știe, ca și cum tăcând orice știre despre el era ca și cum ar fi fost doar o poveste care nu atingea mințile și casele occidentalilor...

Apoi a venit 24 februarie 2022. Era aniversarea mea. M-am trezit dimineața cu o vagă idee că se întâmplă ceva și am dat drumul la televizor, bându-mi cafeaua... vechea obișnuință. La televizor era haos, era război, era deja moarte. Mykailina a fost, mult timp, cea căreia îi spuneam că o ajut cu tot ceea ce are nevoie, că sunt aici dacă are nevoie de ceva, că o rog să-mi scrie când apucă, atunci când este ok... și așa s-a și întâmplat un timp. După care nimic, nicio veste. Pe de o parte era ceea ce se întâmpla în acel război, pe de alta era neliniștea, teama că cineva drag ar putea să pățească ceva.

Pe timp de război, omenirea are o capacitate fantastică de a se regrupa, de a face bloc comun împotriva Răului – asta s-a și întâmplat, ca de fiecare dată. Dincolo de întrebări, de stupoare, de „v-am zis noi”, de teamă, mobilizarea pentru Ucraina a fost rapidă, generală (cu mici excepții), eficientă. Despre Mykailina aveam să mai aud atunci când mi-a scris subit, tot pe Facebook, că sosește în Paris pentru câteva zile. Se întâmpla la aproximativ două luni de când tot globul aflase ce s-a descoperit la Bucha. Masacrul de la Bucha devenise deja un subiect despre care nu puteai vorbi fără un nod în gât. Ne-am reîntâlnit ca atare în Paris și, în decurs de câteva ore, am aflat ceea ce tăcuse: sigur, atât eu cât și Raymond

ne-am numărat printre cei care aminteam de fiecare dată, atunci când eram întrebați, invitați în emisiuni sau solicitați cu diverse subiecte și articole pe această temă, că războiul nu a început acum, atunci, în 24 februarie 2022, ci în 2014, când rușii au anexat Crimeea. Dar, în decurs de câteva ore am aflat totul: muriseră multe persoane între timp, mai fuseseră anexate niște zone, își refăcuse viața cu un bărbat care acum era în armată, pe front, în timp ce ea alesese să-și trimită băiatul în Germania, la sora ei. Și alesese să rămână și să ajute la reconstruirea orașului ei. Orașul ei este Bucha iar ea este viceprimarul acestuia. Myka era în continuare neînfricată, curajoasă și determinată. Dacă până nu demult mă chema să o vizitez la Kiev, de acum mă chema să fac orice pot pentru a ajuta Bucha. Părul ei era din nou castaniu...

Căutând unghiul pe care aveam să-l aleg pentru acest fragment, m-am lovit de o mulțime de considerente. Pe de o parte, haosul și căderea în absurd a Franței, în grevă și în lipsă de carburant, în raționalizarea combustibilului ca pe vremuri în România! Toate generate de embargoul impus de Uniunea Europeană transportului de petrol pe apă, dinspre Rusia, a reacției în lanț a rafinăriilor franceze, care nu mai aveau ce prelucra. Pe de alta, căderea în psihoză a localnicilor orașului Bucha, cei care sunt încă atât de marcați de cele întâmplare, de cele șase luni trăite sub ocupație rusească, de frica și obligativitatea de a trăi în beznă, fără căldură, lumină sau apă, încât chiar și acum se deplasează aproape lipiți de zidurile caselor, ale imobilelor. Când li se propune sprijin psihologic ei spun că nu sunt bolnavi... Nimeni nu este, dar răul poate îmbolnăvi.

Ar mai fi povestea cu „v-am spus noi”, „am avut dreptate”, cea care se termină, din nefericire, mereu cu prezentul care te prinde din urmă și te lovește. Când schimbarea – a mentalității, a viziunii – se face obligatoriu, în ciuda a tot. Ceea ce Vestitorii prevestiseră se adevărase. Opt ani mai târziu, tot ceea ce Estul avertizase a căzut brusc în realitate iar poveștile despre marele vecin de la Est – Rusia care se pregătește de ceva, care nu a renunțat niciodată la pretențiile sale de hegemonie mondială, Rusia cea frustrată de finalul Războaielor Mondiale – au devenit brusc fapte diverse. *Breaking News*.

Nu este nicio bucurie să afli că ai avut dreptate în privința Răului. Estul a prevenit neîncetat, așa cum au recunoscut mai marii lumii. Polonia, România, fac parte din statele care au avertizat în permanență că Rusia nu a depus niciodată armele.

Ar mai fi poate vorba și despre schimbarea la față a lumii și despre imensul cadou oferit pe tavă de americani, cel de a nu renunța (așa cum aveau aparent intenția) de a avea grijă de Europa. De lume, în general. Ca în orice cataclism care devine, dintr-o scânteie, mondial, există întotdeauna și mici schimbări în bine: Ucraina și Republica Moldova ar putea intra în UE. România ar putea intra în Schengen. Uniunea Europeană ar putea fi obligată să caute noi surse de energie. Paradigma mondială armată s-ar putea să se schimbe fundamental.

Ar mai fi de scris și de monumentala eroare de apreciere a Franței, a șefului serviciilor secrete franceze, care a fost demis de președintele Emmanuel Macron pentru că nu a analizat corect posibilitatea ca președintele Rusiei să atace Ucraina, dar și de naivitatea aceluiași președinte care a crezut că se poate discuta cu Putin. Putin nu joacă șah cu nimeni iar negocierea nu face parte din arsenalul său activ.

Dar nu acestea sunt unghiurile mele. Pentru acest război regional care a primit *sine die* și ad-hoc chip de balamuc mondial, haos mondial, care, sper, așa cum scriam, să nască și aștri, după atâta durere și suferință, am ales să-i dau cuvântul Mykailinei, cea care astăzi nu are nici căldură și nici lumină, dar care are uneori internet, al cărei băiat nu poate accepta faptul că școala lui nu mai există și că trebuie reconstruită.

Când mă gândesc la acest război, vreau să-mi amintesc cât de mult mi-aș fi dorit să văd lumea asta, atât de implicată acum, să fi fost la fel în 2014, când rușii au capturat peninsula Crimeea, peninsula noastră. Dar chiar și acum, norocul nostru a fost că presa americană a decis să transmită aproape în direct ce se întâmplă. Când Putin a atacat Ucraina în februarie a fost un atac pe care americanii l-au transmis în direct, lumea a fost deci obligată să vadă. Tot presa este cea care ajută ca atenția să nu scadă de tot.

Dar tot această lume a permis răului să crească, să nu-l pedepsească pe Putin pentru crimele sale de război, comise deja în Crimeea, dar și în Rusia; mă refer la războaiele din Cecenia, la atacurile teroriste din Buinsk, Volgodonsk și Moscova, în 1999.

Din punct de vedere istoric, pentru mine ceea ce se întâmplă este o continuare a celui de-al Doilea Război Mondial. Hitler a fost pedepsit dar crimele lui Stalin au rămas nepedepsite. KGB-ul, încă în picioare, continuă să răspândească aceeași teroare ca în anii 1930-50.

Mă așteptam oare ca rușii să înceapă un nou război în 24 februarie? Bineînțeles că nu. Nimeni nu se așteaptă ca războiul să izbucnească chiar în țara sa. Nici măcar în februarie nu credeam în această escaladă, încă speram că nu e adevărat deși vedeam trupele aglomerându-se la granița noastră. Îmi este greu să-i înțeleg pe ruși, de ce vin să neucidă, căci avem atât de multe lucruri în comun.

O văd ca pe o... boală, o stare de rău națională. Nu sunt satisfăcuți ca națiune, deci au nevoie să identifice un inamic cu care să se bată, un ceva sau cineva care să le folosească în dorința de a se simți măreți. Însă nu sunt foarte sigură că lumea modernă în care trăim știe cum să gestioneze cu adevărat o astfel de manifestare de stare de rău.

Basmul *Cenușăreasa* repovestit sau Cum a ajuns Ucraina la miezul nopții campioana democrației din Europa de Est

Dragoș Dragoman

În primele zile ale intervenției militare ruse în Ucraina, care a început la 24 februarie 2022, într-o emisiune de televiziune, un ziarist cu o lungă carieră comenta, alături de un general de artilerie, imagini cu apărarea antiaeriană ucraineană distrugând avioanele de vânătoare rusești ce intraseră în spațiul aerian ucrainean. Imaginile, comentate cu mare seriozitate de către ziaristul cu lungă carieră de televiziune și un general decorat al Armatei Române, au stârnit hazul adolescenților împătimiți de jocuri video. Imaginile erau, de fapt, preluate nonșalant dintr-un popular joc video ce simulează atacuri aviatice și apărări antiaeriene. La câteva zile distanță, un post de televiziune cu mare audiență prezenta faptele de vitejie ale unei gospodine ucrainene, ce doborâse o dronă militară rusească foarte sofisticată cu un banal borcan cu murături. Ce spun cele două povești hilare și complet inventate, prezentate drept acte de mare curaj și rezistență, este că Ucraina rezistă eroic unui atac rusesc neputincios și absurd. Ele nu ar fi de mare interes dacă nu ar face parte dintr-un tablou mai amplu, dintr-o imagine idealizată a unei țări care a devenit peste noapte un exemplu de progres, civilizație și democrație, ținta ce merită atinsă de toate țările membre ale Uniunii Europene, mai vechi sau mai noi.

Acest „basm” repovestit ridică multe semne de întrebare cu privire la mecanismele de propagandă mediatică, care transformă eficient obiectul de interes. Nu doar că Ucraina înceta să mai fie o țară relativ puțin democratică, măcinată de corupție la nivel înalt, cu probleme serioase în garantarea drepturilor minorităților etno-lingvistice, deci o țară care nu îndeplinește definiția unei democrații funcționale și nici criteriile de aderare la Uniunea Europeană sau NATO. Dar ea devenea, prin efortul propagandei oficiale din țările europene, o campioană a democrației din regiune. Această transformare a definițiilor curente despre

democrație, etichetarea și, subit, re-etichetarea aceleiași țări drept profund nedemocratică și apoi, abrupt, drept far al democrației în regiune, este un mecanism specific unui sistem totalitar, unde definițiile și evaluările pot fi succesiv contradictorii prin simplă re-considerare și re-etichetare, în funcție de rațiuni superioare adevărului comun, precum rațiunea de stat, interesul geopolitic sau avantajul economic decisiv.

Capitolul de față își propune să prezinte, în contrast, situația democratică a Ucrainei, așa cum era ea documentată și analizată până pe 24 februarie 2022, și noua imagine propagandistică promovată de media occidentale din diferite motive strategice. Capitolul ridică problema eficienței definițiilor, evaluărilor și standardelor democratice în spațiul public și în cel academic, din momentul în care rațiuni superioare adevărului științific deformează, alterează și contrafac o realitate deja serios documentată și cunoscută public. Capitolul pune sub semnul întrebării efortul unei analize consecvente și oneste a valorilor, atitudinilor și proceselor democratice prin analiză statistică sau prin analiză comparată. Mai mult, capitolul ridică și problema onestității comunității științifice, atunci când este confruntată cu manipularea politică interesată a standardelor și evaluărilor pe care această comunitate le-a stabilit prin efort susținut timp de generații.

Ucraina în rândul țărilor aflate în tranziție democratică

Studiul tranziției de la regimuri autoritare sau chiar sisteme politice totalitare la societăți deschise, democratice și libere a devenit în ultimii 40 de ani o disciplină academică serioasă și autonomă. Efortul de înțelegere a proceselor complexe ce determină o tranziție reușită sau eșuată la democrație este pe deplin justificat de utilitatea publică a unei grile de evaluare și interpretare a performanțelor politice a diferitelor regimuri politice. Așa se explică alianța dintre studiul academic aprofundat, activismul civic și politicile publice guvernamentale pentru promovarea democrației. Tot astfel putem explica diversitatea abordărilor, a definițiilor și a instrumentelor de măsurare a democrației în lume. Altfel spus, evaluarea științifică a ceea ce este și a ceea ce nu este democratic chiar contează.

Discuțiile academice despre predispoziția societăților de a adopta democrația sau o formă de autoritarism nu sunt noi. Ele au devenit foarte răspândite după începutul Războiului Rece, căutând o cauză a acestei alegeri și comparând performanțele regimurilor democratice și autoritare. Deși toate aceste regimuri erau specifice modernității industriale, remarcă Raymond Aron, scopurile lor politice erau diferite, în ciuda performanțelor lor economice și sociale¹. Modernizarea

1. Raymond Aron, *La lutte de classes*, Paris, Gallimard, 1964.

accelerată a țărilor ce au adoptat comunismul, unul dintre scopurile principale afișate de liderii autoritari, a fost posibilă chiar prin stabilizarea violenței politice, deși în forme de constrângere birocratică și ideologică foarte rigide¹. De altfel, consideră Barrington Moore Jr., originile lor istorico-economice sunt diferite, economiile preponderent rurale și agrare din Europa de Est fiind mai predispuse spre dezvoltarea de forme de guvernare autoritare².

După o perioadă de acalmie, datorată credinței răspândite că regimurile democratice și autoritare, dar mai ales că sistemele totalitare de tip sovietic sunt de lungă durată, studiile despre condițiile și dimensiunile democratizării au luat avânt în anii '70 și '80 ai secolului trecut, odată cu trecerea spre democrație a țărilor din Europa de Sud (Grecia, Spania și Portugalia) și din America de Sud (Argentina, Brazilia, Uruguay), în care regimurile autoritare se prăbușeau din lipsă cronică de legitimitate, afundate în corupție și stagnare socială, în ciuda performanțelor lor economice acceptabile³. Toate aceste regimuri erau susținute de o economie privată, capitalistă, și erau integrate în fluxurile de capital internațional. Acest „al doilea val” al democratizării urma să fie confirmat de un al treilea, de mari dimensiuni, determinat de prăbușirea politico-ideologică și de colapsul economic al regimurilor totalitare din Europa Centrală și de Est, apoi de însăși Uniunea Sovietică. Acest „al treilea val” venea să întregească imaginea democratizării mondiale, ce se răspândea în valuri succesive, precum o maree impetuoasă ce distruge orice formă de autoritarism⁴. În euforia provocată de colapsul Uniunii Sovietice, unii analiști au mers până acolo încât au declarat cu emfază triumful definitiv al capitalismului global, asociat cu dorința de recunoaștere a identităților de diferite tipuri, într-o nouă lume lipsită de contradicțiile economice și politice specifice istoriei pe care o cunoscuserăm până atunci⁵.

Deși al „treilea val” al democratizării s-a întins de-a lungul și de-a latul lumii, optimismul ideologic al primilor ani avea să fie relativ repede temperat de evoluțiile tranziției la democrație. Aceasta se va dovedi mult mai puțin uniformă, constantă și solidă decât se credea la început. Problemele structurale, economice și sociale, pe lângă cele culturale, se dovedeau mult mai inerțiale decât se așteptau

-
1. Samuel P. Huntington, *Ordinea politică a societăților în schimbare*, trad. rom. Horațiu Stamatin, Iași, Polirom, 1999.
 2. Barrington Moore Jr., *The Social Origin of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Boston, Beacon Press, 1966.
 3. Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter, Laurence Whitehead, *Transition from Authoritarian Rule: Comparative perspectives*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1991.
 4. Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman, University of Oklahoma Press, 1991.
 5. Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York, Free Press, 1992.

optimiștii tranziției la democrație¹. Astfel, dubla tranziție (politică și economică) ce caracterizase primele două „valuri” ale democratizării se complica semnificativ prin probleme delicate, ce țineau de etnicitate și de statalitate. Nu doar că tranziția democratică din spațiul fost sovietic trebuia să includă transformarea regimului politic și a proprietății, ea devenea complicată prin ponderea problemelor legate de relațiile etnice, limba oficială, statutul minorităților etno-lingvistice, precum și de recunoașterea și respectarea frontierelor de stat moștenite prin dezintegrarea fostei Iugoslavii sau a fostei Uniuni Sovietice. Astfel, dubla tranziție politică și economică, specifică „valului” doi², devenea o tranziție triplă sau cvadruplă, atunci când s-au adăugat constrângerile relațiilor etnice și incertitudinile statalității³.

Chiar și dacă „valul” trei nu ar fi fost diferit, ci asemănător cu „valul” doi, problema tranziției politice și economice rămâne una complicată. Asta pentru că, după căderea regimului comunist, tranziția spre democrație este incertă din câteva motive interconectate. Definiția democrației fiind, de obicei la început, una ideală (cel mai bun regim politic), deziluziile tranziției fac trecerea spre o definiție concurențială a democrației. Astfel, democrația încetează să mai fie un model abstract și începe să se comporte ca un regim ce trebuie să funcționeze în practică, aflat în competiție potențială cu alte regimuri politice reale⁴. Privită în acest fel, nu trebuie să ne mire că nu toată lumea își dorește ca tranziția să se încheie sub forma unei combinații de democrație și economie de piață liberă. Nu toate elitele politice, pe de o parte, își doresc un regim de control democratic al cetățenilor asupra treburilor publice. Nu toți cetățenii, pe de altă parte, sunt dispuși să își sacrifice bunăstarea economică anterioară pentru idealuri abstracte de drepturi și libertăți⁵. Văzând reducerea brutală a nivelului de trai după 1989, dispariția asistenței și solidarității sociale, triumful liberalismului și dominația elitelor îmbogățite, mulți cetățeni începeau să se îndoiască de necesitatea și beneficiile tranziției⁶. Simplificând un pic un tablou mai complex, aceștia sunt

1. Juan J. Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1996.
2. Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter, *Transitions from Authoritarian Rule*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1986.
3. Taras Kuzio, „Transition in post-communist states: triple or quadruple”, *Politics*, vol. 21, nr. 3, 2001, pp. 168-177.
4. Richard Rose, William Mishler și Christian Haerpfer, *Democrația și alternativele ei*, trad. rom. Cristina Păun, Iași, Institutul European, 2003.
5. Richard I. Hofferbert, Hans-Dieter Kliengemann, „Remembering the bad old days: human rights, economic conditions, and democratic performance in transitional regimes”, *European Journal of Political Research*, vol. 36, nr. 2, 2001, pp. 155-174.
6. Ivan T. Berend, „Social shock in transforming Central and Eastern Europe”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 40, nr. 3, 2007, pp. 269-280.

614 factorii care fac ca traiectoriile țărilor ce ies din comunism să difere atât de mult. Jocul de putere dintre elite, combinate cu preferințele diferite ale cetățenilor pentru drepturi civile, bunăstare economică și eficacitate politică, toate acestea au dus la o mare diversitate de regimuri politice¹. În timp ce unele țări au devenit democratice (țările baltice, Polonia, Ungaria, Cehia, România, Bulgaria), altele au rămas profund autoritare (Belarus, Rusia), cu o serie lungă de țări care se plasează între cele două categorii (Moldova, Serbia, Georgia, Albania și Macedonia)². Acestea sunt regimuri hibride, în care elemente democratice, precum alegerile minimal corecte, acoperă încălcări brutale ale drepturilor și libertăților cetățenești, limitări drastice ale puterii opoziției și cenzura generalizată³.

Ucraina, o cleptocrație ce se visează democrație etnică

În astfel de regimuri hibride, unde participarea politică se reduce la simplul act al votării, corupția înflorește. Elitele proaspăt îmbogățite, consolidate la putere fără a fi deranjate de vreo opoziție politică reală, dezvoltă un autoritarism menit să le perpetueze puterea și să le sporească bogăția. Așa putem înțelege Ucraina aflată în tranziție democratică, anume o fostă republică sovietică, un regim hibrid, incomplet democratizat, în care o elită coruptă se menține autoritar la putere, fără ca opoziția sau cetățenii să fie capabili să exercite vreun control eficient⁴. Într-un astfel de regim, schimbarea de putere este mai curând un joc al elitelor decât o decizie electorală populară informată și asumată⁵. Chiar și atunci când lucrurile par decisiv influențate de cetățeni, precum așa-numitele „revoluții colorate”, corupția noilor elite nu este semnificativ mai redusă decât a celor dinainte. Așa s-a întâmplat și în Ucraina după celebra Revoluție Portocalie, când noile elite au dezvoltat un regim „cleptocratic” rapace, devalizând țara de resurse și trecând în proprietate privată cele mai valoroase active economice,

1. Richard Rose, „A Diverging Europe”, *Journal of Democracy*, vol. 12, nr. 1, 2001, pp. 93-106.
2. Michael McFaul, „The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World”, *World Politics*, vol. 54, nr. 2, 2002, pp. 212-244.
3. Joachim Ekman, „Political Participation and Regime Stability: A Framework for Analyzing Hybrid Regimes”, *International Political Science Review*, vol. 30, nr. 1, 2009, pp. 7-31.
4. Neil Munro, „Which Way Does Ukraine Face? Popular Orientations Toward Russia and Western Europe”, *Problems of Post-Communism*, vol. 54, nr. 6, 2007, pp. 43-58.
5. Evgeniya Lukinova, Mikhail Myagkov și Peter C. Ordeshook, „Ukraine 2010: Were Tymoshenko’s Cries of Fraud Anything Than Smoke?”, *Post-Soviet Affairs*, vol. 27, nr. 1, 2011, pp. 37-63.

regim pe care l-au ferit de critică publică prin cenzură¹. În acest mod, schimbarea de putere pare mai curând o alternanță a celor bogăți, a plutocraților, la conducerea regimului „cleptocratic”, decât o decizie electorală cetățenească de a-i sancționa pe cei de la putere pentru aroganță, ineficiență și corupție generalizată. Nu ar trebui să mire pe nimeni acuzațiile frecvente de fraudă electorală, ele nefiind decât mijloace prin care o fracțiune a elitei de putere încearcă, ocazional, să obțină sprijin popular pentru a înlocui de la putere fracțiunea plutocrată guvernantă.

În acest peisaj al schimbărilor de guvern și al Revoluției Portocalii se instituie tot mai pregnant un element de dominației etnică. Mai ales după 2014, după protestele de pe Euromaidan (centrul capitalei Kiev rebotezat ca „punct zero” al democratizării și europenismului)², „reforma” politică capătă accente etnice tot mai puternice. Deși nevoia de reforme democratice este foarte mare, elitele la putere reușesc să canalizeze această energie reformatoare spre redefinirea cadrului politic general, de data aceasta în cheie etnică. În loc să aibă loc o transformare democratică generalizată, ceea ce elitele oferă este o democrație etnică. Acest tip de „democrație” (dacă aceasta mai este o democrație) este modelul folosit de către anumite state pentru a ține sub control minorități lingvistice, etnice sau religioase semnificative prin excluderea lor din câmpul politic, prin privarea lor de cetățenie completă³. Altfel, incluzând minoritățile în corpul politic, aceste țări ar fi obligate să le asigure norme de protecție internațională, în acord cu tratatele la care țările respective sunt parte. Israelul, Letonia sau Estonia, toate au încercat sau mai încearcă încă să țină în viață un model pe care Statele Unite ale Americii și Africa de Sud l-au folosit cu mare succes în secolele al XIX-lea și XX. Segregarea între o majoritate ce se bucură deplin de drepturi cetățenești și o minoritate semnificativă (iar în Africa de Sud chiar o majoritate semnificativă) lipsită de cetățenie completă, deci „tolerată” din motive economice, este definiția sumară a democrației etnice⁴.

O astfel de abordare etnică a democrației este, de fapt, o încercare de a rezolva definitiv problema minorităților etnice în definirea statului ucrainean, în care liniile de separare politică sunt și linii de fractură etno-lingvistice. Limitarea manifestării existenței minorităților naționale, în special a celei rusofone, se crede

1. Natalya Ryabinska, „The Media Market and Media Ownership in Post-Communist Ukraine: Impact on Media Independence and Pluralism”, *Problems of Post-Communism*, vol. 58, nr. 6, 2011, pp. 3-20.
2. Olga Onuch, „Euro Maidan protests in Ukraine: Social media versus social networks”, *Problems of Post-Communism*, vol. 62, nr. 4, 2015, pp. 217-235.
3. Yoav Peled, *The Challenge of Ethnic Democracy: The State and Minority Groups in Israel, Poland and Northern Ireland*, Londra, Routledge, 2014.
4. Sammy Smootha, „Types of democracy and modes of conflict management in ethnically divided societies”, *Nations and Nationalism*, vol. 8, nr. 4, 2002, pp. 423-431.

că ar putea duce la o omogenitate politică mai mare și, eventual, la tranșarea dilemei persistente în Ucraina și alte foste republici sovietice. Dilema „est sau vest”, „Rusia sau Uniunea Europeană” este o cauză a pendulării frecvente a regimului politic din regiune între democratizare și autoritarism¹. Republica Moldova se află și ea în această dilemă a democratizării².

Creșterea omogenității politice și etno-culturale cu ajutorul democrației etnice nu este însă calea de urmat. Estonia și Letonia, fostele republici sovietice care au dus cel mai departe logica democrației etnice, au trebuit să renunțe la acest model odată cu intrarea în Uniunea Europeană. Deși limitarea drepturilor minorității rusofone, privarea acestei comunități de drepturi culturale elementare (folosirea publică a limbii ruse, accesul la ziare, reviste, posturi de radio și televiziune în limba rusă, predarea în limba rusă la școală sau folosirea limbii ruse în teatre și cinematografe) ar putea părea, la prima vedere, o condiție esențială pentru consolidarea și dominația limbii naționale oficiale (letona sau estona), restrângerea de drepturi și libertăți pe baze etnico-lingvistice nu poate conviețui cu ideea de democrație, deci de egalitate cetățenească deplină³.

Ucraina a preluat acest model al democrației etnice după 2014, beneficiind de statutul de țară nemembră a Uniunii Europene, deci nesupusă atunci condițiilor de aderare (așa-numitele criterii de la Copenhaga) pe care toate celelalte țări candidate le-au îndeplinit înaintea aderării. De altfel, după eșecul democrației etnice în țările baltice⁴, este surprinzătoare insistența elitelor politice ucrainene de a folosi aceleași metode de restrângere a drepturilor culturale ale minorității rusofone, mai ales în perspectiva „europenizării”, a democratizării pe calea aderării la Uniunea Europeană. Restrângerea după 2014 a drepturilor culturale ale tuturor minorităților, inclusiv a numeroasei minorități românești din Nordul Bucovinei și Ținutul Herța, a determinat în 2017 un protest al Președinției României, președintele Klaus Johannis refuzând să efectueze vizita programată la Kiev până la rezolvarea problemei liceului cu predare în limba română de la Cernăuți⁵. Conform legii educației din septembrie 2017, minoritățile naționale

1. Michal Wawrzonek, „Ukraine in the «grey zone»: Between the «Russkiy Mir» and Europe”, *East European Politics and Societies*, vol. 28, nr. 4, 2014, pp. 758-770.
2. Dragoș Dragoman, „Political transformation in Moldova: How citizens evaluate past and future”, *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, vol. 46, nr. 1, 2015, pp. 79-109.
3. Priit Järve, „Language battles in the Baltic States: 1998 to 2002”, în Farimah Daftary, François Grin (coord.), *Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*, Budapesta, Open Society Institute, 2003, pp. 73-106.
4. Sammy Smooha, Priit Järve (coord.), *The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe*, Budapesta, Open Society Institute, 2005.
5. Mircea Țicudean, „Președintele Iohannis își anulează vizita în Ucraina din cauza legii educației”, *Radio Europa Liberă Moldova*, 22 septembrie 2017, <https://moldova.euro-palibera.org/a/iohannis-isi-anuleaza-vizita-in-ucraina-din-cauza-legii-educatiei/28750473.html>, consultat la 30 octombrie 2022.

nu vor mai putea folosi limba maternă decât în grădinițe și în școlile primare, urmând ca toate liceele și universitățile să predea exclusiv în limba ucraineană. Proteste diplomatice similare au emis toate țările vecine Ucrainei (România, Ungaria, Polonia și Rusia), dar și cele care au minorități naționale (Grecia și Bulgaria).

Cu toate acestea, transformarea Ucrainei în democrație etnică a continuat neabătut, democratizarea strict utilitară pentru acces în Uniunea Europeană fiind însoțită de restrângerea drepturilor anterioare ale minorităților etno-naționale. Desigur, cea mai expusă minoritate a fost cea rusofonă, care a suferit nu doar restrângeri culturale pe căi administrative, dar și atacuri armate din partea milițiilor naționaliste ucrainene în zonele locuite preponderent de etnici ruși, în regiunile Luhansk și Donețk din estul țării. Reportajele *BBC* sau *Time Magazine* din acei ani documentau cu îngrijorare valorile rasiste propagate de aceste miliții paramilitare¹, atitudinile șovine și acțiunile foarte violente și vădit discriminatorii la adresa etnicilor ruși din aceste provincii². Nu doar că ordinea publică ajunsese să fie asumată de miliții paramilitare, dar aceste miliții (sau batalioane, cum le numesc ucrainenii) propagă și pun în practică ceea ce părea să fi apus de mult în Europa postbelică: propagandă ce laudă supremația rasei albe, ura rasială și etnică, marșuri nocturne cu torțe, intimidarea, discriminarea și violența asupra celor de altă limbă maternă și cultură națională. Deși aceștia din urmă au rămas cetățeni ai Ucrainei, valul de ură și violență descătușat asupra lor după 2014 îi lasă, practic, fără protecția cetățeniei, a statului de drept și a mecanismelor democratice obișnuite într-un stat membru al Uniunii Europene. În paralel, conducerea Ucrainei întârea sau cel puțin nu părea să poată stăvili aceste derapaje antidemocratice, justificate de logica obținerii omogenității etno-culturale prin forță. Președintele Petro Poroșenko întârea această logică, afirmând la 14 noiembrie 2014, într-un discurs:

Noi (ucrainenii) vom avea locuri de muncă, ei (rusofonii din Donbas) nu vor avea; noi vom avea pensii, ei nu vor avea; noi vom beneficia de servicii publice în educație și asistență socială pentru pensionari, ei nu vor beneficia; copiii noștri vor merge la școală și la grădiniță, ai lor vor sta ascunși în subsoluri; pentru că nu pot să facă nimic. Exact așa vom câștiga acest război³.

1. BBC Newsnight, „Ukraine: On patrol with the far-right National Militia”, *BBC*, 3 aprilie 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=hE6b4ao8gAQ>, consultat la 30 octombrie 2022.
2. TIME Reports, „Inside a White Supremacist Militia in Ukraine”, *TIME Magazine*, 8 ianuarie 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=fy910FG46C4>, consultat la 30 octombrie 2022.
3. „Porosenko: Their children will hole up in the basements – this is how we win the war!”, 14 noiembrie 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=aHWHqj-8g7Bk>, consultat la 30 octombrie 2022.

Cenușăreasa la miezul nopții: o democratizare instantanee în discursul public occidental

După intervenția militară rusă în cele două regiuni, declanșată la 24 februarie 2022, discursul public oficial al Uniunii Europene, dar și al guvernelor țărilor membre ale NATO și ale Uniunii Europene au transformat Ucraina în patria democrației, descriind-o drept un far al democrației în Europa de Est și un exemplu democratic pentru întreaga lume. Deși intervenția armatei ruse era îndreptată împotriva afirmației președintelui Poroșenko că ei (locuitorii rusofoni din Donbas) „nu pot face nimic”, ceea ce s-a schimbat în discursul public european era o metamorfoză gigantică, o democratizare cvasiinstantanee, fără efort și fără pierdere de vreme, o realizare de care nici o altă țară din „valurile” de democratizare anterioare nu fusese capabilă. Aceasta este comparabilă doar cu transformarea lui Gregor Samsa în gândac. Dincolo de ironie, ceea ce ridică mari semne de întrebare este disponibilitatea elitelor politice și culturale europene de a nega evidența lipsei de democratizare a Ucrainei, regimul hibrid, cleptocrația ce derivă din oligarhia fără control cetățenesc, abuzurile enorme de putere și restrângerea aproape completă a drepturilor minorităților etno-lingvistice. Atacurile militare brutale asupra minorității rusofone, justiția paralelă a milițiilor paramilitare, retorica și însemnele naziste atât de răspândite, glorificarea eroilor fasciști din anii 1940, toate s-au evaporat în laudele oficiale la adresa regimului democratic de la Kiev, exemplu de standarde democratice pentru toate fostele și viitoare state candidate la Uniunea Europeană.

Dacă laudele nu ar fi venit de la oficiali guvernamentali germani, francezi, italieni și olandezi, de la oficiali ai Comisiei Europene, Parlamentului European și Consiliului Uniunii Europene, deci de la politicieni din țări care au cunoscut nazismul și fascismul, contrastul poate nu ar fi fost așa de mare. Dar retorica ce laudă Ucraina pentru standardele sale democratice extrem de ridicate a fost rapid îmbrățișată chiar de furnizorii occidentali de expertiză democratică (așa-numitele *think tanks*). National Democratic Institute constată, pe baza unui sondaj de opinie telefonic, că acum, după începerea operațiunii militare ruse, „ucrainenii sunt mai uniți ca niciodată în dorința lor pentru democrație”¹. The Atlantic Council subliniază faptul că „Ucraina a fost pentru o lungă perioadă deja un exemplu de accelerare a democrației în regiune” și că motivul operațiunii ruse a fost „frica enormă a autocrației, ca nu cumva cetățenii ruși să observe consoli-

1. National Democratic Institute, „Opportunities and Challenges Facing Ukraine’s Democratic Transition”, 19 septembrie 2022, <https://www.ndi.org/publications/opportunities-and-challenges-facing-ukraine-s-democratic-transition-0>, consultat la 03 noiembrie 2022.

darea democrației în Ucraina și să-și dorească o schimbare asemănătoare în Rusia¹. Pentru *Foreign Affairs*, o revistă influentă a experților americani, conflictul militar din Ucraina este, nici mai mult, nici mai puțin, decât un mare război între democrație și nihilism². Rusia, o tiranie îmbătrânită, luptă cu o democrație ce îndrăznește să i se opună, iar victoria Ucrainei ar însemna victoria oamenilor de bună-credință. Prin contrast, victoria Rusiei ar însemna generalizarea genocidului și prăbușirea Europei. Pentru Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), atacul Rusiei asupra Ucrainei este dovada cea mai clară a atacului autoritarismului asupra democrației, ordinii mondiale bazate pe reguli, păcii și prosperității. Aceasta este o situație ce arată că democrația are dușmani puternici, gata să o distrugă³.

Concluzii

Cele câteva trimiteri la cei mai importanți furnizori de expertiză democratică din Statele Unite ale Americii arată, toate, logica transformării Ucrainei în cel mai mare „exportator” de democrație din regiune. Etichetarea interesată și oricând posibil de schimbat, dublul-standard în evaluarea țărilor prietene și dușmane, negarea evidenței lipsei de democrație din Ucraina, toate acestea pun serios sub semnul întrebării efortul științific de clasificare a regimurilor politice și descurajează chiar promovarea democrației în lume. Dacă Ucraina poate deveni un exemplu de standarde democratice prin transformare instantanee, la miez de noapte, unde sunt procesele de lungă durată, inerțiile sistemelor economice și sociale, eforturile și sacrificiile materiale ale unor generații postcomuniste, cele care au învățat și clădit cu greu democrația în Europa Centrală și de Est din 1989 până în 2022? Care mai este rolul experților în teoria democrației, cine-l va prelua acum, dacă ei l-au abandonat pentru a-l îmbrățișa pe cel de strateg geopolitic? Dacă adevărul a fost sacrificat pentru scopuri mai înalte, pentru rațiuni de stat, militare și strategice, cum vom mai face distincția dintre regimurile

1. Peter Erben, Gio Kobakhidze, „Winning the peace through democratic progress in post-war Ukraine”, Atlantic Council, 19 octombrie 2022, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/winning-the-peace-through-democratic-progress-in-post-war-ukraine/>, consultat la 03 noiembrie 2022.
2. Timothy Snyder, „Ukraine Hold the Future: The War Between Democracy and Nihilism”, *Foreign Affairs*, septembrie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraine-war-democracy-nihilism-timothy-snyder>, consultat la 03 noiembrie 2022.
3. IDEA, „The Global State of Democracy”, martie 2022, <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/ukraine-war-struggle-to-defend-democracy-in-europe.pdf>, consultat la 05 noiembrie 2022.

politice democratice și nedemocratice? Dacă Ucraina din 2022 este egală cu Cehoslovacia din 1938, iar Rusia nu face, conform experților americani și vest-europeni, nimic diferit față de Germania nazistă, atunci care mai este rolul comparativismului istoric, care se pretinde a avea un caracter științific dincolo de propaganda politică curentă? Ca să nu mai întrebăm de rolul istoricilor ca intelectuali publici...

Ceea ce este de reținut, în final, este disponibilitatea permanentă a sistemului politic occidental, inclusiv a experților în analiza politică ce îi sunt asociați, de a inversa etichete și de a clasifica prietenii drept dușmani și dușmanii drept prieteni, imediat ce interese pretins superioare intervin. Mobilizarea cvasiinstanțanee a mașinăriei de propagandă, gata să prezinte scene din jocuri video drept fapte de eroism ale rezistenței democrației exemplare ucrainene în fața unei tiranii obsolete, este un semn al timpurilor noastre. Ea ne reamintește că cine controlează trecutul controlează viitorul, că propaganda sistemului totalitar are puterea de a schimba realitatea prin transformarea trecutului recent, că orice etichetă se poate metamorfoza în opusul ei doar prin coerciția enormă, psihologică și informațională, pusă în practică de acest enorm sistem de propagandă. Ea ne reamintește că într-o astfel de lume nu există adevăr, ci numai putere.

Bibliografie

- ARON, Raymond, *La lutte de classes*, Paris, Gallimard, 1964.
- BBC Newsnight, „Ukraine: On patrol with the far-right National Militia”, *BBC*, 03 aprilie 2018.
- BEREND, Ivan T., „Social shock in transforming Central and Eastern Europe”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 40, nr. 3, 2007, pp. 269-280.
- DRAGOMAN, Dragoș, „Political transformation in Moldova: How citizens evaluate past and future”, *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, vol. 46, nr. 1, 2015, pp. 79-109.
- EKMAN, Joachim, „Political Participation and Regime Stability: A Framework for Analyzing Hybrid Regimes”, *International Political Science Review*, vol. 30, nr. 1, 2009, pp. 7-31.
- ERBEN, Peter, Gio Kobakhidze, „Winning the peace through democratic progress in post-war Ukraine”, *Atlantic Council*, 19 octombrie 2022.
- FUKUYAMA, Francis, *The End of History and the Last Man*, New York, Free Press, 1992.
- HOFFERBERT, Richard I., Hans-Dieter Kliengemann, „Remembering the bad old days: human rights, economic conditions, and democratic performance in transitional regimes”, *European Journal of Political Research*, vol. 36, nr. 2, 2001, pp. 155-174.
- HUNTINGTON, Samuel P., *Ordinea politică a societăților în schimbare*, Iași, Polirom, 1999.
- HUNTINGTON, Samuel P., *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman, University of Oklahoma Press, 1991.

- IDEA, „The Global State of Democracy”, martie 2022.
- JÄRVE, Priit, „Language battles in the Baltic States: 1998 to 2002”, în Farimah Daftary, François Grin (coord.), *Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*, Budapesta, Open Society Institute, 2003, pp. 73-106.
- KUZIO, Taras, „Transition in post-communist states: triple or quadruple”, *Politics*, vol. 21, nr. 3, 2001, pp. 168-177.
- LINZ, Juan J., Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1996.
- LUKINOVA, Evgeniya, Mikhail Myagkov și Peter C. Ordeshook, „Ukraine 2010: Were Tymoshenko's Cries of Fraud Anything Than Smoke?”, *Post-Soviet Affairs*, vol. 27, nr. 1, 2011, pp. 37-63.
- McFAUL, Michael, „The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World”, *World Politics*, vol. 54, nr. 2, 2002, pp. 212-244.
- MOORE, Barrington Jr., *The Social Origin of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Boston, Beacon Press, 1966.
- MUNRO, Neil, „Which Way Does Ukraine Face? Popular Orientations Toward Russia and Western Europe”, *Problems of Post-Communism*, vol. 54, nr. 6, 2007, pp. 43-58.
- NATIONAL DEMOCRATIC INSTITUTE, „Opportunities and Challenges Facing Ukraine's Democratic Transition”, 19 septembrie 2022.
- O'DONNELL, Guillermo, Philippe C. Schmitter, Laurence Whitehead, *Transition from Authoritarian Rule: Comparative perspectives*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1991.
- O'DONNELL, Guillermo, Philippe C. Schmitter, *Transitions from Authoritarian Rule*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1986.
- ONUCH, Olga, „Euro Mайдan protests in Ukraine: Social media versus social networks”, *Problems of Post-Communism*, vol. 62, nr. 4, 2015, pp. 217-235.
- PELED, Yoav, *The Challenge of Ethnic Democracy: The State and Minority Groups in Israel, Poland and Northern Ireland*, Londra, Routledge, 2014.
- ROSE, Richard, „A Diverging Europe”, in *Journal of Democracy*, vol. 12, nr. 1, 2001, pp. 93-106.
- ROSE, Richard, William Mishler, Christian Haerpfer, *Democrația și alternativele ei*, Iași, Institutul European, 2003.
- RYABINSKA, Natalya, „The Media Market and Media Ownership in Post-Communist Ukraine: Impact on Media Independence and Pluralism”, *Problems of Post-Communism*, vol. 58, nr. 6, 2011, pp. 3-20.
- SMOOHA, Sammy, „Types of democracy and modes of conflict management in ethnically divided societies”, *Nations and Nationalism*, vol. 8, nr. 4, 2002, pp. 423-431.
- SMOOHA, Sammy, Priit Järve (coord.), *The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe*, Budapesta, Open Society Institute, 2005.

- 622 SNYDER, Timothy, „Ukraine Hold the Future: The War Between Democracy and Nihilism”, *Foreign Affairs*, septembrie 2022.
- TIME Reports, „Inside a White Supremacist Militia in Ukraine”, *TIME Magazine*, 08 ianuarie 2021.
- ȚICUDEAN, Mircea, „Președintele Iohannis își anulează vizita în Ucraina din cauza legii educației”, *Radio Europa Liberă Moldova*, 22 septembrie 2017.
- WAWRZONEK, Michal, „Ukraine in the «grey zone»: Between the «Russkiy Mir» and Europe”, *East European Politics and Societies*, vol. 28, nr. 4, 2014, pp. 758-770.
- YOUTUBE, „Porosenko: Their children will hole up in the basements – this is how we win the war!”, 14 noiembrie 2014.

Rusia și Europa: întrebări asupra unui viitor apropiat

Angelo Chielli

Contrastul actual dintre Rusia și Occident este scos în evidență de cel mai recent episod al unui conflict care are rădăcini îndepărtate. În autointerpretarea pe care și-a dat-o Europa despre sine, Rusia a jucat întotdeauna rolul unei imagini inversate, un personaj negativ față de care să-și măsoare superioritatea. Este de la sine înțeles că, cu excepții foarte rare, bazele de cunoaștere a faptelor pe care s-a construit această supremație au fost prea înguste.

Conflictul ideologic împotriva Rusiei s-a purtat de-a lungul secolului al XIX-lea sub steagul luptei pentru libertate împotriva despotismului, a progresului împotriva imobilismului, culturii împotriva barbariei: mai general, slavismul împotriva germanismului și latinismului. Este o poziție puternic ideologizată, care are la bază convingerea că civilizația nu este altceva decât expresia unui „suflet” care o exprimă. Prăpastia dintre Est și Vest nu a mai fost niciodată atât de adâncă. Ceea ce era diferit de cultura și politica țărilor vest-europene a căpătat aspectul dușmanului, al alterității absolute. Diversitatea a fost justificată pe baza unei reconstituiri a istoriei ruse ca o contrapartidă speculară a celei romano-germanice.

Lumea slavă nu a cunoscut marile răsturnări ale Renașterii și Reformei și nici transformările sociale care au generat revoluția industrială. A lipsit, așadar, acea clasă care a garantat progresul, afirmarea individualismului modern, a drepturilor civile și politice în cursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea în Europa de Vest: burghezia. Imobilismul și declinul Rusiei au generat în interiorul acesteia ura față de țările vecine. Europeanii văd în Rusia trecutul lor îndepărtat de care s-au eliberat după o călătorie lungă și dureroasă și în care nu vor să se mai întoarcă niciodată.

Opoziția care s-a manifestat mai întâi față de Rusia, iar între cele două războaie mondiale față de Uniunea Sovietică de către forțele liberale, care au agitat constant pericolul „amenințării răsăritene”¹, ne-a împiedicat să înțelegem

1. Tema „amenințării ruse” se referă la presiunile repetate pe care Uniunea Sovietică le-a exercitat în perioada interbelică pentru a putea reveni în posesia unor teritorii

amenințarea care se năștea și de dezvoltă în interiorul Europei. Ca urmare a crizei geopolitice actuale, aceste vechi clișee ale imaginarului colectiv care au privit Rusia au fost reînviată și au dobândit o vigoare necunoscută, pe care nu am regăsit-o nici chiar în cele mai dificile momente ale Războiului Rece.

Nici măcar situația postbelică, în care Europa s-a trezit sfâșiată și incapabilă să mai joace rolul principal pe care, până atunci, și l-a atribuit, nu și-a schimbat percepția asupra acestui vecin intruziv. Mai mult decât atât, chiar și-a interiorizat propriul declin până la punctul de a rămâne prizonierul acestuia. În ciuda procesului extraordinar care a condus-o la formarea unei unități politice, Europa se află în întregime în logica decadenței. O paradigmă interpretativă, o perspectivă eshatologică care își găsește profetul în Spengler. Din acest punct de vedere, nu mai rămâne decât să-și accepte destinul și să se predea uneia sau altei forțe care a înlocuit Europa în funcția de conducere a istoriei mondiale. Este renunțarea la afirmarea propriei subiectivități politice autonome, însă, înțeleasă nu ca o presupuziție care trebuie doar să se desfășoare, ci ca subiect care se informează doar în raportul dialectic cu obiectivitatea imanentă istoriei.

Uniunea Europeană nu reușește să iasă din acest paradox pernicios. Din punct de vedere economic, are relații comerciale strânse cu Rusia (Rusia este al cincilea partener comercial al UE). Este bine-cunoscută dependența Europei de gazul și petrolul rusesc, un sector strategic pentru întreaga economie a Uniunii. De fapt, de multe ori au fost ridicate plângeri împotriva acestei dependențe excesive de hidrocarburile produse în Rusia, uitându-se totuși de prețurile foarte bune la care au fost vândute. Tocmai datorită posibilității unei surse de energie ieftină (susținută și de o rețea extinsă și eficientă de distribuție), competitivitatea producției industriale europene a putut să se mențină la nivel internațional.

Mai mult, din punct de vedere politico-militar, Uniunea Europeană este inserată aproape total într-un sistem de alianțe al cărui principal adversar, cel puțin pe frontul continental, este tocmai Rusia. Această divizare între politică și economie a făcut Uniunea complet neputincioasă în fața războiului ruso-ucrainean.

pe care le pierduse la încheierea Marelui Război. Această temă a fost repropusă generic după 1989. În ultimele luni, ca urmare a declanșării războiului din Ucraina, tema a revenit cu mai multă forță în imaginarul colectiv contemporan și se referă la încercarea de a readuce granițele Federației Ruse la cele ale Uniunii Sovietice și de a restabili zona de influență care a aparținut Pactului de la Varșovia. Absurditatea unui astfel de proiect o putem observa și doar dacă se compară cheltuielile militare din anul 2021. La nivel mondial, 38% din cheltuielile făcute cu înarmarea au fost realizate de Statele Unite ale Americii. Adăugând la aceasta celelalte țări membre ale NATO, cifra este cu mult peste 40%. Rusia cheltuiește doar 3,1%! Este evident, citind aceste cifre, chiar și pentru cei mai înflăcărați antirusi, că orice proiect de grandoare rusească este sortit eșecului – în plus, realitățile ultimelor luni ale războiului din Ucraina ne demonstrează această imposibilitate.

Incapabilă să elaboreze o propunere politică autonomă care să permită impunerea unor coordonate menite să conducă la depășirea conflictului, aceasta a acceptat pasiv *diktat*-urile impuse de Statele Unite.

SUA se confruntă astăzi cu o problemă fără precedent și anume aceea a „simultaneității”¹, în condițiile în care nu este capabilă să concureze simultan pe ambele fronturi. Acesta este motivul pentru care războiul ruso-ucrainean este o mare oportunitate strategică pentru SUA.

Îndemnând și solicitând țărilor europene să suporte o parte din ce în ce mai mare din costurile² de sprijinire a Ucrainei, SUA consideră că pot atinge un dublu obiectiv: pe de o parte, reducerea pericolului rusesc prin utilizarea schemelor Războiului Rece, astfel încât să saboteze orice formă de *Ostpolitik* a Uniunii, chiar cu prețul încurajării unei mai mari colaborări între forțele militare ale principalelor țări europene (aspect căruia SUA s-au opus mereu în trecut, considerând că acesta ar fi putut fi un prim pas spre integrarea militară europeană în afara NATO); pe de altă parte, reducerea presiunii le permite să se concentreze pe teatrul pe care îl consideră strategic pentru viitorul lor, adică Pacificul.

Clasa conducătoare europeană (sau, mai corect, ar trebui să spunem: acel simulacru de *leadership* care ghidează Uniunea) nu a fost capabilă să aibă o atitudine realistă – iar asta s-a întâmplat pentru a doua oară, în fața unui conflict care explodează în inima Europei – asupra costurilor economice și militare devastatoare. Acesta este motivul pentru care nu are soluții.

Parafrazând titlul unui text celebru al lui Dieter Groh, putem spune că Rusia este conștiința de sine a Europei. Acest conflict, trebuie amintit, este intern lumii rusești, așa că are foarte puțin sens – și denotă o lipsă de sensibilitate istorică – să aplici schemele dualiste pe care le-am menționat la început. Rusia este conștiința de sine a Europei pentru că evenimentele din ultimele luni ne redau o imagine ștearsă a acesteia. Uniunea se află în chinurile unei confuzii fără precedent. Clasa conducătoare europeană nu a înțeles deloc că în așa-zisa globalizare relația pace-război trebuie să fie complet redefinită.

Sancțiunile economice au devenit acum una din armele unui arsenal de război. Excluderea companiilor din țara sancționată și, de asemenea, a celor din țări terțe care fac afaceri cu aceasta pe o piață implică o reconsiderare completă a conceptului de neutralitate. Europa este astăzi în război chiar dacă este reticentă

1. Aceasta este noua situație geostrategică în care se află Statele Unite, ce trebuie să se confrunte simultan cu două zone de potențial conflict: Pacificul, în care China capătă o putere din ce în ce mai mare și Europa în care există o graniță instabilă între forțele NATO și Rusia.
2. Statele Unite au reușit recent să obțină angajamentul țărilor europene care fac parte din NATO de a crește în continuare cheltuielile militare cu 2% din PIB în următorii câțiva ani.

să recunoască acest lucru. Politica de sancțiuni împotriva Rusiei este un exemplu izbitor al lipsei de luciditate care a afectat grupurile de conducere atât la nivel continental, cât și național.

Predicțiile care au privit prăbușirea monedei și economiei ruse, anunțate în mod repetat ca iminente, nu s-au realizat niciodată în măsura așteptată. Observăm mai degrabă eșecul de a prezice efectul de bumerang al sancțiunilor asupra sistemelor de producție ale țărilor europene (trebuie amintit că consecințele sancțiunilor au afectat în mod evident nu doar Rusia, ci în principal Europa, cu Germania în frunte, în timp ce efectele negative asupra economiei SUA au fost minore). Este evident pentru toți cât de mult influențează negativ prețul stratosferic al gazului marea industrie și, într-o măsură și mai mare, micile activități economice și comerțul.

Pe lângă prejudiciul economic și costurile sociale, sancțiunile au produs la nivel politic și tensiuni puternice între țările europene. Chiar și mica solidaritate care a supraviețuit s-a dizolvat și fiecare țară, începând cu Germania, și-a asigurat, în afara oricărui concert european, să-și susțină afacerile și familiile cu alocări uriașe de la bugetul de stat, în timp ce o țară din UE, precum Olanda, își sporește PIB-ul ca urmare a speculațiilor pe piața gazelor (bursa de gaze are sediul la Amsterdam). La primul summit al Comunității Politice Europene, desfășurat la Praga în primele zile ale lunii octombrie 2022, obiectivele așteptate) scăderea prețului gazului, identificarea unui mecanism de solidaritate, reforma pieței de energie electrică) au rămas o literă moartă.

Unul dintre pericolele pe care putem să le identificăm este acela că războiul ruso-ucrainean este probabil să se prelungească pentru o lungă perioadă, pericolul real fiind ca acesta să devină cronic. Concretizarea acestei ipoteze impune să ne punem mai multe întrebări: Până când îl va considera Europa ca pe ceva extern și străin? Cât timp va rezista loviturilor unei crize economice, declanșate de război, care sărăcește populația, în special pe cea mai săracă? Cât timp va putea rezista inflației galopante care s-ar putea dovedi a fi detonatorul unei crize sociale profunde?

Traducere realizată de Sabin Drăgulin

PARTEA A VIII-A

CONSECINȚE GEOSTRATEGICE ALE RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

Ucraina 2022.

Primul război mondial al erei internetului?

Marius Văcărelu

Despre războiul din Ucraina s-au scris deja mii de pagini și este de așteptat că se va scrie și mai mult în lunile și-n anii ce vor urma, iar întrebarea pe care orice om care dorește să înțeleagă mai bine complexitatea tabloului din estul Europei o va pune autorilor de studii și volume este aceea a profunzimii textelor ce vor fi oferite publicului larg. Concret, majoritatea textelor vor fi documentări și afirmații *pro* sau *contra* unei părți, din motive pe care ultimele decenii ni le oferă atât de des: bogăția informațiilor, pe de o parte, și superficialitatea autorilor, aflați de multe ori în competiție cu timpul, iar mai puțin într-o întrecere cu bibliotecile. Ca efect al acestui mod de tratare a subiectelor geopolitice vom regăsi peste 10 ani zeci de lucrări în diferitele colecții de specialitate, dar cu un grad de profunzime redus, ceea ce nu va oferi învățăminte reale nici liderilor politici ai anilor 2030 și 2040, și cu atât mai puțin studenților și cetățenilor interesați de cunoașterea acestei sfere de acțiune a voinței umane.

Prezentul text nu se dorește să fie o analiză exhaustivă a situației Federației Ruse și Ucrainei (în tot textul enumerările de state și localități vor fi realizate strict alfabetic) de ieri, de azi și de mâine, deoarece spațiul disponibil unui articol nu este acela al unui volum independent; de asemenea, analiza pe care o realizez de mai multă vreme asupra geopoliticii Federației Ruse își are locul într-un lucrare de mai mare întindere, care ar putea să apară înainte de trecerea unei jumătăți din acest deceniu, fără ca acest termen să fie unul asumat editorial. Astfel, raportat la cerințele de spațiu, vom dori să schițăm doar câteva dintre liniile pe care acest conflict le-a trasat în geopolitica acestui deceniu, fără a avea pretenția că ideile autorului sunt cele care surprind perfect atât realitățile zilei, cât și proiecția următorilor ani în diferitele capitale, guverne, parlamente, firme și locuințe. Faptul că pașii m-au purtat de mai multe ori la est de Nistru ar trebui – cel puțin teoretic – să aducă un plus textului, dar în final cititorul va aprecia rândurile scrise în raport de interesele și cunoștințele proprii. Orice

critică argumentată va fi binevenită, iar autorul promite că le va citi cu atenție, în vederea dezvoltării analizelor pe acest vast și important subiect.

Sub aspectul prezentării ideilor textul nu va fi o paradă de bibliografie în vremea din limbile pe care le pot înțelege cu diferite mijloace intelectuale naturale sau electronice, ci va căuta să ofere o perspectivă largă a unei situații care va produce efecte la nivel global pentru cel puțin un deceniu, deși mai degrabă acestea se vor extinde la dimensiunea unei generații. În fond, perspectiva pe termen lung pare a fi cea mai importantă pentru țara noastră, deoarece istoria ne-a învederat că diferitele situații existente pe teritoriul fostului Imperiu Țarist/fostei Uniunii Sovietice au efecte importante și la București, Iași, Cluj-Napoca, Timișoara etc.

De la începutul acțiunilor militare a devenit evident pentru toți cei cu preocupări în sfera geopoliticii că nu pot exista decât ori o victorie foarte rapidă, ori un conflict de lungă durată, ce ar putea să atingă cu ușurință chiar și un deceniu. Calculul militar era în această situație doar una dintre formele de exprimare a ecuației ce cuprinde cele două țări, dar în nici un caz prima, deoarece alte aspecte ale organizării puterii de stat, a economiei și societății erau incidente, toate trei cu un plus de relevanță față de dimensiunea pur militară.

Concret, se înfruntă două țări care au fost organizate aproape integral prin același sistem politic statal (mai întâi țarist și apoi sovietic) peste 330 de ani – dacă pornim de la Tratatul de la Pereiaslav din 1654, continuat cu partajările Poloniei din secolul XVIII –, dar și cu o istorie comună și înainte de invazia mongolă din secolul XIII. De asemenea, conflictul opune populații din același grup lingvistic, care au același alfabet, ceea ce sporește elementele de cunoaștere reciprocă, implicit de posibilă prietenie și/sau ură – și afirmăm acest lucru având în vedere și relațiile dintre alte state ale lumii care sunt construite pe aceeași paradigmă de prietenie/ură geopolitică întinsă pe parcursul a sute de ani. Astfel, rivalitatea bulgaro-sârbă a început în secolul XI, opunând de fapt două popoare cu multe asemănări (din nou de la alfabetul folosit, la multe din practicile sociale), și care le-a epuizat atât de mult încât în secolul XIV cucerirea otomană era „mai mult decât inevitabilă”. În aceeași perspectivă trebuie înțelese rivalitățile dintre arabii poziționați în cele trei mari centre politico-civilizaționale: Bagdad, Cairo și Damasc, care s-au exprimat atât în timpul califatelor, cât și mai târziu, inclusiv în prezentul secol.

Din această paradigmă discuția reală care trebuia avută în vedere în diferitele capitale era aceea a dimensiunii contemporane și viitoare a relațiilor dintre două popoare care geografic sunt vecine acum, precum și în următoarele decenii; care vor avea și după această confruntare tot același alfabet; care vor avea în continuare în comun o bună parte a modelului economic și de organizare a infrastructurii edilitare etc. Dacă din momentul în care apar miile de morți poziția popoarelor

630 devine ireconciliabilă pentru generații, nu înseamnă că vecinătatea nu va forța la un moment dat Kievul și Moscova să se așeze la o masă a discuțiilor serioase, profunde și dureroase, iar acest moment este inevitabil pentru că nici una dintre cele două capitale nu își permite un conflict de decenii sau chiar de 100 de ani.

Trebuie avut în vedere faptul că fiecare zi de lupte distruge potențialul celor două state pentru mulți ani de acum înainte, iar acest lucru este observat în diferite alte țări prin prisma a mai multor optici. Vom exemplifica cu statele din Asia Centrală, care depind economic și tehnologic de paradigma sovieto-rusă (școlile unde sunt formați majoritatea specialiștilor din industrie și agricultură din aceste țări sunt calibrate încă pe modelul sovietic) și, de asemenea, aceste state depind enorm de remitențele trimise de cetățenii lor care locuiesc pe teritoriul Federației Ruse. Or, scăderea capacităților industriale ale marelui vecin din nord va reduce și veniturile companiilor ruse, implicit și a remitențelor ce vor fi trimise în cele cinci țări fără ieșire la mare (implicit, la o perspectivă de import-export mai largă). Problematika remitențelor este una majoră, mai ales din perspectiva faptului că populația Asiei Centrale a crescut de la 50,1 mil. loc. în anul 1990 la 73,2 mil. loc. în anul 2019¹, iar celelalte țări vecine acestui areal fie nu pot suporta migrația economică externă (Iranul, Afganistanul și Azerbaidjanul), fie nu o acceptă, deoarece ar crea probleme demografice într-un areal departe de capitala statului (China). Pentru guvernele din Asia Centrală slăbiciunile economice ale Federației Ruse înseamnă scăderea nivelului de trai în propriile țări, posibile proteste de stradă și chiar amenințări la adresa liderilor actuali, aspect de natură să slăbească diferitele viziuni de dezvoltare pe care acești conducători le au pentru deceniile următoare.

Evident însă că alte optici sunt aplicate în analiza acestui conflict la Ankara, Beijing, New Dehli, Teheran, Varșovia etc., iar urmarea diferitelor viziuni nu este încă perfect clară în acest an. Totuși se pot observa anumite modalități de abordare a situației în aceste capitale, iar atenția cu care toată planeta a privit lucrările celui de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist Chinez se datorează în bună măsură și acestui conflict de pe continentul european. De asemenea, protestele din Iran au printre factorii care înflăcărează diferitele comportamente și comparațiile cu modul de organizare și prezervare a puterii în statul vecin. Ankara este un caz special, atât prin prisma așezării geografice a Turciei, cât și a personalității președintelui Erdogan, ceea ce va obliga Moscova la mai multă atenție față de diferitele inițiative politico-diplomatico-economice ce vor apărea din largul areal al Bosforului.

1. Kanat Makhanov, *UN Population Prospects: Case of Central Asia*, <https://www.eurasian-research.org/publication/un-population-prospects-case-of-central-asia/>, 23.06.2019, consultat la 10.11.2022.

Fără a extinde analiza la fiecare capitală importantă de pe scena geopoliticii globale, subliniem și faptul că această confruntare brutală va genera scrierea sau rescrierea mai multor pagini din manualele de diplomație și tactică militară, iar liderii politico-militari ai anilor 2040–2050 vor avea de parcurs examene în diferitele facultăți de profil care vor include cu certitudine tematica acestui război.

După cum precizam mai sus, perspectivele relației bilaterale Kiev-Moscova puteau conduce fie la prietenie strânsă, fie la confruntare. Din 2014 situația a alunecat mai degrabă spre cel mai dificil scenariu – anume un război – afectând economic o bună parte din continentul european pe termen scurt și mediu.

Ca efect al acestei vulnerabilizări – raportat și la războiul de propagandă care se desfășoară în aceste luni pe scena geopolitică globală – mulți politicieni vor căuta să prezinte eșecurile proprii ca fiind în vvasitotalitate un efect al acestui război, învinuind în diferite proporții actorii implicați mai mult sau mai puțin în această confruntare. Subiectul în sine este foarte larg, și nu poate fi tratat aici, dar trebuie menționat că printre efectele acestei situații complicate se vor regăsi atât accelerarea procesului de înlocuire a politicienilor incompetenți, sub presiunea publicului ce are de suportat diferite costuri majorate în sfera serviciilor publice, cât și – în varianta negativă – întărirea regimurilor autoritare, care vor profita de aceste vulnerabilizări pentru a-și consolida baza economică, fidelizându-și astfel un anumit segment al populației¹.

*Inter arma silent musae*², spunea un vechi dicton latin. În această perspectivă, vor exista efecte pe termen lung asupra recepției culturii slave – în special a celei ruse și ucrainene – în restul Europei și a lumii, însă acest aspect va fi doar o parte a unui proces mai larg care se desfășoară astăzi, anume acela al redesenării hărții imagologice a planetei. În cadrul acestei largi competiții – deoarece nu există o identitate între geografie și imagologie – unele țări pierd puncte importante, iar altele se ridică în ierarhie, până la nivel în care fac erori care le retrogradează în altă „ligă”. Modificarea „clasamentului hărții imagologice” globale se va face pe tot parcursul acestui deceniu, va implica mai multe state și va aduce foarte mult în discuție problematica celui de-al Treilea Război Mondial.

În mare măsură, ideea unui nou război mondial pare a fi doar una de propagandă – iar incidența termenului este deja uriașă: căutând pe cel mai folosit motor de căutare întrebarea *What countries will be in World War 3* am obținut cca. 1,1 miliarde de itemi – realitatea este din păcate alta. Concret, acest război va exista, și în acest sens nu avem în vedere doar ceea ce alți specialiști din diferite

-
1. Pentru o demonstrație extinsă a acestui comportament, vezi Bruce Bueno De Mesquita, Alastair Smith, *Manualul dictatorului*, Polirom, Iași, 2012.
 2. „În timp de război, muzele tac.”

632 domeniul observă deja – printre cei mai recentți, Nouriel Roubini¹ –, ci și propriile perspective, rezultate în urma analizei mai multor surse bibliografice. În această perspectivă, devine imperioasă necesitatea de a fixa cât mai precis cadrul acestei confruntări violente dintre Kiev și Moscova, pentru a căuta să formulăm aprecieri asupra viitorului ce ne va afecta în diferite forme.

În mai multe rânduri am întâlnit în acest an formula „acest război este de fapt unul mondial, deoarece părțile implicate sunt de fapt Federația Rusă, pe de o parte, și Statele Unite ale Americii, ca țară conducătoare a unei coaliții care încearcă să oprească acțiunile Moscovei”. Lăsând la o parte propaganda unora sau altora, nu putem totuși să nu avem în vedere că disputa începută în anul 2014 și extinsă în 2022 la nivel aproape maxim (deoarece limita superioară o reprezintă războiul atomic) a implicat un larg grup de țări, care au s-au manifestat nu doar diplomatic, ci și economic, militar, cultural², tehnico-științific³, sportiv⁴ etc. De aceea, întrebarea apare: poate fi considerat un război mondial confruntarea brutală dintre Kiev și Moscova?

Răspunsul este „nu, dar...”. Un astfel de răspuns poate părea naiv sau fricos, dar el are ca temei o analiză mai largă a ideii de conflict mondial, pe care o vom prezenta pe scurt în secțiunile ce urmează. Aceasta, pentru că literatura generală consideră că în istorie au existat doar două războaie mondiale, cărora li s-au adăugat o confruntare completă, globală, terminată în anii 1989-1991. Fără a contrazice în mod direct această clasificare – care, oricum o privim, nu determină clar cât de „ne-mondial” a fost Războiul Rece, de nu s-a „învrednicit” cu includerea sa în enumerare – trebuie să avem în vedere că, de fapt, în ultimii 160 de ani au existat pe lângă cele două mari conflagrații unanim recunoscute alte trei momente care ar putea fi calificate drept „cvasirăzboaie mondiale”, iar situația din Ucraina este și ea parte a unui al patrulea „cvasirăzboi mondial”. Pe lângă

1. Tim Bartz, David Böcking, „*World War III Has Already Effectively Begun*”, 28.10.2022, interviu cu Nouriel Roubini, <https://www.spiegel.de/international/business/star-economist-roubini-on-the-global-crises-world-war-iii-has-already-effectively-begun-a-fd3126eb-4dd4-42fc-889e-27e4165f6702>, consultat la 10.11.2022.
2. Ca efect al acestui război, mai mulți artiști ruși au trebuit să opteze pe plan național și internațional *pro* sau *contra* acțiunii ordonate de către președintele rus, existând și diferite forme de agregare a numelor acestora, realizate de mai multe grupări sau ONG-uri de opoziție.
3. Începând din luna februarie 2022, în mai multe țări colaborarea cu instituțiile științifice din Federația Rusă a fost sistată, iar multor cercetători ruși le-a fost interzisă sau anulată, participarea la diferitele evenimente științifice.
4. Sportivii ruși au fost eliminați din majoritatea competițiilor internaționale organizate pentru indivizi, iar la echipe restricția este aplicată practic integral.

acestea, a existat și un moment care a fost conceput pentru a avea efecte cel puțin regionale, dar a sfârșit prin a avea efecte la nivel global.

Toate aceste cinci momente geopolitice aduc în discuție tipologia războiului mondial, și în bună măsură au îndeplinit criteriile de bază pentru a fi numite în acest mod; o discuție mai largă pe acest subiect – și care este utilă argumentației noastre – este oferită într-o lucrare considerată deja a fi clasică de către Graham Allison, denumită *Capcana lui Thucidide. Mai pot evita Statele Unite și China războiul?*¹. Allison aduce în discuție situația confruntărilor majore între marile puteri, duse până la o posibilă izbucnire armată, iar efectele acestora au fost – de regulă, deoarece autorul identificase și câteva situații în care s-a ajuns în final la o înțelegere – o amenințare sau chiar schimbare a clasamentului geopolitic global.

Reputatul specialist american avea în vedere competiția între marile puteri ale timpurilor, și mai puțin ideea în sine de război mondial – deși în orice situație confruntările între forțele superioare ale geopoliticii pot oricând să se extindă la o scară uriașă, fie din cauze generate de incompetența liderilor momentului tensionat, fie din motive pur obiective. Tocmai de aceea am afirmat că situația din Ucraina este o a șasea manifestare de tip pseudo/cvasirăzboi mondial², cu posibilitatea ca să o existe în curând și o a șaptea, după cum vom învedera într-o altă secțiune a acestui text.

Ce este un război mondial? Pe fond, este o confruntare care implică aproape toate statele lumii și care produce efecte pe termen cel puțin mediu în aproape toate punctele locuite ale planetei unde s-a instituit autoritatea politico-administrativă a unui stat.

Din această perspectivă, avem în vedere că un război mondial purtat fără echivoc în acest secol va afecta atât zonele celor doi poli înghețați, cât și spațiul, ceea ce va pune în discuție dimensiunea teritorială a statelor, la acțiunile judiciare ce vor urma – fie la nivel național, fie internațional – finalizării confruntărilor. Deși această extindere pare a fi doar o discuție teoretică a specialiștilor dreptului internațional public și dreptului penal, ea va avea relevanță în adoptarea diferitelor decizii politice pe plan intern, mai ales în momentul în care una dintre părțile angrenate în confruntare va dori să lărgească raza de acțiune a propriilor arme. Astfel, vor trebui avute în vedere și consecințele juridice ale acestor operațiuni nu doar în situația în care vor obține victoria – „învingătorului i se iartă totul” –, ci și pentru soarta statului și grupului conducător respectiv în caz de înfrângere.

1. Publicată în limba română în martie 2022, la editura Corint.

2. Să nu uităm că în literatura română există o lucrare de mare valoare, scrisă de Al. Odobescu, *Pseudokinetikos*.

Despre cele două confruntări – dintre anii 1914-1918, respectiv 1939-1945 –, precum și despre Războiul Rece putem considera ca avem aproape unanimitate de opinii privitoare la existența unui război mondial, aceasta și pentru că după 1945 nu au lipsit momentele când s-ar fi putut trece în doar câteva minute la „cald”. Faptul că un astfel de timp scurt „necesar” începerii unei confruntări armate nu mai existase până atunci a dus la o abordare mult mai rațională a geopoliticii globale, dar în același timp nu putem nega dimensiunea uriașă a competiției, iar efectele politice produse în anii 1989-1991 au fost cele specifice sfârșitului unui război, iar nu unei simple operațiuni de „seducere globală a electoratului”.

Care sunt atunci celelalte două momente care ar putea fi considerate ca „pseudorăzboaie mondiale”? Deloc întâmplător, ambele au loc după ce mintea omenească a creat două sisteme de transport rapid a bunurilor, oamenilor și știrilor, în prima jumătate a secolului XIX. La jumătatea aceluiași veac încep să se perfecționeze armele cu repetiție, urmate în anul 1861 de crearea în Germania a primei mitraliere (Gatling). Inventarea și dezvoltarea trenurilor/căilor ferate și a telegrafului – primele linii telegrafice transcontinentale apar în anul 1861 – au sporit dintr-odată forța marilor puteri geopolitice, care vor folosi imediat toate opțiunile aduse de către cele două creații ingineresti, iar de aici urmarea logică avea să fie apariția unor confruntări care vor utiliza forța armelor cu repetiție pe scară largă.

De aceea, cele două confruntări la care ne referim sunt Războiul Crimeii, din anii 1853-1856, și războiul dintre Franța și Germania, din anii 1870-1871. Deși ar părea că cele două confruntări nu ar întruni condițiile de a fi considerate războaie mondiale „clasice”, realitatea este una diferită, bazată pe o situație în care în topul geopoliticii globale doar Europa conta cu adevărat – singura putere de la acel moment capabilă să-și proiecteze forța pe o distanță mai mare de câteva sute de kilometri față de propriile granițe, neavând interese geopolitice globale (SUA).

Despre importanța geopolitică majoră a Războiul Crimeii îl vom lăsa pe Orlando Figes să vorbească:

...țările ce au participat la conflict (Rusia, Marea Britanie, Franța, Piemont-Sardinia din Italia și Imperiul Otoman, inclusiv teritoriile care vor constitui ulterior România și Bulgaria)... pentru predecesorii noștri de dinaintea Primului Război Mondial Crimeea a fost conflictul major al secolului al XIX-lea, cel mai important război din viața lor, așa cum războaiele mondiale ale secolului XX sunt reperatele istorice care ne marchează nouă viața. [...]

Totodată, a fost primul război cu adevărat modern – purtat cu tehnologii noi, puști moderne, nave cu abur și căi ferate, forme noi de logistică și comunicare, precum telegraful, inovații importante în medicina militară, corespondenți de

război și fotografi aflați chiar la fața locului. [...] În cele 11 luni și jumătate ale asediului (Sevastopolului, n.n.), rușii, britanicii și francezii au săpat 120 de kilometri de tranșee; în schimburile de focuri dintre cele două tabere s-au tras 150 de milioane de gloanțe și cinci milioane de bombe și obuze de diverse calibre.

Numele Războiului Crimeii nu reflectă scara lui globală și semnificația sa enormă pentru Europa, Rusia și acea zonă a lumii – ce se întinde din Balcani până la Ierusalim, de la Constantinopol până în Caucaz – care a ajuns să fie definită prin Chestiunea Orientală, marea problemă internațională determinată de dezintegrarea Imperiului Otoman. [...]

Însă în 1854-1855 au existat și alte teatre de război: în Marea Baltică, unde flota militară britanică plănuia să atace Sankt-Petersburgul, capitala Rusiei; în Marea Albă, unde aceasta a bombardat mănăstirea Solovețki în iulie 1854; și chiar pe coasta Oceanului Pacific, în Siberia.

Scara globală a luptei s-a reflectat în diversitatea celor implicați. [...]

Războiul Crimeii a fost un punct de cotitură crucial. A distrus vechea alianță conservatoare dintre Rusia și austrieci care menținuse ordinea existentă pe continentul european, permițând apariția unor state-națiuni noi, Italia, România și Germania. Le-a lăsat rușilor resentimente puternice față de Occident, impresia că au fost trădați întrucât celelalte state creștine au fost de partea turcilor și frustrări în privința ambițiilor din Balcani ce vor continua să destabilizeze relațiile dintre puteri în anii 1870 și vor genera crizele care vor duce la izbucnirea Primului Război Mondial. [...] A favorizat accesul lumii musulmane a Imperiului Otoman la armatele și tehnologiile occidentale, i-a accelerat integrarea în economia capitalistă globală și a provocat o reacție islamică împotriva Occidentului care continuă și astăzi¹.

La toate aceste precizări foarte elocvente, să mai adăugăm dimensiunea imperiilor implicate în război: cel mai „mic” era cel francez, cu cca. 11 mil. km², cel rus urma ca dimensiune, cu cca 22,8 mil. km², iar cel britanic avea cca 35 mil. km²; Imperiul Otoman depășea și el la acel moment un milion de km². Dimensiunea geopolitică a fost augmentată de aceea a tehnologiilor folosite, iar concluzia vine de la sine, în ceea ce privește calificarea confruntării drept una „mondială”, sau „cvasimondială”.

În ceea ce privește războiul franco-german din anii 1870-1871, de fapt durând doar puțin peste șase luni, situația pare de-a dreptul absurdă, relativ la calificarea sa drept „mondial”.

Totuși trebuie avut în vedere că doar victoria foarte rapidă a germanilor și reținerea lui Otto von Bismarck au făcut ca efectele acestei confruntări să nu se extindă la nivelul întregului continent, pentru că extinderea sa la mai mult de un

1. Orlando Figes, *Crimeea: Ultima cruciadă*, Polirom, Iași, 2019, pp. 16-18.

an ar fi permis Parisului să apeleze la resursele sale din Africa, iar celelalte puteri europene ar fi intervenit și ele, pentru a restabili un anumit echilibru geopolitic. În același timp, ca efect al războiului, supremația militară și economică în partea continentală a Europei a trecut la Berlin, iar statisticile economiei anilor 1880-1910 o relevă din plin. A fost prima mare „întâlnire geopolitică a Germaniei cu lumea”, iar rezultatele acesteia au condus în mare măsură la prima confruntare considerată unanim ca fiind „mondială”.

Ca urmare a acestui război scurt vom mai regăsi un efect foarte important și de lungă durată: primul moment în care comuniștii vor prelua cumva puterea într-o țară. Comuna din Paris – care a durat din martie până în mai 1871 – va deveni reper pentru toate mișcările de stânga, iar Lenin va fi depus în mausoleu pe steaguri ale comunarilor francezi; de altfel, arhiva pariziană a acelui moment istoric va ajunge după anul 1918 în Uniunea Sovietică. Astfel, și din această perspectivă confruntarea franco-germană merită de fapt aceeași calificare de „mondială” sau „cvasimondială”. Faptul că în ultimele decenii nu se mai studiază atent geopolitica secolului XIX este o eroare substanțială, iar efectele acestei carențe se văd în continuare în acțiunile contemporanilor, care ar putea învăța mai multe de la un timp în care cărțile, ziarele, revistele și scrierile memorialistice erau ceva obișnuit, deci de la un spațiu temporal care nu este deloc abscons cercetătorului interesat.

Am precizat mai sus că în secolul XX a mai existat o operațiune cu caracter geopolitic, care s-a dorit a fi punctuală, dar care și-a extins foarte rapid efectele la nivel global. Concret, încercarea statelor din Golful Persic de a pedepsi câteva state europene care au sprijinit Israelul în timpul Războiului de Yom Kippur, prin instaurarea unui embargou petrolier, a condus în final la creșterea globală a prețului acestei materii prime fundamentale, zguduind pe de-a întregul guverne și economii, conducând la o recesiune economică pentru aproape toți ceilalți ani ai deceniului.

Chiar dacă s-a dorit o acțiune limitată, peisajul mass-media din acei ani și perioada de tranziție a schimbării generației liderilor politici din Occident și America de Nord au făcut ca efectele operațiunii țărilor arabe să se extindă necontrolat, modificând din acel moment o bună parte din relațiile de putere geopolitică la nivel global¹, astfel încât cele șase state vor juca un rol mai important în multe domenii de interes, cel mai des citat fiind cazul Arabiei Saudite, care vor sprijini peste un deceniu SUA în confruntarea sa cu Uniunea Sovietică pe segmentul prețului petrolului.

1. Vezi pe larg Rory Miller, *Țările Arabe din Golful Persic. De la regate ale deșertului la puteri globale*, Corint, București, 2020, cap. I, denumit „Pentru un baril în plus”, p. 41 și urm.

Mutatis mutandis, situația cerealelor din Ucraina a ajuns să influențeze un număr important de persoane din Africa și Asia, iar efectele blocării unor cantități mari din acestea la nord de Marea Neagră se vor dovedi importante în anul 2023. Se uită poate că, în anul 1973, populația planetei era de doar 3,92 miliarde de persoane¹, iar în acest an s-a atins – chiar în luna noiembrie – pragul de 8 miliarde de locuitori². Fără a detalia în plus situația agricolă globală, raportată la dimensiunea demografică a planetei – inclusiv aceea a consumului de resurse ce s-ar putea regenera pe cale naturală într-un an, unde situația este gravă, umanitatea consumând încă din iulie ceea ce ecosistemul ne oferă³ – trebuie să avem în vedere că prelungirea operațiunilor militare poate crea o mare presiune pe guvernele unor țări sărace, care pot conduce la apariția unor mișcări de masă spre zonele mai dezvoltate ale planetei, deja slăbite economic de urmările pandemiei de COVID-19 și de prețurile mari ale energiei. Tema relației dintre agricultură și migrație în secolul XXI este una dificil de analizat, fiind susceptibilă de mult partizanat în abordare, dar ea nu poate fi eludată de către niciun cercetător obiectiv al geopoliticii contemporane.

Dimensiunea geopolitică globală a războiului dintre Federația Rusă și Ucraina poate reieși mai clar dacă-l analizăm alături de celelalte 5 conflicte (Crimeea 1853, Franța-Germania 1870; Primul și al Doilea Război Mondial; Războiul Rece) dintr-o perspectivă tehnologică.

Concret, războaiele din secolul XIX au fost cele ale trenurilor, armelor cu repetiție și telegrafului; Primul și al Doilea Război Mondial sunt confruntările telefonului, avionului, tancurilor, undelor radio, automobilelor de orice tip și ale bombelor de mari dimensiuni; Războiul Rece a fost al acestora, dar mai ales al economiei și al televiziunii.

În oricare dintre cazuri, confruntările furtunoase care au opus în diferite forme marile puteri – pentru că războaiele cu Irakul sau Afganistanul nu au fost niciodată parte a acestei tipologii de competiții geopolitice între liderii lumii – au adus cu sine emergența unor noi tehnologii, implicând folosirea la maxim a tuturor posibilităților de distrugere a inamicului. Or, dacă în secolul XIX „viteza de ucidere” era mai mică, iar supunerea cetățenilor față de puterea politică mai mare,

1. *World Population by Year*, 10.11.2022, <https://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/>, consultat la 10.11.2022.
2. United Nations, World population to reach 8 billion on 15 November 2022, 11.07.2022, <https://www.un.org/en/desa/world-population-reach-8-billion-15-november-2022>, consultat la 10.11.2022.
3. Larisa Antal, Omenirea trăiește „pe datorie” după ce resursele generate de planetă, pentru 2022, s-au terminat, 28.07.2022, <https://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/omenirea-traieste-pe-datorie-dupa-ce-resursele-generate-de-planeta-pentru-2022-s-au-terminat.html>, consultat la 10.11.2022.

se va ajunge în secolul XX la augmentarea la superlativ a capacităților de distrugere a vieții, ceea ce a făcut ca oamenii să nu mai fie atât de loiali liderilor politici interni. Din această perspectivă, confruntarea pentru „mințile votanților” a devenit una mai largă, tehnologiile moderne oferind un câmp de acțiune nelimitat geografic și temporal.

Internetul a adus cu sine o dezvoltare fără precedent a comunicării mesajelor politice, iar apariția tehnologiilor mobile care îl folosesc permit jucătorilor politici și geopolitici să acționeze atât pe plan intern, dar și extern. Scandalul *Cambridge Analytica* privind trafizarea unor date ce au influențat comportamentul electoral a fost doar unul dintre cele care au apărut în ultimii ani¹; o serie largă de nemulțumiri la nivelul clasei politice din mai multe țări a implicat softul Pegasus², iar cu o zi înaintea alegerilor Midterms din SUA (desfășurate pe 8 noiembrie 2022) un cunoscut om de afaceri din Federația Rusă a recunoscut că s-ar fi implicat în alegerile din SUA (din 2016) și că va continua să acționeze în această direcție³. Toate aceste trei cazuri citate au folosit Internetul, iar forma de război contemporană nu-l mai poate înlocui din utilizare – a se vedea în acest sens întreaga problemă a rețelei de sateliți și terminale Starlink din dotarea armatei ucrainene⁴.

Internetul este astăzi atât de puternic, încât s-a depășit în anul 2022 numărul de 5,07 miliarde utilizatori, reprezentând 63% din populația planetei; dintre aceștia, 4,74 miliarde folosesc rețelele sociale⁵, iar pentru anul 2030 se estimează că 90% din populația planetei în vârstă de cel puțin 6 ani va face parte din această categorie de persoane⁶. Devenind practic parte a vieții cotidiene – era Internetului,

1. Julia Carrie Wong, *The Cambridge Analytica scandal changed the world – but it didn't change Facebook*, 18.03.2019, <https://www.theguardian.com/technology/2019/mar/17/the-cambridge-analytica-scan-dal-changed-the-world-but-it-didnt-change-facebook>, consultat la 10.11.2022.
2. Kali Robinson, *How Israel's Pegasus Spyware Stoked the Surveillance Debate*, 08.03.2022, <https://www.cfr.org/in-brief/how-israels-pegasus-spyware-stoked-surveillance-debate>, consultat la 10.11.2022.
3. Răzvan Mihalașcu, „Bucătarul” lui Putin recunoaște ingerințele în alegerile din SUA. Evgheni Prigojin: „Vom continua să ne amestecăm”, 07.11.2022, <https://www.euronews.ro/articole/bucatarul-lui-putin-recunoaste-ingerintele-in-alegerile-din-sua-evgheni-prigojin>, consultat la 10.11.2022.
4. Ucraina se teme că pierde accesul la rețeaua Starlink după deconectarea a 1300 de unități, 04.11.2022, https://www.hotnews.ro/stiri-razboi_ucraina-2588-4599-ucraina-teme-pierde-accesul-reteaua-starlink-dupa-deconectarea-1300-uni-tati.htm, consultat la 10.11.2022.
5. Simon Kemp, „Digital around the world”, 20.10.2022, <https://datareportal.com/global-digital-overview>, consultat la 10.11.2022.
6. Steve Morgan, „Humans On The Internet Will Triple From 2015 To 2022 And Hit 6 Billion. 90 percent of the human population, aged 6 years and older, will be online

după cum precizăm în titlu – rezultă că nu se mai poate eluda forța sa, mai ales că mai mult de 50% dintre utilizatori dispun de această tehnologie pe terminale mobile. Din această situație, orice război de astăzi și din viitor se va purta și pe Internet, iar viitorul lider al lumii va depinde de cel care va câștiga până în anul 2030 competiția pe una dintre aplicațiile acestei tehnologii, anume Inteligența Artificială, după cum afirmă diferiți specialiști¹. În plus, statele care vor putea folosi Internetul la un nivel superior se vor dezvolta și mai mult în următoarele decenii, modificând probabil pentru o sută de ani ierarhiile geopolitice contemporane.

De ce război mondial? Evident, deoarece Ucraina nu a fost lăsată singură, iar Federația Rusă și-a mobilizat și ea câțiva aliați, dintre care Iranul a fost cel mai vizibil². Totuși, marea problemă nu este acum dată doar pe palierul european, deși retorica de la Kremlin a adus în discuție și utilizarea armei nucleare³.

Adevărata problemă a unui viitor război mondial vine din perspectiva relației China-SUA, ceea ce nu poate eluda însă situația de fapt de astăzi din războiul ruso-ucrainian. În acest sens sunt și declarațiile comandantului US Strategic Command, care au fost postate integral pe site-ul Departamentului Apărării al SUA, din care cităm în original⁴, pentru a nu exista echivoc:

„This Ukraine crisis that we’re in right now, this is just the warmup”, Navy Adm. Charles A. Richard, commander of Stratcom, said „The big one is coming. And it isn’t going to be very long before we’re going to get tested in ways that we haven’t been tested a long time” [...] „As I assess our level of deterrence

by 2030”, 18.07.2019, <https://cybersecurityventures.com/how-many-internet-users-will-the-world-have-in-2022-and-in-2030/>, consultat la 10.11.2022.

1. Vezi, spre exemplu, Indermit Gill, „Whoever leads in artificial intelligence in 2030 will rule the world until 2100”, 17.01.2020, <https://www.brookings.edu/-blog/future-development/2020/01/17/whoever-leads-in-artificial-intelligence-in-2030-will-rule-the-world-until-2100/>, consultat la 10.11.2022.
2. Alexandru Toader, „Cum transportă Iranul dronele de război în Rusia. Planul stabilit de Teheran și Moscova”, 09.11.2022, <https://stirileprotv.ro/stiri/international/cum-transporta-iranul-dronele-de-razboi-in-rusia-traseul-stabilit-de-teheran-si-moscova.html>, consultat la 10.11.2022.
3. Andra Măciucă, „Rusia amenință că Europa „va dispărea” într-o apocalipsă nucleară dacă Occidentul va da rachete Ucrainei”, 16.10.2022, <https://stirileprotv.ro/stiri/international/rusia-ameninta-ca-europa-zva-disparea-intr-o-apocalipsa-nucleara.html>, consultat la 10.11.2022.
4. C. Todd Lopez, „Stratcom Commander Says U.S. Should Look to 1950s to Regain Competitive Edge”, 3.11.2022, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3209416/stratcom-commander-says-us-should-look-to-1950s-to-regain-competitive-edge/>, consultat la 10.11.2022.

against China, the ship is slowly sinking”, he said. „It is sinking slowly, but it is sinking, as fundamentally they are putting capability in the field faster than we are”.

Obiectivele ambițioase asumate de către Xi Jinping odată cu realegerea sa la al XX-lea Congres al Partidului Comunist Chinez nu privesc doar economia, ci și Taiwanul¹. Or, din multe motive – geopolitice, economice, imagologice – poziția SUA depinde de gradul de libertate al Taiwanului. În plus, avansul geopolitic chinez din ultimele decade a îngrijorat majoritatea țărilor Asiei de Est, iar Beijingul trebuie să țină cont în planurile sale de acest lucru, pentru că o eventuală acțiune de forță se poate solda cu un conflict mai larg, „cu mult mai mondial” decât ce se întâmplă acum între Federația Rusă și Ucraina. În oricare situație însă, China trebuie să aibă în vedere că prea mulți aliați în zonă nu poate avea, dar dintre aceștia Moscova ar putea fi cel mai proeminent – un vecin care va acționa în limitele capacităților concomitente sau ulterioare războiului din acest an.

Modul în care războiul din estul Europei se va termina va determina în mare măsură soarta geopolitică a planetei, iar într-o perioadă a crizei resurselor, încălzirii globale, secetelor și demografiei uriașe posibilitatea confruntărilor între state se poate transforma într-o inevitabilitate. Este necesară mai multă maturitate la nivel politic pentru a înfrâna majoritatea pulsiunilor care pot conduce mai aproape de „marele necunoscut” o umanitate din ce în ce mai conectată informatic, dar din ce în ce mai vulnerabilă la diferitele viziuni geopolitice naive, incompetente sau nerealiste.

Bibliografie

Studii și articole

- ALLISON, Graham, *Capcana lui Thucidide. Mai pot evita Statele Unite și China războiul*, Corint, București, 2020.
- ANDREI, Elena, „Cu Xi Jinping reales, China va face primul pas pentru a invada Taiwanul, ca dovadă de forță”, 23.10.2022, <https://newsweek.ro/>.
- ANTAL Larisa, „Omenirea trăiește „pe datorie” după ce resursele generate de planetă, pentru 2022 s-au terminat”, 28.07.2022, <https://stirileprotv.ro/>.

1. Elena Andrei, „Cu Xi Jinping reales, China va face primul pas pentru a invada Taiwanul, ca dovadă de forță”, 23.10.2022, <https://newsweek.ro/international/cu-xi-jinping-reales-china-va-face-primul-pas-pentru-a-invada-taiwanul-ca-dovada-de-forta>, consultat la 10.11.2022.

- BARTZ, Tim, BÖCKING, David, „World War III Has Already Effectively Begun”, 28.10.2022, interviu cu Nouriel Roubini, <https://www.spiegel.de/>.
- DE MESQUITA, Bruce Bueno, SMITH, Alastair, *Manualul dictatorului*, Polirom, Iași, 2012.
- MAKHANOV, Kanat, „UN Population Prospects: Case of Central Asia”, 23.06.2022, <https://www.eurasian-research.org/>.
- FIGES, Orlando, *Crimeea: Ultima cruciadă*, Polirom, Iași, 2019, pp. 16-18.
- GILL, Indermit, „Whoever leads in artificial intelligence in 2030 will rule the world until 2100”, 17.01.2020, <https://www.brookings.edu/>.
- KEMP, Simon, DIGITAL AROUND THE WORLD, 20.10.2022, <https://datareportal.com/>.
- LOPEZ, C. Todd, „Stratcom Commander Says U.S. Should Look to 1950s to Regain Competitive Edge”, 03.11.2022, <https://www.defense.gov/>.
- MĂCIUCĂ, Andra, „Rusia amenință că Europa „va dispărea” într-o apocalipsă nucleară dacă Occidentul va da rachete Ucrainei”, 16.10.2022, <https://stirileprotv.ro/>.
- MIHALAȘCU, Răzvan, „«Bucătarul» lui Putin recunoaște ingerințele în alegerile din SUA. Evgheni Prigojin: «Vom continua să ne amestecăm»”, 07.11.2022, <https://www.euronews.ro/>.
- MILLER, Rory, *Țările Arabe din Golful Persic. De la regate ale deșertului la puteri globale*, Corint, București, 2020.
- MORGAN, Steve, „Humans On The Internet Will Triple From 2015 To 2022 And Hit 6 Billion. 90 percent of the human population, aged 6 years and older, will be online by 2030”, 18.07.2019, <https://cybersecurityventures.com/>.
- ROBINSON, Kali, „How Israel’s Pegasus Spyware Stoked the Surveillance Debate”, 08.03.2022, <https://www.cfr.org/>.
- TOADER, Alexandru, „Cum transportă Iranul dronele de război în Rusia. Planul stabilit de Teheran și Moscova”, 09.11.2022, <https://stirileprotv.ro/>.
- UNITED NATIONS, „World population to reach 8 billion on 15 November 2022”, 11.07.2022, <https://www.un.org/>.
- WONG, Julia Carrie, „The Cambridge Analytica scandal changed the world – but it didn’t change Facebook”, 17.03.2019, <https://www.theguardian.com/>.
- „Ucraina se teme că pierde accesul la rețeaua Starlink după deconectarea a 1 300 de unități”, 04.11.2022, <https://www.hotnews.ro/>.
- „World Population by Year”, 10.11.2022, <https://www.worldometers.info/>.

Surse electronice

www.google.com.

www.hotnews.ro.

www.worldometers.info.

RIP – ordinea internațională liberală

Alexandru Lăzescu

Introducere

Inevitabil, există o diferență considerabilă între maniera în care trebuie privite evoluțiile geopolitice în perioada dinaintea și după de agresiunea Rusiei în Ucraina. Consolidarea regimului de putere unipersonal al lui Xi Jinping, la congresul din octombrie al Partidului Comunist Chinez, prin eliminarea oricăror voci care ar putea să se abată de la viziunea sa privind modelul de societate și economie în interior și proiecția puterii Chinei pe plan global, reprezintă un alt moment de referință din acest punct de vedere. Suntem în prezent în situația în care întregul peisaj geopolitic global se modifică în ritm accelerat, în timp ce ne confruntăm cu riscuri potențial mai grave decât cele din perioada primului Război Rece. Pentru că suntem evident într-o situație de reconfigurare a sferelor de influență din lume, mai haotică și mai periculoasă, pentru că este o lume mai complicată și mult mai interconectată. Aceste evoluții erau de fapt vizibile deja de câțiva ani, dar războiul din Ucraina a risipit și ultimele iluzii încă întreținute, mai ales în Occident.

Cu toate că mai sunt încă destui care se mai agață de ideea că actuala ordine internațională ar putea supraviețui actualelor șocuri geopolitice, războiul din Ucraina, declarațiile repetate de la Beijing că rezolvarea chestiunii Taiwanului nu mai poate fi întârziată multă vreme sau repoziționările semnificative din zona Golfului cu apropierea de Rusia și China în paralel cu îndepărtarea de Statele Unite arată că o astfel de așteptare este complet nerealistă. Faptul că globalizarea în plan economic, cu schimburi de bunuri și servicii, cu investiții de capital și călătoriile de afaceri, pare totuși să funcționeze în ciuda unei atmosfere tot mai ostile poate fi ceva înșelător. O posibilă explicație este că conexiunile economice globale și lanțurile de aprovizionare sunt acum prea complicate pentru a fi demantelate, crede Gideon Rachman: „În timp ce poate exista o voință de a deglobaliza, nu există nici o soluție facilă pentru a face asta. O retragere economică autarhică bruscă a principalilor actori globali ar provoca cu siguranță un

imens haos”¹. Însă și el recunoaște că e greu de crezut că globalizarea în forma sa actuală poate rezista multă vreme tensiunilor geopolitice și presiunilor populare din Occident.

De fapt, și de partea cealaltă, și China dorește decuplarea. Demersurile Beijingului de dominație a tehnologiilor de vârf (*Made In China 2025*) și a noilor standarde (cu termen 2035) asociate acestora, alături de promovarea conceptului de „economie duală”, al cărui obiectiv este acela de a dezvolta o piață internă consistentă pentru a diminua dependența ridicată de exporturi, au ca țintă o inversiune strategică: să micșoreze dependența țării de importurile de tehnologie și *know how* din Occident făcând, în același timp, Occidentul cât mai dependent de importuri similare din China.

Între timp, prioritățile geostrategice au devenit mai importante decât cele economice, după cum declara recent și Jens Stoltenberg, secretarul general NATO. Rachman crede că, în ciuda problemelor create, perioada din 1989 până în 2022, de hiperglobalizare, va fi privită în viitor drept o „epocă de aur a păcii și prosperității”. Nimic surprinzător aici. Globalizarea în toate aspectele ei, în plan economic și ideologic, ca promotoare a democrației de tip occidental, a fost un obiectiv major al elitelor liberale. Lucru în principiu laudabil, desigur, dacă facem abstracție de neglijarea completă a vulnerabilităților create în materie de securitate și de tensiunile sociale cu efecte destabilizatoare din spațiul occidental. Dar, dincolo de asta, „hiperglobalizarea” de care vorbește Gideon Rachman a fost posibilă doar în perioadele când exista un hegemon global necontestat care să o promoveze și să o susțină. Mai întâi, Imperiul Britanic, apoi Statele Unite. Schimbarea relațiilor de putere din lume determină însă o schimbare radicală de paradigmă. Schimburile comerciale, accesul la tehnologii de vârf, inclusiv cu aplicații militare, devin tot atâtea instrumente în bătălia pentru supremație globală.

Întrebarea esențială în acest moment este: către ce tip de lume ne îndreptăm? Ce se va schimba în raport cu ceea ce există astăzi? Cât de important va fi impactul economic și cum ne va afecta? Pentru că va fi, cu siguranță, unul negativ. Ce șanse are Vestul în confruntarea cu așa-numitele „puteri revizioniste”, în primul rând Rusia și China, dar și Iranul și Coreea de Nord, care doresc o modificare radicală, în favoarea lor, a actualei ordini internaționale elaborate în principal de Statele Unite după al Doilea Război Mondial și consolidată în perioada care a urmat sfârșitului Războiului Rece? Și cum va reacționa restul lumii? Cine se va alătura uneia sau alteia dintre cele două tabere și cine va adopta o poziție neutră? Din acest ultim punct de vedere pare destul de limpede că felul în care va evolua și se va finaliza războiul din Ucraina va conta enorm.

1. Gideon Rachman, „The Enemies of Globalisation are circling”, *FT*, 29 aprilie 2022, <https://www.ft.com/content/b03290db-69a5-40bc-9164-b6b3c46c04ca>, accesat pe 10 noiembrie 2022.

În esență, lucrarea își propune să abordeze trei aspecte majore:

1. Cum am ajuns în situația să vorbim practic la trecut despre ordinea internațională care părea că se instaurase pentru o lungă perioadă, așa după cum ne asigurau majoritatea politicianilor și experților?
2. Cum arată în acest moment raportul de forțe între Occident, în principal Statele Unite, și puterile revizioniste cu care se află în competiție? Cât de pregătit este Occidentul în această confruntare majoră?
3. Ce ne așteaptă în viitor?

Cum s-a ajuns aici?

În perioada imediat premergătoare sfârșitului Războiului Rece, academici-anul sovietic Georgy Arbatov, care fusese consilierul mai multor secretari generali al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, a făcut una dintre cele mai șocante declarații în fața unui public american: „Vă vom face un lucru teribil. Vă vom priva de un dușman”. Cu siguranță, la acea vreme el nu putea bănuși cât de valabilă și cât de mare impact va avea previziunea sa.

După terminarea Războiului Rece, Occidentul a trăit cu iluzia că răspândirea la nivel planetar a democrației și a valorilor liberale este de neoprit. Atitudinea triumfalistă existentă la nivelul *establishment*-ului de la Washington după terminarea Războiului Rece pleca de la convingerea că, prin promovarea democrației, globalizării și întărirea sistemului de instituții internaționale se va ajunge la o pace și o prosperitate globală. În cazul Chinei, premisa eronată pe care s-a mers a fost aceea că, pentru a continua să prospere, va trebui să inițieze un proces de democratizare internă. În realitate, s-a văzut că astfel de așteptări s-au dovedit complet nerealiste. China a continuat să crească economic în mod spectaculos, instituind în ultima decadă, sub bagheta lui Xi Jinping, un regim tot mai dur și mai explicit antioccidental.

Occidentul, în ansamblu, plătește prețul unei viziuni naive care a înțeles diplomația ca o alternativă la război, ignorând senin lecțiile istoriei. „Războiul nu este altceva decât o continuare a politicii cu alte mijloace”. Cu acest citat celebru, care aparține nu mai puțin celebrului general prusac și teoretician al războiului, Carl von Clausewitz, își începe istoricul Niall Ferguson un articol publicat în *The Spectator*: „Vlad Invadatorul: Putin vrea să reconstruiască Imperiul Rus”, imediat după ce Kremlinul a ordonat invazia Ucrainei¹. După câteva luni din acel moment, s-a văzut că a fost o inițiativă hazardată, care a subestimat

1. Niall Ferguson, „Vlad the Invader: Putin is looking to rebuild Russia’s empire”, *The Spectator*, 26 februarie 2022, <https://www.spectator.co.uk/article/vlad-the-invader-putin-is-trying-to-recreate-the-tsarist-russian-empire/>, accesat la 16 noiembrie 2022.

rezistența ucrainenilor și determinarea Vestului, în special a Statelor Unite și a Marii Britanii, alături de Polonia și frontul baltic, de a-i sprijini însă asta nu înseamnă că Moscova ar fi renunțat definitiv la ambițiile imperiale sau la demersul de subminare a actualei ordini internaționale.

Agresiunea lui Putin din Ucraina și imensa tragedie care o acompaniază expun plenar falimentul acestei viziuni asupra lumii născută în perioada *Pax Americana*, care în mod inevitabil nu putea dura la nesfârșit. De altfel, invazia din Ucraina este o manifestare la cote extreme a acestei noi realități. „Cei care se tem de război abordează diplomația într-un mod greșit, ca și cum ar fi o alternativă la război”, mai scrie Niall Ferguson în articolul din *The Spectator*. „De aici se naște iluzia că, atât timp cât discuțiile continuă, războiul este evitat. Dar dacă nu ești pregătit în cele din urmă să recurgi la forță, ca ultimă alternativă, negocierile nu fac decât cel mult să amâne agresiunea celeilalte părți”¹.

Dacă e să tragem o lecție din cele ce se întâmplă în Ucraina, este că ar trebui „să-i luăm în serios, la modul literal, pe autocrați atunci când ne spun ce au de gând să facă” se scria la câteva zile după invazie într-un editorial din *Wall Street Journal*². Ceea ce înseamnă să-l luăm în serios și pe Xi Jinping, care în mare vorbește despre Taiwan la fel ca Putin despre Ucraina. Încă din 2013, Xi spunea că „problema Taiwanului” nu poate fi amânată pe termen nedefinit, iar de atunci atât el, cât și alte voci influente de la Beijing au susținut că „reunificarea” trebuie realizată în mod pașnic sau prin forță.

O altă eroare frecventă a momentului este aceea de a considera că multe dintre problemele noastre actuale, legate de Ucraina și Taiwan, ar dispărea dacă, ca prin farmec, ar dispărea Vladimir Putin și Xi Jinping. Fără îndoială, ambii sunt autocrați care și-au consolidat un regim de putere personală în care e puțin loc pentru disidență. Însă este o greșeală să crezi că deciziile majore pe care le iau sau demersul de schimbare a actualei ordini mondiale de sorginte americană, exprimat explicit la Beijing înaintea deschiderii Olimpiadei de iarnă într-un amplu document comun, sunt unele strict unipersonale. Sigur, e o formulă confortabilă să crezi că o eventuală dispariție a lui Putin ar rezolva situația din Ucraina sau că un alt lider decât Xi Jinping nu ar mai fi fost animat de dorința de de-americanizare a lumii. Însă este fals. Ambii urmăresc un curs geopolitic larg agreat de elitele din cele două țări.

1. *Ibidem*.

2. The Editorial Board, „Taking Dictators Literally and Seriously”, *Wall Street Journal*, 4 martie 2022, https://www.wsj.com/articles/taking-dictators-literally-and-seriously-xi-jinping-vladimir-putin-ukraine-russia-china-iran-11646421800?cx_testId=3&cx_testVariant=cx_133&cx_artPos=0&mod=WTRN#cxr_ecs_s, accesat la 16 noiembrie 2022.

Istoricul american Stephen Kotkin, de la Universitatea Princeton, autorul unei ample biografii de referință a lui Stalin, și Dominic Lieven, profesor la Universitatea Cambridge, al cărui stră-străbunic, unul dintre prietenii țarului Alexandru al II-lea, este fondatorul orașului Donețk, consideră o eroare ideea de a privi intervenția militară de acum din Ucraina ca și celelalte din trecut doar prin prisma ambițiilor personale ale lui Putin. Ele sunt mai presus de orice, spune Dominic Lieven¹, expresia sentimentelor de furie și umilință ale elitelor rusești, față de decăderea țării lor de la statutul de putere imperială, de superputere în perioada Uniunii Sovietice, la cel actual. În ultimele sute de ani, mai subliniază el, elitele imperiale ruse au trăit cu sentimentul unui destin special, al unei misiuni istorice civilizaționale excepționale pe care o aveau de îndeplinit.

De partea cealaltă, Xi Jinping, chiar dacă a instituit un regim de putere personală demantelând construcția instituțională proiectată de Deng Xiaoping pentru a se evita revenirea la perioada de dictat a lui Mao, urmărește în fond o direcție strategică definită în urmă cu trei decenii, care are drept obiectiv final obținerea statutului de hegemon mondial prin detronarea Statelor Unite de pe această poziție. La vremea respectivă, sfatul lui Deng Xiaoping era ca țara să

„crească în liniște” pentru a evita reacțiile ostile, mai ales din partea Americii. După ce a ajuns la putere, Xi Jinping a decis că, având în vedere forța Chinei, o astfel de precauție nu mai este necesară. Însă aspirația spre dominație mondială a Beijingului nu este deloc o întâmplare, ci rezultatul unei strategii politice de lungă durată.

Obsesiile ideologice ale Occidentului

O parte din elitele liberale au rămas captive unui program ideologic de care nu par capabile să se desprindă nici acum, în ciuda unor evoluții geopolitice disruptive care anunțau încă deja cu ceva vreme în urmă sfârșitul epocii de după încheierea Războiului Rece, în care ceea ce a primit numele de *Peace Dividend* într-o lume unipolară americană a făcut posibil marșul triumfal al globalizării. În contextul unei grave crize de securitate în centrul Europei, la mijlocul lunii ianuarie 2022, când tensiunile legate de marea acumulare de trupe rusești la granițele Ucrainei deja ajunseseră semnificative, Nathalie Tocci, o persoană foarte influentă la Bruxelles, în calitate de consilier pentru fostul și actualul șef al

1. Dominic Lieven, „The Ukrainian crisis: the view of an imperial historian”, moderated by Gerhard Fasol, 17 martie 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=QkXZYqWJX6k>, accesat la 10 noiembrie 2022.

Diplomației Europene, Federica Mogherini și Josep Borrell, scria în *Foreign Affairs* despre cât de existențial este *Green Dealul* pentru viitorul UE¹.

Dincolo de explicații, fixație ideologică sau pur și simplu oportunism, pentru că o astfel de retorică primește aplauze garantate și beneficii personale pe măsură (poziții instituționale, granturi, invitații la conferințe etc.), rămâne totuși o enigmă dacă cei care o practică sunt conștienți că soluțiile de energie regenerabilă pentru Europa pe care le promovează sunt grevate de o dependență poate și mai toxică decât cea față de combustibilii fosili, aceea față de metalele rare, domeniu în care în special China, dar și Rusia sunt actori dominanți.

În paralel, dar în același gen abordare cu o amprentă ideologică, continuă să supraviețuiască, în ciuda disonanței lor acute în raport cu realitatea, idei precum aceea a inevitabilității marșului triumfal al democrației liberale pe glob sau al unor extrem de improbabile schimbări de regim la Moscova sau Beijing, care de altfel s-au dovedit imposibile în țări mai mici precum Iran, Venezuela sau Coreea de Nord. „După ce a primit undă verde de la președintele chinez Xi Jinping, președintele rus Vladimir Putin și-a lansat războiul în Ucraina, în încercarea de a reface vechiul imperiu rus. Dar ambii lideri par să fi judecat greșit situația, ceea ce ne pune în fața perspectivei unei catastrofe globale – dacă cei doi nu sunt îndepărtați de la putere”, scrie, de pildă, George Soros, în *Project Syndicate*².

Din aceeași perspectivă trebuie privite și iluziile întreținute de cei care – un exemplu este cunoscutul politolog american, John Ikenberry – încă se mai iluzionează că ordinea liberală construită de Statele Unite rămâne valabilă, solidă, neafectată de marile turbulențe geopolitice pe care le traversăm în prezent³. Pentru că, spune el, activismul civic global, deși critică adesea guvernele occidentale, este în principal o amenințare pentru regimurile autocratice și „nici un alt stat, inclusiv China, nu a avansat o viziunea mai atrăgătoare asupra societății ca Statele Unite”. Adăugând că, în ciuda faptului că războiul din Ucraina a plasat Occidentul în defensivă, el i-a dat, în același timp, Americii, în fruntea unei „largi coaliții democratice”, șansa de a regândi și de a reitera pledoaria pentru o ordine mondială deschisă, multilaterală, reformată, care „să aducă statele și popoarele

1. Nathalie Tocci, „The Green Deal Could Make – or Break – the European Project”, *Foreign Affairs*, 14 ianuarie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2022-01-14/green-deal-could-make-or-break-european-project>, accesat la 15 noiembrie 2022.
2. George Soros, „Vladimir Putin and the Risk of World War III”, *Project Syndicate*, 11 martie 2022, <https://www.project-syndicate.org/commentary/putin-ukraine-world-war-3-risk-by-george-soros-2022-03>, accesat la 15 noiembrie 2022.
3. G. John Ikenberry, „Why American Power Endures The U.S. – Led Order Isn't in Declin”, *Foreign Affairs*, November/December 2022, <https://www.foreignaffairs.com/united-states/why-american-power-endures-us-led-order-isnt-in-decline-g-john-ik-enberry>, accesat la 15 noiembrie 2022.

în noi forme de cooperare pentru rezolvarea unor probleme precum schimbările climatice, provocările de sănătatea globală și dezvoltarea sustenabilă”.

Argumentele avansate de Ikenberry, în contradicție flagrantă cu toate evoluțiile geopolitice actuale, sunt tributare unei viziuni asupra societății, a lumii în general, îmbrățișate de mulți reprezentanți ai elitelor liberale din spațiul politic și din cel academic, care, după cum menționa Thomas Sowell, sunt atât de îndrăgostiți de ideile lor încât refuză pur și simplu să ia în considerație orice le-ar putea contrazice. „Nu privesc lumea așa cum este în realitate, ci așa cum și-ar dori să fie”, descrie Nadia Schadlow, care a avut un rol esențial în elaborarea Strategiei Naționale de Securitate a Statelor Unite din 2017. Una din lecțiile perene ale istoriei, este aceea că „toate marile puteri, fie ele democrații sau nu, concurează pentru putere în ceea ce este în fond un joc cu sumă zero”, scrie John Mearsheimer în *Foreign Affairs*. „Acest imperativ a motivat ambele superputeri în timpul Războiului Rece, și el motivează și China astăzi și i-ar motiva pe liderii ei chiar dacă ar fi o democrație”¹.

Administrația Biden optează însă pentru o abordare predominant ideologică, care pune în centru confruntarea dintre democrații și regimurile autocratice. S-a văzut însă imediat care sunt costurile: deteriorarea severă a relațiilor cu țările din Golf. Prințul Mohamed bin Salman, liderul *de facto* al Arabiei Saudite, a ignorat solicitările Washingtonului, decizând o reducere a producției de petrol, spre beneficiul lui Vladimir Putin. În plus, sunt relațiile tot mai strânse dintre Riyadh, Moscova și Beijing (Arabia Saudită chiar tatonează aderarea la BRICS), un punct important de discuție fiind tranzacțiile petroliere în alte monede decât dolarul american, un atac masiv la statutul acestuia de monedă de referință globală.

În realitate, majoritatea statelor din afara spațiului occidental nu împărtășesc în mod fundamental opinia Vestului, care vede invazia Ucrainei drept un moment existențial periculos pentru soarta lumii. În timp ce pentru Occident este o confruntare maniheistă între Ordine și Haos, între Libertate și Imperialism, între principiile dreptului internațional, stabilitate bazată pe reguli, și anarhie, mulți alți lideri mondiali văd lucrurile mult mai nuanțat, mai degrabă ca o confruntare între puterile occidentale și o mare putere, Rusia, din galeria celor care contestă actuală ordine internațională, opinie pe care o împărtășesc și eu.

Nu este un secret faptul că China împărtășește în linii mari speranțele Rusiei că lumea se va fractura în curând în „sfere de influență”, permițând Beijingului să-și extindă autoritatea asupra întregii regiuni a Asiei-Pacific. Inclusiv o abordare „mai flexibilă” a frontierelor poate stârni interesul unor puteri. Pe de o parte,

1. John J. Mearsheimer, „The Inevitable Rivalry America, China, and the Tragedy of Great-Power Politics”, *Foreign Affairs*, November/December 2021, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2021-10-19/inevitable-rivalry-cold-war>, accesat la 15 noiembrie 2022.

există o evidentă îngrijorare în spațiul extra-occidental în privința impactului economic sever al conflictului din Ucraina, inclusiv al securității alimentare. Dar, pe de alta, unele puteri în ascensiune, India și Turcia sunt două exemple, ar putea fi tentate de ideea de a prelua, la fel ca Rusia în Ucraina, controlul unor teritorii asupra cărora emit pretenții istorice sau în baza altor justificări. Un scenariu care, evident, este o rețetă sigură pentru o periculoasă destabilizare globală. Pentru că acum, pe fondul destrămării hegemoniei americane, peisajul este mai fluid, mai haotic, mai complex ca în perioada primului Război Rece.

Deși Xi este iritat de trenarea conflictului din Ucraina și de faptul că acesta a dus la o întărire a unității Vestului în condițiile în care obiectivul strategic major al Beijingului, ca și al Kremlinului de altfel, este decuplarea Europei de Statele Unite, cele două țări vor continua cooperarea – e drept, în bună măsură, conjuncturală – în vederea obiectivului menționat în declarația comună: schimbarea actualii ordini internaționale, altfel spus de de-americanizare a lumii. Un demers căruia i se alătură și alte țări. Unele care acționează în acest sens explicit și activ, precum Iranul sau Coreea de Nord, în timp ce altele o fac mai cu perdea dar vizibil prin maniera în care se distanțează de Washington, atunci când americanii le solicită colaborarea, de pildă în chestiunea sancțiunilor impuse Rusiei. Exemple sunt India, Africa de Sud și Arabia Saudită, ultima chiar de o manieră sfidătoare, după cum s-a văzut la ultima reuniune OPEC+ când, în ciuda presiunilor Casei Albe, au decis micșorarea producției de petrol.

Dintr-un comunicat¹ emis în urma unei vizite la Teheran a lui Nikolai Patrușev – fost șef al FSB și acum consilier *de facto* pe probleme de securitate națională al lui Putin –, unde s-a întâlnit președintele iranian Ebrahim Raisi, aflăm că „lumea trece printr-un punct de cotitură”, că „așa-numita hegemonie americană devine de domeniul trecutului” și că „Rusia și Iranul se află astăzi în prima linie a luptei pentru instaurarea unei ordini mondiale multipolare”.

Mutări pe tabla geopolitică de șah a lumii

În 1997, Zbigniew Brzezinski, fostul Consilier pentru Securitate Națională a președintelui Jimmy Carter, publica o carte de referință: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, în care oferea o viziune brutal de onestă și provocatoare pentru preeminența americană în secolul XXI. Provocarea cu care se confruntă Statele Unite, susține el, este de a preveni apariția oricărei

1. Ivan Egorov, „Секретарь Совбеза РФ Патрушев: Западные спецслужбы вмешиваются во внутренние дела России и Ирана”, <https://rg.ru/2022/11/09/patrushev-zapadnye-specsluzhby-vmeshivaiutsia-vo-vnutrennie-dela-rossii-i-irana.html>, accesat la 15 noiembrie 2022.

puteri rivale care amenință interesele sale „Eurasia, care găzduiește cea mai mare parte a populației globului, a resurselor naturale și a activității economice, este *marea tablă de șah* pe care supremația Americii va fi ratificată și contestată în anii următori”¹.

Consolidarea axei sino-rusă pune în fața Statelor Unite o problemă majoră cu care nu s-a confruntat în primul Război Rece: deschiderea a două fronturi, unul în Europa, celălalt la mii de kilometri depărtare, în Asia. „Situația actuală readuce în actualitate coșmarul geopolitic al erei moderne: existența unei coaliții autoritare care domină Eurasia, centrul geostrategic al lumii”, scrie Hal Brands în *Foreign Affairs*². Evoluțiile actuale readuc în actualitate teoria enunțată de Halford Mackinder, într-un articol din 1904, „Pivotul geografic al istoriei”³ și în cartea sa din 1919, *Idealurile democratice și realitatea*.

În bună măsură, profecția lui Mackinder s-a împlinit. În decursul secolului trecut, am asistat la o confruntare dramatică, în cursul a două războaie mondiale și a unui Război Rece, între puteri autocratice, a căror obiectiv era dominația asupra unei mari părți a Eurasiei, și puterile maritime, Imperiul Britanic și apoi Statele Unite. Iar acum, iată, în secolul al XXI-lea, istoria se repetă. La Beijing domnește convingerea că declinul Vestului, în particular al Statelor Unite, este unul ineluctabil și că a venit vremea pentru înlocuirea actualei ordini internaționale cu o alta care să aibă în centru China.

Problema Vestului, care deocamdată acționează în bună măsură unitar în relație cu criza din Ucraina, este aceea că în restul lumii este „foarte singur”. „Îmbătați de fanteziile privind construirea unei «lumi postistorice», factorii de decizie politică occidentali nu au înțeles amenințarea tot mai mare reprezentată de competiția dintre marile puteri, nu au observat lărgirea rupturii dintre Occident și restul lumii care amenință să ofere puterilor revizioniste oportunități majore în următorii ani”⁴, avertizează Walter Russell Mead, unul dintre cei mai importanți analiști americani de politică externă.

America de Sud este acum dominată în întregime de regimuri de stânga, mai toate ostile Washingtonului. Chile are acum președinte comunist. Ca și

1. Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 1997.
2. Hal Brands, „The Eurasian Nightmare – Chinese-Russian Convergence and the Future of American Order”, *Foreign Affairs*, 25 februarie 2022, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2022-02-25/eurasian-nightmare>, accesat la 15 noiembrie 2022.
3. Halford Mackinder, „Pivotul geografic al istoriei”, *Idealuri democratice și realitate*, Washington, DC: National Defense University Press, 1996, pp. 175-194.
4. Walter Russell Mead, „Sanctions on Russia Pit the West Against the Rest of the World”, *Wall Street Journal*, 21 martie 2022, https://www.wsj.com/articles/the-west-vs-rest-of-the-world-russia-ukraine-dictators-south-america-asia-africa-11647894483?mod=opinion_featst_pos1, accesat pe 16 noiembrie 2022.

Columbia, unde noul lider s-a grăbit să-i întindă o mână lui Nicolas Maduro din Venezuela care, cu ajutor cubanez, prezidează peste o țară în ruină. În timp ce în Brazilia a revenit la putere, în aplauzele stângii liberale din Occident, Lula, un fervent antiamerican, în ciuda condamnării în justiție pentru o escrocherie de amploarea în care a fost implicată compania de stat „Petrobras”. Atât în America de Sud, cât și în Africa sau în Asia, influența Chinei, care este principalul partener comercial al aproape tuturor țărilor de pe cele două continente, este covârșitoare.

Se vorbește adesea de sistemul global extins de alianțe al Statelor Unite ca un avantaj major în competiția cu China. Însă chiar dacă Beijingul nu are aranjamente instituționale de alianță de tip NATO, mai nou AUKUS, sau tratate ca acelea dintre Statele Unite și Coreea de Sud sau Japonia, enorma sa amprentă geo-economică, semnificativ peste cea a Americii (până și la nivelul schimburilor comerciale cu aliați ca Germania sau Coreea de Sud, China devansează Statele Unite) îi conferă o influență geostrategică impresionantă. S-a văzut asta din pleiada de lideri care s-au grăbit să vină la Beijing înaintea reuniunilor ASEAN și G 20, de la Olaf Scholz (urmat, se pare, în lunile următoare de Emmanuel Macron) la liderul vietnamez Nguuyen Phu Throng (care, având în vedere animozitatea tradițională dintre două țări, se spera ca poate fi un potențial punct de sprijin pentru Statele Unite în competiția din regiune). Asta semnaleză dificultățile majore de care se lovește Washingtonul în demersul dacă nu de a izola China (cu trimitere la celebra strategia de „îndiguire” a Uniunii Sovietice propusă de George Kennan și urmărită în perioada Războiului Rece), măcar de a încuraja o distanțare față de Beijing.

„China vrea să arate Statelor Unite că izolarea Chinei nu va funcționa; nici eforturile de a muta lanțurile valorice și de aprovizionare din China nu vor funcționa”, a declarat Cheng Li, directorul Centrului China al instituției Brookings. „Acesta este un mesaj politic atât pentru populația Chinei cât pentru cei din afara Chinei”. Iar vizita lui Scholz la Beijing, în ciuda opoziției din interiorul propriului guvern dar și din UE, nu face decât să întărească această idee. În plus, cancelarul a sprijinit, ignorând obiecții similare interne și altele de la Washington, cumpărarea de către compania de stat chineză „Cosco” a unei cote de participare în cel mai mare port german de la Hamburg. O realizare importantă pentru Beijing în demersul de consolidare a gigantului proiect BRI („Drumul mătăsii”), văzut ca o alternativă de comerț terestru care să lege Asia de Europa și Africa la liniile maritime de comerț dominate deocamdată de America.

„Modernizarea nu trebuie să însemne occidentalizarea”, i-a spus Xi Jinping președintei Tanzaniei, Samia Hassan, cu prilejul vizitei acesteia la Beijing. Un semnal clar că Xi va promova tot mai agresiv un model de guvernare și de societate opus celui occidental, competiția dintre America și China intrând astfel și pe teritoriul ideologic alături de dimensiunea militară, diplomatică, economică, tehnologică. În același timp, liderul chinez i-a transmis celui din Vietnam în

cursul unui dinea oficial că „partidele comuniste din cele două țări nu trebuie să permită nimănui să intervină în progresul lor”. Ceva ce sună ca un avertisment dar reprezintă și o reiterare a opoziției față de modelul „democrației liberale” pe care Occidentul îl vedea generalizat pe plan global.

Li Mingjiang, profesor de relații internaționale din Singapore, citat de *Wall Street Journal*, crede că „strategia Chinei ar implica câștigarea și menținerea sprijinului din partea cât mai multor țări printr-o serie de demersuri, inclusiv în materie de comerț și investiții, și o viziune a unei ordini mondiale care să nu mai fie dominată de Statele Unite”¹. În acest context geopolitic în continuă schimbare, o bună parte a lumii așteaptă să vadă ce turnură va lua războiul din Ucraina, perceput ca o confruntare între Occident și Rusia, și cine punctează mai bine în competiția Statele Unite – China, pentru a vedea cum se va poziționa fiecare țară în viitor.

Starea Vestului. Cât de pregătite sunt America și Occidentul în ansamblu pentru noua confruntare globală?

Statele Unite abordează această confruntare cu China de pe poziții nu tocmai confortabile. Un editorial din *Wall Street Journal*² citează o declarație a amiralului Charles Richard, care descrie războiul din Ucraina doar ca o încălzire pentru marea confruntare cu China. „Vom fi testați cum nu am mai fost demult”, spune el, iar Statele Unite nu stau deloc bine din acest punct de vedere.

Și kongresmanul republican Mike Gallagher, care timp de șapte ani a fost ofițer de Marină, vorbește despre o „perioadă de pericol maxim”³ de care mulți americani nu sunt conștienți, fiind focalizați, lucru de înțeles, aproape exclusiv pe chestiuni interne. Însă, se întreabă el, este America dispusă să lase China și

1. Austin Ramzy, „With Power Secure at Home, China’s Xi Jinping Looks to Project Strength Abroad”, *Wall Street Journal*, 8 noiembrie 2022, https://www.wsj.com/articles/with-power-secure-at-home-chinas-xi-jinping-looks-to-project-strength-abroad-11667911410?cx_testId=3&cx_testVariant=cx_2&cx_artPos=4&mod=WTRN#cxrecs_s, accesat la 16 noiembrie 2022.
2. The Editorial Board, „«The Big One Is Coming» and the U.S. Military Isn’t Ready”, *Wall Street Journal*, 4 noiembrie 2022, https://www.wsj.com/articles/the-big-one-is-coming-china-russia-charles-richard-u-s-military-11667597291?mod=opinion_major_pos1, accesat la 16 noiembrie 2022.
3. Kate Bachelder Odell, „America Military Faces a «Window of Maximum Danger»”, *Wall Street Journal*, 7 octombrie 2022, https://www.wsj.com/articles/americas-military-faces-a-window-of-maximum-danger-mike-gallagher-marine-war-conflict-china-russia-ukraine-weapons-combat-116651-61728?mod=hp_opin_pos_1, accesat la 16 noiembrie 2022.

Rusia să controleze liniile maritime de comerț, spațiul aerian, spațiul cosmic și pe cel cibernetic, asumându-și costurile financiare și de altă natură care decurg de aici? „În cazul în care chinezii ocupă Taiwanul, asta va spori amenințarea lor față de Japonia și Filipine, țări pe care Statele Unite sunt obligate prin tratate să le apere. Atunci, prietenii Americii se vor reorienta acceptând primatul Beijingului”. Mai important, prin preluarea controlului asupra facilităților de fabricare a semiconducătorilor din Taiwan (compania TSMC furnizează două treimi din cipurile utilizate în lume și deține o cotă chiar mai mare în ceea ce le privește pe cele mai avansate), Xi Jinping ar „ține restul lumii ostatic din punct de vedere economic”. „Ceea ce îi face pe mulți americani să fie iritați și îngrijorați atunci când văd cum Hollywoodul sau Wall Streetul se înclină către Partidul Comunist Chinez”. În plus, el deplânge impactul negativ în creștere al ideologiei radicale stângiste, așa-numitul curent „woke”, care „plecând din campusurile universitare a infectat celelalte instituții, inclusiv pe cele militare”, o dovadă fiind faptul că doar 45 de procente dintre americani au un mare grad de încredere în armată, o scădere masivă, de 25 de procente, față de situația de doar trei ani în urmă. Vinovate sunt aceste politici promovate de la vârful Pentagonului, sub administrația Biden, în locul „excelenței în ceea ce privește capacitatea de luptă”.

„Civilizațiile nu mor prin crimă ci prin suicid”, remarca Arnold Toynbee. De unde și întrebarea dacă mai are astăzi Vestul valori comune la care să se raporteze în proporție covârșitoare, în care să creadă și pentru care să fie gata să facă sacrificii. Mai are astăzi lumea occidentală încredere în ea însăși, în capacitatea ei de a purta din nou cu succes această nouă bătălie existențială, sau este deja epuizată? Este capabilă America să iasă din bucla celor două lumi paralele, „Woke” vs „Conservatori”, care nu se mai văd compatibile una cu alta?

Să nu uităm că, spre deosebire de Războiul Rece în care Vestul a intrat în anii 1950 cu o generație care trecuse prin tragedii și distrugerii colosale, care înțelegea că pentru apărarea unor valori și principii trebuie să accepte sacrificii, în anii 1980 lucrurile se schimbaseră. Sute de mii de germani, mai ales tineri, demonstrau „împotriva războiului” strigând „Mai bine Roșu decât Mort” (*Better Red than Dead*). Acum Vestul abordează noul Război Rece cu o generație care cere în campusuri „spații speciale” în care să se poată refugia pentru a trece prin traumele provocate de citirea unor romane sau poeme și care face o dramă existențială din utilizarea unui „pronume” greșit sau din „ofensarea” unor transgenderi.

Este declinul Vestului, în particular al Statelor Unite, de neoprit, așa cum cred Vladimir Putin și Xi Jinping? Subiectul declinismului este departe de a fi unul nou. L-a tratat Oswald Spengler acum o sută de ani în celebrul său volum despre *Declinul Occidentului*, în care acesta prevestea că ne aflăm în faza finală a civilizației occidentale. Faptul că astfel de predicții s-au dovedit nefondate în trecut nu este o garanție pentru viitor, iar pe de altă parte America de astăzi este foarte diferită de cea de acum trei decenii care a câștigat Războiul Rece. Este

măcinată de o profundă criză internă sub asaltul unui toxic curent radical progresist a cărui țintă sunt chiar reperele fondatoare ale Statelor Unite, inclusiv Constituția.

În aceste condiții, sunt destule semne de întrebare privind asertiunea că în competiția dintre ceea ce numim „lumea liberă, democratică” și puterile autoritare prima are prin definiție prima șansă. După cum scrie și istoricul Azar Gat în volumul *Victorious and Vulnerable*¹, deși o opinie larg răspândită este aceea că democrația posedă avantaje intrinseci „ceea ce îi conferă un aer de inevitabilitate istorică”, victoria aliaților din cele două războaie mondiale nu a fost un produs al „democrației” și al „dorinței de libertate”, ci al resurselor superioare de care au dispus aliații în raport cu puteri ca Germania sau Japonia. De altfel, în cel de-al Doilea Război Mondial, victoria a fost obținută cu contribuția importantă a Uniunii Sovietice, care în nici un caz nu putea fi descrisă drept un teritoriu al democrației și al libertății.

Un punct de vedere interesant susținut de Azar Gat este acela că, dacă puterile nondemocratice de atunci, Germania și Japonia, ar fi ieșit victorioase, ele ar fi reprezentat un adversar mai serios decât fosta Uniune Sovietică. Pentru că, dacă facem un salt în timp până la momentul actual, China, deși este condusă de un Partid Comunist, practică pe plan intern un capitalism de stat pe fondul unui naționalism ridicat la cote înalte, pe care regimul îl alimentează aducând constant în discuție umilințele din trecut. Reacțiile critice extrem de agresive ale „netizenilor” chinezi față de declarații sau postări pe rețele sociale făcute în Occident, de pildă când e vorba de Hong Kong sau de Taiwan, oferă un bun indiciu privind amploarea acestor sentimente. De partea cealaltă, lucrurile stau exact invers. Naționalismul este văzut în zona elitelor liberale drept o ideologie toxică și periculoasă. Iar patriotismul este considerat desuet. În Statele Unite, am asistat în ultimii trei ani la atacuri virulente la adresa Constituției, a părinților fondatori și a întregului sistem instituțional al republicii. Grupajul „1619”² din *The New York Times*, care este predat în câteva mii de școli din America, este un exemplu relevant în acest sens.

Sunt greu de văzut astăzi valorile pentru care mai ales tânăra generație – care preferă socialismul, chiar comunismul, pieței libere, optează pentru limitarea libertății de expresie și preferă aplicarea unor criterii bazate pe echitate, diversitate și incluziune în locul unora bazate pe competență și, mai grav, își disprețuiește

1. Azar Gat, *Victorious and Vulnerable. Why Democracy Wan in the 20th Century and How It Is Still Imperiled*, Rowman & Little field Publishers, Inc (Hoover Studies in Politics, Economics, and Society), 2010.

2. „1916”, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/08/14/magazine/1619-americanaslavery.html?mtref=www.google.com&gwh=5CAFC0745DB62E7F740DFCEC9128B8B4&gwt=regi&assetType=RE GIWALL>.

trecutul – ar fi gata să-și asume riscuri și sacrificii în această confruntare. „Dragostea pentru propria țară este fundamentul care stă la baza puterii naționale”, crede și George Friedman. „Îți exprimi loialitatea față de ceea ce iubești, iar cât de mult iubești va determina viitorul țării tale”¹.

Ce ne așteaptă?

Indiferent cum se va termina războiul din Ucraina, lumea va arăta cu totul altfel.

1. Alianțele: se va agrega un grup de țări explicit antioccidentale. Nucleul de bază va fi format evident din China, Rusia și Iran, dar trebuie urmărite demersurile de adeziune la BRICS, SCO Shanghai, eventual la nivel de invitați permanenți. Argentina și țările din Golf vor intra pe această listă. Restul lumii în mare parte va urmări rezultatul conflictului și va conta dacă va fi perceput ca un succes relativ al Vestului sau al Rusiei. India, posibil și Indonezia, vor juca independent. Alte țări din Asia de Sud-Est ar putea rămâne apropiate, chiar dacă nu chiar aliați, cu USA, Australia și Japonia, de teama Chinei. Însă va conta cum vor percepe forța Americii.
2. Deși e neclar cât va dura tranziția, probabil vom asista la nașterea unui sistem financiar paralel, în afara \$ US. Se vor generaliza tranzacțiile în zona de energie (petrol, gaze) în afara \$ US. Acest lucru va lipsi Statele Unite de un instrument utilizat frecvent în ultima perioadă în materie de sancțiuni. În afară de asta, \$ US va pierde treptat statutul de monedă de referință globală, ceea ce va crea mari probleme Statelor Unite, unde nivelul datoriei publice a crescut galopant mai ales în timpul pandemiei. În plus, poate într-o măsură chiar mai mare decât capacitățile militare, dominația asupra sistemului financiar internațional oferă în prezent Statelor Unite o extraordinară pârgie de influență, dându-i de pildă posibilitatea să instituie sancțiuni de tipul celor aplicate Rusiei sau Iranului.
3. Vom asista la o reconfigurare a lanțurilor de aprovizionare care instituie un cvasimonopol al Chinei în materie de producție, inclusiv în domeniul strategice. Foarte puține lucruri se mai fac astăzi în Occident și, chiar și în acest caz, lanțurile de aprovizionare sunt complicate, deci vulnerabile. În principiu, într-o lume globală, acest tip de specializare extremă duce la eficiență și la costuri mici. Abordările de tip *Just In Time Delivery* care minimizează costurile de aprovizionare și stocare/depozitare a reperelor aferente producției sunt relevante în acest sens. Numai că, atunci când apar turbulențe geopo-

1. George Friedman, „Homelands”, *Geopolitical Futures*, 1 iulie 2022, <https://geopoliticalfutures.com/homelands/>, accesat la 15 noiembrie 2022.

- litice, modificări în configurația de putere mondială, tendința de spargere pe blocuri distincte (unul occidental, unul antioccidental și unul separat, neangajat, cu opțiuni variate), tot acest sistem este practic dezagregat. Prețul economic de plătit va fi însă consistent.
4. În 1989, la sfârșitul Războiului Rece, s-a trecut de la un sistem bipolar, Statele Unite-URSS, la unul unipolar, cu America în rol de hegemon global. Acum este neclar încotro ne îndreptăm. Exceptând un colaps al Statelor Unite din cauze interne – nu neapărat exclus, dar nici foarte probabil –, vom avea o perioadă de haos geopolitic cu mulți actori încercând să exploateze fisurile create în sistemul internațional.

Bibliografie

- BACHELDER ODELL, Kate, „America Military Faces a «Window of Maximum Danger»”, *Wall Street Journal*, 7 octombrie 2022, <https://www.wsj.com>.
- BRANDS, Hal, „The Eurasian Nightmare – Chinese-Russian Convergence and the Future of American Order”, *Foreign Affairs*, 25 februarie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- BRZEZIŃSKI, Zbigniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 1997.
- EGOROV, Ivan, „Секретарь Совбеза РФ Патрушев: Западные спецслужбы вмешиваются во внутренние дела России и Ирана”, <https://rg.ru>.
- FERGUSON, Niall, „Vlad the Invader: Putin is looking to rebuild Russia's empire”, *The Spectator*, 26 februarie 2022, <https://www.spectator.co.uk>.
- FRIEDMAN, George, „Homelands”, *Geopolitical Futures*, 1 iulie 2022, <https://geopoliticalfutures.com>.
- GAT, Azar, *Victorious and Vulnerable. Why Democracy Wan in the 20th Century and How It Is Still Imperiled*, Rowman & Little field Publishers, Inc (Hoover Studies in Politics, Economics, and Society), 2010.
- IKENBERRY, John G., „Why American Power Endures The U.S. – Led Order Isn't in Declin”, *Foreign Affairs*, November/December 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- LĂZESCU, Alexandru, „China lui Xi Jinping”, revista 22, 18 octombrie 2022.
- LĂZESCU, Alexandru, „De la Beijing, Rusia și China ne anunță demersul lor de reconfigurare geopolitică a lumii pe fondul unei olimpiade cu accentuate «caracteristici chinezești»”, *Contributors*, 10 februarie 2022.
- LĂZESCU, Alexandru, „G20 sub semnul competiției dintre China și Statele Unite”, revista 22, 15 noiembrie 2022.
- LĂZESCU, Alexandru, „Vestul și restul”, revista 22, 12 iulie 2022.
- LĂZESCU, Alexandru, „Vremurile, ambițiile neoimperiale ale Rusiei, guvernele și noi”, revista 22, 28 iunie 2022.

- LIEVEN, Dominic, „The Ukrainian crisis: the view of an imperial historian”, moderated by Gerhard Fasol, 17 martie 2022, <https://www.youtube.com>.
- MACKINDER, Halford, „Pivotalul geografic al istoriei”, *Idealuri democratice și realitate*, Washington, DC: National Defense University Press, 1996, pp. 175-194.
- MEAD, Walter Russell, „Sanctions on Russia Pit the West Against the Rest of the World”, *Wall Street Journal*, 21 martie 2022, <https://www.wsj.com>.
- MEARSHEIMER, John J., „The Inevitable Rivalry America, China, and the Tragedy of Great-Power Politics”, *Foreign Affairs*, November/December 2021, <https://www.foreignaffairs.com>.
- RACHMAN, Gideon, „The Enemies of Globalisation are circling”, *FT*, 29 aprilie 2022, <https://www.ft.com>.
- RAMZY, Austin, „With Power Secure at Home, China’s Xi Jinping Looks to Project Streght Abroad”, *Wall Street Journal*, 8 noiembrie 2022, <https://www.wsj.com>.
- SOROS, George, „Vladimir Putin and the Risk of World War III”, *Project Syndicate*, 11 martie 2022, <https://www.project-syndicate.org>.
- TOCCI, Nathalie, „The Green Deal Could Make – or Break – the European Project”, *Foreign Affairs*, 14 ianuarie 2022, <https://www.foreignaffairs.com>.
- „Taking Dictators Literally ans Seriously”, *Wall Street Journal*, 4 martie 2022, <https://www.wsj.com>.
- „«The Big One Is Coming» and the U.S. Military Isn’t Ready”, *Wall Street Journal*, 4 noiembrie 2022, <https://www.wsj.com>.
- „1916”, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com>.

„Războiul neterminat” al Rusiei cu lumea

Dan Pavel

Mă așteptam de mulți ani la războiul din Ucraina. L-am prevăzut, pe baza raționamentului care decurge din situația geopolitică de „război neterminat” în care se află Rusia de secole. Era un război amânat, inevitabil, din pricina logicii geopolitice pe baza căreia funcționează acest megastat agresor: expansionismul.

Rusia se află în război cu lumea de peste o mie de ani, de pe vremea primului țar, varegul (vikingul) Rurik (mai precis din 862 A.D.)¹. Nici măcar schimbările de regim politic din 1917 și din 1991, nici răsturnarea țarismului, nici prăbușirea Uniunii Sovietice și a comunismului nu au produs vreo schimbare în logica de funcționare a celui mai mare imperiu terestru din istoria modernă. În istorie a existat doar un singur imperiu terestru mai mare, imperiul mongol; cel colonial britanic era unul maritim și a fost cel mai mare din toate timpurile. Este semnificativ că în următoarele două secole după Revoluția Americană din 1776 s-au destrămat treptat toate imperiile coloniale maritime (britanic, francez, spaniol, portughez, olandez, belgian, italian, german), dar nu și imperiul colonial terestru rus². Nu s-a destrămat încă!

-
1. Dan Pavel, „Moștenirea lui Rurik”, în *idem, Războaiele neterminate din era Facebook*, Polirom, Iași, 2019. În respectivul volum am definit categoria „războaielor neterminate” și am examinat cazuri semnificative (războaiele dintre sunniți și șiiți, dintre Islam și alte civilizații, cum ar fi războiul dintre budiști și musulmani din Birmania/Myanmar, ori lupta kurzilor pentru autodeterminare statală în Irak, Siria, Turcia, Iran, războaiele „dragonului antiliberal” China), iar primul exemplu cu care am început cartea este cel al „războiului neterminat” al Rusiei cu lumea.
 2. În imperiul colonial terestru rus există peste o sută de națiuni; dintre acestea, doar treizeci și cinci au limbile recunoscute oficial, în mod constituțional, la nivel de „republici” (cum ar fi limbile cecenă, ingușă, ossetină, calmică, tătara din republica Tatarstan sau cea din republica Crimeea, nogai, ucraineană, yakută și alte limbi uralice). În diferite regiuni sau republici autonome există o serie de alte limbi recunoscute prin decrete și legi locale, precum în Daghestan (avară, azeră, *kumik*, *rutul*, *tabarasan* și altele) sau în Bașkortostan (buriată, finlandeză, kazakhă, *dolgan* și altele). Războaiele din Cecenia nu au pus capăt definitiv aspirațiilor minorităților etnice, iar

Războiul Rusiei cu lumea este un „război neterminat”. Rusia va fi în război cu lumea câtă vreme va exista ca stat multinațional care împiedică autodeterminarea a numeroase națiuni. Dacă va înceta să se extindă sau dacă autoritățile vor renunța la intențiile de extindere, atunci va continua logica destrămării statale, începută după căderea URSS, din care au rezultat 15 state noi. Planificatorii strategici ai statelor inamice ale Rusiei ar putea să grăbească destrămarea sa printr-o implozie masivă dacă ar încuraja aspirațiile separatiste, secesioniste, ale diferitelor națiuni, așa cum a procedat deja Imperiul German în Primul Război Mondial. Atunci, conform înțelegerilor secrete făcute de Lenin (care își trăda țara) cu un stat străin, liderul bolșevic a promis ieșirea Rusiei din război în schimbul sprijinului serviciilor secrete germane pentru lovitura de stat (cunoscută ca revoluție). Imperiul German a impus Rusiei bolșevice pacea separată (de la Brest-Litovsk). Condițiile impuse de Germania învingătoare au inclus cedări teritoriale masive (Polonia, Finlanda, Estonia, Lituania, Letonia, Transcaucazia, care au fost ocupate de Germania sau au devenit protectorate germane), unde se găseau cele mai prospere și mai dens populate regiuni cu enorme resurse minerale, industriale, agricole, plăți de război covârșitoare și crearea unei noi republici, Ucraina, care ar fi trebuit să funcționeze ca „stat-tampon”, dar care în realitate era ocupată și controlată de armata germană. Dar intrarea SUA în război a încurcat planurile germanilor de extindere teritorială și dominație europeană, iar în același timp a permis Rusiei bolșevice să își recapete teritoriile, să sovietizeze Ucraina și să practice strategia troțkistă a „revoluției permanente” la nivel mondial, ceea ce a dus la crearea de noi și noi state comuniste, pe diferite continente.

Din 1917-1918 și până în zilele noastre, soarta Rusiei bolșevice/Uniunii Sovietice/Rusiei postcomuniste a depins (direct și/sau indirect) de relațiile complexe cu Statele Unite ale Americii. Marea „străpungere” diplomatică prin care s-a reușit spargerea monolitului geopolitic comunist a fost realizată la începutul anilor 1970 de către președintele Richard Nixon și Henry Kissinger (care era *national security advisor*), care au făcut o serie de înțelegeri importante cu liderii chinezi Mao Zedong și Ciu Enlai. În felul acesta, perioada bipolarității strategice se apropia de sfârșit și se întvedea o tripolaritate. Ronald Reagan și-a propus și a reușit să doboare ceea ce el numea *The Empire of Evil* (Imperiul Răului), iar astfel s-a ajuns la o nouă perioadă de unipolaritate. Fără a intra în detalii, care merită dezvoltate altundeva, datorită înțelegerii cu SUA și a imitării modelului american, China comunistă a reușit să evite soarta URSS, care s-a prăbușit, și a devenit supraputerea economică de azi. Marea problemă geopolitică a

dacă principiul wilsonian al autonomiei națiunilor ar fi luat în serios, este greu de anticipat care va fi durata de viață a Federației Ruse și ce va mai rămâne din respectiva alcătuire statală.

secolului XI este refacerea alianței dintre Rusia și China, ceea ce înseamnă că pentru americani invadarea Ucrainei este doar preludiul unui coșmar strategic.

De la țarul Petru cel Mare la Lenin și de la Stalin la Putin, geopolitica Rusiei a fost ghidată de principiile realismului politic. La fel și politica externă a Chinei comuniste, a Indiei, a altor state mari de pe planetă sau a acelor state mici și mijlocii care au suficiente resurse pentru a se apăra (cum ar fi Israel, Pakistan sau Coreea de Nord). În ciuda faptului că Woodrow Wilson (figura centrală a internaționalismului liberal) a încercat la sfârșitul primului război mondial să elimine pentru totdeauna posibilitatea războaielor prin impunerea unei ordini mondiale bazate pe „securitate colectivă,” de fapt cele mai multe puteri ale lumii au promovat tot politica de tip realist, care se bazează pe principiile sferelor de putere¹. Din această pricină, gânditorii strategici realiști au prevăzut războiul Rusiei împotriva Ucrainei de îndată ce în 2008, la București, s-a propus intrarea în NATO a Ucrainei și a Georgiei.

John Mearsheimer a susținut că invadarea Ucrainei de către Putin este din vina SUA, care s-a amestecat în sfera de putere a Rusiei². La noi, dacă cineva a susținut așa ceva, a fost etichetat imediat ca „agent al Moscovei”. În cazul menționat și în multe altele este vorba despre gânditori americani (sau occidentali) din diferite școli strategice, ale căror analize decurg din teoriile pe care le-au dezvoltat pentru a explica relațiile internaționale, iar nu din partizanat ori legături cu inamicul. Kenneth Waltz este reprezentativ pentru *defensive realism*, Mearsheimer pentru *offensive realism*. Rigoarea cu care acesta din urmă își aplică teoria l-a făcut de multă vreme să prevadă că războiul dintre SUA și China este inevitabil (alți gânditori susțin posibilitatea evitării conflictului). Din punct de vedere epistemologic, rigoarea unei teorii precum realismul l-a făcut pe Mearsheimer să respingă o mulțime de studii, cărți și cercetări bazate strict pe testarea unor ipoteze, dar care în lipsa unui fundament teoretic nu sunt de mare ajutor pentru a explica politica internațională a unor megastate precum Rusia și China, chiar India, complet diferită de politica democrațiilor liberale occidentale³. Tot astfel, din perspectiva realismului ofensiv, el și Stephen Walt au demonstrat că SUA duce de mai multe decenii o politică eronată în Orientul Mijlociu, în favoarea

1. Pentru trecerea de la geopolitica sferelor de interese, balanță a puterii la securitate colectivă și înapoi, vezi Henry Kissinger, *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, 1994), prima ediție. Există și o traducere în limba română, dar celor care înțeleg importanța acurateții conceptuale le recomand originalul.
2. John J. Mearsheimer, „Why the Ukraine Crisis is the West’s Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin”, *Foreign Affairs*, September/October 2004, Volume 93, Number 5.
3. John J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, „Leaving theory behind: Why simplistic hypothesis testing is bad for International Relations”, *European Journal of International Relations*, 19(3), September 2013.

Israelului, ceea ce a cauzat Americii și statelor din regiune o mulțime de prejudecii. Respectiva abordare l-a influențat decisiv pe Barack Obama în schimbarea strategiei SUA față de Israel, în ciuda faptului că respectivul președinte era departe de a fi un realist. Spre deosebire de politicienii oportuniști și servili de la București, care cred că America are întotdeauna dreptate, fie că în fruntea ei se află Trump, fie Obama ori Biden, gânditorii strategici americani nu se sfiesc să critice diferitele administrații de la Washington, D.C., pentru erorile comise, sau dacă este cazul pe președinții Chinei sau Ucrainei, fostul și actualul *tabu* al unui tip geopolitic de *political correctness*.

Teoria realismului politic este utilă pentru explicarea comportamentului unor state precum Rusia sau China, dar limitată și reduționistă când vine vorba despre politica externă americană. De la întemeiere, SUA a oscilat între diferite școli de gândire strategică (izolaționismul, liberalismul internațional, realismul, globalismul democratic) sau le-a combinat. Aceste combinații nu au avut o natură strict teoretică, fiind de fapt fundamentul unor decizii pragmatice legate de marea dilemă americană între intervenționism și nonintervenționism. Gânditorul strategic neoconservator (și creatorul conceptului de unipolaritate) Charles Krauthammer le-a criticat pe toate, arătând limitele lor și propunând o abordare strategică nouă, dar niciunul dintre președinții americani nu a avut suficientă tărie ori consecvență pentru a-și asuma o asemenea abordare¹.

Realism și idealism vs realism și cinism

Diferitele administrații americane au combinat în modalități mai mult sau mai puțin coerente realismul geopolitic și idealismul, considerațiile pragmatice și cele legate de apărarea drepturilor omului și promovarea democrației. În felul acesta s-a ajuns nu la opțiuni între pace și război, ci la motivarea unor anumite tipuri de intervenții. Modul în care se raportează SUA la războiul din Ucraina este o consecință a politicilor americane din perioada *post-Cold War* și de după 9/11, iar deciziile administrației Biden sunt replici și corecții față de deciziile administrațiilor Trump și Obama. Internaționalismul liberal al lui Clinton a dus la opțiuni de tipul *humanitarian interventionism* (vezi intervențiile din Iugoslavia,

1. Pentru analiza diferitelor școli strategice adoptate de administrațiile americane, precum și pentru orientarea strategică nouă propusă, vezi controversa dintre Krauthammer și Fukuyama: Charles Krauthammer, “Democratic Realism. An American Foreign Policy for a Unipolar World”, speech delivered at the American Enterprise Institute for Public Policy Research, February 12, 2004; Francis Fukuyama, “The Neoconservative Moment”, *The National Interest*, June 1, 2004; Charles Krauthammer, “In Defense of Democratic Realism”, *The National Interest*, Fall 2004.

Haiti și Bosnia). Realității și neoconservatorii au criticat extrem de dur acele intervenții „aventuriste”, dezinteresate, lipsite de legătură cu *American national interest* și care, de fapt, încălcau principiile dreptului internațional și suveranitatea unor state, și au explicat că SUA trebuie să se limiteze strict la intervenții legate de „amenințările existențiale” la adresa sa, cum au fost atacurile teroriste din 9/11, care au dus la invadarea Afganistanului. Ca urmare a atacurilor al-Qaeda pe teritoriul american, președintele George W. Bush (parțial influențat de neoconservatori) a făcut o adevărată „revoluție” în politica externă americană, pe baza unor noi principii, printre care minimalizarea strategiilor de *containment* și *deterrence*, opțiunea pentru *preemptive strikes*, respingerea multilateralismului de tip wilsonian și *regime change* (schimbarea de regim politic)¹. Combinația dintre noile principii și o activitate deficitară de *intelligence* (dar masiv influențată și distorsionată de presiunile asupra CIA venite dinspre cercurile vicepreședintelui Dick Cheney și nu numai) au condus la invadarea Irakului.

Folosirea limbajului occidental de *security studies* în referințele făcute la Rusia, China, Iran și alte state induce o mulțime de confuzii teoretice, conceptuale și, mai ales, morale. Considerarea acestor state din punct de vedere strict realist este reducăționistă și parțial eronată. Dacă în cazul SUA au existat mereu intervenții de tip umanitar, războaiele purtate de URSS/Rusia, China comunistă, Iran (sau Irak), precum și politicile interne pe timp de pace sunt pline de componente antiumanitare, malefice. Politica externă americană este o combinație de realism și idealism. Politica externă rusă/sovietică este un amestec de realism și cinism. La fel și politica externă chinezească. Așa se explică de ce în istoria acestor state au existat atâtea crime împotriva umanității, crime de război, crime împotriva păcii, lagăre de concentrare (Gulagul la sovietici, lagărele funcționale chinezești, unde sunt ținuți peste un milion de musulmani, precum și un număr nedeterminat de creștini, budiști, adepți Falun Gong). Nici o teorie nu poate însă explica de ce comunitatea internațională nu s-a sinchisit să organizeze tribunale internaționale pentru judecarea respectivelor crime. Am scris pe larg despre consecințele etice dezastruoase ale moștenirii totalitare, ale lipsei unor rituri de purificare, inclusiv ale nejudicării crimelor comise, ceea ce conduce la o continuitate în proliferarea lor, iar acum vedem cum în Ucraina armatele rusești și regimul revizionist de la Kremlin comit nestingherite crime de război și crime împotriva umanității². Sovieticii și rușii nu au avut niciodată decența de a regreta marile crime de război și crimele împotriva umanității comise la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial (în Polonia, România) sau în timpul războiului din Afganistan. Dar nici comunitatea internațională nu a avut inițiative pentru a

1. Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2003.
2. Dan Pavel, *Grajdurile lui Augias. Rituri de purificare în posttotalitarism*, Polirom, Iași, 2017.

chema responsabilii și autorii crimelor în instanțe internaționale. Rușii/sovieticii nu au încetat niciodată de a comite asemenea crime, iar crimele de război și crimele împotriva umanității comise în Ucraina semnalează respectiva continuitate.

După invadarea Afganistanului și a Irakului și după schimbarea regimurilor politice de acolo, tentativele de a impune democrația au eșuat. SUA a ajuns să poarte în Afganistan un război pe care mulți l-au crezut crucial pentru democratizarea lumii, dar care în ultimă instanță s-a dovedit absolut inutil după 20 de ani (cel mai îndelungat război extern), în condițiile reîntoarcerii talibanilor la putere. Prețul prelungirii celor două războaie a fost împovărător, cu masive pierderi de vieți omenești, *war casualties*, milioane de imigranți, cu irosirea unor enorme resurse financiare, militare, de infrastructură ș.a.m.d. Sfătuit de experții militari și de *intelligence*, președintele Obama a căzut în capcanele schimbării abordării războiului, deși era clar că americanii căutau *an exit strategy*, ca de fiecare dată când au intrat într-un război (după cum a explicat Krauthammer). Au fost ani întregi în care diferiți gânditori strategici, precum și autori străini, au criticat intervenționismul american în Orientul Mijlociu și-n Asia Centrală. Apoi, a venit Primăvara Arabă, iar în particular războiul civil din Siria. Același Obama a hotărât să nu intervină împotriva dictatorului Bashar al-Assad, care folosea „arme de distrugere în masă” împotriva populației civile, mai ales după ce devenise tot mai clar că intervențiile din Afganistan și Irak nu produseseeră efectele scontate, dar și după ce fusese indus în eroare de manevrele Rusiei lui Putin de a garanta că nu se vor repeta asemenea incidente¹. Atunci, America a fost criticată pentru nonintervenționism și învinuită că din pricina politicilor adoptate a fost posibil fenomenul ISIS/Daesh/Califatul.

Indiferent ce fac, indiferent că au ales intervenționismul sau nonintervenționismul, SUA au fost criticate pe plan internațional, precum și de către experții americani în strategie, de presa americană și de publicul american. Încă dinainte de 9/11, prioritățile strategice ale SUA erau legate de gestionarea raporturilor cu Rusia și mai ales cu China. Prolungirea războaielor din Irak și mai ales din Afganistan a permis Rusiei și Chinei să-și afirme tot mai puternic agresivitatea pe plan internațional, să devină *rising powers* în ceea ce Fareed Zakaria numește *the post-American world*². Asta trebuie să ținem minte când analizăm modul în care administrația Biden se raportează la invadarea Ucrainei de către Rusia. Și mai trebuie să ținem cont de posibilitatea ca Donald Trump să se întoarcă la

1. Pentru opțiunea nonintervenționismului în Siria, vezi Jeffrey Goldberg, “The Obama Doctrine [The U.S. president talks through his hardest decisions about America’s role in the world]”, *The Atlantic*, April 2016.
2. Fareed Zakaria, *The Post-American World. And the Rise of the Rest*, Penguin Books, London & New York, 2009.

Casa Albă. Încă din martie 2017, același expert strategic menționat mai sus anunța în editorialul său din *Washington Post* și în cadrul emisiunii sale de pe CNN că Trump se pregătește să predea Chinei „bastonul conducerii lumii”¹. Asta se petrecea la două luni după ce, în ianuarie 2017, raportul oficial comun al Central Intelligence Agency, National Security Agency și Federal Bureau of Investigation prezenta opiniei publice faptul că Rusia lui Putin și serviciile secrete rusești au fost amestecate din plin în alegerile prezidențiale americane din 2016 în favoarea lui Trump². Este greu de evaluat care vor fi efectele pe termen lung ale aceluia amestec. Oricum, patru ani mai târziu mai mulți experți americani explicau cum a pierdut America în competiția cu Rusia și cu China, „the American decline”, „victoria lui Putin”, „mitul declinului Rusiei”³. Or, asemenea aprecieri lipsite de acuratețe erau făcute cu două-trei luni înainte de invadarea Ucrainei de către Rusia.

După cum voi arăta, abia criza declanșată de Putin a permis SUA să-și reorienteze toate dimensiunile și instrumentele puterii și să demonstreze că va rămâne pentru multă vreme principala supraputere a lumii contemporane. Sunt peste douăzeci de dimensiuni ale supraputerii americane, dintre care nu voi acoperi aici decât câteva. Abia după invazia Rusiei și ajutorul masiv dat Ucrainei de către SUA au înțeles miile de critici ai retragerii americane din Afganistan oportunitatea acelei decizii și semnificațiile ordinilor ferme date de către Biden armatei americane și serviciilor de *intelligence*. Dacă americanii continuau a se complăce în capcana Afganistan, ar fi fost imposibil ca serviciile secrete și armata americană să se concentreze asupra pregătirii de către Rusia a invaziei din Ucraina (pe care chiar președintele Zelenski o nega), pe care au contracarat-o eficient și în mod deschis. Operațiunea de salvare a Ucrainei ar fi eșuat dacă

1. Fareed Zakaria, “Trump prepares to pass the world leadership baton to China”, *Washington Post*, March 16, 2017.
2. Pentru amestecul Rusiei lui Putin și a serviciilor secrete rusești în alegerile prezidențiale americane, raportul celor trei mari agenții americane de *intelligence*, politica externă a lui Trump, dar și pentru demontarea argumentelor lui Zakaria, vezi Dan Pavel, „Efectul alegerilor americane asupra lumii și cum a răspuns planeta provocării Trump”, în *Războaiele neterminate din era Facebook*.
3. Vezi numărul special “The Divided World. America’s Cold War” al revistei *Foreign Affairs*, November/December 2021, Volume 100, Number 6, în particular următoarele texte: Hal Brands and John Lewis Gaddis, “The New Cold War. America, China, and the Echoes of History”; M. E. Sarotte, “Containment Beyond the Cold War. How Washington Lost the Post-Soviet Peace”; Fiona Hill, “The Kremlin Strange Victory. How Putin Exploits American Dysfunction and Fuels American Decline”; Richard Haas, “The Age of America First. Washington’s Flawed New Foreign Policy Consensus”; Michael Kofman and Andrea Kendall-Taylor, “The Myth of Russian Decline. Why Moscow Will Be a Persistent Power”.

administrația Biden și mai ales serviciile secrete și-ar fi irosit resursele în Afganistan. În același timp, trebuie recunoscut că o parte din meritele retragerii de acolo i-au aparținut lui Trump. Fostul președinte se concentra asupra diferitelor aspecte ale războiului economic cu China, precum și asupra costurilor financiare astronomice ale prezenței într-o țară care nu era pregătită pentru democrație, iar în particular pentru apărarea ei, iar de aceea nu a ezitat să negocieze direct cu talibanii, ignorând de-a dreptul guvernul „democratic” de la Kabul.

Doctrina Biden și wilsonismul

Problema este însă că prin conturarea unei „doctrine Biden” prin care SUA își asumă responsabilitatea confruntării cu Rusia și China, prin ajutorarea Ucrainei și prin garanțiile de securitate oferite Taiwanului, se pierd multe dintre beneficiile calculate de către Woodrow Wilson și alți președinți în legătură cu securitatea colectivă, dezarmare, funcționarea instituțiilor internaționale multilaterale, precum și o serie de dimensiuni pozitive ale globalizării. În ciuda faptului că nu a intervenit direct în războiul împotriva Rusiei, aici trebuie să ținem cont de distincția radicală între diplomația pe timp de pace și diplomația pe timp de război. Prima dintre ele nu a fost deocamdată posibilă, deși americanii au încercat să prevină invazia cu luni înainte de a se fi declanșat.

Joe Biden a fost toată viața sa un negociator: în politica internă, pe baza logicii *bipartisanship*, în politica internațională, datorită vastei sale experiențe de membru încă din 1997 în prestigioasa Senate Foreign Relations Committee (al cărei președinte a fost de două ori). Tocmai de aceea, el a numit în pozițiile-cheie de Secretary of State și CIA Director pe doi dintre cei mai experimentați diplomați și negociatori americani (Antony Blinken și Bill Burns). Conform declarațiilor oficialilor americani, Putin nu dă semne serioase că ar dori o negociere a încetării războiului. De altminteri, nici președintele ucrainean Volodimir Zelenski nu vrea să negocieze și a declarat în repetate rânduri că vrea să ducă războiul până la capăt, adică până la recucerirea teritoriilor ocupate de Rusia, ceea ce ar putea să prelungească războiul pe o durată nedeterminată. În această situație, ajutoarele militare și financiare asigurate sistematic de Washington, precum și de alte capitale occidentale, duc către escaladarea războiului, iar fiecare zi înseamnă noi victime omenești. Biden a fost socotit anterior un internaționalist liberal, dar prin înarmarea continuă și prelungirea războiului el a ajuns să se îndepărteze de moștenirea lui Woodrow Wilson. Marea problemă nu este ecoul internațional al acestei poziții și nici ce fel de doctrină de securitate promovează, ci efectul intern al continuării războiului: posibilitatea pierderii alegerilor prezidențiale din 2024 în favoarea lui Trump. Din cele 29 de priorități ale alegătorilor americani din anul 2022, când sunt alegerile *midterm*, războiul din Ucraina

este pe locul 20 (iar *climate change* pe locul 24)¹. Ce ar însemna pierderea alegerilor prezidențiale nu este greu de închipuit după ce la câteva zile după invadarea Ucrainei Trump a declarat despre Putin că este un „geniu”².

Încetarea războiului se poate face doar dacă Biden și Putin negociază direct. Deja o parte importantă din Partidul Democrat i-a cerut imperios lui Biden să intre serios în negocieri, chiar dacă a susținut ideea că administrația de la Washington trebuie să își mențină sprijinul pentru Ucraina până la capăt³. Se întâmplă cu câteva săptămâni înainte de *midterm elections*, iar o parte dintre republicani au avertizat deja că dacă vor avea majoritatea în House of Representatives (și în Senat), atunci vor tăia semnificativ din ajutorul acordat Ucrainei. Prin urmare, este posibil ca soarta războiului să fie influențată de schimbarea raporturilor de forță din politica internă americană chiar mai devreme de alegerile prezidențiale din 2024.

Ar trebui ca volumul în care apare acest text să conțină un avertisment metodologic și politic serios, întrucât apare în plină desfășurare a războiului, fără ca nimeni să-i cunoască deznodământul. Analizele războaielor făcute în plină desfășurare, înainte de terminarea lor, riscă să fie puse în aceeași categorie hermeneutică cu comentariile în direct ale meciurilor de fotbal. Simpla ipoteză jurnalistică cu iz de fake news a folosirii de către Putin a armamentului nuclear a devenit în ultimul timp o serioasă amenințare de securitate. Dacă va fi o „simplă” lovitură nucleară sau un război nuclear, caz în care nu se știe câți locuitori din respectivele regiuni și state vor supraviețui, cu siguranță că responsabilitatea va cădea asupra tuturor aceluia care au refuzat să admită necesitatea negocierilor pentru încetarea imediată, dar condiționată, a războiului.

Amenințările cu folosirea armelor de distrugere în masă făcute în plin război de către Rusia au creat o situație de (in)securitate mult mai gravă decât celebra criză a rachetelor din Cuba, de pe vremea președintelui american John Fitzgerald Kennedy și a liderului sovietic Nikita Hrușciiov. Singura ieșire din

1. Vezi raportul publicat de Anthony Leiserowitz, Edward Maibach, Seth Rosenthal, John Kotcher, Jennifer Carman, Liz Neyens, Teresa Myers, Matthew Goldberg, Eryn Campbell, Karine Lacroix and Jennifer Marlon, *Politics & Global Warming, April 2022*, Yale University and George Mason University. New Haven, CT: Yale Program on Climate Change Communication, <https://climatecommunication.yale.edu/publications/politics-global-warming-april-2022/toc/4/>.
2. Joseph Gedeon, "Trump calls Putin «genius» and «savvy» for Ukraine invasion (The former president's praise for Putin comes at a perilous geopolitical moment in Europe)", *Politico*, 02/03/2022, <https://www.politico.com/news/2022/02/23/trump-putin-ukraine-invasion-00010923>.
3. Kevin Liptak, "Liberal Democrats call on Biden to shift Ukraine strategy", October 24, 2022, <https://edition.cnn.com/2022/10/24/politics/congress-democrats-reaction-ukraine-strategy/index.html>.

criza de atunci au fost negocierile. Or, deși amenințările de securitate actuale sunt mult mai grave, ceea ce lipsește acum sau mai bine spus ceea ce nu se concretizează este exact partea de negociere. Rusia nu va accepta să iasă înfrântă din acest război, iar dacă nu i se oferă o ieșire onorabilă din război, atunci Putin este capabil să folosească armele nucleare. Negocierile se fac și acum prin intermediul serviciilor secrete și al diplomației. Ele au început de fapt în toamna lui 2021, dinainte de izbucnirea războiului, când noul director al CIA a fost la Moscova, iar lumea credea că tema era Afganistanul, unde serviciile secrete rusești colaborau cu talibanii¹. Ca o paranteză, reacțiile din diferite cercuri politice și mediatice românești față de cei care vorbesc despre importanța negocierilor sunt absolut paranoice și dovedesc tradiționalul servilism autohton. Noroc că nu îi bagă nimeni în seamă pe plan internațional. Dacă Biden va începe negocierile, iar Putin le va accepta, își vor schimba radical pozițiile. Neorealștii spun că invadarea Ucrainei putea fi evitată pe cale diplomatică și prin menținerea neutralității fostei republici sovietice. Pentru ei, ceea ce se petrece este și o consecință a eșecului președinților americani (de la Bill Clinton la Joe Biden) și a diplomației americane de a gestiona relația cu Rusia. Oricum, comportamentul Rusiei și al Americii nu fac decât să le confirme teoriile privind conflictul dintre marile puteri și zonele de influență.

În perioada 2014-2017, regizorul american Oliver Stone, un erou decorat al războiului din Vietnam, dar și un sprijinitor al dictatorilor de stânga antiamericani, a realizat un mega-interviu cu Vladimir Putin, care a fost difuzat în patru episoade pe *Showtime*. În interviu, Putin a povestit că a discutat cu Clinton și l-a întrebat ce crede despre posibilitatea ca Rusia să devină membru NATO, la care acesta din urmă a răspuns: *‘Why not? But the US delegation got very nervous’*². Președintele Trump a fost acuzat pe când era în funcție că a dat înapoi cu decenii moștenirea wilsoniană de *US leadership on nuclear nonproliferation and arms control*: el a retras USA din Tratatul Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) și nu a încheiat ”the New Strategic Arms Reduction Treaty (New START)”, lucru pe care administrația Biden l-a corectat imediat după instalare, în martie 2021³.

1. Talibanii aveau legături strânse cu GRU, iar din ordinele lui Putin se ofereau recompense financiare solide pentru fiecare soldat american ucis. Serviciile americane de *intelligence* i-au raportat lui Trump acest lucru, dar el a pretins că nu a citit respectivele rapoarte, iar mai târziu nu a luat măsuri. Vezi Charlie Savage, Eric Schmitt and Michael Schwartz, ”Russia Offered Afghans Bounty to Kill U.S. Troops, Officials Say”, *The New York Times*, June 27, 2020.
2. ”Vladimir Putin say he asked Bill Clinton about Russia joining NATO”, June 12, 2017, <https://www.hindustantimes.com/world-news/vladimir-putin-says-he-asked-bill-clinton-about-russia-joining-nato/story-OYGy8GvQALXrcDKeOtRjzK.html>.
3. Vezi <https://www.armscontrol.org/act/2019-09/news/us-completes-inf-treaty-withdrawal>, precum și <https://www.armscontrol.org/act/2021-03/news/us-russia-extend-new-start-five-years>.

Însă, aceste detalii minimale de diplomație a nonproliferării nu vor mai conta dacă Moscova va folosi armele nucleare, ceea ce înseamnă că responsabilitățile pentru neangajarea în negocieri vor fi și mai grave.

Din motive de spațiu, am să limitez aici discuția despre efectele invaziei Rusiei asupra politicilor de proliferare nucleară. Am să o extind în alt text, nu fără a observa (într-un mod care nu se înscrie pe linia „corectitudinii politice”) că regimurile care au renunțat (sau au fost convinse să renunțe) la programele sau chiar la arsenalele lor nucleare până la urmă s-au prăbușit (Irakul lui Saddam, Libia lui Gaddafi) ori au fost expuse invaziei (chiar Ucraina). Prin contrast, situația strategică a statelor care și-au păstrat arsenalele nucleare (deși au fost serioase eforturi pentru a le descuraja) este mai sigură (Israel, Coreea de Nord). În același sens, Pakistanul și India se țin reciproc în șah cu ajutorul armelor nucleare, iar un război devastator între ele nu s-a declanșat. Când Trump a decis să retragă SUA din tratatul de neproliferare nucleară cu Iranul, întreaga situație din Orientul Mijlociu s-a agravat. Administrația Biden a decis să nu implice SUA militar direct în Ucraina și nici să nu impună *a no-fly zone* tocmai pentru a nu provoca Rusia la un răspuns nuclear. Chiar și așa, Putin și alți lideri ruși ori chiar jurnaliști amenință cu folosirea armelor nucleare dacă SUA și occidentalii continuă să înarmeze Ucraina. Respingerea acestor amenințări de către diletanții care le consideră un bluf nu are un fundament rațional, mai ales că acum ne găsim într-o situație istorică fără precedent. După cum s-a văzut însă din declarațiile unor responsabili de înalt nivel, serviciile americane și occidentale de *intelligence* le iau în serios.

Pentru prima dată de la înființarea CIA de către Truman, în opinia publică americană și internațională, în *mainstream media*, și-au făcut loc aprecieri pozitive privind serviciile americane de *intelligence*, fără de care nu ar fi fost posibile victoriile în Războiul Rece, în conflictele câștigate de America pe câmpurile de luptă, în confruntările diplomatice sau în monitorizarea organizațiilor teroriste, a crimei organizate sau a altor amenințări de securitate la nivel internațional. Datorită lor, Joe Biden a știut în avans și a avertizat întreaga lume privind iminența atacurilor Rusiei și faptul că Putin nu va da înapoi, ca să nu mai vorbim de succesele de pe câmpul de luptă obținute de forțele ucrainene¹. Cu multe luni înainte de invazie, directorul CIA, strălucitul diplomat de carieră Bill Burns, a

1. Vreme de decenii, stânga americană și cea internațională a demonizat serviciile secrete americane, occidentale, israeliene. Respectivii și-au schimbat atitudinea abia după ce Donald Trump a atacat constant serviciile secrete americane, pe care le-a demascacat ca fiind parte dintr-o vastă „conspirație” împotriva sa, numită *The Deep State*. Subiectul merită abordat separat, mai ales că Trump și trumpiștii au anunțat că dacă se reîntorc la putere vor ataca și vor face epurări masive în State Department, Department of Justice și serviciile de *intelligence*. Asemenea acțiuni ar favoriza în primul rând Rusia, China, Iranul, Coreea de Nord dar și alți inamici ai Americii.

făcut o vizită în Rusia și i-a avertizat pe Putin și pe șefii serviciilor secrete rusești privind riscurile la care își expun țara dacă nu opresc invazia. Dar Putin a negat și a refuzat să țină cont de avertismente. NSA, NRO, DIA, CIA, precum și serviciile secrete militare departamentale au lucrat intens și cu succes pentru deșeurarea planurilor rusești de cucerire rapidă a Ucrainei și de înlăturare a președintelui și guvernului. Au contribuit MI6, precum și serviciile secrete ale unor state NATO, în particular din Polonia, Estonia, Letonia, Lituania, Norvegia. Fără a intra în detalii, după ce CEKA/NKVD/KGB și succesorii ei (FSB, SVR) precum și GRU au penetrat vreme de decenii toate statele occidentale și de fapt cam toate statele lumii, la cele mai ridicate eșaloane, acum occidentalii (și alți aliați) au reușit să penetreze Rusia, pe multiple dimensiuni instituționale. Și acesta este un subiect care merită tratat în detaliu și separat, unde voi explicita numeroasele surse documentare¹. Un element de noutate a fost includerea deliberată, fără precedent, explicită, a elementelor de *intelligence analysis* în discursurile oficiale și în declarațiile președintelui SUA.

Înfruntarea marilor producători și exportatori de armament

Pe fronturile ucrainene, SUA poartă un război cu Rusia prin interpuși (*proxy war*), chiar dacă neagă oficial. Ceea ce se petrece acolo demonstrează superioritatea absolută a Americii pe plan militar. Rusia nu poate să facă față numeroaselor arme convenționale extrem de sofisticate pe care americanii le pun la dispoziția ucrainenilor. Totuși, potențialul de distrugere al așa-ziselor „arme demodate” ale Moscovei este mai mare, pentru că nu au fost concepute și perfecționate să diminueze semnificativ victimele dintre noncombatanți. Războiul dus de Kremlin a scos la iveală zeci, chiar sute de disfuncționalități ale mașinii militare ruse și ale serviciilor secrete militare rusești. Am criticat în alte scrieri erorile comise în ultimul secol de SUA (și de marile puteri) în munca de *intelligence* și în plan militar². Trebuie însă scos în evidență faptul că datorită statutului său de supraputere, SUA a fost implicată permanent în ultimele decenii în mai multe războaie, în mai multe părți ale planetei, ceea ce a permis corectarea erorilor, testarea armelor, perfecționarea lor, a tacticilor și strategiilor atât în plan militar,

1. Pentru moment, trimit doar la audierile directorilor serviciilor de *intelligence* în U.S. Congress, pe teme de Rusie, Chinei și pe alte teme, care au fost făcute publice în ultimele luni și pe care cei interesați le cunosc deja.
2. Dan Pavel, „*Intelligence and narrow-mindedness*. Politica din ultimul secol și serviciile secrete”, în *Războaiele neterminate din era Facebook*.

cât și de *intelligence*¹. Rusia nu luptă indirect doar cu puterea militară americană, ci mai ales cu întregul „complex militar-industrial” american și cu întreaga rețea a serviciilor secrete americane (și aliate).

Pe 18 octombrie 2022, prestigiosul *think tank* „Heritage Foundation” a publicat raportul anual „Index of US Military Strength. Concluzia analizei de aproape 600 de pagini este negativă, indicând „slăbiciune” din punctul de vedere ale capacității armatei americane de a apăra „interesele vitale americane” la nivel global, iar câteva dintre cauze sunt enumerate:

As currently postured, the U.S. military is at growing risk of not being able to meet the demands of defending America’s vital national interests. It is rated as weak relative to the force needed to defend national interests on a global stage against actual challenges in the world as it is rather than as we wish it were. This is the logical consequence of years of sustained use, underfunding, poorly defined priorities, wildly shifting security policies, exceedingly poor discipline in program execution, and a profound lack of seriousness across the national security establishment even as threats to U.S. interests have surged².

„Heritage Foundation” este un *think tank* conservator, care în anii din urmă și-a diminuat credibilitatea câștigată vreme de decenii din pricina partizanatului

1. Lista războaielor purtate de SUA din perioada post-Cold War este impresionantă: Panama (1989-1990); primul război din Golf, după invadarea Kuweitului de către Irak (1990-1991); impunerea unei *no-fly zone* în Irak (1991-2003); prima intervenție în războiul civil din Somalia (1992-1995); războiele din Bosnia și Croația (1992-1995); intervenția din Haiti (1994-1995); războiul din Kosovo (1998-1999); războiul din Afganistan (2001-2021); intervenția americană din Yemen (2002 neterminată); războiul din Irak (2003-2011); intervenția în războiul din nord-vestul Pakistanului împotriva organizațiilor teroriste (2004-2018); a doua intervenție în războiul civil din Somalia, o parte se desfășoară în nord-estul Keniei (2007-neterminată); operațiunea *Ocean Shield* din Oceanul Indian împotriva piraților somalezi (2009-2016); intervenția internațională din Libia (2011); operațiunea *Observant Compass* din Uganda (2011-2017); intervenția internațională din Irak împotriva ISIS (2014-2021); intervenția internațională din Siria împotriva ISIS și a grupurilor legate de al-Qaeda (2014-neterminată); intervenția din Libia (2015-2019). Nu am inclus aici nenumăratele acțiuni combinate ale trupelor speciale & serviciilor de intelligence din diferite părți ale lumii, purtate îndeobște, dar nu exclusiv, în legătură cu sutele de baze militare americane din lumea întreagă.
2. The Heritage Foundation, „Executive Summary of the 2023 Index of U.S. Military Strength”, October 18, 2022, <https://www.heritage.org/military-strength/executive-summary>. La raportul integral au lucrat mai mulți experți, el fiind dedicat senatorului republican (Oklahoma) James Inhofe, un adversar al politicilor de *climate change* și al drepturilor minorităților sexuale, care a anunțat că se va retrage din Senat la sfârșitul lui 2022, mai devreme decât termenul de încetare a mandatului său, în 2026.

față de ideile promovate de Trump. Fără să-și dea seama, raportul constată deficiențele din anii din urmă, ai administrației Trump: dacă concluziile subliniate sunt adevărate, nu este mai puțin adevărat că slăbiciunile semnalate s-au accentuat tocmai în perioada în care a fost președinte noul patron spiritual al fundației. Iată de ce raportul trebuie privit cu rezerve. În același timp ar trebui să ne întrebăm la ce concluzii s-ar ajunge dacă standardele extrem de ridicate cu care operează ar fi aplicate armatei din Rusia, China ori din România sau oricărei alte armate din lume. Iar comparațiile trebuie făcute ținând cont mai ales de consecințele practice.

Rusia nu se poate compara cu SUA din punct de vedere al experienței militare și al profesionalismului. În afară de incursiunile din micile entități statale indisciplinate din „vecinătatea apropiată” (Cecenia, Georgia), armata rusă post-sovietică nu are experiență reală de război. După ce decenii de-a rândul propaganda comunistă și a „tovarășilor de drum” a întreținut mitul invincibilității sale, în ultimul său război adevărat Armata Roșie a fost forțată să se retragă învinsă din Afganistanul comunist. Înfrângerea s-a datorat succesului celei mai importante *covert operation* din istorie desfășurată de CIA (împreună cu serviciile secrete pakistaneze, saudite și altele, în furnizarea de echipament și *know how* pentru mujahedini). În ciuda faptului că tradiționala propagandă antiamericană a ascuns acest lucru, pentru URSS înfrângerea din Afganistan a fost mult mai dezastruoasă decât aventura militară a SUA din Vietnam, iar în final a reprezentat un factor crucial în destrămarea celui mai mare stat comunist din lume. Cu toate acestea, cei care în fiecare săptămână anunță emfatic înfrângerea Rusiei în Ucraina fac abstracție sau chiar nu știu că în al Doilea Război Mondial a fost o situație similară. Când Germania lui Hitler a atacat Uniunea Sovietică, Armata Roșie era într-o stare și mai precară, după epurările elitei militare din timpul Terorii Roșii făcute de Stalin, dar după nenumărate înfrângeri și colosale pierderi umane și teritoriale și după ce a beneficiat de un ajutor militar substanțial din partea SUA a reușit să întoarcă spectaculos soarta războiului. Cu cât se va prelungi războiul din Ucraina, cu atât cresc șansele ca armata rusă (ca și armata ucraineană de altminteri) să învețe din greșeli, să capete experiență și să se ajungă la un război pe termen lung. Un an de război înseamnă mult, dar să ne imaginăm ce ar însemna să asistăm la un război prelungit, lung de 20 de ani, în care nici una dintre părți nu câștigă decisiv, dar sunt o mulțime de pierderi umane, financiare, materiale, precum cele din Afganistan!

Ceea ce se feresc unii să sublinieze este că în Ucraina se desfășoară prin interpuși războiul dintre cei mai mari producători de arme din lume, SUA și Rusia; aceleași două state se află și în topul exportatorilor de armament pe plan internațional. În ciuda pandemiei coronavirusului, când au existat pe plan mondial descreșteri generale ale producției, exporturilor și importurilor, producția și comerțul de arme au înflorit. Companiile de armament au avut în 2020 o cifră

de afaceri de 531 miliarde de \$, cu 1,9% mai mult decât în anul precedent. Totuși, disproporția între SUA și Rusia este enormă. Companiile americane au vândut armament în valoare de 258 de miliarde de \$, adică 54% din vânzările globale, în vreme ce companiile rusești (aflate în regres) au vândut armament în valoare de 28,2 miliarde de \$, ceea ce reprezintă 5% din total. În perioada 2017-2021, SUA a deținut 39% din totalul exporturilor de armament la nivel global, iar pe locul al doilea s-a aflat Rusia, cu 19% (pe locul al treilea este China, cu 4,6%)¹. Va trebui să așteptăm până anul viitor pentru a vedea evaluările instituțiilor independente privind cheltuielile militare, producția de armament și exporturile din 2022, după declanșarea invaziei Rusiei.

Spațiul acordat de editorul acestui volum nu îmi permite să abordez o serie de alte teme, dar măcar le voi menționa și poate le voi dezvolta în alt text, de preferință unul care să analizeze bilanțul unui război negociat, încheiat. Războiul Rusiei împotriva lumii a devenit și un război economic, un război industrial și postindustrial, cu componente esențiale și cu consecințe în plan energetic, alimentar, demografic, militar, strategic, precum și în domeniul *cyberwarfare*. Printre consecințele războiului real și al războiului economic sunt sancțiunile, criza energetică, criza alimentară, extinderea NATO, ajutorul american și occidental pentru Ucraina, chestiunea crimelor de război și a crimelor împotriva umanității, ocolirea de către comunitatea internațională a consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov, pactul de neagresiune dintre Uniunea Sovietică a lui Stalin și Germania nazistă a lui Hitler (în ciuda faptului că Rusia a trecut din nou la schimbarea granițelor), ceea ce dă apă la moară liderilor populiști.

Deși lucrurile se pot schimba, este clar că vedem deocamdată prea puțin din moștenirea lui Woodrow Wilson, adică diplomație transparentă, negocieri de bună-credință pentru pace, dezarmare, descurajarea proliferării producției de armament și a export-importurilor, implicarea eficientă a organizațiilor multilaterale. La nivel mondial este un regres de o gravitate excepțională către spiritul impus de Tratatul de la Westfalia (1648), numai că de această dată nu mai este vorba despre „echilibrul puterilor” europene, ci de *balance of power* la nivel global². Pentru cei care se prefac că nu înțeleg sau care chiar nu înțeleg, trecerea de la

1. Stockholm International Peace Research Institute, "Business as usual? Arms sales of SIPRI Top 100 arms companies continue to grow amid pandemic", 6 December 2021, <https://www.sipri.org/media/press-release/2021/business-usual-arms-sales-sipri-top-100-arms-companies-continue-grow-amid-pandemic>. Stockholm International Peace Research Institute, "International arms transfers", <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/international-arms-transfers>.
2. Pentru acest regres al ordinii mondiale, vezi Dan Pavel, „Reîntoarcerea spiritului westphalian”, *Sens Politic*, 29 iulie 2022, <https://senspolitic.ro/reintoarcerea-spiritului-westphalian/>.

echilibrul puterilor la echilibrul supraputerilor într-o lume cu tendințe de multipolaritate echivalează cu dezechilibrul, cu o nouă eră a războaielor, adică exact ceea ce trebuie evitat pentru a permite rezolvarea marilor probleme ale planetei noastre.

Bibliografie

- BRANDS, Hal & John Lewis GADDIS, "The New Cold War. America, China, and the Echoes of History" *Foreign Affairs*, November/December 2021, Volume 100, Number 6.
- DAALDER, Ivo H. & James M. LINDSAY, *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003.
- FUKUYAMA, Francis, "The Neoconservative Moment", in *The National Interest*, June 1, 2004.
- GEDEON, Joseph, "Trump calls Putin «genius» and «savvy» for Ukraine invasion (The former president's praise for Putin comes at a perilous geopolitical moment in Europe)", *Politico*, 02/03/2022.
- GOLDBERG, Jeffrey, "The Obama Doctrine [The U.S. president talks through his hardest decisions about America's role in the world]", *The Atlantic*, April 2016.
- HAAS, Richard, "The Age of America First. Washington's Flawed New Foreign Policy Consensus" *Foreign Affairs*, November/December 2021, Volume 100, Number 6.
- HILL, Fiona, "The Kremlin Strange Victory. How Putin Exploits American Dysfunction and Fuels American Decline" *Foreign Affairs*, November/December 2021, Volume 100, Number 6.
- KISSINGER, Henry, *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, 1994.
- KOFMAN, Michael & Andrea Kendall-Taylor, "The Myth of Russian Decline. Why Moscow Will Be a Persistent Power" *Foreign Affairs*, November/December 2021, Volume 100, Number 6.
- KRAUTHAMMER, Charles, "Democratic Realism. An American Foreign Policy for a Unipolar World", speech delivered at the American Enterprise Institute for Public Policy Research, February 12, 2004.
- KRAUTHAMMER, Charles, "In Defense of Democratic Realism", in *The National Interest*, Fall 2004.
- LEISEROWITZ, Anthony, Edward MAIBACH, Seth ROSENTHAL, John KOTCHER, Jennifer CARMAN, Liz NEYENS, Teresa MYERS, Matthew GOLDBERG, Eryn CAMPBELL, Karine LACROIX and Jennifer MARLON, *Politics & Global Warming, April 2022*, Yale University and George Mason University. New Haven, CT: Yale Program on Climate Change Communication.
- LIPTAK, Kevin, "Liberal Democrats call on Biden to shift Ukraine strategy", October 24, 2022.

- 674 MEARSHEIMER, John J., „Why the Ukraine Crisis is the West’s Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin”, *Foreign Affairs*, September/October 2004, Volume 93, Number 5.
- MEARSHEIMER, John J. & Stephen M. Walt, „Leaving theory behind: Why simplistic hypothesis testing is bad for International Relations”, in *European Journal of International Relations*, 19(3), September 2013.
- PAVEL, Dan, *Grajdurile lui Augias. Rituri de purificare în posttotalitarism*, Polirom, Iași, 2017.
- PAVEL, Dan, *Războaiele neterminate din era Facebook*, Polirom, Iași, 2019.
- PAVEL, Dan, „Reîntoarcerea spiritului westphalian”, *Sens Politic*, 29 iulie 2022.
- SAROTTE, M. E., „Containment Beyond the Cold War. How Washington Lost the Post-Soviet Peace”, *Foreign Affairs*, November/December 2021, Volume 100, Number 6.
- SAVAGE, Charlie, Eric Schmitt and Michael Schwartz, „Russia Offered Afghans Bounty to Kill U.S. Troops, Officials Say”, *The New York Times*, June 27, 2020.
- THE HERITAGE FOUNDATION, „Executive Summary of the 2023 Index of U.S. Military Strength”, October 18, 2022.
- ZAKARIA, Fareed, *The Post-American World. And the Rise of the Rest*, Penguin Books, London & New York, 2009.
- ZAKARIA, Fareed, „Trump prepares to pass the world leadership baton to China”, *Washington Post*, March 16, 2017.
- ”Business as usual? Arms sales of SIPRI Top a 100 arms companies continue to grow amid pandemic”, 6 December 2021.
- ”Vladimir Putin say he asked Bill Clinton about Russia joining NATO”, *Hindustantimes.com*, June 12, 2017.

Războiul din Ucraina, sfârșitul postcomunismului și lumea postpandemică

Emanuel Copilaș

Introducere sau Cum au (re)devenit sferile de influență globale negociabile

Acest eseu urmărește desfășurarea războiului din Ucraina la scară globală, regională, est-europeană – și locală. Mizele sale nu sunt nici factuale, nici prospective, deși, evident, un astfel de demers nu poate să nu ia în calcul măcar unele dintre fapte concrete cu implicații profunde din cadrul conflictului și mai ales a anvergurii sale internaționale – așa cum nu poate să evite integral nici anumite previziuni parțiale, speculative și incerte, a căror precaritate este dată de însăși contingenta radicală a conflictului.

Metodologic, analiza utilizată aici este una de tip deductiv, mergând pe relația global-regional-local. Geopolitică critică este cea care informează intelectual, și, de ce nu, ideologic, traiectul cercetării de față. Geopolitica critică reprezintă un palimpsest intelectual și metodologic, în care diferite direcții marxiste, postmarxiste și poststructuraliste se suprapun și ocazional se intersectează cu diferite viziuni postmoderne la rândul lor extern de compozite. Astfel, autori marxiști mai vechi, cum ar fi Karl Marx, Vladimir Lenin, Antonio Gramsci, sau mai noi, ca Immanuel Wallerstein, Giovanni Arrighi, Andre Gunder Frank, Samir Amin, Tariq Ali, Robert Cox sunt recuperați și plasați, în cadrul geopoliticii critice, alături de autori postmarxiști ca Jürgen Habermas, Michel Foucault, Edward Said, Jacques Derrida etc., respectiv alături de numeroși autori și autoare de inspirație feministă, ecologistă, transumanistă sau speciistă¹. Versiunea de geopolitică critică utilizată în acest text este preponderent de inspirație marxistă.

1. Vezi Klaus Dodds, Merje Kuus, Joanne Sharp (ed.), *The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics*, London, New York, Routledge, 2016.

Pentru a doua oară de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, sferile globale de influență au devenit negociabile. Acestea au fost negociate prima oară după încheierea Războiului Rece, dar, datorită noului multipolarism nuclear, a complexității problemelor structurale, economico-sociale, generate de către revoluțiile est-europene din 1989, de colapsul Uniunii Sovietice consumat doi ani mai târziu, respectiv ca urmare a turbulențelor politice și transformările economice radicale din Asia, și mă refer aici în principal la China, și, per ansamblu, la noul climat global de incertitudine expectativă – rezultatul la care s-a ajuns a fost mai degrabă un *modus vivendi* internațional temporar. S-ar putea compara aceste trei decenii de după încheierea Războiului Rece cu perioada interbelică. Punctele nevralgice de pe glob au fost pur și simplu prea multe și prea complicate atunci pentru a se putea ajunge la compromisuri durabile care să nu pară în același timp compromițătoare pentru unele mari puteri aflate în declin, respectiv pentru altele aflate în ascensiune.

Cam același lucru s-a întâmplat și acum, evident, în cadrul unui context radical diferit: Rusia consideră că luptă cu Occidentul, în special cu Statele Unite, iar războiul se poartă în Ucraina¹. Statele Unite, care în interbelic erau o putere în ascensiune, iar astăzi una globală, joacă într-un fel acum rolul Marii Britanii de atunci, în timp ce Marea Britanie de acum pare a juca aproximativ rolul Franței de atunci. Însă Uniunea Europeană de astăzi nu are nimic de-a face cu Germania interbelică și periferia ei est- și ulterior aproape integral europeană: economia Europei unite contemporane este mult mai diversificată și mai puternică decât cea a Germaniei interbelice, republicană și mai apoi nazistă. Nu însă și mai puțin vulnerabilă.

Cert este că ne aflăm în fața unui conflict ale cărui principale rădăcini politice și economice se află în situațiile nerezolvate și în nuanțele neînțelese existente între marile puteri după sfârșitul Războiului Rece. Unele dintre aceste situații au fost rezolvate, dar conflictul din Ucraina arată că acestea au fost rezolvate în moduri necorespunzătoare, sau doar tactice, sau deja perimate. Unele dintre nuanțe au fost înțelese în mod corespunzător, dar aceste înțelegeri nu au fost utilizate în manieră cât de cât consensuală pe plan global, ci drept mijloace de augmentare a unor interese naționale sau ca instrumente conjuncturale de presiune și intimidare.

Materialul avansează în felul următor: o primă secțiune se ocupă de Ucraina postsovietică și de sursele internaționale și interne ale problemelor sale economice, sociale, politice și, parțial, culturale. O a doua secțiune este axată pe identificarea surselor internaționale ale războiului din Ucraina, cu accent pe metamorfozele

1. Vasile Ernu în dialog cu Volodymyr Artiukh, „Ucraina este pentru Rusia un Platzdarm, nu o colonie”, *Criticatac*, 6.06.2022, <https://www.criticatac.ro/ucraina-este-pentru-rusia-un-platzdarm-nu-o-colonie-vasile-ernu-in-dialog-cu-volodymyr-artiukh/>.

economiei politice globale. A treia și ultima secțiune avansează câteva concluzii provizorii, luând în calcul anumite paralele istorice, anumite gesturi militare regretabile și, respectiv, anumite avertismente istorice și geopolitice.

Ucraina postsovietică

Ucraina reprezintă o entitate politică extrem de fragmentată și de complicată. O societate divizată economic și cultural, cu o statalitate incertă și oscilantă, bazată pe proiecte de *nation-building* diferite și chiar conflictuale, pentru a utiliza un termen din literatura de specialitate politologică referitoare la naționalism – ceea ce numim în limbaj curent Ucraina pare totuși să funcționeze cumva, deși nu prea multă lume înțelege cum. Am să las la o parte aici discuțiile istorice despre Rusia Kieveană și cea moscovită¹, deși acestea sunt fără îndoială importante pentru a identifica unele dintre proiectele identitare ucrainene moderne. Voi trece direct la perioada modernă și contemporană, pentru a identifica sursele animozităților dintre Ucraina și Rusia, în ciuda faptului că în cadrul proiectului identitar panslav din secolul XIX și a celui sovietic din secolul XX, ucrainenii și rușii, alături de belaruși – sunt reprezentați ca alcătuind un singur „popor”.

În cadrul Uniunii Sovietice, cele trei tipuri identitare mai sus amintite erau topite și rearticulate ideologic în matricea socialismului de stat sovietic. Se vorbea astfel despre un mare „popor sovietic”, în cadrul căruia ucrainenii, rușii și belarușii erau mai degrabă împreună decât separați de vagi considerente culturale și lingvistice. La fel cum, în Iugoslavia, sârbii, croații, bosniacii și slovenii, alături de muntenegreni și macedoneni – erau prezentați ca fiind parte a unei identități supranaționale iugoslave. În ambele cazuri, amintirea nivelului de trai relativ ridicat și destul de stabil din perioada sovietică, respectiv iugoslavă – a antrenat și continuă să antreneze diferite tipuri de nostalgii, care reflectă mai degrabă eșecurile sistemelor politice din Ucraina actuală și fosta Iugoslavie și mai puțin lipsa de cultură și de discernământ politic a exponenților acestor tipuri de nostalgii.

Spre deosebire de alte state est-europene integrate între timp în Uniunea Europeană (și NATO), PIB-ul Ucrainei din 1990 nu a fost atins din nou nici până în prezent². Prin comparație, PIB-ul României din 1989 a fost atins în 2004 și, de atunci, a urmat o creștere economică sinuoasă, dar continuă³. Frustrările economice și cele sociale sunt deci la cote înalte. Acestea sunt capitalizate fie în

1. Paul Dobrescu, *Geopolitica*, Comunicare.ro, București, 2008.

2. Branko Marcetic, „A Ukrainian Sociologist Explains Why Everything You Know About Ukraine Is Probably Wrong”, *Jacobin*, 10.02.2022, <https://jacobin.com/2022/02/us-russia-nato-donbas-maidan-minsk-war>.

3. Cătălin Zamfir, *O analiză critică a tranziției: ce va fi „după”*, Polirom, Iași, 2004.

beneficiul discursului politic rus, care utilizează vechea identitate supranațională sovietică adaptată contextului postcomunist pentru a păstra Ucraina în sfera sa de influență, fie în beneficiul discursului naționalist ucrainean care, în condițiile date ale Ucrainei, nu are cum să nu fie superpozabil, uneori aproape integral, cu discursul de factură proeuropeană. În plus, din punct de vedere istoric, acel nefast colaboraționism ucrainean cu armata germană a celui de-al Treilea Reich în prima jumătate a anilor 1940 reprezintă la rândul său o sursă de legitimare pentru discursul naționalist și totodată proeuropean ucrainean. Tocmai din acest motiv, pentru a fi cât mai mulțumită în calitate de republică federativă sovietică, Ucraina postbelică a primit numeroase drepturi politice din partea Moscovei, care a investit de asemenea în infrastructura și dezvoltarea industrială locală. Contrastul dintre Ucraina sovietică și cea postsovietică devine astfel și mai intens, alimentând o pleoră de poziții politice locale tot mai diferite și, în același timp, tot mai vehemente.

Dacă în anii 1990, narațiunea oficială rusă avea câștig de cauză, începând cu 2004 și mai ales cu ceea ce în 2014 s-a numit Euromaidanul ucrainean, discursul naționalist-independentist local, cu tușe proeuropene din ce în ce mai groase, devine tot mai important și mai vizibil. Ocazional, chiar și dominant¹. Este motivul pentru care Rusia se adaptează la tendințele politice prooccidentale ale Ucrainei și diversifică geopolitic exportul de hidrocarburi înspre Uniunea Europeană, proiectând și construind gazoducte care să ocolească acest stat. Însă dincolo de aceste proiecte concurente de *nation-building*, care îi preocupă în principal pe politicieni și pe intelectuali, marea majoritate a populației este interesată de chestiuni mult mai concrete și mai presante, cum ar fi nivelul de trai, oportunitățile de angajare sau prețul alimentelor și al utilităților².

Important de reținut este faptul că, în spatele ambelor tipuri de discursuri, prosovietic și naționalist proeuropean, stau oligarhi lipsiți de scrupule, interese economice și trusturi mediatice manipulative, care încurajează orice numai atitudinile de tip democratic nu. De asemenea, Uniunea Europeană și mai ales Statele Unite au sprijinit și finanțat constant pozițiile, partidele politice și candidații proeuropeni, la pachet cu un naționalism din ce în ce mai virulent și mai agresiv, de asemenea proeuropean (așa cum fusese și pronazist, de exemplu, câteva decenii mai devreme; naționalismul, ca de obicei, este foarte adaptabil la condiții politice, respectiv la poziționări ideologice diverse). Pe măsură ce Euromaidanul a luat amploare, în perioada care a urmat, extrema dreaptă ucraineană și-a sporit astfel rândurile și s-a înarmat, beneficiind de o conjunctură internațională extrem de favorabilă. A făcut acest lucru în detrimentul liberalilor și al progresiștilor locali, mai echilibrați, mai concilianți și în același timp mai puțin folositori

1. Marcetic, „A Ukrainian Sociologist Explains...”.

2. *Ibidem*.

scopurilor antiruse ale politicii occidentale. Aceeași extremă dreaptă care astăzi nu mai poate fi controlată de către Occidentul care i-a suflat în pânze și care dorește să lupte până la o victorie clară și definitivă împotriva Rusiei, în timp ce americanii și mai ales europenii nu mai știu cum să tempereze lucrurile și să orienteze acest neonazism ucrainean înspre necesitatea negocierii unei păci rezonabile cu Rusia¹. Cam același lucru s-a întâmplat în perioada Războiului Rece cu talibanii din Afghanistan, eroi ai luptei împotriva comunismului în anii 1980 și transformați peste noapte, după căderea Uniunii Sovietice, în jihadiști fanatici și extremiști. Când numai interesul național contează în politica mondială, consecințele sunt întotdeauna pe măsură.

Influența occidentală în Ucraina se traduce și prin creșterea măsurilor economice de tip neoliberal, prin politici antisindicalizare bazate pe salarii mici și dereglementare. În contextul războiului, acestea au devenit din ce în ce mai pronunțate². Încă un aspect, înainte de a trece la contextul global care explică mai adecvat și mai cuprinzător, în ceea ce mă privește, originea conflictului ucraineano-rus. Diversitatea culturală, economică și politică a Ucrainei, deja amintită, a făcut ca centrul și nord-vestul țării, mai puțin dezvoltat, mai rural și mai naționalist, să încline spre modelul de dezvoltare al capitalismului liberal european în perioada postsovietică. În același timp, estul și sud-estul țării, mai dezvoltat, mai urbanizat și mai bogat, are o relație economică mult mai strânsă cu Rusia și capitalismul naționalist profesat de aceasta și achiesează concomitent la vechea identitate supranațională creată în perioada sovietică. Cetățenii ucraineni din această parte a țării au mai degrabă temeri decât așteptări în ceea ce privește potențialul viitor european al Ucrainei, considerând că industriile din regiune ar fi, în cazul acceptării Ucrainei în Uniunea Europeană, afectate de către concurența industriilor energetice europene, până în punctul în care multe dintre ele ar putea fi efectiv închise³. Putem înțelege astfel mai bine situația tensionată care a stat la baza Euromaidanului din 2014, respectiv a războiului care a urmat.

1. Joe Plommer, „Ukraine on the Brink. An interview with Volodymyr Ischenko”, *Jacobin*, 27.01.2019, <https://jacobin.com/2019/01/ukraine-maidan-protests-elections-volodymyr-ishchenko>.
2. Peter Korotaev, „Ukraine’s War Economy Is Being Choked by Neoliberal Dogmas”, *Jacobin*, 14.07.2022, <https://jacobin.com/2022/07/ukraine-neoliberalism-war-russia-eu-imf>.
3. Vasile Ernu, Florin Poenaru, (coord.), *Ucraina live. Criza din Ucraina: de la Maidan la război civil*, Antologia CriticAtac 2013–2014, Tact, Cluj-Napoca, 2015.

Sursele globale ale conflictului din Ucraina

Dacă Rusia luptă împotriva Statelor Unite în Ucraina, așa cum afirmă ministrul de Externe Serghei Lavrov¹, atunci se poate spune că și Statele Unite, prin intermediari, bate șaua rusească pentru a înțelege iapa chinezească faptul că nu este dispusă să renunțe atât de ușor la statu-quo-ul de după 1989. Care statu-quo, așa cum am afirmat în introducere, păstrează anumite raporturi de putere de după 1945, fără a clarifica însă anumite situații delicate apărute în urma încheierii Războiului Rece. Cum ar fi, de exemplu, chestiunea periferiilor postsovietice.

Începând cu 2020, China a înlocuit Statele Unite în calitate de principal partener economic al majorității statelor din Lumea a Treia. Începând cu 2021, China a devenit principalul partener economic al Uniunii Europene, devansând Statele Unite². Aceste transformări structurale colosale în cadrul economiei politice mondiale nu au implicații directe profunde pentru viețile cotidiene ale actorilor sociali și politici implicați în acest proces. Dar tendința globală este destul de clară. Din punct de vedere economic, demografic și educațional³, viitorul lumii se mută încet, dar sigur, dinspre Occident înspre Asia. Dacă PIB-ul Statelor Unite reprezenta aproximativ 50% din PIB-ul global după al Doilea Război Mondial și aproximativ o treime din PIB-ul global după încheierea Războiului Rece – astăzi, PIB-ul Statelor Unite reprezintă mai puțin de un sfert din PIB-ul global⁴.

Pe cale de consecință, Statele Unite, deși nu acceptă oficial acest lucru, se pregătesc pentru o tranziție hegemonică globală pe care caută să o întârzie cât mai mult posibil. Nemaibeneficiind în aceeași măsură de resursele ieftine ale Sudului global, pe care încep să le piardă, așa cum am constatat, în favoarea

1. Ernu, „Ucraina este pentru Rusia un Platzdarm, nu o colonie”, *op.cit.*
2. *China's structural transformation. What can developing countries learn?*, United Nations Publications, New York, 2022, https://unctad.org/system/files/official-document/gds2022d1_en.pdf.
3. China și India au, încă de acum două decenii, mult mai mulți absolvenți de facultăți cu profil politehnic, spre deosebire de Uniunea Europeană și Statele Unite, care au mai mulți absolvenți în științe sociale și umaniste. Vezi Thomas L. Friedman, Michael Mandelbaum, *Ce am fost. Cu au pierdut Statele Unite supremația în lumea pe care au inventat-o și cum o pot redobândi*, Polirom, Iași, 2012.
4. Cristian Teodorescu, „Emanuel Copilaș: «Nu aș subestima nici numărul cetățenilor americani care s-au simțit reprezentați/răzbuinați de acest act de vandalism»”, *Catavencii*, 13.01.2021, <https://www.catavencii.ro/emanuel-copilas-nu-as-subestima-nici-numarul-cetatenilor-americani-care-s-au-simt-it-reprezentati-razbunati-de-acest-act-de-vandalism/>.

Chinei, și în favoarea altor state membre BRICS, cum ar fi Brazilia, de exemplu, în ciuda interludiului proamerican al administrației Bolsonaro – nici de piața europeană, tot în favoarea Chinei, profitul obținut din vânzarea de arme și tehnologie militară reprezintă una din cele mai sigure și imediate surse de câștig pentru complexul militaro-industrial american. Profiturile vin atât din surse externe – războiul din Ucraina declanșat în februarie 2022 –, cât și din surse interne: o societate americană tot mai polarizată pe criterii de clasă sublimate rasial și cultural, cu un regim al armelor extrem de permisiv, motiv pentru care în fiecare an au loc aici incidente armate violente soldate cu zeci de morți.

În plus, Ucraina și mai ales Rusia sunt state cu resurse naturale bogate, care ar putea deveni, pentru capitalul american, niște importante piețe de desfacere, mai ales că rata globală a profitului pentru hegemonul actual scade constant, așa cum am menționat deja, de câteva decenii încoace. De aici și propensiunile probelicoase ale unor politicieni, organizații și companii americane, dublate de discursul liberal (încă) dominant al necesității democratizării și, în cel mai rău caz, chiar și al fragmentării Rusiei în mai multe entități politice. Este foarte probabil că, pentru interesele pe termen mediu și lung ale Washington-ului, un regim politic de tip Boris Elțin în Rusia – la pachet cu o terapie de șoc aferentă și, în contextul crizei energetice prin care trecem, mult mai ușor justificabilă – ar fi deosebit de util.

Ultraconservator, naționalist, xenofob, misogin și din ce în ce mai autoritar, regimul Putin poartă cu siguranță culpa morală a invadării Ucrainei. Iar faptul că se face responsabil și de uciderea civililor pe scară largă este, din orice punct de vedere, impardonabil¹. Nu trebuie uitat însă un amănunt crucial: deși criza ucraineană se profila tot mai clar la orizont la finalul anului 2021, Occidentul, în special Statele Unite, nu a încurajat Ucraina să găsească o soluție amiabilă pentru nemulțumirile Rusiei față de orientarea tot mai proeuropeană a Kievului, ba dimpotrivă². În același timp, fosta administrație Trump, cu orientarea ei izonaționist-autoritară, a încurajat Rusia să-și proiecteze mai ferm interesele geopolitice în Ucraina³.

Administrația Biden a introdus un nou curs în politica externă americană, imprimându-i o anvergură internațională mai mare dar, în același timp, relativ precaută. Însă aceasta se află în impas în ceea ce privește războiul din Ucraina, fiind prinsă în mai multe tipuri de contradicții. Astfel, opinia publică americană

1. „War crimes have been committed in Ukraine conflict, top UN human rights inquiry reveals”, *United Nations*, 23.09.2022, <https://news.un.org/en/story/2022/09/112-7691>.
2. Branko Marcetic, „With Putin’s Ukraine Incursion, Hawks in Washington Got Exactly What They Wanted”, *Jacobin*, 23.02.2022, <https://jacobin.com/2022/02/with-putins-ukraine-incursion-hawks-in-washington-got-exactly-what-they-wanted>.
3. Ernu, „Ucraina este pentru Rusia un Platzdarm, nu o colonie”.

devine din ce în ce mai nemulțumită de conflict. La fel de nemulțumiți sunt și tot mai mulți membri ai Partidului Republican, care, în contextul unei societăți americane tot mai divizate, așa cum am menționat mai sus, consideră probabil că s-au câștigat suficienți bani din conflict pentru a fi utilizați de acum în cadrul mizelor politice interne: radicalizarea propriului electorat în vederea unor rezultate politice cât mai bune în viitorul apropiat. În același timp, o majoritate a vocilor politice americane, având în spate interese economice consistente – e drept, o voce din ce în ce mai redusă – presează în continuare pentru o abordare lipsită de compromisuri la adresa Rusiei¹. Mai ales că Rusia a întrerupt furnizare de gaz ieftin către Uniunea Europeană, care acum achiziționează gaz lichefiat din Statele Unite la un preț de aproximativ zece ori mai mare².

Capitalismul american de orientare liberală și capitalismul rusesc de orientare naționalistă se înfruntă acum, indirect, în Ucraina. Economia americană de după Războiul Rece s-a diminuat ca pondere în cadrul PIB-ului global, dar asta nu înseamnă că nu a crescut, nu s-a dinamizat și nu s-a diversificat. Imperativul profiturilor pe termen scurt a făcut însă ca foarte multe companii americane să își mute treptat facilitățile de producție în Asia. Astfel, deși câștigurile imediate au fost substanțiale, problemele sociale create în interiorul Statelor Unite de către această strategie economică nu s-au lăsat așteptate: șomajul, inegalitățile economice în creștere, politicile sociale precare în domeniul sănătății și al educației, în ciuda inițiativelor fostei administrații Obama și, mai nou, a administrației Biden, de a contracara aceste aspecte – toate aceste elemente potențează intensificarea conflictelor de clasă în societatea americană, deși aceste conflicte sunt sublimite, ca de obicei, și astfel parțial dezamorsate – în termeni rasiali. Se discută tot mai frecvent despre posibilitatea unui război civil în Statele Unite în viitorul apropiat³. Să sperăm că nu va fi cazul. Oricum, aceste falii sociale în continuă adâncire care traversează și antagonizează societatea americană reprezintă rezultatul unei dezvoltări tot mai asimetrice a Statelor Unite, respectiv al degenerării oligarhice tot mai pronunțate a democrației americane.

Economia Rusiei postsovietice a urmat un traiect de dezvoltare extrem de diferit. După încheierea Războiului Rece, Rusia s-a transformat dintr-o putere globală într-una regională. Anii 1990 ai tranziției și a terapiei de șoc neoliberale au însemnat o abruptă scădere a nivelului de trai a populației. PIB-ul sovietic

1. Branko Marcetic, „The Biden Administration Is in No Rush to Help Ukraine Negotiate an End to the War”, *Jacobin*, 30.05.2022, <https://jacobin.com/2022/05/peace-talks-diplomacy-negotiations-ukraine-russia-war-biden-johnson>.
2. „EU signs US gas deal to curb reliance on Russia”, *BBC News*, 25.03.2022, <https://www.bbc.com/news/business-60871601>.
3. „«These are conditions ripe for political violence»: how close is the US to civil war?”, *The Guardian*, 6.11.2022, <https://www.theguardian.com/us-news/2022/nov/06/how-close-is-the-us-to-civil-war-barbara-f-walter-stephen-march-christopher-parker>.

din 1991 a fost atins din nou de abia în 2006. Frustrările economice și sociale au făcut ca regimul Elțin să fie considerat o marionetă a Occidentului. În același timp, nostalgia pentru perioada anterioară începea, inevitabil, să-și spună cuvântul. Regimul Putin a reușit să aducă economia rusă sub control preponderent național și să ridice cât de cât nivelul de trai. A făcut acest lucru prin mijloace autoritare și reprobabile, șantajând din plin personaje la fel de autoritare și de reprobabile cum au fost celebrii oligarhi ruși, îmbogățiții tranziției care, în primul deceniul postsovietic, au reușit să transfere în tot felul de paradisuri fiscale peste o sută de miliarde de dolari¹. Pe plan educațional, așa cum am menționat deja, regimul Putin cultivă un naționalism imperial cu iz nostalgic. Evident că această ideologie precară și nedemocratică poate fi demantelată foarte ușor din punct de vedere teoretic, dar aceasta trebuie înțeleasă până la urmă în contextul întregului model de dezvoltare al regimului Putin. În această optică, sistemul educațional rusesc reprezintă un mijloc de legitimare a capitalismului național și a modelului de dezvoltare construit în cadrul regimului Putin².

Rusia lui Putin preferă să recurgă la o viziune politică romantică, pliată pe un naționalism imperial de secol XIX, deoarece dispune de o economie insuficient modernizată, bazată preponderent pe resurse naturale. În limbajul economiștilor, această situație este interpretată de obicei ca un „blestem al resurselor”. O mare parte din industria construită în perioada sovietică este depășită. Fiind, deci, vulnerabilă la prețurile internaționale ale hidrocarburilor, manipulate deseori de către ceilalți actori internaționali importanți, Rusia preferă, în cel mai pur stil imperialist de secol XIX, dominarea sau chiar anexarea de teritorii, așa cum se vede foarte clar în războiul din Ucraina, în timp ce Statele Unite preferă, încă de acum un secol, accesul comercial la diferite teritorii, nu controlul lor direct³. Două tipuri de dezvoltare diferită creează inevitabil interese economice naționale diferite: internaționale, pentru o putere mondială ca Statele Unite, și regionale, dar cu ambiții internaționale neabandonate, pentru Rusia.

Chiar și așa, atât Statele Unite, cât și Rusia se află în declin hegemonic, în contextul a ceea ce istoricul francez Fernand Braudel numea durate lungi: prima pe plan global, a doua pe plan regional. Declinul Rusiei este cu siguranță mai accentuat, cel puțin pentru moment. Ambele state au mijloace diferite pentru a răspunde provocărilor diferite cu care se confruntă în prezent. Cert este că marele câștigător al acestui *proxy war* al Rusiei cu Occidentul este, indubitabil, China⁴.

1. Andrew Jack, *Rusia lui Putin. Toamna oligarhilor*, All, 2006. Vezi și Didier Chaudet, Florent Parmentier, Benoît Pélopidas, *When Empire Meets Nationalism. Power Politics in the US and Russia*, Routledge, New York, 2016.

2. Armand Goșu, *Putin și obsesia imperiului*, Polirom, Iași, 2022.

3. Dobrescu, *op.cit.*

4. Ernu, „Ucraina este pentru Rusia un Platzdarm, nu o colonie”.

Concluzii provizorii

Războiul din Ucraina este o tragedie de proporții. Atât armata rusă, cât și cea ucraineană au pierdut peste o sută de mii de oameni. În jur de 40 000 de mii de civili ucraineni au fost deja uciși. Costurile necesare reconstruirii postbelice a Ucrainei sunt estimate undeva la câteva sute de miliarde de dolari¹.

În ceea ce privește recenta criză a rachetelor din Polonia, aceasta relevă un comportament lipsit de responsabilitate al Ucrainei, în ciuda presiunilor și devastărilor enorme la care este supusă în prezent. Toată presa internațională a vuit recent – pe baza unei informații pripite (și eronate, așa cum s-a dovedit) – cum că două rachete rusești au ajuns pe teritoriul Poloniei, stat membru NATO. Așa este, numai că rachetele erau folosite de către apărarea ucraineană, nu de către forțele agresoare ruse. A fost vorba despre o eroare umană, nimic intenționat. Problema este tendențiozitatea obscenă cu care această informație a fost manipulată în presa internațională: când era vorba de ruși, părea o provocare făcută cu bună știință forțelor NATO; acum, când ne-am lămurit cum a stat treaba de fapt, este vorba despre o eroare involuntară a ucrainenilor, doar se mai întâmplă și lucruri din acestea pe timp de război, nu-i așa?

Ucraina de astăzi începe să semene într-o oarecare măsură cu România postbelică (1944-1947). Și atunci, forțe politice de top au căutat tot felul de tertipuri pentru atragerea Occidentului într-un nou război împotriva URSS pentru a evita intrarea țării în sfera de influență sovietică. Mulți politicieni și diplomați occidentali, ca să nu mai vorbesc de cei sovietici, au fost efectiv îngrijorați și ultragiați de comportamentul acestor forțe politice (Partidul Național Țărănesc), pe care le-au perceput drept o stratagemă pentru a forța nepermis de mult mâna Occidentului și a-l atrage într-un conflict de proporții pe care nimeni nu-l dorea în acel moment. Și mai ales pentru a șterge cu buretele alianța României antonesciene cu Germania nazistă împotriva URSS, România fiind deseori pe locul doi, după Germania, ca număr de contingente militare active pe front.

Nu încerc să acreditez ideea cum că România a meritat să fie abuzată și umilită de sovietici în perioada postbelică; niciun stat nu merită așa ceva, mai ales nicio societate. Problema apare când un stat care nu are statut de mare putere globală caută să profite de un context internațional volatil pentru a-l face și mai inflamabil. Exact cum a procedat Ucraina zilele trecute. Ucraina începe să-și piardă încrederea în Occident, pe bună dreptate, și pare că dorește să lase impresia

1. David Uren, „The ballooning costs of the Ukraine war”, *The Strategist*, Australian Strategic Policy Institute, 24.11.2022, <https://www.aspistrategist.org.au/the-ballooning-costs-of-the-ukraine-war/>.

că nu mai are nimic de pierdut în acest conflict. Nu este așa. Are enorm de pierdut, și noi pe lângă ea. Rusia încearcă și ea să blufeze cu amenințările sale nucleare repetate, arătând că are și alte opțiuni decât Ucraina dacă va fi adusă în postura de a nu mai avea nimic de pierdut. Asistăm de ceva timp la un război de uzură, unul în care resursele Ucrainei și răbdarea Occidentului se apropie de sfârșit, ținând cont mai ales de contextul economic și energetic european. Nici în Rusia situația nu e roză, dar resursele naturale sunt uriașe, iar propaganda ultraconservatoare și nostalgic-imperialistă a lui Putin, deja menționată, reușește să atragă încă destui aderenți, mai ales că aproape întreg sistemul educațional rus e impregnat de această propagandă.

Ucraina simte probabil că a cam ajuns la fundul sacului, iar concluzia aceasta o face să comită gesturi tot mai agresive și mai îndrăznețe, gesturi alimentate de apatia în creștere a Occidentului față de conflict, respectiv de reziliența, chiar și la un nivel scăzut și deusolant (pentru ruși), a Rusiei. Războinicii din spatele tastaturilor au și ei partea lor de vină pentru acest deznodământ, cam la fel cum Radio Europa Liberă l-a avut în 1956, atunci când i-a încurajat pe revoluționarii maghiari să reziste cu obstinație în fața invadatorilor sovietici deoarece ajutorul NATO nu ar fi departe. Au murit și au suferit astfel mult mai mulți oameni decât era necesar.

Statele Unite au făcut deja destui bani din conflict și încep să se teamă pentru marasmul economic în care se află Germania și întreaga Uniune Europeană, respectiv de răcirea destul de accentuată a relațiilor cu China. Exact ca după al Doilea Război Mondial, extragem un profit apreciabil din toată tărșenia, aproape că ne dublăm PIB-ul, dar mai avem nevoie și de parteneri comerciali relativ stabili, puternici și mulțumiți pentru a face comerț și a ne pune creșterea economică formidabilă pe o bază internațională solidă și durabilă. Cine știe, sper desigur să nu fie cazul, dar poate că vom vedea și un nou *plan Marshall* cât de curând.

Este tragică toată această panoramă belicoasă, cu atâtea interese, oportunități și gesturi de frondă iresponsabile suprapuse în cadrul unor constelații dialectice volatile și periculoase. Orice s-ar întâmpla, Ucraina trebuie să conștientizeze în cele din urmă că nu va avea niciodată un loc permanent la masa marilor puteri, ci doar un rol respectabil ca putere globală de talie mijlocie cel mult. Și asta doar în perspectivă, dacă războiul se va încheia curând.

*

Lumea postpandemică a debutat cu războiul din Ucraina. Pe plan local, vorbim de o catastrofă umanitară care putea fi totuși evitată. Nu vreau să intru aici în polemicele recurente legate de prezumtivele promisiuni făcute lui Mihail Gorbaciov la finalul anilor 1980 de către politicienii americani cum că NATO

nu se va extinde spre est. Din perspectiva global-deductivă pe care am anunțat-o la începutul eseului, se confirmă în acest caz existența unui amplu proces de reconfigurare a ordinii politice globale, proces care, odată cu acest „proxy war”, a devenit manifest.

Pe plan regional, cred că se poate anunța în sfârșit, cu certitudine, sfârșitul postcomunismului în Europa Centrală și de Est, dar și în cadrul așa-numitei „vecinătăți apropiate” a Rusiei, nimic altceva decât fostele republici unionale sovietice, de la statele baltice la statele din Asia Centrală. Încă un moment simbolic marchează acest sfârșit: moartea lui Gorbaciov, odată cu lumea de după Războiul Rece pe care a făcut-o posibilă.

La nivelul Europei Occidentale, războiul din Ucraina certifică eliminarea ultimelor rudimente de stat al bunăstării, așa cum a fost implementat și dezvoltat acesta aici în perioada postbelică. Procesul a început odată cu crizele petrolului din anii 1970, a continuat cu turnura neoliberală a capitalismului occidental (guvernarea Teatcher în Marea Britanie și administrația Reagan în Statele Unite) care, la sfârșitul Războiului Rece și cu ajutorul tezei sfârșitului istoriei a lui Francis Fukuyama¹, printre altele, a devenit hegemonic în anii 1990. Pandemia de COVID-19 și criza economică și socială declanșată de liberalizarea pieței energetice la nivelul Uniunii Europene, cuplată cu sistarea importurilor de gaz ieftin din Rusia ca urmare a războiului din Ucraina nu au făcut decât să bată un ultim cui în sicriul statului bunăstării, cel puțin în forma istorică occidentală a acestui model social-democrat-liberal de dezvoltare.

Pe plan global, lumea postpandemică denotă o rivalitate geopolitică în creștere între hegemonul global aflat în declin lent, dar inexorabil, respectiv viitorul hegemon global aflat în ascensiune, China. Rareori în istorie tranzițiile hegemonice sunt pașnice: sfârșitul ordinii bipolare din timpul Războiului Rece a reprezentat cu siguranță o excepție. Nu știm ce ne rezervă viitorul. Dar perspectivele imediate, pe toate planurile, sunt îngrijorătoare: război, criză economică, criză ecologică, criză demografică, amplificarea tehnicilor de supraveghere digitală la nivel global, nu numai în cadrul regimurilor autoritare, revoluția inteligenței artificiale etc. Trăim cu siguranță, așa cum afirmă un proverb chinezesc, vremuri interesante. Iar asta e cu adevărat înspăimântător. Totuși, există și motive pentru a fi optimiști. Numai că, în acest moment, par prea îndepărtate și prea neverosimile pentru a demara tot felul de speculații în această privință.

1. Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 2006.

Bibliografie

- CHAUDET, Didier; PARMENTIER, Florent; PÉLOPIDAS, Benoît, *When Empire Meets Nationalism. Power Politics in the US and Russia*, Routledge, New York, 2016.
- DOBRESCU, Paul, *Geopolitica*, Comunicare.ro, București, 2008.
- DODDS, Klaus; KUUS, Merje; SHARP, Joanne (ed.), *The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics*, London, New York, Routledge, 2016.
- ERNU, Vasile, „Ucraina este pentru Rusia un Platzdarm, nu o colonie”, Vasile Ernu în dialog cu Volodymyr Artiukh, *Criticatac*, 6.06.2022.
- ERNU, Vasile; POENARU, Florin (coord.), *Ucraina live. Criza din Ucraina: de la Maidan la război civil*, Antologia CriticAtac 2013-2014, Tact, Cluj-Napoca, 2015.
- FRIEDMAN, Thomas L.; Mandelbaum, Michael, *Ce am fost. Cu au pierdut Statele Unite supremația în lumea pe care au inventat-o și cum o pot redobândi*, Polirom, Iași, 2012.
- FUKUYAMA, Francis, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 2006.
- GOȘU, Armand, *Putin și obsesia imperiului*, Polirom, Iași, 2022.
- JACK, Andrew, *Rusia lui Putin. Toamna oligarhilor*, All, 2006.
- KOROTAEV, Peter, „Ukraine’s War Economy Is Being Choked by Neoliberal Dogmas”, *Jacobin*, 14.07.2022.
- MARCETIC, Branko, „A Ukrainian Sociologist Explains Why Everything You Know About Ukraine Is Probably Wrong”, *Jacobin*, 10.02.2022.
- MARCETIC, Branko, „The Biden Administration Is in No Rush to Help Ukraine Negotiate an End to the War”, *Jacobin*, 30.05.2022.
- MARCETIC, Branko, „With Putin’s Ukraine Incursion, Hawks in Washington Got Exactly What They Wanted”, *Jacobin*, 23.02.2022.
- PLOMMER, Joe, Ukraine on the Brink. An interview with Volodymyr Ischenko”, *Jacobin*, 27.01.2019.
- TEODORESCU, Cristian, „Emanuel Copilaș: «Nu aș subestima nici numărul cetățenilor americani care s-au simțit reprezentați/răzbunați de acest act de vandalism»”, *Cațavencii*, 13.01.2021.
- UREN, David, „The ballooning costs of the Ukraine war”, *The Strategist*, Australian Strategic Policy Institute, 24.11.2022.
- ZAMFIR, Cătălin, *O analiză critică a tranziției: ce va fi „după”*, Polirom, Iași, 2004.
- „China’s structural transformation. What can developing countries learn?”, United Nations Publications, New York, 2022.
- „EU signs US gas deal to curb reliance on Russia”, *BBC News*, 25.03.2022.
- „«These are conditions ripe for political violence»: how close is the US to civil war?”, *The Guardian*, 6.11.2022.
- „War crimes have been committed in Ukraine conflict, top UN human rights inquiry reveals”, *United Nations*, 23.09.2022.

Războiul din Ucraina, un test pentru viitorul Europei

Miruna Munteanu

În momentul scrierii acestor rânduri, Ucraina se află în război de mai bine de opt luni. Nimeni nu poate anticipa când și în ce fel acesta se va termina. Suntem încă foarte departe de momentul concluziilor. Chiar și analizele de etapă sunt dificile și riscante, în ceața informațională care însoțește inevitabil orice confruntare armată. Propaganda, cenzura și dezinformarea fac parte de multă vreme din arsenalul standard de război. Totuși, câteva chestiuni sunt clare și trebuie spuse răspicat.

În ziua de 24 februarie 2022, Rusia a atacat Ucraina. Eufemismul „operațiune specială”, folosit insistent de Kremlin, nu poate păcăli pe nimeni. Avem de-a face cu un război, în sensul cel mai clasic și mai fierbinte al cuvântului, iar Rusia este agresorul. Este evident, însă, că rezistența opusă de ucraineni i-a luat total prin surprindere pe strategii de la Moscova, care mizaseră pe o capitulare rapidă din partea Kievului și, mai ales, pe o reacție modestă din partea comunității internaționale.

În 2014, operațiunea militară care a precedat anexarea Crimeii a durat mai puțin de 5 săptămâni. În 2008, războiul ruso-georgian s-a terminat după 12 zile... Aceste repere cronologice sunt importante, pentru că demonstrează un tipar. Nu, Putin nu și-a pierdut brusc mințile ordonând invadarea Ucrainei, ci a repetat, la o scară mai mare, un scenariu care funcționase anterior. Nu ar fi trebuit să fie o surpriză pentru nimeni că liderul de la Kremlin este dispus să atace un stat suveran pentru a păstra neștirbită sfera de influență a Rusiei.

Catalogând destrămarea Uniunii Sovietice drept „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX”, Vladimir Putin nu a ascuns deloc că se situează pe poziții diametral opuse față de politica lui Mihail Gorbaciov, omul care a dărâmat Cortina de Fier și a pus capăt Războiului Rece, permițând foștilor sateliți ai URSS să-și aleagă propriul destin, fără teamă de represaliile militare ale Moscovei. „Forța și amenințarea cu forța nu mai pot fi și nu mai trebuie să fie

instrumente de politică externă”, declarase Gorbaciov, în decembrie 1988, în fața AG a ONU. Discursul său, anunțând despărțirea clară de „Doctrina Brejnev” și de logica Conferinței de la Yalta, a deschis calea revoluțiilor anticomuniste din istoricul an 1989. Desigur, Gorbaciov însuși nu anticipase magnitudinea procesului pe care l-a declanșat, soldat nu doar cu dispariția Pactului de la Varșovia, ci chiar a Uniunii Sovietice.

Federația Rusă și-a păstrat, totuși, influența, timp de decenii, într-o uriașă „zonă tampon”. Practic toate fostele republici sovietice, cu excepția țărilor baltice, au rămas mai mult sau mai puțin sub controlul Moscovei, șantajate prin conflicte înghețate, prin enclave separatiste, dar și economic (inclusiv energetic). Această „zonă gri” a devenit nu o „punte” prosperă între Est și Vest – cum promiteau propagandiștii fideli Moscovei –, ci un teren fertil pentru corupție și crimă organizată, căpușat de structuri oligarhice, sau guvernat de regimuri autoritare păpușate de Kremlin. Proiectele democratice au fost constant sabotate, orice tentativă de distanțare de Rusia fiind urmată de represalii. Aceste represalii au mers de la oprirea aprovizionării cu gaz în plină iarnă (Ucraina, în ianuarie 2006 și în decembrie 2008), la embargouri economice (împotriva vinurilor din Republica Moldova, în 2006 și în 2013, extins și la fructele și legumele moldovenești, începând din august 2022), până la acțiuni armate (Georgia, în 2008, sau anexarea Crimeii, în 2014).

Mașina rusească de propagandă încearcă astăzi să acrediteze ideea că vina pentru actualul război din Ucraina o poartă NATO și Uniunea Europeană, care ar fi încercat să-și extindă influența într-o zonă pe care Federația Rusă o consideră strategică pentru securitatea sa. Statele care au avut ghinionul includerii în acest „cordon sanitar” ar trebui să se resemneze, în opinia ideologilor Kremlinului, cu un statut de vasalitate, fiindu-le interzise propriile alegeri de politică externă, de apărare, ba chiar și în materie de alianțe economice. Încurajarea aspirațiilor lor democratice reprezintă, în ochii regimului Putin, o provocare la adresa Rusiei.

S-o spunem deschis: statele din zona gri au devenit demult teatrul unei confruntări între două sisteme diametral opuse. Vorbim, însă, aici despre sisteme și filosofii politice, nu despre blocuri militare. Rusia, care-și păzește sfera de influență prin frică și șantaj, mizează pe populism, revizionism, xenofobie și intoleranță, pe principiul *divide et impera*. De cealaltă parte, interesul Uniunii Europene este să aibă la granițele sale democrații stabile și prospere – nu din idealism și generozitate, ci din convingerea că aceasta este cea mai bună garanție pentru pacea continentului. Proiectul european propune ieșirea din cercul vicios al vendetelor și ostilităților istorice, cultivând toleranța și respectul pentru minorități, economia de piață transparent reglementată, egalitatea în fața legii și statul de drept. Acest proiect nu-și propune să redeseneze granițele, ci să le facă, în final, irelevante.

În mai 2009, Uniunea Europeană a lansat Parteneriatul Estic, o inițiativă menită să consolideze cooperarea cu șase țări din Europa răsăriteană și Caucazul de Sud: Armenia, Azerbaidjan, Belarus (participare suspendată începând cu 28 iunie 2021), Georgia, Republica Moldova și Ucraina.

Participarea la acest parteneriat nu a presupus nicio clipă vreo promisiune de aderare la UE (fapt, reproșat, de altfel, de elitele reformatoare din Moldova sau Ucraina). Totuși, impactul acestui proiect nu trebuie minimalizat. Oferind finanțări și scutiri de taxe vamale pentru piața europeană, dar și liberalizarea regimului de vize, UE cerea la schimb demararea unor reforme structurale. Evident, inițiativa nu a fost deloc bine primită la Moscova. Presiunile Rusiei au determinat Ucraina să refuze, în ultima clipă, semnarea *Acordului de Asociere cu UE*, în ajunul summitului de la Vilnius, din 2013. Anunțul a declanșat imediat ample proteste de stradă la Kiev (Euromaidanul), extinse ulterior în toată țara, provocând, în final, debarcarea președintelui prorus Victor Ianukovici (la 22 februarie 2014). Anexarea Crimeii de către Rusia, în martie 2014, a fost consecința directă și imediată a ceea ce ucrainenii au numit „Revoluția demnității”.

Dar de ce a reacționat Rusia atât de violent la perspectiva *Acordului de Asociere* dintre UE și Ucraina? Acest parteneriat nu avea absolut nicio conotație militară sau de securitate. NATO nu era, în niciun fel, implicată în proiect. Mai mult, potrivit tuturor sondajelor de opinie, ucrainenii nu-și doreau ieșirea din neutralitate¹.

Kremlinul avea, totuși, motive de îngrijorare. Întărirea relațiilor economice între UE și țările *Parteneriatului Estic* le-ar fi făcut pe acestea mult mai puțin vulnerabile la șantajul economic al Rusiei. Mai important, reformarea Justiției și asanarea structurilor administrative corupte (cerințe explicite ale UE) ar fi lovit direct în interesele oligarhiei, slăbind pârghiile oculte ale puterii, controlate de Moscova. Nu în ultimul rând, Kremlinul se temea de „contaminare”: un exemplu de succes în materie de construcție democratică risca să dea idei și cetățenilor Federației Ruse. Din acest punct de vedere, Ucraina era în mod special „primejdioasă”, având în vedere că, potrivit unui sondaj din 2011, 49% dintre ucrainenii au rude în Rusia.

Spre deosebire de Uniunea Europeană, Federația Rusă nu dorește la granițele sale democrații puternice și prospere, ci state capturate de mafii obediente Kremlinului. „Amenințarea” pe care Putin vrea să o țină departe de granițele Rusiei nu este doar NATO, ci democrația.

Vina Occidentului nu este că ar fi provocat Rusia, ci că a închis ochii prea multă vreme în fața derapajelor Moscovei. Împăciuitorismul excesiv față de *bullyingul* geopolitic practicat de regimul Putin nu a făcut decât să-l încurajeze.

1. De fapt, chiar și în vara lui 2021 – la 7 ani după anexarea Crimeii – doar 54% dintre ucrainenii se pronunțau în favoarea aderării la NATO.

Chiar și după anexarea Crimeii, sancțiunile adoptate împotriva Federației Ruse au fost mai mult simbolice. Nici nu prea mai contează acum dacă această ripostă neconvingătoare a fost motivată de naivitate, de interese economice sau de lentoare birocratică. Fapt este că ea i-a confirmat lui Vladimir Putin convingerea că Occidentul este slab și divizat, incapabil să-și asume o poziție comună fermă și să pună în aplicare o ripostă dură.

În mod evident, războiul din Ucraina a evoluat într-o altă logică decât cea pe care și-o imaginase inițial liderul de la Kremlin. Blitzkriegul visat de Putin s-a transformat într-un război de uzură, cu pierderi umane enorme. O demonstrează mobilizarea parțială decretată în Rusia, la șase luni după declanșarea ofensivei împotriva Ucrainei, dar și tot mai dese referiri ale Kremlinului la opțiunea nucleară. Astfel de amenințări sunt un semn clar de slăbiciune, nu de forță.

Costurile acestui război de uzură sunt, însă, foarte mari și pentru Occident. După Brexit și doi ani de pandemie, cu o Germanie extrem de dependentă de gazul rusesc, Uniunea Europeană se confruntă acum cu perspectiva unei crize economice de proporții. Majorarea abruptă a prețului la energie a provocat deja o inflație de 10,7%, în octombrie, la nivelul UE. Gestionarea milioanei de refugiați (4,5 milioane, în noiembrie, potrivit UNHCR) este, de asemenea, o provocare. Ascensiunea unor lideri populiști, proliferarea unei retorici naționaliste, revanșarde, sau conspiraționiste constituie, de asemenea, motive de îngrijorare. Pentru Putin, însă, acestea sunt tot atâtea motive de speranță. Oricât de curajoși și de motivați ar fi ucrainenii, ei nu pot rezista fără sprijinul Occidentului. O breșă în solidaritatea europeană ar lăsa cale liberă Rusiei nu numai în Donbas, ci până la granițele NATO.

Marea putere de atracție a Uniunii Europene s-a bazat mereu pe prosperitate, pe calitatea vieții și protecția socială pe care statele membre le puteau promite cetățenilor lor. O prăbușire economică sau o criză prelungită ar putea zdruncina grav încrederea în acest proiect generos. Ar reuși, oare, societățile occidentale – care nu s-au mai confruntat cu penuria de multe generații – să-și sacrifice (temporar) bunăstarea de dragul principiilor (și al securității, pe termen lung)? Sau ar ceda cântecelor de sirenă ale Moscovei, pledând pentru compromisuri inacceptabile, chipurile în numele păcii? Sau, mai rău, ar ceda tentației înțelegerilor separate, fiecare pentru sine, dinamitând astfel chiar fundamentele construcției europene? E lesne de intuit pe care scenariu mizează Vladimir Putin. Să sperăm că, din nou, se înșală. Miza este mult mai mare decât Ucraina.

Război și pace. O abordare economică

Gabriel Mursa

Resurse, raritate și conflict

În *Tratat asupra naturii umane*, David Hume remarca un aspect ce avea să devină esențial în explicarea fenomenelor sociale: dorința omului de a-și ameliora propria condiție¹. Însă, în străduința sa neostoită, el se lovește de zgârcenia naturii. Aceasta nu l-a înzestrat cu o cantitate de resurse capabilă să-i acopere toate nevoile. Pentru a-și satisface trebuințele, el caută, cere mijloace de subzistență, însă se lovește de raritate. Practic, între resursele disponibile și trebuințele sale există un conflict continuu. Raritatea îi impune să aleagă nevoile pe care le poate satisface. Când decide în favoarea uneia dintre ele, se vede obligat să renunțe la beneficiile aduse de satisfacerea alteia. Cantitatea limitată de resurse generează rivalitate, înainte de toate, între propriile necesități. Conflictul devine evident atunci când individul se manifestă ca ființă socială, mai precis, atunci când se manifestă în interiorul societății, în imediata apropiere a semenilor săi. În acel moment, rivalitatea, disputa nu se limitează la propriile trebuințe, ci include, de asemenea, interesele celorlalți. În societate, insuficiența mijloacelor de subzistență are un caracter dual: ea poate fi văzută ca o dispută între nevoile concurente ale unei anumite persoane, dar mai ales ca rivalitate între necesitățile unor inși diferiți. Din cauza rarității, comportamentul uman tinde să fie egoist, iar relațiile sociale, guvernate de conflict, dispută, rivalitate.

Zgârcenia naturii îl determina pe Hume, alături de alți iluminiști britanici (A. Ferguson, A. Smith etc.), să vadă cu un oarecare pesimism natura umană și posibilitățile ei de a-și îmbunătăți condiția materială și spirituală. Însă viziunea

1. David Hume, *A Treatise of Human Nature: Being an Attempt to Introduce the Experimental Method of Reasoning in to Moral Subjects*, Create Space Independent Publishing Platform, 2015.

sa era cu mult mai dătătoare de speranțe decât cea a lui Hobbes, spre exemplu. Mijlocul secolului al XVII-lea prinde Marea Britanie într-o serie de conflicte sociale, care au culminat cu izbucnirea și desfășurarea războiului civil (1642-1651). Din cauza lor, Hobbes, care tradusese în engleză *Războiul peloponezic* al lui Tucidide¹ (1628), avea să-și părăsească țara și să se refugieze la Paris, unde își scrie celebra carte *Leviathan*, arsă, alături de o altă lucrare, *De cive*, de Universitatea Oxford, câteva decenii mai târziu. Convins de faptul că „natura i-a făcut capabili pe oameni să se atace și să se distrugă unii pe alții”², că, în acțiunile sale, fiecare vizează „binele pentru sine”, celebrul filosof englez vede soluția salvatoare într-o „putere comună, care să-i țină pe toți în supunere”, evitându-se astfel „acea stare numită război, care este un război al fiecărui om împotriva fiecărui om”³. Evident, Hobbes explică sursele conflictului în starea de natură, descriind natura umană în termeni deloc elogioși și privind cu foarte mult scepticism posibilitățile ei de a-și ameliora propria condiție. Prima dintre aceste surse este *rivalitatea*. Așadar, disputele dintre oameni, alături de neîncrederea reciprocă și setea de glorie duc la un război generalizat, declanșat de faptul că *homo homini lupus*. Fără să afirme acest lucru în mod explicit, Hobbes lasă să se înțeleagă faptul că la originea acestui conflict – la drept vorbind, latent, nu deschis – se află raritatea resurselor.

Concluziile lui Hobbes veneau să confirme concepții mai vechi și constituiau bază de plecare pentru studiile multor cercetători ai fenomenelor sociale și naturale deopotrivă. Cele vechi constituiau vestigii ale lumii tribale, în care omul și-a petrecut majoritatea covârșitoare a istoriei sale. „Omul – spun Morris și Marsh – este un animal tribal... calitățile tribale ale speciei umane colorează aproape orice aspect ale vieților noastre sociale”⁴. Logica vieții tribale o constituia conflictul, războiul, rivalitatea. În mod evident, ideile lui Hobbes nu priveau relațiile din interiorul triburilor, ci numai pe cele exterioare. Dacă în plan intern legăturile dintre indivizi puteau avea ca bază cooperarea, în plan extern, în relație cu străinii, funcționa doar disputa, competiția acerbă, uneori, sângeroasă. *Xenos*-ul sau străinul făcea obiectul urii necondiționate: el era posedat de un spirit rău; or, pentru a evita contaminarea, era strict necesară evitarea celui de alt sânge. Atunci când contactul devenea inevitabil, exista o singură soluție de protecție: uciderea străinului și, astfel, a spiritului malefic ce sălășluia în mintea lui. Xenofobia a constituit și constituie o consecință a acestui mod maniheist de a vedea lumea, între binele pe care îl reprezintă eu, eventual, „noi și ai noștri”, și celălalt, eventual, „ai lui”. Evident, eu sunt binele, ceilalți, prin definiție, răul. De aceea, logica lumii

-
1. Cei interesați de subiect pot consulta traducerea în limba română a acestei lucrări, realizată de Mihai Jakotă, în 1941 (*Tucidide – Războiul peloponezic*, Casa Școalelor, 1941).
 2. Thomas Hobbes, *Leviathanul*, Herald, 2017, p. 97.
 3. *Ibidem*, p. 96.
 4. Morris, Desmond; Marsh, Peter E., *Tribes*, Gibbs-Smith Publisher, 1988, p. 6.

vechi era antagonismul, războiul. În cetatea ideală a lui Platon, toate detaliile organizării sociale serveau unui singur scop, cel al războiului, de la obligativitatea prânzurilor comune la educația forțată primită de fiecare membru al ei. Aici, relațiile cu străinii au un caracter excepțional. Comerțul este proscris, din cauza faptului că aduce moravuri noi, „pestrițe și vicioase”¹.

În fapt, această mentalitate tribală, autarhică, războinică, specifică cetățeniei spartane, devenită fundament al organizării sociale platoniciene, constituie argumentul irațional al viitoarei pseudoteorii a comerțului internațional văzut ca un joc cu sumă nulă. Primul care a „rafinat-o” a fost cel mai cunoscut discipol al autorului *Republicii*, Aristotel. Fără să ajungă la concluziile extreme ale maestrului său, Aristotel propune o concepție despre comerț care avea să facă o carieră de peste două milenii. Deși nu condamnă explicit schimburile externe, așa cum o făcea Platon, el „demonstrează” sterilitatea comerțului exterior, susținând că acesta nu creează bogăție, transferând, pur și simplu, bunurile dintr-un loc în altul. Prin urmare, schimbul de „valori echivalente” este inutil – deci, nerecomandat. Indivizii, cetățile, națiunile n-ar trebui să se implice în activități comerciale, deoarece n-ar avea mai nimic de câștigat. Mai târziu, pseudoteoria Stagiritul a devenit baza așa-zisei concepții a schimbului văzut ca joc cu sumă nulă, extrem de răspândită la începuturile lumii moderne, în perioada mercantilismului.

Teoria schimbului văzut ca joc cu sumă nulă sună cam așa: schimbul nu creează bogăție, surplus; el redistribuie valoare deja creată. Dacă vrei să câștigi ceva, te vezi nevoit să smulgi acel ceva de la celălalt. Câștigul tău înseamnă pierderea lui. Pe ansamblu, minus și plus fac zero. Însă, ca să câștigi, trebuie să fii puternic, să ai armată bine pregătită. Dacă vrei să eviți disputa sângeroasă, poți recurge la taxe vamale, la contingentări, la restricții. Totul pentru a asigura o balanță comercială activă, ceea ce presupune o creștere a stocului de metal prețios, adevărata bogăție (în mintea așa-zișilor mercantiliști). O nouă teorie, „protecționistă”, a înlocuit vechea teorie, bazată exclusiv pe forța armelor. Războiul „cald” al armelor s-a transformat într-o formă de război „rece”, dus cu arsenalul aflat în mâinile protecționiștilor. (A nu se uita, totuși, că războiul franco-olandez din a doua jumătate a secolului al XVII-lea a avut rațiuni comerciale.) List, părintele protecționismului modern, susținea, în urmă cu aproape două secole, că o națiune fără resurse naturale vaste nu prea are de ales: ea trebuie să recurgă la cuceriri, eventual, la încheierea de tratate². În orice caz, această teorie, pretins științifică, se baza pe vechea viziune tribală asupra lumii, înțeleasă ca o scenă a

1. Platon – *Statul (Republica)*, Casa Școalelor, București, 1923, p. 123: „Comerțul, pe care-l înlesnește marea, ispita câștigului ce-l oferă și negustorii pe care îi atrage din toate părțile, strică moravurile locuitorilor, le dă un caracter îndoielnic și viclean și alungă buna credință și încrederea din legăturile ce au sau între ei sau cu străinii”.
2. Friedrich List, *Sistemul național de economie politică*, Editura Academiei, București, 1973.

raporturilor antagonice, a xenofobiei, a conflictului, care exalta virtuțile războiului. Evident, sursa acestuia o constituia cantitatea insuficientă de resurse. Aceasta este, pe scurt, viziunea tribală asupra lumii în științele sociale, dominantă până la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Raritatea resurselor generează conflicte. Acesta este un adevăr pe care naturaliștii l-au înțeles destul de bine în ultimele secole. Instinctul teritorialității este foarte bine cunoscut de cei ce studiază, în prezent, comportamentul oamenilor și al altor viețuitoare¹. Teritoriul oferă hrană, posibilități de odihnă și, mai ales, de împerechere; or, încălcarea lui reduce semnificativ șansele de supraviețuire și transmitere a propriilor gene. În aceste condiții, nu-i de mirare că intoleranța teritorială, utilizarea exclusivă a spațiului a devenit un mijloc fundamental de autoconservare. Deși nu susține teza hobbesiană a războiului generalizat, Konrad Lorenz afirmă că atât animalele, cât și oamenii folosesc agresiunea în vederea delimitărilor teritoriale, mai ales atunci când raritatea resurselor devine evidentă, cu precizarea importantă că „altercațiile dușmănoase” tind să aibă, mai curând, un scop defensiv – apărarea teritoriului deținut –, decât unul ofensiv – de cucerire². „Agresiunea – scrie Eibl-Eibesfeldt – nu vine de nicăieri. Ea s-a dezvoltat în regnul animal în serviciul diferitelor funcții de importanță vitală pentru supraviețuire. Ea reprezintă instrumentul în slujba asigurării resurselor, al delimitării teritoriale, iar la animalele sociale, de asemenea, servește la menținerea identității grupului, la apărarea progenerării și, în luptele dintre rivali, la alegerea învingătorului ca exemplar care asigură reproducerea”³. Pe de altă parte, trebuie spus că același autor recunoaște o tendință simultană de „sociabilitate și agresivitate”⁴, în fapt, un alt mod de a recurge la celebra expresie „sociabilitate antisocială”, utilizată de Kant. Pentru E. O. Wilson, utilizarea „instinctului agresiv universal” nu reprezintă altceva decât „o tehnică competitivă”, folosită în vedere „dobândirii unei resurse limitate, de obicei, hrana”⁵, care, în ultimă instanță, are rolul de a regla densitatea populației animale în raport de cantitatea de resurse de pe un anumit teritoriu dat sau de a stabili o ordine de prioritate în consumarea ei.

1. Există, de multe decenii, o literatură foarte bogată în domeniu. Dacă ar trebui să recomandăm un singur autor, acela ar fi Robert Ardrey, care a scris *The territorial imperative. An inquiry in to the animal origins of property and nations*, Atheneum Publishers, New York, 1966, și *The social contract. A personal inquiry in to the evolutionary sources of order and disorder*, Atheneum Publishers, New York, 1970.
2. Pentru detalii, a se consulta Konrad Lorenz, *Așa-zisul rău. Despre istoria naturală a agresiunii*, Humanitas, București, 1998.
3. Irenäus Eibl-Eibesfeldt, *Agresivitatea umană*, Trei, București, 1995, p. 19.
4. *Ibidem*, *Iubire și ură. Rădăcinile biologice ale valorilor umane*, Trei, București, 1998, p. 67.
5. Edward O. Wilson, *Sociobiologia*, Trei, București, 2003, în special, capitoul cap. 11, „Agresiunea”.

Toate aceste concepții, dezvoltate fie în sfera științelor sociale, fie în domeniul științelor naturale, pleacă de la premisa rarității resurselor și a conflictului inevitabil generat în procesul de satisfacere a nevoilor umane și animale. Deși extrem de interesante și utile în vederea înțelegerii comportamentului animal și, mai ales, uman, ele propun o viziune oarecum pesimistă asupra lumii.

Cooperarea, mijloc de învingere a rarității resurselor

La prima vedere, ipoteza hobbesiană a războiului generalizat, indus de raritatea mijloacelor de subzistență, pare una cât se poate de sustenabilă. Aparent, ea poate fi justificată atât din punct de vedere teoretic, prin forța logicii, dar mai ales din perspectivă empirică, făcând trimitere la nenumăratele dispute, conflicte, războaie derulate de-a lungul istoriei. Din fericire, lucrurile nu stau chiar așa.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în științele sociale a avut loc o veritabilă revoluție. Apariția cărților lui Adam Smith și David Ricardo a produs o undă de șoc în științele sociale. Pe lângă faptul că au permis coagularea unei noi științe (economia), *Avuția națiunilor*¹ (Smith) și *Principiile economiei politice și ale impunerii*² (Ricardo) au produs schimbare de optică radicală, prin aceea că au reușit să demonstreze un lucru esențial: raritatea resurselor poate fi surmontată, măcar parțial, prin cooperare. Evident, Smith recunoștea faptul că raritatea predispune la egoism (*self love*), deci, la acțiune interesată, rivalitate, conflict, relații sociale antagonice, însă geniul său a constatat în faptul de a fi demonstrat că acțiunea autocentrată, adică direcționată către atingerea propriilor obiective, nu conduce la un război de tip hobbesian, ci la o ordine socială relativ armonioasă. Ideea nu era nouă, ci fusese expusă, la începutul secolului al XVIII-lea de Bernard Mandeville. În anul 1705, acesta a publicat lucrarea *The Grumbling Hive, or Knaves Turn'd Honest*³, o satiră în versuri în care arăta că dorința albinelor de a renunța la câștigul personal, la acțiune interesată, devenind cinstite, generoase, virtuozitate, a făcut ca ordinea socială stupului să se prăbușească. Nouă ani mai târziu, atunci când a publicat *Fable of the Bees: or, Private Vices, Public Benefits*⁴, ideea conform căreia „viciile private”, adică egoismul, aduc beneficii publice a

1. Adam Smith, *Inquiry in to the nature and causes of the wealth of nations*, Prometheus Books, 1991, în special primele capitole.
2. David Ricardo, *The Principles of Political Economy and Taxation*, Dover Publications, 2004.
3. Bernard Mandeville, *The Grumbling Hive, or Knaves Turn'd Honest*, Gale ECCO, Print Editions, 2010.
4. Bernard Mandeville, *Fable of the Bees: or, Private Vices, Public Benefits*, Andesite Press, 2015.

devenit cât se poate clară. Or, Adam Smith, prin intermediul lui David Hume și împotriva concepțiilor dominante din epocă, a demonstrat că urmărirea interesului personal, indusă de raritatea imanentă a resurselor, poate conduce la relații sociale bazate pe cooperare, nu pe rivalitate, conflict sau război. Altfel spus, el a descoperit că soluția detensionării raportului dintre nevoi și resurse nu constă în recurgerea la forță, la războaie, cuceriri, ci la cooperare interesată. Evident, natura zgârcită ne-a injectat, din naștere, cu instinctul egoismului, însă reflecția ne arată că acțiunea *co-ordonată*, *co-interesată* generează câștiguri *mutuale*. Smith demonstrează un lucru aproape revoluționar: prin cooperare interesată, oamenii pot crea un surplus, ceva ce nu exista înainte ca ei să concluzeze. Viziunea jocului cu sumă nulă, care a dominat gândirea socială vreme de două milenii, se prăbușește. Așadar, raporturile dintre indivizi (națiuni) nu mai pot fi văzute ca modalități prin care unul (una) pierde în detrimentul celuilalt (celelalte). Câștigul unei părți nu înseamnă automat pierderea celeilalte. Nu trebuie să domini, să cucerești, să fii mai puternic pentru a obține un avantaj. Schimburile comerciale nu se mai fac sub amenințarea sabiei sau a puștii. Deși acționează interesat, adică egoist, partenerii implicați într-o relație de schimb generează *împreună* un surplus; ei nu redistribuie ceva preexistent și fatalmente fixat din punct de vedere cantitativ: doar acțiunea lor *co-ordonată*, *co-interesată* (*co-operarea*) produce acel ceva suplimentar, acel plus de împărțit, acea valoare adăugată distribuită fiecăruia, în mod evident, în absența criteriului absolut arbitrar al echitabilității, lipsit de sens într-o lume a preferințelor subiective. Mai mult, Smith își demonstrează teoria plecând de la principiul fundamental al oricărei societăți complexe și civilizate, cel al diviziunii muncii. În aceste condiții, lui Ricardo nu i-a rămas altceva decât să rafineze teoria lui Smith și să demonstreze că principiul cooperării individuale poate fi extins la nivel internațional, justificând faptul că schimburile externe se bazează pe avantajul comparativ.

Teoriile celor doi mari economiști au infirmat vechile concepții asupra fenomenelor sociale, aducând argumente irefutabile în favoarea unei viziuni pașnice asupra raporturilor dintre indivizi și, în ultimă instanță, dintre națiuni. Începând cu era clasică a științei economice, avem la dispoziție o concepție modernă asupra lumii, care susține că disputa, conflictul, competiția sângeroasă sau războiul sunt metode extrem de costisitoare de dobândire și utilizare a resurselor rare, că, de fapt, relațiile antagonice în cel mai înalt grad distrug cantități de subzistențe, nu le multiplică. Odată cu Smith și Ricardo, lumea deține o teorie conform căreia câștigarea bunăvoinței altora, prin satisfacerea unor nevoi străine, generează, pe termen lung, un grad mai ridicat de bunăstare decât cucerirea, raptul, jaful, utilizarea forței. Așadar, relațiile sociale dintre indivizi (interesați de ameliorarea propriei condiții) au un caracter productiv.

Ele degajă surplusuri de bunăstare pentru ambii parteneri, nu au un caracter redistributiv, adică, presupun acapararea, de către una dintre părți, cea mai

bine pregătită pentru război, a unei cantități predeterminate de bogăție. Prin cooperare, oamenii sau națiunile pot dobândi ceva ce, altfel, nu există. Relațiile sociale (dintre indivizii unei țări) și cele internaționale (dintre indivizi din țări diferite, adică, dintre străini) sunt jocuri cu sumă pozitivă, nu cu sumă nulă. Surplusul se împarte, ceea ce, de fapt, constituie logica lui. Desigur, nu după obsesivul criteriu al echității sau egalității, deoarece oamenii nu dețin un instrument fiabil de măsurare a satisfacțiilor dobândite prin diferite mijloace, deci, și prin schimb.

Ideea că relațiile sociale au la bază câștigurile reciproce, deci, cooperarea, nu războiul, a reprezentat cea mai importantă descoperire a economiei clasice, în special, a lui A. Smith. Astfel, era respinsă optica mercantilistă, predominantă la începuturile lumii moderne, în secolele XVI-XVII, inclusiv până la jumătatea secolului al XVIII-lea, conform căreia raporturile sociale sunt în mod natural antagonice, că relațiile internaționale nu se pot derula decât după logica conflictului armat, împlânzită ceva mai târziu, și transformat în ceea ce mulți considerau a fi „războiul comercial”.

Această viziune modernă și relativ optimistă asupra fenomenelor sociale a fost împărtășită inclusiv de cercetători ai fenomenelor naturale. Printr-o interpretare nefericită a *Originii speciilor* a lui Darwin, în special, de către trucidorii din științele umaniste, selecția naturală a fost reinterpretată în logica hobbesiană a războiului fiecăruia împotriva fiecăruia. În realitate, niciunul dintre marii savanți ai domeniului nu au susținut că forța, agresiunea, conflictul reprezintă singura soluție pentru conservarea speciei. Eibl-Eibesfeldt, spre exemplu, respinge categoric aplicarea viziunii sumbre a lui Hobbes inclusiv în vederea explicării relațiilor din lumea animală¹. Desigur, el recunoaște „agresivitatea înăscută a omului”, susține că „*tendențele* (sublinierea noastră) sale violente” pot duce la „o nouă evoluție, una ghidată de *rațiune* (sublinierea noastră)”, însă, la fel ca majoritatea covârșitoare a savanților serioși, susține că acestea au mai curând un caracter defensiv, pasiv, de protejare a teritoriului, a resurselor dobândite, cu alte cuvinte, că acceptarea disputei constituie o metodă de descurajare, nu una activă. Orice viețuitoare „știe” că declanșarea războiului poate aduce mai multe resurse, dar implică, simultan, posibilitatea pierderilor, inclusiv a morții. Așadar, delimitările teritoriale au ca scop tocmai reducerea posibilității conflictului, prin separarea „al meu” – „al tău”. Cu alte cuvinte, scot sabia atunci când îmi invadezi „spațiul vital”, când îmi pui în pericol supraviețuirea. În fapt, aceasta este singura metodă de utilizare a agresiunii pentru omul civilizată – autoapărarea. În lumea animală, „spațiul vital” are scop defensiv, de autoconservare, de preservare, nu de

1. Eibl-Eibesfeldt, Irenäus, *The Biology of Peace and War: Men, Animals and Aggression*, Viking, 1979.

cucerire, de expansiune teritorială, așa cum susține teoria *Lebensraum*¹ îmbrățișată de naziști. În „logica” necuvântătoarelor, „spațiul vital” are, în cele din urmă, scopul de justificare a legitimei apărări, în timp ce în cazul adeptilor lui Hitler, de justificare a utilizării active a violenței.

În ultimele decenii, a apărut o literatură foarte bogată în susținerea beneficiilor mutuale generate de cooperare inclusiv în lumea animală. Lynn Margulis a descoperit atât de multe dovezi în acest sens, încât și-a intitulat una dintre cărți *Planeta simbiotică*. Mai mult decât atât, afirmă că „fără ceilalți nu putem supraviețui”². Cu mulți ani în urmă, Kropotkine publica o carte în care afirma, pur și simplu, că „asocierea și întrajutorarea sunt reguli la mamifere” și că „sociabilitatea este un factor principal al evoluției”³, deși concluziile sale socialiste nu pot fi acceptate în vreun fel.

Trecerea lentă a timpului și experiența i-a învățat pe oameni un fapt esențial: cooperarea voluntară pașnică generează mai multe beneficii decât utilizarea conflictului, a disputei sângeroase. De aceea, ei au renunțat treptat la violență⁴, la forță și le-au înlocuit cu schimburi reciproc avantajoase. Însă procesul de pacificare completă a omenirii, de instaurare a unei păci veșnice este departe de a se fi încheiat. Instinctele noastre remanente, vestigiile ale prelungitei noastre vieți tribale, izbucnesc din când în când – este adevărat, din ce în ce mai rar, după cum demonstrează S. Pinker – arătându-ne că demonii războiului nu și-au dat duhul. Or, războiul din Ucraina, în care aceasta este victimă a agresiunii ilegite folosite de Rusia, constituie, din nefericire, o dovadă grăitoare că ne aflăm încă departe de un „sfârșit al istoriei” (Fukuyama), prin instaurarea unei păci eterne, aidoma celei visate de Kant. Însă, cu siguranță, oamenii continuă să învețe, cu intermitențe, că raritatea resurselor nu poate fi învinsă prin război, ci prin cooperare voluntară.

1. *Lebensraum* sau „spațiul vital” a fost o doctrină concepută la sfârșitul secolului al XIX-lea în Germania, care își dorea să justifice politica externă a acestei țări. În esență, ea pleca de la premisa că Germania este o țară cu puține resurse. De aceea, în vederea supraviețuirii, se vede nevoită să-și extindă „spațiul vital” prin război și cucerire.
2. Lynn Margulis, *Planeta simbiotică*, Editorial Debate, Madrid, 2002, p. 132.
3. Pierre Kropotkine, *L'entr'aide, un facteur de l'évolution*, Les Éditions Invisible, 1938, p. 73.
4. În acest sens, extrem de interesantă este cartea scrisă Steven Pinker, *Îngerii mai buni ai naturii noastre. De ce s-a diminuat violența*, Publica, 2019.

Bibliografie

- ARDREY, Robert, *The social contract. A personal inquiry in to the evolutionary sources of order and disorder*, Atheneum Publishers, New York, 1970.
- ARDREY, Robert, *The territorial imperative. An inquiry in to the animal origins of property and nations*, Atheneum Publishers, New York, 1966.
- DESMOND MORRIS; Marsh, Peter E., *Tribes*, Gibbs-Smith Publisher, 1988.
- EIBL-EIBESFELDT, Irenäus, *Agresivitatea umană*, Trei, București, 1995.
- EIBL-EIBESFELDT, Irenäus, *Iubire și ură. Rădăcinile biologice ale valorilor umane*, Trei, București, 1998.
- EIBL-EIBESFELDT, Irenäus, *The Biology of Peace and War: Men, Animals and Aggression*, Viking, 1979.
- HOBBS, Thomas, *Leviatanul*, Herald, 2017.
- HUME, David, *A Treatise of Human Nature: Being an Attempt to Introduce the Experimental Method of Reasoning in to Moral Subjects*, Create Space Independent Publishing Platform, 2015.
- KROPOTKINE, Pierre, *L'entraide, un facteur de l'évolution*, Les Éditions Invisible, 1938.
- LIST, Friedrich, *Sistemul național de economie politică*, Editura Academiei, București, 1973.
- LORENZ, Konrad, *Așa-zisul rău. Despre istoria naturală a agresiunii*, Humanitas, București, 1998.
- MANDEVILLE, Bernard, *Fable of the Bees: or, Private Vices, Public Benefits*, Andesite Press, 2015.
- MANDEVILLE, Bernard, *The Grumbling Hive, or Knaves Turn'd Honest*, Gale ECCO, Print Editions, 2010.
- MARGULIS, Lynn, *Planeta simbiotică*, Editorial Debate, Madrid, 2002.
- PINKER, Steven, *Îngerii mai buni ai naturii noastre. De ce s-a diminuat violența*, Publica, 2019.
- PLATON, *Statul (Republica)*, Casa Școalelor, București, 1923.
- RICARDO, David, *The Principles of Political Economy and Taxation*, Dover Publications, 2004.
- SMITH, Adam, *Inquiry in to the nature and causes of the wealth of nations*, Prometheus Books, 1991.
- TUCIDIDE, *Războiul peloponezic*, traducere de Mihai Jakotă, Casa Școalelor, 1941.
- WILSON, Edward O., *Sociobiologia*, Trei, București, 2003.

Note despre autori

ROBERT ADAM, politolog, colaborator științific al Université Libre din Bruxelles (ULB), lector invitat la Facultatea de Științe Politice a Universității din București. Și-a susținut doctoratul la ULB, cu o teză despre național-populism. A publicat volumul *Două veacuri de populism românesc* (Humanitas, 2018; *Deux siècles de populisme roumain*, trad. în lb. franceză de Cătălina Voican, Non Lieu, 2021). A fost editor invitat pentru numere speciale ale unor repute reviste academice internaționale și a contribuit la volume colective în Franța și în România. A fost bursier la Școala Normală Superioară, Sorbona, Sciences Po. Domenii de cercetare: populismul și naționalismul în Europa, sociologia și istoria sportului.

SORIN ANTOHI, istoric al ideilor, eseist, traducător și consultant liber-profesionist. A făcut studii de engleză, franceză (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași) și istorie (EHESS, Paris). A predat la University of Michigan, Ann Arbor; Universitatea din București; Central European University, Budapesta. Are stagii, între altele, la institute de studii avansate (Bielefeld, Stanford, Berlin, Essen, Viena). A coordonat proiecte și rețele de cercetare, colecții de carte. A fost în conducerea unor instituții, organisme profesionale (membru în Biroul Comitetului Internațional de Științe Istorice și secretar general al Comisiei Internaționale de Istoria și Teoria Istoriografiei), publicații, asociații, fundații. A (co)organizat conferințe, seminare, școli de vară. A ținut conferințe și comunicări în treizeci de țări. A publicat cinci volume de autor (unul la Paris), șase de convorbiri (cu Adrian Marino, Mihai Șora, Alexandru Zub, Moshe Idel, Virgil Nemoianu, Cioran și Luca Pițu), șapte coordonate (unele în colaborare), șase traduse din franceză și engleză (în colaborare cu Mona Antohi), precum și texte de mai mică întindere. Este membru al Academia Europaea.

BRÎNDUȘA ARMANCA, jurnalistă, profesor universitar, directoare a Institutului Cultural Român din Budapesta (2006–2012) și președinte EUNIC Hungary (European Union of National Cultural Institutes). A făcut parte din redacții prestigioase – *Expres*, *Ziua* sau *Temesvári Új Szó* – și a condus mai mulți ani studioul regional de la Timișoara al TVR. Activează în prezent ca senior editor la Radio Europa Liberă, la revista *22* ca inițiatore a rubricii „Media culpa”,

precum și în proiectele editoriale ale *PressHub*. Membră a Uniunii Scriitorilor din România. A publicat volume de jurnalism (*Televiziunea regională în România*, Mirton, 2002; *Media culpa*, Curtea Veche, 2006; *Învățată să învingi*, Curtea Veche, 2006; *Istoria recentă în mass-media. Frontieriștii*, Marineasa, 2009, tradus și în maghiară: *Közelmúlt a médiában – Határesetek a szögesdróton*, Jelen Könyvek, 2011; *Dalnic. Istoria nespuse din satul lui Doja. Reporteri în Secuime*, împreună cu Árpád Gazda, Curtea Veche, 2016, tradus în maghiară și engleză: *Dálnok felefedezése. Román és magyar újságírók Dózsa falujáról*, Curtea Veche, 2016, respectiv *Story-telling in Dalnic Village. Reporters in Szeklerland*, Curtea Veche, 2017), cărți de comunicare (*Ghid de comunicare pentru jurnaliști și purtători de cuvânt*, Mirton, 2002), volume de istorie literară (*Mesajul lui Crypto. Comunicare, cod, metaforă magică în poezia românească modernă*, Curtea Veche, 2005; *Abolirea timpului buimac*, Triade, 2015, coautor: Ioana Rauschan; *Final la Cartea Ratașilor*, Diacritic, 2017). Vicepreședintă a Societății Timișoara, membră în Comisia de etică a Asociației Europene a Jurnaliștilor, membră ECREA, fondatoare a organizațiilor Transparency International Romania și Fundația Memoria etc. Premii la festivaluri naționale și internaționale pentru filmele sale de televiziune. Distincția Culturală a Academiei Române pentru întreaga activitate (2005), Distincția pentru Merit cultural a Ministerului Culturii din Ungaria, pentru diplomație culturală (2012).

IULIA BADEA-GUÉRITÉE, jurnalistă și scriitoare, traducătoare româno-franceză. Trăiește în Franța din 2000. A scris pentru *Courrier International*, *L'Express*, *Adevărul*, *Dilema Veche*, *Historia*, *Foreign Policy*, *Q Magazine*. În prezent, se ocupă de rubricile „România” și „Moldova” pentru *Courrier International* (Paris), scrie pentru *Historia*, moderează ateliere de jurnalism, participă la realizarea de manuale pentru jurnaliștii europeni, intervine în diverse emisiuni de analize politice europene. Membră a Asociației Jurnaliștilor Europeni. Premiul „Louise Weiss” (2006) pentru cel mai bun tânăr jurnalist european și Premiul pentru excelență în diaspora acordat de ziarul *Occident românesc* (Spania). Din 2018, este coordonator de proiecte la Institutul Cultural Român de la Paris.

CRISTIAN BOCANCEA, profesor universitar, doctor în științe politice (Université Toulouse 1 Capitole, 1997) și doctor în filosofie (Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, 2001). Și-a completat formarea academică prin stagii la Université des Sciences et Technologies Lille I, Université Paris-Sud (XI), Università degli Studi di Genova și Université Libre, Bruxelles. Predă discipline din sfera filosofiei politice și dreptului constituțional la Universitatea „Petre Andrei” din Iași. A fost cadru didactic titular sau asociat la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, Universitatea „Danubius” din Galați și Universitatea „Andrei Șaguna” din Constanța. Membru al Association Internationale des Sociologues de Langue Française (AISLF).

SORIN BOCANCEA, profesor, rector al Universității „Petre Andrei” din Iași. Este directorul revistei *Polis* și președintele Institutului de Studiere a Ideologiilor (ISI). Printre lucrările publicate se numără: *Instituții și politici publice în Uniunea Europeană* (2004), *Cetatea lui Platon* (2010), *Noi și postcomunismul* (2012) și *Trei decenii de învățământ superior privat în România. Universitatea „Petre Andrei” din Iași* (2021). A coordonat 11 volume colective (dintre care 4 în colaborare) și a realizat alte 5 în coautorat. A publicat peste 60 de articole științifice în reviste și în volume colective. Cea mai recentă lucrarea este *Universitatea „Petre Andrei” din Iași. O istorie subiectivă*, vol. I și II, realizată împreună cu Doru Tompea (2022).

RADU CARP, profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, director al Școlii Doctorale de Științe Politice. Doctor în drept al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2002). MA în studii europene și relații internaționale, Institut Européen des Hautes Etudes Internationales, Nisa (1996). A fost director general al Institutului Diplomatic Român (2010-2012), prodecan (2008-2010) și secretar științific (2010-2012) la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. A avut colaborări și stagii de predare la universități de prestigiu din Europa și a participat la proiecte de cercetare în colaborare cu mai multe instituții naționale și internaționale. A publicat peste 20 de cărți în calitate de autor și de coautor. Cea mai recentă lucrare: *Cine suntem și ce ne ține împreună?* (împreună cu Daniel Șandru, 2019).

ANTON CARPINSCHI, *professor emeritus* al Universității „Al.I. Cuza”, *doctor honoris causa* al Universității „Petre Andrei”, cetățean de onoare al Municipiului Iași. În calitate de profesor invitat, a ținut cursuri la Universitatea de Științe Sociale din Toulouse, Institutul de Studii Sociale din Haga, universitățile din Liège, Lille și Chișinău. A publicat: *Doctrină politică contemporană. Tipologii, dinamică, perspective* (1992); *Deschidere și sens în gândirea politică* (1995); *Cultura recunoașterii și securitatea umană* (2012); *Ieșind din mintea captivă* (2021). A îngrijit ediții și a realizat studii introductive la autori precum: Nikolai Berdiaev, Benjamin Constant, Jean-William Lapierre, Michael Walzer și J.-J. Rousseau.

ANGELO CHIELLI, profesor în Departamentul de Științe Politice din cadrul Universității „Aldo Moro” din Bari, unde predă disciplinele filosofie politică și știință politică. În activitatea de cercetare științifică s-a orientat pe două arii tematice: analiza filosofiei politice europene din secolul XX și studiul gândirii politice renaștentiste, cu precădere a celei italiene. A publicat, printre altele, studii referitoare la Benedetto Croce, Walter Benjamin, Antonio Gramsci, Niccolò Machiavelli și Max Weber. Publicații (selectiv): *Figure della modernità. G. Lukács, W. Benjamin, B. Croce, M. Weber* (2004); *La vita e il vivere. Benedetto Croce nella „crisi” della cultura europea (1893-1909)* (2004); *La volizione dell’irreale*.

„Legge” e „Stato” nella filosofia politica di Benedetto Croce dalla filosofia della pratica agli elementi di politica (2008). Din 2021 este *doctor honoris causa* al Universității „Petre Andrei” din Iași.

IULIAN CHIFU, conferențiar universitar și consilier de stat al prim-ministrului României pentru politică externă, securitate și afaceri strategice. Este cadru didactic la Universitatea Națională de Apărare și profesor asociat la SNSPA București, specializat în decizie în criză, analiză de conflict, studii de securitate și spațiul postsovietic. A fost consilier prezidențial (2011-2014) pentru afaceri strategice, securitate și politică externă. A fost decorat cu „Steaua României” în grad de cavaler de președinte României, cu ordinul „Meritul Civic” de președintele Republicii Moldova pentru contribuția la adaptarea Strategiei de Securitate Națională a Republicii Moldova și cu nenumărate alte ordine și decorații inclusiv de către statul ucrainean. A publicat 54 de cărți și sute de articole de specialitate.

ȘERBAN F. CIOCULESCU, cercetător științific principal gradul II în domeniul securității internaționale la Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din cadrul Ministerului Apărării Naționale. Lector invitat în cadrul Facultății de Științe Politice a Universității București (2005-prezent). A absolvit Facultatea de Litere și Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității București, obținând ulterior din partea acesteia diploma de master în relații internaționale. Doctor în științe politice al Universității București (2009). A publicat peste o sută de articole în domeniul securității, relațiilor internaționale și geopoliticii în diverse reviste științifice prestigioase din țară și din străinătate. A efectuat stagii de pregătire științifică în Africa de Sud, China, Coreea de Sud, Canada și Franța. Este preocupat de teoria relațiilor internaționale, studii strategice, geopolitică, organizații internaționale și diplomație. Volume de autor: *Introducere în teoria relațiilor internaționale* (2007); *România postcomunistă în ecuația strategică a vecinătăților: Balcanii, Marea Neagră și Orientul Mijlociu Extins* (2009); *Terra incognita? Repere pentru „cartografierea” haosului din relațiile internaționale contemporane* (2010); *Viitorul nu ia prizonieri* (2013); *China. De la strălucirea ascunsă la expansiunea globală* (2018).

EMANUEL COPILAȘ, conferențiar doctor și coordonator de doctorate la Universitatea de Vest din Timișoara. A publicat articole științifice în diferite reviste naționale și internaționale, respectiv cărți – la edituri ca Polirom, Corint, Institutul European, Tritonic, Adenium, Cetatea de Scaun, Paideia și Alexandria. Este activ în presa culturală. Cea mai recentă carte publicată este *Istorie și politică, istoria ca politică. Ipostaze ale național-comunismului românesc* (2018).

CRISTI DANILEȚ, doctor în drept, lector universitar la Universitatea „Petre Andrei” din Iași. A fost cadru didactic asociat al Universităților „Babeș-Bolyai”

din Cluj-Napoca și „Titu Maiorescu” din București. A activat în sistemul de justiție peste 20 de ani, fiind specializat în drepturile omului și în drept penal. A susținut prezentări pe tema reformei justiției, independența justiției, anti-corupție și comunicare social-media în Albania, Austria, Bulgaria, Republica Moldova, Macedonia, Muntenegru, Turcia, Tunisia, Ucraina, Marea Britanie. A fost expert al Consiliului European și al Uniunii Europene pe tema strategiei de reformă a sectorului justiției și organizarea inspecției judiciare în Republica Moldova, răspunderea disciplinară a magistraților în Bosnia și Herțegovina și organizarea Consiliului Judiciar în Ucraina. A publicat peste 30 articole de specialitate în *Curierul Judiciar*, *Dreptul*, *Revista de Drept penal*, *Pro-Lege*, *Forumul Judecătorilor* și *Polis*. Este autorul unor cărți și monografii, dintre care menționăm: *Eleul și Legea. Manual de educație juridică* (Universul Juridic, 2022); *Admitere la INM și în magistratură: Ghid de concurs; Proba 1 – Teste grilă drept penal; Proba 3 – Interviu* (CH Beck, 2012-2019); *Ghid de mediere penală* (CH Beck, 2014); *Corupția și anticorupția în sistemul juridic* (CH Beck, 2009); *Eficiența și echitatea justiției. Standarde europene* (Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2008).

DRAGOȘ DRAGOMAN, doctor în sociologie, conferențiar la Departamentul de Științe Politice, Relații Internaționale și Studii de Securitate, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. Domeniile sale de cercetare sunt democrația și democratizarea, relațiile etnice, capitalul social și participarea politică. Publicații recente: „Quasi-militant democracy in Romania: Limiting contention by legal means”, *Neo-Militant Democracies in Post-Communist Member States of the European Union*, coord. de Joanna Rak și Roman Backer, Londra, Routledge, 2022; „«Save Romania» Union and the Persistent Populism in Romania”, *Problems of Post-Communism*, vol. 68, nr. 4, 2021, pp. 303-314; *Democratic Transition and Consolidation in Post-Communist Romania*, Berlin, Peter Lang, 2019.

SABIN DRĂGULIN, prof. univ. dr. și decan la Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității „Petre Andrei” din Iași. Licențiat în științe politice (2009) și istorie (1997) la Universitatea din București, doctorat la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (2008), studii postdoctorale la Universitatea din București (2013). Domenii de cercetare: fenomenul modernizării românești, extrema dreaptă românească, naționalism, extremism și rasism, fenomenul migrației internaționale, gândirea politică a lui Antonio Gramsci și Niccolò Machiavelli. Cărți publicate în calitate de autor, coautor, coordonator (selectiv): Antonio Gramsci, *Caietul 6 (VIII). 1930-1932. Miscelanea*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2022); Antonio Gramsci, *Caietul 8 (XXVIII). 1930-1932. Miscelanea și Note de filosofie III*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2022); Vasileios Syros, *Gândirea politică islamică medievală în dialog cu tradiția umanistă a Renașterii italiene* (2021); Antonio Gramsci, *Caietul 3 (XX). 1930.*

Miscelanea, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2021); Antonio Gramsci, *Caietul 2 (XXIV). 1929–1933. Al doilea caiet*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2020); Antonio Gramsci, *Caietul 1 (XVII). 1929–1930. Primul caiet*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2020); *Tratatul de la Trianon și destinul României Mari* (coord.), 2021; Sabin Daniel Drăgulin, Ancuța Brașoveanu, *Idei liberale în (pre)facerea României Mari* (2020).

GHEORGHE-ILIE FĂRTE, conferențiar universitar doctor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași și director al Departamentului de Științe ale Comunicării și Relații Publice din cadrul aceleiași universități. Licențiat în filosofie (1992), doctor în filozofie, specialitatea logică (2000). Domenii de interes: logică, teoria comunicării, comunicare politică și relații publice. Cărți publicate: *Comunicarea. O abordare praxiologică* (2004); *Regimuri ale cantității în logica formală* (1999). Articole științifice recente (selecție): „The Official Website as an Essential E-Governance Tool: A Comparative Analysis of the Romanian Cities’ Websites in 2019 and 2022”, *Sustainability*, 14(11), 2022, pp. 1–23 (coautori: V. Stoica, N. Gavriliuță); „The multimodal construction of political personae through the strategic management of semiotic resources of emotion expression”, 32(3), 2022, pp. 1–25 (coautor N.S. Drăgan); „The Effects of Fake News on Consumers’ Brand Trust”, *Romanian Journal Of Communication And Public Relations*, 23(3), 2021, pp. 47–61 (coautor D.R. Obadă); „Traits essentiels d’une formalisation adéquate”, în *Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric*, 18(1), 2020, pp. 163–174; „Managing Intolerance to Prevent the Balkanization of Euro-Atlantic Superdiverse Societies”, în Markus Leimbach (ed.), *Toleranz als ein Weg zum Frieden*, Bonn: KAAD e.V., 2020, pp. 65–76; „Public Relations Strategies to Counter Fake News about Vaccines”, *Cahiers de Psychologie Politique*, 37, 2020; „Divergences between globalism and right-wing populism on non-Western immigration”, în Raluca Rădulescu, Alexandru Ronay & Markus Leimbach (eds.), *„Willkommen und Abschied“: Interdisziplinäre Annäherungen an Migration*, Berlin: Wissenschaftlicher Verlag, 2019, pp. 87–103; „Comment les médias grand public alimentent-ils le populisme de droite?”, *Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric*, 17(1), 2019, pp. 9–32; „Reactive Public Relations Strategies for Managing Fake News in the Online Environment”, *Postmodern Openings*, 9(2), 2018, pp. 26–44 (coautor: D.R. Obadă); „Dreptatea ca principiu de organizare a vieții politice”, în Virgil Stoica & Bogdan Constantin Mihăilescu (eds.), *Noi perspective asupra valorilor politice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, 2018, pp. 145–174.

MARIN GHERMAN, lector univ. dr. asociat al Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, director al Institutului de Studii Politice și Capital Social (Cernăuți,

Ucraina), președinte-fondator și redactor-șef al Centrului Media BucPress – asociație a jurnaliștilor români din Ucraina, jurnalist la publicația *Libertatea* (București), editorialist la *Veridica*, redactor-șef adjunct la revista de istorie și cultură *Glasul Bucovinei* (Cernăuți, București). Și-a susținut teza de doctorat la Universitatea Națională din Cernăuți „Iuri Fedkovič” în domeniul științelor politice. Este autor de studii publicate în reviste de specialitate, coautor a monografiilor: *Societatea civilă și capitalul social în noile state membre ale UE* (Cernăuți, Tehnodruk, 2015); *Sprache Politik und Konflikte in der Ukraine, Republik Moldau und Georgien* (Leipzig, 2017); *Peisajul etnocultural și etnopolitic al regiunilor de frontieră din Ucraina, R. Moldova și România. Retrospectivă istorică și actualitate* (Cernăuți, Tehnodruk, 2018); *Intersecții educative: dialog cu minoritățile naționale din regiunile Cernăuți și Transcarpatia* (Drogobici, Tek-LTD, 2020). A contribuit la volumul *COVID-19. Dimensiuni ale gestionării pandemiei* (Iași, Junimea, 2020).

RUSLANA GROSU, conferențiar universitar, absolventă a fostului Institut de Stat de Relații Internaționale din Moldova și a Universității de Stat din Moldova. Manifestă interes științific pentru relații internaționale, studii de securitate, geopolitica statelor din Orientul Mijlociu, acesta din urmă fiind confirmat prin elaborarea tezei de doctorat în științe politice cu titlul *Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu statele musulmane*, susținută în 2014. După absolvirea în 2019 a Facultății de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, cercetătoarea și-a extins aria preocupărilor științifice interdisciplinare, incluzând și domeniul psihologiei sociale. A publicat o monografie și peste 70 de articole științifice în culegeri și reviste de specialitate din Republica Moldova și de peste hotare.

ALEXANDRU GRUMAZ, general-locotenent în rezervă, absolvent al Universității de Apărare a SUA și al Senior Executives Programme in National and International Security, John F. Kennedy School of Government, Harvard University. A fost consul general al României la Shanghai, a ocupat poziții importante în Ministerul Apărării Naționale ca șef al Direcției de Management al Resurselor pentru Apărare, director al Directoratului de Planificare Integrată a Apărării și Inspector pentru armamente. A ocupat poziția de prim-adjunct al directorului STS, fiind specialist în telecomunicații. Din 2002, este membru al Institute of Electrical and Electronic Engineers, SUA. Din 1998, este membru al Association of Communications, Electronics, Intelligence and Information System Professionals, SUA. A publicat: *Al treilea Război Mondial* (2013); *Îmbrățierea ursului – Scurt excurs în geopolitica est-europeană* (2015, împreună cu Vasile Rotaru); *Noua Ordine Mondială – De la Primăvara Arabă la Brexit* (2019). Este blogger al publicației *Adevărul*, a publicat studii în reviste de specialitate din țară și din străinătate. Are competență în planificarea strategică, în relațiile internaționale

militare și civile și experiență în planificarea și managementul complex al bugetului unei organizații. Este un bun cunoscător al vieții politice și militare din China și Statele Unite ale Americii, unde și-a petrecut o parte din cariera militară și diplomatică. Actualmente este președintele Centrului de Analiză și Studii de Securitate.

SERHII HAKMAN, istoric, șef al Departamentului de Cercetare din cadrul Centrului Regional Cernăuți de Reconvertire și Dezvoltare profesională/perfecționare a Funcționarilor Publici, a Angajaților Întreprinderilor, Instituțiilor și Organelor de Stat. Vicepreședinte al Fundației caritabile „Resurse publice și inițiative” din Cernăuți. Membru al Consiliului de coordonare și secretar științific al Centrului Bucovinean pentru Studii Politice din Cernăuți, membru al Consiliului coordonator al rețelei regionale din Europa de Est a ONG-urilor din cadrul Parteneriatului global pentru prevenirea conflictelor armate (GPPAC) și membru al Comisiei de lucru a Euroregiunii „Prutul de Sus” pentru știință, educație, cultură, protejarea sănătății, tineret și sport. A mai deținut următoarele funcții: membru al grupului regional de lucru din Cernăuți pentru crearea euroregiunii „Prutul de Sus” (1997-2000); reprezentant al părții ucrainene în secretariatul Consiliului Euroregiunii „Prutul de Sus” (2000-2002), membru al grupului ucrainean de experți al Comisiei mixte interguvernamentale ucraineano-române privind protejarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale (2005-2006) și președintele Consiliului de coordonare a platformei transfrontaliere a organizațiilor nonguvernamentale pentru cooperare interregională (2011-2012). A fost asistent universitar în cadrul Departamentului de științe politice și de guvernare a statului, din Ministerul Educației, Științei, Tineretului și Sportului din Ucraina.

PETRE M. IANCU, a studiat germanistică și anglistică la Facultatea de Filologie a Universității București. A absolvit universitatea cu o lucrare de licență pe tema mitului și istoriei în tetralogia lui Thomas Mann, *Iosif și frații săi*. Redactor și asistent de regie la studiourile Sahia, a emigrat ulterior în Germania în 1987. A devenit redactor la postul de radio Deutsche Welle (1988 și 1990). A lucrat apoi vreme de doi ani pentru redacția română a Europei Libere, imediat după Revoluția din 1989. Din 1993 lucrează din nou ca redactor la Deutsche Welle. Scrie pentru diverse publicații din România, Israel și Germania.

CONSTANTIN ILAȘ, lector doctor universitar, Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea „Petre Andrei” din Iași. Doctor în filosofie cu teza „Friedrich Nietzsche și Metafizica Modernă”, Universitatea „Al I Cuza”, Iași (2009). Domenii de interes: metafizică modernă, istoria ideilor politice, ideologii politice. A publicat studii în volumele colective *Constituția României*.

Opinii esențiale pentru legea fundamentală (Institutul European, Iași, 2013, coord. Sorin Bocancea); *Mass-media și democrația în România postcomunistă* (Institutul European, Iași, ediția I, 2011, ediția a II-a revăzută și adăugită, 2013, coord. Sorin Bocancea și Daniel Șandru); *Totalitarismul. De la origini la consecințe* (Institutul European, Iași, 2011, coord. Sorin Bocancea și Daniel Șandru). A realizat volumul de interviuri cu foști deținuți politici *Exil în propria țară* (Institutul European, 2015).

REGGIE KRAMER is a PhD student at the Graduate Institute of International and Development Studies in Geneva. His work focuses on issues at the intersection of security studies, international political economy, and governance. He holds a BA from the University of Pennsylvania and an MA from Georgetown University's Walsh School of Foreign Service.

ALEXANDRU LĂZESCU, jurnalist, comentator politic, expert media. Coordonează Colectivul de Jurnalism la Universitatea „Al.I. Cuza” Iași. Scrie regulat pentru *22*, *Newsweek România*, *Hotnews* și *Ziarul de Iași*, unde este președintele boardului editorial, fiind invitat frecvent să comenteze actualitatea internă și internațională la emisiuni de radio și televiziune. Temele sale principale de interes sunt afacerile externe, evoluțiile geopolitice, impactul noilor tehnologii în societate, mediul politic la nivel global. Fost PDG al TVR și redactor-șef la revista *22*. Cele mai recente contribuții editoriale sunt în volumele: *Tensiunea liberal-iliberal* (Presa Universitară Clujeană), *Viața pe Facebook* (Polirom), *The New European Union and Its Global Strategy* (Cambridge Scholars).

GEORGE DAMIAN MOCANU, cercetător științific în cadrul Centrului European de Studii în Probleme Etnice al Academiei Române. A lucrat pentru publicații precum ziarul *Ziua*, postul de radio Deutsche Welle, revista *Magazin Istoric* și a coordonat ediția din Republica Moldova a ziarului *Adevărul* din București. În activitatea sa publicistică, a abordat teme legate de geopolitică, istoria diplomației românești și Basarabia. În anul 2014 a susținut la Universitatea din București teza de doctorat cu titlul „Influența factorului economic asupra politicii externe a României în anii dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial”.

MIRUNA MUNTEANU, absolventă a Facultății de Automatică din cadrul Universității Politehnice București. A debutat în presă încă din studenție, în 1993, la *Ultimul Cuvânt*. În 1994, a făcut parte din echipa editorială care a pornit ziarul *Ziua*, unde a lucrat 14 ani – întâi ca reporter de investigație, apoi ca editorialist și redactor-șef al suplimentului *Dosare Ultrascrete*. Din 2008 până în 2013 a fost editorialist la *Jurnalul Național*. În televiziune a debutat în 2005, ca realizator și moderator al emisiunii *Dosarele N24*. Au urmat colaborări cu

710 Antena 3 și Realitatea TV. Din 2013, realizează la TVR Internațional singurul talk-show politic produs în România special pentru publicul din Republica Moldova. Emisiunea *Orizont European* a fost, de altfel, proiectul editorial cu care a debutat TVR Moldova, născut din dorința de a oferi informații și opinii alternative într-o piață media sufocată de propaganda rusească. În 2010, Miruna Munteanu a câștigat o bursă de cercetare la Institutul Reuters de Studii Jurnalistice din cadrul Universității Oxford, tema sa de studiu fiind „Relația dintre stat și presă în condiții de criză economică”.

ALEXANDRU MURARU is a political scientist and historian, specialized in the topics of memory, the history of the Holocaust and communism, the history of Romanian ideas, mentalities and intellectual history from the XX-XXI centuries. He is an associate professor in Political Science and scientific researcher in the Department of Political Science of the Faculty of Philosophy and Social Political Sciences of the “Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi. During his career, he received numerous scholarships and research fellowships in Europe and North America in the fields of political science, history, nationalism, Holocaust studies, and Jewish history (University of London – Royal Holloway, University of Utrecht (Netherlands), Northwestern University (Chicago, Illinois, USA), Center for Advanced Holocaust Studies (Washington DC, S.U.A.) etc. In 2019-2020 academic year, he was Senior Fulbright Visiting Professor at New York University, coordinating a scientific project on the fate of Holocaust survivors in Romania, who emigrated to the United States after 1945. He held lectures and conferences on recent history topic or the history of mentalities in many academic centers or prestigious universities: Columbia University (New York, USA), Richmond University (Virginia, USA), Diplomatic Academy (Vienna, Austria), University of Central Florida (Orlando, USA), École Normale Supérieure (Paris, France) etc. He participated in numerous academic programs, workshops, seminars, summer universities in Europe and North America, organized by prestigious academic institutions. He published as author or co-editor ten academic books. *How the Monarchy into a Republic Survives? King Michael, the Romanians and the Royalty since 1989* (2015); *The Monarchial Republic: Royal Family Contribution to the Euro-Atlantic Integration of Romania* (2009). Edited volumes: *Michael I of Romania – Our King: Witnesses, Experiences, Royal Memories* (2018); *The King, the Communists and the Crown: The True History of Michael I's Abdication* (together with Andrei Muraru) (2017); *The Royal Year. The Journal Jubilee of 150 years since the founding of the Royal House of Romania* (together with Daniel Șandru) (2016); *Anne, the Queen. Forever Home* (2016); *Romania – from the Great Union to European integration* (2020, together with Bogdan Ștefanachi), *The Return of the King: August 23, 1944, the controversial history of a day that changed the fate of Romania. Michael I and Marshal Antonescu between Hitler's Germany and Stalin's Russia* (co-ed. Andrei Muraru, 2021).

GABRIEL MURSA, profesor la Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Predă economie și doctrine economice. În 2011 a devenit președinte-fondator al Institutului „Friedrich von Hayek” România. Coordonează o colecție în cadrul Editurii UAIC și conduce Editura Liberalis. A tradus mai multe cărți și participă frecvent la emisiuni de radio și televiziune.

FLORIN MÜLLER, profesor univ. dr. habil. la Facultatea de Istorie, Universitatea din București, și coordonator de doctorat la Facultatea de Științe Politice a aceleiași universități. Domeniile sale de specializare sunt: România în secolul XX, fascism și comunism în istoria Europei, istoriografie și teoria istoriei. A participat la conferințe și stagii de specializare în Marea Britanie, Germania, Austria, Italia, Cehia, Slovacia, Lituania și Ungaria. A publicat următoarele lucrări: *Politică și istoriografie în România 1948-1964* (Cluj-Napoca, Nereamia Napocae, 2003); *Metamorfoze ale politicului românesc 1938-1944* (Editura Universității din București, 2005); *Elite parlamentare și dinamică electorală în România 1919-1937* (Editura Universității din București, 2009, coordonator); *Societate-Ideologie-Dictaturi* (Editura Universității din București, 2014); *Socialism și fascism în România. Către o istorie intelectuală* (Editura Universității din București, 2020).

VALENTIN NAUMESCU, profesor de relații internaționale la Facultatea de Studii Europene a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Din 2015, este abilitat în conducerea de doctorate în domeniul relații internaționale și studii europene. Este directorul Centrului pentru Studiul Relațiilor Externe ale UE și Ordinii Globale (Centrul EUXGLOB) și președintele think tankului Inițiativa pentru Cultură Democratică Europeană (ICDE). A fost secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe (2005-2007) și consul general al României la Toronto (2008-2012). Printre cele mai recente cărți publicate se numără: *Great Powers' Foreign Policy: Approaching the Global Competition and the Russian War Against de West* (Brill, Leiden/Boston, 2022) și *Războiul pentru supremație SUA-China și cele cinci forțe care schimbă lumea. Consecințe pentru România* (Polirom, Iași, 2022).

GHEORGHE ONIȘORU, doctor în istorie, cercetător științific gradul I la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului. Profesor la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, conducător de doctorate, directorul DSUSP. A fost primul președinte al Colegiului CNSAS (2000-2006). Domenii de cercetare: emergența regimului comunist, Războiul Rece, regimuri totalitare. Volume recente: *Istoria lumii contemporane. De la revoluția bolșevică până în zilele noastre, 1917-2015* (Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015); „*Stalin și poporul rus...*”. *Democrație și dictatură în România contemporană*, vol. I: *Premisele instaurării comunismului*, vol. II: *Stalinismul în România* (Corint, București, 2021).

DAN PAVEL, scriitor, filosof, ziarist, profesor de știință politică la Universitatea București, consultant politic. Este absolvent de Filosofie-Istorie, Universitatea București, în 1982. A fost redactor al revistelor *Viața studentescă* și *Amfiteatru* (1986- 1989), redactor-șef adjunct și fondator al revistelor *22*, *Sfera Politicii* și *Polis*. A fost director al revistei *Timpul* (2017-2019). După 1990, a beneficiat de mai multe burse perfecționare și de studiu în SUA, în domeniul jurnalismului, politicii externe a Statelor Unite și știință politică. A fost *research director* la Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, precum și director pentru România al fundației americane Project on Ethnic Relations, din Princeton. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. Cărți publicate: *Bibliopolis. Eseu asupra metamorfozelor cărții* (Cartea Românească, 1990); *Etica lui Adam. Sau de ce rescriem istoria* (DU Style, 1995); *Cine, ce și de ce? Interviuri despre politică și alte tabuuri* (Polirom, 1998); *Leviathanul bizantin. Analize, atitudini și studii politice* (Polirom, 1999); „*Nu putem reuși decât împreună.*” *O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000* (împreună cu Iulia Huiu, Polirom, 2003); *Democrația bine temperată. Studii instituționale* (Polirom, 2010); *Grajdurile lui Augias. Rituri de purificare în posttotalitarism* (Polirom, 2017); *Războaiele neterminate din era Facebook* (Polirom, 2019).

TUDOR PITULAC, licențiat în sociologie și științe politice al universității „Al.I. Cuza” din Iași, șef al promoției 1996. Din același an are o carieră didactică neîntreruptă la UPA din Iași. Zona predilectă de cercetare și acțiune sociologică este cea a comunităților, teza de doctorat (2004) fiind în această arie tematică. În perioada 2002-2010 a fost consultant pentru dezvoltare comunitară al North Ayrshire Council, Scoția. Are o experiență de peste două decenii în proiecte cu finanțare europeană. După obținerea gradului de profesor universitar a decis să își dezvolte cariera pe partea de management al proiectelor de cercetare. Din 2019 este parte a ecosistemului de inovare IT în Irlanda. În 2021 a obținut, la National College of Ireland, Higher Diploma in Science in Computing. Deține certificarea Project Management Professional din anul 2012.

COSMIN POPA, istoric, cercetător al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, specializat în istoria comunismului. Studii universitare la București și Moscova, doctor al Universității București. Dintre lucrările publicate, amintim: *Nașterea Imperiului* (2002); *Între tentația imperiului și alianța strategică, URSS și Europa Centrală și de Este* (2012); *Intellectualii lui Ceaușescu, Academia de Științe Sociale și Politice* (2018); *Elena Ceaușescu sau anatomia unei dictaturi de familie* (2021).

CRISTIAN PREDĂ, profesor de științe politice la Universitatea din București, unde predă din 1992. Între 2009 și 2019 a fost membru al Parlamentului

European. Ultimele publicații: *Robul succesului* (Humanitas, 2022); *Rumâniilor fericiți. Tot și putere de la 1831 până în prezent*, ediția a II-a revăzută și adăugită (Polirom, 2021); *Tiranul cu nas mare și cu suflet foarte mic. Lirică politică, sloganuri electorale și versificații satirice de campanie* (Polirom, 2020); *De ce ațipesc parlamentarii* (Humanitas, 2020).

ILEANA RACHERU, doctor în științe politice a Universității din București. Director al Direcției Formare Profesională din cadrul Institutului Diplomatic Român (IDR) (din 2022). A fost director al Direcției Furnizare Expertiză (2020–2022) și expert în cadrul Institutului Diplomatic Român, domeniul de expertiză spațiul ex-sovietic (începând cu noiembrie 2013). A lucrat ca jurnalist specializat în politica externă la revista 22. Are o experiență vastă în realizarea de analize, cercetări și studii de teren cu privire la evoluțiile politice și de securitate din spațiul ex-sovietic (Republica Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaidjan sau Federația Rusă). Cele mai importante publicații: *Politica externă a Republicii Moldova. De la independență la președinția lui Vladimir Voronin* (2020); „Relațiile bilaterale Republica Moldova-Romania (1990-2009)”, în Liliana Corobca (coord.), *Panorama postcomunismului în România* (2022); *Foreign Policy Audit of Ukraine/ Foreign Policy Audit: Ukraine-Romania*, împreună cu Serhii Solodkii (2016); „Civil Society and Foreign Policy Decision Making Process in R. of Moldova”, în *Civil Society and Foreign Policy: Debates, Perceptions and Strategies for Influence in the Former Soviet Union* (împreună cu Mihaela-Adriana Pădureanu, Nadija Afanasieva și Angela Grămadă, 2015); „Political Regimes in South Caucasus. The Democracy that Hides Competitive Authoritarianisms”, în *South Caucasus 20 Years After. Political Regimes, Security and Energy* (2012).

SEBASTIAN RUSU, jurnalist de politică externă și istoric, specializat în problematica spațiului ex-sovietic, îndeosebi Republica Moldova. Este absolvent al École Doctorale en Science Sociales, AUF, și doctor în istorie, din 2021, cu o teză dedicată confruntărilor politice și ideologice din alegerile din deceniul al IV-lea. A debutat în presa centrală în anul 2007, unde a abordat chestiuni de politică externă și internă și de apărare. De-a lungul timpului a scris la *Curentul*, *NewsIn*, *Adevărul*, *Evenimentul Zilei*, *Evenimentul Zilei de Chișinău*, *Pagina de Rusia*, *Politikon.md* și *Jurnaliștii.ro*.

IOAN STANOMIR, profesor la Facultatea de Științe Politice a Universității din București. Printre volumele publicate se numără: *Conștiința conservatoare. Preliminarii la un profil intelectual* (2004); *O lume dispărută. Patru istorii personale urmate de un dialog cu H.-R. Patapievici* (coautor, alături de Paul Cernat, Angelo Mitchievici și Ion Manolescu, 2004); *Explorări în comunismul românesc* (coautor, alături de Paul Cernat, Angelo Mitchievici și Ion Manolescu, vol. I, II, III, 2004,

714 2005, 2008); *Spiritul conservator. De la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga* (2008); *Despre sunete și memorie. Fragmente de istoria ideilor* (2009); *Apărarea libertății (1938–1947)* (2010); *Teodoreanu reloaded* (alături de Angelo Mitchievici, 2011); *Umbre pe pânza vremii. Secvențe de istorie intelectuală* (Humanitas, 2011); *Junimismul și pasiunea moderației* (Humanitas, 2013); *Camera obscură. Vis, imaginație și bandă desenată* (2014); *Sfinxul rus. Idei, identități și obsesii* (2015); *Comunism Inc.* (alături de Angelo Mitchievici; Humanitas, 2016); *Rusia, 1917. Soarele însângerat. Autocrație, revoluție și totalitarism* (Humanitas, 2017); *La Centenar. Recitind secolul României Mari* (Humanitas, 2018); *Așteptând revoluția. Pașoptismul și vocile sale* (Humanitas, 2019); *RSR. Lecția de învățământ politic* (Humanitas, 2021). În 2018, a publicat la Editura Humanitas eseuul „Umbra Rusiei”, în volumul colectiv *Vin rușii! 5 perspective asupra unei vecinătăți primejdioase*.

LUDMILA STUPARU is a PhD student at the Graduate Institute of International and Development Studies in Geneva. Her research interests are regional cooperation, peacebuilding efforts, democracy promotion and democratization in non-EU Eastern European countries. She obtained a BA from the University “Ștefan cel Mare” of Suceava and an MA from the National University of Political and Administrative Studies in Bucharest.

MARIUS VĂCĂRELU, cadru didactic la Școala Națională de Studii Politice din București și avocat. A efectuat studii și stagii de documentare în țară, precum și în Marea Britanie, Franța, Germania, Belgia și Austria. Este autor, coautor și coordonatoare a 24 de volume, autor a peste 250 de articole științifice, publicate în țară, precum și în SUA, Marea Britanie, Rusia, Cehia, Polonia etc. A susținut lucrări la manifestări științifice organizate în țară, precum și în Marea Britanie, Franța, Cehia, Polonia, Rusia, India, Peru etc. Este membru în asociații și organizații profesionale din domeniul dreptului și geopoliticii. Este blogger al ziarului *Adevărul*.

MARIAN VOICU, jurnalist, realizator de filme documentare și scriitor. Printre cele mai recente filme documentare se numără *Război și pace în Ucraina* (2019), *Breaking Fake News! Războiul de după Războiul Rece?* (2017). A publicat *Matrioșka mincinoșilor: Fake news, manipulare, populism* (Humanitas, 2018); „Visul lui Cotovschi”, în volumul colectiv *Vin rușii!* (Humanitas, 2018) și *Tezaurul României de la Moscova. Inventarul unei istorii de o sută de ani* (Humanitas, 2016). A primit mai multe premii naționale și internaționale, cel mai recent fiind Medalia de aur din partea Asociației Corespondenților Organizației Națiunilor Unite pentru filmul documentar *Exodul. O tragedie siriană* (2015). A fost decorat cu Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de Cavaler (2014).